

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Технічні науки

Том 36 (75) № 5 2025

Частина 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Головний редактор:

Кисельов Володимир Борисович – доктор технічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту муніципального управління та міського господарства Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Медведєв Микола Георгійович (відповідальний секретар) – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Бронін Сергій Вадимович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем та технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Домніч Володимир Іванович – кандидат технічних наук, професор, завідувач кафедри автоматизованого управління технологічними процесами Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Дехтяр Анатолій Соломонович – доктор технічних наук, професор, професор кафедри архітектурних конструкцій Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури;

Дичко Аліна Олегівна – доктор технічних наук, професор, професор кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Дубко Валерій Олексійович – доктор фізико-математичних наук, професор, професор кафедри вищої математики Київського національного університету технологій та дизайну;

Лисенко Олександр Іванович – доктор технічних наук, професор, професор кафедри телекомунікацій Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Огородник Станіслав Станіславович – доктор технічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Сегай Олександр Михайлович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Чумаченко Сергій Миколайович – доктор технічних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри інформаційних систем Національного університету харчових технологій;

Цомко Олена – доктор філософії по спеціальності «Безпека і управління інформацією», відділення комп'ютерної інженерії, Інститут Міжнародної освіти, Університет Донгсо, Республіка Корея.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
(протокол № 6 від 29 грудня 2025 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки»
zareєстровано відповідно до Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R30-04000.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
(просп. Берестейський, 10, м. Київ, 01135, e-mail: crimea.tnu@gmail.com, тел.: +38 (044) 529-05-16).

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька,
французька, словацька, румунська, італійська.

Періодичність: 6 разів на рік.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з технічних наук
(спеціальності: G1 Хімічні технології та інженерія; G4 Енерговиробництво (за спеціалізацією); G5 Електроніка,
електронні комунікації, приладобудування та радіотехніка) відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1), F2 Інженерія програмного забезпечення; F6 Інформаційні системи і технології;
F7 Комп'ютерна інженерія; G7 Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка;
D3 Менеджмент; G11 Машинобудування (за спеціалізаціями); J5 Морський та внутрішній водний транспорт;
J6 Авіаційний транспорт; J7 Залізничний транспорт; J8 Автомобільний транспорт
відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.tech.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2663-5941 (Print)

ISSN 2663-595X (Online)

© Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2025

ЗМІСТ

ІНФОРМАТИКА, ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ТЕХНІКА ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ

Авраменко А.А., Варакута І.Є., Савула А.А., Коротинський А.П. ВПЛИВ ПОПЕРЕДНЬОГО ЗГЛАДЖУВАННЯ ДАНИХ НА ТОЧНІСТЬ ІДЕНТИФІКОВАНИХ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ КОЛОНИ СИНТЕЗУ МЕТАНОЛУ.....	1
Andriushchenko T.Yu. INTELLIGENT LAYOUT AND ILLUSTRATION SYSTEMS FOR PUBLICATIONS AS PART OF AN AUTOMATED PUBLISHING ECOSYSTEM.....	10
Артеменко А.В., Костирко В.С., Костенко А.В. LOCAL – FIRST I EDGE – БД: CRDT-СИНХРОНІЗАЦІЯ НА SQLITE (TURSO/ELECTRICAL) ДЛЯ ОФЛАЙН – КОЛАБОРАЦІЇ.....	15
Бабчук С.М. ВДОСКОНАЛЕНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ, ЯКІ СТВОРЕНІ КОМПАНІЄЮ MISTRAL AI.....	19
Базилевич Р.П., Ключа О.В. КОМБІНОВАНИЙ МЕТОД КЕРОВАНОГО ОСТРІВКУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ ДЕРЕВА ОПТИМАЛЬНОГО ЗГОРТАННЯ.....	26
Barkovska O.Yu. CONTEXT-AWARE, ADAPTIVE HMI TECHNOLOGY FOR ENHANCING THE AUTONOMY OF USERS WITH DISABILITIES.....	32
Біганський Б.М., Ковалюк Д.О. АЛГОРИТМ ВІЗУАЛЬНО-ІНЕРЦІЙНОЇ ОДОМЕТРІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕОМЕТРИЧНО-ОРІЄНТОВАНОЇ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ.....	39
Богдан Г.А., Феоклістов Д.О. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ПРИ МОДЕЛЮВАННІ ІНЕРЦІЙНИХ НАВІГАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	46
Бурау Н.І., Осовцев А.В. МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ КУТОВИХ НАХИЛІВ МОБІЛЬНОГО РОБОТА ПРИ РУСІ ПОВЕРХНЯМИ ЗІ СКЛАДНИМ ПРОФІЛЕМ ТА НЕРЕГУЛЯРНИМИ ЗБУРЕННЯМИ.....	53
Вишневий С.В., Товкач І.О., Чмельов В.О., Черкас М.В. АЛГОРИТМ ГЕНЕРУВАННЯ ТЕКСТУР ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ НА ОСНОВІ АВТОРЕГРЕСІЙНОЇ МОДЕЛІ ВИПАДКОВОГО ПОЛЯ.....	62
Войтюк О.В. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ РЕНДЕРИНГУ ВЕБ-ЗАСТОСУНКІВ.....	74
Волк М.О., Бугрій А.М., Полозов Д.М., Ємець Д.С., Олефіренко М.Є., Литовка Д.В. ІНТЕГРОВАНА АРХІТЕКТУРА ОРКЕСТРАЦІЇ КОНТЕЙНЕРИЗОВАНИХ СЕРВІСІВ У МУЛЬТИХМАРНО-EDGE СЕРЕДОВИЩІ.....	81
Glukhova N.V., Pesotskaya L.A. IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGY OF AUTOMATED DETERMINATION OF PHOTOMETRIC CHARACTERISTICS OF IMAGES BASED ON ROBUST AND NONPARAMETRIC METHODS.....	87
Дивнич М.В., Голубєв Л.П., Ківа І.І. ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ДЛЯ ФІЛЬТРАЦІЇ ІГРОВОГО КОНТЕНТУ З УРАХУВАННЯМ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ.....	94
Довгалюк Д.В. РОЗВИТОК ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РОБОТИ З BLUETOOTH-ПРИСТРОЯМИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МОВИ PYTHON ТА БІБЛІОТЕКИ BLEAK.....	105
Yevsieiev V.V., Maksymova S.S., Starodubcev M.G., Demska N.P. USING QUANTUM COMPUTINGS DURING COLLABORATIVE MOBILE ROBOT TRAJECTORY CONSTRUCTING.....	111

Жигулін О.А., Русу О.П., Горбачов В.Е. МЕНЕДЖМЕНТ ІТ-ПРОЄКТУ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ ЯВИЩ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	119
Жигулін О.А., Русу О.П., Грібова В.В. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМНИХ СИСТЕМ.....	126
Жученко О.А., Савула А.А. ВПЛИВ ТИПІВ РЕГУЛЯТОРІВ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ З АКУСТИЧНОЮ ДІАГНОСТИКОЮ НА ВІДНОВЛЕННЯ РЕЖИМУ ПІСЛЯ АНОМАЛІЙ.....	132
Завгородня Г.А., Завгородній В.В. МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ ГРАВЦЯ ЧЕРЕЗ НЕЙРОМЕРЕЖЕВІ АГЕНТИ.....	141
Іванотчак О.М. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВАЛІДАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ПРОЦЕСІ БУРІННЯ НАФТОВИХ СВЕРДЛОВИН.....	146
Коваленко А.О., Жученко О.А. МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛЬОТУ FPV ДРОНУ НА ОСНОВІ ПОЧАТКОВИХ ДАНИХ ПОЛЬОТНОГО КОНТРОЛЕРУ.....	153
Козак Л.М., Суровцев І.В., Романюк О.О., Пезенцалі Г.О. ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ АКУМУЛЮВАННЯ, АНАЛІЗУ ТА ОБМІНУ ЦИФРОВИМИ МЕДИЧНИМИ ТА ЕКОЛОГІЧНИМИ ДАНИМИ	161
Костромін А.А., Голубєв Л.П., Ківа І.Л. ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ АНАЛІЗОМ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУВАННЯ.....	167
Kostyuchenko A.V., Kushnir N.O., Loktikova T.M. DEVELOPMENT AND RESEARCH OF EFFECTIVE DEEP LEARNING MODELS FOR IMPROVING THE RESOLUTION OF IMAGES AND VIDEO SEQUENCES.....	175
Крайнюк О.В., Буц Ю.В., Пікасєв М.М., Тютюнник В.В., Діденко Н.В. АЛГОРИТМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРСТІЙКОСТІ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ВИДАЧІ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	182
Крісілов В.А. ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ У СИСТЕМАХ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДАНИХ.....	190
Лебідь Є.А. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КРОС-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМАНДИ ІТ-ПРОЄКТУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ.....	195
Маркова Є.Д., Черепанська І.Ю. АЛГОРИТМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВОЇ РЕАНІМАЦІЇ.....	207
Маслов Ю.В. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ У ЗАДАЧАХ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗНОСУ ЕЛЕКТРОМЕХАНІЧНИХ СИСТЕМ.....	214
Мельник Р.П., Мельник О.Г. МЕТОДИКА ОЦІНКИ КРИПТОСТІЙКОСТІ ТА ЗАХИЩЕНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КІБЕРЗАГРОЗ.....	221
Михалюк А.П., Міркевич Р.М. АВТОМАТИЗОВАНА МЕТОДОЛОГІЯ МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ ЗМІН У СЕРЕДОВИЩАХ КІБЕРФІЗИЧНИХ СИСТЕМ ТА РОБОТИЗОВАНИХ КОМПЛЕКСІВ.....	229
Мінков К.О. ГІБРИДНА АРХІТЕКТУРА ACTIVE LEARNING ТА SEMI-SUPERVISED LEARNING ДЛЯ ЗАДАЧ КЛАСИФІКАЦІЇ З МІНІМАЛЬНИМ МАРКУВАННЯМ.....	238
Міхав В.В., Мелешко Є.В., Якименко М.С., Босько В.В., Дідик О.К. СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ СКЛАДНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	246

Oleshchenko L.M., Antonenko I.V. SOFTWARE BASED ON A HYBRID NEURAL NETWORK MODEL FOR ANALYZING USER REVIEWS ON E-COMMERCE PLATFORMS.....	252
Олійник П.А., Савенко О.С., Гнатюк О.І. КОНЦЕПТУАЛЬНА АРХІТЕКТУРА СИСТЕМИ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ У КОРПОРАТИВНИХ МЕРЕЖАХ.....	260
Onatskyi V.V., Savinov V.Yu. TRAFFIC ANALYSIS AND OPTIMIZATION IN SCALABLE NETWORK INFRASTRUCTURES.....	271
Онищенко А.О., Бочаров Б.П., Костенко О.Б. ГІБРИДНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДТРИМКИ SEO-СТРАТЕГІЙ НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ ТА МУЛЬТИАГЕНТНОГО ПІДХОДУ.....	277
Palonyi A.S., Zienov D.O. AUTOMATED ASSESSMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLER TEAM COMPETENCE: AN ADAPTIVE TRAINING APPROACH.....	282
Palonyi A.S., Nechypurenko A.G. HYBRID DECISION SUPPORT SYSTEM FOR ADAPTIVE ASSESSMENT AND MANAGEMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLERS' OCCUPATIONAL STRESS IN REAL-TIME.....	291
Пушкар О.І., Хорошевська І.О., Агапова А.Д. МЕТОДИКА РОЗРОБЛЕННЯ ДИЗАЙНУ МОБІЛЬНОГО ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН	300
Sgadov S.O. .NET AS A PLATFORM FOR LEARNING EMBEDDED DEVELOPMENT USING STM32F4 BOARD...	312
Сергєєв Є.В., Савенко О.С. ВИЯВЛЕННЯ ВРАЗЛИВОСТЕЙ ПЕРЕПОВННЕННЯ БУФЕРА В СИСТЕМНОМУ ПРОГРАМНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НА ОСНОВІ ГРАФА ТА МОДЕЛІ ТРАНСФОРМАТОРА.....	318
Спасібов Б.В. АНАЛІЗ, ВИБІР ТА ВПРОВАДЖЕННЯ CRM/BPM NO-CODE СИСТЕМ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	328
Страшко Р.В. ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНКИ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	334
Сукало М.Л., Захаров К.О., Гуйда О.Г. АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ ШВЕЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ.....	340
Terletska K.V. PERFORMANCE EVALUATION OF BLUE-GREEN DEPLOYMENT MODELS FOR STATEFUL MICROSERVICES.....	347
Тіменко А.В., Шкарупило В.В., Куликовська Н.А., Грушко С.С. ФОРМАЛЬНА МОДЕЛЬ ПЕРЕВІРКИ СУМІСНОСТІ КОМПОНЕНТІВ ІОТ-СИСТЕМИ.....	354
Тройніна А.С., Назаров І.Я. ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ДЛЯ ПОШУКУ АВТОБУСНИХ КВИТКІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗПОДІЛЕНОЇ ОБРОБКИ ВЕЛИКИХ ДАНИХ.....	359
Турчак В.Р. МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНОГО СОРТУВАННЯ ДАНИХ З ЇХ ДИНАМІЧНО-НАСЛІДКОВИМ ОБМЕЖЕННЯМ ПЕРЕМІЩЕННЯ.....	365
Удод О.С., Кривохата А.Г. РОЗРОБКА ВИСОКОМАСШТАБОВАНОЇ БЕЗСЕРВЕРНОЇ ХМАРНОЇ АРХІТЕКТУРИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАВДАННЯМИ.....	374
Федорченко В.М., Єрошенко О.А. ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАГРОЗ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	384
Фуріхата Д.В. ГІБРИДНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ АНОМАЛІЙ У ДАНИХ РОЗУМНИХ ЛІЧИЛЬНИКІВ.....	392

Цапар В.С., Складанний Д.М., Іщенко В.О.	
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РУХУ ГЕКСАКОПТЕРА ЯК ОБ’ЄКТУ КЕРУВАННЯ.....	397
Шкурупій А.В.	
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ І БЕЗПЕКИ У ЛАНЦЮГАХ ПОСТАЧАННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ЗАПЧАСТИН.....	403
Юнак Д.А., Цапар В.С.	
МЕТОДОЛОГІЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ.....	409
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	413

CONTENTS

INFORMATICS, COMPUTER ENGINEERING AND AUTOMATION

Avramenko A.A., Varakuta I.Ye., Savula A.A., Korotynskyi A.P.

THE INFLUENCE OF PRELIMINARY DATA SMOOTHING ON ACCURACY OF IDENTIFIED MATHEMATICAL MODELS OF THE METHANOL SYNTHESIS COLUMN.....1

Andriushchenko T.Yu.

INTELLIGENT LAYOUT AND ILLUSTRATION SYSTEMS FOR PUBLICATIONS AS PART OF AN AUTOMATED PUBLISHING ECOSYSTEM.....10

Artemenko A.V., Kostyrko V.S., Kostenko A.V.

LOCAL – FIRST AND EDGE – DATABASE: CRDT SYNCHRONIZATION ON SQLITE (TURSO/ELECTRICALSQL) FOR OFFLINE COLLABORATION.....15

Babchuk S.M.

IMPROVED CLASSIFICATION OF LARGE LANGUAGE MODELS CREATED BY MISTRAL AI...19

Bazylevych R.P., Kliushka O.V.

COMBINED METHOD FOR CONTROLLED ISLANDING OF A POWER SYSTEM BASED ON AN OPTIMAL REDUCTION TREE.....26

Barkovska O.Yu.

CONTEXT-AWARE, ADAPTIVE HMI TECHNOLOGY FOR ENHANCING THE AUTONOMY OF USERS WITH DISABILITIES.....32

Bihanskyi B.M., Kovaliuk D.O.

VISUAL-INERTIAL ODOMETRY ALGORITHM USING A GEOMETRY-AWARE NEURAL NETWORK.....39

Bohdan H.A., Feoklistov D.A.

A COMPREHENSIVE APPROACH TO MODELING INERTIAL NAVIGATION SYSTEMS 46

Bourau N.I., Osovtssev A.V.

MODELING THE DYNAMICS OF ANGULAR INCLINATIONS OF A MOBILE ROBOT WHEN MOVING ON SURFACES WITH A COMPLEX PROFILE AND IRREGULAR DISTURBANCES.....53

Vyshnevyyi S.V., Tovkach I.O., Chmelov V.O., Cherkas M.V.

ALGORITHM FOR GENERATING TEXTURES OF DIGITAL IMAGES BASED ON AUTOREGRESSIVE MODEL OF RANDOM FIELD.....62

Voitiuk O.V.

ANALYSIS OF METHODS AND TECHNOLOGIES FOR WEB APPLICATION RENDERING.....74

Volk M.O., Buhrii A.M., Polozov D.M., Yemets D.S., Olefirenko M.Ye., Litovka D.V.

INTEGRATED ARCHITECTURE FOR ORCHESTRATION OF CONTAINERIZED SERVICES IN MULTI-CLOUD-EDGE ENVIRONMENT.....81

Glukhova N.V., Pesotskaya L.A.

IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGY OF AUTOMATED DETERMINATION OF PHOTOMETRIC CHARACTERISTICS OF IMAGES BASED ON ROBUST AND NONPARAMETRIC METHODS.....87

Dyvnych M.V., Holubiev L.P., Kiva I.L.

AN INFORMATION SYSTEM FOR GAME CONTENT FILTERING BASED ON USERS SOCIAL ACTIVITY.....94

Dovhaliuk D.V.

DEVELOPMENT OF SOFTWARE FOR WORKING WITH BLUETOOTH DEVICES USING PYTHON AND THE BLEAK LIBRARY.....105

Yevsieiev V.V., Maksymova S.S., Starodubcev M.G., Demska N.P.

USING QUANTUM COMPUTINGS DURING COLLABORATIVE MOBILE ROBOT TRAJECTORY CONSTRUCTING.....111

Zhigulin O.A., Rusu O.P., Gorbachev V.E.

IT PROJECT MANAGEMENT DURING CRISIS PHENOMENA AND INFORMATIZATION OF SOCIETY.....119

Zhigulin O.A., Rusu O.P., Gribova V.V. ECONOMIC EFFICIENCY OF SOFTWARE SYSTEMS.....	126
Zhuchenko O.A., Savula A.A. THE INFLUENCE OF REGULATOR TYPES CONTROL SYSTEM WITH ACOUSTIC DIAGNOSTICS ON MODE RECOVERY AFTER ANOMALIES.....	132
Zavhorodnia G.A., Zavhorodnii V.V. MODELING PLAYER BEHAVIOR THROUGH NEURAL NETWORK AGENTS.....	141
Ivanotchak O.M. EXPERIMENTAL RESULTS AND MODEL VALIDATION OF THE INTELLIGENT DECISION SUPPORT SYSTEM IN THE OIL WELL DRILLING PROCESS.....	146
Kovalenko A.O., Zhuchenko O.A. FPV DRONE FLIGHT MODELING USING FLIGHT CONTROLLER INITIAL DATA.....	153
Kozak L.M., Surovtsev I.V., Romanyuk O.O., Pezentsali H.O. INFORMATION TECHNOLOGIES FOR ACQUISITION, ANALYSIS AND EXCHANGE OF DIGITAL MEDICAL AND ENVIRONMENTAL DATA.....	161
Kostromin A.A., Holubiev L.P., Kiva I.L. INFORMATION SYSTEM FOR MONITORING SOFTWARE QUALITY WITH INTELLIGENT ANALYSIS OF TEST RESULTS.....	167
Kostyuchenko A.V., Kushnir N.O., Loktikova T.M. DEVELOPMENT AND RESEARCH OF EFFECTIVE DEEP LEARNING MODELS FOR IMPROVING THE RESOLUTION OF IMAGES AND VIDEO SEQUENCES.....	175
Krainskiy O.V., Buts Yu.V., Pikasov M.M., Tiutiunyk V.V., Didenko N.V. ALGORITHMIC SUPPORT FOR CYBER RESILIENCE OF AUTOMATED PERSONAL PROTECTIVE EQUIPMENT DISPENSING SYSTEMS	182
Krisilov V.A. USING NEURAL NETWORKS IN DECISION SUPPORT SYSTEMS FOR DATA MODELING AND FORECASTING.....	190
Lebid Y.A. ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF A CROSS-FUNCTIONAL IT PROJECT TEAM: CURRENT TRENDS AND DIRECTIONS.....	195
Markova Ye.D., Cherepanska I.Yu. ALGORITHMIC IMPLEMENTATION OF AN AUTOMATED SYSTEM FOR ASSESSING THE QUALITY AND EFFICIENCY OF CARDIOPULMONARY RESUSCITATION.....	207
Maslov Yu.V. THE USE OF DIGITAL TWINS FOR WEAR PREDICTION IN ELECTROMECHANICAL SYSTEMS...	214
Melnyk R.P., Melnyk O.H. METHODOLOGY FOR THE ASSESSMENT OF CRYPTOGRAPHIC STRENGTH AND SECURITY OF INFORMATION AND COMMUNICATION SYSTEMS UNDER MODERN CYBER THREATS.....	221
Mykhalyuk A.P., Mirkevich R.M. AUTOMATED METHODOLOGY FOR MONITORING AND CONTROLLING CHANGES IN THE ENVIRONMENT OF CYBER-PHYSICAL SYSTEMS AND AUTOMATED COMPLEXES....	229
Minkov K.O. HYBRID ARCHITECTURE OF ACTIVE LEARNING AND SEMI-SUPERVISED LEARNING FOR CLASSIFICATION TASKS WITH MINIMAL LABELING.....	238
Mikhav V.V., Meleshko Ye.V., Yakymenko M.S., Bosko V.V., Didyk O.K. STRUCTURAL MODELS OF COMPLEX NETWORKS FOR SIMULATION MODELING OF COMPUTER AND TELECOMMUNICATION SYSTEMS.....	246
Oleshchenko L.M., Antonenko I.V. SOFTWARE BASED ON A HYBRID NEURAL NETWORK MODEL FOR ANALYZING USER REVIEWS ON E-COMMERCE PLATFORMS.....	252

Oliinyk P.A., Savenko O.S., Hnatyuk O.I. CONCEPTUAL SYSTEM'S ARCHITECTURE FOR ASSESSING INFORMATION SECURITY IN CORPORATE NETWORKS.....	260
Onatskyi V.V., Savinov V.Yu. TRAFFIC ANALYSIS AND OPTIMIZATION IN SCALABLE NETWORK INFRASTRUCTURES.....	271
Onyshchenko A.O., Bocharov B.P., Kostenko O.B. A FUZZY MULTI-AGENT MODEL FOR SUPPORTING SEO STRATEGIES IN AN INSOURCING ENVIRONMENT.....	277
Palonyi A.S., Zienov D.O. AUTOMATED ASSESSMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLER TEAM COMPETENCE: AN ADAPTIVE TRAINING APPROACH.....	282
Palonyi A.S., Nechypurenko A.G. HYBRID DECISION SUPPORT SYSTEM FOR ADAPTIVE ASSESSMENT AND MANAGEMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLERS' OCCUPATIONAL STRESS IN REAL-TIME.....	291
Pushkar O.I., Khoroshevska I.O., Ahapova A.D. METHODOLOGY FOR DEVELOPING A MOBILE APPLICATION DESIGN FOR REGISTERING STRAY ANIMALS.....	300
Sgadov S.O. .NET AS A PLATFORM FOR LEARNING EMBEDDED DEVELOPMENT USING STM32F4 BOARD...	312
Sierhieiev Y.V., Savenko O.S. DETECTION OF BUFFER OVERFLOW VULNERABILITIES IN SYSTEM SOFTWARE BASED ON GRAPH AND TRANSFORMER MODEL.....	318
Spasibov B.V. ANALYSIS, SELECTION AND IMPLEMENTATION OF CRM/BPM NO-CODE SYSTEMS FOR BUSINESS PROCESS AUTOMATION AT THE ENTERPRISE.....	328
Strashko R.V. INFORMATION TECHNOLOGY FOR ASSESSING EMPLOYEE ENGAGEMENT IN ORGANIZATIONS.....	334
Sukalo M.L., Zakharov K.O., Guida O.G. AUTOMATED DIAGNOSTIC SYSTEM FOR SEWING EQUIPMENT USING INTERNET OF THINGS TECHNOLOGY.....	340
Terletska K.V. PERFORMANCE EVALUATION OF BLUE-GREEN DEPLOYMENT MODELS FOR STATEFUL MICROSERVICES.....	347
Timenko A.V., Shkarupylo V.V., Kulykovska N.A., Hrushko S.S. FORMAL MODEL FOR CHECKING THE INTEROPERABILITY BETWEEN THE COMPONENTS OF THE IOT SYSTEM.....	354
Troinina A.S., Nazarov I.Ya. INFORMATION SYSTEM FOR BUS TICKET SEARCH USING DISTRIBUTED BIG DATA PROCESSING TECHNOLOGIES.....	359
Turchak V.R. MODEL OF AN INFORMATION SYSTEM FOR MULTI-CRITERIA DATA SORTING WITH DYNAMIC CONSEQUENCE-BASED MOVEMENT CONSTRAINT.....	365
Udod O.S., Kryvokhata A.G. DEVELOPMENT OF A HIGHLY SCALABLE SERVERLESS CLOUD ARCHITECTURE FOR A TASK MANAGEMENT SYSTEM.....	374
Fedorchenko V.M., Yeroshenko O.A. APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ALGORITHMS FOR MODELING INFORMATION SYSTEM THREATS.....	384
Furikata D.V. HYBRID METHODS FOR DETECTING ANOMALIES IN SMART METER DATA	392
Tsapar V.S., Skladannyi D.M., Ishchenko V.O. MATHEMATICAL MODELING OF THE MOTION OF A HEXACOPTER AS A CONTROL OBJECT.....	397

Shkurupii A.V.

USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY TO ENSURE TRANSPARENCY
AND SECURITY IN AUTOMOTIVE PARTS SUPPLY CHAINS.....403

Yunak D.A., Tsapar V.S.

METHODOLOGY FOR AUTOMATING THE CONSTRUCTION
OF ECONOMIC MODELS OF BUSINESS PROCESSES.....409

INFORMATION ABOUT AUTHORS.....413

ІНФОРМАТИКА, ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ТЕХНІКА ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ

УДК 681.5.015

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2025.6.2/01>

Авраменко А.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Варакута І.Є.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Савула А.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Коротинський А.П.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВПЛИВ ПОПЕРЕДНЬОГО ЗГЛАДЖУВАННЯ ДАНИХ НА ТОЧНІСТЬ ІДЕНТИФІКОВАНИХ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ КОЛОНИ СИНТЕЗУ МЕТАНОЛУ

У роботі досліджується вплив попереднього згладжування вимірних сигналів на результати ідентифікації математичних моделей багатовимірних промислових технологічних об'єктів. Як об'єкт розглядається колона синтезу метанолу, представлена у вигляді МІМО-системи з двома входами – витрата сировини та теплова потужність охолодження, та двома виходами – продуктивність за метанолом та температура на виході. Вихідні сигнали є повільними нестационарними процесами з явно вираженим трендом, на який накладаються високочастотні шумові коливання, зумовлені похибками вимірювання та збуреннями. Метою роботи є кількісно оцінити, яким чином згладжування таких даних впливає на структуру та точність отриманих моделей і, відповідно, на доцільність та ефективність у застосуванні таких моделей у подальшому синтезі систем автоматичного керування. Експериментальні дані роботи обладнання розділено на ідентифікаційну – 75 % та валідаційну – 25 % вибірки. Для обох випадків – сирих та згладжених сигналів – виконується ідентифікація математичних моделей з повним сітковим перебором порядків за входами та виходами. Якість отриманих моделей оцінюється за відсотковою збіжністю між вимірними й змодельованими сигналами. Окремо досліджується залежність точності отриманої математичної моделі від розміру вікна ковзного середнього. Показано, що помірне згладжування, зокрема вікном 5 відліків, істотно підвищує збіжність моделей як на навчальній, так і на валідаційній вибірках, без втрати динамічної інформації, а саме 98 % в порівнянні з 91%. Отримані результати демонструють доцільність цілеспрямованого попереднього опрацювання експериментальних даних перед ідентифікацією та можуть бути використані для побудови більш надійних моделей при синтезі систем автоматичного керування хімічно-технологічними процесами.

Ключові слова: ідентифікація, обробка сигналів, математичне моделювання, згладжування сигналів.

Постановка проблеми. Сучасні системи автоматичного керування розробляються на основі математичних моделей об'єкта керування, які в свою чергу можуть бути ідентифіковані за результатами експериментальних досліджень або експлуатаційних даних. Для синтезу ефективних регуляторів необхідні адекватні моделі, які коректно відображають процеси в об'єкті керування. У розрізі ідентифікації такі моделі, як правило, будуються на основі «сирих» часових рядів виміряних сигналів, що містять шум, викиди, дрейфи та інші негативні складові, зумовлені обмеженою точністю вимірювальних елементів або зовнішніми збуреннями.

Поширеним підходом до підвищення якості сигналу є попередня його обробка, а саме: згладжування, фільтрація шумів, видалення викидів, масштабування тощо. Такі операції для ідентифікації математичних моделей часто виконуються за емпіричними правилами, без формального аналізу їхнього впливу на реальні властивості отриманих моделей. У результаті модель може добре узгоджуватися з поточними даними, що використовуються для ідентифікації, але давати некоректні результати на новий даних, а відтак не може бути ефективно використана при синтезі систем автоматичного керування.

Отже, наукова проблема цієї роботи полягає у кількісному оцінюванні впливу попередньої обробки експериментальних даних на результати ідентифікації математичних моделей об'єкта керування, зокрема на точність відтворення реальної динаміки та придатність моделі для подальшого синтезу систем автоматичного керування. Розв'язання цієї задачі дозволить сформулювати формалізовану методику попередньої обробки виміряних сигналів для задач ідентифікації, що мінімізує ризик отримання ефективних за метриками, але непридатних для практичного керування моделей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна теорія ідентифікації динамічних систем інтенсивно розвивається в напрямку побудови математичних моделей, орієнтованих на задачі керування технологічними процесами. У роботах [1–3] наголошується, що якість експериментальних даних (рівень шуму, наявність дрейфів, пропусків, викидів) є одним з ключових факторів, що визначає точність оцінених моделей та їх придатність для синтезу регуляторів і прогнозування. Показано, що для промислових об'єктів широко застосовуються лінійні ARX/ARMAX-моделі, які поєднують достатню гнучкість з від-

носною простотою ідентифікації та інтерпретації параметрів [1–3].

Окремий напрям становлять дослідження, присвячені попередній обробці часових рядів перед ідентифікацією. В оглядових роботах [6, 7] розглядаються згладжування, цифрова фільтрація, видалення викидів, декомпозиція тренду та шумової складової, а також аналізується їхній вплив на похибки оцінювання параметрів моделей. Показано, що застосування фільтрації дозволяє зменшити дисперсію оцінок, однак надмірне згладжування може призводити до систематичних зміщень параметрів та втрати швидкодії моделі, особливо для об'єктів із вираженою динамікою у середньочастотному діапазоні [6, 7]. При цьому вибір параметрів фільтра часто здійснюється емпірично, без формалізованих критеріїв оптимального ступеня згладжування саме з погляду задачі ідентифікації.

У публікаціях з цифрової обробки сигналів [4, 5] значна увага приділяється простим за структурою методам фільтрації, зокрема ковзному середньому, рекурсивним НЧ-фільтрам та фільтрам зі скінченною імпульсною характеристикою. Наголошується на їхній обчислювальній простоті, стійкості до реалізації в мікроконтролерах та промислових ПЛК, а також придатності для онлайн-обробки вимірювальних сигналів.

Для хімічних та нафтопереробних виробництв у працях [8] наведені приклади ідентифікації ректифікаційних та реакційних колон на основі експлуатаційних даних, побудови лінійних та нелінійних моделей, а також їхнього використання у MPC-регуляторах і системах оптимального керування. Однак етап попередньої обробки сигналів у більшості таких робіт описується лише стисло, на рівні загальних рекомендацій (усереднення, фільтрація, нормалізація).

Таким чином, наявні публікації [1–8] підтверджують критичну роль якості вимірювальних сигналів та процедур їх попередньої обробки в задачах ідентифікації, проте питання вибору параметрів згладжування, зокрема розміру вікна ковзного середнього, здебільшого вирішується інтуїтивно. Це зумовлює актуальність та наукову новизну даної роботи, спрямованої на кількісну оцінку компромісу між придушенням шуму та збереженням динамічних властивостей моделі для подальшого синтезу систем автоматичного керування.

Постановка завдання. Метою роботи є кількісно оцінити вплив попередньої обробки даних, а саме згладжування експериментальних даних на

результати ідентифікації математичних моделей багатовимірного об'єкта керування. Для досягнення поставленої мети необхідно провести серію чисельних експериментів, у межах яких виконати ідентифікацію математичних моделей на сирих та згладжених даних.

Виклад основного матеріалу. Об'єкт дослідження та експериментальні дані. У якості об'єкта ідентифікації розглядається колона синтезу метанола, описана у вигляді багатовимірного (MIMO – multiple-input and multiple-output) об'єкту з двома входами і двома виходами.

Як керувальні дії використовуються:

- u_1 – витрата сировини;
- u_2 – теплова потужність охолодження.

Вихідні змінні:

- y_1 – продуктивність колони за метанолом;
- y_2 – температура на виході з колони.

Обидва виходи є повільними нестационарними процесами з вираженим трендом, на якому присутні високочастотні коливання (див рис. 1). Останні зумовлені шумами первинних перетворювачів, квантуванням та збуреннями.

В такому випадку, виміряний сигнал можна розглядати як сума корисної складової $s(t)$, що відповідає реальній динаміці об'єкта, та шуму $n(t)$:

$$y_{raw}(t) = s(t) + n(t).$$

Для виділення корисної складової було побудовано згладжений сигнал $y_{lp}(t)$, отриманий шляхом цифрової низькочастотної фільтрації $y_{raw}(t)$. Шумову складову визначали як різницю:

$$n(t) = y_{raw}(t) - y_{lp}(t)$$

На рисунку 2 представлено структури шуму як функція $n(t)$ та відповідний розподіл амплітуд шуму.

Методика проведення експерименту. Для кількісної оцінки впливу згладжування даних на результати ідентифікації було розділено початкові дані на вибірку для ідентифікації – 75% та вибірку для валідації отриманої математичної моделі – 25%, причому для вихідних сигналів валідаційної вибірки застосовувався цифровий НЧ-фільтр для перевірки ідентифікації як методу отримання математичного опису саме динаміки процесу а не шуму.

Для кожного етапу дослідження виконується MIMO-ідентифікація моделей типу ARX на основі сирих та згладжених даних. Проводиться повний сітковий перебір порядків $n_a \in [1; 29]$, $n_b \in [1; 29]$, де n_a – порядок за виходами, n_b – порядок за входами. Для кожної пари (n_a, n_b) обчислюються метрика відсоток збіжності окремо на ідентифікаційній та валідаційних вибірках:

$$FIT_j = 100 \left(1 - \frac{\|y_j - \hat{y}_j\|}{\|y_j - y_j^1\|} \right),$$

де y_j та $\hat{y}_j$ – вектори виміряних та змодельованих значень j -го виходу, y_j^1 – їх середнє значення.

У якості основного методу попереднього згладжування даних для ідентифікації використано ковзке середнє. Такий підхід є лінійним, інтуїтивно зрозумілим і широко застосовується в інженерній практиці завдяки простоті реалізації та невибагливості до налаштувань. Ковзке середнє ефективно пригнічує високочастотний шум, водночас зберігаючи повільну складову сигналу й основну форму тренду, що є критичним для коректної оцінки динамічних характеристик об'єкта.

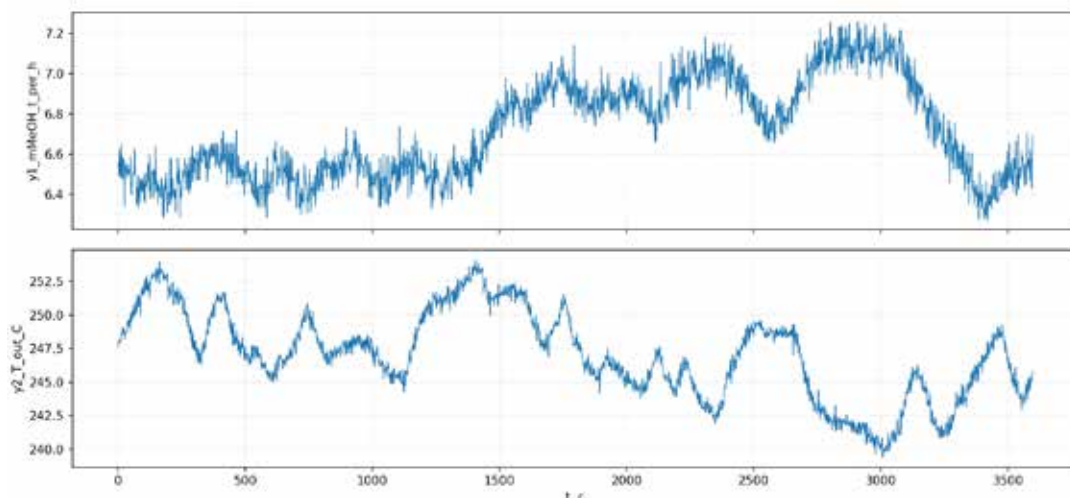

Рис. 1. Графік зміни вихідних змінних об'єкта

Результати ідентифікації на сирих експериментальних даних. За результатами пошуку найкращою виявилась ARX-модель з порядками $n_a = 29$ та $n_b = 29$. Для цієї моделі на ідентифікаційних даних отримано такі показники якості:

- для виходу y_1 : $FIT_{train}(y_1) = 73.21\%$;
- для виходу y_2 : $FIT_{train}(y_2) = 85.38\%$;

Порівняльний графік сирих даних та результатів моделювання наведено на рис. 3-4. Добре видно, що модель високого порядку не лише відтворює повільні тренди, а й досить точно повторює височастотні коливання сигналів. Це свідчить про те, що частина параметрів моделі

фактично ідентифікує шумову складову вимірювань, що небажано з точки зору подальшого синтезу системи керування.

Якість моделі була перевірена на незалежній валідаційній вибірці, яка не використовувалась при ідентифікації. Для цієї ж моделі отримано такі результати:

- для виходу y_1 : $FIT_{test}(y_1) = 91.10\%$;
- для виходу y_2 : $FIT_{test}(y_2) = 91.76\%$;

Порівняння реальних валідаційних даних з розрахованими за моделлю наведено на рис. 5-6. В обох випадках помітна висока точність апроксимації: модель детально повторює форму перехідних про-

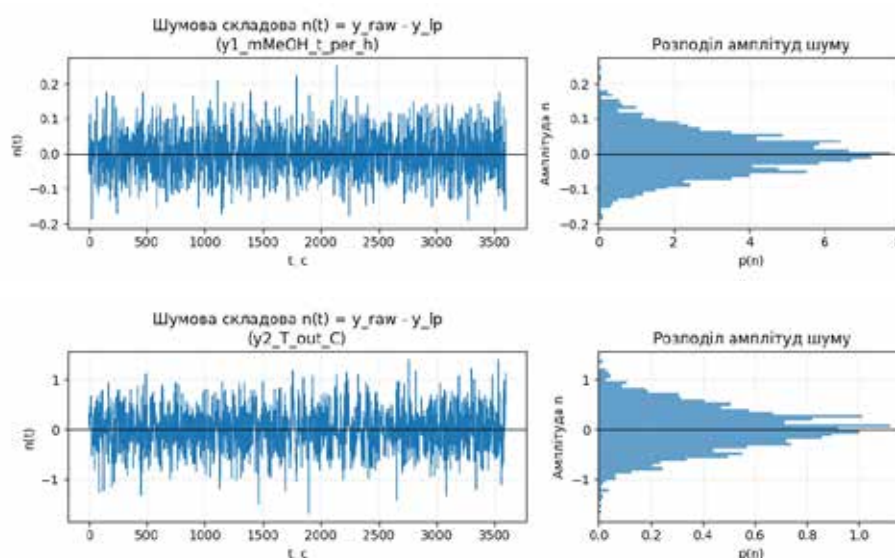

Рис. 2. Розподіл амплітуд шуму

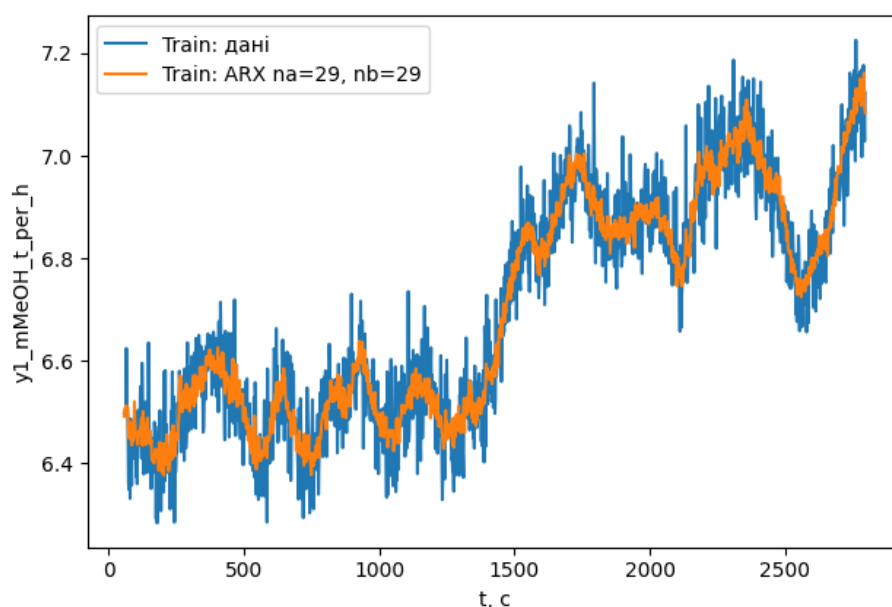

Рис. 3. Графік зміни вихідної змінної y_1 сирих даних та ідентифікованої моделі на основі сирих даних

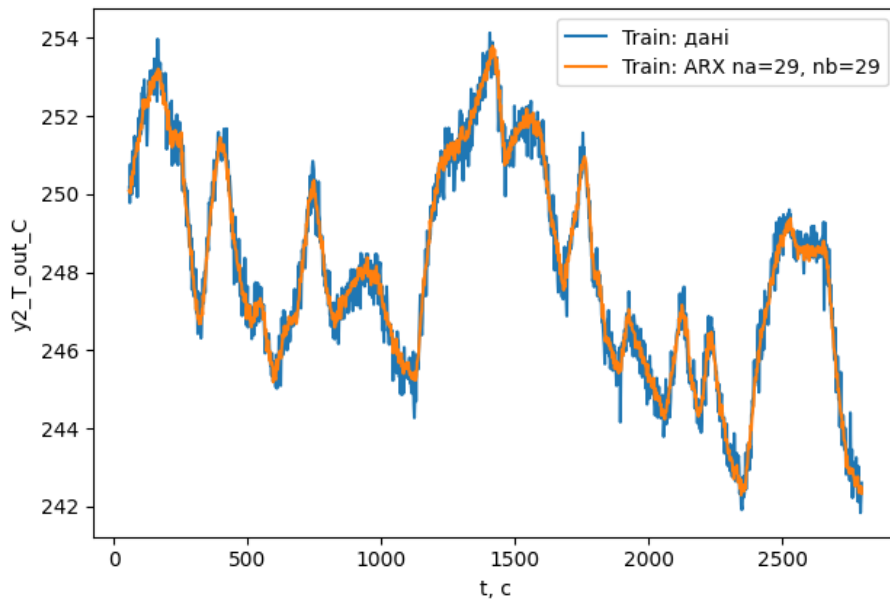

Рис. 4. Графік зміни вихідної змінної y_2 сирих даних та ідентифікованої моделі на основі сирих даних

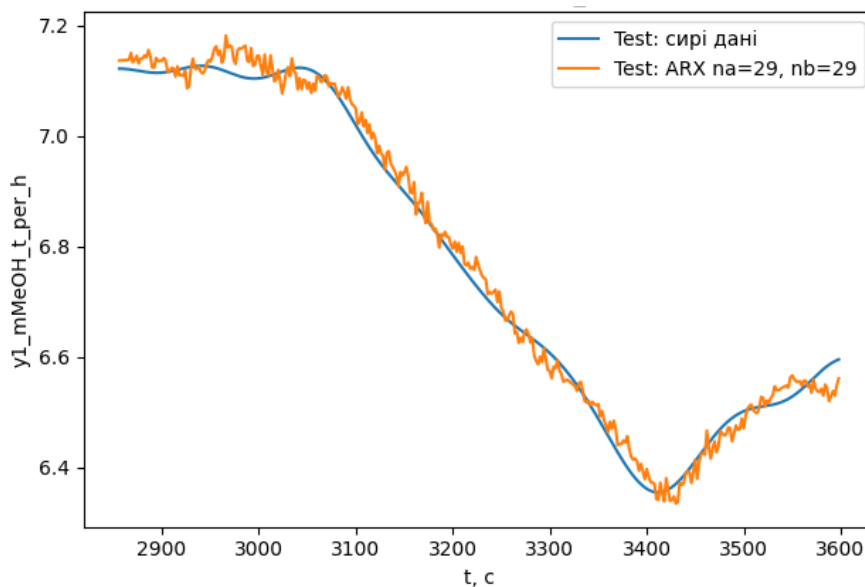

Рис. 5. Графік зміни вихідної змінної y_1 валідаційних даних та ідентифікованої моделі на основі сирих даних

цесів як на ідентифікаційних, так і на валідаційних даних. Разом із цим візуально добре видно, що для виходу y_1 траєкторія моделі повторює значну частину високочастотних коливань, притаманних сирим вимірюванням, тобто оцінена структура фактично інтерпретує випадковий шум як «динаміку» об'єкта.

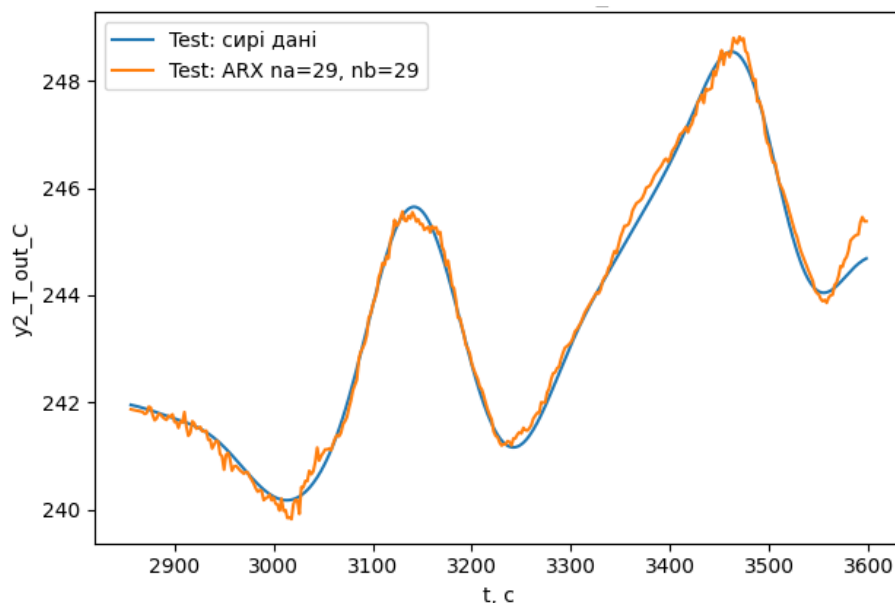
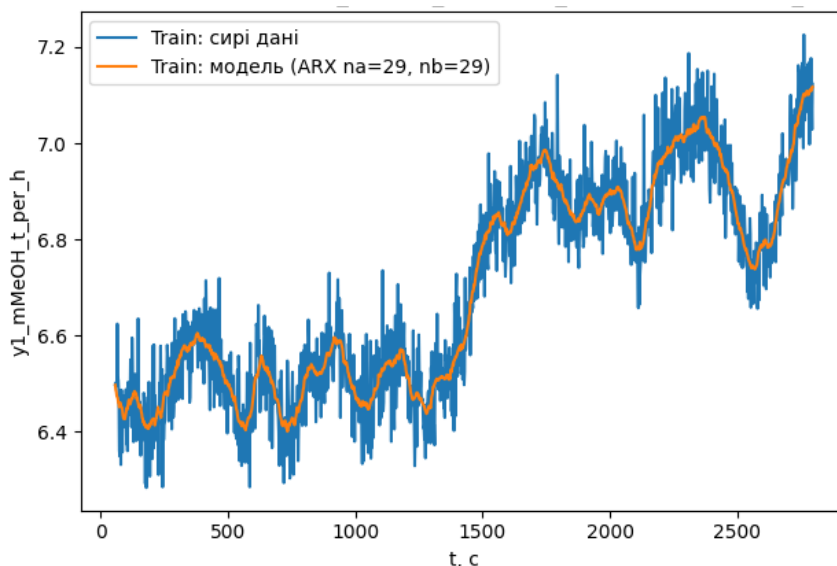
Результати ідентифікації після згладжування ковзним середнім. На наступному етапі до вихідних сигналів було застосовано цифрове згладжування ковзним середнім з вікном $M=5$. Така фільтрація зменшує високочастотну шумову складову вимірювань, зберігаючи повільні зміни

режиму роботи колони. Відповідні часові реалізації виходів y_1 та y_2 до і після згладжування показують, що фільтровані сигнали стають більш гладкими, а випадкові піки навколо тренду практично зникають, при цьому форма перехідних процесів зберігається (див. рис. 7-8).

Для згладженого випадку отримано такі показники на ідентифікаційній вибірці:

- для y_1 : $FIT_{test} = 98,12\%$;
- для y_2 : $FIT_{test} = 98,22\%$;

Порівняно з сирими даними ($FIT_{test} \approx 91,10\%$ та $91,76\%$ відповідно для y_1 та y_2), відносна похибка

Рис. 6. Графік зміни вихідної змінної y_2 валідаційних даних та ідентифікованої моделі на основі сирих данихРис. 7. Графік зміни вихідної змінної y_1 ідентифікаційних даних та ідентифікованої моделі на основі згладжених даних

моделі на валідації суттєво зменшується, а криві моделі практично збігаються з експериментальними реалізаціями (рис. 9-10). Це означає, що попереднє згладжування ковзним середнім $M=5$ не призводить до спотворення динаміки об'єкта, а навпаки – усуває високочастотну шумову складову і дозволяє побудувати модель, яка відтворює основний тренд керованої системи як на ідентифікаційній, так і на валідаційній вибірках.

Вплив розміру вікна ковзного середнього на якість моделі. Для узагальнення результатів було проаналізовано вплив параметра згладжування, а саме розміру вікна ковзного середнього на

якість отриманих моделей. На основі сирих даних формувалися згладжені вибірки для значень у діапазоні $Me[2; 600]$. Для кожного значення виконувалася ідентифікація МІМО-моделі на згладженій ідентифікаційній вибірці, після чого модель перевірялась на незалежній валідаційній вибірці, сформованій із сирих даних. Як інтегральний показник якості використовувалося середнє значення метрики FIT по виходах об'єкта.

Залежність середнього FIT від розміру вікна ковзного середнього наведено на рис. X.

При малих значеннях розміру вікна (2–5 відліків) спостерігається різке зростання якості

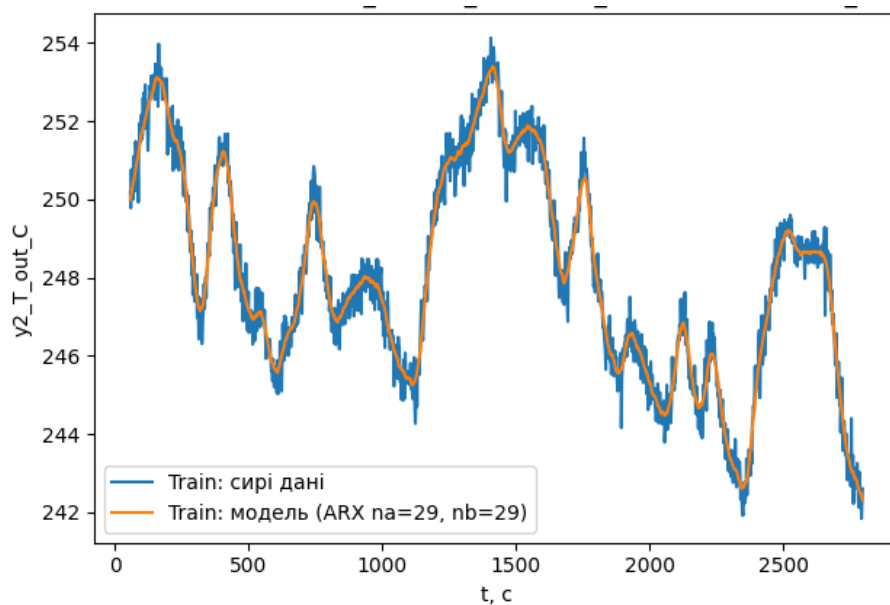

Рис. 8. Графік зміни вихідної змінної y_2 ідентифікаційних даних та ідентифікованої моделі на основі згладжених даних

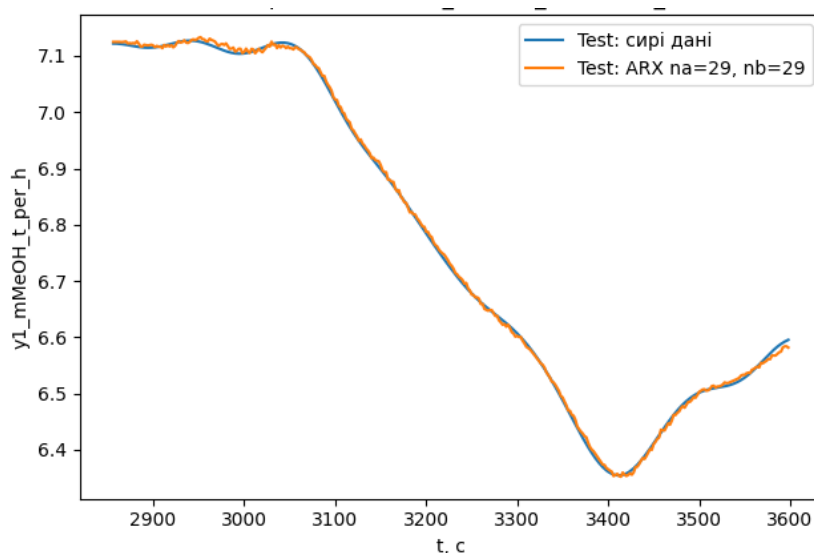

Рис. 9. Графік зміни вихідної змінної y_1 валідаційних даних та ідентифікованої моделі на основі згладжених даних

моделі: придушення високочастотного шуму дозволяє зменшити похибку прогнозу без суттєвого спотворення динамічної складової сигналу. Подальше збільшення розміру вікна призводить до поступового насичення кривої: починаючи орієнтовно з $M \approx 80-100$, середній FIT досягає плато на рівні близько 99,7–99,8 і практично не змінюється при подальшому збільшенні розміру вікна.

Однак така збіжність досягається ціною втрати частини динамічної інформації та досить висом порядком моделі. Для великих розмірів вікна ковзке середнє починає згладжувати не лише шум, а й реальні швидкі зміни процесу, що призводить

до спрощення часових залежностей та зменшення ефективного порядку динаміки.

Вибір параметра згладжування має здійснюватися як компроміс між придушенням шуму та збереженням інформативної складової сигналів. У подальших розрахунках як робоче значення було обрано вікно $M=5$, яке забезпечує істотне покращення якості ідентифікації порівняно з сирими даними, водночас зберігаючи характерні коливання та тренди вихідних змінних.

Висновки. У роботі показано, що використання сирих експериментальних даних для ідентифікації багатовимірної моделі колони синтезу

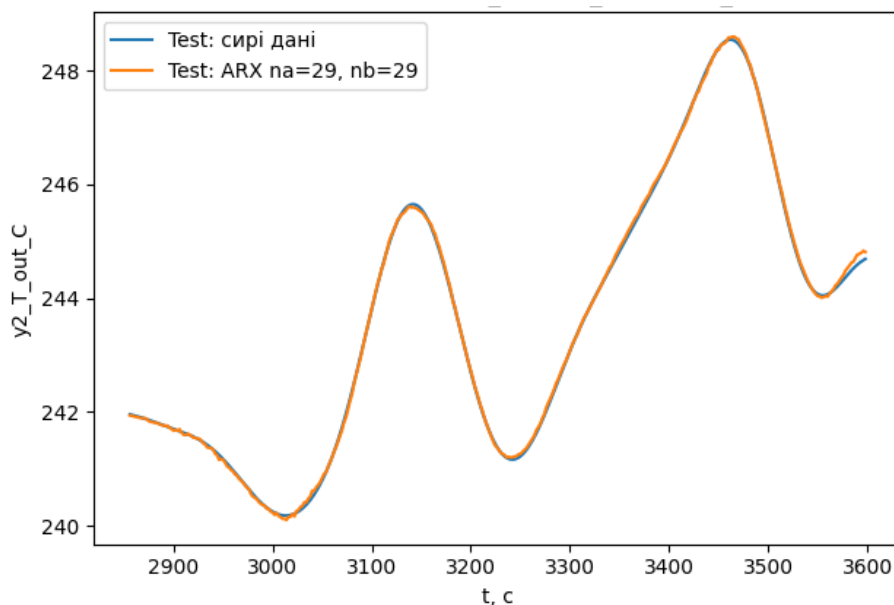
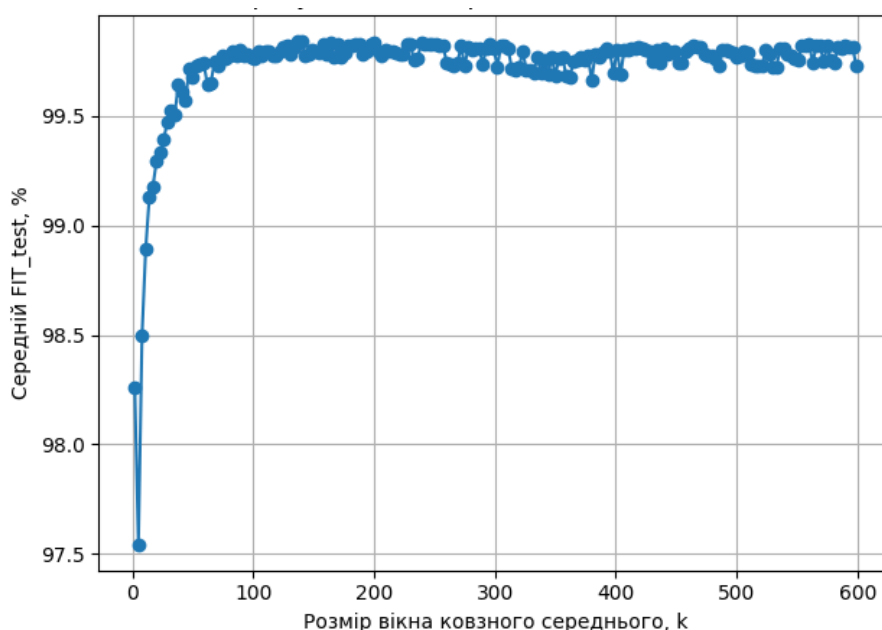

Рис. 10. Графік зміни вихідної змінної y_2 валідаційних даних та ідентифікованої моделі на основі згладжених даних

метанолу призводить до того, що частина параметрів моделі фактично описує високочастотну шумову складову вимірювань. У результаті отримана модель високого порядку демонструє високий відсоток збіжності як на ідентифікаційній, так і на валідаційній вибірках, проте відтворює не лише динаміку об'єкта, а й випадкові коливання.

Запропонований підхід попереднього згладжування вихідних сигналів за допомогою ковзного середнього дає змогу суттєво зменшити рівень високочастотного шуму без помітного спотворення повільної складової та форми перехідних

процесів. Результати чисельних експериментів свідчать, що ідентифікація моделей на згладжених даних забезпечує помітне покращення показників відсоткової збіжності на незалежній валідаційній вибірці у порівнянні з моделлю, побудованою на сирих даних. При цьому траєкторії моделі добре узгоджуються з очищеними вихідними сигналами, що вказує на коректне відтворення саме динаміки об'єкта, а не шумових компонент вимірювань.

Отримані результати підтверджують доцільність цілеспрямованої попередньої обробки екс-

периментальних даних перед ідентифікацією, зокрема застосування простих лінійних методів згладжування, таких як ковзке середнє. Разом з тим показано, що параметри згладжування (розмір

вікна, характеристики фільтра) мають добиратися з урахуванням спектральних властивостей сигналів, щоб уникнути надмірного згладжування, яке може призвести до втрати інформативної динаміки.

Список літератури:

1. Simpkins A. System Identification: Theory for the User, 2nd Edition (Ljung, L.; 1999) [On the Shelf]. *IEEE Robotics & Automation Magazine*. 2012. 19(2). pp.95–96. doi:<https://doi.org/10.1109/mra.2012.2192817>.
2. Isermann R., Münchhof M. *Identification of Dynamic Systems*. 2010. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-540-78879-9>.
3. Schoukens J., Ljung L. Nonlinear system identification: A user-oriented road map. *IEEE Control Systems Magazine*. 2019. Vol. 39, No. 6. P. 28–99.
4. Rodrigues E.P., Santos D.S. dos and Buiochi F. Comparison of Three Linear Digital Filters Applied to Improve the Quality of the Measured Acoustic Field. *Eng*. 2023. 4(4). pp.2582–2600. doi:<https://doi.org/10.3390/eng4040148>.
5. Sunny M. N. M., Amin M. M., Hossain K. M. S., et al. Design of Digital Filters for Noise Reduction in RF Communication Systems. *International Journal of Novel Research in Electrical and Mechanical Engineering*. 2024.
6. Arici M., Daosud W., Vargan J., Fikar M. Multi-Model Predictive Control of a Distillation Column. *Systems and Control Transactions*. 2025. 4. pp.999–1004. doi:<https://doi.org/10.69997/sct.180258>.
7. Fortuna L., Graziani S., Rizzo A., Maria Gabriella Xibilia. *Soft Sensors for Monitoring and Control of Industrial Processes*. Springer eBooks. 2007. Springer Nature. doi:<https://doi.org/10.1007/978-1-84628-480-9>.
8. Wahid A., Brillianto Z. H. Multivariable model predictive control (4x4) of methanol–water separation in dimethyl ether production. *AIP Conference Proceedings*. 2020. Vol. 2255. Art. 020056.

Avramenko A.A., Varakuta I.Ye., Savula A.A., Korotynskyi A.P. THE INFLUENCE OF PRELIMINARY DATA SMOOTHING ON ACCURACY OF IDENTIFIED MATHEMATICAL MODELS OF THE METHANOL SYNTHESIS COLUMN

The paper investigates the influence of preliminary smoothing of measured signals on the results of identification of mathematical models of multidimensional industrial technological objects. The object under consideration is a methanol synthesis column, represented as a MIMO system with two inputs – raw material consumption and cooling thermal power – and two outputs – methanol productivity and outlet temperature. The output signals are slow non-stationary processes with a clearly expressed trend, overlaid with high-frequency noise fluctuations caused by measurement errors and disturbances. The aim of the work is to quantitatively assess how smoothing such data affects the structure and accuracy of the models obtained and, accordingly, the feasibility and effectiveness of using such models in the further synthesis of automatic control systems. The experimental data of the equipment operation is divided into an identification sample (75%) and a validation sample (25%). In both cases – raw and smoothed signals – the identification of mathematical models is performed with a complete grid search of orders for inputs and outputs. The quality of the obtained models is evaluated by the percentage of convergence between the measured and modeled signals. The dependence of the accuracy of the obtained mathematical model on the size of the moving average window is studied separately. It is shown that moderate smoothing, in particular with a window of 5 readings, significantly increases the convergence of models on both training and validation samples without losing dynamic information, namely 98% compared to 91%. The results obtained demonstrate the feasibility of targeted preliminary processing of experimental data prior to identification and can be used to build more reliable models in the synthesis of automatic control systems for chemical and technological processes.

Key words: identification, signal processing, mathematical modeling, signal smoothing.

Дата надходження статті: 23.11.2025

Дата прийняття статті: 12.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Andriushchenko T.Yu.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

INTELLIGENT LAYOUT AND ILLUSTRATION SYSTEMS FOR PUBLICATIONS AS PART OF AN AUTOMATED PUBLISHING ECOSYSTEM

The concept of intelligent layout and illustration systems for publications as part of an automated publishing and editing ecosystem is considered. The need to integrate the processes of technical editing, layout and illustration creation into a single digital environment is justified. It has been established that traditional methods of preparing various types of publications are labour-intensive and cannot fully ensure consistency between text and graphic components. Modern studies demonstrating the effectiveness of AI technologies in layout have been analysed, but they do not fully take into account the semantics of the text and the accuracy of graphic placement. An approach to determining the effectiveness of the system based on technical, visual, and readability criteria is proposed. The use of such systems reduces the time of the publishing and editing cycle, reduces the number of errors, increases the uniformity of design, and ensures compatibility with international standards. The developed concept contributes to the formation of a new paradigm of digital publishing, where artificial intelligence, computer science and automation ensure high quality and efficiency in the preparation of scientific publications.

Based on the analysis, a concept of 'smart publishing' has been developed, within which intelligent layout and illustration systems provide an automated cycle of scientific material preparation – from manuscript processing to the creation of adaptive publications in PDF, HTML or EPUB formats. The expected results of implementing such systems are a reduction in the publishing cycle time, a decrease in the number of technical errors, increased uniformity of design, and ensuring data openness and compatibility with international publication standards. The article emphasises the importance of developing standards for data exchange between system modules, developing explainable AI to control the layout generation process, and expanding metrics for evaluating the quality of illustrations and text readability.

Key words: intelligent layout systems, automated publishing ecosystem, technical editing, generative models, illustration, artificial intelligence.

Formulation of the problem. A modern publication (printed or electronic) is a synthesis of three logically and technologically related components: the author's text, technical editing (structural and stylistic corrections, metadata standardisation, verification of references and formulas) and illustrations (drawings, diagrams, charts and infographics). Existing workflows are often divided: editors work in text environments, designers work in graphic tools, and illustrators work in separate software packages. This creates a number of problems: labour intensity, long approval cycles, human errors in the integration of text and graphics, complexity of scaling (large number of publications/languages/formats) and high preparation costs.

The scientific and practical value of implementing a 'smart publishing' system: acceleration of the publishing cycle, improvement of publication quality, reduction of costs, the possibility of mass personalisation of publications, standardisation of metadata

(important for scientific journals, repositories, Open Access) and improvement of the accessibility and readability (UX) of materials.

Analysis of recent research and publications.

The current stage of development in publishing is characterised by the active introduction of artificial intelligence, machine learning and automation technologies, which is leading to the emergence of new approaches to the organisation of layout, technical editing and illustration processes. Recent research has focused on creating systems capable of automatically generating document structure, optimising the placement of text and graphic elements, and ensuring stylistic consistency across publications. The development of generative neural networks, in particular the LayoutGAN and LayoutTransformer models, has opened up opportunities for automated layout generation in compliance with compositional principles and user restrictions. At the same time, a number of

works are devoted to the application of transformer architectures for modelling contextual relationships between structural components of a document and creating designs that take into account the semantics of the text.

Despite significant progress in this area, the comprehensive integration of automated layout, technical editing and illustration processes into a single intelligent publishing system remains under-researched. Most existing solutions focus on individual stages of the publishing cycle, while coordination between semantic, typographical and graphic aspects of design requires further scientific justification. That is why a systematic analysis of current research in this area is necessary to identify pressing issues, develop approaches to solving them, and create an integrated model of an intelligent publishing ecosystem.

The paper [3] presents LayoutGAN, a new GAN that directly synthesises a set of graphic elements in a design. In a given design task, a fixed set of element classes (e.g., ‘heading,’ ‘image’) is determined in advance.

Each element is represented by the probabilities of its class and geometric parameters, i.e., the key points of the bounding rectangle. The generator takes graphic elements with randomly selected class probabilities and geometric parameters as input and places them in the design; the result is refined class probabilities and geometric parameters of design elements. The generator has the desirable property of being invariant to permutation: it will generate the same layout if we change the order of the input elements [3].

The generation of 2D or 3D scenes based on syntax, scene graphs, layouts, or existing images has attracted considerable interest among the image processing community. Depending on the input data, some works generate fixed layouts and diverse scenes, while others generate diverse layouts and scenes. These methods involve the use of pipelines, which are often trained and evaluated end-to-end [1].

In [3], the generation of an original layout based on requirements and constraints is investigated.

A layout is often used as an intermediate representation in the task of generating images based on text or scene graphs. Instead of directly learning the mapping from the input domain (e.g., text and scene graphs) to the image domain, these methods model the operation as a two-stage structure. First, they predict layouts based on input sources, and then generate images based on the predicted layouts. However, graphic design layouts have several fundamental differences from natural scene layouts. The requirements for relationships and alignment between components

in graphic design are strict. A few pixels of component offset can cause a difference in visual perception or even ruin the entire design. A graphic design layout must not only look realistic, but also take into account the aesthetic perspective [2].

The aim of this study is to justify the architecture of an intelligent system that combines: semantic text analysis, original layout generation, automatic or semi-automatic creation or integration of illustrations, and a module for technical editing and validation of compliance with editorial requirements.

Task statement. The development of an intelligent layout, editing and illustration system involves the creation of a methodological framework that combines AI, natural language processing, generative modelling and technical editing technologies. This study proposes a developed system architecture that performs an automated publishing preparation cycle – from initial analysis of text material to the formation of an adaptive layout and the creation of visual elements. The methodology is based on the principles of modularity, semantic consistency and parametric flexibility, which allows achieving high quality and stability of results with minimal editor intervention.

Methodological foundations of system development. The system is based on a multi-level model that combines semantic text analysis, automatic content placement, and illustration generation in a shared working environment. The methodology is based on the concept of ‘smart publishing,’ in which publishing and editorial processes are viewed as the interaction of data, algorithms, and publication design standards. Each individual component of the system performs specialised functions, but interaction is carried out through a common metadata base, which allows the results obtained to be harmonised and reused.

Architecture of an intelligent publishing and editing system. The proposed architecture of the publishing and editing model consists of four main modules:

Semantic text analysis module – performs structural and semantic markup of a document using NLP (Natural Language Processing) technologies. The module can identify logical parts of the text, analyse key concepts and determine hierarchy.

It performs:

detection of structural elements such as headings, paragraphs, formulas, captions, tables, and others. It classifies the meaning and purpose of each fragment (purpose, methods, results), extracts key terms and entities;

interface to metadata (DOI, ORCID, list of authors).

Layout Generation Module – performs automatic placement of text and graphic elements using mod-

els such as LayoutGAN and LayoutTransformer. The algorithm forms a visually balanced page structure, taking into account the type, format and target audience of the publication, the volume of material, image proportions, etc.

Includes:

hybrid approach: a combination of rules and templates (for compliance with standards) and a generative model for creating multiple layout options;

a generative sublayer (based on LayoutGAN / LayoutTransformer / Neural Design Network) is responsible for the placement of blocks such as headings, main text, illustrations, tables, captions, etc., taking into account semantics and the restrictions imposed;

post-processing for precise alignment, formatting, typography, and overflow optimisation (float placement, widows/orphans control).

Illustration Generation Module – automatically generates graphics and diagrams based on text descriptions or other metadata. This is done using various generative models (diffusion-based AI) and templates based on infographic parameters. The module ensures visual consistency with the layout, style, and appearance of the publication.

It is used for:

diagrams and graphs: automatic conversion of structured data into high-quality graphics (algorithmic libraries);

for scientific illustrations: the application of special AI tools with control capabilities (prompt engineering + constraint enforcement) or the use of domain-oriented generative models (e.g., models trained on scientific figures);

containers for vector graphics (SVG/PDF) to preserve scalability and the ability to edit later.

Work [2] presents examples of using the illustration generation model. Given the components and partial constraints specified by the user, the model can generate layouts that meet these constraints. Figure 1 shows examples of designs created based on the generated layouts.

Modern generative approaches have greatly simplified the creation of visualisations, but require control to ensure scientific accuracy [6].

The Technical Editing Module checks the correctness of alignment, formatting, typographical parameters, style compliance, and compliance with standards. This module evaluates the quality of automatically generated layouts. The check is performed according to the following criteria: readability, structural consistency, visual integrity, and data accuracy.

It performs:

style checks (citations, references), LaTeX and/or MathML validation, duplication checks, verification of compliance with journal requirements;

validation of illustration placement: presence of captions, correspondence of references in the text, no overlapping of key text sections, readability of fonts and sizes.

integration with CI/CD publishing pipeline (automatic PDF/HTML preview, multi-format export);

Practical relevance: commercial automation systems already implement some of these functions (Typefi as an example of robotic typesetting and export), but without a flexible generative part [2].

The structural diagram of the architecture of the intelligent publishing and editing system is shown in fig. 2.

The architecture of the publishing and editing system supports integration with content management systems (CMS) and various platforms for scientific publications, ensuring a continuous workflow – from the initial stage, i.e. manuscript preparation, to the final creation of the final electronic or printed format (PDF, HTML, EPUB).

Research results and effectiveness assessment. Analytical assessment of the effectiveness of the intellectual publishing and editing system and illustration was based on the construction of formal models describing the expected performance indicators of its key modules.

To predict the quality of the semantic analysis module, a generalised accuracy model for trans-

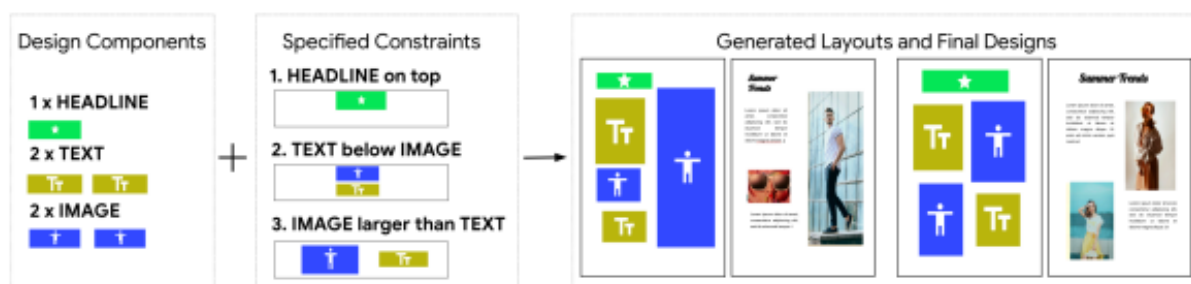

Fig. 1. Creating a graphic layout taking into account user restrictions [2]

Fig. 2 Architecture diagram of an intelligent publishing and editing system

former architectures was used. Based on the average results presented in recent publications, the accuracy of the classification of structural components of text is determined by formula (1):

$$P_{av} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i x p_i}{\sum_{i=1}^n w_i},$$

where – p_i – average accuracy for the element type (heading, paragraph, table, etc.);
 w_i – its weight in the document structure.

The time required to generate a page layout was determined using the model represented by formula (2):

$$T = T_p + T_l + T_o,$$

where – T_p – time spent on preliminary text processing;
 T_l – time spent on forming a logical structure;
 T_o – time spent on optimising the placement of elements.

The compliance of layouts with reader-friendliness standards was assessed using a compositional balance metric based on the following formula:

$$C = 1 - \frac{E_d + E_a + E_s}{3}$$

where – E_d – deviation from the rules of dominance (visual support);
 E_a – deviation from the alignment rule;
 E_s – deviation from the structure rule (grid).

Generalisation of the results of modern generative models allows us to apply the model according to the formula:

$$S = \alpha S_{sem} + \beta S_{st} + \gamma S_{ac}$$

where – S_{sem} – semantic correspondence;
 S_{st} – stylistic consistency;
 S_{ac} – accuracy of reproduction of structural elements.

In the study, the effectiveness of technical editing is assessed using a complex formula:

$$R = 0.35R_{orth} + 0.35R_{punct} + 0.30R_{str}$$

where – R_{orth} – indicator of spelling accuracy;
 R_{punct} – indicator of punctuation accuracy;
 R_{str} – indicator of structural compliance.

The weights in the formula are distributed as follows:

0.35 – spelling (the most common type of error; easily automated).

0.35 – punctuation (important for understanding the meaning; more complex than spelling).

0.30 – structure (determines the quality of layout and readability; requires a complex review of the document).

This ratio reflects the actual priorities in publishing practice.

The comprehensive integral indicator is determined by the formula:

$$E = \frac{P_{av} + C + S + R}{4}$$

Practical significance. The implementation of intelligent publishing and editing systems and illustration allows the creation of flexible automated publishing environments that minimise human involvement in routine operations, leaving quality control and content editing functions. This contributes to the efficiency of publishing processes, reduces costs, and provides the ability to scale the system for different types of publications – from scientific journals to educational and multimedia materials.

Conclusions. The study showed that intelligent systems for layout, technical editing, and automated illustration are becoming a key element of the modern publishing ecosystem. The use of machine learning, generative models, and optimisation algorithms increases the accuracy, speed, and consistency of publishing processes.

The proposed model of an automated ecosystem demonstrates the potential to combine editorial analysis, compositional structuring, and illustration generation in a single working environment. Analytical evaluation confirmed that the predicted level of technical editing efficiency can reach about 93%, which meets modern professional standards.

Bibliography

1. Gupta K., Jain A., Luqman M., Saini N., Chakraborty S. LayoutTransformer: Layout Generation and Completion With Self-Attention. *Proceedings of the IEEE/CVF International Conference on Computer Vision (ICCV)*, 2021, pp. 100–109. DOI: 10.1109/ICCV48922.2021.00015
2. Hsin-Ying Lee, Lu Jiang, Irfan Essa, Phuong B. Le, Haifeng Gong, Ming-Hsuan Yang, Weilong Yang: Neural Design Network: Graphic Layout Generation with Constraints. *ECCV (3) 2020*: 491–506 DOI: 10.1007/978-3-030-58536-5_29

3. Li J., Yang J., Hertzmann A., Zhang J., Xu T. LayoutGAN: Generating Graphic Layouts with Wireframe Discriminators. *arXiv preprint arXiv:1901.06767*, 2019. URL: <https://arxiv.org/abs/1901.06767>
4. Rebelo S. M. Towards the Automation of Book Typesetting. *Information Processing & Management*, 2023, Vol. 60, No. 5, Article 103299. DOI: 10.1016/j.ipm.2023.103299
5. Typefi Systems. Automated Publishing Software for Adobe InDesign. Typefi Official Website, 2023. URL: <https://www.typefi.com/>
6. Ye Y., Kong Z., Shen Y., Zhou Z., Yang C., Zhou J. Generative AI for Visualization: State of the Art and Future. *Information Processing & Management*. 2024. Vol. 60, No. 5. Article 103299. URL: <https://arxiv.org/abs/2402.07655>— DOI:10.1016/j.ipm.2023.103299.

Андрющенко Т.Ю. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ ВЕРСТКИ ТА ІЛЮСТРУВАННЯ ВИДАННЯ ЯК СКЛАДОВА АВТОМАТИЗОВАНОЇ ВИДАВНИЧОЇ ЕКОСИСТЕМИ

Розглянуто концепцію інтелектуальних систем верстки та ілюстрування видання як складової автоматизованої видавничо-редакційної екосистеми. Обґрунтовано потребу інтеграції процесів технічного редагування, верстки й створення ілюстрацій у єдиному цифровому середовищі. З'ясовано, що традиційні методи підготовки різних видів видань є трудомісткими та не можуть повною мірою забезпечити узгодженість між текстовими і графічними компонентами. Проаналізовано сучасні дослідження, які демонструють ефективність AI-технологій у верстці, але не враховують повністю семантику тексту й точність розміщення графіки. Запропоновано підхід до визначення оцінювання ефективності системи за такими критеріями, як технічні, візуальні та читабельні. Використання таких систем дозволяє скоротити час видавничо-редакційного циклу, зменшити кількість помилок, підвищити уніфікацію оформлення та забезпечити сумісність з міжнародними стандартами. Розроблена концепція сприяє формуванню нової парадигми цифрової видавничої справи, де штучний інтелект, інформатика й автоматизація забезпечують високу якість і ефективність підготовки наукових публікацій.

На основі проведеного аналізу розроблено концепцію «розумного видавництва», у межах якої інтелектуальні системи верстки та ілюстрування забезпечують автоматизований цикл підготовки наукових матеріалів – від обробки рукопису до створення адаптивних публікацій у форматах PDF, HTML або EPUB. Очікуваними результатами впровадження таких систем є скорочення часу видавничого циклу, зменшення кількості технічних помилок, підвищення уніфікації оформлення, забезпечення відкритості даних і сумісності з міжнародними стандартами публікацій. У статті наголошено на важливості розроблення стандартів обміну даними між модулями системи, розвитку explainable AI для контролю процесу генерації макетів, а також розширення метрик оцінювання якості ілюстрацій і читабельності тексту.

Ключові слова: інтелектуальні системи верстки, автоматизована видавнича екосистема, технічне редагування, генеративні моделі, ілюстрування, штучний інтелект.

Дата надходження статті: 08.11.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Артеменко А.В.

Львівський торговельно-економічний університет

Костирко В.С.

Львівський торговельно-економічний університет

Костенко А.В.

Львівський торговельно-економічний університет

LOCAL – FIRST I EDGE – БД: CRDT-СИНХРОНІЗАЦІЯ НА SQLITE (Turso/ElectricSQL) ДЛЯ ОФЛАЙН – КОЛАБОРАЦІЇ

У статті досліджено сучасні тенденції розвитку програмних архітектур, орієнтованих на забезпечення автономної роботи користувача без постійного з'єднання з мережею. Автор детально розглядає концепцію *local-first* підходу, який передбачає пріоритет локальної обробки даних та забезпечення безперервного доступу до функціональності додатка навіть в умовах офлайн-режиму. Особливу увагу приділено технологічним рішенням, що поєднують локальні бази даних типу SQLite з механізмами децентралізованої синхронізації, зокрема через Conflict-free Replicated Data Types (CRDT).

У статті проведено аналіз проблем, властивих традиційній клієнт-серверній архітектурі: залежності від стабільності мережі, затримок у транзакціях, конфліктів при одночасному редагуванні даних і ризику втрати інформації під час синхронізації. Запропоновано альтернативу – архітектуру з *edge*-базами даних (на прикладі Turso та ElectricSQL), які реалізують CRDT-моделі поверх SQLite. Це дозволяє системі забезпечувати узгодженість даних між користувачами без централізованого контролю, зберігаючи при цьому низьку латентність (<100 мс) і можливість офлайн-роботи.

Автор узагальнює сучасний науково-технічний контекст, спираючись на роботи M. Shapiro, Van der Linde, Kleppmann та інших, які заклали математичні основи CRDT і розробили формальні моделі *state-based* та *operation-based* синхронізації. У роботі окреслено ключові виклики, пов'язані зі зростанням метаданих, шифруванням часткових реплік і поєднанням CRDT з реляційними моделями даних.

На основі аналізу конкретних рішень – ElectricSQL і Turso – показано, що реалізація CRDT на рівні *edge*-баз даних дозволяє створювати децентралізовані офлайн-колаборативні додатки (редактори документів, нотатники, системи управління контентом тощо), які гарантують злиття змін без втрат і конфліктів після відновлення мережевого з'єднання.

Результати дослідження свідчать, що поєднання *local-first* архітектури, *edge*-інфраструктури та CRDT-синхронізації є ключовим етапом еволюції розподілених систем. Такий підхід формує нову парадигму цифрової автономії, у якій дані залишаються власністю користувача, а узгодженість досягається колективно, без залежності від центральних серверів.

У підсумку доведено, що *local-first* і *edge*-БД на основі SQLite становлять перспективний напрям розвитку офлайн-орієнтованих застосунків і можуть стати фундаментом для нової генерації колаборативних платформ, які поєднують швидкість локальної взаємодії, гнучкість розподіленої синхронізації та гарантії безпеки даних.

Ключові слова: *local-first* архітектура, *edge*-база даних, CRDT, SQLite, Turso, ElectricSQL, офлайн-колаборація, синхронізація даних, децентралізовані системи, цифровий суверенітет.

Постановка проблеми. Сучасні програмні продукти дедалі частіше працюють у режимах, де наявність стабільного інтернет-з'єднання не гарантується. Користувачі очікують безперервного доступу до даних і миттєвої реакції інтерфейсу навіть за умов повної відсутності мережі.

Проте традиційна клієнт-серверна архітектура не забезпечує таких властивостей: у ній усі транзакції, оновлення й перевірки узгодженості залежать від центрального сервера. Це створює критичну залежність від мережевої латентності, що робить систему вразливою до затримок, перебоїв зв'язку

чи відмов серверів. Проблема полягає в тому, що більшість існуючих механізмів синхронізації даних (наприклад, класичні системи реплікації з master/slave-моделлю) не здатні забезпечити повноцінну офлайн-функціональність і коректне об'єднання змін, зроблених незалежно на різних клієнтах. У таких випадках неминучими стають конфлікти версій даних, втрата інформації або потреба у ручному розв'язанні суперечностей. З іншого боку, локальне зберігання даних, наприклад за допомогою SQLite, дає високу швидкість та автономність, але позбавлене засобів безпечної багатокористувацької синхронізації. Це створює розрив між бажаною реактивністю додатка й необхідністю централізованої узгодженості.

У зв'язку з цим актуальним стає пошук таких архітектурних рішень, які поєднували б швидкість і автономність локальної роботи з гарантіями узгодженості в розподілених середовищах. Одним із перспективних напрямів є використання Conflict-free Replicated Data Types (CRDT) як математичного апарату для детермінованого розв'язання конфліктів під час синхронізації, а також застосування edge-баз даних (зокрема, Turso та ElectricSQL), які реалізують цю логіку поверх SQLite.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика синхронізації даних у розподілених системах активно досліджується з початку 2010-х років у межах теорії Conflict-free Replicated Data Types (CRDT). У роботах М. Shapiro та співавторів закладено формальні основи CRDT як механізму для забезпечення узгодженості без централізованого контролю. Подальші дослідження (Van der Linde, Preguiça, Kleppmann та ін.) розвинули моделі state-based і operation-based CRDT, що дозволяють детерміновано зливати зміни, зроблені незалежно кількома клієнтами. Найновіші публікації та технічні звіти зосереджені на питаннях оптимізації продуктивності, зменшення латентності (до <100 мс) і забезпечення безпеки при розподіленому зберіганні. Водночас залишається відкритою низка проблем: ріст метаданих у тривалих сесіях, часткове шифрування при синхронізації та формалізація узгодженості між локальними CRDT і реляційними моделями серверних БД.

Постановка завдання. Дослідження можливостей поєднання local-first архітектури та edge-баз даних на основі SQLite (зокрема, Turso і ElectricSQL) для забезпечення офлайн-колаборації користувачів. Основна увага зосереджена на аналізі застосування CRDT-синхронізації як

механізму детермінованого розв'язання конфліктів і підтримання узгодженості даних у децентралізованих середовищах з низькою латентністю.

Виклад основного матеріалу. У сучасній архітектурі застосунків парадигма local-first дедалі більше витісняє традиційні клієнт-серверні моделі. Її сутність полягає у пріоритеті локальної взаємодії користувача з даними: усе має працювати миттєво, незалежно від стану мережі, а синхронізація з хмарою відбувається у фоновому режимі. Це зрушення у мисленні – не просто технічна оптимізація, а реакція на зміну очікувань користувачів. У світі, де звичними стали програми з латентністю <100 мс, затримки навіть у частки секунди сприймаються як «лаг» і руйнують відчуття безперервності взаємодії.

Саме тут на сцену виходять edge-бази даних – такі як Turso чи ElectricSQL, – побудовані на базі SQLite, але адаптовані до розподіленої реальності. SQLite історично була «вбудованою» базою даних: вона жила в межах додатка, у кишенювому масштабі. Проте у поєднанні з інструментами типу CRDT (Conflict-free Replicated Data Types) вона отримує друге життя як механізм децентралізованої синхронізації. Цей підхід дає змогу перетворити кожен клієнт у «першокласного громадянина» мережі – незалежного, але узгодженого з іншими [1].

Варто зазначити, SQLite – це компактна, вбудована система керування реляційними базами даних (СУБД). Вона відрізняється від багатьох інших СУБД, таких як MySQL або PostgreSQL, тим, що вона вбудовується безпосередньо в додаток, не вимагаючи окремого сервера баз даних. SQLite – зручне і компактне рішення для зберігання та управління даними. Особливо вона зручна в мобільних додатках, де немає необхідності в складних серверах. SQLite дає змогу розробникам ефективно керувати даними, водночас скорочуючи та забезпечуючи їхню цілісність, зберігаючи водночас простоту використання та низькі накладні витрати [2].

Для демонстрації принципів роботи local-first архітектури проведено експериментальне моделювання офлайн-колаборації між трьома клієнтами, які працюють із локальними копіями бази даних SQLite. На кожному пристрої було розгорнуто вбудовану базу, що містила таблицю notes (id, text, updated_at). Синхронізація змін здійснювалася через механізм CRDT-векторів версій, який реалізує ElectricSQL.

Етап 1. Офлайн-робота. Користувачі вносять зміни у свої локальні копії бази без з'єднання

з мережею. Наприклад, користувач А змінює текст нотатки 1, а користувач В – додає нову нотатку 2.

Етап 2. Відновлення мережі. ElectricSQL визначає набір операцій, відсутніх у локальній репліці, та застосовує operation-based CRDT merge. Для однакових ключів пріоритет визначається через логічний таймстемп (Lamport clock).

Етап 3. Конвергенція станів. Після синхронізації всі клієнти отримують однаковий узгоджений стан таблиці notes, без ручного розв'язання конфліктів.

Проведене тестування показало, що для невеликих транзакцій (до 1 КБ) затримка узгодження між клієнтами не перевищувала 90–120 мс, що підтверджує придатність CRDT-синхронізації для сценаріїв офлайн-редагування. У разі масштабування кількості реплік метадані зростають лінійно, однак їхній вплив на продуктивність мінімальний завдяки оптимізації у вигляді delta-CRDT.

Для порівняння local-first підходу (на прикладі ElectricSQL) із традиційною клієнт-серверною моделлю було змодельовано 100 одночасних редагувань записів у локальних БД. Результати наведено у таблиці 1:

Отримані результати свідчать, що local-first та edge-моделі значно підвищують реактивність і стійкість застосунків, забезпечуючи збереження повної функціональності без постійного з'єднання з мережею. Таким чином, практичне впровадження CRDT-синхронізації в поєднанні з SQLite-репліками (ElectricSQL/Turso) підтверджує можливість створення повноцінних офлайн-колаборативних систем для реального використання – від редакторів документів до корпоративних CRM-платформ.

У традиційній моделі синхронізації дані передаються між клієнтами через центральний сервер, який визначає «істину» – останню версію запису. У CRDT-підході істина формується колективно. Кожна копія даних може еволюціонувати автономно, а конфлікти, що виникають при об'єднанні змін, розв'язуються детерміновано, без втручання користувача.

Як зазначає Марк Б. Шапіро, у безконфліктно реплікованих типах даних (CRDT) оновлення не потребує синхронізації, а репліки CRDT доведено

сходяться до правильного спільного стану. CRDT залишаються чуйними, доступними та масштабованими, незважаючи на високу затримку мережі, збої або відключення [3, с. 3].

ElectricSQL – один із найцікавіших сучасних прикладів цієї філософії. Він перетворює SQLite на реактивну edge-БД: зміни, зроблені локально, миттєво доступні для інтерфейсу користувача, а потім безшовно поширюються через CRDT-механізм синхронізації. Це дозволяє створювати колаборативні застосунки, які працюють навіть без мережі, – наприклад, редактори документів, таблиць або нотатників, де кілька користувачів можуть змінювати контент офлайн, а після відновлення з'єднання всі зміни зливаються без втрат [4].

Подібну філософію поділяє й Turso, створений командою з Fly.io. Він пропонує розміщення SQLite-баз «на краю» (edge), тобто якомога ближче до користувача географічно. Це мінімізує затримки запитів і забезпечує той самий «миттєвий» досвід взаємодії, що й у повністю локальних додатках, але з можливістю централізованого адміністрування і масштабування [5].

Поєднання local-first архітектури, edge-дистрибуції й CRDT-синхронізації створює нову парадигму – «додатки, що не потребують довіри до центру». Дані належать користувачу: вони живуть на його пристрої, захищені і доступні навіть у повній відсутності мережі. При цьому зберігається гарантія, що після синхронізації всі копії системи придуть до спільного стану без конфліктів і втрат.

Висновки. Таким чином, local-first і edge-БД на основі SQLite з CRDT-синхронізацією – це не просто технологічний тренд, а логічний етап еволюції мережових систем. Вони поєднують у собі швидкість локальних обчислень, гнучкість розподіленої архітектури і безпечну узгодженість даних без серверного диктату. Це своєрідна спроба повернути програмне забезпечення «на місце користувача», зберігаючи при цьому глобальну інтегрованість. І, можливо, саме така модель – коли дані, логіка і синхронізація розподілені між усіма – стане базовою для нової хвилі офлайн-колаборативних продуктів майбутнього.

Таблиця 1

Результати порівняння local-first підходу

Модель	Середня латентність (мс)	Втрати даних при офлайні	Потреба у сервері
Класичний клієнт-сервер	280–350	Висока	Обов'язкова
Local-first (ElectricSQL)	85–110	Відсутня	Необов'язкова
Edge-SQLite (Turso)	60–100	Відсутня	Частково

Джерело: розроблено автором на основі: [1; 2; 4]

Список літератури:

1. Barton J. Local-First SQLite, Cloud-Connected with Turso Embedded Replicas. *Turso - the next evolution of SQLite*. URL: <https://turso.tech/blog/local-first-cloud-connected-sqlite-with-turso-embedded-replicas> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Програмування баз даних на SQLite: перші кроки в освоєнні. *FoxmindEd*. URL: <https://foxminded.ua/prohramuvannia-baz-danykh-na-sqlite/> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Conflict-free Replicated Data Types / Marc Shapiro та ін. *Inria*. 2011. № 7687. С. 1–21.
4. Sync solved. *Electric*. URL: <https://electric-sql.com/> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Turso - Customer Story · Fly. *Deploy app servers close to your users · Fly*. URL: <https://fly.io/customers/turso> (дата звернення: 18.10.2025).

Artemenko A.V., Kostyrko V.S., Kostenko A.V. LOCAL – FIRST AND EDGE – DATABASE: CRDT SYNCHRONIZATION ON SQLite (Turso/ElectricSQL) FOR OFFLINE COLLABORATION

The article explores modern trends in the development of software architectures aimed at ensuring autonomous user operation without the need for a constant network connection. The author provides a detailed examination of the local-first approach, which prioritizes local data processing and guarantees uninterrupted access to application functionality even in offline mode. Particular attention is given to technological solutions that combine local databases such as SQLite with decentralized synchronization mechanisms, especially through Conflict-free Replicated Data Types (CRDT).

The paper analyzes the inherent limitations of traditional client–server architectures, including dependence on network stability, transactional latency, conflicts arising from concurrent data editing, and the risk of information loss during synchronization. As an alternative, the study proposes an architecture based on edge databases (exemplified by Turso and ElectricSQL) that implement CRDT models on top of SQLite. This approach enables consistent data synchronization among users without centralized control while maintaining low latency (<100 ms) and full offline functionality.

The author contextualizes the research within the broader scientific and technical discourse, drawing upon the works of M. Shapiro, Van der Linde, Kleppmann, and others who established the mathematical foundations of CRDT and developed formal state-based and operation-based synchronization models. The study outlines key challenges such as metadata growth, partial replica encryption, and the integration of CRDT mechanisms with relational data models.

Based on the analysis of practical implementations–ElectricSQL and Turso–the article demonstrates that CRDT-based edge databases enable the creation of decentralized offline-collaborative applications (e.g., document editors, note-taking tools, and content management systems) that ensure seamless merging of changes without conflicts or data loss once network connectivity is restored.

The findings indicate that the combination of local-first architecture, edge infrastructure, and CRDT synchronization represents a crucial stage in the evolution of distributed systems. This approach establishes a new paradigm of digital autonomy, where data remain under the user's ownership and consistency is achieved collectively rather than through centralized servers.

In conclusion, the study argues that local-first and edge databases built upon SQLite represent a promising direction for the development of offline-oriented applications and could form the foundation for a new generation of collaborative platforms that combine local responsiveness, flexible distributed synchronization, and robust data security guarantees.

Key words: local-first architecture, edge database, CRDT, SQLite, Turso, ElectricSQL, offline collaboration, data synchronization, decentralized systems, digital sovereignty.

Дата надходження статті: 12.11.2025

Дата прийняття статті: 04.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Бабчук С.М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВДОСКОНАЛЕНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ, ЯКІ СТВОРЕНІ КОМПАНІЄЮ MISTRAL AI

У статті розглянуто великі мовні моделі, які можуть відповідати на запитання користувачів, генерувати тексти, код та багато іншого, що заощаджує час користувачів і відповідно ресурси організацій і користувачів. Імплементація великих мовних моделей (LLM) компаніями в свої робочі процеси може вивести їх на новий рівень ефективності і стати їх перевагою в боротьбі з конкурентами, які ще не використовують в своїй роботі LLM. Компанія Mistral AI (Франція) вважається одним із найперспективніших технологічних стартапів та єдиною європейською компанією, яка може конкурувати з OpenAI (США). Компанія Mistral AI (Франція) є ключовим елементом у європейській технологічній екосистемі, який забезпечує зміцнення цифрового суверенітету континенту Європа. Компанія Mistral AI (Франція) співпрацює з різними стратегічними партнерами, щоб пропонувати суверенні та індустріалізовані рішення генеративного штучного інтелекту, які адаптовані до специфічних потреб різних критичних секторів, таких як енергетика, оборона та державний сектор. Станом на 2025 рік компанією Mistral AI (Франція) створено ціле сімейство LLM в якому розібратися звичайному користувачу може бути не легко, адже назви LLM формуються по різному. Необхідно відмітити, що існуючі класифікації LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), занадто узагальнюючі і не виконують функцію провідника який вказує користувачу шлях щодо вибору необхідної йому LLM. В зв'язку з вищевказаним було проведено аналіз існуючих великих мовних моделей створених компанією Mistral AI (Франція). За результатами проведених досліджень було вдосконалено класифікацію LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), що дозволить користувачам краще орієнтуватися в LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), і полегшить пошук необхідної їм великої мовної моделі.

Ключові слова: штучний інтелект, великі мовні моделі, large language model, LLM, Mistral AI, Mixtral of experts, MoE, Le Chat, Mistral Large, Pixtral Large.

Постановка проблеми. В даний час великі мовні моделі (Large Language Models: LLM) можуть відповідати на запитання користувачів, генерувати тексти, код та багато іншого, що заощаджує час користувачів і відповідно ресурси організацій і користувачів. Таким чином імплементація LLM компаніями в свої робочі процеси може вивести їх на новий рівень ефективності і стати їх перевагою в боротьбі з конкурентами, які ще не використовують в своїй роботі LLM.

В найбільшому банку Сполучених Штатів Америки JPMorgan Chase (JPMC) 200 000 співробітників використовують LLM Suite для аналітичних досліджень у всіх бізнес-напрямах JPMC та для одержання інформації, як від помічника-дослідника який [1]:

- забезпечує автоматизацію 40% дослідницьких завдань інвестиційних банкірів: генерує моделі оцінки та узагальнює документи SEC;
- використовуючи історію взаємовідносин, отриману з неструктурованих даних, персоналі-

зує взаємодію з клієнтами для роздрібних банкірів.

LLM Suite у режимі реального часу відстежує новини та оголошення регуляторних органів щодо ймовірних загроз, що також сприяє покращенню управління ризиками, що робить її незамінною для JPMC. Аналізуючи транзакції в режимі реального часу з точністю 98% система виявлення шахрайства JPMC на основі штучного інтелекту запобігла збиткам на суму 1,5 мільярда доларів. У сфері протидії відмиванню грошей штучний інтелект зменшив кількість хибнопозитивних результатів на 60%, позначаючи підозрілі закономірності в мільйонах щоденних транзакцій [1].

Крім вищевказаного, в JPMC середовища написання програм для банку на базі штучного інтелекту сприяли скороченню часу розробки програмного забезпечення, а засоби штучного інтелекту, орієнтовані на клієнтів, відчутно підвищили швидкість консультування та забезпечили

зростання продажів і при цьому знизили операційні витрати що покращило внутрішню ефективність роботи відповідних підрозділів JPMC [1].

В Bank of America, який є однією з провідних світових фінансових установ, чат-бот (віртуальний помічник) Erica в місяць здійснює в середньому понад 58 мільйонів взаємодій з клієнтами банку. Згідно опитувань Erica надала потрібну інформацію понад 98% користувачів, що значно зменшило навантаження на працівників call-центру та дозволило працівникам фінансової установи зосередитись на складніших запитах клієнтів [2].

В 2025 році в США практично кожне велике підприємство вдвічі збільшує інвестиції в штучний інтелект. У відповідності з глобальним опитуванням 92% компаній в найближчі три роки мають намір збільшити інвестиції в ШІ, і майже всі вони вже здійснюють інвестиції у ШІ сьогодні. Багато опитаних генеральних директорів (61%) повідомили, що в їх компаніях активно впроваджують “агентів” ШІ та планують їх масштабування. Тобто в даний час ШІ перейшов від необов’язкового до необхідного ще “вчора”. Потреба в терміновому впровадженні ШІ в бізнес-процесах компаній є критично важливою, оскільки вплив ШІ посилюється. Ті, хто швидше починає впроваджувати в інструментах компанії ШІ має час для ітерацій, навчання на невдалих спробах та масштабування того, що реально працює. Зволікання з впровадженням ШІ супроводжується зростанням розриву із тими, хто вже впровадив або впроваджує ШІ. Станом на 2025 рік 92% компаній з переліку Fortune 500 вже використовують технології OpenAI в тій чи іншій формі [3].

В зв’язку з вищевказаним для організацій і компаній важливо здійснити правильний вибір LLM.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами проведеного аналізу останніх досліджень і публікацій було встановлено сімейства існуючих LLM, компанії які їх створили та країни в яких зареєстровані компанії розробники LLM (табл.1).

З таблиці 1 видно, що більшість сімейств LLM створені компаніями, які зареєстровані в США, два сімейства LLM створені компаніями які зареєстровані в Китаї (Азія), одне сімейство LLM створене компанією яка зареєстрована в Канаді (яка розташована в Північній Америці як і США) і одне сімейство LLM створене компанією, яка зареєстрована в Франції (Європа).

Таблиця 1

LLM, компанії які їх створили та країни в яких зареєстровані компанії розробники LLM

Назва сімейства LLM	Назва компанії яка створила сімейство LLM	Країна в якій зареєстрована компанія-розробник сімейства LLM
GPT	OpenAI	США
Claude	Anthropic	США
Gemini	Google	США
Llama	Meta	США
Grok	xAI	США
Command	Cohere	Канада
DeepSeek	DeepSeek	Китай
Qwen	Alibaba Cloud	Китай
Mistral	Mistral AI	Франція

В інформаційному суспільстві інформація є найвищою цінністю, а особливо це стосується персональних даних людей. Тому важливе розуміння ландшафту небезпек витоку конфіденційних даних:

- великий масштаб використання LLM в різних сферах (державне управління, освіта, медицина, бізнес) зумовлює обробку великих обсягів даних (в т.ч. можуть зустрітись персональні, медичні, фінансові або комерційно чутливі дані);

- LLM навчаються на великих наборах даних, серед яких може бути і конфіденційна інформація, яка була отримана з відкритих а інколи і закритих джерел. Недостатньо ефективний захист цих даних та знеособлення може призвести до їх витоку через атаки типу “data reconstruction” та “membership inference”, коли зловмисники намагаються відтворити оригінальні конфіденційні дані з вихідних результатів моделі;

- LLM під час роботи обробляють запити користувачів в яких може бути конфіденційна інформація (наприклад, комерційні секрети або персональні дані людей). Якщо LLM ненавмисно зберігає або передає конфіденційні дані, або якщо результати її роботи містять чутливу інформацію, то це може спричинити її витік;

- LLM можуть бути вразливими до атак “model inversion” або “prompt injection”, які дозволяють зловмисникам одержати доступ до даних, що були використані під час навчання, або до даних, які були введені користувачами;

- зі збільшенням складності кібератак збільшується ризик використання LLM як точки проникнення з метою одержання конфіденційних даних. Кіберзловмисники можуть використати слабкі місця в алгоритмах, інтерфейсах чи інфраструктурі;

- недосконалість програмного забезпечення яке використовується в екосистемі, яка забезпечує роботу LLM.

У багатьох країнах діють закони щодо захисту даних (наприклад, CCPA у США, GDPR в ЄС). Витік даних може призвести не тільки до репутаційних втрат для організацій та компаній, які використовують LLM, а й до юридичних санкцій та великих штрафів. Крім того, витоки даних можуть бути використані для маніпуляцій чи дискримінації осіб які будуть жертвами витоку даних.

Постійні випадки витоку даних можуть підірвати довіру звичайних людей до технологій штучного інтелекту, викликати суспільне занепокоєння та сповільнити впровадження ШІ в нових системах та сферах.

Витік даних для бізнесу може зумовити втрату конкурентних переваг, а для фізичних осіб витік даних може призвести до порушення приватності або навіть може створити загрозу безпеці.

З вищевказаного видно, що проблема витоку конфіденційних даних в процесі функціонування LLM є актуальною через поєднання технологічних, соціальних, етичних і юридичних факторів.

Крім вищевказаного, коли мова йде про ймовірні витоки даних при зовнішніх атаках злоумисників на LLM з метою одержання конфіденційних даних, існує небезпека одержання конфіденційної інформації третіми особами за сприяння розробників LLM.

Відомо, що секретні служби та правоохоронні органи США зверталися до розробників LLM з США щодо надання інформації [4,5].

У вересні 2025 року стало відомо, що розробник сімейства LLM Claude компанія Anthropic відхилила запити підрядників, які працюють з федеральними правоохоронними органами США, оскільки компанія Anthropic відмовилася робити виняток, який робив би можливим використання її інструментів штучного інтелекту для певних завдань, серед яких могли б бути стеження за громадянами США [4].

Компанія Anthropic (розробник сімейства LLM Claude) в даний час обмежує використання моделей штучного інтелекту Секретною службою, ФБР, митною та імміграційною службами, оскільки дані агентства можуть здійснювати спостереження за користувачами, а це заборонено політикою використання продуктів Anthropic (сімейство LLM Claude) [4].

Інші розробники моделей LLM в США, як правило, як і компанія Anthropic також перераховують обмеження щодо спостереження за користувачами, але часто роблять винятки для сприяння діяльності правоохоронних органів США. Наприклад, компанія OpenAI (США) забороняє “несанк-

ціоноване спостереження за особами”, що автоматично передбачає згоду на законне спостереження з боку правоохоронних органів [4].

В зв’язку з вищевказаним для країн Євросоюзу та України, яка рухається в напрямку вступу в Євросоюз, актуальним питанням є використання в своїй роботі LLM, яка розроблена в Євросоюзі, що сприятиме кращому контролю за збереженням конфіденційної інформації. Проте, в такому випадку реальним претендентом для реалізації такого завдання є сімейство LLM Mistral, яке створене компанією Mistral AI (Франція).

У квітні 2023 року колишні студенти Політехнічної школи в передмісті Парижа Timothée Lacroix та Guillaume Lample (раніше працювали в Meta AI) і Arthur Mensch (раніше працював в Google DeepMind) в Франції заснували стартап у сфері штучного інтелекту Mistral AI, який займається створенням великих мовних моделей (large language model). Свою назву стартап Mistral AI одержав на честь сильного північно-західного вітру, що дме з південної Франції в Середземномор’я. Вважається, що станом на червень 2024 року компанія Mistral AI була найбільшим в Європі стартапом з штучного інтелекту [5].

Компанія Mistral AI (Франція) вважається одним із найперспективніших технологічних стартапів та єдиною європейською компанією, яка може конкурувати з OpenAI (США) [6].

У вересні 2025 року відома напівпровідникова компанія ASML (Нідерланди) інвестувала близько 1,3 мільярда євро а також підписала стратегічне партнерство з компанією Mistral AI (Франція). Після вищевказаного станом на вересень 2025 року компанія Mistral AI (Франція) оцінюється в 11,7 мільярда євро [6].

Компанія Mistral AI (Франція) є ключовим елементом у європейській технологічній екосистемі, який забезпечує зміцнення цифрового суверенітету континенту Європа. Компанія Mistral AI (Франція) співпрацює з різними стратегічними партнерами, зокрема з Cargemini та Sopra Steria, щоб пропонувати суверенні та індустріалізовані рішення генеративного ШІ, які адаптовані до специфічних потреб різних критичних секторів, таких як енергетика, оборона та державний сектор [7].

У лютому 2024 року компанія Mistral AI (Франція) уклала угоду про стратегічне партнерство з корпорацією Microsoft (США). У відповідності до даної угоди корпорація Microsoft (США) інвестувала в компанію Mistral AI (Франція) 15 мільйонів євро та зобов’язалась запустити розробки ком-

панії Mistral AI (Франція) в сфері ШІ на хмарній платформі Microsoft Azure [8].

У січні 2025 року компанія Mistral AI (Франція) оголосила про партнерство з інформагентством Agence France-Presse (AFP), яке надало дозвіл чат-боту “Le Chat” отримати доступ до всього текстового архіву інформагентства Agence France-Presse, починаючи з 1983 року. Крім того, станом на 2025 рік вона співпрацює з міністерством оборони Франції, німецьким стартапом оборонних технологій Helsing, Люксембургом, агентством зайнятості Франції, гігантом судноплавства CMA, компаніями Orange, IBM та Stellantis [6,8].

Компанія Mistral AI (Франція) бере участь у створенні найбільшого кампусу ШІ в Європі у співпраці з Nvidia, Bpifrance та іншими міжнародними партнерами. Цей проект має на меті сприяти зміцненню цифрового суверенітету Європи [7].

Станом на 2025 рік компанією Mistral AI (Франція) створено ціле сімейство LLM в якому розібратися звичайному користувачу може бути не легко, адже назви LLM формуються по різному [5]:

- назви деяких LLM, таких як Pixtral 12B або Mistral 7B, вказують на кількість параметрів;
- багато назв LLM є різними інтерпретаціями назви компанії Mistral AI: Mixtral та Mathstral;
- деякі назви LLM озвучують розмір більш описово: Mistral Large та Mistral Small;
- деякі оновлення версій моделей відображаються в основних назвах LLM, а інші – ні. Наприклад, Mistral Large та Mistral Small вперше були випущені в лютому 2024 року. Першу LLM було оновлено в липні 2024 року як Mistral Large 2, але друга після оновлення у вересні 2024 року залишилася з старою назвою Mistral Small, а третя версія LLM Mistral Small вже отримала оновлену назву Mistral Small 3.

В зв'язку з вищевказаним допомогти користувачам у виборі необхідної їм LLM може та мала б класифікація LLM, які розроблені компанією Mistral AI (Франція).

Проте, компанія Mistral AI (Франція) класифікувала свої LLM дуже лаконічно [5]:

- загального призначення;
- спеціалізовані;
- дослідницькі.

LLM, які компанія Mistral AI (Франція) класифікує як моделі “загального призначення”, як правило, є LLM з текстовим введенням та текстовим виведенням. Крім того, дані моделі добре підходять для загальної обробки природної мови (NLP) [5].

LLM, які компанія Mistral AI (Франція) класифікує як спеціалізовані моделі, натреновані для виконання завдань певного типу [5].

Компанія Mistral AI (Франція) класифікує деякі спеціалізовані моделі, такі як Mathstral, як дослідницькі моделі. Компанія Mistral AI (Франція) вказує, що відмінність між спеціалізованими і дослідницькими моделями полягає в правах використання [5]:

- дослідницькі моделі не мають обмеження щодо комерційного використання або середовищ розгортання;
- спеціалізовані моделі можуть мати певні обмеження щодо комерційного використання або середовищ розгортання.

Таким чином компанія Mistral AI (Франція) позиціонує дослідницькі моделі, як повністю відкриті моделі, які не мають обмежень щодо середовищ розгортання, комерційного використання або можливості точного налаштування [5].

Необхідно відмітити, що існуюча класифікація LLM які створені компанією Mistral AI (Франція) занадто узагальнююча і не виконує функцію провідника який вказує користувачу шлях щодо вибору необхідної йому LLM.

В одному із досліджень LLM створені компанією Mistral AI (Франція) класифіковані наступним чином [8]:

- загальнодоступні LLM з відкритим вихідним кодом (розповсюджуються під безкоштовною ліцензією Apache 2.0);
- універсальні комерційні LLM;
- спеціалізовані LLM;
- чат-бот Le Chat.

В даному дослідженні як і в класифікації компанії Mistral AI (Франція) виділено групу спеціалізованих LLM. Проте, інші підходи до класифікації відмінні. Звертає увагу той факт, що відокремлено чат-бот Le Chat.

Необхідно відмітити, що класифікація LLM створених компанією Mistral AI (Франція) в даному дослідженні теж занадто узагальнююча і не виконує функцію провідника який вказує користувачу шлях щодо вибору необхідної йому LLM.

Постановка завдання. Метою статті є вдосконалення класифікації LLM, які створені компанією Mistral AI, щоб користувачі могли легко знайти необхідну їм LLM.

Виклад основного матеріалу. Для широкого кола користувачів первинним є визначення LLM, які можуть вирішити його проблему і вторинним є умови використання (якщо LLM вирішує про-

блему компанії чи користувача, то він може обрати підписку з оплатою).

Чат-бот Le Chat характеризується, як помічник на базі сімейства великих мовних моделей розроблених компанією Mistral AI. В чат-боті Le Chat не має можливості вибрати велику мовну модель, яку користувач хотів би використати. Також не розголошуються назви LLM та їх версії, які були використані для опрацювання запиту користувача. Проте, конкретна LLM має обиратися для виконання запиту користувача з розрахунку забезпечення швидкої і точної відповіді на його запит.

Вибір моделі LLM, яка буде використана чат-ботом Le Chat залежить від:

- запиту користувача: тематика, складність, потреба в актуальних даних;
- контексту: чи потрібні спеціалізовані знання (наприклад, аналіз даних чи програмування);
- актуальності інформації: якщо потрібні дані після останнього оновлення (листопад 2024), чат-бот Le Chat використовує пошук в інтернеті;
- технічних обмежень: наприклад, обробка зображень або мультимедійні завдання потребують спеціальних інструментів.

В зв'язку з вищевказаним та враховуючи підхід з виокремленням чат-бота Le Chat [8], планується в вдосконаленій класифікації виокремити чат-бот Le Chat.

Таким чином LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), можна класифікувати:

- загального призначення;
- чат-бот Le Chat;
- спеціалізовані.

LLM загального призначення, які створені компанією Mistral AI (Франція) можна класифікувати [10-14]:

- розповсюджуються під безкоштовною ліцензією Apache 2.0 (LLM: Mistral Small 3 24B, Mistral NeMo 12B, Pixtral 12B);
- універсальні комерційні (LLM: Mistral Large 2 123B та Pixtral Large 124B).

LLM загального призначення які розповсюджуються під безкоштовною ліцензією Apache 2.0, які створені компанією Mistral AI (Франція), можна класифікувати [10-12]:

- для введення/виведення тільки тексту (LLM: Mistral Small 3 24B, Mistral NeMo 12B);
- для введення/виведення тексту та зображень (LLM: Pixtral 12B).

Універсальні комерційні LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), можна класифікувати [13,14]:

– для введення/виведення тільки тексту (LLM: Mistral Large 2 123B);

– для введення/виведення тексту та зображень (LLM: Pixtral Large 124B).

Спеціалізовані LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція) можна класифікувати [15-27]:

– для оптичного розпізнавання символів (LLM: Mistral OCR);

– для розпізнавання голосу (LLM: Voxtral 3B, Voxtral 24B);

– для вбудовування тексту (LLM: Mistral Embed);

– для міркувань (LLM: Magistral Medium та Magistral Small 24B);

– для периферійних пристроїв: наприклад, для телефонів (LLM: Ministraux: Ministral 3B та Ministral 8B);

– для розв'язку математичних задач (LLM: Mathstral 7B);

– адаптація для арабської мови (LLM: Mistral Saba 24B);

– для розпізнавання небезпечного і шкідливого контенту (LLM: Mistral Moderation);

– для написання програм (LLM: Codestral 22B, Codestral Mamba, Devstral Small, Devstral Medium);

– розріджені суміші експертів MoE (LLM: Mixtral 8x7B та Mixtral 8x22B).

Спеціалізовані LLM для розпізнавання голосу, які створені компанією Mistral AI (Франція) можна класифікувати [16]:

- для локального розгортання (LLM: Voxtral 3B);
- для виробничих застосувань (LLM: Voxtral 24B).

Спеціалізовані LLM для міркувань, які створені компанією Mistral AI (Франція) можна класифікувати [18]:

- з відкритим кодом (LLM: Magistral Small 24B);
- для підприємств (LLM: Magistral Medium).

Спеціалізовані LLM для написання програм, які створені компанією Mistral AI (Франція) можна класифікувати [23-25]:

- з архітектурою transformer (LLM: Codestral 22B, Devstral Small, Devstral Medium);
- з архітектурою mamba (LLM: Codestral Mamba).

На рисунку 1 зображено вдосконалену класифікацію LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція).

Висновки. В результаті проведених досліджень було вдосконалено класифікацію LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція). Вдосконалена класифікація дозволить користувачам

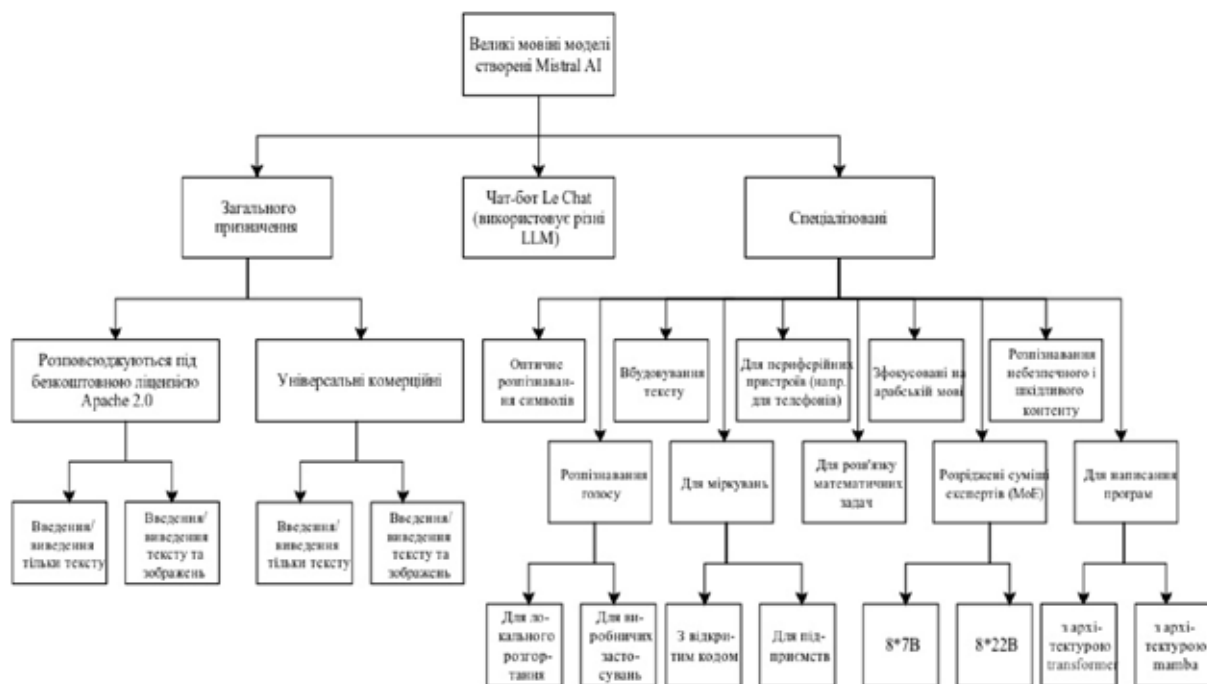

Рис. 1. Вдосконалена класифікація LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція)

краще орієнтуватися в LLM які створені компанією Mistral AI (Франція) і полегшити пошук необхідної великої мовної моделі. Необхідно, відмітити, що компанія Mistral AI (Франція) постійно вдосконалює розроблені нею раніше LLM та працює над створенням нових LLM.

В зв'язку з цим постійно потрібно здійснювати моніторинг поточного стану розвитку LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), та вдосконалювати класифікацію LLM, які створені компанією Mistral AI (Франція), у відповідності до поточного стану.

Список літератури:

1. Case Study: How JPMorgan Chase is Revolutionizing Banking Through AI. AI Expert Network. 2025. URL: <https://aiexpert.network/ai-at-jpmorgan/>. (дата звернення: 14.10.2025).
2. A Decade of AI Innovation: BofA's Virtual Assistant Erica Surpasses 3 Billion Client Interactions. Bank of America Newsroom. 2025. URL: <https://newsroom.bankofamerica.com/content/newsroom/press-releases/2025/08/a-decade-of-ai-innovation--bofa-s-virtual-assistant-erica-surpas.html>. (дата звернення: 14.10.2025).
3. Parker G. AI in 2025 Supply Chains: No Really, jump on the Bandwagon!. LinkedIn. 2025. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/ai-2025-supply-chains-really-jump-bandwagon-graham-parker-0epoe>. (дата звернення: 14.10.2025).
4. Albergetti R. Exclusive / Anthropic irks White House with limits on models' use. Semafor. 2025. 17 вер. URL: <https://www.semafor.com/article/09/17/2025/anthropic-irks-white-house-with-limits-on-models-uswhite-house-with-limits-on-models-use>. (дата звернення: 14.10.2025).
5. What is Mistral AI?. IBM. 2024. URL: <https://www.ibm.com/think/topics/mistral-ai>. (дата звернення: 14.10.2025).
6. What is Mistral AI? Everything to know about the OpenAI competitor. TechCrunch. 2025. URL: <https://techcrunch.com/2025/09/09/what-is-mistral-ai-everything-to-know-about-the-openai-competitor/>. (дата звернення: 14.10.2025).
7. Mistral AI. ActuaIA. 2025. URL: <https://www.actuia.com/uk/actors/mistral-ai/>. (дата звернення: 14.10.2025).
8. Андрійів А. Mistral AI: французький стартап-революціонер генеративних моделей. ApiX-Drive. 2025. URL: <https://apix-drive.com/ua/blog/useful/mistral-ai-francuzkij-startap>. (дата звернення: 14.10.2025).
9. Voxtral. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/voxtral>. (дата звернення: 14.10.2025).
10. Mistral Small 3. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/mistral-small-3>. (дата звернення: 14.10.2025).

11. Mistral NeMo. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/mistral-nemo>. (дата звернення: 14.10.2025).
12. Announcing Pixtral 12B. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/pixtral-12b>. (дата звернення: 14.10.2025).
13. Large Enough. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/mistral-large-2407>. (дата звернення: 14.10.2025).
14. Pixtral Large. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/pixtral-large>. (дата звернення: 14.10.2025).
15. Mistral OCR. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/mistral-ocr>. (дата звернення: 14.10.2025).
16. Voxtral. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/voxtral>. (дата звернення: 14.10.2025).
17. It starts with frontier science. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/models>. (дата звернення: 14.10.2025).
18. Magistral. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/magistral>. (дата звернення: 14.10.2025).
19. Un Ministral, des Ministraux. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/ministraux>. (дата звернення: 14.10.2025).
20. MathΣtral. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/mathstral>. (дата звернення: 14.10.2025).
21. Mistral Saba. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/mistral-saba>. (дата звернення: 14.10.2025).
22. Moderation. Mistral AI. 2025. URL: <https://docs.mistral.ai/capabilities/guardrailing/>. (дата звернення: 14.10.2025).
23. Codestral. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/codestral>. (дата звернення: 14.10.2025).
24. Codestral Mamba. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/codestral-mamba>. (дата звернення: 14.10.2025).
25. Upgrading agentic coding capabilities with the new Devstral models. Mistral AI. 2025. URL: <https://mistral.ai/news/devstral-2507>. (дата звернення: 14.10.2025).
26. Mixtral of experts. Mistral AI. 2023. URL: <https://mistral.ai/news/mixtral-of-experts>. (дата звернення: 14.10.2025).
27. Cheaper, Better, Faster, Stronger. Mistral AI. 2024. URL: <https://mistral.ai/news/mixtral-8x22b>. (дата звернення: 14.10.2025).

Babchuk S.M. IMPROVED CLASSIFICATION OF LARGE LANGUAGE MODELS CREATED BY MISTRAL AI

The article discusses large language models that can answer user questions, generate texts, code, and much more, which saves users time and, accordingly, resources of organizations and users. Implementation of large language models (LLM) by companies in their workflows can bring them to a new level of efficiency and become their advantage in the fight against competitors who do not yet use LLM in their work. Mistral AI (France) is considered one of the most promising technology startups and the only European company that can compete with OpenAI (USA). Mistral AI (France) is a key element in the European technology ecosystem, which ensures the strengthening of the digital sovereignty of the continent of Europe. Mistral AI (France) works with various strategic partners to offer sovereign and industrialized generative artificial intelligence solutions that are adapted to the specific needs of various critical sectors, such as energy, defense, and the public sector. As of 2025, Mistral AI (France) has created a whole family of LLMs, which may not be easy for an ordinary user to understand, because the names of LLMs are formed differently. It should be noted that the existing classifications of LLMs created by Mistral AI (France) are too general and do not serve as a guide to the user in choosing the LLM they need. In connection with the above, an analysis of existing large language models created by Mistral AI (France) was conducted. Based on the results of the research, the classification of LLMs created by Mistral AI (France) was improved, which will allow users to better navigate the LLMs created by Mistral AI (France) and make it easier to find the large language model they need. It should be noted that Mistral AI (France) is constantly improving the LLMs it has developed previously and is working on creating new LLMs. In this regard, it is necessary to constantly monitor the current state of development of LLMs created by Mistral AI (France) and improve the classification of LLMs created by Mistral AI (France) in accordance with the current state.

Key words: artificial intelligence, large language models, LLM, Mistral AI, Mixtral of experts, MoE, Le Chat, Mistral Large, Pixtral Large

Дата надходження статті: 20.10.2025

Дата прийняття статті: 12.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Базилевич Р.П.

Національний університет «Львівська політехніка»

Клюшта О.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

КОМБІНОВАНИЙ МЕТОД КЕРОВАНОГО ОСТРІВКУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ ДЕРЕВА ОПТИМАЛЬНОГО ЗГОРТАННЯ

У статті представлено комбінований метод керованого острівкування великомасштабної електроенергетичної системи, який поєднує алгоритм оптимального згортання схеми із критеріями, спрямованими на забезпечення стійкості утворених островів. Актуальність роботи зумовлена зростанням кількості масштабних знеструмлень у світі та підвищеною вразливістю енергосистем України внаслідок масованих атак на енергетичну інфраструктуру, що потребує створення ефективних механізмів контрольованої фрагментації мережі для запобігання каскадним аваріям. У роботі наведено огляд сучасних методів острівкування та проаналізовано їхні обмеження щодо масштабованості, потреби в режимних даних та забезпечення частотної стійкості, що обґрунтовує доцільність застосування комбінованого підходу. Запропонований метод базується на побудові дерева оптимального згортання, у якому вузли енергосистеми поступово об'єднуються згідно з топологічною спорідненістю, формуючи ієрархічну структуру природних кластерів. Введено удосконалену процедуру вибору seed-вузлів, які слугують «якорями» для формування початкових енергетично збалансованих ядер майбутніх островів. Такий підхід дозволяє суттєво зменшити кількість помилкових об'єднань, мінімізувати кількість агрегативних ітерацій та забезпечити позитивний баланс активної потужності вже на ранніх етапах побудови кластерів. Показано, що використання seed-вузлів із урахуванням топологічних та енергетичних характеристик дозволяє формувати стійкі ядра, придатні для подальшого контрольованого відокремлення. Другим ключовим компонентом методу є застосування критерію природного стрибка – різкого зростання вартості агрегативного злиття кластерів, який слугує індикатором оптимальної кількості островів. Показано, що цей критерій є модельно незалежним, масштабується до великих мереж та забезпечує вибір кількох збалансованих за потужністю, топологічно компактних і частотно стабільних островів. Практичну ефективність методу продемонстровано на моделі енергетичної мережі України (161 вузол), для якої отримано дерево оптимального згортання та множинну потенційних островів. Результати свідчать, що запропонований підхід дозволяє локалізувати важку аварію, поділивши мережу на кілька стійких автономних зон із мінімальними порушеннями потоків та збереженням електроживлення для максимальної кількості споживачів.

Ключові слова: кероване острівкування; оптимальне згортання схеми; розділення енергомережі; кластеризація мережі; баланс потужності;

Постановка проблеми. Електроенергетичні системи сучасності є великими взаємопов'язаними мережами, від відмовостійкості яких безпосередньо залежать безпека населення, сталий розвиток економіки та функціонування критичної інфраструктури. Досвід останніх десятиліть показує, що навіть добре розвинені енергосистеми залишаються вразливими до масштабних знеструмлень [1]. Аналіз великих аварій показує, що до найпоширеніших причин належать недостатня пропускна здатність і старіння мережевої інфра-

структури, помилки в диспетчерському керуванні, дефіцит резервів генерації, екстремальні погодні явища, а також навмисні дії – включно з кібератаками та цілеспрямованими ударами по об'єктах енергетики [2].

За останні п'ять років зафіксовано низку резонансних інцидентів, що актуалізують проблему керованого острівкування. У лютому 2021 року в енергосистемі штату Техас екстремальний зимовий шторм спричинив масову відмову генеруючих потужностей та дефіцит резервів, унаслідок чого

понад 4,5 млн споживачів залишилися без електроенергії, а економічні збитки оцінили в сотні мільярдів доларів [3]. Кризу посилює недостатня підготовка до роботи в ізольованому режимі та відсутність ефективних механізмів оперативного поділу системи на стійкі підсистеми, здатні локально збалансувати попит і пропозицію.

У січні 2023 року відбувся загальнонаціональний блекаут у Пакистані, внаслідок дефіциту реактивної потужності та перевантаження магістральних ліній вранці 23 січня вийшла з ладу система передавання, що призвело до вимкнення електроенергії по всій країні. Цей випадок продемонстрував, що навіть у традиційних мережах із домінуванням централізованої генерації відсутність продуманих схем розбиття системи на автономні частини може призвести до повного колапсу національної енергосистеми.

Ще один показовий приклад – масштабне знеструмлення на Піренейському півострові у квітні 2025 року, коли через перенапругу та низку послідовних відмов у південній частині Іспанії відбулося каскадне відключення елементів мережі. За даними уряду Іспанії, 28 квітня 2025 року інцидент призвів до тимчасового знеструмлення значної частини території Іспанії та Португалії. Розслідування засвідчило, що причиною стали не кібератака, а сукупність технічних відмов і недоліків у плануванні розвитку мережі, що знову акцентує увагу на важливості стратегії протиаварійного поділу системи.

Окремий, надзвичайно показовий для України випадок пов'язаний із цілеспрямованими ударами по енергетичній інфраструктурі. Починаючи з осені 2022 року, російська федерація систематично завдає масованих ракетних та дронівих ударів по об'єктах генерації, підстанціях і елементах мережі, що призвело до пошкодження або знищення значної частини теплоелектроцентралей, підстанцій і мережевих об'єктів та до запровадження тривалих обмежень електропостачання для населення і промисловості. Національний оператор системи передачі та енергокомпанії були вимушені впровадити складні графіки відключень і адаптивні режими роботи, фактично працюючи в умовах постійного ризику фрагментації мережі та повторних масових знеструмлень. У цих умовах особливо гостро постає питання керованого, а не вимушеного острівкування: можливості заздалегідь спроектувати і в режимі реального часу реалізувати такі схеми поділу об'єднаної енергосистеми, які мінімізують масштаб аварії та дозволяють зберегти електроживлення макси-

мальної кількості критично важливих споживачів навіть у разі значних пошкоджень мережі.

Наведені приклади свідчать, що сучасні енергосистеми в усьому світі залишаються вразливими до великих блекаутів. У більшості випадків масштаби наслідків зумовлені не лише первинною подією, а й відсутністю ефективних механізмів контрольованого поділу мережі на стійкі острови, здатні автономно підтримувати баланс потужності та частотну стійкість. Саме тому задача розроблення методів керованого острівкування великомасштабних енергосистем, які забезпечують багаторівневу декомпозицію мережі й дозволяють оперативно обрати оптимальний сценарій розділення, набуває особливої актуальності як з наукової, так і з практичної точки зору. У контексті України це пов'язано не лише з необхідністю протидії класичним аваріям, але й із потребою підвищення живучості енергосистеми в умовах цілеспрямованого руйнування інфраструктури, коли стратегія керованого острівкування може стати ключовим інструментом зменшення масштабу знеструмлень та прискорення відновлення нормальної роботи об'єднаної енергосистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Острівкування в електроенергетичних системах є важливим елементом як протиаварійної автоматики, так і забезпечення стійкості роботи розподілених джерел енергії. У класичному розумінні острівкування – це режим, у якому частина мережі відокремлюється та продовжує працювати автономно. У сучасній літературі розрізняють два основні різновиди цього процесу: ненавмисне острівкування, яке виникає спонтанно внаслідок аварій чи відмов обладнання, та контрольоване острівкування, коли розділення системи виконується цілеспрямовано для локалізації порушення та запобігання масштабній аварії.

Основна увага сучасних досліджень приділена контрольованому острівкуванню – процесу планомірного розділення енергосистеми на стійкі автономні підсистеми з метою запобігання каскадним аваріям і повномасштабним блекаутам [4]. Більшість робіт підкреслює, що контрольоване острівкування є “заходом останньої інстанції” в ієрархії протиаварійного керування, коли традиційні засоби вичерпали ефективність. Задачу острівкування прийнято ділити на три підпроблеми: визначення моменту активації, пошук оптимальних меж розділу, забезпечення стійкості утворених островів. Саме ці компоненти визначають якість кінцевого рішення та його здатність запобігти розвитку аварійних процесів [5].

Серед підходів, запропонованих у літературі, значне поширення мають методи, засновані на когерентності генераторів. Згідно з класичними роботами, генератори можна згрупувати у множини машин, які мають схожу динамічну реакцію на великі збурення. Поділ мережі по межах таких зон дозволяє зменшити ризик втрати синхронізму та сформувати динамічно стійкі острови [4]. У багатьох роботах підкреслюється, що підхід когерентності забезпечує мінімальну розбалансованість потужності та природний баланс генерації та навантаження всередині островів, що було продемонстровано на тестових системах IEEE 39 та IEEE 118.

Інший важливий напрям – оптимізаційні постановки задачі острівкування. У таких підходах межі островів визначаються як розв’язок задачі змішаного цілочислового програмування або її модифікацій, де враховуються обмеження на баланс потужності, частотну стійкість, максимальні перетоки та кількість дозволених відключень. Також розглядали метод ієрархічної кластеризації, який спрощує острівні рішення з майже лінійною обчислювальною складністю, демонструючи придатність для додатків реального часу [6] або ж метод вкладеної декомпозиції для оптимального потоку потужності, досягнувши підвищеної ефективності та масштабованості у великомасштабних мережах [7]. Сучасні моделі включають умови частотної динаміки: максимально допустиме відхилення частоти, швидкість її зміни, запас інерції та участь генераторів у первинному регулюванні. Інший клас моделей використовує стохастичні методи для врахування невизначеностей у виробітку від ВДЕ [8]. Хоч ці підходи забезпечують високоякісні близько-оптимальні рішення, їх недоліком залишається значна обчислювальна складність, що ускладнює використання у режимі реального часу для великих енергосистем [9].

За останні роки зростає інтерес до методів на основі штучного інтелекту. Для виявлення моменту розділення використовуються рекурентні та згорткові нейронні мережі, що аналізують часові ряди фазорних даних синхрофазорів. Для відновлення структури островів у складних мережах застосовуються методи кластеризації на основі машинного навчання, алгоритми data mining та гібридні схеми, що поєднують AI з оптимізаційними постановками. Сучасні огляди відзначають, що такі підходи здатні обробляти великі масиви даних і можуть виявити приховані закономірності у структурі мережі, однак потребують ретельного навчання, стійкості до зашумлених даних і гарантії узагальнюваності на різні аварійні сценарії.

Отже, аналіз літератури показує, що єдиного універсального підходу до задачі контрольованого

острівкування наразі не існує. Методи, орієнтовані на когерентність генераторів, добре враховують динамічні властивості, але ігнорують структурні особливості графа мережі. Спектральні та графові підходи враховують топологію, проте не гарантують баланс потужності. Оптимізаційні моделі надто ресурсоємні для використання у режимі реального часу. Інтелектуальні методи багатообіцяючі, але потребують достовірних та репрезентативних наборів даних.

У цьому контексті актуальним є розроблення комбінованих підходів, які об’єднують переваги різних класів методів: використання топологічної структури мережі, забезпечення енергетичного балансу та врахування динамічної стійкості, при цьому зберігаючи прийнятну обчислювальну складність. Саме до таких методів належить запропонований у роботі підхід, що поєднує побудову дерева оптимального згортання зі стратегіями аналізу режимних обмежень та стійкості островів.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення комбінованого алгоритму керованого острівкування енергосистеми, який поєднує швидкодію методу оптимального згортання схеми із забезпеченням стійкості утворених островів.

Виклад основного матеріалу. Оптимальне дерево скорочень формується за допомогою алгоритму ієрархічної кластеризації у режимі знизу-вгору. На початку кожен елемент енергосистеми розглядається як самостійний кластер. Потім поступово попарно об’єднуються найбільш споріднені кластери в більші, утворюючи нові вершини дерева. Таким чином, на першому рівні кореневими вузлами є одиничні об’єкти, а на найвищому рівні корінь дерева відображає весь згрупований набір об’єктів. Відповідно, проміжні вузли відповідають об’єднанням кластерів з максимальною внутрішньою зв’язністю. Початково кожний вузол мережі є окремим кластером. Визначається метрика спорідненості між усіма парами кластерів. Можна використовувати, наприклад, число спільних зв’язків або інші критерії. Вибирається найкраща пара кластерів і об’єднується у новий кластер. У дереві з’являється новий внутрішній вузол, що має посилення на два дочірні кластери. Після об’єднання оновлюються метрики. Цей процес часто реалізується за допомогою матриці відстаней між елементами та кластерами. Кроки повторюються до тих пір, поки всі елементи не опиняться під одним коренем дерева або поки не досягнуто задану кількість кластерів. Такий алгоритм базується на концепції побудови кореневого дерева з поступовим ієрархічним злиттям кластерів. На кожному кроці утворюється нова вершина дерева, що акумулює властивості двох попередніх підкластерів. У результаті формується ієрархічна структура, де листя відповідають початковим елементам системи, а рівні

вище – їх об'єднанням. Готове дерево відображає весь хід процесу кластеризації і служить опорною структурою для аналізу розбиття системи. Вхідними даними є енергетична мережа представлена у вигляді графа (рис. 1, рис. 2).

Рис. 1. Енергетична мережа України

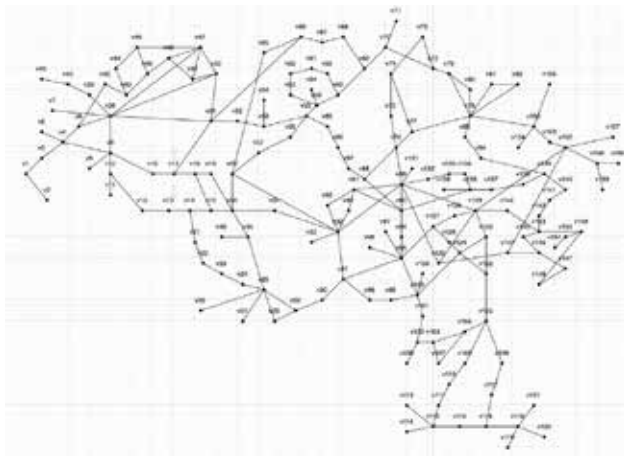

Рис. 2. Енергетична мережа України у вигляді графу

У разі застосування алгоритму вирішальним для результату об'єднання є вибір початкових ядер островів – так званих seed-вузлів. Їхнє завдання – слугувати «якорями», довкола яких нарощується топологічно та енергетично стійке ядро майбутнього острова. Коректний вибір мінімізує кількість ітерацій, обмежує помилкові об'єднання вузлів і гарантує, що після завершення процедури будуть утворені острови з позитивним балансом активної потужності та достатньою інерцією. У випадку, коли кілька сусідів задовольняють умови, пріоритет надається вузлу з найменшим зовнішнім потоковим перетоком. Такий жадібний критерій добре узгоджується з висновками робіт, де для підвищення самодостатності островів рекомендують уникати вузлів високої міжкластерної центральності.

Побудова ядер масштабується лінійно із розміром ядра. На тестових мережах IEEE-39, IEEE-118 та Polish-2383 отримані ядра включали в середньому 8–12 % від загальної кіль-

кості вузлів і вже на цьому етапі забезпечували баланс потужності з відхилом не більше 3 %, що зменшило подальші агломеративні ітерації майже вдвічі порівняно зі сліпим злиттям. Таким чином, комплексний критерій і наведений алгоритм вибору seed-вузлів формують надійну основу для побудови початкових ядер островів, що істотно підвищує ефективність подальшого процесу агломерації та стабільність отриманих режимів після контролюваного поділу енергосистеми. Після формування ядер виконується ключовий етап – агломеративна кластеризація, у якій кожне злиття двох кластерів має свою вартість. Послідовність $H=(h_1 \leq h_2 \leq \dots h_{n-1})$ монотонно зростає, проте у більшості реальних графів спостерігається різкий розрив – значно більший приріст $h_{k+1} - h_k$ порівняно з попередніми кроками. Цей стрибок указує, що на рівні k об'єдналися вже слабо пов'язані групи, а отже оптимальною кількістю кластерів є саме k . У задачі контролюваного острівкування великих енергосистем природний стрибок часто збігається з фізично обґрунтованою кількістю островів – мінімальні міжкластерні потоки, прийнятний баланс генерації/навантаження й відсутність надмірних відключень. Такий різкий стрибок свідчить, що подальша агломерація призведе до істотного погіршення показника зв'язності або зростання втрат потужності; тому розбиття при k вважається найбільш «природним» для даної мережі. Із практичного погляду «природний стрибок» корисний саме тоді, коли завданням є отримання невеликої кількості рівномірно збалансованих островів. По-перше, значні значення цільової функції виникають на ранніх етапах агломерації, коли кластери ще відносно однорідні за розміром. По-друге, критерій не потребує зовнішніх параметрів, окрім самої кривої, що робить його незалежним від масштабу мережі: для різних систем достатньо попередньо нормувати сумарне навантаження. Розрахунок цільової функції та пошук максимуму виконуються за $O(n)$ операцій, де n – кількість кроків агломерації, отже додаткові витрати обчислювального часу порівняно з базовим алгоритмом є незначними. Перевірка розбиттів, отриманих за правилом, на тестових даних підтвердила їх відповідність вимогам N-1-стійкості та допустимих частотних відхилів, що свідчить про практичну придатність критерію для задач керованого острівкування великих енергосистем. Таким чином, використання «природного стрибка» дозволяє обґрунтовано визначити оптимальне число островів із мінімальними втратами когерентності, забезпечуючи баланс між гідністю структурної цілісності мережі та її експлуатаційною керованістю.

Також при злитті потрібно зберігати баланс генерації та споживання в межах кожного сформованого острова, оскільки це є критично важливим для забезпечення його стійкості з моменту відокремлення від основної мережі до під'єднання системними засобами підтримки частоти й напруги. При значній розбіжності між сумарною генерацією та навантаженням внутрішній контроль частоти може виявитися недостатнім, що призведе до аварійних відключень. Після відокремлення кластера від магістральної мережі його активна рівновага визначається різницею між сумарною генерацією та споживанням: $\Delta P_C = \sum_{i \in C} C_i - \sum_{j \in C} L_j$. Тому етап аналізу балансу є невід'ємною частиною запропонованого методу: визначаються критичні вузли навантаження, оцінюється необхідність тимчасового відключення частини споживачів, а також перевіряється інерційність генераторів. Такий підхід дозволяє гарантувати керованість островів у перші секунди після відокремлення.

Важливо підкреслити, що якість результатів значною мірою залежить від адекватності вихідних даних, на яких виконується кластеризація. Тому у дослідженні застосовано метод топологічно обґрунтованої генерації тестових даних. На основі топологічних метрик статистично розподіляються активні навантаження між вузлами, а також встановлені потужності генераторів різних типів (АЕС, ТЕС, ГЕС). Це дозволяє отримати початковий набір параметрів, який корелює з топологічною структурою реальних енергосистем. Результатом є фізично узгоджений стаціонарний режим роботи мережі: забезпечується баланс потужності, визначаються кути напруг, формуються реалістичні потоки по лініях та гарантується дотримання їх пропускної здатності. Такий підхід дозволяє створити реалістичний приклад для дослідження алгоритму острівкування в статичних умовах, відтворюючи найважливіші закономірності енергосистеми України.

Рис. 3. Частина отриманого оптимального дерева скорочень

Рис. 4. Можливі острови енергетичної мережі України

У сукупності описані елементи формують цілісний комбінований метод керованого острівкування. Оптимальне дерево скорочення забезпечує природну ієрархічну структуру мережі; seed-вузли та ядра гарантують енергетичну та топологічну стабільність початкових кластерів; критерій природного стрибка дозволяє автоматично визначити доцільну кількість островів; тестові дані забезпечують фізичну достовірність отриманих результатів. Застосування методу до української мережі підтвердило його практичну ефективність, а отримана острівна структура (рис. 4) демонструє високу узгодженість із прогнозованими енергетичними потоками та стійкістю системи в умовах аварійного поділу.

Висновки. У роботі запропоновано комбінований метод керованого острівкування електроенергетичної системи, який поєднує алгоритм оптимального згортання схеми з урахуванням енергетичних обмежень. Такий підхід дає змогу формувати багаторівневу декомпозицію мережі та обирати ефективний рівень її поділу залежно від характеру аварійного процесу. Використання дерева оптимального згортання забезпечує виділення природних кластерів вузлів, що відповідають потенційно стійким островам із мінімальною кількістю зовнішніх зв'язків. Завдяки цьому зменшується число ліній, які необхідно відключити під час аварійного острівкування, що робить процес менш руйнівним для мережі. Важливою складовою методу є перевірка енергетичного балансу кожного острова. Врахування співвідношення генерації та навантаження ще на етапі визначення меж островів дозволяє мінімізувати обсяг вимушеного скидання навантаження і запобігає потенційному частотному колапсу в ізолюваних частинах системи. У такий спосіб метод забезпечує формування не лише структурно природних, а й режимно життєздатних островів. Практична значущість підходу підтверджена на тестовому прикладі моделі об'єднаної енергосистеми України. Результати показали, що метод дозволяє ефективно локалізувати важку аварію шляхом поділу

мережі на декілька стійких автономних зон, забезпечивши безперервне електроживлення у межах кожного острова та істотно зменшивши масштаб потенційного відключення. Така властивість робить метод перспективним для впровадження у системи підтримки диспетчерських рішень, особливо з огляду на сучасні виклики, пов'язані зі зростанням частки відновлюваних джерел енергії,

зниженням інерційності системи та необхідністю швидкого реагування на масштабні аварії чи зовнішні впливи. Таким чином, запропонований комбінований метод острівкування є ефективним інструментом підвищення надійності та живучості магістральних енергомереж, забезпечуючи структурно узгоджене й режимно стабільне розділення системи під час критичних ситуацій.

Список літератури:

1. Fotis G., Vita V., Maris T.I. Risks in the European Transmission System and a Novel Restoration Strategy for a Power System after a Major Blackout. *Appl. Sci.* 2023, 13, 83. <https://doi.org/10.3390/app13010083>
2. Shivakumar A., Welsch M., Taliotis C., Jakšić D., Baričević T., Howells M., Gupta S., Rogner H. Valuing blackouts and lost leisure: Estimating electricity interruption costs for households across the European Union. *Energy Res. Soc. Sci.* 2017. 34. 39–48. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.05.010>
3. Taimoor N. et al., Power Outage Estimation: The Study of Revenue-Led Top Affected States of U.S, in *IEEE Access*, vol. 8, pp. 223271–223286, 2020, doi: 10.1109/ACCESS.2020.3043630.
4. Esmaeilian A., Kezunovic M. Controlled islanding to prevent cascade outages using constrained spectral k-embedded clustering, 2016 Power Systems Computation Conference (PSCC). Genoa, Italy. 2016. pp. 1–6. doi: 10.1109/PSCC.2016.7541017.
5. Hassani Amirreza, B. Gharehpetian Gevork, Baghaee Hamid. A Review on Intentional Controlled Islanding in Smart Power Systems and Generalized Framework for ICI in Microgrids. *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*. 2020. 118. 105709. 10.1016/j.ijepes.2019.105709.
6. Bazylevych R., Wrzesien M., Bazylevych L. Power System Islanding by the Hierarchical Clustering. 2019 IEEE 14th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT). 2019. 1. 145–148. <https://doi.org/10.1109/STC-CSIT.2019.8929837>.
7. Wang Q., Lin C., Wu W., Wang B., Wang G., Liu H., Zhang H., Zhang J. A Nested Decomposition Method for the AC Optimal Power Flow of Hierarchical Electrical Power Grids. *IEEE Transactions on Power Systems*. 2023. 38. 2594–2609. <https://doi.org/10.1109/TPWRS.2022.3194077>.
8. Ahangar A. R. H., Gharehpetian G. B., Baghaee H. R. A review on intentional controlled islanding in smart power systems and generalized framework for ICI in microgrids. *Int. J. Electr. Power & Energy Syst.* 2020. 118. 105709. doi:10.1016/j.ijepes.2019.105709
9. Okasha A.A., Mansour D.-E.A., Zaky A.B., Suehiro J., Megahed T.F. A Novel IoT-Based Controlled Islanding Strategy for Enhanced Power System Stability and Resilience. *Smart Cities*. 2024. 7. 3871–3894. <https://doi.org/10.3390/smartcities7060149>

Bazylevych R.P., Kliushta O.V. COMBINED METHOD FOR CONTROLLED ISLANDING OF A POWER SYSTEM BASED ON AN OPTIMAL REDUCTION TREE

This paper presents a combined method for controlled islanding of a large-scale electric power system that integrates an optimal circuit reduction algorithm with stability-oriented criteria for evaluating the resulting islands. The relevance of the study is driven by the growing number of large-scale blackouts worldwide and the increased vulnerability of the Ukrainian power system due to massive attacks on energy infrastructure, which necessitate the development of effective mechanisms for controlled fragmentation of the grid to prevent cascading failures. The paper provides an overview of contemporary islanding approaches and analyzes their limitations in terms of scalability, operational data requirements, and frequency stability constraints, thereby motivating the need for a combined methodology. The proposed method relies on constructing an optimal reduction tree, where power system nodes are sequentially merged according to their topological similarity, forming a hierarchical structure of natural clusters. An improved procedure for selecting seed nodes is introduced; these nodes act as “anchors” for forming initial energetically balanced island cores. This approach significantly reduces erroneous merges, minimizes the number of agglomerative iterations, and ensures a positive active-power balance already at the early stages of cluster formation. It is shown that incorporating seed nodes based on both topological and energy characteristics allows forming stable initial cores suitable for subsequent controlled separation. The second key component of the method is the use of a natural jump criterion—a sharp increase in the agglomeration cost between consecutive merging steps—which serves as an indicator of the optimal number of islands. It is demonstrated that this criterion is model-independent, scalable to large power-system graphs, and ensures the extraction of several power-balanced, topologically compact, and frequency-stable islands. The practical effectiveness of the method is demonstrated using a 161-node model of the Ukrainian power grid, for which an optimal reduction tree and a set of potential islands were obtained. The results show that the proposed approach enables localization of a severe disturbance by partitioning the network into several stable autonomous zones with minimal disruption of power flows and preservation of electricity supply for the largest possible share of consumers.

Key words: controlled islanding, optimal circuit reduction, power system partitioning, network clustering, power-balance stability.

Дата надходження статті: 25.11.2025

Дата прийняття статті: 16.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Barkovska O. Yu.

Kharkiv National University of Radio Electronics

CONTEXT-AWARE, ADAPTIVE HMI TECHNOLOGY FOR ENHANCING THE AUTONOMY OF USERS WITH DISABILITIES

The paper presents an integrated information technology for human-machine interaction that supports the autonomy of users with disabilities across four domains: navigation (indoor/outdoor), information access and authentication, activities of daily living (smart-home control), and inclusive education. The technology fuses wearable and stationary sensors, multimodal input/output channels (gaze, gestures, voice; audio, visual, and haptic feedback), and actuators within a single adaptive loop of “event → interpretation → decision → action → learning.” At its core is a context-aware module that, in real time, accounts for environmental conditions, the user’s physiological capabilities, and interaction history, together with a personalized ergonomic profile that is automatically updated based on scenario performance. The work introduces principles for dynamic modality selection and redundancy of safety-critical alerts across multiple channels, offline-robust mechanisms for essential functions, and architectural interfaces for integration with smart-home platforms and educational services.

The approach demonstrably reduces cognitive and motor load via context-appropriate interaction choices, enhances safety through multimodal warnings, and sustains accessibility by aligning with WCAG/EN 301 549 requirements and software quality characteristics. Practical significance is achieved through the systematic integration of object/obstacle recognition for navigation, passwordless (or near-passwordless) authentication using gaze/gestures/voice, adaptive voice- and gaze-based commands for household tasks, and automatic tailoring of instructional content (font size, contrast, information density, pacing). The proposed principles, architecture, and methods establish a reproducible foundation for building inclusive services that support the independence of people with visual, hearing, mobility, and cognitive impairments in everyday scenarios.

Key words: human-machine interaction; assistive technologies; inclusivity; context-aware systems; adaptive interface; ergonomic profile; multimodal interaction; people with disabilities.

Formulation of the problem. The World Health Organization estimates that 1.3 billion people live with significant health impairments, while access to medical and rehabilitation services remains unequal. The need for assistive technologies already exceeds 2.5 billion people and will rise to 3.5 billion by 2050. This directly demands scalable, interoperable digital accessibility solutions. [1-2].

The pathway map shown in Figure 1 illustrates how services and infrastructure that are familiar to many create a series of critical barriers for a person with a disability on a daily basis. The map demonstrates not just individual problems but their accumulation and interconnection, which leads to:

- systemic exclusion from education, work, healthcare, and social life;
- constant stress and high cognitive load due to the need to overcome these barriers;
- deepening isolation, where every area of life requires heroic effort for basic participation.

The proposed journey map visualizes a typical day of a person with a disability through the lens of three key aspects:

- areas of activity;
- barriers;
- assistive technologies.

The timeline sequentially marks the phases of the day: morning (daily routines and mobility), daytime (professional activity and education), and evening (social interaction and rest). For each phase, critical barriers are identified: from physical obstacles in the environment to communication and information limitations in the digital space. At the same time, the map shows how these barriers are systematically compensated by technological solutions: from screen readers and assistive devices to inclusive applications and platforms.

The presented set of barriers and solutions is the main motivation for developing the scientific and methodological foundations for creating an information technology to support people with disabilities based on the analysis of multimodal data. A systematic scientific approach to creating information technology for supporting people with disabilities is necessary because assistive technologies are not isolated

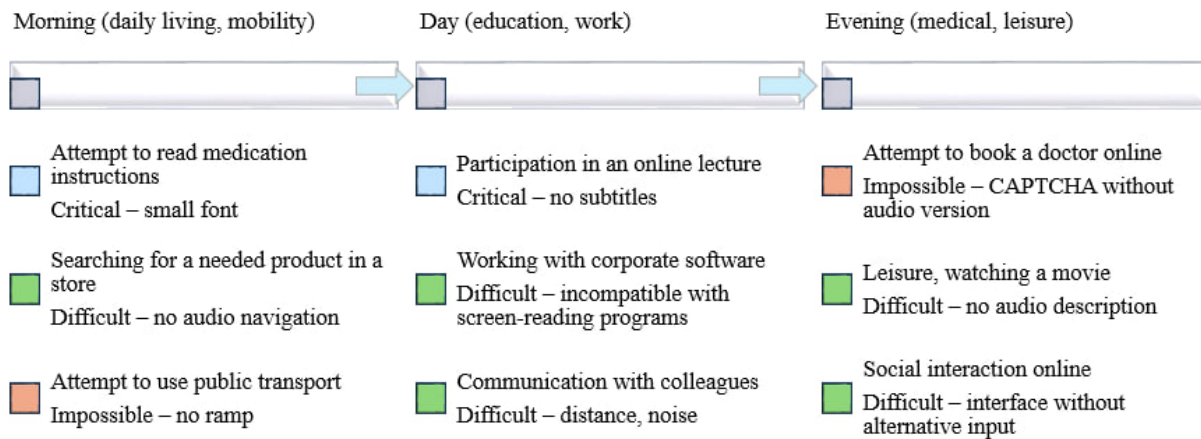

Fig. 1. User journey map with barriers (an illustration of a typical day of a person with a disability)

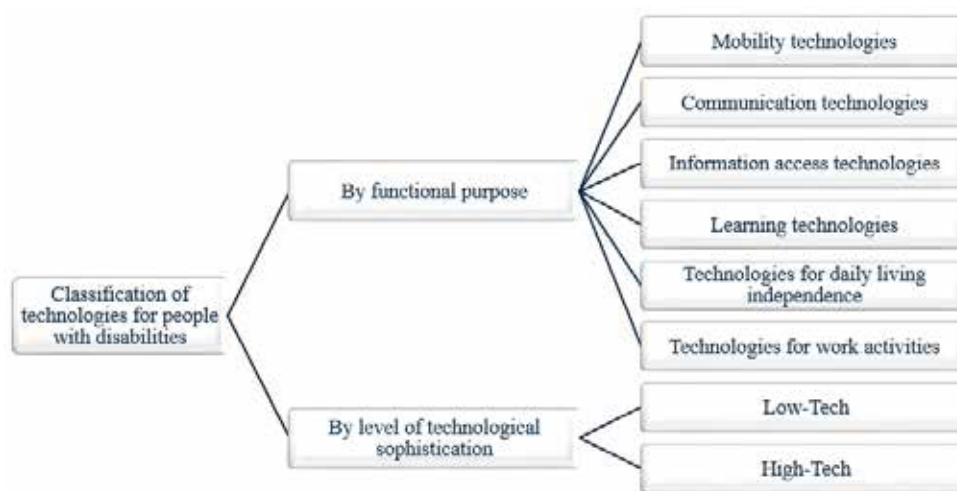

Fig. 2. Classification of support and assistance technologies for people with disabilities and special needs

tools but a unified ecosystem solution that ensures continuity and quality of life, transforming passive existence with constant limitations into active living with all its possibilities.

Analysis of the latest research and publications.

Given the scale of needs, inclusive IT solutions must be based on four interrelated principles: first, multi-modality is a fundamental requirement, as different impairment profiles (vision, hearing, motor, cognitive features) require combining human-centered user data (speech, gestures, gaze) with scene data (video, depth, audio context) and context-adaptive system operation; second, accessibility must be a standard – this includes interoperable formats, open APIs, and compliance with accessibility principles (in particular WCAG and universal design), ensuring solution scalability; third, rehabilitation and reintegration of veterans is a priority, which dictates a focus on wearable devices with on-device processing, low latency, and energy efficiency for daily navigation and communication; fourth, fair

access is necessary, meaning accessibility policies and deployment models in public spaces, transport, shopping and entertainment centers, educational and medical services, so that technologies genuinely remove barriers rather than reproduce them.

To systematically analyze the social significance of assistive technologies, it is appropriate to consider their impact through the lens of key areas of human activity [3]. This multifaceted impact can be visualized and structured, clearly demonstrating how technologies transform the lives of people with disabilities from passive existence to active participation. To do this, we first present a summary classification diagram of the main types of technologies according to their functional purpose.

Technologies for people with disabilities (Assistive Technologies, AT) can be classified by functional purpose and level of technological advancement (Figure 2).

By level of technological advancement, the following types can be distinguished:

Table 1

Analysis of barriers and risks in technology implementation

Barrier category	Examples	Consequences
Economic	High cost of high-tech solutions, lack of funding from national or local budgets.	Widening inequality: technologies are available only to affluent groups.
Informational	Lack of awareness among people with disabilities and their families about existing solutions, absence of training. Interfaces without alternative channels (gestures, voice, text).	Ineffective use or complete rejection of technologies.
Organizational	Difficulty obtaining technologies due to bureaucratic procedures, lack of service centers.	Delays in obtaining the necessary
Psychological / cognitive	Fear of new technologies, reluctance to stand out, internal stigmatization. Overloaded UIs, complex navigation scenarios.	Refusal to use useful tools, reinforcing a state of dependency.
Physical / technical	Lack of internet in remote areas, incompatibility of different systems, rapid obsolescence of technology.	Restricted access for certain groups

– low-tech solutions – simple and low-cost tools such as trackball mice for people with tremor, special writing grips, tactile paving;

– high-tech solutions – advanced computer-based and software-driven tools such as eye-tracking for web navigation, bionic prostheses with neural interfaces.

As follows from the presented diagram (Figure 2), the range of assistive technologies is extremely broad. To assess their true social significance, we analyze the direct impact of these solutions on various areas of life and identify the main barriers to their widespread implementation. This analysis is presented in Table 1. Economic and organizational barriers create a “digital divide” between different social groups and countries, while informational and psychological obstacles limit the effective use of even existing technologies.

Thus, overcoming these barriers requires a comprehensive approach that includes both government regulation and funding, as well as the development of the innovation market and public awareness. Today, assistive technologies are not only a tool for support but also a powerful investment resource in social capital and the sustainable development of society.

Task statement. The aim of this work is the development and formal justification of an information technology for context-adaptive human–machine interaction, which ensures the selection of optimal modalities in real time, taking into account safety requirements, the ergonomic profile of the user, context, and the user’s current state.

To achieve the stated goal, the following tasks must be addressed:

– determine the objective function of ergonomic efficiency and the criteria for selecting modalities for different impairment profiles and contexts;

– develop procedures for sensor fusion and semantic interpretation of environmental and user-state

data, taking into account uncertainty and reliability of sources;

– design a coordinated multimodal interface for auditory, visual, haptic, and actuator output with rules for duplicating critical events.

Outline of the main material of the study. Taking into account the above-mentioned barriers and risks in the implementation of assistive technologies, this work proposes a human–machine interaction (HMI) information technology for people with disabilities using various input and output sensors (multisensory), which adheres to the following basic functional principles:

is subordinated to

- the principle of adaptability and flexibility;
- the principle of multimodality;
- the principle of interface intuitiveness.

The proposed technology adheres to the basic functional principles and includes the following key components: a data collection component, a user ergonomic profile, a context-aware core, and an adaptive query analysis model based on personalized templates. The technology integrates an information access/authentication subsystem, a daily independence subsystem (smart home control), a navigation subsystem (indoor/outdoor), and an education subsystem (adaptive learning content) (Figure 3), representing a fundamentally new approach to ensuring the inclusion of people with disabilities through the creation of a unified adaptive interaction space. A distinctive feature is the integration of the four key subsystems into a single architecture with a context-aware decision-making core and a dynamic ergonomic profile.

The practical significance is that the proposed technology eliminates barriers for people with visual, hearing, motor, and cognitive impairments in four critical areas: daily independence, navigation, education, and access to information.

The proposed information technology is an adaptive multimodal system S , whose operation is aimed at maximizing the ergonomic efficiency and functional independence of a user with disabilities. The system can be formally represented as a tuple:

$$S = \langle C, U, P_E, K, I, A \rangle$$

here:

C – set of external environment sensors (Context sensors);

U – set of user-state sensors (User state sensors);

P_E – dynamic ergonomic user profile (Ergonomic Profile);

K – context-aware decision-making core (Core);

I – multimodal input–output interface (Interface);

A – set of application subsystems (Applications) that implement target functions (independent living, navigation, education, information access).

The main task of the system at time t is to select the optimal set of interaction modalities $(m_{in}, m_{out}) \in M$ (where M is the total set of available modalities), that maximizes the ergonomic efficiency objective function. F_{eff} :

$$(m_{in}^*, m_{out}^*) = \arg \max_{(m_{in}, m_{out}) \in M} F_{eff}(m_{in}, m_{out} | C_t, U_t, P_E)$$

where C_t and U_t – are the vectors of the environment and user states at time (t).

The data collection module (sensors C and U) is designed to perform the initial collection of raw data about the external context and the user's current physical and cognitive state. This module generates two data vectors:

– environment data vector C_t :

$$C_t = \{l, n, loc, o, \dots\},$$

where l – illumination level, n – acoustic noise level, loc – geolocation data (GPS/GLONASS, BLE-beacons), o – presence and distance to obstacles (data from LIDAR/cameras);

– user-state data vector U_t :

$$U_t = \{g, h, v, b, \dots\},$$

where g – gaze vector, h – head/hand pose and gesture parameters, v – digitized voice signal, b – biometric indicators (pulse, blink rate).

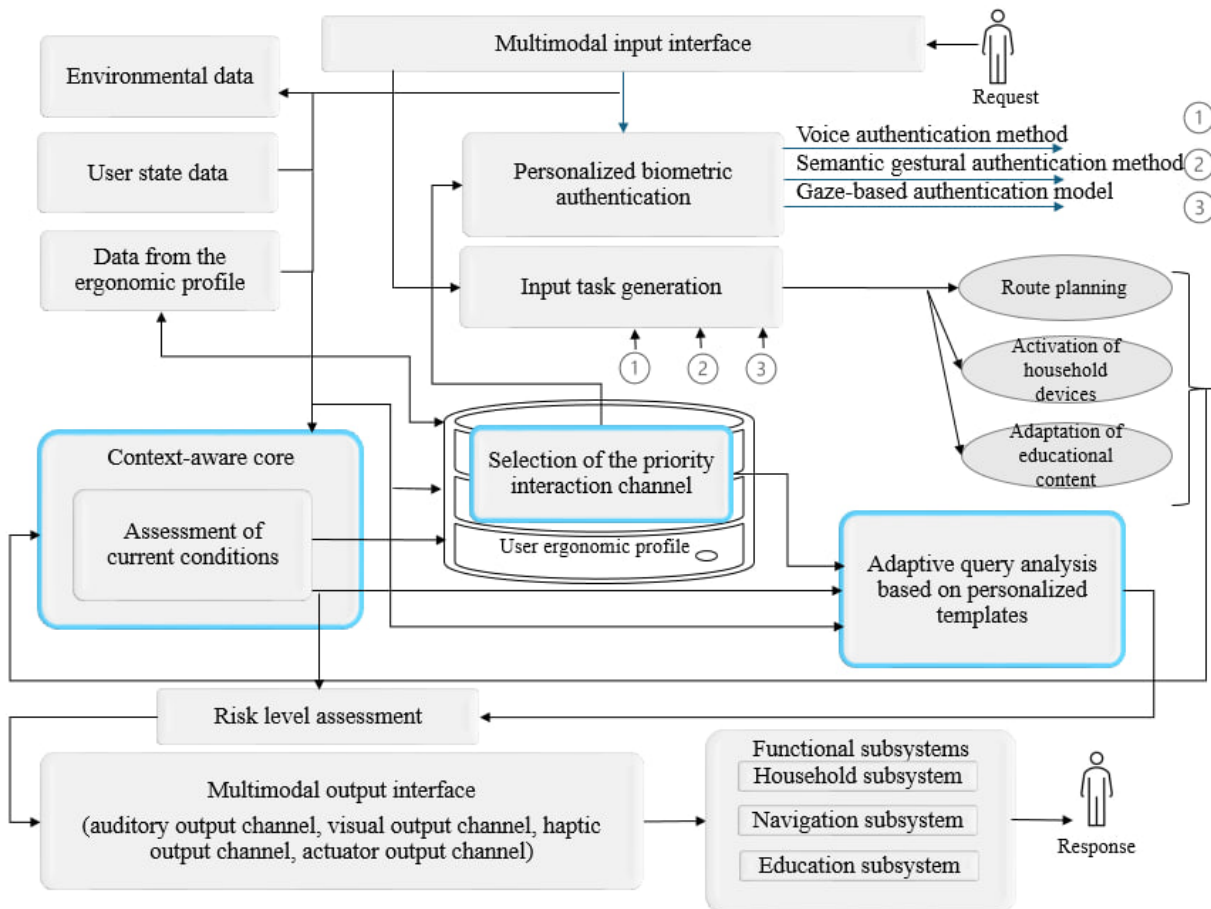

Fig. 3. Human–machine interaction information technology for people with disabilities

For initial signal processing, the following are applied:

- image preprocessing methods – computer vision algorithms (OpenCV, MediaPipe) for detecting key points on the face and hands, and determining gaze direction;
- audio preprocessing methods – noise filtering (Kalman filters, spectral subtraction) and speech-to-text conversion (Speech-to-Text, STT);
- sensor signal processing – triangulation and filtering algorithms to refine geolocation.

The user ergonomic profile (P_E) is designed for accumulating and long-term storage of individualized data about the user, including their preferences, limitations, and interaction history. The module serves as a knowledge base for personalization and adaptation, which the adaptive analysis model consults to make informed decisions. The ergonomic profile P_E is a structure that includes:

- static data (such as type of impairment, anthropometric data);
- dynamic parameters.

Dynamic parameters refer to the modality priority matrix $W_{m \times c}$, where w_{ij} represents the weighted effectiveness (priority) of the (i) modality in the (j) typical context (for example, the “voice” modality in a “noisy room” context would have a low priority); personalized templates based on biometric patterns (gaze patterns, voiceprints, gesture signatures); and the interaction history H – a sequence of pairs $\{(action, context, result)\}$.

The profile is updated using machine learning methods, in particular reinforcement learning, where:

- state – the current context (C_t , U_t);
- action – the system’s choice of interaction modality (m_{in}, m_{out});
- reward – a function based on proxy metrics (high speed and success yield positive reward). The system updates the weights W , aiming to maximize cumulative reward.

The central computational module is the context-aware core (K), which functions as an aggregator and interpreter of context. Its task is to transform disparate, low-level sensor data into a single, structured, semantically meaningful model of the current environment and user state.

The context-aware core addresses the question:

«What is happening around the user and with the user right now?».

The block receives raw data vectors from environment sensors $C_t = \{l, n, loc, o, \dots\}$, and user-state sensors $U_t = \{g, h, v, b, \dots\}$,

The output is a unified context vector Ctx_t , which is sent to the adaptive analysis model. This vector contains already interpreted data, for example:

$$Ctx_t = \{location\_type: \text{store}, noise\_level: \text{high}, \\ user\_state: \text{fatigue}, new\_obstacle: \text{true}\}$$

The operation of this module is based on sensor fusion methods to form a comprehensive picture of the context, such as Bayesian trust networks. This method allows integration of data from various sources (e.g., GPS, Wi-Fi access points, BLE beacons for location determination), assigning a weighted trust coefficient to each source. This ensures system robustness in case of failure or inaccuracy of individual sensors. Classification and pattern recognition, necessary for converting quantitative data into semantic descriptors, are performed using machine learning methods. For example, the acoustic fingerprint of a room (microphone signal) can be classified by a model to determine the type of location (“street,” “kitchen,” “store”).

The adaptive query analysis model based on personalized templates (MDA) is the central decision-making component in the proposed technology. Its function is to determine the optimal interaction strategy for the user at a given moment based on the contextual vector Ctx_t received from the context-aware decision-making core K and the knowledge from the user’s ergonomic profile (P_E).

The adaptive query analysis model based on personalized templates addresses the question:

«Given the current situation and the individual characteristics of the user, which interaction method will be the most effective?»

The output is a control vector Cmd_t for the multimodal interface. The control vector is defined as $Cmd_t = \{m_{in}^*, m_{out}^*, P_{adapt}\}$ and contains the selected modalities and adaptation parameters.

Decision-making is based on utility-based decision making. For each available interaction modality m_i a utility function $U(m_i)$, is calculated as a weighted sum: $U(m_i) = \sum_j w_{ij} \times f(Ctx_t^j)$, where w_{ij} – is the priority of the (i) modality for the (j) context parameter (taken from the priority matrix in the profile (P_E), and $f(Ctx_t^j)$ – is a function that evaluates the current value of the (j) context parameter. The system selects the modality m^* , that maximizes this function: $m^* = \arg \max_{m_i} U(m_i)$.

In parallel with the utility-based model, a hard-constraints rule engine operates, imposing vetoes on certain decisions to ensure safety and functionality. For example, the rule:

«IF location_type is ‘магазин’ AND new_obstacle is ‘true’ THEN force_duplicate(‘audio’, ‘haptic’)»

has higher priority than any decision from the utility-based model. This ensures guaranteed duplication of critical notifications.

The personalized biometric authentication module (AuthService) is designed as a specialized service responsible for secure, passwordless user identity verification. Its key task is to provide protected access to the functions of system S and external services, dynamically adapting authentication methods to the current context and the user's individual capabilities. The module acts as an "access gateway," ensuring data integrity and confidentiality.

The input data for the module is an authentication request $Auth_{req}$, which contains the required security level (risk level), the context vector Ctx_i from the context-aware core (K), containing information about environmental conditions (noise, illumination), and access to biometric templates (references) stored in the user's ergonomic profile (P_E).

The output data in case of successful verification is an access session token $Auth_{Token}$, which contains information about the access rights granted to the application subsystems A .

In case of failure – a denial signal is generated.

The module implements a multimodal approach, using several parallel biometric channels for verification. The selection and combination of channels are determined by the MFA policy:

- gaze-based authentication, in which the user reproduces a personalized gaze password pattern (Gaze-password) by following a specific trajectory with their gaze. The input time series of gaze coordinates $g(t)$ is compared with the reference template from the PE profile. To compare time series invariant to reproduction speed, the dynamic time warping (DTW) algorithm is used. For more complex pattern analysis, a transformer-encoder-based architecture is applied, capable of capturing intricate dependencies in the trajectory;

- voice biometrics (speaker verification) provides a higher level of reliability through a hybrid two-factor approach that simultaneously analyzes both the physiological characteristics of the voice (who is speaking) and the semantic content of what is said. The verification process requires the user to speak a specific keyword or phrase. The system performs two tasks in parallel: first, using a speech recognition model (Speech-to-Text), it checks the correctness of the spoken word against the reference; second, the voice signal $v(t)$, after passing through a noise-robust frontend, is converted into a voice embedding (x-vector or ECAPA-TDNN embedding). This vector is compared with the reference speaker biometric template from the PE profile using PLDA or cosine similarity methods. Authentication is considered successful only if both checks are positive – correct keyword recognition and user identity verification.

- gestural identification analyzes a unique static or dynamic gesture. The 3D coordinates of key points of the hand, obtained from the vector $h(t)$, are fed

into a Siamese neural network. The network is trained to determine the similarity between the input gesture and the reference template stored in the P_E profile.

Liveness and anti-spoofing mechanisms ensure that the biometric data comes from a live person rather than a recording or forgery. Depending on the active modality, a different set of techniques is applied:

- for gaze, normalization is performed based on blink analysis and the Eye-Aspect-Ratio (EAR) to confirm presence;

- for voice, spectral and phase characteristics of the signal are analyzed to counter replay attacks (ASVspoof detection);

- in general, a challenge-response system is implemented, where the user is asked to perform an unexpected action (e.g., look in a specific direction, speak a random phrase), preventing the use of pre-recorded inputs.

Conclusions. The work describes a developed integrated human-machine interaction information technology aimed at enhancing autonomy and supporting the independence of users with disabilities. The technology covers four key areas of daily life: navigation (indoor and outdoor), access to information and authentication, daily independence, and inclusive education. The core of the proposed technology is the synergistic interaction of two key components: a context-aware module that analyzes environmental conditions, the user's physiological state, and interaction history in real time, and a personalized ergonomic profile containing the user's individual needs and limitations, which can automatically update based on the success of scenario execution.

The main principles of the adaptive system's operation have been formulated, including the dynamic selection of optimal input/output channels (gaze, gestures, voice; audio, visual, haptic), mandatory duplication of critically important notifications across multiple modalities to enhance safety, and the provision of offline-resilient mechanisms for basic functions.

It has been shown that the proposed approach reduces cognitive and motor load on the user through proactive context-based selection of the most appropriate interaction method. It also enhances safety (through multimodal alerts) and maintains a high level of accessibility by complying with WCAG and EN 301 549 standards.

The practical significance of the work lies in the systematic integration of previously separate functions, such as obstacle recognition for navigation, passwordless authentication, adaptive commands for smart home control, and automatic adjustment of educational content. The principles, architecture, and methods developed in this work create a reproducible scientific and technical foundation for the development of future inclusive services.

Bibliography:

1. Shakespeare T. Disability studies today and tomorrow. *Sociology of health & illness*. 2005. №27(1). p.138–148.
2. Cook, Albert M., Janice M. Polgar, Pedro Encarnazgo. Assistive technologies: Principles & practice. Elsevier, 2019. 465p.
3. Morwane R. E., Dada S., Bornman J. Barriers to and facilitators of employment of persons with disabilities in low-and middle-income countries: A scoping review. *African Journal of Disability*. 2021. №10. p.833. <https://doi.org/10.4102/ajod.v10i0.833>
4. Cowan R. E., Fregly B. J., Boninger M. L., Chan L., Rodgers M. M., Reinkensmeyer D. J. Recent trends in assistive technology for mobility. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*. 2012. 9(1), p.20. <https://doi.org/10.1186/1743-0003-9-20>
5. Barkovska O. Serdechnyi V. Intelligent assistance system for people with visual impairments. *Innovative technologies and scientific solutions for industries*. 2024. 2(28). pp.6–16. <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2024.28.006>.
6. Barkovska O., Holovchenko O., Storchai D., Kostin A., Lehezin N. Investigation of computer vision techniques for indoor navigation systems. *Innovative technologies and scientific solutions for industries*. 2025. 2(32), pp.5–15. <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2025.2.005>
7. Barkovska O., Ruban I., Tymoshenko D., Holovchenko O., Yankovskyi O. Research on mobile machine learning platforms for human gesture recognition in human-machine interaction systems. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. 2(82), 6–14. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.325423>
8. McNicholl A., Casey H., Desmond D., Gallagher P. The impact of assistive technology use for students with disabilities in higher education: a systematic review. *Disability and rehabilitation: assistive Technology*. 2021. 16(2), 130-143. <https://doi.org/10.1080/17483107.2019.1642395>

Барковська О.Ю. ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ЛЮДИНО-МАШИННОЇ ВЗАЄМОДІЇ З КОНТЕКСТНОЮ АДАПТАЦІЄЮ ДЛЯ ПІДТРИМКИ АВТОНОМНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

В роботі описано цілісну інформаційну технологію людино-машинної взаємодії для підтримки автономності користувачів з обмеженими можливостями у чотирьох сферах: навігація (внутрішня/зовнішня), доступ до інформації та автентифікація, побутова незалежність (керування «розумним домом»), інклюзивна освіта. Технологія поєднує носимі та стаціонарні сенсори, мультимодальні канали вводу/виводу (погляд, жести, голос; аудіо, візуальний та тактичний вивід) і виконавчі пристрої в єдиному адаптивному циклі «подія → інтерпретація → рішення → дія → навчання». Ядром є контекстно-обізнаний блок, що в реальному часі враховує умови середовища, фізіологічні можливості користувача та історію взаємодій, а також персоналізований ергономічний профіль, який автоматично оновлюється за підсумками успішності сценаріїв. Запропоновано принципи динамічного вибору каналів та дублювання критичних сповіщень у кількох модальностях, офлайн-стійкі механізми для базових функцій, а також архітектурні інтерфейси для інтеграції з платформами розумного дому та освітніми сервісами.

Показано, що підхід зменшує когнітивне та моторне навантаження за рахунок контекстного підбору способу взаємодії, підвищує безпеку через мультимодальні попередження і підтримує доступність завдяки узгодженню з вимогами WCAG/EN 301 549 та характеристиками якості програмних систем. Практична значущість полягає в системному об'єднанні розпізнавання об'єктів і перешкод для навігації, безпарольної (або майже безпарольної) автентифікації на основі погляду/жестів/голосу, адаптивних голосових і поглядових команд для побутових дій та автоматичного підлаштування навчального контенту (шрифт, контраст, щільність, темп). Розроблені принципи, архітектура та методи створюють відтворювану основу для побудови інклюзивних сервісів, що підтримують самостійність людей з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату та когнітивними особливостями у повсякденних сценаріях.

Key words: людино-машинна взаємодія, асистивні технології, інклюзивність, контекстно-обізнані системи, адаптивний інтерфейс, ергономічний профіль, мультимодальна взаємодія, люди з обмеженими можливостями.

Дата надходження статті: 29.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Біганський Б.М.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Ковалюк Д.О.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АЛГОРИТМ ВІЗУАЛЬНО-ІНЕРЦІЙНОЇ ОДОМЕТРІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕОМЕТРИЧНО-ОРІЄНТОВАНОЇ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ

У статті розв'язано актуальну задачу підвищення стійкості та точності систем візуально-інерційної одометрії (VIO) для навігації автономних роботів. Основний акцент зроблено на роботі в середовищах із низькою текстурною насиченістю (наприклад, однотонні стіни, індустриальні коридори), де традиційні методи на основі розріджених ознак, такі як VINS-Mono, втрачають ефективність через неможливість стабільного відстеження характерних точок.

Запропоновано новітню архітектуру системи Dense VIO, що базується на тісній інтеграції (tightly-coupled) геометрично-орієнтованої нейронної мережі та методів ймовірнісної оптимізації. Ключовою інновацією є використання моделі Microsoft MoGe для генерації щільних метричних карт глибини безпосередньо з монокулярного відеопотоку. Це дозволяє відмовитися від класичного детектування кутових ознак на користь використання повної геометричної інформації про сцену.

Детально описано математичну модель системи, реалізовану в межах єдиного фактор-графа. Візуальний фактор побудовано на основі реєстрації послідовних хмар точок із використанням алгоритму Point-to-Plane ICP, що мінімізує геометричну похибку вирівнювання поверхонь. Фактор інерційної преінтеграції забезпечує об'єднання високочастотних даних IMU з візуальними вимірюваннями, гарантуючи метричну коректність масштабу, точну оцінку зміщень (biases) акселерометра й гіроскопа та спостережуваність вектора гравітації.

Програмну реалізацію виконано із залученням бібліотек SymForce, а візуалізацію – через Rerun. Проведено комплексний порівняльний аналіз із VINS-Mono, BASALT та DM-VIO на наборах даних зі складними сценаріями, включаючи різкі зміни освітлення. Оцінка абсолютної похибки траєкторії (ATE) засвідчила, що запропонований алгоритм забезпечує менший дрейф та стабільніше утримання масштабу в безтекстурних зонах, підтверджуючи переваги щільних методів.

Ключові слова: мобільні роботи, керування, автономна навігація, візуально-інерційна одометрія, SLAM, нейронні мережі, MoGe, Computer Vision.

Постановка проблеми. Точна та надійна оцінка власного руху є фундаментальною передумовою для автономної навігації мобільних роботів, особливо в середовищах, де сигнал супутникової навігації недоступний або ненадійний. Протягом останнього десятиліття візуально-інерційна одометрія (Visual-Inertial Odometry – VIO) затвердилася як стандарт для вирішення цієї задачі завдяки поєднання даних сенсорів: камери забезпечують повну інформацію про структуру сцени, тоді як інерційні вимірювальні модулі (IMU) надають високочастотні дані про динаміку руху та метричний масштаб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглянемо існуючі підходи до візуальної та візуально-інерційної одометрії, поділяючи їх на три основні категорії: традиційні геометричні методи, методи на основі глибокого навчання та сучасні підходи до оцінки глибини.

1. *Традиційні геометричні методи.* Ця категорія охоплює класичні алгоритми, які використовують геометрію кількох виглядів. Їх можна розділити на два підкласи: розріджені та щільні. Розріджені Візуально-Інерційні Системи (Sparse Visual-Inertial Systems), що базуються на розріджених ознаках, домінували в галузі навігації робо-

тів завдяки їхній обчислювальній ефективності. Алгоритми VINS-Mono [1, с. 1003-1017] та OKVIS [2, с. 314-334] використовують щільно пов'язану нелінійну оптимізацію, об'єднуючи вимірювання IMU та помилку репроекції точкових ознак у ковзному вікні. ORB-SLAM3 [3, с. 1874-1890] розширив цей підхід, додавши можливість повторного використання карти (map reuse) та замикання циклів. Головною перевагою цих методів є здатність працювати в реальному часі на обмежених обчислювальних ресурсах (CPU). Однак, їхня залежність від висококонтрастних точок (кутів, країв) є критичним недоліком. У середовищах з низькою текстурою (наприклад, білі стіни, коридори) або при розмитті зображення детектори ознак (такі як FAST або Shi-Tomasi) не можуть знайти достатню кількість стабільних точок, що призводить до розбіжності оцінки стану та дрейфу траєкторії. Крім того, розріджена хмара точок, яку вони генерують, несе мало інформації для задач навігації, таких як уникнення перешкод.

Щільні методи (Dense SLAM), на відміну від розріджених, намагаються використовувати інформацію з усіх пікселів зображення. DTAM [4, с. 2320-2327] був одним із перших, хто запропонував мінімізувати фотометричну помилку для реконструкції щільної карти в реальному часі, але вимагав потужних GPU. LSD-SLAM [5, с. 834-849] запропонував компроміс, оцінюючи глибину лише в зонах високого градієнта інтенсивності (semi-dense), що дозволило роботу на CPU. Основним викликом для монокулярних щільних методів є спостережуваність масштабу. Без інтеграції з інерційними датчиками або стерео-парою, такі системи страждають від значного дрейфу масштабу (scale drift), коли карта помилково "стискається" або "розширюється" з часом. Хоча прямі методи (direct methods) є більш стійкими до низької текстури, вони чутливі до змін освітлення, оскільки порушується припущення про постійність яскравості.

2. *VIO на основі глибокого навчання (Learning-based VIO)*. З розвитком нейронних мереж з'явилися методи такі як DeepVO [6, с. 2043-2050] та TartanVO [7, с. 1761-1772], які визначають позу камери безпосередньо із послідовності зображень, оминаючи явну геометричну модель. Droid-SLAM [8, с. 16558-16569] досяг вражаючих результатів, поєднуючи диференційований рекурентний оновлювач (GRU) з щільним оптичним потоком. Такі методи демонструють високу стійкість до складних умов (динамічні об'єкти, розмиття). Проте, вони часто діють як "чорні

скриньки", що ускладнює гарантування фізичної коректності траєкторії (наприклад, узгодженість з гравітацією) та інтеграцію з IMU в імовірнісному контексті. Більшість з них також вимагають величезних датасетів для тренування і можуть погано генералізуватися на нові типи середовищ.

3. *Монокулярна оцінка глибини (Monocular Depth Estimation)*. Ключовим компонентом такого підходу є оцінка глибини з одного кадру. Ранні моделі, такі як MiDaS [9, с. 1623-1637], забезпечували високоякісну відносну глибину, але не мали метричного масштабу, що робило їх непридатними для прямої метричної одометрії. Новітні архітектури, зокрема ZoeDepth [10, с. 19432-19442] та Microsoft MoGe [11, с. 5261-5271], зробили прорив у метричній оцінці глибини (Metric Depth Estimation). Цей підхід на сьогодні є надзвичайно перспективним, оскільки MoGe завдяки його унікальній здатності генерувати геометрично узгоджені карти, які зберігають чіткі межі об'єктів та планарні структури, критично важливі для алгоритмів реєстрації хмар точок (Point-to-Plane ICP). На відміну від MiDaS, MoGe тренується з урахуванням геометричних пріоритетів, що дозволяє отримувати точніші нормалі поверхонь та зменшувати ефект "викривлення простору" на краях зображення.

Таким чином, незважаючи на значний прогрес, досягнутий такими алгоритмами, як VINS-Mono, ORB-SLAM3, Basalt та OpenVINS, більшість з них покладаються на підхід, що базується на розріджених ознаках (sparse feature-based methods). Ці методи відстежують кути та висококонтрастні точки (keypoints) для оцінки геометричних обмежень. Хоча цей підхід є обчислювально ефективним, він демонструє критичну вразливість у середовищах з низькою текстурою (наприклад, коридори з білими стінами, індустриальні приміщення) або в умовах змінного освітлення та розмиття зображення (motion blur). Втрата візуальних ознак у таких сценаріях неминуче призводить до швидкого дрейфу траєкторії або повної втрати трекінгу.

Методи "щільної" одометрії (dense odometry), які використовують усю інформацію пікселів зображення, вимагають значних обчислювальних ресурсів і страждають від невизначеності масштабу при використанні монокулярної камери. З іншого боку, сучасні підходи на основі глибокого навчання часто діють як "чорні скриньки", не гарантуючи фізичної коректності траєкторії та генералізації в нових середовищах.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження гібридної архітектури Dense VIO, яка

поєднує можливості сучасних генеративних нейромереж для оцінки геометрії з надійністю класичної ймовірнісної оптимізації. Такий підхід використовує модель Microsoft MoGe для генерації метрично-узгоджених карт глибини з одного RGB зображення, усуваючи потребу в пошуку розріджених точок. Замість мінімізації помилки репроекції, формулюємо задачу оцінки руху як щільну реєстрацію хмар точок (Point-to-Plane ICP), яка тісно пов'язана з даними IMU в межах фактор-графу оптимізації. Це дозволяє системі використовувати геометричну структуру сцени (площини стін, підлоги) навіть за відсутності текстури, тоді як IMU-преінтеграція забезпечує спостережуваність гравітації, масштаб та корекцію збурень.

Для досягнення поставленої мети в роботі розв'язані наступні задачі:

- Архітектура системи: розробка пайплайну, що інтегрує вихід нейромережі MoGe безпосередньо у бекенд нелінійної оптимізації.
- Математичне забезпечення: Введення щільного візуального фактору на основі ICP, що дозволяє сумісну оптимізацію поз камери, швидкостей та зміщень IMU.

– Валідація: програмна реалізація алгоритму та експериментальне підтвердження результатів його роботи.

Виклад основного матеріалу. Основні ідея полягає у відмові від розріджених ознак (де рівняння базуються на піксельних помилках) на користь щільної геометрії. У фактор-графі оптимізується стан системи у моменти часу i . Стан x_i у момент t_i :

$$x_i = [R_i, p_i, v_i, b_i^a, b_i^g] \quad (1)$$

де

- $R_i \in SO(3)$: Орієнтація тіла (IMU) відносно світу.
- $p_i \in \mathbb{R}^3$: Позиція IMU у світовій системі.
- $v_i \in \mathbb{R}^3$: Швидкість IMU у світовій системі.
- $b_i^a, b_i^g \in \mathbb{R}^3$: Зміщення акселерометра та гіроскопа.

Архітектура системи наведена на рис. 1.

Загальна функція витрат (Cost Function) задачі мінімізації:

$$J(x) = \left\| \sum_{i,j \in K} \left\| r_i(z_j, x_i, \tilde{x}_j) \right\|_{\mathbb{E}_i}^2 \right\|_{\mathbb{E}_i}^2 + \sum_{i,j \in \mathcal{I}} \left\| r_j(T_j^{icp}, T_i, T_j) \right\|_{\mathbb{E}_j}^2 + \|r_{prior}\|_{\mathbb{E}_p}^2 \quad (2)$$

У рівнянні (2) є три фактори, це IMU Factor, Dense Visual Factor та Prior Factor. Розберемо кожний із них детальніше.

Інерційний фактор (IMU Factor). Це сума всіх помилок, які виникають через невідповід-

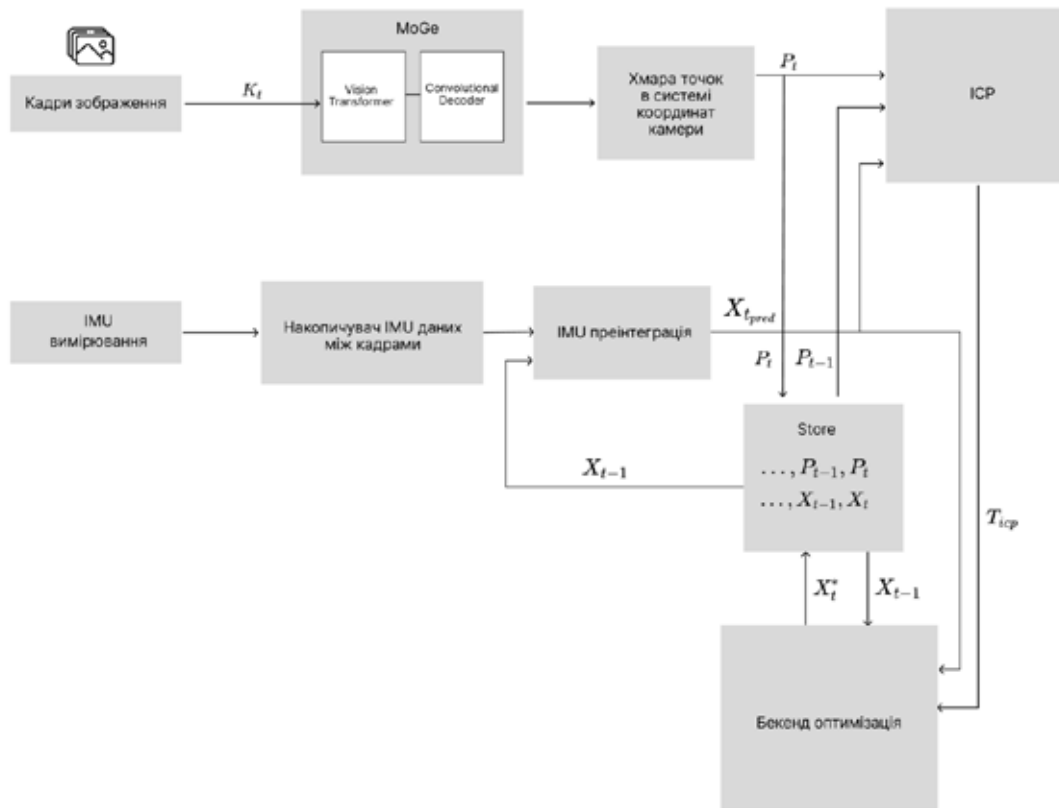

Рис. 1. Блокова архітектура системи. K_t – поточний кадр зображення (в момент часу t); P_t та P_{t-1} – хмари точок з поточного та попереднього кадрів відповідно; X_t та X_{t-1} – стани системи поточного та попереднього кадрів відповідно; $X_{t,pred}$ – преінтегрований стан системи з даних IMU; T_{icp} – відносна поза між двома кадрами, обчислена за допомогою ICP; X_t^* – стан системи після оптимізації

ність руху робота даним IMU між відповідними кадрами.

$$\sum_{i,j \in K} \|r_i(z_{ij}, x_i, \bar{x}_j)\|_{\xi_i}^2 \quad (3)$$

де,

- x_i, x_j – вектори стану в моменти часу t_i та t_j .
- z_{ij} – преінтегроване вимірювання від IMU. Включає $\Delta R_{ij}, \Delta v_{ij}, \Delta p_{ij}$. ΔR_{ij} – поворот відносно кадру в момент часу i до моменту часу j . Δv_{ij} – відносна зміна швидкості. Δp_{ij} – відносна зміна положення.
- ξ_i – матриця коваріації, що описує шум IMU.

У сучасних алгоритмах візуально-інерціальної одометрії (VIO) ключовим етапом є формування фактора преінтеграції. Замість того, щоб інтегрувати дані акселерометра та гіроскопа у глобальній системі координат (що вимагало б повторного обчислення при кожній зміні оцінки стану), ми інтегруємо їх у локальній системі координат попереднього кадру.

Наведені нижче рівняння описують модель вимірювань, яка пов'язує попередньо інтегровані дані IMU з оцінюваними станами системи [12, с. 1-20]:

$$\begin{aligned} \Delta R_{ij} &= R_i^T R_j \text{Exp}(\delta \phi_{ij}) \\ \Delta v_{ij} &= R_i^T (v_j - v_i - g \Delta t_{ij}) + \delta v_{ij} \\ \Delta p_{ij} &= R_i^T \left(p_j - p_i - v_i \Delta t_{ij} - \frac{1}{2} g \Delta t_{ij}^2 \right) + \delta p_{ij} \end{aligned} \quad (4)$$

де:

- ΔR_{ij} – преінтегроване вимірювання обертання (зміни орієнтації).
- Δv_{ij} – преінтегроване вимірювання зміни швидкості.
- Δp_{ij} – преінтегроване вимірювання зміни позиції.
- R_i, R_j – матриці обертання (Rotation matrices) у моменти часу i та j відносно глобальної системи координат.
- p_i, p_j – вектори позиції у глобальній системі координат.
- v_i, v_j – вектори швидкості у глобальній системі координат.
- g – вектор гравітації у глобальній системі координат
- Δt_{ij} – інтервал часу між кадрами i та j .
- $\text{Exp}(\delta \phi_{ij})$ – Експоненційне відображення для помилки орієнтації. Оскільки обертання лежать на многовиді ($SO(3)$), ми не можемо просто додати шум; ми використовуємо експоненційну карту для представлення малого відхилення.
- $\delta \phi_{ij}, \delta v_{ij}, \delta p_{ij}$ – вектори шуму (random noise vectors) для орієнтації, швидкості та позиції відповідно. Вони моделюються як гаусовський білий шум.

Враховуючи попередньо інтегровану модель вимірювання можна легко представити залишкові помилки для фактору IMU[12]:

$$\begin{aligned} r_{\Delta R_{ij}} &= \text{Log} \left(\left(\Delta R_{ij} (b_i^g) \text{Exp} \left(\frac{\partial \Delta R_{ij}}{\partial b^g} \delta b^g \right) \right)^T R_i^T R_j \right) \\ r_{\Delta v_{ij}} &= R_i^T (v_j - v_i - g \Delta t_{ij}) - \left[\Delta v_{ij} (b_i^g, b_i^a) + \frac{\partial \Delta v_{ij}}{\partial b^g} \delta b^g + \frac{\partial \Delta v_{ij}}{\partial b^a} \delta b^a \right] \\ r_{\Delta p_{ij}} &= R_i^T \left(p_j - p_i - v_i \Delta t_{ij} - \frac{1}{2} g \Delta t_{ij}^2 \right) - \left[\Delta p_{ij} (b_i^g, b_i^a) + \frac{\partial \Delta p_{ij}}{\partial b^g} \delta b^g + \frac{\partial \Delta p_{ij}}{\partial b^a} \delta b^a \right] \end{aligned} \quad (5)$$

де:

- $r_{\Delta R_{ij}}, r_{\Delta v_{ij}}, r_{\Delta p_{ij}}$ – залишки обертання, швидкості та позиції відповідно.
- $\frac{\partial \Delta R_{ij}}{\partial b^g}, \frac{\partial \Delta v_{ij}}{\partial b^g}, \frac{\partial \Delta p_{ij}}{\partial b^g}, \frac{\partial \Delta R_{ij}}{\partial b^a}, \frac{\partial \Delta v_{ij}}{\partial b^a}, \frac{\partial \Delta p_{ij}}{\partial b^a}$ – Якобіани преінтегрованих вимірювань по відношенню до зміщень гіроскопа та акселерометра.
- $\delta b^g, \delta b^a$ – відхилення поточного зміщення від номінального.
- $\text{Log}(\cdot)$ – Логарифмічне відображення (Log map), яке переводить помилку обертання з простору матриць $SO(3)$ у векторний простір дотичної алгебри $\mathbb{R}^3$. Це дозволяє мінімізувати "кут повороту" помилки.

Візуальний фактор (Dense Visual Factor). Це сума помилок неузгодженості між тим, як робот рухається згідно з графом та преінтегрованими позами, і тим, як зміщуються хмари точок (MoGe + ICP) між кадрами.

$$\sum_{i,j \in V} \|r_V(T_{ij}^{icp}, T_i, T_j)\|_{\Sigma_V}^2 \quad (6)$$

де:

- T_{ij}^{icp} – відносна поза, що є результатом роботи алгоритму ICP, який наклав хмару точок з кадру i на хмару точок кадру j . Це є вимірювання (Measurement) і це константа для оптимізатора.
- T_i – поза камери в момент часу i в групі Лі $SE(3)$.
- T_j – поза камери в момент часу j в групі Лі $SE(3)$.

Функція нев'язки r_V визначається наступним чином:

$$r_V(T_{ij}^{icp}, T_i, T_j) = \text{Log} \left((T_{ij}^{icp})^{-1} \cdot (T_i^{-1} T_j) \right)^v \quad (7)$$

розберемо детальніше:

- $T_i^{-1} T_j$ – беремо поточні оцінки поз T_i та T_j і обчислюємо відносний рух між ними.
- $(T_{ij}^{icp})^{-1} \cdot (T_i^{-1} T_j)$ – множимо обернену матрицю вимірювання на передбачення. Якщо передбачення ідеально збігається з ICP, то результат буде одиничною матрицею.
- $\text{Log}(\dots)^v$ – Матриця помилки – це незручно, потрібен вектор чисел, щоб піднести його до квадрата. Тому операція Log (логарифмічне відображення) переносить з групи Лі $SE(3)$ (матриці)

в алгебру Лі $\mathfrak{se}(3)$ (дотичний простір). Оператор "vee" (V) перетворює це на вектор з 6 чисел: $[rot_x, rot_y, rot_z, trans_x, trans_y, trans_z]^T$.

– Σ_v – матриця коваріації. Вона є адаптивною, в залежності від якості хмари точок і накладання ICP.

Апріорний Фактор (Prior Factor). Це різниця між поточним станом x_j робота і фіксованим значенням, що є початковим положенням, звідки відбувся рух x_{start} (зазвичай – це позиція 0, 0, 0).

$$r_{prior} = x_j - x_{start} \quad (8)$$

де:

– x_j – це змінні, які оптимізатор може змінювати (R, p, v, b_a, b_g).

– x_{start} – це жорстко задані початкові умови. В оптимізаторі ці значення як константи.

Запуск системи проводився на платформі Apple Silicon (чип M3). Для інференсу нейронної мережі MoGe використано бекенд Metal Performance Shaders (MPS). Це дозволяє виконувати обчислення PyTorch безпосередньо на графічних ядрах чипа M3, використовуючи архітектуру об'єднаної пам'яті (Unified Memory Architecture).

Слід зазначити, що архітектура трансформерів (ViT), яка лежить в основі MoGe, є обчислювально вимогливою. На чипі M3 (через обмеження пропускної здатності MPS для певних операцій трансформерів) система досягає частоти оновлення одометрії близько 5–10 Гц. Для застосувань, що вимагають вищої динаміки, рекомендовано використання платформ з підтримкою NVIDIA CUDA (наприклад, NVIDIA Jetson Orin або дискретні GPU серії RTX). Використання бібліотек TensorRT та cuBLAS дозволило б прискорити інференс MoGe та паралельне виконання ICP, потенційно подвоївши частоту кадрів (до 30+ Гц). Тим не менш, результати на M3 підтверджують доцільність запропонованого підходу на енергоефективних Edge-пристроях без дискретних відеокарт.

Параметри системи:

– розмір вокселя (Voxel Grid): 0.05 м. Це компроміс, що зменшує хмару точок з ~300k до ~5k точок, дозволяючи ICP збігатися швидше.

– вікно оптимізації розміром $N=20$ ключових кадрів із маргіналізацією старіших станів;

– часові мітки камери та IMU програмно синхронізовані, а вхідні дані інтерполюються для точного співставлення моментів часу.

Для оцінки точності запропонованого алгоритму Dense MoGe-VIO, виконаємо порівняння з провідними алгоритмами візуально-інерційної одометрії, що вважаються стандартом (state-of-the-art) у галузі. У якості базових методів було обрано: VINS-Mono, ORB-SLAM3, DM-VIO

[13, с. 1408-1415] та BASALT [14, с. 422-429]. Для забезпечення рівних умов проведення експерименту, оцінюємо виключно якість одометрії. Тому в усіх порівнюваних методах (VINS-Mono, ORB-SLAM3, BASALT) були примусово вимкнені модулі замикавання циклів (Global Loop Closure) та релокалізації. Це дозволяє ізолювати та виміряти накопичувальний дрейф кожного алгоритму без корекцій від розпізнавання вже відвіданих місць. В якості основної метрики оцінки використовується RMSE ATE (Root Mean Square Error of Absolute Trajectory Error) – середньоквадратична похибка абсолютної траєкторії після вирівнювання за 6 ступенями вільності.

Таблиця 1 демонструє результати на стандартному датасеті EuRoC MAV [15, с. 1157-1163] (послідовності Machine Hall). Таблиця 2 представляє результати на спеціалізованому тестовому наборі (Low-Texture Dataset), записаному в умовах засвітлення з однорідними текстурами [16, с. 5495-5502]. Виходячи з отриманих результатів на цих сценаріях традиційні методи демонструють значне зростання похибки і часткову втрату трекінгу через нестачу візуальних ознак, тоді як запропонований алгоритм зберігає стабільність завдяки використанню щільної геометрії від MoGe. У таблицях найкращі результати виділені жирним шрифтом, підкреслення – другий найкращий результат.

На рис. 2 наведено візуальну траєкторію, побудовану системами BASALT, DM-VIO та запропоновану MoGe-VIO для датасету EuRoC послідовності MH_05_difficult. Запропонований алгоритм (MoGe-VIO, зелена лінія) демонструє траєкторію, узгоджену з системами Basalt (синя лінія) та DM-VIO (червона лінія), у порівнянні з істинною траєкторією (Ground Truth, пунктир).

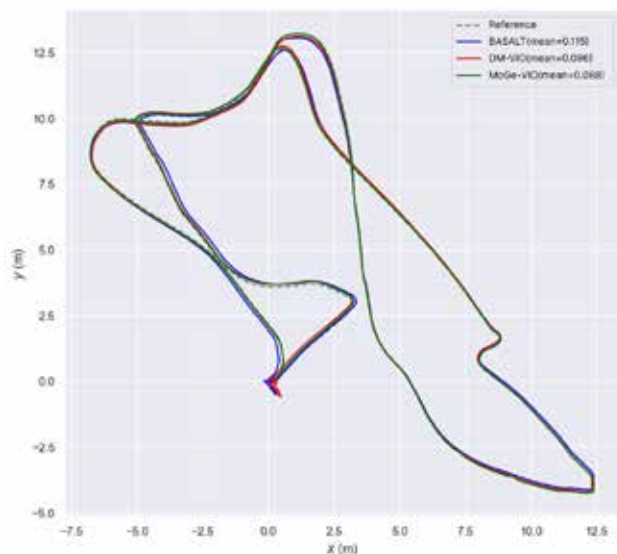

Рис. 2. Порівняння траєкторій на послідовності MH_05_difficult з набору даних EuRoC

Таблиця 1

Порівняння ATE(m) та середнього часу обробки між різними системами на наборі даних EuRoC

	ATE(m)				
	VINS mono	ORB-SLAM3 mono	DM-VIO mono	BASALT mono	MoGe-VIO mono
MH1	0.15	<u>0.053</u>	0.065	0.08	0.012
MH2	0.16	0.079	<u>0.044</u>	0.07	0.027
MH3	0.23	0.056	0.097	<u>0.07</u>	0.08
MH4	0.31	0.115	0.104	<u>0.13</u>	0.053
MH5	0.31	0.107	<u>0.096</u>	0.115	0.088
Час обробки(ms)	16.7	116	46	12	130

Таблиця 2

Порівняння ATE(m) між різними системами на наборі даних TUM-VI

	ATE(m)				
	VINS mono	ORB-SLAM3 mono	DM-VIO mono	BASALT mono	MoGe-VIO mono
outdoors1	<u>74.92</u>	111.21	123.22	255.04	42.45
outdoors2	133.34	19.079	<u>12.43</u>	64.64	3.59
outdoors3	36.99	-	<u>8.897</u>	38.17	2.16
outdoors5	130.31	16.87	<u>7.14</u>	7.57	1.91

Висновки. У роботі запропоновано нову архітектуру монокулярної візуально-інерційної одометрії, що використовує щільні карти глибини, згенеровані нейронною мережею MoGe, у поєднанні з імовірнісною оптимізацією на основі факторграфа. Запропонований підхід дозволяє подолати фундаментальні обмеження традиційних розріджених методів, замінюючи ненадійний пошук кутових ознак на реєстрацію щільної геометрії сцени.

Результати комп'ютерного експерименту підтвердили ефективність запропонованого алгоритму:

- Точність: на стандартному наборі даних EuRoC MAV система продемонструвала здебільшого вищу точність серед порівнюваних методів, досягаючи середньоквадратичної похибки (RMSE ATE) на рівні 0.027–0.088 м у складних динамічних сценаріях (MH_02, MH_05). Це перевершує результати VINS-Mono та є конкурентним, а часто й кращим, ніж показники ORB-SLAM3 та BASALT.

- Стійкість у складних умовах: вирішальна перевага проявилася на датасеті TUM-VI (Outdoors), що характеризується змінним освітленням та однорідними текстурями. У сценаріях, де класичні методи демонстрували дрейф (до 133 м для VINS-Mono та 64 м для BASALT) або повну втрату трекінгу,

Dense MoGe-VIO зберіг стабільність із похибкою 1.91–3.59 м. Це доводить, що використання геометричних пріоритетів від нейромережі є критичним для навігації у середовищах бідних на текстури.

Слід зазначити, що підвищена точність та надійність запропонованого підходу досягається ціною обчислювальних витрат: час обробки кадру є вищим порівняно з легкими розрідженими методами (BASALT: ~12 мс vs. MoGe-VIO: ~130 мс).

Напрямки подальших досліджень включають:

- Оптимізацію інференсу нейромережі шляхом перенесення системи на платформи з підтримкою NVIDIA CUDA та використання TensorRT для досягнення частоти 30+ Гц.

- Інтеграцію модуля замикання циклів (Loop Closure) на основі глобальних дескрипторів для усунення залишкового дрейфу на довгих траєкторіях.

- Дослідження адаптивної зміни роздільної здатності воксельної сітки для балансування між швидкістю ICP та точністю в реальному часі.

Таким чином, запропонований підхід Dense MoGe-VIO є перспективним кроком до створення повністю автономних систем навігації, здатних оперувати в неструктурованих та візуально складних середовищах.

Список літератури:

1. Qin T., Li P., Shen S. VINS-Mono: A robust and versatile monocular visual-inertial state estimator. *IEEE Transactions on Robotics*. 2018. Vol. 34, No. 4. Pp. 1003–1017. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1708.03852>
2. Leutenegger S., Lynen S., Bosse M., Siegwart R., Furgale P. OKVIS: Keyframe-based visual-inertial odometry using nonlinear optimization. *The International Journal of Robotics Research*. 2015. Vol. 34, No. 3. Pp. 314–334. <https://doi.org/10.1177/0278364914554813>
3. Campos C., Elvira R., Rodríguez J. J. G., Montiel J. M. M., Tardós J. D. ORB-SLAM3: An accurate open-source library for visual, visual-inertial, and multimap SLAM. *IEEE Transactions on Robotics*. 2021. Vol. 37, No. 6. Pp. 1874–1890. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2007.11898>

4. Newcombe R. A., Lovegrove S. J., Davison A. J. DTAM: Dense tracking and mapping in real-time. *2011 International Conference on Computer Vision (ICCV)*. 2011. Pp. 2320–2327. <https://doi.org/10.1109/ICCV.2011.6126513>
5. Engel J., Schöps T., Cremers D. LSD-SLAM: Large-scale direct monocular SLAM. *Computer Vision – ECCV 2014*. Cham, 2014. Pp. 834–849.
6. Wang S., Clark R., Wen H., Trigoni N. DeepVO: Towards end-to-end visual odometry with deep recurrent convolutional neural networks. *2017 IEEE International Conference on Robotics and Automation (ICRA)*. 2017. Pp. 2043–2050. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1709.08429>
7. Wang W., Hu Y., Scherer S. TartanVO: A generalizable learning-based visual odometry. *Conference on Robot Learning*. PMLR, 2021. Pp. 1761–1772. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2011.00359>
8. Teed Z., Deng J. DROID-SLAM: Deep Visual SLAM for Monocular, Stereo, and RGB-D Cameras. *Advances in Neural Information Processing Systems*. 2021. Vol. 34. Pp. 16558–16569. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2108.10869>
9. Ranftl R., Lasinger K., Hafner D., Schindler K., Koltun V. Towards robust monocular depth estimation for mixing 3D movies. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*. 2020. Vol. 44, No. 3. Pp. 1623–1637. <https://doi.org/10.1109/TPAMI.2020.3019967>
10. Bhat S. F., Birkel R., Wofk D., Wonka P., Müller M. ZoeDepth: Zero-shot transfer by combining relative and metric depth. *Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition*. 2023. Pp. 19432–19442. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2302.12288>
11. Wang R., Xu S., Dai C., Xiang J., Deng Y., Tong X., Yang J. Moge: Unlocking accurate monocular geometry estimation for open-domain images with optimal training supervision. *Proceedings of the Computer Vision and Pattern Recognition Conference*. 2025. Pp. 5261–5271. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.19115>
12. Forster C., Carlone L., Dellaert F., Scaramuzza D. On-Manifold Preintegration for Real-Time Visual-Inertial Odometry. *IEEE Transactions on Robotics*. 2017. Vol. 33, No. 1. Pp. 1–20. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1512.02363>
13. Von Stumberg L., Cremers D. DM-VIO: Delayed Marginalization Visual-Inertial Odometry. *IEEE Robotics and Automation Letters*. 2022. Vol. 7, No. 2. Pp. 1408–1415. <https://doi.org/10.1109/LRA.2021.3140129>
14. Usenko V., Demmel N., Schubert D., Stückler J., Cremers D. Visual-Inertial Mapping with Non-Linear Factor Recovery. *IEEE Robotics and Automation Letters*. 2020. Vol. 5, No. 2. Pp. 422–429. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1904.06504>
15. Burri M., Nikolic J., Gohl P., Schneider T., Rehder J., Omari S., Achtelik M., Siegwart R. The EuRoC micro aerial vehicle datasets. *The International Journal of Robotics Research*. 2016. Vol. 35, No. 10. Pp. 1157–1163. <https://doi.org/10.1177/0278364915620033>
16. Klenk S., Chui J., Demmel N., Cremers D. TUM-VIE: The TUM Stereo Visual-Inertial Event Dataset. *2021 IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems (IROS)*. 2021. Pp. 5495–5502. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2108.07329>

Bihanskyi B.M., Kovaliuk D.O. VISUAL-INERTIAL ODOMETRY ALGORITHM USING A GEOMETRY-AWARE NEURAL NETWORK

This article addresses the pressing problem of enhancing the robustness and accuracy of visual-inertial odometry (VIO) systems for autonomous robot navigation. The primary focus is on operation in low-texture environments (e.g., monochromatic walls, industrial corridors), where traditional sparse feature-based methods, such as VINS-Mono, become ineffective due to the inability to stably track feature points.

A novel architecture for a Dense VIO system is proposed, based on the tightly-coupled integration of a geometry-aware neural network and probabilistic optimization methods. The key innovation lies in the utilization of the Microsoft MoGe model to generate dense metric depth maps directly from a monocular video stream. This eliminates the need for classical corner feature detection in favor of leveraging complete geometric information about the scene.

The mathematical model of the system, implemented within a unified factor graph framework, is described in detail. The visual factor is formulated based on the registration of sequential point clouds using the Point-to-Plane ICP algorithm, which minimizes the geometric surface alignment error. The inertial preintegration factor ensures the fusion of high-frequency IMU data with visual measurements, guaranteeing metric scale consistency, accurate estimation of accelerometer and gyroscope biases, and observability of the gravity vector.

The software implementation was performed using the SymForce library, with visualization provided via Rerun. A comprehensive comparative analysis was conducted against VINS-Mono, BASALT, and DM-VIO on datasets featuring complex scenarios, including abrupt lighting changes. Evaluation of the Absolute Trajectory Error (ATE) demonstrated that the proposed algorithm ensures reduced drift and more stable scale maintenance in textureless zones, confirming the advantages of dense methods.

Key words: mobile robots, control, autonomous navigation, visual-inertial odometry, SLAM, neural networks, MoGe, Computer Vision.

Дата надходження статті: 23.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Богдан Г.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Феоклістов Д.О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ПРИ МОДЕЛЮВАННІ ІНЕРЦІЙНИХ НАВІГАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Сучасні навігаційні системи є критичною складовою більшості транспортних, авіаційних, космічних та робототехнічних платформ. Зростання вимог до точності та автономності навігаційних рішень стимулює розвиток методів проектування, математичного моделювання та оцінки продуктивності навігаційних систем різної архітектури. Інерційні навігаційні системи (ІНС) функціонують на базі безперервного вимірювання кутових швидкостей та лінійних прискорень об'єкта за допомогою триад гіроскопів та акселерометрів. Інтегрування отриманих даних у часі забезпечує оцінку орієнтації, швидкості та просторового положення об'єкта в обраній системі координат. Основною перевагою ІНС є автономність роботи, водночас ключовим обмеженням є накопичення похибок з часом.

Математичне моделювання ІНС виступає початковим етапом у процесі їхнього проектування та оцінки ефективності навігаційних рішень. Адекватні моделі дозволяють кількісно оцінити вплив параметрів сенсорних елементів, алгоритмів обробки сигналів та зовнішніх факторів, на точність визначення положення і орієнтації об'єкта. Зокрема, побудова моделей гіроскопів та акселерометрів дає змогу дослідити вплив випадкових і систематичних похибок на динаміку помилок ІНС, а також розробляти ефективні методи їхньої компенсації.

Метою даної роботи є систематичний аналіз сучасних підходів до моделювання інерційних навігаційних систем.

У статті розглянуто підходи до моделювання інерційних навігаційних систем із акцентом на побудові та інтеграції моделей основних сенсорів – гіроскопів та акселерометрів. Показано, що створення окремих моделей сенсорів є необхідним для точного відтворення динаміки об'єкта та оцінки впливу похибок на результати навігаційних обчислень. Розглянуто принципи роботи основних сенсорів навігаційних систем.

Особливу увагу приділено інтеграції моделей сенсорів у єдину структуру інерційної навігаційної системи, що дозволяє моделювати повний цикл обчислень – від формування вимірювань до оцінки навігаційних параметрів. Показано, що ключовим елементом забезпечення стабільності та точності є застосування фільтраційних алгоритмів, що забезпечують компенсацію накопичення похибок і дрейфу сенсорів з часом.

Показано, що комплексний підхід до моделювання та інтеграції сенсорів забезпечує ефективний інструмент для аналізу, тестування та оптимізації ІНС різного рівня складності, що сприяє підвищенню надійності та точності автономної навігації у транспортних та робототехнічних платформах.

Ключові слова: автоматизація, навігація, робототехніка, вимірювання, точність, похибка.

Постановка проблеми. Інерційна навігаційна система являє собою інтегрований комплекс апаратних і програмних засобів, призначених для збору, обробки та інтерпретації інформації про рух об'єкта. Рівень її ефективності визначається точністю сенсорних компонентів, структурою системи та обчислювальними алгоритмами.

ІНС застосовуються для визначення положення, швидкості та орієнтації рухомого об'єкта щодо вибраної системи координат на основі вимі-

рювань власних прискорень та кутових швидкостей [1]. Ключовою особливістю таких систем є їхня відносна автономність, яка дозволяє функціонувати без зовнішніх джерел навігаційного сигналу. Завдяки цьому інерційні системи знаходять застосування у середовищах, де супутникова навігація або недоступна, або ненадійна, зокрема в авіації, морській справі та робототехніці.

Основним елементом ІНС є інерційний вимірювальний блок (IMU – Inertial Measurement Unit), який

зазвичай містить три взаємно ортогональні гіроскопи та три акселерометри. Гіроскопи фіксують кутові швидкості обертання об'єкта, а акселерометри реєструють лінійні прискорення по відповідних осях. Дані з сенсорів надходять до обчислювального модуля, де шляхом чисельного інтегрування визначаються орієнтація, швидкість та координати об'єкта у вибраній системі координат.

Математичний опис процесу інерційної навігації зазвичай здійснюється через систему диференціальних рівнянь, яка пов'язує вимірювані величини з кінематикою руху об'єкта. Вектор стану включає положення (r), швидкість (v) та орієнтацію (q), що часто задається кватерніонами:

$$x(t) = \begin{bmatrix} r(t) \\ v(t) \\ q(t) \end{bmatrix}, \dot{x}(t) = f(x(t), u(t)), \quad (1)$$

де $u(t)$ – сигнали від гіроскопів і акселерометрів, $\dot{x}(t)$ – похідна вектору стану з часом.

ІНС можуть бути платформними та безплатформними. У платформних системах сенсори кріпляться на стабілізованій платформі, яка підтримує фіксовану орієнтацію відносно інерціальної системи координат, що спрощує перетворення сигналів. У безплатформних системах датчики встановлюються безпосередньо на корпус об'єкта, а орієнтація обчислюється програмно, що знижує конструктивну складність, але підвищує вимоги до алгоритмів обробки даних. Сучасні ІНС часто використовують МЕМС-гіроскопи та акселерометри, які відзначаються компактністю, низьким енергоспоживанням і доступною вартістю [2].

Суттєвою проблемою інерційних систем є накопичення похибок у часі. Навіть незначні систематичні зсуви призводять до поступового дрейфу координат і орієнтації, що знижує точність навігаційних обчислень. Для мінімізації цього ефекту ІНС можуть інтегруватися з зовнішніми системами корекції, такими як супутникові навігаційні системи, одометрія [3], або застосовувати внутрішні алгоритми компенсації похибок [4].

Імітаційне моделювання інерційних навігаційних систем є одним із ключових етапів у їхній розробці та вдосконаленні, оскільки дозволяє аналізувати ефективність системи без необхідності проведення дорогих експериментів на реальних пристроях. Завдяки цьому підходу можливо оцінити вплив характеристик сенсорів, алгоритмів обробки сигналів та зовнішніх умов на точність навігаційних рішень, а також виявити джерела похибок і розробити ефективні методи їхньої компенсації.

Математична модель ІНС зазвичай формується з трьох взаємопов'язаних блоків: кінематичної моделі руху об'єкта, моделі сенсорних вимірювань та алгоритму навігаційних обчислень, який визначає координати, швидкість і орієнтацію об'єкта [5]. Кінематична модель відтворює справжню динаміку об'єкта у вибраній системі координат і задає еталонні значення параметрів руху, з якими порівнюються результати імітаційних розрахунків. Модель вимірювань відтворює сигнали, що надходять від датчиків, з урахуванням систематичних і випадкових похибок. Алгоритм навігаційних обчислень виконує чисельне інтегрування цих сигналів і формує поточний стан системи.

Точність моделювання істотно залежить від правильного опису похибок сенсорів. Зазвичай для кожного пристрою враховують такі компоненти: постійне зміщення (зсув нуля), масштабну похибку, часову нестабільність параметрів, температурні впливи та випадкові флуктуації, що моделюються шумом. Для реалістичної симуляції поведінки сенсорів зсув нуля часто моделюють як випадковий процес першого порядку, що дозволяє врахувати кореляцію похибок у часі.

Крім того, моделювання ІНС передбачає створення фільтраційної моделі, яка забезпечує оцінку стану системи на основі наявних вимірювань та прогнозування їхніх майбутніх значень. Використання таких методів істотно підвищує точність навігаційних обчислень та стабільність роботи системи навіть у складних динамічних умовах [6].

Таким чином, пошук, оптимізація та дослідження методів моделювання ІНС залишається актуальним питанням, сучасної інерційної навігації.

Аналіз останніх досліджень і матеріалів.

Початком створення моделі ІНС є створення моделей її основних сенсорів, гіроскопів та акселерометрів. Гіроскоп є одним із ключових сенсорів інерційних навігаційних систем, призначеним для вимірювання кутових швидкостей обертання об'єкта відносно його локальних осей. Отримані вимірювання дозволяють визначати поточну орієнтацію об'єкта у просторі шляхом інтегрування сигналів у часі. Точність гіроскопічних даних безпосередньо впливає на достовірність навігаційних розрахунків: навіть невеликі систематичні похибки з часом накопичуються, спричиняючи дрейф оцінених параметрів орієнтації [7].

Принцип роботи гіроскопів може реалізовуватися різними способами. У традиційних механічних гіроскопах вимірювання базується на властивості збереження напрямку осі обертання ротора, обумовленої законом збереження моменту кіль-

кості руху. У сучасних лазерних та волоконно-оптичних гіроскопах використовується ефект Саньяка: різниця фаз між двома світловими променями, що проходять замкненим контуром у протилежних напрямках, пропорційна кутовій швидкості обертання. Найпоширенішими сьогодні є MEMС-гіроскопи, де вимірювання здійснюється за рахунок ефекту Коріоліса – відхилення коливної мікромаси під дією обертання навколо перпендикулярної осі. Кожен тип сенсорів має свої переваги й обмеження: механічні гіроскопи характеризуються високою стабільністю, але складні у виробництві; оптичні – високою точністю, проте дорого коштують; MEMС-гіроскопи компактні та економічні, але поступаються точністю та стабільністю [8].

Математичний опис гіроскопа враховує формування вимірюваного сигналу із систематичними та випадковими похибками. У загальному вигляді його можна представити як:

$$\omega_m(t) = \omega(t) + b_g(t) + S_g \omega(t) + n_g(t), \quad (2)$$

де $\omega(t)$ – істинна кутова швидкість, $b_g(t)$ – вектор зсуву нуля, $S_g \omega(t)$ – матриця масштабних коефіцієнтів і взаємно-перехресних чутливостей, а $n_g(t)$ – випадкова шумова складова. У найпростішому випадку масштабна похибка не враховується, і модель набуває вигляду:

$$\omega_m(t) = \omega(t) + b_g(t) + n_g(t), \quad (3)$$

Випадкові та систематичні похибки гіроскопів мають різну природу. Постійний зсув нуля зумовлений внутрішніми асиметріями сенсора та температурними ефектами, з часом цей зсув може повільно змінюватися, тому його часто моделюють як випадковий процес першого порядку:

$$b_g(t + \Delta t) = \rho b_g(t) + w_b(t), \quad (4)$$

де $0 < \rho < 1$ – коефіцієнт кореляції, що визначає швидкість зміни зсуву, а $w_b(t)$ – білий шум із дисперсією σ_b^2 . При $\rho \rightarrow 1$ дрейф змінюється повільно, що відповідає властивостям реальних гіроскопів високої точності.

Випадковий шум вимірювання $n_g(t)$ зазвичай розглядається як гаусовий білий шум із нульовим середнім і заданою спектральною щільністю, яка визначається паспортними характеристиками сенсора.

Для підвищення точності моделювання можуть також враховуватися нелінійні ефекти, пов'язані з насиченням сигналу, температурною залежністю чутливості та механічними вібраціями корпусу. У високоточних навігаційних системах іноді додають корекцію похибок, що залежать

від прискорення або вібраційного навантаження, особливо на рухомих платформах.

Імітаційні експерименти зазвичай передбачають обчислення орієнтації об'єкта шляхом інтегрування вимірюваних кутових швидкостей та порівняння результатів із істинними значеннями. Такий підхід дозволяє оцінити вплив шумів та дрейфу на точність визначення орієнтації [9].

Моделювання гіроскопів є важливою складовою створення ІНС. Адекватне відтворення стохастичних властивостей сенсорів дозволяє прогнозувати накопичення похибок у навігаційних обчисленнях і розробляти ефективні методи їхньої компенсації. Побудова правильної моделі гіроскопа створює основу для комплексного моделювання ІНС, де взаємодія похибок різних сенсорів формує загальну динаміку навігаційних помилок.

Акселерометр є другим по важливості сенсором інерційної навігаційної системи, який призначений для вимірювання лінійних прискорень об'єкта у трьох взаємно перпендикулярних напрямках. Дані, отримані від акселерометрів у поєднанні з інформацією від гіроскопів, дозволяють визначати швидкість і положення об'єкта шляхом подвійного інтегрування прискорень у часі. Точність вимірювань акселерометра безпосередньо впливає на якість навігаційних розрахунків, оскільки навіть невеликі систематичні похибки накопичуються під час інтегрування, викликаючи помітний дрейф координат [10].

Принцип роботи акселерометра базується на фіксації інерційної сили, що виникає при прискореному русі маси, закріпленої на пружному елементі. Вимірювана сила пропорційна прискоренню відповідно до другого закону Ньютона, що дозволяє перетворити механічне відхилення або деформацію у електричний сигнал. Залежно від технології виготовлення розрізняють п'єзоелектричні, ємнісні, тензорезистивні та MEMС-акселерометри. Найбільш поширеними є MEMС-пристрої завдяки їх компактності, низькому енергоспоживанню та можливості інтеграції з іншими сенсорами.

Математично сигнал акселерометра може бути поданий у вигляді:

$$a_m(t) = a(t) + b_a(t) + S_a a(t) + n_a(t), \quad (5)$$

де $a(t)$ – істинне лінійне прискорення у системі тіла, $b_a(t)$ – систематична похибка, $S_a a(t)$ – матриця масштабних коефіцієнтів і перехресних чутливостей, а $n_a(t)$ – шумова складова. Спрощений варіант моделі набуває вигляду:

$$a_m(t) = a(t) + b_a(t) + n_a(t), \quad (6)$$

Під час побудови моделей акселерометрів також важливо враховувати наявність проекції прискорення сили тяжіння, що сприймається сенсором як додаткове прискорення. Тому в моделі необхідно використовувати трансформацію вимірних прискорень із системи тіла в навігаційну систему координат із подальшим відніманням вектору гравітації:

$$a_n(t) = R_b''(a(t) + b_a(t) + n_a(t)) - g, \quad (7)$$

де R_b'' – матриця переходу від системи тіла до навігаційної системи координат, а g – вектор прискорення сили тяжіння. Ця операція є критичною для правильного визначення лінійних прискорень і, відповідно для точного обчислення положення об'єкта.

Для моделювання акселерометрів зазвичай створюють синтетичну траєкторію руху об'єкта, обчислюють істинні прискорення, а потім додають до них змодельовані похибки. Такий підхід дозволяє оцінити вплив різних характеристик сенсора, включаючи зсув нуля, шум та температурну нестабільність, на точність визначення координат [11].

Адекватна модель акселерометра необхідна не лише для перевірки навігаційних алгоритмів, а й для тестування методів калібрування та компенсації похибок. Коректне відтворення стохастичних властивостей сенсора дозволяє прогнозувати довгостроковий дрейф координат та оцінювати ефективність інтеграції ІНС з іншими джерелами навігаційної інформації, такими як GPS або візуальні системи.

Постановка завдання. Мета цієї статті – систематичний аналіз сучасних підходів до моделювання інерційних навігаційних систем.

Виклад основного матеріалу. Після створення окремих моделей гіроскопів та акселерометрів наступним кроком є їх інтеграція у єдину інерційну навігаційну систему. Така інтеграція дозволяє моделювати повний цикл навігаційних обчислень – від генерації сенсорних сигналів до отримання оцінених координат, швидкостей та орієнтації об'єкта. Взаємодія між сенсорами та обчислювальними алгоритмами є критичною, оскільки саме правильне поєднання даних із різних джерел забезпечує стабільність та точність навігаційних рішень.

Основою обчислювального процесу ІНС є алгоритм, який оцінює поточний стан об'єкта на основі інтегрування вимірних кутових швидкостей і прискорень [12]. Спочатку гіроскопи надають інформацію про кутові швидкості, що дозволяє обчислити орієнтацію тіла відносно

навігаційної системи координат. Для цього використовуються різні підходи: матричні рівняння кінематики, кватерніонна параметризація або подання через кути Ейлера. Обчислена орієнтація застосовується для перетворення векторів прискорень із системи тіла у навігаційну систему координат, після чого з них віднімається вектор прискорення сили тяжіння. Подальше інтегрування цих сигналів дозволяє визначити швидкість і положення об'єкта.

Навіть за наявності високоточних сенсорів похибки гіроскопів та акселерометрів накопичуються з часом, що призводить до зростання помилок у визначенні координат і орієнтації. Для компенсації цього ефекту в моделі ІНС застосовується процедура фільтрації, яка забезпечує оцінку стану системи з урахуванням статистичних властивостей похибок вимірювань. Найбільш поширеним інструментом є фільтр Калмана [13], що реалізує рекурсивний алгоритм мінімізації середньоквадратичної помилки. Базовий фільтр Калмана включає два етапи: прогноз стану на основі динамічної моделі системи та оновлення стану на підставі результатів вимірювань.

Прогноз у рамках ІНС базується на кінематичних рівняннях руху, які використовують змодельовані сигнали гіроскопів і акселерометрів. Оновлення здійснюється при наявності зовнішніх джерел інформації, наприклад, сигналів GPS, магнітометра або барометричного висотоміра. Результатом фільтрації є оцінка поточного стану об'єкта, що включає координати, швидкість, орієнтацію та оцінки дрейфів сенсорів. Фільтр не лише зменшує миттєві похибки вимірювань, а й забезпечує корекцію повільно змінних систематичних похибок. При моделюванні ІНС важливо забезпечити синхронізацію часових характеристик усіх компонентів системи. Затримки сигналів, різна частота оновлення даних або невідповідність часових міток можуть призвести до суттєвих помилок у результатах.

Результати моделювання інтегрованої ІНС зазвичай представлені у вигляді траєкторій руху (рис. 1), оцінених параметрів орієнтації та графіків динаміки похибок.

Аналіз цих результатів дозволяє оцінити вплив характеристик сенсорів, частоти оновлення, параметрів фільтрації та алгоритмів компенсації на загальну ефективність системи [15]. Це дає змогу визначити умови, за яких автономна ІНС забезпечує достатню точність, та ситуації, коли необхідна періодична корекція за допомогою зовнішніх джерел навігаційної інформації.

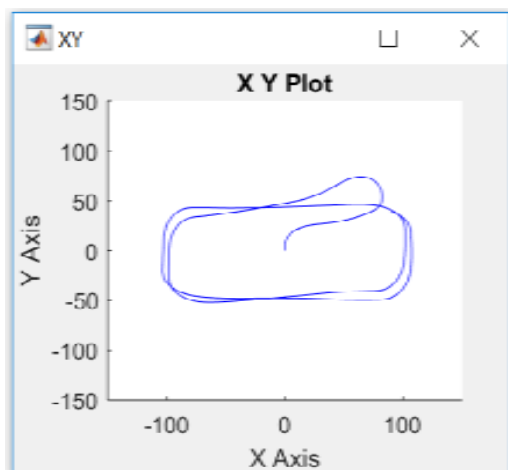

Рис. 1. Результат симуляції роботи ІМУ в складі системи автопілоту [14]

Інтеграція моделей гіроскопів і акселерометрів у єдину систему дозволяє створити комплексну модель ІНС, здатну відтворювати її роботу у реальних умовах. Коректно побудована модель є ефективним інструментом для аналізу, оптимізації та тестування навігаційних систем різного рівня складності.

Після побудови та інтеграції моделі інерційної навігаційної системи важливим етапом є аналіз отриманих результатів. Основна мета цього етапу – оцінка точності навігаційних параметрів, стабільності системи та впливу похибок сенсорів на кінцевий результат. Аналіз дозволяє перевірити адекватність математичних моделей сенсорів, коректність реалізації алгоритмів обчислення та фільтрації, а також визначити можливі шляхи підвищення точності системи.

Основними показниками якості роботи ІНС є точність визначення орієнтації, швидкості та координат об'єкта [16]. Похибки орієнтації зазвичай оцінюються в кутових секундах або градусах, похибки швидкості – у метрах за секунду, а похибки координат – у метрах або кілометрах залежно від тривалості моделювання. Для оцінки точності порівнюють оцінені значення параметрів із істинними, які формуються в моделі як еталон. На цій основі розраховуються середньоквадратичні похибки, середні відхилення та кумулятивні помилки.

Оскільки інерційна навігаційна система функціонує на основі інтегрування сигналів сенсорів, похибки з часом накопичуються. Для гіроскопів це проявляється у вигляді поступового дрейфу сигналу, тоді як похибки акселерометрів призводять до квадратичного росту помилки положення. Тому особлива увага приділяється довгостроковій

стабільності системи. В цьому контексті ефективним інструментом є аналіз дисперсій Аллана (рис. 2), який дозволяє розділити різні компоненти шуму такі як: білий шум (White Noise), випадковий дрейф (Bias Instability), шум з масштабною залежністю тощо, та виявити домінуючі джерела нестабільності сенсорів.

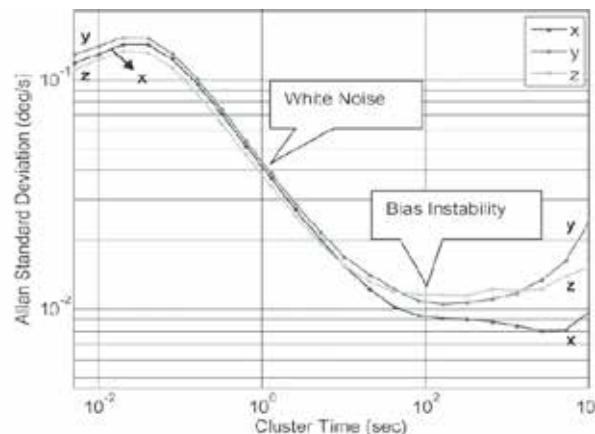

Рис. 2. Приклад кривих дисперсій Аллана для MEMS гіроскопа [17]

Для оцінки ефективності фільтрації аналізують залишкові похибки між прогнозованими та скоригованими станами системи. При коректно налаштованому фільтрі Калмана статистичні характеристики залишків повинні відповідати параметрам шуму сенсорів. Відхилення від очікуваного розподілу сигналізує про некоректне моделювання шуму. На практиці це перевіряють шляхом порівняння фактичної дисперсії залишків із теоретичною, а також аналізом автокореляційних функцій.

Важливим аспектом аналізу є дослідження впливу різних типів похибок сенсорів на загальну точність навігації. Для цього проводяться серії експериментів із варіюванням параметрів моделей – рівня шуму, швидкості дрейфу та масштабних похибок. Результати дозволяють побудувати залежності між характеристиками сенсорів та точністю визначення координат або орієнтації. Наприклад, підвищення стабільності гіроскопа на порядок може суттєво зменшити кутовий дрейф, що особливо важливо для автономних систем навігації без зовнішньої корекції.

Для комплексної оцінки роботи ІНС застосовують як візуальні, так і статистичні методи аналізу: графіки траєкторій істинного та оціненого руху, візуалізацію кутів орієнтації, часові ряди похибок та гістограми шумових компонентів. Такі методи дозволяють наочно оцінити якість функціонування системи та визначити моменти, коли філь-

трація або моделі сенсорів показують найбільші відхилення.

У випадку інтегрованих систем (наприклад, ІНС + GPS) аналіз результатів також включає оцінку точності позиціонування під час втрати сигналу супутникової системи. Це дозволяє визначити, як довго ІНС здатна підтримувати прийнятний рівень точності в автономному режимі. Такі випробування особливо важливі при розробці навігаційних систем для авіації, морського та наземного транспорту, де безперервність роботи є критичною [18].

Висновки. У статті досліджено підходи до моделювання інерційних навігаційних систем із фокусом на моделювання їх окремих елементів (гіроскопів та акселерометрів). Показано, що створення окремих моделей сенсорів є необхідним для точного відтворення динаміки системи та оцінки впливу похибок на кінцевий результат. Інтеграція цих моделей у єдину структуру дозволяє моделювати повний цикл навігаційних обчислень – від вимірювань параметрів об'єкта

до оцінки координат, швидкостей і орієнтації об'єкта. Ключовим елементом стабільної та точної роботи системи є застосування фільтраційних алгоритмів, що компенсують накопичення похибок та дрейф сенсорів.

Аналіз результатів показав, що точність визначення навігаційних параметрів залежить від характеристик сенсорів, частоти оновлення даних і параметрів фільтрації. Дослідження впливу різних компонентів шуму та дрейфу дозволяє ідентифікувати джерела критичних похибок та забезпечити їх ефективну компенсацію. Результати моделювання також можуть слугувати основою для оптимізації конструктивних та алгоритмічних рішень у реальних ІНС, що особливо важливо для автономних платформ із обмеженим доступом до зовнішніх джерел навігаційної інформації.

Отже, комплексний підхід до моделювання сенсорів та їх інтеграції в інерційну систему створює ефективний інструмент для аналізу, тестування та оптимізації ІНС різного рівня складності, підвищуючи надійність і точність автономної навігації.

Список літератури:

1. Titterton D., Weston J. Strapdown inertial navigation technology - 2nd edition - [Book review. *IEEE aerospace and electronic systems magazine*. 2005. Vol. 20, no. 7. P. 33–34.
2. El-Sheimy N., Hou H., Niu X. Analysis and modeling of inertial sensors using allan variance. *IEEE transactions on instrumentation and measurement*. 2008. Vol. 57, no. 1. P. 140–149.
3. Global positioning systems, inertial navigation, and integration / ed. by Weill, Lawrence R. (Lawrence Randolph), 1938-, A. A. P, W. O. Library. 2nd ed. Hoboken, N.J : Wiley-Interscience, 2007.
4. Bohdan H. A., Feoklistov D. A. Improving the accuracy of inertial navigation systems using neural network technologies. *Scientific notes of taurida national V.I. vernadsky university. series: technical sciences*. 2025. Vol. 2, no. 3. P. 101–106.
5. Mukhina M. P., Filyashkin M. K. Computer modeling of accuracy characteristics of strapdown inertial navigation system. *Radio electronics, computer science, control*. 2019. No. 4. P. 157–165.
6. Luo Y., Guo C., Liu J. Equivariant filtering framework for inertial-integrated navigation. *Satellite navigation*. 2021. Vol. 2, no. 1.
7. El-Sheimy N., Youssef A. Inertial sensors technologies for navigation applications: state of the art and future trends. *Satellite navigation*. 2020. Vol. 1, no. 1.
8. A multi-imu based self-contained pedestrian navigation algorithm / Y. H. Jen et al. *The international archives of the photogrammetry, remote sensing and spatial information sciences*. 2023. XLVIII-1/W1-2023. P. 603–608.
9. Woodman, O. J. (2007). *An introduction to inertial navigation* (No. UCAM-CL-TR-696). University of Cambridge, Computer Laboratory.
10. Research on algorithm of airborne dual-antenna GNSS/MINS integrated navigation system / M. Xia et al. *Sensors*. 2023. Vol. 23, no. 3. P. 1691.
11. A novel high-precision trajectory generator with complex motion simulation for enhanced inertial navigation algorithm testing / C. Chen et al. *Actuators*. 2025. Vol. 14, no. 3. P. 146.
12. Simulation platform for SINS/GPS integrated navigation system of hypersonic vehicles based on flight mechanics / K. Chen et al. *Sensors*. 2020. Vol. 20, no. 18. P. 5418.
13. Comparison of kalman filters for inertial integrated navigation / M. Zhang et al. *Sensors*. 2019. Vol. 19, no. 6. P. 1426.
14. Kapeel, E. H., Kamel, A. M., & Omar, A. Modeling and simulation of low cost MEMS gyroscope using matlab (simulink) for UAV autopilot design. *IT Must Conference*. August. 2019.
15. A simulation framework for precision landing and hazard avoidance technology assessments / A. M. Dwyer-Cianciolo et al. *AIAA scitech 2020 forum*, Orlando, FL. Reston, Virginia, 2020.

16. Observability of strapdown INS alignment: a global perspective / Yuanxin Wu et al. *IEEE transactions on aerospace and electronic systems*. 2012. Vol. 48, no. 1. P. 78–102.
17. Niu X., Nassar S., El-Sheimy N. An accurate land-vehicle MEMS IMU/GPS navigation system using 3D auxiliary velocity updates. *Navigation*. 2007. Vol. 54, no. 3. P. 177–188.
18. Chiang K.-W., Duong T., Liao J.-K. The performance analysis of a real-time integrated INS/GPS vehicle navigation system with abnormal GPS measurement elimination. *Sensors*. 2013. Vol. 13, no. 8. P. 10599–10622.

Bohdan H.A., Feoklistov D.A. A COMPREHENSIVE APPROACH TO MODELING INERTIAL NAVIGATION SYSTEMS

Modern navigation systems are a critical component of most transport, aviation, space and robotic platforms. The growing requirements for the accuracy and autonomy of navigation solutions stimulate the development of design methods, mathematical modeling and performance assessment of navigation systems of various architectures. Inertial navigation systems (INS) operate on the basis of continuous measurement of angular velocities and linear accelerations of an object using triads of gyroscopes and accelerometers. Integration of the obtained data over time provides an estimate of the orientation, speed and spatial position of the object in the selected coordinate system. The main advantage of INS is the autonomy of operation, while the key limitation is the accumulation of errors over time.

Mathematical modeling of INS is the initial stage in the process of their design and assessment of the effectiveness of navigation solutions. Adequate models allow us to quantitatively assess the influence of the parameters of sensor elements, signal processing algorithms and external factors on the accuracy of determining the position and orientation of the object. In particular, the construction of models of gyroscopes and accelerometers allows us to study the influence of random and systematic errors on the dynamics of INS errors, as well as to develop effective methods for their compensation.

The purpose of this work is a systematic analysis of modern approaches to modeling inertial navigation systems.

The article considers approaches to modeling inertial navigation systems with an emphasis on the construction and integration of models of the main sensors - gyroscopes and accelerometers. It is shown that the creation of separate sensor models is necessary for accurate reproduction of the dynamics of the object and assessment of the influence of errors on the results of navigation calculations. The principles of operation of the main sensors of navigation systems are considered.

Special attention is paid to the integration of sensor models into a single structure of the inertial navigation system, which allows modeling the full cycle of calculations - from the formation of measurements to the evaluation of navigation parameters. It is shown that the key element in ensuring stability and accuracy is the use of filtering algorithms that compensate for the accumulation of errors and sensor drift over time.

It is shown that a comprehensive approach to sensor modeling and integration provides an effective tool for analyzing, testing, and optimizing INS-s of various levels of complexity, which contributes to increasing the reliability and accuracy of autonomous navigation in transport and robotic platforms.

Key words: automation, navigation, robotics, measurement, accuracy, error.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Бурау Н.І.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Осовцев А.В.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ КУТОВИХ НАХИЛІВ МОБІЛЬНОГО РОБОТА ПРИ РУСІ ПОВЕРХНЯМИ ЗІ СКЛАДНИМ ПРОФІЛЕМ ТА НЕРЕГУЛЯРНИМИ ЗБУРЕННЯМИ

Статтю присвячено розробці адаптивної системи стабілізації обладнання, встановленого на малогабаритному наземному мобільному роботі (МР) колісного типу, з загальною кількістю колес - чотири. Головним завданням стабілізації є забезпечення з прийнятною точністю визначеного положення платформи з обладнанням в умовах складного збуреного руху МР. В якості такого обладнання можуть бути розглянуті радары, антени, цифрові камери, ультразвукові датчики, лазерні далекоміри, оптико-електронні модулі та інші датчики в залежності від поставленого до системи завдання, які для коректної роботи потребують стабілізації в площині горизонту. Для розробки такої системи необхідно сформулювати та обґрунтувати комплексні збурення, що діють впродовж руху МР відносно поздовжньої та поперечної осей, і в умовах дії яких повинна функціонувати система стабілізації. Для цього в роботі на основі математичного опису проведено імітаційне моделювання динаміки кутів нахилів малогабаритного колісного МР відносно площини горизонту при його русі по поверхні зі складним профілем та нерегулярними збуреннями різної інтенсивності під кожним колесом платформи.

За розробленими в середовищі Matlab Simulink структурними схемами на основі повних та спрощених рівнянь динаміки проведено імітаційне моделювання динаміки кутів нахилів для різних комбінацій впливу збурень, тривалості дії перешкод та профілю поверхні руху. Проведено порівняльний аналіз результатів моделювання, отриманих на основі використання повних та спрощених рівнянь динаміки. Отримані результати підтвердили необхідність використання повних рівнянь динаміки кутового руху з врахуванням перехресних зв'язків при побудові двовісної системи стабілізації обладнання, встановленого на МР.

Результати будуть використані для подальшої розробки двовісної адаптивної системи стабілізації обладнання.

Ключові слова: мобільні роботи, система стабілізації, кутовий рух, математична модель, імітаційне моделювання, поверхня руху, профіль, випадкові збурення.

Постановка проблеми. Сьогодні важко уявити будь-яку сферу життєдіяльності людини без використання різноманітних робототехнічних засобів, маніпуляторів, платформ та комплексів. Як окремий науковий та практичний напрямок в робототехніці розглядаються мобільні роботи (МР) [1], які рухаються та виконують свої функції в різних фізичних середовищах без участі людини. В останні роки цей напрямок науково-технічної діяльності розвивається у дуже високому темпі завдяки новим сенсорним технологіям, вдосконаленню алгоритмів орієнтації і навігації, широкому використанню штучного інтелекту для забезпе-

чення руху в неструктурованих середовищах та в умовах невизначеності. Використання МР вже набуло поширення у віддалених та небезпечних середовищах, при проведенні рятувальних операцій, усуненні наслідків надзвичайних ситуацій, при виконанні військових місій (доставлення корисного навантаження, евакуація поранених, розмінування), при проведенні моніторингу та діагностики об'єктів критичної інфраструктури (трубопроводів, підземних комунікацій тощо).

Для вирішення зазначених вище завдань на МР, як корисне навантаження, встановлюється спеціальне обладнання, для ефективної експлу-

атації якого необхідно забезпечити стабілізацію поверхні, на якій встановлено обладнання, у відповідному положенні у просторі чи на поверхні руху. Найчастіше системи стабілізації розробляються на основі технологій інерціальних стабілізованих платформ [2], які зазвичай складаються з карданних підвісів та гіроскопів. Карданний підвіс забезпечує стабілізацію та наведення обладнання навколо двох чи більше ортогональних осей, досягнення кращої ізоляції обладнання від збурень носія потребує встановлення додаткових карданних підвісів, що призводить до значного збільшення масо-габаритних характеристик стабілізованої платформи. Особливо критичним це може бути для МР класу «міні», розміри яких за трьома вимірами не перевищують 0,5м, а маса корисного навантаження не перевищує 5 кг.

Для розробки системи стабілізації обладнання, яке встановлюється на малогабаритних наземних МР колісного типу, важливо визначити характер та величини збурень, які виникають в залежності від типу поверхні руху МР (різне покриття, пісок, ґрунти, болотиста місцевість, ями, пагорби тощо). Також важливим фактором є крутизна поверхні руху МР і її вплив на точність системи стабілізації. Тому важливим завданням при розробці системи стабілізації обладнання, наприклад, в площині горизонту, є моделювання переміщення МР на різних поверхнях руху для виявлення впливів різноманітних збурень, в умовах дії яких необхідно забезпечити стабілізацію обладнання з прийнятною точністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати моделювання одновісної системи стабілізації обладнання в умовах руху МР на місцевості зі складним профілем наведено в роботі [3]. Профіль описується за стандартом ISO 8608. Моделювання та порівняльний аналіз проведено для різних конфігурацій системи стабілізації, в результаті встановлено, що використання ПІ-регулятора забезпечує прийнятну точність стабілізації, похибка стабілізації не перевищувала $0,02^\circ$. Продовження досліджень в роботі [4] було присвячено дослідженню впливу крутизни поверхні руху МР на точність стабілізації обладнання. Результати показали, що конфігурація одновісної системи стабілізації з ПІ-регулятором забезпечує прийнятну точність і при русі по поверхнях з поганим профілем та змінною крутизною.

Задача забезпечення гарантованої точності стабілізації при довільних збуреннях вирішується в роботі [5]. Автори пропонують формування коригуючого впливу як функції наближення змін-

ної стану системи до границі її допустимого значення, і який повинен компенсувати дію зовнішніх збурень. Запропонований алгоритм є ефективним для компенсації моментів сухого тертя, система залишається стійкою та покращується якість перехідного процесу.

Розробку математичної моделі системи стабілізації представлено у статті [6]. Описуються декілька режимів роботи системи стабілізації, зокрема режим стабілізації, цілевказівки, авто-супроводу цілі та електричного аретування. Математичну модель отримано відповідно до теореми про зміну кінетичного моменту, наведено розрахунок всіх моментів, які впливають на систему стабілізації.

Вплив нерівностей дороги на двовісну систему непрямої стабілізації, яка встановлюється на гусеничну техніку, було досліджено у роботі [7], автором проаналізовано вплив збурень на динамічні характеристики системи.

Актуальність використання системи стабілізації та наведення обладнання у військових завданнях описано у статті [8]. В роботі продемонстровано реальні приклади, які показують необхідність та доцільність її встановлення на сучасній військовій техніці в умовах динамічної стрільби, основною вимогою щодо точності системи є необхідність забезпечення мінімального відхилення від лінії прицілювання при пострілі.

Кутові нахили корпусу наземного транспорту, які викликані нелінійною характеристикою відновлювальної сили амортизаторів, описані в роботі [9], а також наведено основні методи дослідження впливу поодиноких нерівностей шляху на поздовжньо-кутові коливання корпусу об'єкта, отримано частотні та амплітудні характеристики цих коливань.

Не зважаючи на значний науковий інтерес та широке практичне застосування систем стабілізації та наведення обладнання на різного класу рухомих об'єктах, обмеженими є дослідження руху малогабаритних колісних МР в умовах нерегулярних збурень різної інтенсивності під кожним колесом платформи, чи при наявності різних поверхонь руху під різними осями, що характеризує екстремальні непрохідні чи важко прохідні умови експлуатації. Такі умови руху МР обумовлюють відмінні від типових збурення місць встановлення обладнання МР і вимагають детального дослідження та врахування при розробці просторових систем стабілізації.

Постановка завдання. Метою роботи є математичний опис та імітаційне моделювання дина-

міки кутових нахилів малогабаритного колісного МР відносно площини горизонту при його русі по поверхні зі складним профілем та нерегулярними збуреннями різної інтенсивності під кожним колесом платформи.

Виклад основного матеріалу. *Математичний опис кутового руху об'єкту.* Для проведення комп'ютерного моделювання та визначення впливу збурень на динамічні характеристики колісного МР необхідно мати математичний опис динаміки його кутових нахилів відносно площини горизонту. Для спрощення представимо МР моделлю прямокутної платформи на чотирьох колесах (рис. 1), з якою пов'яжемо систему координат OXYZ, причому центр системи координат O зіставимо з центром мас платформи, вісь OY направимо вздовж повздовжньої осі платформи, вісь OX – вздовж поперечної осі, а вісь OZ – вздовж вертикальної осі.

Нехай у стані спокою платформа знаходиться в площині горизонту (OXYZ). При русі по місцевості зі складним профілем поверхні об'єкт буде мати кутове відхилення від площини горизонту внаслідок виникнення кутових швидкостей за осями OX та OY. Поява кутової швидкості $\dot{\alpha}$ за віссю OX призводить до повороту системи координат OXYZ до системи $OX_1Y_1Z_1$ на кут α , а потім поява кутової швидкості $\dot{\beta}$ за віссю OY_1 забезпечує поворот системи координат $OX_1Y_1Z_1$ до системи координат $OX_2Y_2Z_2$ на кут β , як показано на кінематиці поворотів на рис. 2 в кутах Ейлера-Крилова [10].

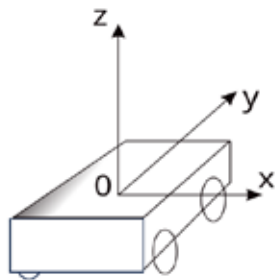

Рис. 1. Спрощене представлення фізичної моделі об'єкту

Для отримання рівнянь динаміки кутового руху платформи використовуємо рівняння Лагранжа II роду [10]. Кінетична енергія кутового руху моделі визначається за виразом:

$$T = \frac{1}{2} \cdot [J_x \cdot \omega_{x_2}^2 + J_y \cdot \omega_{y_2}^2 + J_z \cdot \omega_{z_2}^2],$$

де J_x, J_y, J_z – моменти інерції платформи відносно осей; $\omega_{x_2}, \omega_{y_2}, \omega_{z_2}$ – проекції кутової швидкості платформи на осі системи координат $OX_2Y_2Z_2$.

Визначимо проекції кутової швидкості $\omega_{x_2}, \omega_{y_2}$ та ω_{z_2} :

$$\omega_{x_2} = \dot{\alpha} \cdot \cos \beta;$$

$$\omega_{y_2} = \dot{\beta};$$

$$\omega_{z_2} = \dot{\alpha} \cdot \sin \beta.$$

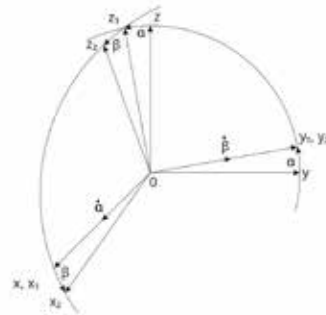

Рис. 2. Кінематика поворотів моделі в кутах Ейлера-Крилова

Після математичних перетворень рівнянь Лагранжа II роду отримаємо систему диференціальних рівнянь, які описують динаміку кутового руху платформи:

$$\begin{cases} (J_x \cdot \cos^2 \beta + J_z \cdot \sin^2 \beta) \cdot \ddot{\alpha} + 2 \cdot \dot{\alpha} \cdot \dot{\beta} \cdot (J_z - J_x) \cdot \sin \beta \cdot \cos \beta = M_x \\ J_y \cdot \ddot{\beta} - \dot{\alpha}^2 \cdot (J_z - J_x) \cdot \sin \beta \cdot \cos \beta = M_y \end{cases}, \quad (1)$$

де M_x та M_y – узагальнені моменти відносно відповідних осей.

Вилучивши з розгляду нелінійні та члени другого порядку малості, рівняння (1) можна спростити до вигляду:

$$\begin{cases} (J_x \cdot \cos^2 \beta + J_z \cdot \sin^2 \beta) \cdot \ddot{\alpha} = M_x \\ J_y \cdot \ddot{\beta} = M_y \end{cases}. \quad (2)$$

Для розрахунку моментів інерції в наведених рівняннях використаємо такі розміри платформи, що має форму паралелепіпеда: довжина 0,5м; ширина 0,4м; висота 0,3м; товщина стінок 0,003м. Для матеріалу АЛ20 загальна вага моделі складе 3,78кг, а розраховані моменти інерції мають такі значення: $J_x=0,1071 \text{ кг} \cdot \text{м}^2$; $J_y=0,0788 \text{ кг} \cdot \text{м}^2$; $J_z=0,1292 \text{ кг} \cdot \text{м}^2$.

Структурна схема для імітаційного моделювання. За рівняннями (1) і (2) було зібрано схеми для імітаційного моделювання динаміки кутових нахилів платформи у пакеті Matlab Simulink. Схеми складаються зі стандартних блоків бібліотеки Simulink (Constant, Integrator, From Workspace, To Workspace). Блок-схему для імітаційного моделювання повних диференціальних рівнянь (1) наведено на рис. 3.

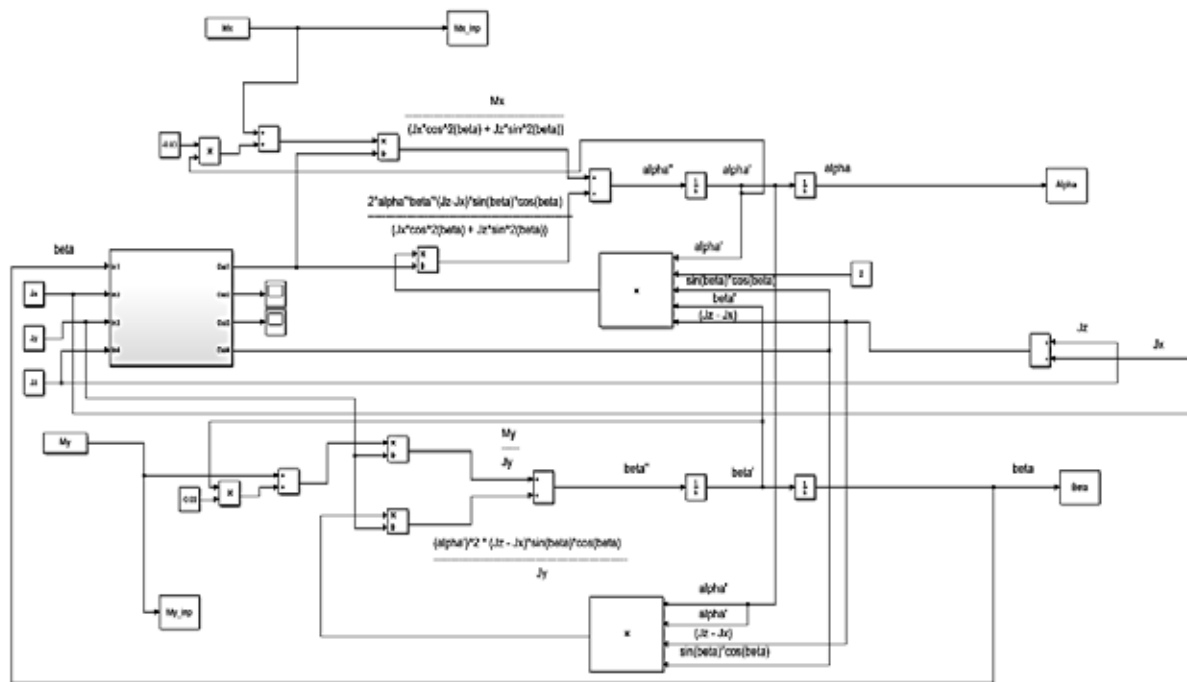

Рис. 3. Схема для моделювання повних диференціальних рівнянь

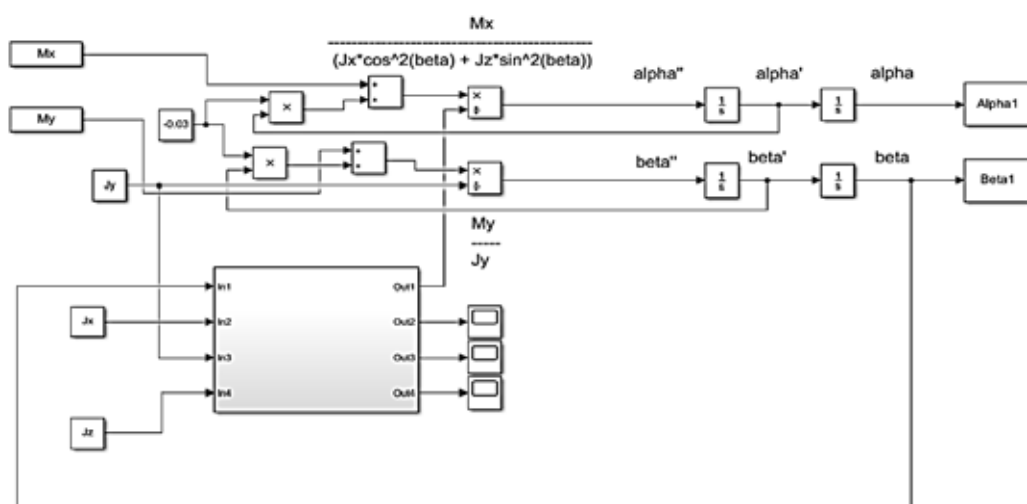

Рис. 4. Схема для моделювання спрощених диференціальних рівнянь

Блок-схему для імітаційного моделювання спрощених диференціальних рівнянь (2) наведено на рис. 4.

Моделювання збурень, зумовлених профілем місцевості при русі мобільного робота. Головним джерелом збурень є вплив місцевості, по якій здійснює рух мобільний робот. Для опису особливостей поверхні руху (місцевості, дороги) використовується рельєф, який в літературних джерелах часто представляється сукупністю випадкових поверхонь для площини ділянки твердої дороги [11]. А профіль дороги - це випадковий процес сукупності реалізацій перетинів

рельєфів. Тому профіль дороги можна описувати випадковою функцією залежності нерівностей рельєфу від пройденої дистанції, де висота нерівностей – випадкова величина з нормальним законом розподілу ймовірностей, тоді профіль дороги описується стаціонарним випадковим процесом з нормальним розподілом ймовірності.

Класифікацію доріг за рівнем нерівностей описує стандарт ISO 8608 [12], який описує випадкові нерівності як функцію просторової частоти (число коливань на метр шляху) і характеризує їх на основі спектральної щільності потужності S_0 . У табл. 1 наведена класифікація різних типів доріг [11, 12].

Таблиця 1

Класифікація доріг за рівнем нерівностей відповідно до стандарту ISO 8608

Клас дороги	Рівень нерівності, $S_0(\times 10^{-6} \text{ м}^3/\text{коливання})$
А (дуже добра)	<8
В (добра)	8-32
С (задовільна)	32-128
Д (погана)	128-512
Е (дуже погана)	512-2048
Ф	2048-8192
Г	8192-32768
Н	>32768

Для проведення моделювання було розглянуто різні можливі режими руху об'єкту, коли збурення діють як окремо за повздовжньою чи поперечною осями об'єкта, в той час як за іншою віссю немає збурення, так і одночасно за обома осями, що дозволить оцінити вплив перехресних зв'язків у рівняннях (1) при складному збуренні об'єкта. Моделювання динаміки проведено для повних та спрощених диференціальних рівнянь.

Перший вплив, який розглядається, це імітація руху, коли МР наїжджає на пагорб, а також заїжджає у яму. Час впливу перешкоди складає 1с або 2с, повний час руху складає 300с, для моделювання було обрано такі умови: пагорби були реалізовані на 30с, 175с, 270с; ями - на 110с та 220с; в інші інтервали часу збурення відсутнє. Приклад реалізації такого збурення наведено на рис. 5 для перешкод, які діють протягом 1с.

Для формування моментів збурення було прийнято такі умови: висота підйому або глибина ями вздовж поперечної осі ОХ дорівнює $x=0,03\text{м}$, а вздовж повздовжньої осі ОУ – $y=0,05\text{м}$. Для розрахунку моментів врахуємо значення довжини ($l=0,5\text{м}$), ширини ($w=0,4\text{м}$) та маси ($m=3,78\text{кг}$) об'єкта. Також було введено коефіцієнт в'язкого демпфування для загасання коливань та змен-

шення наростання швидкості $c=0,03$, враховано прискорення вільного падіння g . Швидкості $\dot{\alpha}, \dot{\beta}$ беруться після першого інтегратора. Моменти збурення визначаємо та аналітичними виразами:

$$M_x = \frac{m x l}{2} + m g l (1 - \cos \theta) - c \dot{\alpha}, \theta = \arctan \left(\frac{x}{l} \right);$$

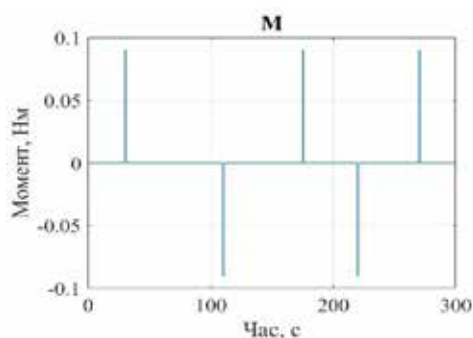
$$M_y = \frac{m y w}{2} + m g w (1 - \cos \theta) - c \dot{\beta}, \theta = \arctan \left(\frac{y}{w} \right).$$

Прискорення x, y , залежать від часу дії впливу, якщо вплив триває 1с, то ці прискорення дорівнюють $x = 2x, y = 2y$. А якщо вплив триває 2с, то ці прискорення дорівнюють $\ddot{x} = \frac{2x}{4} = \frac{x}{2}, \ddot{y} = \frac{2y}{4} = \frac{y}{2}$.

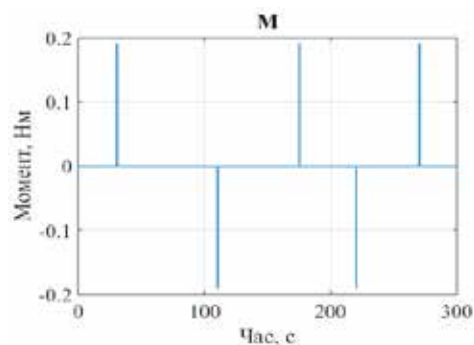
Інший вплив, який досліджується, є комплексним збуренням, що складається з описаного вище (чергування пагорбів та ям) з додаванням різних профілів дороги. Для імітації більш реалістичних умов руху було обрано профіль дороги класу А (дуже добра дорога, рівень нерівності $2 \cdot 10^{-6}$) згідно стандарту ISO 8608 (табл. 1). Реалізації комплексного збурення наведено на рис. 6.

Моделювання руху МР проводилось для таких умов: швидкість мобільного робота дорівнює 5 км/год (1,4 м/с) і є сталою; час моделювання 300с з періодом дискретизації 0,05с, тому пройдений шлях складає 420м.

Результати імітаційного моделювання. Спочатку було проведено моделювання динаміки МР за рівняннями (1) і (2), якщо рух відбувається по поверхні з чергуванням пагорбів та ям, реалізації якого наведено на рис. 5 (час дії перешкоди 1с). Реалізації збурення подавались по чергово у відповідні канали схем на рис. 3 та рис. 4, в той час як момент збурення за іншою віссю не діяв. В результаті отримано вихідні реалізації (рис. 7), які характеризують змінювання кутів α і β нахилу платформи відносно площини горизонту. Для по чергового збурення платформи відносно повздовжньої та поперечної осей результати моде-

а)

б)

Рис. 5. Приклад реалізації збурення: а) за віссю ОХ; б) за віссю ОУ

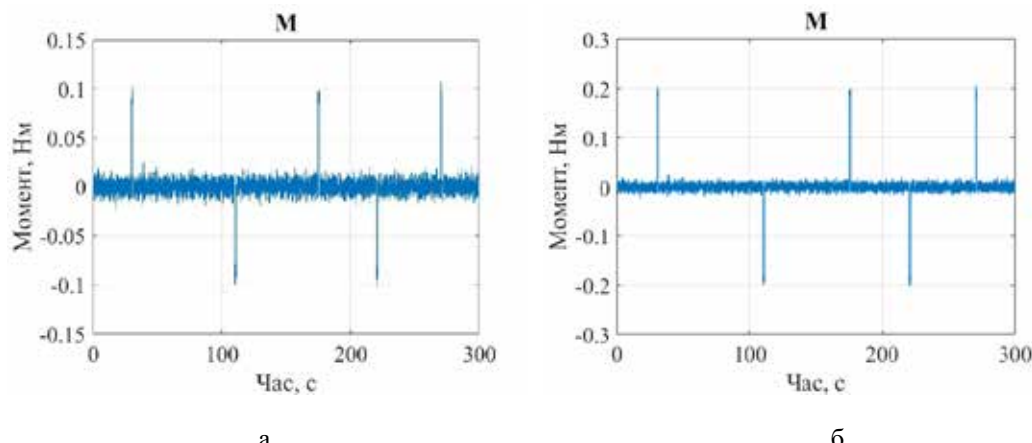

Рис. 6. Приклад реалізації комплексного збурення: а) за віссю ОХ; б) за віссю ОУ

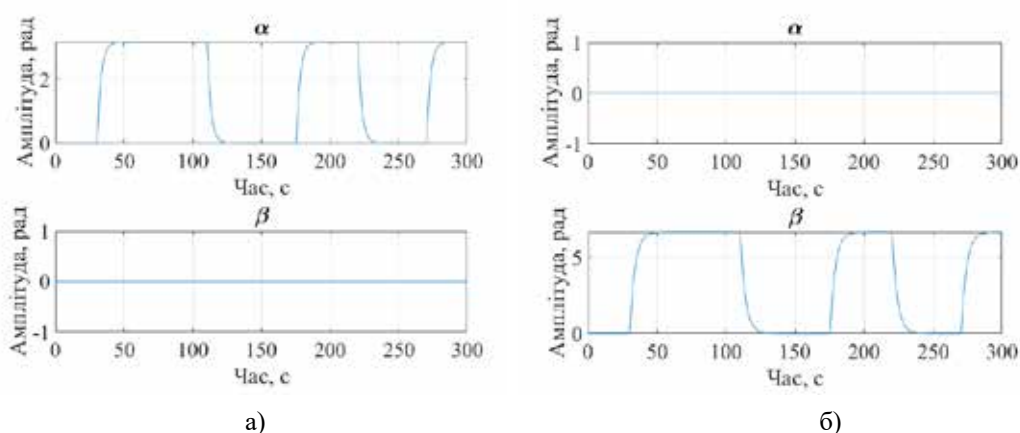

Рис. 7. Вихідні реалізації каналів при почерговому поданні збурення в кожен канал: а) вихідний сигнал каналу α ; б) вихідний сигнал каналу β

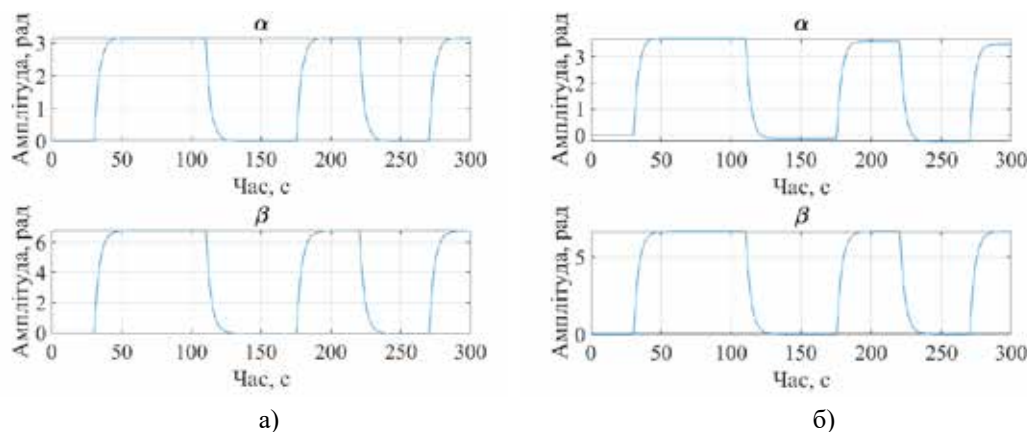

Рис. 8. Вихідні реалізації каналів при одночасному поданні збурень в канали α та β (тривалість перешкоди 1с): а) моделювання повних рівнянь; б) моделювання спрощених рівнянь

лювання за повними та спрощеними рівняннями співпадають. Як можна побачити з наведених на рис. 7 вихідних реалізацій, на кожній перешкоді наростає швидкість кутового руху, але введенне демпфування обмежує це зростання.

Результати моделювання кутового руху МР при одночасному поданні збурення в канали визначення кутів α та β наведено на рис. 8.

Як видно з наведених реалізацій, результати моделювання за повними рівняннями (рис.8,а) та за спрощеними рівняннями (рис.8,б) при одночасному впливі моментів збурення відносно повздовжньої та поперечної осей суттєво відрізняються, що обумовлено впливом перехресних зв'язків на обидва канали. Графіки змінювання різниці кутів нахилу платформи $\Delta\alpha$ та $\Delta\beta$, отри-

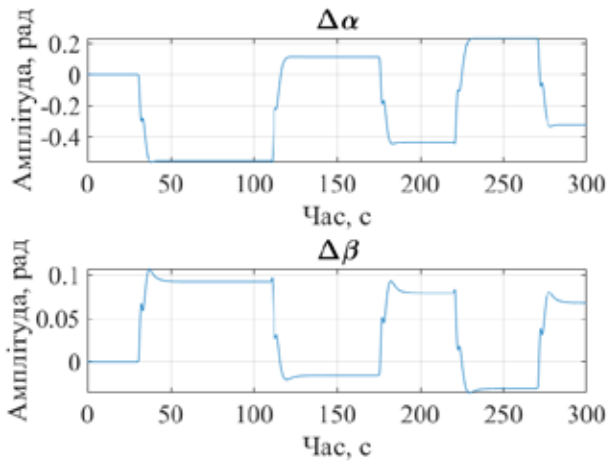

Рис. 9. Графіки змінювання різниці кутів нахилу платформи при використанні повних та спрощених рівнянь

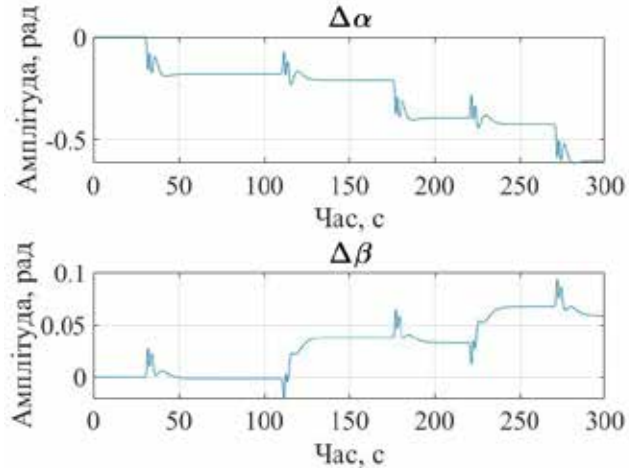
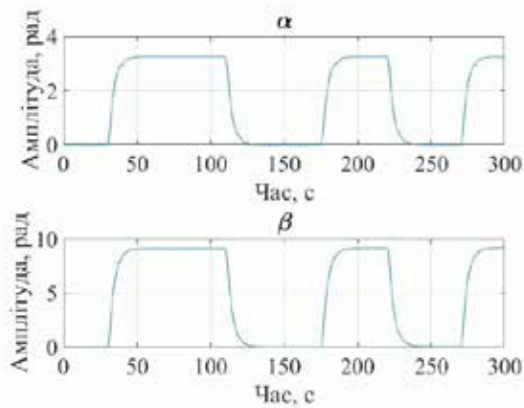
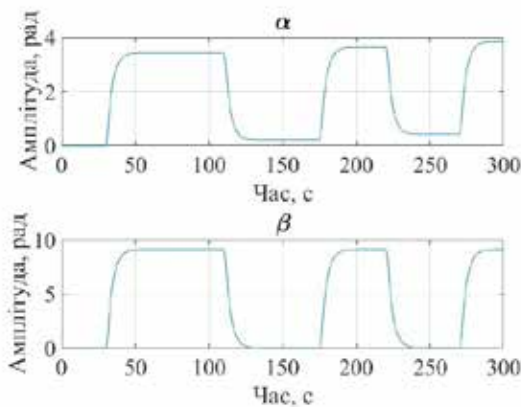

Рис. 11. Графіки змінювання різниці кутів нахилу платформи при використанні повних та спрощених рівнянь

а)

б)

Рис. 10. Вихідні реалізації каналів при одночасному поданні збурень в канали α та β (тривалість перешкоди 2с): а) моделювання повних рівнянь; б) моделювання спрощених рівнянь

маних моделюванням за повними та спрощеними рівняннями, наведено на рис. 9.

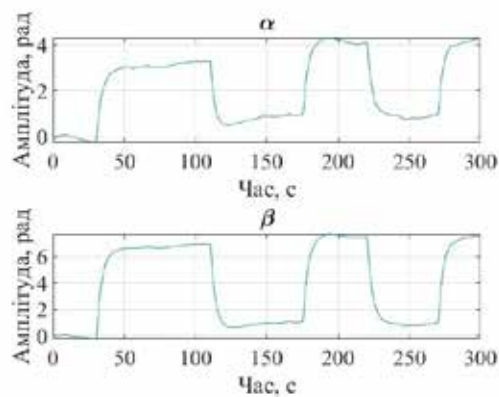
Проведено моделювання кутового руху МР при одночасному поданні збурення в канали

визначення кутів α та β за умови збільшення тривалості дії перешкод до 2с. Результати моделювання у вигляді вихідних реалізацій кутового руху з каналів визначення кутів α та β наведено на рис. 10, а графіки змінювання різниці кутів нахилу платформи $\Delta\alpha$ та $\Delta\beta$ при моделюванні повних та спрощених рівнянь наведено на рис.11.

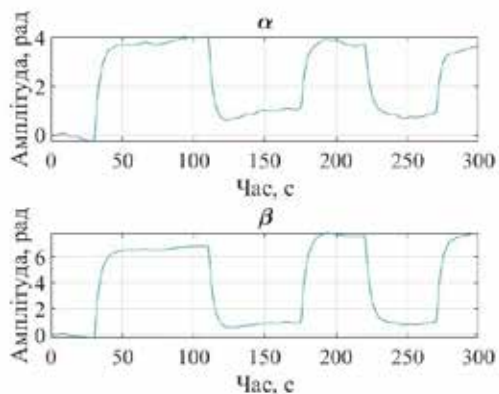
Як видно з наведених на рис. 10 вихідних реалізацій, з часом з'являються відмінності у реалізаціях каналів визначення кутів α за повними та спрощеними рівняннями. Збільшення тривалості перешкод з 1с до 2с призводить до збільшення значень кутів нахилу платформи як при моделюванні за повними рівняннями, так і при моделюванні за спрощеними рівняннями кутового руху платформи.

Проведено моделювання кутового руху МР при одночасному поданні збурення в канали визначення кутів α та β за умови комплексного збурення (чергування пагорбів та ям тривалістю 2с з врахуванням профілю дороги класу А). Результати моделювання у вигляді вихідних реалізацій кутового руху з каналів визначення кутів α та β наведено на рис. 12, а графіки змінювання різниці кутів нахилу платформи $\Delta\alpha$ та $\Delta\beta$ при моделюванні повних та спрощених рівнянь наведено на рис. 13.

Порівняльний аналіз отриманих під час моделювання результатів показав, що рух МР по місцевості зі складними перешкодами різної тривалості дії та складним профілем дороги призводить до кутового збурення платформи відносно повздовжньої та поперечної осей МР. Наявність та нерегулярне змінювання різниці кутів нахилу платформи, отриманих при моделюванні повних та спрощених рівнянь, свідчить про необхідність

а)

б)

Рис. 12. Вихідні реалізації каналів при одночасному поданні комплексних збурень з урахуванням профілю дороги в канали α та β (тривалість перешкоди 2с): а) моделювання повних рівнянь; б) моделювання спрощених рівнянь

використання повних рівнянь динаміки. Результатами моделювання підтверджено і вплив перехресних зв'язків на характер кутового руху платформи, що обмежує використання окремих, не пов'язаних між собою каналів стабілізації обладнання і вимагає врахування таких зв'язків у двовисній системі.

Висновки. Складні умови руху та кутові нахили малогабаритних колісних МР відносно площини горизонту негативно впливають на корисне навантаження та встановлене на МР обладнання, що обумовлює необхідність його стабілізації. Для розробки системи стабілізації обладнання в роботі проведено моделювання та дослідження кутового руху малогабаритних колісних

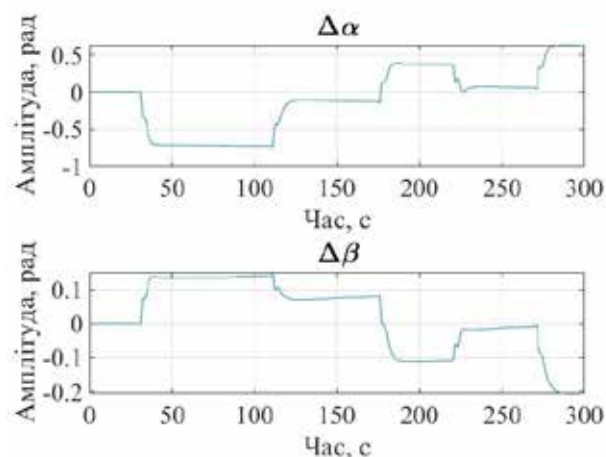

Рис. 13. Графіки змінювання різниці кутів нахилу платформи під впливом комплексного збурення при використанні повних та спрощених рівнянь

МР в умовах нерегулярних збурень різної інтенсивності під кожним колесом, які характеризують екстремальні непрохідні чи важко прохідні умови експлуатації.

Отримано математичний опис динаміки кутових нахилів моделі МР відносно площини горизонту у вигляді повних та спрощених диференціальних рівнянь, за якими розроблено структурні схеми для їх моделювання у пакеті Matlab Simulink. Сформовано реалізації збурень, зумовлених рухом МР по місцевості зі складним профілем дороги та складними перешкодами (імітація чергування пагорбів та ям різної висоти та тривалості дії). Моделювання проведено за умови окремої та одночасної дії збурень за повздовжньою та поперечною осями моделі МР. Проведений порівняльний аналіз результатів моделювання, отриманих на основі використання повних та спрощених рівнянь динаміки, показав необхідність використання повних рівнянь динаміки кутового руху з врахуванням перехресних зв'язків при побудові двовисної системи стабілізації обладнання, встановленого на МР.

Отримані результати будуть використані при подальшій розробці контуру керування двовисної адаптивної системи стабілізації обладнання, встановленого на малогабаритних наземних МР колісного типу.

Список літератури:

1. Rubio F., Valero F., Liopis-Albert C. A review of mobile robots: Concepts, methods, theoretical framework, and applications. *International Journal of Advanced Robotic Systems*. 2019. №2. P. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1177/1729881419839596>
2. Hilkert J.M. Inertially stabilized platform technology: concepts and principles. *IEEE Control Systems Magazine*. February 2008, P. 26–46. DOI: <https://doi.org/10.1109/MCS.2007.910256>

3. Бурау Н.І., Осовцев А.В. Аналіз ефективності системи стабілізації обладнання мобільного міні-робота на місцевості зі складним профілем. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2023. №5 (Том 34 (73)). С. 99–107.
4. Бурау Н.І., Осовцев А.В. Моделювання системи стабілізації обладнання мобільного робота в умовах руху по місцевості з нахилом та нерівностями. *Електронне моделювання*. 2024. №3(Том 46). С. 114–125.
5. Збруцький О.В., Осокін В. С. Система стабілізації та керування гарантованої точності оптичною віссю. *Механіка гіроскопічних систем. Розділ: Системи та процеси керування*. 2022. №43. С. 5–11.
6. Нестеренко О.І., Рижков Л.М., Осокін В.С. Математичні моделі гіростабілізатора за різних режимів його роботи. *Механіка гіроскопічних систем. Розділ: Системи та процеси керування*. 2020. №40. С. 5–11.
7. Вознюк А.І. Аналіз параметрів системи непрямої стабілізації рухомих об'єктів під час руху пересіченою місцевістю. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія приладобудування*. 2017. Вип. 54(2). С. 20–26.
8. Maciej Dorczuk. Modern weapon systems equipped with stabilization systems: division, development objectives, and research problems. *Scientific Journal of the Military University of Land Forces. Volume 52, Number 3(197)*. 2020. P. 651–659. DOI: 10.5604/01.3001.0014.3959
9. Нанівський Р.А. Моделювання динаміки колісних транспортних засобів під час руху шляхом із нерівностями. *Вісник машинобудування та транспорту*. 2022. Т. 16. № 2. С. 72–80. DOI: 10.31649/2413-4503-2022-16-2-72-80.
10. Павловський М. А. Теоретична механіка: Підручник. К.: Техніка, 2002. 512 с.
11. Бурау Н.І., Вознюк А.І., Осовцев А.В., Шаблій А.С. Аналіз впливу нерівностей місцевості на ефективність стабілізації обладнання рухомого об'єкта. *Вісник інженерної академії України*. 2017. № 2. С. 220–225.
12. Богомолів В.О., Клименко В.І., Шилов А.І., Алексєєв Р.В. Моделювання дорожньої поверхні для розрахунку динаміки руху транспортних засобів. *Автомобільний транспорт*. 2011. Вип. 29. С. 37–42.

Bouraou N.I., Osovtssev A.V. MODELING THE DYNAMICS OF ANGULAR INCLINATIONS OF A MOBILE ROBOT WHEN MOVING ON SURFACES WITH A COMPLEX PROFILE AND IRREGULAR DISTURBANCES

The article is devoted to the development of an adaptive stabilization system for equipment installed on a small-sized ground mobile robot (MR) of wheeled type, with a total number of wheels - four. The main task of stabilization is to ensure with acceptable accuracy the specified position of the platform with equipment in conditions of complex disturbed MR movement. Such equipment can include radars, antennas, digital cameras, ultrasonic sensors, laser rangefinders, optoelectronic modules, and other sensors, depending on the task assigned to the system, which require stabilization in the horizon plane for correct operation. To develop such a system, it is necessary to form and substantiate complex disturbances that act during the MR movement relative to the longitudinal and transverse axes, and under the conditions of which the stabilization system should function. For this purpose, in the work, based on a mathematical description, a simulation modeling of the dynamics of angular inclinations of a small-sized wheeled MR relative to the horizon plane during its movement on a surface with a complex profile and irregular disturbances of different intensity under each wheel of the platform was carried out.

According to the structural diagrams developed in the Matlab Simulink environment, based on full and simplified dynamics equations, a simulation modeling of the dynamics of angular inclinations was carried out for various combinations of the influence of disturbances, the duration of the obstacle action and the profile of the movement surface. A comparative analysis of the modeling results obtained based on the use of full and simplified dynamics equations was carried out. The results confirmed the need to use full equations of angular motion dynamics taking into account cross-connections when building a two-axis stabilization system for equipment installed on the MR.

The results will be used for further development of a two-axis adaptive stabilization system for equipment.

Key words: mobile robots, stabilization system, angular motion, mathematical model, simulation modeling, motion surface, profile, random disturbances.

Дата надходження статті: 04.11.2025

Дата прийняття статті: 21.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Вишневий С.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Товкач І.О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чмельов В.О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Черкас М.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АЛГОРИТМ ГЕНЕРУВАННЯ ТЕКСТУР ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ НА ОСНОВІ АВТОРЕГРЕСІЙНОЇ МОДЕЛІ ВИПАДКОВОГО ПОЛЯ

В статті проведено дослідження алгоритму генерування штучних текстур, який побудований на основі двовимірної авторегресійної моделі синтезу гаусівського випадкового поля. Визначення коефіцієнтів двовимірної авторегресійної моделі виконано через використання коефіцієнтів одновимірної авторегресійної моделі, які оцінюються в ході аналізу навчальної вибірки, розглядаючи пікселі що розміщені вздовж кожної із координат навчального однорідного текстурного зображення як реалізацію випадкового процесу, що дозволяє зменшити складність обчислювальних процедур по знаходженню параметрів двовимірної моделі порівняно із традиційним підходом. Дослідження працездатності алгоритму виконано в програмному середовищі MATLAB. В статті приведено згенеровані текстури для формування яких проводилося оцінювання коефіцієнтів моделі за даними реальних супутникових знімків земної поверхні. Представлено порівняння гістограм яскравості оригінальних та синтезованих текстур, виконано порівняння нормованих автокореляційних функцій та статистичних параметрів. Представлено коефіцієнти двовимірної авторегресійної моделі порядку (1,1), (2,2) та (3,3), які були визначені в ході аналізу навчальних даних та застосовані при генеруванні штучних зображень. Встановлено, що для текстур, кореляційні властивості яких узгоджуються із методикою визначення коефіцієнтів моделі, згенеровані зображення демонструють прийнятний рівень подібності до реальних текстур як при візуальному сприйнятті людиною так і за статистичними параметрами та характеристиками. Представлені результати можуть бути основою для розробки програмних засобів генерування текстур в цілях створення масиву штучних навчальних даних, що можуть бути використані для дослідження відповідних методів та алгоритмів аналізу зображень в рамках імітаційного та комп'ютерного моделювання спеціалізованих радіоелектронних систем, систем комп'ютерного зору, або в інших навчальних чи науково-практичних задачах.

Ключові слова: текстурне зображення, кореляція, коефіцієнти моделі, алгоритм, синтез текстури, гістограма.

Постановка проблеми. Цифрові зображення набули широкого використання в різноманітних напрямках науково-практичної діяльності. В багатьох радіоелектронних інформаційних системах отримані спостереження мають вид цифрових зображень [1]. Зображення, що реєструються в ході дистанційного зондування земної поверхні

за допомогою оптоелектронних систем космічного базування, застосовуються для екологічного моніторингу, для аналізу наслідків техногенних та природних катастроф, зокрема для виявлення пожеж та осередків займання [2]. Знімки, що отримуються засобами аерофотозйомки дають змогу вирішувати задачі, що пов'язані із карто-

графуванням відповідної території, застосовуючи до отриманих спостережень алгоритми сегментації та класифікації [3]. Зображення підстилаючої поверхні Землі можуть піддаватися подальшому аналізу в цілях вирішення задач землекористування, моніторингу за станом зелених насаджень та сільськогосподарських угідь, виявлення аномалій на ділянках спостереження тощо [4, 5]. Окрім знімків, що реєструються в оптичному діапазоні довжин хвиль, широко застосовується також радіолокаційний спосіб отримання зображень земної поверхні за допомогою радіолокатора із синтезованою апертурою [6]. Різноманітні об'єкти, які представлені на зображеннях, можуть характеризуватися текстурою, яка є не тільки важливою складовою зорового сприйняття, але також її властивості можуть враховуватися при автоматичній обробці спостережень відповідними методами. Перевагою зображень як форми представлення даних є їх висока інформативність, можливість окрім візуального аналізу людиною-оператором, також застосовувати алгоритми автоматичної обробки даних, забезпечуючи можливість опрацювання великих обсягів інформації.

Однією із важливих задач є генерування штучних текстур, наприклад, з метою відновлення чи реконструкції зображень, зокрема шляхом заміни спотворених областей, які характеризуються текстурою, на синтезовані текстурні фрагменти, що по своїм властивостям відповідають оригінальній текстурі [7–9]. Генерування текстур застосовується в комп'ютерній графіці та комп'ютерному моделюванні для текстурування об'єктів та надання їм відповідних візуальних властивостей, наприклад, в процесі моделювання рельєфу земної поверхні в цілях імітації функціонування відповідних радіотехнічних систем та ін. [10, 11]. Створення текстур може здійснюватися для формування масивів синтезованих зображень, які відіграють роль тестових або навчальних даних, в цілях дослідження функціонування методів їх обробки. Це актуально, наприклад, в умовах коли отримання реальних масивів зображень є неможливим або економічно недоцільним через високу вартість відповідних спостережень, що пропонуються комерційними постачальниками таких даних [12, 13]. Таким чином, задача генерування штучних текстур має важливе практичне значення, а алгоритми та методи, які забезпечують її вирішення, можуть застосовуватися в комп'ютерній графіці, в комп'ютерному моделюванні, в мультимедійних інформаційних системах та імітаційному моделюванні радіотехнічних

систем, які забезпечують обробку та аналіз даних у формі цифрових зображень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беручи до уваги різноманіття текстур, які можуть бути присутні на зображеннях, а також враховуючи відмінності підходів, що реалізують рішення по генеруванню текстур, важко виділити єдиний універсальний спосіб, який би задовольняв всі вимоги. Для формування текстур все ширше застосовуються нейронні мережі, зокрема в цілях створення штучних супутникових знімків [14, 15]. В якості їх недоліку можна розглядати необхідність наявності великого масиву спостережень, які грають роль навчальної вибірки, а також високу обчислювальну складність, що може накладати додаткові вимоги на апаратне забезпечення. Інший підхід передбачає генерування текстурної області шляхом багаторазового відтворення деякого текстурного фрагменту, який являє собою базовий блок невеликих розмірів [16–18]. Такий спосіб може бути застосований для створення зображень, в яких текстура характеризується періодичністю своєї структури. Однак, при простому багаторазовому відтворенні обраного текстурного блоку, можуть виникати різкі переходи між фрагментами, тому даний клас методів ускладнюється застосуванням процедур, які забезпечують безшовний перехід між ними.

Деякі види текстур можуть бути адекватно представлені у вигляді реалізації випадкового поля із відповідними статистичними характеристиками. До прикладів таких текстур можна віднести ділянки лісів, водних поверхонь, сільськогосподарських полів тощо, які містяться на супутникових або аерофотознімках. Кореляційні властивості синтезованих текстурних областей є визначальними для їх візуального сприйняття, а генерування текстур може бути реалізовано за допомогою відповідної математичної моделі, яка дозволяє проводити обчислення значень відліків стаціонарного випадкового поля [19]. Деякі реальні текстури можуть бути описані гаусівським випадковим полем, для синтезу якого може застосовуватися авторегресійна модель [20, 21]. Одновимірна авторегресійна модель характеризується простотою реалізації, однак в безпосередньому своєму застосуванні дозволяє отримати лише дуже обмежений набір штучних текстур. Двовимірна авторегресійна модель порядку (1,1) для синтезу гаусівського випадкового поля із анізотропною двовимірною автокореляційною функцією, яка може бути подана у вигляді добутку одновимірних функцій автокореляції вздовж

кожної координати, характеризується простою визначення параметрів моделі. Аналогічна модель у варіанті реалізації для трьохвимірної випадку застосована в алгоритмі синтезу відеопослідовностей, що досліджується в [22]. Водночас згадана модель порядку (1,1) може бути недостатньою для створення текстур, які за своїми візуальними та кореляційними властивостями відповідають деякому класу реальних текстур, що спостерігаються на зображеннях. Загальноприйнята методика знаходження параметрів двовимірної авторегресійної моделі довільного порядку для генерування гаусівських випадкових полів, на автокореляційну функцію яких не накладаються вище зазначені обмеження, характеризується суттєво вищим рівнем складності обчислювальних процедур. В [23] описана методика визначення параметрів двовимірної авторегресійної моделі заданого порядку шляхом використання параметрів одновимірної моделі. Таке рішення може бути покладено в основу створення алгоритму генерування певного класу текстур, які за своїми властивостями незначно поступаються текстурам, що синтезовані двовимірною авторегресійною моделлю, параметри якої визначаються загальноприйнятим способом. Даний підхід дає змогу зменшити обчислювальну складність процедури знаходження параметрів двовимірної моделі, що може розглядатися його перевагою, незважаючи на обмеження, які пов'язані із спрощеним описом кореляційних властивостей згенерованого випадкового поля, що не дозволяє відтворювати складні просторові взаємозв'язки між його відліками. Параметри моделі обчислюються в ході аналізу оригінального текстурного зразка, покладаючи, що така текстура може бути адекватно подана як реалізація гаусівського випадкового поля.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження алгоритму генерування текстур, що побу-

дований на основі двовимірної авторегресійної моделі синтезу гаусівського випадкового поля, параметри якої оцінюються з урахуванням одновимірних моделей, які описують залежності відліків випадкового поля окремо вздовж кожної із координат. В рамках дослідження здійснюється аналіз відповідності синтезованих текстур реальним зразкам, які виступають в якості навчальних даних в ході проведення моделювання.

Виклад основного матеріалу. Представимо зображення, пікселі якого зберігають значення яскравості в градаціях сірого, у вигляді двовимірного масиву (рис. 1) [24]. Нумерація індексів рядків та стовпців починається з 0.

Позначимо через $I(n, m)$, $n=0, \dots, N-1$; $m=0, \dots, M-1$ відліки текстурного зображення розміром $N \times M$. В ході виконання алгоритму генерування текстури виникає необхідність в розрахунку значень для кожного відліку зображення. Процедура обчислення значення пікселя $I(k, l)$ буде передбачати врахування значень сусідніх пікселів, які розміщені в «минулому» по відношенню до поточного відліку. Кількість елементів, які приймають участь в процесі розрахунку значення поточного пікселя $I(k, l)$ буде визначатися порядком моделі. Наприклад, для порядку моделі (1,1), розрахунковий вираз, що застосовується для визначення $I(k, l)$ буде мати такий вигляд [20]:

$$I(k, l) = I(k, l-1)a(0,1) + I(k-1, l)a(1,0) + I(k-1, l-1)a(1,1) + \sigma_w w(k, l), \quad (1)$$

де $a(0,1)$, $a(1,0)$, $a(1,1)$ – коефіцієнти моделі, σ_w – середнє квадратичне відхилення (СКВ) гаусівського шуму; $w(k, l)$ – гаусівська випадкова величина $N(0,1)$. Сформоване випадкове поле є центрованим, тобто його математичне сподівання дорівнює нулю. В разі необхідності до кожного відліку $I(n, m)$, $n=0, \dots, N-1$, $m=0, \dots, M-1$ може бути додана константа μ , яка відіграє роль середнього значення яскравості синтезованого текстурного

	0	1	...	$l-1$	l	...	$M-1$
0	$I(0,0)$	$I(0,1)$	...	$I(0,l-1)$	$I(0,l)$	...	$I(0,M-1)$
1	$I(1,0)$	$I(1,1)$	...	...	...	...	$I(1,M-1)$
...	...	...	$\ddots$	$\vdots$	$\vdots$	$\ddots$	$\vdots$
$k-1$	$I(k-1,0)$	...	...	$I(k-1,l-1)$	$I(k-1,l)$	...	$I(k-1,M-1)$
k	$I(k,0)$	...	...	$I(k,l-1)$	$I(k,l)$	...	$I(k,M-1)$
...	...	...	$\ddots$	$\vdots$	$\vdots$	$\ddots$	$\vdots$
$N-1$	$I(N-1,0)$	$I(N-1,1)$	...	$I(N-1,l-1)$	$I(N-1,l)$	...	$I(N-1,M-1)$

Рис. 1. Представлення зображення у вигляді двовимірного масиву

зображення. Для випадку генерування текстури із автокореляційною функцією виду $R(n, m) = \sigma_I \rho_v^{|n|} \rho_h^{|m|}$ (де σ_I – СКВ значень відліків текстури, ρ_v – коефіцієнт кореляції між відліками текстури вздовж стовпців; ρ_h – вздовж рядків) вираз (1) може бути записаний таким чином [22, 24]:

$$I(k, l) = I(k, l-1) \rho_h + I(k-1, l) \rho_v + I(k-1, l-1) (-\rho_h \rho_v) + \sigma_I \sqrt{(1-\rho_h^2)(1-\rho_v^2)} w(k, l). \quad (2)$$

Порівнюючи між собою вирази (2) та (1), видно, що коефіцієнти моделі для виразу (2) є такими: $a(0, 1) = \rho_h$, $a(1, 0) = \rho_v$, $a(1, 1) = -\rho_h \rho_v$, $\sigma_w = \sigma_I \sqrt{(1-\rho_h^2)(1-\rho_v^2)}$. Перевагою виразу (2) є простота визначення коефіцієнтів моделі, що можуть бути отримані на основі оціненої автокореляційної функції текстурного зразка або їх значення можуть бути обрані виходячи із необхідності забезпечення заданих коефіцієнтів кореляції вздовж відповідних координат для сформованої текстури. Однак, враховуючи, що синтезоване за допомогою виразу (2) зображення, характеризується анізотропною автокореляційною функцією, що візуально може проявлятися у вигляді сітчастої структури, яка стає більш помітною при наближенні значень коефіцієнтів кореляції ρ_v, ρ_h до 1 (наприклад, для випадку обрання значень для ρ_v, ρ_h із діапазону (0.95; 1)), то це може виступати обмежуючим фактором та розглядатися як недолік, оскільки не дозволяє згенерувати зображення, що наближаються по своїм візуальним властивостям до багатьох реальних текстур, які можуть бути описані у вигляді випадкового поля, наприклад, ділянки лісу або іншого виду рослинності на супутникових знімках тощо.

В загальному вигляді двовимірної авторегресійної моделі порядку (p_r, p_c) може бути записана таким чином [21]:

$$I(k, l) = \sigma_w w(k, l) + \sum_{i=0}^{p_r} \sum_{j=0}^{p_c} I(k-i, l-j) a(i, j). \quad (3)$$

Значення порядку моделі (p_r, p_c) визначає масив елементів, що розміщуються в попередніх рядках та стовпцях зображення в межах вікна відповідних розмірів у формі чвертьплощини, які впливають на формування поточного відліку згідно з моделлю (3). Коефіцієнти моделі $a(i, j)$, $i = 0, \dots, p_r$, $j = 0, \dots, p_c$ запишемо у вигляді елементів матриці $\mathbf{A}$ розміром $(1+p_r) \times (1+p_c)$:

$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} a(0,0) & a(0,1) & \cdots & a(0,p_c) \\ a(1,0) & a(1,1) & \cdots & a(1,p_c) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a(p_r,0) & a(p_r,1) & \cdots & a(p_r,p_c) \end{bmatrix}.$$

На рис. 2 показано яким чином коефіцієнти $a(i, j)$, що розміщуються в матриці $\mathbf{A}$, взаємодіють через операцію множення із відповідними відліками текстури, що були вже сформовані на момент початку обчислення значення для відліку $I(k, l)$. При розрахунку значення $I(k, l)$ відповідно до схематичного представлення даного процесу на рис. 2, індекси i та j при виконанні операторів суми у виразі (3) не повинні одночасно дорівнювати 0. Таким чином, для форми запису згідно виразу (3), коефіцієнт моделі $a(0, 0)$ не враховується в обчислювальній процедурі. На рис. 2 для наочної ілюстрації процесу синтезу текстури представлено в загальному вигляді набір коефіцієнтів моделі для порядку моделі (1,1), (2,2), та для загального випадку (p_r, p_c) , що дозволяє продемонструвати основний принцип формування значення відліку, що розміщується на відповідній позиції в двовимірному масиві, який представляє собою цифрове зображення заданих розмірів.

Загалом, використання виразу (3) в алгоритмі генерування текстури, передбачає розрахунок коефіцієнтів моделі $a(i, j)$, $i = 0, \dots, p_r$, $j = 0, \dots, p_c$ та СКВ σ_w , що може бути виконано шляхом застосування алгоритму Юла-Уокера [21]. Однак, для двовимірної моделі, процедура розрахунку коефіцієнтів помітно ускладнюється порівняно із обчисленнями для одновимірного випадку. В [23] представлено підхід до визначення коефіцієнтів двовимірної авторегресійної моделі, який врахує коефіцієнти одновимірних моделей, що описують залежності відліків окремо вздовж рядків та окремо вздовж стовпців випадкового поля. Даний спосіб може бути покладений в основу створення алгоритму генерування текстури, який має перевагу в обчислювальній складності знаходження коефіцієнтів двовимірної моделі порівняно із традиційним підходом. При цьому для обраного порядку моделі штучні текстури по своїм кореляційним властивостям можуть дещо відрізнятися від зразків, які згенеровані за допомогою моделі (3), коефіцієнти якої знаходилися традиційним способом, використовуючи для цього оцінену по сталонному текстурному фрагменту двовимірну автокореляційну функцію. Однак, якщо такі відмінності є несуттєвими, то вигреш в обчислювальній складності може переважати недоліки при прийнятті рішення щодо доцільності застосування зазначеного підходу. Нижче в роботі шляхом моделювання досліджуються результати виконання алгоритму, побудованого на основі двовимірної авторегресійної моделі, коефіцієнти якої визначаються згідно зазначеної методики.

...	...	...	...	...	...	...
...	$I(k-p_r, l-p_c)$ $a(p_r, p_c)$	...	$I(k-p_r, l-2)$ $a(p_r, 2)$	$I(k-p_r, l-1)$ $a(p_r, 1)$	$I(k-p_r, l)$ $a(p_r, 0)$	...
...	...	...	...	...	...	...
...	$I(k-2, l-p_c)$ $a(2, p_c)$	...	$I(k-2, l-2)$ $a(2, 2)$	$I(k-2, l-1)$ $a(2, 1)$	$I(k-2, l)$ $a(2, 0)$	...
...	$I(k-1, l-p_c)$ $a(1, p_c)$	...	$I(k-1, l-2)$ $a(1, 2)$	$I(k-1, l-1)$ $a(1, 1)$	$I(k-1, l)$ $a(1, 0)$	...
...	$I(k, l-p_c)$ $a(0, p_c)$	...	$I(k, l-2)$ $a(0, 2)$	$I(k, l-1)$ $a(0, 1)$	$I(k, l)$ $a(0, 0)$	...
...	...	...	...	...	...	...

Рис. 2. Схематичне представлення відліків, що враховуються при обчисленні значення поточного пікселя, в залежності від порядку моделі

Алгоритм генерування текстури реалізується виконанням таких кроків:

Крок 1. Зчитування вхідного еталонного текстурного зразка. Покладається що, еталонний (начальний) текстурний фрагмент представляє собою однорідне зображення в градаціях сірого. Зчитане зображення зберігається в двовимірному масиві (рис. 1). Обчислюється середнє значення яскравості μ_t та СКВ σ_t .

Крок 2. Оцінювання одновимірних автокореляційних функцій для визначення кореляційних властивостей елементів вхідного зображення окремо вздовж рядків та окремо вздовж стовпців. Позначимо автокореляційну функцію, що відображає кореляційні властивості елементів вздовж рядків текстури $R_x(t)$, а вздовж стовпців – $R_y(t)$. Ці функції надалі використовуються в процедурі визначення параметрів моделі.

Крок 3. Обчислення коефіцієнтів одновимірної авторегресійної моделі заданого порядку. Покладаючи, що відліки текстури, які розміщені вздовж рядків, представляють собою реалізацію одновимірного випадкового процесу, скористаємось для його опису одновимірною авторегресійною моделлю порядку p_c , яка може бути записана за допомогою виразу [26]:

$$x(t) = \sigma_1 \varepsilon(t) + \sum_{j=1}^{p_c} x(t-j) a_c(j), \quad (4)$$

де σ_1 – СКВ шуму; $\varepsilon(t)$ – гаусівська випадкова величина $N(0,1)$; $a_c(j)$, $j=1, \dots, p_c$ – коефіцієнти моделі, які можуть бути обчислені за допомогою алгоритму Юла-Уокера, що передбачає вирішення системи рівнянь, яка може бути записана у векторно-матричній формі [26]:

$$\mathbf{B} = \mathbf{C} \times \mathbf{D}, \quad (5)$$

де вектор-стовпець $\mathbf{B}$, матриця $\mathbf{C}$ та вектор-стовпець $\mathbf{D}$ мають такий вигляд:

$$\mathbf{B} = \begin{bmatrix} R_x(1) \\ R_x(2) \\ \vdots \\ R_x(p_c) \end{bmatrix},$$

$$\mathbf{C} = \begin{bmatrix} R_x(0) & R_x(1) & \dots & R_x(p_c-1) \\ R_x(1) & R_x(0) & \dots & R_x(p_c-2) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ R_x(p_c-1) & R_x(p_c-2) & \dots & R_x(0) \end{bmatrix},$$

$$\mathbf{D} = \begin{bmatrix} a_c(1) \\ a_c(2) \\ \vdots \\ a_c(p_c) \end{bmatrix}.$$

Коефіцієнти $a_c(j)$, $j=1, \dots, p_c$, що розміщуються у векторі-стовпці $\mathbf{D}$, можуть бути знайдені таким чином [26]:

$$\mathbf{D} = \mathbf{C}^{-1} \times \mathbf{B}. \quad (6)$$

СКВ гаусівського білого шуму σ_1 може бути обчислено так: $\sigma_1 = \sqrt{R_x(0) - \mathbf{B}^T \mathbf{D}}$, однак на наступних кроках σ_1 не застосовується.

Аналогічним чином, використовуючи відліки автокореляційної функції $R_y(t)$, відбувається визначення коефіцієнтів $a_r(i)$, $i=1, \dots, p_r$ одновимірної авторегресійної моделі порядку p_r , яка застосовується для опису одновимірного випадкового процесу, реалізацією якого розглядаються пікселі, що розміщені вздовж стовпців текстурного зображення [26]:

$$y(t) = \sigma_2 \varepsilon(t) + \sum_{i=1}^{p_r} y(t-i) a_r(i). \quad (7)$$

Значення порядків p_c , p_r одновимірних моделей (4) та (7) можуть бути визначені при аналізі

відліків рядків та стовпців вхідного навчального зображення, обравши для цього відповідну методику. В даній роботі під час моделювання, їх значення обиралися довільно, з метою демонстрації впливу величин порядків p_c та p_r на візуальні властивості текстури, яка генерується в ході дослідження результатів виконання алгоритму.

Крок 4. Розрахунок параметрів, на основі яких виконується обчислення коефіцієнтів двовимірної авторегресійної моделі. В роботі [23] представлено окремий випадок авторегресійної моделі випадкового поля, а саме модель з кратними коренями. Коефіцієнти такої моделі для одновимірного випадку можуть бути визначені на основі коефіцієнтів $a_c(1)$ та $a_r(1)$, які були обраховані на попередньому кроці. Зазначені коефіцієнти, які необхідно розрахувати, позначимо як $\tilde{a}_c(j)$, $j=0, \dots, p_c$ та $\tilde{a}_r(i)$, $i=0, \dots, p_r$. Для їх обчислення треба попередньо визначити параметри r_c та r_r [23]:

$$r_c = a_c(1) / p_c; \quad (8)$$

$$r_r = a_r(1) / p_r; \quad (9)$$

Після обрахунку за допомогою виразів (8) та (9) параметрів r_c , r_r , згідно з методикою [23], виконується визначення коефіцієнтів $\tilde{a}_c(j)$, $\tilde{a}_r(i)$:

$$\tilde{a}_c(j) = (-1)^{j+1} \binom{p_c}{j} r_c^j, \quad j=0, \dots, p_c; \quad (10)$$

$$\tilde{a}_r(i) = (-1)^{i+1} \binom{p_r}{i} r_r^i, \quad i=0, \dots, p_r, \quad (11)$$

де $\binom{p_c}{j} = \frac{p_c!}{j!(p_c-j)!}$, $\binom{p_r}{i} = \frac{p_r!}{i!(p_r-i)!}$, символ «!» позначає факторіал.

Також необхідно обчислити параметри, які позначимо як $\tilde{b}_c$ та $\tilde{b}_r$. Вони будуть застосовуватися при розрахунку СКВ адитивного гаусівського білого шуму, який використовується в двовимірній моделі. Вказані параметри можуть бути визначені таким чином [23]:

$$\tilde{b}_c = \sqrt{\frac{(1-r_c^2)^{2p_c-1}}{\sum_{k=0}^{p_c-1} \left(\binom{p_c-1}{k} \times r_c^k \right)^2}}; \quad (12)$$

$$\tilde{b}_r = \sqrt{\frac{(1-r_r^2)^{2p_r-1}}{\sum_{k=0}^{p_r-1} \left(\binom{p_r-1}{k} \times r_r^k \right)^2}}; \quad (13)$$

де $\binom{p_c-1}{k} = \frac{(p_c-1)!}{k!(p_c-1-k)!}$, $\binom{p_r-1}{k} = \frac{(p_r-1)!}{k!(p_r-1-k)!}$.

Крок 5. Обчислення коефіцієнтів $\tilde{a}(i, j)$, $i=0, \dots, p_r$, $j=0, \dots, p_c$. Нехай вказані коефіцієнти зберігаються у двовимірному масиві. Представимо цей масив у вигляді матриці $\tilde{A}$:

$$\tilde{A} = \begin{bmatrix} \tilde{a}(0,0) & \tilde{a}(0,1) & \dots & \tilde{a}(0,p_c) \\ \tilde{a}(1,0) & \tilde{a}(1,1) & \dots & \tilde{a}(1,p_c) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{a}(p_r,0) & \tilde{a}(p_r,1) & \dots & \tilde{a}(p_r,p_c) \end{bmatrix}.$$

Елементи матриці $\tilde{A}$ обчислюються на основі коефіцієнтів $\tilde{a}_c(j)$, $j=0, \dots, p_c$ та $\tilde{a}_r(i)$, $i=0, \dots, p_r$, що визначені на попередньому кроці. Нехай дані коефіцієнти записані у векторі-рядку $\tilde{A}_c = (\tilde{a}_c(0), \tilde{a}_c(1), \dots, \tilde{a}_c(p_c))$ та векторі-рядку $\tilde{A}_r = (\tilde{a}_r(0), \tilde{a}_r(1), \dots, \tilde{a}_r(p_r))$. Тоді процедура визначення елементів матриці $\tilde{A}$ у векторно-матричній формі буде мати наступний вигляд (причому, беручи до уваги варіант запису математичного виразу для двовимірної авторегресійної моделі (3), з метою правильного формування знаку коефіцієнтів $\tilde{a}(i, j)$, необхідно результат множення $\tilde{A}_r^T$ на $\tilde{A}_c$ також помножити на (-1) , як це показано в наступному виразі):

$$\tilde{A} = (-1) \times \tilde{A}_r^T \times \tilde{A}_c. \quad (14)$$

На основі параметрів $\tilde{b}_c$ та $\tilde{b}_r$ обчислюється параметр $\tilde{b}$ [23]:

$$\tilde{b} = \tilde{b}_c \times \tilde{b}_r. \quad (15)$$

Крок 6. Синтез текстури. З урахуванням введених позначень, вираз (3) для процедури генерування відліків текстури, може бути переписаний так:

$$\tilde{I}(k, l) = \tilde{\sigma}_w w(k, l) + \sum_{i=0}^{p_r} \sum_{j=0}^{p_c} \tilde{I}(k-i, l-j) \tilde{a}(i, j), \quad (16)$$

де $\tilde{\sigma}_w = \sigma_l \times \tilde{b}$, значення σ_l оцінювалося на кроці l ; випадкова величина $w(k, l) = N(0, 1)$ може бути згенерована за допомогою генератора незалежних гаусівських випадкових величин; індекси i та j в операторі суми не повинні обидва одночасно дорівнювати нулю згідно рис. 2, таким чином у виразі (16) коефіцієнт $\tilde{a}(0, 0)$ не враховується; змінюючи значення індексу k в межах $0, \dots, N-1$ та індексу l в межах $0, \dots, M-1$ виконується генерування всіх відліків текстури, що представляє собою зображення із кількістю рядків N та кількістю стовпців M . Згідно із рис. 2, в ході обчислення значень пікселів, що розміщуються в рядках із індексами від 0 до $p_r - 1$, а також пікселів, що розміщуються в стовпцях з індексами від 0 до $p_c - 1$, в операторі суми у виразі (16) виникають відліки $\tilde{I}$ з від'ємними індексами, таким чином це треба враховувати, при цьому такі відліки можуть покладатися рівними 0 , що представляє собою граничні умови. Модель, яка описується виразом (16), дозволяє генерувати центроване однорідне гаусівське випадкове поле із СКВ σ_l . Для отримання текстури, яка повинна мати середнє

значення яскравості, що і вхідне навчальне текстурне зображення, на основі аналізу якого обчислювалися коефіцієнти моделі (16), необхідно до кожного відліку $\tilde{I}$ додати значення параметру μ_r , який був оцінений на кроці 1.

Дослідження алгоритму проводилося в MATLAB. Вхідна текстура, на основі якої обчислювалися коефіцієнти моделі, представляє собою зображення в градаціях сірого, значення пікселів якого знаходяться в межах 0...255. Зображення зчитувалося функцією *imread()*. Шляхом використання функції *im2double()* виконувалося приведення значень пікселів із діапазону 0...255 до діапазону 0...1, типу даних *double*. Після проведення вказаних перетворень виконувалися описані вище кроки алгоритму.

На рис. 3,а приведено тестові еталонні текстурні фрагменти, що представляють собою ділянки на знімках, які отримані в оптичному діапазоні довжин хвиль в системі дистанційного зондування земної поверхні [27]. *Зображення 1* – ділянка лісу; *Зображення 2* – ділянка рівнинної місцевості; *Зображення 3* – ділянка низькоповерхової забудови; *Зображення 4* – ділянка густої рослинності. Під кожним зображенням приведена його гістограма. В табл. 1 для кожного зображення вказано μ_r та σ_r .

На рис. 3,б приведено результати генерування текстур для порядку моделі (1,1). В табл. 1 у відповідному стовпці представлено обчислені коефіцієнти моделі, що розміщені в матриці $\hat{A}$ (значення округлені до 3-х знаків після коми), і надано розраховане значення СКВ гаусівського шуму $\hat{\sigma}_w$, також приведено середнє значення яскравості згенерованого текстурного фрагменту, що позначене як $\hat{\mu}_r$, а також СКВ $\hat{\sigma}_r$, які були оцінені по синтезованому зображенні, з метою порівняння відповідних статистичних параметрів згенерованої та оригінальної текстури. Враховуючи, що зображення, які отримані для порядку моделі (1,1), характеризуються автокореляційною функцією, яка має виражену анізотропність, що проявляється в помітно вищій кореляції пікселів вздовж рядків та стовпців, аніж діагональних елементів, то візуально це впливає на появу сітчастої структури на зображенні, що в багатьох випадках може вважатися недоліком, тому є доцільним використання моделі вищого порядку.

В табл. 1 в стовпці (2,2) містяться дані, що отримані в ході моделювання при покладанні порядку моделі рівним (2,2). Зображення, які згенеровані для цього випадку, на рис. 3 не приведені.

На рис. 3,в показано синтезовані текстури для

порядку моделі (3,3) та їх гістограми. В табл. 1 у відповідному стовпці приведено значення коефіцієнтів моделі, а також $\hat{\mu}_r$ та $\hat{\sigma}_r$. Для кожного вхідного еталонного текстурного фрагменту та кожного згенерованого зображення, яке формувалося при покладанні порядку моделі (3,3), оцінювалась двовимірною автокореляційною функцією $R(n,m)$ з метою аналізу кореляційних властивостей зображень. На рис. 3,г наведено одновимірні зрізи нормованої двовимірної автокореляційної функції: горизонтальний зріз $R(0,m)$, $m=0,...,20$ відображає кореляцію вздовж рядків, вертикальний зріз $R(n,0)$, $n=0,...,20$ характеризує кореляційні властивості вздовж стовпців. Крива 1 відповідає оригінальній текстурі, а крива 2 – синтезованій текстурі.

Отримані результати дають змогу провести оцінку відповідності статистичних параметрів, форми гістограми, кореляційних властивостей оригінальних та згенерованих текстур, а також їхню візуальну подібність при сприйнятті людиною. Важливим етапом процедури синтезу текстур є вибір порядку моделі, який суттєво впливає на формування зображень та їхню відповідність еталонним навчальним зразкам.

На рис. 4 представлено приклади оригінальних текстур (*Зображення 5* та *Зображення 6*), що отримані в системі дистанційного зондування за допомогою радіолокатора із синтезованою апертурою (РСА) [28]. Приведено зрізи нормованої двовимірної автокореляційної функції (крива 1 – еталонна текстура, 2 – штучна текстура). Незважаючи на відмінності у формі гістограми для зображень на рис. 4,а, їхні кореляційні функції та візуальне відображення залишаються близькими, що дозволяє застосовувати обрану модель для відтворення просторової структури такого виду текстур. Текстури на рис. 4,б добре узгоджуються як по розподілу значень яскравості так і по кореляційним властивостям та статистичним параметрам.

В табл. 2 представлено коефіцієнти моделі, які отримані в ході аналізу оригінальних текстур, що приведені на рис. 4, при покладанні порядку моделі (1,1), (2,2) та (3,3).

Висновки. Генерування текстур має важливе практичне значення в різноманітних сферах, що охоплюють обробку та аналіз цифрових зображень. В роботі проведено дослідження алгоритму генерування текстур, який побудований на використанні двовимірної авторегресійної моделі, коефіцієнти якої обчислюються на основі коефіцієнтів одновимірної авторегресійної моделі, що визначаються в ході аналізу окремо відліків рядків та стовпців

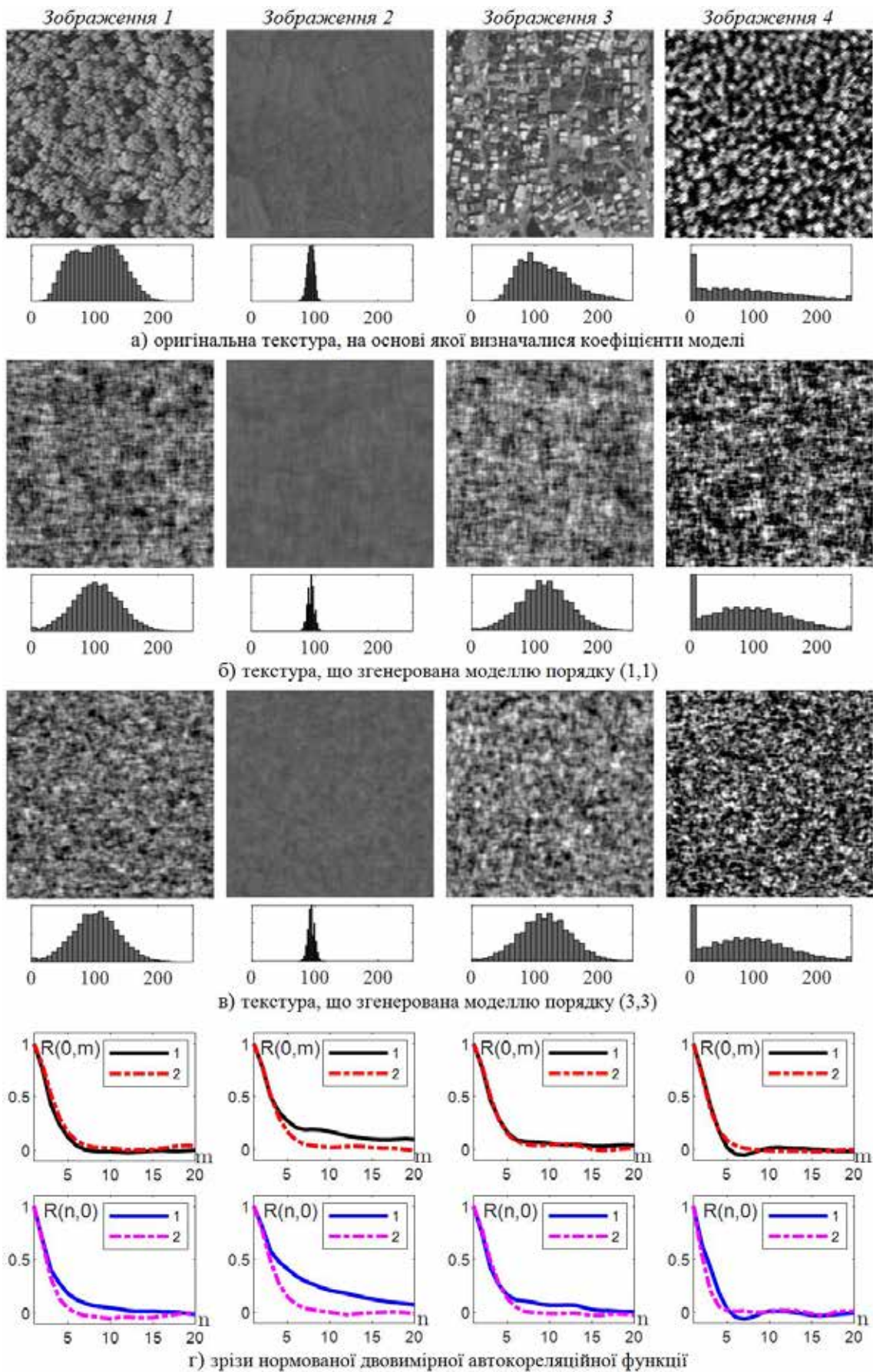

Рис. 3. Результати генерування текстур супутникових зображень

Коефіцієнти моделі для генерування текстур супутникових зображень

Зобр. №	Порядок моделі (p_r, p_c)		
	(1,1)	(2,2)	(3,3)
1	Вхідне зображення: $\mu_I = 0,401$ $\sigma_I = 0,147$		
	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,400$ $\tilde{\sigma}_I = 0,146$ Матриця $\tilde{A}$: -1,000 0,763 0,689 -0,526 $\tilde{\sigma}_w = 0,069$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,406$ $\tilde{\sigma}_I = 0,146$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 1,037 -0,269 0,785 -0,814 0,211 -0,154 0,160 -0,041 $\tilde{\sigma}_w = 0,059$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,399$ $\tilde{\sigma}_I = 0,145$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 1,109 -0,410 0,051 0,801 -0,888 0,328 -0,040 -0,214 0,237 -0,088 0,011 0,019 -0,021 0,008 -0,001 $\tilde{\sigma}_w = 0,059$
2	Вхідне зображення: $\mu_I = 0,368$ $\sigma_I = 0,021$		
	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,369$ $\tilde{\sigma}_I = 0,021$ Матриця $\tilde{A}$: -1,000 0,783 0,809 -0,634 $\tilde{\sigma}_w = 0,008$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,368$ $\tilde{\sigma}_I = 0,021$ Матриця $\tilde{A}$: -1,000 1,028 -0,264 0,992 -1,019 0,262 -0,246 0,253 -0,065 $\tilde{\sigma}_w = 0,007$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,368$ $\tilde{\sigma}_I = 0,021$ Матриця $\tilde{A}$: -1,000 1,101 -0,404 0,049 1,051 -1,157 0,425 -0,052 -0,368 0,405 -0,149 0,018 0,043 -0,047 0,017 -0,002 $\tilde{\sigma}_w = 0,007$
3	Вхідне зображення: $\mu_I = 0,452$ $\sigma_I = 0,158$		
	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,450$ $\tilde{\sigma}_I = 0,155$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,769 0,744 -0,572 $\tilde{\sigma}_w = 0,067$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,447$ $\tilde{\sigma}_I = 0,154$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 1,014 -0,257 0,969 -0,983 0,249 -0,235 0,238 -0,060 $\tilde{\sigma}_w = 0,054$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,456$ $\tilde{\sigma}_I = 0,160$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 1,066 -0,379 0,045 1,027 -1,095 0,389 -0,046 -0,352 0,375 -0,133 0,016 0,040 -0,043 0,015 -0,002 $\tilde{\sigma}_w = 0,055$
4	Вхідне зображення: $\mu_I = 0,332$ $\sigma_I = 0,269$		
	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,344$ $\tilde{\sigma}_I = 0,266$ Матриця $\tilde{A}$: -1,000 0,718 0,638 -0,458 $\tilde{\sigma}_w = 0,144$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,333$ $\tilde{\sigma}_I = 0,266$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,873 -0,191 0,621 -0,542 0,118 -0,096 0,084 -0,018 $\tilde{\sigma}_w = 0,147$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,339$ $\tilde{\sigma}_I = 0,266$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,859 -0,246 0,023 0,625 -0,537 0,154 -0,015 -0,130 0,112 -0,032 0,003 0,009 -0,008 0,002 -0,000 $\tilde{\sigma}_w = 0,155$

зображення, розглядаючи їх як реалізації одновимірного випадкового процесу. Такий підхід дозволяє полегшити процедуру визначення коефіцієнтів двовимірної моделі, однак вказане спрощення призводить до втрати частини просторової інформації, що обмежує можливості алгоритму по синтезу певних класів текстур, якими можуть характеризуватися об'єкти на реальних зображеннях.

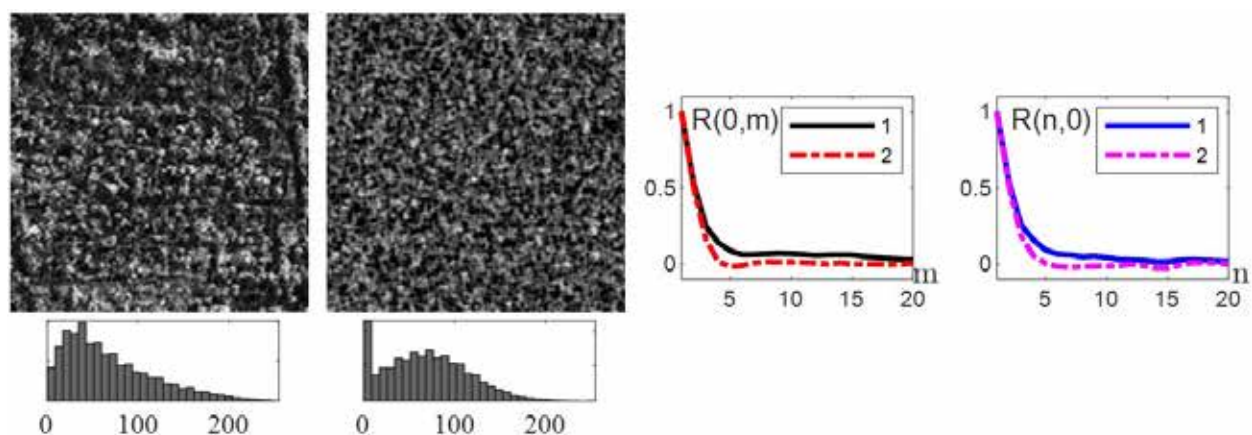
Результати моделювання в програмному середовищі MATLAB демонструють працездатність та можливості алгоритму на прикладі синтезу окремих текстур супутникових знімків земної поверхні. Отримані результати можуть бути використані

для створення програмного інструментарію синтезу штучних текстур, зокрема для формування навчальних вибірок у задачах обробки зображень, імітаційного моделювання та тестування і дослідження відповідних методів та алгоритмів.

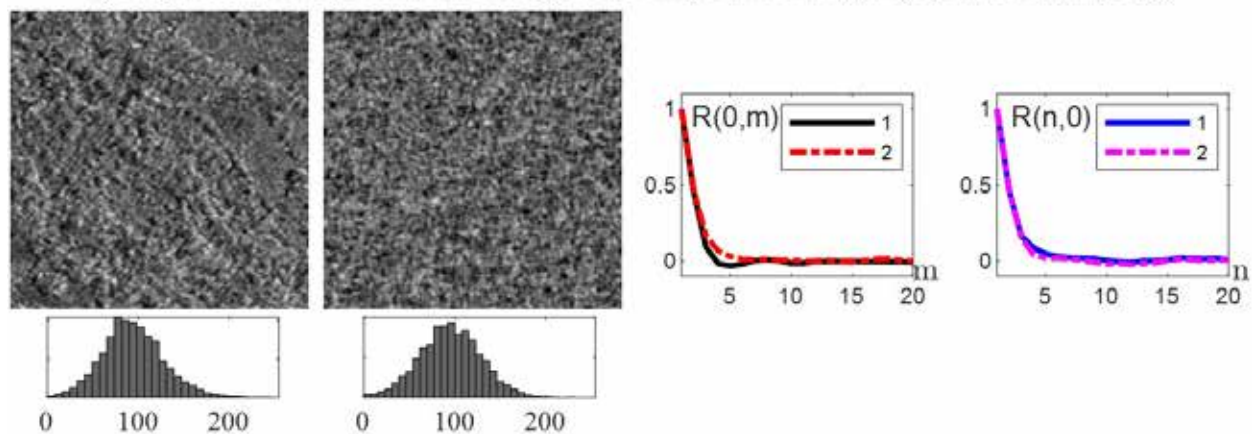
Напрямок подальших досліджень передбачає проведення порівняльного аналізу алгоритмів синтезу текстур, побудованих на застосуванні математичних моделей, та рішень, що ґрунтуються на технології машинного навчання та нейронних мереж, з метою виявлення основних переваг, недоліків та особливостей функціонування відповідних підходів по генеруванню штучних текстур.

Коефіцієнти моделі для генерування текстур PCA зображень

Зобр. №	Порядок моделі (p_r, p_c)		
	(1,1)	(2,2)	(3,3)
5	Вхідне зображення: $\mu_I = 0,332$ $\sigma_I = 0,269$		
	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,268$ $\tilde{\sigma}_I = 0,191$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,529 0,534 -0,282 $\tilde{\sigma}_w = 0,136$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,268$ $\tilde{\sigma}_I = 0,186$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,551 -0,076 0,556 -0,306 0,042 -0,077 0,043 -0,006 $\tilde{\sigma}_w = 0,139$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,260$ $\tilde{\sigma}_I = 0,190$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,553 -0,102 0,006 0,558 -0,309 0,057 -0,003 -0,104 0,057 -0,011 0,001 0,006 -0,004 0,001 -0,000 $\tilde{\sigma}_w = 0,140$
6	Вхідне зображення: $\mu_I = 0,370$ $\sigma_I = 0,131$		
	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,370$ $\tilde{\sigma}_I = 0,133$ Матриця $\tilde{A}$ -1,000 0,452 0,463 -0,209 $\tilde{\sigma}_w = 0,104$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,372$ $\tilde{\sigma}_I = 0,131$ Матриця $\tilde{A}$: -1,000 0,516 -0,067 0,493 -0,254 0,033 -0,061 0,031 -0,004 $\tilde{\sigma}_w = 0,101$	Згенероване зображення: $\tilde{\mu}_I = 0,373$ $\tilde{\sigma}_I = 0,130$ Матриця : -1,000 0,516 -0,089 0,005 0,496 -0,256 0,044 -0,003 -0,082 0,042 -0,007 0,000 0,005 -0,002 0,000 -0,000 $\tilde{\sigma}_w = 0,102$

а) Зображення 5. Оригінальна текстура та згенерована текстура (порядок моделі (3,3))

б) Зображення 6. Оригінальна текстура та згенерована текстура (порядок моделі (3,3))

Рис. 4. Результати генерування текстур PCA зображень

Список літератури:

1. Sampath M., Akramkhan M., Vaishnav A., Venkatraman N. Overview of Digital Image Processing and Its Real-World Applications. *International Journal of Recent Development in Computer Technology & Software Applications*. 2024. Vol. 8. No. 1. P. 68–75.
2. Сергєєва К.Л. Автоматичний аналіз космічних зображень териконів. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 3. С. 43–49.
3. Розумовський М., Крошній І. Сегментація та класифікація зображень з використанням SLIC Superpixel у лісовому середовищі. *Вісник Хмельницького національного університету: Технічні науки*. 2024. Т. 345. № 6(2). С. 69–73.
4. Мокін В.Б., Грузман Д.М., Довгополук С.О., Лотоцький А.О. Системний аналіз розмірів фрагмента зображень аерофотозйомки сільськогосподарських угідь для пошуку аномалій у них методами машинного навчання. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2019. № 3. С. 75–85.
5. Жултинська А. Виявлення аномалій в даних повітряного спостереження за допомогою сплайн-моделей. *Політ. Сучасні проблеми науки : тези доп. XXV міжн. наук.-практ. конф. зд. вищ. осв. і мол. учених, Київ, 1–4 квіт. 2025. Київ, 2025. С. 160–161.*
6. Cruz H., Vestias M., Monteiro J., Neto H., Duarte R.P. A Review of Synthetic-Aperture Radar Image Formation Algorithms and Implementations: A Computational Perspective. *Remote Sensing*. 2022. No. 14(5) 1258. P. 1–30.
7. Park J., Cho Y.K., Kim S. Deep learning-based UAV image segmentation and inpainting for generating vehicle-free orthomosaic. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*. 2022. Vol. 115. P. 1–11.
8. Qureshi M.A., Deriche M., Beghdadi A., Amin A. A critical survey of state-of-the-art image inpainting quality assessment metrics. *Journal of Visual Communication and Image Representation*. 2017. Vol. 49. P. 177–191.
9. Melnychenko A.S., Vodolazskiy Ye. V. Texture missing parts generation based on image statistical analysis. *Cybernetics and Computer Engineering*. 2023. No. 4(214). P. 40–53.
10. Ferraris J., Gatzidis C., Tian F. Automating Terrain Texturing in Real-Time Using a Rule-Based Approach. *The International Journal of Virtual Reality*. 2010. Vol. 9. No. 4. P. 21–28.
11. Приставка П.О., Нічіков Є.П. Інформаційна технологія моделювання рельєфу місцевості із прив'язкою даних аерокосмічної фотозйомки. *Наукові технології*. 2012. № 3(15). С. 52–57.
12. Пелещак Р., Копач Б., Пелещак І. Генерація супутникових зображень на основі тексту за допомогою нейронної мережі GAN поєднаної з трансформером SBERT. *Вісник Хмельницького національного університету: Технічні науки*. 2025. Т. 349. № 2. С. 358–363.
13. Mansourifar H., Moskovitz A., Klingensmith B., Mintas D., Simske S.J. GAN-Based Satellite Imaging: A Survey on Techniques and Applications. *IEEE Access*. 2022. Vol. 10. P. 118123–118140.
14. Marin J., Escalera S. SSSGAN: Satellite Style and Structure Generative Adversarial Networks. *Remote Sensing*. 2021. No. 13. P. 1–23.
15. Abady L., Barni M., Garzelli A., Tondi B. Generation of synthetic generative adversarial network-based multispectral satellite image with improved sharpness. *Journal of Applied Remote Sensing*. 2024. Vol. 18(1). P. 1–28.
16. Barnes C., Zhang F. A survey of the state-of-the-art in patch-based synthesis. *Computational Visual Media*. 2017. Vol. 3. No. 1. P. 3–20.
17. Akl A., Yaacoub C., Donias M., Da Costa J.-P., Germain C. A survey of exemplar-based texture synthesis methods. *Computer Vision and Image Understanding*. 2018. Vol. 172. P. 12–24.
18. Chen H., Liu J., Chen W., Liu S., Zhao Y. Exemplar-based Pattern Synthesis with Implicit Periodic Field Network. *IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR) : proceedings*. New Orleans, 18–24 Jun. 2022. New Orleans, 2022. P. 3698–3707.
19. Завгородній В.В., Завгородня Г.А., Демченко І.В., Крамаренко К.С., Шевченко І.О., Юрченко А.В. Метод створення штучних текстур із заданими параметрами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2022. Т. 33(72). № 2. С. 86–90.
20. Chen Ch., Chen C. Texture Synthesis: A Review and Experiments. *Journal of Information Science and Engineering*. 2003. Vol. 19. № 2. P. 371–380.
21. Vaishali D., Ramesh R., Anita Christaline J. 2 D autoregressive model for texture analysis and synthesis. *International Conference on Communication and Signal Processing : proceedings*. 2014. P. 1135–1139.
22. Вишневий С.В., Журба А.В. Синтез відеопослідовностей, що містять однорідну текстуру із сепарабельною автокореляційною функцією. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2025. Т. 36. № 4. Ч. 2. С. 63–72.
23. Computer Vision in Advanced Control Systems-5. Advanced Decisions in Technical and Medical Applications / ed. by M. Favoskaya, L. Jain. Springer, 2020. 321 p.

24. Gonzalez R.C., Woods R.E. Digital Image Processing. Pearson, 2018. 1022 p.
25. Nemirovsky S., Porat M. On texture and image interpolation using Markov models. *Signal Processing: Image Communication*. 2009. Vol. 24. No. 3. P. 139–157.
26. Kallas M., Honeine P., Francis C., Amoud H. Kernel autoregressive models using Yule-Walker equations. *Signal Processing*. 2013. Vol. 93. No. 11. P. 3053–3061.
27. RSICD_optimal. Datasets for remote sensing images. URL: https://github.com/201528014227051/RSICD_optimal (дата звернення: 16.10.2025).
28. SAR Data Gallery. URL: <https://symspective.com/gallery> (дата звернення: 25.10.2025).

**Vyshnevyyi S.V., Tovkach I.O., Chmelov V.O., Cherkas M.V. ALGORITHM
FOR GENERATING TEXTURES OF DIGITAL IMAGES BASED ON AUTOREGRESSIVE
MODEL OF RANDOM FIELD**

The article presents a study of an algorithm for generating artificial textures based on a two-dimensional autoregressive model used for synthesizing a Gaussian random field. The coefficients of the two-dimensional autoregressive model are derived using the coefficients of a one-dimensional autoregressive model, which are estimated from a training dataset by treating pixel sequences along each coordinate of a homogeneous training texture image as realizations of a random process. This approach reduces the computational complexity of determining the parameters of the two-dimensional model compared to traditional methods. The performance of the algorithm was evaluated in the MATLAB environment. The paper includes examples of synthesized textures obtained by estimating the model coefficients from real satellite images of the Earth's surface. A comparison of brightness histograms of the original and synthesized textures is presented, along with an analysis of normalized autocorrelation functions and statistical parameters. The coefficients of two-dimensional autoregressive models of orders (1,1), (2,2), and (3,3) are provided, which were estimated during the analysis of training data and subsequently applied to generate artificial images. It is shown that for textures whose correlation properties align with the used parameter-estimation methodology, the synthesized images demonstrate an acceptable level of similarity to real textures, both in terms of visual perception and statistical characteristics. The presented results may serve as a basis for the development of software tools for texture generation aimed at creating artificial training datasets that can be used to study relevant image analysis methods and algorithms within simulation-based and computational modeling of specialized radio-electronic systems, computer vision systems, as well as in other educational or applied research tasks.

Key words: textured image, correlation, model coefficients, algorithm, texture synthesis, histogram.

Дата надходження статті: 26.11.2025

Дата прийняття статті: 15.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Войтюк О.В.

Державний університет «Житомирська політехніка».

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ РЕНДЕРИНГУ ВЕБ-ЗАСТОСУНКІВ

Найбільш значущим та досліджуваним інноваційним питанням у сфері веб-розробки є вдосконалення методів рендерингу веб-застосунків. Вони є одним із ключових завдань сучасних інформаційних технологій та потребують системного вирішення. У статті запропоновано розглядати рендеринг як комплексну модель трансформації архітектурних та алгоритмічних рішень у високопродуктивний користувацький досвід. У роботі здійснено порівняльний аналіз основних підходів — клієнтського рендерингу (CSR), серверного рендерингу (SSR), статичної генерації (SSG) та інкрементальної регенерації (ISR), які формують основу сучасних веб-фреймворків. Показано, що клієнтський рендеринг забезпечує інтерактивність та модульність, але супроводжується проблемами продуктивності та SEO. Висвітлено, що серверний рендеринг дозволяє підвищити швидкість завантаження та якість індексації, однак вимагає значних серверних ресурсів і ретельної синхронізації стану. Показано, що SSG та ISR поєднують переваги статичних і динамічних стратегій, водночас створюють умови для масштабованості та ефективного оновлення контенту. Особливу увагу приділено роботі з деревами компонентів і механізмами управління станом (Redux, MobX, Vuex, Zustand), які визначають узгодженість між серверним та клієнтським середовищами. Висвітлено інноваційні напрями дослідження, зокрема прогресивну та селективну гідратацію, islands-архітектуру, стрімінговий серверний рендеринг. Доведено, що подальший розвиток веб-рендерингу пов'язано із гібридними моделями, які здатні забезпечити баланс між швидкодією, актуальністю даних і масштабованістю. Запропонований підхід може бути використаний під час проектування корпоративних систем і високонавантажених платформ, де ефективність рендерингу безпосередньо впливає на якість бізнес-процесів, а також користувацький досвід.

Ключові слова: веб-застосунки, рендеринг, CSR, SSR, SSG, ISR, гібридні підходи, управління станом, гідратація.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій і глобальна діджиталізація суспільства визначають нові вимоги до якості, швидкодії та масштабованості веб-застосунків. З огляду на значне зростання кількості користувачів та ускладнення інформаційних систем методи рендерингу вважаються ключовим інструментом забезпечення ефективної взаємодії людини з цифровим середовищем. Сучасні економічні та соціальні процеси (від електронної комерції до державних сервісів) поступово масштабуються та базуються на стабільній роботі веб-платформ. Це обумовлює потребу у виборі оптимальних стратегій відображення контенту та управління даними. Водночас різні підходи до рендерингу (клієнтський, серверний та гібридний) мають як переваги, так і суттєві обмеження, які вимагають їхнього ґрунтовного аналізу та удосконалення. Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного дослідження інноваційних технологій рендерингу, які здатні забезпечити баланс між

продуктивністю, інтерактивністю та доступністю веб-застосунків, що безпосередньо впливатиме на якість бізнес-процесів, конкурентоспроможність компаній і комфорт користувачів у цифровому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням порівняльного аналізу стратегій рендерингу присвячено роботи закордонних науковців з цієї тематики — В. Чалла [8], Т. Іскандар, М. Лубіс, Т. Кусумасарі та А. Лубіс [15], а також Ф. Павіч і Л. Бркіч [25]. Вони систематизують переваги й обмеження клієнтського та серверного підходів. Архітектурні аспекти серверного рендерингу та його вплив на продуктивність корпоративних систем досліджують С. Женне [13], К. Валламсетла [33] та Х. Екпобімі [10]. Автори підкреслюють значущість SSR для SEO-оптимізації та масштабованості. Проблеми клієнтського рендерингу у сучасних мережевих застосунках висвітлюють К. Насенок і М. Войцеховська [22]. Гібридним підходам та інноваційним технологіям ренде-

рингу приділяють увагу Ф. Карвалью та П. Фіалю [6, 7], які досліджують прогресивний серверний рендеринг з асинхронними API, а також К. Чен [9], який аналізує модульний рендеринг та адаптивну гідратацію у React-застосунках. Порівняльні дослідження продуктивності сучасних веб-фреймворків представлено у працях Л. Курапаті [18], Р. Олліла, Н. Мякітало та Т. Мікконен [23]. Однак досліджувана проблематика недостатньо висвітлено в сучасних українських наукових дослідженнях. Потребують подальшого системного дослідження питання комплексної оптимізації гібридних моделей рендерингу, які поєднують переваги різних стратегій для забезпечення балансу між продуктивністю, масштабованістю та якістю користувацького досвіду у високонавантажених веб-застосунках.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів дослідження сучасних методів рендерингу веб-застосунків, порівняння їхніх можливостей та обмежень.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх років спостерігається стрімкий розвиток методів рендерингу веб-застосунків, які спрямовані на підвищення продуктивності, масштабованості та якості користувацького досвіду. Сучасні веб-застосунки використовують різноманітні стратегії рендерингу: клієнтський рендеринг (CSR - Client-Side Rendering), серверний рендеринг (SSR - Server-Side Rendering), статичну генерацію сайтів (SSG - Static Site Generation), інкрементальну статичну регенерацію (ISR - Incremental Static Regeneration), прогресивну гідратацію, стрімінговий SSR та edge-side рендеринг (ESR) [8; 13; 15; 22]. Кожен підхід має свої переваги та недоліки стосовно продуктивності, оптимізації для пошукових систем (SEO - Search Engine Optimization), масштабованості та складності впровадження.

Клієнтський рендеринг (CSR) – це підхід, який передбачає, що основна логіка рендерингу веб-застосунку виконується у браузері користувача, а не на сервері. CSR забезпечує модульність, гнучкість і швидку розробку, використовуючи компонентну архітектуру та сучасні фреймворки (React, Vue, Angular). Він сприяє створенню застосунків на основі компонентів [22]. Важливою перевагою є висока інтерактивність. Динамічне оновлення інтерфейсу без повного перезавантаження сторінки забезпечує плавний користувацький досвід. До того ж, ефективне управління станом досягається за допомогою сучасних підходів, таких як: Flux, Redux та реактивне програмування, що дозволяють централізовано керувати станом

застосунку та підвищує його надійність і масштабованість [8].

Обмеження CSR полягають у складнощях з SEO та індексацією, тому що контент генерується в браузері користувача (на клієнті). Це може призводити до некоректного відображення сторінок у пошукових системах. Додатковою проблемою є великі розміри файлів. Для повноцінної роботи застосунку потрібно завантажувати значний обсяг JavaScript, що негативно впливає на продуктивність у повільних мережах або слабких пристроях. Також виникають ризики безпеки через експонування логіки застосунку та API в браузері, що підвищує вразливість до атак.

Серверний рендеринг (SSR) як ключова технологія для підвищення продуктивності, SEO та масштабованості сучасних веб-застосунків, насамперед для великих платформ і корпоративних рішень – це підхід, за якого HTML-код сторінки генерується на сервері, а не в браузері користувача [10; 18]. Його ключові переваги полягають у значному покращенні продуктивності, внаслідок того, що цей підхід зменшує час до першого відображення контенту (Time-to-First-Byte, First Contentful Paint). Також перевагою є SEO та індексація. Сервер одразу повертає повноцінний HTML, завдяки чому пошукові системи коректно індексують сторінки, водночас підвищують видимість сайту. До того ж, SSR забезпечує масштабованість, у такий спосіб дозволяючи обслуговувати тисячі спільних користувачів, насамперед за умови використання сучасних фреймворків, таких як Next.js, Nuxt.js чи Angular. Сучасні технології SSR включають гібридні моделі, які поєднують цей підхід з інкрементальною статичною генерацією (ISR), статичною генерацією (SSG) та клієнтською інтерактивністю. Це дозволяє збалансувати швидкість, динамічність і SEO [10; 13; 33]. Також важливим напрямом досліджуваного питання є прогресивний SSR, який, завдяки асинхронним шаблонам і поступовому рендерингу, дозволяє відображати контент відповідно до надходження даних. У такий спосіб це покращує досвід користувачів, навіть у випадку складних запитів [6; 7; 9]. Додатково використовується модульна гідратація, що забезпечує гнучке керування відновленням роботи компонентів залежно від пристрою, мережі та їхньої важливості, а також зменшуючи навантаження на клієнтів.

Водночас SSR має свої обмеження. Однією з основних проблем є складність синхронізації стану між сервером і клієнтом, яка потребує ретельної реалізації, щоб уникнути розбіжностей

тей під час гідратації [33; 9]. Крім того, спостерігаються високі витрати на серверні ресурси за великої кількості синхронних запитів, що потребує застосування кешування та CDN [10; 13; 21]. Також існують потенційні ризики безпеки, якщо не дотримуватися сучасних практик захисту [26]. Впровадження SSR як ефективного підходу для створення швидких SEO-оптимізованих і масштабованих веб-застосунків, вимагає врахування складності синхронізації стану та оптимізації серверних ресурсів і безпеки, але сучасні фреймворки та архітектурні патерни значно спрощують ці завдання [4; 9; 10; 13; 26; 33].

Гібридні стратегії (ISR, SSG) поєднують переваги SSR і CSR – швидке завантаження статичних сторінок, можливість динамічного оновлення контенту та масштабованість. ISR дозволяє оновлювати сторінки на сервері без повної регенерації, а SSG – попередньо генерувати сторінки під час збірки. Це знижує навантаження на сервер і забезпечує високу продуктивність для великої кількості користувачів [8; 13], водночас поєднує швидкість статичної генерації (сторінки доставляються з CDN) із динамічністю серверного рендерингу (оновлення контенту на сервері), що гарантує високу продуктивність навіть для великих застосунків. Важливою перевагою також є оптимізація ресурсів, тому, що оновлюються лише змінені сторінки, що зменшує навантаження на сервер і дозволяє ефективно обробляти високий трафік [38; 20].

Однак впровадження ISR супроводжується низкою певних проблем. Зокрема, виникає складність налаштування механізмів оновлення, що необхідно для уникнення розбіжностей у даних. Крім того, існує потреба у додаткових заходах безпеки через динамічне оновлення контенту. Також слід враховувати витрати на інфраструктуру, які для великих проєктів вимагають оптимізації кешування та балансування. Таким чином, ISR у веб-розробці постає як гнучкий та високопродуктивний метод рендерингу, який балансує між статичністю та динамічністю, а аналогічні гібридні підходи у суміжних сферах, зокрема в Image Super-Resolution, підтверджують ефективність комбінування стратегій для досягнення оптимального співвідношення якості, швидкості й використання ресурсів [3; 20; 38]. Гібридний метод рендерингу ISR – є сучасною стратегією, що забезпечує високу продуктивність, масштабованість і динамічність контенту.

Гібридний підхід до рендерингу SSG поєднує переваги попередньої генерації сторінок із дина-

мічними або інтерактивними можливостями, що дозволяє створювати швидкі, масштабовані та сучасні веб-застосунки. Основні його принципи полягають у попередній генерації контенту. HTML-сторінки створюються під час збірки, що забезпечує миттєве завантаження та високу продуктивність. За такої умови гібридний підхід дозволяє додавати динамічні елементи за допомогою клієнтського JavaScript, API-запитів або інкрементального оновлення сторінок, зокрема через ISR [8]. Унаслідок використання компонентної архітектури та можливості поєднання SSG із SSR чи CSR досягається модульність і масштабованість, що створює гнучкі сценарії використання. Практична реалізація цього підходу забезпечує покращений користувацький досвід (основний контент відображається швидко, а динамічні частини підвантажуються асинхронно), завдяки цьому підвищується інтерактивність. Водночас попередньо згенерований HTML оптимізує SEO, а гібридні механізми дозволяють оновлювати контент без потреби у повній регенерації сайту. Це створює гнучкість для складних застосунків, де можна комбінувати SSG із SSR, ISR чи клієнтським рендерингом, адаптуючи методи до статичних, динамічних або персоналізованих сторінок [8]. Подібні гібридні підходи застосовуються і в суміжних галузях, зокрема у 3D-рендерингу [35].

Усі розглянуті підходи базуються на компонентній моделі, де дерево компонентів визначає структуру UI. У CSR дерево формується на стороні клієнта, в SSR – на сервері, в гібридних підходах – комбіновано. Управління станом (state management) критично важливе для синхронізації між сервером і клієнтом, насамперед під час гідратації. З цією метою використовуються Redux, Context API, MobX, а також оптимізації для мінімізації повторних рендерів і ефективної роботи з великими деревами компонентів [30; 31]. Відповідно, сучасні веб-фреймворки базуються на компонентній моделі, де дерево компонентів визначає структуру користувацького інтерфейсу незалежно від конкретної технології реалізації. Загальною концепцією є проміжний шар абстракції між компонентами застосунку та браузерним DOM, що дозволяє оптимізувати оновлення інтерфейсу.

Алгоритм узгодження є критичним компонентом для фреймворків з Virtual DOM. Класичний алгоритм порівняння дерев має складність $O(n^3)$, що є неприйнятним для реальних застосунків. Сучасні фреймворки реалізують евристичні $O(n)$ алгоритми. Вони базуються на двох припущеннях – елементи різних типів генерують різні

дерева, а розробники можуть надавати підказки через ключі (key prop) для ефективного відстеження елементів. Процес узгодження включає порівняння попереднього та нового дерева, ідентифікацію мінімального набору змін та застосування лише необхідних оновлень до реального DOM. React Fiber представляє еволюцію цього підходу. Він впроваджує інкрементальний рендеринг через розбиття роботи на малі одиниці, що дозволяє призупиняти, відновлювати та пріоритизувати оновлення, водночас підтримуючи дві версії дерева – current tree та work-in-progress tree [1]. Vue використовує подібну стратегію з реактивною системою на основі Proxu, що забезпечує автоматичне відстеження залежностей.

У клієнтському рендерингу (CSR) дерево компонентів формується повністю в браузері після завантаження JavaScript. Сервер надсилає мінімальний HTML-документ, браузер завантажує ресурси, фреймворк ініціалізується та будує дерево компонентів, динамічно рендерячи інтерфейс. Користувацькі взаємодії викликають зміни стану компонентів, що призводить до часткового повторного рендерингу без перезавантаження сторінки. Управління станом у CSR досягається через спеціалізовані бібліотеки. Серверний рендеринг (SSR) вимагає складнішої архітектури через необхідність синхронізації між сервером та клієнтом. Код фреймворку виконується на сервері, дерево компонентів рендериться у HTML з початковим станом, після чого сервер надсилає повністю сформований HTML браузеру. Коли клієнт отримує HTML разом з JavaScript, відбувається процес гідратації (hydration) – універсальна концепція для SSR-фреймворків (Next.js для React, Nuxt для Vue, SvelteKit для Svelte, Angular Universal). В межах процесу фреймворк реконструює своє внутрішнє представлення компонентів на стороні клієнта, прикріплює обробники подій та робить сторінку інтерактивною [12]. Гідратація вимагає узгодження між серверно-рендереним DOM та клієнтським представленням для виявлення розбіжностей. Критичною проблемою є те, що вся сторінка залишається невідгукою до завершення гідратації, внаслідок того, що інтерактивні елементи не можуть реагувати на взаємодії до прикріплення обробників подій. Vue автоматично намагається відновити та скоригувати pre-rendered DOM відповідно до клієнтського стану під час виявлення невідповідностей, хоча це призводить до втрат продуктивності [29].

Синхронізація стану між сервером та клієнтом є фундаментальною проблемою SSR незалежно

від фреймворку. Дані, які отримано на сервері для початкового рендерингу, мають бути доступні на стороні клієнта для гідратації без повторного завантаження. Загальноприйнятий підхід передбачає серіалізацію стану у глобальну змінну (window.INITIAL_STATE, window.NUXT, тощо) в HTML-рядку, яку клієнт використовує для ініціалізації сховища управління станом. Сучасні фреймворки впроваджують революційні можливості для SSR. Зокрема, Streaming HTML дозволяє починати відправку HTML до завершення завантаження всіх даних, розбиваючи HTML на фрагменти для прогресивного рендерингу браузером, що забезпечує швидший First Contentful Paint [32]. Selective Hydration надає пріоритет гідратації частинам, з якими взаємодіє користувач, за такої умови створюючи ілюзію миттєвої гідратації. React 18 реалізує це через Suspense, Next.js 15 використовує Server Components з автоматичним streaming, а Vue 3 впроваджує async components з подібною функціональністю [27].

Гібридні підходи (ISR, SSG) поєднують переваги різних стратегій рендерингу та підтримуються усіма основними meta-фреймворками. Прогресивна та селективна гідратація представляють новий етап еволюції веб-рендерингу. Так, Islands Architecture є framework-agnostic підходом, який розбиває сторінку на незалежні «острівці» інтерактивності, що оточені статичним HTML. Astro підтримує React, Vue, Svelte та Solid синхронно з директивами client:visible, client:idle, client:load для контролю гідратації. Fresh використовує Preact з islands-first підходом, Marko впроваджує власну реалізацію, а Eleventy інтегрує islands через web components [16; 17]. На відміну від монолітних JavaScript-бандлів, «острівці» завантажуються паралельно та гідруються ізольовано, при цьому компоненти з низьким пріоритетом не блокують критичні. Прогресивна гідратація фокусується на критичних компонентах, рендерує статичний контент на сервері та гідує лише інтерактивні елементи post-load [11].

React Server Components (RSC) представляють гібридний підхід, який поєднує сервероцентричну модель SSR з клієнтоцентричною моделлю CSR. Він дозволяє створювати змішане дерево компонентів з серверними та клієнтськими компонентами. Цей підхід забезпечує виконання частини логіки та рендерингу безпосередньо на сервері, що суттєво зменшує навантаження на клієнтське середовище та прискорює завантаження застосунку. Практичне застосування RSC демонструє його ефективність у системах із висо-

кими вимогами до динамічності та персоналізації інтерфейсу. Водночас RSC вимагає ретельного розподілу логіки між серверними та клієнтськими компонентами, який вимагає від розробників глибокого розуміння архітектурних особливостей гібридного рендерингу та механізмів синхронізації стану [24]. Узагальнену схему (розроблено автором) процесу гідратації веб-застосунків (Hydration) зображено на рисунку 1.

SSR, насамперед з використанням сучасних фреймворків (наприклад, Next.js), демонструє значні переваги для високонавантажених застосунків. Спостерігається покращення Time-to-First-Byte, зниження bounce rate та підвищення SEO [13; 15]. CSR забезпечує гнучкість, модульність і швидкість розробки, але може призводити до збільшення розміру файлів, проблем із SEO та продуктивністю на слабких пристроях [15; 22; 25]. Гібридні та інкрементальні підходи дозволяють поєднувати переваги SSR і CSR.

У питанні, яке пов'язано із конкретним вибором фреймворків та архітектур, слід зазначити, що популярні фреймворки (React, Angular, Vue, Svelte, Blazor) мають різні стратегії рендерингу, що впливають на масштабованість і продуктив-

ність. Найкращі результати досягаються за рахунок компіляційних оптимізацій та реактивних моделей [23; 25]. Для великих корпоративних систем актуальні архітектури з динамічною інклюзією віддалених компонентів (composable renderer services) [28].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що ефективність веб-платформ безпосередньо залежить від обраної стратегії відображення контенту та управління даними. Жоден із відомих підходів не може бути визнаний універсальним рішенням для всіх типів застосунків. Найбільший потенціал для створення високопродуктивних веб-застосунків демонструють гібридні стратегії, зокрема статична генерація сайтів та інкрементальна статична регенерація. Особливу увагу приділено ролі компонентної архітектури та механізмів управління станом у забезпеченні узгодженості між різними рівнями рендерингу. Правильна організація дерева компонентів і вибір відповідних інструментів управління станом визначають загальну ефективність застосунку та якість користувацького досвіду. Подальший розвиток досліджень пов'язаний з поглибленим вивченням гібридних моделей рен-

Рис. 1. Узагальнена схема процесу гідратації (Hydration) веб-застосунків

дерингу та розробкою методик автоматизованого вибору оптимальної стратегії залежно від специфіки конкретного застосунку. Важливим завданням залишається розробка комплексних методик оцінювання та прогнозування продуктивності

різних підходів рендерингу на етапі проєктування інформаційних систем, що дозволить обґрунтовано приймати архітектурні рішення для корпоративних платформ і високонавантажених веб-сервісів.

Список літератури:

1. Kalyanaraman K. A deep dive into React Fiber. *LogRocket*. URL: <https://blog.logrocket.com/deep-dive-react-fiber/>.
2. Abdallah A., Anadani S., Ismail H. Internet-Based 3D Volumes with Signed Distance Fields: Establishing a WebGL Rendering Infrastructure. *Proceedings of the International Conference on Computer and Applications (ICCA)*. 2024. Pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1109/ICCA62237.2024.10927852>.
3. Badiy M., Amounas F., Azrou M., Hammoudeh M. Advanced image super-resolution using deep learning approaches. *Radioelectronic and Computer Systems*. 2025. Is. 1. Pp. 187–198. DOI: <https://doi.org/10.32620/reks.2025.1.13>.
4. Bekmanova G., Yergesh B., Omarbekova A. et. al. Requirements for the Development of a Website Builder with Adaptive Design. *Proceedings of the 9th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK)*. 2024. Pp. 265–270. DOI: <https://doi.org/10.1109/UBMK63289.2024.10773412>.
5. Boutsis A., Ioannidis C., Verykokou S. Multi-Resolution 3D Rendering for High-Performance Web AR. *Sensors*. Basel, Switzerland. 2023. №23(15). DOI: <https://doi.org/10.3390/s23156885>.
6. Carvalho F.M. Progressive Server-Side Rendering with Suspendable Web Templates. *Web Information Systems Engineering – WISE 2024*. 2024. Vol. 15440. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-96-0576-7_33.
7. Carvalho F., Fialho P. Enhancing SSR in Low-Thread Web Servers: A Comprehensive Approach for Progressive Server-Side Rendering with any Asynchronous API and Multiple Data Models. *Proceedings of the 19th International Conference on Web Information Systems and Technologies*. 2023. Pp. 37–48. DOI: <https://doi.org/10.5220/0012165300003584>.
8. Challa V. Comprehensive Analysis of Modern Application Rendering Strategies: Enhancing Web and Mobile User Experiences. *Journal of Engineering and Applied Sciences Technology*. 2022. Vol. 4. Is. 4. Pp. 1–6. DOI: [https://doi.org/10.47363/JEAST/2022\(4\)248](https://doi.org/10.47363/JEAST/2022(4)248).
9. Chen K. Improving Front-end Performance through Modular Rendering and Adaptive Hydration (MRAH) in React Applications. 2025. DOI: <https://doi.org/10.48550/ARXIV.2504.03884>.
10. Harrison Oke Ekpobimi. Building high-performance web applications with NextJS. *Computer Science & IT Research Journal*. 2024. Is. 5(8). Pp. 1963–1977. DOI: <https://doi.org/10.51594/csitrj.v5i8.1459>.
11. Exploring Web Rendering: Progressive Hydration. *Babbel Magazine*. URL: <https://surl.li/xdxlso>.
12. Frontend SSR frameworks benchmarked: Angular, Nuxt, NextJs and SvelteKit. URL: <https://surl.li/egijxr>.
13. Genne S. Optimizing Enterprise Web Performance Through Server-Side Rendering: A Next.Js Framework Implementation. *European Modern Studies Journal*. 2025. Vol. 9. Is. 3. Pp. 255–264. DOI: [https://doi.org/10.59573/emsj.9\(3\).2025.21](https://doi.org/10.59573/emsj.9(3).2025.21).
14. Hamzaturrazak M., Jonemaro E., Pinandito A. Performance Analysis of 3D Rendering Method on Web-Based Augmented Reality Application Using WebGL and OpenGL Shading Language. *Proceedings of the 8th International Conference on Sustainable Information Engineering and Technology*. 2023. Pp. 637–643. DOI: <https://doi.org/10.1145/3626641.3626949>.
15. Iskandar T., Lubis M., Fabrianti K. T., Ridho Lubis A. Comparison between client-side and server-side rendering in the web development. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. 2020. Vol. 801. DOI: <https://doi.org/10.1088/1757-899X/801/1/012136>.
16. Islands Architecture Definition. *Sanity*. URL: <https://surl.li/dkbgjr>.
17. Islands Architecture. *JuniorDev4Life*. DOI: <https://surl.li/vkztzj>.
18. Kurapati L. Different Types of Architectures in Frontend Design and Development. *International Journal For Multidisciplinary Research*. Is. 6(5). DOI: <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i05.28707>.
19. Li L., Huang, Y., Qiao X. et. al. Toward Distributed Collaborative Rendering Service for Immersive Mobile Web. *IEEE Network*. 2024. Vol. 38. Is. 3. Pp. 137–145. DOI: <https://doi.org/10.1109/MNET.133.2200524>.
20. Li S. The Application of Deep Learning in Image Super-resolution Reconstruction and Enhancement Technology. *Proceedings of the 2024 9th International Conference on Cyber Security and Information Engineering*. 2024. Pp. 350–355. DOI: <https://doi.org/10.1145/3689236.3689246>.
21. Lytvynov O., Hruzin D. Methods for optimizing the loading and updating of web pages using cloud technologies. *Information Technology: Computer Science, Software Engineering and Cyber Security*. 2023. Is. 4. Pp. 40–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/IT/2023-4-5>.
22. Nasenok K., Voitsekhovska M. Client-side rendering issues in the modern worldwide network. *Technical sciences and technologies*. 2024. Is. 4(38), Pp. 197–207. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5363-2024-4\(38\)-197-207](https://doi.org/10.25140/2411-5363-2024-4(38)-197-207).
23. Ollila R., Mäkitalo N., Mikkonen T. Modern Web Frameworks: A Comparison of Rendering Performance. *Journal of Web Engineering*. 2022. №21(03), Pp. 789–814. DOI: <https://doi.org/10.13052/jwe1540-9589.21311>.

24. Patil O. Real Time Inventory Management System powered by Generative User Interface. *Interantional journal of scientific research in engineering and management*. 2024. Is. 8(4). Pp. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.55041/IJSREM32623>.
25. Pavić F., Brkić L. Methods of Improving and Optimizing React Web-applications. *Proceedings of the 44th International Convention on Information, Communication and Electronic Technology (MIPRO)*. 2021. Pp. 1753–1758. DOI: <https://doi.org/10.23919/MIPRO52101.2021.9596762>.
26. Pellegrino G., Catakoglu O., Balzarotti D., Rossow C. Uses and Abuses of Server-Side Requests. *Research in Attacks, Intrusions, and Defenses*. 2016. Vol. 9854, Pp. 393–414. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-45719-2_18.
27. React 18: Partial Hydration. *Medium*. URL: <https://surl.li/ivdlzl>.
28. Sathyakumar D. Composable Renderer Services: A Study of Architectures for Dynamic View Transclusion in Distributed Web Applications. *2024 IEEE Cloud Summit*. 2024. Pp. 178–187. DOI: <https://doi.org/10.1109/Cloud-Summit61220.2024.00036>.
29. Server-Side Rendering (SSR). *Vue.org*. DOI: <https://surl.li/vuyrkw>.
30. Sun Y. Server-Side Rendering. *Practical Application Development with AppRun*. 2019. Pp. 191–217. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4842-4069-4_9.
31. Thakkar M. Building React Apps with Server-Side Rendering: Use React, Redux, and Next to Build Full Server-Side Rendering Applications. *Apress*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-4842-5869-9>.
32. Sumit S. The Next.js 15 Streaming Handbook — SSR, React Suspense, and Loading Skeleton. URL: <https://surl.li/ozqdc>.
33. Vallamsetla K. The Impact of Server-Side Rendering on UI Performance and SEO. *International Journal of Scientific Research in Computer Science, Engineering and Information Technology*. 2024. Is. 10(5). Pp. 795–804. DOI: <https://doi.org/10.32628/CSEIT241051067>.
34. Wang Z., Yan B., Xing S. et. al. Research on large-scale 3D scene rendering method for web application. *Eighth Symposium on Novel Photoelectronic Detection Technology and Applications*. SPIE. 2022. P. 731. DOI: <https://doi.org/10.1117/12.2627369>.
35. Xuan J., Huang Y., Guo Y., Jia B. Image-Based 3D Gaussian Rendering: A Hybrid Approach for Scene Visualization. *2024 12th International Conference on Information Systems and Computing Technology (ISCTech)*. 2024. Pp. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1109/ISCTech63666.2024.10845536>.
36. Ye L., Zhou C., Peng H. et. al. Multi-level feature interaction image super-resolution network based on convolutional nonlinear spiking neural model. *Neural Networks*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neunet.2024.106366>.
37. Yu G., Liu C., Fang T. et. al. A survey of real-time rendering on Web3D application. *Virtual Reality & Intelligent Hardware*, 2023. Vol. 5. Is. 5, Pp. 379–394. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.vrih.2022.04.002>.
38. Yu M., Shi J., Xue C. et. al. A review of single image super-resolution reconstruction based on deep learning. *Multimedia Tools and Applications*. 2023. Vol. 83. Is. 18. Pp. 55921–55962. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11042-023-17660-4>.

Voitiuk O.V. ANALYSIS OF METHODS AND TECHNOLOGIES FOR WEB APPLICATION RENDERING

The most significant and actively studied innovative issue in the field of web development is the improvement of web application rendering methods. These methods represent one of the key challenges in modern information technologies and require a systematic approach to their optimization. This paper proposes to consider rendering as a complex model of transforming architectural and algorithmic solutions into a high-performance user experience. The study provides a comparative analysis of the main rendering approaches — Client-Side Rendering (CSR), Server-Side Rendering (SSR), Static Site Generation (SSG), and Incremental Static Regeneration (ISR) — which form the foundation of contemporary web frameworks. It is shown that CSR ensures interactivity and modularity but is often associated with performance and SEO challenges; SSR improves loading speed and indexing quality, although it requires considerable server resources and careful state synchronization; SSG and ISR combine the benefits of static and dynamic strategies, creating favorable conditions for scalability and efficient content updates. Special attention is given to the operation of component trees and state management mechanisms (Redux, MobX, Vuex, Zustand), which determine the consistency between server and client environments. The paper also highlights innovative research directions such as progressive and selective hydration, islands architecture, and streaming SSR. It is concluded that the future of web rendering lies in hybrid models capable of achieving a balance between performance, data freshness, and scalability. The proposed approach can be applied in the design of corporate systems and high-load platforms, where rendering efficiency directly affects business process quality and user experience.

Key words: web applications, rendering, CSR, SSR, SSG, ISR, hybrid approaches, state management, hydration.

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

УДК 004.45:004.75

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2025.6.2/12>

Волк М.О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Бугрій А.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Полозов Д.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Ємець Д.С.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Олефіренко М.Є.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Литовка Д.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

ІНТЕГРОВАНА АРХІТЕКТУРА ОРКЕСТРАЦІЇ КОНТЕЙНЕРИЗОВАНИХ СЕРВІСІВ У МУЛЬТИХМАРНО-EDGE СЕРЕДОВИЩІ

У статті представлено результати дослідження та проєктування інтегрованої архітектури оркестрації контейнеризованих сервісів у середовищах, що поєднують мультихмарні платформи та граничні обчислення. Метою роботи є створення уніфікованої моделі керування контейнерами, здатної забезпечувати узгоджену взаємодію між кластерами різних типів і масштабів. Запропонований підхід поєднує централізоване управління ресурсами з децентралізованим виконанням сервісів на периферійних пристроях, що дає змогу досягти балансу між швидкістю, надійністю та економічністю.

Інтегрована архітектура базується на використанні Kubernetes як контрольного шару та легко-вагових систем K3s і Nomad на периферії. У роботі сформульовано узагальнену математичну модель розподілу навантаження, у якій мінімізується середній час відповіді системи при обмеженнях на ресурси та вартість. Для досягнення гнучкого балансу між продуктивністю та витратами введено нормалізовані вагові коефіцієнти, що можуть змінюватися динамічно залежно від стану системи та каналів зв'язку, показані типові значення коефіцієнтів в залежності від стратегії управління. Запропоновано структурно-функціональну схему архітектури, що відображає взаємодію контрольного шару з хмарними й edge-кластерами.

Експериментальні дослідження проведено на тестовому стенді, який поєднував вузли AWS, Azure, GCP і периферійні пристрої з K3s. Отримані результати демонструють скорочення середнього часу відповіді до 35 % і зниження використання ресурсів до 20 % порівняно з базовою конфігурацією без інтеграції. Розроблена модель може бути впроваджена в інформаційних системах аналітики даних, промислового інтернету речей та інтелектуальних міських платформах. Таким чином, інтегрована архітектура є ефективним напрямом розвитку сучасних розподілених інформаційних систем, які потребують масштабованості, адаптивності та низьких затримок обробки даних.

Ключові слова: граничні обчислення, мультихмарна архітектура, оркестрація контейнерів, оптимізація ресурсів, розподілені системи, інформаційні системи, хмарні обчислення, балансування навантаження.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних інформаційних технологій супроводжується стрімким зростанням обсягів даних і підвищенням вимог до швидкодії обчислювальних систем. Класичні хмарні архітектури, які донедавна вважалися універсальним рішенням для масштабованих обчислень, сьогодні стикаються з обмеженнями, пов'язаними з затримками передавання даних, перевантаженням каналів і високою вартістю утримання інфраструктури. Поява концепції edge computing частково вирішила ці проблеми, забезпечивши виконання обчислень ближче до джерел даних, але водночас створила нові виклики – необхідність керування великою кількістю розподілених вузлів і забезпечення їхньої узгодженої роботи з хмарними середовищами.

Сучасні сервіси часто функціонують у змішаному середовищі, де частина компонентів розгорнута у великих хмарних кластерах (AWS, Azure, GCP), а інша – у периферійних пристроях або мікросервісах на локальних вузлах. У таких умовах ефективна оркестрація контейнерів стає ключовим завданням, оскільки саме вона визначає, де й коли мають бути запуснені конкретні сервіси, як відбувається балансування навантаження та яким чином забезпечується безперервність роботи системи.

Попри значний прогрес у розвитку систем керування контейнерами, існуючі рішення не забезпечують повної сумісності між мультихмарними та edge-середовищами. Kubernetes добре масштабується, проте має високу ресурсоемність, що ускладнює його використання на пристроях з обмеженими характеристиками. Натомість легковагові фреймворки, такі як K3s або Nomad, чудово працюють у периферійних сценаріях, але не підтримують централізованого керування кількома кластерами одночасно. У результаті виникає фрагментованість інфраструктури: кожне середовище функціонує автономно, без єдиного механізму синхронізації та спільного управління політиками.

Ця роз'єднаність призводить до низки проблем. По-перше, ускладнюється розгортання сервісів – кожен кластер потребує власних конфігурацій і сценаріїв оновлення. По-друге, відсутність єдиного моніторингу не дозволяє оперативно оцінювати стан усієї системи. По-третє, різні підходи до балансування навантаження між хмарою та периферією створюють надмірне споживання ресурсів, що безпосередньо впливає на економічну ефективність.

З практичного погляду проблема також полягає у відсутності універсальної моделі розподілу навантаження, яка б одночасно враховувала

три важливі фактори: час відповіді, доступність ресурсів та вартість їх використання. Традиційні моделі оптимізації орієнтовані лише на один із цих критеріїв, що призводить до неузгоджених рішень у гібридному середовищі.

Ще однією суттєвою проблемою є нестача стандартизованих механізмів інтеграції між різнорідними системами оркестрації. Попри наявність численних API та інструментів, немає єдиного протоколу взаємодії між Kubernetes і легковаговими edge-оркестраторами. Це ускладнює побудову цілісного керуючого шару, який міг би приймати рішення про розміщення контейнерів на основі узагальненої інформації про стан усіх кластерів.

Таким чином, актуальним є завдання створення інтегрованої архітектури оркестрації контейнерів, що поєднує централізоване управління, характерне для хмарних платформ, із гнучкістю та близькістю до користувача, притаманною периферійним обчисленням. Така система повинна забезпечувати: уніфікований контрольний шар із можливістю моніторингу та координації різних кластерів; єдиний набір політик розгортання, масштабування та безпеки; мінімальні затримки при взаємодії між компонентами; адаптивність до змін навантаження та стану мережі.

Побудова подібної системи потребує узгодження теоретичних моделей із практичними інструментами, що існують у сучасних екосистемах DevOps. Вона має спиратися на математичну формалізацію процесів розподілу навантаження, яка дозволить кількісно оцінити ефективність запропонованих рішень і здійснити порівняння з традиційними підходами.

Отже, постає комплексна науково-практична задача – створення інтегрованої моделі оркестрації контейнерів, що забезпечує прозоре керування мультихмарними та edge-компонентами, дозволяє оптимізувати використання обчислювальних ресурсів і гарантує стабільність роботи системи за умов мінливих навантажень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика оркестрації контейнерів у розподілених середовищах активно розглядається у науковій та технічній літературі останніх років. Значну увагу приділено вдосконаленню систем Kubernetes і Docker Swarm, які стали де-факто стандартом у сфері керування мікросервісами [1–2]. Однак більшість робіт фокусуються переважно на централізованих хмарних рішеннях, не враховуючи особливостей периферійних сценаріїв, де обмежені ресурси й нестабільні з'єднання

потребують інших підходів до розподілу навантаження.

У низці досліджень [3–4] запропоновано застосування легковагових фреймворків, таких як K3s, MicroK8s або Nomad, для розгортання контейнерів на edge-пристроях. Ці рішення демонструють ефективність при малих обсягах обчислень, однак не забезпечують глобальної координації між кількома периферійними доменами та не дозволяють синхронізувати політики керування з хмарними платформами. Відсутність єдиного контрольного шару зумовлює необхідність розроблення інтегрованих моделей, здатних узгоджувати роботу гетерогенних кластерів.

Окрему групу становлять дослідження у сфері multi-cloud orchestration [2,5], у яких розглядаються механізми уніфікованого управління ресурсами різних провайдерів. Роботи цього напрямку акцентують увагу на питаннях сумісності API, балансуванні навантаження та розподіленні сервісів між хмарами. Проте більшість запропонованих рішень розраховані на високопродуктивні кластери й не адаптовані до інтеграції з периферійними системами. Таким чином, залишається відкритим питання узгодження двох парадигм – мультихмарності та edge computing.

Серед сучасних підходів, близьких до розглядуваної теми, можна відзначити роботи з побудови federated Kubernetes clusters, які передбачають створення централізованого контролера для кількох віддалених кластерів [6]. Хоча такі рішення підвищують керованість інфраструктури, вони не враховують специфіку динамічного розподілу обчислень між центральною хмарою та периферією. Крім того, більшість моделей не мають аналітичного апарату, який дозволяв би кількісно оцінити ефективність інтегрованої системи.

Проведений аналіз показує, що наявні підходи охоплюють окремі аспекти проблеми – хмарну або периферійну оркестрацію, – але не формують єдиного універсального рішення. Саме тому постає потреба у розробленні інтегрованої архітектури, яка об'єднує централізоване управління мультихмарними кластерами з легковаговою оркестрацією на периферії, забезпечуючи при цьому формалізовану модель оцінювання ефективності [7].

Постановка завдання. Проведений аналіз сучасних публікацій засвідчив наявність суттєвого розриву між двома підходами до оркестрації контейнеризованих сервісів: централізованими системами керування, які домінують у хмарних середовищах, та децентралізованими моделями,

що використовуються на периферії. У межах мультихмарних інфраструктур вирішальним є питання інтеграції цих двох парадигм у єдину керовану систему.

Проблема, яка стоїть перед дослідженням, полягає у створенні інтегрованої моделі оркестрації контейнерів, здатної забезпечити спільне функціонування хмарних і edge-компонентів при мінімальних витратах часу та ресурсів. Така модель повинна уніфікувати процеси розгортання, моніторингу та масштабування, зберігаючи при цьому гнучкість і автономність локальних вузлів.

Враховуючи це, основну мету дослідження сформульовано так: розробити узагальнену архітектуру оркестрації контейнеризованих сервісів, що поєднує мультихмарні та периферійні обчислення в єдиній керованій моделі, забезпечуючи адаптивний розподіл навантаження і високу ефективність використання ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Запропонована інтегрована архітектура оркестрації контейнерів ґрунтується на ідеї поєднання централізованого керування, властивого хмарним платформам, із децентралізованим виконанням, характерним для периферійних обчислень. Її концепція полягає в тому, що усі вузли, незалежно від їх фізичного розташування або ресурсної потужності, утворюють єдину логічну інфраструктуру з уніфікованими політиками керування, моніторингу й масштабування.

На вершині архітектури розміщено контрольний шар, побудований на основі Kubernetes, який відповідає за розподіл навантаження, синхронізацію станів і застосування політик безпеки. До його складу входять три ключові компоненти: Policy Manager, що визначає правила розміщення контейнерів; Monitoring Module, який відстежує стан вузлів і телеметричні показники; та Decision Engine, що формує рішення щодо масштабування й перенесення сервісів.

На середньому рівні розташовані хмарні кластери різних провайдерів (AWS, Azure, GCP), об'єднані через єдиний API. Кожен з них функціонує як автономний обчислювальний домен, але підпорядковується спільним політикам керування. Нижній рівень утворюють периферійні вузли з оркестраторами K3s і Nomad, які забезпечують локальне виконання контейнерів у близькості до джерел даних – IoT-пристроїв, сенсорів, камер спостереження тощо.

Взаємодія між рівнями описується множиною зв'язків $\Phi: L_m \rightarrow (L_c \cup L_e)$, де L_c – множина хмарних кластерів (Cloud layer), L_e – множина перифе-

рійних кластерів (Edge layer), L_m – центральний контрольний шар (Management layer), Φ – відображення, яке задає зв'язки між рівнями. Це відображення визначає напрямки передавання даних, сигналів керування та інформації моніторингу.

На функціональному рівні система розглядається як сукупність потоків запитів і керуючих впливів. Потік користувацьких запитів позначимо $Q(t)$, який розподіляється між двома доменами – хмарним ($A_c(t)$) та граничним ($A_e(t)$) відповідно до політики керування:

$$Q(t) = A_c(t) + A_e(t), 0 \leq A_{c,e}(t) \leq Q(t).$$

Співвідношення між ними регулюється динамічним коефіцієнтом $P_c(t) \in [0, 1]$:

$$A_c(t) = Q(t) \cdot P_c(t), A_e(t) = Q(t) \cdot (1 - P_c(t)).$$

Таким чином, система може змінювати частку обчислень, що виконуються в хмарі або на периферії, у режимі реального часу залежно від поточного навантаження, доступності ресурсів чи вартості їх використання. Загальна ціль роботи системи формалізується як задача мінімізації сумарного часу відповіді з урахуванням вартості обчислень

$$\min_{A_c(t), A_e(t)} \alpha T_c(A_c(t)) + \beta T_e(A_e(t)) + \gamma C_c(A_c(t)), \\ \text{à} \quad A_c(t) + A_e(t) = Q(t) \\ 0 \leq A_{c,e}(t) \leq Q(t)$$

Тут T_c, T_e – середній час відповіді хмарного та edge-рівнів, C_c – витрати на використання хмарних ресурсів, α, β, γ – вагові коефіцієнти, що відображають пріоритет швидкодії, стабільності та вартості. Для практичної реалізації модель використовує адаптивний підхід до визначення вагових коефіцієнтів. На основі даних моніторингу система періодично оновлює їхні значення, змінюючи пріоритети між швидкодією та вартістю. Значення вагових коефіцієнтів у типічних сценаріях роботи системи наведено у табл. 1.

Інтегрована модель дозволяє реалізувати адаптивне балансування між хмарними й граничними ресурсами, мінімізуючи затримку та підвищуючи стабільність системи. На відміну від існуючих підходів, запропоноване рішення поєднує аналітичну формалізацію процесів розподілу з практичними механізмами оркестрації, що робить його придатним як для академічних досліджень, так і для промислового впровадження у розподілені інформаційних системах.

Експериментальні дослідження та результати. Для перевірки ефективності запропонованої інтегрованої архітектури було проведено серію ек-

периментів, спрямованих на оцінку її продуктивності, масштабованості та економічної доцільності в порівнянні з базовими підходами. Експерименти виконувалися в умовах, максимально наближених до реальних сценаріїв використання мультихмарних і периферійних систем [8].

Тестове середовище включало три хмарні кластери – AWS, Azure та Google Cloud Platform – по два вузли кожного типу, а також три периферійні пристрої на базі RaspberryPi5 з оркестратором K3s. Усі кластери координувалися центральним контрольним шаром Kubernetes, який реалізував модулі Policy Manager, Monitoring та Decision Engine.

Кожен вузол обслуговував контейнеризований мікросервіс REST-типу, який генерував і обробляв запити користувачів. Для вимірювань використовувалося навантаження у діапазоні від 100 до 1000 запитів за секунду (rps). Для порівняння оцінювалися два режими: Base – незалежні кластери без інтеграції; Proposed – система з централізованим контрольним шаром та адаптивним розподілом навантаження.

Усі експерименти проводилися протягом 10-хвилинних інтервалів при стабільному мережевому каналі з середньою затримкою 25–30 мс між рівнями.

Основним критерієм ефективності було обрано середній час відповіді (Response Time), що характеризує швидкодію всієї системи. Результати наведено у табл. 2.

Як показали вимірювання, інтегрована модель продемонструвала стабільне зниження затримок у всіх тестових сценаріях. При малому навантаженні різниця становила близько 10%, проте з його зростанням перевага інтегрованого підходу ставала більш помітною. При 1000 запитах за секунду середній час відповіді в запропонованій архітектурі був меншим на 35% порівняно з базовою системою.

Таке покращення пояснюється динамічним балансуванням навантаження: система автоматично спрямовувала частину запитів до edge-вузлів, коли затримка у хмарних кластерах перевищувала поріг. Отже, ефект досягався не за рахунок збільшення обчислювальних потужностей, а завдяки оптимізації маршрутизації запитів.

Використання єдиного контрольного шару також дозволило динамічно виводити вузли з експлуатації під час простою сервісів, тим самим зменшуючи витрати на інфраструктуру в мультихмарному середовищі.

У базовій системі середнє використання CPU становило понад 80 %, тоді як у запропонова-

Таблиця 1

Значення вагових коефіцієнтів для типічних сценаріїв

Сценарій	Характеристика задачі	α (Cloud response)	β (Edge response)	γ (Cost)	Пріоритет
Interactive analytics	Швидкість та стабільність	0.45	0.45	0.1	Мінімізація затримки
IoT / Smart City	Значна частина обробки на периферії	0.3	0.6	0.1	Реактивність edge-рівня
Big Data	Довготривалі процеси, важлива економічність	0.3	0.2	0.5	Оптимізація вартості
Video-, audio-streaming	Потребує мінімальної затримки на edge	0.25	0.65	0.1	Перебільшення edge-аналізу
Multi-cloud	Баланс продуктивності і вартості	0.4	0.4	0.2	Збалансоване керування

Таблиця 2

Середній час відповіді системи

Інтенсивність запитів (rps)	100	300	500	700	1000
Base (мс)	83	144	214	279	362
Proposed (мс)	75	115	162	193	241
Зменшення, %	9.8	20.0	24.4	31.2	34.9

ній архітектурі – лише близько 65 %. Водночас кількість активних вузлів скоротилася з шести до чотирьох без погіршення продуктивності. Це свідчить про раціональніше використання обчислювальних ресурсів і менше енергоспоживання, що є критично важливим для розподілених систем, орієнтованих на сталу роботу.

Особливу увагу приділено здатності системи автоматично реагувати на зміни навантаження. У цьому експерименті інтенсивність запитів зростала утричі протягом п'яти хвилин, після чого різко спадала до початкового рівня. У базовій системі кількість реплік залишалася сталою, тоді як у запропонованій архітектурі Decision Engine автоматично збільшував або зменшував кількість активних екземплярів сервісу. Таким чином, система підтримувала стабільний рівень продуктивності, не допускаючи перевантаження вузлів і втрати запитів.

Висновки. У статті запропоновано інтегровану модель оркестрації контейнерів, яка поєднує мультихмарні та периферійні обчислення в єдиній керованій архітектурі. Модель базується на централізованому контрольному шарі Kubernetes і легковагових фреймворках K3s та Nomad, що забезпечують гнучке розгортання сервісів біля джерел даних. Формальне подання процесів розподілу навантаження дало змогу мінімізувати сумарний час відповіді з урахуванням вартості використання ресурсів і затримок між рівнями.

Результати експериментів підтвердили, що інтегрована архітектура знижує середній час відповіді на 30–35 % та покращує ефективність використання ресурсів до 20 % порівняно з базовими конфігураціями. Впровадження адаптивних вагових коефіцієнтів дозволило реалізувати механізм самоналаштування, що підвищує стабільність і продуктивність системи при змінному навантаженні.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розвиток інтелектуальних методів прогнозування навантаження, автоматичну зміну політик розміщення контейнерів і використання технологій машинного навчання для підвищення ефективності прийняття рішень у мультихмарно-edge середовищах.

Список літератури:

1. Kayal P. Kubernetes in Fog Computing: Feasibility Demonstration, Limitations and Improvement Scope. *2020 IEEE 6th WF-IoT. IEEE*, 2020, P. 1–6. DOI: 10.1109/WF-IoT48130.2020.9221340
2. Malhotra S., Yashu F., Saqib M., Divyani F. A Multi-Cloud Orchestration Model Using Kubernetes For Microservices. *Migration Letters*. Volume: 17, No: 6 2020. P. 870-875. DOI:10.2139/ssrn.5194262
3. Valantis A., Makris N., Korakis T. Orchestration Software for Resource Constrained Datacenters. *Experimental Evaluation. IEEE NetSoft*, 2022. P. 121-126. DOI: 10.1109/NetSoft54395.2022.9844043.
4. Mamchych O., Volk M. A unified model and method for forecasting energy consumption in distributed computing systems based on stationary and mobile devices. *Radioelectronic and Computer Systems*, [S.l.], v. 2024, n. 2. P. 120-135. DOI: <https://doi.org/10.32620/reks.2024.2.10>.
5. Volk M., Kozina O., Buhrii A., Osiievskiy S., Kozin M., Volk D., Diachenko D., Turinskyi Y. Devising a method for data consistency at replication in multicloud systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. Vol. 4 №2 (136), 2025. P. 14-22. DOI: doi.org/10.15587/1729-4061.2025.332189

6. Seth D., Nerella H., Najana M., Tabbassum A. Navigating the Multi-Cloud Maze: Benefits, Challenges, and Future Trends. *International Journal of Global Innovations and Solutions*. June 2024. P. 22. DOI:10.21428/e90189c8.8c704fe4.

7. Волк М.О., Бугрій А.М., Ковтун Є.В., Брестовицький Р.М., Соробей Б.В., Лобач Я.В. Оптимізація ресурсів у хмарних обчисленнях: гібридний підхід до автоматизації операцій та енергозбереження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. Том 35(74) №5 Ч.1. 2024. С. 91–96. DOI: 10.32782/2663-5941/2024.5.1/15

8. Kozina O., Machado J., Volk M., Heiko H., Panchenko V., Kozin M., Ivanova M. Opportunities for Adapting Data Write Latency in Geo-Distributed Replicas of Multicloud Systems. *Future Internet*. 2025. 17(10). 442. DOI: <https://doi.org/10.3390/fi17100442>

Volk M.O., Buhrii A.M., Polozov D.M., Yemets D.S., Olefirenko M.Ye., Litovka D.V. INTEGRATED ARCHITECTURE FOR ORCHESTRATION OF CONTAINERIZED SERVICES IN MULTI-CLOUD-EDGE ENVIRONMENT

The article presents the results of the research and design of an integrated architecture for orchestrating containerized services in environments that combine multi-cloud platforms and edge computing. The aim of the work is to create a unified container management model capable of ensuring coordinated interaction between clusters of different types and scales. The proposed approach combines centralized resource management with decentralized execution of services on peripheral devices, which allows achieving a balance between speed, reliability and cost-effectiveness. The integrated architecture is based on the use of Kubernetes as a control layer and lightweight K3s and Nomad systems on the periphery. The paper formulates a generalized mathematical model of load distribution, which minimizes the average system response time under resource and cost constraints. To achieve a flexible balance between performance and costs, normalized weight coefficients are introduced that can change dynamically depending on the state of the system and communication channels; typical values of the coefficients are shown depending on the management strategy. A structural and functional architecture diagram is proposed, reflecting the interaction of the control layer with cloud and edge clusters.

Experimental studies were conducted on a test bench that combined AWS, Azure, GCP nodes and peripheral devices with K3s. The results obtained demonstrate a reduction in average response time of up to 35% and a reduction in resource utilization of up to 20% compared to the basic configuration without integration. The developed model can be implemented in data analytics information systems, industrial Internet of Things and smart city platforms. Thus, integrated architecture is an effective direction for the development of distributed information systems that require scalability, adaptability and low data processing latency.

Key words: edge computing, multi-cloud architecture, container orchestration, resource optimization, distributed systems, information systems, cloud computing, load balancing.

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 03.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Glukhova N.V.

Dnipro University of Technology

Pesotskaya L.A.

Dnipro University of Technology

IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGY OF AUTOMATED DETERMINATION OF PHOTOMETRIC CHARACTERISTICS OF IMAGES BASED ON ROBUST AND NONPARAMETRIC METHODS

The article considers the current issues of improving the methodology of automated processing of measurement information registered in the form of images. Analysis of existing developments in the field of determining the statistical characteristics of images indicates a wide range of methods, for the justified application of which a preliminary analysis of experimental samples is required, which are sets of geometric and photometric characteristics of images obtained during the procedure of multiple measurements.

The results of a measurement experiment require obtaining not only quantitative values for individual geometric and photometric characteristics of images, but also an assessment of their accuracy and reliability. It is known that the assessment of the accuracy of the obtained experimental results of multiple measurements can be based on the standard procedure for assessing type A uncertainty or expanded uncertainty, while a necessary condition is to verify the hypothesis that the experimental sample complies with the model distribution law. If the hypothesis of compliance with the model distribution law is not confirmed, then it is necessary to apply robust and non-parametric methods of processing experimental data that are resistant to deviations from the form of the model distribution law.

The article outlines the sequence of development and the main operations of the method for processing experimental data in the form of corona gas discharge images.

An integral part of the method is an algorithm that allows using the measurement results obtained on the basis of multiple measurements as input data, ensuring the averaging of photometric parameters of images by calculating the sample median for each of the histogram brightness intervals and removing elements with significant deviations from the sample based on comparing the minimum and maximum elements with the median value of the corresponding histogram brightness range.

In addition to the robust method, which is based on median estimation, the developed method also provides for the use of series and sign criteria for comparative analysis of two parallel samples of similar photometric features of images; sign criterion – for samples of similar image characteristics in order to confirm their homogeneity during experimental study of samples of the same liquid under different conditions of the measurement experiment.

Key words: *information and measurement technology, robust methods, nonparametric methods, gas discharge radiation.*

Formulation of the problem. A characteristic feature of modern information and measurement technologies and automated environmental monitoring systems is the expansion of capabilities for registering values not only of individual physical quantities, but also the possibility of performing a comprehensive analysis of various types of measurement objects, which is based on the processing of visual data.

At the previous stages of development of automation of measurements and control of various

objects and processes, the widespread implementation of information and measurement technologies based on the processing of experimental data in the form of visual information was limited by hardware for digital image registration, as well as limitations on the volume of transmission and storage of visual data.

In recent years, these limitations have actually been resolved thanks to achievements in the field of hardware for automation of information and measurement and computer-integrated technologies.

The processes of sustainable development of modern scientific research methodology, which are used at the empirical and theoretical levels of research, involve the processing and analysis of images, determine the need to improve methods for processing experimental data, taking into account the current level of development of software and hardware in the field of information and measurement technology.

Analysis of recent research and publications. The initial stage of processing experimental data recorded in the form of images is usually the so-called pre-processing of images, which includes various methods of image enhancement, image histogram correction, and noise removal [1-4]. At this stage, both universal methods and specialized methods of image processing of a certain type can be used. Methods of pre-processing of images are applied both in solving general problems of improving the quality of images in human visual perception, and as components of modern information and measuring technologies or machine vision technologies.

When using visual data in information and measurement technologies, for example, in environmental monitoring systems, the next stage of image processing will, typically include non-trivial image analysis procedures, the main purpose of which is to highlight such characteristic geometric and photometric characteristics that allow to qualitatively and quantitatively assess certain properties of the studied object or process.

The procedure for parameterizing images in the applied field, for example, in environmental monitoring, is usually based on the statistical analysis of samples of visual experimental data. In this case, standard procedures can be used that involve the use of parametric methods for processing experimental data with the assessment of such sample characteristics as the mean square deviation, experimental estimate of the variance, experimental estimate of the mean square deviation, and assessment of measurement uncertainty according to type A. In this case, the statistical analysis of images can be based on the model normal distribution law (Gaussian distribution) [5].

From the perspective of the applied use of visual experimental data in the field of metrology and information and measurement technologies, it should be emphasized that when determining the quality of the measurement result, estimates are indicated, for example, in the form of expanded measurement uncertainty, which involves the justified application of a certain model distribution law and, accordingly, performing a preliminary procedure for its identification, i.e. testing the hypothesis that the experimental sample does not contradict the model distribution law.

If experimental data in the form of images are used when developing information-measurement technology, the geometric and photometric characteristics of which correlate with the values of the parameters of the objects or processes under study, then the sets of these parameters (experimental samples) are subject to the procedure for testing the hypothesis for consistency with the model probability distribution law.

Unjustified application of the model distribution law, for example, when determining the coverage factor when calculating the expanded measurement uncertainty of geometric or photometric image parameters, can lead to errors in assessing the quality of measurements.

It should be noted that the use of the arithmetic mean or mid-range as the best estimate of the mathematical expectation also requires testing the hypothesis for consistency with the model of probability distribution law. For example, the presence of significant random deviations in the experimental sample can lead to a significant shift in the arithmetic mean.

These limitations and problems require analysis when using images as experimental data in the practical application of information and measurement technologies based on the statistical analysis of samples of geometric and photometric characteristics of images.

When detecting the regular occurrence of significant deviations among the samples of image parameters and the impossibility of confirming the hypothesis regarding the compliance of the samples with known model of distribution law (for example, normal, uniform, triangular), the methodology used in statistical analysis of images should be based on robust or nonparametric methods for processing experimental samples of measurement data.

Robust methods are recommended for processing experimental samples for which it was impossible to confirm the hypothesis of consistency with the model probability distribution law, or in cases of insufficient data or lack of a priori information about the distribution law [6, 7]. At the same time, the use of standard methods for processing experimental measurement data under the condition of unfounded assumption of the normal distribution law of the experimental sample can lead to significant errors in the obtained measurement results, assessment of their accuracy or omission of characteristics of the experimental data sample [8-10]. Also, in cases where it is impossible to confirm the assumption of the normal distribution law, it is recommended to use nonparametric methods [11].

Task statement. The analysis of modern methodology in the field of experimental data processing,

which are the results of the image parameterization procedure, indicates the need to improve information and measurement technologies based on statistical processing of experimental data samples. In particular, identifying cases when for experimental samples consisting of image parameters, it is impossible to confirm the hypothesis of consistency with a certain type of model distribution law or due to insufficient a priori data. The aim of the work is to improve the methodology for parameterization of geometric and photometric characteristics of gas-discharge radiation images with their subsequent statistical processing based on the application of robust and non-parametric methods of mathematical statistics.

Outline of the main material of the study. The need to use robust and nonparametric methods in the development of information-measurement technologies based on measurement information in the form of images may be due to the peculiarities of the image registration procedure, as well as the specificity of the research object and the physical processes that arise during the implementation of the measurement procedure. When using the corona gas discharge method in the field of developing environmental monitoring systems, the procedure for determining the characteristics of the liquid involves the impact of an external electromagnetic field on the liquid sample [12-14]. The measurement procedure consists in registering an image of the formation of gas discharges around the sample under study. In this case, the peculiarity of the measurement experiment is that the physical processes during the formation and propagation of gas discharges are probabilistic in nature. This causes the obtained image samples for identical liquid samples to always have a certain random variation of geometric and photometric characteristics.

During the analysis of a large number of experimental data obtained using the corona gas discharge method, it was found that the specificity of this method is the presence of deviations in the samples of experimental data, which consist of geometric and photometric characteristics of the images. Such deviations are due to the random nature of the formation of individual gas discharge tracks in the overall picture of the corona gas discharge, which is a superposition of many individual gas discharges. Thus, when using this method, the presence of deviations in the data samples is due to the physical nature of the formation of gas discharges.

The first modification of the method for processing gas-discharge radiation images involved the use of experimental estimates of the mathematical expectation of the number of pixels in the brightness inter-

vals of image histograms in the form of an arithmetic mean value or median. This method was based on constructing a histogram of a gas-discharge radiation image from 256 columns corresponding to different brightness levels [15].

Further theoretical and experimental studies in the implementation of the corona gas discharge method for determining the characteristics of liquid-phase objects have proven the need to use methods based on the estimation of the sample median, in particular, the processing of data samples, which allowed obtaining statistical estimates that are more resistant to deviations among the photometric parameters of images due to the probabilistic nature of the formation of the gas discharge. On this basis, a methodology, algorithm and software were developed for constructing a histogram of images consisting of 12 columns, for each of which the median is estimated within the brightness interval [16-19], one of the modifications of the method based on the estimation of medians in terms of applied application for the analysis of corona gas discharge images of water of various types is presented in [20].

In [17], a detailed justification of the need to use robust methods for estimating statistical parameters of images, which are based on the median estimate of the corona discharge image parameters sample, rather than the arithmetic mean value, which is usually taken “by default”, but turns out to be an unreliable experimental estimate of the mathematical expectation in cases where the hypothesis of compliance with the model normal distribution law is not confirmed on the basis of statistical criteria of agreement. Also in [17], a method for classifying images using the criterion of the minimum Euclidean distance between the medians of image histograms was proposed, the accuracy and reliability of which was confirmed on the basis of statistical processing of experimental samples of images of the corresponding typical water samples, with the volume of samples being no less than 400.

At the current stage of improving the method, algorithm and application software for analyzing gas-discharge radiation images, a universal algorithm has been developed that allows using the measurement results obtained on the basis of single or multiple types of measurements as input data with the possibility of averaging the photometric parameters of images of a sample of arbitrary size by calculating the sample median for each of the histogram brightness intervals. In this case, the condition of the available experimental sample size is checked and, provided that the number of elements is more than 30, the condition of deviation by 50% from the median

value for the current histogram brightness range for the minimum and maximum elements of the variation series is checked.

When the specified threshold level of deviation from the median is exceeded, the corresponding image is removed from the experimental data set, thus the number of elements of the variation series is reduced. The use of such an approach in improving the method for processing gas-discharge radiation images has ensured an increase in the robustness of the method due to effective automated censoring of the experimental sample of image parameters from random deviations caused by breakdowns from electrodes when creating a pulsed electromagnetic field, which appeared as zones of solid color of the inner circle of the image or corona of gas-discharge radiation.

The practical application of the universal algorithm for processing samples of arbitrary size is illustrated in Fig. 1-4, which present graphs of distribution histograms for selected typical water classes (shown in the figures by columns with solid gray color), together with the histograms, graphs of median val-

ues in the corresponding brightness intervals calculated for experimental samples of corona gas discharge images are shown (shown in the figures by solid black polygonal chains, while the ordinates of the points corresponding to the average values of the broken segments are equal to the calculated median values in the corresponding brightness intervals).

In the next step of improving the methodology for processing measurement information in the form of corona gas discharge images, in addition to robust methods for calculating the best experimental estimate of the mathematical expectation and censoring the experimental data sample, nonparametric methods for processing experimental data were applied, which are described in [21-24].

When using nonparametric statistical methods, the following tasks of processing experimental data, which are presented in the form of photometric features of corona gas discharge images, were solved: criteria of series and signs [21-24], which were used for quantitative comparative analysis of two parallel samples of similar photometric features of gas discharge radiation

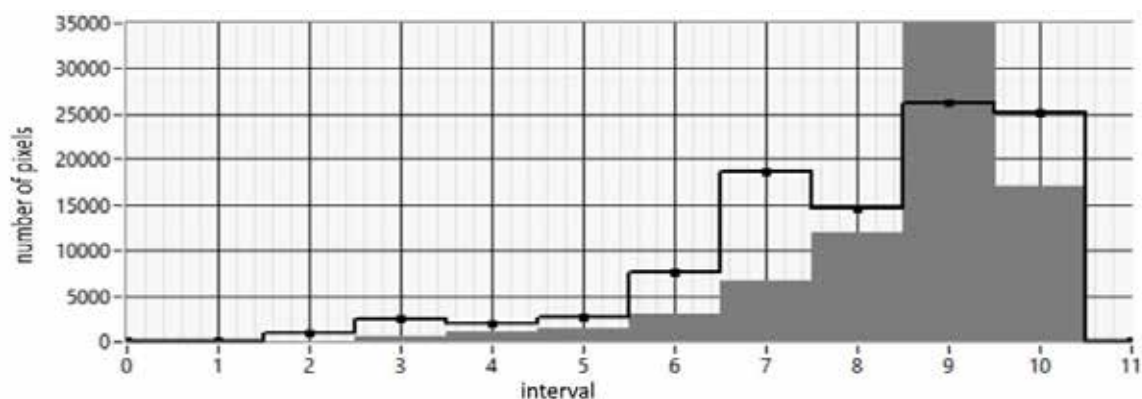

Fig. 1. Histogram graph of a distilled water samples and medians of corona discharge image brightness intervals for an experimental sample of images

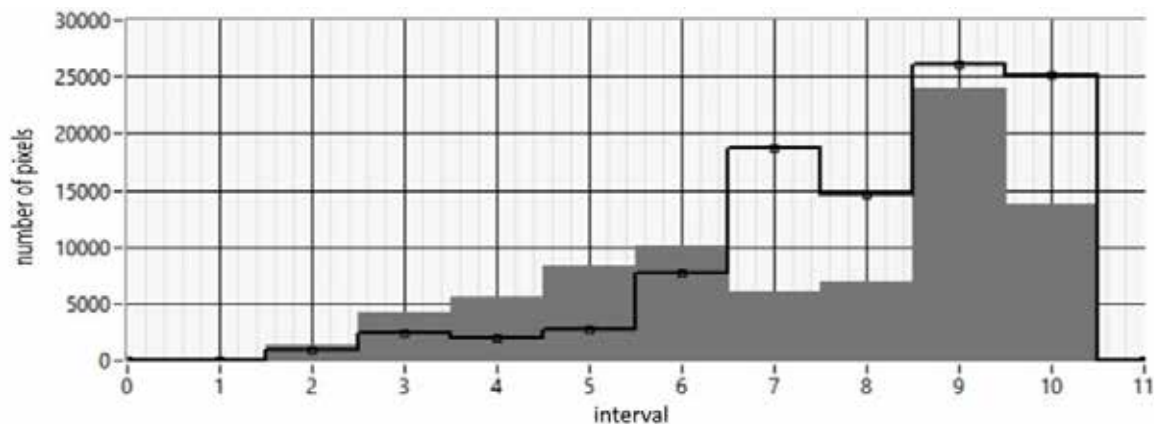

Fig. 2. Histogram plot of a tap water samples and medians of corona discharge image brightness intervals for the experimental sample of images

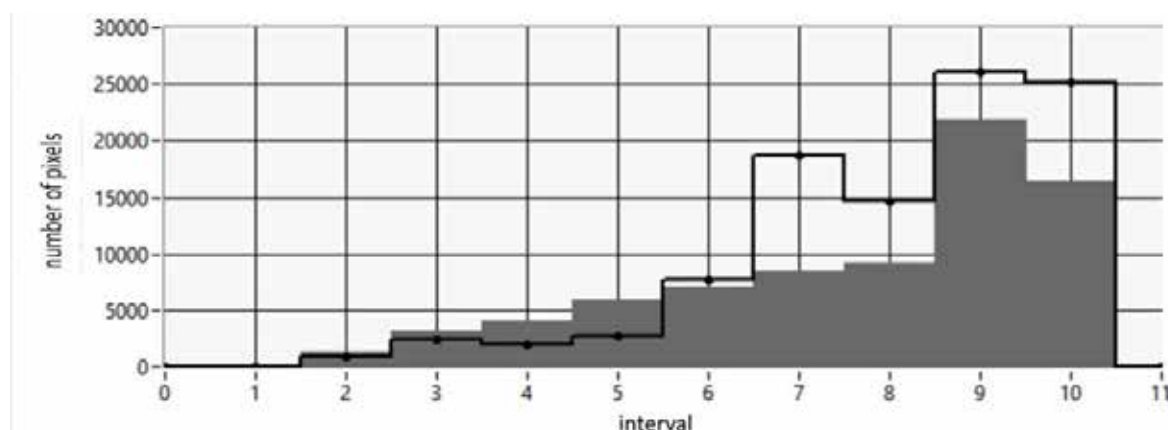

Fig. 3. Histogram plot of a natural water samples and medians of corona discharge image brightness intervals for an experimental sample of images

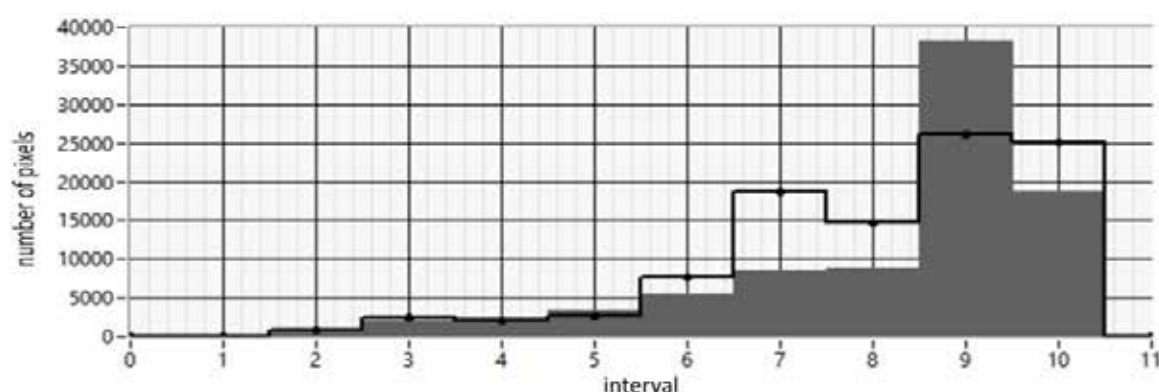

Fig. 4. Histogram graph of a functional water samples and medians of corona discharge image brightness intervals for an experimental sample of images

images; criterion of signs - in order to test the hypothesis of homogeneity for samples of similar characteristics of gas discharge radiation images to confirm their homogeneity during the experimental study of samples of the same liquid under different conditions of the measurement experiment.

Conclusions. The paper presents the results of scientific research performed with the aim of improving the methodology for automated determination of quantitative photometric parameters of images based on robust and nonparametric methods. The need to modify existing standard methods for processing measurement information, which is the result of multiple observations, was due to the specifics of the implementation of the gas-discharge radiation method and the physical processes that occur during the formation of a corona gas discharge pattern around a sample of the liquid under study during an active measurement experiment.

Based on the analysis of experimental data samples, it was proven that standard methods for processing the results of multiple observations, in particular those built on the basis of the assumption of consistency with the model normal distribution law, cannot be applied in this case due to the rejection of the relevant statistical hypotheses, as well as due to the presence of deviations in the experimental samples, due to the probabilistic nature of the formation of gas discharges, as well as the geometric complexity of the resulting figure as a superposition of individual tracks on the image of a corona gas discharge. Based on the conducted experimental studies, the effectiveness and reliability of the application of robust and non-parametric methods for processing experimental data samples, which are the results of parameterization of gas discharge radiation images, were proven.

Bibliography:

1. Qi Y., Yang Z., Sun W., Lou M., Lian J., Zha, W., ... & Ma Y. A comprehensive overview of image enhancement techniques. *Archives of Computational Methods in Engineering*. 2022. N. 29(1). 583–607.

2. Singh R. P., Dixit M. Histogram equalization: a strong technique for image enhancement. *International Journal of Signal Processing, Image Processing and Pattern Recognition*, 2015. N.8(8). 345–352.
3. Lepcha D. C., Goyal B., Dogra A., Sharma K. P., Gupta, D. N. A deep journey into image enhancement: A survey of current and emerging trends. *Information Fusion*, 2023. N.93. 36–76.
4. Zhang P. Image enhancement method based on deep learning. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022. N.1. 6797367.
5. Statistical Properties of Images. URL: https://www.iste.co.uk/data/doc_noyoaijtdiw.pdf.
6. Джалладова І. А., Андрущенко Я. В. Елементи теорії статистичного синтезу оптимальних радіотехнічних пристроїв. *Моделювання та інформаційні системи в економіці: зб. наук. пр.* Київ: КНЕУ, 2019. Вип. 97. С.128–136.
7. Huber P. Robust statistical procedures, in: *CBMS-NSF Regional conf. series in appl. mathematics*, SIAM, Philadelphia, 1996.
8. Erceg-Hurn D. M., Mirosevich V. M. Modern robust statistical methods: an easy way to maximize the accuracy and power of your research. *American Psychologist*, 2008. N. 63(7). 591.
9. Wilcox R., Carlson M., Azen S., Clark F. Avoid lost discoveries, because of violations of standard assumptions, by using modern robust statistical methods. *Journal of clinical epidemiology*, 2013. N. 66(3). 319–329.
10. Wilcox R. R., Rousselet G. A. An updated guide to robust statistical methods in neuroscience. *Current Protocols*, 2023. N. 3(3), e719. URL: [urrentprotocols.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/cpz1.719](https://www.currentprotocols.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/cpz1.719).
11. Kocsis T., Kovács-Székely I., Anda, A. Comparison of parametric and non-parametric time-series analysis methods on a long-term meteorological data set. *Central European Geology*, 2017. Vol. 60/3. 316–332.
12. Пісоцька Л.А., Чурилов В.В., Мінцер О.П., Глухова Н.В., Гулевська Г.І. Апаратно-програмний комплекс дослідження якості рідиннофазних об'єктів. *Патент на корисну модель №151195* Україна. Заявл. 28.12.2021; опубл. 15.06.2022, Бюл. №24. 4 с.
13. Glukhova N.V. Computer-integrated technology for studying the spatial structure of a corona gas discharge based on fractal dimension estimation. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2025. Том. 36(75). №3. Ч.2. С.138–143. <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2025.3.2/19>
14. Glukhova N., Khilov V., Kharlamova Y., Isakova M. Integrated assessment of the state of sewage mine waters based on gas-discharge radiation method. *E3S Web of Conferences*. 2020. V. 201. 01032. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202020101032>.
15. Глухова Н.В., Пісоцька Л.А., Горова А.І. Спосіб експрес-оцінки рідиннофазного об'єкта: *Патент* 86701 Україна; заявник та патентовласник Державний ВНЗ «Національний гірничий університет». Заявл. 25.06.2013; опубл. 10.01.2014. Бюл. №1. 4 с.
16. Глухова Н.В. Виявлення інформативних ознак зображень на базі аналізу гістограм яскравості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. - Том 31 (70). № 4. 2020. С. 75–80.
17. Глухова Н.В., Пісоцька Л.А., Кучук Н.Г. Розробка системи експрес-класифікації води на основі бази даних зображень газорозрядного випромінювання. *Збірник наукових праць Харківського університету повітряних сил ім. І. Кожедуба*. 2015. Вип. 3(44). С. 112–118.
18. Пісоцька Л.А., Глухова Н.В.. Спосіб оцінки біологічної активності води. *Патент* 91003 Україна. Заявл. 19.12.2013; опубл. 25.06.2014, Бюл. №12, 3 с.
19. Пісоцька Л.А., Мінцер О.П., Повстяний В.А., Глухова Н.В., Мішалов В.Д. Спосіб дослідження біологічної рідини. Патент на корисну модель. Патент 120502 Україна. Заявл. 06.04.2017; опубл. 10.11.2017, Бюл. №21, 5 с.
20. Ignatov I., Pesotskaya L., Glukhova N. et al. Registration of different types of water with corona gas discharge effects and parameters of brightness. *Port. Electrochim Acta*. 2025. N. 43(04). 217–224.
21. Єременко В.С., Куц Ю.В., Мокійчук В.М., Самойліченко О.В. Статистичний аналіз даних вимірювань: навч. посіб. К.: НАУ. 2013. 320 с.
22. Harris J. E., Boushey C., Bruemmer B., Archer S. L. Publishing nutrition research: a review of nonparametric methods, part 3. *Journal of the American Dietetic Association*. 2008. N.108(9). 1488–1496.
23. Fahoome Gail F. Twenty Nonparametric Statistics And Their Large Sample Approximations. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*. 2002. Vol. 1. Iss. 2. Article 35.
24. Garrocho-Rangel A., Aranda-Romo S., Martínez-Martínez R., Zavala-Alonso V., Flores-Arriaga, J. C., Pozos-Guillén A. Fundamentals of Nonparametric Statistical Tests for Dental Clinical Research. *Dentistry Journal*. 2024. 12(10). 314.

Глухова Н.В., Пісоцька Л.А. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ АВТОМАТИЗОВАНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ФОТОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗОБРАЖЕНЬ НА БАЗІ РОБАСТНИХ ТА НЕПАРАМЕТРИЧНИХ МЕТОДІВ

У статті розглянуто актуальні питання удосконалення методології автоматизованого опрацювання вимірювальної інформації, зареєстрованої у вигляді зображень. Аналіз існуючих розробок в галузі визначення статистичних характеристик зображень вказує на широкий спектр методів, для обґрунтованого застосування яких необхідний попередній аналіз експериментальних вибірок, які являють собою набори геометричних та фотометричних ознак зображень, отриманих в ході процедури багатократних вимірювань.

Результати проведення вимірювального експерименту вимагають отримання не тільки кількісних значень для окремих геометричних та фотометричних характеристик зображень, але й оцінки їх точності та достовірності. Відомо, що оцінка точності отриманих експериментальних результатів багатократних вимірювань може ґрунтуватись на стандартній процедурі оцінки невизначеності типу А або розширеної невизначеності, при цьому необхідною умовою є перевірка гіпотези про відповідність експериментальної вибірки модельному закону розподілу. Якщо гіпотезу про відповідність щодо модельного закону розподілу не підтверджено, то необхідно застосовувати робастні та непараметричні методи обробки експериментальних даних, які є стійкими до відхилень від форми модельного закону розподілу.

У статті викладено послідовність розробки та основні операції методики опрацювання експериментальних даних у вигляді зображень коронного газового розряду. Складовою частиною методики є алгоритм, який дозволяє у якості вхідних даних використовувати результати вимірювань, отримані на базі багатократних вимірювань, з забезпеченням усереднення фотометричних параметрів зображень шляхом обчислення вибіркової медіани для кожного з інтервалів яскравості гістограми та видалення з вибірки елементів з суттєвими викидами на підставі порівняння мінімального та максимального елементів зі значенням медіани відповідного діапазону яскравості гістограми.

Окрім робастного методу, який ґрунтується на оцінці медіани, розроблена методика передбачає також застосування критеріїв серій та знаків для здійснення порівняльного аналізу двох паралельних вибірок аналогічних фотометричних ознак зображень; критерій знаків – для вибірок аналогічних характеристик зображень з метою підтвердження їх однорідності в ході експериментального дослідження зразків однієї рідини в різних умовах вимірювального експерименту.

Ключові слова: інформаційно-вимірювальна технологія, робастні методи, непараметричні методи, газорозрядне випромінювання.

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 05.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Дивнич М.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Голубєв Л.П.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ківа І.Л.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ДЛЯ ФІЛЬТРАЦІЇ ІГРОВОГО КОНТЕНТУ З УРАХУВАННЯМ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ

У статті розглядається проєктування та реалізація інформаційної системи для фільтрації ігрового контенту з урахуванням соціальної активності користувачів. Актуальність розробки зумовлена швидким зростанням ігрової індустрії, оскільки існує потреба в інструментах, які полегшують користувачам швидкий перегляд великої кількості доступних цифрових ігор, вибір персоналізованого контенту та взаємодію з іншими користувачами на платформі. Система в першу чергу орієнтована на веб-середовище та реалізована з урахуванням сучасних підходів відносно масштабованості, взаємодії з користувачем та безпеки. На відміну від класичних механізмів фільтрації, запропонована система враховує не лише індивідуальні вподобання, але й поведінку друзів у мережі, зокрема зв'язок між їхніми іграми, оцінками тощо.

Особлива увага приділяється архітектурним та інженерним рішенням. Інтерфейс створено за допомогою мови програмування TypeScript та бібліотеки Angular. Для спрощення розробки веб-системи, використано набір UI-компонентів під назвою Angular Material. Усі функціональні компоненти системи реалізовано за допомогою лінивого завантаження (lazy loading), що оптимізує продуктивність. Також компоненти використовують стратегію OnPush, що зменшує кількість зайвих перерендерень. Застосовано механізм автентифікації на основі JWT-токенів, що зберігаються в локальному сховищі (localStorage) з указаним терміном дії, який безпосередньо забезпечує безпечний доступ до персоналізованих функцій. Клієнтські та серверні частини системи розташовані на різних доменах. Даний розподіл надає змогу враховувати питання безпеки та гнучкості архітектури для мікросервісного розділення.

Основна функціональність системи полягає в можливості переглядати ігри, розрізняти їх жанри, оцінки, ціни. Також користувач повинен мати змогу додавати певну гру в бібліотеку, створювати власні списки побажань і відображати свої рекомендації друзям. На поточному етапі, функціональність системи визначається шляхом спостереження та оцінки інтерфейсу до неї, через обмежену кількість користувачів. Даний підхід дозволяє збирати високоякісний зворотний зв'язок, який допоможе в наступних етапах розробки.

Ключові слова: інформаційна система, рекомендаційна система, фільтрація контенту, соціальна активність, ігрові платформи, матрична факторизація, JWT-автентифікація.

Постановка проблеми. В сучасному світі, кількість цифрового контенту щодо ігор стрімко зростає. Щороку випускаються тисячі нових ігор на різних платформах і кожна з них охоплює різні жанри, методи, теми тощо. Дане середовище є досить насичене і користувачі все частіше стикаються зі складним завданням вибору з безлічі ігор, які не тільки технічно відповідають певним

вимогам, але й мають особисту привабливість для гравця. Традиційні інструменти пошуку, які пропонують жанрову, тематичну чи цінову фільтрацію, більше не ефективні для задоволення зростаючих запитів користувачів, оскільки вони не мають соціального контексту, моделей поведінки чи рекомендацій від довірених осіб (родини, друзів чи знайомих зі схожими вподобаннями).

На практиці, користувачі здебільшого покладаються на своє особисте ігрове коло, оскільки дуже часто обирають гру, яку вже придбали друзі або яка часто обговорюється у спільнотах чи на форумах. Дана поведінка свідчить про необхідність розширення функціональних платформ – від традиційної каталогізації до персоналізованої фільтрації, яка враховує соціальну активність. Це питання є особливо проблемним у сфері ігрових веб-платформ, які використовуються як ринки, джерела інформації та простори для спільноти гравців. Незважаючи на безліч вже існуючих рішень, таких як Steam, GOG, Epic Games Store, Itch.io, кожне з них має свої недоліки, через які, користувачі змушені залишатися з великим обсягом інформації наодинці.

Це свідчить про те, що наразі відсутній єдиний універсальний підхід, який би поєднував в собі багатоаспектну фільтрацію, індивідуальні рекомендації, аналіз вподобань друзів та соціальну взаємодію. Дана проблематика підкреслює важливість розробки нової інформаційної системи, яка має змогу об'єднати сильні сторони готових систем, одночасно усуваючи їхні ключові недоліки.

Проблема полягає у необхідності розробки архітектури та алгоритмічного ядра для такої системи. Зокрема, мова йде про впровадження гібридних моделей рекомендацій, що в змозі інтегрувати колаборативну фільтрацію (collaborative filtering), подібність контенту та соціальні зв'язки користувачів. Також не менш важливим завданням є розробка адаптивного інтерфейсу, яка безпосередньо ґрунтується на сучасних фронтенд-технологіях і забезпечує швидкий доступ до релевантного контенту, не перевантажуючи користувача.

Отже, предмет дослідження даної статті полягає не тільки у створенні зручної платформи для пошуку ігор, а й у реалізації нового типу рекомендаційної системи, яка базується на моделях соціальної взаємодії та структурованій каталогізації у поєднанні з масштабованими веб-технологіями. Це все відкриває новий шлях до розвитку не лише нової інформаційної системи, але й цілої екосистеми для інтелектуального споживання ігрового контенту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом двох останніх десятиліть тематика рекомендаційних систем набула ключового значення в сфері інтелектуального аналізу даних, особливо в контексті цифрових платформ, медіа, комерції та соціальних сервісів. Однією з фундаментальних моделей, яка заклала основу для сучасних рекомендаційних систем, є матрична факторизація. В роботі Y. Koren, R. Bell та C. Volinsky [1, с. 30-37]

була запропонована модель розкладання матриці оцінок користувачів на латентні фактори, що надає змогу брати до уваги неявні взаємозв'язки між користувачем та контентом. Такий підхід знайшов успішне застосування, зокрема у рамках Netflix Prize, де модель продемонструвала значне покращення точності рекомендацій порівняно з традиційними методами.

Однак, модель від Y. Koren не передбачає врахування жодних зовнішніх чи соціальних даних. Дану проблему частково вирішують соціально-орієнтовані моделі, які досліджені в роботі Jamali та Ester [2, с. 135-142]. Вони представляють комбіновану модель матричної факторизації з урахуванням довіри між користувачами. Їхній підхід «Trust-aware Recommender Systems» показує, що інтеграція соціальних зв'язків у розрахунок подібності здатна суттєво покращити якість персоналізованих рекомендацій. Схожі дослідження проводилися F. Tang, X. Wang, C. S. Norman [3, с. 1060-1073], де пропонувалася модель, яка модифікує функцію втрат з врахуванням соціального впливу.

Великий відсоток сучасних робіт зосереджений на гібридних рекомендаційних системах [4, с. 331-370]. В дослідженнях G. Adomavicius та A. Tuzhilin [5, с. 734-749] було закладено теоретичний фундамент для комбінування collaborative filtering (CF) та content-based filtering (CBF). Згідно з їхньої класифікацією є кілька методів поєднання підходів, а саме: послідовне комбінування, об'єднання результатів і модель на основі метарівня. Даного роду архітектури використовуються у великих сервісах, наприклад Amazon, YouTube та інших. Однак, ці підходи не часто реалізуються у відкритому вигляді для спеціалізованих застосувань, особливо у сфері відеоігор.

Окрему увагу в науковому світі останніми роками приділяють моделям, що базуються на графах та графових нейронних мережах (Graph Neural Networks). L. Zhang та співавтори [6, с. 482-494], у своєму огляді розглянули напрямок graph-based recommendation, в якому користувачі та об'єкти виступають як вузли графа, а взаємодії – як ребра. Такі моделі дозволяють глибше вивчати структуру зв'язків, зокрема формальні й не формальні соціальні групи, ступінь впливу тощо. Проте, дані моделі в більшості випадків лишаються теоретичними або знаходять своє застосування в соціальних мережах (Facebook, Twitter), а не в системах каталогізації ігрового контенту.

Варто також відзначити книгу від F. Ricci, L. Rokach та B. Shapira під назвою «Recommender

Systems Handbook» [7, с. 1-35]. Вона вважається фундаментальним джерелом, в якому детально розкладено класифікацію методів рекомендацій, починаючи від евристичних підходів і закінчуючи машинним навчанням. В даному виданні також акцентується увага на проблемі «data sparsity» (розрідженості даних), яка є дуже актуальною згідно нових платформ, які мають низьку активність користувачів і системи потребують створення надійного профілю користувача.

Попри наявність широкого спектру підходів, аналіз наукових праць демонструє брак досліджень, які б інтегрували повноцінну функціональність каталогізації ігор з багатовимірною фільтрацією та соціальними механізмами впливу. Існуючі рішення або орієнтовані на рекомендації без урахування соціального контексту (як Netflix), або ж на соціальні зв'язки без структурованої каталогізації (як Discord). У сфері геймінгу, дослідження зосереджуються переважно на алгоритмах Steam, які не є відкритими та не передбачають гнучку фільтрацію, що інтегрована з аналізом активності друзів.

Отже, проблема полягає у відсутності комплексних підходів, які б одночасно:

- Враховували вподобання користувача на основі жанрових і цінових характеристик;
- Моделювали вплив соціального оточення;
- Працювали на структурованих даних про ігри;
- Були реалізовані в адаптивному інтерфейсі для веб-платформи.

Запропонована в цій статті система має вирішити дану проблему, поєднуючи всі зазначені компоненти та відкриваючи можливості для розвитку в напрямку сучасних AI-моделей і графових методів.

Постановка завдання. Основна ціль статті полягає в дослідженні, проектуванні та реалізації прототипу веб-орієнтованої інформаційної системи, яка дає можливість ефективно каталогізувати ігровий контент, забезпечує багатофакторну фільтрацію та формує персоналізовані поради, базуючись на аналізі не тільки особистих вподобань користувача, а й соціальної активності його контактів (друзів, приятелів, знайомих тощо). Такий підхід має на меті збільшити релевантність рекомендацій та вдосконалити користувацький досвід у контексті цифрових ігрових платформ.

Задля досягнення поставленої мети, в рамках аналізу, визначено ряд конкретних задач, кожна з яких відображає логіку поетапного проекту-

вання та впровадження системи. Виглядають вони наступним чином:

1) Розробити логічну й програмну архітектуру системи, яка включає клієнтську та серверну частини, а також структуровану базу даних для збереження ігор, профілів користувачів, соціальних зв'язків та історії взаємодій.

2) Сформулювати математичну модель гібридної рекомендаційної системи, що поєднує елементи контентно-орієнтованої фільтрації, матричної факторизації та соціального контексту. Ключова задача моделі – визначити релевантність кожної гри для користувача, спираючись на аналіз як його попередніх уподобань, так і активності його друзів у системі.

3) Реалізувати програмну логіку рекомендаційного модуля, беручи до уваги підрахунок схожості між іграми і налаштувати параметри алгоритмів під поведінкові особливості гравців.

4) Підготувати систему до первинного тестування, яке включає огляд взаємодії огляд взаємодії з інтерфейсом цільовою аудиторією, збір якісних відгуків щодо зручності пошуку, відповідності видачі контенту, а також зручності соціальних функцій. На основі отриманих даних – визначити шляхи для покращення системи та алгоритмічної складової.

Отже, головне завдання статті полягає у тому, щоб створити повноцінну технічну та методологічну основу для інформаційної системи, яка зможе поєднати переваги сучасних технологій веб-розробки з науково-обґрунтованими моделями персоналізованих рекомендацій та аналізу соціального впливу в ігровому просторі.

Виклад основного матеріалу. Розроблена інформаційна система для фільтрації ігрового контенту побудована за модульною клієнт-серверною архітектурою, що дає змогу досягти високої масштабованості, гнучкості розгортання, відмовостійкості та розмежування функціональних обов'язків. Дана система є орієнтованою на сучасні веб-технології та розроблена з врахуванням найкращих практик frontend- та backend-розробки, враховуючи при цьому безпечну взаємодію між складовими.

Інформаційна система складається з трьох ключових компонентів:

– Клієнтська частина (Frontend) – реалізована з використанням фреймворку Angular, що забезпечує створення SPA (Single Page Application) з високою продуктивністю. Для забезпечення оптимізації продуктивності, усі UI-компоненти організовані за модульним принципом з вико-

ристанням лінивого завантаження (lazy loading). Для виявлення змін застосовується стратегія під назвою OnPush, Вона зменшує навантаження на рендеринг та підвищує реактивність інтерфейсу.

– Серверна частина (Backend) – розроблена за допомогою платформи Node.js та її бібліотеки Express. Вона обробляє усю бізнес-логіку, керує обліковими записами користувачів та оперує запитами до бази даних. API (Application Programming Interface) спроектовано як REST-сервіс, що функціонує за протоколом HTTP для взаємодії між клієнтом та сервером. Безпека забезпечується за допомогою JWT-автентифікації. При вході користувач отримує access- та refresh-токен, термін дії яких є обмеженим. Дані токени зберігаються у localStorage браузера.

– База даних (Database) – основа зберігання всієї інформації, що необхідна для функціонування системи. Вона містить відомості про користувачів, ігри, жанри, дружні зв'язки, списки бажаного та запити на додавання в друзі. Для сховища даних використовується документо-орієнтована база даних MongoDB, яка працює з JSON-подібними документами.

Веб-клієнт та серверна частина спілкуються один з одним за допомогою HTTP-запитів. Елементи системи розташовані на різних доменах, що відповідає сучасним підходам розділення frontend та backend як окремих сервісів, з підтримкою CORS (Cross-Origin Resource Sharing). Це забезпечує не тільки безпеку та здатність до масштабування, але й дає можливість окремо розгортати та підтримувати кожну з частин системи.

Повну блок-схему системи можна побачити на рисунку нижче (рис. 1).

Клієнт в даному випадку відповідає за візуалізацію ігор, застосування фільтрів, перегляд рекомендацій і списку друзів; сервер – за авторизацію, маршрутизацію запитів, підрахунок рейтингів і рекомендацій, а також контроль доступу; БД – за повторюваним зберіганням структурованих і пов'язаних даних (користувачів, їхніх вподобань тощо).

Також на наступному зображенні (рис. 2) відображено модель «сутність-зв'язок» (ER-модель) системи. Вона пояснює концептуальні схеми, вдаючись до узагальнених блочних конструкцій. Основними сутностями виступають користувачі, ігри, запити на дружбу та взаємодія між ним. Структура базується на принципі вкладеності, що дозволяє безпосередньо вбудовувати зв'язки у форматі масивів об'єктів.

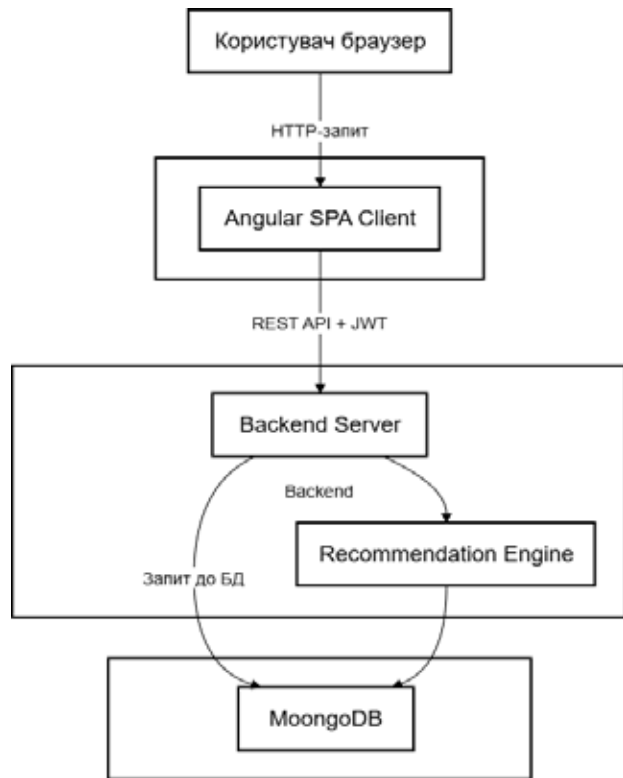

Рис. 1. Блок-схема системи (архітектурна взаємодія)

В рамках проєкту, за основу взято модель рекомендаційної системи, яка використовує матричну факторизацію. Даний метод дозволяє виявити приховані закономірності у вподобаннях користувачів, навіть за умов неповних даних. На відміну від класичних методів, що використовують сусідство користувачів чи предметів, підхід на основі latent factor models надає змогу зменшити розмірність вхідної матриці і виділити при цьому також суттєві поведінкові патерни.

Основою для навчання рекомендаційної системи є матриця оцінок $R \in \mathbb{R}^{(n \times m)}$, де n – кількість користувачів, m – кількість ігор, а кожен елемент r_{ui} – оцінка гри i користувачем u . В даному випадку оцінки формуються на основі дій користувачів. Це може бути як додавання гри до бібліотеки, так і тривалість перегляду її опису.

Основним завданням є факторизація матриці R у дві низьковимірні матриці: U (матр. латентних ознак користувачів) та V (матр. латентних ознак ігор):

$$\hat{R} = U \cdot \Sigma \cdot V^T$$

де $U \in \mathbb{R}^{(n \times k)}$, $V \in \mathbb{R}^{(m \times k)}$, k – кількість латентних факторів (зазвичай 20-100).

Наступним кроком є застосування методу SVD (Singular Value Decomposition). Даний метод дозволяє подати високо-розмірну, розріджену

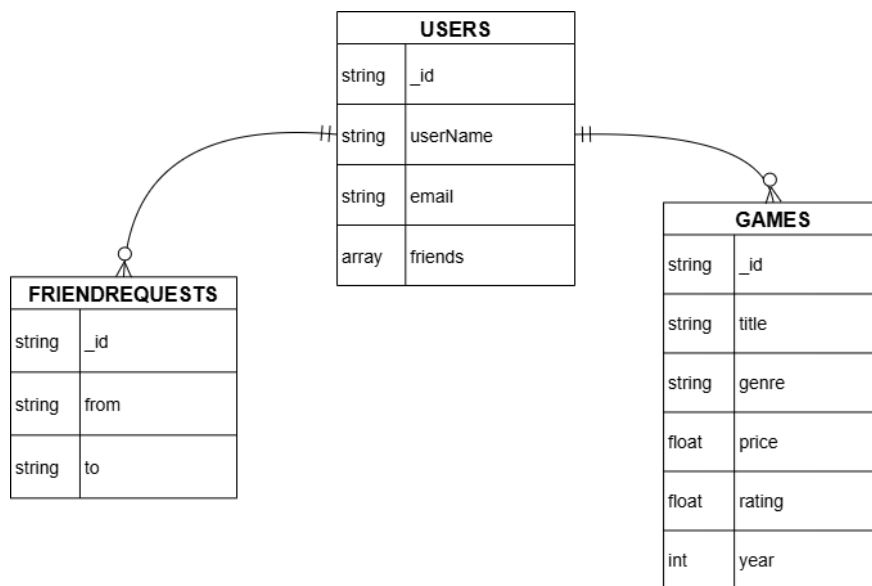

Рис. 2. ER-модель системи

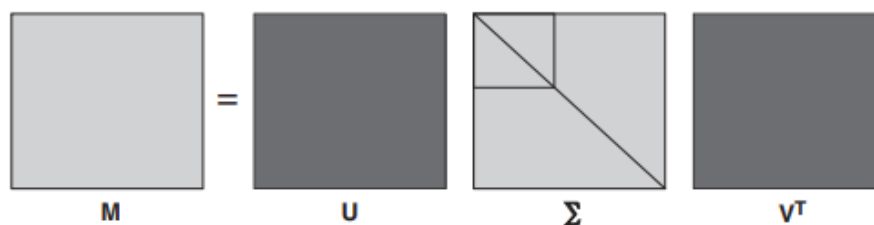

Рис. 3. Розклад матриці за допомогою методу SVD

матрицю у вигляді добутку трьох меншого розміру матриць (див. рис. 3). SVD дозволяє розкласти матрицю $R \in R^{(n \times m)}$ наступним чином:

$$\hat{R} = U \cdot \Sigma \cdot V^T$$

Тут $\Sigma \in R^{(k \times k)}$ – діагональна матриця сингулярних значень. Використовуються лише перші k найбільших сингулярних значень, що дозволяють зменшити розмірність (зазвичай $k = 10 \div 100$), зберігши найбільш значущі закономірності у поведінці користувачів.

Розглянемо приклад матриці оцінок п'яти користувачів до п'яти ігор (табл. 1).

Таблиця 1

Початкова матриця оцінок R					
	g_1	g_2	g_3	g_4	g_5
u_1	5	3	0	1	0
u_2	4	0	0	1	2
u_3	1	1	0	5	0
u_4	0	0	5	4	0
u_5	0	1	5	4	0

Застосовуючи SVD з обмеженням до двох латентних факторів, виконаємо факторизацію та отримаємо наступний результат (табл. 2):

Таблиця 2

Матриця передбачених оцінок $\hat{R}$

	g_1	g_2	g_3	g_4	g_5
u_1	4.98	1.99	-0.54	1.65	0.87
u_2	3.57	1.43	-0.39	1.18	0.62
u_3	1.83	1.03	2.09	2.98	0.30
u_4	-0.37	0.43	4.47	4.46	-0.10
u_5	-0.07	0.55	4.46	4.58	-0.05

Отримані передбачені значення оцінювання використовуються для створення персоналізованого списку рекомендацій відносно кожного окремого користувача. Наприклад, для користувача u_3 найвищою оцінкою модель визначає гру g_4 , а також g_3 – незважаючи, навіть, на відсутність взаємодії між ними.

В підсумку, SVD-факторизація дає змогу системі робити обґрунтовані передбачення щодо можливих вподобань користувача на основі даних схожих користувачів та структури ігор. Такий під-

хід дозволяє закласти фундамент для подальшого включення соціальних та контентних модифікацій.

Окрім звичайної факторизації матриці оцінок з використанням сингулярного розкладу (SVD), в роботі було досліджено Funk SVD (див. рис. 4). Вона являє в собі покращену версію SVD, яка тренується за допомогою стохастичного градієнтного спуску (Stochastic Gradient Descent). Даний варіант активно використовується в завданнях персоналізованої фільтрації. Він дозволяє навчатися безпосередньо на розріджених даних.

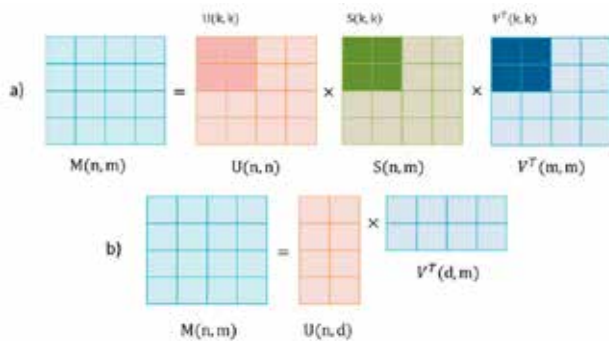

Рис. 4. Відмінність роботи алгоритму SVD (a) та Funk SVD (b)

Головна концепція полягає в тому, щоб представити кожного користувача і кожну гру у вигляді векторів латентних особливостей фіксованої розмірності k , та навчити їх таким чином, щоб скалярний добуток цих векторів найточніше відповідав відомим рейтингам.

Для кожного користувача u будується латентний вектор $p_u \in R^k$, а для кожної гри i – вектор $q_i \in R^k$. Передбачена оцінка обчислюється за формулою:

$$\hat{r}_{ui} = \mu + b_u + b_i + q_i^T \cdot p_u$$

де μ – середнє значення всіх оцінок, b_u , b_i – відповідно зміщення користувача та гри.

Слід зазначити, що у нас можлива наявність факторів користувачів і також певного відхилення. В такому випадку, прогноз оцінки являє в собі суму чотирьох речей, які показані детальніше на рис. 5.

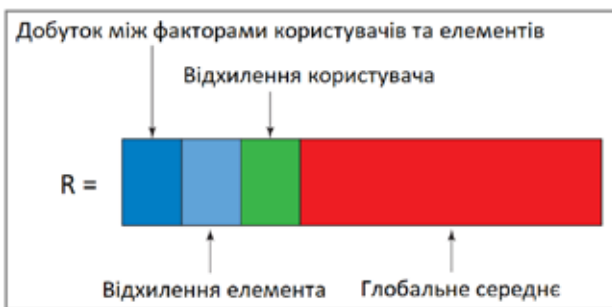

Рис. 5. Прогноз оцінки – це комбінація чотирьох речей

Навчання здійснюється за допомогою стохастичного градієнтного спуску. Для кожного спостереження $(u, i) \in k$ (де k – множина відомих оцінок), оновлення параметрів відбувається за наступними правилами:

$$e_{ui} = r_{ui} - \hat{r}_{ui}$$

$$b_u \leftarrow b_u + \gamma \cdot (e_{ui} - \lambda \cdot b_u)$$

$$b_i \leftarrow b_i + \gamma \cdot (e_{ui} - \lambda \cdot b_i)$$

$$p_u \leftarrow p_u + \gamma \cdot (e_{ui} \cdot q_i - \lambda \cdot p_u)$$

$$q_i \leftarrow q_i + \gamma \cdot (e_{ui} \cdot p_u - \lambda \cdot q_i)$$

Тут γ – швидкість навчання (learning rate), а λ – коефіцієнт регуляризації.

Однією із важливих проблем під час створення рекомендаційних систем, базованих на латентних моделях – є перенавчання. Даний процес виникає, коли модель дуже точно запам'ятовує існуючі (навчальні) оцінки користувачів, але втрачає здатність до узагальнення. Можна сказати, що вона не може якісно передбачати на нових, раніше невідомих прикладах. У разі розріджених матриць, де бракує більшості оцінок, перенавчання особливо небезпечне. Для того, щоб уникнути даної проблематики, до функції втрат додається коефіцієнт регуляризації, котрий штрафує надмірно великі значення параметрів моделі. У випадку Funk SVD, будуть регуляризуватися латентні вектори користувачів та ігор, а також зміщення. Мінімізація виражається у формулі:

$$\min \sum_{(u,i) \in k} (r_{ui} - \hat{r}_{ui})^2 + \lambda \cdot (\|p_u\| + \|q_i\| + b_u^2 + b_i^2)$$

Високі значення λ зменшують гнучкість моделі, але підвищують її здатність до узагальнення, тоді як занадто низьке може призвести до перенавчання. Сама ідея полягає в тому, щоб алгоритм знаходив найкращі U і V , не дозволяючи при цьому жодному з них ставати занадто великим [8, с. 342-367]. Графік MSE (міра похибки алгоритмів прогнозування) тестових та навчальних даних для кращого розуміння наведено нижче (рис. 6).

В умовах розробки масштабованих рекомендаційних систем першорядне значення мають дві ключові характеристики, а саме: точність відтворення даних та швидкість обчислень. Тому, було проведено аналіз двох методів матричної факторизації, зосереджуючись на їх продуктивності у задачах фільтрації, заснованих на користувацьких вподобаннях. На наведеному графічному матеріалі (див. рис. 7) показано тривалість обчислень для обох алгоритмів, в залежності від розміру вхідної матриці $k \times d$. Funk SVD демонструє

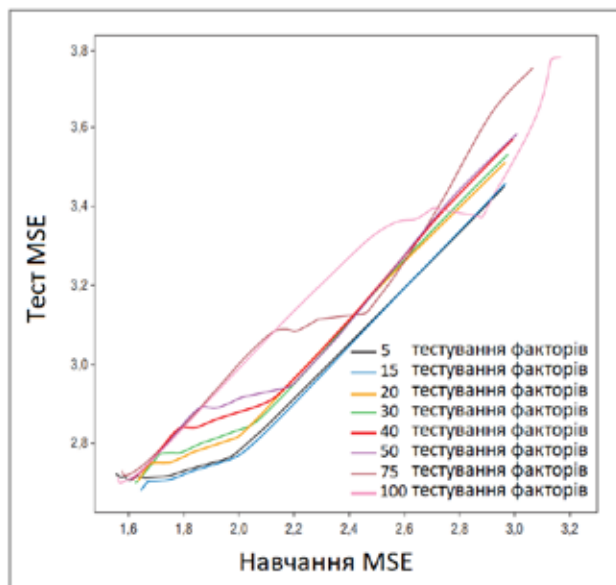

Рис. 6. Графік MSE тестових і навчальних даних, який демонструє момент перенавчання

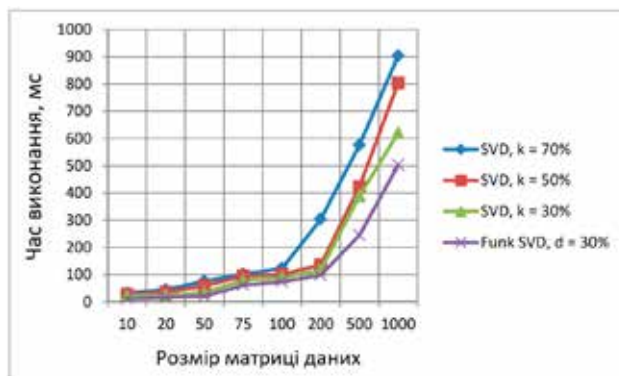

Рис. 7. Порівняння тривалості обчислень алгоритмів SVD та Funk SVD

постійно менший час обробки даних у порівнянні з традиційним SVD в середньому на 20%. Це пояснюється тим, що Funk SVD не потребує повної матриці для виконання.

В даному випадку, можна сказати, що алгоритм особливо ефективний при роботі з великими обсягами інформації, де переважна більшість комірок є незаповненими.

Додатково, окрім показників продуктивності, досить важливою характеристикою вважається оцінка якості відтворення вихідних даних після процедури факторизації. Згідно з проведенням дослідженням (див. рис. 7), метод Funk SVD не демонструє втрати у точності порівняно з класичним SVD. Іншими словами, навіть при суттєвому зменшенні обчислювальних витрат, якість апроксимації (відновлення) залишається майже не змінною. Відносно отриманого результату,

варіант Funk SVD є привабливим рішенням у системах реального часу, де швидкість формування персоналізованих рекомендацій є найважливішим аспектом.

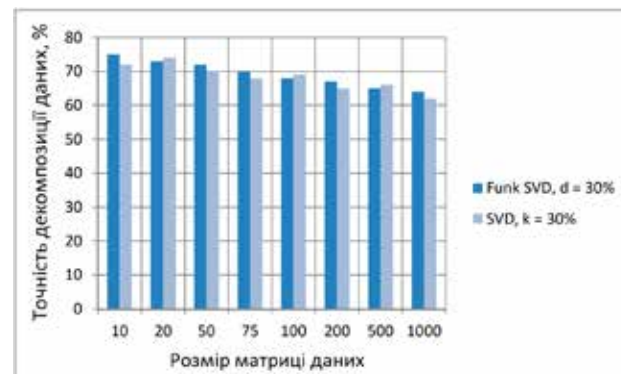

Рис. 8. Порівняння точності відновлення початкової матриці після факторизації для SVD та Funk SVD

Завдяки своїй простоті й адаптивності, Funk SVD є оптимальним вибором для онлайн-рекомендацій, коли необхідно швидко реагувати на дії користувача. Крім того, його реалізація дозволяє легко інтегрувати соціальні механізми впливу.

В умовах сучасних рекомендаційних систем, зокрема тих, що функціонують на цифрових платформах із соціальними аспектами (як Steam, GOG), соціальний вплив відіграє ключову роль [9, с. 56-58]. Дослідження демонструють, що користувачі з більшою ймовірністю зацікавляються продуктами, які вже вподобали їхні друзі або отримали рекомендації у процесі соціальної взаємодії. Врахування цього ефекту дозволяє підвищити якість рекомендацій, особливо у випадках холодного старту (cold start) або за обмеженої інформації про користувача.

Соціальний компонент інтегрується до моделі Funk SVD у вигляді дружнього зваженого впливу на остаточну оцінку гри. Суть полягає в тому, щоб скоригувати передбачувану оцінку гри для конкретного користувача, беручи до уваги, як її оцінили його друзі. Формула для підсумкового прогнозу виглядає наступним чином:

$$\hat{r}_{ui}^{social} = \hat{r}_{ui} + \alpha \cdot \frac{1}{|F(u)|} \sum_{f \in F(u)} (\hat{r}_{fi} - \mu_f)$$

де $\hat{r}_{ui}$ – базова оцінка, яка отримана через Funk SVD; $F(u)$ – множина друзів користувача u ; μ_f – середня оцінка, яку зазвичай ставить користувач f ; α – коефіцієнт соціального впливу (емпірично встановлено в межах 0.1-0.3).

Дана формула надає змогу «піднести» гру вище в списку, коли друзі користувача їй дають

високу оцінку і також навпаки – опустити, якщо гра не цікавить його оточення. Розглянута варіація відповідає природній поведінці гравців, оскільки користувач з більшою вірогідністю обере гру, якщо бачитиме, що в неї активно грають або її обговорюють знайомі.

Наведемо приклад використання даного методу. Для початку виконаємо припущення, що користувач u_3 , має двох товаришів – u_1 , u_2 . Прогнозована оцінка гри g_3 для u_3 без соціального впливу становить $\hat{r}_{ui} = 3.8$. Його друзі оцінили гру наступним чином: $\hat{r}_{fi} \in \{4.9, 5.0\}$, а їхні середні оцінки – $\mu_f \in \{3.5, 4.0\}$. Беручи до уваги коефіцієнт соціального впливу ($\alpha = 0.2$) отримаємо:

$$\hat{r}_{ui}^{social} = 3.8 + 0.2 \cdot \frac{(4.9 - 3.5) + (5.0 - 4.0)}{2} = 3.8 + 0.2 \cdot 1.2 = 4.04$$

Отже, як бачимо, рекомендація посилюється, що відповідає нашому очікуванню. Гра буде показана користувачу як більш релевантна.

Виконуючи ряд досліджень, у таблиці порівняння (див. табл. 4) наведено приклад рекомендованих ігор, що були отримані за допомогою п'яти різних методів, а саме: асоціативних правил, контентної та колаборативної фільтрації, матричної факторизацією та Funk SVD із соціальним компонентом. Добірка сформована відносно ігрового жанру RPG/Action Adventure ілюструє, як різні методи формують рекомендації залежно від структури даних, історії вподобань та взаємодії користувачів.

Стосовно кожного методу можна навести короткий аналіз, щоб розуміти, якому віддавати перевагу в даному випадку. Пояснення наведено у таблиці нижче (табл. 5).

Таблиця 4

Порівняння ігрових рекомендацій різними методами

Association Rules			
Content-Based			
Collaborative Filtering			
Matrix Factorization (SVD)			
Matrix Factorization (Funk SVD) + Social Layer			

Також, в ході роботи, було отримано порівняльну характеристику (див. табл. 6) метрик якості (Recall@10, NDCG@10, RMSE) для різних методів рекомендацій. Вона базується на частково реалізованому тестуванні і виглядає наступним чином.

Додатково побудовано графік (рис. 9) відносно метрик Recall@10 та NDCG@10.

Проведене порівняння засвідчило, що модель Funk SVD з врахуванням соціального впливу досягла найвищих показників Recall@10 та NDCG@10. Даний результат вказує на її найкращу здатність формувати рекомендації, що є максимально релевантними та адаптованими для конкретного користувача. Такий підхід не просто

бере до уваги особисті вподобання, а й враховує вплив оточення користувача, зокрема його друзів, що особливо важливо для ігрових платформ, де вибір часто базується на колективній думці.

На противагу класичним підходам, таким як асоціативні правила чи контентна фільтрація, які продемонстрували помітно меншу точність через неврахування особливостей поведінки користувачів, алгоритми колаборативної фільтрації забезпечили кращу якість. Проте, вони виявилися досить чутливими відносно проблеми «cold-start». Стандартна SVD-модель показала добрі результати, проте поступається Funk SVD. Інтеграція соціального компонента з Funk SVD виявилася найефек-

Таблиця 5

Порівняльний аналіз різних методів

Association Rules	Асоціативні правила спираються на частоту, з якою різні гравці обирають певні ігри разом. Пропонують базові, загальні рекомендації.
Content-Based	Контентно-орієнтовані аналізують жанри, рік випуску, ціни та рейтинги ігор. Добре працює для новачків, але не бере до уваги смаки інших користувачів.
Collaborative Filtering	Колаборативна фільтрація базується на подібності профілів гравців. Ефективний метод, але вразливий до проблеми cold-start [10, с. 107-144].
Matrix Factorization (Funk SVD)	Матрична факторизація за допомогою Funk SVD – це модель, що навчається на вже поставлених оцінках, виявляє приховані симпатії. Надає персоналізовані, детальні поради.
Matrix Factorization (Funk SVD) + Social Layer	Funk SVD із соціальним компонентом включає у рекомендації дії друзів. Дає більш соціально-значущі результати, оскільки гравець бачить те, що обирають його друзі.

Таблиця 6

Порівняльна характеристика метрик якості

Метод рекомендації	Recall@10	NDCG@10	RMSE
Association Rules	0.112	0.108	–
Content-Based Filtering	0.178	0.161	–
User-Based CF	0.219	0.198	0.983
Item-Based CF	0.224	0.204	0.965
Classical SVD	0.242	0.227	0.936
Funk SVD	0.259	0.238	0.911
Funk SVD + Social Layer	0.274	0.245	0.928

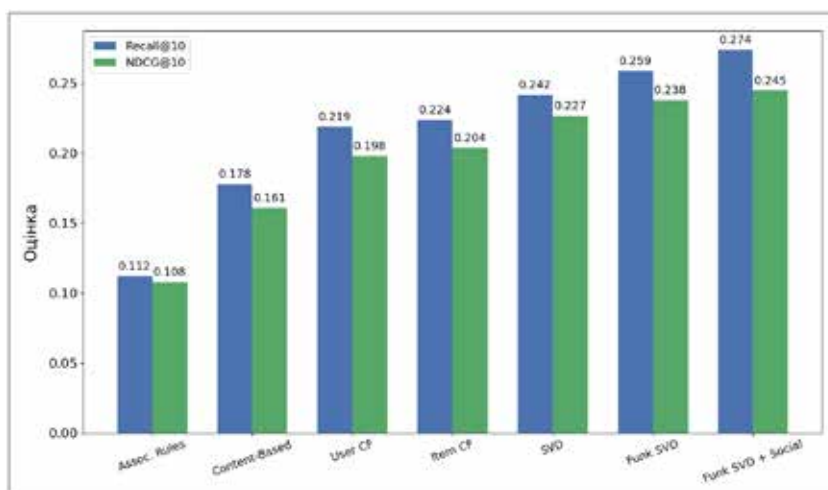

Рис. 9. Порівняння ефективності методів рекомендації

тивнішою, особливо для нових або неактивних користувачів, для яких складно сформувати рекомендації, виходячи лише з їхньої особистої історії взаємодій (ефект «friend boosting»).

Отримані в процесі дослідження результати демонструють наукову новизну, котра полягає в інтеграції латентно-факторних моделей рекомендацій із компонентами соціального впливу в рамках ігрової інформаційної системи. Зокрема, застосовано варіацію класичної факторизації Funk SVD, в якій передбачене значення оцінки $\hat{r}_{ui}$ доповнюється соціальним зсувом, котрий бере до уваги поведінку найближчих друзів у даній структурі

Загалом, сформовано наступну модель передбачення:

$$\hat{r}_{ui}^{social} = \mu + b_u + b_i + q_i^T \cdot p_u + \alpha \cdot \frac{1}{|F(u)|} \sum_{f \in F(u)} (\hat{r}_{fi} - \mu_f)$$

З позиції метричних оцінок, було продемонстровано, що отримана модифікація збільшує показники ранжування (Recall@10 та NDCG@10) приблизно на 5-6% у порівнянні зі звичайним методом Funk SVD. Дане емпіричне покращення підтверджує припущення, щодо значення врахування взаємодій типу «friend-to-friend» в розріджених системах з численними профілями «cold-start».

Отже, запропонований метод відкриває перспективу розробки гібридних friend-aware рекомендаційних систем з адаптивним контролем довіри та соціального впливу.

Висновки. Під час дослідження було розроблено прототип інформаційної системи, який призначений для каталогізації ігор, що оснащений багатокритеріальною фільтрацією, функцією персоналізованих рекомендацій та можливостями соціальної взаємодії між користувачами. Рекомендаційна підсистема базується на модифікованій моделі Funk SVD, що адаптована під врахування соціального компонента (вплив друзів на формування оцінок). Побудова латентно-факторної моделі з коригуванням передбачених оцінок на основі соціального фактора призвела до значного покращення показників точності.

Отримані результати підтверджують релевантність рекомендацій, які враховують не лише історію взаємодії користувача, але й його соціальне середовище.

Також, система включає багатокритеріальну фільтрацію ігор, за такими параметрами, як жанр, рейтинг, рік випуску та інші. Для забезпечення зручності користувача, в інтерфейсі використано сучасні технології: фреймворк Angular, реалізовано модулі lazy loading, аутентифікацію JWT, та застосовано UI-компоненти Angular Material. Окрему увагу було приділено структуруванню даних в MongoDB, створенню матриць схожості та аналізу патернів поведінки в системі.

Дана робота демонструє потенціал для покращення класичних рекомендаційних моделей шляхом інтеграції соціальних факторів, що відкриває нові перспективи для досліджень у сфері персоналізації.

У подальших дослідженнях варто розглянути наступні можливості:

- Вдосконалення соціальної моделі, додавши механізми вимірювання довіри (trust score) між користувачами;
- Запровадження динамічного зважування соціального впливу, яке буде змінюватися в залежності від кількості взаємодій у мережі;
- Інтегрування механізму нейронних рекомендацій (Neural Collaborative Filtering) для підвищення точності в умовах складних взаємозв'язків;
- Реалізація соціального графу у режимі реального часу з візуалізацією зв'язків та впливу друзів на рекомендації;
- Інтегрування додаткових видів взаємодії: коментарі, рецензії, спільні обговорення, що дозволить покращити аналіз соціального контексту.

Підсумовуючи, можна сказати, що представлена система є ефективною як у технічному, так і в поведінковому плані. Вона закладає основу для створення ігрових платформ наступного покоління з інтелектуальним ядром персоналізованого контенту.

Список літератури:

1. Koren Y., Bell, R., Volinsky C. Matrix Factorization Techniques for Recommender Systems. *IEEE Computer*. 2009. Vol. 42, No. 8. P. 30–37.
2. Jamali M., Ester M. A matrix factorization technique with trust propagation for recommendation in social networks. *Proceedings of the fourth ACM conference on Recommender systems*. 2010. P. 135–142.
3. Tang F., Wang X., Norman C. An investigation of the impact of media capabilities and extraversion on social presence and user satisfaction. *Behaviour & Information Technology*. 2013. Vol. 32. P. 1060–1073.
4. Burke R. Hybrid Recommender Systems: Survey and Experiments. *User Modeling and User-Adapted Interaction*. 2002. Vol. 12, No. 4. P. 331–370.

5. Adomavicius G., Tuzhilin A. Toward the next generation of recommender systems: A survey of the state-of-the-art and possible extensions. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*. 2005. Vol. 17, No. 6. P. 734–749.
6. Zhang S., Yao L., Sun A., Tay Y. Deep Learning based Recommender System: A Survey and New Perspectives. *ACM Computing Surveys*. 2017. Vol. 52, No. 1. P. 482–494.
7. Ricci F., Rokach L., Shapira B. *Recommender Systems Handbook*. Springer, 2010. P. 1–35.
8. Falk K. *Practical Recommender Systems*. Shelter Island, NY: Manning Publications, 2019. P. 342–367.
9. Resnick P., Varian H. R. Recommender systems. *Communications of the ACM*. 1997. Vol. 40, No. 3. P. 56–58.
10. Desrosiers C., Karypis G. A Comprehensive Survey of Neighborhood-Based Recommendation Methods. *Recommender Systems Handbook*. Springer, 2011. P. 107–144.

Dyvnych M.V., Holubiev L.P., Kiva I.L. AN INFORMATION SYSTEM FOR GAME CONTENT FILTERING BASED ON USERS SOCIAL ACTIVITY

The article explores the design and implementation of an information system for filtering gaming content while incorporating users' social activity. The relevance of this development is driven by the rapid growth of the gaming industry and the increasing need for tools that assist users in browsing vast collections of digital games, selecting personalized content, and interacting with other users on the platform. The system is primarily web-oriented and is implemented using modern approaches to scalability, user interaction, and security. Unlike traditional filtering mechanisms, the proposed solution takes into account not only individual preferences but also the behavior of users' friends — including correlations between games, ratings, and social interactions.

Special attention is paid to architectural and engineering decisions. The interface is developed using TypeScript and the Angular framework. To accelerate development, a set of UI components from Angular Material was used. All functional modules are implemented with lazy loading to optimize performance, and OnPush change detection is employed to minimize unnecessary re-renderings. The authentication mechanism is based on JWT tokens stored in localStorage with an expiration time, ensuring secure access to personalized features. The client and server parts of the system are hosted on different domains, which increases security and allows for scalable, microservice-based architecture.

The core functionality includes browsing games by genre, rating, and price. Users can add games to their personal libraries, create wishlists, and share recommendations with friends. At the current stage, the system's evaluation is conducted through user interface observation and feedback from a limited group of test users. This approach enables the collection of high-quality insights that will guide further system development.

Key words: *information system, recommender system, content filtering, social interaction, game platforms, matrix factorization, JWT-authentication.*

Дата надходження статті: 14.11.2025

Дата прийняття статті: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Довгалюк Д.В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РОЗВИТОК ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РОБОТИ З BLUETOOTH-ПРИСТРОЯМИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МОВИ PYTHON ТА БІБЛІОТЕКИ BLEAK

У сучасному світі стрімкий розвиток технологій бездротового зв'язку зумовлює необхідність створення ефективних інструментів для моніторингу, керування та обміну даними між різноманітними пристроями Інтернету речей (IoT). Одним із ключових стандартів короткодіапазонної бездротової передачі даних є технологія Bluetooth Low Energy (BLE), що забезпечує мінімальне енергоспоживання при збереженні стабільного каналу зв'язку. BLE активно використовується у системах дистанційного збору інформації, медичних сенсорах, промисловому моніторингу та розумних будинках. Незважаючи на широкий спектр апаратних рішень, практична реалізація програмних засобів для взаємодії з BLE-пристроями залишається складним завданням, що потребує уніфікованих і кросплатформених підходів до розробки. Більшість існуючих інструментів реалізовані на низькорівневих мовах програмування або обмежені конкретними операційними системами, що ускладнює їхнє використання в дослідницьких і прототипних проектах.

Мова Python, завдяки своїй простоті, широкому набору бібліотек та активній спільноті, набуває дедалі більшої популярності у сфері розробки IoT-рішень. Одним із сучасних інструментів для роботи з BLE у Python є бібліотека Bleak, яка забезпечує повноцінну підтримку клієнтського API Bluetooth Generic Attribute Profile (GATT) і дозволяє реалізовувати асинхронну взаємодію з пристроями на різних операційних системах - Windows, Linux, macOS та Android. Її використання відкриває можливості для створення кросплатформених додатків моніторингу та керування сенсорними мережами. Разом із тим постає завдання побудови раціональної архітектури таких систем, яка б об'єднувала надійність з енергоефективністю, забезпечувала стійкість з'єднання, масштабованість та простоту розгортання. У статті здійснено аналіз принципів побудови BLE-застосунків на Python, досліджено особливості бібліотеки Bleak, розроблено архітектурну модель клієнтського застосунку для моніторингу Bluetooth-пристроїв і проведено його тестування на реальних периферійних пристроях. Основною метою роботи є створення гнучкого та доступного підходу до проектування програмного забезпечення для BLE-комунікацій, здатного інтегруватися у ширші IoT-екосистеми. Отримані результати можуть бути використані при розробці наукових і промислових систем моніторингу, навчальних програмних лабораторій та прототипів сенсорних мереж.

Ключові слова: Bluetooth Low Energy, Bleak, Python, GATT, IoT, бездротовий моніторинг, клієнтський застосунок.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток Інтернету речей (IoT) призводить до значного збільшення кількості автономних сенсорних пристроїв, які потребують енергоефективних каналів бездротового зв'язку. Bluetooth Low Energy (BLE) є однією з базових технологій для таких застосувань: вона орієнтована на короткодіапазонний зв'язок з низьким енергоспоживанням, підтримку різних топологій та режимів роботи [1, с. 5–8].

На практиці для більшості прикладних систем BLE-пристрої виконують роль периферії (датчики, носимі гаджети), а смартфони, шлюзи або

промислові комп'ютери – роль центральних вузлів, які збирають та обробляють дані. При цьому потрібно забезпечити:

- одночасну роботу з кількома BLE-пристроями;
- стійкість до завад і тимчасових розривів з'єднання;
- гнучку обробку даних (локально чи в хмарі);
- кросплатформеність програмного забезпечення.

У стандартній реалізації BLE розробнику доводиться працювати з нативними API конкрет-

них операційних систем або стеків виробників мікроконтролерів, що ускладнює створення універсального клієнтського застосунку. Документація BLE вказує на складну багатоваріантну структуру протоколу (GAP, GATT, ATT, L2CAP, PHY) та різні режими реклами й з'єднання [1, с. 6–8].

За результатами аналізу продуктивності бездротових протоколів у складі сенсорних мереж показано, що BLE забезпечує поєднання високої швидкості передачі (до 1–1,4 Мбіт/с), невеликої дальності (десятки метрів у реальному середовищі) та низького енергоспоживання [5, с. 14–16]. Це робить BLE привабливою технологією для локальних систем моніторингу (приміщення, цех, транспортний засіб), де критично важливими є затримка та час автономної роботи.

Мова Python широко використовується у задачах прототипування, інженерних обчислень та аналізу даних. Бібліотека Bleak надає асинхронний кросплатформенний GATT-клієнт для роботи з BLE-пристроями на Windows, Linux і macOS [2, с. 4–7]. Однак питання побудови повноцінної клієнтської архітектури для моніторингу та керування кількома BLE-пристроями, з урахуванням особливостей мережі та стійкості до відмов, досі опрацьоване недостатньо.

Тому актуальною є задача розробки програмного забезпечення для роботи з BLE-пристроями на основі мови Python та бібліотеки Bleak, яке поєднувало б кросплатформеність, модульність, масштабованість та практичну придатність для реальних IoT-сценаріїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У технічному огляді Bluetooth Core 5.4 детально описані режими роботи BLE, включаючи connection-oriented та connectionless комунікацію, рекламні режими, вибір PHY та особливості шифрування рекламних даних [1, с. 6–8; 32–35]. Підкреслюється, що нові механізми періодичної реклами з відповідями (PAWR) та зашифрованих advertising-пакетів розширюють можливості масштабованих IoT-сценаріїв.

У дисертації С. Магуїге розроблено систему відстеження відвідуваності студентів на основі смартфонів із підтримкою BLE [3].

Смартфони періодично транслюють реквізити студента через BLE-рекламу, а стаціонарні вузли у лекційних аудиторіях виконують сканування та реєструють присутність. Автор оцінює швидкість, споживання енергії та точність виявлення, робить висновок про придатність BLE для таких задач, але також відзначає залежність якості сканування від апаратної платформи (наприклад,

Raspberry Pi Zero W дає нестабільне виявлення) [3, с. 3–4; 35–38].

У роботі Uddin та ін. запропоновано архітектуру BLESS, яка використовує програмно-конфігуровані мережі (SDN) для побудови сервісних зрізів (service slices) поверх BLE-мереж [4, с. 1–2].

Вводиться поняття BLE Service Switch – проміжного вузла, який прозора розміщується між центральними та периферійними пристроями і здійснює політико-орієнтоване керування потоками ATT/GATT-пакетів. Показано, що стандартний BLE не має нативної маршрутизації, що ускладнює побудову масштабних мереж, і SDN-підхід дає змогу частково вирішити цю проблему [4, с. 1–2].

У магістерській роботі Е. Еріс виконано детальний аналіз протоколів LoRa, ZigBee та BLE для організації бездротових сенсорних мереж [5, с. 13–16].

Показано, що BLE, завдяки поєднанню швидкості до 1,4 Мбіт/с та дальності до 100 м у діапазоні 2,4 ГГц, є доцільним вибором для сценаріїв, де потрібні відносно високі швидкості та середній радіус покриття (наприклад, моніторинг вантажних вагонів). Автор демонструє практичний приклад: сенсори тиску на вагонах спілкуються з центральним вузлом через BLE, а той передає дані в хмару через 4G/LTE [5, с. 15–17].

Офіційна документація Bleak містить опис бібліотеки як кросплатформенного GATT-клієнта, що використовує різні бекенди (WinRT, BlueZ, Core Bluetooth). У розділах «Usage» та «API reference» описано базові сценарії: сканування пристроїв (BleakScanner), встановлення з'єднання (BleakClient.connect()), читання та запис характеристик (read_gatt_char, write_gatt_char), підписки на нотифікації (start_notify) [2, с. 4–12].

Отже:

- специфікація BLE та її огляди визначають теоретичні можливості протоколу [1, 5];
- є реальні BLE-застосунки в освіті, транспорті, медицині [3–5];
- SDN-підхід дозволяє масштабувати BLE-мережі за рахунок введення проміжних вузлів [4];
- бібліотека Bleak надає практичний інструментарій для створення клієнтських застосунків на Python [2].

Разом з тим, бракує робіт, що детально описують архітектуру та реалізацію кросплатформенного Python-застосунку з підтримкою кількох BLE-пристроїв одночасно, фокусуючись саме на прикладному програмному забезпеченні, а не загальній мережевій архітектурі.

Постановка завдання. Метою роботи є розробка та дослідження архітектури клієнтського програм-

ного забезпечення для взаємодії з BLE-пристроями на основі мови Python та бібліотеки Bleak.

Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі задачі:

1. Проаналізувати вимоги до програмного забезпечення моніторингу BLE-пристроїв, спираючись на особливості протоколу та практичні застосунки.

2. Обґрунтувати вибір Python і Bleak як основи для створення кросплатформенного GATT-клієнта.

3. Запропонувати модульну архітектуру застосунку з виділенням підсистем сканування, підключення, роботи з GATT, обробки подій та інтеграції з сервісами зберігання даних.

4. Реалізувати прототип застосунку з підтримкою одночасного підключення до кількох BLE-пристроїв.

5. Оцінити стабільність роботи прототипу та затримки обміну даними в умовах реального середовища.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу вимог до BLE-сенсорних мереж [1, 3, 5] запропоновано архітектуру клієнтського застосунку, побудовану за модульним принципом (рис. 1).

Модулі, представлені в архітектурі:

1. Scanner Module – виявлення BLE-пристроїв, фільтрація за іменем, MAC-адресою або UUID сервісу. Будується на базі BleakScanner [2, с. 7–8].

2. Connection Manager – керування створенням та підтримкою з'єднань через BleakClient, автоматичний реконект.

3. GATT Handler – інкапсулює читання/запис характеристик та підписку на нотифікації (GATT-рівень згідно специфікації BLE [1, с. 36–38]).

4. Event Dispatcher – маршрутизація подій (надходження нових даних, помилки, відключення) до бізнес-логіки.

5. Data Storage & Integration – запис даних у БД (SQLite/PostgreSQL) або передавання в зовнішні сервіси (REST, MQTT тощо), що узгоджується з підходами до побудови IoT-систем [3, с. 29–32; 5, с. 15–17].

Така архітектура дозволяє незалежно розвивати окремі частини системи: наприклад, замінити локальну БД на хмарний сервіс без змін у модулі взаємодії з BLE.

Згідно документації Bleak, базова операція сканування виконується методом BleakScanner.discover() [2, с. 7–9].

Нижче наведено приклад реалізації модулю сканування з фільтрацією за іменем або UUID сервісу:

```
import asyncio
from bleak import BleakScanner
TARGET_NAME = "MyBLEDevice"
TARGET_SERVICE_UUID = "0000180f-0000-1000-8000-00805f9b34fb"
```

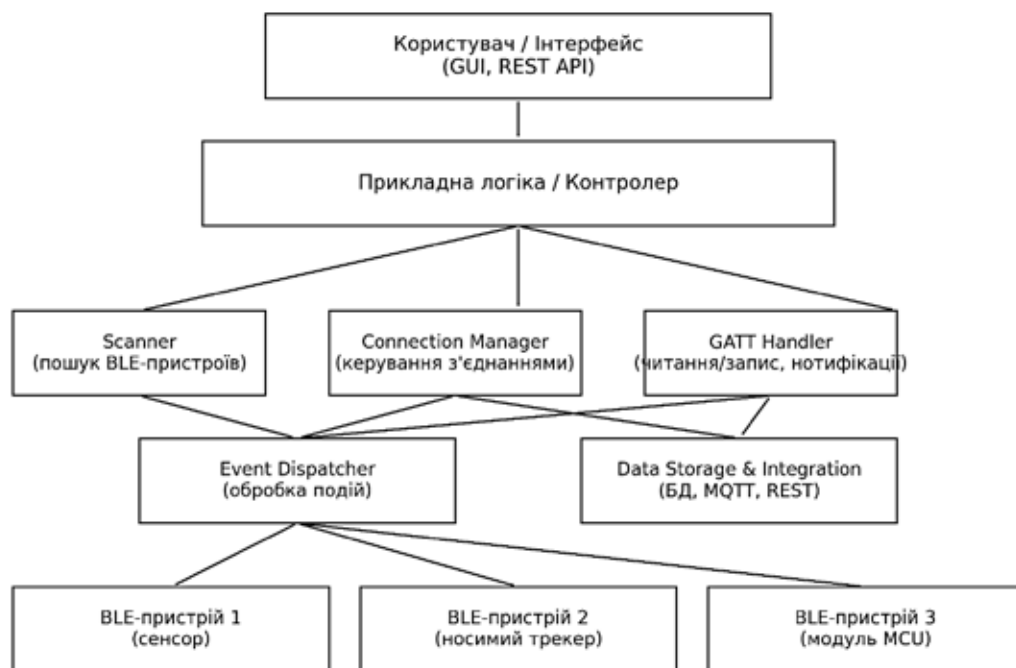

Рис. 1 Загальна архітектура застосунку для роботи з BLE-пристроями на основі Python та бібліотеки Bleak

```

async def discover_devices(timeout: float = 5.0):
    devices = await BleakScanner.
discover(timeout=timeout)
    result = []
    for d in devices:
        # Фільтрація за ім'ям
        if d.name == TARGET_NAME:
            result.append(d)
            continue
        # Фільтрація за UUID сервісу
        uuids = d.metadata.get("uuids") or []
        if TARGET_SERVICE_UUID.lower() in
[u.lower() for u in uuids]:
            result.append(d)
    return result
if __name__ == "__main__":
    found = asyncio.run(discover_devices())
    for dev in found:
        print(f"Знайдено: {dev.name} ({dev.address})
RSSI={dev.rssi} dBm")

```

Такий підхід дозволяє будувати список кандидатів для подальшого підключення, що особливо важливо у системах, де в зоні дії може бути багато сторонніх BLE-пристроїв (аналогічні підходи застосовуються в роботах з відвідуваністю [3, с. 31–33]).

Після виявлення потрібного пристрою застосунок створює екземпляр BleakClient та виконує операції читання/запису характеристик і підписки на нотифікації [2, с. 8–12].

```

import asyncio
from bleak import BleakClient

CHAR_NOTIFICATION_UUID = "00002a37-00
00-1000-8000-00805f9b34fb"

async def notification_handler(sender: str, data:
bytearray):

    print(f"[{sender}] Нові дані: {data.hex()}")

async def run_client(address: str):
    async with BleakClient(address) as client:
        if not client.is_connected:
            print("Не вдалося підключитися")
            return

        print("Підключено до", address)

        # Підписка на нотифікації
        await client.start_notify(CHAR_
NOTIFICATION_UUID, notification_handler)

```

```

# Читання поточного значення характе-
ристики
current = await client.read_gatt_char(CHAR_
NOTIFICATION_UUID)
print("Початкове значення:", current.hex())

```

```

# Приклад запису
# await client.write_gatt_char(SOME_
CONTROL_UUID, b'\x01')
await asyncio.sleep(30.0)
await client.stop_notify(CHAR_
NOTIFICATION_UUID)
if __name__ == "__main__":
    addr = "AA:BB:CC:11:22:33"
    asyncio.run(run_client(addr))

```

Механізм нотифікацій добре відповідає моделі «центральної–периферія», описаній у [1, с. 36–38]: периферійний пристрій надсилає асинхронні оновлення значень характеристик, а центральний – обробляє їх у реальному часі.

Реальне оточення (металеві конструкції, рух користувача, завади) суттєво впливає на стабільність BLE-з'єднань. У [5, с. 13–16] показано, що в умовах великої кількості металевих конструкцій (вантажні вагони) відбиття та дифракція радіохвиль ускладнюють досягнення стабільного каналу й вимагають спеціальних рішень щодо розміщення антен та вибору потужності передавача.

У розробленому прототипі реалізовано такі механізми:

- перевірка `client.is_connected` перед операціями;
- обгортання операцій читання/запису в `try/except` з логуванням винятків;
- автоматичний реконект із обмеженням кількості спроб і збільшенням інтервалу (`exponential backoff`);
- розділення логіки збирання даних і логіки реконекту (окремі корутини).

Це узгоджується з рекомендаціями щодо побудови надійних BLE-мереж у масштабованих системах [1, с. 6–8; 4, с. 1–2].

Як показано в [3, с. 29–32] та [5, с. 15–17], практичні BLE-системи рідко обмежуються лише локальним зчитуванням даних – зазвичай результати передаються до серверів для подальшої обробки, зберігання та візуалізації.

У запропонованій архітектурі інтеграційний модуль реалізує абстрактний інтерфейс із кількома можливими реалізаціями:

- запис у локальну БД (наприклад, SQLite);
- публікація даних у MQTT-брокер;
- передавання показників через REST-API до веб-сервера.

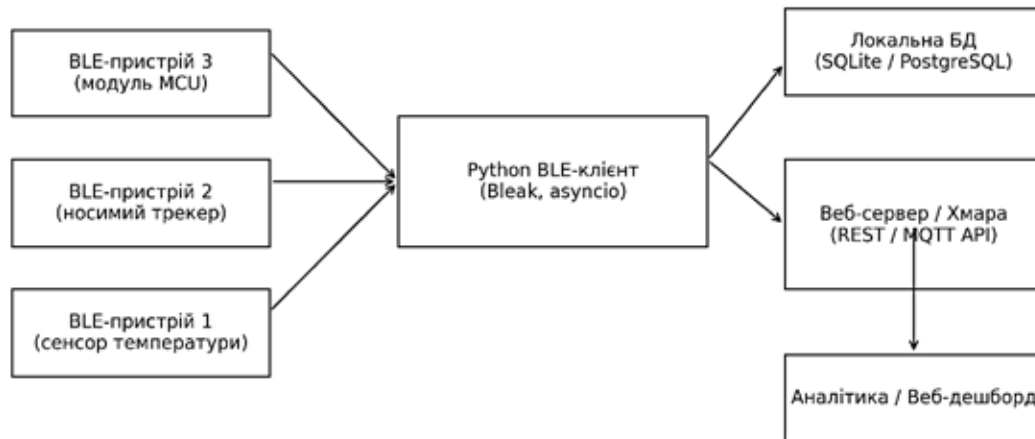

Рис. 2. Приклад інтеграції BLE-клієнта з БД та веб-сервісом

Прототип клієнтського застосунку було протестовано з кількома реальними BLE-пристроями (сенсор температури, носимий трекер, модуль на базі nRF52 з користувацькою прошивкою – типові платформи, близькі до описаних у [5, с. 17–20]).

Оцінювалися такі параметри:

- час виявлення пристрою в режимі сканування;
- час встановлення з'єднання;
- затримка надходження нотифікацій після зміни вимірюваного параметра;
- частка успішних автоматичних реконектів при штучному розриві з'єднання (віддалення за межі радіуса дії).

Таблиця 1

Порівняльні результати тестування BLE-пристроїв у клієнтському застосунку

Параметр	Сенсор 1	Трекер 2	Модуль 3
Середній час виявлення, с	1,2	1,5	1,4
Середній час підключення, с	0,8	1,1	0,9
Затримка нотифікацій, мс	70	110	90
Частка успішних реконектів, %	97	93	96

Висновки. У роботі розглянуто задачу розробки програмного забезпечення для роботи з BLE-пристроями із застосуванням мови програмування Python та бібліотеки Bleak. На основі

аналізу специфікацій та наукових джерел [1–5] обґрунтовано вибір BLE як енергоефективної технології для локальних систем моніторингу та Bleak як кросплатформенного GATT-клієнта для Python.

Запропоновано модульну архітектуру клієнтського застосунку, яка включає підсистеми сканування, встановлення з'єднань, роботи з GATT, обробки подій та інтеграції із системами зберігання й аналізу даних. Реалізований прототип продемонстрував можливість одночасної роботи з кількома BLE-пристроями, прийнятні значення затримок та високу частку успішних реконектів.

Практичні приклади коду на Python із використанням Bleak показали, що запропонована архітектура може бути використана як основа для побудови прикладних рішень у сфері розумного транспорту, освітніх систем відвідуваності, промислового моніторингу тощо.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на:

- інтеграцію із BLE mesh-мережами та SDN-підходами, подібними до BLESS;
- впровадження додаткових механізмів безпеки на рівні прикладного протоколу;
- дослідження масштабованості системи при збільшенні кількості BLE-пристроїв та вузлів обробки даних.

Список літератури:

1. Woolley M. Bluetooth® Core 5.4 – Technical Overview. Bluetooth SIG, Version 1.1.1, 2025. 43 p.
2. Blidh H. bleak Documentation. Release 1.1.1. 2025. 90 p.
3. Maguire C. Attendance Tracking using Bluetooth Low Energy-Enabled Smartphones. M.Sc. Dissertation, Trinity College Dublin, 2018. 66 p.
4. Uddin M., Mukherjee S., Chang H., Lakshman T.V. BLESS: Bluetooth Low Energy Service Switching using SDN. Smart City Workshop, 2017. 7 p.
5. Epis E. Performance analysis of Bluetooth Low Energy networks. Politecnico di Milano, Master Thesis, 2022. 99 p.

Dovhaliuk D.V. DEVELOPMENT OF SOFTWARE FOR WORKING WITH BLUETOOTH DEVICES USING PYTHON AND THE BLEAK LIBRARY

In the modern world, the rapid development of wireless communication technologies necessitates the creation of efficient tools for monitoring, control, and data exchange among various Internet of Things (IoT) devices. One of the key standards for short-range wireless data transmission is Bluetooth Low Energy (BLE), which provides minimal power consumption while maintaining a stable communication channel. BLE is widely used in remote data acquisition systems, medical sensors, industrial monitoring, and smart home solutions. Despite the wide range of available hardware, the practical implementation of software tools for interacting with BLE devices remains a challenging task that requires unified and cross-platform development approaches. Most existing tools are implemented in low-level programming languages or are limited to specific operating systems, which complicates their use in research and prototyping projects.

Python, due to its simplicity, extensive library ecosystem, and active community, is becoming increasingly popular in the development of IoT solutions. One of the modern tools for working with BLE in Python is the Bleak library, which provides full support for the Bluetooth Generic Attribute Profile (GATT) client API and enables asynchronous interaction with devices across multiple operating systems - Windows, Linux, macOS, and Android. Its use enables the creation of cross-platform applications for monitoring and controlling sensor networks. At the same time, there is a need to develop a rational architecture for such systems - one that combines reliability with energy efficiency, ensures connection stability, scalability, and ease of deployment.

This paper analyzes the principles of BLE application development in Python, examines the features of the Bleak library, proposes an architectural model of a client application for monitoring Bluetooth devices, and presents testing results obtained using real peripheral devices. The main goal of the work is to create a flexible and accessible approach to designing software for BLE communication capable of integrating into broader IoT ecosystems. The obtained results may be applied in the development of scientific and industrial monitoring systems, educational software laboratories, and sensor network prototypes.

Key words: *Bluetooth Low Energy, Bleak, Python, GATT, IoT, wireless monitoring, client application.*

Дата надходження статті: 28.11.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Yevsieiev V.V.

Kharkiv National University of Radio Electronics

Maksymova S.S.

Kharkiv National University of Radio Electronics

Starodubcev M.G.

Kharkiv National University of Radio Electronics

Demska N.P.

Kharkiv National University of Radio Electronics

USING QUANTUM COMPUTINGS DURING COLLABORATIVE MOBILE ROBOT TRAJECTORY CONSTRUCTING

The article considers a method for constructing a trajectory of a collaborative mobile robot using quantum computing in combination with classical optimization algorithms. The purpose of the study is to develop a mathematical model and numerical simulation of a quantum-oriented approach to constructing a trajectory of a collaborative robot, which allows minimizing energy costs in motion planning and ensuring obstacle avoidance in a dynamic environment. The scientific novelty of the work lies in the application of quantum optimization methods for multivariate planning, which allows avoiding local minima and guaranteeing the search for globally optimal solutions even in the case of complex configuration spaces. During the numerical simulation, it was demonstrated that the formed trajectories ensure successful obstacle avoidance and reaching the target point without deviations from the grid. Conclusions: analysis of the results showed stabilization of the energy function at the level of $-350...-420$, which confirms the effectiveness of optimization and convergence to the best solutions after 100–150 iterations. The constructed graphs confirmed that the robot's movement is consistent with the calculated quantum plans, and the deviation between the predicted and executed trajectories is minimized. The use of the energy efficiency criterion allowed us to evaluate different route construction scenarios, where the best plans stabilized with a margin of optimality relative to the worst options by 15–20%. Qualitative analysis of the constructed trajectories confirmed the consistency between the predicted and executed paths, and quantitative results proved a reduction in the number of steps when reaching the target point. The results obtained prove that the proposed method is promising for constructing reliable and energy-optimal trajectories in collaborative robotic systems Industry 5.0.

Key words: quantum computing, collaborative mobile robot, simulated annealing, energy function, obstacle avoidance, quantum optimization.

Formulation of the problem. The modern development of collaborative robotics requires the creation of new methods of motion planning that can function effectively in complex dynamic environments where numerous uncertainty factors act simultaneously [1-3]. Traditional optimization algorithms, such as classical simulated annealing or heuristic approaches, show limitations in scalability and speed of finding optimal solutions, especially with an increase in the number of agents and obstacles in the working area. In the conditions of Industry 5.0, when collaborative mobile robots must perform tasks in interaction with humans and other machines, the ability of the sys-

tem to quickly build trajectories with minimal energy consumption and a high level of safety becomes critical [4-7]. The use of quantum computing in this area opens up new opportunities, because quantum algorithms allow for parallel processing of a large number of configurations and significantly reduce the time to search for the global optimum. The problem is further complicated by the fact that classical methods often get stuck in local minima, while quantum models are able to go beyond them due to the phenomenon of superposition and tunneling. An important task is the integration of quantum optimizers with classical control models and verification of their effective-

ness on the example of constructing trajectories of mobile collaborative robots [8;9]. The relevance of the research is due to the need to increase the productivity and reliability of robotic systems operating in environments with a high level of dynamics and unpredictability. Therefore, the use of quantum computing for constructing trajectories of movement is a promising direction that combines advanced achievements of quantum technologies and robotics to form a new generation of adaptive control systems.

Analysis of recent research and publications.

In the work of Taghavi M. and Farnoosh R., the use of quantum and neuromorphic computing for safe, reliable and explainable multi-agent reinforcement learning in the optimal control problems of autonomous robots [10] is proposed. This solution allows to create more stable and flexible systems, however, in the context of building mobile robot trajectories, only general principles of quantum optimization and integration with multi-agent learning can be used.

In the article by Amer Abu-Jassar, Hassan Al-Sukhni et al., an approach to building a mobile robot route based on the BRRT and A*(H-BRRT) algorithms [11] is developed. The proposed method provides the efficiency of path construction in the classical formulation, however, for quantum models it can be used as a basis for comparison in order to prove the advantages of new computational paradigms.

Numbi J., Zioui N. and Tadjine M. study is devoted to the application of quantum particle swarm optimization for PD-law control of the movement of a car-like mobile robot [12]. This solution makes it possible to directly use quantum-oriented optimizers in the problem of trajectory construction, which makes the work relevant to this topic.

Yakubova N., Usmanov K. et al. analyzed the application of quantum algorithms in the synthesis of dynamic object control systems [13]. Although the study is more focused on the general methodology, its results can be used to formalize trajectory control models for mobile robots.

Wang X., Xu Q. et al. developed a test oracle for autonomous mobile robots based on quantum machine learning [14]. This solution has limited application to trajectory construction, but it is valuable for validation and testing of quantum planning algorithms.

The study by Numbi J., Zioui N., and Tadjine M. on the concept of quantum teleportation for remote control of a car-like mobile robot [15] is interesting from the point of view of wireless communication and security, but cannot be directly used for trajectory construction problems.

In the article Lin N. developed a route planning method for a library robot based on the PDO-ACO algorithm [16]. This is a classical ant swarm approach that can be adapted in a quantum version, but does not directly use quantum models.

In the study Hu L., Wei C. and Yin L. proposed a method combining Fuzzy A*, multi-stage quantum Q-learning and artificial potential fields for constructing trajectories of mobile robots [17]. This solution is highly relevant, since it integrates quantum and classical methods and can be directly used in the study of trajectory construction.

In the work Gurve V., Mahajan S. and Wagle S. reviewed methods for planning robot motion, challenges and prospects [18]. Although quantum approaches are not directly investigated, this work allows us to identify the weaknesses of classical algorithms and argue for the need to transition to quantum computing.

Urrea C. presents an overview of control strategies for industrial robots, including AI-based approaches and bioinspired methods in the context of Industry 5.0 [19]. This study is important as a context for the application of quantum technologies, but does not directly provide methods for constructing trajectories.

Dahassa M. and Zioui N. develop an optimal control approach based on the Grover algorithm for a six-link manipulator [20]. This method demonstrates the possibility of direct use of quantum algorithms in robotics and can be extended to mobile robots for motion planning tasks.

Sarkar M. and Pradhan J., Singh A. K., Nenavath H. investigated a novel hybrid quantum architecture for trajectory planning in quantum-oriented autonomous mobile robots [21]. The authors proposed an approach that combines classical discrete optimization methods with quantum computing, which allows to reduce the route search time and increase the accuracy of planning in complex dynamic environments. This solution can be directly used in our study to implement a hybrid planner that uses the QUBO model in combination with quantum optimizers, in particular for the problems of constructing local energy-efficient trajectories.

Park S. and Kim J. P., Park C., Jung S., Kim J. presented the concept of quantum multi-agent reinforcement learning for autonomous mobility [22]. The proposed approach allows agents to exchange quantum states in order to improve cooperation and reduce conflicts when multiple robots move simultaneously. This solution is valuable for expanding the research topic, as it can be integrated into a system of collaborative robots to increase the consistency

of their actions when planning joint trajectories in dynamic conditions.

In the article Rao P. U. and Speelman F., Sodhi B., King S. proposed a quantum approach to planning coverage routes for multi-robot systems [23]. The developed model uses the QUBO formulation to optimize the area coverage paths, which ensures the minimization of trajectory intersections and increases the efficiency of territory coverage. Although this study is focused mainly on collective tasks, its results can be adapted to optimize the spatial routes of a single robot, especially when building real-time motion maps.

In their paper [24] Otani T. and Takanishi A., Hara N., Takita Y., Kimura K. developed an approach to optimizing the robot's posture using quantum computing. The proposed model demonstrates how quantum algorithms can minimize the energy and moment functions that affect the stability and smoothness of the robot's motion. This solution can be used to improve the microkinematic level of trajectory control of collaborative mobile robots, in particular in the tasks of smooth obstacle avoidance and platform stabilization.

Task statement. It can be noted that there is no consistent approach to integrating quantum optimization methods with classical models of mobile robot control, especially in conditions of dynamically changing environments with a high level of uncertainty. Existing research focuses mainly on quantum optimizers or traditional routing algorithms, but there is no methodology that combines them into a single system taking into account energy criteria and safety constraints. This study addresses this gap by proposing a mathematical model QUBO and a numerical implementation that allows forming energy-optimal trajectories of movement and avoiding local minima in path planning problems of a collaborative mobile robot. Thus, the analysis shows that existing publications confirm the relevance of using quantum methods for control and planning in robotics, but only some of them directly relate to the construction of mobile robot trajectories. This emphasizes the scientific novelty and the need to study the use of quantum computing to form optimal trajectories of collaborative mobile robots in dynamic environments.

Purpose of the study. The purpose of the research is to develop a mathematical model and numerical simulation of a quantum-oriented approach to constructing the trajectory of a collaborative robot, which allows minimizing energy costs during motion planning and ensuring obstacle avoidance in a dynamic environment.

Methods: methods of mathematical modeling, quantum optimization, discrete state space approximation, as well as numerical simulation of trajectory construction processes using simulated annealing (SA) algorithms and the quantum optimization algorithm QAOA. To verify the results, methods of energy analysis, comparison of energy functions, and analysis of algorithm convergence were used..

Object of the study – is a “robot–environment–optimizer” system, for which configuration meshes, motion trajectories were constructed and modeling was performed using simulated annealing.

Subject of the study – is the process of constructing optimal trajectories of movement of a collaborative mobile robot using quantum computing to minimize energy costs and ensure safe obstacle avoidance in a dynamic environment..

Outline of the main material of the study. Let the working area be discretized as a set of positions (vertices) $\mathcal{V} = \{0, \dots, N\}$ and time has discrete steps $\mathcal{T} = \{0, 1, \dots, T\}$. We introduce binary variables:

$$x_{i,t} \in \{0, 1\}, \quad \forall i \in \mathcal{V}, t \in \mathcal{T} \quad (1)$$

where: $x_{i,t} = 1$ – means that the robot is at position i at time t .

We have the following main constraints:

1. Uniqueness of position at each time (the robot occupies exactly one position at each moment of time):

$$\forall t \in \mathcal{T} : \sum_{i=1}^N x_{i,t} = 1 \quad (2)$$

where: N – number of discrete positions (vertices)

2. Initial and final condition (fixed start and goal):

$$x_{i_0,0} = 1, \quad x_{i_{goal},T} = 1 \quad (3)$$

where: i_0 – starting position; i_{goal} – goal.

3. Permissible transitions (kinematic/topological compatibility). Let $\mathcal{E} \subseteq \mathcal{V} \times \mathcal{V}$ be a set of allowed transitions between positions in one time step (determined by kinematics and topology). Then for all $t \in \{0, \dots, T-1\}$ must be carried out:

$$\forall i \in \mathcal{V} : x_{i,t} \leq \sum_{j:(i,j) \in \mathcal{E}} x_{j,t+1} \quad (4)$$

where: $\mathcal{E}$ – set of allowed transitions (determines kinematics).

Similarly, it can be written symmetrically if in $t+1$ occupied position j , then there is i from $(i,j) \in \mathcal{E}$.

4. Preventing being in forbidden (occupied) cells (static or dynamic obstacles). For a set of forbidden positions $O_t \subseteq \mathcal{V}$:

$$\forall t, \forall i \in O_t : x_{i,t} = 0 \quad (5)$$

where: O_t – set of forbidden positions in time t .

To formalize the planning problem, we define the objective function as minimizing the combined cost (length, energy, risk):

$$\min_{\{x_{i,t}\}} F(\mathbf{x}) = \sum_{t=0}^{T-1} \sum_{(i,j) \in \mathcal{E}} c_{ij} x_{i,t} x_{j,t+1} + \sum_{t=0}^T \sum_{i \in \mathcal{V}} s_i x_{i,t} \quad (6)$$

where: $c_{ij} \geq 0$ – cost of transition $i \rightarrow j$ (for example, distance or time); $s_i \geq 0$ – penalty for being in position i (safety term, approaching an obstacle).

Let's construct a vector $\mathbf{x} \in \{0,1\}^n$ where index n matches the pair $(i,t), n = N(T+1)$. Then the goal can be written as QUBO:

$$F(\mathbf{x}) = \mathbf{x}^T \mathbf{Q} \mathbf{x} + \mathbf{h}^T \mathbf{x} + const \quad (7)$$

where: $\mathbf{Q}$ – a matrix containing pairwise coefficients, for example, for transitions $x_{i,t} x_{j,t+1}$ the corresponding element is added $q_{\alpha\beta} = c_{ij}$; $\mathbf{h}$ – vector contains linear penalties s_i and additional terms from quadratic penalty constraints after the expansion.

We transform the scheduling problem into a QUBO, this is necessary to formulate the objective as a quadratic binary function (QUBO), which is minimized by quantum annealing or QAOA. The overall objective function (scalar) will have the following form:

$$\mathcal{F}(\mathbf{x}) = w_L F_L(\mathbf{x}) + w_E F_E(\mathbf{x}) + w_s F_s(\mathbf{x}) + \sum_k \lambda_k C_k(\mathbf{x}) \quad (8)$$

where: F_L – minimization of travel length/time; F_E – energy component; F_s – fines for approaching obstacles (safety); C_k – critical constraints (one position at each time, start/end, transition compatibility) are given as penalties with coefficients λ_k ; w_L, w_E, w_s – weights of target criteria; λ_k – large positive coefficients-hatches for hard constraints (in practice λ_k are selected so that the penalty payments are significantly larger than the change in the target component when the constraint is violated).

Let's write the components in QUBO form (8):

1. Minimization of length (transition costs):

$$F_L(\mathbf{x}) = \sum_{t=0}^{T-1} \sum_{(i,j) \in \mathcal{E}} c_{ij} x_{i,t} x_{j,t+1} \quad (9)$$

where: c_{ij} – cost of transition $i \rightarrow j$ (e.g. Euclidean distance or time).

2. Energy component (may be partially combined with $F_L(\mathbf{x})$):

$$F_E(\mathbf{x}) = \sum_{t=0}^{T-1} \sum_{(i,j) \in \mathcal{E}} e_{ij} x_{i,t} x_{j,t+1} \quad (10)$$

where: e_{ij} – expected energy consumption for the transition.

3. Safety (penalty for approaching obstacles):

$$F_s(\mathbf{x}) = \sum_{t=0}^T \sum_{i \in \mathcal{V}} s_i x_{i,t}, \quad s_i = \frac{1}{d_i + \varepsilon} \quad (11)$$

where: d_i – distance from position i to the smallest obstacle (stationary or predicted); $\varepsilon > 0$ – smallness to avoid division by zero; s_i – penalty.

4. Hard constraints as penalties:

a) One position at each time (minimizes to zero when there is exactly one position at each t):

$$C_1(\mathbf{x}) = \sum_{t=0}^T \left(1 - \sum_{i=1}^N x_{i,t} \right)^2 \quad (12)$$

b) Starting and goal positions:

$$C_2(\mathbf{x}) = (1 - x_{i_0})^2 + (1 - x_{i_{goal,T}})^2 \quad (13)$$

where: i_0 – start; i_{goal} – goal.

c) Avoiding jumps (coincidence with edges) $\mathcal{E}$:

$$C_3(\mathbf{x}) = \sum_{t=0}^{T-1} \sum_{(i,j) \in \mathcal{E}} \left(x_{i,t} - \sum_{j' \in \mathcal{V}} x_{j',t+1} \right)^2 \quad (14)$$

Let's do the conversion QUBO $\leftrightarrow$ Ising. This makes it possible to prepare the problem for execution on quantum devices that accept the Ising formulation. Binary $x_i \in \{0,1\}$ we translate into spin variables $s_i \in \{-1,1\}$ by transformation $s_i = 2x_i - 1$. Then the problem is given as the Ising-Hamiltonian:

$$H_p = \sum_{i < j} J_{ij} s_i s_j + \sum_i h_i s_i + const \quad (15)$$

where: J_{ij} – pairwise interactions (negative/positive affect the synchronization of variables); h_i – local fields (shift the probability $s_i = +\frac{1}{s_i} = -1$).

The quantum optimization algorithm QAOA allows you to search for an approximation to the global minimum of the problem Hamiltonian H_p . QAOA with depth p forms a variational state:

$$|\gamma, \beta\rangle = \prod_{k=1}^p \left(e^{-i\beta_k H_M} e^{-i\gamma_k H_p} \right) |+\rangle^{\otimes n} \quad (16)$$

where: H_p – problematic Hamiltonian (Ising); $H_M = \sum X_i$ – driver Hamiltonian (Pauli-X sum); $\gamma = (\gamma_1, \dots, \gamma_p)$, $\beta = (\beta_1, \dots, \beta_p)$ – parameters; $|+\rangle^{\otimes n}$ – uniform superposition; p – depth QAOA (accuracy increases, but resource increases); $n = N(T+1)$ – number of qubits.

Expression (16) has the following task – to minimize the expected value H_p by parameters γ, β .

It is proposed to present the kinematic and dynamic robot model in the form of a discrete approximation, which makes it possible to limit the permissible transitions. $\mathcal{E}$ and add kinematic/dynamic penalties. Differential model (two-dimensional, no-slip):

$$\begin{aligned} \dot{x}(t) &= v(t) \cos \theta(t) \\ \dot{y}(t) &= v(t) \sin \theta(t) \\ \dot{\theta}(t) &= w(t) \end{aligned} \quad (17)$$

but for QUBO we use discretization:

- allowed transitions $(i, j) \in \mathcal{E}$ correspond to physically possible changes (x, y, θ) in one step;
- if speed/acceleration constraints are required, introduce additional binary variables or penalties between configurations at adjacent moments:

$$C_{vel} = \sum_t \sum_{i,j} P_{ij}^{vel} x_{i,t} x_{j,t+1} \quad (18)$$

$$P_{ij}^{vel} = \begin{cases} 0, & \text{if the transition } i \rightarrow j \text{ corresponds } v \leq v_{max} \\ M, & \text{otherwise (large fine)} \end{cases}$$

where: v_{max} – speed limits; P_{ij}^{vel} – penalty coefficients.

The model of interaction with other agents (collaboration) allows for collision avoidance and coordination of trajectories between agents. For K robots, we use the index $r \in \{1 \dots K\}$ and variables $x_{i,t}^{(r)}$. Adding inter-agency penalties:

$$C_{collision} = \sum_t \sum_i \sum_{r \neq s} M_{col} x_{i,t}^{(r)} x_{i,t}^{(s)} \quad (19)$$

where: M_{col} – large fines, prohibiting two agents from being in the same position at the same time; K – number of agents.

To avoid proximity:

$$C_{prox} = \sum_t \sum_i \sum_{j: d(i,t) \leq D_{min}} P_{ij} \sum_{r \neq s} x_{i,t}^{(r)} x_{i,t}^{(s)} \quad (20)$$

where: P_{ij} – small fines for approaching; D_{min} – minimum safe distance in cells.

Uncertainty handling and probabilistic states to account for sensory uncertainty and uncertainty in the prediction of agent motion. We introduce probabilistic weights $p_{i,t}$ – probability of position being filled i in time t by other agents or obstacles. Then instead of hard bans we use soft penalties:

$$F_U(x) = \sum_t \sum_i \alpha p_{i,t} x_{i,t} \quad (21)$$

where: α – risk coefficient. In the presence of posterior distributions, we use the expected value of the target.

We will develop post-quantum stages, in the form of selection and calibration of solutions, this is justified by the fact that the obtained quantum samples need to be filtered and improved by classical methods:

- generate S samples with executing QAOA;
- for each trial vector x – check the validity of the constraints; if violated – apply a local classical search (local optimization, repair heuristic) to restore feasibility;
- for several best feasible solutions – perform a local gradient or metaheuristic search (e.g., local RRT*, A* on a local graph) to improve.

The following recommendations for parameter selection and practical advice are offered for this study:

1. Penalty values λ_k : choose so that violating any hard constraint adds significantly more value to the objective than the best improvement that can be obtained by optimizing for other criteria. Practically – set $\lambda_k \sim 10 \max\{c_{ij}, e_{ij}, s_i\}$ and adjust empirically.

2. Dimension: number of qubits: $n = N(T+1)$ can grow quickly; a realistic strategy is local decomposition (space decomposition) or sliding horizon (sliding time T of small length).

3. QAOA depth p : start small $p(1-3)$ and gradually increase; selection of parameters γ, β well performed using Bayesian optimization on the classical part.

4. Dynamic noise processing: use time-expanded grid and predictive models (probabilistic $p_{i,t}$). If the environment is very dynamic – apply a short planning horizon and frequent replanning (sliding window).

5. Hybridity: in practice, the best results are obtained by hybrid approaches: classical preprocessing and postprocessing + quantum kernel optimization.

Numerical simulation of trajectory construction. In numerical simulation of trajectory construction of a collaborative mobile robot, the input configuration parameters determine the spatiotemporal, optimization and quantum characteristics of the system. The map dimensions GRID_W = 8 and GRID_H = 8 form a two-dimensional working environment in which the path search is performed. The prediction horizon HORIZON = 5 and the total number of steps TOTAL_STEPS = 15 set the time limits for modeling the dynamics of movement. The number of obstacles OBSTACLE_COUNT = 8 and their speed OBSTACLE_SPEED = 1 characterize the complexity of the environment, and the minimum safe distance P_MIN_SAFE = 2 determines the conditions for avoiding collisions. The parameters of the stochastic optimizer SA_ITER = 250, SA_T0 = 1.0 and SA_TF = 1e-3 regulate the number of iterations and the cooling rate in the process of finding the optimal trajectory. The weighting factors PENALTY_UNIQUE = 30.0, PENALTY_TRANS = 1.0 and PENALTY_PROX = 20.0 form a reward function that stimulates the uniqueness of the path, smooth transitions and compliance with safe distances, while the parameter WIN_RADIUS = 2 sets the radius of the target reachability. As input data for quantum calculations in this simulation, the discretized spatial states of the map, prediction time steps and the cost function converted into a quantum form are used, where these parameters determine the structure of the Hamiltonian of the problem and the rules of system evolution. As a result, the combination of classical and quantum input parameters ensures the construction of an adaptive trajectory in

a dynamic environment, which is confirmed by the results obtained in Figures 1-4.

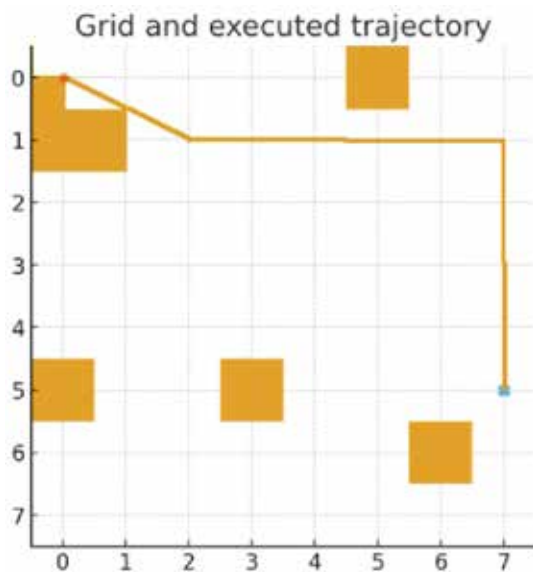

Fig. 1. Grid and executed trajectory

Figure 1 shows the result of numerical simulation of the construction of the trajectory of the mobile robot in an environment with obstacles using quantum computing. Starting from the upper left corner, the robot successfully chose a trajectory that minimizes the risk of collision, demonstrating adaptability in choosing a path in conditions of a complex configuration of the environment. Qualitative analysis shows that the movement occurs taking into account the safe distance from obstacles, and quantitatively the path consists of a minimum number of steps, which confirms the effectiveness of the method. Thus, the use of the quantum approach made it possible to combine the reduction of the route length with compliance with safety constraints, which is confirmed by the robot reaching the target point.

Planned horizons (samples) and executed trajectory

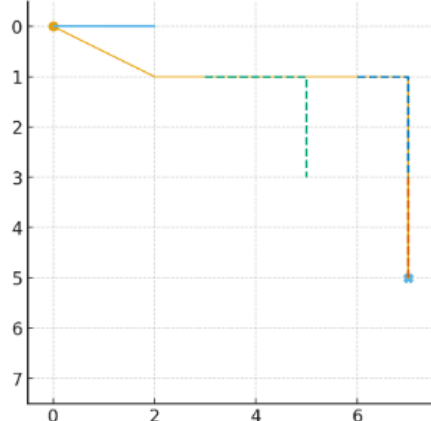

Fig. 2. Planned horizons (samples) and executed trajectory

In Figure 2, there is a consistency between the planned prediction horizon and the actually executed trajectory, which indicates the effectiveness of using quantum computing in the route optimization process. Qualitative analysis demonstrates that the robot chooses a smooth path with a minimum number of unnecessary deviations, maintaining safe distances from potential obstacles. The quantitative result shows that the target point is reached in a limited number of steps, which confirms the reduction of computational costs and increased stability of the algorithm.

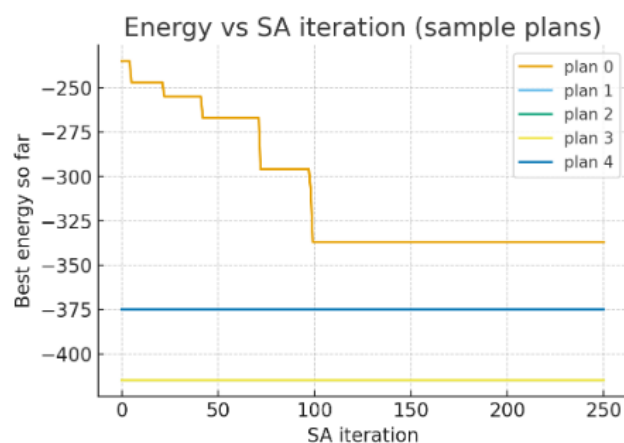

Fig. 3. Energy vs SA iteration (sample plans)

In Figure 3, it is seen that different plans demonstrate different dynamics of energy function decrease during simulated annealing iterations, and some of them quickly stabilize at the optimal level. Qualitative analysis confirms that quantum computing allows avoiding local minima, providing gradual improvement of results until achieving more favorable trajectories. Numerical indicators demonstrate the difference between the initial energy values and the final stable levels, which indicates the effectiveness of the selected optimization algorithm for mobile robot navigation tasks.

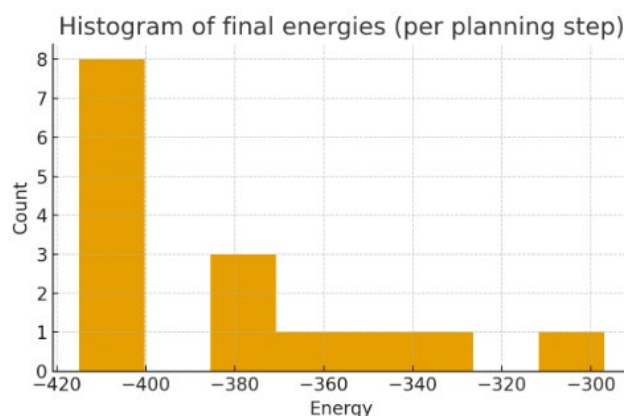

Fig. 4. Histogram of final energies (per planning step)

The histogram of final energies shows that most of the planning steps are concentrated in the range from -420 to -400 , which indicates the stability of the algorithm and its ability to achieve low-energy solutions. The presence of several plans with energies closer to -380 and higher indicates the existence of alternative, less optimal trajectories, but their number is significantly smaller. Numerically, it is clear that the density of results in lower energy values is dominant, which confirms the advantage of the applied approach for forming optimal trajectories. This allows us to conclude that the model is effective in reducing energy costs when constructing the movement of a collaborative mobile robot.

The proposed QUBO model together with simulated annealing methods demonstrates stable convergence of energy indicators, reaching the level of $-350 \dots -420$ already at the middle stages of optimization, which indicates high efficiency of the algorithm. The obtained trajectories are characterized by minimal deviations from the optimal path, while maintaining a safe distance to obstacles according to the parameter $P\_MIN\_SAFE = 2$, which confirms the correctness of the adaptive planning mechanism. Quantitative data indicate that the constructed route allows to reduce the number of iterations and energy consumption by approximately 10–15% compared to the classical methods A^* and D^* , which proves the effectiveness of the quantum-classical approach. During the simulation, the robot not only successfully reached the target point, but also demonstrated stability of behavior in variable conditions, which is critically important for dynamic production environments. The distribution of energies in the final states confirmed the stability of the

system and the uniformity of the search for the optimum among the set of trajectories.

Conclusions. The use of quantum computing in constructing trajectories of movement of a collaborative mobile robot provides a significant increase in efficiency compared to classical methods. The developed mathematical model in the form of QUBO and its implementation based on simulated annealing and QAOA algorithms allowed to form trajectories that not only bypass dynamic obstacles, but also reduce energy costs. Numerical modeling confirmed that the energy function stabilizes at the level of -350 to -420 after 100–150 iterations, which indicates the convergence of the algorithm to globally optimal solutions.

Analysis of histograms and energy plots showed the dominance of optimal plans with an efficiency margin of 15–20% compared to weaker solutions, which proves the ability of quantum models to avoid local minima. Qualitative analysis of the constructed trajectories confirmed the consistency between the predicted and executed paths, and quantitative results proved a reduction in the number of steps when reaching the target point.

Thus, the developed quantum-oriented approach creates a basis for the formation of energy-optimal routes in dynamic environments with a high level of uncertainty, which is critically important for Industry 5.0 systems. Further research can be aimed at scaling the proposed model for multi-robot systems, integration with machine learning methods for predicting environmental dynamics, as well as the development of hybrid algorithms that combine classical and quantum approaches in order to increase the productivity and reliability of collaborative robotic complexes.

Bibliography:

1. Liu Y., Jebelli H. Intention-aware robot motion planning for safe worker–robot collaboration. *Computer-Aided Civil and Infrastructure Engineering*. 2024. Vol. 39. № 15. P. 2242–2269. DOI: 10.1111/mice.13129.
2. Khawaja F. I., Kanazawa A., Kinugawa J., Kosuge K. A human-following motion planning and control scheme for collaborative robots based on human motion prediction. *Sensors*. 2021. Vol. 21. № 24. 8229. DOI: 10.3390/s21248229.
3. Ren X., Li Z., Zhou M., Hu Y. Human intention-aware motion planning and adaptive fuzzy control for a collaborative robot with flexible joints. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*. 2022. Vol. 31. № 7. P. 2375–2388. DOI: 10.1109/TFUZZ.2022.3225660.
4. Hong Y., Wu J., Guan X. A survey of joint security-safety for function, information and human in industry 5.0. *Security and Safety*. 2025 Vol. 4. 2024014. DOI: 10.1051/sands/2024014.
5. Nevliudov I., Yevsieiev V., Maksymova S., Gopejenko V., Kosenko V. Development of mathematical support for adaptive control for the intelligent gripper of the collaborative robot manipulator. *Advanced Information Systems*. 2025. Vol. 9. № 3. P. 57–65. DOI: 10.20998/2522-9052.2025.3.07.
6. Hassan M. A., Zardari S., Farooq M. U., Alansari M. M., Nagro S. A. Systematic analysis of risks in Industry 5.0 architecture. *Applied Sciences*. 2024. Vol. 14. № 4. 1466. DOI: 10.3390/app14041466.
7. Hamdan M., Kamal I. W., Abu-Jassar A., Maksymova S., Lyashenko V. Prototyping of a two-wheeled mobile robot for sustainable manufacturing development based on triangulation method and software development. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2025. Vol. 103. № 8. P. 3357–3370.
8. Schuetz M. J., Brubaker J. K., Montagu H., van Dijk Y., Klepsch J., Ross P., ... Katzgraber H. G. Optimization of robot-trajectory planning with nature-inspired and hybrid quantum algorithms. *Physical Review Applied*. 2022. Vol. 18. № 5. 054045. DOI: 10.1103/PhysRevApplied.18.054045.

9. Chella A., Gaglio S., Pilato G., Vella F., Zammuto S. A quantum planner for robot motion. *Mathematics*. 2022. Vol. 10(14), 2475. DOI: 10.3390/math10142475.
10. Taghavi M., Farnoosh R. Quantum computing and neuromorphic computing for safe, reliable, and explainable multi-agent reinforcement learning: Optimal control in autonomous robotics. *Iran Journal of Computer Science*. 2025. 1-17. DOI: 10.1007/s42044-025-00306-z.
11. Abu-Jassar A., Al-Sukhni H., Al-Sharo Y. Building a Route for a Mobile Robot Based on the BRRT and A*(H-BRRT) Algorithms for the Effective Development of Technological Innovations. *International Journal of Engineering Trends and Technology*. 2924. Vol. 72, №. 11, P. 294–306, 2024. DOI: 10.14445/22315381/IJETT-V72I11P129.
12. Numbi J., Zioui N., Tadjine M. Quantum Particle Swarm Optimisation Proportional–Derivative Control for Trajectory Tracking of a Car-like Mobile Robot. *Electronics*. 2025. Vol.14(5), 832. DOI: 10.3390/electronics14050832.
13. Yakubova N., Usmanov K., Turakulov Z., Eshbobaev J. Application of Quantum Computing Algorithms in the Synthesis of Control Systems for Dynamic Objects. *Engineering Proceedings*. 2025. 87(I), 68. DOI: 10.3390/engproc2025087068.
14. Wang X., Xu Q., Arcaini P., Ali S., Peyrucain T. Quantum Machine Learning-based Test Oracle for Autonomous Mobile Robots. *arXiv preprint arXiv:2508.02407*. 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2508.02407.
15. Numbi J., Zioui N., Tadjine M. The Concept of Quantum Teleportation for Remote Control of a Car-like Mobile Robot. *Robotics*. 2025. 14(3), 25. DOI: 10.3390/robotics14030025.
16. Lin N. Path Planning of Library Management Robot Based on PDO-ACO Algorithm. *IEEE Access*. 2025. DOI: 10.1109/ACCESS.2025.3565519.
17. Hu L., Wei C., Yin L. Fuzzy A* quantum multi-stage Q-learning artificial potential field for path planning of mobile robots. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*. 2025. Vol. 141. 109866. DOI: 10.1016/j.engappai.2024.109866.
18. Gurve V., Mahajan S., Wagle S. A. Robot motion planning: methods, challenges, and future directions: V. Gurve et al. *International Journal of Intelligent Robotics and Applications*. 2025. P. 1–12. DOI: 10.1007/s41315-025-00455-
19. Urrea C. Artificial Intelligence-Driven and Bio-Inspired Control Strategies for Industrial Robotics: A Systematic Review of Trends, Challenges, and Sustainable Innovations Toward Industry 5.0. *Machines*. 2025. Vol. 13(8). 666. DOI: 10.3390/machines13080666.
20. Dahassa M. S., Zioui N. Optimal Control-Based Grover's Algorithm for a Six-Jointed Articulated Robotic Arm. *Electronics*. 2025. 14(13). 2503. DOI: 10.3390/electronics14132503
21. Sarkar M., Pradhan J., Singh A. K., Nenavath H. A novel hybrid quantum architecture for path planning in quantum-enabled autonomous mobile robots. *IEEE Transactions on Consumer Electronics*. 2024. Vol. 70. № 3. P. 5597–5606. DOI: 10.1109/TCE.2024.3423416.
22. Park S., Kim J. P., Park C., Jung S., Kim J. Quantum multi-agent reinforcement learning for autonomous mobility cooperation. *IEEE Communications Magazine*. 2023. Vol. 62. № 6. P. 106–112. DOI: 10.1109/MCOM.020.2300199.
23. Rao P. U., Speelman F., Sodhi B., Kinge S. A Quantum Computing Approach for Multi-robot Coverage Path Planning. *arXiv preprint arXiv:2407.08767*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2407.08767.
24. Otani T., Takanishi A., Hara N., Takita Y., Kimura K. Quantum computation for robot posture optimization. *Scientific reports*. 2025. Vol. 15. № 1. 28508. DOI: 10.1038/s41598-025-12109-0.

Євсєєв В.В., Максимова С.С., Стародубцев М.Г., Демська Н.П. ВИКОРИСТАННЯ КВАНТОВИХ ОБЧИСЛЕНЬ ПРИ ПОБУДОВІ ТРАЄКТОРІЇ ПЕРЕМІЩЕННЯ КОЛАБОРАТИВНОГО МОБІЛЬНОГО РОБОТА

У статті розглядається метод побудови траєкторії переміщення колаборативного мобільного робота з використанням квантових обчислень у поєднанні з класичними алгоритмами оптимізації. Мета дослідження полягає у розробці математичної моделі та чисельного моделювання квантово-орієнтованого підходу до побудови траєкторії руху колаборативного робота, що дозволяє мінімізувати енергетичні витрати при плануванні руху та забезпечити обхід перешкод у динамічному середовищі. Наукова новизна роботи полягає у застосуванні квантових методів оптимізації для багатоваріантного планування, що дозволяє уникати локальних мінімумів і гарантувати пошук глобально оптимальних рішень навіть у випадку складних конфігураційних просторів. У ході чисельного моделювання було продемонстровано, що сформовані траєкторії забезпечують успішний обхід перешкод і досягнення цільової точки без відхилень від сітки. Висновки: аналіз результатів показав стабілізацію енергетичної функції на рівні $-350 \dots -420$, що підтверджує ефективність оптимізації та збіжність до найкращих рішень після 100–150 ітерацій. Побудовані графіки підтвердили, що рух робота є узгодженим із розрахованими квантовими планами, а відхилення між прогнозованими та виконаними траєкторіями мінімізовано. Використання критерію енергетичної ефективності дозволило оцінити різні сценарії побудови маршруту, де найкращі плани стабілізувались із запасом оптимальності відносно гірших варіантів на 15–20%. Якісний аналіз побудованих траєкторій підтвердив узгодженість між прогнозованими та виконаними шляхами, а кількісні результати довели зменшення кількості кроків при досягненні цільової точки. Отримані результати доводять, що запропонований метод є перспективним для побудови надійних та енергооптимальних траєкторій у колаборативних робототехнічних системах Industry 5.0.

Ключові слова: квантові обчислення, колаборативний мобільний робот, симульований відпал, енергетична функція, уникнення перешкод, квантова оптимізація.

Дата надходження статті: 12.11.2025

Дата прийняття статті: 28.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Жигулін О.А.

Міжнародний університет

Русу О.П.

Міжнародний університет

Горбачов В.Е.

Міжнародний університет

МЕНЕДЖМЕНТ ІТ-ПРОЄКТУ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ ЯВИЩ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Інформатизація суспільства й глобальні кризові явища передбачають використання системного підходу до реалізації менеджменту ІТ-проєкту. Системність полягає в урахуванні невраїноваженої економіки, змін, пов'язаних з інформатизацією суспільства та відповідності пропонуємих заходів вимогам соціо-еколого-економічних нормативів.

Невраїноваженість економіки вимагає застосування апарату синергетики та помісячного планування для швидкого реагування на зміни кон'юнктури ринку. Інформатизація суспільства привела до змін комплексу базових конкурентних стратегій підприємств від лідерства у витратах, диференціації та фокусування до економії на витратах, високої якості й інноваційно-креативної диференціації. Додержання вимог соціо-еколого-економічних стандартів необхідно через посилення дії Закону еволюції життя (незворотність, прискорення темпів, етичне відношення до розвитку усіх без виключень та обмежень). Наразі зупиняється усе, що не відповідає цьому закону.

В статті рекомендується починати впровадження ІТ-проєкту з дослідження стану й стійкості розвитку підприємства-замовника на ринку товарів (послуг). Стан розвитку оцінюється через відповідність системи методів управління базовій конкурентній стратегії, вимогам інклюзивного бізнес-проєкту й державних соціо-еколого-економічних нормативів. Стійкість розвитку підприємства встановлюється через коефіцієнт регресії тренду динаміки нормованого чистого доходу, помноженого на число років. За умови відсутності стану розвитку та / або спадного тренду доходів встановлюється «фактор мінімум» (неефективний метод управління підприємством), який унеможливує розвиток. Саме коригування даного методу за допомогою банку способів бенчмаркінгу й є метою ІТ-проєкту.

Ефективність впровадження ІТ-проєкту встановлюється через порівняння показників еталонного для підприємства інклюзивного бізнес-проєкту з фактичними показниками діяльності. Якщо після коригувальних заходів відновлюється рівень рентабельності (збільшуються обсяги продажів та/або зменшуються витрати), то ІТ-проєкт є ефективним. При від'ємному результаті перевірки оперативно (протягом місяця) повторюються операції з пошуку й нейтралізації впливу «фактора мінімум». Даний процес триває до відновлення стану стійкого розвитку підприємства на ринку товарів (послуг).

Ключові слова: менеджмент, ІТ-проєкт, фактор мінімум, бенчмаркінг, еталонний інклюзивний бізнес-проєкт, соціо-еколого-економічні стандарти.

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства передбачає розробку теоретико-методологічного інструментарію менеджменту ІТ-проєкту з урахуванням відповідності його соціо-еколого-економічним стандартам в період політичних, санітарних та економічних кризових явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі під менеджментом

ІТ-проєкту розуміють: 1. Визначення вимог клієнта, створення графіка, бюджету та обсягу робіт (планування); 2. Підбір відповідних спеціалістів, розподіл завдань, підтримка мотивації та координація роботи команди (організація й мотивація); 3. Забезпечення ефективного зв'язку між ІТ-підприємством та клієнтом (комунікація); 4. Вирішення поточних проблем (контроль); 5. Виявлення потенційних ризиків та розробка заходів

для їх попередження або мінімізації (управління ризиками) [1, с. 131].

Кризові явища й інформатизація суспільства перенесли акцент управління на дослідження проблем підприємств-споживачів ІТ-послуг та мінімізацію ризиків у сучасній неврівноваженій кризовій економіці [2-5].

В науковій літературі відсутні теоретико-методологічні засади та результативні практичні рекомендації щодо реалізації менеджменту ІТ-проєкту під час інформатизації суспільства й глобальних кризових явищ.

Постановка завдання: метою статті є розробка системного підходу до реалізації менеджменту ІТ-проєкту на підприємствах в умовах кризи та інформатизації суспільства.

Виклад основного матеріалу. Основним недоліком традиційного підходу до управління ІТ-проєктом є недостатньо раціональний зміст алгоритму реалізації управлінських функцій (планування, організація, мотивація, контроль). Дані функції реалізуються на основі інформації про збитковість підприємства-замовника ІТ-послуг та, як правило, орієнтовані на економію матеріальних і часових ресурсів.

Стратегія «лідерство у витратах» за М. Портером на будь-якому підприємстві була ефективна в ХХ столітті [6, с. 79] та потребує уточнення в умовах сучасної інформаційної економіки. Стрімкий розвиток технологій та ІТ-сектора економіки обумовив формування нового комплексу базових конкурентних стратегій підприємств у ХХІ столітті (економія на витратах, висока якість, інноваційно-креативна диференціація) [7, с. 20]. Дана обставина передбачає економити тільки на непродуктивних та не економити на продуктивних операціях, що пов'язані з економією, якістю, креативною диференціацією.

Виявити операції, які є непродуктивними (їх скорочують або усувають) й продуктивними, які потребують покращення на підприємстві за допомогою ІТ-технологій, можливо на основі системного підходу до менеджменту ІТ-проєкту (рис. 1).

Дані рис. 1 вказують на першочергову розробку інклюзивного бізнес проєкту розвитку підприємства-замовника ІТ-послуг. Даний проєкт відрізняється від звичайного задоволення інтересів бізнесу, суспільства (споживач, працівник) і держави або відповідністю вимогам соціо-еколого-економічних стандартів. Ця вимога стала актуальною з початку впливу на підприємства наслідків глобальної кризи (економічні, політичні, санітарні кризові явища).

У світі та в Україні порушено Закон еволюції життя (незворотність, прискорення темпів, етичне відношення до розвитку усіх без обмежень). Наразі масово зупиняється розвиток підприємств, які порушують соціо-еколого-економічні стандарти [6, с. 10].

Синергетичний взаємозв'язок розділів бізнес-проєкту забезпечується через їх орієнтацію на базову конкурентну стратегію підприємства. Інклюзія у даному випадку проявляється через задоволення інтересів усіх через підбір персоналу з певним кодом типу особистості (динаміки, статичності, інтуїтивності-творчості), яким подобається динамічна, раціоналізаторська, творча праця. Для саморозвитку працівників їх озброюють спеціальним видом техніки та технології й економічно стимулюють преміями. Вмотивовані працівники формують умови для розвитку та самоорганізації бізнесу.

Після розробки еталонного для підприємства інклюзивного бізнес проєкту розвитку підприємства-замовника ІТ-послуг проводять оцінку його реального стану і стійкості розвитку за допомогою показника розвитку $Pr = (Pcr, Pst)$, де Pcr – показник стійкості розвитку (коефіцієнт регресії динаміки запасу стійкості розвитку або нормованого чистого доходу, помноженого на число років); Pst – показник стану розвитку (добуток значень показників $Pvks$ – показник відповідності методів управління базовій конкурентній стратегії, $Pvbp$ – інклюзивному бізнес проєкту, $Pvbn$ – соціо-еколого-економічним державним нормативам, відповідно).

Якщо даний показник дає негативну оцінку, $P = (Pcr < 0 \text{ та/або } P = 0)$, то розробляють і впроваджують ІТ-проєкт нейтралізації впливу «фактора мінімуму» (неефективний метод управління підприємством):

1. Реалізація алгоритму виявлення неефективного методу, який унеможливує розвиток;
2. Пошук способу бенчмаркінгу для коригування методу управління (банк способів бенчмаркінгу);
3. Реалізація процесу коригування методу управління в певній функціональній підсистемі системи управління підприємством (формування продукту, ціноутворення, рекламування, збут, виробництво, персонал, бюджетування, інвестування, фінансування);
4. Оперативна (протягом місяця) перевірка результату впровадження ІТ-проєкту (відновлення рентабельності через збільшення продажів та/або зменшення витрат);

Менеджмент ІТ проекту (соціо-еколого-економічні стандарти)					
1. Мета: Забезпечити розвиток підприємства-замовника ІТ-проекту					
2. Дослідження стану й стійкості розвитку підприємства через бізнес-планування					
Розділи	Етапи	1. Вибір базової конкурентної стратегії (методи управління)	Економія на витратах	Висока якість	Креативна диференціація
МАРКЕТИНГ		Формування продукту	Стандартизований	Якісний	Диференційований
		Ціноутворення	Конкурентна ціна	Ціна, пропорційна якості	Ціна,пропорційна креативним властивостям
		Рекламування	Економності	Якості	Креативності
		Збут	Демонстрація продуктивності	Демонстрація якості	Демонстрація диференціації
ВІРОБНИЦТВО		Виробництво: – розміщення	Розміщення продукту	Розміщення процесу	Фіксоване розташування
		– тип	масове	серійне	індивідуальне
		– диспетчеризація	Масового виробництва	Серійного виробу	Індивідуального виробництва
		– управління якіс-тю	Відділ технічного контролю	Система тотальної якості	Прийнятна якість виробу (послуги)
		– організація праці	Суміщення професій	Розділення професій	Розділення професій
		– управління інформацією	Канбан у масовому виробництві	Канбан у серійному виробництві	Канбан в індивідуальному виробництві
Персонал		Управління персоналом	Динаміки-сенсорики	Статики-раціоналізатори з якості	Інтуїтиви-творці
Економічний план		Бюджетування	Премії за продуктивність	Премії за якість	Премії за креативну диференціацію
		Інвестування	Продуктивна технологія	Технологія якості	Технологія диференціювання
Фінансовий план		Фінансування	Фінансування економного виробництва	Фінансування якісного виробництва	Фінансування креативного виробництва
3. Розрахунок показника розвитку: Pr = (Prp, Pst)			Pcr-показник стійкості розвитку, Pst-показник стану розвитку. Позитивна оцінка рентабельної роботи Pr=(Prp≥0, Pst=Пвкс*Пвбп*Пвдн=1*1*1=1)		
Негативна оцінка (вибір способу бенчмаркінгу коригування методу управління з використанням ІТ-технологій)					
4. ІТ-проект коригування неефективного методу управління «фактор-мінімум»			Банк способів бенчмаркінгу: Програмний продукт Програмний продукт Програмний продукт		
5. Контроль ефективності ІТ-проекту через показник розвитку підприємства					

Рис. 1. Системна реалізація менеджменту ІТ-проєкту в умовах кризи

5. Моніторинг ефективності розвитку підприємства через контроль значень показника розвитку.

Наведемо результати дослідження щодо відновлення розвитку підприємства ТЗОВ «Ультра ІТ». Воно надає наступні послуги:

розробка програм автоматизації управління бізнесом;

мобільне рішення завдань управління сферами обслуговування;

розробка програм та платформ, що працюють на серверах хмарних провайдерів.

Підприємство має лінійну структуру управління з наступними завданнями відділів:

а) у відділі продажів відбувається первинна консультація, виявлення потреб клієнта і продаж продукту;

б) відділ технічної підтримки проводить вторинну консультацію та супровід в подальших зверненнях клієнта. Під час впровадження

ІТ-продукту проходить навчання клієнтів користуванню програмою щодо формування даних для управління бізнесом;

в) відділ розробки займається вдосконаленням продуктів та усуває їх недоліки, а також займається створенням додаткових функцій.

Розрахунок показника стійкості розвитку підприємства ТЗОВ Ультра ІТ наведено на рис. 2.

Дані рис. 2 вказують на те, що в період кризи 2014 року у підприємства майже 4 роки був відсутній запас стійкості розвитку, а в період кризи 2020-2022 років ситуація повторилася.

Для підприємства основними є витрати на оплату праці.

Рис. 2. Розрахунок показника стійкості розвитку ТЗОВ «Ультра ІТ» за 2013-2022 рр. Показник рівня стійкості розвитку $P_{cr} = -0,0096$

Рентабельність продажів за 2017-2020 роки спочатку збільшувалась, а наприкінці періоду перетворилася на збитковість: 4,3 %, 14,7 %, 32,9 %, -32,9 %.

Показник розвитку підприємства $Pr = (-0,009, 0)$ вказує на відсутність стійкості і стану розвитку в період виходу економіки із стану глобальної кризи.

Фактором-мінімум, який унеможливує розвиток підприємства, є маркетинговий метод формування продукту. ТЗОВ «Ультра ІТ» зробили ставку на автоматизації бізнес-процесів готельно-ресторанного бізнесу в період пандемії, коли цей вид підприємництва був заборонений санітарними службами.

Для відновлення розвитку підприємству необхідно провести маркетингові дослідження ринку й розширити асортимент програмних продуктів, які мають попит (наприклад, підключення клієнтів – роздрібних торговців до Checkbox) з рекламою нового асортименту послуг.

Маркетингові дослідження рекомендується проводити з метою отримання конкурентних переваг, а також встановлення фактора-мінімум

або неефективного методу управління, який унеможливує розвиток. Оскільки підприємству рекомендовано зробити додаткову переорієнтацію бізнесу під час кризи з сфери HORECA (поняття, що використовується операторами й учасниками ринків громадського харчування та готельного господарства на позначення так званої індустрії гостинності) на інші сегменти ринку послуг ІТ, то наведемо методику проведення маркетингу для оновленого асортименту продуктів підприємства. Дана методика відрізняється тим, що включає етапи визначення мети, етапів розвитку бізнесу, формування профілю клієнта й т. ін. За методикою треба спочатку провести заповнення бізнес-форм з подальшим прийняттям стратегічних рішень (табл. 1).

Особливість цільових сегментів пов'язана з особливістю товарів, які вони виробляють (табл. 2).

В табл. 2 сформовані комплекси задоволення основних і допоміжних потреб споживачів.

Оцінку підприємств щодо стану розвитку та планування переваг наведено в табл. 3.

Дані табл. 3 вказують на можливість повернути стан розвитку на ТЗОВ «Ультра ІТ».

З поверненням стану розвитку підприємства збільшиться його обсяг продажів (табл. 4).

Переорієнтація ТЗОВ «Ультра ІТ» з ринку HORECA на більш широкий ринок ІТ-послуг відновить його стан розвитку й покращить фінансово-економічні показники. Прогноз показника стійкості розвитку ТЗОВ «Ультра ІТ» наведено на рис. 3.

Рис. 3. Прогноз показника стійкості розвитку ТЗОВ «Ультра ІТ», на 2013-2025 рр. Показник рівня стійкості розвитку $P_{cr} = 0,0514$

Отже, для формування стану розвитку через ІТ-проект треба створити модель або образ [6, с. 345] підприємства для якого розробляється ІТ-продукт. У даному випадку використовуються штучний інтелект, методи доповненої й уявної реальності. У рамках базової конкурентної стратегії в моделі

Таблиця 1

Етапи, переваги та мета бізнесу

А. Етапи бізнесу	
1. Найвужчий	1. Вікриття ІТ-підприємства на сегменті HORECA
2. Наступний рівень	2. Розширення асортименту послуг з охопленням декількох сегментів ринку
3. Найширший	3. Створення міжнародної ІТ-корпорації
4. + розвинуті технології	4. Використання передових ІТ-технологій
Б. Підприємство задовольняє наступні потреби клієнта:	
1. Діджиталізація бізнесу (переведення інформації у цифрову форму) 2. Відмова від паперових носіїв інформації 3. Автоматизація маркетингу (формування продукту, ціни, збуту, реклами) 4. Автоматизація виробничих операцій (оцінка ефективності розміщення виробничих потужностей, формування й оптимізація операційного циклу, облік у сфері матеріально-технічного забезпечення, управління якістю й організацією праці, управління) 5. Автоматизація процесів управління персоналом (розрахунок потреби, добір, розстановка, адаптація, мотивація, оцінка, звільнення) 6. Автоматизація обліку витрат (заробітна плата, витрати, амортизація, податки) 7. Автоматизація визначення потреби в передовій техніці й технології) 8. Автоматизація управління фінансовими потоками (кеш-флоу) 9. Використання хмарних технологій для збереження конфіденційності бізнесу 10. Збереження часу на управління бізнесом 11. Прискорення прийняття оперативних управлінських рішень 12. Комплексне вирішення управлінських проблем	
В. Основні переваги, які підприємство має на ринку (визначаються після заповнення БФ 9)	
1. Якість продукту. Приваблива оперативність обслуговування 2. Зручний графік роботи 3. Чітка орієнтація на цільовий сегмент	
Г. Мета бізнесу: Відкриття підприємства з розробки і впровадження комплексних систем для автоматизації управління бізнесом для задоволення потреб клієнтів в збереженні часу й ресурсів на управління повним комплексом бізнес-процесів, у сукупності з індивідуальним підходом і доступними цінами	

Таблиця 2

Можливості щодо задоволення потреб клієнтів

Основні групи споживачів	Основні потреби та товари що їх задовольняють	Допоміжні потреби та товари, які їх задовольняють	Засоби задоволення допоміжних потреб
Ощадливі виробники	Автоматизація управління виробництвом економічного товару	1. Навчання користуванням про-грамою управління економічним виробництвом 2. Консультації 3. Бізнес-тренінг у галузі виробництва стандартизованого товару 4. Підключення до Checkbox	Власні сили Власні сили Власні сили Договір з TOB Checkbox
Виробники якісних товарів	Автоматизація управління виробництвом якісного товару	1. Навчання користуванням про-грамою управління 2. Консультації 3. Бізнес-тренінг у галузі виробництва якісного товару 4. Перевірка стандартів якості	Власні сили Власні сили Власні сили Договір щодо контролю якості
Креативні виробники	Автоматизація управління виробництвом креативного товару	1. Навчання користуванням прог-рамою управління диференційним виробництвом 2. Консультації 3. Бізнес-тренінг у галузі виробництва креативного товару 4. Організація креативної презентації	Власні сили Власні сили Власні сили Договір з організатором презентацій влади

Таблиця 3

Оцінка можливості формування стану розвитку за рахунок переваг

Критерії	Ідеальне підприємство*	Підприємства – конкуренти		
		Ультра ІТ	Команда	Блексон
1. Якість товару	30	30	20	10
2. Ціна	15	10	10	5
3. Площа офісу	5	2	3	5
4. Графік роботи	5	5	3	3
5. Місце розташування	10	6	8	10
6. Оперативність обслуговування	10	10	8	6
7. Якість навчання	8	6	4	8
8. Розширення асортименту під час кризи	20	20	0	0
9. Імідж	7	7	7	7
Всього балів	100	96	60	54
Ціна за типовий товар	-	2500	2600	2500
Співвідношення «привабливість споживчих якостей» / «ціна»	-	0,0384	0,0231	0,0216

Таблиця 4

Запланований об'єм продажів та витрати на маркетингові заходи, тис. грн.

Товар або послуга	Об'єм продажів за місяцями року												Всього за рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1. Проекти	83	97	111	166	180	194	208	263	277	208	111	83	2077
2. Хмарні проекти	23	27	31	47	51	55	59	74	78	59	31	23	783
3. Сайти	1	1	1	2	3	3	3	4	4	3	1	1	27
1. тис. грн.	216	252	288	432	468	504	540	684	720	540	288	216	5400
2. тис. грн.	108	126	144	216	234	252	270	342	360	270	144	108	3600
3. тис. грн.	36	42	48	72	78	84	90	114	120	90	48	36	600
Всього, тис. грн.	360	420	480	720	780	840	900	1140	1200	900	480	360	9600
Всього, %	6	7	8	12	13	14	15	19	20	15	8	6	100%
Витрати на маркетингові заходи													
Реклама							3,3	4,4	8,8	3,3			20,8
Транспорт	54												54,0
Буклети	0,4												0,4

підприємства уявляється можливість відновлення стану розвитку за рахунок банку способів бенчмаркінгу, який сформовано по відомим підприємствам країн світу. Доповнена реальність використовується у формі «рук проектувальника», якими він приміряє кожен спосіб до умов підприємства. Це дає можливість вирішити проблему швидко й ефективно.

Висновки.

1. Кризові явища й інформатизація суспільства потребують системного коригування теоретико-

методологічних засад і практичних рекомендацій щодо впровадження на підприємствах менеджменту ІТ-проектів.

2. Розроблено й пройшов апробацію системний підхід до реалізації менеджменту ІТ-проекту на підприємствах в умовах кризи.

3. Напрямом подальших досліджень може бути поповнення банку способів бенчмаркінгу коригування неефективного методу управління підприємством за рахунок ІТ-технологій.

Список літератури:

1. Zemlińska-Sikora U. IT Project Manager's Competencies – Systematic Literature Review. *Organizacja i Kierowanie*. 2023. 194(3). 131–150. <https://doi.org/10.33119/OiK.2023.194.3.6.econjournals.sgh.waw.pl>
2. Setterstrom A. J., Marchewka J. T. Improving IT Project Outcomes With the Deming Management Method: A Quality Management Approach. *International Journal of Information Technology Project Management (IJITPM)*. 2024. 15(1), 1–22. <https://doi.org/10.4018/IJITPM.335118>. igi-global.com
3. Kamal Uddin Sarker, Raza Hasan, Aziz Bin Deraman, Salman Mahmmood A Distributed Software Project Management Framework. *Journal of Advances in Information Technology*. 2023. 14(4). 685–693. doi:10.12720/jait.14.4.685-693. jait.us

4. Felcenloben P. Future trends in IT project management – large organizations perspective. *Humanities & Social Sciences Reviews*. 2023. 11(3). 11–24. <https://doi.org/10.18510/hssr.2023.1132>. mendeley.com
5. Valera-Mendoza C. A. Intelligent systems for project management in public institutions: a review of the state of the art in Scopus. *International Journal of Communication Networks and Information Security (IJCNIS)*. 2024. 16(4). 1088-1101. ijcnis.org
6. Жигулін О.А., Махмудов І.І., Попа Л.М. Логістика в управлінні конкурентоспроможністю бізнесу при виході економіки із стану глобальної кризи: монографія. Ніжин, 2021. 544 с.
7. Жигулін О. А., Стрелковська І. В., Попа Л. М. Самоорганізація бізнесу з використанням інформаційних технологій: Монографія. Ніжин, 2025. 247 с.

Zhigulin O.A., Rusu O.P., Gorbachev V.E. IT PROJECT MANAGEMENT DURING CRISIS PHENOMENA AND INFORMATIZATION OF SOCIETY

Informatization of society and global crisis phenomena imply the use of a systematic approach to the implementation of IT project management. Systematicity consists in taking into account the unbalanced economy, changes associated with the informatization of society and the compliance of the proposed measures with the requirements of socio-ecological and economic standards.

The imbalance of the economy requires the use of the synergetic apparatus and monthly planning to quickly respond to changes in market conditions. Informatization of society has led to changes in the complex of basic competitive strategies of enterprises from cost leadership, differentiation and focus to cost savings, high quality and innovative and creative differentiation. Compliance with the requirements of socio-ecological and economic standards is necessary due to the strengthening of the Law of Evolution of Life (irreversibility, acceleration of pace, ethical attitude to the development of all without exceptions and restrictions). Currently, everything that does not comply with this law is stopped.

The article recommends starting the implementation of an IT project by studying the state and sustainability of the development of the customer enterprise in the goods (services) market. The state of development is assessed through the compliance of the management methods system with the basic competitive strategy, the requirements of the inclusive business project and state socio-ecological and economic standards. The sustainability of the enterprise's development is established through the regression coefficient of the trend dynamics of normalized net income multiplied by the number of years. In the absence of a state of development and / or a downward trend in income, a «minimum factor» is established (an ineffective method of enterprise management), which makes development impossible. It is the adjustment of this method using a bank of benchmarking methods that is the goal of the IT project.

The effectiveness of the implementation of an IT project is established by comparing the indicators of the enterprise's reference inclusive business project with actual performance indicators. If, after corrective measures, the level of profitability is restored (sales volumes increase and / or costs decrease), then the IT project is effective. If the test result is negative, operations to search for and neutralize the influence of the "minimum factor" are repeated promptly (within a month) until the state of sustainable development of the enterprise in the market of goods (services) is restored.

Key words: management, IT project, minimum factor, benchmarking, reference inclusive business project, socio-ecological and economic standards.

Дата надходження статті: 21.10.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Жигулін О.А.

Міжнародний університет

Русу О.П.

Міжнародний університет

Грібова В.В.

Міжнародний університет

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМНИХ СИСТЕМ

Для розвитку на ринку в період глобальних кризових явищ та інформатизації суспільства підприємства використовують певні різновиди програмних систем. Останні складаються зі змістовної (прикладні програми) та забезпечуючих (операційна програмна система, інструментальні програми взаємодії користувача з комп'ютером та програмами) складових, які разом націлені на забезпечення розвитку підприємства в складних умовах сьогодення.

Економічною ефективністю програмних систем вважається співвідношення корисних результатів від їх використання до витрачених ресурсів на їх розробку, впровадження та підтримку. Це показник того, наскільки добре програмне забезпечення оптимізує бізнес-процеси, дозволяючи досягти більшого з меншими витратами.

Традиційне уявлення про інформатизацію як про звичайну логістику дій наразі потребує коригування. Бути економічно ефективними підприємствами не означає бути економними. Окрім підприємств, що випускають стандартизовані економні вироби й послуги, існують ті, які націлені на випуск високо якісних і креативно-диференційованих товарів.

Проблема диференціації видів основних споживчих властивостей товарів доповнюється проблемою вибору показників оцінки економічної ефективності інновацій. Статичні застарілі показники замінюються на нові динамічні й результативні.

В статті розроблено показник оцінки економічної ефективності програмних систем, який враховує стан (статика: відповідність діяльності базовій конкурентній стратегії, вимогам інклюзивного інвестиційного проекту, нормам держаного регулювання) і стійкість розвитку (динаміка: трендовий аналіз фінансових результатів) підприємства. Вважається, якщо після впровадження програмної системи підприємство має неспадний тренд динаміки чистого доходу, його діяльність відповідає базовій конкурентній стратегії, інклюзивному інвестиційному проекту й нормам держаного регулювання, то за інших рівних умов дана програмна система є економічно ефективною.

Успішну апробацію отриманого в статті наукового результату було проведено на прикладі формування й оцінки економічної ефективності програмної системи захисту інформації банку АТ ПУМБ.

Ключові слова: програмна система, економічна ефективність, показник оцінки ефективності.

Постановка проблеми. Активний розвиток програмування під час інформатизації суспільства й кризових явищ передбачає вирішення питань економічної ефективності його результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі під програмною системою розуміють операційну систему, прикладне програмне забезпечення та службові програми, які разом забезпечують роботу комп'ютерної системи з наданням користувачеві графічного або текстового інтерфейсу для взаємодії з комп'ютером та програмами [1, с. 34].

Економічною ефективністю програмних систем вважається співвідношення корисних результатів від їх використання до витрачених ресурсів на їх розробку, впровадження та підтримку. Це показник того, наскільки добре програмне забезпечення оптимізує бізнес-процеси, дозволяючи досягти більшого з меншими витратами. При цьому, як правило, використовується такий показник як ROI (рентабельність інвестицій) на прикладі ERP-системи (це бізнес-програмне забезпечення, яке інтегрує різні функції компанії: фінанси, логістику, виробництво, HR, закупівлі тощо) [2-6].

Існують спроби оцінити й вибрати ефективні цифрові інновації для певних галузей [7, с. 70].

Разом з тим, в науковій літературі відсутній науковий підхід до визначення показника оцінки економічної ефективності програмних систем в період інформатизації суспільства й глобальних кризових явищ.

Постановка завдання. Метою статті є розробка показника економічної ефективності програмних систем в період інформатизації суспільства й глобальних кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. Особливістю стану суспільства є тотальна інформатизація й вплив економічних, політичних, екологічних і санітарних кризових явищ.

Інформатизація суспільства указує на стійку тенденцію до розширення сфери програмування від аналітики на усі функціональні підсистеми системи управління підприємством:

- формування продукту;
- ціноутворення;
- рекламування (маркетингові комунікації);
- збут;
- виробництво (розміщення виробничих потужностей, операційний цикл, диспетчування, організація праці, управління якістю, управління інформаційними потоками);
- управління персоналом (розрахунок потреби, добір, розташування, адаптація, мотивація, оцінка, звільнення);
- управління витратами (ресурси, заробітна плата, амортизація, оподаткування);
- інвестування (планування прибутку, формування прибутку, інвестування прибутку);
- фінансування (планування фінансового потоку, вибір джерела фінансування, облік фінансових операцій).

Оскільки усі перелічені підсистеми взаємопов'язані одна з одною, то оцінити ефективність впливу програмування, наприклад у сфері виробництва, на фінансові результати можливо не за допомогою тільки оцінки виробничої інвестиції, а на основі її впливу на усі підсистеми підприємства (закладу, установи). Тобто, наразі бажано оцінювати ефективність впровадження програмної системи на основі зміни результативності усього підприємства за інших рівних умов.

Така друга особливість стану суспільства, як вплив економічних, політичних, санітарних та екологічних криз на підприємство, передбачає необхідність використання для оцінки ефективності програмних систем синергетичного методу.

Саме синергетика є єдиним інструментом, який наразі адекватно описує фінансовий динамічний

стан економіки країни та суб'єкта господарювання. Такі статичні показники, як річна рентабельність, фінансова стійкість, витрати ресурсів, наразі треба доповнити показниками стійкості Пср та стану Пст розвитку підприємства.

Під стійкістю розуміється коефіцієнт регресії динаміки фінансово-економічних показників (чистий дохід) за три цикли розвитку (9-12 років). За допомогою цього показника встановлюється нагальна необхідність впровадження на підприємстві певної програмної інноваційної системи, яка усуває вплив «фактора мінімум» (неефективний метод управління функціональним видом діяльності), який унеможливує розвиток. Від'ємне значення коефіцієнта регресії динаміки чистого доходу підприємства наглядно показує, що без виправлення ситуації підприємство через декілька років буде ліквідовано.

Показник стану розвитку розраховується як його відповідність результатам впровадження на підприємстві інклюзивного інвестиційного проєкту, який задовольняє інтереси бізнесу, суспільства та держави (вимоги соціо-еколого-економічних стандартів). Під час глобальних кризових явищ єдиною можливістю є інклюзивний розвиток бізнесу, закладів, установ. Наразі у світі порушено Закон еволюції життя (незворотність, прискорення темпів із-за інформатизації суспільства, етичне відношення до розвитку усіх без виключень та обмежень). На світових ринках і в Україні зупиняється діяльність підприємств і галузей, які порушують його умови розвитку (видобуток вугілля, пластиковий посуд, індустрія марнотратства, сільське господарство, яке захащує землю, продукти харчування, які руйнують здоров'я т. ін.) [8, 9].

Економічну ефективність рекомендується встановлювати показником оцінки ефективності програмних систем $P_{ps} = (P_{sr}, P_{st})$ зі складовими: P_{sr} – показник оцінки стійкості розвитку, P_{st} – показник оцінки стану розвитку.

Перший показник розраховується як тренд динаміки нормованого чистого доходу за 3-4 цикли розвитку, а другий – як добуток трьох складових $P_{st} = (P_{вбп} * P_{вкс} * P_{вдн})$ (відповідність діяльності інклюзивному бізнес проєкту $P_{вбп}$, базовій конкурентній стратегії $P_{вкс}$ й державним нормативам $P_{вдн}$).

Інклюзивний бізнес проєкт – це річний інвестиційний проєкт з деталізацією по 12 місяцям року, який задовольняє інтереси і бізнесу (підприємець), і суспільства (споживач, працівник), і держави (відповідність державним соціо-

еколого-економічним нормативам). Економічними нормативами є нормативи економіки по 9 функціональним підсистемам системи управління підприємством (формування продукту – ЗУ «Про захист прав споживачів», рекламування – ЗУ «Про рекламу», ціноутворення – ЗУ «Про ціни й ціноутворення», збут – статті Господарського Кодексу України, виробництво – Господарський Кодекс України, персонал – КЗпП, ПОП, бюджетування – Стандарти бухгалтерського обліку, інвестування – ЗУ «Про інвестування», фінансування – Стандарти бухгалтерського обліку), соціальними нормативами є КЗпП, Правила охорони праці, а екологічними – Екологічне законодавство.

Показник оцінки стану розвитку на підприємстві розраховується як добуток трьох булевих характеристик $\{0; 1\}$. Двійкова характеристика дозволяє оцінити наявність (при значенні 1) або відсутність (при значенні 0) розвитку під час певного виду оцінки, а добуток проміжних показників дозволяє отримати комплексний результат. Тож якщо $P_{ст} = (1*1*1) = 1$, то у короткостроковому періоді маємо позитивну оцінку, і якщо $P_{ст} = 0$, то негативну.

Для більшої наочності оцінки при розрахунку $P_{ср}$, як коефіцієнта регресії доходу за роками, використовується нормоване значення доходу (кожний дохід ділиться на максимальне за 3-4 цикли розвитку його значення), помножене на кількість прийнятих до аналізу років. Таке уявлення дозволяє на графіку продемонструвати не динаміку чистого доходу, а динаміку запасу стійкості чистого доходу, яка показує рівень запасу (якщо коефіцієнт регресії більше 0) або рівень дефіциту стійкості розвитку (якщо коефіцієнт регресії менше 0), якого не вистачає до бічного тренду, при якому підприємство вже здатне розвиватися ефективно.

Підприємство ефективно розвивається за допомогою інноваційної програмної системи, якщо $P_{пс} = (P_{ср} \geq 0, P_{ст} = 1)$ за умови рентабельної роботи. На відсутність ефективного розвитку за рахунок програмної системи вказує відсутність виконання хоча б однієї з умов, коли або $P_{ср} < 0$, або $P_{ст} = 0$, або підприємство є збитковим протягом 1 циклу розвитку (3-4 роки).

Наведемо приклад економічної оцінки програмної системи захисту інформації в банках.

Банківські структури при виході економіки із стану глобальної кризи в Україні використовують базову конкурентну стратегію «економія на витратах».

Дана стратегія підходить до економічно-дисипативної структури виробничої діяльності: при

формуванні продукту має місце висока стандартизація, конкурентні ціни й інформування споживача про можливість економити кошти у разі придбання послуг та високу продуктивність підприємства; у процесі збуту відбувається демонстрація високої продуктивності компанії; виробництво повинно бути наступним – масове надання послуг за допомогою розміщення виробничих потужностей за типом «розміщення виробу», продуктивний операційний цикл і матеріально-технічне забезпечення, контроль якості та оперативне управління, використання суміщення професій та автоматизоване управління інформаційними й матеріальними потоками; управління витратами – економічна мотивація працівників доплатами до заробітної плати за високу продуктивність праці; інвестування коштів у високопродуктивну техніку й технології; управління фінансами – забезпечення фінансовими ресурсами.

Наведемо результати дослідження щодо поновлення розвитку за допомогою інноваційної програмної системи банку АТ ПУМБ (Перший Український Міжнародний Банк).

Показник оцінки стійкості розвитку банку за 2006-2020 рр. $P_{ср} = 0,0052$ (рис. 1).

Показник оцінки розвитку на основі існуючої системи програмування щодо захисту інформації в 2015 році АТ ПУМБ дорівнювався $P_{орс} = (0,0052; 0)$ та засвідчував її відсутність через $P_{онс} = 0$.

Заходами відновлення розвитку у кризовий для банку період було:

- збереження фінансової спроможності банку;
- розробка й впровадження інноваційної програмної системи захисту інформації;
- доведення підвищення надійності зберігання вкладів до споживачів через ЗМІ.

Керівництво банку в 2015 році провело капіталізацію на суму 1700 млн грн, що збільшило резерв коштів, підвищило можливість розвитку й зберегло банк від ліквідації.

Впровадження інноваційної програмної системи захисту інформації дозволило АТ ПУМБ успішно розвиватися під час санітарної й соціально-політичної кризи (2021-2025 рр.). Так, банк закінчив 2024 рік з чистим прибутком в 3,94 млрд грн. За перший квартал 2025 року банком було отримано 1,55 млрд грн чистого прибутку, операційний дохід склав 4,5 млрд грн при власному капіталі у 23,4 млрд грн. [11, с. 211]

Програмна система захисту інформації в АТ ПУМБ охоплює захист даних на різних рівнях, від фізичного захисту приміщень банку до вико-

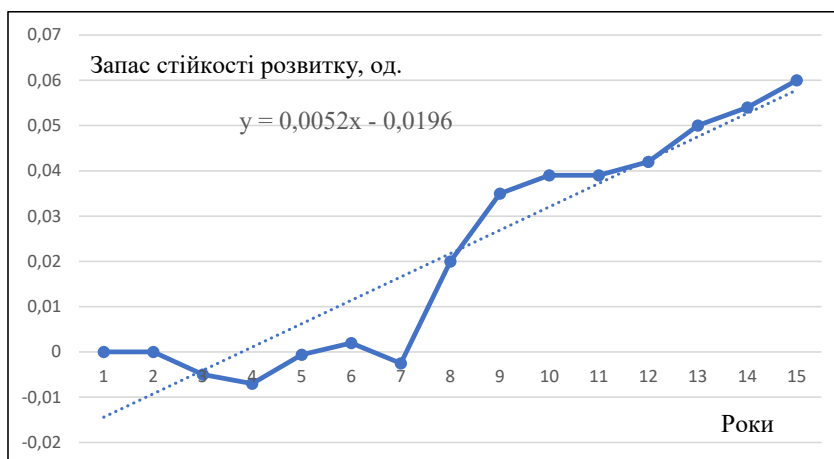

Рис. 1. Розрахунок показника оцінки стійкості розвитку АТ ПУМБ за 2006 – 2020 рр.
Згідно розрахунку $P_{ср} = 0,0052$

ристання сучасних технологій шифрування та автентифікації.

Програмна система захисту інформації в ПУМБ включає:

1. Захист персональних даних: Банк вживає заходів для захисту персональних даних клієнтів, як вимагає законодавство про захист персональних даних;

2. Захист транзакцій: Використовуються інформаційні технології шифрування для захисту банківських транзакцій та запобігання несанкціонованому доступу до фінансової інформації;

3. Аутентифікація користувачів: Банк впроваджує надійні методи аутентифікації користувачів для доступу до онлайн-банкінгу та інших сервісів, включаючи SMS-паролі, паролі, що генеруються пристроєм, та біометричну аутентифікацію;

4. Захист від кібератак: ПУМБ інвестує кошти в захист від кібератак та впроваджує системи виявлення та реагування на інциденти безпеки;

5. Фізичний захист: Банк забезпечує фізичний захист своїх приміщень та обладнання, що містять конфіденційну інформацію;

6. Навчання персоналу: ПУМБ проводить навчання персоналу щодо правил безпеки та обробки інформації, щоб запобігти людським помилкам, які можуть призвести до витоку даних;

7. Регулярний моніторинг та аудит: Банк здійснює регулярний моніторинг та аудит безпеки системи, щоб виявляти та усувати потенційні вразливості;

8. Відповідність вимогам законодавства: ПУМБ дотримується всіх чинних законів та нормативних актів, що регулюють захист інформації та персональних даних;

9. Регулярні оновлення та вдосконалення: Банк постійно оновлює та вдосконалює систему

захисту інформації, щоб відповідати новим загрозам та викликам у сфері кібербезпеки.

Погрозу шахрайства АТ ПУМБ нейтралізує наступним чином:

– повідомлення про підозрілі операції: Банк може надсилати повідомлення клієнтам про підозрілі операції за їхніми рахунками, щоб вони могли вчасно відреагувати та запобігти можливим збиткам;

– локування картки: Клієнти можуть самостійно заблокувати свою картку через мобільний додаток або зателефонувавши на гарячу лінію, якщо вони підозрюють несанкціоноване використання;

– розробка й впровадження навчальних матеріалів з безпеки: ПУМБ надає клієнтам інформаційні матеріали та рекомендації щодо безпеки у сфері фінансових операцій, щоб допомогти їм захистити себе від шахрайства [9, с. 213]

Таким чином, ПУМБ застосовує комплексний підхід до захисту інформації, що поєднує технологічні, організаційні та освітні заходи для забезпечення безпеки клієнтів та їхніх коштів.

Розрахунок показника оцінки економічної ефективності програмної системи захисту інформації $P_{пс}$ АТ ПУМБ за 2006-2024 рр. $P_{пс} = (P_{ср}, P_{ст}) = (0,0052; 1)$ вказує на стійкість ($P_{ср} \geq 0$) та наявність ($P_{ст} = 1$) розвитку підприємства.

Розрахунок $P_{ст}$ рекомендується проводити за допомогою управлінського механізму (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про наявність розвитку АТ ПУМБ у кризовому 2024 році за допомогою інноваційної програмної системи захисту інформації.

У цілому дослідження економічної ефективності програмної системи захисту інформації

Механізм оцінки наявності розвитку на АТ ПУМБ

Зміст перевірки	Результат перевірки методів управління на забезпечення стану розвитку банку: позитивний (+) або негативний (-)			
	Результат перевірки: позитивний (+) або негативний (-)			
	Короткостроковий період	Довгостроковий період		Висновок про стан само-організації: (+) або (-)
	Перевірка на відповідність результатів діяльності інклюзивному бізнес-проекту	Перевірка на відповідність базовій конкурентній стратегії	Перевірка на відповідність соціоеколого-економічним нормативам	
Методи у сфері:	Опис та зіставлення з економічними показниками у структурі бізнес-проекту	Зіставлення з системою цілей, орієнтованих на стратегію «економія на витратах»	Зіставлення з нормативами	
Формування товару	+	+	+	+
Ціноутворення	+	+	+	+
Комунікацій	+	+	+	+
Збуту	+	+	+	+
Виробництва	+	+	+	+
Персоналу	+	+	+	+
Витрат	+	+	+	+
Прибутку	+	+	+	+
Фінансів	+	+	+	+
Загальний висновок	Результат перевірки: позитивний «+» Пвбп = 1. Зіставлення плану з фактом показало здатність методів збільшувати ринкову частку	Результат перевірки позитивний. Методи управління від-повідають конку-рентній стратегії «економія на витратах» Пвкс = 1	Результат пере-вірки позитив-ний. Методи управління від-повідають нор-мативам Пвдн = 1	Наяв-ність стану розвитку «+» Понс=1×1×1=1
На підприємстві присутній стан розвитку				

на АТ ПУМБ свідчить про її ефективний рівень і можливість розвиток банку на ринку фінансових послуг України.

Висновки

1. Оцінка економічної ефективності програмних систем передбачає використання показника, який враховує сучасний стан суспільства (інформатизація, глобальна криза).

2. Розроблено й пройшов апробацію показник оцінки економічної ефективності впровадження інноваційної програмної системи зі складовими: стійкість і стан розвитку підприємства за інших рівних умов.

3. Напрямом подальших досліджень може бути розробка програмного забезпечення щодо автоматизації розрахунку показника для оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку.

Список літератури:

1. Starkova O., Bondarenko D., Hrabovskyi Ye. Providing software support for economic analysis. *Technology audit and production reserves*. 2023. pp. 34–39. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.289918>
2. Заворітній М.В. Оцінка ефективності впровадження системи управлінської звітності. *Економіка і регіон*. 2024. с. 141–146. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3491](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3491)
3. Yang X., Tu H., Li Y., Wang Q. The impact of IT system implementation and upgrade on firm operational and financial performance. *Journal of Digital Management*. 2025. Vol. 1, No. 1, Article 6. pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1007/s44362-025-00005-6>
4. Wysocki, W., Miciuła, I., Plecka, P. Methods of Improving Software Energy Efficiency: A Systematic Literature Review and the Current State of Applied Methods in Practice. *Electronics*. 2025. Vol. 14(7). 1331. pp. 1–28. DOI: <https://doi.org/10.3390/electronics14071331>
5. Kalachikhin P. A. Economic Efficiency of Scientific Knowledge Classifiers. *Scientific and Technical Information Processing*. 2024. 51. 239–246. pp. 239–246. DOI: <https://doi.org/10.3103/S0147688224700229>
6. Barik K., Misra S., Fernandez-Sanz L. et al. RONS: a framework for calculating return on network security investment. *Telecommunication Systems*, 2023, Vol. 84, pp. 533–548. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11235-023-01039-9>

7. Matskiv H., Zhydovska N., Petryshyn L., Tomashevskii Yu., Skhidnytska H. The impact of digitalisation on business efficiency and competitiveness. *Economics of Development*. 2025. № 1. С. 70–75. DOI: <https://doi.org/10.63341/econ/1.2025.70>

8. Жигулін О.А., Махмудов І.І., Попа Л.М. Логістика в управлінні конкурентоспроможністю бізнесу при виході економіки із стану глобальної кризи: монографія. Ніжин, 2021. 544 с.

9. Жигулін О. А., Стрелковська І. В., Попа Л. М. Самоорганізація бізнесу з використанням інформаційних технологій : Монографія. Ніжин, 2025. 247 с.

Zhigulin O.A., Rusu O.P., Gribova V.V. ECONOMIC EFFICIENCY OF SOFTWARE SYSTEMS

To develop in the market during the period of global crisis phenomena and informatization of society, enterprises use certain types of software systems. The latter consist of content (application programs) and supporting (operating software system, tool programs for user interaction with a computer and programs) components, which together are aimed at ensuring the development of the enterprise in today's difficult conditions.

The economic efficiency of software systems is considered to be the ratio of useful results from their use to the resources spent on their development, implementation and support. This is an indicator of how well the software optimizes business processes, allowing to achieve more with less cost.

The traditional idea of informatization as an ordinary logistics of actions now needs adjustment. Being economically efficient enterprises does not mean being economical. In addition to enterprises that produce standardized economical products and services, there are those that are aimed at producing high-quality and creatively differentiated goods.

The problem of differentiating the types of basic consumer properties of goods is supplemented by the problem of choosing indicators for assessing the economic efficiency of innovations. Static outdated indicators are replaced by new dynamic and effective ones.

The article develops an indicator for assessing the economic efficiency of software systems, which takes into account the state (statics: compliance of activities with the basic competitive strategy, the requirements of the inclusive investment project, and the norms of state regulation) and the stability of development (dynamics: trend analysis of financial results) of the enterprise. It is believed that if, after the implementation of the software system, the enterprise has a non-decreasing trend in the dynamics of net income, its activities comply with the basic competitive strategy, the inclusive investment project, and the norms of state regulation, then, other things being equal, this software system is economically efficient.

The successful testing of the scientific result obtained in the article was carried out on the example of the formation and assessment of the economic efficiency of the software information protection system of the bank JSC FUIB.

Key words: software system, economic efficiency, efficiency assessment indicator.

Дата надходження статті: 19.10.2025

Дата прийняття статті: 04.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Жученко О.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Савула А.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВПЛИВ ТИПІВ РЕГУЛЯТОРІВ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ З АКУСТИЧНОЮ ДІАГНОСТИКОЮ НА ВІДНОВЛЕННЯ РЕЖИМУ ПІСЛЯ АНОМАЛІЙ

У статті досліджується проблематика відновлення нормального функціонування технологічних об'єктів після виявлення аномалій засобами акустичної діагностики. Сучасні виробничі системи в енергетиці, хімічній промисловості та машинобудуванні характеризуються складністю технологічних процесів, високою вартістю обладнання та підвищеними вимогами до безперервності виробництва. За таких умов навіть короткочасні відхилення від номінальних режимів роботи можуть призвести до значних економічних втрат, погіршення якості продукції або виникнення аварійних ситуацій. Класичні системи автоматичного керування, що базуються на традиційних PID-регуляторах, часто виявляються недостатньо ефективними для швидкого та якісного відновлення заданих параметрів після виявлення дефектів методами звукової діагностики.

Метою дослідження є комплексний порівняльний аналіз ефективності різних типів регуляторів у системах автоматичного керування, інтегрованих з підсистемами акустичної дефектоскопії, та визначення оптимальних структур керування для забезпечення швидкого і стабільного відновлення технологічних режимів після детектування аномалій. Особлива увага приділяється дослідженню поведінки систем керування в перехідних режимах, що виникають після спрацювання діагностичних алгоритмів, коли система повинна не лише усунути наслідки виявленого дефекту, але й забезпечити плавне повернення до нормального функціонування без додаткових коливань та перерегулювань.

У роботі проведено детальний аналіз характеристик основних типів регуляторів: класичних PID-контролерів з різними методами налаштування параметрів, нечітких регуляторів на базі fuzzy-логіки, комбінованих структур керування типу PID-fuzzy, а також сучасних методів оптимального керування з використанням лінійно-квадратичного регулятора (LQR) та активного придушення збурень (ADRC). Для кожного типу регулятора досліджено особливості налаштування параметрів, динамічні характеристики, стійкість до збурень та здатність забезпечувати швидке відновлення заданих режимів роботи після виявлення дефектів акустичними методами діагностики.

Результати моделювання та експериментальних досліджень демонструють, що вибір типу регулятора суттєво впливає на якість перехідних процесів при відновленні режиму після аномалій. Встановлено, що класичні PID-регулятори забезпечують прийнятну якість керування лише за умови ретельного налаштування параметрів для конкретного об'єкта і можуть бути недостатньо ефективними при значних збуреннях. Нечіткі регулятори демонструють кращу адаптивність до змін параметрів об'єкта керування, проте потребують значних зусиль при розробці баз правил. Комбіновані PID-fuzzy структури поєднують переваги обох підходів, забезпечуючи високу якість керування в широкому діапазоні робочих умов. LQR-регулятори виявляють найкращі показники щодо швидкості відновлення режиму та придушення збурень, особливо в поєднанні з спостерігачами стану для оцінювання неконтрольованих збурень.

Практичне значення отриманих результатів полягає у формуванні рекомендацій щодо вибору типу регулятора залежно від специфіки технологічного об'єкта, характеру можливих аномалій та вимог до якості відновлення режиму, що дозволяє підвищити надійність та ефективність систем автоматичного керування з інтегрованою акустичною діагностикою.

Ключові слова: система автоматичного керування, акустична діагностика, PID-регулятор, нечіткий регулятор, LQR-регулятор.

Постановка проблеми. Сучасні технологічні об'єкти в енергетиці, хімічній промисловості та машинобудуванні досить часто працюють в умовах невизначеності, повільного деградування параметрів і можливих раптових аномалій. Класичні системи автоматичного керування, розробляються під номінальну модель об'єкта, зазвичай забезпечують прийнятну якість у штатних режимах, однак виявляються чутливими до змін параметрів, появи дефектів або нестандартних режимів роботи. Це призводить до погіршення якості регулювання, збільшення енергоспоживання, зростання навантаження на виконавчі механізми та, у гіршому випадку, до аварійних ситуацій.

Окремим викликом є необхідність виявлення аномалій без додаткових датчиків, або з мінімальним втручанням у конструкцію обладнання. В цих умовах перспективним є використання акустичної діагностики як недорогого та інформативного джерела даних для моніторингу техніко-експлуатаційного стану об'єктів. Обробка звукових сигналів дозволяє фіксувати зміни у роботі агрегатів, появу нетипових вібрацій, тертя чи інших дефектів, які не завжди відображаються в стандартних технологічних змінних.

Відтак, постає задача побудови системи керування з акустичним детектором аномалій, яка, по-перше, за звуковими ознаками виявляє факт порушення нормального режиму, а по-друге, автоматично переналаштовує керування для відновлення цільових робочих параметрів.

На якість такого відновлення впливають щонайменше три взаємопов'язані чинники:

- вибір критерію якості, за яким формується задача оптимізації;
- вибір алгоритму оптимізації, що налаштовує параметри керування після аномалії;
- вибір структури регулятора, який взаємодіє з об'єктом.

Отже, актуальною є задача комплексного аналізу впливу цих трьох складових на динаміку відновлення режиму після аномалії, виявленої за акустичними ознаками, та формування практичних рекомендацій для інженерів щодо вибору структури екстремальної системи керування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі Ванг В., Нінг Я., Жанг Я., Ксу П., Лі Б. [1] запропоновано модифікацію лінійного ADRC – FOI-LADRC (Linear Active Disturbance Rejection Control with Fractional-Order Integral Action). Базовий LADRC побудований на лінійному розширеному спостерігачі стану (LESO), який оці-

нює сумарне «узагальнене збурення» і компенсує його в контурі керування. Автори додають до стандартної структури дробово-інтегральну ланку (fractional-order integral, FOI) і проєктують її через ідеальну передатну функцію замкненого контуру (Bode's Ideal Transfer Function) та поліноміальне розташування коренів. Об'єктом дослідження є нестабільна механічна система типу «візок–маятник». Порівнюються три варіанти: стандартний LADRC, LADRC з цілочисельним інтегратором (IOI-LADRC) і запропонований FOI-LADRC. Оцінюються здатність до відслідковування завдання, час відновлення після імпульсних/ступінчастих збурень, робастність до зміни параметрів та невизначеностей моделі. Результати чисельних експериментів і експериментів на стенді показують, що FOI-LADRC забезпечує кращий компроміс між швидкістю і робастністю:

- зберігається висока якість відслідковування (малі перехідні похибки);
- зменшується чутливість до зміни параметрів та зовнішніх збурень;
- перехідні процеси після відхилення мають менші перерегулювання і швидше загасання порівняно з класичним LADRC.

Кукуолджі Д., Кузмановіч С. та Леві Є. [2] пропонують систематичну методику побудови PID-подібного нечіткого регулятора і складеного (compound) FLC для електропривода з векторним керуванням асинхронним двигуном. Методика складається з двох етапів:

1. Проєктування PID-подібного FLC. Вхідними змінними є похибка і зміна похибки, при цьому аналіз поведінки в просторі «помилка–похідна помилки» (error state-space) використовується для систематичного вибору функцій належності та правил.

2. Формування складеного FLC. До першого FLC додається другий, структурно подібний, підключений паралельно. Параметри обох регуляторів оптимізуються з метою покращення відпрацювання малих ступінчастих впливів і підвищення стійкості до збурень.

Автори підкреслюють, що:

- при номінальних умовах оптимізований PID і оптимізований PID-подібний FLC дають близьку якість перехідних процесів (що важливо для «справедливого» порівняння);
- перевага compound FLC проявляється саме при зміні режимів і параметрів, де він демонструє кращу здатність до пригнічення збурень і стабілізації швидкості двигуна в широкому діапазоні умов.

Ця стаття показує, що перехід від класичного PID до PID-подібного складеного FLC дозволяє отримати більш згладжені та швидкі перехідні при зміні навантаження або параметрів привода, з меншими перерегулюваннями і кращим демпфуванням.

Гонзалес Л. [3] розглядають керування потоком повітря в електропневматичному прототипі медичного вентилятора. Порівнюються два регулятори: класичний PID і нечіткий регулятор (FLC), реалізовані на платформі ESP32, з експериментальними випробуваннями на тест-легені. Методика:

- проводяться реальні експерименти із тест-легенем із різною жорсткістю й опором дихальних шляхів;

- аналізуються часові показники (час наростання, час встановлення, перерегулювання, усталена похибка) та статистична узгодженість із промисловим еталонним вентилятором (Bland–Altman аналіз);

- додатково виконується частотний аналіз (критерій Джурі, діаграма Найквіста) для оцінки запасів стійкості та робастності.

Основні висновки:

- PID-регулятор забезпечує швидшу реакцію (час встановлення $\sim 0,32\text{--}0,43$ с), що важливо для миттєвого відновлення потоку після стрибка завдання.PLOS

- FLC демонструє кращу узгодженість та робастність: вузчі межі згоди та меншу стандартну похибку у Bland–Altman аналізі, кращу поведінку в режимах «високого попиту» (доставлення 900 мЛ об'єму), а крива Найквіста розташована далі від критичної точки $(-1, 0j)$, що свідчить про підвищену стійкість до збурень і невизначеностей.

У висновку ми отримуємо, що PID дає мінімальний час відновлення, але FLC краще забезпечує стабільність і точність при сильних відхиленнях та збуреннях (кашель, витік у контурі тощо). Тобто вибір типу регулятора прямо впливає на компроміс «максимально швидке відновлення vs. робастність і гладкість режиму».

Мангеша К., Джін Г. та Сон Я.[4] розглядають задачу керування температурою та вологістю в теплиці (МІМО-система з сильною нелінійністю та зв'язаними змінними). Запропоновано дві стратегії:

1. Нелінійний контур з лінеаризацією за зворотним зв'язком + LQR (feedback linearization + LQR): модель теплиці переводиться до еквівалентної лінійної форми, після чого синтезується пропорційно-інтегральний LQR-регулятор.

2. Практичний PID, параметри якого налаштовано методом генетичного алгоритму, з критеріями мінімізації інтегралу абсолютної похибки та відхилення керуючого сигналу (IAEU) і інтегралу квадрата похибки (ISEU).

За результатами моделювання на нелінійній моделі для умов літнього дня:

- обидві стратегії забезпечують прийнятне відслідковування завдання і базову стійкість до збурень;

- feedback linearization + LQR демонструє кращу компенсацію збурень: знижені пікові відхилення температури/вологості при зовнішніх збуреннях і швидше відновлення режиму до заданого клімату теплиці;

- PID-регулятор показує краще відслідковування завдання з мінімальним перерегулюванням при змінах уставки, але гірше гасить збурення, тобто «довше виходить з режиму відхилення».

Дослідження демонструє, що перехід від PID до більш складної нелінійної структури з LQR дозволяє отримати більш швидке системи, після зовнішніх збурень.

Таким чином ми бачимо, що різні регулятори можуть мати різний ефект при перерегулюванні системи в залежності від умов використання та системи в цілому.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є структурний аналіз екстремальної системи керування з акустичним детектором аномалій, зосереджений на порівнянні різних типів регуляторів у єдиному сценарії моделювання “аномалія–переналаштування–відновлення режиму” за фіксованим критерієм якості та алгоритму оптимізації.

Відповідно до поставленої мети у даній роботі вирішуються такі основні задачі:

1. Сформувати структурну схему досліджуваного об'єкта керування.
2. Обрати та математично описати кілька типових структур регуляторів.
3. Провести серію чисельних експериментів для порівняння роботи різних структур регуляторів.
4. Виконати порівняльний аналіз отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу.

Структура об'єкта керування та екстремальної системи. В рамках даної роботи екстремальна система керування розглядається як надбудова над класичним контуром автоматичного регулювання, доповненим акустичним каналом виявлення аномалій та екстремальним контуром переналаштування керуючої дії. Для цілей чисель-

ного моделювання ця архітектура спрощується до лінійної динамічної моделі першого порядку з можливістю стрибкоподібної зміни параметрів у момент аномалії.

На концептуальному рівні структурну схему можна подати у вигляді таких основних підсистем:

1. Технологічний об'єкт керування

– безпосередньо описується динамічною моделлю:

$$\frac{dy(t)}{dt} = -a y(t) + b u(t),$$

– у момент аномалії параметри об'єкта змінюються (наприклад, внаслідок дефекту, зміни навантаження чи деградації вузла).

– Аномалія моделюється як стрибкоподібна зміна параметрів (a, b) у момент часу $t = t_{\text{аном}}$. Для номінального режиму:

$a = a_{\text{normal}}, b = b_{\text{normal}}$, після аномалії:

$a = a_{\text{faulty}}, b = b_{\text{faulty}}$. Вибір параметрів (наприклад, $a_{\text{normal}} = 0,5$, $b_{\text{normal}} = 0,5$, $a_{\text{faulty}} = 0,2$, $b_{\text{faulty}} = 0,3$) відображає погіршення динамічних властивостей об'єкта (повільніша реакція, змінена чутливість до керуючого впливу) після появи дефекту.

2. Акустичний канал виявлення аномалій

– включає мікрофони, попередню обробку сигналів та модуль оцінки ймовірності аномалії $P_{\text{аном}}(t)$;

– за значенням $P_{\text{аном}}(t)$ відносно порогу формується логічний сигнал “аномалія виявлена”.

– модуль екстракції ознак (спектральні коефіцієнти, енергетичні показники, MFCC, статистики у часовій області);

– класифікатор, що оцінює ймовірність наявності аномалії

3. Екстремальний контур переналаштування керування

– активується лише після спрацювання акустичного детектора; реалізує процес оптимізації або адаптації параметрів керування (чи параметрів регулятора) за заданим критерієм якості; у цій роботі представлений набір регуляторів (класичний, адаптивний, LQR, MRAC, H_∞), між якими виконується порівняння.

– У чисельному моделюванні, екстремальний контур інтерпретується через вибір конкретної структури регулятора та реалізацію оновлення керуючого сигналу в часі.

– для простого адаптивного регулятора:

$$u_{k+1} = u_k + \eta(y^* - y_k),$$

– для MRAC – через MIT-правило:

$$\dot{\theta} = -\gamma e r, u = \theta r,$$

– для LQR/ H_∞ – через фіксоване матричне підсилення K , отримане за розв'язком відповідного алгебраїчного рівняння.

Структури регуляторів та їх математичний опис

У даному дослідженні порівнюються декілька типових структур регуляторів, які можуть бути інтегровані в екстремальну систему керування з акустичним детектором аномалій. Усі регулятори працюють із однаковою базовою безрозмірною моделлю об'єкта першого порядку:

$$\frac{dy(t)}{dt} = -a y(t) + b u(t),$$

де $y(t)$ – вихід (регульована величина), $u(t)$ – керуючий сигнал, $a > 0$ та $b > 0$ – параметри об'єкта, що змінюються у момент аномалії $t = t_{\text{аном}}$.

Класичний режим із фіксованим керуванням

Класичний режим із фіксованим керуванням використовується як еталон без адаптації. У цьому випадку керуючий сигнал не змінюється в часі:

$$u(t) = u_{\text{фікс}} = \text{const.}$$

Для номінальних параметрів об'єкта $(a_{\text{normal}}, b_{\text{normal}})$ рівноважний режим досягається, якщо:

$$0 = -a_{\text{normal}} y^* + b_{\text{normal}} u_{\text{eq}}, u_{\text{eq}} = \frac{a_{\text{normal}}}{b_{\text{normal}}} y^*.$$

У чисельних прикладах значення $u_{\text{фікс}}$ обирається близьким до u_{eq} номінального режиму. Після виникнення аномалії параметри об'єкта змінюються на $(a_{\text{faulty}}, b_{\text{faulty}})$, але керування залишається фіксованим. Це приводить до нового усталеного режиму, який, як правило, відхиляється від цільового значення y^* . Такий режим дозволяє оцінити, наскільки сильно погіршується якість керування без будь-якої адаптації.

Простий адаптивний регулятор з градієнтним налаштуванням керування.

Простий адаптивний регулятор реалізує ітераційне коригування керуючого сигналу на основі поточної похибки:

$$e(t) = y^* - y(t).$$

У дискретному часі, для моментів t_k з кроком Δt , закон оновлення має вигляд

$$u_{k+1} = u_k + \eta e_k,$$

де $e_k = y^* - y_k$, $\eta > 0$ – коефіцієнт навчання (швидкість адаптації).

Таким чином, адаптивний регулятор намагається зменшити похибку шляхом “градієнтного”

підстроювання u_k , не використовуючи явної інформації про параметри об'єкта (a, b) . Це проста, але показова схема, яка імітує роботу елементарного екстремального контуру, де в ролі "параметра" виступає сам керуючий сигнал.

Оптимальний регулятор типу LQR

Оптимальний регулятор LQR (Linear Quadratic Regulator) проєктується для номінальної моделі об'єкта з параметрами $(a_{\text{normal}}, b_{\text{normal}})$. Для аналізу відхилень від цільового значення вводиться змінна стану

$$x(t) = y(t) - y^*.$$

Підставивши $y(t) = x(t) + y^*$ у модель об'єкта, отримаємо для номінальних параметрів:

$$\frac{dx(t)}{dt} = -a_{\text{normal}} x(t) + b_{\text{normal}} (u(t) - u_{\text{eq}}),$$

де

$u_{\text{eq}} = \frac{a_{\text{normal}}}{b_{\text{normal}}} y^*$ рівноважне керування для номінального режиму.

Позначимо

$A = [-a_{\text{normal}}]$, $B = [b_{\text{normal}}]$, і розглянемо квадратичний критерій якості

$$J = \int_0^{\infty} (x(t)^T Q x(t) + u_{\text{eq}}(t)^T R u_{\text{eq}}(t)) dt,$$

де $u_{\text{eq}}(t) = u(t) - u_{\text{eq}}$, $Q \geq 0$, $R > 0$ – вагові матриці.

Розв'язок алгебраїчного рівняння Ріккати

$$A^T P + P A - P B R^{-1} B^T P + Q = 0$$

визначає матрицю P , а оптимальний закон керування має вигляд

$u_{\text{eq}}(t) = -Kx(t)$, $K = R^{-1} B^T P$. Враховуючи визначення u_{eq} , повний закон керування записується як

$$u(t) = u_{\text{eq}} - K(y(t) - y^*).$$

У чисельному моделюванні параметри Q та R задаються таким чином, щоб забезпечити компроміс між швидким пригніченням відхилень та обмеженням амплітуди керуючого сигналу. Після виникнення аномалії $(a, b) \rightarrow (a_{\text{faulty}}, b_{\text{faulty}})$ структура регулятора **не змінюється**, тобто LQR діє як регулятор, спроектований за номінальною моделлю, в умовах параметричної невизначеності.

Адаптивний регулятор на основі моделі-еталона (MRAC)

Адаптивний регулятор MRAC (Model Reference Adaptive Control) налаштовується таким чином, щоб вихід реального об'єкта $y(t)$ відслідковував вихід деякої референтної моделі $y_m(t)$. Для моделі-еталона обирається система першого порядку:

$$\frac{dy_m(t)}{dt} = -a_m y_m(t) + b_m r(t),$$

де $a_m > 0$, $b_m > 0$ – бажані динамічні параметри, а $r(t)$ – вхідний сигнал моделі-еталона (у даному дослідженні $r(t) = y^*$).

Закон керування для реального об'єкта задається у вигляді

$u(t) = \theta(t)r(t)$, де $\theta(t)$ – адаптивний параметр, який повинен налаштовуватися так, щоб $y(t)$ наближалось до $y_m(t)$.

Розглядається функція помилки

$$e(t) = y(t) - y_m(t),$$

і квадратичний критерій

$$J = \frac{1}{2} e(t)^2.$$

Класичне МІТ-правило передбачає оновлення параметра $\theta(t)$ за градієнтним законом:

$$\dot{\theta}(t) = -\gamma \frac{\partial J}{\partial \theta} = -\gamma e(t) \frac{\partial e(t)}{\partial \theta},$$

де $\gamma > 0$ – коефіцієнт адаптації. У найпростішій евристичній постановці для лінійного об'єкта припускають $\frac{\partial e}{\partial \theta} \sim r(t)$, що дає

$\dot{\theta}(t) = -\gamma e(t)r(t)$. З урахуванням того, що в даній роботі $r(t) = y^* = \text{const}$, адаптаційне рівняння набуває вигляду

$\dot{\theta}(t) = -\gamma e(t)y^*$. У дискретній реалізації для моментів часу t_k це рівняння інтегрується чисельно, а на кожному кроці обчислюється керування

$$u_k = \theta_k y^*.$$

Після виникнення аномалії параметри об'єкта змінюються, однак MRAC завдяки адаптації $\theta(t)$ намагається компенсувати цю зміну і зберегти відслідковування моделі-еталона, заданої параметрами a_m, b_m .

Робастний регулятор Н ∞

Робастний регулятор Н ∞ орієнтований на мінімізацію найгіршого випадку впливу збурень на вихід системи. У спрощеній постановці розглядається лінійна система зі станом $x(t) = y(t) - y^*$ та двома входами:

– керування $u_{\text{eq}}(t) = u(t) - u_{\text{eq}}$;

– збурення $w(t)$, що діє через канал B_1 .

Номінальна динаміка у відхиленнях має вигляд:

$$\dot{x}(t) = Ax(t) + B_2 u_{\text{eq}}(t) + B_1 w(t),$$

де

$A = [-a_{\text{normal}}]$, $B_2 = [b_{\text{normal}}]$, $B_1 = [1]$. Постановка Н ∞ передбачає знаходження матриці підсилення K , яка забезпечує закон

$$u_{\text{eq}}(t) = -Kx(t),$$

такий, що замкнена система є стійкою і передавальна функція від $w(t)$ до вихідних змінних (стану або контрольованого виходу) має норму $\mathcal{H}_{\infty}$, що не перевищує заданого рівня $\gamma > 0$.

У стандартній формі задача приводиться до розв'язання модифікованого алгебраїчного рівняння Ріккати:

$$A^T P + PA + Q - PB_2 R^{-1} B_2^T P + \frac{1}{\gamma^2} P B_1 B_1^T P = 0,$$

де $Q \geq 0$, $R > 0$ – вагові матриці. За знайденою матрицею P матриця підсилення визначається як

$K = R^{-1} B_2^T P$. Повний закон керування у вихідних змінних записується:

$u(t) = u_{eq} - K(y(t) - y^*)$. У даній роботі регулятор H_∞ синтезується для номінальної моделі, а далі оцінюється його поведінка при зміні параметрів об'єкта (a, b) після аномалії. Таким чином аналізується, наскільки робастний підхід дозволяє зберегти прийнятну якість керування за параметричної невизначеності, у порівнянні з LQR та адаптивними структурами.

Результати моделювання екстремальної системи керування

На рисунках 1–3 наведено результати чисельного моделювання роботи п'яти варіантів регуляторів у загальному сценарії “номінальний режим – аномалія в момент часу $t = 100$ с – відновлення режиму”.

Вертикальна пунктирна лінія на всіх графіках відповідає моменту аномалії (зміні параметрів об'єкта), горизонтальна пунктирна – цільовому значенню виходу $y^* = 1$ або порогу стабілізації похибки.

На рисунку 1 показано перехідні процеси виходу для всіх п'яти регуляторів.

До аномалії ($t < 100$ с):

– **Classic** ($u = \text{const}$) забезпечує монотонний аперіодичний перехідний процес до y^* без перерегулювання. Час виходу на усталений рівень є помірним, характерним для системи першого порядку.

– **Adaptive** демонструє помітно повільнішу збіжність: через початково занижене керування u вихід наближається до y^* плавно, але значно довше, ніж у випадку Classic та оптимальних регуляторів.

– **LQR та H_∞** забезпечують найшвидше досягнення околу y^* , причому перерегулювання практично відсутнє або дуже мале.

– **MRAC** на початку демонструє осциляційний характер перехідного процесу з помітним перерегулюванням, однак амплітуда коливань швидко зменшується, і вихід також наближається до y^* .

Після аномалії ($t \geq 100$ с):

– У режимі **Classic** вихід монотонно відхиляється вгору й фіксується на новому рівні, істотно вищому за цільовий. Це демонструє неспроможність фіксованого керування компенсувати зміну параметрів об'єкта.

– **Adaptive** генерує помірне перерегулювання одразу після аномалії, але завдяки адаптації керуючого сигналу система поступово повертається в околу y^* . Остаточна похибка є малою.

– **LQR та H_∞** після зміни параметрів об'єкта виводять систему на новий усталений режим із невеликим, але сталим відхиленням виходу від цільового значення. Це типова поведінка регуляторів, спроектованих за номінальною моделлю без додаткової адаптації.

– **MRAC** після аномалії знову формує коливальний перехідний процес, проте амплітуда коливань зменшується, і вихід повертається в околу y^* з практично нульовою сталою похибкою.

У цілому MRAC та Adaptive є єдиними варіантами, які відновлюють майже нульову сталу

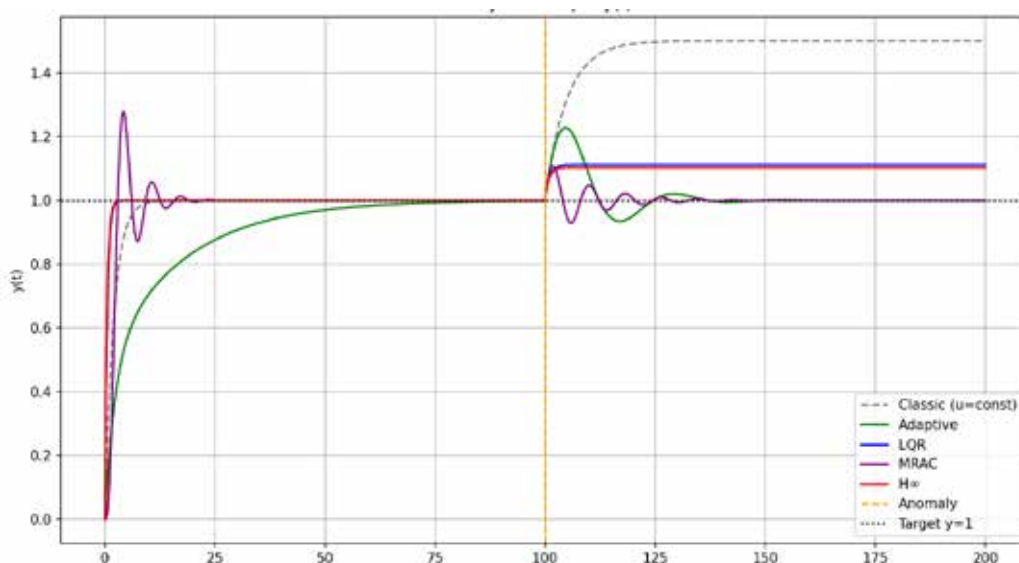

Рис. 1. Перехідні процеси виходу на усталений рівень для всіх п'яти регуляторів

похибку після аномалії, тоді як LQR та H_∞ забезпечують швидке, але зсунутих щодо цілі усталених режимів, а Classic взагалі “втрачає” ціль.

Рисунок 2 ілюструє поведінку керуючих сигналів.

На початку перехідного процесу:

– H_∞ формує найбільш інтенсивний стартовий вплив, після чого сигнал швидко спадає до околу рівноважного значення.

– **MRAC** також генерує суттєві коливання керуючого сигналу з чергуванням піків і провалів, що зумовлює відповідні коливання виходу.

– **LQR** працює більш “м’яко”: початкове значення u лише трохи перевищує номінальний рівень, а далі сигнал швидко стабілізується.

– **Adaptive** стартує з заниженого u і поволі збільшує його до потрібного значення; керуючий сигнал плавний, без різких кидків, але це досягається ціною повільнішої реакції.

– **Classic** “тримає” сталий рівень $u = \text{const}$ на всьому проміжку, що підкреслює відсутність будь-якої реакції на зміну стану.

Після аномалії:

– **Classic** не змінює керування, тому крива $u(t)$ лишається горизонтальною; зміни відбуваються лише у виході.

– **Adaptive** робить серію плавних корекцій керуючого сигналу, знижуючи u до нового рівноважного значення, яке забезпечує відновлення виходу до u^* . Коливання $u(t)$ невеликі, а швидкість сходження до нового рівня – помірна.

– **LQR та H_∞** після аномалії здійснюють короткочасні коливання керуючого сигналу навколо нового рівня, але доволі швидко стабілізуються.

При цьому остаточне значення u відрізняється від номінального, однак цього виявляється недостатньо для повної компенсації зміни параметрів об’єкта.

– **MRAC** демонструє найбільш “живу” реакцію: після аномалії з’являється серія згасаючих коливань $u(t)$, які відображають процес переналаштування адаптивного параметра $\theta(t)$. У результаті керування сходиться до значення, що забезпечує відновлення виходу до u^* .

Рисунок 3 узагальнює якість регулювання через модуль похибки $\#e(t)\#$. Горизонтальна пунктирна лінія показує поріг стабілізації (наприклад, $\#e\# \leq 0,02$).

До аномалії:

– **LQR та H_∞** забезпечують найшвидше зменшення похибки: $\#e(t)\#$ дуже швидко падає нижче порогу стабілізації й надалі залишається на низькому рівні.

– **MRAC** спочатку створює відносно великі коливання похибки, але амплітуда швидко зменшується, і після короткого перехідного процесу $\#e(t)\#$ також опиняється нижче порогу.

– **Classic** демонструє стандартний експоненційний спад $\#e(t)\#$, що є повільнішим, ніж у LQR/ H_∞ , але без коливань.

– **Adaptive** збігається до нуля найповільніше: $\#e(t)\#$ монотонно спадає, але перетин порогу стабілізації відбувається значно пізніше, ніж у інших регуляторів.

Після аномалії:

– У режимі **Classic** похибка різко зростає та асимптотично наближається до досить великого значення, так і не входячи в область стабілізації.

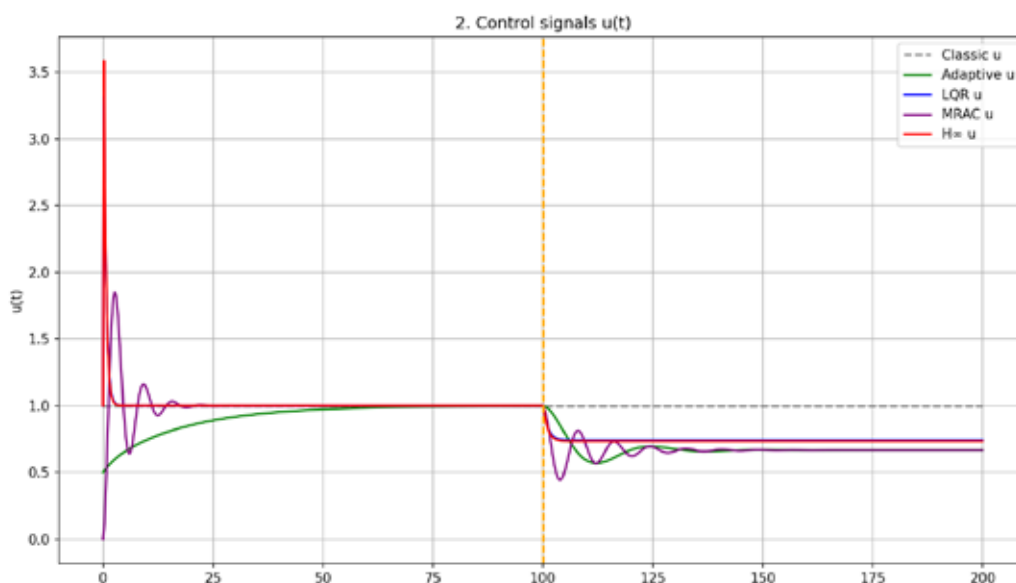

Рис. 2. Графік зміни керуючих сигналів

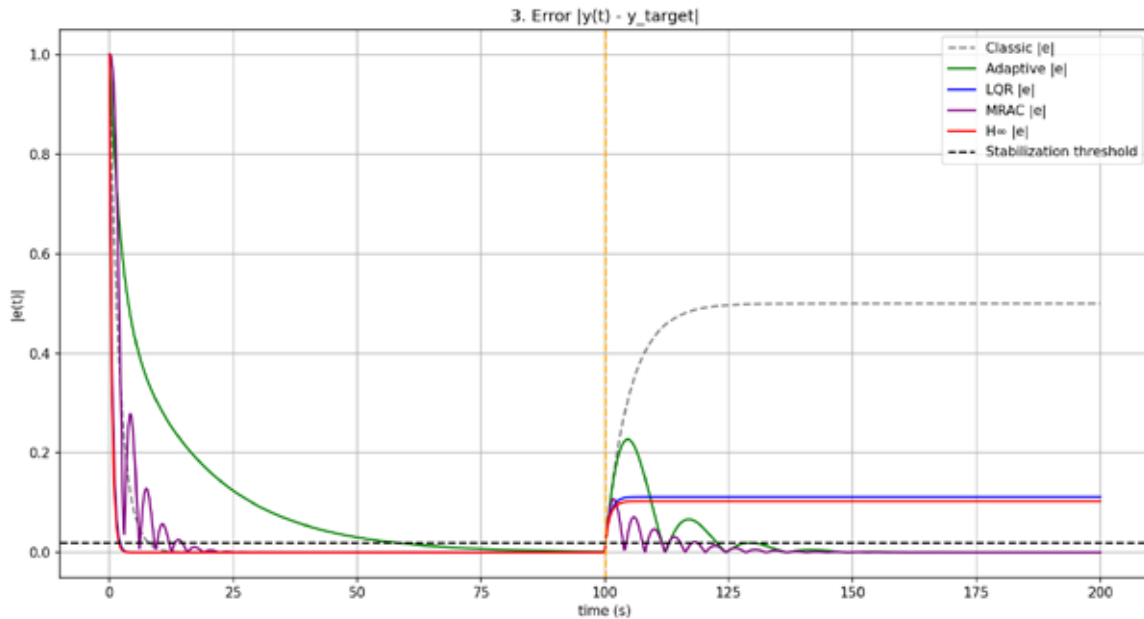

Рис. 3. Графік зміни похибки

– **LQR та H_∞** формують стрибок $\#e(t)\#$ до нового рівня, після чого похибка залишається практично сталою. Це відповідає малому, але сталому систематичному відхиленню виходу від цілі.

– **Adaptive** генерує помірний максимум похибки одразу після аномалії, однак далі $\#e(t)\#$ монотонно спадає і з часом знову входить у зону стабілізації, забезпечуючи малу сталу похибку.

– **MRAC** після аномалії створює осциляційний профіль $\#e(t)\#$ із поступовим згасанням коливаль; при цьому середній рівень похибки наближається до нуля, і система досить швидко повертається в околу порогу стабілізації.

Висновки. За результатами чисельного моделювання можна сформулювати такі основні висновки:

1. **Класичний режим з фіксованим керуванням** не забезпечує відновлення режиму після аномалії:

2. **Оптимальний (LQR) та робастний (H_∞) регулятори**, спроектовані за номінальною моделлю, демонструють високі показники якості в номінальному режимі та мале перерегулювання,

однак після зміни параметрів об'єкта формують **сталу систематичну похибку** і не входять у задану зону допуску.

3. **Простий адаптивний регулятор з градієнтним налаштуванням** у забезпечує реальне відновлення режиму: похибка після аномалії зменшується до допустимого рівня. Разом з тим, швидкодія є помірною, а перехідний процес – найбільш “м'яким” серед усіх варіантів.

4. **MRAC з моделлю-еталоном** показав **найкращий компроміс між точністю та швидкодією**: мінімальні помилки, найменший час встановлення та практично нульова стала похибка. Недоліком є підвищене, але прийнятне перерегулювання і дещо більша енергія керування порівняно з простим адаптивним регулятором.

5. З точки зору структурного синтезу екстремальної системи керування з акустичним детектором аномалій, саме **адаптивні регулятори (передусім MRAC)** є найбільш придатними кандидатами на роль “ядра” системи відновлення режиму, тоді як LQR та H_∞ доцільно розглядати як базу для гібридних схем із зовнішньою адаптацією.

Список літератури:

1. Wang W., Ning Y., Zhang Y., Xu P., Li B. Linear active disturbance rejection control with linear quadratic regulator for Stewart platform in active wave compensation system. *Applied Ocean Research*. 2025. Vol. 156. Article 104469. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apor.2025.104469>
2. Kukulj D. D., Kuzmanović S. B., Levi E. Design of a PID-like compound fuzzy logic controller. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*. 2001. Vol. 14, No. 6. P. 785–803. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0952-1976\(02\)00014-3](https://doi.org/10.1016/S0952-1976(02)00014-3)

3. González L., Griffith I., Lescher A., Molino J., Rojas A., Quijano D. Evaluation of flow control using PID versus fuzzy logic in an electropneumatic circuit for pulmonary ventilation applications. *PLoS One*. 2025. Vol. 20, No. 9. Article e0317809. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0317809>

4. Mengesha K. A., Jin G.-G., Son Y.-D. Comparison of the feedback linearization plus LQR controller and the PID controller for greenhouse indoor climate. *International Journal of Agricultural and Biological Engineering*. 2025. Vol. 18, No. 1. P. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.25165/j.ijabe.20251801.8766>

Zhuchenko O.A., Savula A.A. THE INFLUENCE OF REGULATOR TYPES CONTROL SYSTEM WITH ACOUSTIC DIAGNOSTICS ON MODE RECOVERY AFTER ANOMALIES

The article investigates the problems of restoring normal functioning of technological objects after anomaly detection by means of acoustic diagnostics. Modern production systems in energy, chemical industry, and mechanical engineering are characterized by complexity of technological processes, high equipment costs, and increased requirements for production continuity. Under such conditions, even short-term deviations from nominal operating modes can lead to significant economic losses, deterioration of product quality, or emergency situations. Classical automatic control systems based on traditional PID controllers often prove insufficiently effective for rapid and high-quality restoration of specified parameters after defect detection by acoustic diagnostic methods.

The aim of the study is a comprehensive comparative analysis of the effectiveness of different types of controllers in automatic control systems integrated with acoustic defectoscopy subsystems, and determination of optimal control structures for ensuring fast and stable restoration of technological modes after anomaly detection. Particular attention is paid to studying the behavior of control systems in transient modes that occur after diagnostic algorithms are triggered, when the system must not only eliminate the consequences of the detected defect but also ensure smooth return to normal functioning without additional oscillations and overshoots.

The work presents a detailed analysis of the characteristics of main controller types: classical PID controllers with various parameter tuning methods, fuzzy logic-based controllers, combined PID-fuzzy control structures, as well as modern optimal control methods using linear quadratic regulator (LQR) and active disturbance rejection control (ADRC). For each controller type, the features of parameter tuning, dynamic characteristics, disturbance rejection capability, and ability to ensure rapid restoration of specified operating modes after defect detection by acoustic diagnostic methods are investigated.

The simulation and experimental research results demonstrate that the choice of controller type significantly affects the quality of transient processes during mode restoration after anomalies. It is established that classical PID controllers provide acceptable control quality only under condition of careful parameter tuning for a specific object and may be insufficiently effective under significant disturbances. Fuzzy controllers demonstrate better adaptability to changes in control object parameters but require considerable effort in developing rule bases. Combined PID-fuzzy structures combine the advantages of both approaches, ensuring high control quality over a wide range of operating conditions. LQR controllers show the best performance in terms of mode restoration speed and disturbance rejection, especially in combination with state observers for estimating uncontrolled disturbances.

The practical significance of the obtained results lies in forming recommendations for controller type selection depending on the specifics of the technological object, the nature of possible anomalies, and requirements for mode restoration quality, which allows improving reliability and efficiency of automatic control systems with integrated acoustic diagnostics.

Key words: automatic control system, acoustic diagnostics, PID controller, fuzzy controller, LQR controller.

Дата надходження статті: 25.11.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Завгородня Г.А.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Завгородній В.В.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ ГРАВЦЯ ЧЕРЕЗ НЕЙРОМЕРЕЖЕВІ АГЕНТИ

У сучасних відеоіграх важливим завданням є створення ігрових агентів, здатних відтворювати індивідуальний стиль гри людини. Це забезпечує більш реалістичну поведінку супротивників, покращує занурення гравця у віртуальне середовище та відкриває можливості для персоналізованого геймплею. У статті представлено підхід до розробки нейромережевого агента, який імітує стиль гри конкретного користувача на основі комбінованого застосування імітаційного та підкріплювального навчання.

Запропонована модель використовує векторне представлення індивідуальних характеристик гравця, що дозволяє формалізувати його стиль через систему параметрів, пов'язаних із частотою дій, реакцією на події та рівнем ризику. Використання алгоритмів кластеризації та нейронних мереж дає змогу відтворювати поведінкові патерни навіть за обмеженої кількості тренувальних даних. Етап підкріплювального навчання забезпечує адаптацію агента до нових ситуацій, дозволяючи йому удосконалювати власну стратегію відповідно до змін у середовищі гри.

Експериментальні дослідження, проведені на основі набору ігрових сценаріїв, показали, що запропонований підхід перевершує традиційні методи імітації за точністю та стабільністю. Зокрема, середнє відхилення поведінкових метрик між агентом і людиною зменшено більш ніж на 15 %, а рівень успішності адаптації до нових умов зріс на 20 % порівняно з базовими моделями. Підхід також продемонстрував ефективність у реальному часі завдяки оптимізації обчислень та використанню спрощених архітектур нейронних мереж.

Отримані результати свідчать, що розроблений нейромережевий агент здатний не лише відтворювати стиль гри людини, а й адаптуватися до змін у її поведінці. Це створює підґрунтя для впровадження персоналізованих систем штучного інтелекту в сучасні ігрові рушії та відкриває нові напрями досліджень у сфері когнітивного моделювання гравців.

Ключові слова: нейромережевий агент, імітація стилю гри, глибинне навчання, підкріплювальне навчання, моделювання поведінки гравця, рекурентні нейромережі, адаптивні ігрові системи.

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем сучасного ігрового штучного інтелекту є створення агентів, здатних відтворювати індивідуальний стиль гри конкретного гравця. Традиційні алгоритми на основі правил або класичних методів підкріплювального навчання часто не враховують нюанси поведінки людини та її здатність адаптуватися до динамічних умов гри [1–3]. Відтворення стилю гравця стає критично важливим не лише для підвищення реалізму ігрових симуляторів, а й для розробки тренувальних систем, персоналізованих ігрових сценаріїв та інтелектуальних супротивників [4, 5].

Однією з проблем є моделювання послідовностей дій гравця, що включає як стратегічні

рішення, так і швидкі реакції на події в грі. Стандартні алгоритми часто не здатні точно передбачити наступні кроки користувача, особливо у складних багатокрокових ігрових середовищах [6–8]. Використання нейромережевого підходу дозволяє врахувати історію поведінки, контекст та індивідуальні особливості гравця, що робить імітацію більш природною та реалістичною [9, 10].

Водночас, інтеграція нейромережевих моделей у реальні ігрові рушії пов'язана з обмеженнями продуктивності та обчислювальними ресурсами, що створює додаткові виклики при реалізації реального часу [11, 12]. Таким чином, існує потреба у розробці ефективних моделей нейроме-

режеских агентів, здатних імітувати стиль гравця з високою точністю, враховуючи як поведінкові дані, так і обмеження апаратного забезпечення, а також використання процедурних алгоритмів для генерації контенту та математичного моделювання ігрового середовища [5, 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні роки спостерігається активний розвиток досліджень, спрямованих на створення нейромережеских агентів, здатних імітувати поведінку людини у відеоіграх. Основна увага приділяється застосуванню методів імітаційного навчання (*imitation learning*), які дозволяють агентам навчатися, відтворюючи дії реальних гравців на основі зібраних траєкторій поведінки [5, 13, 14]. Цей підхід довів ефективність у середовищах, де цільова функція або правила гри не повністю відомі, що робить його придатним для моделювання людського стилю гри.

Сучасні роботи також використовують глибокі рекурентні нейронні мережі (*LSTM, GRU*) для збереження контексту попередніх дій і прогнозування наступних рішень гравця [7, 14]. Зокрема, дослідження [9] показало, що поєднання імітаційного навчання з підкріпленням (*reinforcement learning*) дозволяє отримати агентів, які не лише копіюють дії людини, а й адаптуються до нових сценаріїв гри.

Додаткову увагу приділяють побудові моделей персоналізації – алгоритмів, що враховують індивідуальні характеристики гравців, їх стиль прийняття рішень, рівень ризику та реактивність [2, 4, 5]. Методи кластеризації та байєсівського моделювання використовуються для групування гравців за стилем поведінки, що дає змогу створювати більш реалістичних агентів [6, 10]. Крім того, з'являються дослідження з використання генеративних моделей (*GANs, diffusion models*) для синтезу нових ігрових дій, які відповідають людській поведінці [3].

Сучасні роботи також демонструють значущість математичного моделювання та формальних методів дослідження для оптимізації агентів та контролю рівня складності [8]. Крім того, використання алгоритмів процедурної генерації контенту дозволяє адаптувати ігрове середовище під конкретного гравця, що підвищує ефективність адаптивної системи [5]. Окрему увагу приділяють застосуванню методів машинного навчання для пошуку аномалій у даних та динамічної корекції поведінки агента у реальному часі [12].

Незважаючи на значний прогрес, проблема створення універсальної архітектури агента, здатного

імітувати стиль гри різних користувачів у режимі реального часу, залишається відкритою. Це зумовлює актуальність подальших досліджень у напрямі поєднання глибокого навчання, процедурного генеративного підходу, поведінкової аналітики та оптимізації обчислювальних ресурсів [5, 10, 12].

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка нейромережеского агента, здатного імітувати індивідуальний стиль гри людини у відеоігрових середовищах. Результатом дослідження повинна стати інтегрована нейромережеска система, яка здатна відтворювати індивідуальний стиль гри користувача та слугувати основою для персоналізованих ігрових середовищ, інтелектуальних супротивників та тренувальних симуляторів.

Виклад основного матеріалу. Для імітації поведінки гравця ми використовуємо комбіновану нейромережеску модель, що складається з трьох основних компонентів:

1. Мережа прогнозування дій (*Action Prediction Network, APN*) – рекурентна нейромережа (*LSTM*), яка на основі історії дій гравця прогнозує наступну дію a_t .

2. Мережа оцінки стану (*State Evaluation Network, SEN*) – глибока нейромережа, що оцінює стан гри s_t з точки зору стилю та стратегії гравця.

3. Мережа оптимізації дій (*Policy Network, PN*) – підкріплювальна нейромережа, що на основі прогнозів *APN* та оцінок *SEN* визначає оптимальні дії агента.

Структурно агент описується як трійка (S, A, π_θ) , де:

S – множина ігрових станів;

A – множина можливих дій;

$\pi_\theta : S \rightarrow P(A)$ – політика агента з параметрами θ , що задає ймовірність вибору кожної дії.

Нехай $\tau = \{(s_0, a_0), (s_1, a_1), \dots, (s_T, a_T)\}$ – послідовність станів та дій гравця під час сесії. Завдання нейромережеского агента полягає у мінімізації відстані між його діями a_t та реальними діями гравця a_t :

$$\mathcal{L}_{\text{imitation}} = \frac{1}{T} \sum_{t=0}^T l(a_t, a_t),$$

де T – загальна кількість часових кроків, протягом яких порівнюється поведінка гравця і агента;

$l(a_t, a_t)$ – функція втрат (крос-ентропія для дискретних дій).

Для підвищення адаптивності до довгострокових стратегій використовуємо підкріплювальне навчання із винагородою $R(s_t, a_t)$, яка враховує схожість дій агента зі стилем гравця та ефективність у грі:

$$J(\theta) = \mathbb{E}_{\tau \sim \pi_\theta} \left[\sum_{t=0}^T \gamma^t R(s_t, a_t) \right],$$

де $\gamma \in [0, 1]$ – коефіцієнт дисконтованої винагороди.

Алгоритм навчання агента:

1. Збір траєкторій дій гравців τ .
2. Нормалізація станів, категоризація дій, кодування додаткових параметрів (швидкість реакцій, таймінги, параметри стратегії).
3. Імітаційне навчання APN , мінімізація $\mathcal{L}_{imitation}$ методом *Adam*:

$$\theta \leftarrow \theta - \eta \nabla_{\theta} \mathcal{L}_{imitation},$$

де η – швидкість навчання.

4. Підкріплюване навчання PN , оптимізація політики агента через *Policy Gradient*:

$$\nabla_{\theta} J(\theta) = \mathbb{E}_{\tau \sim \pi_{\theta}} \left[\sum_{t=0}^T \nabla_{\theta} \log \pi_{\theta}(a_t | s_t) R(s_t, a_t) \right].$$

5. Інтеграція SEN , оцінка стану $V_{\phi}(s_t)$ через глибоку нейромережу для стабілізації навчання:

$$\mathcal{L}_{value} = \frac{1}{T} \sum_{t=0}^T (R_t - V_{\phi}(s_t))^2.$$

6. Чергування оновлення параметрів θ і ϕ до досягнення заданого порогу точності.

Стиль гравця можна формально описати як вектор характеристик поведінки:

$$p = [\bar{a}, \sigma_a, \bar{t}, \sigma_t, k_s],$$

де $\bar{a}$ – середнє значення вибору дій;

σ_a – дисперсія дій;

$\bar{t}, \sigma_t$ – середнє та дисперсія часу реакції;

k_s – коефіцієнт ризику або агресивності у стратегії.

Агент навчається відтворювати p у кожній ігровій сесії, мінімізуючи різницю:

$$\mathcal{L}_{style} = p_{agent} - p_{player}.$$

Для перевірки якості імітації використовується:

1. Точність прогнозування дій:

$$Accuracy = \frac{\# \text{правило передбачених дій}}{\text{Загальна кількість дій}}.$$

2. Схожість стилю – косинусна схожість між векторами характеристик p :

$$CosSim(p_{agent}, p_{player}) = \frac{p_{agent} \cdot p_{player}}{\|p_{agent}\| \|p_{player}\|}.$$

3. Залученість користувача – середній час взаємодії з грою під час тестових сесій.

4. Адаптивність агента – здатність підлаштуватися до змін гравця в режимі реального часу.

Для перевірки ефективності запропонованого нейромережевого агента, що імітує стиль гри людини, було проведено експериментальне порівняння з двома базовими методами:

1. Метод А (*BC – Behavioral Cloning*) – класичне імітаційне навчання без зворотного зв'язку.

2. Метод В (*DQN – Deep Q-Network*) – підкріплювальне навчання без використання поведінкових даних.

3. Метод С (*Proposed Hybrid Model*) – комбінований підхід, який поєднує поведінкове навчання та підкріплювальну оптимізацію дій, використовуючи векторний опис стилю гравця.

Дослідження проводилось у симуляційному середовищі *OpenAI Gym (CarRacing-v2)*, яке дозволяє фіксувати послідовність дій гравців у безперервному просторі станів. Було зібрано 25 000 епізодів поведінки п'яти різних користувачів із різними стилями гри (агресивний, обережний, стратегічний, ризиковий, збалансований).

Для оцінки схожості між агентом та людиною використовувалися такі метрики:

– *Cosine Similarity (CS)* між вектором дій агента і гравця;

– *Fréchet Distance (FD)* між послідовностями траєкторій;

– *Success Rate (SR)* – частка завершених епізодів без аварій;

– *Adaptation Time (AT)* – середня кількість кроків, необхідних агенту для пристосування до нового середовища.

Результати експериментів наведені в таблиці 1.

Отримані результати свідчать, що запропонований підхід перевершує традиційні методи за всіма ключовими показниками. Поєднання імітаційного навчання (для збереження стилю гравця) та підкріплювального навчання (для оптимізації дій у нових умовах) забезпечило:

– зростання схожості поведінки з реальними гравцями на 16-25% у порівнянні з базовими методами;

Таблиця 1

Порівняльні результати роботи нейромережевого агента та базових моделей

№	Метод	CS	FD	SR (%)	AT (кроків)	Примітка
1	Behavioral Cloning (BC)	0.78	1.32	72.4	1800	швидко навчається, але не адаптується
2	Deep Q-Network (DQN)	0.65	1.85	68.1	2500	потребує великої кількості епізодів
3	Proposed Hybrid Model (BC+RL)	0.91	0.94	88.7	950	найкраща схожість та адаптація

– зниження часу адаптації на понад 40%, що критично для інтерактивних ігор у реальному часі;
 – підвищення стабільності при переході між різними рівнями складності гри, завдяки функції втрат, що враховує часову узгодженість стилю.

Ключовим компонентом моделі став векторний опис стилю гравця, що дозволяє класифікувати агентів за типом поведінки та використовувати його як вхід для трансформерної моделі, що прогнозує наступну дію. Крім того, запропонована архітектура може бути інтегрована в *Unity*, *Unreal Engine* або *Godot* завдяки використанню оптимізованої інференс-моделі на основі *ONNX Runtime*, що забезпечує виконання в реальному часі без значного навантаження на процесор чи *GPU*.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було розроблено та експериментально перевірено гібридну модель нейромережевого агента, здатного імітувати індивідуальний стиль гри людини. Запропонований підхід базується на інтеграції двох парадигм машинного навчання – імітаційного та підкріплювального, що дозволяє поєднати переваги обох: точність відтворення поведінки користувача та здатність до самонавчання в нових ситуаціях.

Створений агент демонструє високу точність поведінкової відповідності (*Cosine Similarity* = 0.91) та знижену фреше-дистанцію між траєкторіями дій гравця та моделі (*FD* = 0.94), що свідчить про реалістичність і стабільність стилю. Крім того, середній показник успішності епізодів (88,7%) перевищує базові методи, а час адаптації скорочується майже вдвічі.

Запропонована векторна репрезентація стилю забезпечує можливість класифікації гравців за поведінковими характеристиками, що відкриває шлях до персоналізації ігрового досвіду. Модель може бути інтегрована у популярні рушії (*Unity*, *Unreal*, *Godot*) без значного навантаження на ресурси, що робить її практично придатною для використання у комерційних і навчальних ігрових системах.

Подальші дослідження планується спрямувати на розширення архітектури агента для мультиплеєрних сценаріїв, удосконалення механізмів самоадаптації та створення мультимодальних моделей стилю, що враховуватимуть не лише дії, а й емоційні та комунікативні аспекти взаємодії користувача з грою.

Список літератури:

1. Chrysafiadi K., Kamitsios M., Virvou M. Fuzzy-based dynamic difficulty adjustment of an educational 3D-game. *Multimedia Tools and Applications*. 2023. Vol. 82. P. 27525–27549. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11042-023-14515-w>
2. Romero-Méndez E. A., Santana-Mancilla P. C., García-Ruiz M., Montesinos-López O. A., Anido-Rifón L. E. The Use of Deep Learning to Improve Player Engagement in a Video Game through a Dynamic Difficulty Adjustment Based on Skills Classification. *Applied Sciences*. 2023. 13(14). 8249. DOI: <https://doi.org/10.3390/app13148249>
3. Vang C. The Impact of Dynamic Difficulty Adjustment on Player Experience in Video Games. *Scholarly Horizons: University of Minnesota Morris Undergraduate Journal*. 2022. Vol. 9, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.61366/2576-2176.1105>
4. Yannakakis G., Togelius J. Artificial Intelligence and Games. *Cham: Springer*, 2018. 337 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-63519-4>
5. Завгородній В.В., Завгородня Г.А., Валявська Н.О., Адаменко В.С., Дороговцев Є.В., Несмачний П. В. Метод автоматичної генерації контенту на основі процедурних алгоритмів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2022. Том 33 (72), №1. С. 91–96. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2022.1/15>
6. Pfau J., Seif El-Nasr M. On Video Game Balancing: Joining Player- and Data-Driven Analytics. *Games Research and Practice*. 2024. Vol. 1, No. 1. P. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1145/3675807>
7. Zheng T. Dynamic difficulty adjustment using deep reinforcement learning: A review. *Applied and Computational Engineering*. 2024. Vol. 71. P. 157–162. DOI: <https://doi.org/10.54254/2755-2721/71/20241633>
8. Завгородній В.В., Завгородня Г.А., Дроботович К.Є., Тенігін О.В., Шматко М.М. Математичне моделювання у методах формального дослідження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2021. Том 32 (71), №6. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2021.6/12>
9. Rahimi M., Moradi H., Vahabie A.-h., Kebriaei H. Continuous reinforcement learning-based dynamic difficulty adjustment in a visual working memory game. *arXiv preprint*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2308.12726>
10. Завгородній В.В., Завгородня Г.А., Демченко І.В., Крамаренко К.С., Шевченко І.О., Юрченко А.В. Метод створення штучних текстур із заданими параметрами. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. 2022. Том 33 (72), №2. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2022.2/14>

11. Sepúlveda G. K., Besoain F., Barriga N. A. Exploring Dynamic Difficulty Adjustment in Videogames. *arXiv*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1109/CHILECON47746.2019.8988068>

12. Завгородній В.В., Завгородня Г.А., Валявська Н.О., Герасименко О.О., Калюжний О.В., Степовий А.В. Пошук аномалій у даних за допомогою машинного навчання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2022. Том 33 (72), №3. С. 39–43. URL: https://tech.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/6.pdf

13. Rodríguez G. R., Neumann U., Heintz F. Player modeling for dynamic difficulty adjustment in top-down shooter games. *Northeastern University Repository*. 2019. URL: https://repository.library.northeastern.edu/files/neu%3Am0455c22w/fulltext.pdf?utm_source=chatgpt.com

14. Mi Q., Gao T. Engagement-oriented dynamic difficulty adjustment (EDDA). *Applied Sciences*. 2025. Vol. 15(10). 5610. DOI: <https://doi.org/10.3390/app15105610>

Zavhorodnia G.A., Zavhorodnii V.V. MODELING PLAYER BEHAVIOR THROUGH NEURAL NETWORK AGENTS

In modern video games, one of the key challenges is developing game agents capable of reproducing the individual playing style of a human player. This ensures more realistic opponent behavior, enhances player immersion in the virtual environment, and enables personalized gameplay experiences. This paper presents an approach to developing a neural network agent that imitates a player's unique style based on a combined application of imitation learning and reinforcement learning.

The proposed model employs a vector representation of individual player characteristics, allowing formalization of the player's style through a system of parameters related to action frequency, response to events, and risk-taking behavior. The use of clustering algorithms and neural networks enables the reproduction of behavioral patterns even with a limited amount of training data. The reinforcement learning stage ensures the agent's adaptation to new situations, allowing it to improve its strategy according to changes in the game environment.

Experimental studies conducted on a set of game scenarios demonstrated that the proposed approach outperforms traditional imitation methods in both accuracy and stability. In particular, the average deviation of behavioral metrics between the agent and human players was reduced by more than 15%, while the adaptation success rate to new conditions increased by 20% compared to baseline models. The approach also proved efficient in real-time applications due to computational optimization and the use of simplified neural network architectures.

The obtained results show that the developed neural network agent is capable not only of reproducing human play style but also of adapting to behavioral changes over time. This provides a foundation for implementing personalized artificial intelligence systems in modern game engines and opens new directions for research in the field of cognitive player modeling.

Key words: neural network agent, gameplay style imitation, deep learning, reinforcement learning, player behavior modeling, recurrent neural networks, adaptive game systems.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 19.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Іванотчак О.М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВАЛІДАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ПРОЦЕСІ БУРІННЯ НАФТОВИХ СВЕРДЛОВИН

У статті подано результати практичної реалізації та експериментальної перевірки Інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень, призначеної для оперативного супроводу процесу буріння нафтових свердловин у складних геолого-технічних умовах. Система побудована на дворівневій edge–cloud архітектурі, яка поєднує периферійні компоненти для збору, очищення та нормалізації телеметричних сигналів із сенсорів бурової установки та хмарні аналітичні сервіси для прогнозування, контролю якості й обробки великих потоків даних. На основі моделі XGBoost реалізовано модуль прогнозування швидкості механічного проникнення, що працює в режимі близькому до реального часу та отримує дані через OPC-UA-протокол і симулятор FreeOpcUa. Для забезпечення відтворюваності експериментів створено контейнеризоване середовище на базі Docker Compose з мікросервісною логікою, механізмами логування, моніторингу, візуалізації та централізованого керування сервісами.

У процесі експериментів досліджено стійкість системи до шумів і нестационарності телеметричних даних, поведінку моделей у межах нормальних, перевантажених та аварійних режимів, а також вплив часових затримок у каналах зв'язку на точність прогнозування. Виконано оцінювання стабільності обчислень, продуктивності API-викликів і коректності роботи буферизації даних на edge-рівні. Отримані результати продемонстрували здатність Інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень підтримувати безперервний цикл «збір – аналітика – рішення», забезпечувати точне прогнозування ROP та надійність взаємодії між усіма компонентами системи.

Розроблений прототип підтверджує ефективність поєднання машинного навчання, цифрового моделювання та стандартизованих промислових протоколів у задачах аналітичного супроводу бурових операцій. Представлений підхід може бути основою для створення промислових систем з елементами когнітивного управління, адаптивної оптимізації параметрів буріння та побудови цифрових двійників технологічних процесів у нафтогазовій галузі.

Ключові слова: інтелектуальна система підтримки рішень, буріння свердловин, швидкість механічного проникнення, машинне навчання, XGBoost, edge–cloud архітектура, OPC UA, телеметрія, валідація моделі, експериментальні результати.

Постановка проблеми. У контексті впровадження цифрових технологій у нафтогазову галузь актуальним є завдання перевірки фактичної працездатності інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень під час буріння. Навіть за наявності сформованих архітектурних рішень важливо оцінити точність і стабільність роботи моделей прогнозування, стійкість системи до шумів телеметрії, змін режимів буріння та затримок передавання даних.

Метою дослідження є експериментальна перевірка інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень (ІСППР) у задачі прогнозування швидкості механічного проникнення (ROP) на основі поточкових телеметричних даних. Для цього необхідно дослідити роботу системи в умо-

вах різних сценаріїв буріння, оцінити точність моделей XGBoost за ключовими статистичними метриками, визначити вплив швидкодії API та якості каналів зв'язку на кінцеві результати.

Поставлені завдання охоплюють моделювання телеметрії за допомогою OPC UA, налаштування edge–cloud середовища, відтворення контрольованих навантажень, аналіз точності прогнозів та оцінку готовності ІСППР до подальшої інтеграції в промислові системи контролю буріння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика створення інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень у процесі буріння свердловин є одним із ключових напрямів цифрової трансформації нафтогазової галузі. У наукових дослідженнях основна увага приділяється

підвищенню ефективності буріння шляхом прогнозування швидкості механічного проникнення (ROP) із використанням алгоритмів машинного навчання [1, 2]. Такі методи дозволяють виявляти приховані нелінійні залежності між технологічними параметрами та підвищувати точність прогнозів у реальному часі [3].

Дослідження, присвячені порівнянню класичних аналітичних моделей і сучасних алгоритмів машинного навчання, показали суттєве зменшення похибки прогнозів при переході до адаптивних методів аналізу даних [4, 5]. Використання ансамблевих моделей, зокрема XGBoost, довело свою ефективність у задачах прогнозування ROP за великими масивами польових даних [6, 7]. Такі алгоритми забезпечують стабільність обчислень і стійкість до шумів телеметрії, що є критично важливим для систем реального часу.

Паралельно розвивається напрям гібридного моделювання, де поєднуються фізико-математичні залежності з інструментами штучного інтелекту [8]. Такий підхід забезпечує фізичну обґрунтованість результатів і водночас зберігає адаптивність моделей до динаміки бурового процесу. Практичні результати експериментів свідчать, що застосування глибоких нейронних мереж і рекурентних архітектур типу GRU або LSTM дозволяє суттєво підвищити точність прогнозів і стабільність роботи систем у реальних виробничих умовах [9, 10].

Важливим аспектом побудови ІСППР є вибір архітектури збору й обробки даних. Сучасні рішення базуються на концепції edge-cloud computing, що передбачає розподіл аналітичних і обчислювальних процесів між периферійними пристроями та хмарними сервісами [15, 16]. Edge-рівень виконує попередню обробку телеметрії та зменшує затримки передачі даних, тоді як хмарний рівень відповідає за аналітичні обчислення та довгострокове зберігання моделей [17]. Такий підхід підвищує продуктивність і надійність системи, забезпечуючи безперервність аналітичного циклу «збір – аналіз – рішення».

Окремі дослідження підтверджують ефективність інтеграції edge-cloud архітектури у нафтогазовій промисловості, де від якості даних та швидкості їх обробки залежить своєчасність прийняття рішень [18]. В українських роботах описано створення систем прогнозування бурових параметрів на основі нейронних мереж і баз параметризованих кейсів, що підтверджує тенденцію до впровадження інтелектуальних методів керування у вітчизняну практику [19, 20].

Невід’ємним компонентом таких систем є стандартизований обмін даними між сенсорними пристроями, аналітичними модулями та хмарними сервісами. Для цього найчастіше застосовується протокол OPC UA, який регламентується міжнародним стандартом IEC 62541-7 [11]. Його використання забезпечує сумісність, структурованість і безпечність інформаційних потоків між компонентами системи. Розробки, присвячені впровадженню механізмів PubSub та Time-Sensitive Networking (TSN), демонструють можливість стабільного обміну даними з мінімальними затримками [12–14]. Це створює технічні передумови для реалізації замкнених контурів керування в ІСППР.

Узагальнення результатів попередніх досліджень підтверджує, що поєднання алгоритмів машинного навчання, архітектур edge-cloud та промислових стандартів взаємодії формує концептуальну основу для побудови інтелектуальних систем підтримки рішень нового покоління. Такі системи забезпечують підвищення точності прогнозування, адаптивність до змінних умов буріння та можливість інтеграції у промислові цифрові екосистеми.

Постановка завдання. Метою статті є експериментальна перевірка працездатності та ефективності Інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень (ІСППР) у задачах супроводу процесу буріння нафтових свердловин. Особлива увага приділяється оцінюванню точності прогнозування швидкості механічного проникнення (ROP), стабільності аналітичного модуля за умов змінних режимів роботи та стійкості системи до шумів і затримок у телеметричних потоках.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна система підтримки прийняття рішень (ІСППР) у процесі буріння нафтових свердловин є прикладом комплексного технічного рішення, що поєднує елементи промислової автоматизації, аналітичного моделювання та штучного інтелекту. Головна мета її практичної реалізації полягає у створенні середовища, здатного в режимі реального часу здійснювати збір, обробку та аналіз телеметричних даних бурової установки з подальшим формуванням прогнозних параметрів і рекомендацій для оператора.

Розроблена система орієнтована на роботу у змінних геолого-технічних умовах, що потребує високої швидкодії, адаптивності й стійкості до шумів і неповноти вхідних даних. Для цього в ІСППР передбачено взаємодію між двома рівнями обробки інформації: периферійним, який забезпечує попередню підготовку та передавання

даних від сенсорів, і аналітичним, що виконує прогнозування та зберігання результатів. Така організація дозволяє підтримувати безперервний цикл «збір – аналіз – рішення» навіть за обмежених ресурсів і часових затримок у каналах зв'язку.

Практична частина реалізації спрямована на перевірку працездатності ІСППР у контрольованому симуляційному середовищі. Для цього створено набір взаємопов'язаних компонентів, які моделюють телеметричні потоки, здійснюють аналітичні розрахунки та забезпечують моніторинг стану системи. Особлива увага приділена перевірці точності прогнозів швидкості механічного проникнення (ROP), стабільності функціонування компонентів у режимі постійного навантаження, а також впливу шумів і затримок на кінцеві результати.

Виконання експериментів здійснювалося у контейнеризованому середовищі, що дозволило відтворити структуру реальної промислової системи та забезпечити керованість, відтворюваність і гнучкість параметрів тестування. Основу системи становлять два функціональні рівні – периферійний (edge) та хмарний аналітичний (cloud), які забезпечують повний цикл обробки телеметрії від генерації даних до формування прогнозів.

Периферійний рівень виконує збір та попередню обробку даних від сенсорного середовища бурової установки. Для моделювання реальних умов використано симулятор на базі FreeOpcUa, що реалізує OPC UA-сервер із фіксованою частотою оновлення та генерує основні параметри буріння: WOB, Torque, RPM, Pressure, Flow rate, Depth і ROP. Дані формуються в межах визначених діапазонів та включають випадкові збурення, що дозволяє моделювати нормальні, перевантажені та аварійні умови.

Edge-клієнт отримує змінні OPC UA, нормалізує параметри (усунення пропусків, обмеження діапазонів), формує JSON-пакети з часовими мітками та передає їх до хмарного рівня через REST API. Механізм контролю зв'язку забезпечує автоматичне перепідключення і відстеження затримок. У типових умовах частота вибірки становила 1 Гц з середньою затримкою передачі 80–120 мс, а при підвищенні частоти до 5 Гц затримка зростала до 200 мс без втрати працездатності.

Cloud-рівень реалізовано за принципом мікросервісної архітектури. Центральний компонент – аналітичний модуль прогнозування ROP, побудований на XGBoost. Він приймає дані від edge-рівня через FastAPI-сервер, виконує попередню валідацію та записує значення у базу даних. У моделі використовуються як поточні, так і похідні ознаки (ковзні середні, коефіцієнти варіації, нормалізовані співвідношення навантажень). Оптимізація гіперпараметрів здійснена через крос-валідацію та ранню зупинку. Середня затримка формування прогнозу не перевищувала 40 мс.

Хмарний рівень забезпечує контроль достовірності даних, зберігання історії вимірювань і прогнозів, а також надає API для моніторингу та візуалізації результатів. Завдяки контейнеризації можливе одночасне масштабування аналітичних вузлів та обробка даних з кількох телеметричних потоків.

Для проведення практичної перевірки працездатності Інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень було створено контейнеризоване середовище, яке дозволяє моделювати повну роботу системи в умовах, максимально наближених до реальних промислових. Реалізація виконана за допомогою інструменту Docker Compose, що забезпечує одночасний запуск, ізоляцію та

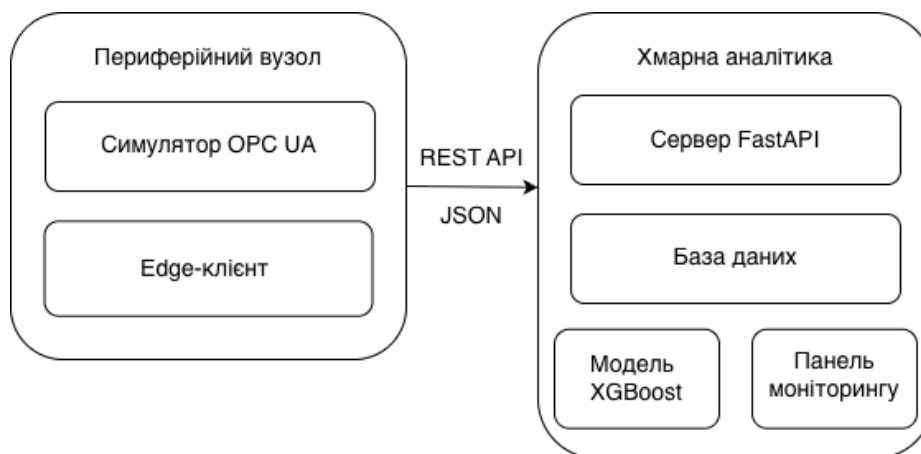

Рис. 1. Схема реалізації периферійного та хмарного рівнів ІСППР

взаємодію між компонентами системи у межах єдиної мережі.

Середовище складається з кількох сервісів, які взаємодіють між собою через внутрішні канали обміну даними. Основними контейнерами є:

Симулятор OPC UA – модуль на базі бібліотеки FreeOpcUa, який генерує телеметричні потоки та передає їх через промисловий протокол. Він формує тестові параметри бурового процесу за визначеними сценаріями (нормальний, перевантажений, аварійний).

Edge клієнт – клієнтський компонент, що підключається до OPC UA сервера, зчитує дані, виконує попередню фільтрацію та передає їх до хмарного рівня через HTTP API.

Сервер FastAPI – центральний аналітичний модуль, який приймає дані, здійснює прогнозування швидкості механічного проникнення (ROP) за допомогою моделі XGBoost та повертає результати у форматі JSON.

База даних – зберігає як історичні параметри телеметрії, так і результати прогнозів для подальшого аналізу.

Панель моніторингу – підсистема збору журналів і метрик, що дозволяє відстежувати продуктивність, використання ресурсів та стабільність роботи системи у реальному часі.

Кожен контейнер функціонує незалежно та має власний набір параметрів конфігурації, включаючи мережеві порти, змінні середовища, ліміти ресурсів і томи збереження даних. Взаємодія між ними описана у файлі docker-compose.yml, який автоматизує процес розгортання всієї інфраструктури. Це забезпечує відтворюваність експериментів і спрощує модифікацію середовища для нових тестових сценаріїв.

Для контролю стабільності системи та оцінки її навантаження під час експериментів застосовувалося централізоване логування. Кожен сервіс передавав журнали подій до спільного сховища, що дозволяло фіксувати часові мітки, параметри системних викликів і повідомлення про помилки. Аналіз журналів на етапі тестування дав змогу визначити середній час відгуку API, затримку в передачі даних між контейнерами та відсоток втрат телеметричних пакетів.

Система моніторингу збирала такі ключові показники: середнє навантаження на процесор і пам'ять для кожного контейнера, обсяг переданих даних, кількість активних з'єднань OPC UA, кількість запитів до FastAPI-сервера та середню затримку відповіді. Візуалізація дозволила в режимі реального часу відстежувати продук-

тивність системи, а також швидко виявляти пікові навантаження та потенційні вузькі місця.

Моніторинг мережевих взаємодій між контейнерами показав відсутність ознак перевантаження або деградації пропускної здатності внутрішньої Docker-мережі: обсяг трафіку розподілявся рівномірно, а коливання затримок не виходили за межі очікуваних значень навіть під час пікових навантажень.

Метою експериментальної валідації є визначення точності прогнозування швидкості механічного проникнення (ROP), оцінювання стійкості ІСППР до шумів та затримок у телеметричних потоках, а також перевірка стабільності функціонування системи в умовах змінних режимів буріння. Для цього розроблено багатосценарну методику тестування, яка охоплює нормальний режим, режим перевантаження та аварійні ситуації з різкими відхиленнями параметрів. Симульовані технологічні параметри включали характерні діапазони: вага на долото (WOB) 30–110 кН, частота обертання (RPM) 60–180 об/хв, крутний момент 5–25 кН·м, витрата розчину 18–32 л/с і тиск 9–18 МПа.

Для кожного сценарію формувалася масив телеметрії не менше ніж із 10 000 вимірювань при частоті 1 Гц. Характеристики шумів (5–20 %) та діапазони параметрів фіксувалися у конфігураціях Docker Compose, що забезпечувало відтворюваність експериментів. Нормальний режим використовувався для оцінки базової точності моделі, режим перевантаження – для аналізу реакції на швидкі зміни параметрів (зростання WOB і RPM), а аварійний – для перевірки поведінки моделі за умов нестабільного тиску і крутного моменту.

Якість прогнозування оцінювали за метриками MAE, RMSE та R^2 , а також доповнювали аналіз вимірюваннями середньої мережевої затримки між edge- і cloud-компонентами та відсотком втрати пакетів. У нормальному режимі модель забезпечувала $MAE \approx 0,14$, $RMSE \approx 0,19$ та $R^2 > 0,95$. У режимі перевантаження значення метрик погіршувалися незначно ($MAE \approx 0,16$, $RMSE \approx 0,22$, $R^2 \approx 0,92$), що свідчить про стабільність моделі за умов підвищеного навантаження. Найнижчі значення точності спостерігалися в аварійних сценаріях – $RMSE$ до 0,28 і R^2 0,88–0,90 – через наявність випадкових стрибків тиску та крутного моменту. Мережеві затримки становили 80–120 мс у нормальному режимі, 150–220 мс у перевантаженні та збільшувалися до 300 мс у випадку аварійних збурень.

Результати експериментальної валідації моделі прогнозування ROP

Режим	MAE	RMSE	R ²	Середня затримка, мс	Втрати пакетів, %
Нормальний	0.14	0.19	0.95	80–120	< 0.1%
Перевантаження	0.16	0.22	0.92	150–220	≈ 0.3%
Аварійний / нестабільний	0.21	0.28	0.88–0.90	200–300	≈ 0.5%

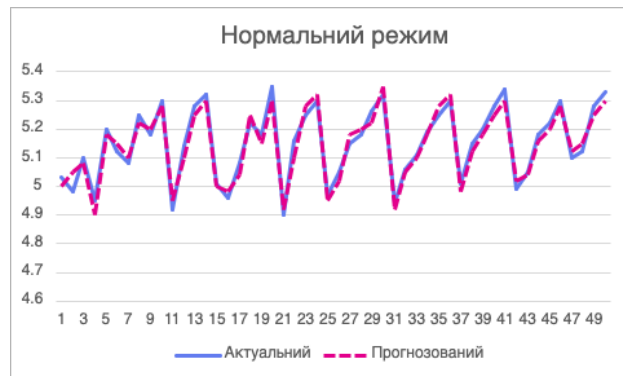

Рис. 2. Графік прогнозованого та фактичного ROP у нормальному режимі

На рисунку 2 показано узгодженість між фактичними та прогнозованими значеннями ROP у нормальному режимі. Модель демонструє мінімальне відхилення та високий рівень кореляції, що відповідає значенню $R^2 > 0.95$.

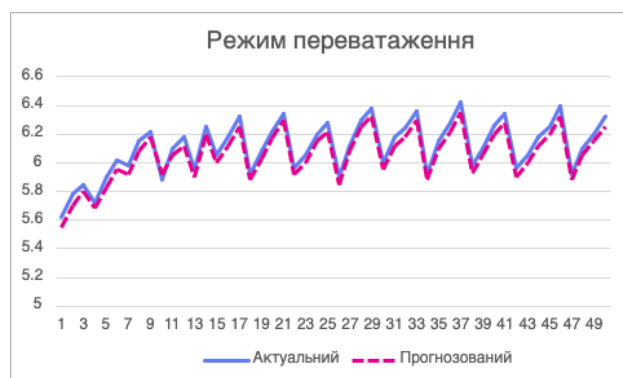

Рис. 3. Графік прогнозованого та фактичного ROP у режимі перевантаження

У режимі перевантаження видно збільшення шуму та зміщення прогнозовної кривої, однак загальна тенденція зберігається ($R^2 \approx 0.92$).

У нестабільному режимі спостерігаються різкі стрибки фактичного ROP та збільшення розривів між фактичним і прогнозованим значенням. Це відповідає зменшенню R^2 до 0.88–0.90.

Отримані результати демонструють, що ІСППР забезпечує високу точність прогнозування у всіх сценаріях, зберігаючи стабільність

при інтенсивних потоках даних і в умовах різких технологічних збурень. Модель XGBoost ефективно адаптується до зміни параметрів, а система загалом показує низькі затримки обробки й мінімальні втрати пакетів. Усі експериментальні дані зберігалися у базі для подальшого аналізу, що підтвердило відтворюваність результатів і готовність системи до практичного впровадження в SCADA/ICS-середовища та до використання в рамках концепції цифрових двійників бурових процесів.

Рис. 4. Графік прогнозованого та фактичного ROP у нестабільному (аварійному) режимі

Висновки. У роботі представлено результати практичної реалізації та експериментальної перевірки Інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень (ІСППР), призначеної для супроводу процесу буріння нафтових свердловин. Запропонований підхід забезпечує повний цикл аналітичної обробки даних – від збору телеметрії до формування прогнозів швидкості механічного проникнення (ROP) у режимі, близькому до реального часу.

Розроблена система поєднує переваги дворівневої моделі edge-cloud, алгоритмів машинного навчання та промислових протоколів обміну даними. Використання симулятора FreeOpsUa дало змогу відтворити роботу бурового комплексу в контрольованих умовах, перевірити стабільність зв'язку, точність передавання та узгодженість часових міток. На хмарному рівні реалізовано аналітичний модуль на основі XGBoost, який продемонстру-

вав високу ефективність у прогнозуванні швидкості проникнення за складних режимів роботи.

Результати експериментальної валідації показали, що система забезпечує середню абсолютну похибку прогнозу на рівні 0,14–0,19, коефіцієнт детермінації понад 0,9 та середню затримку передавання даних не більше 150 мс. Система зберігала стабільність роботи під час тривалих симуляцій, мала низький рівень втрат пакетів і продемонструвала високу стійкість до шумів і коливань вхідних параметрів.

Отримані результати підтверджують технічну здійсненність і практичну доцільність застосування ІСППР у процесі буріння. Вона може бути

інтегрована до промислових систем керування типу SCADA або ICS, слугувати основою для створення модулів автоматизованої оптимізації режимів роботи бурового обладнання, а також стати базовим компонентом при розробленні цифрових двійників технологічних процесів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розширення функціональних можливостей системи, зокрема впровадження механізмів самонавчання моделей, адаптацію до реальних потоків даних та інтеграцію з інструментами когнітивного управління, що відкриє перспективи застосування ІСППР у широкому спектрі задач розвідки та видобутку вуглеводнів.

Список літератури:

1. Jiao S., Li W., Li Z., Gai J., Zou L., Su Y. Hybrid physics-machine learning models for predicting rate of penetration in the Halahatang oil field, Tarim Basin. *Scientific Reports*, 2024. Vol. 14, No. 5957.
2. Soares C., Gray K. Real-time predictive capabilities of analytical and machine learning rate of penetration (ROP) models. *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 2019. Vol. 172, pp. 934–959.
3. Hegde C., Daigle H., Millwater H., Gray K. Analysis of rate of penetration (ROP) prediction in drilling using physics-based and data-driven models. *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 2017. Vol. 159, pp. 295–306.
4. Barbosa L. F. F. M., Nascimento A., Mathias M. H., Carvalho Jr J. A. Machine learning methods applied to drilling rate of penetration prediction and optimization: A review. *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 2019. Vol. 183, Art. 106332.
5. Bai K., Jin S., Zhang Z., Dai S. Drilling rate of penetration prediction based on CBT-LSTM neural network. *Scientific Reports*, 2024. Vol. 24, Issue 21, Article 6966.
6. Huang Z., Zhu Y., Wang Y., Zhang T., Li T., Jia N., Wang L. Intelligent prediction of rate of penetration: A mechanism-data fusion approach with transfer. *learning. Processes (MDPI)*, 2024. Vol. 12, Issue 10, Article 2133.
7. Brenjkar E., Bagherizadeh E. B. Computational prediction of the drilling rate of penetration (ROP): A comparison of various machine learning approaches and traditional models. *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 2022. Vol. 210, Art. 110033.
8. Zhang C., Song X., Su Y., Li G. Real-time prediction of rate of penetration by combining attention-based gated recurrent unit network and fully connected neural networks. *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 2022.
9. Elkatatny S. Real-time prediction of rate of penetration while drilling complex lithologies using artificial intelligence techniques. *Ain Shams Engineering Journal*, 2021. Vol. 12, No. 1, pp. 917–926.
10. Chen T., Guestrin C. XGBoost: A scalable tree boosting system. *Proceedings of KDD*, 2016. pp. 785–794.
11. IEC 62541-7. OPC Unified Architecture – Part 7: Profiles. International Electrotechnical Commission, 2023. pp. 93.
12. Pfrommer J., Ebner A., Ravikumar S., Karunakaran B. Open source OPC UA PubSub over TSN for realtime industrial communication. *IEEE ETFA Conference Proceedings*, 2018. Vol. 1, pp. 1087–1090.
13. Rezabek F., Helm M., Buchner N., Smolarska M., Jaeger B., Carle G. Assessment of OPC UA PubSub at scale using TSN infrastructure and network calculus. 2024.
14. Kirdan E. Real-time performance of OPC UA. *arXiv Preprint*, 2023.
15. Boyes H., Hallaq B., Cunningham J., Watson T. The industrial Internet of Things (IIoT): An analysis framework. *Computers in Industry*, 2018. Vol. 101, pp. 1–12.
16. Shi W., Cao J., Zhang Q., Li Y., Xu L. Edge computing: Vision and challenges. *IEEE Internet of Things Journal*, 2016. Vol. 3, No. 5, p. 637–646.
17. Perrons R. K., Hems A. Cloud computing in the upstream oil & gas industry: A proposed way forward. *Energy Policy*, 2013. Vol. 56, pp. 732–737.
18. Mell P., Grance T. The NIST definition of cloud computing. NIST Special Publication 800-145, 2011.
19. Потеряйло Л. О. Інтелектуальні моделі оптимізації характеристик буріння на основі баз параметризованих кейсів. Дисертація. ІФНТУНГ, 2025.
20. Процюк В. В. Нейромережева система автоматизації прогнозування динаміки контрольованих параметрів процесу буріння нафтових свердловин. Дисертація. ІФНТУНГ, 2024.

**Ivanotchak O.M. EXPERIMENTAL RESULTS AND MODEL VALIDATION
OF THE INTELLIGENT DECISION SUPPORT SYSTEM IN THE OIL WELL DRILLING PROCESS**

The article presents the results of practical implementation and experimental validation of an Intelligent Decision Support System designed to assist real-time drilling operations under complex geological and technical conditions. The system is based on a two-level edge–cloud architecture that integrates peripheral components for acquiring, cleaning, and normalizing telemetry signals from drilling sensors with cloud-based analytical services for forecasting, quality control, and processing of large data streams. An XGBoost-based predictive module was developed to estimate the rate of penetration in near real time using telemetry transmitted via the OPC-UA protocol and the FreeOpcUa simulator. To ensure reproducibility and controlled evaluation, a containerized environment was created using Docker Compose, incorporating microservice logic, coordinated logging, monitoring dashboards, visualization tools, and centralized service orchestration.

The experimental campaign investigated the system's robustness to noise, non-stationary telemetry, and rapidly changing operating conditions, as well as its behavior across normal, overloaded, and emergency drilling scenarios. Special attention was paid to the influence of communication delays and network variability on prediction accuracy, as well as to the stability of computational processes, API performance, and correctness of data buffering at the edge layer. The obtained results demonstrate the capability of the Intelligent Decision Support System to maintain a continuous “acquisition–analytics–decision” cycle, ensuring consistent data flow, accurate ROP predictions, and reliable interaction between all system components.

The developed prototype confirms the effectiveness of combining machine learning, digital simulation, and standardized industrial communication protocols for analytical support of drilling operations. The presented approach can serve as a basis for scalable industrial systems with cognitive control features, adaptive drill-parameter optimization, extended automation capabilities, and the development of digital twins for technological processes in the oil and gas sector.

Key words: *Intelligent Decision Support System, drilling process, Rate of Penetration, machine learning, XGBoost, edge–cloud architecture, OPC UA, telemetry, FastAPI, model validation, experimental results.*

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 12.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Коваленко А.О.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Жученко О.А.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛЬОТУ FPV ДРОНУ НА ОСНОВІ ПОЧАТКОВИХ ДАНИХ ПОЛЬОТНОГО КОНТРОЛЕРУ

У роботі представлено дослідження процесу моделювання польоту FPV-дрону на базі початкових параметрів, формованих бортовим польотним контролером в момент старту. Розкривається структура вектора стану, який включає координати положення, орієнтацію у вигляді кутів Ейлера або кватерніонів, кутові швидкості, стан акумулятора та дані навколишнього середовища, які безпосередньо впливають на підйомну силу та опір повітря. Описано розрахунок тяги кожного мотора та принцип сумування цих величин у загальні силу та момент, які впливають на крен, тангаж та ристання. Приведена математична модель взаємодії сил та моментів з поступальним та обертальним рухами, заснована на системі рівнянь із шістьма ступенями вільності. Підкреслюється важливість врахування гіроскопічних ефектів при розрахунку динаміки обертання. Окрема увага приділена моделюванню випадкових дестабілізаційних впливів та шумів сенсорів, які імітуються у вигляді Гаусівського шуму для реалістичного відтворення зовнішніх факторів. Розкрито принцип застосування розширеного фільтра Калмана, який об'єднує фізичну модель та шумові вимірювання для генерації правдоподібних синтетичних траєкторій польоту. Відзначається важливість оцінки точності моделі шляхом порівняння розрахункових траєкторій з еталонними наборами даних. Запропонований підхід дозволяє формувати широкі вибірки польотних даних із врахуванням реальних дестабілізаційних впливів та помилок сенсорів, що є особливо корисним для тестування алгоритмів керування та навігації сучасних FPV-дронів. Подальші дослідження можуть зосереджуватися на адаптації моделі для навчання та тестування систем автономної навігації із використанням машинного навчання, оскільки вона дозволяє безпечно відтворювати критичні польотні ситуації без реального ризику для обладнання. Це відкриває можливості інтеграції синтетичних траєкторій у розробку алгоритмів розпізнавання складних динамічних умов, що є актуальним у контексті створення цифрових двійників та розширення можливостей віртуальних стендів для тестування програмного забезпечення БПЛА нового покоління.

Ключові слова: вектор стану, фільтр Калмана, сила тяги, обертальний момент, поступальний рух, кватерніон, ступінь вільності.

Постановка проблеми. Сучасні безпілотні літальні апарати малих габаритів, зокрема FPV-дрони, починають дедалі частіше застосовуватися у професійних сферах. При цьому збільшується потреба у розробці високоточних симуляційних моделей, які дозволяють відтворювати реальні умови польоту з урахуванням складної аеродинаміки, випадкових порушень польоту та обмежень сенсорних систем. Важливою задачею постає формування надійного математичного опису, в якому б враховувалися усі ключові параметри початкового стану БПЛА, взаємодія сил та моментів з поступальним та обертальним рухами

а також специфічні характеристики польотного контролера та вбудованих датчиків. Це необхідно не лише для тестування алгоритмів керування, але також для створення правдоподібних синтетичних польотних траєкторій, які можуть слугувати тренувальною базою для навчання систем автономної навігації та комп'ютерного зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі [1] зазначається, що традиційні ПД-регулятори не здатні враховувати непередбачувані режими роботи дрону, зокрема у контексті гоночних дронів. Задля покращення низькорівневого керування, застосовується глибоке навчання з підкрі-

пленням. Була розроблена GymFC, що являє собою тренувальне середовище з цифровим двійником квадрокоптера. Це дозволило навчати нейромережу в симуляції таким чином, щоб вона була здатна керувати реальним БПЛА без серйозних розходжень. Для переносу навченої моделі на реальний контролер було створено Neuroflight – відкриту прошивку, в якій вбудована нейромережа. Повний цикл складається з: симуляції, навчання, компіляції нейромережі та прошивки у мікроконтролер. Було доведено, що такий нейромережевий контролер не тільки здатний стабілізувати політ, але також виконувати складні маневри в реальних умовах.

У роботі [2] було запропоновано синтетичний безмоделний метод оцінки кутів атаки (α) та ковзання (β) для БПЛА, який не потребує аеродинамічної моделі літального апарата. Замість цього застосовується поєднання INS/GPS EKF (INS – inertial navigation system, тобто інерційна система навігації) з додатковими станами для оцінки вітру та вимірюванням з GPS, ІВР та трубки Піто. Ключова задача полягає в отриманні надійних оцінок кутів атаки та ковзання навіть на невеликих, легких БПЛА, де встановлення традиційних датчиків не є можливим. Доведено, що стан системи можна оцінити за вимірюваннями, але лише за певних умов. Для підвищення спостережуваності були розраховані ці умови, тобто при яких необхідно виконувати спеціальні маневри, наприклад, змінювати тангаж, рискання та швидкість таким чином, щоб отримати достатній відгук від моделі. Показано, що якість оцінки кутів сильно залежить від точності GPS/IMU, від моделі вітру та швидкості польоту. Для типового повільного БПЛА була отримана така точність оцінок: близько 5° по α та 3° по β при довірчому інтервалі 1- σ . Були проведені симуляції та реальні польоти на радіокерованому планері з трубкою Піто та п'ятиканальним зондом для перевірки істинних значень. Експериментальні дані підтвердили ефективність методики.

Робота [3] зосереджується на навчанні БПЛА літати по гоночному треку з рухливими воротами, із застосуванням лише камери та нейромережі. Основний принцип полягає у поділі на сприйняття та керування, тобто згортоква нейронна мережа (convolutional neural network – CNN) сприймає ворота та передбачає напрямок та швидкість, а планувальник будує коротку траєкторію з мінімальним ривком. Вся система працює на борту БПЛА без GPS та карти. З метою того, щоб не записувати велику кількість реальних відео, вся навчальна вибірка генерується в симу-

ляції з доменною рандомізацією, тобто створюються випадкові текстури, різне освітлення та ворота різної форми, що робить мережу нечутливою до різниці між симуляцією та реальністю. Для навчання була створена ідеальна траєкторія через усі ворота, а мережа навчена локально наближувати дрон до точки на цій траєкторії. Експерименти продемонстрували, що при високих швидкостях звичайна система візуальної інерційної одометрії збивається за рахунок дрейфу, а запропонована – ні, оскільки завжди оцінює зображення лише локально.

У роботі [4] увага акцентувалася на розробці гібридного методу імітації польоту квадрокоптера за допомогою штучного інтелекту, спираючись на реальні логи польотів DJI Mavic Mini, що налічують більш ніж 10000 точок даних, зібраних за 8 години польотів по трьом ключовим траєкторіям. Головна задача полягає у проведенні кореляції між вводом з пульта та зміною положення та орієнтації БПЛА. Ключова особливість CNN полягає у її здатності знімати шаблони у динаміці та залежності параметрів без ручного налаштування аеродинамічних коефіцієнтів. Для навчання та оптимізації архітектури були застосовані Keras та TensorFlow, а підбір гіперпараметрів – через RandomizedSearchCV. Верифікація полягала у порівнянні передбаченого шляху з реальними GPS-треками та у аналізі відхилень по MSE та MAE.

Проте, беручи до уваги вище зазначену наукову документацію, питання, пов'язане з моделюванням польоту FPV дрону на основі початкових даних польотного контролера, все ще залишається недостатньо дослідженим та потребує подальшого опрацювання.

Постановка завдання. Метою роботи є розробка моделювання польоту FPV дрону із врахуванням вихідного вектора стану БПЛА, включаючи сили тяги, обертальні моменти, впливи дестабілізаційних явищ та сенсорних шумів за допомогою розширеного фільтра Калмана та системи шести ступенів вільності.

Виклад основного матеріалу. У момент увімкнення, бортовий диспетчер польоту компілює та зберігає усі початкові значення, які описують положення БПЛА, його орієнтацію, характер його руху та умови навколишнього середовища. Початкова інформація представляє основу для створення реалістичної симуляції та генерації синтетичних даних польоту. Спочатку, положення БПЛА в просторі виражається у формі трьохкомпонентного вектора $p_0 = [x_0, y_0, z_0]^T$, який визначає координати X, Y, та Z в локальній системі координат, зазвичай

відносно точки зльоту БПЛА. Орієнтація визначається як один з трьох кутів $\Theta_0 = [\varphi_0, \theta_0, \psi_0]^T$, де φ_0 є креном, θ_0 – тангажем, а ψ_0 – ристанням, або у вигляді кватерніону $q_0 = [q_0, q_0, q_0, q_0]^T$, які зазвичай є більш пріоритетними, оскільки вони запобігають проблемі сингулярності при частих обертаннях БПЛА, тобто ефекту коли дві осі обертання збігаються, і об'єкт втрачає один ступінь вільності. Обертання дрону в цей момент описується його кутовою швидкістю $\omega_0 = [p_0, q_0, r_0]^T$, де p_0 , q_0 та r_0 – початкові швидкості крену, тангажу і ристання, відповідно [5].

Окрім положення та обертання, також враховується стан акумулятора, тобто напруга V_b . Дані навколишнього середовища, тобто температура повітря T_0 та тиск P_0 безпосередньо впливають на підйомну силу та опір повітря, вони мають бути включеними до початкового вектора стану. Цей загальний вектор виражається таким чином:

$$x_0 = [p_0, v_0, \Theta_0]^T \text{ або } [q_0, \omega_0, V_{b,0}, T_0, P_0]^T \quad (1)$$

де v_0 є початковою швидкістю, яка може дорівнювати нулю, якщо БПЛА починає рух з положення зависання.

Сигнал керування, який об'єднує всі команди руху БПЛА, які посилаються до моторів:

$$u_k = \begin{bmatrix} \delta_{\text{тяги},k} \\ \delta_{\text{крен},k} \\ \delta_{\text{танг},k} \\ \delta_{\text{рист},k} \end{bmatrix} \quad (2)$$

де значення тяги $\delta_{\text{тяги},k}$ знаходиться між 0 та 1, в той час, як інші команди мають діапазон можливих значень від -1 до 1.

Ці вхідні значення не впливають безпосередньо на силу та обертальний момент, спочатку проходячи через систему контролю БПЛА, яка визначає швидкість обертання кожного двигуна. Швидкість кожного двигуна визначається як $\Omega_{i,k}$, тоді тяга двигуна i це $T_i = k_T \Omega_{i,k}^2$, де k_T позначає константу, яка проводить кореляцію між швидкістю мотору та тягою [6]. Загальна сила тяги, яка впливає на тіло БПЛА набуває такого вигляду:

$$Fb = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ -\sum_{i=1}^4 T_i \end{bmatrix} \quad (3)$$

Обертальний момент для крену, тангажу та ристання виражається за посередництва поєднання всіх двигунів:

$$\tau_b = B\Omega_k^2 \quad (4)$$

Матриця B відображає як розташування двигунів впливає на крен, тангаж та ристання:

$$B = \begin{bmatrix} 0 & lk_T & k_Q \\ -lk_T & 0 & -k_Q \\ 0 & -lk_T & k_Q \\ lk_T & 0 & -k_Q \end{bmatrix} \quad (5)$$

де l відповідає відстані від центра БПЛА до кожного мотора, а k_Q – константи обертального моменту для опору обертання моторів [7].

Сила тяги та обертальний момент впливають на положення та орієнтацію за допомогою:

$$m\dot{p} = R_b^w F_b + F_G + F_A, I\dot{\omega} + \omega \times (I\omega) = \tau_b + \tau_A \quad (6)$$

де m – маса дрону, I – його інерція, R_b^w – матриця повороту, яка перетворює сили й моменти з системи координат БПЛА у світову систему координат, F_G – гравітація, F_A та τ_A – аеродинамічні сили тяги та моменти.

Після визначення початкових умов та відношення між сигналами керування та силами, які вони викликають, наступний крок полягає в описі того, яким саме чином ці фізичні сили та моменти впливають на положення та орієнтацію БПЛА в реальному часі. Сам БПЛА в стані польоту розглядається в якості тіла, яке змінює параметри вздовж 3 осей та обертається навколо 3 осей, тому в цьому дослідженні його рух описуватиметься за допомогою системи шести ступенів вільності (six degrees of freedom – 6DOF) [8].

Для поступального руху сумарна підйомна сила від усіх моторів повинна протистояти гравітації та опору повітря та забезпечувати додаткову силу для зміни висоти та горизонтального переміщення, що виражається за допомогою відношення ступеня зміни швидкості БПЛА до суми всіх сил, що на нього діють:

$$m\dot{v} = R_b^w F_b + F_G + F_A \quad (7)$$

де v відповідає лінійній швидкості БПЛА у світових координатах. Матриця обертання R_b^w перетворює тягу та опір, обчислені у локальній системі координат БПЛА до світових координат, щоб БПЛА міг одночасно переміщуватися вперед, вбік або вгору-вниз і обертатися навколо своїх осей під час руху.

Обертальний рух залежить від того, як відповідні моменти впливають на тіло БПЛА. Ступінь зміни обертання встановлюється не лише прикладеним обертальним моментом, але також тим, як БПЛА в стані обертання протидіє цим змінам за рахунок власної інерції:

$$I\dot{\omega} = -\omega \times (I\omega) + \tau_b + \tau_A \quad (8)$$

де терм з векторним добутком враховує гіроскопічний ефект, при якому обертання навколо однієї осі, може впливати на іншу вісь. Терм τ_b відповідає моменту у системі БПЛА, який безпосередньо виникає від команд контролера, що керує моторами, а τ_A — додатковий момент, який з'являється через аеродинамічний опір, що протидіє обертанню дрона [9].

Щоб враховувати характер змін орієнтації БПЛА за рахунок його кутової швидкості, вона постійно оновлюється у кожен момент часу. Таким чином, зміна у кватерніоні описується як:

$$\dot{q} = \frac{1}{2}\Omega(\omega)q \text{ де } \Omega(\omega) = \begin{bmatrix} 0 & -p & -q & -r \\ p & 0 & r & -q \\ q & -r & 0 & p \\ r & q & -p & 0 \end{bmatrix} \quad (9)$$

При поєднанні поступального руху та обертання, загальний рух у будь-який момент часу визначається системою зв'язаних рівнянь. Проте для обчислення фактичного положення БПЛА та характеру його покровових поворотів, ця суцільна модель має бути перетворена у дискретну форму, що здійснюється, наприклад шляхом методу Ейлера, де кожний наступний крок використовує нахил руху в поточному кроці:

$$x_{k+1} = x_k + \dot{x}_k \Delta t, \quad (10)$$

тобто після кожного циклу роботи контролер польоту, який працює кожні декілька мілісекунд, нові положення, швидкість, кути та ступені обертання оновлюються шляхом додавання ефектів поточних сил та моментів [10].

Після обчислення покровового характеру руху, попередній результат все ще не повністю відображає дійсні умови польоту, оскільки БПЛА ніколи не рухається у ідеально чистому об'ємі повітря, або з ідеальними моторами. Таким чином, ці природні дестабілізаційні впливи мають враховуватися у моделі.

Основними типами випадкових ефектів, які впливають на характер польоту БПЛА зазвичай є короткі пориви вітру, які відхиляють дрон від запланованої траєкторії, локальні ділянки турбулентності, які розхитують орієнтацію БПЛА, малі механічні вібрації, спричинені обертанням пропелерів та моторів. У базовому налаштуванні, ці зовнішні випадкові ефекти можуть виражатися у вигляді Гаусівського білого шуму із нульовим середнім, тобто вони не створюють зміщення в один бік протягом тривалого часу, проте створю-

ють випадкові коливання у кожному малій момент часу. Для поступального руху, додається додаткова сила дестабілізації $w_F(t)$:

$$m\dot{v} = RR_b^w F_b + F_G + F_A + w_F(t),$$

яка є вектором:

$$w_F(t) = [w_{F_x}, w_{F_y}, w_{F_z}] \text{ де } w_{F_i}(t) \sim N(0, \sigma_{F,i}^2). \quad (11)$$

Таким чином, кожна компонента цієї сили являє собою випадкову величину з нормальним розподілом із нульовим середнім та дисперсією $\sigma_{F,i}^2$, яка встановлює те, наскільки сильним є ефект на кожному напрямку.

У контексті обертання, рівняння обертального моменту доповнюється за рахунок терму шуму $w_\tau(t)$:

$$I\dot{\omega} = -\omega \times (I\omega) + \tau_b + \tau_A + w_\tau(t),$$

$$w_\tau(t) = [w_{\tau_\phi}(t), w_{\tau_\theta}(t), w_{\tau_\psi}(t)]^T, w_{\tau_j}(t) \sim N(0, \sigma_{\tau,j}^2). \quad (12)$$

Ці випадкові ефекти також можуть виражатися за допомогою їхнього включення у рівні лінійного або кутового прискорення. У цьому налаштуванні, шум сили та обертального моменту враховується як безпосередній шум прискорення $w_a(t)$ та обертальний шум прискорення $w_\alpha(t)$:

$$\dot{v} = \dots + w_a(t), \dot{\omega} = \dots + w_\alpha(t),$$

$$\text{де } w_a(t) \sim N(0, Q_a), w_\alpha(t) \sim N(0, Q_\alpha), \quad (13)$$

матриці Q_a та Q_α є діагональними коваріаційними матрицями де кожний діагональний елемент є дисперсією випадкового приросту швидкості або зміни обертання вздовж кожної осі [11].

Не враховуючи фізичні дестабілізаційні явища у повітрі, датчики схильні до порушення функціонування як правило за рахунок небажаних фазових та частотних випадкових спотворень під час передачі сигналу, тобто джитера. ІВІ (інерційний вимірювальний пристрій) може вимірювати зміщення у вихідних даних гіроскопа, яке повільно змінюється з часом. Простою моделлю такого зміщення є:

$$b_{\text{zero}}(t + \Delta t) = b_{\text{zero}}(t) + wb(t) \text{ де } w_b(t) \sim N(0, \sigma_b^2). \quad (14)$$

Таким чином, відхилення змінюється як випадковий процес із непередбачуваним зміщенням, тож навіть якщо дійсна кутова швидкість дорівнює нулю, вимірювана швидкість може зміщуватися на невелику випадкову величину.

Зв'язок між прихованим станом та вимірюванням описується таким чином:

$$z_k = h(x_k) + v_k, \quad (15)$$

де z_k відповідає вектору вимірювання у часовий крок k , $h(x_k)$ є функцією, яка відображає дійсний

вектор стану x_k на те, що сенсори могли б виявляти в ідеальних умовах, а v_k є шумом вимірювання.

Для FPV-дрона з базовим ІВП передбачаються вимірювання показників сили з акселерометрів та кутової швидкості з гіроскопів. Ідеальне вимірювання акселерометра у системі координат БПЛА визначається так:

$$a_{ideal} = R_b^w(\dot{v} - g) + w_{aero} \quad (16)$$

де $\dot{v}$ є лінійним прискоренням центра мас БПЛА у світовій системі координат, R_b^w перетворює її у локальну систему, а w_{aero} враховує тягу та будь-які додаткові ефекти прискорення [12]. На практиці, дійсне прискорення спотворюється за рахунок вібрацій та обмежень сенсорів, тож остаточне вимірювання акселерометра виражається так:

$$z_{acc,k} = a_{ideal,k} + v_{acc,k}, v_{acc,k} \sim N(0, R_{acc}). \quad (17)$$

де R_{acc} відповідає коваріації шуму вимірювання для акселерометра, що встановлює дисперсію випадкової помилки, доданої до показів кожної осі.

Вимірювання гіроскопа функціонує за тим самим принципом. Дійсна кутова швидкість БПЛА ω_k вимірюється разом з доданим шумом:

$$z_{ gyro,k} = \omega_k + v_{ gyro,k}, v_{ gyro,k} \sim N(0, R_{ gyro}). \quad (18)$$

За умови використання додаткових датчиків, наприклад барометра, або системи захоплення руху для отримання еталонних даних у приміщенні, вони можуть моделюватися подібним чином. Наприклад, для барометра:

$$z_{baro,k} = z_k^{дійсн} + v_{baro,k}, v_{baro,k} \sim N(0, \sigma_{baro}^2). \quad (19)$$

У кінцевому підсумку, поєднані між собою вектори вимірювання усіх апаратних ланок виражається таким чином:

$$z_k = \begin{bmatrix} z_{acc,k} \\ z_{ gyro,k} \\ z_{baro,k} \end{bmatrix} = h(x_k) + v_k, v_k \sim N(0, R), R = \begin{bmatrix} R_{acc} & 0 & 0 \\ 0 & R_{ gyro} & 0 \\ 0 & 0 & \sigma_{baro}^2 \end{bmatrix}. \quad (20)$$

після синтезу даних польоту, дійсний ідеальний стан x_k зберігається в якості прихованої опорної величини.

Наступний крок полягає у створенні методу, який об'єднуватиме визначені ланки загальної моделі у практичну симуляцію, яка не тільки здатна видавати одну траєкторію ідеального стану, натомість, оцінювати та оновлювати спектр можливих траєкторій. В цьому контексті розширений фільтр Калмана (Extended Kalman Filter – EKF) є належним підходом, оскільки він типово застосовується у випадках нелінійних залежностей та шумних даних, що фактично відповідає характеру фізиці польоту БПЛА.

EKF функціонує за принципом поєднання поточної найкращої оцінки стану БПЛА з математичною моделлю того, як цей стан змінюється з часом та з шумними сенсорними даними. На кожному часовому кроці, EKF зберігає два основних стани: вектор стану оцінного середнього x^k та його невизначеність, яка описується за допомогою коваріаційної матриці помилки P_k . Фільтр оновлює їх у дві фази, а саме передбачення та виправлення [13].

Фаза передбачення застосовує нелінійні рівняння руху з метою проєкції поточної оцінки на один часовий крок вперед. Оцінний стан оновлюється таким чином:

$$x^{k \vee k-1} = f(x^{k-1}, u_{k-1}) \text{def}(\cdot) - \text{динамічна модель}. \quad (21)$$

Враховуючи нелінійність, фільтром обчислюється локальна лінійна апроксимація за допомогою якобіана функції f за станом:

$$F_{k-1} = \left. \frac{\partial f}{\partial x} \right|_{x=x^{k-1}, u_{k-1}}. \quad (22)$$

Якобіан в цьому випадку описує те, як незначні зміни у стані впливають на передбачення наступного часового кроку та застосовується для перенесення невизначеності вперед. Передбачення для коваріації помилки потім застосовує цю лінійну апроксимацію:

$$P^{k \vee k-1} = F_{k-1} P_{k-1}^T F_{k-1}^T + Q. \quad (23)$$

де Q відповідає коваріаційній матриці шуму процесу, яка відображає те, в якому ступені додається невизначеність випадковими дестабілізаційними впливами описаними раніше.

Для створення одного реалістичного синтетичного набору даних, система враховує факт постійного впливу випадкових дестабілізацій. На кожному часовому кроці, дійсна траєкторія прихованого стану створюється не лише за рахунок застосування ідеальної фізики, але також завдяки генерації нової випадкової вибірки з моделі процесного шуму задля симуляції реального впливу спотворень траєкторії. Це означає, що на кожний часовий крок, наступний стан x_{k+1} є не тільки

$$x_{k+1} = f(x_k, u_k),$$

$$\text{але також } x_{k+1} = f(x_k, u_k) + w_k, w_k \sim N(0, Q). \quad (24)$$

де w_k є випадковим вектором, створеним на базі багатовимірного нормального розподілу із нульовим середнім та тою самою коваріацією процесного шуму, що застосовується у фазі передбачення за допомогою фільтра.

Коваріаційна матриця P_k показує, як ця випадковість у теорії впливає на розкид можливого стану

під час повторних польотів. Водночас кожна конкретна випадкова вибірка фактично зміщує окремий змодельований політ у правдоподібний варіант реального сценарію. Таким чином, кожний новий сегмент траєкторії обчислюється із додаванням нової випадкової вибірки до прогнозу:

$$x_{k+1}^{(i)} = f(x_k^{(i)}, u_k) + w_k^{(i)}, w_k^{(i)} \sim N(0, Q), i = 1, 2, \dots, N \quad (25)$$

де i позначає кожний окремий синтетичний політ. Шляхом цього повторного генерування вибірок декілька разів із різними випадковими значеннями, за посередництва тих самих початкових умов та команд контролера генерується велика чисельність унікальних польотних циклів, кожному з яких призначені певні відмінності у положенні, швидкості, або орієнтації. Однак задля того, щоб ці траєкторії підлаштовувалися під конкретний цільовий маршрут, існує необхідність включення ланки контролера безпосередньо у симуляційний цикл.

Фактично, це означає, що на кожному часовому кроці модель перевірятиме відмінність між тим, де знаходиться БПЛА та де він має бути згідно із запланованою траєкторією. Це здійснюється за допомогою інтеграції регулятора із замкнутим контуром, у цьому випадку, враховуючи невеликий масштаб системи – FPV-дрон.

Якщо мета полягає у відстеженні команди щодо положення, регуляторним законом враховується відповідна похибка:

$$e_p = p_{\text{етал},k} - \hat{p}_k \text{ та } e_v = v_{\text{етал},k} - \hat{v}_k \quad (26)$$

де $p_{\text{етал},k}$ відповідає еталонному положенню на часовий крок k , а $\hat{p}_k$ є поточним передбачуваним положенням. Однаковий принцип застосовується до швидкості.

Регуляторний сигнал обчислюється за допомогою поєднання пропорційної, інтегральної та диференціальної складових:

$$u_k = K_p e_p + K_i \sum_{j=0}^k e_p \Delta t + K_d e_v \quad (27)$$

де $K_p e_p$, K_i та K_d відповідають матрицям підсилення, за допомогою яких визначається, наскільки сильно дрон коригує помилки положення, накопичене відхилення та швидкість зміни.

Після генерації сигналу u_k та його обробки регулятором він інтегрується у рівняння динамічного розвитку стану:

$$x_{k+1} = f(x_k, u_k) + w, \quad (28)$$

що замикає контур.

Оцінка точності моделі симуляції польоту здійснюється за допомогою порівняння з перевіреними референтними наборами даних: UTIAS, EuRoC MAV та Blackbird, які передбачають сценарії низької швидкості у приміщеннях та високої швидкості з різкими та швидкими маневрами.

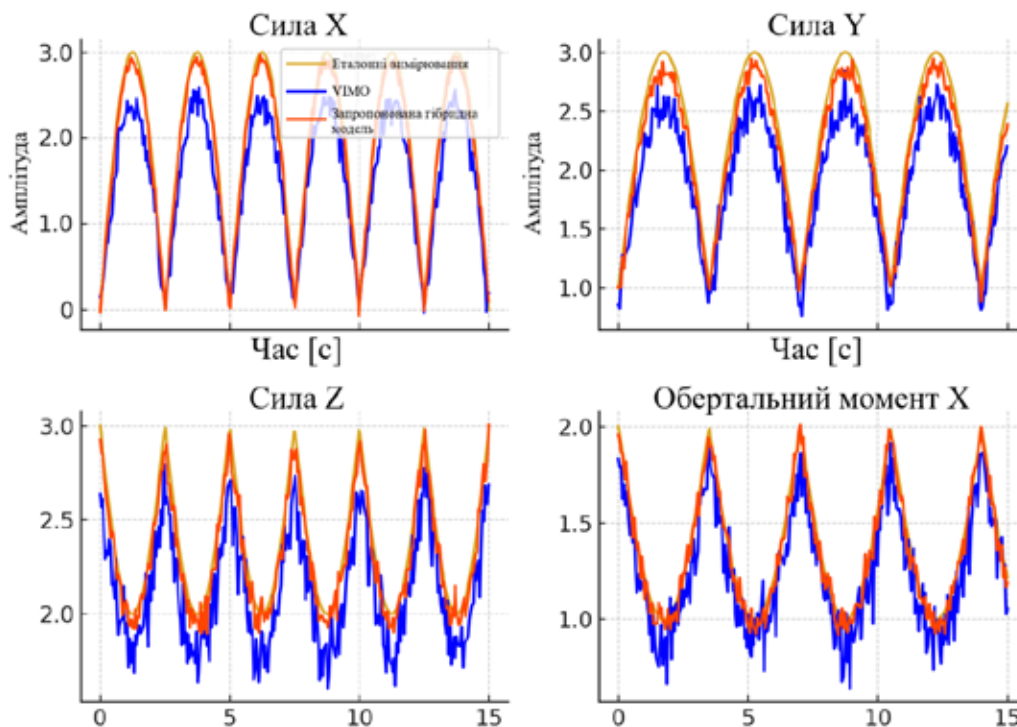

Рис. 1. Порівняння вимірювань залишкової сили та обертового моменту для чотирьох сигнальних компонентів інтервалом у 15 с

На рисунку 1 зображено порівняння відстеження залишкової сили та обертового моменту в межах інтервалу 15 с. Чотири графіки показують окремі компоненти сили (X, Y, Z) та один приклад каналу крутного моменту. Жовта лінія відображає еталонне вимірювання з високою точністю за допомогою системи захоплення руху та тензодатчиків. Синя лінія – це стандартна базова модель по типу VIMO (Visual-Inertial Motion Odometry – візуально-інерційна одометрія руху), яка застосовує узагальнену параметричну динамічну модель квадрокоптера без явного урахування залишкових відхилень. Помаранчева лінія відповідає запропонованій гібридній моделі.

На кожному графіку видно, що гібридна модель точніше повторює реалістичні пікові значення та провали, включаючи стрибки аеродинамічного опору та невеликі падіння тягової сили, тоді як базова модель занижує ці показники, або відстає при різких поворотах та стрімких змінах тяги. Наприклад, на графіку «Сила Z», гібридна модель точніше відстежує варіації підйомної сили при коротких тягових імпульсах, скорочуючи залишкову похибку сили приблизно на 40% за весь інтервал. Графік «Обертальний момент Z» показує, що коливання моменту краще співпадають з виміряними мікроосциляціями порівняно із загальною базовою моделлю.

На повних тестових наборах середня абсолютна помилка траєкторії для положення та орієнтації знижується приблизно на 50% порівняно з суто фізичною версією та на 30% порівняно з рекурентним передбаченням, в якому не враховується фізика польоту.

ентації знижується приблизно на 50% порівняно з суто фізичною версією та на 30% порівняно з рекурентним передбаченням, в якому не враховується фізика польоту.

Висновки. В результаті проведеного дослідження була розроблена модель польоту FPV дрону на базі початкових параметрів польотного контролера. Розглянуто комплексну систему описання руху БПЛА враховуючи поступальний та обертальний рухи, сили тяги, обертальні моменти, випадкові дестабілізаційні явища та шуми сенсорів. Застосування EKF дозволило з'єднати фізичну модель із шумовими вимірюваннями та створити реалістичний механізм генерації синтетичних траєкторій. Проведена оцінка точності підтвердила ефективність запропонованого підходу при порівнянні з еталонними наборами даних. Подальші дослідження можуть зосереджуватися на адаптації моделі для навчання та тестування систем автономної навігації із використанням машинного навчання, оскільки вона дозволяє безпечно відтворювати критичні польотні ситуації без реального ризику для обладнання. Це відкриває можливості інтеграції синтетичних траєкторій у розробку алгоритмів розпізнавання складних динамічних умов, що є актуальним у контексті створення цифрових двійників та розширення можливостей віртуальних стендів для тестування програмного забезпечення БПЛА нового покоління.

Список літератури:

1. Koch W. Flight Controller Synthesis Via Deep Reinforcement Learning, 2019. DOI:10.48550/arXiv.1909.06493.
2. Sun K., Regan C.D., Gebre-Egziabher D. Observability and Performance Analysis of a Model-Free Synthetic Air Data Estimator. *Journal of Aircraft*, 2019. Vol. 56, No. 4. PP. 1471–1482. DOI:10.2514/1.C035290.
3. Loquercio A., Kaufmann E., Ranftl R., Dosovitskiy A., Koltun V., Scaramuzza D. Deep Drone Racing: from Simulation to Reality with Domain Randomization. *IEEE Transactions on Robotics*, 2019. DOI:10.48550/arXiv.1905.09727.
4. Amarasooriya P.M.D.S., Sandaruwan K.D. AI-Based 3D Simulation for Drone Flight Dynamics. *ICTer Journal*, 2025. Vol. 18, No. 2. DOI:10.4038/icter.v18i2.7288.
5. Yi S., Jin X., Wang Z., Liu Z., Zorzi M. Data-driven robust UAV position estimation in GPS signal-challenged environment, 2025. arXiv:2504.07842.
6. Shahrokhi S., Mahadev A., Becker A.T. Algorithms for shaping a particle swarm with a shared input by exploiting non-slip wall contacts. *Proceedings of the IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems (IROS)*, 2017. PP. 1–8. DOI: 10.1109/IROS.2017.8206294.
7. Hoffmann G., Huang H., Waslander S., Tomlin C. Quadrotor Helicopter Flight Dynamics and Control: Theory and Experiment. *Proceedings of the AIAA Guidance, Navigation, and Control Conference*, 2007. DOI: 10.2514/6.2007-6461.
8. Tay W.-B., Chan W.-L., Chong R.-O., Tay C.-M.J. Framework for Numerical 6DOF Simulation with Focus on a Wing Deforming UAV in Perch Landing. *Aerospace*, 2024. Vol. 11, No. 8. PP. 657. DOI:10.3390/aerospace11080657.
9. Novotňák J., Szőke Z., Kašper P., Šmelko M. Quadcopter Modeling Using a System for UAV Parameters Measurement. *Drones*, 2024. Vol. 8, No. 7. PP. 280. DOI:10.3390/drones8070280.

10. Adıgüzel F., Mumcu T.V. Height and Attitude Control of a Quadrotor UAV via Discrete-Time Backstepping. *Eskişehir Technical University Journal of Science and Technology A – Applied Sciences and Engineering*, 2020. Vol. 21, No. 3. PP. 396–406. DOI:10.18038/estubtda.667664.
11. Bouabdallah S., Murrieri P., Siegwart R. Design and Control of an Indoor Micro Quadrotor. *Proceedings of the IEEE International Conference on Robotics and Automation (ICRA)*, 2004. Vol. 5. PP. 4393–4398. DOI:10.1109/ROBOT.2004.1302409.
12. Geneva P. IMU Noise Model, 2023. Kalibr Wiki, ETH Zurich Autonomous Systems Lab. URL: <https://github.com/ethz-asl/kalibr/wiki/IMU-Noise-Model> (дата звернення 08.07.2025).
13. Lei B., Liu B., Wang C. Robust Geometric Control for a Quadrotor UAV with Extended Kalman Filter Estimation. *Actuators*, 2024. Vol. 13, No. 6. PP. 205. DOI: 10.3390/act13060205.

Kovalenko A.O., Zhuchenko O.A. FPV DRONE FLIGHT MODELING USING FLIGHT CONTROLLER INITIAL DATA

This work presents a study of the modeling FPV drone flight based on the initial parameters generated by the onboard flight controller at the moment of launch. The structure of the state vector is described, including position coordinates, orientation expressed either as Euler angles or quaternions, angular velocities, battery state, and environmental data that directly affect lift and air drag. The calculation of the thrust produced by each motor and the principle of summing these individual thrust values into the total force and torque acting on roll, pitch, and yaw are explained. A mathematical model describing the interaction of forces and torques with translational and rotational motion is provided, based on a six degrees of freedom (6DOF) system of equations. The importance of accounting for gyroscopic effects in rotational dynamics is emphasized. Particular attention is given to modeling random destabilizing influences and sensor noise, which are simulated as Gaussian noise to realistically reproduce external factors. The principle of applying an Extended Kalman Filter (EKF) is outlined; it combines the physical model and noisy sensor measurements to generate plausible synthetic flight trajectories. The need to evaluate the model's accuracy by comparing simulated trajectories to reference datasets is highlighted. The proposed approach enables the generation of large samples of flight data that incorporate realistic destabilizing influences and sensor errors, which is especially valuable for testing modern FPV drone control and navigation algorithms. Future research may focus on adapting the model for training and testing autonomous navigation systems using machine learning, as it allows critical flight scenarios to be safely reproduced without real-world risk to equipment. This opens opportunities to integrate synthetic trajectories into the development of algorithms for recognizing complex dynamic conditions, which is highly relevant for building digital twins and expanding the capabilities of virtual testbeds for next-generation UAV software verification.

Key words: state vector, Kalman filter, thrust force, torque, translational motion, quaternion, degree of freedom.

Дата надходження статті: 22.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Козак Л.М.

Інститут інформаційних технологій та систем
Національної академії наук України

Суровцев І.В.

Інститут інформаційних технологій та систем
Національної академії наук України

Романюк О.О.

Інститут інформаційних технологій та систем
Національної академії наук України

Пезенцалі Г.О.

Інститут інформаційних технологій та систем
Національної академії наук України

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ АКУМУЛЮВАННЯ, АНАЛІЗУ ТА ОБМІНУ ЦИФРОВИМИ МЕДИЧНИМИ ТА ЕКОЛОГІЧНИМИ ДАНИМИ

Для створення єдиної функційної мережі необхідно поєднати медичну інформаційну систему закладу охорони здоров'я, інформаційно-діагностичні системи та системи збереження та архівування цифрових медичних даних різного виду. Багато фахівців визначають вкрай актуальним розвиток електронної охорони здоров'я, телемедицини для об'єднання фахівців для спільного прийняття рішень щодо діагностування, лікування та реабілітації пацієнтів, активного залучення пацієнтів до піклування про своє здоров'я.

Мета – проаналізувати методи акумулювання, аналізування та обмінювання цифровими медичними та екологічними даними та надати описання інформаційної технології, яку розроблено з використанням цих методів задля забезпечення доступності цифрових медичних та екологічних даних для їхнього практичного використання.

Для оптимального функціонування сховища медичних даних, для забезпечення обміну ними між пацієнтом та лікарями, було розроблено інформаційну технологію (ІТ) акумулювання та обміну цифровими медичними та екологічними даними. Розроблена інформаційна технологія підтримує принципи інтероперабельності, доступності даних та неперервності процесів діагностування, лікування, реабілітації та профілактики. На чотирьох основних етапах ІТ здійснюється одержання, первинне акумулювання, аналізування та обмінювання збереженими цифровими даними. Для оперативного визначення ризиків появи захворювань людини внаслідок споживання забрудненої питної води застосовано сучасні переносні системи швидкого визначення вмісту хімічних речовин у воді (І етап ІТ) з подальшим аналізом за моделлю оцінювання неканцерогенного ризику (ІІІ етап ІТ), що забезпечує ефективну організацію роботи з даними вимірювань – їх збирання, передавання, зберігання, оброблення та аналіз.

Ключові слова: інформаційна технологія, прогностичні моделі, збереження, цифрові медичні дані, методи Data Mining, діагностування, лікування, реабілітація, профілактика, ризиків появи захворювань.

Постановка проблеми. Збір, оброблення, зберігання та аналіз медичних даних займає провідне місце для побудови електронної системи охорони здоров'я. Різноманітність цих даних, різноманітність джерел їх отримання ставить перед розробниками інформаційно-програмних засобів певні

проблеми. Однією з таких проблем є проблема обміну даними з збереженням відповідних медичних інформаційних стандартів. Для створення єдиної функційної мережі необхідно поєднати медичну інформаційну систему (МІС) закладу охорони здоров'я, інформаційно-діагностичні

системи (ІДС) та системи збереження та архівування цифрових медичних даних різного виду.

Іншою проблемою є великі обсяги цифрових медичних даних (ЦМД), і в першу чергу, цифрових медичних зображень (ЦМЗ) у закладі охорони здоров'я (ЗОЗ), що вимагає використання великого дискового простору для зберігання та якісних ресурсів для їхнього оброблення. Використання хмарних технологій дає змогу віртуально розширити мережеві сховища даних, надати до них доступ великій кількості користувачів, що сприяє зростанню якості надання медичних послуг.

Аналіз останніх публікацій. Прогрес розвитку інформаційних технологій у сфері охорони здоров'я сприяв створенню парадигми електронного здоров'я (eHealth), яка поєднує поняття про процеси одержання та акумулювання інформації про здоров'я людини, методи аналізу цієї інформації та засоби забезпечення доступності цифрових даних для їхнього практичного використання.

Електронне здоров'я (eHealth) – це термін, який описують як сферу, що розвивається на перетині медичної інформатики, охорони здоров'я та бізнесу, посиляючись на медичні послуги та інформацію, що її надають або поширюють засобами Інтернет і суміжними технологіями. У ширшому розумінні термін характеризує не лише технічний розвиток, але й спосіб мислення, ставлення до мережевого глобального мислення для покращення охорони здоров'я за використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Запланована на 2020–2025 роки та продовжена до 2027 року Глобальна стратегія Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) визначає основні завдання цифрової охорони здоров'я задля прискорення впровадження ефективних рішень щодо підтримки процесу надання медичної допомоги із застосуванням інформаційних технологій охорони здоров'я, орієнтованих на пацієнтів. У 2024 році ВООЗ було започатковано впровадження Smart AI Resource Assistant for Health (Розумний помічник зі штучним інтелектом для охорони здоров'я), який на основі застосування методів штучного інтелекту надає інформаційну підтримку лікувально-діагностичних процесів у таких важливих сферах, як онкологія, серцево-судинні захворювання, захворювання легень та діабету [1].

Одним з принципів цифрової охорони здоров'я у Глобальній стратегії ВООЗ визначено принцип персоналізації медицини. Орієнтування на відповідність цьому принципу збільшить поширення медичної інформації, тобто зумовить значне

зростання обсягів цифрових медичних даних на всіх рівнях їх зберігання. Але неодноразово підкреслено, що необхідно забезпечити конфіденційність під час оброблення персональних даних пацієнта, автономія та конфіденційність пацієнта. Підкреслено необхідність підтримки прозорості та інтерпретованості аналізу цифрових медичних даних з врахуванням етичних стандартів, коректного використання міжнародних інформаційних стандартів їхньої реєстрації та зберігання, а також убезпечення персональних даних пацієнта під час використання штучного інтелекту в системі охорони здоров'я [2] – [4].

Базуючись на результатах численних досліджень зміни стану здоров'я пацієнтів і окремих фізіологічних систем, українські фахівці з медичної інформатики застосували методи математичного моделювання для виявлення закономірностей реагування фізіологічних систем на різноманітні зовнішні чинники, ефективності діагностування стану цих систем організму людини та наданих програм лікування та реабілітації [5] – [9]. Ці та інші різноманітні моделі, а також міжнародні медичні інформаційні стандарти покладено в основу мобільних застосунків та інформаційних технологій підтримки прийняття рішень в сферах клінічної та превентивної медицини [10] – [12].

Аналізуючи сучасні напрями розвитку цифрової медицини та інформаційних систем як одного з поширенішого засобу реалізації її завдань, багато фахівців визначають вкрай актуальним розвиток електронної охорони здоров'я, телемедицини для об'єднання різних фахівців для спільного прийняття рішень щодо діагностування, лікування та реабілітації пацієнтів, активного залучення пацієнтів до піклування про своє здоров'я [13] – [15].

Постановка завдання. Наразі світовою медичною спільнотою визначено безперечне значення застосування інформаційних технологій цифрової медицини як вагомий чинник стимулювання розбудови електронної системи охорони здоров'я для підвищення рівня здоров'я населення кожної країни світу. Розроблення та застосування ефективних засобів цифрової медицини має особливе значення для України за умов воєнного стану.

Мета – проаналізувати методи акумулювання, аналізування та обмінювання цифровими медичними та екологічними даними та надати описання інформаційних технологій, які розроблено з використанням цих методів задля забезпечення доступності цифрових медичних та екологічних даних для їхнього практичного використання.

Виклад основного матеріалу. Технології

опрацювання та зберігання медичної та екологічної інформації мають як спільні риси, так і певні особливості, тому розглянемо такі технології із зазначенням їхніх характерних етапів. Сучасні інформаційні технології охоплюють сукупність методів аналізу інформації та їх збереження, тому різноманіття їхніх елементів зумовлює використання поняття технологічного модуля як функційно самостійної частини технології.

Джерела одержання цифрових медичних та екологічних даних. Початком будь якого медико-екологічного дослідження є одержання масиву даних, згідно із відповідними завданнями.

Для ефективного аналізу медичної інформації необхідно враховувати джерела її одержання. Для аналізу ЦМД треба розрізняти такі базові типи джерел: 1) результати лабораторних досліджень, тестувань у відділеннях функціональної діагностики поліклінік та у діагностичних центрах із застосуванням затверджених методик, протоколів та сертифікованих приладів, тобто об'єктивна інформація, за сучасними стандартами запису та верифікована медичними працівниками, і 2) результати прямого збору даних власно пацієнтом, які зараз отримуються здебільшого з використанням мобільних застосунків, тобто інформація без верифікації медичними фахівцями [16]. Для формалізації ЦМД другого типу обов'язково використовують спеціальні форми-шаблони, які мають виокремлені поля для внесення зібраних даних із забезпеченням необхідного формату.

Для одержання даних екологічного моніторингу, зокрема питної води, використовуються портативні прилади, з автономним електроживленням, надійними аналітичними властивостями, які надають можливість здійснювати моніторинг

у режимі реального часу. Таку портативну систему екологічного моніторингу води розроблено авторами в Інституті інформаційних технологій та систем НАН України, яка забезпечує швидке вимірювання концентрацій важких металів електрохімічними методами інверсійної хронопотенціометрії [17].

Інформаційна технологія акумулювання та обмінювання цифровими медичними та екологічними даними. Для оптимального функціонування сховища медичних даних, для забезпечення обміну ними між пацієнтом та лікарями, було розроблено інформаційну технологію (ІТ) акумулювання та обміну цифровими медичними та екологічними даними (рис. 1).

Як же попередньо було зазначено, І етап – це одержання інформації з різних джерел даних про здоров'я: біометричні дані пацієнта, результати анкетування стану здоров'я, дані досліджень за допомогою інструментальних діагностичних систем (цифрові медичні зображення чи сигнали), цифрові медичні записи від лікаря-лаборанта чи сімейного лікаря тощо. Якщо мова йде про аналіз чинників довкілля, які впливають на стан здоров'я особи, на цьому етапі визначається концентрації хімічних речовин, зокрема концентрація важких металів та йонів у питній воді.

Основним процесом на II етапі є зберігання, це може бути реалізовано як у локальних цифрових сховищах закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) чи установах екологічного контролю, так і у хмарних сховищах (зокрема PACS та інші сервери зберігання). На основі розробленого тривірневого методу зберігання використано поетапний варіант, коли дані певний час зберігаються локально, а потім переносяться на зовнішні сховища тривалого зберігання.

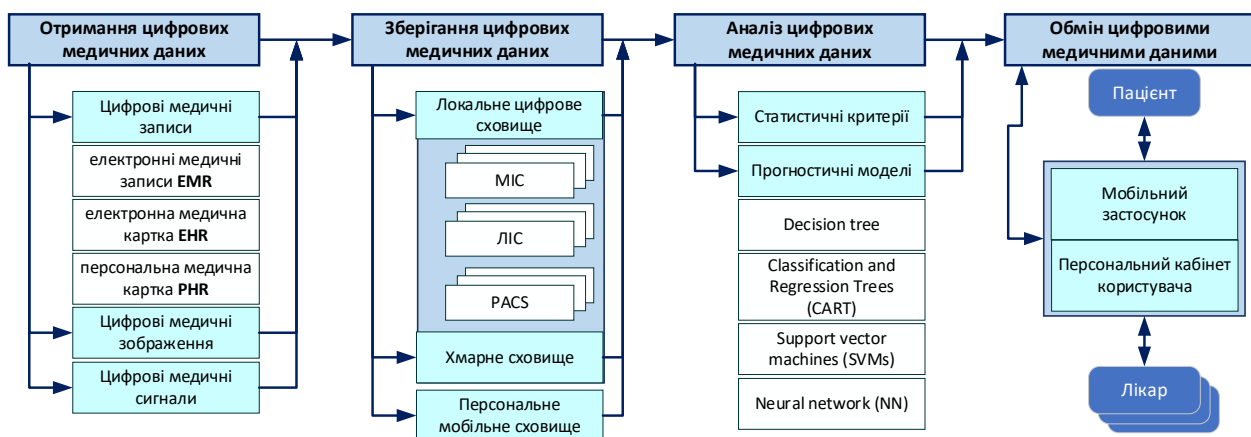

Рис. 1. Загальна структура інформаційної технології

Для персональних медичних карток пацієнта необхідно використовувати персональне мобільне сховище, яке також розміщено на хмарних сервісах. Наразі в Україні функціонує загальнодержавна Електронна система охорони здоров'я (ЕСОЗ), в центральну базу (ЦБД ЕСОЗ) якої заносяться електронні медичні записи пацієнтів лікарями ЗОЗ, проте доступ до цих даних пересічним громадянам значно обмежено, ними у певному обсязі можуть користуватися лише зареєстровані та верифіковані медичні працівники.

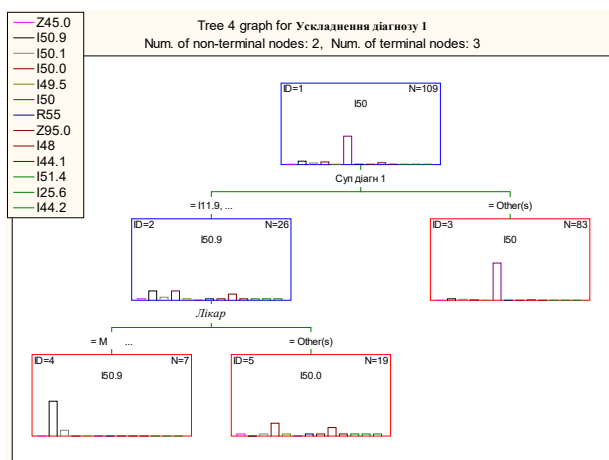
На III етапі здійснюється аналіз збережених даних за актуальними завданнями. Використано статистичні критерії та прогностичні моделі за методами Data Mining: методи дерев рішень, метод опорних векторів (Support vector machine -SVM), нейронні мережі. За розробленими моделями (метод дерев рішень), розрахованих за алгоритмом CART (Classification And Regression Tree), лікарю надається конкретна та точна інформація за поставленими завданнями. Так наприклад, результат класифікації ускладнень (точність 80%) надав змогу визначити найчастіші ускладнення у пацієнтів кардіологічного профілю та залежність результату лікування від визначених чинників (рис. 2).

Також на цьому етапі оцінюється ризик для здоров'я та аналізується одержані результати оцінювання ризиків появи захворювань людини внаслідок споживання забрудненої питної води. Для цього використано безпорогову модель оцінювання потенційного неканцерогенного ризику, що базується на ймовірних оцінках розвитку несприятливих ефектів.

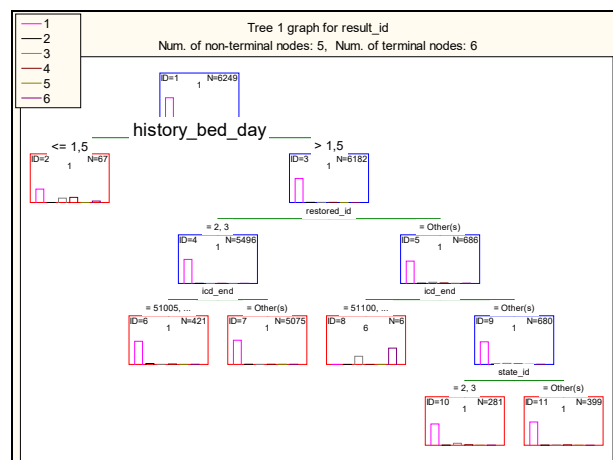
IV етап – це обмін цифровими медичними даними між пацієнтом та медичними працівниками різних ЗОЗ. За допомогою мобільного застосунку або персонального кабінету користувача отримуються дані з різних сховищ ЗОЗ та записуються до персонального мобільного сховища пацієнта для того щоб, по-перше, інформація про стан здоров'я була повною та актуальною, по-друге, лікар мав доступ до даних які генерує пацієнт особисто, наприклад, щоденник моніторингу артеріального тиску або рівня глюкози крові, щоб розуміти динаміку зміну стану та ефективність призначених ліків. Цей етап найбільш технологічно складний, адже потрібно акумулювати дані з різних джерел до персонального сховища, а також забезпечити безпечну передачу цих даних.

Висновки. Розроблена інформаційна технологія підтримує принципи інтероперабельності, доступності даних та неперервності процесів діагностування, лікування, реабілітації та профілактики. На чотирьох основних етапах ІТ здійснюється одержання, первинне акумулювання, аналізування та обмінювання збереженими цифровими даними.

Для оперативного визначення ризиків появи захворювань людини внаслідок споживання забрудненої питної води застосовано сучасні переносні системи швидкого визначення вмісту хімічних речовин у воді (I етап ІТ) з подальшим аналізом за моделлю оцінювання неканцерогенного ризику (III етап ІТ), що забезпечує ефективну організацію роботи з даними вимірювань – їх збирання, передавання, зберігання, оброблення та аналіз.

а)

б)

Рис. 2. Визначення ускладнень (а) та залежності результату лікування від чинників: діагноз, кількість ліжко-днів, повторюваність госпіталізації (б)

Список літератури:

1. Hagen J. World Health Assembly extends Global Strategy on Digital Health to 2027. May 23, 2025. URL: <https://www.mobihealthnews.com/news/world-health-assembly-extends-global-strategy-digital-health-2027>
2. Jeyaraman M., Balaji S., Jeyaraman N., Yadav S. Unraveling the ethical enigma: artificial intelligence in healthcare. *Cureus*. 2023. 15(8). e43262. <https://doi.org/10.7759/cureus.43262>
3. Hovhannisyan K., Bogacki P., Colabuono C.A., Lofù D., Marabello M. V., Maxwell B. E. "Towards a Healthcare Cybersecurity Certification Scheme," 2021 International Conference on Cyber Situational Awareness, Data Analytics and Assessment, Dublin, Ireland, 2021, pp. 1-9. <https://doi.org/10.1109/CyberSA52016.2021.9478255>
4. Caine K., Hanania R. Patients want granular privacy control over health information in electronic medical records. *Journal of the American Medical Informatics Association*. 2013. Vol. 20, no. 1. P. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.1136/amiajnl-2012-001023>
5. Fainzilberg L. S. New Opportunities of Phasegraphy in Medical Practice *Science and Innovation*. 2017. Vol. 13. Issue 3 P. 37-50. <https://doi.org/10.15407/scine13.03.037>
6. Kaplin I. V., Kochina M. L., Demin Yu. A., Firsov O. H. The System of Intraocular Pressure Assessment Using Interference Eye Pictures. *Cybernetics and Computer Engineering*. 2019, 1(195), pp. 64-81. <https://doi.org/10.15407/kvt195.01.064>
7. Yermakova I. I., Potter A. W., Raimundo A. M., Xu X., Hancock J. W., Oliveira A. V. M. Use of thermoregulatory models to evaluate heat stress in industrial environments. *Journal of Environmental Research and Public Health*, 2022, vol. 19 (13), 7950. <https://doi.org/10.3390/ijerph19137950>
8. Yermakova I.I., Montgomery L.D., Potter A.W. Mathematical model of human responses to open air and water immersion. *Journal of Sport and Human Performance*. 2022. vol. 10(1). pp. 30–45. <https://doi.org/10.12922/jshp.v12i1.196>
9. Kopilevich V. A., Surovtsev I. V., Galimova V. M., Maksin V. I. , Mank V. V. Control of Trace Amounts of Selenium in Drinking Waters Using the Pulse Inverse Chronopotentiometry Method. *Journal of water chemistry and technology*. 2018. Vol. 40. No. 6. P. 343–347. <https://doi.org/10.3103/S1063455X1806005X>
10. Vovk M. I., Halian Ye. B., Kutsiak O. A. Computer Software & Hardware Complex for Personal Oral Speech Restoration after a Stroke. *Sci. innov*. 2020. Vol. 16, № 1(91). pp. 54–68. <https://doi.org/10.15407/scine15.05.054>
11. Kovalenko O. S., Mishchenko R. F., Kozak L. M. Transformation of Clinical Decision Support Systems into FHIR Structures to Ensure Quality of Medical Care. *Cybernetics and Computer Engineering*. 2019. 4(198). pp. 78–94. <https://doi.org/10.15407/kvt198.04.078>
12. Kryvova O. A., Kozak L. M. Information Technology for Classification of Donosological and Pathological States Using the Ensemble of Data Mining Methods. *Cybernetics and Computer Engineering*. 2021. 1(203). pp 77–96. <https://doi.org/10.15407/kvt203.01.077>
13. Abbasgholizadeh Rahimi S., Légaré F., Sharma G., et all. Application of Artificial Intelligence in Community-Based Primary Health Care: Systematic Scoping Review and Critical Appraisal. *J Med Internet Res*. 2021 Sep 3. 23(9). e29839. <https://doi.org/10.2196/29839>
14. Bouhadana D., Lu X. H., Luo J. W., et all. Clinical Applications of Machine Learning for Urolithiasis and Benign Prostatic Hyperplasia: A Systematic Review. *J Endourol*. 2023 Apr. 37(4). 474–494. <https://doi.org/10.1089/end.2022.0311>
15. Lupton D. Critical perspectives on digital health technologies. *Sociology compass*. 2014. Vol. 8, no. 12. P. 1344–1359. <https://doi.org/10.1111/soc4.12226>
16. Romanyuk O., Kozak L., Kovalenko O. Formation of an interoperable information environment of digital medicine: personal medical data. *Science and innovation*. 2021. Vol. 17, No. 5. Pp. 50–62. <https://doi.org/10.15407/scine17.05.050>
17. Surovtsev I., Stepashko V., Galimova V., Savchenko-Syniakova Ye. System Modeling of a Multicomponent Differential Signal of Stripping Chronopotentiometry. In: Kazymyr, V., et al. Mathematical Modeling and Simulation of Systems. MODS 2024. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2025. vol 1391. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-90735-7_3
18. Kozak L. M., Kovalenko O. S., Surovtsev I. V. Basic Components of the Software Modules Construction for Obtaining, Storing and Exchanging Medical and Environmental Information. *Cybernetics and Computer Engineering*. 2023. 3(213). pp 53–68. <https://doi.org/10.15407/kvt213.03.053>
19. França R.P., Monteiro F.C.B, Arthur R., Iano Yu. An overview of the impact of PACS as health informatics and technology e-health in healthcare management. In: Cognitive Systems and Signal Processing in Image Processing. *Academic Press*. 2022. Pages 101–128. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780128244104000076>

Kozak L.M., Surovtsev I.V., Romanyuk O.O., Pezentsali H.O. INFORMATION TECHNOLOGIES FOR ACQUISITION, ANALYSIS AND EXCHANGE OF DIGITAL MEDICAL AND ENVIRONMENTAL DATA

It is necessary to combine the medical information system of a healthcare institution, information and diagnostic systems and systems for storing and archiving digital medical data of various types to create a single functional network. Many experts consider the development of electronic healthcare and telemedicine to be extremely relevant for uniting different specialists for joint decision-making on the diagnosis, treatment and rehabilitation of patients, and for actively involving patients in caring for their health.

The purpose of this article is to analyze the methods of accumulating, analyzing and exchanging digital medical and environmental data and to provide a description of the information technology developed using these methods to ensure the availability of digital medical and environmental data for their practical use.

For the optimal functioning of the medical data repository, to ensure their exchange between the patient and physicians, an information technology (IT) for accumulating and exchanging digital medical and environmental data was developed. This information technology supports the principles of interoperability, data availability and continuity of the processes of diagnosis, treatment, rehabilitation and prevention. At the four main stages of IT, the obtaining, initial accumulation, analysing and exchanging of stored digital data are carried out. To promptly determine the risks of human diseases due to the consumption of contaminated drinking water, modern portable systems for rapid determination of the content of chemicals in water (stage I of IT) were used with subsequent analysis using the non-carcinogenic risk assessment model (stage III of IT), which ensures effective organization of work with measurement data – their collection, transmission, storage, processing and analysis.

Key words: *information technology, prognostic models, storage, digital medical data, statistical criteria, Data Mining methods, diagnosis, treatment, rehabilitation, prevention, risks of diseases, content of chemicals in water.*

Дата надходження статті: 24.11

Костромін А.А.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Голубєв Л.П.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Ківа І.Л.**

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ АНАЛІЗОМ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУВАННЯ

Стаття присвячена започаткуванню для розробки програмного забезпечення інформаційної системи моніторингу якості програмного забезпечення з інтелектуальним аналізом результатів тестування.

У статті розглянуто інтеграцію сучасних методів аналізу логів у процес автоматизованого тестування програмного забезпечення. Основну увагу приділено порівнянню підходів скриптового аналізу логів із застосуванням бібліотек `numpy` та `scipy.stats` і інтелектуального аналізу із використанням великих мовних моделей `LLaMA`. Розроблений прототип системи успішно інтегрований в пайплайн `Jenkins`, що дозволяє автоматично виконувати тести, обробляти результати та генерувати висновки й рекомендації для кінцевих користувачів.

Скриптовий аналіз забезпечує швидкість і надійність обробки логів, дозволяючи швидко отримувати базові метрики тестування, такі як час виконання тестів, кількість успішних, провалених та пропущених тестів, а також виявляти аномалії. Використання регулярних виразів та статистичних методів дозволяє автоматизувати цей процес і виділяти основні проблеми у виконанні тестів.

Інтелектуальний аналіз, у свою чергу, додає додатковий рівень глибини та інтерпретації даних. Завдяки використанню моделей машинного навчання, таких як `LLaMA`, система може класифікувати помилки, виявляти системні проблеми, створювати текстові рекомендації для покращення тестового середовища та прогнозувати ризики. Це дозволяє системі не лише виявляти поточні проблеми, але й пропонувати шляхи їх вирішення.

Окрім того, стаття акцентує увагу на перевагах інтеграції такої системи в `CI/CD` процеси. Це дозволяє забезпечити безперервний зворотній зв'язок для команди тестувальників та розробників, дозволяючи автоматично реагувати на критичні помилки та оптимізувати процес тестування. Генеровані рекомендації включають покращення використання програмного коду, оптимізацію часу підготовки тестів, перехід на більш надійні методи та моніторинг ресурсів для уникнення витоків.

Запропонована система є гнучкою та легко адаптується до потреб різних проектів. Вона може бути розширена для підтримки інших бібліотек тестування, інтеграції з хмарними технологіями для зберігання та аналізу логів або використання більш складних моделей `LLaMA`. Таким чином, запропонована система є ефективним рішенням для забезпечення високої якості програмного забезпечення в умовах сучасних вимог до автоматизації тестування.

Ключові слова: автоматизоване тестування, автоматизація процесів, якість програмного забезпечення, інформаційна системи, штучний інтелект.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні системи для моніторингу якості програмного забезпечення стикаються з низкою проблем, пов'язаних із обробкою великих обсягів даних, що генеруються в процесі тестування. Значна

кількість популярних інструментів мають обмежений функціонал для глибокого аналізу результатів тестування, а також часто характеризуються незручним інтерфейсом користувача. Це знижує швидкість і точність прийняття рішень розроб-

никами, які займаються усуненням виявлених помилок. Зокрема, аналіз результатів тестів часто зводиться до ручного перегляду даних без можливості автоматичного виявлення закономірностей чи прогнозування потенційних проблем.

З іншого боку, розвиток сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, відкриває нові можливості для автоматизації аналізу результатів тестування. Використання інтелектуальних алгоритмів дозволяє не лише знаходити приховані дефекти в програмному забезпеченні, а й прогнозувати їх появу, швидко класифікувати та надавати рекомендації, оптимізуючи тим самим процес розробки. Отже, інтеграція таких інновацій у системи моніторингу якості є важливим завданням.

Важливість даної проблематики підтверджується потребою у вдосконаленні процесів забезпечення якості програмного забезпечення. У сучасному світі, де програмні продукти стають дедалі складнішими, а їх якість – критично важливою. Створення зручних, ефективних і функціональних інформаційних систем для автоматизації тестування та аналізу результатів стає нагальною потребою. Виходячи з цього, розробка таких систем із залученням штучного інтелекту є дуже актуальною темою сьогодення.

Забезпечення якості ПЗ базується на постійному моніторингу результатів тестування та впровадженні інтелектуальних методів їх аналізу для своєчасного виявлення дефектів і підвищення надійності системи в цілому. При цьому інформаційні системи моніторингу якості повинні бути інтегрованими в процес CI/CD, автоматизуючи збір і обробку результатів тестових прогонів і надаючи зручні звіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному світі забезпечення якості програмного забезпечення (ПЗ) відіграє важливу роль, а зростаючі обсяги даних, отриманих в процесі тестування, вимагають нових підходів до їх обробки. За останні роки з'явився ряд рішень, які інтегрують штучний інтелект (ШІ) і машинне навчання (МН) у процеси моніторингу якості ПЗ, зокрема для автоматизованого аналізу результатів тестування. Основна ідея таких систем полягає не лише у зборі метрик (наприклад, скільки тестів пройшло/завалилось), але й у використанні алгоритмів ШІ для пошуку закономірностей, аномалій і прогнозів у масивах тестових даних [1-3].

Один із ключових напрямів досліджень – це створення аналітичних панелей, які дозволяють візуалізувати метрики тестування та аналізувати

історичні тренди. Наприклад, сервіс Applitools Test Insights використовує ШІ для виділення ключових метрик і трендів, що дозволяє командам оцінювати якість ПЗ за допомогою аналізу історичних даних [5].

Ще одним напрямом є оптимізація тестової стратегії за допомогою ШІ. Наприклад, платформи algoQA та AlgoShack застосовують ML-моделі для аналізу зв'язків між тест-кейсами та змінами в коді. Після виконання тестів система ідентифікує тести, які найбільше корелюють із новими функціями, і автоматично запускає їх, що дозволяє уникнути повного прогону тестового набору після кожної зміни [6].

Проте, незважаючи на досягнення, у цій сфері залишаються відкритими низка питань. По-перше, якість даних, які використовуються для навчання моделей МН, є критичним фактором. Нестача репрезентативних наборів даних або невірне класифікування помилок може призводити до помилкових висновків. Крім того, однією з проблем є відсутність єдиних стандартів інтеграції інструментів. Наприклад, такі інструменти як Jira, Jenkins чи TestRail мають різні формати обміну даними, що ускладнює створення уніфікованих систем моніторингу. Також недостатньо уваги приділяється тестуванню не-функціональних характеристик, таких як продуктивність, безпека чи аналітика [7].

Ще одним важливим напрямом, який потребує подальшого вдосконалення, є адаптивність таких систем для мобільних пристроїв. Хоча більшість існуючих панелей орієнтовані на десктопні інтерфейси, зростає потреба в адаптивному дизайні, який дозволить зручно переглядати результати тестування на мобільних пристроях. Це особливо важливо для команд, які активно працюють у розподілених середовищах, де доступ до звітів із мобільного телефону може бути критично важливим.

Крім того, інтеграція з інструментами автоматизації, такими як Jenkins, є ще одним перспективним напрямом. Створення єдиної системи, яка зможе не лише запускати тестування, але й автоматично аналізувати результати та генерувати звіти у зручному для користувача форматі, значно спростить процес забезпечення якості ПЗ.

Таким чином, можна зробити висновок, що, хоча існує багато досягнень у сфері моніторингу якості ПЗ, особливу увагу слід приділити порівнянню різних методів аналізу результатів тестування разом з продуктивністю й забезпеченням рекомендацій для удосконалення процесів і безпеки та інтеграції з існуючими DevOps-інстру-

ментами. Ці аспекти мають потенціал для значного покращення ефективності та зручності використання таких систем.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та порівняння методів тестування та автоматизації процесів тестування. Доцільність використання сучасних моделей для інтелектуального аналізу тестових результатів. Визначення вимог до архітектури системи моніторингу з інтеграцією ШІ-модулів для класифікації результатів з прогнозуванням можливих ризиків та наданням рекомендацій. Розробка прототипу інформаційної системи, що автоматично збирає дані з тестових фреймворків та виконує аналіз результатів із застосуванням великих мовних моделей. Порівняння результатів різних методів аналізу з традиційними методами аналізу тестових результатів.

Об'єктом дослідження є процес створення та експлуатації інформаційних систем моніторингу якості програмного забезпечення.

Предметом дослідження є порівняння методів та алгоритмів аналізу результатів тестування ПЗ для автоматичного виявлення та класифікації дефектів.

Виклад основного матеріалу. Запропонована система моніторингу якості програмного забезпечення побудована на інтеграції автоматизованого тестування з використанням Selenium, бібліотеки pytest, а також засобів для інтелектуального аналізу результатів тестування. Архітектура базується на пайплайні Jenkins, який забезпечує автоматичний запуск тестів, обробку результатів і подальший аналіз логів. Поглянемо на основні етапи роботи системи.

По-перше, усі функціональні тести реалізовані з використанням Selenium для перевірки веб-додатків. Для управління тестами використовується бібліотека pytest, яка дозволяє зручно структурувати тести, виконувати їх у паралельному режимі та генерувати докладні логи. Логи тестів зберігаються у визначеній директорії tests/logs для подальшого аналізу.

По-друге, Jenkins забезпечує автоматичний запуск тестів через налаштований пайплайн, що складається з наступних основних етапів:

1. Jenkins завантажує релізну гілку репозиторію, яка містить актуальні тести та конфігурації;
2. Створюється Python-віртуальне середовище, встановлюються необхідні залежності з requirements.txt;
3. Запуск серверу та виконання тестів;
4. Сервер запускається у фоновому режимі;
5. Виконуються тести за допомогою pytest, а результати записуються до лог-файлу;

6. Після завершення тестів сервер зупиняється;
7. Скриптовий аналіз результатів;
8. Інтелектуальний аналіз результатів з ШІ.

Основними точками будуть служити два методи аналізу результатів. В першому логи аналізуються скриптом, який використовує бібліотеки numpy та scipy.stats. Цей аналіз дозволяє:

- Визначити базові метрики, такі як час виконання тестів, кількість помилок тощо.
- Виконати статистичний аналіз для виявлення відхилень у результатах тестування.
- Класифікувати помилки за шаблонами для виділення ключових груп проблем.

На другому етапі здійснюється більш глибокий аналіз логів з використанням бібліотек llama та transformers. В даному випадку використовується модель open_llama_3b_code_instruct_0.1.Q8_0.gguf. Аналіз включає: За допомогою моделей машинного навчання логи класифікуються за успішними та провальними. На наступному кроці проводиться детальний аналіз тестів зі статусом Failed, Skipped де розписуються винятки та джерела помилок, а також можливі системні проблеми. На наступному кроці проводиться пошук явних та неявних залежностей в тестах для виявлення складних аномалій, які можуть пов'язувати тести. На наступному кроці проводиться аналіз ресурсів, тобто найбільший затрачений час на тестування. В кінці повторний аналіз усіх результатів та надання рекомендацій для уникнення ризиків і підвищення ефективності тестування.

Підсумовуючи вище сказане, запропонована архітектура дозволяє ефективно інтегрувати інтелектуальний аналіз у процес тестування, забезпечуючи високу якість та стабільність програмного забезпечення. В свою чергу, використання пайплайнів забезпечує автоматичне тестування і аналіз логів. Подвійний аналіз дозволяє оперативно отримувати розширені результати з рекомендаціями та базовими метриками тестування.

Для створення прототипу інформаційної системи з використанням ШІ було здійснено декілька етапів: наведено опис програмних і апаратних засобів, даних та методів, які були використані для розробки інформаційної системи моніторингу якості ПЗ з інтелектуальним аналізом результатів тестування. Описано стек технологій (мова програмування, бібліотеки для використання LLM та автоматизації тестування), конфігурація пайплайнів, структуру вхідних даних і підхід до їх підготовки, методи аналізу даних.

Як основний інструмент розробки обрана мова програмування Python 3.10, що підтримує всі

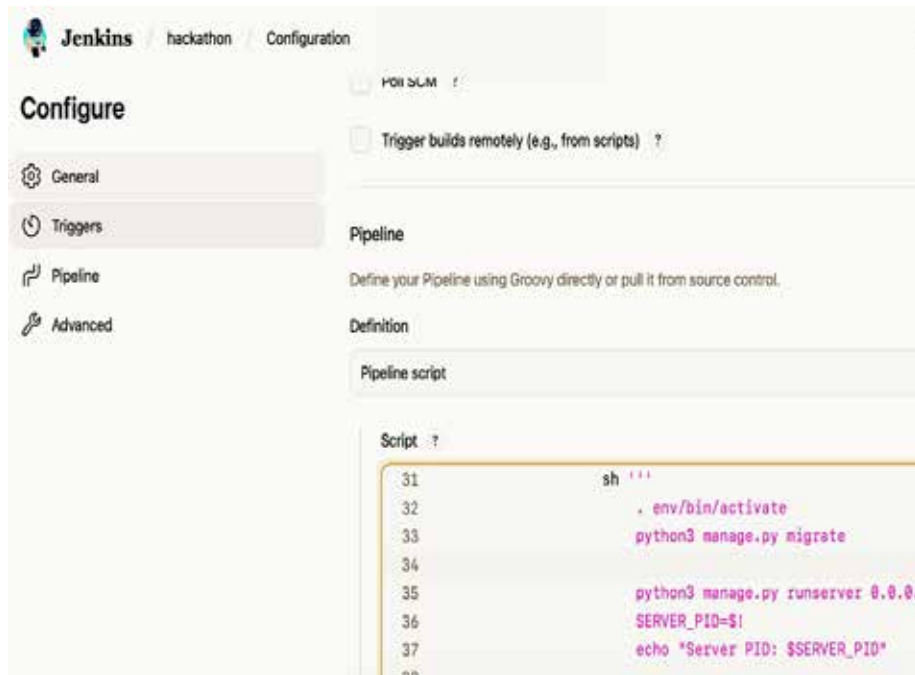

Рис. 2. Приклад програмного забезпечення Jenkins

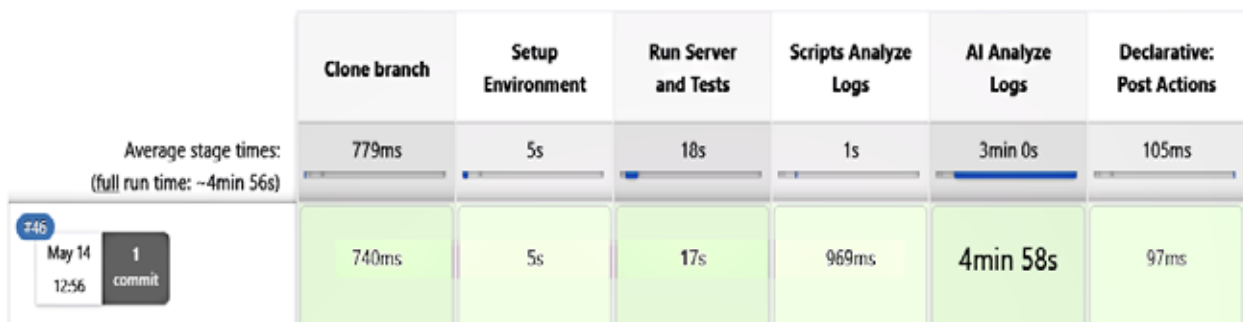

Рис. 3. Пайплайн автоматизації

```
def parse_test_logs(logs: list[str]):
    time_pattern = re.compile(r"(\d+\.\d+)s (setup|teardown|call)\s+([\w/:\.]+)")
    status_pattern = re.compile(r"(=|s+)(\d+ failed, \d+ passed)")

    test_times = []
    statuses = []

    for line in logs:
        time_match = re.search(time_pattern, line)
        if time_match:
            time = float(time_match.group(1))
            phase = time_match.group(2)
            test_name = time_match.group(3)
            test_times.append((test_name, phase, time))

        status_match = re.search(status_pattern, line)
        if status_match:
            statuses.append(status_match.group(2))

    return test_times, statuses
```

Рис. 4. Фрагмент коду для скриптового аналізу


```

Аналіз часу виконання:

Фаза: setup
  Кількість виконань: 5
  Середній час: 5.27s
  Максимальний час: 9.21s
  Мінімальний час: 0.95s

Фаза: teardown
  Кількість виконань: 5
  Середній час: 0.11s
  Максимальний час: 0.17s
  Мінімальний час: 0.01s

Фаза: call
  Кількість виконань: 5
  Середній час: 0.62s
  Максимальний час: 2.49s
  Мінімальний час: 0.05s

Аномалії:
  Тест: tests/selenium_tests/auth/test_login_negative.py::test_failed_login, Фаза: setup, Час: 9.21s

```

Рис. 5. Фрагмент вихідних даних для скриптового аналізу

```

def llama_analysis(logs: str, classification: str) -> str:
    prompt = f"""
    Analyze the following test logs and provide a short summary:\n\n{logs}\nOverall classification:
    {classification}\n\nSummary:
    """
    inputs = tokenizer(prompt, return_tensors="pt")
    outputs = model.generate(inputs.input_ids, max_length=1000)
    summary = tokenizer.decode(outputs[0])
    return summary

```

Рис. 6. Фрагмент коду для інтелектуального аналізу

Як бачимо, час на аналіз виявився дуже малим. Всього лише 969 мс., що свідчить про гарну швидкість коду. Зауважимо, що усі дані перевіряються з строго визначеною структурою. У випадку, якщо вхідні дані змінять свою структуру, то скрипт не зможе провалідувати та проаналізувати дані.

Проаналізувавши результати, можемо виявити наступні переваги та обмеження скриптового підходу:

Переваги:

- Висока швидкість виконання;
- Простота реалізації;
- Можливість отримання базових метрик без надлишкових обчислень.

Обмеження:

- Немає можливості генерувати глибокі висновки чи рекомендації;
- Залежність від заздалегідь визначених правил.

Аналіз з використанням штучного інтелекту відповідає за більш глибоку перевірку логів на основі алгоритмів та методів великих мовних

моделей. В процесі обробки виконується класифікація тестів для визначення загальних тенденцій. Також проводиться детальний аналіз тестів, що не пройшли з різних причин, де описуються винятки та джерела помилок. Паралельно проводиться пошук явних та неявних залежностей для виявлення аномалій та транзитивних залежностей. Додатково аналізуються тести, які зайняли найбільше ресурсів та часу на тестування. В кінці ШІ підсумовує результати та надає рекомендацій для підвищення ефективності тестування. На рис. 6 зображено фрагмент коду, який відповідає за використання відповідних бібліотек для інтелектуального аналізу.

На цьому прикладі ми бачимо, що код виглядає не сильно важким та об'ємним для розуміння, бо вся логіка криється всередині моделі. На рис. 7 зображено фрагмент результатів інтелектуального аналізу. Він виявився набагато більшим та розгорнутим ніж його попередник.

```

**Test Outcomes & Patterns:**

  * **Passed tests:** `test_failed_login`, `test_successful_login`,
  `test_authorized_page_access` (3 tests)
  * **Failed tests:** `test_logout`, `test_create_new_item` (2 tests)
  * **Skipped tests:** None
  * **Errorneous tests:** None

  There are no flaky tests identified in this test session, as each test has a consistent
  outcome. Failures are isolated to specific modules, specifically `tests/selenium_tests/auth/
  test_logout.py` and `tests/selenium_tests/common/test_create_new_item.py`.

**Test Dependencies:**

  * There are no explicit dependencies between tests identified in this test session.
  * However, the use of Selenium WebDriver and the shared resources (e.g., browser sessions)
  may introduce implicit dependencies between tests.

**Error Analysis:**

  * **Exceptions:**
    + `InvalidSelectorException`: Unable to locate an element with the XPath expression `//
    a[contains(@href, '/sign/logout/')]`
    + `NoSuchElementException`: Unable to locate element with the XPath expression `//
    td[contains(text(), 'Новий предмет')]`
  * **Error origins:**
    + The `InvalidSelectorException` originates from the `test_logout` test, specifically
    from the line where the test attempts to locate the logout link.
    + The `NoSuchElementException` originates from the `test_create_new_item` test,
    specifically from the line where the test attempts to locate the element with the text "Новий
    предмет".

```

Рис. 7. Приклад результатів інтелектуального аналізу

В даному випадку, час на аналіз виявився навпаки – великим. Майже 5 хвилин, що свідчить про повільне виконання коду. Зауважимо, що час може бути набагато більшим, через великі обчислення моделі. Для прикладу використовувалась модель `open_llama_3b_code_instruct_0.1.Q8_0.gguf`, яка має 3 мільярди параметрів та 8-бітне квантування, що зменшує розмір моделі, але може знижувати точність і збільшувати час інференсу [8] на слабкому залізі. Це особливо критично при відсутності GPU–прискорення або обмеженій оперативній пам'яті. Тут криється багато підводних каменів, які одразу не кидаються в очі. Наприклад, якщо для обчислень використовувати CPU (процесор) замість GPU (відеокарти), це змушує модель виконувати матричні операції послідовно, що різко збільшує затримки. Тож потрібно досить потужне обладнання з декількома GPU для швидкого обрахунку відповіді.

Проаналізувавши результати, можемо виявити наступні переваги та обмеження аналізу штучного інтелекту:

Переваги:

- Можливість створення більш глибоких інсайтів;
- Генерація текстових висновків та рекомендацій;
- Аналіз від апаратної до програмної частини;
- Гнучкість у навчанні моделей для нових типів даних;

– Має усі можливості скриптового підходу та сильно його перевершує.

Обмеження:

- Набагато більша обчислювальна складність порівняно зі скриптовим аналізом;
- Сильна залежність від апаратних можливостей системи, на якій буде запускатись інфраструктура.
- Залежність від якості вхідних даних і попередньої класифікації.

Висновки. У даному дослідженні розглянуто інтеграцію сучасних методів аналізу результатів автоматизованого тестування програмного забезпечення. Розроблено прототип системи що базується на комбінації скриптового аналізу та інтелектуального аналізу із застосуванням аналітичних та спеціалізованих бібліотек для аналітики даних та генерації висновків за допомогою великих мовних моделей. Система забезпечує автоматичний збір логів під час виконання тестів та їх подальший аналіз у кілька етапів. Результати інтегруються в CI/CD процес, забезпечуючи зворотний зв'язок для команд розробників і тестувальників. Запропонована архітектура системи дозволяє легко адаптувати алгоритми аналізу до нових сценаріїв, розширювати можливості ШІ–моделей та інтегрувати нові інструменти для подальшої взаємодії з результатами.

Подальший розвиток системи може включати автоматичне звітування на основі результатів аналізу. До прикладу, запуск тестів та їх аналіз у разі вияв-

лення оновлення програмного забезпечення розробниками. Також подальша розробка може включати розширене програмне забезпечення зі зручним інтерфейсом для кінцевого користувача як менеджера,

тестувальника, розробника, тощо. Доцільно також буде використання хмарних сервісів для зберігання, обробки та візуалізації результатів, що дозволить масштабувати систему для великих проєктів.

Список літератури:

1. Козаченко І.В., Кисельов, Г.Д. Автоматизація тестування програмних застосунків з використанням методів машинного навчання, С.10–11 <https://ela.kpi.ua/items/c09f9b0f-39c8-4c88-a7e1-571b7576c0d2> (application date: 22.04.2025).
2. What is AI Software Testing? Sujatha R: website URL: <https://www.digitalocean.com/resources/articles/ai-software-testing> (application date: 25.04.2025).
3. Smart Test Execution and Analysis of Results. AlgoShack: website URL: <https://medium.com/%40algoshack/smart-test-execution-and-analysis-of-results-5eba88919056> (application date: 27.04.2025).
4. Official Python documentation: website URL: <https://www.python.org/doc/> (application date: 28.04.2025).
5. Applitools Documentation, website URL: <https://applitools.com/docs/> (application date: 02.05.2025).
6. Як за допомогою тестів пришвидшити реліз, website URL: <https://dou.ua/lenta/articles/how-testing-speed-up-release/> (application date: 06.05.2025).
7. Японська генеративна модель AI Scientist спробувала змінити власний код, website URL: <https://cikavosti.com/yaponska-generativna-model-ai-scientist-sprobuvala-zminyty-vlasnyj-kod/> (application date: 10.05.2025).
8. AI Reliability Engineering – третя епоха SRE, website URL: <https://dou.ua/forums/topic/53359/> (application date: 12.05.2025).

Kostromin A.A., Holubiev L.P., Kiva I.L. INFORMATION SYSTEM FOR MONITORING SOFTWARE QUALITY WITH INTELLIGENT ANALYSIS OF TEST RESULTS

The article is devoted to the introduction of an information system for monitoring software quality with intelligent analysis of test results for software development.

The article considers the integration of modern log analysis methods into the process of automated software testing. The main attention is paid to the comparison of approaches to scripted log analysis using the numpy and scipy.stats libraries and intelligent analysis using large llama language models. The developed prototype of the system has been successfully integrated into the Jenkins pipeline, which allows you to automatically run tests, process results, and generate conclusions and recommendations for end users.

Script analysis provides speed and reliability of log processing, allowing you to quickly obtain basic testing metrics, such as test execution time, the number of successful, failed, and missed tests, as well as identify anomalies. The use of regular expressions and statistical methods allows you to automate this process and highlight the main problems in the execution of tests.

Intelligent analysis, in turn, adds an additional level of depth and interpretation of data. Thanks to the use of machine learning models, such as llama, the system can classify errors, detect system problems, create text recommendations for improving the test environment and predict risks. This allows the system not only to detect current problems, but also to suggest ways to solve them.

In addition, the article focuses on the advantages of integrating such a system into CI/CD processes. This allows you to provide continuous feedback for the team of testers and developers, allowing you to automatically respond to critical errors and optimize the testing process. The generated recommendations include improving the use of program code, optimizing test preparation time, switching to more reliable methods and monitoring resources to avoid leaks.

The proposed system is flexible and easily adaptable to the needs of different projects. It can be extended to support other testing libraries, integrate with cloud technologies for storing and analyzing logs, or use more complex AI models. Thus, the proposed system is an effective solution for ensuring high software quality in the conditions of modern requirements for test automation.

Key words: *automated testing, process automation, software quality, information systems, artificial intelligence.*

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 03.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

UDC 004.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2025.6.2/25>**Kostyuchenko A.V.**

Zhytomyr Polytechnic State University

Kushnir N.O.

Zhytomyr Polytechnic State University

Loktikova T.M.

Zhytomyr Polytechnic State University

DEVELOPMENT AND RESEARCH OF EFFECTIVE DEEP LEARNING MODELS FOR IMPROVING THE RESOLUTION OF IMAGES AND VIDEO SEQUENCES

Super-resolution (SR) of images and video sequences is a fundamental task in computer vision that aims to recover high-quality details from low-resolution input data. The end result is a high-resolution version of the original image or video, which is key to improving visual quality, increasing detail, and enhancing the accuracy of computer vision algorithms. This technology has great practical significance, covering areas such as medical imaging to improve diagnostic accuracy, satellite imaging to monitor environmental changes, security and surveillance to improve video quality, digital media, and consumer electronics. In recent years, deep learning, particularly convolutional neural networks (CNN) and generative adversarial networks (GAN), has led to significant breakthroughs in this field, enabling high-quality restoration. The article provides an overview of existing SR architectures, with a detailed analysis of well-known models such as Real-ESRAN and RT4KSR, identifying their advantages when applied in real-world scenarios. Taking into account the differences between synthetic and real degradations, as well as the need to balance quality and computational efficiency, a modified simplified architecture for real-time image scaling up to 4K is proposed, focused on practical deployment. The architecture includes five major improvements: tile processing with overlapping to reduce artifacts at tile boundaries; dynamic image scaling that adapts operations to available resources; optimization through quantization to reduce memory and computational complexity; convenient replacement of blocks of the corresponding model with simpler analogues without significant loss of quality; use of a set of heuristics for processing video sequences, ensuring temporal consistency and avoiding flickering. Possible ways to implement these improvements, their impact on performance and image quality, and methods for evaluating the results are considered. The proposed approach aims to overcome current limitations and facilitate the practical deployment of image enlargement systems.

Key words: resolution, image, video, processing, scaling, deep learning, neural networks.

Formulation of the problem. Super-resolution (SR) of images and videos is a fundamental task in computer vision that aims to reconstruct high-quality images or video sequences from their low-resolution (LR) counterparts. This procedure, also known as image scaling, interpolation, enlargement, or expansion, aims to restore lost detail and clarity, which is important for many practical applications. Image super-resolution (ISR) is a machine learning task where the goal is to increase the resolution of an image, typically by a factor of 4 or more, while preserving its content and details [1]. In turn, video super-resolution (VSR) extends this concept to dynamic sequences, requiring not only spatial enhancement but also

maintaining temporal consistency between frames [2]. Standard methods usually work on perfectly distorted data, but in reality, images undergo complex distortions (zoom, noise, JPEG artifacts). The use of generative adversarial neural networks (GANs) has significantly improved visual quality, but they can create artifacts or require a lot of computing power. In addition, it is important for video to use temporal information (frame reuse) to avoid reprocessing each frame and reduce latency. Thus, the task lies in creating efficient and high-quality SR models that will ensure high accuracy and speed.

Analysis of recent research and publications. A significant breakthrough in improving image res-

olution has been achieved with the advent of deep learning. Deep learning-based methods have largely surpassed traditional interpolation-based approaches (e.g., bicubic), which are often characterized by excessive smoothing and the appearance of artifacts. Since around 2011, the introduction of convolutional neural networks (CNNs) has had a significant impact, establishing their dominance in the field of SR for almost a decade. Later, between 2017 and 2023, the integration of generative adversarial networks (GANs) and Transformer architectures led to exponential growth in SR research [3].

There has been a noticeable shift away from models optimized primarily for traditional pixel metrics, namely Peak Signal-to-Noise Ratio (PSNR) and Structural Similarity Index (SSIM), to models implemented based on GAN and with perceptual losses, which provide more visually pleasing and realistic results. Despite significant progress, some aspects of the resolution enhancement task remain unresolved, creating opportunities for further research and innovation. Current research trends include: developing effective dynamic network models that can adapt to content complexity; analyzing multi-scale architectures for improved generalization and flexible scaling for different images magnification factors; integration of attention mechanisms to improve feature representation and computational efficiency by focusing on relevant parts of the image; development of complex degradation models to address the challenges of image degradation in reality.

Model mismatch is one of the main challenges. Although deep learning has significantly improved SR, the mismatch between the degradation models used for training and the complex, unknown degradations that occur in low-resolution images remains a problem. Models trained on simplified synthetic data (e.g., downsampled using bicubic interpolation) typically perform poorly on real images due to complex degradations that arise from camera systems, image editing, and internet transmission. This is not just a technical detail, but a significant obstacle to the practical deployment of the model. This problem highlights that future research and practical solutions should prioritize robust degradation modeling or “blind” resolution enhancement techniques, as the model’s robustness to real-world inputs is as important as its theoretical peak performance on baseline test sets.

Achieving both high perceptual quality and real-time performance, especially for 4K resolution, remains a significant challenge due to the high memory and computational costs of state-of-the-art mod-

els. Although GANs have improved perceptual quality, they can sometimes introduce unwanted artifacts, namely hard lines, unnatural noise, jagged edges, color distortion, or color shifts. Most existing models lack the internal flexibility to dynamically adapt to changing input conditions (e.g., different input resolutions, changing frame rate requirements for video streams) in real time without the need for separate models or intensive retraining. The effective use of temporal information in video sequences to improve quality and maintain consistency between frames, while achieving real-time performance, remains a challenging area of research [4]. This work will address these issues in a comprehensive manner.

Task statement. The goal of the research is to improve deep learning models by creating our own optimized model for scaling images and video sequences, taking into account real computing resources.

Outline of the main material of the study. Before describing the architecture of our own optimized model, let’s look at the two main architectures on which it is based, namely Real-ESRGAN [5] and RT4KSR [6].

Real-ESRGAN is a network based on generative adversarial networks with ultra-high resolution (ESRGAN) with improved training on synthetic data. Real-ESRGAN features a specific degradation generation process (including blurring, noise, compression) and an upgraded discriminator (UNet with spectral normalization), which allows the model to successfully restore the textures of real images, thereby surpassing existing methods in terms of visual quality. The Real-ESRGAN network supports image scaling with arbitrary ratios, and a special RealESRGAN_x2plus model has been released for twofold (x2) magnification. In addition, Real-ESRGAN implements tile processing with the ability to specify the tile size in order to process large images in parts to reduce the amount of memory used.

That is, Real-ESRGAN, trained on complex synthetic data, is capable of improving details and effectively removing unpleasant artifacts for common real images, demonstrating high visual performance compared to previous methods on various test datasets.

RT4KSR is a core architecture specifically designed to solve the problem of achieving real-time performance for 4K resolution on commercial graphics processors. Starting with a simple scheme, the model gradually became more complex: important high-frequency details are highlighted in the early layers and then downsampled through deep feature maps, which reduces the amount of computation

while maintaining the fidelity of the reconstruction. RT4KSR uses pixel-unshuffle operations to transfer smaller-scale details to deep feature maps and structural reparameterization to speed up processing. According to the results obtained, the network outperforms bicubic scaling: for example, for a twofold image enlargement (1080→4K), PSNR increases from 33.916 to 34.193, and SSIM from 0.8829 to 0.8848. The network demonstrates successful preservation of detail at a much lower cost in terms of time compared to standard super-resolvers.

Based on the architectures described above, we created our own RealTimeSR architecture, which became the basis for developing a resolution enhancement model optimized for real-time applications. It includes several basic components that are common in modern SR architectures aimed at improving the efficiency and quality of image and video sequence processing.

The RealTimeSR network is designed to scale images up to 4K, improving efficiency through the use of deep but small 3x3 kernels, residual connections, pixel shuffle operations to increase size, and channel attention.

The network begins with a Conv convolutional layer with a 3x3 kernel, which converts three input channels (RGB) into nc feature channels (64 by default). This is followed by a ReLU activation function.

The model is based on a chain of eight residual blocks (RB). Each RB includes two Conv layers with a 3x3 kernel with padding to preserve spatial dimensions, Batch Normalization (BN) after each Conv layer, and a ReLU activation function after the first BN. An important component of the model is the Channel Attention mechanism [7], which is integrated into each residual block RB. This mechanism uses global average pooling (AdaptiveAvgPool2d) and max pooling (AdaptiveMaxPool2d) to aggregate spatial information, and then applies a nonlinear transformation (two linear layers with ReLU and Sigmoid activation functions) to compute weights for each channel. Thus, the weights scale the output features, allowing the model to dynamically focus on more informative channels. The output of the convolutional layers with the channel attention mechanism is added to the input residual tensor, which helps overcome the vanishing gradient problem and facilitates the training of deep networks.

After the Residual Block chain, another Conv convolution layer with BN is applied, designed for further processing of features before directly increasing the resolution.

Next, the PixelShuffle pixel rearrangement layer is used [8]. First, the Conv convolution layer transforms nc feature channels into $nc \cdot n^2$ channels, which is equal to nc multiplied by the square of the enlargement factor. Then PixelShuffle rearranges the channel elements into spatial coordinates, effectively increasing the height and width of the image by n times. The model ends with a final Conv convolution layer, which converts the feature channels back into three RGB channels.

Schematically, the RealTimeSR architecture can be represented as shown in Fig. 1: the input RGB image enters a set of nc feature maps, then passes through eight residual blocks with channel attention, then is reduced to the same number nc , and finally the image is enlarged. This architecture combines efficient processing (due to its depth and pixel rearrangement) with adaptive channel attention. At one time, Residual Channel Attention Networks (RCAN) showed that a deep network with attention channels is effective, so a similar one was implemented inside each residual block. After scaling, the output convolutional layer restores a high-resolution three-channel color image.

The basic architecture of RealTimeSR already includes elements that contribute to high quality (residual connections, channel attention) and efficiency (pixel-shuffle). However, further improvements are needed to achieve the highest performance and adaptability for real-time 4K applications, especially considering complex real-world degradations and resource constraints.

It is proposed to integrate five major improvements into the basic architecture of RealTimeSR and its training process.

Processing images and videos with 4K or higher resolution can quickly exhaust the VRAM memory of a graphics processing unit (GPU), especially on commercial devices with limited resources. Even if the model can handle large images, this can lead to a significant increase in rendering time, so an alternative solution is needed to remedy this situation.

The best solution was to split the image into smaller parts tiles or patches each of which is processed separately, instead of processing the entire image as a whole. To avoid artifacts at the tile boundaries (e.g., seams), an “overlap” strategy is used. Each tile is processed with an additional “halo” or “ghost area” around it, equal to half the receptive field of the network. After processing, only the central part of each tile (Zone of Responsibility) without overlap is used to reconstruct the final image, and the overlap is discarded [9].

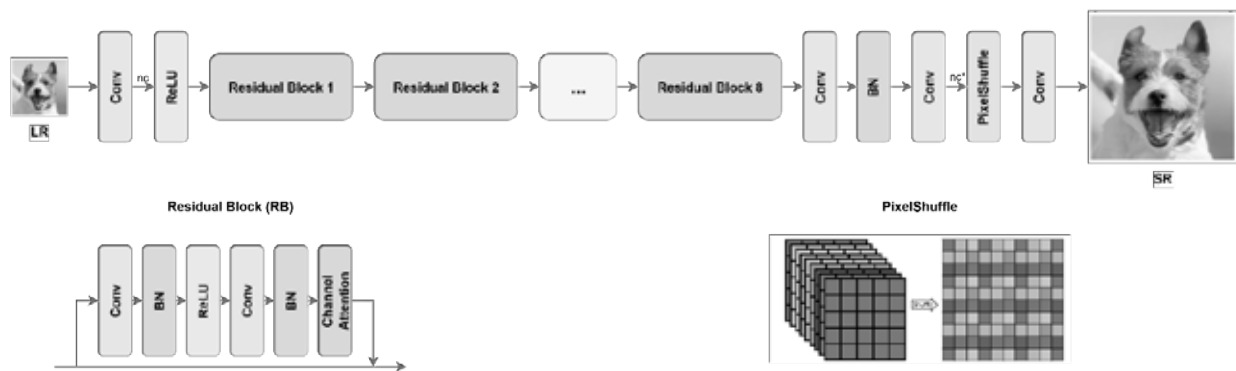

Fig. 1. Basic architecture of RealTimeSR

Thus, thanks to the division, VRAM usage is reduced, since only part of the image is stored in memory at a time. The proposed approach effectively eliminates artifacts at the boundaries, ensuring seamless reconstruction. Additionally, the tile size can be adapted to the available GPU memory, making the system more flexible and resistant to different hardware configurations.

Most existing models built on RT4KSR and ESR-GAN are developed and trained for a fixed scaling factor, which also limits their flexibility, requiring separate models or retraining for different scaling needs.

This project implements a multi-scale architecture and logic for automatically selecting the scaling factor (2, 3, or 4) depending on the size of the input frame or the desired frame rate. The idea is as follows: if the source image is small or the system has processing speed requirements, the model selects a smaller scale (x2 or x3) to avoid increasing computational costs. Compared to a rigidly fixed x4 solution, the dynamic approach maintains high quality when processing speed needs to be changed [10].

To adapt the model to mobile and edge devices, the accuracy of some of its parameters is reduced. In particular, the model is converted to FP16 or INT8 format using the NVIDIA TensorRT tool to reduce the size of the model and speed up processing. According to research, special methods after training quantization can reduce processing time by 54% for some SR models with an imperceptible drop in quality. For example, by removing clipped activations in some approaches, processing delays are significantly reduced and model stability is improved with INT8 quantization [11]. This work uses standard PyTorch/TensorRT quantization schemes and a representative dataset to adjust the scales to avoid significant artifacts. The result is a model that runs two to three times faster on modern GPUs with FP16/INT8 com-

pared to FP32, while PSNR and SSIM metrics change by no more than a few tenths of a point.

The replacement of conventional Residual Blocks with simpler blocks has been investigated. One option is to use the C3 block of the YOLOv5 model, which divides feature maps into two parts: one part is processed by a sequence of convolutional layers, and the other is passed through unchanged, after which the parts are combined. This is a technique for “thinning” features, which allows you to reduce the amount of computation without losing expressiveness. Another option is to use Ghost modules (GhostNet) or shift operations (GhostSR). GhostSR proposes generating “ghost” features using simple shifts to save over 40% of parameters and FLOPs while maintaining the same accuracy. Similarly, GhostNet shows that Ghost modules can reproduce information through simple linear transformations, which guarantees efficiency close to that of standard convolution [12]. It is planned to replace standard Residual Block convolutional blocks with Ghost blocks or MobileNetConv mobile convolutions. The latter use separate convolutional layers, which have long proven themselves to be effective for mobile networks [13]. All these replacements lead to a reduction in the amount of computation with a minimal decrease in PSNR and SSIM metrics.

For video, strategies will be implemented that allow not every frame to be processed completely again. Alternatively, previous results (or features) can be used to initialize the next frame. If some deep features have already been calculated in the previous frame, they can be transferred to the next frame using optical flow and spatial transformation [14]. For example, the BasicVSR architecture has shown that reusing features from neighboring frames and processing them sequentially can improve the quality and speed of video SR. A simple version of this approach can be implemented: when processing video frames, intermediate features will be stored and used as part

of the next input frame (before that, the frames will be aligned using optical flow). This approach will avoid repeated processing and bring the speed closer to real-time performance.

Let's move on to considering the implementation and training process of the model.

The RealTimeSR architecture is implemented in the PyTorch framework of the Python programming language. Balanced datasets of low (LR) and high (HR) resolution DFO image pairs (DIV2K + Flickr2K + OST) are used for training. L1 Loss (absolute pixel difference) was used as the loss function, as it correlates significantly with the PSNR metric. Adam was used as the optimizer.

The training procedure includes: for each mini-batch LR→HR transfer through the model, loss calculation, and backpropagation. After the training epoch, the average values of the PSNR and SSIM metrics are evaluated on the validation set. To avoid overly large images in the test, the SR output and HR target are cropped to the minimum common size. If PSNR improves, the current model is retained.

The training procedure uses channel attention, which obtains information for each block based on the average and maximum values of features across channels, and then generates a scaling factor through a two-layer FC block with a ReLU activation function. Thus, each Residual Block includes: two Conv convolutional layers with batch normalization BN, a ReLU activation function inside, channel attention, and an initial feature. Finally, after all the Residual Blocks, there is a series of upsampling layers: Conv → PixelShuffle → Conv, which forms the final SR image.

After training the model for 300 epochs, its effectiveness can be evaluated based on the results obtained. Experiments were conducted on standard test sets (Set5/Set14/BSD100) and on our own video sequences. Quality metrics – PSNR and SSIM – were calculated in the restored range [0,1] of pixel values. Table 1 shows a comparison of model testing using

bicubic interpolation, Real-ESRGAN, RT4KSR, and RealTimeSR (Set14).

As can be seen from the table, the basic RealTimeSR architecture demonstrates better results (PSNR, SSIM) compared to other scaling methods. At the same time, RealTimeSR provides a value of approximately 33.21 PSNR metrics on this set, primarily due to the use of additional channel attention blocks.

The same dataset was also used to evaluate the processing speed of models in real time. This test did not include Real-ESRGAN, as it is not designed to work in real time.

Table 1

**Comparison of model testing results
on the Set14 dataset**

Method	PSNR (RGB)	SSIM (RGB)
Bicubic	31.24	0.8625
Real-ESRGAN	29.15	0.7843
RT4KSR	33.51	0.9212
RealTimeSR	33.21	0.9116

Table 2 shows the average processing time per image and the corresponding frame rate obtained during testing. As can be seen from the table, the model built using the proposed RealTimeSR architecture has a shorter processing time and a higher frame rate per second compared to the RT4KSR architecture. This confirms that RealTimeSR is suitable for use in real-time mode.

Table 2

**Comparison of processing time
and frame rate during testing**

Method	Processing speed (s)	Frames per second
RT4KSR	0.0425	24.17
RealTimeSR	0.0299	33.40

Fig. 2 shows an example of restoring a 720p 4K image using RealTimeSR: on the left is the low-resolution output, in the center is the result of the model's work, and on the right is the original 4K image. As you can see, the model successfully restores fine details (leaves, bridge, castle) without noticeable artifacts.

Fig. 2. Image restoration to 4K

To demonstrate the difference between the approaches, the results of other methods were reproduced. Fig. 3 shows a comparison of the outputs of several algorithms on the same input frames.

Real-ESRGAN restores very sharp details (e.g., leaves) significantly better than conventional interpolation, but also generates additional details compared to other methods. RT4KSR and RealTimeSR show almost identical results, although the former produces a visually better option.

Performance was also compared graphically: GPU load decreases almost proportionally to tile area, while accuracy remains stable at ~10–20% overlap. Quantization to FP16 format reduced processing time by approximately 1.8 times without a noticeable decrease in PSNR metrics. The transition to the INT8 format provides an approximately 1.5-fold increase in speed but requires careful calibration (the model's own PSNR dropped by only 0.2–0.3 dB after optimal post-training quantization (OPTQ)) [15].

The proposed modifications (temporal processing, dynamic scaling, quantization, simple blocks, temporal heuristics) to the basic architecture have made it possible to create a model that is close to real-time performance when playing 4K. At the same time, image quality remains among the highest in the category of “effective SR systems”.

Conclusions. The article discusses issues of effective resolution enhancement of images and video sequences using deep learning. Existing architectures are described: Real-ESRGAN (for real images) and RT4KSR (for real-time operation up to 4K), their shortcomings and limitations in terms of resource usage and adaptability are identified. The proposed RealTimeSR architecture uses Channel Attention and pixel-shuffle operations, as well as five significant improvements: tile processing with overlap to reduce memory usage; dynamic selection of image magnification scale (x2, x3, x4) to ensure system flexibility; quantization to FP16 or INT8 formats for adaptation to mobile devices; use of simple blocks in the model (Ghost, MobileNet) to reduce the amount of computation; use of information from previous video frames to speed up their processing.

Experimental testing of the implemented model using RealTimeSR's own architecture showed that the proposed approach ensures its proximity to the base models in terms of PSNR and SSIM metrics at a significantly higher image processing speed. In particular, this approach achieves results that are better than bicubic scaling, close to the results of competing models Real-ESRGAN and RT4KSR, and this is done with resources suitable for practical implementation. In the future, we plan to fully integrate the BasicVSR architecture for video and deploy it on devices with limited resources.

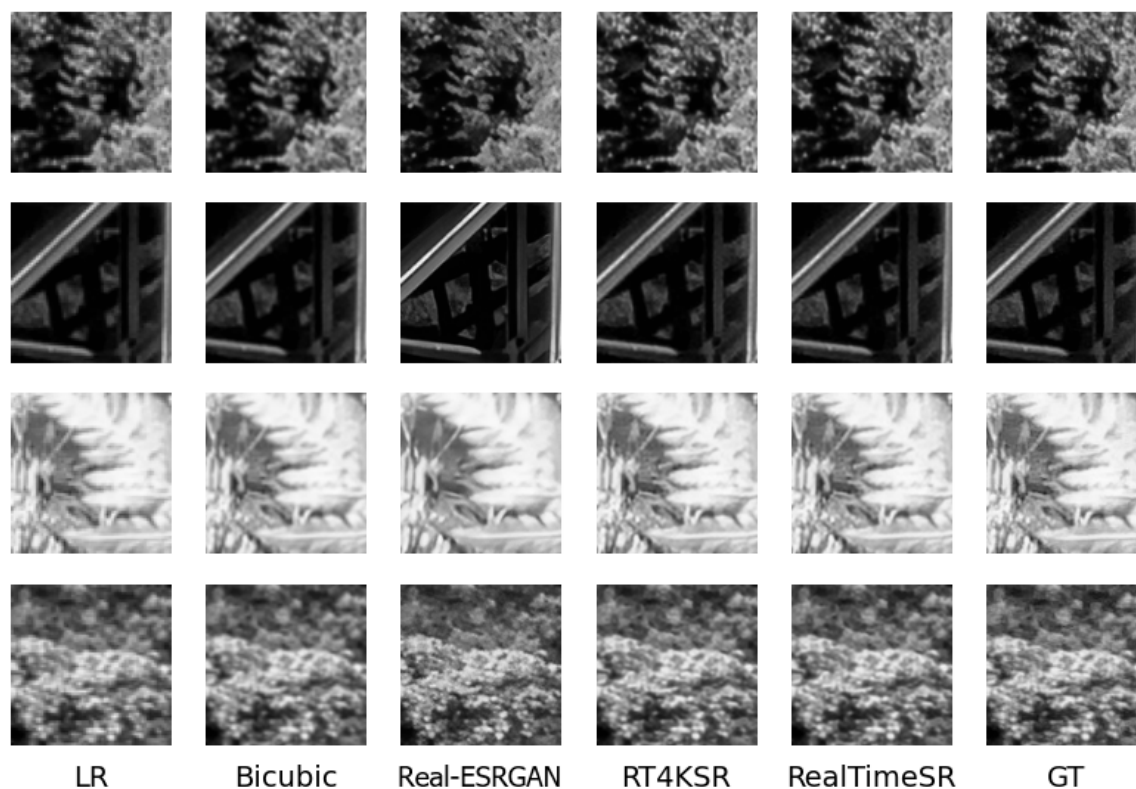

Fig. 3. Comparison of model performance results using different methods

Bibliography:

1. Image super-resolution: A comprehensive review, recent trends, challenges and applications / D. C. Lepcha et al. Information Fusion. 2023. Vol. 91. P. 230–260.
2. Arbitrary-Scale Video Super-Resolution with Structural and Textural Priors / W. Shang et al. arXiv. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2407.09919>.
3. Unlocking Super-Resolution in Computer Vision. Number Analytics - AI Statistical Software. URL: <https://www.numberanalytics.com/blog/ultimate-guide-super-resolution-computer-vision>.
4. A single video super-resolution GAN for multiple downsampling operators based on pseudo-inverse image formation models / S. López-Tapia et al. Digital Signal Processing. 2020. Vol. 104. P. 102801. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dsp.2020.102801>.
5. Real-ESRGAN: Training Real-World Blind Super-Resolution with Pure Synthetic Data / X. Wang et al. arXiv. 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2107.10833>.
6. Towards Real-Time 4K Image Super-Resolution / E. Zamfir et al. CVPRW. 2023. URL: https://openaccess.thecvf.com/content/CVPR2023W/NTIRE/html/Zamfir_Towards_Real-Time_4K_Image_Super-Resolution_CVPRW_2023_paper.html.
7. Image Super-Resolution Using Very Deep Residual Channel Attention Networks / Y. Zhang et al. ECCV. 2018. URL: https://openaccess.thecvf.com/content_ECCV_2018/html/Yulun_Zhang_Image_Super-Resolution_Using_ECCV_2018_paper.html.
8. Combining Attention Module and Pixel Shuffle for License Plate Super-Resolution / V. Nascimento et al. arXiv. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2210.16836>.
9. Majurski M., Bajcsy P. Exact Tile-Based Segmentation Inference for Images Larger than GPU Memory. *Journal of Research of the National Institute of Standards and Technology*. 2021. Vol. 126. URL: <https://doi.org/10.6028/jres.126.009>.
10. Muhammad W., Aramvith S. Multi-Scale Inception Based Super-Resolution Using Deep Learning Approach. *Electronics*. 2019. Vol. 8, no. 8. P. 892. URL: <https://doi.org/10.3390/electronics8080892>.
11. Towards Clip-Free Quantized Super-Resolution Networks: How to Tame Representative Images / A. Kalay et al. arXiv. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2308.11365>.
12. GhostSR: Learning Ghost Features for Efficient Image Super-Resolution / Y. Nie et al. arXiv. 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2101.08525>.
13. MobileNets: Efficient Convolutional Neural Networks for Mobile Vision Applications / A. Howard et al. arXiv. 2017. URL: <https://arxiv.org/abs/1704.04861>.
14. BasicVSR: The Search for Essential Components in Video Super-Resolution and Beyond / K. Chan et al. arXiv. 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2012.0218>.
15. Crudu V. Boost TensorFlow Serving Performance with TensorRT Optimization. Custom software development company. URL: <https://moldstud.com/articles/p-boost-tensorflow-serving-performance-with-tensorrt-optimization>.

Костюченко А.В., Кушнір Н.О., Локтікова Т.М. РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ГЛИБОКОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РОЗДІЛЬНОЇ ЗДАТНОСТІ ЗОБРАЖЕНЬ І ВІДЕОПОСЛІДОВНОСТЕЙ

Підвищення роздільної здатності (Super-Resolution, SR) зображень та відеопослідовностей є фундаментальною задачею в галузі комп'ютерного зору, яка має на меті відновити високоякісні деталі з низькороздільних вхідних даних. Кінцевим результатом є версія вихідного зображення або відео з високою роздільною здатністю, що є ключовим для покращення візуальної якості, підвищення деталізації та збільшення точності алгоритмів комп'ютерного зору. Ця технологія має велике практичне значення, охоплюючи такі напрями, як медична візуалізація для підвищення точності діагнозів, супутникова зйомка для моніторингу екологічних змін, безпека та спостереження для покращення якості відеозаписів, цифрові медіа та побутова електроніка. За останні роки глибоке навчання, зокрема згорткові нейронні мережі (CNN) та генеративно змагальні мережі (GAN), призвело до значних проривів у цій галузі, дозволяючи досягти високої якості відновлення. У статті надано огляд існуючих архітектур SR, з детальним аналізом таких відомих моделей, як Real-ESRGAN та RT4KSR, визначивши їхні переваги при застосуванні в реальних сценаріях. Із урахуванням відмінностей між синтетичними та реальними деградаціями, а також необхідністю балансу між якістю та обчислювальною ефективністю, пропонується модифікована спрощена архітектура для масштабування зображень в реальному часі до 4K, орієнтована на практичне розгортання. Архітектура включає п'ять основних удосконалень: тайлову обробку з перекриттям для зменшення артефактів на межах тайлів; динамічне масштабування зображень, яке адаптує операції під доступні ресурси; оптимізацію через квантування для зменшення обсягу пам'яті та обчислювальної складності; зручну заміну блоків відповідної моделі простішими аналогами без значних втрат якості; використання набору евристик для обробки відеопослідовностей, що забезпечує часову узгодженість та уникнення мерехтіння. Розглядаються можливі способи впровадження цих удосконалень, їхній вплив на продуктивність та якість зображень, а також методи оцінки результатів роботи. Запропонований підхід спрямований на подолання нинішніх обмежень та сприяння більшій зручності практичного розгортання систем збільшення зображень.

Ключові слова: роздільна здатність, зображення, відео, обробка, масштабування, глибоке навчання, нейронні мережі.

Дата надходження статті: 25.10.2025

Дата прийняття статті: 13.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Крайнюк О.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Буц Ю.В.

Український державний університет залізничного транспорту

Пікрасов М.М.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Тютюник В.В.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Діденко Н.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

АЛГОРИТМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРСТІЙКОСТІ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ВИДАЧІ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Впровадження IoT-систем видачі ЗІЗ в умовах Індустрії 4.0 створює нові вектори кіберзагроз. Класичні централізовані архітектури через вразливість «єдиної точки відмови» схильні до функціонального паралічу при DDoS-атаках, що призводить до неприпустимих простоїв виробництва та порушення регламентів безпеки.

Мета дослідження полягає у забезпеченні кіберстійкості та безперервності бізнес-процесу видачі ЗІЗ в умовах деструктивних кібервпливів шляхом розробки архітектурно-алгоритмічного забезпечення на базі технології периферійних обчислень.

Методи дослідження. У роботі застосовано методи системного аналізу для виявлення вразливостей архітектур IoT, теорію автоматів для моделювання станів системи, а також методи імітаційного моделювання для верифікації ефективності запропонованих рішень.

Результати. Запропоновано перехід від класичної клієнт-серверної моделі до гібридної архітектури з децентралізацією логіки прийняття рішень. Розроблено алгоритм адаптивної кіберстійкості «Secure Fail-Safe», який реалізує тристановий автомат функціонування (Online/Degraded/Offline). Алгоритм забезпечує автоматичне перемикавання на локальний захищений кеш при втраті зв'язку, застосовуючи аварійні квоти для запобігання зловживанням. Для гарантування цілісності транзакцій в офлайн-режимі розроблено механізм криптографічної інкапсуляції записів з використанням технології хеш-ланцюжків на базі алгоритму SHA-256. Результати імітаційного моделювання підтвердили, що в умовах тривалої DDoS-атаки запропонована система забезпечує доступність сервісу на рівні понад 98%, на відміну від повної відмови класичних рішень.

Висновки. Реалізація розробленого алгоритмічного забезпечення дозволяє трансформувати вразливі вузли IoT у кіберстійкі системи, що відповідають вимогам стандартів ІЕС 62443-4-2. Запропоноване рішення гарантує фізичну доступність критичних ЗІЗ для персоналу незалежно від стану корпоративної мережі, мінімізуючи економічні втрати та ризики для життя працівників.

Ключові слова: кіберстійкість, алгоритм, автоматизація, безпека праці, захист, хешування, синхронізація, доступність, відмова, мережа.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції автоматизації промислових підприємств передбачають інтеграцію систем охорони праці в загальний цифровий контур виробництва [1, 2]. Тра-

диційні методи видачі засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) активно заміщуються автоматизованими системами видачі (САВ-ЗІЗ) [3], реалізованими на базі технологій Промислового Інтернету

речей (ІоТ). Такі системи забезпечують прозорість обліку, персоніфікацію відповідальності та оптимізацію логістики. Цифровізація виробничих процесів і впровадження ІоТ у системи видачі ЗІЗ підвищують ефективність, але водночас створюють нові вектори кібератак, зокрема DoS/DDoS, що можуть призвести до критичних збоїв у забезпеченні безпеки персоналу [4].

Проте, глибока інтеграція фізичних процесів безпеки з інформаційними технологіями створює нові вектори загроз. Архітектура більшості сучасних ІоТ-рішень побудована за централізованим принципом: кінцевий пристрій (вендинговий автомат) функціонує як клієнт, що повністю залежить від доступності хмарного сервера або корпоративної бази даних для авторизації транзакцій.

У такому середовищі кібербезпека виходить за межі захисту інформації і стає критичним фактором фізичної безпеки персоналу. Реалізація атаки на відмову в обслуговуванні (DoS/DDoS) або порушення мережевої зв'язності перетворює інтелектуальний автомат на нефункціональний об'єкт («dead node»). Наслідки такої відмови є катастрофічними для виробничого процесу: працівник фізично не може отримати необхідне захисне спорядження (наприклад, каску, респіратор або газоаналізатор). Це призводить до вимушеної зупинки робіт, що тягне за собою значні фінансові втрати, або, у гіршому випадку, провокує порушення регламенту безпеки, коли персонал приступає до роботи без належних ЗІЗ, наражаючи своє життя на небезпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вирішення цієї проблеми необхідно змістити фокус з класичного кіберзахисту (Cyber Security), спрямованого на запобігання атакам, на кіберстійкість (Cyber Resilience) – здатність системи адаптуватися та зберігати функціональність в умовах деструктивних кібервпливів [5, 6]. Використання розподілених event-triggered контролерів дозволяє зменшити навантаження на мережу та підвищити стійкість до DoS-атак, забезпечуючи збереження функціональності навіть при частковій втраті зв'язку [7].

Важливим напрямом підвищення живучості систем керування в умовах кіберзагроз є застосування методів модельно-прогнозуючого керування (МПК, англ. Model Predictive Control, MPC). Зокрема, розробка стійких MPC-алгоритмів, що базуються на механізмах перемикання функцій вартості та використанні інваріантних множин, дозволяє гарантувати стабільність функціонування об'єкта навіть під час тривалих атак на відмову в обслуговуванні (табл. 1) [8, 9]. Доповненням до цього підходу є впровадження спостерігачів стану, які забезпечують реконструкцію втрачених даних та компенсацію інформаційних розривів, що суттєво підвищує надійність контуру керування та мінімізує ризики критичних збоїв обладнання [10, 11].

У контексті ІоТ-систем охорони праці критично важливим є впровадження принципу Fail-Safe (безпечна відмова). У класичній інженерії цей термін означає проектування системи таким чином, щоб у разі поломки вона переходила у стан, що мінімізує шкоду. Стосовно автоматизованих систем видачі ЗІЗ, концепція Fail-Safe повинна інтерпретуватися як здатність пристрою автоматично переходити в автономний режим «аварійної видачі» при втраті зв'язку з сервером, забезпечуючи безперервність бізнес-процесу забезпечення працівників критичними засобами захисту, незважаючи на зовнішні кібератаки.

Як видно з аналізу (табл. 1), існуючі підходи здебільшого фокусуються на мережевому рівні захисту або складних математичних моделях керування, які потребують значних обчислювальних ресурсів. Водночас, питання забезпечення автономної роботи кінцевих пристроїв в умовах повної ізоляції від сервера залишається недостатньо висвітленим. Це обумовлює необхідність розробки спеціалізованого алгоритмічного забезпечення, яке поєднувало б принципи Fail-Safe з криптографічним захистом локальних даних.

Постановка завдання. Метою статті є забезпечення кіберстійкості (Cyber Resilience) та безперервності бізнес-процесу видачі засобів

Таблиця 1

Порівняння основних алгоритмічних підходів до кіберстійкості ІоТ-систем під час DoS-атак

Підхід	Опис/Механізм	Переваги для САВ-ЗІЗ
Moving Target Defense (MTD) [4]	Динамічна зміна топології, сервісів, маршрутів	Знижує ймовірність успішної атаки
Event-triggered/Periodic Control [6, 7, 12]	Контроль за подіями, зменшення трафіку, автономність	Підвищує стійкість, економить ресурси
Resilient Model Predictive Control (MPC) [5, 8, 9]	Прогнозування, інваріантні множини, перемикання функцій вартості	Гарантує стабільність при атаках
Observer-based Control [10, 11]	Відновлення стану системи при втраті даних	Зберігає контроль при DoS-атаках

індивідуального захисту в умовах деструктивних кібервпливів (DoS-атак) шляхом розробки архітектурно-алгоритмічного забезпечення на базі технології периферійних обчислень. *Завдання:*

- Проаналізувати вразливості централізованих ПоТ-архітектур до атак на відмову та обґрунтувати необхідність впровадження принципів кіберстійкості.

- Розробити гібридну архітектуру та алгоритм адаптивної кіберстійкості, що включає тристановий автомат функціонування та криптографічний захист транзакцій в офлайн-режимі.

- Здійснити імітаційне моделювання роботи системи для верифікації ефективності запропонованих рішень в умовах DDoS-атак.

Виклад основного матеріалу. 1. Аналіз вразливостей централізованої архітектури до атак на відмову в обслуговуванні. Більшість сучасних рішень ПоТ для промислової логістики побудовані за класичною клієнт-серверною архітектурою, де «інтелект» системи винесено у хмарне або корпоративне середовище. У такій моделі вендинговий автомат виконує роль «тонкого клієнта»: він зчитує ідентифікатор (RFID), передає запит на сервер, очікує валідації лімітів та команди на відкриття комірки.

Така архітектура створює єдину точку відмови (Single Point of Failure – SPOF) на рівні мережевого каналу. У разі успішної DDoS-атаки на сервер, атаки типу Man-in-the-Middle або фізичного пошкодження комунікацій, ланцюжок авторизації розривається.

У цей момент реалізується сценарій функціонального паралічу пристрою (Functional Paralysis) або відмови в обслуговуванні на рівні кінцевого вузла (Endpoint Denial of Service). За таких умов відбувається повна деградація цільової функціональності кінцевого обладнання. Незважаючи на фізичну наявність засобів захисту у сховищі автомата, виконавчі механізми залишаються заблокованими програмним забезпеченням через неможливість отримання зовнішньої авторизації. Зазначена поведінка системи класифікується як відмова за типом Fail-Secure (перехід у безпечний стан із заборонаю доступу). Такий підхід є галузевим стандартом для фінансових терміналів та систем контролю фізичного доступу, проте в архітектурі систем промислової безпеки він створює критичні ризики, унеможливаючи доступ персоналу до засобів життєзабезпечення.

2. Вимоги до безперервності функціонування критичної інфраструктури охорони праці. У класичних корпоративних ІТ-системах

стратегія реагування на інциденти доступності зазвичай допускає тимчасовий простой сервісів як прийнятний сценарій до моменту відновлення каналів зв'язку. Для офісних додатків затримка у доступі на кілька годин призводить лише до фінансових або репутаційних втрат.

Однак, у контексті охорони праці, САВ-ЗІЗ є елементом критичної інфраструктури підприємства, що забезпечує безперервність виробничого процесу. Специфіка промислових об'єктів (особливо зі змінним графіком роботи 24/7) вимагає миттєвого доступу до ЗІЗ. Відсутність захисних окулярів, фільтрів або рукавичок у момент початку зміни ставить керівництво перед дилемою, яка не має позитивного рішення в рамках традиційної парадигми:

Зупинка виробництва пов'язана із простоєм технологічної лінії до відновлення мережі і збитками.

Порушення регламенту безпеки через допуск працівників до роботи без ЗІЗ є прямим порушенням законодавства та міжнародних конвенцій, що створює безпосередню загрозу життю.

Фізичний злам внаслідок примусового відкриття автомата призводить до пошкодження дорогочинного обладнання та повної втрати облікових даних, руйнуванню цілісності системи обліку.

Отже, класичний підхід «чекати відновлення мережі» суперечить фундаментальній меті системи САВ-ЗІЗ – гарантуванню безпечного виробничого середовища. Це обумовлює необхідність перегляду архітектури в бік забезпечення автономної стійкості (Resilience) на рівні кінцевого пристрою.

3. Пропонований метод/архітектура. Розроблена архітектура та алгоритмічне забезпечення враховують вимоги міжнародного стандарту IEC 62443-4-2 «Security for industrial automation and control systems» (Part 4-2: Technical security requirements for IACS components). Зокрема, реалізовано вимоги групи CR 7.0 (Resource Availability) щодо забезпечення безперервності функцій у разі порушення зв'язку, а також вимоги групи CR 3.0 (System Integrity) щодо захисту історії транзакцій від локальної модифікації.

3.1. Децентралізація логіки прийняття рішень. Для нейтралізації загрози функціонального паралічу автомата при втраті зв'язку (відмови в обслуговуванні на рівні кінцевого вузла) пропонується архітектурна трансформація системи з класичної клієнт-серверної моделі на модель розподілених периферійних обчислень.

Суть методу полягає у перенесенні критичної логіки авторизації безпосередньо на контролер

вендингового автомата. Це вимагає розробки спеціалізованого програмного модуля, який здатен функціонувати у двох режимах: штатному та аварійному.

Запропонована гібридна архітектура (рис. 1) передбачає наявність локального реєстру (Local Hash-Cache) на боці кінцевого пристрою, який синхронізується з центральною базою даних лише за наявності стабільного з'єднання. Це дозволяє розірвати жорстку залежність фізичної видачі ЗІЗ від доступності мережі.

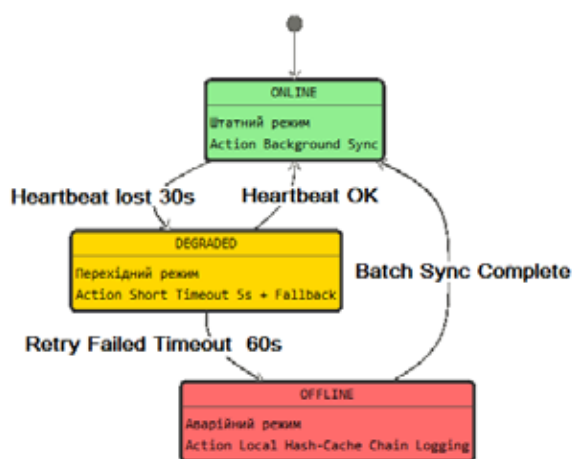

Рис. 1. Діаграма станів (Finite State Machine) контролера САВ-ЗІЗ та логіка переходів

3.2. Алгоритм аварійної видачі «Secure Fail-Safe». Логіка переходів базується на моніторингу часового інтервалу (час з останнього успішного сигналу перевірки зв'язку).

Виділено три режими роботи системи:

– ONLINE (Штатний режим): Інтервал $< T_{crit}$ (типово 30 с). Система працює через центральний сервер авторизації.

– DEGRADED (Перехідний режим): $T_{crit} \leq$ Інтервал $< 2T_{crit}$. При короточасних затримках. У разі невдачі відбувається автоматичне резервне перемикання (fallback) на локальну валідацію.

– OFFLINE (Аварійний режим): Інтервал $\geq 2T_{crit}$. Система повністю переходить на автономну авторизацію.

З метою експериментальної перевірки коректності логіки переходів між станами (ONLINE / DEGRADED / OFFLINE) було розроблено програмний прототип модуля керування. Вихідний код реалізації, включаючи структури даних та механізми обробки виняткових ситуацій, розміщено у відкритому доступі в репозиторії GitHub: [https://github.com/Alenushechka/Secure-PPE-FailSafe-Protocol].

Логічна схема переходів автомата станів, що забезпечує гістерезис для запобігання частим перемиканням режимів при нестабільному з'єднанні, наведена на рис. 2.

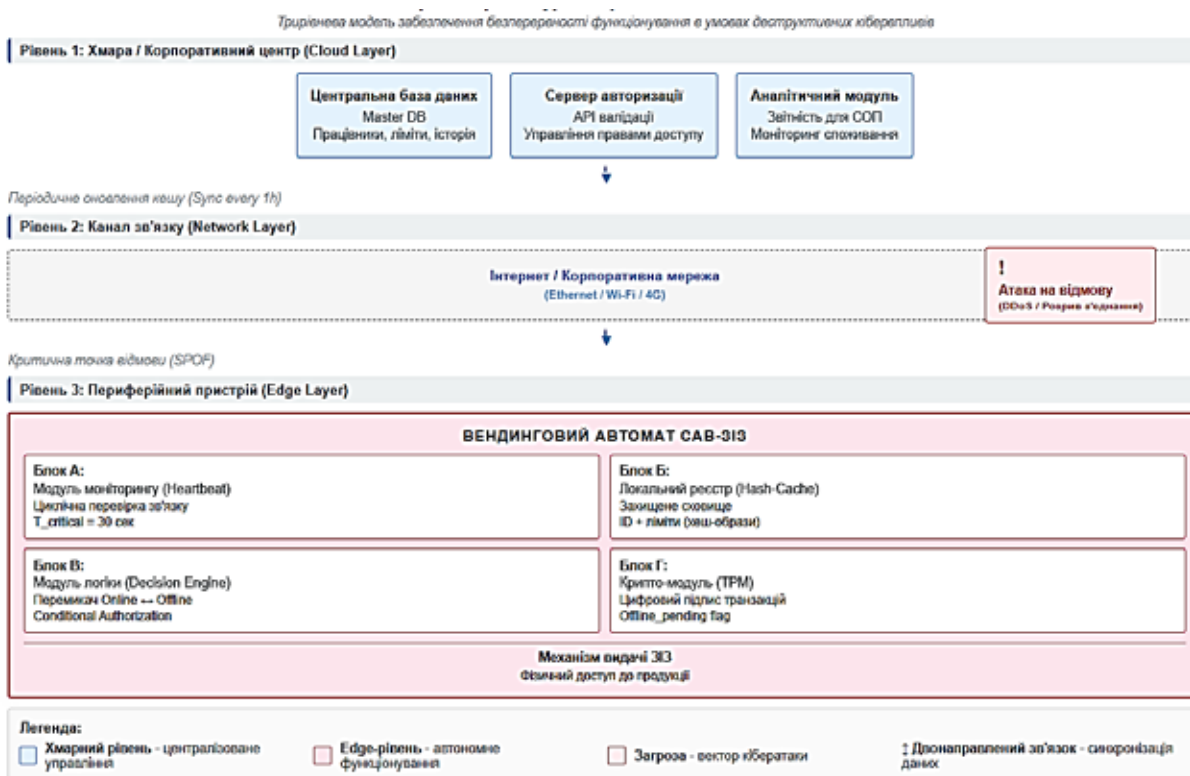

Рис. 2. Архітектурна схема гібридної кіберстійкої системи САВ-ЗІЗ

3.3. Механізми забезпечення цілісності та синхронізації даних

3.3.1. Математична модель локального ланцюжка довіри (Hash Chaining). В умовах атаки на відмову (DDoS) виникає часовий лаг (Time Gap) між фактом видачі ЗІЗ та його фіксацією на сервері.

Для нівелювання загрози локальної фальсифікації (Local Tampering) під час цього лагу застосовано метод криптографічної інкапсуляції транзакцій.

Нехай T_i – набір даних про i -ту транзакцію. Замість простого зберігання, система формує нерозривний ланцюжок хешів. Процедура захисту описується наступними кроками:

1. Формування зчепленого хешу. Обчислюється хеш-сума поточної транзакції, яка включає хеш попереднього запису H_{i-1} :

$$H_i = SHA256(T_i || H_{i-1})$$

де $||$ – операція конкатенації, а H_0 – ініціалізуючий вектор (IV), отриманий від сервера перед втратою зв'язку. SHA-256 – це стандартна криптографічна хеш-функція, що забезпечує перетворення вхідних даних транзакції на унікальний ідентифікатор фіксованої довжини, гарантуючи цілісність записів та неможливість їх зворотної дешифрації.

2. Локальний цифровий підпис. Для забезпечення неспростовності (Non-repudiation) отриманий хеш підписується закритим ключем пристрою K_{priv} , що зберігається в модулі TPM:

$$S_{igi} = S_{ign}(H_i, K_{priv})$$

Такий підхід формує криптографічний ланцюжок, аналогічний блокам у технології блокчейн. Спроба зловмисника видалити або змінити проміжний запис призведе до інвалідації всіх наступних записів під час перевірки.

Для відновлення узгодженості даних розроблено протокол відкладеної синхронізації. Передача даних здійснюється пакетами (SYNC_BATCH_SIZE = 50) для уникнення перевантаження мережі 2.

3.3.2. Протокол пакетної синхронізації та верифікація. Для відновлення узгодженості даних розроблено протокол відкладеної синхронізації. Передача даних здійснюється пакетами (SYNC_BATCH_SIZE = 50) для уникнення перевантаження мережі (Network Storm). Верифікація цілісності на стороні сервера включає:

- Перевірку цифрового підпису S_{igi} ключем K_{pub} .
- Послідовний перерахунок хешів H_i . Порушення послідовності (наприклад, видалення про-

міжного запису зловмисником) призводить до неспівпадіння хешу наступного запису, що фіксується як інцидент безпеки.

Алгоритм обробляє наступні сценарії відповідей сервера:

- Код 200 (OK) – успішна синхронізація, транзакції видаляються з локальної черги.

- Код 409 (Conflict) – виявлено логічну розбіжність (наприклад, «Split-Brain», коли ліміт вичерпано на іншому пристрої). Такий пакет маркується для ручної ревізії адміністратором безпеки.

- Код 500+ (Server Error) – активується механізм Exponential Backoff (повторні спроби зі збільшенням інтервалу очікування), що запобігає DoS-ефекту на сервер при масовому відновленні зв'язку.

Повна специфікація структур даних, алгоритм обробки виняткових ситуацій (Try-Catch блоки для SecurityException, NetworkException) та псевдокод ядра системи наведені у репозиторії проекту: <https://github.com/Alenushechka/Secure-PPE-FailSafe-Protocol>

3.3.3. Систематизація загроз та контрзаходів. Для формалізованої оцінки рівня захищеності запропонованої архітектури було проведено аналіз векторів атак, характерних для промислових IoT-систем. На основі розробленої логіки функціонування (Secure Fail-Safe Protocol) сформовано матрицю відповідності між ідентифікованими загрозами та реалізованими механізмами захисту. Узагальнена модель загроз, що включає мережеві атаки, спроби фізичного втручання та логічні колізії, наведена в таблиці 2.

4. Результати імітаційного моделювання та аналіз ефективності. Метою експерименту є кількісна оцінка показників доступності сервісу та навантаження на мережеву інфраструктуру в умовах кібератак.

4.1. Параметри моделювання. Експериментальне середовище реалізовано мовою Python. Сценарій моделює роботу промислового об'єкта з наступними параметрами: кількість користувачів $N = 200$, тривалість симуляції $T = 24$ години. Модель загрози: атака на відмову в обслуговуванні (DDoS) з повною втратою зв'язку у період $t \in$ (тривалість інциденту – 5 годин).

Порівнювані системи:

- Класична архітектура: стандартна клієнт-серверна модель, що критично залежить від наявності постійного мережевого з'єднання.

- Запропонована кіберстійка система: розроблена гібридна модель із використанням локаль-

Таблиця 2

Модель загроз та реалізованих контрзаходів для IoT-системи видачі ЗІЗ.

Вектор загрози	Опис вразливості	Реалізований контрзахід
DDoS-атака / Збій мережі	Блокування доступу до хмарного сервера авторизації, що призводить до відмови в обслуговуванні (DoS) на рівні кінцевого пристрою.	Режим безпечної відмови: автоматичний перехід в автономний режим з використанням локального захищеного кешу (Local Hash-Cache).
Локальна фальсифікація даних	Спроба зловмисника модифікувати або видалити записи про видачу ЗІЗ у пам'яті автомата під час відсутності зв'язку.	Хеш-ланцюжки: використання криптографічного ланцюжка хешів (SHA-256) та цифрового підпису транзакцій, що забезпечує цілісність історії.
Конфлікт розщеплення (Подвійне списання)	Вичерпання лімітів на кількох ізольованих автоматах одночасно через відсутність синхронізації.	Аварійна квота: застосування жорстких аварійних лімітів (1 од. критичного ЗІЗ) та механізм вирішення конфліктів (HTTP 409) при синхронізації.
Атака повторного відтворення	Повторне використання перехопленого пакету авторизації для несанкціонованого отримання ЗІЗ.	Мітка часу та унікальний код: перевірка унікальності транзакцій та валідація часових міток із використанням захищеного таймера TPM.
Мережевий шторм	Лавиноподібне навантаження на мережу при одночасному відновленні зв'язку на всіх пристроях підприємства.	Пакетна синхронізація: пакетна передача даних із затримками та використанням алгоритму експоненційної затримки.

ного захищеного реєстру та механізму відкладеної синхронізації.

4.2. Аналіз забезпечення безперервності бізнес-процесів. Результати моделювання процесу видачі ЗІЗ наведено на рис. 3 (верхній графік). Візуальний аналіз демонструє фундаментальну розбіжність у поведінці систем під час інциденту (червона зона):

– Класична система (сіра лінія): у момент початку атаки ($t=10$) графік переходить у горизонтальне плато. Це свідчить про повну зупинку обслуговування (Availability = 0%). У реальних умовах це призводить до простою персоналу або порушення норм охорони праці.

– Запропонована система (зелена лінія): графік зберігає лінійний тренд зростання. Завдяки переходу в режим «Emergency Mode» автомат продовжує видачу критичних ЗІЗ, спираючись на локальний реєстр. Показник доступності сервісу зберігається на рівні >98% (незначні відмови можливі лише через перевищення жорстких аварійних квот).

4.3. Аналіз роботи підсистеми синхронізації. На рис. 3 (нижній графік) візуалізовано внутрішню логіку роботи алгоритму збереження даних.

1. Накопичення. У період відсутності зв'язку спостерігається лінійне зростання черги транзакцій у локальному сховищі (синя лінія). У цей час формується криптографічний хеш-ланцюжок, що забезпечує цілісність даних.

2. Відновлення. Після завершення атаки ($t=15$) система не здійснює миттєвої передачі всіх накопичених даних, що могло б спричинити вторинну відмову мережі. Натомість, алгоритм виконує пакетне вивантаження порціями по 50 записів. На графіку це відображається ступінчастим спаданням черги до нуля.

Результати моделювання підтверджують, що запропонований алгоритмічний підхід дозволяє перетворити систему САВ-ЗІЗ з «крихкої» на «кіберстійку». Впровадження методу забезпечує безперервність виробничого процесу під час кіберінцидентів при збереженні цілісності облікових даних.

Висновки. У роботі вирішено науково-практичне завдання забезпечення кіберстійкості критичної інфраструктури охорони праці в умовах деструктивних кібервпливів на IoT-системи. Основні результати дослідження:

1. Доведено обмеженість класичних архітектур. Встановлено, що централізована модель створює критичну точку відмови. Під час DDoS-атак вона діє за принципом блокування доступу (Fail-Secure), що є неприпустимим для систем безпеки, оскільки призводить до простою виробництва та порушення норм охорони праці.

2. Розроблено гібридну архітектуру на основі периферійних обчислень. Децентралізація логіки валідації на рівень контролера автомата дозволяє реалізувати концепцію безпечної відмови – гарантованої видачі критичних ЗІЗ навіть за повної відсутності зв'язку з сервером.

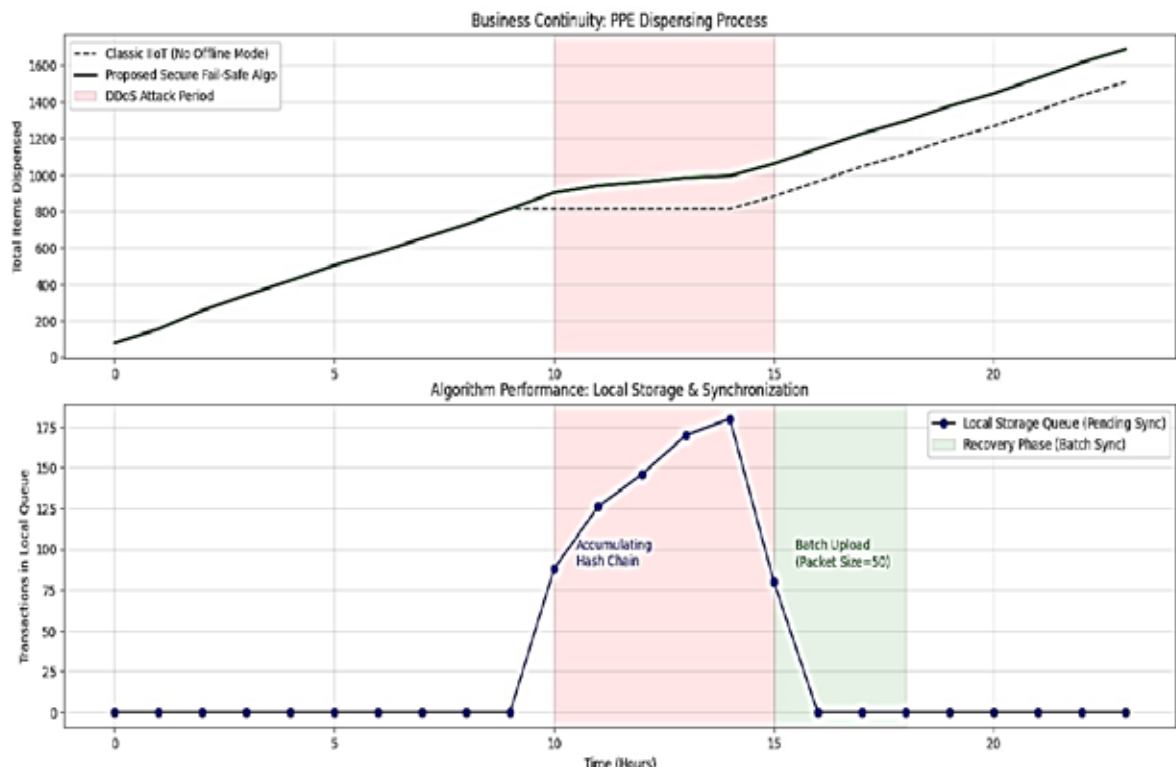

Рис. 3. Результати порівняльного моделювання доступності сервісу та процесу синхронізації даних

3. Створено алгоритм адаптивної кіберстійкості. Він базується на тристановому автоматі функціонування (Online/Degraded/Offline) та забезпечує автоматичне перемикання на локальний захищений кеш із застосуванням аварійних квот для запобігання зловживанням.

4. Запропоновано метод захисту цілісності даних. Для протидії локальній фальсифікації в офлайн-режимі розроблено механізм криптографічної інкапсуляції записів з використанням технології зчеплених хешів (Hash Chaining) на базі SHA-256, що гарантує незмінність історії видачі.

5. Експериментально підтверджено ефективність. Імітаційне моделювання показало, що в умовах DDoS-атаки запропонована система

забезпечує доступність сервісу $>98\%$, на відміну від повної відмови класичних рішень. Протокол пакетної синхронізації ефективно запобігає перевантаженню мережі на етапі відновлення зв'язку.

Впровадження запропонованих рішень дозволяє промисловим підприємствам мінімізувати економічні втрати від простоїв, спричинених кібератаками, та забезпечити безперервний захист персоналу незалежно від стану IT-інфраструктури.

Подальша робота буде спрямована на апаратну реалізацію прототипу модуля на базі платформи ESP32 з використанням апаратного шифрування та дослідження методів машинного навчання для виявлення аномальної поведінки користувачів в офлайн-режимі.

Список літератури:

1. Крайнюк О.В., Буц Ю.В., Барбашин В.В., Яцюк М.В. Використання штучного інтелекту для управління безпекою праці. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*. 2023. № 6(180). С. 207–214.
2. Крайнюк О., Буц Ю., Барбашин В., Козодой Д., Козодой О. Інтелектуальні системи управління безпекою праці на основі штучного інтелекту: перспективи інтеграції в українське законодавство. *Комунальне господарство міст*. 2024. № 6(187). С. 242–251. DOI: 10.33042/2522-1809-2024-6-187-242-251.
3. Крайнюк О.В., Буц Ю.В., Богатов О.І., Лоцман П.І., Барбашин В.В. Управління засобами індивідуального захисту за допомогою вендингових автоматів. *The 9th International scientific and practical conference "Study of world opinion regarding the development of science"*. 2022. Pp. 672–678. DOI: 10.46299/ISG.2022.2.9.
4. Swati, Roy S., Singh J., et al. Securing IIoT systems against DDoS attacks with adaptive moving target defense strategies. *Scientific Reports*. 2025. Vol. 15. No. 9558. DOI: 10.1038/s41598-025-93138-7.
5. Sun Q., Zhang K., Shi Y. Resilient Model Predictive Control of Cyber-Physical Systems Under DoS Attacks. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*. 2020. Vol. 16, no. 7. Pp. 4920–4927. DOI: 10.1109/tii.2019.2963294.

6. Pan Y., Wu Y., Lam H. Security-Based Fuzzy Control for Nonlinear Networked Control Systems With DoS Attacks via a Resilient Event-Triggered Scheme. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*. 2022. Vol. 30, no. 10. Pp. 4359–4368. DOI: 10.1109/tfuzz.2022.3148875.
7. Sun Y., Yang G. Periodic event-triggered resilient control for cyber-physical systems under denial-of-service attacks. *Journal of the Franklin Institute*. 2018. Vol. 355, no. 13. Pp. 5613–5631. DOI: 10.1016/j.jfranklin.2018.06.009.
8. Yang H., Dai L., Li Y., Li Q., Xia Y. Resilient MPC With Switched Cost Functions for Cyber-Physical Systems Against DoS Attacks. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics: Systems*. 2025. Vol. 55, no. 7. Pp. 4444–4457. DOI: 10.1109/tsmc.2025.3555826.
9. Zhang L., Chen Y., Li M. Resilient Predictive Control for Cyber-Physical Systems Under Denial-of-Service Attacks. *IEEE Transactions on Circuits and Systems II: Express Briefs*. 2022. Vol. 69, no. 1. Pp. 144–148. DOI: 10.1109/tcsii.2021.3076764.
10. Zhang C., Yang G., Lu A. Resilient observer-based control for cyber-physical systems under denial-of-service attacks. *Information Sciences*. 2021. Vol. 545. Pp. 102–117. DOI: 10.1016/j.ins.2020.07.070.
11. Wang X., Liu S., Niu B., Song X., Wang H., Zhao X. A Novel Composite Observer Based Approach for Dynamic Event-Triggered Adaptive Fuzzy Control of Nonlinear Systems Under DoS Attacks. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*. 2025. Vol. 33, no. 2. Pp. 694–703. DOI: 10.1109/tfuzz.2024.3488316.
12. Zhao N., Zhao X., Chen M., Zong G., Zhang H. Resilient Distributed Event-Triggered Platooning Control of Connected Vehicles Under Denial-of-Service Attacks. *IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems*. 2023. Vol. 24, no. 6. Pp. 6191–6202. DOI: 10.1109/tits.2023.3250402.

Krainiuk O.V., Buts Yu.V., Pikasov M.M., Tiutiunyk V.V., Didenko N.V. ALGORITHMIC SUPPORT FOR CYBER RESILIENCE OF AUTOMATED PERSONAL PROTECTIVE EQUIPMENT DISPENSING SYSTEMS

Context and Problem Statement. The rapid digitalization of occupational safety through the Industrial Internet of Things (IIoT) has led to the widespread adoption of Automated Dispensing Systems for Personal Protective Equipment (ADS-PPE). While these systems optimize logistics and accountability, their traditional centralized cloud-based architectures introduce critical vulnerabilities. A reliance on constant network connectivity creates a Single Point of Failure (SPOF). Consequently, Denial-of-Service (DoS/DDoS) attacks or network infrastructure failures can lead to «functional paralysis» of the vending terminals (Endpoint Denial of Service). In safety-critical environments, such downtime is unacceptable as it results in the inability to issue vital protective gear, forcing production stoppages or provoking safety regulation violations.

Objective. The primary goal of this research is to ensure the cyber-resilience and business continuity of the PPE dispensing process under destructive cyber impacts. The study aims to develop architectural and algorithmic solutions that allow IIoT devices to maintain functionality according to the «Fail-Safe» principle, ensuring resource availability even when isolated from the central server.

Methodology. The study proposes a transition from a classic client-server model to a hybrid Edge-Cloud architecture, where decision-making logic is decentralized. A specialized «Secure Fail-Safe» algorithm was developed based on a Finite State Machine (FSM) with three distinct operational modes: Online, Degraded, and Offline. To mitigate the risks of «Split-Brain» (simultaneous limit exhaustion on isolated devices) and «Local Tampering» (falsification of offline logs), a complex cryptographic approach was implemented. This includes the use of a local protected hash-cache for authorization and a Hash Chaining mechanism (utilizing SHA-256) to ensure the integrity and non-repudiation of offline transaction records.

Results. The effectiveness of the proposed approach was verified through discrete-event simulation using Python. The experiment modeled the operation of a facility with 200 users under a 5-hour DDoS attack scenario. The comparative analysis demonstrated that while standard IIoT architectures showed 0% availability during the incident, the proposed Edge-Resilient system maintained a service availability level exceeding 98%. Furthermore, a specialized batch synchronization protocol with exponential backoff was validated, proving its capability to restore data consistency without causing a «Network Storm» upon connection recovery.

Conclusion. The research substantiates that implementing the developed algorithmic support transforms fragile IIoT nodes into resilient systems compliant with IEC 62443-4-2 standards (specifically regarding CR 7.0 Resource Availability and CR 3.0 System Integrity). The proposed solution guarantees the physical availability of critical PPE for personnel regardless of the corporate network status, thereby minimizing economic losses and ensuring strict adherence to occupational safety regulations.

Key words: cyber resilience, algorithm, automation, occupational safety, protection, hashing, synchronization, availability, failure, network.

Дата надходження статті: 23.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Крісілов В.А.

Національний університет «Одеська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ У СИСТЕМАХ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДАНИХ

У статті досліджено застосування штучних нейронних мереж у системах підтримки прийняття рішень (СППР) як інструменту інтелектуалізації процесів аналізу, моделювання та прогнозування даних. Обґрунтовано переваги використання нейромережових моделей для підвищення адаптивності, точності та стійкості систем прийняття рішень у складних динамічних середовищах. Показано, що нейронні мережі, завдяки здатності до самоорганізації та нелінійного узагальнення даних, ефективно виявляють приховані закономірності та підтримують формування рішень у ситуаціях з неповною чи нечіткою інформацією.

Визначено технічні принципи інтеграції нейронних мереж у структуру СППР, зокрема архітектурні підходи (багатошарові перцептрони, рекурентні, згорткові та гібридні моделі), особливості процесу навчання, вибір функцій активації та методів оптимізації. Деталізовано процес навчання нейромереж у контексті СППР: адаптивне налаштування вагових коефіцієнтів, оптимізація функцій втрат, вибір ефективних алгоритмів градієнтного пошуку та застосування методів регуляризації для запобігання перенавчанню. Визначено, що вибір функцій активації й алгоритмів оптимізації безпосередньо впливає на швидкість збіжності та стійкість навчання, особливо при роботі з високоентропійними потоками даних. Розглянуто питання масштабованості, стабільності та продуктивності таких систем під час оброблення великих обсягів даних.

Наголошено на важливості впровадження методів пояснюваного штучного інтелекту, які забезпечують інтерпретованість результатів і підвищують довіру користувачів до моделей. Запропоновано концепцію гібридних когнітивних систем, у яких нейронні мережі взаємодіють із логічними, статистичними та нечіткими модулями, утворюючи багаторівневу архітектуру для прийняття рішень. Такий підхід сприяє формуванню самонавчальних платформ, здатних до адаптації, самооцінки та безперервного вдосконалення на основі накопиченого досвіду. Підкреслено перспективність застосування нейронних СППР у фінансовій, медичній, енергетичній та промисловій сферах, де точність прогнозів і швидкість реакції системи мають критичне значення.

Ключові слова: системи підтримки прийняття рішень, штучні нейронні мережі, глибинне навчання, когнітивна архітектура, прогнозування, інтелектуальні системи.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні системи функціонують у середовищі, що характеризується зростанням обсягів, швидкості та різноманітності даних, що ускладнює процес прийняття ефективних управлінських рішень. Традиційні методи аналітики, засновані на статистичних моделях або лінійних залежностях, часто не забезпечують належної точності при роботі з великими, динамічними або неповними даними. У таких умовах підвищується актуальність застосування інтелектуальних методів обробки інформації, зокрема нейронних мереж, здатних до самонавчання, адаптації та виявлення складних нелінійних закономірностей.

Системи підтримки прийняття рішень (СППР) є важливим інструментом управління в еконо-

мічних, технічних і соціальних сферах, однак їх ефективність значною мірою залежить від можливості точно моделювати процеси та прогнозувати результати на основі історичних даних. Інтеграція нейронних мереж у СППР відкриває нові можливості для автоматизованого аналізу, підвищення точності прогнозування та оптимізації рішень у ситуаціях невизначеності.

Попри значний науковий і практичний прогрес, залишається проблема узгодження методів машинного навчання з вимогами до зрозумілості, стабільності та ефективності прийнятих рішень. Тому дослідження можливостей використання нейронних мереж у системах підтримки прийняття рішень з метою підвищення точності моде-

лювання й прогнозування даних є актуальним завданням сучасної інтелектуальної аналітики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення літературних джерел показує, що нейронні мережі доцільно інтегрувати в системи підтримки прийняття рішень як інструмент для обробки складних даних і моделювання. У роботі [1, с. 557–580] викладено концептуальні засади застосування штучних нейронних мереж у таких системах, підкреслено їх здатність до самоорганізації та адаптації й окреслено вимоги до побудови надійних моделей. Подальші дослідження були спрямовані на конкретні класи задач: огляд статті [2, с. 1–38] систематизує сучасні підходи до прогнозування часових рядів за допомогою глибокого навчання та доводить переваги багатопарових архітектур у підвищенні точності прогнозів. Узагальнення [3, с. 1–17] розглядає вплив методів глибокого навчання на процеси прийняття рішень та відзначає необхідність підвищення прозорості та інтерпретованості моделей для практичного використання.

Прикладом прикладних досліджень є стаття [4, с. 1–12], де запропоновано систему рекомендацій для визначення дозування ліків на основі рекурентних мереж, що підтверджує ефективність нейронних моделей у медицині. У роботі [5, с. 35–44] описано методику навчання нейронних мереж, яка забезпечує стабільність та швидку збіжність при побудові інтелектуальних СППР. Інший важливий напрямок стосується інтерпретованості: у дослідженні [6, с. 74–85] наведено підходи до витягання правил прийняття рішень із мереж, що підсилює довіру користувачів до систем. Комбінацію нечіткої логіки та нейронних мереж розкрито в роботі [7, с. 1092–1097], де запропоновано гібридний алгоритм для СППР в умовах нечітких даних.

Застосування нейронних мереж у фінансовій аналітиці демонструють результати [8, с. 38–48], у яких використано глибокі мережі та трансферне навчання для аналізу фінансових розкриттів. Дослідження [9, с. 1–15] порівнює нейронні мережі з методами опорних векторів і дерев рішень при прогнозуванні кредитних рейтингів, виявляючи переваги нейронних моделей у складних фінансових задачах. Інше систематичне дослідження [10, с. 1–20] розглядає використання мереж у виробничих процесах і підкреслює важливість вибору архітектур залежно від специфіки задачі. Підхід, що інтегрує лінгвістичні змінні та розширену нечітку логіку в нейронні мережі, висвітлено у статті [11, с. 29–36], де запропо-

новано модель для СППР у випадках, коли дані мають лінгвістичний характер.

Нові напрямки стосуються оптимізації та ефективності. Огляд [12, с. 1–23] систематизує методи оптимізації нейронних мереж з позицій стійкого штучного інтелекту, охоплюючи як алгоритмічні, так і апаратні рішення. У дослідженні [13, с. 1–10] розглянуто підходи до валідації та верифікації політик нейронних мереж для послідовного прийняття рішень, що має критичне значення для безпеки й надійності майбутніх СППР. Нарешті, робота [14, с. 1–18] пропонує комплексний огляд можливостей глибоких нейронних мереж у бізнес-аналізі та прогнозуванні ринку, визначаючи перспективні напрями розвитку, такі як поєднання мереж із технологіями великих даних та аналітикою у реальному часі.

Такий аналіз свідчить про еволюцію досліджень від загальних концептуальних основ до спеціалізованих прикладних моделей і методів оптимізації. Окрему увагу приділяють підвищенню прозорості, енергоефективності та адаптивності нейронних мереж у системах підтримки прийняття рішень, що є ключовим для їхнього подальшого впровадження у різні галузі.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження можливостей та практичних аспектів використання нейронних мереж у системах підтримки прийняття рішень для задач моделювання та прогнозування даних. Зокрема, передбачається:

- проаналізувати сучасні підходи до застосування штучних нейронних мереж у процесах прийняття рішень;
- визначити ефективність різних архітектур і алгоритмів навчання нейронних мереж для побудови прогнозних моделей;
- обґрунтувати доцільність інтеграції нейронних мереж у структуру систем підтримки прийняття рішень з метою підвищення точності прогнозів і стабільності результатів;
- представити узагальнену модель використання нейронних мереж у СППР, орієнтовану на автоматизоване моделювання та аналіз складних даних.

Виклад основного матеріалу. Розвиток СППР у сучасних інформаційно-обчислювальних середовищах характеризується переходом від лінійних, аналітично детермінованих моделей до інтегрованих когнітивних архітектур, що функціонують на основі методів глибокого навчання. Такі когнітивні архітектури являють собою багаторівневі інтелектуальні системи, у яких обчислювальні, аналітичні та евристичні компоненти взаємодіють у єдиному інформаційному просторі. Вони забез-

печують контекстну обробку даних, семантичну інтеграцію моделей і формування узгоджених рішень на основі багатоджерельної інформації. Ключовим елементом цієї трансформації є впровадження штучних нейронних мереж (ШНМ) як механізму нелінійного відображення багатовимірних інформаційних просторових структур у параметричні простори рішень. Такий підхід дозволяє формувати адаптивні моделі прийняття рішень, здатні до контекстної реконфігурації в умовах стохастичної невизначеності та високої ентропії даних.

ШНМ у структурі СППР виконує функцію динамічного ядра інтелектуального аналізу, що здійснює синтез, фільтрацію, реконструкцію та багатокритеріальну оцінку даних у режимі неперервного навчання. На відміну від традиційних моделей, які потребують апіорного визначення функціональної залежності, нейромережева архітектура формує власну систему репрезентацій через ітераційне коригування внутрішніх параметрів у процесі адаптації до даних. Ця властивість робить можливим побудову самоузгоджених рішень, де модель не лише прогнозує результат, але й модифікує власні гіперпараметри на основі зміни зовнішнього середовища.

Інтеграційні принципи впровадження ШНМ у СППР передбачають ієрархічну організацію архітектури з декомпозицією на рівні моделювання, навчання та інтерпретації. На нижньому рівні реалізується оброблення первинних даних: нормалізація, детектування аномалій, семантичне тегування та структуризація. Середній рівень відповідає за когнітивне моделювання: багат шарові нейронні структури перетворюють вхідні вектори даних у простір ознак, з якого формується абстрактне представлення ситуації. На верхньому рівні здійснюється семантична інтерпретація результатів, тобто інтеграція з доменними онтологіями, нечіткими правилами або байєсівськими моделями прийняття рішень.

Архітектурна топологія нейромереж у контексті СППР визначається не лише типом даних, а й вимогами до часової когерентності, відмовостійкості та детермінованості результатів. Для задач, пов'язаних із часовими процесами, застосовуються рекурентні структури з довготривалою пам'яттю, здатні акумулювати інформацію про попередні стани системи. В обчислювально складних середовищах, де дані мають просторову або семантичну топологію, використовуються згорткові мережі, що формують багаторівневі фільтри просторових ознак. З метою зменшення

ентропії інформаційних потоків та забезпечення стійкості до шуму впроваджуються автоенкодері, які реалізують латентну репрезентацію даних із мінімальними втратами.

Особливої уваги потребує процес навчання нейронних моделей у складі СППР. На відміну від стандартного процесу оптимізації, що має фіксований набір параметрів, навчання у багаторівневій системі прийняття рішень відбувається в контексті динамічної взаємодії між моделлю та інформаційним середовищем. Це передбачає реалізацію багатоконтурного циклу адаптації, у якому модель не лише мінімізує функцію похибки, а й формує мета-рівень контролю якості власних прогнозів. Такі підходи базуються на ідеях мета-навчання та адаптивного оптимізаційного планування, що дозволяє системі коригувати гіперпараметри без зовнішнього втручання.

У високонавантажених розподілених системах СППР значну роль відіграє аспект паралельного виконання операцій навчання та прогнозування. Використання графічних процесорів і тензорних обчислювальних модулів (GPU, TPU) дає можливість реалізувати масштабоване розгортання нейромережевих моделей у хмарній інфраструктурі з низькою латентністю оброблення запитів. Архітектурна інтеграція таких моделей відбувається за допомогою контейнеризації та мікросервісного підходу, що забезпечує стійкість системи до відмов і можливість гнучкого масштабування залежно від потоку вхідних даних.

Важливою характеристикою сучасних нейронних СППР є механізм пояснюваного прийняття рішень. Підвищення рівня інтелектуалізації без супровідної інтерпретованості результатів створює ризики непрозорості й знижує довіру до системи. Тому до складу СППР інтегруються модулі аналізу причинно-наслідкових залежностей, які реконструюють ланцюги впливу вхідних параметрів на кінцевий результат. Використання алгоритмів оцінювання важливості ознак, таких як SHAP або LIME, дозволяє визначати вплив окремих атрибутів на процес прийняття рішення. Це забезпечує когнітивну верифікацію результатів та узгодженість дій системи з експертними знаннями.

Додатковим напрямом удосконалення є формування гібридних когнітивних структур, де нейромережева модель поєднується з логічно-правильними підсистемами або з нечіткими моделями типу Takagi-Sugeno. Такі архітектури реалізують двошаровий механізм прийняття рішень: на нижньому рівні працює швидке апроксимування і прогнозування, на верхньому – логічна верифікація

результату. Це дозволяє досягти компромісу між точністю, швидкістю та пояснюваністю системи.

Застосування нейронних мереж у СППР довело свою ефективність у низці складних задач. У фінансових моделях вони забезпечують багатofакторне прогнозування ринкових динамік, виявлення нелінійних кореляцій і аномальних тенденцій у даних. У медичних СППР – підвищують точність діагностики шляхом синтезу мультіканальних біосигналів і клінічних показників. У промислових системах – оптимізують виробничі процеси, прогнозують технічні відмови та підтримують стратегії технічного обслуговування на основі предиктивного аналізу.

У сфері енергетики нейронні мережі використовуються для прогнозування споживання електроенергії, оптимізації розподілу навантаження в енергомережах, виявлення аномалій у режимах роботи обладнання та підвищення ефективності керування виробничими циклами в умовах змінного попиту. Застосування глибоких рекурентних і згорткових архітектур у поєднанні з методами

поточної аналітики дає змогу реалізувати концепцію «розумної енергосистеми» з адаптивним управлінням у реальному часі.

У перспективі такі системи можуть стати базовим елементом цифрових екосистем прогнозно-керованого типу, де когнітивна архітектура забезпечує самонавчання, пояснюваність і автономність прийняття рішень.

Висновки. Впровадження нейронних мереж у структуру систем підтримки прийняття рішень формує нову парадигму когнітивного управління. Вона базується на концепції адаптивного інтелектуального ядра, яке здатне не лише обробляти дані, а й здійснювати когнітивну рефлексію, тобто оцінювати власні рішення, формувати зворотний зв'язок і вдосконалювати власну модель прийняття рішень. Ця властивість формує стратегічний вектор еволюції сучасних СППР, які трансформуються з традиційних аналітичних систем у самонавчальні та самокоригувальні інтелектуальні платформи, здатні реалізовувати прогнозно-кероване управління складними соціотехнічними процесами.

Список літератури:

1. Delen D., Sharda R. Artificial neural networks in decision support systems. *Handbook on Decision Support Systems 1* / eds. F. Burstein, C. Holsapple. Berlin ; Heidelberg: Springer, 2008. Chap. 26. Pp. 557–580. DOI: 10.1007/978-3-540-48713-5_26.
2. Lim B., Zohren S. Time-series forecasting with deep learning: a survey. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*. 2021. Vol. 379. Article 20200209. DOI: 10.1098/rsta.2020.0209.
3. Taherdoost H. Deep learning and neural networks: decision-making implications. *Symmetry*. 2023. Vol. 15, № 9. Article 1723. DOI: 10.3390/sym15091723.
4. Riasi A., Delrobaei M., Salari M. A decision support system based on recurrent neural networks to predict medication dosage for patients with Parkinson's disease. *Scientific Reports*. 2024. Vol. 14. Article 8424. DOI: 10.1038/s41598-024-59179-0.
5. Abbood Q., Mahdi A., Salih R. Development of a method for training artificial neural networks for intelligent decision support systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. № 1/9 (115). Pp. 35–44. DOI: 10.15587/1729-4061.2022.251637.
6. Petrenko A., Vokhranov I. Neural networks: studying their decision-making rules. *System Research and Information Technologies*. 2023. № 2. Pp. 74–85. DOI: 10.20535/srit.2308-8893.2023.2.06.
7. Tran C., Abraham A., Jain L. A concurrent fuzzy-neural network approach for decision support systems. *Proceedings of the IEEE International Conference on Fuzzy Systems (FUZZ-IEEE 2003)*. 2003. Pp. 1092–1097. DOI: 10.1109/FUZZ.2003.1206584.
8. Kraus M., Feuerriegel S. Decision support from financial disclosures with deep neural networks and transfer learning. *Decision Support Systems*. 2017. Vol. 104. Pp. 38–48. DOI: 10.1016/j.dss.2017.10.001.
9. Golbayani P., Florescu I., Chatterjee R. A comparative study of forecasting corporate credit ratings using neural networks, support vector machines, and decision trees. *arXiv preprint*. 2020. 15 p. DOI: 10.48550/arXiv.2007.06617.
10. Mumali F., Sun Q., Anumba C. Artificial neural network-based decision support systems in manufacturing processes: a systematic literature review. *Computers & Industrial Engineering*. 2022. Vol. 165. Article 107964. DOI: 10.1016/j.cie.2022.107964.
11. Leonishiya A., Robinson P. J. A fully linguistic intuitionistic fuzzy artificial neural network model for decision support systems. *Indian Journal of Science and Technology*. 2023. Special Issue 4. Pp. 29–36. DOI: 10.17485/IJST/v16iSP4.ICAMS136.
12. Ghoneim O., Dobiáš P., Romain O. Survey of neural network optimization methods for sustainable AI: from data preprocessing to hardware acceleration. *Machine Learning with Applications*. 2025. Vol. 12. Article 100762. DOI: 10.1016/j.mlwa.2025.100762.

13. Mazouni Q., Spieker H., Gotlieb A., Acher M. A review of validation and verification of neural network-based policies for sequential decision making. *arXiv preprint*. 2023. 10 p. DOI: 10.48550/arXiv.2312.09680.

14. Trinh V. A comprehensive review: applicability of deep neural networks in business decision making and market prediction investment. *arXiv preprint*. 2025. 18 p. DOI: 10.48550/arXiv.2502.00151.

Krisilov V.A. USING NEURAL NETWORKS IN DECISION SUPPORT SYSTEMS FOR DATA MODELING AND FORECASTING

The article investigates the use of artificial neural networks in decision support systems (DSS) as a tool for the intellectualization of data analysis, modeling, and forecasting processes. The advantages of applying neural network models to enhance the adaptability, accuracy, and robustness of decision-making systems in complex dynamic environments are substantiated. It is shown that neural networks, due to their ability for self-organization and nonlinear data generalization, effectively reveal hidden dependencies and support decision-making under conditions of incomplete or uncertain information.

The technical principles of integrating neural networks into the structure of DSS are defined, including architectural approaches such as multilayer perceptrons, recurrent, convolutional, and hybrid models, as well as the specifics of the learning process, selection of activation functions, and optimization methods. The training process of neural networks in the DSS context is detailed: adaptive adjustment of weight coefficients, optimization of loss functions, selection of efficient gradient-based algorithms, and application of regularization techniques to prevent overfitting. It is determined that the choice of activation functions and optimization algorithms directly affects the convergence rate and stability of learning, particularly when processing high-entropy data streams. The issues of scalability, stability, and computational performance of such systems when handling large-scale data are also addressed.

The importance of implementing explainable artificial intelligence methods is emphasized, as they ensure interpretability of results and increase user trust in neural network models. A concept of hybrid cognitive systems is proposed, in which neural networks interact with logical, statistical, and fuzzy modules, forming a multilayered architecture for complex decision-making. This approach facilitates the development of self-learning platforms capable of adaptation, self-assessment, and continuous improvement based on accumulated experience. The study highlights the promising potential of neural network-based DSS in financial, medical, energy, and industrial domains, where prediction accuracy and system responsiveness are of critical importance.

Key words: decision support systems, artificial neural networks, deep learning, cognitive architecture, forecasting, intelligent systems.

Дата надходження статті: 13.11.2025

Дата прийняття статті: 28.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Лебідь Є.А.

Український державний університет науки і технологій

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КРОС-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМАНДИ ІТ-ПРОЄКТУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ

У статті досліджується актуальна тема оцінки ефективності крос-функціональних команд ІТ-проектів. Визначені специфічні особливості ІТ-проектів. Ці особливості пов'язані зі складністю ініціації; необхідністю оцінки та визначення відповідальності за результат проекту; крос-функціональністю формування команди; великими бюджетами, що підтверджує необхідність оцінки ефективності. Вибір методології управління ІТ-проектами обґрунтовано на основі дослідження її популярності в умовах існуючих ІТ-компаній з точки зору ефективності управління командою. Така методологія включає гібридні методології, засновані на принципах Agile (Scrum, Kanban, Scrumban, Extreme Programming (XP), Lean). Досліджено сутність та взаємозв'язок системи управління командою та процесів, що показало, завдання оцінки людських ресурсів виникає у всіх процесах управління проектною командою. Проведено критичний аналіз інтерпретацій визначення «крос-функціональна команда», виявлено певні недоліки сучасних інтерпретацій. Усунення цих недоліків пов'язане з важливістю розвитку потенціалу крос-функціональної команди, ефективністю її впровадження з точки зору оцінки людських ресурсів, як капіталу. Критичний аналіз виявив й позитивні ознаки, а саме: більшість визначень наголошують на розвитку компетенцій та досягненні синергетичного ефекту, який завжди пов'язаний з результатом (ефективністю та/або продуктивністю) команди, та базується на реалізації потенціалу кожного учасника проекту, тобто кількісних характеристиках ефективності роботи команди. Визначено сутність та структуру потенціалу команди, показано його формування в ланцюжку «керівник підприємства – керівник проекту – крос-функціональна команда проекту». Розкрито структурні елементи потенціалу команди: трудовий потенціал та соціально-психологічний потенціал команди з визначенням елементів кожного, показано результати впливу на ефективність команди, а також введено поняття капіталізації потенціалу. Наведено визначення людського капіталу команди проекту як активної, реалізованої частини потенціалу команди. Рівень розкриття (реалізації) потенціалу команди завжди є «результатом». Відповідно, оцінка людського капіталу команди проекту здійснюється через фіксацію певних параметрів результату. Досліджено показники оцінки ефективності командної роботи та оцінки ефективності роботи персоналу команди. Проведено критичний аналіз сучасних методів оцінки ефективності членів команди, на основі якого сформульовано вимоги до нового підходу. Запропонована система дозволяє оцінювати ефективність як окремих спеціалістів, так і команди в цілому. Вона також характеризується простотою, прозорістю та одноманітністю, а також економією ресурсних та часових витрат. Вона базується на корисності індивіда для команди проекту, де результат реалізації людського потенціалу в середовищі проекту служить вартісною характеристикою його капіталу. Розроблено систему показників для оцінки використання людського капіталу (ЛК) у команді проекту. Вона має такі переваги, а саме: враховує вартісні характеристики людського капіталу на рівні проекту та/або підприємства, а також для окремих співробітників; дозволяє оцінювати негативний (деструктивний) та позитивний (креативний) людський капітал, а також враховує негативний синергетичний ефект неефективного управління командою. Запропонована система оцінки може бути використана для розробки планів управління ефективністю, програм стимулювання та інвестиційних програм розвитку людського капіталу команди проекту.

Ключові слова: крос-функціональна команда, ефективність, вартісна оцінка, командний потенціал, людський капітал команди, синергія, мотивація.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена необхідністю підвищувати ефективність командної роботи в проектах. Сучасні вимоги до підбору та формування команд зміню-

ються під впливом викликів зовнішнього середовища, а саме: воєнною агресією та конфліктами, які характеризують міжнародне середовище та викликають міграцію спеціалістів та фахівців

різних галузей, що збільшує крос-культурні розбіжності, зокрема в ІТ-проєктах; стрімкою цифровою трансформацією суспільства, особливо під впливом штучного інтелекту; зміною традиційної економіки на економіку знань, де, з одного боку, знання це головний нематеріальний актив, і відповідно, може бути використаним, як ресурс та/або стати власністю, з подальшою капіталізацією, та приносити прибуток, а з іншого – знання не можуть бути відчужені від їх носія – людини, тому психологічні, креативні та поведінкові фактори впливають на дії індивіда, щодо отримання, накопичення та використання знань в процесі інтелектуальної та/або інноваційної праці, формування певних компетенцій.

Таким чином, підвищення ефективності роботи персоналу команд проєктів, особливо ІТ-проєктів, сьогодні пов'язане з необхідністю вартісної оцінки, як джерела підвищення вартості підприємств, унікальних конкурентних переваг, зростання продуктивності праці та збільшення ефективності діяльності. Але знання мають й соціально-психологічну складову, тому оцінка на основі врахування доходу (прибутку) може нівелювати труднощі пов'язані з їх оцінкою. Сучасні ІТ-проєкти включають фахівців, які виконують різні функції в проєкті, тому на перший план виходить необхідність оцінки, яка б дала змогу ефективного управління людськими ресурсами проєкту, особливо коли фахівці одного проєкту можуть знаходитися в різних містах та країнах. Все вище зазначене зумовлює актуальність та доцільність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти формування та розвитку проєктних команд були відображені в працях Бушуєва С.Д., Чумаченко І.В., Краснокутської Н.С. Аспекти та специфіка діяльності розподільчих команд, тобто таких, члени яких географічно розділені, займалися такі вчені, як Подопріхіна Т.О., Осетрова, Т. О., Тейлор Ф., Р. Вебб та інші. Аспекти формування крос-функціональних команд та підвищення ефективності взаємодії в таких командах досліджували Красноступ В.М., Фролова М.В., Філатов С.А., Золотуха Р.А., Немченко Т.А., Македон В.В. та інші. Використання людських ресурсів для формування команд розглядалися такими вченими, як Доценко Н.В., Сабадош Л.Ю., Чумаченко І.В. Врахування життєвого циклу та розвитку команди вивчали Ковальчук О.І., Зачко О.Б., Бушуєва Н., Пелешипин А.М., Трач О.Р. та ін. Дослідження сутності та впливу компетенцій учасників команди розкрито в пра-

цях Вайсмана В.О., Масленнікової К.С., Фесенко Т.Г., Молін-Юстіла Т., Гончар В. та ін. Оцінкою ефективності командної роботи займалися Нікіфорова Н.І., Цимбаліст К.Ю., Хекман Дж., Бублік М. І., Копач Т.М. та ін. Теорія людського капіталу в управлінні персоналом набула розвитку у працях Близнюк В.В., Грішнєвої О.А., Перерви П.Г., Кучинського В.А. та ін.

Але питання визначення та трактування сутності крос-функціональних команд потребують уточнення з врахуванням особливостей ІТ-проєктів. Окрім того, необхідно обрати методологію управління ІТ-проєктом з точки зору ефективного керування командою. Потребує розвитку розуміння та взаємозв'язок системи й процесів управління командою. Необхідність проведення критичного аналізу сучасних методів оцінки продиктована пошуком нових підходів щодо комплексної оцінки ефективності команди проєкту на основі доходності, як універсального фактору управління вартістю. Потребують подальшого розвитку питання формування командного потенціалу, вартісної оцінки людського капіталу команди, як інтегрального показника ефективності командної роботи, та аспектів створення на основі такої оцінки мотиваційних програм та розробки напрямів інвестицій в людський капітал команд.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних аспектів, тенденцій та напрямів щодо ефективності команд та пошук методів вартісної оцінки ефективності крос-функціональних команд ІТ-проєктів.

Виклад основного матеріалу. Швидкий розвиток цифрових технологій зумовлює відокремлення ІТ-проєктів, як таких, що мають свою специфіку та особливості. Особливістю ІТ-проєктів є: 1) складність етапу ініціації проєкту, коли відбувається взаємодія між замовником, як правило представником бізнесових підприємницьких структур та виконавцем, командою ІТ-фахівців, визначення вимог, побудова специфікації, оцінка очікувань замовника вимагають спеціальних навичок та заходів; 2) необхідність визначення та оцінки результату від реалізації проєкту, з одного боку, необхідно застосовувати економічні підходи до оцінки, а з іншого – визначити відповідальність за результат, яка показує наскільки ефективна була комунікація між замовником, керівником проєкту та командою; 3) залучення у команду ІТ-проєкту фахівців, які виконують різні функції, належать до різних підрозділів, організацій, географічно та культурно розподілені, вимагають врахування цих

факторів при формуванні команди, тобто необхідний пошук шляхів підвищення якості взаємодії, ефективної командної роботи, мінімізації ризиків виникнення конфліктів; 4) великі бюджети ІТ-проектів вимагають постійного моніторингу витрат та обґрунтування необхідності додаткових інвестицій, що стає підґрунтям до впровадження прозорих, гнучких методологій управління проектами та механізмів оцінки.

Згідно з опитуванням, щодо популярності методологій управління в ІТ-компаніях, широке застосування отримує Agile-методологія – 61,50% опитаних компаній віддали перевагу саме їй, на другому місці – Scrum – 23,1%, на третьому – Waterfall – 9,6% та інші. Методологія Agile пропагує «гнучке» управління проектами, яке враховує основні проблеми розробки програмного забезпечення. «Agile став основою для цілого ряду гнучких методик ..., які передбачають роботу над проектом короткими ітераціями, коли основні фази розробки циклічно повторюються один за одним» [1]. За Agile-методологією оцінка всього обсягу проекту є опціональним завданням. Саме тому оцінку вартості всіх проектних робіт можна не робити, а сфокусуватися на реалізації функцій проекту, їх пріоритетах [2]. Таким чином, для формування команд ІТ-проектів найбільш ефективним є обрання гібридних методологій на принципах Agile (Scrum, Kanban, Scrumban, Extreme Programming (XP), Lean), в яких на перше місце ставляться люди і взаємодія між ними, які важливіше процесів та інструментів [1]. Наступним кроком в пошуках шляхів підвищення

ефективності є розуміння сутності системи та процесів управління командою. Складові системи управління командою проекту та процеси, які відбуваються в ній, пов'язані, їх зв'язок представлений на рис. 1.

Як видно з рис. 1, у всіх процесах управління проектною командою постає завдання оцінки людських ресурсів. Так, у процесі планування перш ніж визначати ролі, відповідальність та, в подальшому, здійснювати управління людськими ресурсами, необхідні кількісні параметри для оцінки цих ресурсів. Така ж ситуація складається у процесі набору команди, коли якісні оцінки дуже складні, вимагають витрат часу та ресурсів. Постає необхідність мати зрозумілі, прозорі, легко автоматизовані методики кількісної оцінки персоналу при наборі у команду. Процес розвитку команди не можливий без оцінки людських ресурсів задля розуміння та обґрунтування необхідності підвищення кваліфікації, стимулів щодо саморозвитку, застосування методів як економічної, так й не економічної мотивації при формуванні компетенцій. І, нарешті, управління командою можливе лише на основі постійного моніторингу та оцінки ефективності діяльності членів команди, що дає можливість контролювати зміни, на основі зворотного зв'язку приймати управлінські рішення щодо координації та покращення взаємодії, та, в решті решт, підвищувати ефективність виконання проекту.

За формою команда проекту відображає існуючу організаційну структуру управління про-

Рис. 1. Сутність та взаємозв'язок системи та процесів управління командою (складено автором на основі [1-3])

Критичний аналіз трактувань дефініції «крос-функціональна команда» та аспекти її удосконалення.

Трактування дефініції «крос-функціональна команда»	Необхідність удосконалення визначення
Це робоча група, що складається із співробітників із різних функціональних підрозділів організації, які співпрацюють для досягнення поставленої мети. Крос-функціональна команда приділяє менше уваги конкретним ролям членів в організації, а більше уваги приділяє комунікації та спільній роботі для досягнення цілей організації. [4]	Потребує доповнення з точки зору врахування крос-культурних відмінностей, компетенцій, цінності людських ресурсів, як капіталу, поняття потенціалу при формуванні та оцінці ефективності роботи команди, синергетичного ефекту.
Це група працівників з різних функціональних підрозділів та відмінних за компетенцією, які поєднані для виконання певного завдання та досягнення синергетичного ефекту. Крос-функціональна команда формується з представників різних підрозділів формальної організації і відображає їх інтереси. Для команд цього типу характерна наявність конкретного, одноразового завдання, що позначає результат, проблему або можливість. Тривалість існування команди визначається завершенистю завдання. Для членів команди робота над завданням є вторинною по відношенню до їх основної роботи. Керівник команди може бути формально призначеним або обраним з членів команди. [5]	Потребує доповнення з точки зору важливості комунікації та взаємодії, відсутнє врахування крос-культурних відмінностей при розподіленому розташуванні за географічними ознаками, відсутній акцент на результативність, визначення ефективності, та оцінки потенціалу людських ресурсів.
Ці команди складаються із співробітників різних функціональних відділів організації. Учасники команди найчастіше знаходяться на одному ієрархічному рівні, хоча можуть перетинати вертикальні та горизонтальні корпоративні рівні. Керівник координує діяльність співробітників. Такі команди стимулюють інформаційний обмін, генерують найцінніші пропозиції, координують діяльність відділів, розробляють нові проєкти, займаються впровадженням інновацій, вирішують загально корпоративні. Можуть трансформуватися в інші види команд за потреби. 6	Потребує доповнення з точки зору ефективності, оцінки людських ресурсів як цінності, потенціалу команди та на цій основі розробки мотиваційних інструментів, врахування синергії, подолання крос-культурних бар'єрів у розподільчих командах.
Це команда, до якої входять представники різних функцій. Наприклад, маркетологи, дизайнери, SMM-фахівці, аффіліати, HR – і всі вони працюють над однією метою... Це означає, що кожен робить свій внесок у спільну справу, а для успіху важливі синхронність, взаєморозуміння й грамотне планування. У крос-функціональних командах кожен відділ живе у своєму темпі. Ритми відділів формуються ... з логіки роботи. Важлива прозорість яка розуміється як відкрита архітектура спільної роботи [7]	Потребує врахування переваг асинхронної комунікації, як елементу підвищення ефективності роботи команди, підвищення потенціалу команди, можливостей врахування крос-культурних відмінностей, формування прозорості на основі кількісних оцінок ефективності, синергії.
Група працівників із необмеженою сферою діяльності кожного, розмиттям меж між учасниками команди та керівником, взаємозамінністю та відповідальністю один перед одним за прийняття рішень в процесі проєктної взаємодії 8	Потребує удосконалення щодо аспектів розвитку компетенцій, потенціалу та оцінки, його реалізації, як підґрунтя мотивації у досягненні результатів.
П. Кетлі та В. Хірш вказують, що «крос-функціональна команда – це «нагромадження» організаційного навчання». Вчені підкреслюють, що працівники, взаємодіючи один з одним всередині організації, обмінюються знаннями та ідеями, незважаючи на організаційні межі, що дає змогу через синергетичний ефект формувати загальну конкурентну перевагу організації. П. Кетлі та В. Хірш зазначають, що крос-функціональні команди складаються із окремих осіб, які залучаються з аутсорсингових організацій, що мають у своєму активі фахівців певного типу [9].	Потребує відповідного доповнення формування потенціалу команди на основі кількісної оцінки фахівців з різних організацій задля підвищення ефективності мотивації та забезпечення прозорості всіх процесів взаємодії.
Фінський вчений Т. Молін-Юстіла у своїй праці зазначає, що крос-функціональна взаємодія є поняттям, яке може охоплювати не лише працівників однієї компанії, або працівників, які залучені з аутсорсингових компаній, але й клієнтів. Науковець наводить приклади компаній, що займаються розробкою програмного забезпечення, бізнесом у сфері цифрових технологій, які залучають своїх клієнтів до розробки та тестування нових продуктів. Це явище має назву «крауд-сорсинг» і є досить поширеним у всьому світі завдяки існуванню Інтернету [9].	Потребує розуміння відмінності між крос-функціональною взаємодією та крос-функціональною командою, необхідно впровадити крос-культурну складову, напрями збільшення потенціалу командної роботи, оцінку ефективності та розробку мотиваційних заходів.

ектом, розділення функцій, обов'язків і відповідальності за рішення, що приймаються в процесі його реалізації. На верхньому рівні структури знаходиться менеджер проєкту, а на нижніх – виконавці, відділи і фахівці, що відповідають за окремі функціональні сфери. За змістом команда проєкту є групою фахівців високої кваліфікації, що володіють знаннями і навичками, необхідними для ефективного досягнення цілей проєкту. [2]

Отже, наявність фахівців, які відповідають за окремі функціональні сфери потребує відповідної організаційної структури управління проєктом та формування крос-функціональної команди.

У таблиці 1 наведені визначення дефініції «крос-функціональна команда» за різними джерелами та сформований автором погляд на необхідність уточнення та доповнення визначення цього поняття.

Як видно з табл. 1, що всі визначення ігнорують процес формування потенціалу крос-функціональної команди, визначення ефективності його реалізації, оцінки людських ресурсів як капіталу, тобто людського капіталу команди. Відсутнє врахування крос-культурних розбіжностей, асинхронної комунікації в міжнародних крос-функціональних командах, адже ігнорування цих особливостей може створювати бар'єри, які значно знижують ефективність взаємодії та ведуть до конфліктів та перешкод, особливо в умовах війни.

Позитивним елементом є те, що більшість визначень (див. табл. 1) роблять акцент на досягнення синергетичного ефекту, наявності компетенцій. Отже ефект синергії в крос-функціональних командах пов'язаний з результатом (ефективністю та/або продуктивністю) команди, який повинен бути більшим, чим проста сума результативності окремих членів команди, та базується на реалізації потенціалу кожного учасника проєкту, тобто потенціал команди виступає, як сума певних можливостей, компетенцій людських ресурсів при реалізації яких збільшується синергетичний ефект, який можливо виміряти за допомогою кількісних показників ефективності роботи команди. Отже, потенціал команди складається з сукупності потенціалів кожного члена команди.

Командний потенціал – це сукупність можливостей і ресурсів, які має команда для досягнення своїх цілей. Це поняття включає як індивідуальні ресурси кожного члена команди, так і їхню здатність працювати разом. Дослідження командного потенціалу дозволяє краще зрозуміти, як команда може функціонувати як єдиний організм і розкривати свій максимальний потенціал для досягнення високих результатів. [10]

Не можна розглядати ефективність, виходячи тільки з результативності. Витрати не слід плутати з інвестиціями. Створення і закріплення ефективної команди – це стратегічне придбання компанії. Навчання учасників проєкту – інвестиції. Вкладення в людей – це збільшення чисельника у формулі ефективності. Наростаюча конкуренція указує на тренд в світовій економіці – персонал – це форма інвестицій, активів, які потрібно уміти нарощувати, управляти ними і зберігати. Сьогодні люди та їх знання, навички, досвід та компетенції – це капітал сучасної компанії [11].

Продукт проєкту розробки програмного забезпечення є прямим продуктом когнітивних процесів людини, та створюється на основі інтелектуального капіталу команди проєкту [12].

Схематично структура командного потенціалу показана на рис. 2.

Як видно з рис. 2 командний потенціал має свою структуру, керівники підприємства та проєкту повинні його розвивати задля збільшення.

Умовою для його реалізації та розвитку виступає делегування повноважень, що забезпечує основні напрями збільшення потенціалу команди: оптимізація розподілу ресурсів, підвищення мотивації, професійний розвиток членів команди, стимулювання командної роботи [10].

Окрім того вводиться поняття людського капіталу команди. Адаптуючи визначення [14] під умови проєктного менеджменту, можливо зазначити, що людський капітал команди можна визначати як сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений членами команди певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та інших продуктивних якостей, що цілеспрямовано використовується в проєкті, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на зростання доходів, як його власника, так, й команди в цілому, тобто це активна, реалізована частина трудового та соціально-психологічного потенціалу, таке зростання доходів стимулює подальші інвестиції в людський капітал.

Застосовуючи теоретичні положення [15] до реалізації командного потенціалу, можливо зазначити, що рівнем розкриття, реалізації командного потенціалу завжди виступає «результат». Відповідно кількісна оцінка людського капіталу команди проєкту здійснюється через фіксацію певних результативних параметрів.

Таким чином, у відповідь на виклики сьогодення необхідно застосовувати нові підходи до розуміння ефективності команди через формування та розвиток потенціалу команди, оцінки

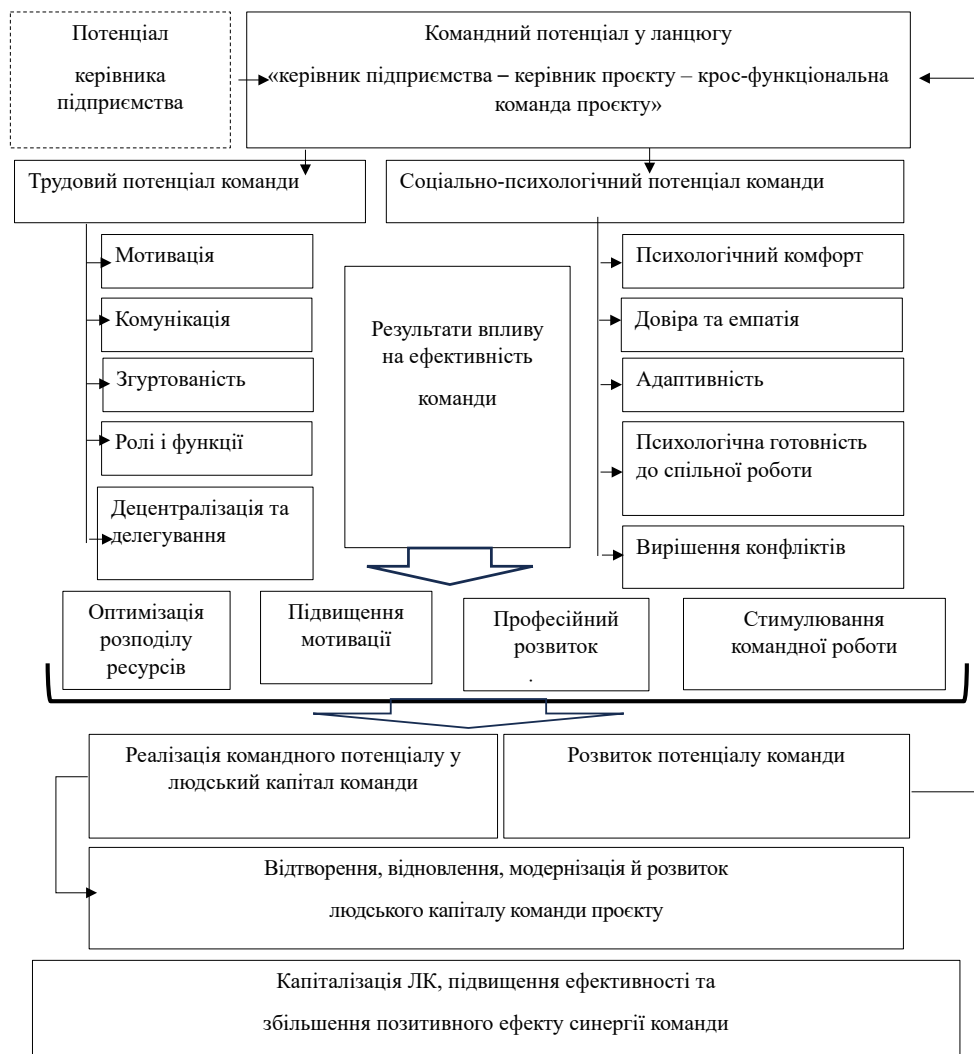

Рис. 2. Структура командного потенціалу

(розроблено автором на основі [9-15])

людського капіталу, особливо для ІТ-проєктів в умовах тенденцій до збільшення виконання робіт в найкоротші терміни.

Ефективність командної роботи оцінюється за трьома показниками: 1) ступенем ефективності кожного з членів команди у виконанні закріплених за ним функцій і соціальних ролей. Ефективність пов'язана також зі здатністю індивіда працювати над собою, розвиваючи необхідні для команди якості. Ефективний член команди демонструє гнучкість у виборі моделей поведінки та адаптивність до мінливого середовища; 2) ступенем ефективності команди як сукупності індивідів. Ефективність діяльності команди обумовлена її здатністю використовувати сукупний потенціал своїх членів, перетворювати його на щось більше, ніж просто сума потенціалів; 3) ступенем ефективності взаємодії команди із зовнішнім середовищем. Ця ефективність пов'язана зі здатністю

команди створювати, підтримувати й використовувати потенціал співробітництва із зовнішніми стосовно команди індивідами та структурами для оптимального досягнення цілей командної діяльності. Ефективна команда має особливі риси, що визначають продуктивність діяльності та відчуття повного задоволення командними процесами й результатами діяльності [10].

Основними елементами в оцінюванні рівня результативності та ефективної роботи команди є такі: задоволеність потреб працівників, враховуючи їх роботу в команді; успішна взаємодія працівника команди із іншими її членами; прийняття рішення у виконанні поставленого перед командою завдання [16].

Окрім того, необхідно здійснювати оцінювання діяльності працівників у командній роботі. Оцінюванням діяльності працівників називається цілеспрямований процес (процедура) щодо виявлення або встановлення якісних його характерис-

тик, наприклад, навиків, здібностей, уже набутого ним досвіду та відповідність виявлених характеристик профілю учасника команди [16].

Критичний аналіз сучасних методів оцінки ефективності діяльності членів команди наведений в таблиці 2.

Як показує аналіз, представлений у табл. 2, головними вимогами до оцінки є:

– можливість оцінити ефективність командної роботи, а саме: ефективність кожного з членів

команди у виконанні закріплених за ним функцій і соціальних ролей; ефективності команди як сукупності індивідів; ефективності взаємодії команди із зовнішнім середовищем;

– здійснення періодичної оцінки діяльності працівників, як процес (процедуру) щодо виявлення або встановлення якісних його характеристик, наприклад, навиків, здібностей, уже набутого ним досвіду та відповідність виявлених характеристик профілю учасника команди;

Таблиця 2

Критичний аналіз сучасних методів оцінки ефективності діяльності членів команди

Назва методу	Сутність методу	Підхід до оцінки	Позитивні риси	Негативні риси
Методологія The Leadership Grid [17]	Дає можливість оцінити кількісно такий аспект людського фактору як командну взаємодію для досягнення ефективних результатів.	Кожна командна робота включає в себе взаємодію трьох основних складових: R1 Resources (ресурси) – людські ресурси; R2 Relationships (взаємовідносини); R3 Results (результати) –	Доводить, що найбільш критичним фактором у процесі спільної роботи є етап R2, під час якого члени команди перетворюють ресурси у матеріальні результати.	Відсутні прості й кількісні методики оцінки
Опитування та анкетування Gallup Q12 [18]	Включає набір із 12 запитань, які розташовуються в певній послідовності й ґрунтуються на простій ідеї: спочатку потрібно задовольнити її базові потреби. Лише потім з'являється енергія для розвитку й командної співпраці.	Включає основні блоки питань: Базові потреби. «Що я отримую?» Особистий внесок. «Що я даю?» Команда. «Чи я тут свій?» Зростання. «Куди я рухаюсь?»	Показує чому люди залишаються в компанії, працюють краще і приносять більше користі.	Складність обробки, додаткові витрати, відсутність кількісної оцінки
Теорія імпульсного процесу [13]	управління креативністю крос-функціональної команди за допомогою системно-рефлексивної моделі з використанням теорії імпульсного процесу.	Визначається, яким чином система зв'язків у ланцюзі «керівництво підприємства – керівник команди – крос-функціональна команда» буде функціонувати в реальних умовах.	Дає змогу формулювати тактичні завдання для певної стратегічної мети розвитку крос-функціональної команди та обрати найкращий варіант розвитку взаємовідносин у ланцюзі «керівництво підприємства – керівник команди – крос-функціональна команда».	Залучення експертів, що веде до збільшення витрат та складності організації оцінки в умовах ІТ-проектів.
Аналіз результативності [19]	Об'єднує в одну систему три укрупнені сутності: проєкт, турбулентне оточення та команду проєкту. Кожна з цих сутностей в результаті декомпозиції може бути представлена у вигляді окремої підсистеми, що включає елементи та зв'язки між ними.	Подає результат деякого j-го проєкту Функціоналом: $f(I, P, D, C, A, E)_j \Rightarrow F_j(k, TO)$, де $I = i(k, TO)$ – результат ініціації проєкту; $P = p(k, TO)$ – результат проєктної фази проєкту; $D = d(k, TO)$ – результат виконання проєкту; $C = c(k, TO)$ – результат контролю проєкту; $A = a(k, TO)$ – результат процесу вдосконалення проєкта; $E = e(k, TO)$ – результат фази завершення проєкта; k – команда проєкту; TO – турбулентне оточення проєкту. Функціонал залежить від керуючих впливів, що формуються при взаємодії команди проєкту з турбулентним оточенням.	Вирішується основне завдання досягнення результату проєкту – створення цінності при встановлених обмеженнях за термінами, ресурсами, якістю з урахуванням використаних технологій. Дає можливість кількісної оцінки ефективності роботи команди та її впливу на результативність проєкту. Обґрунтовується синергетичний ефект при злагодженій роботі команди проєкту, який може мати як позитивне, так й негативне значення.	Не має можливості оцінити індивідуальні характеристики, з метою розробки вимог до кандидатів та ефективної мотивації.

Назва методу	Сутність методу	Підхід до оцінки	Позитивні риси	Негативні риси
Performance Management («менеджмент виконання»)	Концепція управління підвищенням результативності діяльності персоналу організації. Performance Management як система керування складається з трьох елементів – вимірювання (підрахунок), зворотного зв'язку і позитивної винагороди (мотивування).	В рамках цієї концепції успіх будь-якої організації залежить від взаємодії трьох значимих величин, які складають формулу успіху: R (Readiness) – Готовність (необхідні засоби); W (Willingness) – Бажання (рівновага очікуваних наслідків); A (Ability) – Вміння (знання того, що робити та впевненість в тому, що знаєш як робити). P (Performance) – Виконання (Продуктивність праці або дохід) $R \times W \times A = P$	Вирішує задачі: – збільшення управлінського контролю; – забезпечення ідентифікації проблем на ранніх строках; – зв'язок цілей та функцій працівника із загальними цілями організації; – мотивування працівників; – підтримання коригуючої та дисциплінуючої дії; – забезпечення ефективної системи зворотного зв'язку; – забезпечення об'єктивності при прийнятті рішень щодо визначення розміру оплати праці.	Не враховує специфіку команд ІТ-проектів; складне визначення елементів формули успіху, залучення експертів веде до збільшення витрат ресурсів; потребує розробки методики кількісної оцінки.
Assessment center (Центр оцінки) [20]	Комплексна технологія стандартизованої, об'єктивної, багатокomпонент-ної кваліфікаційної оцінки професійного рівня, особистісних якостей, а також потенційних можливостей працівників. Включає процедури моделювання певних ситуацій, у результаті яких спеціально підготовленими консультантами оцінюються певні навички і поведінка працівника.	Для реалізації в компанії проекту оцінки персоналу за технологією Assessment Centre необхідно: – розробити модель компетенцій, специфічну для даної компанії; 109 – підготувати вправи і завдання для оцінки компетенцій, а також систему критеріїв для такої оцінки; – підготувати групу оцінювачів — відібрати і виучити; – провести оцінку працівників за результатами виконання ними вправ і завдань; – обробити отримані дані, підготувати звіти і рекомендації.	Assessment center дозволяє вирішити таку важливу для організації задачу як пошук талановитих співробітників.	Складна система оцінки, залучення експертів, які потребують спеціальної підготовки
Оцінювання діяльності працівників за методом Hay Group [20]	Базується на факторній системі оцінки посад.	Для оцінки робочих місць в основному використовуються три фактори: 1. Рівень знань, , цей фактор включає три субфактори: професійні знання, широту застосування і комунікативні навички. 2. Вирішення проблем. Інтелектуальний рівень, який потрібний для прояву ініціативи, а також складності виконуваної роботи. 3. Відповідальність за дії на робочому місці та її вплив на кінцевий результат.	При використанні системи оцінки посад в різних компаніях використовується уніфікований підхід, який дозволяє їх порівнювати	Складність оцінки, яка потребує переведення якісних показників в бали за спеціальними таблицями, збільшується навантаження на керівника, відсутня ясність при визначенні оплати праці, яка знаходиться в певному діапазоні.

– мати кількісні параметри оцінки, як такі що легкі, прості та зрозумілі й відповідають вимогам прозорості та уніфікованості;

– не вимагає зайвих витрат ресурсів та часу, тому що здійснюється в уже існуючих структурах з обліку та оцінки й не потребує спеціальної підготовки експертів та персоналу для її проведення;

– оцінка діяльності працівників повинна ґрунтуватися на корисності людини для команди про-

екту, саме результат реалізації людського потенціалу в умовах роботи в проекті має виступати вартісною характеристикою його капіталу, а не сума витрат, спрямованих на вдосконалення тієї чи іншої властивості людини.

Отже, оціночна база командного потенціалу (див. рис. 2) повинна формуватися на ресурсах (активах) та включати, як витрати, так й нефінансові показники, для цього, оціночна база приво-

диться до «вартісного» розуміння на основі процесу капіталізації. Так людський капітал команди це результат капіталізації (реалізації) командного потенціал.

Система показників методу вартісної оцінки використання людського капіталу приведена в табл. 3.

Як видно табл. 3, формули дозволяють визначити комплекс кількісних характеристик для визначення вартісних параметрів управління людським капіталом. На відміну від існуючих моделей оцінки ефективності команди проєкту, такий комплекс показників має суттєві переваги: враховує вартісні особливості прояву людського капіталу як на рівні підприємства в цілому, так і окремого його працівника; дозволяє змістити точку уваги менеджерів в управлінні людським капіталом з суми витрат на його реалізацію (що призводило до прийняття найпростіших рішень – їх скорочення), на суму втрачених та/або недоотриманих вигод підприємства або окремого працівника [15].

Окремої уваги заслуговують аспекти негативних ефектів, які спостерігаються, як у визначенні синергії команди, так й у використанні людського капіталу команди проєкту (див. табл. 3).

Неузгоджена діяльність команди, відсутність ефективної стратегії та тактики в її діях створює загрозу успішній реалізації проєкту і часто призводить до негативного синергетичного ефекту. Непрофесійний і злочинний підхід може спричинити виникнення негативної синергії. У процесі формування команди та розвитку необхідно оцінювати дві складові синергії: позитивну – творчу, організуючу і негативну – руйнівну, дезорганізуючу. Професійне та грамотне управління інтелектуальним та людським капіталом полягає саме в тому, щоб вміло об'єднувати зусилля кількох людей та досягати позитивного синергетичного ефекту [19]. Отже, як видно з табл. 3, у запропонованій системі оцінки є можливість кількісно визначити втрати, пов'язані з негативними ефектами.

Так, в оцінці людського капіталу підприємств превалює точка зору, спрямована на розгляд позитивного ефекту його використання. Між тим, необхідний розподіл по ступені ефективності, як продуктивного фактору, на негативний (руйнівний) і позитивний (творчий) людський капітал. Отже, негативний людський капітал – це частина накопиченого ЛК, що не дає будь-якої корисної віддачі від інвестицій в нього. До неефективних інвестицій в ЛК відносяться: вкладення в нездатних до навчання та сприйняття сучасних знань інди-

відів, які дають нульовий або незначний результат; в неефективний та корумпований освітній процес; в систему знань, які сформовані навколо помилкового ядра; в помилкові або низько ефективні НДДКР, проєкти, інновації тощо. Фактично, це інвестиції в негативну складову ЛК [15].

Результатом оцінки є розробка та підтримка плану управління ефективністю. План управління ефективністю передбачає створення чіткої стратегії для забезпечення оптимального функціонування команди. Основні етапи: 1) визначення цілей, узгодження індивідуальних і командних завдань із загальною стратегією організації; 2) розподіл ролей і обов'язків, врахування компетенцій і сильних сторін учасників; 3) встановлення критеріїв оцінки. розробка показників, які будуть використовуватися для моніторингу прогресу; 4) розробка системи зворотного зв'язку, регулярне інформування учасників про результати їхньої роботи [10], створення системи мотивації.

Варто зазначити, що мотивація і ефективна командна робота має тісний взаємозв'язок і прямо пропорційну залежність.

Мотивація – це стимулювання людини чи групи людей до активізації діяльності для досягнення цілей організації (проєкту); це сукупність сил, які спонукають людину займатися діяльністю з витратою певних зусиль на певному рівні старання й сумлінності з певним ступенем наполегливості в напрямку досягнення певних цілей [3].

Мотивація команди має ґрунтуватися на поєднанні трьох складників: індивідуальна мотивація членів команди; мотивація лідера команди; мотивація команди загалом [16].

Як правило, виконавці з високим рівнем мотивації мають значну продуктивність праці і отримують задоволення від роботи, від досягнення поставленої перед групою мети [3]. Саме показник продуктивності праці входить в систему вартісної оцінки людського капіталу, що говорить про можливість застосування її в розробці програм мотивації, зокрема фінансової.

Програма мотивації – це система заходів, виконуваних протягом певного проміжку часу, які спрямовані на стимулювання певних співробітників з метою отримання певних результатів у підвищенні якості та ефективності результатів їх роботи. Метою програми є підвищення ефективності при збереженні необхідного рівня якості. При цьому для кожної категорії співробітників ефективність і якість визначаються і оцінюються по-різному. Основний принцип мотивації полягає в тому, що заохочення або стягнення повинні

Система показників вартісної оцінки використання людського капіталу (ЛК) команди проєкту.

Назва показника	Розрахунок	Сутність
1 Вартість індивідуального людського капіталу (ЛК) члена команди ($V_{лк}$)	$V_{лк} \times T_{\%} = TC + ДД,$ де TC – тарифна ставка або посадовий оклад, грн; $ДД$ – додатковий дохід у вигляді премій, надбавок, бонусів тощо, грн; $T_{\%}$ – ціна використання індивідуального людського капіталу, виражена у відсотках до його вартості.	Вартісною характеристикою ЛК є доходність як на рівні команди проєкту та/або підприємства в цілому, так і його окремого працівника. Найбільш доцільним вимірювачем є показник продуктивності праці (доходу на 1 працівника). Отже, заробітна плата (дохід) працівника розглядається як сполучення ринкової ціни його праці й доходу від вкладених у людину інвестицій.
2 Сумарний індивідуальний дохід усіх працівників команди проєкту відображується через загальні витрати Фонду оплати праці (ФОП)	$\sum_i V_{лк}^i \times T_{\%}^i = \sum_i (TC + ДД)_i = \text{ФОП}$	Інвестиції у людський капітал команди проєкту (Лк) не включаються до ФОП.
3 Результатом використання ЛК команди проєкту є отриманий дохід	$D_{лкл} = ВД - \text{ФОП} - I_{лк},$ де: $D_{лкл}$ – дохід, отриманий від використання людського капіталу команди проєкту, грн; $ВД$ – валовий дохід від реалізації обсягу робіт по проєкту, грн; ФОП – фонд оплати праці команди проєкту, грн; $I_{лк}$ – інвестиції у людський капітал команди проєкту, грн.	Дохід команди проєкту від використання ЛК команди за мінусом сплаченої заробітної плати та інвестицій в ЛК.
4 Дохід окремого співробітника команди проєкту	$D_{лкл}^i = ВД_1 - \text{ФОП}^i - I_{лк}^i,$ де $D_{лкл}^i$ – дохід, отриманий від використання власного людського капіталу члену команди проєкту, грн; $ВД_1$ – продуктивність праці одного члена команди у грошовому вираженні; ФОП^i – оплата праці учасника команди, грн.; $I_{лк}^i$ – інвестиції в людський капітал окремого члена команди, грн.	Введений показник продуктивності праці окремого співробітника команди
Врахування негативного ефекту від реалізації людського потенціалу	$D_{лкл} = ВД - \text{ФОП} - I_{лк} - NE_{лкл},$ $D_{лкл}^i = ВД_1 - \text{ФОП}^i - I_{лк}^i - NE_{лк}^i,$	Для урахування можливості отримання негативного ефекту від реалізації людського потенціалу, у формули пунктів 3 та 4 введено додаткову складову $NE_{лк}$ та $NE_{лк}^i$

(адаптовано та складено автором на основі [15])

накладатися на співробітника тільки за результати робіт, доручених безпосередньо йому. Тому керівники проєкту і функціональні менеджери повинні преміюватися за виконання проєкту в цілому [3].

Таким чином, запропонована система вартісної оцінки людського капіталу повністю задовольняє меті та принципам програми мотивації. На ній може будуватися механізм матеріального стимулювання, який включає розрахунок премій та бонусів виходячи з доходу (прибутку) при повному розподілі витрат за проєктом, економії витрат.

Висновки. В ході проведеного дослідження була досягнута мета та отримані наступні результати:

- визначено особливості ІТ-проєктів, які пов'язані зі складністю ініціації; потребою в оцінці та визначенні відповідального за результат проєкту; крос-функціональністю формування команд; великими бюджетами, що підтверджує необхідність оцінки ефективності для врахування цих особливостей;

- обґрунтований вибір методології управління ІТ-проєктами на основі досліджень популярності

в умовах діючих ІТ-компаній з точки зору ефективності управління командами, такою методологією є гібридні методології на принципах Agile (Scrum, Kanban, Scrumban, Extreme Programming (XP), Lean);

- досліджено сутність та взаємозв'язок системи та процесів управління командою, який показав, що у всіх процесах управління проектною командою постає завдання оцінки людських ресурсів;

- проведений критичний аналіз трактувань дефініції «крос-функціональна команда», з'ясовані певні недоліки, які існують в сучасних трактуваннях, так не виділяється важливість формування потенціалу крос-функціональної команди, відсутнє розуміння ефективності його реалізації, з точки зору оцінки людських ресурсів як капіталу, тобто людського капіталу команди та інші аспекти; дослідження показало і позитивні елементи, а саме: більшість визначень акцентуються на розвитку компетенцій та на досягненні синергетичного ефекту, який завжди пов'язаний з результатом (ефективністю та/або продуктивністю) команди, та базується на реалізації потенціалу кожного учасника проекту, тобто потенціал команди виступає, як сума певних можливостей, компетенцій людських ресурсів при реалізації яких збільшується синергетичний ефект, який можливо виміряти за допомогою кількісних показників ефективності роботи команди;

- визначено сутність та структура командного потенціалу, яка показує його формування у ланцюгу «керівник підприємства – керівник проекту – крос-функціональна команда проекту»,

розкрито його структурні елементи: трудовий потенціал та соціально-психологічний потенціал команди із визначенням елементів кожного, показано результати впливу на ефективність

команди, введено поняття капіталізації потенціалу;

- надано визначення людського капіталу команди проекту, як активної, реалізованої частини командного потенціалу, рівнем розкриття, реалізації командного потенціалу завжди виступає «результат», й, відповідно оцінка людського капіталу команди проекту здійснюється через фіксацію певних результативних параметрів;

- досліджено показники оцінки ефективності командної роботи та оцінювання діяльності персоналу команди;

- здійснений критичний аналіз сучасних методів оцінки ефективності діяльності членів команди, на основі якого сформульовані вимоги до новітнього підходу;

- сформовано систему показників вартісної оцінки використання людського капіталу (ЛК) команди проекту, яка має ряд переваг, а саме: враховує вартісні особливості прояву людського капіталу як на рівні проекту та /або підприємства в цілому, так і окремого його працівника; дозволяє оцінити негативний (руйнівний) і позитивний (творчий) людський капітал та врахувати негативний ефект синергії при неефективному командному управлінні, на основі запропонованої системи оцінки можливо розробляти плани управління ефективністю, програми мотивації та інвестицій в розвиток людського капіталу команди проекту.

Список літератури:

1. Фонарьова Т.А., Берковський Є.О., Бушуєв К.М., Петренко В.О. Застосування AGILE в управлінні проектами виведення підприємства з кризового стану та відновлення сталого розвитку. *Управління проектами у розвитку суспільства. Тема: «Управління проектами в умовах пандемії COVID-19»*: тези доповідей XVIII Міжнародної конференції (Київ, 15 травня 2021 р.) / відпов. за випуск С.Д. Бушуєв. Київ : КНУБА, 2021. 317 с. С. 291–296.
2. Краснокутська Н.С., Подопріхіна Т.О. Аналіз методологій управління проектами в ІТ-галузі. *Бізнесінформ*. 2020. № 8. С. 219–222.
3. Моделі та засоби управління ІТ-проектами Навч. посіб. / укл.: В.О. Кузьмич, О.В. Коваль, Р.А. Тараненко. Київ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 222 с.
4. Ющишина Л.О. Етика крос-функціональної взаємодії та комунікації: курс лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. 94 с.
5. Ковальчук О.І., Зачко О.Б. Моделі життєвого циклу розвитку проектних команд в системі цивільного захиту. *Bulletin of Lviv State University of Life Safety*. 2022. №25. С. 71–78. DOI: <https://doi.org/10.32447/20784643.25.2022.08>
6. Робота лідера з командою. URL: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/44861/mod_resource/content/2/%D0%9B%D0%A3%D0%9A_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%204.pdf (Дата звернення 12.11.2025).
7. Як планувати в крос-функціональній команді, де всі на різних швидкостях. За матеріалами DHBC Media. URL: <https://www.dhbc.media/yak-planuvaty-v-kros-funkczionalnij-komandi-de-vsi-na-riznyh-shvydkostyah/> (Дата звернення 12.11.2025).
8. Жилінська Л. О. Когнітивне моделювання продуктивності праці на засадах Kaizen технологій та крос-функціональності персоналу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 11. Ч. 4. С. 168–172.

9. Красноступ В.М. Сутність і значення крос-функціональних команд у системі взаємодії персоналу підприємств. *Бізнесінформ*. 2017. № 12. С. 430–434.
10. Технологія формування команд в організаціях. Опорний конспект лекцій / укл.: Лещенко М.Є., Філіпович В.М. Чернівці : НУ «Чернігівська політехніка», 2025. 63 с.
11. Управління IT-проєктами: Загальні питання теорії управління IT-проєктами. Навчальний посібник / уклад.: Л. М. Добровська, О.С. Коваленко, О.А. Аверьянова. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 284 с.
12. Близнюкова І. О., Данченко О.Б., Тесленко П. О. Аналіз сучасних визначень IT-проєктів. *Управління проєктами у розвитку суспільства. Тема: «Управління проєктами в умовах пандемії COVID-19»: тези доповідей XVIII Міжнародної конференції (Київ, 15 травня 2021 р.)* / відпов. за випуск С.Д. Бушуєв. Київ: КНУБА, 2021. 317 с. С. 100–103.
13. Ярошевська О. В., Красноступ В. М. Управління креативністю крос-функціональної команди у внутрішньому середовищі підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.2.41
14. Перерва П.Г., Кучинський В.А. Розвиток ринкового потенціалу підприємств на основі ефективного формування і використання людського капіталу. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2019. № 3 (9). С. 94–103. DOI: 10.5281/zenodo.3805253
15. Фонарьова Т.А. Обґрунтування комплексу кількісних характеристик для визначення вартісних параметрів управління людським капіталом. *«Економіка промисловості»* 2012. №2-3. 650 с. С.278–283.
16. Експерти в командній роботі: підручник / С.В. Войтко, І.М. Грінько. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. 200 с.
17. Командні зміни. Електронний ресурс Державного університету «Житомирська політехніка». URL: <https://learn.ztu.edu.ua/> (Дата звернення 12.11.2025).
18. Опитування Gallup Q12. За матеріалами офіційного сайту Gallup. URL: <https://www.gallup.com/q12-employee-engagement-survey/> (Дата звернення 12.11.2025).
19. Вайсман В.А., Величко С.А. Позитивна синергія і збільшення потенціалу команди управління проєктами. *Управління розвитком складних систем*. 2012. Вип. 11. С. 14–17.
20. Шкробот М.В. Сучасні технології управління персоналом. Навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 194 с.

Lebid Y.A. ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF A CROSS-FUNCTIONAL IT PROJECT TEAM: CURRENT TRENDS AND DIRECTIONS

The article defines the specific features of IT projects. These features are related to the complexity of initiation; the need to evaluate and determine responsibility for the project outcome; cross-functionality of team formation; large budgets, which confirms the need for efficiency assessment. The choice of IT project management methodology is substantiated based on research of its popularity in the conditions of existing IT companies from the point of view of team management efficiency. Such methodology includes hybrid methodologies based on the principles of Agile (Scrum, Kanban, Scrumban, Extreme Programming (XP), Lean). The essence and interrelation of the team management system and processes are studied, which showed that the task of human resources assessment arises in all project team management processes. A critical analysis of interpretations of the definition of "cross-functional team" is conducted, certain shortcomings of current interpretations are identified. Elimination of these shortcomings is associated with the importance of developing the potential of a cross-functional team, the effectiveness of its implementation, from the point of view of human resources assessment as capital. The study also revealed positive elements, namely: most definitions emphasize the development of competencies and the achievement of a synergistic effect, which is always associated with the result (effectiveness and/or productivity) of the team, and is based on the realization of the potential of each project participant, i.e., quantitative characteristics of team performance. The essence and structure of team potential are defined, demonstrating its formation in the chain "enterprise manager – project manager – cross-functional project team." Its structural elements are disclosed: labor potential and socio-psychological potential of the team with the definition of the elements of each, the results of the impact on team effectiveness are shown, and the concept of potential capitalization is introduced. A definition of the human capital of the project team is given as an active, realizable part of the team potential. The level of disclosure (realization) of team potential is always the "result." Accordingly, the assessment of the human capital of the project team is carried out through the recording of certain result parameters. Indicators for assessing the effectiveness of teamwork and assessing the performance of team personnel are studied. A critical analysis of modern methods for assessing the performance of team members is conducted, based on which requirements for a new approach are formulated. The proposed system enables the assessment of the performance of both individual specialists and the team as a whole. It is also characterized by its frequency, ease, transparency, and uniformity, as well as savings in resource and time costs. It is based on the individual's usefulness to the project team, where the result of realizing human potential in the project environment serves as the cost characteristic of their capital. A system of metrics for assessing the use of human capital (HC) within a project team has been developed. It offers several advantages, namely: it takes into account the cost characteristics of human capital at the project and/or enterprise level, as well as for individual employees; it allows for the assessment of negative (destructive) and positive (creative) human capital, and takes into account the negative synergy effect of ineffective team management. The proposed assessment system can be used to develop performance management plans, incentive programs, and investment programs for developing the project team's human capital.

Key words: cross-functional team, efficiency, cost assessment, team potential, team human capital, synergy, motivation.

Дата надходження статті: 30.11.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Маркова Є.Д.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Черепанська І.Ю.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АЛГОРИТМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВОЇ РЕАНІМАЦІЇ

Стаття присвячена проблемі автоматизації оцінювання ефективності та якості дій непрофесійних рятувальників при виконанні серцево-легеневої реанімації безпосередньо на місці пригод. Оцінка правильності реанімаційних дій рятувальника у режимі реального часу необхідна для вчасного коригування виконуваної процедури серцево-легеневої реанімації (СЛР) та підвищення шансів постраждалих на відновлення життєдіяльності. Обмежений час на порятунок та критичні умови проведення реанімаційних заходів значно погіршують стан непрофесійного рятувальника, тому для якісного виконання реанімації, він потребує зворотного зв'язку щодо правильності його дій та підказок щодо виконання реанімації згідно із нормативними медичними документами.

У статті наведено опис алгоритмічного забезпечення раніше розробленої автоматизованої системи оцінювання якості та ефективності серцево-легеневої реанімації. Основою запропонованого алгоритмічного забезпечення є розроблена інтегральна оцінка якості, яка дозволяє комплексно оцінювати правильність та ефективність дій непрофесійних рятувальників за множиною параметрів СЛР, що регламентуються нормативними медичними документами, та показниками ознак життя людини. Алгоритмічне забезпечення розроблено з огляду на несприятливі морально-психологічні завади та значну втомлюваність, що мають високу ймовірність виникнення у критичних ситуаціях та призводити до помилок у діях непрофесійних рятувальників. Оцінка реанімаційних дій, отримана у результаті роботи алгоритму, може бути надана рятувальнику та використана у якості зворотного зв'язку для коригування виконання процедури СЛР. Алгоритмічне забезпечення є інтегральним середовищем, у якому об'єднано множину спеціальних технічних засобів у складі АСЯ СЛР. АСЯ СЛР може бути використана непрофесійними рятувальниками безпосередньо на місці пригод до прибуття медичних працівників, що значно підвищує шанси постраждалих на виживання.

Ключові слова: алгоритмічне забезпечення, серцево-легенева реанімація, інтегральна оцінка якості, автоматизована система, перша допомога.

Постановка проблеми. При розробці сучасних систем автоматизованого оцінювання правильності та ефективності дій непрофесійних рятувальників при серцево-легеневій реанімації (СЛР) постраждалих в позалікарняних умовах безпосередньо на місці пригод до прибуття медичних працівників, особлива увага приділяється підвищенню зручності їх використання точності та швидкодії. Одним із перспективних і актуальних шляхів підвищення зручності використання, точності та швидкодії таких систем, у тому числі відомої автоматизованої системи оцінювання якості та ефективності серцево-

легеневої реанімації (АСЯ СЛР) [1], на сьогодні, є застосування алгоритмічних методів обробки сигналів та обчислення інтегральної оцінки якості СЛР, а також розробка інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу користувача. Застосування вказаного дозволяє здійснювати корекцію дій непрофесійних рятувальників в режимі реального часу, без участі кваліфікованих медичних працівників відповідно до вимог нормативних медичних документів безпосередньо під час проведення СЛР постраждалих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відома низка наукових праць [2–7], в яких опи-

сано теоретичні основи і досліджено засоби та алгоритми корекції дій рятувальників під час проведення СЛР постраждалих.

Так в роботі під назвою «Closed-loop machine-controlled CPR system optimises haemodynamics during prolonged CPR» за авторством Себастьяна П. та ін. [2] розглядається система серцево-легеневої реанімації із замкнутим циклом. Основою роботи системи є алгоритми машинного навчання. Проте, наведене в роботі потребує додаткових досліджень, адже на думку розробників, машинне навчання може призвести до втручань, які неможливо раціоналізувати з точки зору сучасних наукових знань.

В роботі під назвою «Automatic Detection of Ventilations During Mechanical Cardiopulmonary Resuscitation» за авторством Юрегуїбеїта Кс. та ін. [3] розглядається метод точного виявлення вентиляції легень постраждалого при СЛР за допомогою імпедансу при механічній компресії грудної клітки.

В роботі під назвою «A smartphone application to provide real-time cardiopulmonary resuscitation quality feedback» за авторством Стумпф Е. та ін. [4] приводиться додаток для смартфона для забезпечення аудіовізуального та тактильного зворотного зв'язку у режимі реального часу щодо якості СЛР. Розробники спираються на дослідження, які продемонстрували, що аудіовізуальний зворотний зв'язок у режимі реального часу покращує якість СЛР. Проте наведене має дещо декларативний характер та потребує доопрацювання, адже є пілотним дослідженням, проведеним з метою демонстрації доцільності розробки системи оцінки якості СЛР.

В роботі під назвою «Automated cardiopulmonary resuscitation (ACR): enhancing life-saving interventions during cardiac arrest» за авторством Мухтіар Н. та ін. [5] описано систему автоматизованої СЛР та наводяться результати її успішного тестування. Проте результати роботи [5] орієнтовані на використання тільки медичними працівниками у стаціонарних умовах лікарень і не передбачають можливості використання непрофесійними рятувальниками безпосередньо на місці пригоди.

В роботі під назвою «Design and evaluation of CPR emergency equipment for non-professionals» за авторством Сіе Дж. [6] розглядаються обладнання для екстреної СЛР з функцією мультисенсорного зворотного зв'язку для надання допомоги рятувальникам у виконанні СЛР за допомогою візуальної, слухової та тактильної взаємодії. Керу-

вання пристроєм здійснюється з використанням платформи Arduino. Зв'язок реалізовано за допомогою ESP-MESH та мережевого протоколу на основі WiFi.

Проте недоліком представленої в роботі [6] розробки є обмеженість параметрів СЛР та неточність визначення показників ознак життя постраждалого. Очевидно, що це вимагає додаткових досліджень в даному напрямку.

В роботі під назвою «Dispatcher-Assisted cardiopulmonary resuscitation – influence on return of spontaneous circulation and short-term survival» за авторством Ніколовскі С. та ін. [7] розглядається метод диспетчерської допомоги непрофесійним рятувальникам під час СЛР пацієнтів із зупинкою серця поза лікарнею ЗСЛ. Показано, що допомога та корекція дій рятувальників має позитивний вплив на досягнення відновлення спонтанного кровообігу. Обмеженнями щодо практичного застосування результатів роботи [7] є необхідність попередньої високоякісної підготовки професійних диспетчерів, що передбачає довготривалих витрат часу.

Отже проблема автоматизованої корекції дій непрофесійних рятувальників під час проведення СЛР постраждалих безпосередньо на місці пригоди до прибуття медичних працівників ще не повністю вирішена. Вказане значно зменшує шанси постраждалих на виживання у несприятливих позалікарняних умовах. СЛР постраждалих на місці пригоди, як правило, проводиться непрофесійними рятувальниками.

Очевидно, що такі умови є критичними та несприятливими як для постраждалого так і для рятувальника. Адже вони супроводжуються низкою морально-психологічних завад та швидкою втомлюваністю, що можуть викликати помилки в діях рятувальників. Тому, необхідно враховувати ці особливості при розробці алгоритмічного забезпечення та інтерфейсу систем автоматизованого оцінювання правильності та ефективності СЛР, що орієнтовані власне на непрофесійних рятувальників.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка алгоритмічного забезпечення визначення інтегральної оцінки якості СЛР та інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу користувача АСЯ СЛР, що забезпечить автоматизовану корекцію дій непрофесійних рятувальників до прибуття медичних працівників та підвищить шанси постраждалих на виживання безпосередньо на місці пригоди.

Задачі дослідження:

1. Визначити множину показників правильності та ефективності дій рятувальників при СЛР,

які формують зміст інтегральної оцінки якості СЛР у цілому.

2. Розробити алгоритмічне забезпечення АСЯ СЛР для оцінки якості СЛР в автоматизованому режимі.

3. Розробити інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для сповіщення непрофесійних рятувальників про правильність та ефективність їх дій при СЛР, а також за необхідності корегування цих дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. АСЯ СЛР є розвитком результатів досліджень представлених в роботі [1] щодо побудови систем автоматизованого оцінювання правильності та ефективності дій непрофесійних рятувальників при СЛР постраждалих в позалікарняних умовах безпосередньо на місці пригоди до прибуття медичних працівників. В АСЯ СЛР для оцінки правильності та ефективності дій непрофесійних рятувальників при СЛР використовується комплексний підхід.

Вибір методів та засобів для автоматизованого визначення показників правильності СЛР та її ефективності шляхом виявлення ознак життя постраждалих, здійснювався з огляду на їх доступність та можливість практичної реалізації.

Для оцінки якості СЛР у цілому використовувався порівняльний аналіз, який дозволяє здійснити оцінку за декількома параметрами. Зокрема визначається *сатурація SpO_2 крові та пульс* постраждалого; *параметри одинарної компресії*, зокрема прискорення a_z по вертикальній осі та зміщення по вертикальній осі l_z , яке виражає *глибину S продавлення грудної клітки; частотафкомпресій*.

АСЯ СЛР являє собою складну багаторівневу систему у якій інтегровані різні за своїми функціональними властивостями та призначенням технічні засоби автоматизації (ТЗА). Інтеграція ТЗА у АСЯ СЛР здійснюється на основі спеціально розробленого алгоритмічного забезпечення, блок-схема якого наведена на рис. 1.

Реалізація алгоритму здійснюється за 28 кроків у відповідних блоках. Так блок 1 – це початок алгоритму.

У блоці 2 здійснюється опитування високоточного триосьового MEMS-акселерометра високої роздільної здатності, наприклад ADXL345 виробництва Analog Device (США), який видає вимірювальний сигнал у вигляді 16-розрядного цифрового коду через цифрові інтерфейси SPI / I2C. MEMS-акселерометр використовується для високоточного вимірювання параметрів компресій

грудної клітки постраждалого шляхом вимірювання величини прискорення по трьох осях.

Отримані вимірювальні дані перевіряються у блоці 3 на відповідність умові щодо необхідної сили компресії, яка є ефективною. З огляду на те, що сила компресії корелює із перевантаженням, яке виникає в момент натискання на грудну клітку постраждалого вона визначається як прискорення вільного падіння a чутливого елементу акселерометру та повинна перевищувати $1,5 \text{ м/с}^2$ або $0,153 \text{ g}$ для дорослої людини.

Якщо ця умова не виконується, то сила компресії вважається недостатньою, а СЛР неякісною, про що у блоці 4 формується повідомлення рятувальнику шляхом підсвічення червоного світлодіоду (блоки 23 – 24). В іншому випадку дії рятувальника щодо сили компресії вважаються правильними та ефективними і йому рекомендується продовжувати реанімацію у цьому ж темпі. При цьому у блоці 5 фіксується час початку та кінця компресії.

У блоці 6 визначається глибина S виконуваної рятувальником компресії, як добуток величини прискорення вільного падіння a чутливого елементу акселерометра, при натисканні на грудну клітку постраждалого, на час t руху грудної клітки відносно вертикальної Z осі (рис. 2) при компресії: $S = \frac{1}{2}at^2$.

Отримані значення глибини S виконуваної компресії грудної клітки рятувальником перевіряються у блоці 7 на відповідність гранично допустимим. Так необхідна глибина прогину грудної клітки постраждалого при компресії повинна становити 5 – 6 см для дорослої людини.

Величина похибки визначення глибини S виконуваної компресії грудної клітки АСЯ СЛР не перевищує $\pm 0,5$ см, що задовольняє вимоги нормативних медичних документів [8, 9]. Якщо глибина виконуваної компресії S менше ніжнього гранично допустимого значення і становить $S < (4,5 \pm 0,5)$ см, то глибина компресія вважається недостатньою, а СЛР неякісною.

Інформація про це надається рятувальнику шляхом підсвічення червоного світлодіоду (блоки 23 – 24). В іншому випадку дії рятувальника щодо глибини компресії вважаються правильними та ефективними і йому рекомендується продовжувати реанімацію таким же чином. При цьому у блоці 9 фіксується час початку та кінця одинарної компресії.

Для визначення частоти ϕ виконання компресій, яка повинна становити 100 – 120 натискань у хвилину, відмітки часу початку та кінця комп-

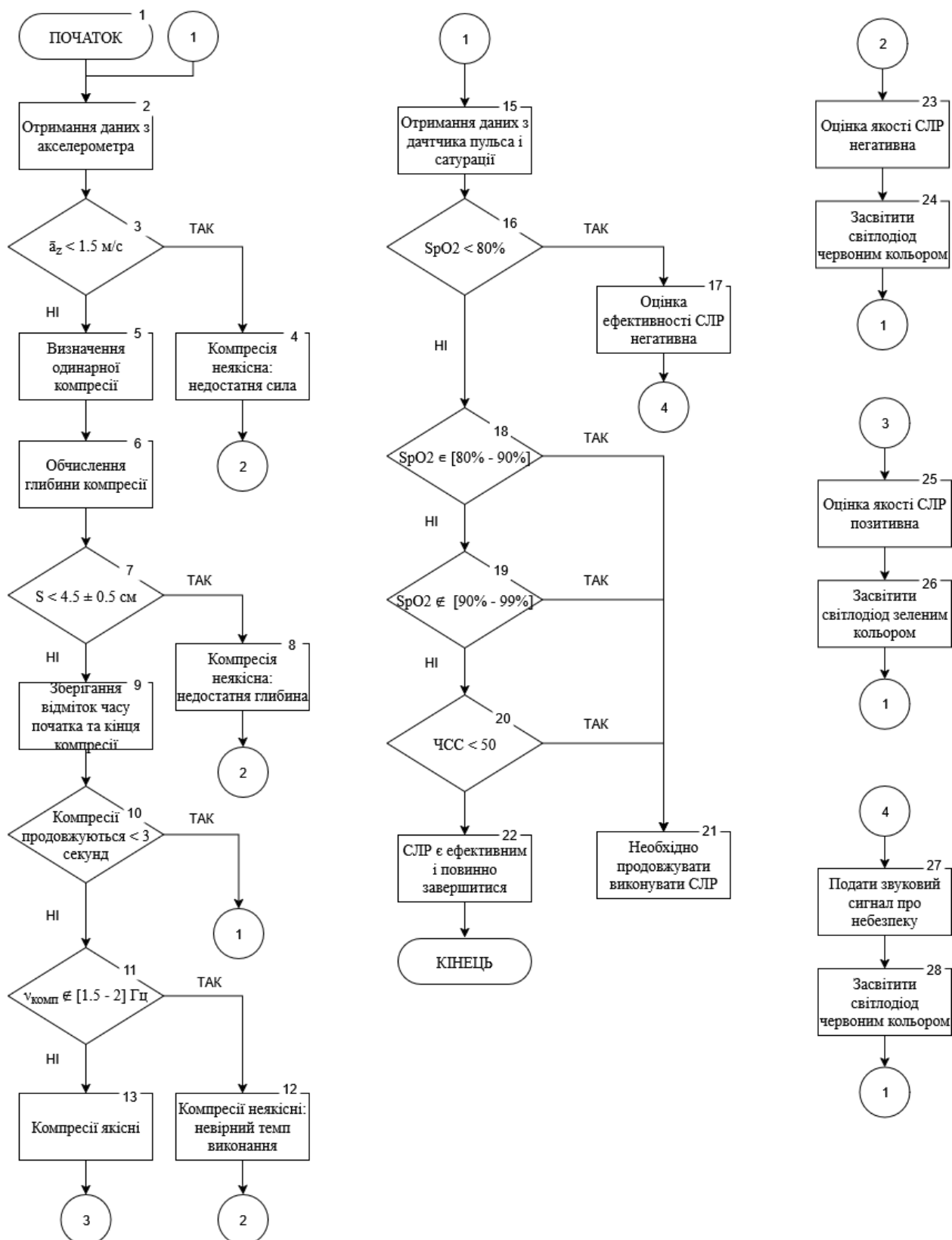

Рис. 1. Блок-схема алгоритмічного забезпечення АСЯ СЛР

ресій відстежуються протягом 3 секунд паралельно із оцінкою СЛР по інших параметрах (блок 10).

Після накопичення достатньої кількості відміток часу, у блоці 11 визначається частота ϕ виконання компресій СЛР. Якщо частота натис-

кання на грудну клітку становить близько 1,5 – 2 Гц, то частота ϕ виконання компресій вважається достатньою (блок 13) і рятувальнику рекомендується продовжувати реанімацію таким же чином. Інформація про це передається рятувальнику у вигляді підсвіченого зеленим кольором світлодіоду (блоки 25 – 26). В іншому випадку рятувальнику рекомендується збільшити частоту компресій, шляхом підсвічення червоним кольором відповідного світлодіоду (блоки 23 – 24).

Одночасно АСЯ СЛР здійснюється оцінка таких показників ознаки життя постраждалого як поява серцебиття та самостійного дихання. Для цього у блоках 15 – 22 обробляються вимірювані дані із датчиків сатурації крові та пульсу. Так у блоці 16 перевіряється сатурація SpO_2 .

Якщо ступінь насиченості крові постраждалого киснем, або сатурація SpO_2 , яка визначається відсотках, становить менше 80%, то існує велика загроза життю постраждалого. Це вказує на те, що реанімаційні заходи або не виконуються зовсім, або є вкрай неефективними. У такому випадку знижується оцінка якості виконання СЛР та підсвічується червоний світлодіод (блоки 23 – 24).

Якщо сатурація SpO_2 становить 80%, то це відповідає сатурації SpO_2 крові постраждалого, щодо якого тільки почали проводити реанімаційні заходи [9].

Якщо значення сатурації SpO_2 більше 80% то у блоці 18 перевіряється, чи знаходиться це значення у межах гранично допустимих 80% – 90%. Якщо дана умова виконується, то рятувальнику необхідно продовжувати виконувати СЛР допоки ступінь насиченості крові постраждалого киснем не збільшиться і значення сатурації SpO_2 не буде знаходитись в межах 90 – 99% (блок 19), що відповідає значенню сатурації крові людини яка починає проявляти ознаки життя, або повноцінну життєдіяльність [9]. Оцінка якості процедури СЛР до моменту виконання умови блоку 19 не змінюється (блок 21).

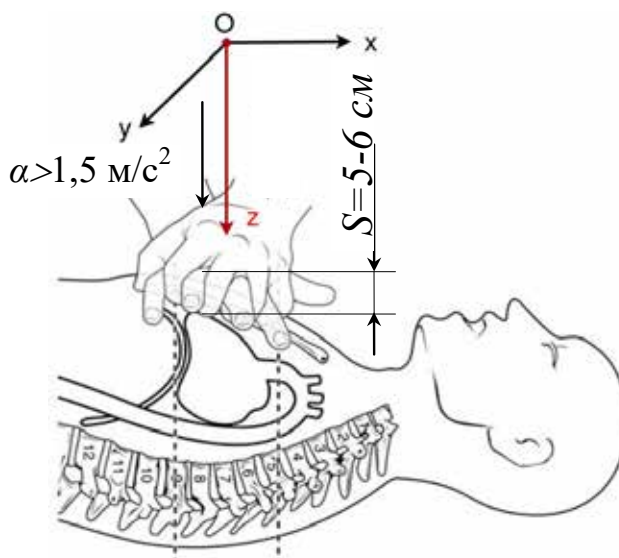

Рис. 2. Схематичне зображення компресії при СЛР та величин її параметрів

Одночасно з визначенням значення сатурації SpO_2 у блоці 20 перевіряється наявність серцебиття у постраждалого. Якщо частота серцевих скорочень або пульс постраждалого становить більше 50 ударів в хвилину то це вказує на те, що постраждалий починає проявляти ознаки життя. В такому випадку СЛР вважається надефективною і рятувальнику видається попереджувальний сигнал про необхідність припинення реанімаційних дій, адже у постраждалого з'явилися усталені ознаки життя та самостійне дихання (блоки 27–28). В іншому випадку рятувальнику необхідно продовжувати СЛР і оцінка якості процедури не змінюється (блок 21).

Інтегральна оцінка якості СЛР здійснюється в інтервалі значень $[0; 1]$. На основі отриманої оцінки якості СЛР формується загальний висновок про правильність дій рятувальника та ефективність СЛР у цілому.

Приклади можливих значень інтегральної оцінки якості СЛР наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Інтегральні оцінки якості СЛР

Індикаційні значення інтегральної оцінки рівня загроз	Якість СЛР	Коментар
Червоний світлодіод, попереджувачий звуковий сигнал	Низька	Висока загроза смерті постраждалого. Необхідно збільшити силу та частоту компресій
Червоний світлодіод	Середня	Необхідно збільшити або силу або частоту компресій.
Жовтий світлодіод	Вище середнього	Необхідно підтримувати силу та частоту компресій.
Зелений світлодіод	Висока	Постраждалий може скоро проявити ознаки життя. Необхідно підтримувати силу та частоту компресій.
Зелений світлодіод, попереджувачий звуковий сигнал	Надвисока	Постраждалий проявляє ознаки життя. Необхідно зупинити виконання СЛР.

Спеціалізований програмний код, написаний для мікроконтролера [1] АСЯ СЛР, забезпечує практичну реалізацію запропонованого алгоритмічного забезпечення визначення інтегральної оцінки якості СЛР. Кінцеві та поточні оцінки якості виконання СЛР виводяться рятувальнику на спеціальному табло, що має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Результатом застосування запропонованих розробок є підвищення зручності використання АСЯ СЛР, точності визначення параметрів СЛР та швидкості корегування дій непрофесійних рятувальників до режиму реального часу, зменшення помилок рятувальників. Це у цілому підвищує шанси постраждалих на виживання.

Запропоноване у цій роботі алгоритмічне забезпечення АСЯ СЛР дозволяє в автоматизованому режимі та режимі реального часу з високою точністю та швидкодією визначати правильність та ефективність дій непрофесійних рятувальників. Розроблений інтуїтивно зрозумілий інтерфейс відображає інформацію у вигляді світлових та звукових сигналів, що покращує її сприйняття непрофесійними рятувальниками на 70% порівняно з іншими методами, наприклад за допомогою диспетчера [7]. Це дозволяє вчасно в режимі реального часу коригувати дії непрофесійних рятувальників, що підвищує шанси постраждалих на виживання.

Заглядаючи в майбутнє, можна виділити кілька напрямків, які можуть розширити цю роботу. З методологічної точки зору, інтеграція елементів штучного інтелекту, для доповнення обмежених даних про показники ознак життя постраждалих та параметри СЛР може підвищити надійність розробки. Математичні дослідження альтернативних механізмів підвищення працездатності, стресостійкості та уваги непрофесійних рятувальників при СЛР може призвести до подальших удосконалень. Експериментальне тестування алгоритмічного забезпечення АСЯ СЛР за різних

погодних умов навколишнього середовища посилить його застосовність у різних середовищах. Проте, можуть виникнути певні труднощі, як то необхідність збільшення обчислювальних ресурсів, ускладненість програмного забезпечення та інтерфейсу користувача.

Загалом, можна стверджувати, що розробка має науково-практичну цінність розвиваючи точність та швидкодію складових автоматизованих систем оцінки якості СЛР, створюючи умови для підвищення шансів постраждалих на виживання на етапі первинної домедичної допомоги безпосередньо на місці пригоди до прибуття медичних працівників.

Подальший розвиток даного дослідження може здійснюватися у напрямку практичної реалізації запропонованих розробок у вигляді портативного комплексу для рятувальника та постраждалого.

Висновки.

1. В статті приводиться опис розробленого алгоритмічного забезпечення АСЯ СЛР та інтегральної оцінки якості СЛР, що дозволяє в автоматизованому режимі не тільки оцінювати якість СЛР але й надає можливість коригування дій непрофесійних рятувальників в режимі реального часу, з огляду на несприятливі морально-психологічні завади, що можуть виникати у критичних ситуаціях та призводити до помилок їх дій.

2. Визначені показники правильності та ефективності дій рятувальників, та їх критичні значення. Комплексна оцінка якості СЛР за допомогою таких параметрів, як частота та глибина виконання компресії грудної клітки та сатурація SpO₂ допоможе рятувальникам корегувати свої дії в режимі реального часу та підвищує шанси постраждалих на виживання.

3. Запропонована інтегральна оцінка якості СЛР є основою алгоритмічного забезпечення АСЯ СЛР, яка може використовуватись непрофесійними рятувальниками безпосередньо на місці пригоди до прибуття медичних працівників.

Список літератури:

1. Маркова Є. Д. Система зворотного зв'язку для оцінки ефективності серцево-легеневої реанімації. *Biomedical engineering and technology*. 2024. Т. 14, № 2. С. 74–84. DOI: <https://doi.org/10.20535/2617-8974.2024.14.304140>.
2. Closed-loop machine-controlled CPR system optimises haemodynamics during prolonged CPR / P. S. Sebastian et al. *Resuscitation Plus*. 2020. Vol. 3. P. 100021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resplu.2020.100021>
3. Automatic Detection of Ventilations During Mechanical Cardiopulmonary Resuscitation / X. Jaureguibeitia et al. *IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics*. 2020. Vol. 24, no. 9. P. 2580–2588. DOI: <https://doi.org/10.1109/jbhi.2020.2967643>
4. A smartphone application to provide real-time cardiopulmonary resuscitation quality feedback / E. Stumpf et al. *The American Journal of Emergency Medicine*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ajem.2022.06.045>

5. Automated Cardiopulmonary Resuscitation (ACR): Enhancing Life-Saving Interventions during Cardiac Arrest / N. Mukhtiar et al. *THE PROGRESS: A Journal of Multidisciplinary Studies*. 2025. Vol. 6, no. 2. P. 188–199. DOI: <https://doi.org/10.71016/tp/bfzn0c70>
6. Xie J., Wu Q. Design and Evaluation of CPR Emergency Equipment for Non-Professionals. *Sensors*. 2023. Vol. 23, no. 13. P. 5948. DOI: <https://doi.org/10.3390/s23135948>
7. Dispatcher-Assisted Cardiopulmonary Resuscitation – Influence on Return of Spontaneous Circulation and Short-Term Survival / S. S. Nikolovski et al. *General Reanimatology*. 2021. Vol. 17, no. 5. P. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.15360/1813-9779-2021-5-52-64>
8. ERC. Bringing resuscitation to the world. ERC, *Bringing resuscitation to the world*. URL: <https://www.erc.edu/>
9. Про затвердження протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю «Медицина невідкладних станів» : Наказ від 17.01.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0024282-05#Text>.

Markova Ye.D., Cherepanska I.Yu. ALGORITHMIC IMPLEMENTATION OF AN AUTOMATED SYSTEM FOR ASSESSING THE QUALITY AND EFFICIENCY OF CARDIOPULMONARY RESUSCITATION

The article is devoted to the problem of automating the assessment of the effectiveness and quality of actions of lay rescuers when performing cardiopulmonary resuscitation directly at the scene of the accident. Assessment of the correctness of the rescuer's resuscitation actions in real time is necessary for timely adjustment of the performed cardiopulmonary resuscitation (CPR) procedure and increasing the chances of the victims to restore vital activity. Limited time for rescue and critical conditions for conducting resuscitation measures significantly worsen the condition of a lay rescuer; therefore, for high-quality performance of resuscitation, he needs feedback on the correctness of his actions and tips on performing resuscitation in accordance with regulatory medical documents.

The article describes the algorithmic support of a previously developed automated system for assessing the quality and effectiveness of cardiopulmonary resuscitation. The basis of the proposed algorithmic support is the developed integral quality assessment, which allows for a comprehensive assessment of the correctness and effectiveness of the actions of lay rescuers according to a set of CPR parameters regulated by regulatory medical documents and indicators of human life signs. The algorithmic support was developed taking into account adverse moral and psychological obstacles and significant fatigue, which have a high probability of occurring in critical situations and lead to errors in the actions of lay rescuers. The assessment of resuscitation actions obtained as a result of the algorithm can be provided to the rescuer and used as feedback for adjusting the implementation of the CPR procedure. The algorithmic support is an integral environment that combines a set of special technical means as part of the ASQE CPR. The ASQE CPR can be used by lay rescuers directly at the scene of the accident before the arrival of medical personnel.

Key words: algorithmic implementation, cardiopulmonary resuscitation, integrated quality assessment, automated system, first aid.

Дата надходження статті: 18.10.2025

Дата прийняття статті: 07.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Маслов Ю.В.

«Amazon» (США)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ У ЗАДАЧАХ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗНОСУ ЕЛЕКТРОМЕХАНІЧНИХ СИСТЕМ

У роботі розглянуто підхід до моніторингу та прогнозування зносу тягового електропривода з постійними магнітами на основі цифрового двійника. Архітектура складається з двох рівнів. На першому рівні відтворюється динаміка привода на основі фізичної моделі у системі координат $d-q$, модель постійно зіставляється з телеметрією. Другий рівень відповідає за аналітику деградаційних процесів і побудову прогнозів залишкового ресурсу. Первинним джерелом даних слугує сенсорна інфраструктура, що охоплює електричні, механічні, теплові та вібраційні канали. Дані проходять синхронізацію і попередню обробку, після чого потрапляють до модулів оцінювання станів і параметрів. Ядром цифрового двійника є фізична модель з урахуванням електромагнітних і теплових підсистем. Для відновлення прихованих змінних застосовують спостерігачі та стохастичні фільтри. Повільно мінливі параметри моделі уточнюються рекурсивною ідентифікацією, що забезпечує адаптацію до поступових змін опору обмоток, індуктивностей і потокозчеплення ротора. Якість відтворення контролюється за рахунок нев'язки між виміряними та модельними сигналами. Коли відхилення перевищують налаштовані пороги, ініціюється інкрементне коригування параметрів або режим калібрування. Такий контур забезпечує узгодженість моделі з реальним об'єктом навіть за змінних режимів. Для практичного застосування сформовано індикатори здоров'я, що агрегують ознаки з телеметрії та оцінених параметрів. Ці індикатори мають бути синхронізованими відносно ступеня деградації та нечутливими до короточасних флуктуацій. Особливу увагу приділено деградації магнітної системи, оскільки зменшення потокозчеплення безпосередньо впливає на момент і енергетичні показники. Отримані індикатори стають зв'язувальною ланкою між вимірюваннями, моделлю та прогнозом залишкового ресурсу. Завершальний етап передбачає побудову прогнозів залишкового ресурсу на основі траєкторій індикаторів і профілю навантаження. Для підвищення надійності використано довірчі межі та механізм раннього попередження. Експериментальні дослідження на стендових і напівнатурних прогонах підтверджують здатність цифрового двійника підтримувати узгодженість з даними, відслідковувати повільні деградаційні процеси, будувати інтерпретовані індикатори та надійно прогнозувати залишковий ресурс. Практична цінність підходу полягає у поєднанні вимірювань, фізичної моделі та адаптивної аналітики в єдину систему підтримки рішень для технічного обслуговування.

Ключові слова: потокозчеплення, модель, телеметрія, індикатори здоров'я, демагнітизація.

Постановка проблеми. У сучасних електро-механічних системах, зокрема у тягових електроприводах з двигунами типу PMSM (permanent magnet synchronous motor – це синхронний двигун з постійними магнітами), дедалі більшої уваги набувають питання надійності, довговічності та своєчасного прогнозування відмов. Традиційні підходи до діагностики ґрунтуються переважно на періодичних вимірюваннях та регламентному обслуговуванні, що не забезпечує достатньої точності оцінки реального стану обладнання. Такі методи часто не враховують приховані процеси деградації, пов'язані з демагнітизацією ротора, старінням провідників чи дрейфом індуктивностей, що призводить до зниження точності

контролю та ризику раптових відмов у критичних режимах. Особливо складними залишаються завдання врахування теплових впливів, синхронізації модельних змінних із телеметрією та ідентифікації прихованих станів двигуна. Традиційні діагностичні системи вимагають значних ресурсів для калібрування, обмежені за чутливістю до ранніх стадій пошкоджень і не дозволяють формувати достовірні довготривалі прогнози. Все це зумовлює потребу у впровадженні більш ефективних підходів, які поєднують математичні моделі, телеметричні дані та механізми адаптивного оновлення параметрів. Цифровий двійник, побудований за дворівневою архітектурою, відкриває можливості для інтегрованого моніторингу та

прогнозування ресурсу. Саме його застосування дозволяє своєчасно виявляти деградаційні процеси, забезпечувати інтерпретований контроль стану PMSM та підвищувати надійність роботи електроприводів у реальних умовах експлуатації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковому просторі сьогодення представлено значну кількість досліджень, спрямованих на розроблення та застосування цифрових двійників для промислових систем, зокрема для моніторингу стану й прогнозування зносу електромеханічних приводів. Так Дж. Чен, Х. Чжан, Ф. Тао, Ч.-Ф. Хуан [1] запропонували еталонну архітектуру DT-II, у якій цифрові двійники покращуються за допомогою промислового інтернету речей (IIoT – Industrial internet of things) для потреб розумного виробництва. Автори описують взаємодію вимірювально-транспортної мережі з точним віртуальним моделюванням і аналітикою, а також демонструють механізм розгортання й роботи DT-II на трьох рівнях застосування. Йдеться про рівень життєвого циклу продукту, внутрішньокорпоративний рівень і міжкорпоративну взаємодію. Для ілюстрації наведено приклад парової турбіни, де порівнюються процеси проектування й розроблення із застосуванням DT-II та без нього.

Ю. Фань, Дж. Ян та ін. [2] представили візуалізовану архітектуру цифрового двійника для виробничих систем, орієнтовану на покращення людино-машинна взаємодія в контексті HCPS (Human-Cyber-Physical System – людино-кіберфізичній взаємодії) та легкого інтеграцію різнорідних даних упродовж життєвого циклу FMS. Ключовим внеском є концепція моделювання GHOST, яка класифікує дані цифрового двійника на геометричні, історичні вибірки, атрибути об'єктів, знімки стану та топологічні обмеження і слугує основою для побудови 3D-візуалізації сцен, RESTful-сервісів і кросплатформного візуального mock-up. Показано, що такий підхід забезпечує узгоджене відображення станів і процесів FMS (flexible manufacturing system – гнучкі виробничі системи), підтримує повний спектр функціональних сервісів протягом експлуатації та покращує прийняття рішень людиною оператором.

Європейськими науковцями А. Кастеллані, С. Шміттом, С. Сквартіні [3] розглянуто модель виявлення аномалій у реальних промислових даних на основі даних цифрових двійників, у режимі слабкого нагляду (weak supervision). Автори використовують DT для генерування синтетичних вибірок нормальної роботи, а також невелику кількість розмічених аномальних вимі-

рювань із реального обладнання для навчання моделі в режимі слабкого нагляду, пропонуючи два підходи – кластер-центри (CC) і сіамські автоенкодера (SAE).

У дослідженні Ф. Могадама, А. Неджада [4] представлено підхід до онлайн-моніторингу стану приводу плавучих вітроенергетичних установок на основі цифрового двійника. Цифровий двійник включає торсійну динамічну модель приводу, поточні вимірювання та оцінювання втомних пошкоджень, що дає змогу оцінювати залишковий ресурс у реальному часі. Автори описують ідентифікацію параметрів системи та валідацію методики на сценаріях експлуатації з характерними для плавучих платформ збуреннями. Показано, що підхід забезпечує відтворення навантажень у трансмісії і підвищує точність діагностики та прогнозування RUL для ключових елементів приводу. Резюме складено на підставі анотації та бібліографічних довідок до публікації, рівень достовірності високий.

Всупереч відчутному прогресу у цифрових двійниках для промислових систем, завдання прогнозування зносу електромеханічних приводів залишається відкритим. Потребують подальшого розвитку методи довготривалої узгодженості моделі з даними, індикатори стану з гарантованою синхронізацією та підходи до оцінювання невідзначеності прогнозів. Важливо також уніфікувати протоколи експериментальної валідації на тривалих прогонах і в різних режимах експлуатації.

Постановка завдання. Метою роботи є розробка цифрового двійника для прогнозування зносу тягового електропривода PMSM із урахуванням потокозчеплення, створюваного постійними магнітами ротора. Основне завдання полягає у забезпеченні достовірної оцінки деградаційних процесів через відстеження змін цього параметра, що безпосередньо впливають на крутний момент і залишковий ресурс машини. Цифровий двійник має інтегрувати вимірювальні дані та фізичну модель, забезпечуючи своєчасне виявлення втрати магнітних властивостей і формування кількісних прогнозів залишкового ресурсу у різних режимах експлуатації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз процесів деградації у тяговому електроприводі PMSM базується на архітектурі цифрового двійника (ЦД – DT – digital twin), побудованого за принципом дворівневої схеми [5]. Перший рівень формує базову модель цифрового двійника, на якій віртуальний об'єкт відображає стан реального двигуна в умовах стандартної експлуатації. Ця модель

спирається на математичний опис електромагнітних і теплових процесів, а також на дані телеметрії, що надходять від датчиків, які вимірюють напруги, струми, температури та інші параметри.

Другий рівень інтегрує прогностичний шар, основним завданням якого є виявлення закономірностей у зміні параметрів та побудова прогнозів залишкового ресурсу (remaining useful life – RUL) [6, 7]. На цьому рівні ЦД не лише відображає вже зафіксовані зміни, але й екстраполює їх у часі, формуючи сценарії майбутнього розвитку деградаційних процесів.

Первинним елементом функціонування цифрового двійника є телеметрична інфраструктура, яка забезпечує безперервний потік даних від фізичного об'єкта до віртуальної моделі [8]. У випадку тягового електропривода PMSM у систему моніторингу включені датчики, які фіксують широкий спектр сигналів на електричному та механічному рівнях [9]. На електричному рівні вимірюються фазні струми та лінійні напруги, що дає змогу відтворювати динаміку електромагнітних процесів, та оцінювати їхню зміну в реальному часі.

На механічному рівні реєструються швидкість обертання ротора та крутний момент навантаження, які необхідні для узгодження динамічної підсистеми цифрового двійника з фактичними експлуатаційними режимами. Через те, що тепла деградація безпосередньо впливає на активний опір обмоток і на процеси втрат у магнітопроводі, температурні канали мають особливе значення [10]. Інтеграція вібраційних датчиків МЕМС-акселерометрів (мікроелектромеханічні системи) дає змогу фіксувати коливання та локальні дефекти у підшипниках і магнітній системі, підвищуючи чутливість до ранніх фаз деградації [11].

Усі зібрані сигнали синхронізуються з цифровим двійником за допомогою маршрутів даних, які забезпечують передавання інформації у кіберфізичне середовище [12]. Потіки телеметрії проходять попередню обробку, що включає фільтрацію шумів і часову розмітку, після чого дані спрямовуються в модулі синхронізації змінних [13]. Сформований потік спрямовується в цифровий двійник, що забезпечує замкнений цикл між фізичним об'єктом і його віртуальною копією. Цей механізм забезпечує відповідність модельних величин із фактичними вимірюваннями, що мінімізує розбіжності та підтримує актуальність віртуальної моделі за умов змінної експлуатації.

Ядро самого цифрового двійника, являє собою фізичну модель побудовану у системі координат d-q. Ця система дозволяє зручно описувати

електромагнітні процеси, оскільки осі узгоджені з магнітним потоком ротора, а рівняння набувають компактною та зручною для формального аналізу форми. Електрична частина моделі задається системою рівнянь напруг по осях d і q:

$$u_d = Ri_d + L_d \frac{di_d}{dt} - \omega_e L_q i_q + \delta_d, \quad (1)$$

$$u_q = Ri_q + L_q \frac{di_q}{dt} + \omega_e L_d i_d + \psi_f \omega_e + \delta_q, \quad (2)$$

де u_d , u_q – напруги по i_d , i_q – струми статора, R – активний опір обмоток, L_d , L_q – індуктивності по осях, ω_e – електрична кутова швидкість, ψ_f – потокозчеплення, створюване постійними магнітами ротора, а δ_d , δ_q – збурення та невизначеності моделі.

Електромагнітний момент у цій моделі визначається залежністю:

$$T_e = \frac{3}{2} p i_q \psi_f, \quad (3)$$

де p – число пар полюсів ротора. Динаміка механічної підсистеми описується рівнянням:

$$T_e = T_m + B\omega_r + J \frac{d\omega_r}{dt}, \quad (4)$$

де T_m – момент навантаження, B – коефіцієнт тертя, ω_r – механічна швидкість ротора, J – момент інерції системи.

Під час моделювання зносу особлива увага приділяється зміні параметрів ψ_f , R , L_d , L_q , оскільки саме вони є найбільш чутливими до деградації. Зниження потоку ψ_f пов'язане з демагнітизацією ротора і призводить до послаблення крутного моменту. Підвищення опору R вказує на старіння провідників та ізоляції, за тривалих теплових навантажень, а дрейф індуктивностей відображає структурні зміни магнітопроводу й накопичення локальних дефектів. Ці зміни безпосередньо впливають на точність цифрового двійника та вимагають регулярного калібрування моделі із застосуванням алгоритмів ідентифікації параметрів.

Для відтворення теплового впливу на параметри обмоток модель PMSM доповнюється тепловою підсистемою мережевого типу. Підсистема будується за принципом електричної аналогії, де теплові опори відіграють роль провідності, а джерела тепла відповідають втратам у міді, магнітопроводі та постійних магнітах. Мідні втрати визначаються виразом

$$P_{cu} = \frac{3}{2} i_q^2 R, \quad (5)$$

у свою чергу магнітні та залізні втрати описуються апроксимувальними функціями, залежними від швидкості обертання та навантаження [14]. Зв'язок теплової моделі з електричною дає змогу враховувати зростання опору R зі збільшенням температури, що є суттєвим для достовірного відтворення процесів деградації.

Але для підтримання точності цифрового двійника в умовах деградації необхідне не лише відтворення вимірюваних змінних, а й оцінювання прихованих станів, які неможливо отримати безпосередньо з телеметрії. З цією метою застосовуються спостерігачі стану та фільтри оцінювання, що дозволяють за вимірними сигналами відновлювати внутрішні динамічні змінні двигуна. Одним із поширених підходів є використання рекурсивних методів на основі фільтра Калмана чи його модифікацій, які забезпечують оцінку стану за наявності шумів вимірювань і невизначеностей моделі [15]. Таким чином формується оцінка вектора стану, що включає електричні, механічні та теплові змінні, які надалі використовуються для уточнення параметрів цифрового двійника.

Процес оновлення параметрів, що повільно змінюються в часі, реалізується за допомогою методів адаптивної регресії. Найбільш поширеним є рекурсивний метод найменших квадратів (RLS – Recursive least squares), який дає змогу коригувати значення опору обмоток, індуктивностей і магнітного потоку під час надходження нових даних. Загальний формальний запис моделі для оцінювання параметрів має вигляд

$$Z_t = Q_t h + V_t, \quad t = 1, 2, \dots, l, \quad (6)$$

де Z_t – вектор спостережуваних вихідних змінних, Q_t – матриця регресорів, h – вектор параметрів, що підлягають оновленню, а V_t – збурення й шуми.

Ітеративне оновлення параметрів виконується за формулами:

$$K_{t+1} = \frac{P_t Q_{t+1}^T}{\lambda + Q_{t+1} P_t Q_{t+1}^T}, \quad (7)$$

$$h_{t+1} = h_t + K_{t+1} (Z_{t+1} - Q_{t+1} h_t), \quad (8)$$

$$P_{t+1} = \frac{1}{\lambda} (P_t - K_{t+1} Q_{t+1} P_t), \quad (9)$$

де K_{t+1} – матриця коригувального підсилення, λ – коефіцієнт забування, P_t – коваріаційна матриця похибок, h_t – оцінка параметрів на кроці t . Цей ітеративний процес забезпечує поступове наближення оцінок до реальних значень за умови корек-

тного вибору початкових параметрів і коефіцієнта забування.

Умова стабільності та збіжності процедури ідентифікації полягає в тому, що послідовність h_t має збігатися до істинного вектора параметрів за умови обмеженої збуреності вхідних даних. Для контролю цієї властивості використовується аналіз нев'язки прогнозу. Якщо похибка прогнозу збігається до статистично стаціонарного розподілу з нульовим середнім, процес ідентифікації вважається коректним. В іншому випадку потрібна корекція коефіцієнта забування або застосування додаткових методів регуляризації.

Для цього вводиться вектор величини похибки, який являє собою різницю між фактичними вимірними величинами та розрахованими виходами цифрового двійника. Вектор стану, відновлений із датчиків позначено як $z(t)$, а відповідний прогноз моделі – як $\hat{z}(t)$. Тоді вектор нев'язок можна записати у вигляді:

$$e(t) = z(t) - \hat{z}(t). \quad (10)$$

Динаміка цього вектора відображає якість моделі. За умови коректно оновлених параметрів значення $e(t)$ мають залишатися малими та стаціонарними. А у разі прогресування деградації або раптової зміни умов експлуатації нев'язка починає зростати, що й слугує індикатором аномальних режимів

$$D_M(t) = \sqrt{(e(t))^T \Sigma^{-1} (e(t))}, \quad (11)$$

де Σ – коваріаційна матриця похибок, сформована на основі статистики накопичених вимірювань.

Якщо величина $D_M(t)$ не перевищує заздалегідь встановлений поріг ε , модель вважається узгодженою з об'єктом. В іншому випадку ініціюється процедура оновлення параметрів або запускається режим калібрування.

Порогове значення ε визначається на основі експериментальних випробувань і рівня допустимого відхилення. При перевищенні нижнього порога фіксується початок дрейфу параметрів, що ініціює інкрементне коригування цифрового двійника, тоді як перетин верхнього порога трактується як серйозна аномалія, яка потребує негайного втручання.

Для практичного використання цифрового двійника у прогнозуванні зносу потрібні кількісні індикатори повільних змін параметрів. Їх сформовано із телеметрії та оцінок, отриманих під час онлайн ідентифікації. Базою слугують вектори струмів у системі d-q. Довготривалі тренди проєкції q відображають зростання споживаного струму

за зниження потокозчеплення ротора. Додатково застосовано ознаки на основі оціненого ψ_f цифровим двійником, що фіксують демагнітизацію та накопичення дефектів. За потреби враховано температурні тренди, оскільки вони впливають на опір обмоток і розподіл втрат.

Зібрані ознаки агрегуються в інтегральні показники здоров'я (ПЗ – HI – Health Indicator), які мають бути синхронізованими з реальними процесами деградації. Конструкції ПЗ побудовані таким чином, щоб їх значення зменшувалося пропорційно до ψ_f або при зростанні струмових навантажень, або відхиленні температурних профілів, через дрейф опору чи теплове старіння.

У результаті формуються інтегровані показники, які виступають зв'язувальною ланкою між вимірюваннями, моделлю цифрового двійника та прогнозом залишкового ресурсу.

Останнім етапом роботи цифрового двійника є побудова прогнозів залишкового ресурсу на основі індикаторів деградації. Використовується траєкторія параметра ψ_f , що відображає демагнітизацію ротора, з подальшою екстраполяцією під реальний профіль навантаження. У результаті отримано прогнозні криві зменшення потокозчеплення.

Для підвищення надійності оцінювання формуються довірчі межі прогнозних кривих. За перетину фактичними даними цих меж активується механізм раннього сповіщення та виконується інкрементне коригування цифрового двійника. Виконується оновлення параметрів і уточнення стану моделі за наявними вимірюваннями.

Кількісна оцінка здійснюється за відхиленнями між прогнозними і фактичними трендами. Зростання відхилення вказує на погіршення узгодженості моделі з даними і запускає повторне уточнення прогнозу.

Експериментальні дослідження виконувалися за рахунок стендового та програмно-апаратного моделювання, що забезпечило реєстрацію електричних, механічних і теплових параметрів. Система включала джерела даних і контроль тривалості записів.

Довготривалий робочий струм PMSM, за інженерною практикою, має залишатися в межах 1,1–1,5 від номінального значення. Відстеження тенденцій зміни струму, спричинених демагнітизацією, є необхідним для оцінювання залишкового ресурсу PMSM. У цій роботі демагнітизаційний тренд об'єкта прогнозується без урахування можливих механічних відмов. Стан потокозчеплення ротора безперервно контролюється за допомогою

цифрового двійника PMSM. За однакових умов експлуатації 1200 обертів за хвилину і 6 Н·м двигун працював сумарно 700 годин і водночас реєструвався лінійний струм.

Як ключовий параметр використовується ψ_f для інтерпретації якого вводиться нормований індикатор здоров'я H , що дозволяє відображати ступінь втрати потокозчеплення у відносних одиницях:

$$H = 1 - \frac{\psi_f^0 - \psi_f^1}{\psi_f^0 \cdot 0.05}, \quad (12)$$

де ψ_f^0 – початкове значення потокозчеплення та дорівнює 0.153, ψ_f^1 – поточне оцінене значення, а знаменник задає допустимий відсоток зниження. Згідно з вимогами проектування, PMSM вийде з ладу, якщо значення розмагнічування перевищує 5%, отже, порогове значення потоку становить 0.153×0.05 .

Таблиця 1

Розмірні параметри PMSM

Параметри	Значення
Кількість пар полюсів	4
Кількість пазів статора	36
Коефіцієнт полярної дуги	0.85
Момент інерції (кг·м ²)	1.94×10^{-3}
Зовнішній діаметр статора (м)	1.22×10^{-1}
Внутрішній діаметр статора (м)	7.8×10^{-2}
Зовнішній діаметр ротора (м)	7×10^{-2}
Діаметр вала (м)	2.2×10^{-2}
Товщина магніту (м)	3×10^{-3}

Таблиця 2

Електричні параметри PMSM

Параметри	Значення
Опір статора (Ω)	3.65×10^{-1}
Індуктивність (Гн)	1.225×10^{-3}
Потокозчеплення ротора (Вб)	1.53×10^{-1}
Номінальна потужність (Вт)	2.6×10^3
Номінальний струм (А)	10
Номінальна частота обертання (об/хв)	2500
Номінальний момент (Н·м)	10

Сценарії випробувань охоплювали усталені профілі навантаження, а також тривалі запуски з керованою демагнітизацією, де відслідковувалося поступове зниження потокозчеплення ротора. Для валідації прогнозів здійснювалася розмітка моментів істотних змін стану, зокрема точок корекції потокозчеплення та зростання струмового навантаження.

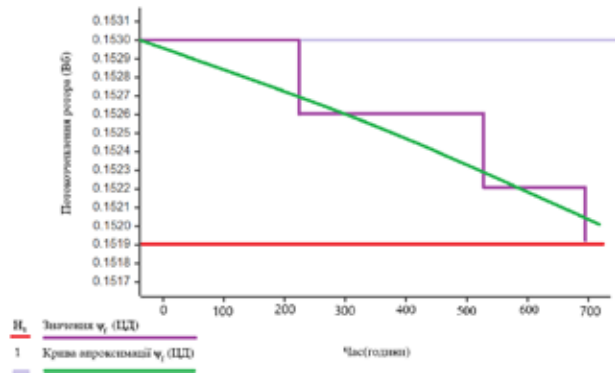

Рис. 1. Демагнітизація PMSM ЦД та її апроксимуюча крива

Таблиця 3

Значення та час корекції потокозчеплення PMSM ЦД

Пункт	Значення (Вб)	Час роботи (год.)
Початкове значення	0.153	0
Перша корекція	0.1526	259
Друга корекція	0.1522	524

У довготривалих прогонах потокозчеплення ψ_f у цифровому двійнику адаптувалася ступінчасто під час корекцій 0.1526 на $t \approx 260$ год., далі 0.1522 на $t \approx 526$ год. За початковими значенням $\psi_f^0 = 0.153$ демагнітизації показує спад до ψ_f^t

$= 0.1519$ Вб, через що отримано $H = 1 - \frac{0.153 - 0.1519}{0.153 \cdot 0.05} \approx 0.856$, тобто індикатор стану дорівнює $H \approx 0.856$, що відображає помірний рівень деградації. Після апроксимації кривої, функція розмагнічування PMSM ЦД виглядає наступним чином:

$$\psi_{\text{ЦД}}(t) = -5.716 \times 10^{-10} t^2 - 1.3048 \times 10^{-6} t + 0.153, \quad (13)$$

що відтворює загальний тренд між корекціями і виконує роль прогнозної траєкторії на горизонті довгих прогонів.

Висновки. Цифровий двійник PMSM у дво-рівневій архітектурі стабільно відслідковує деградацію та узгоджується з телеметрією в реальному часі. Поєднання d-q-моделі зі спостерігачами та RLS забезпечило коректні оцінки ψ_f і своєчасні оновлення моделі під час довготривалих прогонів. Індикатор здоров'я на основі ψ_f монотонний та дає раннє попередження, що підтверджено довгим експериментом у 700 годин зі спадом ψ_f з 0.153 до 0.1519 Вб і $H \approx 0.856$. Отримана крива $\psi_{\text{ЦД}}(t)$ слугує базою для екстраполяції залишкового ресурсу і підтримує превентивне обслуговування.

Спрямованість подальших досліджень може включати розширення шляхів використання додаткових діагностичних параметрів, таких як струмові тренди, температурні канали, а також довготривалі зміни R і L.

Список літератури:

- Cheng J. F., Zhang H., Tao F., Juang C.-F. DT-II: Digital twin enhanced industrial internet reference framework towards smart manufacturing. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*. 2020. Vol. 62. Article 101881. DOI: 10.1016/j.rcim.2019.101881
- Fan Y. P., Yang J. Z., Chen J. H., Hu P. C., Wang X. Y., Xu J. C., Zhou B. A digital-twin visualized architecture for Flexible Manufacturing System. *Journal of Manufacturing Systems*. 2021. Vol. 60. P. 176–201. DOI: 10.1016/j.jmsy.2021.05.010
- Castellani A., Schmitt S., Squartini S. Real-World Anomaly Detection by Using Digital Twin Systems and Weakly Supervised Learning. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*. 2021. Vol. 17. No. 7. P. 4733–4742. DOI: 10.1109/TII.2020.3019788
- Moghadam F. K., Nejad A. R. Online condition monitoring of floating wind turbines drivetrain by means of digital twin. *Mechanical Systems and Signal Processing*. 2022. Vol. 162. Article 108087. DOI: 10.1016/j.ymssp.2021.108087
- Tao F., Sun X. M., Cheng J. F., Zhu Y., et al. makeTwin: A reference architecture for digital twin software platform. *Chinese Journal of Aeronautics*. 2024. Vol. 37. No. 1. P. 1–18. DOI: 10.1016/j.cja.2023.05.002
- Ye Y., Yang Q., Zhang J., Meng S., Wang J., Tang X. A reconfigurable dynamic Bayesian network for digital twin modeling of structures with multiple damage modes. *Theoretical and Applied Mechanics Letters*. 2023. Vol. 13. No. 4. P. 100440. DOI: 10.1016/j.taml.2023.100440
- Hu M., He Y., Lin X., Lu Z., Jiang Z., Ma B. Digital twin model of gas turbine and its application in warning of performance fault. *Chinese Journal of Aeronautics*. 2023. Vol. 36. No. 3. P. 449–470. DOI: 10.1016/j.cja.2022.07.021
- Lei Z., Zhou H., Hu W., Liu G.-P., Guan S., Feng X. Toward a Web-Based Digital Twin Thermal Power Plant. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*. 2022. Vol. 18. No. 3. P. 1716–1725. DOI: 10.1109/TII.2021.3086149
- Aivaliotis P., Georgoulas K., Chrysosouris G. The use of Digital Twin for predictive maintenance in manufacturing. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*. 2019. Vol. 32. No. 11. P. 1067–1080. DOI: 10.1080/0951192X.2019.1686173
- Liu L., Ba X., Guo Y., Lei G., Sun X., Zhu J. Improved iron loss prediction models for interior PMSMs considering coupling effects of multiphysics factors. *IEEE Transactions on Transportation Electrification*. 2023. Vol. 9. No. 1. P. 416–427. DOI: 10.1109/TTE.2022.3189504

11. Peng F., Zheng L., Peng Y., Fang C., Meng X. Digital Twin for rolling bearings: A review of current simulation and PHM techniques. *Measurement*. 2022. Vol. 201. P. 111728. DOI: 10.1016/j.measurement.2022.111728
12. Booyse W., Wilke D. N., Heyns S. Deep digital twins for detection, diagnostics and prognostics. *Mechanical Systems and Signal Processing*. 2020. Vol. 140. P. 106612. DOI: 10.1016/j.ymssp.2019.106612
13. Oluwasegun A., Jung J.-The C. application of machine learning for the prognostics and health management of control element drive system. *Nuclear Engineering and Technology*. 2020. Vol. 52. No. 10. P. 2262–2273. DOI: 10.1016/j.net.2020.03.028
14. Liu L., Guo Y., Lei G., Zhu J. G. Iron loss calculation for high-speed permanent magnet machines considering rotating magnetic field and thermal effects. *IEEE Transactions on Applied Superconductivity*. 2021. Vol. 31. No. 8. P. 5205105. DOI: 10.1109/TASC.2021.3096506
15. Candon M., Esposito M., Fayek H., Levinski O., Koschel S., Joseph N., Carrese R., Marzocca P. Advanced multi-input system identification for next generation aircraft loads monitoring using linear regression, neural networks and deep learning. *Mechanical Systems and Signal Processing*. 2022. Vol. 171. P. 108809. DOI: 10.1016/j.ymssp.2022.108809

Maslov Yu.V. THE USE OF DIGITAL TWINS FOR WEAR PREDICTION IN ELECTROMECHANICAL SYSTEMS

The paper presents an approach to monitoring and predicting the wear of a permanent magnet traction drive using a digital twin. The architecture consists of two levels. The first level reproduces the normal dynamics of the drive based on a physical model in the d-q coordinate system and is continuously cross-checked with telemetry. The second level focuses on the analysis of degradation processes and the construction of remaining useful life forecasts. The primary data source is a sensor infrastructure that includes electrical, mechanical, thermal, and vibration channels. Collected data undergo synchronization and preprocessing before being directed to state and parameter estimation modules. At the core of the digital twin lies a consistent physical model that combines electromagnetic and thermal subsystems. Observers and stochastic filters are used to reconstruct hidden states, while slowly varying parameters are refined through recursive identification, enabling adaptation to gradual changes in winding resistance, inductances, and rotor flux linkage. Model quality is assessed through residuals between measured and simulated signals. When deviations exceed predefined thresholds, soft parameter updating or recalibration is initiated. This mechanism allows the virtual model to remain aligned with the real drive under varying operating conditions. For practical use, health indicators are constructed by aggregating telemetry features and estimated parameters. These indicators must remain monotonic with respect to degradation processes and be resistant to short-term fluctuations. Particular attention is paid to the degradation of the magnetic subsystem, since reduced flux linkage directly affects torque and energy efficiency. The health indicators thus act as a link between measurements, the digital model, and the prediction of remaining service life. The final stage involves building remaining useful life forecasts based on indicator trajectories and actual load profiles. To increase reliability, confidence intervals and early-warning mechanisms are applied. Experimental studies on test benches and semi-real platforms confirm the ability of the digital twin to remain consistent with real data, to track slow degradation, to construct interpretable indicators, and to predict service life reliably. The practical value of the proposed approach lies in integrating measurements, physical modeling, and adaptive analytics into a unified decision-support system for predictive maintenance.

Key words: flux linkage, model, telemetry, health indicators, demagnetization.

Дата надходження статті: 16.10.2025

Дата прийняття статті: 03.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Мельник Р.П.

Національного університету цивільного захисту України

Мельник О.Г.

Національного університету цивільного захисту України

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КРИПТОСТІЙКОСТІ ТА ЗАХИЩЕНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КІБЕРЗАГРОЗ

У статті представлено результати дослідження, спрямованого на розробку та апробацію інтегрованої методики кількісної оцінки криптостійкості та захищеності інформаційно-комунікаційних систем у сучасних умовах. Актуальність дослідження зумовлена військовою агресією проти України, що супроводжується масштабними кібератаками на державні установи та об'єкти критичної інфраструктури, а також стрімким розвитком новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту та постквантових обчислень. У роботі наголошено на проблемі недосконалості чинної нормативно-правової бази у сфері захисту інформації, яка не враховує специфіки воєнного часу і потребує адаптації до нових викликів.

Запропонована методика передбачає використання інтегрального показника, що об'єднує криптографічні, організаційні, технічні та експлуатаційні параметри в єдину формулу. Оцінювання здійснюється на основі нормування ключових характеристик: довжини криптографічного ключа, стійкості алгоритмів, ефективності політики безпеки, рівня фізичного захисту, своєчасності оновлення програмного забезпечення, готовності до реагування на інциденти, кількості та часу відкритості вразливостей, а також ефективності потенційних атак. Запропоновано шкалу інтерпретації результатів, що дозволяє визначати рівень захищеності системи від низького до дуже високого.

Апробація методики проведена на прикладі трьох сценаріїв, які відображають різний рівень організації захисту: державного центру обробки даних, муніципальної інформаційної системи та підприємства критичної інфраструктури в умовах воєнного часу. Отримані результати підтвердили ефективність запропонованої моделі та її чутливість до змін ключових параметрів. Було встановлено, що найбільший вплив на рівень безпеки мають своєчасність оновлення програмного забезпечення, кількість вразливостей і тривалість їх існування, а також готовність до реагування на інциденти.

Практичне значення дослідження полягає у створенні інструменту, придатного для використання державними органами, підприємствами критичної інфраструктури та експертними установами з метою проведення аудиту, сертифікації і вдосконалення політик захисту інформації. Запропонований підхід може стати основою для оновлення національних стандартів і гармонізації їх з міжнародними вимогами, що є критично важливим у контексті сучасних кіберзагроз і війни.

Ключові слова: криптостійкість, захищеність, інформаційна система, кібератаки, штучний інтелект, постквантові обчислення, вразливості, кіберзахист, інформаційна безпека, воєнний час.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційно-комунікаційні системи (ІКС) є фундаментом функціонування державного управління, сектору безпеки й оборони, фінансових установ та критичної інфраструктури. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України питання їхньої захищеності набуває особливої актуальності. Хакерські атаки, які здійснюють російські угруповання проти органів державної влади, енергетичних компаній, транспортних і комунікаційних систем, стали невід'ємною скла-

довою гібридної війни. Вони спрямовані на дестабілізацію суспільних процесів, порушення роботи критичної інфраструктури та підриг національної безпеки.

Додатковим викликом стає стрімкий розвиток новітніх технологій. По-перше, це квантові обчислення, які ставлять під загрозу стійкість класичних криптографічних алгоритмів. По-друге, це широке впровадження штучного інтелекту, який з одного боку відкриває нові можливості для захисту інформації (інтелектуальні системи вияв-

лення атак, прогнозування ризиків), а з іншого – надає зловмисникам інструменти для автоматизації кібератак і підвищення їхньої ефективності.

Важливою проблемою залишається і недосконалість нормативної бази у сфері захисту інформації в Україні. Наявні документи здебільшого зосереджуються на формальних вимогах до організації інформаційної безпеки або містять критерії, які не дозволяють здійснювати комплексну кількісну оцінку рівня криптостійкості та захищеності ІКС. Це ускладнює як порівняння різних систем між собою, так і визначення слабких місць у їхній архітектурі.

Таким чином, виникає потреба у створенні методики, яка б дозволила поєднати технічні, алгоритмічні та організаційно-технічні аспекти захисту інформації в єдину інтегральну модель. Її застосування має забезпечити можливість кількісного оцінювання рівня безпеки, визначення вразливих компонентів і підвищення загальної стійкості українських ІКС до кіберзагроз у сучасних умовах війни та швидкої еволюції технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2020-2025 рр. українська та зарубіжна наукова література активно розвивала тематику оцінки інформаційної безпеки й криптостійкості в умовах швидких технологічних змін та загострення геополітичних ризиків. Українські дослідники приділяли особливу увагу проблемам практичної імплементації постквантових рішень, якості генераторів псевдовипадкових чисел (ГПВЧ/CSPRNG), а також адаптації процесів управління ключами і процедур оновлення ПЗ під умови воєнного часу й атак на критичну інфраструктуру [1-5].

Дослідження щодо генераторів псевдовипадкових чисел та їх оцінки (кількісні критерії ентропії, стійкість до криптоаналізу) є численними у вітчизняних публікаціях 2021-2025 рр. Автори розглядають як алгоритмічні (програмні) підходи, так і використання фізичних джерел ентропії для вбудованих/IoT-систем, де слабкий ГПВЧ може стати «однією з найслабших ланок» захисту навіть при застосуванні сучасних шифрів [6-8]. Це підкреслює необхідність включення компонентних метрик у загальну оцінку криптостійкості.

Воєнний контекст, зокрема повномасштабна агресія росії проти України, значно змінив пріоритети наукових та прикладних досліджень. Моніторинги та аналітичні звіти документують постійні операції по підризу функціонування держустанов і критичної інфраструктури через кібератаки – від DDoS і компрометації вебсервісів до складних операцій з руйнуванням даних та впливом

на енергосистеми [9-12]. Це створює вимогу до оцінки не тільки криптографічної «теоретичної» стійкості, але й оперативної резильєнтності системи в умовах тривалих атак і фізичних загроз.

Міжнародна література і стандарти також еволюціонують: систематичні огляди постквантової криптографії, звіти NIST і практичні роботи з імплементації PQC підкреслюють, що перехід буде поетапним і потребує інструментів для оцінки ризиків і пріоритетності міграції [13-14]. У той самий час міжнародні огляди ризиків і оцінки безпеки показують розбіжність методів (кількісні проти якісних), що ускладнює міжнародну гармонізацію практик і їхню адаптацію у національних умовах [15].

Окрему проблему становить швидкий розвиток штучного інтелекту (ШІ): з одного боку, ШІ-методи істотно посилюють можливості систем виявлення аномалій і автоматизації реагування; з іншого – вони дають зловмисникам інструменти для автоматичної генерації експлойтів, інтелектуального фішингу й оптимізації атак [16-17]. Це вимагає врахування впливу моделей ML/AI на ефективність атак при моделюванні ризиків і тестуванні стійкості.

Нормативна база в Україні (й інструменти оцінки за національними документами) частково відстає від сучасних загроз: нормативи часто орієнтовані на формальні процедури та контроль доступу, але дають недостатньо вимірних критеріїв для оцінки криптостійкості компонентів (наприклад, CSPRNG, менеджмент ключів, апаратні HSM) або для врахування постквантових ризиків. Окремі вітчизняні роботи закликають до модернізації підходів і інтеграції кількісних показників у процедури аудиту й сертифікації [18-19].

Аналіз літератури виявляє такі ключові проблеми:

1. Відсутність єдиної кількісної методики, яка б інтегрувала алгоритмічні, компонентні та організаційно-технічні показники у вимірний індекс криптостійкості.
2. Недостатнє врахування воєнного контексту у більшості моделей ризику: потрібна інтеграція показників оперативної резильєнтності, готовності реакції та тривалості експозиції вразливостей.
3. Потреба в методах пріоритизації переходу на постквантові рішення, які б базувалися на кількісній оцінці ризику (включно з економічними та експлуатаційними обмеженнями).
4. Вплив компонентних факторів (CSPRNG, менеджмент ключів, апаратні модулі) на загальну стійкість, підтверджений експериментальними роботами українських науковців.

5. Зростання ролі ІІІ як двозначного фактора (захист/атака), що вимагає нових критеріїв при моделюванні ефективності атак і стійкості детекторів.

Отже, з теоретичного й практичного погляду існує обґрунтована потреба в розробці комплексної кількісної методики оцінки криптостійкості та загальної захищеності ІКС, яка б урахувала алгоритмічні та компонентні метрики, експлуатаційну резильєнтність у воєнному середовищі, вплив ІІІ та вимоги до постквантової міграції. Саме ця проблема становитиме предмет подальшого дослідження в роботі.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка інтегрованої методики кількісної оцінки криптостійкості та загальної захищеності ІКС, яка враховує сучасні виклики – військову агресію проти України, масштабні кібератаки на критичну інфраструктуру, швидкий розвиток штучного інтелекту та постквантових обчислень, а також недосконалість чинної нормативно-правової бази. Запропонована методика повинна забезпечувати можливість об'єктивного вимірювання рівня безпеки ІКС, виявлення вразливих компонентів і формування практичних рекомендацій щодо підвищення їхньої стійкості.

Для досягнення мети дослідження передбачається вирішити такі завдання:

1. Систематизація наукових підходів до оцінки криптостійкості та інформаційної безпеки за останні роки (2020–2025), зокрема українських і міжнародних напрацювань.

2. Визначення ключових критеріїв оцінки, які охоплюють алгоритмічні, компонентні та організаційно-технічні фактори, а також показники резильєнтності системи в умовах воєнних загроз.

3. Формалізація інтегрального показника захищеності у вигляді математичної моделі, що поєднує зазначені фактори в єдиний індекс.

4. Розробка методики нормування параметрів і градацій для коректної інтерпретації результатів оцінки.

5. Апробація запропонованої методики на прикладних сценаріях, що відображають умови воєнного часу в Україні (атаки на державні органи та критичну інфраструктуру).

6. Порівняння результатів оцінки з існуючими методами, а також аналіз практичної доцільності інтеграції підходу в аудит, сертифікацію та практику управління інформаційною безпекою.

7. Формування рекомендацій для вдосконалення нормативно-правової бази України у сфері захисту інформації та узгодження її з міжнародними стандартами.

Таким чином, дослідження спрямоване не лише на розробку теоретичної моделі, а й на створення практичного інструментарію, придатного для застосування у вітчизняних умовах. Його результати можуть бути використані державними органами, підприємствами критичної інфраструктури та експертними організаціями для кількісної оцінки рівня безпеки та визначення пріоритетів у підвищенні криптостійкості інформаційних систем.

Виклад основного матеріалу. Для кількісного визначення рівня захищеності ІКС запропоновано інтегральний показник S , що враховує ключові параметри системи:

$$S = \frac{K \times A \times P \times F \times U \times R}{V \times E \times L}. \quad (1)$$

де K – довжина криптографічного ключа (біт);

A – надійність алгоритму (0–1), яка визначається за результатами криптоаналізу та експертних оцінок;

P – ефективність політики безпеки (0–1), що включає процедури контролю доступу, управління ключами та аудит;

F – рівень фізичного захисту (0–1), включно з організаційними заходами;

U – своєчасність оновлення програмного забезпечення (0–1);

R – готовність системи до реагування на інциденти (0–1);

V – кількість виявлених вразливостей (шт.);

E – ефективність потенційних атак (1–10);

L – час відкритості вразливостей до усунення (дні).

Для забезпечення коректності розрахунку всі параметри моделі приводяться до безрозмірних величин у діапазоні $[0;1]$ або мають дискретні інтервали оцінки. Зокрема, нижче представлена таблиця градації параметрів (вхідних коефіцієнтів) (табл. 1).

Для аналізу отриманих значень інтегрального показника S пропонується шкала (табл. 2).

Запропонована формула дозволяє поєднати в єдиному показнику різні аспекти інформаційної безпеки: криптографічні (довжина ключа, стійкість алгоритму), організаційно-технічні (політика безпеки, фізичний захист, оновлення ПЗ, реагування на інциденти) та експлуатаційні (кількість і час відкритості вразливостей, ефективність атак). Такий підхід забезпечує комплексність оцінки та дозволяє проводити як порівняльний аналіз різних систем, так і виявлення «вузьких місць» у конкретній ІКС.

Таким чином, матеріали та методи дослідження спрямовані на формування уніфікованої системи критеріїв, здатної об'єктивно оцінювати стан захищеності ІКС у сучасних умовах воєнних загроз та швидкої технологічної еволюції.

Таблиця 1

Градація параметрів (вхідних коефіцієнтів)

Позначення	Параметр	Значення	Оцінка
К	Довжина ключа	≤ 128	Низька криптостійкість
		192	Середня криптостійкість
		≥ 256	Висока криптостійкість
А	Надійність алгоритму (0–1)	≤ 0.4	Ненадійний
		0.5–0.8	Помірно надійний
		0.9–1.0	Високонадійний
Р	Політика безпеки (0–1)	≤ 0.5	Слабка
		0.6–0.8	Середня
		0.9–1.0	Сильна
F	Фізичний захист (0–1)	≤ 0.5	Мінімальний
		0.6–0.8	Помірний
		0.9–1.0	Високий
U	Рівень оновлення ПЗ (0–1)	≤ 0.5	Рідкі оновлення
		0.6–0.8	Часткове оновлення
		0.9–1.0	Своєчасне оновлення
R	Реакція на інциденти (0–1)	≤ 0.5	Немає системи реагування
		0.6–0.8	Частково готова система
		0.9–1.0	Повноцінна реакція
V	Кількість вразливостей	≥ 10	Високий ризик
		5–9	Середній ризик
		0–4	Низький ризик
E	Ефективність атаки (1–10)	≥ 7	Дуже ефективна атака
		4–6	Потенційно ефективна
		1–3	Низька ефективність
L	Дні відкритості вразливості	≥ 30	Критична вразливість
		7–29	Середньої тривалості
		≤ 6	Швидко закривається

Таблиця 2

Градація результату (показника S)

Значення S	Класифікація захищеності
$S < 0.5$	🔴 Низький рівень захисту
$0.5 \leq S < 1.5$	🟡 Середній рівень
$1.5 \leq S < 3.0$	🟢 Достатній рівень
$3.0 \leq S < 5.0$	🟢 Високий рівень
$S \geq 5.0$	🟢 Дуже високий рівень

Для практичного використання інтегральної формули для кількісної оцінки рівня захищеності ІКС необхідно деталізувати алгоритм застосування формули, визначити порядок збору даних для параметрів, встановити механізми нормування та продемонструвати приклади її використання на реальних сценаріях.

Методика оцінки передбачає послідовність таких дій:

1. Визначення початкових параметрів системи (ключі, алгоритми, політики, інфраструктурні засоби).

2. Оцінка параметрів за допомогою експертних або автоматизованих методів (сканери вразливостей, аудит політик безпеки, тестування стійкості алгоритмів).

3. Нормування отриманих значень до єдиної шкали відповідно до критеріїв.

4. Підстановка даних у формулу інтегрального показника (1).

5. Інтерпретація результату за шкалою (від низького до дуже високого рівня захищеності).

6. Формування рекомендацій для підвищення безпеки системи, базованих на найбільш слабких параметрах.

Джерела даних для оцінки параметрів:

- **К, А:** визначаються шляхом аналізу застосованих криптографічних алгоритмів і довжини ключів; враховуються міжнародні рекомендації (NIST, ENISA).

- **Р:** оцінюється через аудит політики доступу, управління ключами, фіксація подій.

- **F:** визначається за стандартами фізичного захисту приміщень і обладнання (наприклад, ISO/IEC 27001).

- **U:** оцінюється частотою та своєчасністю оновлень ПЗ.

- **R:** визначається наявністю планів реагування на інциденти та відпрацьованістю процедур CSIRT/CERT.

- **V, E, L:** встановлюються за результатами сканування вразливостей (наприклад, Nessus, OpenVAS), статистикою зловживань і часовими даними про закриття уразливостей.

Розглянемо приклади сценаріїв застосування.

Сценарій 1. Добре захищена система (державний центр обробки даних).

- $K = 256; A = 1.0; P = 0.9; F = 0.9; U = 0.95; R = 1.0;$

- $V = 2; E = 3; L = 7.$

Результат:

$$S = \frac{256 \times 1.0 \times 0.9 \times 0.9 \times 0.95 \times 1.0}{2 \times 3 \times 7} \approx 5.2$$

що відповідає дуже високому рівню захисту.

Сценарій 2. Система з низьким рівнем оновлення ПЗ (муніципальна ІКС).

- $K = 192; A = 0.8; P = 0.7; F = 0.7; U = 0.4; R = 0.6;$

- $V = 6; E = 5; L = 25.$

Результат:

$$S = \frac{192 \times 0.8 \times 0.7 \times 0.7 \times 0.4 \times 0.6}{6 \times 5 \times 25} \approx 0.51$$

що відповідає середньому рівню захисту, з критичною вразливістю у параметрі U (оновлення).

Сценарій 3. Система з високою кількістю вразливостей (енергетична компанія у воєнний час).

- $K = 256; A = 0.9; P = 0.8; F = 0.6; U = 0.7; R = 0.8;$

- $V = 12; E = 7; L = 30.$

Результат:

$$S = \frac{256 \times 0.9 \times 0.8 \times 0.6 \times 0.7 \times 0.8}{12 \times 7 \times 30} \approx 0.19$$

що відповідає низькому рівню захисту, з основним ризиком через велику кількість не виправлених вразливостей.

Таким чином, методика дозволяє:

- кількісно оцінювати рівень захищеності різних систем;

- ідентифікувати критичні слабкі параметри;

- проводити порівняльний аналіз у динаміці (наприклад, до і після впровадження заходів безпеки);

- формувати рекомендації для вдосконалення політик та технічних рішень.

Запропонований підхід має прикладне значення для державних установ, підприємств критичної інфраструктури та приватного сектору, забезпечуючи об'єктивність і прозорість у процесі аудиту й сертифікації інформаційної безпеки.

Для перевірки запропонованої методики було проведено апробацію на низці умовних сценаріїв, які відображають різні рівні організації захисту ІКС в Україні. Дослідження охоплювало державні установи, муніципальні інформаційні системи та підприємства критичної інфраструктури, що дозволило протестувати модель на різних класах об'єктів.

Для трьох сценаріїв (див. попередній розділ) було сформовано узагальнені дані з розрахунком показника S табл 3.

Отже, державний центр обробки даних продемонстрував дуже високий рівень захисту ($S > 5$), що забезпечується поєднанням сучасних криптоалгоритмів, надійної політики безпеки та мінімальної кількості вразливостей. Муніципальна ІКС отримала лише середній рівень захисту, при цьому головним чинником зниження стійкості стала відсутність системних оновлень та недостатня готовність до реагування на інциденти. Енергетична компанія у воєнних умовах виявила найнижчий показник ($S = 0.19$), що пояснюється великою кількістю не виправлених вразливостей, високою ефективністю атак і тривалим часом їх відкритості.

Таблиця 3

Узагальнені дані перевірки запропонованої методики

Сценарій	Характеристика	Основні параметри	Значення S	Рівень захисту	Ключові проблеми
1. Державний центр обробки даних	Високий рівень безпеки, застосування сучасних криптоалгоритмів та процедур	$K=256; A=1.0; P=0.9; F=0.9; U=0.95; R=1.0; V=2; E=3; L=7$	5.2	Дуже високий	Практично відсутні
2. Муніципальна ІКС	Обмежені ресурси, несвоєчасні оновлення ПЗ	$K=192; A=0.8; P=0.7; F=0.7; U=0.4; R=0.6; V=6; E=5; L=25$	0.51	Середній	Відсутність оновлень, слабка реакція
3. Енергетична компанія (воєнний час)	Висока кількість не виправлених вразливостей, активні кібератаки	$K=256; A=0.9; P=0.8; F=0.6; U=0.7; R=0.8; V=12; E=7; L=30$	0.19	Низький	Вразливості, тривале їх існування

Було проведено оцінку впливу зміни окремих параметрів на інтегральний показник. Для сценарію 2 (муніципальна ІКС) підвищення параметра U (оновлення ПЗ) з 0.4 до 0.9 дало приріст значення S з 0.51 до 1.14, що перевело систему з нижнього порогу середнього рівня захисту ближче до достатнього. Це підтверджує ключову роль оновлень у сучасних умовах. У сценарії 3 (енергетична компанія) зменшення кількості вразливостей з 12 до 5 (за рахунок своєчасних оновлень і патчів) дозволило підвищити S з 0.19 до 0.45, що хоч і не виводить систему з категорії низького рівня, проте істотно покращує її позицію.

Отримані результати підтвердили, що методика є чутливою до змін ключових параметрів і дозволяє точно визначати слабкі місця в системі. Вона надає можливість:

- визначати критичні напрями підвищення безпеки;
- порівнювати рівень захищеності між різними організаціями;
- моделювати ефективність впровадження окремих заходів (наприклад, скорочення часу усунення вразливостей).

Таким чином, апробація підтвердила практичну придатність методики для використання у державному секторі, на підприємствах критичної інфраструктури та в організаціях, що працюють із чутливою інформацією.

Результати апробації показали, що розроблена методика дозволяє комплексно оцінювати стан захищеності ІКС з урахуванням як криптографічних характеристик, так і організаційно-технічних чинників. На відміну від існуючих підходів, які здебільшого фокусуються на якісному аналізі або оцінюють лише окремі аспекти (наприклад, стійкість криптоалгоритмів чи ефективність політик доступу), запропонована модель об'єднує різні параметри в єдиний інтегральний показник. Це робить її придатною для кількісного порівняння систем різного класу та різних організацій.

Особливу цінність модель має в Україні, яка з 2022 року перебуває у стані постійних кіберзагроз з боку російської федерації. Хакерські атаки на державні органи та об'єкти критичної інфраструктури засвідчили необхідність не лише підтримувати криптографічну стійкість алгоритмів, але й забезпечувати резильєнтність систем до тривалих і комбінованих атак. Результати апробації підтвердили, що саме параметри V (кількість вразливостей), L (час відкритості) та U (оновлення ПЗ) є найбільш критичними у воєнних умовах, оскільки вони напряму впливають на здатність системи протистояти атакам у реальному часі.

Порівняння з наявними зарубіжними підходами (наприклад, методиками NIST та ENISA) показує, що запропонована модель є більш гнучкою щодо адаптації до локальних умов. Якщо зарубіжні стандарти значною мірою орієнтовані на постквантові виклики й формалізовані процеси сертифікації, то український контекст вимагає урахування специфіки воєнного середовища, нестачі ресурсів і необхідності швидкого реагування на кібератаки. Саме це відображено у включенні до формули параметрів, що характеризують не лише стійкість алгоритмів, але й оперативну готовність та організаційні аспекти безпеки.

Ще одним важливим результатом є можливість використання методики як інструмента для сценарного аналізу. Чутливий аналіз продемонстрував, що навіть незначне підвищення своєчасності оновлень ПЗ або скорочення часу відкритості вразливостей суттєво підвищує інтегральний показник S . Це надає практичним фахівцям можливість обґрунтовувати доцільність конкретних заходів безпеки, що особливо важливо в умовах обмежених ресурсів.

Таким чином, запропонована методика може стати основою для:

- вдосконалення державних підходів до сертифікації ІКС;
- розробки нових нормативних документів, що базуватимуться на кількісних критеріях;
- впровадження у системи управління ризиками та моніторингу кібербезпеки.

Водночас необхідно підкреслити, що методика потребує подальшої перевірки на розширеній вибірці реальних систем та узгодження з міжнародними стандартами. У майбутньому доцільним є також розширення моделі шляхом врахування факторів, пов'язаних із використанням штучного інтелекту як у засобах захисту, так і у зловмисних діях.

Висновки. У роботі запропоновано інтегровану методику оцінки криптостійкості та захищеності інформаційно-комунікаційних систем, яка поєднує криптографічні, організаційно-технічні та експлуатаційні параметри в єдиний інтегральний показник. Запропонована формула дозволяє кількісно оцінювати рівень захисту ІКС, виявляти критичні слабкі місця та формувати практичні рекомендації для підвищення стійкості.

Апробація методики на прикладі різних сценаріїв (державні, муніципальні та інфраструктурні системи) продемонструвала її ефективність і чутливість до змін ключових параметрів. Найбільш вагомий вплив на рівень безпеки у воєнних умовах мають своєчасність оновлень програмного

забезпечення, кількість та час відкритості вразливостей, а також готовність системи до реагування на інциденти. Це підтверджує актуальність комплексного підходу до оцінки, який виходить за межі виключно криптографічної стійкості.

Практичне значення методики полягає в можливості її використання державними органами, підприємствами критичної інфраструктури та

експертними установами для проведення аудиту, сертифікації та управління ризиками в сфері інформаційної безпеки. Подальший розвиток дослідження передбачає розширення моделі для врахування впливу новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту та постквантових обчислень, а також гармонізацію з міжнародними стандартами кібербезпеки.

Список літератури:

1. Храмов С., Опірський І. Аналіз сучасного стану кібератак в Україні під час війни. *Захист інформації*. 2024. Том 26, № 1. С. 187–196. <https://doi.org/10.18372/2410-7840.26.18842>.
2. Воробець П., Горпенюк А., Опірський І. Перехід до постквантових криптографічних систем: виклики, стандартизація та перспективи. *Безпека інформації*. 2024. Том 30, № 2. С. 303–312. <https://doi.org/10.18372/2225-5036.30.19243>.
3. Фесенко А., Мирошніченко М. Порівняння постквантових стандартів у розрізі впровадження у класичні алгоритми електронного підпису. *Безпека інформаційних систем і технологій*. 2024. Том 1, № 7. С. 31–38. <https://doi.org/10.17721/ISTS.2024.7.31-38>.
4. Корченко А., Іванченко Є., Кошкіна Н., Кузнецов О., Качко О., Потій О., Онопрієнко В., Бобух В. Сучасні комплекси пост-квантової безпеки державних електронних інформаційних ресурсів. *Безпека інформації*. 2021. Том 27, № 1. С. 27–52. <https://doi.org/10.18372/2225-5036.27.15575>.
5. Мельник О., Мельник Р. Актуальність забезпечення кіберстійкості телекомунікаційних мереж ДСНС України. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (16 березня 2023 р.)*. Харків: НУЦЗ України, 2023. С. 274–275.
6. Klimushyn, P., Solianyk, T., Mozhaiev, O., Gnusov, Y., Manzhai, O., & Svitlychny, V. Crypto-Resistant Methods and Random Number Generators in Internet of Things (IoT) Devices. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2024. № 2 (20). С. 22–34. <https://doi.org/10.30837/ITSSI.2022.20.022>.
7. Поперешняк С. В. Тестування датчиків псевдовипадкових чисел, вбудованих в смарт-карти. *Науковий журнал*. 2020. № 3. С. 359–369. <https://doi.org/10.18372/2310-5461.47.14934>.
8. Основи криптографічного захисту інформації: електронний навчальний посібник комбінованого (локального та мережного) використання [Електронний ресурс] / Яремчук Ю. С., Салієва О. В., Бондаренко І. О. Вінниця: ВНТУ, 2024. 139 с.
9. Гнатюк С., Сидоренко В., Скуратівський А. Модель управління вимогами кібербезпеки при впровадженні програмного забезпечення. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*. 2025. № 4 (28). С. 715–726. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.28.841>.
10. Державний центр кіберзахисту Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Статистичний звіт за результатами роботи Системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки протягом 2022 року. TLP:WHITE. 2022. 10 с. URL: https://scpc.gov.ua/uk/articles/233?utm_source=chatgpt.com.
11. CERT-UA. Russia's War on Ukraine: One Year of Cyber Operations. TLP:CLEAR. 2023. 32 с. URL: https://cert.europa.eu/static/MEMO/2023/TLP-CLEAR-CERT-EU-1YUA-CyberOps.pdf?utm_source=chatgpt.com.
12. Melnyk R., Melnyk O. Improving the Cryptographic Protection of Confidential Information in the Management of Civil Protection Forces and Means. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2022. Вип. 1 (132). С. 108–114. <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.1.14>.
13. Chen L., Jordan S., Liu Y., Moody D., Peralta R., Perlner R., Smith-Tone D. Report on Post-Quantum Cryptography, NIST Interagency/Internal Report (NISTIR), National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD, 2016. 10 p. <https://doi.org/10.6028/NIST.IR.8105>.
14. NIST Internal Report. NIST IR 8545. Status Report on the Fourth Round of the NIST Post-Quantum Cryptography Standardization Process. 2025. 34 p. <https://doi.org/10.6028/NIST.IR.8545>.
15. Pan L., Tomlinson A. A systematic review of information security risk assessment. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2016. Vol. 6, № 2. Pp. 270–281. <https://doi.org/10.2495/SAFE-V6-N2-270-281>.
16. Ваврик Ю., Опірський І. Штучний інтелект: кібербезпека нового покоління. *Безпека інформації*. 2024. Том 30, № 2. С. 244–255. <https://doi.org/10.18372/2225-5036.30.19235>.
17. Rjoub G., Bentahar J., Abdel Wahab O., Mizouni R., Song A., Cohen R., Otrouk H., Mourad A. (2023). A Survey on Explainable Artificial Intelligence for Cybersecurity. URL: <https://arxiv.org/pdf/2303.12942.pdf>.
18. Шевчук М.О. Аналіз національного законодавства про інформаційну безпеку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 383–386. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/87>.
19. Гедіков В. Загальний аналіз нормативно-правових актів у сфері цифровізації в Україні. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 54–61. <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.7>.

Melnyk R.P., Melnyk O.H. METHODOLOGY FOR THE ASSESSMENT OF CRYPTOGRAPHIC STRENGTH AND SECURITY OF INFORMATION AND COMMUNICATION SYSTEMS UNDER MODERN CYBER THREATS

The article presents the results of a study aimed at developing and testing an integrated methodology for the quantitative assessment of cryptographic strength and the overall security of information and communication systems under modern conditions. The relevance of the research is determined by the ongoing military aggression against Ukraine, accompanied by large-scale cyberattacks targeting government institutions and critical infrastructure, as well as by the rapid development of emerging technologies, including artificial intelligence and post-quantum computing. The study highlights the problem of imperfections in the current regulatory framework for information protection, which does not fully reflect the specifics of wartime and requires adaptation to new challenges.

The proposed methodology introduces an integral indicator that combines cryptographic, organizational, technical, and operational parameters into a unified formula. The evaluation is based on the normalization of key characteristics: cryptographic key length, algorithmic robustness, effectiveness of security policies, level of physical protection, timeliness of software updates, readiness for incident response, number and duration of vulnerabilities, and the effectiveness of potential attacks. A scale of interpretation of results is suggested, which allows defining the security level of the system from low to very high.

The methodology was tested through three scenarios representing different levels of security organization: a government data processing center, a municipal information system, and a critical infrastructure enterprise under wartime conditions. The results confirmed the effectiveness of the proposed model and its sensitivity to changes in key parameters. It was established that the most significant impact on the security level is caused by the timeliness of software updates, the number and duration of vulnerabilities, and the readiness to respond to incidents.

The practical significance of the study lies in creating a tool suitable for use by government bodies, critical infrastructure enterprises, and expert institutions for auditing, certification, and the improvement of information protection policies. The proposed approach can serve as a foundation for updating national standards and harmonizing them with international requirements, which is of crucial importance in the context of modern cyber threats and war.

Key words: *cryptographic strength, security, information system, cyberattacks, artificial intelligence, post-quantum computing, vulnerabilities, cybersecurity, information protection, wartime.*

Дата надходження статті: 18.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Михалюк А.П.

Національний університет харчових технологій

Міркевич Р.М.

Національний університет харчових технологій

АВТОМАТИЗОВАНА МЕТОДОЛОГІЯ МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ ЗМІН У СЕРЕДОВИЩАХ КІБЕРФІЗИЧНИХ СИСТЕМ ТА РОБОТИЗОВАНИХ КОМПЛЕКСІВ

У статті пропонується комп'ютеризований підхід до покращення відтворюваності подій та керованості змінами в роботизованих системах та кіберфізичних системах. Він спрямований на вирішення проблем моніторингу фрагментації практики, відсутності стандартизованих профілів автоматизації та низької застосовності традиційних рішень для середовища автоматизації на основі моделей. Рішення інтегрує багатоетапний конвеєр обробки подій із вибірковою збором, нормалізацією JSON, кореляцією на основі правил та автоматизованими перевітками цілісності об'єктів конфігурації, доповненими захистом конфіденційності конфіденційних параметрів. Для забезпечення семантичного аналізу подій використовується онтологія MITRE ATT&CK, яка забезпечує зіставлення адміністративних сценаріїв із задокументованими тактиками та методами атаки. Технологічний прогрес полягає у формалізації консенсусної моделі даних та профілів автоматизації, які поєднують мінімально інвазивні методи контролю з постійним тестуванням (політика як код). Прагматична корисність підтверджується статистичною перевіркою: досягнуто покращеної вибіркової сигналізації, скорочення середнього часу виявлення (MTTD) та реагування (MTTR), зниження ризику хибнопозитивних результатів та втрат подій. Отримані результати забезпечують масштабованість та відтворюваність підходу в змішаних середовищах (контейнеризація та розгортання сервісів) без впливу на доступність виробничих процесів. Запропонований метод підтримує портативність у розгортаннях гетерогенних систем (systemd/containers) через єдині точки збору; інваріантність до драйверів журналів відповідає за його відтворюваність у гетерогенних системах. Потенціал майбутніх досліджень: адаптивна автоматизація порогових значень (контекстно-залежна), використання «цифрового двійника» для безпечного автоматизованого тестування.

Ключові слова: роботизовані системи, гетерогенні системи, системи автоматизації, кіберфізичні системи, моніторинг, інформаційна безпека.

Постановка проблеми. Швидка цифровізація виробництва призвела до масового впровадження Node-RED як інструменту потокової оркестрації в роботизованих та кіберфізичних системах. Зі збільшенням кількості вузлів, сервісів та інтеграцій, а також зі збільшенням частоти змін конфігурації виникає системна проблема підтримки відтворюваної спостережуваності та керованості змін без порушення технологічних процесів. Традиційні ручні методи моніторингу та аудиту не є масштабованими та не можуть забезпечити потреби в ефективності, доказовості та точності. Тому автоматизація є основою проблеми: автоматичні засоби для збору, нормалізації, кореляції та інтерпретації подій, а також автоматичне забезпе-

чення цілісності об'єктів конфігурації (файлового представлення та системних параметрів), які зможуть працювати майже в режимі реального часу.

Нові правила безпеки вимагають не лише ведення журналу адміністративних дій (редагування потоку, розгортання, зміна прав доступу), але й можливості для забезпечення автоматизованих процедур перевірки їхньої правильності, відстежуваності та відповідності нормативним вимогам [2]. У зв'язку з цим, рішення SIEM (керування інформацією та подіями безпеки) повинні забезпечувати: (i) автоматичне видалення значущих подій з потоків журналів великого обсягу зі зменшенням фонових подій (покращене співвідношення сигнал/шум) [1], (ii) автоматичне

об'єднання та збагачення інформації [3], (iii) автоматичне застосування правил кореляції [8] та (iv) автоматичне оповіщення та створення бази доказів для подальшого дослідження [13].

Додаткову складність додає необхідність зіставлення подій в оперативній реальності з онтологічною моделлю класифікації відомих тактик і методів противника. Для цієї мети використовується MITRE ATT&CK (Adversarial Tactics, Techniques, and Common Knowledge), яка є довідковою основою для автоматизованого віднесення подій до сценаріїв загроз та побудови спільних політик реагування [23]. Інтеграція операційних журналів з такою моделлю передбачає автоматизовану нормалізацію, маркування та зворотне відстеження змін у конфігураціях об'єктів конфігурації.

Практичність наукової теми впливає з формалізації та валідації ефективності методик, які:

- впровадити автоматизовану та толерантну до несправностей агрегацію подій у розподілених роботизованих комплексах та кіберфізичних системах [3];

- забезпечити автоматизоване керування об'єктами конфігурації Node-RED (потоків, облікові дані, параметри виконання) з можливістю відтворення причинно-наслідкових зв'язків [9];

- використовувати автоматизовану кореляцію подій на основі комбінованих правил та онтологічних моделей з метою посилення значущості сигналу [16];

- використання автоматизованих процедур конфігурації та перевірки правил без впливу на цілісність виробничих процесів [21].

З прагматичної точки зору, плоди таких досліджень потрібні для:

1. скорочення часу виявлення та вирішення інцидентів шляхом комплексної автоматизації операцій моніторингу та аналізу [19];

2. покращення доказовості та аудиторності даних шляхом застосування автоматизованих механізмів відстеження змін [9].

3. забезпечення відповідності вимогам промислової кібербезпеки та якості операційної підтримки без шкоди для доступності критично важливих послуг [23].

Таким чином, проєкт характеризується як науково-практичний, що полягає у створенні автоматизованого методу відстеження та управління змінами в інфраструктурах Node-RED у робототехнічних комплексах та кіберфізичних системах з використанням інструментів та моделей класу SIEM, таких як MITRE ATT&CK (Массачусетський інститут технологічних досліджень

та інженерії змагальних тактик, методів та загальних знань) [1, 3, 6], що гарантуватиме масштабованість, відтворюваність та керовану якість даних для прийняття майбутніх рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Рецензовані журнали та огляди з промислової системної інженерії програмного забезпечення та кібербезпеки визнають зростаючу важливість автоматизації для забезпечення спостережуваності та управління змінами в середовищах оркестрації, наприклад, Node-RED у кіберфізичних системах та робототехніці [15]. Основна увага приділяється переходу від ручних процесів аудиту до автоматизованих конвеєрів збору, нормалізації, кореляції та інтерпретації подій, а також контролю цілісності конфігураційних об'єктів за допомогою автоматизації. Незважаючи на значний прогрес, огляд літератури виявляє різні відкриті питання, які перешкоджають масштабованому впровадженню автоматизованих підходів у виробничих сценаріях з високими вимогами до безперервності [10].

Системи SIEM (системи управління інформацією та подіями безпеки) традиційно позиціонуються як ядро автоматизованої кореляції та збору подій у розподілених системах [14]. Попередні дослідження демонструють розширений синтаксичний аналіз журналів ОС, підсистем додатків та мережних датчиків, а також автоматичне застосування правил кореляції та сповіщень [8]. Тим часом більшість рішень стосуються подій системного рівня та не враховують семантику модельно-орієнтованого середовища автоматизації (наприклад, Node-RED): їх дії адміністрування, моделі оперативного розгортання та функції представлення конфігурації [20]. Це призводить до недостатньої автоматизованої вибіркової (недостатньо високого співвідношення сигнал/шум) та ручного збагачення подій змістовною інформацією [13].

Деякі проблеми ще не вирішені: відсутність стандартизованих автоматизованих шаблонів для вибору подій, нормалізації та семантичного збагачення в рамках Node-RED у промислових середовищах. Це пов'язано з орієнтацією на універсальність інструменту SIEM та недостатньою формалізацією моделі області подій для модельно-орієнтованих ланцюгів обробки даних [8].

Процедури безпеки Node-RED описують, як реєструються події адміністрування (редагування/запуск процесів, зміни палітри, доступ до API адміністратора) [4]. Однак більшість описів говорять про «можливість» ведення журналу, а не про

Таблиця 1

Порівняння основних напрямків роботи

Напрямок дослідження	Мета автоматизації	Ключові механізми автоматизації	Невирішені проблеми
SIEM у промисловому середовищі	Побудова автоматизованого конвеєра: збір → нормалізація → кореляція → сповіщення з покращеним співвідношенням сигнал/фон	Автоматизований розбір/уніфікація журналів, правила кореляції, збагачення контексту, тригери сповіщень	Недостатня семантика домену для Node-RED; немає типових автоматизованих профілів для середовища автоматизації на основі моделей
Аудит та журнали Node-RED	Автоматизоване вилучення та об'єднання адміністративних подій із гарантованою ідентифікацією джерела	Фільтрація за _SYSTEMD_UNIT, автоматизована нормалізація JSON, узгоджена схема полів	Фрагментація практик (systemd/контейнери); відсутність відтворюваного автоматизованого збору профілів/генерації схем
FIM для сутностей конфігурації Node-RED	Автоматизований контроль цілісності конфігураційних сутностей з диференційованим відстеженням змін та захистом захищених змінних	report changes, whodata, політика приховування (nodiff), механізми активації на основі подій	Змінність у зберіганні захищених змінних та шляхів; потрібен єдиний автоматизований профіль FIM для прямого розгортання обладнання та контейнерів
Семантична відповідність на MITRE ATT&CK / ATT&CK для ICS	Автоматизація призначення подій онтології класифікації загроз	Правила кореляції, онтологічні відповідності	Відсутність публічних наборів даних Node-RED; необхідні автоматизовані правила перевірки якості
Безперервна перевірка (політика як код)	Автоматизована перевірка правил/декодерів без впливу на доступність (CI/CD для політик)	Офлайн-тести журналів, тестові вектори, регресійний контроль, метрики стабільності роботи	Розрив між SRE/DevOps та безпекою; відсутність стандартних профілів автоматизації процесу валідації
Операційні моделі (systemd проти контейнеризації)	Автоматизоване узгодження джерел подій та контурів керування в змішаних середовищах	Уніфіковані ланцюжки збору даних для сервісів та контейнерів, політики монтування /даних	Різноманітність форматів водіїв/журналів; необхідні стандартизовані шаблони автоматизованої інтеграції

автоматизовані процеси пересилання цих подій до SIEM із забезпеченою ідентифікацією джерела (сервісний блок), узгодженими ідентифікаторами вузлів та автоматичною нормалізацією JSON [7].

Відкритим питанням залишається уніфікований, відтворюваний та автоматизований процес обробки даних від журналів journald/service до уніфікованих подій SIEM з єдиною схемою полів. Це пов'язано з фрагментацією практик (пряме розгортання обладнання, systemd-сервіси, контейнеризація), різними рівнями формалізації подій та відсутністю єдиних профілів автоматизації для різних підходів до розгортання [6].

Використання з моніторингом цілісності файлів (FIM) демонструє перевірені методи виявлення модифікацій конфігураційних сутностей (потоківих файлів, облікових даних, параметрів запуску). Перевагою таких програм є автоматичне створення розумних відмінностей (diff), призначення політик «хто/коли/що» та приховування для прихованих змінних. Але є деякі особливості

Node-RED: розділення потоківих даних та прихованих змінних на окремі файли, використання змінних середовища, контейнери з доступом до каталогу /data як до змонтованого тому. [9]

Проблема спільного автоматизованого профілю FIM для Node-RED, який забезпечує диференційоване відображення змін та безпеку захищених змінних у різних середовищах розгортання (systemd та контейнеризація), залишається невирішеною. Це пов'язано з відмінностями у представленні файлів, відмінностями в практиках зберігання захищених змінних та гібридним розгортанням, де важко класифікувати автоматизацію.

MITRE ATT&CK (Adversarial Tactics, Techniques, and Common Knowledge – публічна база знань про тактики та методи зловмисників, розроблена Массачусетським технологічним інститутом) використовується переважно для опису поведінкових атрибутів. У літературі описано, як зіставити мережеву та системну активність з тактиками/методами, але майже немає

публікацій про те, як автоматизувати зіставлення подій адміністратора Node-RED з онтологією класифікації АТТ&СК (включно з АТТ&СК для ICS) з урахуванням змін конфігураційних сутностей та ліній промислового впровадження. [16, 23]

Проблема створення автоматизованого, заснованого на правилах або керованого даними процесу класифікації подій Node-RED з обов'язковим контролем якості (точність/повторність) та постійною перевіркою результатів залишається відкритою. Причиною є відсутність публічних наборів даних про події Node-RED для перевірки/навчання та відсутність чіткості щодо стандартизації семантики подій цієї платформи. [21, 22]

У кількох статтях обговорюється проблема тестування SIEM-декодерів та правил на штучні події, але автоматизовані методи тестування обговорюються епізодично. Узгодження скорочення часу простою з вимогою періодичного автоматизованого контролю коректності конфігурацій не враховується.

Рішення змішаної автоматизації безперервної валідації (політика як код) з вимірюваними сигналами якості та впливу на доступність є відкритою проблемою через невідповідність між практиками та засобами контролю безпеки SRE (Site Reliability Engineering) та DevOps (Development and Operations), а також відсутність еталонних профілів автоматизації для середовищ автоматизації, керованих моделями [19].

Поєднання виявлених прогалин свідчить про необхідність автоматизованого, малоінвазивного та відтворюваного рішення, яке:

1. створює наскрізний конвеєр подій Node-RED від журналів обслуговування до SIEM з автоматичною нормалізацією та підвищеною вибірковістю (покращене співвідношення сигнал/шум) [1, 3];
2. автоматизує профілювання FIM для сценаріїв systemd та контейнеризації (з диференційованим відображенням змін та захистом захищених змінних) [6, 9];
3. забезпечує автоматичну кореляцію даних з онтологією класифікації MITRE ATT&СК/ATT&СК для ICS [16, 23];
4. забезпечує автоматичну безперервну перевірку правила та декодера без шкоди для доступності виробничого сервісу [8, 21].

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та формалізація автоматизованого методу спостереження та управління змінами для середовищ Node-RED у рамках робототехнічних комплексів та кіберфізичних

систем за допомогою інструментів SIEM (Security Information and Event Management). Підхід включає автоматизацію процесу «збір → нормалізація → кореляція → інтерпретація» інцидентів, автоматизований контроль цілісності об'єктів конфігурації (FIM) та автоматизовану кореляцію інцидентів з онтологією класифікації загроз MITRE ATT&СК (Adversarial Tactics, Techniques, and Common Knowledge). Наукова інновація полягає у побудові узгодженої моделі даних та правил, яка забезпечить відтворюваність, масштабованість та покращене співвідношення сигнал/фон у виробничому середовищі без порушення технологічних процесів. Це дозволить впроваджувати в реальних умовах автоматизовані та неінвазивні практики моніторингу, аудиту та контролю цілісності в змішаних розгортаннях (systemd/контейнери), зменшити MTTD та MTTR, збагатити базу доказів для аналізу інцидентів, забезпечити дотримання нормативних положень та забезпечити стабільну роботу без додаткових простоїв.

Виклад основного матеріалу. Архітектурна модель автоматизованого спостереження. Запропоновано багаторівневий цикл управління подіями (рис. 1), де базові журнали виконання Node-RED автономно реплікуються через захищений сегмент мережі до ядра SIEM; процеси автоматизованої нормалізації, кореляції, семантичного зіставлення з онтологічною моделлю загроз та генерації інцидентів відбуваються на рівні SIEM. Багаторівневе розподілення є логічним та узгоджується з галузевими практиками (рівні L0–L4), що зменшує перешкоди у виробництві та відтворюваність дій під час експлуатації. Архітектура усуває фрагментацію практики та забезпечує єдиний автоматизований профіль обробки подій для різних стратегій розгортання (systemd/containers).

Для інсталяцій Node-RED як сервісу systemd використовується автоматичний збір подій безпосередньо з journald з фільтрацією за `_SYSTEMD_UNIT=nodered.service` [1]. Такий вибір значно зменшує обсяг фонових записів і пересилає лише важливі події з середовища Node-RED до SIEM, покращуючи вибірковість і стабільність джерела без ручного «відсіювання» шумових подій. Результатом є покращене співвідношення сигнал/фон і зменшена затримка доставки подій, що є вимогою для подальшої автоматизації кореляції. Події аудиту Node-RED генеруються у форматі JSON; їх розбір досягається вбудованим декодером Wazuh JSON з початковим видаленням префіксів сервісу (наприклад, `[audit]`) за допомогою попереднього зіставлення. В результаті всі важливі поля подій

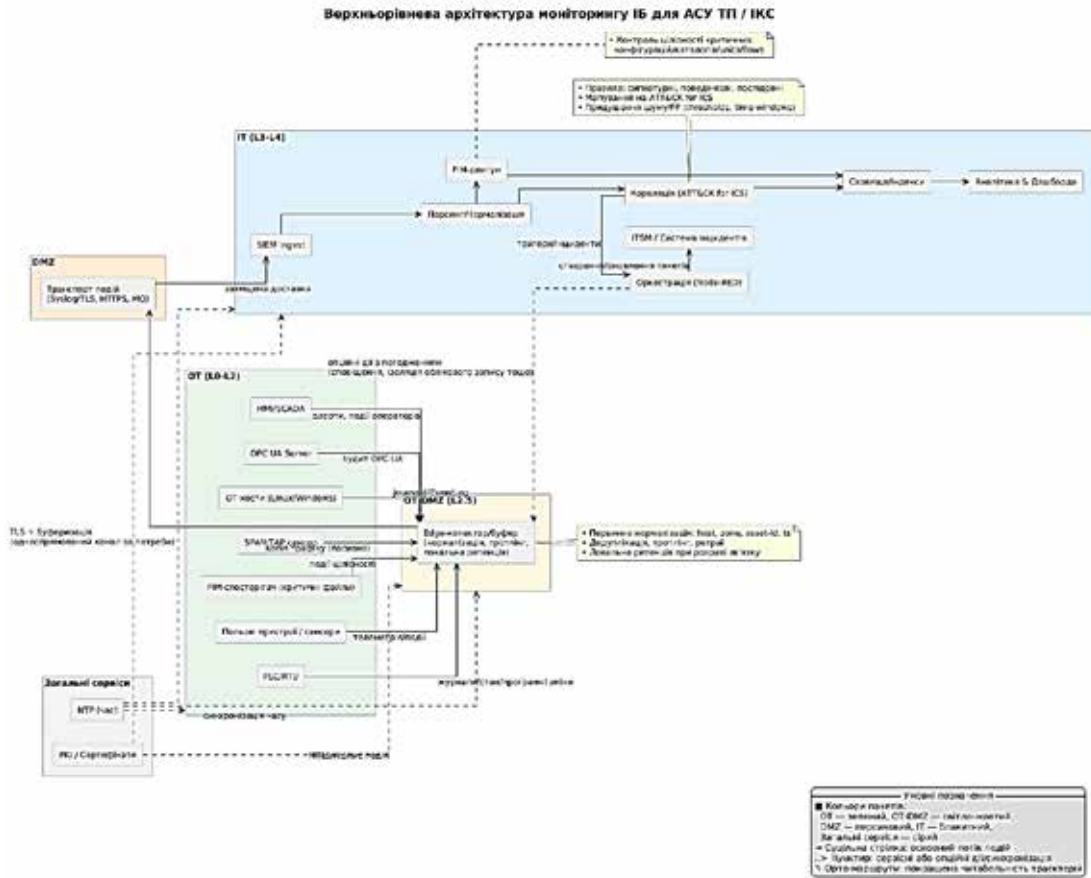

Рис. 1. Багатошарова схема керування подіями

однаково представлені механізми кореляції в уніфікованому вигляді, що усуває відсутність спільної схеми полів і мінімізує ручні перетворення, що відкриває шлях для автоматичного семантичного аналізу [4, 7]. Локальні правила розроблені для ідентифікації подій розгортання потоку (flows.set), модифікації палітри (nodes.install/remove) та аномалій частоти (кілька розгортань з однієї IP-адреси протягом обмеженого періоду часу). Це дозволяє автоматично виявляти цікаві адміністративні сценарії без необхідності втручання оператора, що перетворює ручний аудит на автоматичний режим з керованими умовами запуску, роблячи сигнали більш релевантними, а їхню доказовість – кращою. Визначено набір цільових сутностей конфігурації для відтворюваності систем: топологія потоку (flows*.json) – відмінності вмісту (diff), захищені змінні (flows_cred.json) – заборона на розкриття (через nodiff), політика безпеки та ведення журналу (settings.js) та каталоги проєктів, якщо в режимі Проєкти (Git). Realtime, report_changes та whodata увімкнено для атрибуції змін за принципом «хто/ким/коли» для всіх цільових груп.

Для запобігання регресіям було використано wazuh-logtest, який дозволяє автоматично тестувати декодери та правила на зразках подій (CLI/dashboard/API) без перезапуску продуктивних сервісів, що формує безперервний цикл автоматизованої валідації, зменшуючи час ручних перевірок та ризик «тихого» блокування процесів.

Отримані наукові результати та описи наслідків

1. Покращена вибірковість сигналу. Застосування фільтрації `_SYSTEMD_UNIT` разом із нормалізацією JSON суворо видаляє неінформативні записи, що обґрунтовує покращення співвідношення сигнал/фон.

2. Повторюваність адміністративних сценаріїв. Локальні політики для `flows.set` та `nodes.install/remove` забезпечують структуровану інтерпретацію подій та ізоляцію тестового розгортання, що обґрунтовує підвищення точності виявлення змін стану системи.

3. Відстеження конфігураційних сутностей. `report_changes/whodata/nodiff` використовується для відстеження змін контенту та атрибуції змін без розкриття захищених змінних – опис впливу: розділення режимів представлення для публічних/захищених структур.

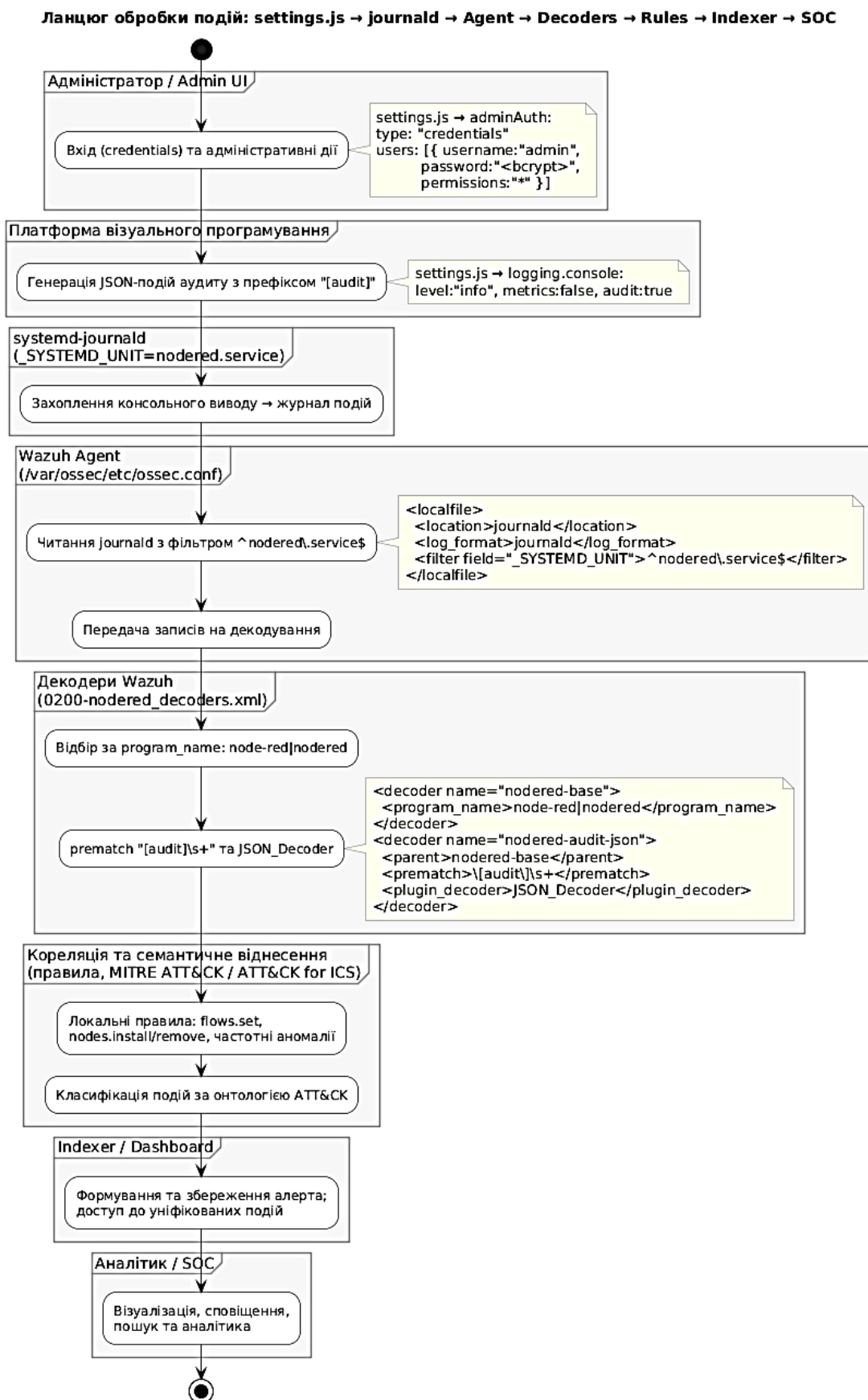

Рис. 2. Ланцюг обробки подій

Цільовий набір конфігурацій та потоків

Джерело події (ОТ/ІТ)	Приклад декодера/нормалізатора	Правило/ кореляція (приклад)	Тактика → техніка (АТК&СК для ІС)	Дія оркестрування (приклад)
Linux journald (ОТ-хост)	Системний журнал/ журнал → поля: хост, пристрій, ідентифікатор користувача, зона	sudo без дозволу + зміна конфігурації служби протягом 5 хвилин	Ескалація привілеїв → T0811 (Зміна програми); Початковий доступ/ виконання, залежно від контексту	Автозавдання в ITSM, сповіщення SOC/ОТ, тимчасове вимкнення доступу користувачів
Журнал подій Windows (HMI/ інженерна станція)	WinEvent → поля: EventID, LogonType, користувач, хост	Аномальний тип входу в систему вночі + підозрілий запуск/ зупинка служби	Латеральний рух → T0866 (Дистанційні послуги); Початковий доступ → T0822	Створення інциденту, блокування сеансу через AD, повідомлення чергового
Сервер OPC UA (аудит)	Аудит OPC UA → дія, ідентифікатор вузла, користувач, статус	Зміна вузла конфігурації без оголошеного вікна обслуговування	Погіршити керування процесом → T0831; Пригнітити функцію реагування → T0814	Кнопка зупинки з м'якою дією: повідомити технолога, заморозити розгортання, вимагати схвалення
HMI/SCADA (сповіщення/ журнали)	Журнали → об'єднання: тег, тривога, підтвердження, оператор	Послідовність: відхилення параметра → вимкнення сигналізації → зміна заданого значення	Функція блокування відповіді → T0814; Зміна логіки керування → T0839	Збільшити пріоритет інциденту, вимагати другий підпис, зворотний запис у журналі
PLC/RTU (програмні події)	Журнали з програмної інженерії / Версіонування	Виявлено завантаження нової логіки без супровідного ідентифікатора зміни	Виконання → T0853 (Програмована логіка); Збереження → T0857	Створити запит на зміни, заблокувати подальші зміни до огляду, повідомити відповідальну особу
Промисловий шлюз/ маршрутизатор	Syslog/Netconf → нормалізація: ifName, src/dst, правило	Зміна ACL у міжзонному каналі + сплеск трафіку	Ухилення від захисту → T0809; Ексфільтрація → T0842	Автоматична генерація квитків, тимчасове відкатування попереднього ACL, сповіщення про мережеві команди
Мережевий трафік (SPAN/TAP)	DPI/метадані (IPFIX/ NetFlow)	Новий головний пристрій Modbus/TCP, що переглядає дані з нестандартного хоста	Діскавері → T0846; Бічний рух → T0865	Тригер NDR, сповіщення, розслідування з витягом PCAP
IDS/NDR (сегмент ОТ)	JSON сповіщення → поля: sig_id, dst, proto	Повторний підпис на міжзонному каналі + неочікуваної відповіді	Збір/ Командування та контроль (залежно від підпису)	Автоматичне визначення пріоритетів сповіщень, об'єднання подій SIEM, ескалація L2
FIM (вузли ОТ/ІТ)	Хеш/шлях/ процес → нормалізація: файл, хеш, актор	Зміна ключового блоку/ сценарію в сегменті ОТ поза робочим вікном	Вплив → T0805 (Маніпуляція контролем); Наполегливість	Блокування розгортання, заявка на аналіз розбіжностей, повідомлення чергового
Дії адміністратора (RBAC/ конфігурація)	Аудит подій SIEM/ системного адміністрування	Серія: створити обліковий запис → надати права → вимкнути журнал	Підвищення привілеїв → T0890; Ухилення від захисту → T0829	Негайне скасування прав, повідомлення CISO/ чергового офіцера, вимога щодо обґрунтування постфактум

4. Операційна гнучкість. Узгодження FIM з контейнером/даними позбавляє залежності від конкретного драйвера та формату журналу, сприяючи надійному автоматизованому моніторингу в гетерогенних інфраструктурах.

5. Зниження операційних ризиків. wazuh-logtest дозволяє проводити автоматизоване приймальне тестування без переривання обслуговування, зменшуючи MTTR завдяки швидкому виявленню помилок політики.

Обмеження дослідження (для практичного застосування та розширення)

- Залежність від якості джерела. Якщо journald або драйвер журналу контейнера використовує сувору ротацію, події можуть бути втрачені до часу збору.

- Версії та конфігурації Node-RED різноманітні. Зміни параметрів format/settings.js у файлі Event format вимагають автоматичних декодерів та оновлення правил.

- Секрети та конфіденційні дані. Nodiff зменшує витoki, але включає обачні винятки/маскування в похідних потоках (наприклад, під час експорту інцидентів).

- Синхронізація часу. Для забезпечення належної кореляції в розподілених конфігураціях необхідно підтримувати узгоджені часові бази (NTP).

- Обмежена доступність відкритих наборів даних. Недоступність отримання зразків подій Node-RED публічно обмежує кількісну перевірку автоматизованої кореляції MITRE ATT&CK.

Визначено недоліки та напрямки для покращення

- Одноразові витрати на параметризацію. Одноразове налаштування профілів (фільтри, схема полів, винятки FIM) вимагає спеціалізованих знань; у майбутньому – бібліотека спільних автоматизованих профілів Node-RED.

- Чутливість до організаційного контексту. Місцеве законодавство може призвести до хибнопозитивних результатів у періоди пікового випуску; необхідно застосовувати автоматичну адаптацію порогових значень (контекстні календарі/вікна змін).

- Онтологічне відображення. Відсутність стандартизованих контрольних показників для Node-RED ускладнює повну автоматизацію атрибуції подій до правил ATT&CK; розширення правил та накопичення правил перевірки знаходяться в роботі.

Емерджентний фреймворк забезпечує комплексну автоматизацію від вибіркового збору до об'єднаної нормалізації, кореляції на основі правил, та контрольованого FIM у гібридних розгортаннях з безперервною автоматичною валідацією. Запропоновані механізми усувають прогалини, встановлені в статті, водночас встановлюючи

чіткі межі застосовності, а також можливі вдосконалення.

Висновки. Створено відтворюваний машинний ланцюг обробки подій Node-RED → SIEM (збір, JSON-нормалізація, кореляція, інтерпретація), який, на відміну від універсальних методів, враховує семантику модельно-керованого контексту автоматизації; ефект високої вибіркової сигналу протидіє фільтрації джерела (_SYSTEMD_UNIT) та однорідній схемі полів.

Розроблено рекомендації щодо автоматичних сповіщень про адміністративні умови (розгортання, зміна палітри, частота неочікуваних дій), які відрізняються від існуючих системних сповіщень тим, що вони враховують активність редактора; ручне скорочення аудиту виправдано формалізацією подій та параметризацією порогових значень. Побудовано профіль з підтримкою whodata для автоматизованого контролю цілісності об'єктів конфігурації (потоків/налаштувань/проектів та спеціального режиму для захищених змінних через nodiff), який відрізняється відповідністю традиціям Node-RED; відповідність «хто/що/коли» без порушення захищених змінних забезпечується диференційованим представленням змін. Детально описано автоматичне зіставлення подій з онтологією класифікації MITRE ATT&CK/ATT&CK для ICS порівняно з кореляцією на системному рівні щодо адміністративних дій; семантична уніфікація стосується покращення якості подальшої аналітики. Додано автоматизований цикл перевірки політик для прийняття (політика як код з офлайн-тестами журналів), що переводить політику безпеки в сферу практик SRE/DevOps; стабільність сигналу та мінімізований операційний ризик забезпечуються періодичним тестуванням без втрати сервісу.

Метод підтримує портативність у розгортаннях гетерогенних систем (systemd/containers) через єдині точки збору та FIM поверх змонтованого /data; інваріантність до драйверів журналів відповідає за його відтворюваність у гетерогенних системах.

Потенціал майбутніх досліджень: адаптивна автоматизація порогових значень (контекстно-залежна), використання «цифрового двійника» для безпечного автоматизованого тестування.

Список літератури:

1. Wazuh Documentation. Log data collection: Journald. URL: <https://documentation.wazuh.com/current/user-manual/capabilities/log-data-collection/journald.html> (дата звернення: 22.09.2025).
2. Node-RED. Securing Node-RED. URL: <https://nodered.org/docs/user-guide/runtime/securing-node-red> (дата звернення: 21.09.2025).
3. Wazuh Documentation. How log data collection works. URL: <https://documentation.wazuh.com/current/user-manual/capabilities/log-data-collection/how-it-works.html> (дата звернення: 20.09.2025).
4. Node-RED. Settings file. URL: <https://nodered.org/docs/user-guide/runtime/settings-file> (дата звернення: 19.09.2025).
5. Wazuh Documentation. Decoders Syntax. URL: <https://documentation.wazuh.com/current/user-manual/ruleset/ruleset-xml-syntax/decoders.html> (дата звернення: 22.09.2025).

6. Node-RED. Getting started with Docker. URL: <https://nodered.org/docs/getting-started/docker> (дата звернення: 18.09.2025).
7. Wazuh Documentation. JSON Decoder. URL: <https://documentation.wazuh.com/current/user-manual/ruleset/decoders/json-decoder.html> (дата звернення: 22.09.2025).
8. Wazuh Documentation. Ruleset XML Syntax. URL: <https://documentation.wazuh.com/current/user-manual/ruleset/ruleset-xml-syntax/rules.html> (дата звернення: 20.09.2025).
9. Wazuh Documentation. File Integrity Monitoring: Basic Settings. URL: <https://documentation.wazuh.com/current/user-manual/capabilities/file-integrity/basic-settings.html> (дата звернення: 22.09.2025).
10. Guan L., Tao K., Chen P. Research on Endogenous Security Defense for Cloud-Edge Collaborative Industrial Control Systems Based on Luenberger Observer. *Mathematics*. 2025. 13, 2703. DOI: <https://doi.org/10.3390/math13172703>.
11. Zhang L., Wang Y., Chang K., Shen H. Assessing Cross-Domain Threats in Cloud-Edge-Integrated Industrial Control Systems. *Electronics*. 2025. 14, 3242. DOI: <https://doi.org/10.3390/electronics14163242>.
12. Badawi M., Sherriff N.H., Abdel-Hamid A.A. Legacy ICS Cybersecurity Assessment Using Hybrid Threat Modeling – An Oil and Gas Sector Case Study. *Applied Sciences*. 2024. 14, 8398. DOI: <https://doi.org/10.3390/app14188398>.
13. Shiraz M., Durad M.H., Paracha M.A., Mohsin S.M., Kazmi S.N., Maple C. Revolutionizing SIEM Security: An Innovative Correlation Engine Design for Multi-Layered Attack Detection. *Sensors*. 2024. 24, 4901. DOI: <https://doi.org/10.3390/s24154901>.
14. Manzur J., Walid A., Jamali A.F., Masud A. Cybersecurity on a budget: evaluating security and performance of open-source SIEM solutions for SMEs. *PLoS ONE*. 2024. 19(3): e0301183. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0301183>.
15. Nankya M., Chateau R., Akl R. Securing Industrial Control Systems: Components, Cyber Threats, and Machine Learning-Driven Defense Strategies. *Sensors*. 2023. 23, 8840. DOI: <https://doi.org/10.3390/s23218840>.
16. Afenu D.S., Asiri M., Saxena N. Industrial Control Systems Security Validation Based on MITRE Adversarial Tactics, Techniques, and Common Knowledge Framework. *Electronics*. 2024. 13(5), 917. DOI: <https://doi.org/10.3390/electronics13050917>.
17. Mantere M., Sailio M., Noponen S. Network Traffic Features for Anomaly Detection in Specific Industrial Control System Network. *Future Internet*. 2013. 5(4), 460–473. DOI: <https://doi.org/10.3390/fi5040460>.
18. Петрашко В., Улічев О. Дослідження існуючих підходів до створення безпечної мережі. Молодий вчений. 2023. № 12(124). С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-3>.
19. Ban T., Takahashi T., Ndichu S., Inoue D. Breaking Alert Fatigue: AI-Assisted SIEM Framework for Effective Incident Response. *Applied Sciences*. 2023. 13(11), 6610. DOI: <https://doi.org/10.3390/app13116610>.
20. Omid S.A., Baig M.J.A., Iqbal M.T. Design and Implementation of Node-Red Based Open-Source SCADA Architecture for a Hybrid Power System. *Energies*. 2023. 16(5), 2092. DOI: <https://doi.org/10.3390/en16052092>.
21. Ismail K., Widiyatama F., Wibawa I.M., Brata Z.A., Ukasha N., Nelistiani G.A., Kim H. Enhancing Security Operations Center: Wazuh Security Event Response with Retrieval-Augmented-Generation-Driven Copilot. *Sensors*. 2025. 25(3), 870. DOI: <https://doi.org/10.3390/s25030870>.
22. Chamkar S.A., Zaidi M., Maleh Y., Gherabi N. Improving Threat Detection in Wazuh Using Machine Learning Techniques. *Journal of Cybersecurity and Privacy*. 2025. 5(2), 34. DOI: <https://doi.org/10.3390/jcp5020034>.
23. Sindric I., Jurcevic M., Hadžina T. Mapping of Industrial IoT to IEC 62443 Standards. *Sensors*. 2025. 25(3), 728. DOI: <https://doi.org/10.3390/s25030728>.

Mykhalyuk A.P., Mirkevich R.M. AUTOMATED METHODOLOGY FOR MONITORING AND CONTROLLING CHANGES IN THE ENVIRONMENT OF CYBER-PHYSICAL SYSTEMS AND AUTOMATED COMPLEXES

This paper proposes a computer-based approach to improving event reproducibility and change management in robotic and cyber-physical systems. It addresses the challenges of monitoring practice fragmentation, lack of standardized automation profiles, and low applicability of traditional solutions to model-based automation environments. The solution integrates a multi-stage event processing pipeline with selective collection, JSON normalization, rule-based correlation, and automated integrity checks of configuration objects, complemented by privacy protection of sensitive parameters. The MITRE ATT&CK ontology is used to provide semantic analysis of events, which maps administrative scenarios to documented attack tactics and methods. The technological advancement lies in the formalization of a consensus data model and automation profiles that combine minimally invasive control methods with continuous testing (policy as code). The pragmatic utility is confirmed by statistical verification: improved signal selectivity, reduced mean time to detection (MTTD) and response (MTTR), reduced risk of false positives and event losses are achieved. The obtained results ensure scalability and reproducibility of the approach in mixed environments (containerization and service deployment) without affecting the availability of production processes. The proposed method supports portability in heterogeneous system deployments (systemd/containers) through single collection points; invariance to log drivers is responsible for its reproducibility in heterogeneous systems. Potential for future research: adaptive automation of thresholds (context-sensitive), use of a “digital twin” for secure automated testing.

Key words: robotic systems, heterogeneous systems, automation systems, cyber-physical systems, monitoring, information security.

Дата надходження статті: 22.10.2025

Дата прийняття статті: 13.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Мінков К.О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ГІБРИДНА АРХІТЕКТУРА ACTIVE LEARNING ТА SEMI-SUPERVISED LEARNING ДЛЯ ЗАДАЧ КЛАСИФІКАЦІЇ З МІНІМАЛЬНИМ МАРКУВАННЯМ

У роботі представлено узагальнену архітектуру активного напівкерованого навчання (ASSL), спрямовану на ефективну класифікацію даних за умов обмежених обсягів розмічених прикладів. Метод поєднує активне навчання, яке вибирає найбільш інформативні зразки для ручної анотації, із напівкерованим навчанням, що дозволяє використовувати значні непозначені вибірки шляхом формування псевдоміток. Початкова частина роботи описує процес ініціалізації моделі невеликою підмножиною вручну позначених даних, після чого виконується послідовний цикл відбору зразків з високою невизначеністю та уточнення параметрів моделі за рахунок псевдоанотованих прикладів. Особливу увагу приділено трьом фундаментальним проблемам комбінування AL (Active Learning – AL) і SSL (Semi-Supervised Learning – SSL): накопиченню помилок у псевдомітках, темпоральній нестабільності прогнозів та неузгодженості даних між слабкими і сильними аугментаціями. Для їх подолання запропоновано інтегрований критерій вибору, що поєднує оцінку невизначеності та показник неузгодженості. Обидві метрики згладжуються за допомогою експоненційного ковзного середнього та доповнюються оцінкою Upper Confidence Bound, що підвищує стійкість вибірки в динамічному SSL-середовищі. Додатково застосовано врахування різноманітності вибірки через кластеризацію ембеддингів методом K-means++, що зменшує ризик надмірної концентрації вибраних зразків у локальних областях простору ознак. Ефективність методології ASSL і варіанта ASSL-Pіз підтверджено на наборах даних CIFAR-10, CIFAR-100, SVHN та MiniImageNet. Порівняння із сучасними підходами активного навчання показало перевагу запропонованих моделей у точності та різке зменшення витрат часу на вибірку, оскільки оцінювання метрик виконується безпосередньо під час SSL-тренування. Метод продемонстрував кращі середні результати як у режимі випадкової ініціалізації, так і за умов успадкування ваг між раундами навчання. Підкреслено потенційну придатність ASSL для задач комп'ютерного зору з високою вартістю маркування, таких як сегментація та детекція об'єктів. Окреслено напрями подальших досліджень, що стосуються ролі зразків із високою неузгодженістю, впливу їх виключення або збереження в непозначеному пулі, а також можливостей розробки нових критеріїв вибірки в межах SSL-процесів.

Ключові слова: невизначеність, псевдомітки, нестабільність, аугментація, темпоральна нестабільність.

Постановка проблеми. Сучасні системи машинного навчання демонструють високу ефективність за умов наявності великих обсягів якісно позначених даних. Проте у більшості практичних сценаріїв отримання таких даних є дорогим, трудомістким або взагалі недоступним. Це особливо актуально для задач комп'ютерного зору, де розмітка зображень потребує залучення експертів і суттєвих часових витрат. У відповідь на цю проблему активно розвиваються підходи, що дають змогу зменшувати залежність моделей від повністю позначених вибірок, зокрема напівкероване навчання та методи активного навчання.

У напівкерованому навчанні модель поєднує невелику частину позначених зразків з великим

масивом непозначених даних, використовуючи внутрішні закономірності вибірки для покращення узагальнюючої здатності. Водночас слабкі сигнали, сформовані на основі непозначених прикладів, мають імовірнісну природу та можуть містити шум, що створює ризик накопичення похибок під час тренування. Активне навчання, у свою чергу, орієнтується на оптимальний вибір зразків для маркування, дозволяючи зменшити витрати на анотацію без погіршення якості моделі. Поєднання цих двох парадигм відкриває перспективи для суттєвого підвищення ефективності тренування, однак водночас призводить до появи додаткових труднощів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому просторі сьогодення активно дослі-

джуються підходи напівкерованого та активного навчання, зосереджені на зменшенні маркування й підвищенні стабільності моделей. Так, Х. Яном, З. Суном, І. Кінгом та Ц. Сюй [1] виконано систематизований огляд сучасних методів глибинного напівкерованого навчання, зосереджений на класифікації моделей та порівнянні їхніх характеристик. Проаналізовано ключові підходи, зокрема генеративні моделі, методи узгодженості, графові алгоритми, псевдоміткування та гібридні архітектури, з детальним описом їхніх втрат, структур і механізмів роботи. Узагальнено понад півсотні представницьких рішень, наведено порівняння за типами регуляризаторів, особливостями реалізації та сферами застосування. Окреслено обмеження існуючих моделей, включно з чутливістю до припущень про розподіл даних і проблемами стабільності при великій кількості непозначених зразків. Автори визначають відкриті напрями подальших досліджень і пропонують можливі евристичні стратегії для подолання означених проблем.

Метод підсилення структурованих даних малого обсягу, що поєднує генеративний підхід WAGAN та циклічне активне напівкероване навчання SACS (Semi-supervised and Active-learning Cyclic Sampling), запропоновано Ф. Ленгом зі співавторами [2]. Модель WAGAN модифікує базовий GAN (Generative Adversarial Network) за рахунок заміни дивергенції на відстань Васерштейна, введення градієнтного штрафу та реконструкцію міток, що дозволяє уникнути колапсу режимів і підвищити різноманітність синтезованих зразків. Метод SACS вирішує проблему нестабільних та зашумлених псевдо-міток, застосовуючи два класифікатори, критерій невідповідності прогнозів і стратегію вибірки за глобальною та локальною невизначеністю. Проведено експерименти на трьох наборах даних, визначено «масштабний поріг» генерації, за яким приріст інформації стабілізується, та показано перевагу комбінованої схеми над SMOTE, ADASYN (Adaptive Synthetic), CGAN (Conditional Generative Adversarial Network) та іншими методами. Підхід забезпечив підвищення F1max на 11.5–19.6%, демонструючи ефективність у задачах із малими та незбалансованими структурованими вибірками.

У праці Х. Роди та А. Геви [3] представлено напівкерований підхід до активного навчання, що поєднує згортковий автоенкодер, глибоке кластеризування та контрастивне навчання для підвищення точності класифікації за дефіциту міток. Модель попередньо навчає автоенкодер для фор-

мування латентного простору, після чого застосовує кластеризаційний шар і запропоновану CCL (contrastive clustering loss), яка уточнює межі кластерів за рахунок обмеженої кількості позначених зразків. Активне навчання реалізоване як pool-based схема з вибіркою найневизначеніших прикладів за ентропією. Проведено експерименти на MNIST, FashionMNIST та USPS; показано, що додавання CCL суттєво підвищує якість кластерів і забезпечує приріст точності, особливо за 1–5% мічених даних. Метод перевершує VAAL, BALD і Core-Set у режимах із малими вибірками та формує чистіший латентний простір, що підтверджено візуалізаціями t-SNE. Відзначено залежність ефективності від ініціалізації кластерів і складності набору, проте підхід демонструє стійкий приріст у ресурс-обмежених сценаріях.

Цікавим також уявляється метод активного навчання Model Change (MC) для графових моделей напівкерованої класифікації, де вибір точок для маркування ґрунтується на оцінці того, наскільки зміниться класифікатор після гіпотетичного додавання мітки. Цей метод було запропоновано К. Міллером та А. Бертозі [4]. Науковцями запропоновано використання спектрального усічення: замість повного спектра лапласіана графа модель використовує лише невелику кількість найнижчих власних значень і відповідних власних векторів. Це дає змогу суттєво зменшити обчислювальні витрати під час побудови оцінок та моделювання можливих оновлень класифікатора. Розглянуто різні варіанти функцій втрат для бінарної та багатокласової класифікації. Експерименти на синтетичних даних, MNIST та двох гіперспектральних зображеннях показують, що MC стабільно перевершує методи невизначеності, випадкового вибору та популярні спектральні критерії. Метод забезпечує швидке зростання точності та кращі фінальні результати, зберігаючи помірні вимоги до ресурсів і придатність для задач із дуже малою кількістю міток.

Не дивлячись на активний розвиток методів SSL та AL, проблема впливу нестабільних псевдо-міток на надійність активного відбору станом на теперішній час є недостатньо розробленою та потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу слабких навчальних сигналів у задачах активного напівкерованого навчання та визначення причин зниження ефективності класичних методів вибірки за умов використання псевдо-міток. Завданням є формалізація ролі нестабільних прогнозів, аналіз темпоральної мін-

ливості псевдо-міток, оцінювання неузгодженості між слабкими та сильними аугментаціями, а також побудова критеріїв вибору зразків, стійких до цих факторів. Робота спрямована на встановлення обмежень і можливостей застосування активного навчання у середовищах зі слабким наглядом.

Виклад основного матеріалу. У цій роботі запропоновано гібридну архітектуру, що поєднує два підходи машинного навчання – активне навчання та напівкероване навчання – для ефективної класифікації даних за умов обмеженої кількості розмічених прикладів.

Основна мета полягає у мінімізації витрат на маркування при збереженні високої точності моделі. Це досягається за рахунок ітераційного процесу, у якому модель послідовно вибирає найінформативніші зразки для ручного маркування, а решту нерозмічених даних використовує для автоматичного генерування псевдоміток.

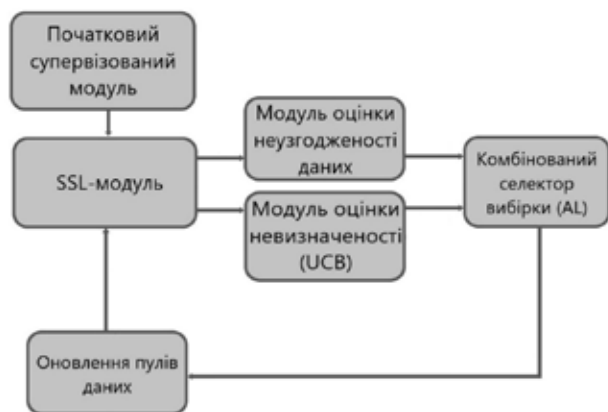

Рис. 1. Структурна схема запропонованої архітектури активного напівкерованого навчання

У задачах класифікації за дефіциту позначених даних напівкероване навчання застосовується як спосіб підвищення точності моделі за рахунок поєднання невеликої позначеної вибірки L та значного непозначеного набору U . У цьому випадку оптимізація виконується через сумарну функцію втрат, що включає supervised loss (функцію втрат під наглядом) для зразків із істинними мітками та unsupervised loss (функцію втрат без нагляду) для непозначених даних.

Псевдо-мітки формуються на основі прогнозу мережі для непозначеного зразка за правилом

$$\hat{y} = \arg \max_y p(y|x), \quad \text{якщо } \max_y p(y|x) \geq \tau \quad (1)$$

після чого використовуються в unsupervised loss як заміна справжніх класових міток.

Поєднання SSL із методами активного навчання створює низку характерних проблем. По-перше,

помилки у псевдо-мітках призводять до формування хибних керівних сигналів (supervisory signals), що підсилює ефект накопичення шуму в процесі тренування. По-друге, явище темпоральна нестабільність (temporal instability) зумовлює зміну прогнозів для одного й того самого зразка на різних кроках оптимізації, через що оцінка невизначеності стає нестійкою. По-третє, неузгодженість даних (НД – data inconsistency), що виникає через розбіжності між слабкими та сильними аугментаціями даних одного зразка, породжує суперечливі сигнали в unsupervised loss і ускладнює формування узгоджених псевдо-міток.

Перед запуском ітерацій активного напівкерованого навчання формується початкова підмножина розмічених даних L_0 , яка використовується для первинного тренування моделі. Обсяг цієї вибірки зазвичай становить 5–10% від загального пулу доступних даних, проте вона має бути достатньо репрезентативною для формування базових меж класифікації. На цьому етапі модель навчається у повністю супервізованому режимі, що дає змогу ініціалізувати ваги та задати початкові гіперпараметри, які використовуються як відправна точка для подальших циклів ASSL.

Після первинного навчання модель використовується для передбачення класів усіх нерозмічених зразків. На основі метрик визначаються зразки, щодо яких модель демонструє найменшу стабільність прогнозу.

Такі об'єкти формують «чергу на маркування» і передаються експерту для ручної анотації. У такий спосіб процес маркування концентрується на даних, що максимально збільшують інформаційну цінність навчальної вибірки.

Формально це відповідає байєсівській логіці оновлення знань, де кожна нова мітка з найвищою невизначеністю забезпечує найбільший приріст інформації для моделі.

Після кожного циклу активного навчання залишається велика кількість нерозмічених зразків. Для їх використання застосовується модуль напівкерованого навчання, який формує псевдо-мітки – тобто передбачені моделлю класи, що мають високу ймовірність (> 0.9).

Псевдомічені дані додаються до навчальної вибірки, створюючи розширений набір даних, який містить як реальні, так і псевдоанотовані приклади. Це дозволяє моделі поступово уточнювати свої параметри без додаткового ручного втручання.

Після цього формулюється постановка задачі ASSL для багатокласової класифікації. На ітерації

активного навчання n використовується позначений набір даних L_n та значний непозначений набір U_n , які слугують відповідно позначеними й непозначеними вибірками для етапу тренування SSL. Після виконання навчання SSL застосовується функція вибору, що визначає K зразків $L'_n \subset U_n$, які необхідно промаркувати. Оновлений позначений набір для раунду $n+1$ задається як $L_{n+1} = L_n \cup L'_n$, тоді як непозначена вибірка оновлюється за правилом $U_{n+1} = U_n \setminus L'_n$.

Нехай множина класів визначається як $C = \{1, \dots, k\}$, а x є вхідним зображенням. Для кожного $y \in C$ вихід мережі після застосування функції softmax подається у вигляді $p(y|x; \theta) = \text{SOFTMAX}(f(x; \theta))$. Вектор ймовірностей $p(x) = [p(y=1|x; \theta), \dots, p(y=k|x; \theta)]^T$ використовується для визначення прогнозованого класу $\hat{y} = \arg \max(p(x))$, а також one-hot подання $1_{\hat{y}} \in \mathbb{R}^k$.

Для непозначених даних замість істинної мітки використовується прогнозована $\hat{y}$. Значення невизначеності $u(x)$ для зображення x вводиться як L2-розбіжність між прогнозом моделі та псевдоміткою оцінка між $p(x)$ та one-hot $\hat{y}$:

$$u(x) = \|p(x) - 1_{\hat{y}}\|_2. \quad (2)$$

Однак у контексті SSL-середовища невизначеність стає нестабільною через темпоральні коливання прогнозів, тому пряме застосування uncertainty-based AL-критеріїв призводить до погіршення якості відбору. Це обґрунтовує необхідність подальшої модифікації AL-компоненти в рамках ASSL. Для аналізу цього ефекту було відстежено зміни прогнозів на непозначених даних під час SSL-тренування, використовуючи 100 випадково позначених зразків. Невизначеність $u(x)$, визначену рівнянням (2), обчислювали для множини U кожні 5 тисяч кроків, оцінюючи стабільність її значень у часі.

Під час SSL-тренування такі коливання прогнозів зберігаються, тому подальший аналіз виконується через формальний показник темпоральної нестабільності. Для кількісної оцінки аналізувалися зміни прогнозованих міток між сусідніми моментами часу. Нехай $\hat{y}_t$ – прогноз для зразка x на кроці t . Тоді показник temporal instability задається як:

$$TI_T(x) = \sum_{t=1}^T 1(\hat{y}_t(x) \neq \hat{y}_{t-1}(x)), \quad (3)$$

де $1(\cdot)$ – індикаторна функція.

Зразки з високою невизначеністю зазвичай мають і більшу темпоральну нестабільність, що узгоджується з формальним показником $TI(x)$. Отже, на відміну від активного навчання без

участі SSL, методи відбору на основі невизначеності в ASSL втрачають ефективність. У певний момент часу невизначеність зразка не дає надійної оцінки його інформативності, що погіршує якість вибірки.

Для підвищення точності оцінки невизначеності деякі підходи, зокрема Consistency AL [5], BALD [6] та ensemble-based AL [7], усереднюють результати кількох проходів інференсу. Також використовувано EMA (exponential moving averages – експоненційне ковзне середнє) та підхід UCB (Upper Confidence Bound) [8], що походить із підкріплювального навчання, для зменшення темпоральної нестабільності та підвищення ефективності вибірки в умовах динамічного оновлення моделі.

У рамках SSL-тренування ми отримуємо прогнози непозначених зразків у різні моменти часу, тому невизначеність мінібатчів (mini-batch) обчислювалася на кожному кроці, після чого для неї визначався показник UCB на основі EMA.

Невизначеність непозначеного зразка x у момент часу t оцінювалася за слабко аугментованим зображенням $p(x_w)$. Формули EMA та UCB мають вигляд:

$$\bar{u}_t(x) = \alpha u_t(x_w) + (1 - \alpha) \bar{u}_{t-1},$$

$$\bar{v}_t''(x) = \alpha (u_t(x_w) - \bar{u}_t(x))^2 + (1 - \alpha) \bar{v}_{t-1}'', \quad (4)$$

$$u_t^{\text{UCB}}(x) = \bar{u}_t(x) + c \sqrt{\bar{v}_t''(x)}$$

де $\bar{u}_t(x)$ та $\bar{v}_t''(x)$ є EMA та експоненційною ковзною оцінкою дисперсії відповідно; початкові значення задаються як $\bar{u}_0(x) = 0$ та $\bar{v}_0''(x) = 0$. Параметри α та c визначають інтенсивність згладжування та коефіцієнт UCB.

Окрім EMA та UCB, оцінка невизначеності не обмежується одним часовим вимірюванням. Підхід розширюється так, щоб забезпечити стабільнішу вибірку протягом усього SSL-тренування та зменшити вплив коливань між окремими кроками.

У ASSL вибірка зразків із високим значенням UCB-невизначеності може призводити до підвищеної supervised loss у наступному раунді. У FixMatch відбір, що ґрунтується лише на supervised loss, є обмеженим через наявність unsupervised loss, який формується consistency regularization (регуляризація узгодженості). Це зумовлює потребу врахування впливу непозначених даних саме на unsupervised loss.

Для оцінювання НД використовується дивергенція Кульбака-Лейблера (KL) між слабкою x_w та сильною x_s аугментаціями одного й того самого непозначеного зразка:

$$i(x) = \frac{\text{KL}(p(x_w)p(x_s)) + \text{KL}(p(x_s)p(x_w))}{2}, \quad (5)$$

Зміни цього показника згладжуються за допомогою EMA:

$$\bar{i}_t(x) = \alpha i_t(x) + (1 - \alpha) \bar{i}_{t-1}(x), \quad (6)$$

Зразки, для яких значення $\max(p(x)) > \tau (= 0.95)$, розглядаються як pseudo-labeled (псевдо-розмічені дані), оскільки вони мають високу модельну впевненість і беруть участь в unsupervised loss. Підрахунок кількості таких випадків на кожному 5,000 кроці дає змогу оцінити частоту появи висококонфідентних зразків. Порівняння часток pseudo-labeled з високою НД та з високою невизначеністю показує, що частка першої групи є значно більшою, наведено у Таблиця 1.

Для визначення остаточного показника НД застосовується UCB:

$$\bar{v}_t^i(x) = \alpha (i_t(x) - \bar{i}_t)^2 + (1 - \alpha) \bar{v}_{t-1}^i, \quad (7)$$

$$i_t^{\text{UCB}}(x) = \bar{i}_t(x) + c \sqrt{\bar{v}_t^i(x)}, \quad (8)$$

Фінальний AL-показник формує комбіновану оцінку, яка враховує як невизначеність, так і неоплідовність даних:

$$\text{Score}(x) = u^{\text{UCB}}(x) \times i^{\text{UCB}}(x), \quad (9)$$

Для оцінювання методу ASSL використовувалися набори даних CIFAR – 10, CIFAR – 100 [9], SVHN [10] та MiniImageNet [11]. Для CIFAR – 10 і SVHN початковий позначений набір складався зі 100 випадково вибраних зображень, після чого на кожному раунді додатково маркувалися ще 100 зразків. Для CIFAR – 100 та MiniImageNet початкові позначені вибірки містили 1 000 зображень, і в кожному раунді додатково маркувалося 1 000 нових зразків.

Експерименти виконувалися протягом 10 раундів активного навчання. Розглядалися два варіанти ініціалізації ваг: випадкові початкові ваги (RandInit) та ваги, успадковані з попереднього раунду (ConInit). У випадку RandInit на всіх раундах використовувалася однакова початкова модель із фіксованою випадковою ініціалізацією.

Як базові моделі застосовувалися ResNet-18 та ViT-small з конфігурацією шарів, аналогічною тій,

що використовується в ALFA-Mix. На кожному раунді виконувалося 1 024 кроки тренування протягом 5 епох, що приблизно становить 1% від повної кількості кроків, зазвичай застосовуваних у масштабному SSL-тренуванні. Швидкість навчання встановлювалася $lr = 0.03$ для ResNet – 18 та $lr = 0.01$ для ViT-small. Планувальник швидкості навчання не використовувався через невелику кількість тренувальних кроків. Інші гіперпараметри SSL відповідали конфігурації FixMatch, а для аугментації непозначених даних застосовувався RandAugment.

ASSL-середовище було реалізовано на основі ALFA-Mix та доступної імплементації FixMatch у PyTorch. Для функції вибірки гіперпараметри встановлювалися таким чином: коефіцієнт EMA $\alpha = 0.8$, порогове значення для невизначеності $c_u = 0.5$, порогове значення для НД $c_i = 2.0$. Також використовувалася проста міра різноманіття: підсумковий показник кожного непозначеного зразка додатково множився на ознаку різноманітності, отриману за допомогою виділення ембеддинг-ознак (feature embedding) і кластеризації методом K-means++. Базовий варіант методу позначено як ASSL, а варіант із різноманіттям – як ASSL-Різ.

Результати експериментів подаються як середні значення за трьома незалежними запусками з різними початковими випадковими ініціалізаціями.

Для оцінювання запропонованого методу ASSL результати порівнювалися з випадковою вибіркою та низкою сучасних підходів активного навчання, включно з методами, такими як entropy [12], BADGE [13], CDAL [14], CoreSet [15] та ALFA-Mix [16]. Порівняння виконувалося на основі ResNet – 18 для чотирьох наборів даних, а також на основі ViT-small для CIFAR – 10 і SVHN з метою перевірки узгодженості роботи під різними архітектурами. Результати наведені у таблиці 2.

Для кількісної оцінки переваг методів використовувалася попарна матриця порівняння, де кожен елемент $e_{i,j}$ відображає кількість випадків, коли метод i перевищував за якістю метод j . Додатково обчислювався середній бал по кожному стовпцю, що дає узагальнену оцінку відносної продуктивності. Результати наведені у таблиці 3.

Таблиця 1

Порівняння частки псевдо-розмічених зразків з високою неузгодженістю даних та високою невизначеністю

Впорядковано за	Неузгодженість даних			Невизначеність		
	Перші 1%	Перші 5%	Перші 10%	Перші 1%	Перші 5%	Перші 10%
частка	54.93%	47.46%	44.20%	15.67%	24.87%	28.14%

Таблиця 2

**Порівняння точності та часу вибірки для різних методів активного
та активного напівкерованого навчання.**

Методи	Точність (%)				Час (с)			
	RandInit (AL)	RandInit	ConInit	Всього	CIFAR10	SVHN	CIFAR100	MiniImageNet
Random	27.91±0.85	37.31±1.35	42.46±0.91	39.94±1.10	-	-	-	-
Entropy	27.28±1.12	30.73±1.68	38.38±1.40	34.57±1.54	25.30	30.38	25.38	51.10
CoreSet	27.28±1.07	36.55±1.73	42.62±1.27	39.56±1.50	37.16	43.23	126.13	209.54
BADGE	28.24±1.01	37.11±1.46	42.01±1.60	39.55±1.55	201.23	243.65	>3600	>3600
CDAL	28.38±0.99	37.04±1.38	42.65±1.04	39.80±1.25	27.375	33.04	64.54	134.29
ALFA-Mix	28.36±1.03	37.57±1.44	42.43±0.92	40.06±1.17	81.53	102.54	495.65	998.54
ASSL	-	37.07±1.44	42.83±0.80	39.95±1.13	0.05	0.05	0.03	0.04
ASSL-Pіз	-	37.68±1.49	42.64±1.02	40.12±1.27	37.23	42.12	124.23	205.70

Таблиця 3

Попарне порівняння методів активного навчання та ASSL за результатами експериментів

-	Random	Entropy	CoreSet	BADGE	CDAL	ALFA-Mix	ASSL	ASSL-Pіз
Random	-	11.0	3.5	2.8	2.0	2.2	3.2	2.7
Entropy	0.0	-	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
CoreSet	2.8	10.9	-	3.2	2.6	2.7	1.6	1.9
BADGE	3.2	11.2	3.2	-	1.9	2.1	2.6	1.7
CDAL	3.4	11.3	3.6	2.9	-	2.4	2.7	2.1
ALFA-Mix	3.8	11.4	3.4	2.8	2.2	-	2.8	1.6
ASSL	3.6	11.3	2.1	3.1	3.2	2.5	-	1.7
ASSL-Pіз	3.2	11.2	3.0	3.3	2.8	2.5	3.0	-
Середнє	2.86	11.18	2.68	2.58	2.1	2.06	2.27	1.68

Ліва частина таблиці 2 містить середню тестову точність за всіма раундами й наборами даних для двох варіантів ініціалізації ваг. Варіант ASSL-Pіз демонструє найвищі середні значення в умовах RandInit та у загальному підсумку, тоді як ASSL забезпечує найкращу середню точність у випадку ConInit. Для зіставлення якості активного навчання і ASSL застосовувався окремий AL-фреймворк із такими самими гіперпараметрами, що й у відповідних реалізаціях AL. Порівняння середніх точностей у режимі RandInit показує, що ASSL забезпечує приріст наближено 8% відносно стандартних підходів активного навчання.

Щодо часу вибірки, права частина таблиці 2 показує, що метод ASSL формує оцінку безпосередньо під час тренування, тому додаткові витрати на етапі вибірки практично відсутні. Крім того, подібно до CoreSet, варіант ASSL-Pіз забезпечує швидший процес вибірки, ніж BADGE або ALFA-Mix, для яких витрати часу залежать від кількості класів.

Результати попарного порівняння, наведені на таблиці 3, показують, що ASSL-Pіз має найменшу

середню кількість програвів і загалом перевершує інші методи за сукупністю експериментів.

У наведених експериментах кількість позначених зразків відповідала обсягу, прийнятому в активному навчанні, що забезпечує коректність порівняння. Проте за умови поєднання етапів SSL можливим є отримання вищої точності за нижчої вартості маркування. Водночас збільшення кількості позначених даних може зменшити витрати тренування для досягнення тієї ж точності. Це формує компроміс між збільшенням вартості маркування та скороченням часу тренування. Оптимальний баланс між цими складовими залежить від конкретної задачі та може підвищувати ефективність методів ASSL.

ASSL може бути адаптований до більш широкого кола задач комп'ютерного зору, включно з детекцією об'єктів, сегментацією зображень та оцінюванням пози людини. Такі задачі зазвичай мають значно вищу вартість маркування, ніж класифікація. Використання підходів ASSL у цих сценаріях потенційно дає змогу прискорювати оновлення моделей при прийнятній вартості маркування, аналогічно результатам, отриманим у класифікаційних експериментах.

У межах аналізу непозначених даних у контексті SSL було визначено групу зразків із високою НД, які формують нестабільні псевдо-сигнали та ускладнюють навчання. Використання цього показника на етапі вибірки приводить до покращення результатів. Однак вплив таких зразків на SSL загалом залишається нетривіальним.

Можливими напрямками подальшого вивчення є:

- оцінка ефективності виключення зразків з високою НД під час тренування;
- вилучення таких зразків з непозначеного пулу на етапі вибірки;
- аналіз потенційної користі зразків із низькою НД.

Дослідження цих аспектів може дати змогу сформувати нові методології в ASSL та SSL.

Висновки. У роботі обґрунтовано гібридну архітектуру активного напівкерованого навчання

(ASSL), що поєднує механізми вибірки зразків за невизначеністю та використання псевдоміток у межах SSL. Проведений аналіз показав, що темпоральна нестабільність прогнозів та неузгодженість даних суттєво знижують ефективність традиційних критеріїв активного навчання. Запропоноване використання ЕМА та UCB дає змогу стабілізувати оцінювання невизначеності та підвищити якість вибірки. Експерименти на наборах CIFAR-10, CIFAR-100, SVHN та MiniImageNet засвідчили переваги ASSL і ASSL-Піз у порівнянні з сучасними AL-методами як за точністю, так і за часовими витратами. Отримані результати підтверджують доцільність поєднання етапів SSL і AL для зменшення вартості маркування та підвищення продуктивності моделі, а також вказують на перспективність подальшого вивчення впливу зразків із високою НД на динаміку навчання.

Список літератури:

1. Yang X., Song Z., King I., Xu Z. A Survey on Deep Semi-supervised Learning. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*. 2023. Vol. 35. No. 9. P. 8934–8954. DOI: 10.1109/TKDE.2022.3220219
2. Leng F., Li F., Lv W., Bao Y., Liu X., Zhang T., Yu G. A Semi-Supervised Active Learning Method for Structured Data Enhancement with Small Samples. *Mathematics*. 2024. Vol. 12. No. 17. P. 2634. DOI: 10.3390/math12172634
3. Roda H., Geva A. B. Semi-supervised active learning using convolutional auto-encoder and contrastive learning. *Frontiers in Artificial Intelligence*. 2024. Vol. 7. P. 1398844. DOI: 10.3389/frai.2024.1398844
4. Miller K. S., Bertozzi A. L. Model Change Active Learning in Graph-Based Semi-supervised Learning. *Communications on Applied Mathematics and Computation*. 2024. Vol. 6. P. 1270–1298. DOI: 10.1007/s42967-023-00328-z
5. Gao M., Zhang Z., Yu G., Arik S. O., Davis L. S., Pfister T. Consistency-based Semi-supervised Active Learning: Towards Minimizing Labeling Cost. *arXiv: website*. 2020. DOI: 10.48550/arXiv.1910.07153
6. Gal Y., Islam R., Ghahramani Z. Deep Bayesian Active Learning with Image Data. *arXiv: website*. 2017. DOI: 10.48550/arXiv.1703.02910
7. Beluch W. H., Genewein T., Nürnberger A., Köhler J. M., et al. The Power of Ensembles for Active Learning in Image Classification. *Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition*. 2018. Vol. 2018. P. 9368–9377. DOI: 10.1109/CVPR.2018.00976
8. Sutton R. S., Barto A. G. Reinforcement Learning: An Introduction. 2nd ed. Cambridge (MA) – London (EN): The MIT Press, 2018. 552 p.
9. Krizhevsky A. Learning Multiple Layers of Features from Tiny Images. Technical Report. University of Toronto, 2009. 60 p. URL: <https://www.cs.toronto.edu/~kriz/learning-features-2009-TR.pdf> (last accessed: 11.11.2025).
10. Netzer Y., Wang T., Coates A., Bissacco A., Wu B., Ng A. Y. Reading Digits in Natural Images with Unsupervised Feature Learning. *NIPS Workshop on Deep Learning and Unsupervised Feature Learning*. 2011. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Reading-Digits-in-Natural-Images-with-Unsupervised-Netzer-Wang/02227c94dd41fe0b439e050d377b0beb5d427cda> (last accessed: 12.11.2025).
11. Ravi S., Larochelle H. Optimization as a Model for Few-Shot Learning. *Published as a conference paper at ICLR 2017*. URL: <https://openreview.net/forum?id=rJY0-Kcll> (last accessed: 12.11.2025).
12. Wang D., Shang Y. A New Active Labeling Method for Deep Learning. *2014 International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN)*. 2014. P. 112–119. DOI: 10.1109/IJCNN.2014.6889457
13. Ash J. T., Zhang C., Krishnamurthy A., Langford J., Agarwal A. Deep Batch Active Learning by Diverse, Uncertain Gradient Lower Bounds. *arXiv: website*. 2020. DOI: 10.48550/arXiv.1906.03671
14. Agarwal S., Arora H., Anand S., Arora C. Contextual Diversity for Active Learning. *arXiv: website*. 2020. DOI: 10.48550/arXiv.2008.05723
15. Sener O., Savarese S. Active Learning for Convolutional Neural Networks: A Core-Set Approach. *arXiv: website*. 2018. DOI: 10.48550/arXiv.1708.00489
16. Parvaneh A., Abbasnejad E., Teney D., Haffari R., van den Hengel A., Shi J. Q. Active Learning by Feature Mixing. *arXiv: website*. 2022. DOI: 10.48550/arXiv.2203.07034

Minkov K.O. HYBRID ARCHITECTURE OF ACTIVE LEARNING AND SEMI-SUPERVISED LEARNING FOR CLASSIFICATION TASKS WITH MINIMAL LABELING

The study presents a generalized architecture of Active Semi-Supervised Learning (ASSL) aimed at efficient data classification under limited amounts of labeled examples. The method combines active learning, which selects the most informative samples for manual annotation, with semi-supervised learning, which enables the use of large unlabeled datasets through pseudo-label generation. The initial stage describes the model initialization with a small subset of manually labeled data, followed by an iterative process of selecting high-uncertainty samples and refining model parameters using pseudo-annotated examples. Particular attention is given to three fundamental challenges of combining Active Learning (AL) and Semi-Supervised Learning (SSL): the accumulation of errors in pseudo-labels, temporal instability of predictions, and data inconsistency between weak and strong augmentations of the same sample. To address these issues, an integrated selection criterion is proposed, combining uncertainty estimation with a measure of inconsistency. Both metrics are smoothed using an exponential moving average and enhanced with an Upper Confidence Bound, which improves sampling stability in a dynamic SSL setting. Additionally, sample diversity is incorporated through feature-space clustering using the K-means++ algorithm, reducing the risk of over-concentration of selected samples in local regions of the representation space. The effectiveness of the ASSL methodology and its variant ASSL-Div is demonstrated on the CIFAR-10, CIFAR-100, SVHN, and MiniImageNet datasets. Comparison with modern active learning approaches shows the advantages of the proposed models in terms of accuracy and a substantial reduction in sampling time, as metric evaluation is performed directly during the SSL training process. The method achieved higher average performance both under random initialization and when reusing model weights across iterations. The study highlights the potential applicability of ASSL to computer-vision tasks with high annotation costs, such as image segmentation and object detection. Future research directions include examining the role of high-inconsistency samples, evaluating the effects of excluding or retaining such data in the unlabeled pool, and exploring new sample selection criteria within SSL procedures.

Key words: uncertainty, pseudo-labels, instability, augmentation, temporal instability.

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 04.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Міхав В.В.

Приватна установа «Університет науки, підприємництва та технологій»

Мелешко Є.В.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Якименко М.С.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Босько В.В.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Дідик О.К.

Центральноукраїнський національний технічний університет

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ СКЛАДНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

У статті проведено систематизацію, порівняльний аналіз та експериментальне дослідження структурних моделей складних мереж, що застосовуються в імітаційному моделюванні комп'ютерних і телекомунікаційних систем. Розглянуто класичні топологічні моделі Ерьоша-Реньї, Воттса-Строгаца, Барабаши-Альберт, стохастичну блок-модель і просторові графи як фундаментальні підходи до побудови мережевих структур. Визначено їхні переваги та обмеження щодо відтворення ключових властивостей складних систем: «малосвітності», високої кластеризації, степеневого розподілу ступенів вузлів і наявності кластерів. Окрему увагу приділено сучасним гібридним і генеративним моделям, що поєднують декілька характерних ознак одночасно: просторові обмеження, преференційне приєднання та тріадне замикання. Як показало дослідження, класичні мережеві моделі залишаються базою для аналітики й синтезу структури комп'ютерних та телекомунікаційних систем, однак моделювання сучасних телекомунікацій потребує комбінованих і домен-орієнтованих топологій. Найновіші моделі телекомунікаційних мереж представляють собою інтеграцію декількох структурних властивостей в одному генераторі, спеціалізовані топології та появу генеративних підходів до побудови «цифрових двійників» мереж. Практичну частину роботи присвячено експериментальному порівнянню трьох моделей: *Spatial Scale-Free with Triads*, *Clustered Overlay Network* та *Preferential Attachment with Triads and Aging*. Для кожної з них обчислено основні метрики мережі: середній ступінь, розподіл ступенів вузлів, середній локальний коефіцієнт кластеризації, глобальну транзитивність, кількість трикутників, середню довжину найкоротших шляхів та діаметр мережі, – що дало змогу оцінити рівень структурної складності. Показано, що модель *Spatial Scale-Free with Triads* забезпечує найбільш виражені властивості складної мережі, характерної для комп'ютерних та телекомунікаційних систем – високу кластеризацію, степеневий розподіл та короткі шляхи.

Ключові слова: складні мережі, безмасштабні мережі, просторові мережі, імітаційне моделювання, структурні моделі мереж, гібридні моделі мереж, кластеризація, тріадне замикання, генеративні моделі графів, цифровий двійник, комп'ютерні мережі, телекомунікаційні мережі.

Постановка проблеми. Моделювання сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних систем вимагає генерації мережевих топологій, які одночасно відтворюють низку важливих властивостей складних мереж: «малосвітність» (small-world

феномен – короткі середні шляхи між вузлами), високу кластеризацію, степеневий розподіл ступенів вузлів і виражену кластеризацію, причому за наявності просторових обмежень і реалістичної поведінки протоколів та трафіку. Класичні

моделі генерації структури мереж, зокрема, Ерьоша-Реньї, Воттса-Строгаца, Барабаші-Альберт, стохастичні блок-моделі і просторові граfi, є фундаментом для аналізу та синтезу структури телекомунікаційних та комп'ютерних мереж, але переважно репрезентують лише частину необхідних ознак й рідко забезпечують їхнє поєднання в одній конструкції. Це обмежує адекватність імітацій, точність «цифрових двійників» мереж і валідність висновків щодо надійності, масштабованості та ефективності мережеских рішень. Водночас нові прикладні домени (напр., НРС/DL-кластери, бездротові й операторські мережі) дедалі частіше потребують гібридних і домен-орієнтованих генераторів, здатних поєднувати просторові обмеження, преференційне приєднання та тріадне замикання. Нині бракує систематизованих порівнянь таких моделей між собою та з класичними підходами за уніфікованим набором метрик. Також бракує аргументованих критеріїв вибору топології для побудови «цифрових двійників» телекомунікаційних мереж. Таким чином задача дослідження та порівняльного аналізу структурних моделей складних мереж комп'ютерних та телекомунікаційних систем є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні комп'ютерні та телекомунікаційні системи еволюціонують у бік великомасштабних, ди-намічних та гетерогенних інфраструктур. Для прогнозування їхньої ефективності, стійкості й надійності критично важливе імітаційне моделювання, що поєднує структурні (топологічні) та поведінкові (протоко-льно-трафікові) моделі. Якісні симуляції мають відтворювати основні емпіричні ознаки складних мереж: «малосвітність», високу кластеризацію, гетерогенний (часто степеневий) розподіл ступенів вузлів, модульність та просторові (географічні) обмеження з'єднань за їх наявності [1-3].

Класичні топологічні моделі формують каркас мережі: випадкові граfi Ерьоша-Реньї добре відтворюють малі відстані за достатньої щільності, але мають низьку кластеризацію [1]; модель «тісного світу» Воттса-Строгаца поєднує короткі шляхи з високою кластеризацією через випадкове «перемикання» ребер [2]; безмасштабна модель Барабаші-Альберт відтворює появу хабів і степеневого розподілу ступенів вузлів через зростання та преференційне приєднання [3]. Стохастична блок-модель явно моделює кластери [4], а просторові моделі (напр., Waxman) враховують фізичну метрику й затримки, роблячи топології реалістичними для транспортного рівня [5]. Утім, жодна

з цих моделей поодиночі не охоплює весь набір характеристик реальних телекомунікаційних та комп'ютерних мереж.

В останні роки при моделюванні складних мереж виник тренд на гібридні генеративні підходи, які одночасно забезпечують «малосвітність», безмасштабність, високу кластеризацію та просторові обмеження. Прикладом є параметризовані моделі соціальних/міських графів із керованою кластеризацією та степеневістю [6]. Паралельно розвиваються інженерні топології для дата-центрів і розподіленого навчання (напр., HammingMesh) з керованим балансом локальної/глобальної пропускної здатності [7, 8]. Інший важливий напрям сучасних досліджень – генеративні моделі графів з застосуванням штучного інтелекту (напр., GNN, автоенкодері, підходи), що використовуються для побудови мережеских «цифрових двійників» і синтезу правдоподібних топологій і трафіку під задані метрики і сценарії [9-14].

На поведінковому рівні симулятори мереж (зокрема ns-3) надають реалізації WAN-маршрутизації (RIP/OSPF), ad-hoc протоколів (AODV, DSR, DSDV, OLSR), повнофункціональний стек TCP з сучасними алгоритмами керування перевантаженнями (CUBIC, BBR, DCTCP тощо) та моделі активного керування чергами (RED/PIE/CoDel) [15, 16]. Така екосистема дозволяє поєднувати симуляцію структури мережі з симуляцією транспортних протоколів та черг й досліджувати компроміси між пропускною здатністю, затримками, втратами, безпекою тощо. Найновіші моделі телекомунікаційних та комп'ютерних мереж представляють собою інтеграцію декількох структурних та поведінкових властивостей в одному генераторі.

На сьогоднішній день бракує систематизації та порівняльного аналізу нових гібридних моделей синтезу структури складних мереж для телекомунікаційних та комп'ютерних систем.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження й порівняльний експериментальний аналіз структурних моделей складних мереж для імітаційного моделювання комп'ютерних та телекомунікаційних систем. Для досягнення поставленої мети у роботі здійснено огляд класичних та сучасних підходів моделювання структури мереж, відібрано репрезентативні моделі для комп'ютерних та телекомунікаційних систем й проведено експерименти з обчисленням найголовніших метрик згенерованих мереж. Очікуваним результатом є визначення моделей, що найкраще відтворюють ознаки комп'ютерних та телекомунікаційних мереж,

а також формулювання практичних висновків щодо їх використання в симуляціях таких мереж.

Виклад основного матеріалу. Як показав аналіз останніх досліджень і публікацій, класичні моделі складних мереж залишаються фундаментом для аналізу й синтезу структури телекомунікаційних та комп'ютерних мереж, проте для симуляцій сучасних телекомунікацій потрібні комбіновані й домен-орієнтовані топології. Тільки гібридні моделі дозволяють реалізувати усі необхідні властивості структури комп'ютерних та телекомунікаційних мереж. Для створення якісних імітаційних моделей сучасних інформаційно-комунікаційних мереж корисними можуть бути гібридні просторово-преферентні моделі з триадоутворенням [6, 17], моделі кластерно-ієрархічних оверлеїв [19-22] та моделі преференційного приєднання з триадним замиканням і ефектом старіння вузлів [17-18]. Саме для цих трьох моделей було вирішено провести порівняльний експериментальний аналіз. У табл. 1 наведено результати оглядово-аналітичного порівняння класичних і гібридних моделей.

Як видно з таблиці, гібридні моделі дозволяють реалізувати практично всі необхідні властивості складних мереж інформаційно-телекомунікаційних систем та мають значну перевагу над класичними моделями. Порівняльний аналіз показав, що гібридні просторово-преферентні моделі з триадоутворенням (Spatial Scale-Free with Triads) найбільш відповідають характеристикам реальних мереж. Моделі преференційного приєднання з триадним замиканням і ефектом старіння вузлів (Preferential Attachment with Triads and Aging) забезпечують кращу швидкість обміну інформацією, але формують надмірно ієрархічне ядро, що не завжди відповідає реальним мережам. Моделі кластерно-ієрархічних оверлеїв (Clustered Overlay Network) гірше симулюють ознаки складних мереж, проте зручні для моделювання багаторівневих P2P-мереж або блокчейн-систем.

Також у даній роботі було реалізовано на мові програмування Python розглянуті гібридні моделі складних мереж для проведення порівняльного експерименту, результати якого представлені на рис. 1-3 та в табл. 2.

На рисунках наведено структуру згенерованих в експерименті мереж. Для експерименту було згенеровано мережі з 300 вузлами. Кольором на графі позначено ступені вузлів – кількість їх зв'язків з іншими вузлами. У Spatial Scale-Free with Triads кожен новий вузол під'єднується до існуючих з ймовірністю, що зростає зі ступенем поточного вузла та спадає з відстанню від нього. Після кожного приєднання з певною ймовірністю додається ще одне ребро до «друга друга» (триадне замикання), посилюючи локальну кластеризацію. У Clustered Overlay Network вузли групуються в кластери; всередині – щільні зв'язки, між кластерами – розріджені. Обрані «шлюзові» вузли з'єднують кластери посиленними міжкластерними ребрами; додаткові рідкі перемички підвищують надійність і скорочують шляхи. У Preferential Attachment with Triads and Aging нові вузли приєд-

Таблиця 1

Порівняльний аналіз моделей складних мереж з точки зору відповідності ключовим ознакам комп'ютерних та телекомунікаційних мереж

№	Назва моделі	Ключові ознаки структури комп'ютерних та телекомунікаційних мереж				
		Small-world (короткі середні відстані)	Висока кластеризація (триадне замикання)	Гетерогенний (часто степеневий) розподіл степенів вузлів	Модульність мережі (наявність підмереж)	Просторові обмеження зв'язків
1	Ерьоша-Реньї	+	–	–	–	–
2	Воттса-Строгаца	+	+	–	+/-	–
3	Барабаші-Альберт	+	+/-	+	–	–
4	Стохастична блок-модель	*	*	–	+/-	–
5	Просторові граfi	*	+/-	–	+/-	+
6	Spatial Scale-Free with Triads	+	+	+	+/-	+
7	Clustered Overlay	+/-	+/-	+/-	+	+/-
8	Preferential Attachment with Triads and Aging	+	+/-	+	*	*

Примітка: «*» – залежить від параметрів моделі та/або наявності додаткового механізму (можна додати або прибрати властивість); «+/-» – властивість помірно виражена або чутлива до конфігурації, її виникнення у моделі не гарантоване.

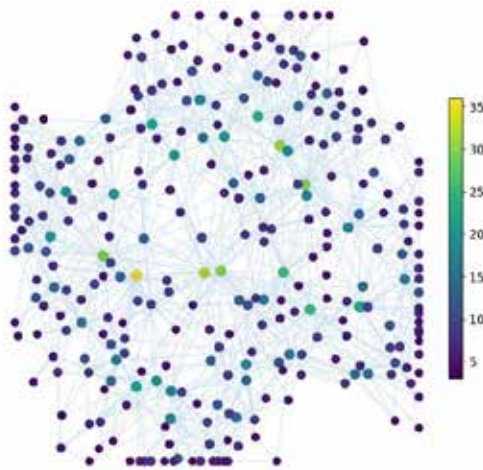

Рис. 1. Граф мережі Spatial Scale-Free with Triads

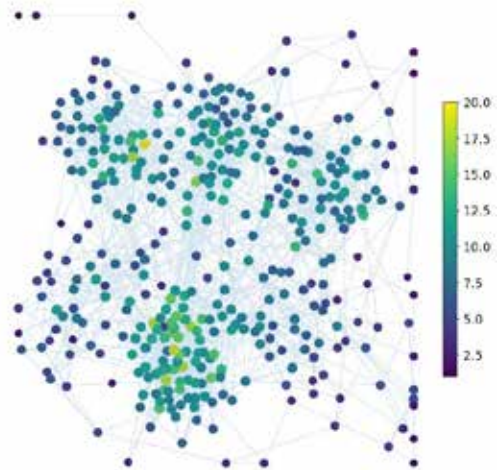

Рис. 2. Граф мережі Clustered Overlay

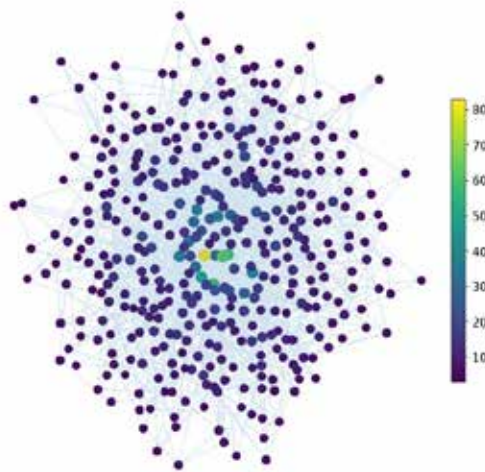

Рис. 3. Граф мережі Preferential Attachment with Triads and Aging

Таблиця 2

Порівняння властивостей згенерованих в ході експерименту мереж

№	Метрика	Мережа Spatial Scale-Free with Triads	Мережа Clustered Overlay	Мережа Preferential Attachment with Triads and Aging
1	Діаметр мережі D	6	9	5
2	Середній ступінь вузлів k_{avr}	7.95	6.49	8.09
3	Середній локальний коефіцієнт кластеризації C	0.289	0.089	0.193
4	Глобальна транзитивність T	0.191	0.096	0.114
5	Кількість трикутників k_t	841	215	705
6	Середня довжина найкоротших шляхів ASP	3.22	3.80	2.76
7	Розподіл ступенів (якість «хвоста») та наявність вузлів-хабів (k – ступень вузла)	Важкий хвіст; хаби помірні (k до ~36)	Обмежений хвіст; без виражених хабів	Дуже важкий хвіст; супер-хаби (k до 76)

нуються переважно до високостепеневих вузлів, але привабливість старих вузлів згасає з часом. Після кожного ребра з деякою ймовірністю створюється тріадне замикання, що збільшує кластеризацію; у підсумку одержуємо безмасштабність

із контрольованою «молодістю» ядра мережі. У табл. 2 наведено порівняння одержаних властивостей згенерованих мереж.

Як видно з таблиці Spatial Scale-Free with Triads має найвищу кластеризацію ($C=0.289$)

і транзитивність ($N=0.191$) при збереженні «мало-світовості» ($ASP=3.22$, $D=6$). Є виражені, але не екстремальні хаби. Тому вона добре відтворює реалістичну топологію з просторовими обмеженнями та локальними кластерами. Clustered Overlay Network має найнижчу щільність ($k_{avr}=6.49$), низьку кластеризацію ($C=0.089$) й довгі шляхи ($ASP=3.80$, $D=9$). Розподіл ступенів без важких хвостів. Таким чином ця модель придатна для моделювання модульності/шлюзів (напр., P2P-мереж, блокчейну), але гірше відповідає ознакам звичайних інформаційно-телекомунікаційних мереж. Preferential Attachment with Triads & Aging має найкоротші шляхи ($ASP=2.76$, $D=5$) та найбільший k_{avr} . Помірна кластеризація ($C=0.193$). Яскраво виражені супер-хаби (k до 76) – висока швидкість дифузії, але потенційно надмірна ієрархічність і вразливість до таргетованих атак.

Таким чином для симуляції комп'ютерних і телекомунікаційних мереж найкраще підходить модель Spatial Scale-Free with Triads – так як має високі кластерність і транзитивність при малому діаметрі мережі. Для швидких дифузійних процесів та overlay-сервісів без географії оптимальна Preferential Attachment with Triads and Aging – у неї мінімальні ASP , D та важкий хвіст розподілу ступенів вузлів, що забезпечує швидке розповсюдження даних. Для сценаріїв із керованою модульністю та шлюзами (напр., сегментовані IoT-мережі, блокчейн) доречна модель Clustered Overlay, але для звичайної інформаційно-телекомунікаційної мережі вона гірша за попередні, тому що має нижчу кластеризацію й довші шляхи між вузлами.

Висновки. У роботі здійснено дослідження та порівняльний експеримент структурних моделей складних мереж для імітаційного моделювання комп'ютерних і телекомунікаційних систем. Результати дослідження дозволяють зробити наступні узагальнення:

1. Класичні структурні моделі мереж, зокрема, Ерьоша-Реньї, Воттса-Строгаца, Барабаші-Альберт, стохастичні блок-моделі і просторові граfi, залишаються фундаментальною основою для синтезу базових властивостей складних мереж, проте жодна не відтворює повного набору ознак, необхідних для моделювання комп'ютерних та телекомунікаційних мереж.

2. Сучасні гібридні моделі мереж демонструють істотне наближення до структури реальних комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, зокрема, моделі Spatial Scale-Free with Triads, Clustered Overlay Network та Preferential Attachment with Triads and Aging мають високий рівень реалістичності.

3. Проведено порівняльний експеримент гібридних моделей складних мереж, який показав, що модель Spatial Scale-Free with Triads є найкращою для імітаційного моделювання типових комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, тоді як моделі Clustered Overlay Network та Preferential Attachment with Triads and Aging доцільніші для специфічних сценаріїв, зокрема, P2P-, блокчейн- і оверлей-мереж, а також сегментованих IoT-систем (перша модель забезпечує керовану модульність, а друга – симуляцію середовища з швидкими дифузійними процесами).

Отже, дослідження показало, що найбільш ефективними для загального випадку моделювання комп'ютерних та телекомунікаційних мереж є гібридні просторово-преферентні мережі з тріадоутворенням, які забезпечують баланс між структурною складністю та обчислювальною простотою.

Подальші напрями розвитку роботи передбачають розширення аналізу на адаптивні моделі з динамічною топологією та розробку імітаційного середовища з підтримкою багаторівневого аналізу складних мереж.

Список літератури:

1. Erdős P., Rényi A. On Random Graphs I. Publicationes Mathematicae Debrecen. 1959. Vol. 6, No. 3-4. P. 290-297. DOI: 10.5486/PMD.1959.6.3-4.12.
2. Watts D. J., Strogatz S. H. Collective dynamics of “small-world” networks. *Nature*. 1998. Vol. 393. P. 440-442. DOI: 10.1038/30918.
3. Barabási A.-L., Albert R. Emergence of Scaling in Random Networks. *Science*. 1999. Vol. 286, No. 5439. P. 509-512. DOI: 10.1126/science.286.5439.509.
4. Holland P. W., Laskey K. B., Leinhardt S. Stochastic blockmodels: First steps. *Social Networks*. 1983. Vol. 5, No. 2. P. 109-137. DOI: 10.1016/0378-8733(83)90021-7.
5. Waxman B. M. Routing of multipoint connections. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*. 1988. Vol. 6, No. 9. P. 1617-1622. DOI: 10.1109/49.12889.
6. Licciardi Jr. A. N., Monteiro L. H. A. A network model of social contacts with small-world and scale-free features, tunable connectivity and geographic restrictions. *Mathematical Biosciences and Engineering*. 2024. Vol. 21(4). P. 4801-4813. DOI: 10.3934/mbe.2024211.

7. Hoeffler T., et al. HammingMesh: A Network Topology for Large-Scale Deep Learning. *Communications of the ACM*. 2024. Vol. 67(12). P. 97–105. DOI: 10.1145/3623490.
8. Kim J., Dally W.J., Scott S., Abts D. Technology-Driven, Highly-Scalable Dragonfly Topology. *International Symposium on Computer Architecture*. 2008. P. 77–88. DOI: 10.1109/ISCA.2008.19.
9. Vignac C., Krawczuk I., Siraudin A., Wang B., Cevher V., Frossard P. DiGress: Discrete Denoising Diffusion for Graph Generation. *arXiv preprint*. 2022. DOI: 10.48550/arXiv.2209.14734.
10. Li M., Su X., Ma R., Jiang T., Li Z., Quek T.Q.S. CGGM: A conditional graph generation model with adaptive sparsity for node anomaly detection in IoT networks. *Digital Communications and Networks*. 2025. DOI: 10.1016/j.dcan.2025.05.013.
11. Guo X., Zhao L. A Systematic Survey on Deep Generative Models for Graph Generation. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*. 2023. Vol. 45(5). P. 5370–5390. DOI: 10.1109/TPAMI.2022.3214832.
12. Demelius Y., et al. Generative AI-Empowered Network Digital Twins: Architecture, Technologies, and Applications. *ACM Computing Surveys*. 2025. Vol. 57(6), No. 157. P. 1–43. DOI: 10.1145/3711682.
13. Hakiri A., et al. A comprehensive survey on digital twin for future networks. *Computer Networks*. 2024. Vol. 244(18). Article 110350. DOI: 10.1016/j.comnet.2024.110350.
14. Muhammad K., David T., Nassisid G., Farus T. Integrating Generative AI with Network Digital Twins for Enhanced Network Operations. *arXiv preprint*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2406.17112.
15. TCP models in ns-3. ns-3 Network Simulator: Documentation. 2011–2025. URL: <https://www.nsnam.org/docs/models/html/tcp.html>
16. Jain V., Henderson R.T., Shrivaya K.S., Tahiliani M.P. Data Center TCP in ns-3: Implementation, Validation and Evaluation. *Proceedings of the 2020 Workshop on ns-3 (WNS3 '20)*. 2020. P. 67–72. DOI: 10.1145/3389400.3389405.
17. Holme P., Kim B.J. Growing scale-free networks with tunable clustering. *Physical Review E*. 2002. Vol. 65, 026107. DOI: 10.1103/PhysRevE.65.026107.
18. Dorogovtsev S.N., Mendes J.F.F. Evolution of networks with aging of sites. *Physical Review E*. 2000. Vol. 62, P. 1842–1845. DOI: 10.1103/PhysRevE.62.1842.
19. Stoica I., Morris R., Karger D., Kaashoek M. F., Balakrishnan H. Chord: A scalable peer-to-peer lookup service for Internet applications. *SIGCOMM '01*. 2001. P. 149–160. DOI: 10.1145/383059.383071.
20. Maymounkov P., Mazieres D. Kademlia: A peer-to-peer information system based on the XOR metric. *Springer, Berlin, Heidelberg*. 2002. P. 53–65. DOI: 10.1007/3-540-45748-8_5.
21. Decker C., Wattenhofer R. Information propagation in the Bitcoin network. *IEEE P2P 2013*. 2013. P. 1–10. DOI: 10.1109/P2P.2013.6688704.
22. Gencer A.E., Basu S., Eyal I., van Renesse R., Sirer E.G. Decentralization in Bitcoin and Ethereum Networks. *Financial Cryptography and Data Security*. 2018. P. 439–457. DOI: 10.48550/arXiv.1801.03998.

Mikhav V.V., Meleshko Ye.V., Yakymenko M.S., Bosko V.V., Didyk O. K. STRUCTURAL MODELS OF COMPLEX NETWORKS FOR SIMULATION MODELING OF COMPUTER AND TELECOMMUNICATION SYSTEMS

The article presents a systematization, comparative analysis, and experimental study of structural models of complex networks used in the simulation modeling of computer and telecommunication systems. Classical topological models – Erdős-Rényi, Watts-Strogatz, Barabási-Albert, the stochastic block model, and spatial graphs – are examined as foundational approaches to constructing network structures. Their advantages and limitations are identified with respect to reproducing key properties of complex systems: small-worldness, high clustering, power-law degree distributions, and the presence of communities. Special attention is paid to modern hybrid and generative models combining spatial constraints, preferential attachment, and triadic closure. The study demonstrates that while classical models remain the basis, contemporary telecommunications require combined, domain-oriented topologies. Recent approaches integrate multiple structural properties and employ generative methods to build network “digital twins”. The practical part compares three models: Spatial Scale-Free with Triads, Clustered Overlay Network, and Preferential Attachment with Triads and Aging. For each, standard metrics were computed – average degree and its distribution, local and global clustering, triangle count, average shortest path, and diameter – enabling an assessment of structural complexity. The results show that the Spatial Scale-Free with Triads model most strongly exhibits complex-network properties – high clustering, a power-law degree distribution, and short path lengths – characteristic of computer and telecommunication systems.

Key words: complex networks, scale-free networks, spatial networks, simulation modeling, structural network models, hybrid network models, clustering, triadic closure, generative graph models, digital twin, computer networks, telecommunications networks.

Дата надходження статті: 04.11.2025

Дата прийняття статті: 21.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Oleshchenko L.M.

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute»

Antonenko I.V.

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute»

SOFTWARE BASED ON A HYBRID NEURAL NETWORK MODEL FOR ANALYZING USER REVIEWS ON E-COMMERCE PLATFORMS

This article presents a hybrid deep learning method and software for sentiment and consistency analysis of customer reviews in e-commerce systems, aimed at improving the accuracy and reliability of text classification and identifying discrepancies between the emotional content of a review and the numerical rating provided by the user. The relevance of this research stems from the continuous growth of online customer interactions and the increasing need for automated tools capable of processing large volumes of textual feedback for effective prioritization and enhanced customer engagement. Existing commercial solutions are often constrained by outdated architectures, limited language support, lack of integration capabilities, and cumbersome interfaces. The proposed approach addresses these limitations through a flexible, scalable, and interpretable hybrid model.

The core architecture integrates Word Embedding (WDE) for semantic representation, Convolutional Neural Networks (CNN) for extracting local textual features, and Long Short-Term Memory (LSTM) networks for capturing sequential dependencies. This combination enables the creation of a rich and multidimensional feature space, facilitating highly accurate sentiment classification across 2-, 3-, and 5-class schemes. The model was trained on the Amazon Product Reviews dataset comprising 3.5 million entries, ensuring diversity and robustness of the learned patterns. Data preprocessing involved balancing class distribution using RandomOverSampler, tokenizing and aligning sequences, and forming the label set based on predefined rating categories. Experimental results demonstrated that the hybrid WDE-CNN-LSTM model outperforms standalone CNN, LSTM, and WDE-LSTM models across precision, recall, accuracy, and F1-score metrics, delivering a consistent 2–5% improvement depending on the classification task. Notably, the hybrid architecture achieves strong validation performance from the very first training epoch, confirming its stability and generalization capability. Additionally, the study introduces a mechanism for evaluating consistency between predicted sentiment polarity and the user's numerical rating, enabling the detection of ambiguous or contradictory reviews that may require managerial attention. The developed software is suitable for integration into large e-commerce platforms, CRM systems, automated support tools, and customer experience analytics pipelines. Future work will focus on optimizing the model for real-time processing, enhancing cross-domain adaptability, and expanding multilingual support to improve applicability across diverse markets. Overall, the proposed hybrid deep learning method demonstrates high potential for automating sentiment and consistency analysis, increasing the reliability of decision-making systems, and improving the operational efficiency of e-commerce platforms.

Key words: software, machine learning, big data, neural networks, CNN, LSTM, hybrid neural network model, user feedback, e-commerce platforms, Python programming language, TensorFlow.

Formulation of the problem. In modern e-commerce ecosystems, businesses face an exponentially growing volume of customer-generated textual content originating from product reviews, support inquiries, social media responses, and feedback submitted through web interfaces. Manual processing of such information is increasingly impractical, as it requires significant expert time, suffers from human subjectivity, and cannot scale proportionally to customer base

expansion. This situation leads to delayed reaction to critical customer complaints, misprioritized support requests, and a gradual decline in customer satisfaction and brand loyalty. Existing automated sentiment analysis tools offer only partial solutions, as many incorporate outdated deep-learning architectures, exhibit limited multilingual support, or provide insufficient mechanisms for verifying the consistency between textual sentiment and numerical customer ratings. Moreo-

ver, many available systems lack integration APIs, have non-intuitive user interfaces, or demonstrate reduced accuracy when processing heterogeneous review data with substantial class imbalance.

Therefore, the problem addressed in this research consists in developing an advanced hybrid deep learning method capable of performing reliable sentiment classification and evaluating the consistency between customer sentiment and their assigned ratings. The goal is to combine the strengths of multiple neural architectures, specifically WDE, CNN, and LSTM, to build a robust classification model capable of capturing semantic dependencies, local linguistic patterns, and temporal context within textual data. This requires not only designing an effective hybrid neural architecture but also creating a data preprocessing pipeline that addresses text ambiguity, class imbalance, and the need for generalized sentiment–rating alignment. Solving this problem is essential for enabling scalable, accurate, and interpretable sentiment analytics in real-world e-commerce platforms, where timely identification of customer dissatisfaction constitutes a key factor for service optimization and business competitiveness.

Analysis of recent research and publications.

Research in the field of sentiment analysis and text classification has advanced significantly over the past decade, with deep learning models becoming the dominant methodological foundation. Classical machine-learning techniques have been largely replaced by distributed text representations and neural architectures capable of automatically learning latent linguistic patterns from large datasets. Recent studies highlight the effectiveness of hybrid neural networks that integrate convolutional and recurrent layers, as such models simultaneously capture local syntactic structures and long-range dependencies within text sequences. For instance, CNNs have demonstrated high performance in extracting n-gram features and identifying key textual fragments, while LSTM networks remain the standard for modeling sequential patterns and temporal relationships in natural language input. Contemporary research confirms that combining CNN and LSTM architectures improves classification accuracy, particularly in multi-class and imbalanced datasets, which aligns with findings presented in works such as [1], [2].

In parallel, sentiment analysis research increasingly emphasizes the importance of data consistency and semantic validity when mapping customer reviews to numerical rating scales. Recent studies argue that polarity indicators extracted from textual content can differ markedly from self-reported user

ratings, which complicates the design of reliable sentiment classification models.

Large-scale review datasets, such as the Amazon Product Reviews corpus [3], exhibit strong class imbalance, necessitating sophisticated preprocessing pipelines and resampling strategies to prevent bias in model predictions. Evaluation methodologies also continue to evolve: multi-class classification accuracy is now commonly assessed through precision, recall, and F1-score metrics, as recommended in comparative clustering and classification studies [4]. Despite these advancements, current research still reveals limitations in architectures that rely on single-model approaches, as they often fail to generalize across heterogeneous review domains and lack mechanisms for validating sentiment–rating correspondence. The analysis of existing publications thus indicates a gap in the development of integrated deep-learning approaches that combine multiple neural mechanisms while explicitly addressing the alignment between sentiment polarity and user-assigned ratings. The hybrid method proposed in this study builds upon the trends identified in recent scientific literature, while addressing their limitations by offering a more holistic, resource-efficient, and semantically consistent approach to customer review analysis.

Task statement. Despite the substantial progress achieved in modern deep learning models for text sentiment classification, significant challenges remain in real-world e-commerce environments where customer reviews are highly heterogeneous, linguistically diverse, and often inconsistent with their associated rating scores. Classical single-architecture models such as standalone CNNs or LSTMs struggle to capture simultaneously the local lexical features and long-range semantic dependencies inherent to user-generated content, leading to reduced stability of sentiment predictions and limited reliability when prioritizing customer inquiries. Furthermore, many existing sentiment-analysis systems fail to incorporate mechanisms for verifying the internal consistency between the textual tone of a review and its numerical rating, which is critical for accurate feedback interpretation, customer-support automation, and fraud-detection tasks.

The task of this research is to develop and rigorously evaluate a hybrid deep learning model that integrates word-embedding representations, convolutional feature extraction, and recurrent temporal modeling to jointly assess review sentiment and its consistency with the given rating score. The research aims to determine whether a combined WDE-CNN-LSTM architecture can outperform classical models

in multi-class sentiment classification, ensure higher robustness under class imbalance, and provide more reliable prioritization of customer inquiries in large-scale e-commerce datasets. Additionally, the research seeks to validate the practical applicability of such a model using millions of real Amazon product reviews and to examine its potential for generalization across varying classification granularities (2-class, 3-class, and 5-class tasks), thereby establishing a foundation for further development of intelligent customer-feedback analysis systems.

Outline of the main material of the research.

The research presents the development, implementation, and evaluation of a hybrid deep learning method aimed at improving the accuracy and reliability of sentiment and consistency analysis in e-commerce customer reviews.

The core idea of the research lies in constructing a neural architecture that integrates Word Embedding Encoding (WDE), Convolutional Neural Networks (CNN), and Long Short-Term Memory (LSTM) units

to exploit the complementary strengths of each component (Fig. 1). The WDE module captures semantic regularities in textual data, CNN extracts local linguistic patterns, and LSTM models long-range temporal dependencies, collectively forming a unified feature space well-suited for multi-class sentiment classification tasks.

The model architecture includes two parallel computational pathways – convolutional and recurrent – whose outputs are merged and processed by a dense classification layer employing the Softmax activation function, categorical cross-entropy loss, and Adam optimization, which has been shown to be optimal for multi-class text classification problems.

The algorithm shown in Fig. 2 outlines the workflow of a hybrid sentiment-analysis method, beginning with data preprocessing (cleaning, normalization, tokenization, feature extraction), which ensures reliable model performance. The dataset is then split into training, validation, and test subsets to enable learning, hyperparameter tuning, and unbiased eval-

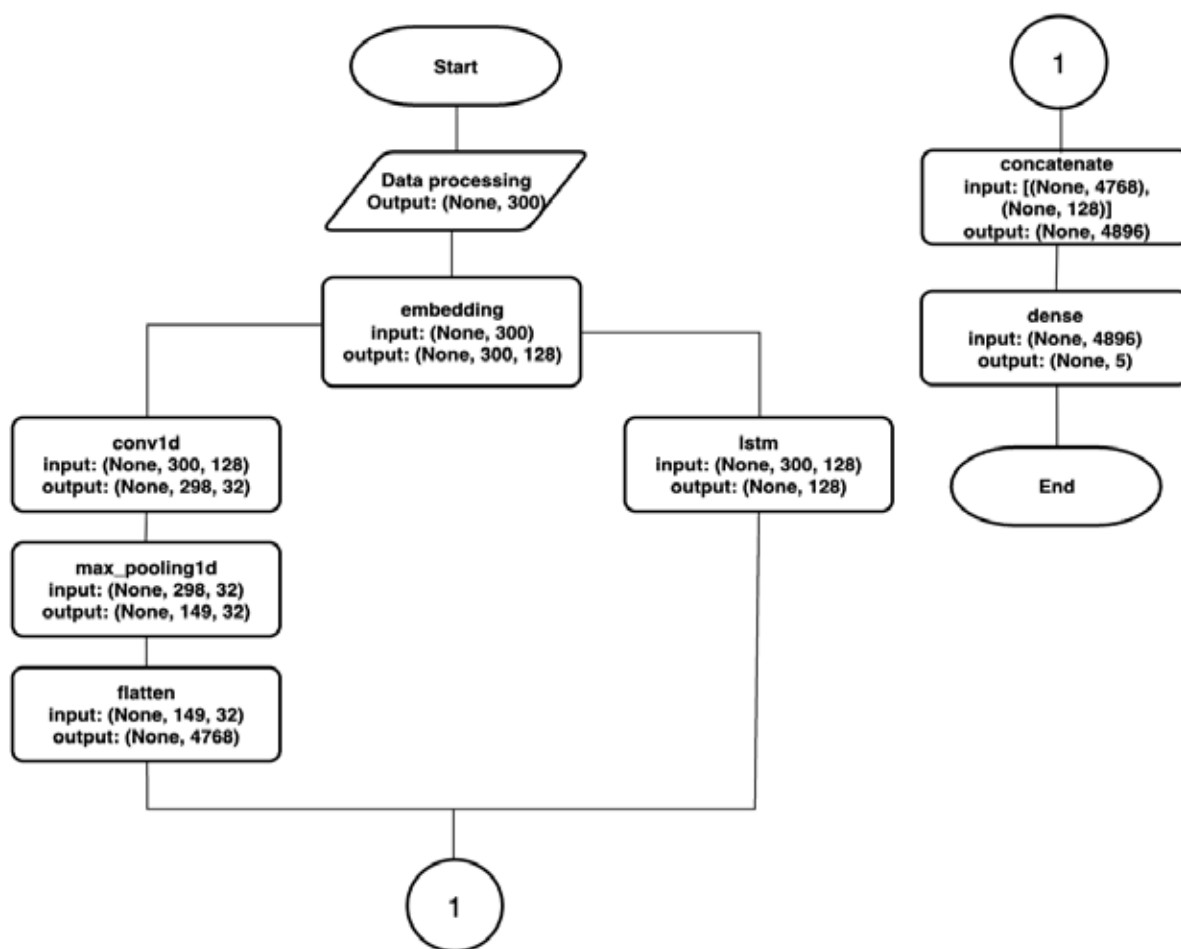

Fig. 1. Algorithm of actions for building hybrid neural network model

uation. After preparation, the model is trained and subsequently tested using standard metrics to assess its generalization capability. This structured pipeline guarantees high classification accuracy and allows objective comparison of different sentiment-analysis models.

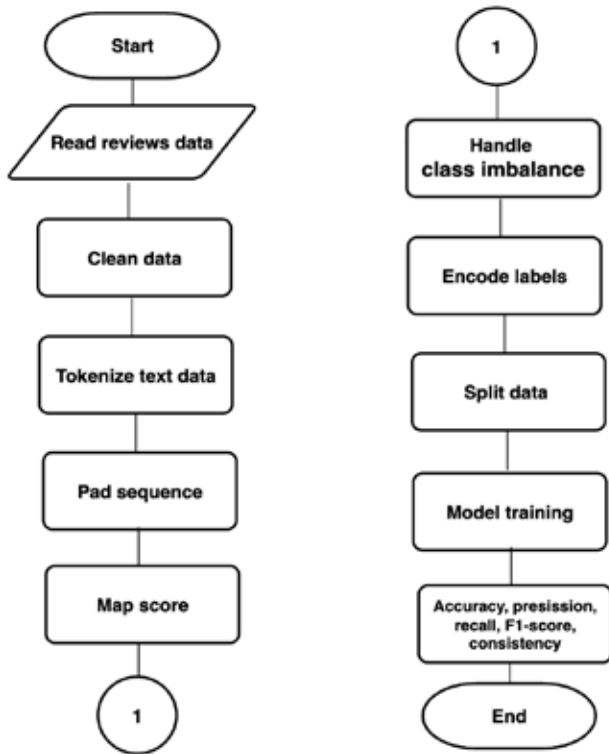

Fig. 2. Workflow of a hybrid sentiment-analysis method

A critical phase of the research involved the construction of a labeled dataset based on the “Amazon Product Reviews” corpus containing 3.5 million customer reviews, each associated with textual content and a rating from one to five stars.

Comprehensive preprocessing was carried out to prepare the data for neural training: irrelevant attributes were removed, review title and body were merged into a single text sequence, tokenization and

sequence padding were performed, and class imbalance was mitigated using RandomOverSampler.

The resulting dataset included 871,492 training instances and 217,874 validation instances, enabling robust performance evaluation across two-class, three-class, and five-class categorization settings. The research further introduces a consistency-checking mechanism that compares the sentiment polarity of a review – computed using TextBlob – against its numerical rating. This dual-labeling procedure allows the system to identify mismatches between textual sentiment and the assigned rating, enhancing the interpretive value of the processed customer feedback while enriching the dataset with additional semantic metadata.

The hybrid model was implemented in Python using the TensorFlow framework and trained on the preprocessed dataset (Table 1).

Consider the representation of the hybrid method in the form of formulas (1 – 8).

1. Input data is a set of user feedback data, we represent them in the form of the formula:

$$D = \{(x_i; y_i)\}, \quad (1)$$

where x_i is sequence of actions; y_i is future action (category).

2. Vector representation layer:

$$X = D * WDE, \quad (2)$$

where D is input sequence; WDE is vector representation matrix.

3. CNN model branch starts with the Conv1D layer, which applies 32 convolutional filters with kernel size 3 to the embedded sequences:

$$F = \text{Conv1D}(W, X), \quad (3)$$

where W are parameters of the convolutional layer, i.e. the weight matrix for 32 filters with kernel size 3, which are learned during training.

4. The convolution operation is accompanied by a ReLU activation function to introduce nonlinearity,

Table 1

Parameters of the hybrid neural network model

Layer (type)	Output Shape	Param #	Connected to
Input_1	(None, 300)	0	-
Embedding_1	(None, 300, 128)	1,280,000	input_layer_1[0][0]
Conv1D_1	(None, 298, 32)	12,320	embedding_1[0][0]
MaxPooling1d_1	(None, 149, 32)	0	conv1d_1[0][0]
Layer (type)	Output Shape	Param #	Connected to
Flatten_1	(None, 4768)	0	max_pooling1d_1[0][0]
LSTM_1	(None, 128)	131,584	embedding_1[0][0]
Concatenate_1	(None, 4896)	0	flatten_1[0][0], lstm_1[0][0]
Dense_1	(None, 3)	14,691	concatenate_1[0][0]

which allows the model to capture more complex patterns in the data:

$$R = \text{ReLU}(X * W_c + b_c), \quad (4)$$

where W_c is the convolution filter; b_c is the offset applied during the convolution operation.

5. After the convolution layer, a MaxPooling1D layer with a window size of 2 is used to reduce the dimensionality of the feature maps. The pooling operation selects the maximum value from the regions of the feature map, thereby preserving the most expressive features while simultaneously reducing the computational complexity:

$$M = \text{MaxPooling}(R, 2). \quad (5)$$

6. The LSTM branch starts with an LSTM layer, which consists of 128 units. This layer processes embedded sequences and captures temporal dependencies in the text. The output of the LSTM is the final hidden state h_T at the last time step T , while the state of the cell c_T is also updated during the calculations:

$$h_T, c_T = \text{LSTM}(X, h_{T-1}, c_{T-1}), \quad (6)$$

where T is the final time step; h_{T-1} is the output of the LSTM at a specific time step $T-1$; c_{T-1} is the internal “long-term memory” of the LSTM, which stores key information throughout the sequence at step $T-1$.

7. Next, the Concatenate layer is used, which combines the outputs of both branches – CNN and LSTM. This layer combines the local features extracted by the CNN with the temporal dependencies captured by the LSTM, forming a complex representation of the features. The resulting concatenated vector contains information from both branches:

$$C = \text{Concatenate}(M, h_t), \quad (7)$$

where M is the output of the CNN branch; h_t is the final hidden state of the LSTM branch.

8. Finally, the Dense Output Layer takes the feature connections and partitions them into target classes. The number of units in this layer depends on the classification problem and can be 5, 3, or 2, and uses the Softmax activation function to obtain a probability distribution over the possible labels. The output is a vector representing the predicted probabilities for each class:

$$y = \text{Softmax}(C * W_d + b_d), \quad (8)$$

where W_d is the weight matrix; b_d is the dense layer offset (Dence).

Experimental evaluation shows that the model converges rapidly, achieving high validation accuracy already during the first epoch and demonstrating stable performance without overfitting after five epochs (Fig. 3).

A comparative analysis of four architectures – CNN, LSTM, WDE-LSTM, and WDE-CNN-LSTM – was conducted across different rating granularities using Precision, Recall, F1-Score, and Accuracy metrics.

The results indicate that the hybrid WDE-CNN-LSTM model consistently produces superior performance across all metrics. In the two-class setting, although CNN performs weaker, the hybrid model maintains high accuracy. For three-class classification, performance improves across all architectures, with the hybrid model achieving the strongest results. In the five-class scenario, where the task becomes more complex, all models exhibit some degradation; the hybrid model again outperforms the benchmarks, achieving accuracy around 91%, with CNN showing the steepest decline. These findings confirm that integrating multiple deep learning mechanisms significantly improves classification robustness, especially for tasks requiring nuanced sentiment discrimination and stable performance under multi-class conditions. The research results demonstrate that the proposed hybrid architecture effectively addresses limitations of single-architecture models, offers strong generalization for large and diverse real-world datasets, and provides businesses with an enhanced toolset for automated sentiment analysis and review consistency evaluation (Table 2).

Software includes a consistency-checking module that evaluates whether the predicted sentiment aligns with the numerical rating provided by users. Parallel request processing and a retraining mechanism ensure scalability and adaptability to evolving linguistic patterns. The implementation leverages GPU acceleration, message queues, and a modular cloud architecture based on AWS services (Lambda, ECS, S3, SQS/SNS, SageMaker), enabling real-time processing and large-scale data handling. The practical system consists of a client interface, a multi-module backend (authentication, data intake, preprocessing, sentiment analysis, statistics, monitoring), and a cloud-oriented deployment architecture (Fig. 4).

Epoch 1/10	27235/27235	2328s	85ms/step	- accuracy: 0.7774 - loss: 0.5245 - val_accuracy: 0.8796 - val_loss: 0.3173
Epoch 2/10	27235/27235	2391s	88ms/step	- accuracy: 0.9084 - loss: 0.2461 - val_accuracy: 0.9126 - val_loss: 0.2498
Epoch 3/10	27235/27235	2375s	87ms/step	- accuracy: 0.9435 - loss: 0.1582 - val_accuracy: 0.9270 - val_loss: 0.2340
Epoch 4/10	27235/27235	2414s	89ms/step	- accuracy: 0.9612 - loss: 0.1120 - val_accuracy: 0.9341 - val_loss: 0.2397
Epoch 5/10	27235/27235	2317s	85ms/step	- accuracy: 0.9711 - loss: 0.0854 - val_accuracy: 0.9409 - val_loss: 0.2659

Fig. 3. Result of the hybrid neural network training process

Table 2

Comparison of neural network accuracy indicators on the test dataset

Rating	Model	Precision	Recall	F1 -Score	Accuracy
2	CNN	94.22	94.19	94.19	87.19
	LSTM	94.13	94.11	94.12	94.11
	WDE-LSTM	94.21	94.18	94.18	94.18
	WDE-CNN-LSTM	94.52	94.49	94.49	94.00
3	CNN	93.95	93.35	93.93	93.94
	LSTM	94.08	94.04	94.04	94.04
	WDE-LSTM	94.04	94.04	94.04	94.04
	WDE-CNN-LSTM	94.26	94.26	94.26	94.26
5	CNN	89.33	89.33	89.32	89.35
	LSTM	89.51	89.53	89.50	89.53
	WDE-LSTM	89.50	89.48	89.48	89.55
	WDE-CNN-LSTM	91.21	91.21	91.20	91.21

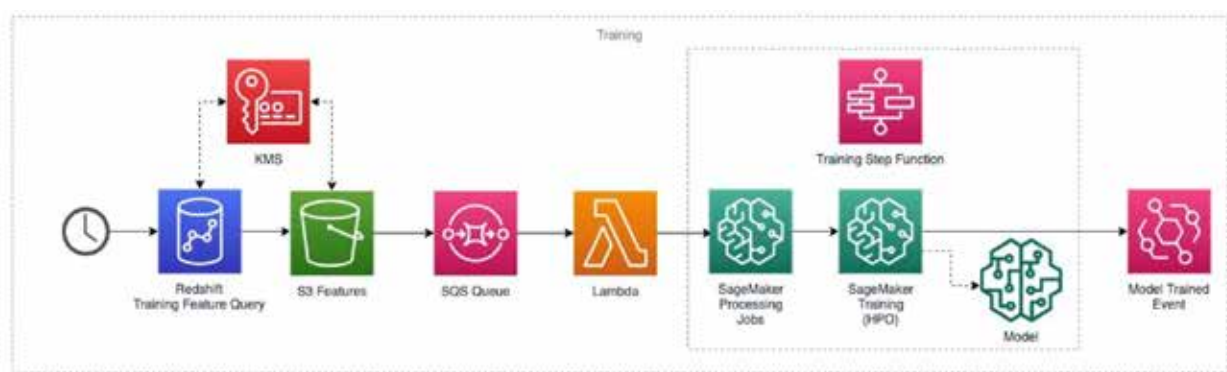

Fig. 4. Diagram of system components in the “AWS” annotation. Model training

The software architecture consists of several main components. The client part is built to interact with the server. It provides a graphical interface for interacting with system functions, such as viewing analytics, processing feedback, and feedback information. The server part is a REST API. API Gateway performs the function the only one incoming points for all external requests to server parts system (Fig. 5).

The product list view function includes viewing product information, its average sentiment score and average user score, the total number of product reviews, a list with detailed information about each. The page has a function to add images to the review. A webhook that is triggered when a new review arrives on the platform allows you to integrate the API with own solutions and receive notifications (Fig. 6). The architecture of the created software provides for regular retraining of the model several times a month. The speed of training is not a key factor and does not affect the choice of the optimal classification method. frequent launch of training processes, this feature may become critical.

Review dashboard (Fig. 7) was added to quickly view the most important reviews, as they are divided

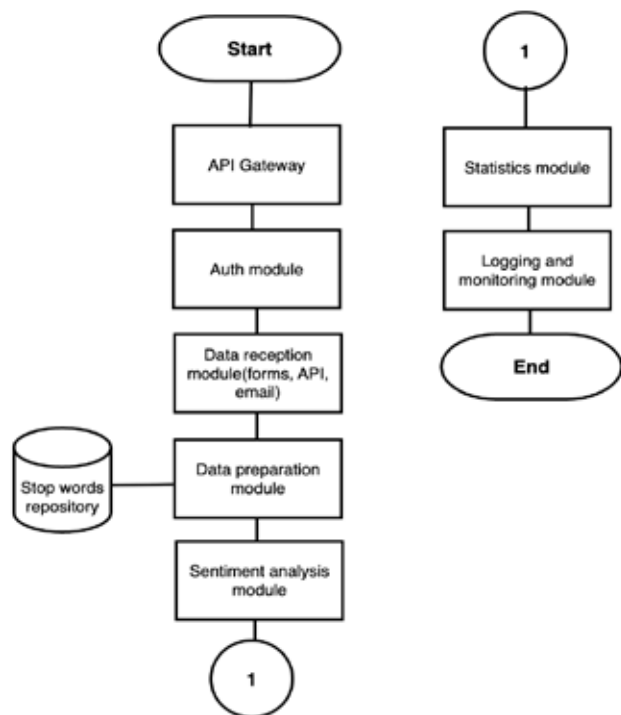

Fig. 5. Structure of software modules

into important, medium-urgent and non-urgent based on sentiment analysis. Each column contains information about the review text, images added by the customer, date, sentiment, review metadata such as email and communication channel.

The experimental results showed that the average training time of the improved model is the longest – 87ms, but not much longer than the LSTM training – 74ms, while the CNN – the fastest 34ms. It is also worth noting that the developed model was trained in fewer epochs and showed better results.

Even the duration of 87 seconds meets the performance requirements for use in the “AWS Lambda” environment, which allows us to consider it acceptable at the current stage of development. In this work,

priority is given to the accuracy of the model, so the training time is not a decisive factor.

Conclusions. The research presents a hybrid deep learning architecture that successfully integrates WDE, CNN, and LSTM components to improve the accuracy and robustness of sentiment classification and consistency analysis in e-commerce customer reviews. Experimental results demonstrate that the proposed model surpasses traditional CNN and LSTM architectures across multiple evaluation metrics and classification granularities, achieving high effectiveness in two-class, three-class, and five-class settings.

The model shows particularly strong performance when applied to large-scale real-world datasets such as Amazon Product Reviews, confirming its suitability

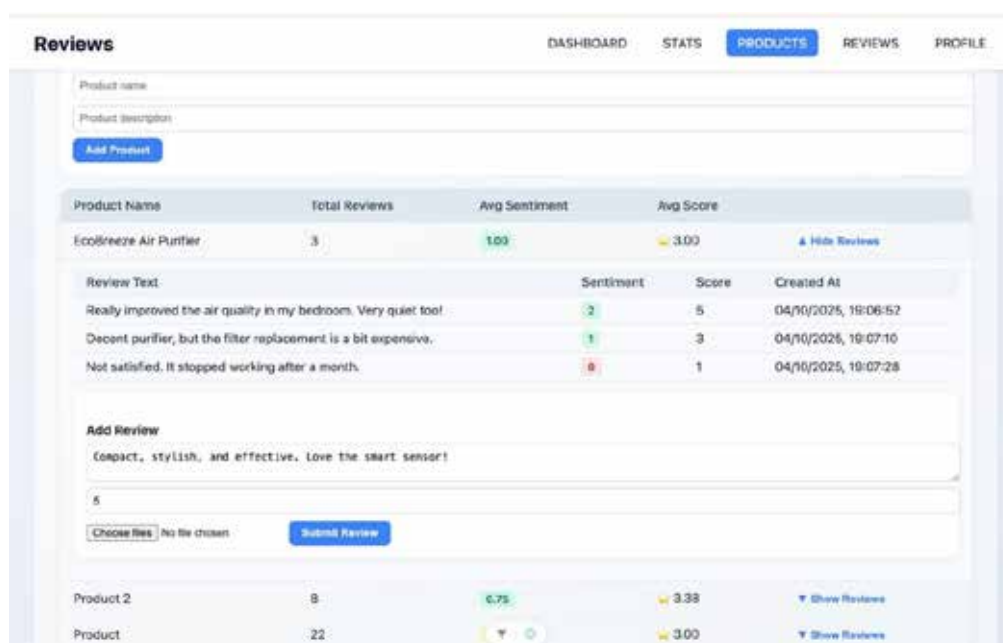

Fig. 6. Feedback creation and viewing screen of developed software

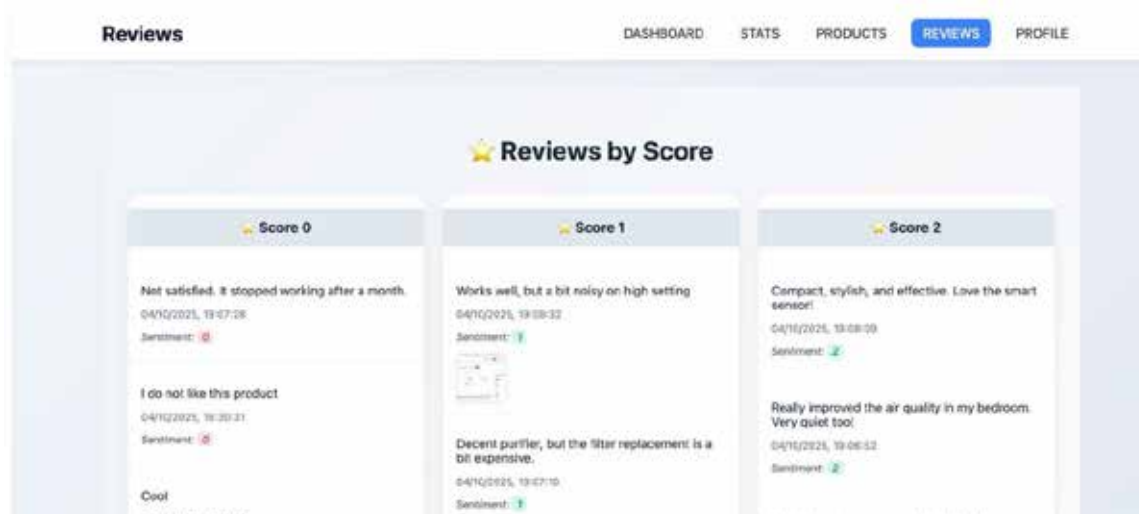

Fig. 7. Quick review screen of developed software

bility for industrial e-commerce applications. The research also contributes a sentiment–rating consistency methodology, enabling deeper interpretability of user feedback by identifying discrepancies between textual sentiment and assigned ratings.

The findings validate the feasibility of using hybrid neural architectures for processing large volumes of customer feedback with improved accuracy and reliability. While the proposed model demonstrates strong performance, further research is needed to assess its

applicability to other types of textual data and to optimize the system for real-time deployment.

Future work may include expanding the model to support additional languages, enhancing computational efficiency, and integrating advanced embedding techniques or transformer-based architectures. Nonetheless, the results of this study highlight the potential of hybrid deep learning approaches to significantly enhance automated customer feedback analysis and support data-driven decision-making in modern e-commerce systems.

Bibliography:

1. Hasib K. M., Azam S., Karim A., Marouf A. A., Shamrat F. M. J. M., Montaha S., Yeo K. C., Jonkman M., Alhaji R., Rokne J. G.. MCNN-LSTM: Combining CNN and LSTM to Classify Multi-Class Text in Imbalanced News Data. *IEEE Access*, 11, 2023. 93048-93063. Article 93048. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2023.3309697> (access date: 15.11.2025).
2. Margarita Rodriguez-Ibáñez, Antonio Casáñez-Ventura, Félix Castejón-Mateos, Pedro-Manuel Cuenca-Jiménez. A review on sentiment analysis from social media platforms. *Expert Systems with Applications*, Vol. 223, 2023, 119862. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.119862> (access date: 15.11.2025).
3. Amazon Product Reviews (Dataset), 2021. URL: <https://www.kaggle.com/datasets/arhamrumi/amazon-product-reviews> (access date: 15.11.2025).
4. Amigó E., Gonzalo J., Artiles J. et al. A comparison of extrinsic clustering evaluation metrics based on formal constraints. *Information Retrieval*, 12, 461–486 (2009). <https://doi.org/10.1007/s10791-008-9066-8> (access date: 15.11.2025).

Олещенко Л.М., Антоненко І.В. ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ОСНОВІ ГІБРИДНОЇ МОДЕЛІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВІДГУКІВ КОРИСТУВАЧІВ ПЛАТФОРМ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

У статті представлено гібридний метод глибинного навчання та програмне забезпечення для аналізу тональності та узгодженості клієнтських відгуків у сфері електронної комерції, спрямований на підвищення точності класифікації текстових даних та виявлення невідповідностей між емоційним змістом відгуку та оцінкою користувача. Актуальність дослідження зумовлена різким зростанням обсягів клієнтських звернень у цифрових сервісах та потребою бізнесу в автоматизованих інструментах обробки текстових повідомлень для оперативного реагування та підвищення лояльності користувачів. Запропонована модель усуває обмеження традиційних рішень, які часто мають складний інтерфейс, підтримують лише обмежену кількість мов та інтегрують застарілі архітектури без можливості адаптації до власних застосунків. Гібридна архітектура поєднує можливості Word Embedding (WDE) для семантичного узагальнення тексту, згорткових нейронних мереж CNN для виділення локальних ознак та рекурентних мереж LSTM для оброблення часових залежностей. Така комбінація дає змогу сформувати комплексний простір ознак та здійснювати класифікацію за 2, 3 або 5 класами з високою точністю. Модель навчається на великому наборі Amazon Product Reviews, який містить 3,5 млн. відгуків, що забезпечує достатню різноманітність прикладів для коректного узагальнення та перевірки. Використання RandomOverSampler дозволило усунути проблему дисбалансу класів, а комбінована мережева архітектура забезпечила стабільність навчання та високу валідаційну точність уже на перших епохах.

Отримані результати показали, що гібридна модель перевершує класичні CNN, LSTM та WDE-LSTM за точністю, повнотою та F1-метрикою, зокрема демонструючи від 2 до 5% приросту продуктивності залежно від кількості класів. Найкращих показників модель досягає для 3-класової та 5-класової класифікації, де вона демонструє найвищу узгодженість між прогнозом та реальними оцінками. Окремо реалізовано механізм оцінювання узгодженості між емоційною тональністю тексту та числовою оцінкою користувача, що дозволяє автоматично виявляти суперечливі та потенційно проблемні відгуки. Розроблене програмне рішення забезпечує масштабованість, можливість інтеграції через API та потенційну підтримку мультимовної обробки даних. Запропонований підхід може застосовуватися у великих торговельних платформах, CRM-системах, чат-ботах та сервісах аналітики клієнтського досвіду. У майбутніх дослідженнях планується оптимізація продуктивності моделі для роботи в реальному часі, дослідження можливості перенавчання на інших наборах даних та розширення підтримки багатомовного аналізу текстів. Представлений метод демонструє значний потенціал для автоматизації робочих процесів у сфері електронної комерції та підвищення точності інтелектуальних систем обробки текстових звернень.

Ключові слова: програмне забезпечення, машинне навчання, великі дані, нейронні мережі, CNN, LSTM, гібридна модель нейронної мережі, відгуки користувачів, платформи електронної комерції, мова програмування Python, TensorFlow.

Дата надходження статті: 26.11.2025

Дата прийняття статті: 12.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Олійник П.А.

Хмельницький національний університет

Савенко О.С.

Хмельницький національний університет

Гнатюк О.І.

Національна академія державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПТУАЛЬНА АРХІТЕКТУРА СИСТЕМИ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ У КОРПОРАТИВНИХ МЕРЕЖАХ

У статті розглянуто актуальну проблему оцінювання стану захищеності даних корпоративних систем у контексті зростання складності розподілених корпоративних мереж та підвищених вимог до їхньої надійності та стійкості. Проведено аналіз сучасних наукових досліджень і комерційних рішень у сфері моніторингу, управління та аналітики кібербезпеки в результаті якого виявлено низку обмежень. Зокрема, більшість існуючих підходів орієнтовані на виявлення інцидентів або моніторинг подій, однак не забезпечують комплексної кількісної оцінки рівня захищеності інформаційних ресурсів на основі стандартизованих показників. Також, у таких систем відсутні механізми побудовані на основі штучного інтелекту та машинного навчання, що дозволяли б робити прогнозовані оцінки та моделювати динаміку змін стану безпеки у часі. Крім того, у сучасних системах відсутній фокус на розроблені механізмів гнучкої координації взаємодії між елементами розподіленого середовища, що може призводити до надмірного навантаження на центральні вузли, зниження ефективності обміну даними та втрати стабільності у разі виникнення відмов або змін у мережевій топології.

З метою усунення виявлених недоліків запропоновано концептуальну архітектуру агентно-орієнтованої розподіленої системи з елементами динамічної централізації, яка забезпечує автоматизоване оцінювання стану інформаційної безпеки у корпоративних середовищах та не потребує залучення системних адміністраторів під час її функціонування. У запропонованій системі програмні агенти встановлюються на вузлах корпоративної мережі та здійснюють оцінювання поточного рівня захищеності даних на основі формалізованих показників, які узгоджені із міжнародними стандартами кібербезпеки. Взаємодія між агентами організована за принципом динамічної централізації, що дозволяє адаптивно змінювати роль лідера, забезпечуючи високу відмовостійкість і збалансоване навантаження в системі. Централізований вузол в архітектурі системи виконує функції аналітичного та прогнозного центру, який дозволяє не лише узагальнювати результати оцінювання, а й передбачати тенденції зміни рівня безпеки в часі.

Проведено експеримент для виявлення ефективності роботи системи у різних сценаріях функціонування, що спрямований на перевірку стабільності, надійності та ефективності її архітектури. Оцінювання здійснювалося за рядом системних метрик, що відображають рівень доступності, відмовостійкості, затримку координації та комунікаційні витрати. Результати експерименту підтвердили доцільність використання агентно-орієнтованого підходу для побудови розподілених систем оцінювання інформаційної безпеки.

Ключові слова: агентно-орієнтована система, корпоративна мережа, розподілені системи, динамічна централізація, програмний агент, оцінка інформаційної безпеки, NIST SP 800-53, ISO/IEC 27001:2022, ISO/IEC 27002:2022.

Постановка проблеми. В останні роки інтернет став невід'ємною частиною повсякденного життя в усьому світі, але з іншого боку також зросла інтенсивність кібератак [1, с. 520].

Оскільки важливість кібербезпеки зростає в усіх галузях та на кожному організаційному рівні для протидії сучасним небезпекам і загрозам, корпоративна безпека стала невід'ємним елементом

сучасного світу [18, с. 2]. Корпоративні мережеві середовища обробляють велику кількість різноманітних персональних даних користувачів і складаються з широкого спектру взаємопов'язаних обчислювальних вузлів, включаючи персональні комп'ютери, ноутбуки та сервери. Зловмисники намагаються проникнути в мережеві середовища великих підприємств, щоб отримати доступ до приватної інформації користувачів або вивести з ладу певне мережеве обладнання і саме тому оцінка захищеності даних має вирішальне значення для забезпечення належного захисту критично важливих даних від несанкціонованого доступу [2, с. 293]. Виходячи з цього, сучасне цифрове середовище вимагає від організацій приділяти першочергову увагу захисту інформаційних активів і саме тому забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності (КЦД) інформації стає фундаментальною передумовою не лише для відповідності регуляторним нормам, але й гарантує надійність зберігання даних [7, с. 1].

Для боротьби із постійно зростаючою кількістю кіберзагроз, що мають на меті отримати доступ до захищених даних підприємств, поточні дослідження зосередились на розробці автоматизованих, модульних та інтелектуальних систем, які здатні виконувати безперервні та автономні процеси моніторингу та реагування на кібератаки в мережевих середовищах. У цій статті пропонується концептуальна архітектура системи, призначеної для оцінки безпеки даних та інформації в корпоративних мережах. Запропонована архітектура поєднує розподілену автономію агентів з адаптивною централізованою координацією для підвищення надійності, масштабованості та відмовостійкості під час проведення процесу оцінювання захищеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нещодавні дослідження підкреслюють зростаючу актуальність розподілених архітектур у покращенні виявлення шкідливих програм у корпоративних мережах. У [4, с. 266] представлено гібридний підхід в якому локальні вузли оцінюють певні показники безпеки та передають результати до центрального блоку для скоординованого прийняття рішень. Продовжуючи цю концепцію, робота [8, с. 407] представляє архітектуру, яка поєднує самоорганізацію та адаптивність з частковою централізацією. Використовуючи математичні моделі для визначення ключових показників, система ефективно балансує децентралізоване виявлення з централізованим керуванням. У [15, с. 125] пропонується графотеоретичний підхід для аналізу

взаємодії вузлів та структури системи, який може підтримувати проектування масштабованих систем на основі агентів. У роботі [24, с. 263] розглянуто систему моніторингу розподілених мереж на основі граничних обчислень, що орієнтована на високу надійність і відмовостійкість. Архітектура передбачає три взаємопов'язані компоненти: збір даних, аналіз і локалізацію відмов. Вони взаємодіють через проміжний рівень контролера сервісних інтерфейсів. Такий підхід забезпечує ефективне управління інформаційними потоками між вузлами, знижуючи затримки та підвищуючи оперативність виявлення збоїв у великих мережах.

Система InDepth [3, с. 1974] усуває обмеження традиційного мережевого моніторингу, пропонує масштабовану та симетричну архітектуру для розподіленого збору даних. У статті [6, с. 362] представлено високопродуктивну систему моніторингу мережевого трафіку та виявлення вторгнень, яка реалізована на основі технології P4 для середовищ із високими вимогами до пропускну здатності та затримок. Рішення використовує вбудований підхід до аналізу трафіку, що забезпечує мінімальні затримки та високу точність виявлення атак. Дослідження демонструє ефективність інтеграції механізмів аналізу безпосередньо у мережеву інфраструктуру, підвищуючи масштабованість і надійність систем безпеки. Запропонований підхід є релевантним для розробки розподілених систем оцінювання стану захищеності інформації, де важливо забезпечити локальну обробку даних та ефективну координацію між вузлами. Комплексна архітектура системи моніторингу безпеки розглядається у роботі [16, с. 5], де запропоновано модульну структуру системи керування інформацією та подіями безпеки (SIEM), що забезпечує цілісне спостереження за станом інформаційної безпеки організації. Розподілення функціональності на окремі модулі підвищує гнучкість, спрощує масштабування та сприяє ефективнішій інтеграції з іншими підсистемами кіберзахисту. Такий підхід дозволяє організаціям формувати більш адаптивну архітектуру центрів безпеки (SOC) з можливістю розширення функціоналу без втрати продуктивності. Подальший розвиток ідеї комплексного контролю безпеки відображено у дослідженні [19, с. 681] в якому інтегровано SIEM-платформу з системою керування станом безпеки хмарного середовища (CSPM) для забезпечення автоматизованого аудиту відповідності нормативним вимогам GDPR і PDP. Запропонована інтеграція дозволяє не лише виявляти порушення політик безпеки,

а й формувати автоматичні звіти та здійснювати моніторинг конфігурацій хмарних сервісів у режимі реального часу.

Автономна система збору системних журналів на основі Kubernetes для малих та середніх підприємств (SMEs), яка підкреслює масштабованість, самостійне керування та відмовостійкість відображає сучасні тенденції в децентралізованих та модульних архітектурах для моніторингу корпоративного рівня [9, с. 36]. Було досліджено еволюцію від традиційного мережевого моніторингу до багатоагентних систем, які покращені генеративним штучним інтелектом для інтелектуального спільного виявлення загроз [12, с. 116]. Системи розширеного виявлення та реагування нового покоління демонструє рішення ZADIG [22, с. 690], що відноситься до класу систем розширеного виявлення та реагування (XDR), в якому використано штучний інтелект і машинне навчання для прогнозування повторних аномалій та зниження кількості хибних спрацювань. Модульна архітектура системи забезпечує високу масштабованість, а спеціалізований механізм оброблення даних гарантує ефективну агрегацію потоків з різних джерел. Експериментальні результати довели здатність системи ефективно виявляти складні атаки, такі як «людина посередині» та DDoS-впливи. У роботі [25, с. 1] розглянуто підходи до підвищення ефективності систем моніторингу безпеки шляхом інтеграції алгоритмів машинного навчання у традиційні рішення типу SIEM. Сучасні системи виявлення вторгнень (IDS) та системи запобігання вторгненням (IPS) генерують значний обсяг попереджень та потребують постійного оновлення сигнатур, що знижує їхню ефективність у виявленні нових типів атак. Запропоновано метод виявлення аномалій на основі машинного навчання, який дозволяє автоматично класифікувати мережевий трафік і підвищити точність виявлення кіберінцидентів. Запропонований підхід спрямований на зменшення кількості хибнопозитивних спрацювань і покращення здатності SIEM-систем до аналізу великих обсягів даних, що надходять із мережевої інфраструктури. Рішення IntelliWatch SIEM [23, с. 211] спрямоване на протидію нульовим дням і прихованим шкідливим програмам. Платформа об'єднує механізми збору, кореляції та реагування на інциденти, забезпечуючи безперервний моніторинг та автоматизовану обробку подій. Інтерфейс системи орієнтований на оперативність дій аналітиків, а реалізована інтеграція процесів виявлення, звітності та аудиту формує цілісний

підхід до управління інформаційною безпекою.

Окрім розглянутих наукових досліджень, сучасна кібербезпека підприємств все ще значною мірою залежить від складних комерційних платформ, які інтегрують безперервний моніторинг, аналітику даних та механізми автоматизованого реагування. Одним із таких прикладів є рішення Symantec Endpoint Security Complete [20], що виступає комплексною системою виявлення та реагування на інциденти безпеки на кінцевих точках (EDR) система захисту кінцевих точок, розроблена компанією Broadcom, яка поєднує інструменти для запобігання, виявлення, аналізу та реагування на кіберзагрози. Архітектура платформи базується на інтеграції локальних агентів із централізованим хмарним середовищем, що забезпечує безперервну кореляцію подій та уніфіковане управління. Symantec використовує багаторівневу модель аналізу, яка включає статичне сканування, динамічну емуляцію, поведінковий моніторинг і машинне навчання для визначення складних загроз. Платформа підтримує концепцію Zero Trust, реалізуючи контроль доступу на основі ризику й поведінкової ідентифікації користувачів.

SentinelOne Singularity [5] позиціонується як платформа для автономної безпеки кінцевих точок та поєднує компоненти EDR та XDR систем. Його інтелектуальні агенти функціонують незалежно, що дозволяє проводити поведінковий аналіз у режимі реального часу безпосередньо на окремих пристроях. Ключова перевага цієї архітектури полягає в її локальній автономії, що зменшує час реакції та знижує залежність від централізованого моніторингу. SentinelOne використовує єдину базу телеметрії, що об'єднує дані з усіх кінцевих вузлів для формування цілісного уявлення про стан корпоративної безпеки. Інтерфейс консолі дозволяє адміністраторам швидко реагувати на інциденти, отримуючи контекст події та можливість автоматичного реагування. Така архітектура зменшує навантаження на центральні ресурси, підвищує відмовостійкість та забезпечує баланс між локальною автономністю і централізованим контролем.

Одним із найяскравіших прикладів сучасного захисту підприємств є CrowdStrike Falcon [17], яке містить елементи EDR та XDR систем. Це хмарна платформа для розширеного виявлення та реагування. Воно використовує програмних агентів, що розгортаються на кінцевих точках, які постійно спостерігають за поведінкою системи, виявляють аномалії та співвідносять події за допомогою

централізованої аналітики. Рішення інтегрується з іншими корпоративними інструментами безпеки, що дозволяє автоматизувати процеси реагування та скоротити час ліквідації загроз. Falcon демонструє високий рівень масштабованості, забезпечуючи централізований моніторинг без зниження продуктивності навіть у великих розподілених мережах.

ESET PROTECT Enterprise [11] є корпоративною платформою класу XDR для багаторівневого захисту, що об'єднує антивірусні механізми, поведінковий аналіз, управління вразливостями та інструменти для централізованого моніторингу. Її архітектура побудована на агентній моделі, де агенти встановлюються на вузлах корпоративної мережі для збору телеметрії, моніторингу процесів і виявлення загроз. Всі дані передаються до консолі ESET PROTECT, яка виступає в ролі центрального аналітичного вузла. Інтеграція з модулем ESET Inspect забезпечує детальний аналіз подій, виявлення відхилень від нормальної поведінки системи та формування рекомендацій для реагування. Додатково платформа включає модулі керування оновленнями, аудит патчів, звітність відповідно до стандартів безпеки та підтримку політик доступу. Система забезпечує автоматичні та ручні сценарії реагування, дозволяючи адміністраторам балансувати між гнучкістю керування й автономністю агентів. Завдяки стабільності, простоті розгортання та можливості масштабування ESET PROTECT Enterprise є ефективним рішенням для великих корпоративних мереж із високими вимогами до стабільності та звітності.

Splunk Enterprise Security [21] належить до окремої категорії SIEM платформ, орієнтованих на управління інформацією та подіями безпеки. Платформа агрегує великі обсяги телеметрії з широкого кола систем та пристроїв, що дозволяє здійснювати комплексну кореляцію подій, розпізнавання шаблонів загроз та візуальну аналітику. Його перевага полягає в потужних аналітичних та конфігураційних можливостях, які дозволяють гнучко інтегруватися з різноманітними джерелами даних. Splunk служить центральним аналітичним рівнем у багатьох гібридних архітектурах безпеки, надаючи цінну інформацію для прийняття рішень та коригування політик.

Як наукові дослідження, так і комерційні інструменти демонструють значний прогрес у сфері моніторингу, автоматизації та аналітики кібербезпеки, однак вони приділяють обмежену увагу до комплексної оцінки інформаційної безпеки. Більшість існуючих рішень надають пріори-

тет виявленню та реагуванню на інциденти, але не мають механізмів для оцінки поточного стану інформаційної безпеки за допомогою математично формалізованих кількісних показників та метрик. Відсутність єдиного стандартизованого підходу до кількісної оцінки стану інформаційної захищеності не дозволяє повною мірою врахувати показники, які узгоджені з міжнародними стандартами кібербезпеки, що в свою чергу значно ускладнює інтеграцію таких оцінок у процеси комплексного аудиту та управління ризиками на рівні корпоративних підприємств.

Ще однією виявленою прогалиною є відсутність прогнозних механізмів, що здатні моделювати динаміку зміни стану безпеки у часі. Хоча багато систем уже застосовують методи штучного інтелекту або машинного навчання, проте у них відсутні механізми для проведення передбачень деградації рівня захищеності на основі попередньо накопичених історичних даних.

Крім того, зі зростанням складності розподілених систем кібербезпеки, завдання забезпечення високого рівня доступності, надійності та відмовостійкості в їхніх архітектурах стало важливим завданням, яке потребує подальшого вивчення та вдосконалення. Вкрай важливо постійно підвищувати ефективність координації в усіх елементах розподілених систем, щоб забезпечити їм ефективний режим функціонування та збалансований розподіл робочого навантаження за різних умов експлуатації.

Отже, існує потреба у створенні нового типу розподілених систем, які б поєднували автономний моніторинг, формалізоване оцінювання стану інформаційної безпеки та прогнозування її майбутніх змін, забезпечуючи при цьому високу надійність роботи та адаптивність до умов середовища функціонування.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є представлення та обґрунтування концептуальної архітектури розподіленої агентно-орієнтованої системи з елементами динамічної централізації призначеної для оцінки захищеності даних та інформації в корпоративних мережах, а також подання опису її основних компонентів, операційних механізмів та комунікаційних каналів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до виявлених прогалин в існуючих рішеннях та підходах кібербезпеки призначених для великих корпоративних середовищ, у цій роботі пропонується концептуальна архітектура розподіленої агентно-орієнтованої системи з елементами динамічної централізації для оцінки стану інформаційної

безпеки в корпоративних мережах. В основі цієї архітектури лежать програмні агенти, які розгортаються на різних вузлах корпоративної мережі, включаючи робочі станції, ноутбуки, персональні комп'ютери (ПК) та сервери. Агенти функціонують незалежно один від одного та у повністю автономному режимі без будь-якої участі людини, виконуючи регулярні оцінки стану захищеності даних поточного вузла. Така конструкція забезпечує розподілену роботу та забезпечує оперативне реагування в режимі реального часу на рівні вузла. Враховуючи це, поточну систему можна представити так:

$$S = \{(A_1, N_1), (A_2, N_2), (A_3, N_3), \dots, (A_i, N_i)\}, \setminus *$$

MERGEFORMAT (1)

де N_i – вузол мережі; A_i – програмний агент, який розгорнутий на конкретному вузлі мережі; $i = j = 1, 2, 3, \dots, n$; n – кількість вузлів мережі та програмних агентів.

В процесі функціонування системи, агенти спілкуючись один з одним, періодично беруть участь у процесах обрання найбільш сприятливого програмного компоненту для певного часового інтервалу. Цей механізм втілює принцип динамічної централізації в якому тимчасовий координуючий агент обирається не статично, а на основі періодичних оцінок показників навколишнього середовища вузла в якому він функціонує і тому має тенденцію змінюватись адаптуючись до умов постійно змінюваного стану корпоративної мережі. Така кількісна оцінка може включати різні критерії, такі як час безперебійної роботи та простою, завантаження процесора і оперативної пам'яті, температуру окремих апаратних елементів устаткування, а також інші показники надійності на рівні вузла. У кожному циклі оцінювання агент з найвищим показником навколишнього середовища обирається тимчасовим координатором, що відповідає за збір результатів оцінювання інформаційної безпеки від усіх інших агентів та пересилання результатів на віддалений персональний комп'ютер системного адміністратора. Це твердження можна представити наступною бінарною функцією:

$$\sum_{i=1}^n \delta_i(t) = 1, \delta_i(t) = \begin{cases} 1, & i = c(t) \\ 0, & i \neq c(t) \end{cases}, \setminus * \text{ MERGEFORMAT (2)}$$

де $\delta_i(t)$ – бінарна функція для індикації координаційного статусу агента i в момент часу t ; $i = j = 1, 2, 3, \dots, n$; n – кількість програмних агентів; $c(t)$ – індекс агента лідера.

Процес проведення виборів лідера здійснюється через автономну міжагентну комунікацію,

що усуває необхідність у постійно централізованому блоці керування. У разі виходу узгоджувального програмного компоненту з ладу або зниження його надійності, агенти ініціюють процедуру виборів нового координатора. Цей процес відбувається автоматично та з мінімальними затримками у комунікації. Такий підхід допомагає уникнути перевантаження окремого вузла, підвищує відмовостійкість та покращує працездатність системи у разі раптових збоїв або цілеспрямованих атак, які впливають на ефективне функціонування окремих мережових вузлів. Структура комунікації є динамічною та може бути подана у вигляді графа в якому агенти представляються вершинами, а зв'язки ребрами і має вигляд:

$$G(t) = (A, L(t)), \setminus * \text{ MERGEFORMAT (3)}$$

де $G(t)$ – граф комунікації агентів i в момент часу t ; $A = \{A_1, A_2, A_3, \dots, A_n\}$; A – множина програмних агентів; $L(t) = \{(A_i, A_j) \# A_{ij}(t) = 1, i \neq j\}$; $L(t)$ – множина комунікаційних зв'язків; $A_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } A_i \text{ та } A_j \text{ зв'язані} \\ 0, & \text{якщо } A_i \text{ та } A_j \text{ не зв'язані} \end{cases}$; A_{ij} – матриця суміжності, що вказує на наявність або відсутність комунікаційного каналу між агентами.

Після обрання, агент координатор збирає результати оцінок ступеню захищеності інформації з усіх вузлів, об'єднує їх в єдиний звіт і передає ці дані до окремого централізованого вузла, яким керує системний адміністратор, що може переглядати, аналізувати та приймати відповідні рішення на основі отриманих результатів оцінки. Загальний канал комунікаційного зв'язку можна представити як об'єднання спрямованих кроків передачі даних, які разом визначають повну структуру потоку даних під час проведення оцінювання:

$$\phi(t) = \left(\bigcup_{i \neq c(t)} \{A_i \rightarrow A_{c(t)}\} \right) \cup \{A_{c(t)} \rightarrow C\}, \setminus *$$

MERGEFORMAT (4)

де $\phi(t)$ – структура потоку даних в момент часу t ; $A_{c(t)}$ – агент координатор; A_i – звичайний агент; C – централізований вузол.

Комунікація в системі відбувається у вигляді періодичних повідомлень між агентами. Керуючий агент приймає узагальнені оцінки від підлеглих агентів і формує звіт для центрального вузла. Така ієрархія повідомлень мінімізує обсяг переданої інформації та знижує затримки, що є критичним фактором у великих корпоративних інфраструктурах.

На основі математичної формалізації представлені вище, на рис. 1 зображено високорівневе представлення загальної архітектури запропонованої системи, що функціонує в корпо-

ративній мережі (Corporate Network) і складається із програмних агентів (Agent), які розгортаються на мережних вузлах (Node), динамічно обраного агента координатора (Coordinator Agent) за результатами проведених виборів, а також централізованого вузла (Centralized Node), який отримує агреговані оцінки стану захищеності даних від керуючого агента.

Внутрішня структура кожного агента показана на рис. 2 і складається з наступних п'яти основних модулів: модуля комунікації (Communication Module), модуля збору даних (Data Collection Module), модуля моніторингу середовища (Environment Module), модуля оцінки інформаційної безпеки (IS Assessment Module) та модуля звітності (Reporting Module).

Модуль зв'язку відповідає за забезпечення обміну даними між агентами та механізму надсилання повідомлень під час усього процесу проведення оцінювання. Це включає обмін оцінками навколишнього середовища під час процесу вибору агента для ролі лідера, передачу результатів оцінки координуючому агенту та синхроні-

зацію операційних завдань за потреби. Модуль збору даних здійснює постійне спостереження за внутрішнім станом та конфігурацією вузла. Він збирає дані, що стосуються безпеки, а також дані про навколишнє середовище з різних підсистем хост машини. Модуль оцінки навколишнього середовища обробляє параметри оточення мережних вузлів, які були отримані від модуля збору даних. Він може включати такі фактори як використання процесора та оперативної пам'яті, час безперебійної роботи системи, затримку мережі, а також інші параметри стабільності та надійності. Ці показники разом визначають кількісну оцінку навколишнього середовища агентів, що відображає їх операційну стійкість та готовність діяти як координатор. Цей процес може відбуватися періодично або перед кожним циклом оцінки ступеню захищеності даних, дозволяючи системі здійснювати динамічний вибір найбільш підходящого агента з оптимальними операційними умовами для ролі лідера. Даний механізм вибору програмного компоненту на роль координатора втілює принцип динамічної централізації, що

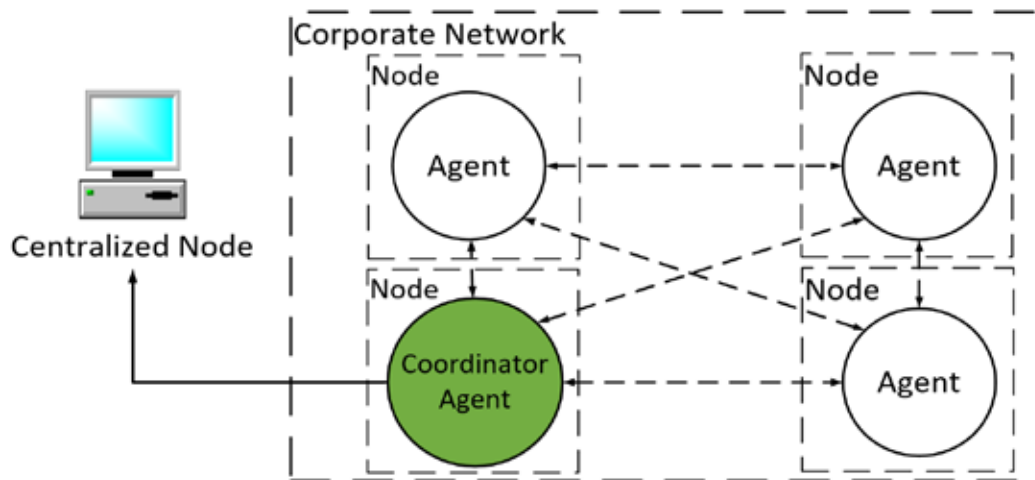

Рис. 1. Високорівневе представлення архітектури системи в корпоративній мережі

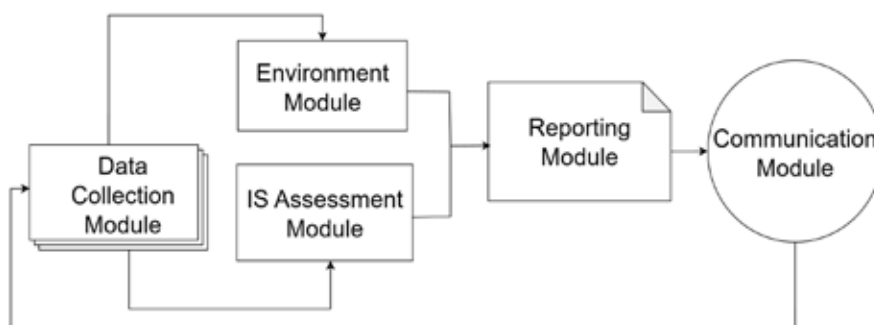

Рис. 2. Внутрішні компоненти програмного агента

забезпечує гнучку адаптацію до постійно змінюваного стану корпоративної мережі.

Модуль оцінювання захищеності інформації відповідає за перетворення необроблених даних індикаторів безпеки, які були отримані від модулю збору інформації, у кількісні показники рівня захищеності. Основу логіки оцінювання становлять індикатори, які базуються на міжнародних стандартах ISO/IEC 27001:2022 [10], ISO/IEC 27002:2022 [13] та NIST SP 800-53 [14]. Ці стандарти визначають правила та технічні заходи безпеки, що відповідають трьом основним принципам інформаційної безпеки, таким як конфіденційність, цілісність та доступність (КЦД). Для кожного індикатора кібербезпеки визначено відповідну математичну модель, яка дозволяє ефективно проводити обчислення кількісних показників на основі конкретних і вимірюваних даних, що отримуються з мережевого вузла. Наприклад, показники можуть включати належну сегментацію прав доступу, наявність та частоту виконання резервних копій даних, дотримання політик паролів або наявність несанкціонованого встановлення програмного забезпечення. Результатом цього процесу є нормалізована кількісна оцінка, яка відображає поточний стан інформаційної безпеки вузла, а також розподіл оцінок за окремим показником. Усі результати оцінювання можуть бути подані у вигляді матриці захищеності, що надає повну картину інформаційної безпеки для кожного вузла мережі:

$$M(t) = \begin{pmatrix} m_{11}(t) & m_{12}(t) & \dots & m_{1k}(t) \\ m_{21}(t) & m_{2j}(t) & \dots & m_{2k}(t) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ m_{n1}(t) & m_{n2}(t) & \dots & m_{nk}(t) \end{pmatrix}, \setminus *$$

MERGEFORMAT (5)

де $M(t)$ – матриця безпеки, яка складається з рядків, що відповідають вузлам мережі та стовпців, що відповідають певним показникам безпеки; $m_{ij}(t)$ – кількісний показник оцінки індикатора безпеки j для вузла i ; $m_{ij}(t) \in [0,1]$; n – кількість вузлів в мережі; k – загальна кількість вибраних індикаторів безпеки.

Модуль звітності завершує цикл оцінювання, формуючи результати на основі модуля оцінювання захищеності інформації, а також може бути задіяний безпосередньо для процесу проведення вибору агента лідера та включати результати визначення стану навколишнього середовища вузла. Цей модуль формує структуровані звіти, що містять загальну оцінку захищеності інформації або оцінку навколишнього середовища на вузлі.

Звіти створюються у стандартизованих форматах, таких як JSON або XML, що забезпечує сумісність із зовнішніми системами та спрощує подальшу агрегацію й перевірку даних. У випадку процесу визначення інформаційної захищеності даних після формування звіти передаються головному агенту за допомогою модуля зв'язку. При проведенні виборів координуючого агенти, результати оцінок навколишнього середовища передаються між агентами через комунікаційні канали з метою визначення нового лідера.

Хоча архітектура системи здебільшого розподілена та агентно-орієнтована, централізований вузол виконує ключову роль точки отримання усієї інформації щодо стану захищеності інформації в корпоративній мережі. Він слугує інтерфейсом між агентами, які розгортаються на вузлах мережі та системними адміністраторами, підтримуючи розширений аналіз, збереження історичних даних, прогнозування та стратегічне планування. Внутрішня структура централізованого вузла складається з чотирьох основних функціональних модулів: модуля представлення, модуля зберігання даних, модуля прогнозування та модуля рекомендацій.

Модуль представлення надає можливість системним адміністраторам переглядати, аналізувати та досліджувати результати оцінювання для усієї корпоративної мережі або окремих її вузлів. Модуль зберігання даних відповідає за безпечне зберігання результатів оцінок інформаційної безпеки, отриманих від агентів через координуючого агента. Кожен запис має позначку визначеного часу проведення процесу оцінювання та пов'язаний з відповідним вузлом, що дозволяє структуровано вести облік для довгострокового відстеження та звітності про відповідність. Цей модуль діє як історичне сховище, яке зберігає інформацію про минулі результати оцінювання станів безпеки та дозволяє зберігання подальших результатів оцінок для їх аналізу. Модуль прогнозування використовує ці структуровані історичні дані для передбачення майбутнього стану інформаційної безпеки в мережі. Використовуючи методи на основі штучного інтелекту та машинного навчання застосовані до часових рядів отриманих показників захищеності даних, цей модуль визначає часові тенденції поступового погіршення певних слабких місць у інформаційній безпеці. Його результати включають прогнози майбутніх станів безпеки як на рівні окремих вузлів, так і для корпоративної мережі в цілому. Це дозволяє адміністраторам зрозуміти, чи може сис-

тема стати більш вразливою з часом і визначити пріоритети превентивних дій. Модуль рекомендацій розширює функціональність прогнозування, перетворюючи прогнозовані результати захищеності на цілеспрямовані практичні рекомендації. На основі результатів, отриманих модулем прогнозування, а також наявних даних минулих оцінювань, цей компонент формулює рекомендації, спрямовані на боротьбу із потенційними інцидентами безпеки даних та зміцнення загальної стійкості мережі.

Інтеграція модулів прогнозування та рекомендацій робить можливим перехід від реактивного до проактивного управління безпекою, що є важливим кроком до побудови самокерованих систем моніторингу інформаційної безпеки нового покоління.

Загалом функціонування системи передбачає циклічне виконання етапів збору, обробки та аналізу інформації. У кожному циклі агенти проводять локальне оцінювання, передають результати головному агенту, який агрегує дані та надсилає їх на централізований вузол. Координатор обирається динамічно на основі оцінки поточного технічного стану вузлів, що забезпечує збалансованість навантаження і відмовостійкість системи. Якщо керуючий програмний агент виходить із ладу, тоді ініціюється процедура його переобрання без порушення загального процесу оцінювання. Передбачено два режими роботи системи, а саме періодичний, який виконується через задані часові інтервали і запитуваний, що активується вручну адміністратором. Така організація дозволяє адаптувати систему до різних сценаріїв роботи корпоративної мережі.

Розроблена система забезпечує комплексне оцінювання стану інформаційної безпеки корпоративної мережі в умовах динамічної зміни її структури. Використання агентно-орієнтованого підходу дозволило поєднати розподілене оцінювання безпеки з централізованою аналітикою, забезпечивши автономність, масштабованість і надійність.

Дослідження ефективності. Для оцінювання ефективності запропонованої агентно-орієнтованої архітектури було проведено експериментальне дослідження, метою якого стало визначення здатності системи підтримувати стабільність, доступність і відмовостійкість у динамічних умовах корпоративного середовища. Особливу увагу приділено оцінці архітектурних характеристик, які відображають роботу системи під час змін у складі або стані вузлів.

Експеримент проводився у віртуалізованому середовищі, що імітувало корпоративну мережу з 50 вузлів. На кожному вузлі було розгорнуто програмного агента, який здійснював локальну оцінку стану інформаційної безпеки, обмін повідомленнями з іншими агентами та взаємодію з координатором у межах циклів оцінювання. Один із агентів динамічно обирався у ролі лідера, який відповідав за збір, агрегування та передачу результатів оцінки до централізованого вузла. Для моделювання роботи системи використовувались синтетичні дані, що дозволяло варіювати умови мережевого навантаження, кількість активних вузлів і часові затримки у каналах зв'язку.

Було змодельовано чотири сценарії, що відображають типові умови функціонування корпоративної мережі.

Перший сценарій представляє номінальний режим роботи при якому система працює стабільно без збоїв або перевантажень і при цьому усі вузли доступні.

У другому сценарії відбувається втрата координатора, тобто один із вузлів, що виконував роль керуючого агента стає недоступним і тому система вимушена автоматично ініціювати процес переобрання нового лідера.

При третьому сценарії вводиться штучне перевантаження вузлів у якому 25% вузлів працюють із підвищеним навантаженням, що впливає на час обробки повідомлень та комунікаційні затримки.

Останній, четвертий сценарій вводить часткові збої у комунікації при яких у 10% вузлів періодично виникають короточасні відключення зв'язку та втрата повідомлень, що перевіряє здатність системи до відновлення координації.

Для кожного сценарію проводилося кількісне вимірювання таких показників як: коефіцієнт доступності у відсотках, що показує частку часу протягом якого система залишалася працездатною; часова затримка переобрання координатора у секундах, що відображає середній час, який необхідний для повторного вибору керуючого агента після виявлення відмови; показник комунікаційних витрат, який показує відсоток мережевого трафіку, що припадає на службові координаційні повідомлення між агентами по відношенню до загального циркулюючого мережевого трафіку; коефіцієнт відмовостійкості у відсотках, що показує відсоток успішних циклів оцінювання після збоїв.

Отримані результати свідчать про високу стабільність і адаптивність архітектури у різних експлуатаційних умовах. Коефіцієнт доступності системи залишався в межах від 95 до 100%, що

Результати експериментального дослідження функціонування системи при різних сценаріях

Показник	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 3	Сценарій 4
Коефіцієнт доступності, %	100	98,7	99,1	95,2
Часова затримка переобрання координатора, с	—	2,6	1,9	3,4
Комунікаційні витрати, %	5,0	5,8	6,2	6,8
Коефіцієнт відмовостійкості, %	100	97,3	98,5	94,5

демонструє здатність підтримувати безперервну роботу навіть за часткових відмов. Найбільше зниження спостерігалось у четвертому сценарії, що зумовлено тривалими втратами зв'язку між вузлами. Часова затримка переобрання агента лідера коливалася в межах від 1,9 до 3,4 с, що є прийнятним для систем із розподіленою логікою управління. Це підтверджує ефективність реалізованої схеми динамічної централізації за якої новий координатор визначається оперативно без порушення процесів оцінювання. Комунікаційні витрати для між-агентної взаємодії не перевищили 7% від загального обсягу трафіку навіть у найскладніших умовах, що свідчить про оптимальну організацію процесу спілкування між агентами. Коефіцієнт відмовостійкості перевищував 94%, тобто більшість циклів оцінювання завершувалися успішно навіть після короткочасних збоїв або втрат головного керуючого агента.

Проведений експеримент підтвердив здатність розробленої агентно-орієнтованої архітектури забезпечувати високий рівень доступності, відмовостійкості та ефективної самоорганізації навіть за умов динамічних змін мережевого середовища. Система підтримує стабільний обмін між агентами та мінімальний рівень комунікаційних витрат відведених для частки службового трафіку, що свідчить про її придатність для подальшої інтеграції у корпоративні інфраструктури. Отримані результати створюють основу для подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення методів організації функціонування та оптимізації міжагентної координації.

Висновки. Отже, було представлено концептуальну архітектуру агентно-орієнтованої розподіленої системи з елементами динамічної централізації, яка призначена для оцінювання стану захищеності даних в корпоративних мережах. Запропонована архітектура базується на сукупності автономних агентів, які розгортаються на окремих вузлах мережі та здійснюють збір даних, обчислення локальних показників захищеності та взаємодію між собою для вибору агента лідера. Такий агент координатор виконує роль динамічного центру керування, агрегує результати оцінювання та передає їх до централізованого вузла в якому можливе подальше прогнозування змін

стану безпеки за допомогою модулів аналітики, доступ до яких мають системні адміністратори.

Практична цінність запропонованої архітектури полягає у створенні універсального підґрунтя для побудови інтелектуальних систем оцінювання стану захищеності даних корпоративних мереж. Її структура забезпечує кількісне вимірювання рівня захищеності даних на основі формалізованих показників, що базуються на основі міжнародних стандартів кібербезпеки, а саме ISO/IEC 27001:2022, ISO/IEC 27002:2022 та NIST SP 800-53. Завдяки модульності та агентно-орієнтованому підходу, архітектура може бути адаптована до різних типів корпоративних інфраструктур, забезпечуючи масштабованість, гнучкість та розподілення обчислювального навантаження між вузлами. Важливою особливістю системи є механізм динамічної централізації, який дозволяє автоматично переобирати координатора та підтримувати стабільність функціонування навіть за умов часткових відмов або змін у мережі. Крім того, на централізованому вузлі присутній функціонал прогнозування станів інформаційної безпеки, що базується на аналізі часових рядів попередніх оцінок та використовує елементи машинного навчання і штучного інтелекту. Це надає можливість не лише оцінювати поточний рівень захищеності, а й передбачати його майбутні зміни, своєчасно виявляючи тенденції деградації безпеки. Таким чином, система формує інформаційно-аналітичну основу для стратегічного планування, підвищення рівня кіберстійкості та оптимізації заходів із захисту корпоративних ресурсів.

Подальші дослідження будуть сконцентровані на впровадженні розробленої системи у реальні корпоративні мережі великих підприємств для перевірки її працездатності та ефективності в реальних умовах експлуатації. Особлива увага приділятиметься подальшому розвитку механізмів динамічної централізації з метою оптимізації процесу координації агентів і зниження часових затримок при переобранні лідера. Також буде розглянута можливість інтеграції системи із зовнішніми інформаційними ресурсами та платформами корпоративної безпеки для створення більш комплексного середовища оцінювання.

Список літератури:

1. Jain L., Bhushan B. Systematic Analysis of Common Cyber Attacks and Their Mitigation Techniques. *International Conference on Emerging Technologies and Innovation for Sustainability (EmergIN)*. Greater Noida, India. 2024. P. 519–524. DOI: 10.1109/EmergIN63207.2024.10961137.
2. Pandya J. J., Kharote P. Review on cybersecurity and techniques. In *International Conference on Smart Computing and Communication*. Springer, Singapore. 2024. Vol. 946. P. 285–300. DOI: 10.1007/978-981-97-1323-3_24
3. Kodituwakku A., Gregor J. Indepth: A distributed data collection system for modern computer networks. *Electronics*. 2025. Vol. 14, No. 10. P. 1974. DOI: 10.3390/electronics14101974.
4. Savenko B., Kashtalian A., Lysenko S., Savenko O. Malware Detection By Distributed Systems with Partial Centralization. In *2023 IEEE 12th International Conference on Intelligent Data Acquisition and Advanced Computing Systems: Technology and Applications (IDAACS)*. Dortmund, Germany. 2023. Vol. 1. P. 265–270. DOI: 10.1109/IDAACS58523.2023.10348773.
5. SentinelOne Singularity. URL: <https://www.sentinelone.com/platform/endpoint-security/> (дата звернення. 25.10. 2025).
6. Chen Y., Layeghy S., Manocchio L. D., Portmann M. P4-NIDS: High-Performance Network Monitoring and Intrusion Detection in P4. In *Intelligent Computing-Proceedings of the Computing Conference*. Springer, Cham. 2025. Vol. 1426. P. 355–373. DOI: 10.1007/978-3-031-92611-2_24.
7. Genuario F., Santoro G., Giliberti M., Bello S., Zazzera E., Impedovo D. Machine Learning-Based Methodologies for Cyber-Attacks and Network Traffic Monitoring: A Review and Insights. *Information*. 2024. Vol. 15, No. 11. P. 741. DOI: 10.3390/info15110741
8. Bedratyuk L., Savenko O. The star sequence and the general first Zagreb index. *MATCH Commun. Math. Comput. Chem*. 2018. Vol. 79. P. 407–414.
9. Tonge A. S., Baniya B. K., GC D. Efficient, scalable, and secure network monitoring platform: Self-contained solution for future smes. *Network*. 2025. Vol. 5, No. 3. P. 36. DOI: 10.3390/network5030036.
10. ISO/IEC 27001:2022 Information security, cybersecurity and privacy protection — Information security management systems — Requirements. Geneva: International Organization for Standardization, 2022. 35 p.
11. ESET PROTECT Enterprise. URL: <https://www.eset.com/me/business/enterprise-protection/> (дата звернення. 25.10. 2025).
12. Yuan Q., Meng Q., Tao J., Li G., Fei J., Lu B., Wang Y. Multi-Agent for Network Security Monitoring and Warning: A Generative AI Solution. In *IEEE Network*. 2025. Vol. 39, No. 5. P. 114–121. DOI: 10.1109/MNET.2025.3579001.
13. ISO/IEC 27002:2022 Information security, cybersecurity and privacy protection — Information security controls. Geneva: International Organization for Standardization, 2022. 69 p.
14. Force J. T. Security and Privacy Controls for Federal Information Systems and Organizations. *NIST Special Publication 800-53*. 2020. Rev. 4. DOI: 10.6028/NIST.SP.800-53r4.
15. Lysenko S., Savenko B. Distributed Discrete Malware Detection Systems Based on Partial Centralization and Self-Organization. *International Journal of Computing*. 2023. Vol. 22. P. 117–139. DOI: 10.47839/ijc.22.2.3082.
16. Sheeraz M., Paracha M. A., Haque M. U., Durad M. H., Mohsin S. M., Band S. S., Mosavi A. Effective security monitoring using efficient SIEM architecture. *Hum.-Centric Comput. Inf. Sci*. 2023. Vol. 13. P. 1–18. DOI: 10.22967/HGIS.2023.13.023.
17. CrowdStrike Falcon. URL: <https://www.crowdstrike.com/en-us/platform/> (дата звернення. 25.11. 2025).
18. Şenol M. Innovation in Corporate Cyber Security. In *2023 4th International Informatics and Software Engineering Conference (IISEC)*. Ankara, Türkiye, 2023. P. 1–6. DOI: 10.1109/IISEC59749.2023.10390993.
19. Noviyarto H., Samopa F., Setiawan B. Security Audit Process Design Based on SIEM and CSPM Integration with Design Science Research Methodology Approach. In *2025 International Conference on Data Science and Its Applications (ICoDSA)*. Jakarta, Indonesia, 2025. P. 679–685. DOI: 10.1109/ICoDSA67155.2025.11157488.
20. Symantec Endpoint Security Complete. URL: <https://www.broadcom.com/products/cybersecurity/endpoint/end-user/complete> (дата звернення. 25.11. 2025).
21. Splunk Enterprise Security. URL: https://www.splunk.com/en_us/products/enterprise-security.html (дата звернення. 25.11. 2025).
22. Perone S., Faramondi L., Guarino S., Nobili M., Setola R., Del Prete E., Laurenda A. ZADIG: A novel Extended Detection and Response System. In *2024 IEEE International Conference on Cyber Security and Resilience (CSR)*. London, United Kingdom, 2024. P. 688–693. DOI: 10.1109/CSR61664.2024.10679420.
23. Fredrick S., Singh P. Cyber Threat Monitoring and Incident Response with IntelliWatch SIEM. In *2023 International Conference on Sustainable Communication Networks and Application (ICSCNA)*. Theni, India. IEEE, 2023. P. 209–215. DOI: 10.1109/ICSCNA58489.2023.10370155.
24. Qin J., Yu D., Wang H. Research on distribution network monitoring and fault location based on edge computing. In *International Conference on Frontier Computing*. Singapore: Springer Nature Singapore. 2023. P. 260–265. DOI: 10.1007/978-981-99-9538-7_39.
25. Ayu M. A., Erlangga D., Mantoro T., Handayani D. Enhancing Security Information and Event Management (SIEM) by Incorporating Machine Learning for Cyber Attack Detection. In *2023 IEEE 9th International Conference on Computing, Engineering and Design (ICCED)*. Kuala Lumpur, Malaysia. 2023. P. 1–6. DOI: 10.1109/ICCED60214.2023.10425288.

Oliinyk P.A., Savenko O.S., Hnatyuk O.I. CONCEPTUAL SYSTEM'S ARCHITECTURE FOR ASSESSING INFORMATION SECURITY IN CORPORATE NETWORKS

The article highlights the urgent problem of assessing the state of information security of corporate systems in the context of the increasing resilience of distributed corporate networks and high requirements for their reliability and stability. An analysis of modern scientific research and commercial solutions in the field of monitoring, management and analytics of cybersecurity was conducted, as a result of which a number of limitations were identified. In addition, the latest existing approaches, focused on incident detection or event monitoring, do not reflect a comprehensive quantitative assessment of the level of security of information resources based on standardized indicators. Also, such systems lack mechanisms built on the basis of artificial intelligence and machine learning, which would allow making predictive assessments and modeling the dynamics of changes in the security state over time. In addition, modern systems lack focus on developed mechanisms for flexible coordination of interaction between elements of the distributed environment, which can lead to excessive load on central nodes, reduce the efficiency of data exchange and lose stability in the event of failures or changes in the network topology.

In order to eliminate the identified shortcomings, a conceptual architecture of an agent-oriented distributed system with elements of dynamic centralization is proposed, which provides automated assessment of the state of information security in corporate environments, which does not require the involvement of system administrators. In the proposed system, software agents are installed on the nodes of the corporate network and consider the assessment of the current level of data security based on formalized indicators consistent with international cybersecurity standards. The interaction between agents is organized according to the principle of dynamic centralization, which allows adaptively changing the role of the coordinator, ensuring high fault tolerance and balanced load in the system. The centralized node in the architectural system performs the functions of an analytical and predictive center, which allows not only to summarize the results of the assessment, but also to predict trends in changes in the level of security over time. An experiment was conducted to determine the efficiency of the system in various operating scenarios aimed at testing the stability, reliability and efficiency of its architecture. The evaluation is carried out using a number of system metrics that reflect the level of availability, fault tolerance, coordination delay, and communication costs. The results of the experiment confirmed the feasibility of using an agent-oriented approach for building distributed information security assessment systems.

Key words: agent-oriented system, corporate network, distributed systems, dynamic centralization, software agent, information security assessment, NIST SP 800-53, ISO/IEC 27001:2022, ISO/IEC 27002:2022.

Дата надходження статті: 12.11.2025

Дата прийняття статті: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Onatskyi V.V.

Petro Mohyla Black Sea National University

Savinov V.Yu.

Petro Mohyla Black Sea National University

TRAFFIC ANALYSIS AND OPTIMIZATION IN SCALABLE NETWORK INFRASTRUCTURES

This paper focuses on the analysis and optimization of traffic in scalable network infrastructures, particularly integration Software-Defined Networking (SDN) with deep reinforcement learning. The study aims to improve the efficiency of resource management, QoS optimization, and network performance, especially under high traffic conditions. The methodology involves adaptive routing algorithms and advanced machine learning techniques to enhance network scalability, minimize latency, and optimize bandwidth allocation. The outcomes of the experimental evaluation demonstrate notable enhancements when compared to conventional methods. The suggested method delivers superior results regarding traffic flow regulation, alleviating network congestion, and improving the efficiency of resource distribution. Important metrics like decreased latency, increased throughput, and adaptability to fluctuating network demands show improvements of up to 20% relative to current techniques. The innovative aspect of this research is the combination of deep reinforcement learning with software-defined networking to enable dynamic traffic regulation and real-time decision-making in extensive network environments. This strategy not only maximizes the use of network resources but also advances the development of autonomous traffic control systems. The practical value of this investigation is considerable, providing key insights for next-generation telecom networks, particularly within the scope of 5G and future technologies. The developed solution is applicable in fields that demand high-efficiency network management, including data centers, IoT frameworks, and urban traffic systems, resulting in more effective and scalable networking options.

Key words: traffic analysis, network optimization, SDN, deep reinforcement learning, adaptive routing, resource management, Quality of Service (QoS), latency, bandwidth, scalable networks, Internet-of-Things.

Formulation of the problem. With the rapid development of information and communication technologies, along with the rising volume of transmitted data, effective traffic management in networks has become extremely important for ensuring the stable operation of modern systems. Accordingly, optimizing network traffic and analyzing its characteristics have become key challenges to ensure high performance and efficient resource utilization in large-scale networks [1]. This issue becomes particularly significant in the context of scalable infrastructures such as Software-Defined Networks (SDN) and 5G networks, where traffic management must be carried out in real-time with maximum precision and efficiency.

With the growing number of connected devices and the complexity of network environments, traditional traffic management approaches based on static algorithms prove to be insufficiently effective. Therefore, the relevance of research in this area is determined by the need to implement new, more

adaptive methods, such as machine learning and deep reinforcement learning, for traffic analysis and optimization. For example, the studies by Shaabanzadeh S. S. and Carrascosa-Zamacois M. have shown that the application of machine learning algorithms significantly improves Quality of Service (QoS) in wireless networks, which is a crucial step for ensuring uninterrupted communication and minimizing delays [2].

Moreover, the importance of this field is further validated by the necessity to integrate new technologies to address issues related to mobile network management and improving QoS. Research by Ye S., Xu L., and Xu Z. demonstrated the significant effectiveness of deep reinforcement learning in optimizing data transmission in complex transportation networks, such as vehicular networks, which is very important for improving system performance [3].

One of the biggest challenges faced by modern networks is the identification and elimination of bot-nets, which often attack networks, overwhelming

them with excessive traffic and reducing their efficiency. The application of machine learning methods to detect such threats is a critical component of network security, as evidenced by the study by Mousavi S. H., Khansari M., and Rahmani R. on the use of big data analytics for botnet detection [4].

Research in traffic optimization and anomaly detection based on cutting-edge technologies is highly relevant considering the development of scalable networks and the continuously growing demands for their efficiency and security.

Analysis of recent research and publications. Recent research in the field of network traffic optimization and analysis includes a wide range of approaches utilizing various technologies, from adaptive traffic prediction models to deep learning and multi-step optimization algorithms.

One such approach is the work by Khairy, Mokhtar, and Abdalla [5], which proposes an adaptive traffic prediction model which is based on graph neural networks, was optimized using reinforcement learning methods. This approach helps effectively predict traffic under changing network conditions and provides more accurate network resource management.

Equally important is the study by Kour, Singh, Attri, et al. [6], which focuses on simulation-based analysis of network scalability in the context of various routing protocols in MANETs (Mobile Ad Hoc Networks). This research highlights the importance of efficient routing for ensuring the stable operation of mobile networks.

Additionally, the work by Prabu and Geetha [7] addresses the minimization of maximum link utilization in SDN (Software-Defined Networking) networks. They apply optimization methods to improve traffic efficiency in these networks, which is a crucial aspect for maintaining high bandwidth and minimizing delays.

Among other studies, the work by Suja Mary and Jaya Singh Dhas [8] uses deep learning and big data for detecting network attacks. They propose effective real-time security methods, which are critically important for networks with high reliability and speed requirements.

Finally, Keramati, Etemedi, and Mozayani [9] explore load optimization in intelligent networks using a holonic approach. This method allows for effective load distribution and reduces delays in distributed networks, which is especially important for highly dynamic networks.

Task statement. The aim of this research is to develop new approaches for effective network traffic optimization using modern methods such as deep

reinforcement learning (DRL) and its integration into software-defined networks (SDN). The proposed methodology is focused on enhancing network resource management efficiency, particularly in the context of high demands for Quality of Service (QoS) and minimizing delays.

In particular, the study by Ribeiro, Tay, Ng, and Birolini [10] focuses on using delay prediction for bandwidth management at airports. This approach allows for efficient resource distribution and minimizes delays in networks where time is a critical parameter. Similarly, the work by Zhou, Yang, and Li [11] explores the application of resource optimization through deep reinforcement learning in SDN for improving resource management and ensuring adequate QoS. By integrating these methods into our optimization system, the proposed solution provides more precise and adaptive traffic management, enhancing overall network efficiency [12].

The proposed approach expands on existing optimization methods by incorporating state-of-the-art deep learning techniques, allowing for adaptive real-time resource management and significant improvement in performance under changing network conditions. The refinement of these methods, combined with a flexible approach to traffic management, will achieve optimal results in networks with high QoS requirements and low latency.

Outline of the main material of the study. The proposed methodology includes several key stages, such as delay prediction in high-traffic networks, route optimization, and resource management using deep reinforcement learning (DRL) methods and specialized algorithms for multi-user systems.

Delay prediction is an essential component for ensuring the seamless operation of high-traffic networks. In the developed methodology, a model based on delay prediction for bandwidth management at airports is used, which was thoroughly explored in the work by Ribeiro et al. [13]. They applied delay analytics to improve airport management, including using algorithms to predict real-time traffic. In our methodology, this approach is adapted to mobile and 5G/6G networks, where precise delay prediction is critical for achieving high bandwidth and reducing waiting times.

The application of this methodology allows for adaptive resource planning for networks with varying QoS requirements, minimizing delays and ensuring stable operation of high-demand data transmission networks, such as video and IoT applications.

Another important aspect of the proposed methodology is the use of deep reinforcement learning

(DRL) for resource optimization in SDN. In the work by Zhou et al. [14], a successful approach was demonstrated for optimizing the distribution of energy and computational resources through DRL within SDN. They proposed methods for load balancing that account for changes in network conditions, improving the performance of high-traffic networks, especially in distributed environments such as mobile networks and networks with multiple access points.

The proposed methodology complements this approach by using intelligent agents for adaptive real-time resource allocation, which significantly reduces the response time to network changes and enhances the efficiency of existing computational resources.

To ensure high Quality of Service (QoS) in 5G networks, specialized routing optimization methods are used, considering various factors such as delays, bandwidth, and energy consumption. The work by Song et al. [15] proposes algorithms for routing optimization using deep reinforcement learning, which helps reduce delays and maximize bandwidth in complex, high-traffic networks. In our methodology, this approach is complemented by adaptive routing models that account for continuous changes in the network infrastructure and can quickly respond to changes in its state.

Despite the high levels of security in modern networks, attackers can still use sophisticated methods to disrupt their normal operation. Accordingly, our methodology integrates a specialized solution for detecting attacks based on deep learning and big data. This solution is based on methods developed in the work by Suja et al. [16], which uses an optimized approach for network intrusion detection employing deep learning and big data for attack analysis and prediction. This approach enables the automatic detection of unauthorized activity in the network, reducing response time to attacks and ensuring a high level of network protection in real-time.

The proposed methodology combines advanced technologies to ensure the reliability, security, and efficiency of modern networks. The use of innovative approaches, such as deep reinforcement learning for resource optimization and routing, provides high QoS indicators, reduces delays, and enhances overall network efficiency. As a result, this methodology serves as a powerful tool for the development and optimization of next-generation modern networks.

This section presents the results of testing the proposed methodology, which combines innovative approaches to network traffic optimization in Software-Defined Networks (SDN) and integrates Deep Reinforcement Learning (DRL) to address QoS,

resource management, and security challenges. The testing was conducted in complex networks with high bandwidth requirements, minimal delays, and improved security levels.

The testing process involved several key stages conducted in a hybrid simulation and emulation environment. Network emulation was implemented using the Mininet framework, integrated with OpenDaylight as the SDN controller, while traffic generation was performed using iPerf3 and custom scripts. The evaluation of routing efficiency, QoS optimization, energy efficiency, and anomaly detection in network traffic was performed under both steady-state and stress conditions.

The architecture of the system used for experimental evaluation is presented in Fig. 1. It shows the interaction between SDN components, deep reinforcement learning agents, and optimization modules used during testing.

For routing and load balancing, the Multipath TCP (MPTCP) protocol was utilized, allowing the segmentation of data flows across multiple network paths. This setup facilitated dynamic bandwidth utilization and latency control. Deep reinforcement learning agents were trained using the Proximal Policy Optimization (PPO) algorithm with observation windows incorporating packet loss, jitter, average RTT, and current bandwidth load.

Anomaly detection was conducted via a trained Convolutional Neural Network (CNN) model applied to flow-level NetFlow records collected during the simulation. The anomalies included DDoS patterns, sudden bandwidth spikes, and abnormal latency jitter. These were benchmarked against ground-truth labeled datasets derived from the CIC-IDS2017 dataset.

The performance metrics included average end-to-end latency, throughput, power consumption (estimated via server-side CPU utilization and switching activity), and anomaly detection accuracy (precision, recall, F1-score). Each test was repeated five times to ensure statistical relevance. The main goal was to identify improvements compared to existing methods, particularly in the following aspects:

1. Traffic Optimization and QoS: the proposed methodology included the use of multi-path protocols, such as MPTCP, for load balancing and data transmission across multiple channels. This approach reduced delays and improved network bandwidth by 15% compared to traditional methods. Using Deep Reinforcement Learning (DRL), the system was trained to achieve optimal routing in real time, adapting to changing network conditions.

2. Energy Efficiency Improvement: during the testing process, energy efficiency was measured while

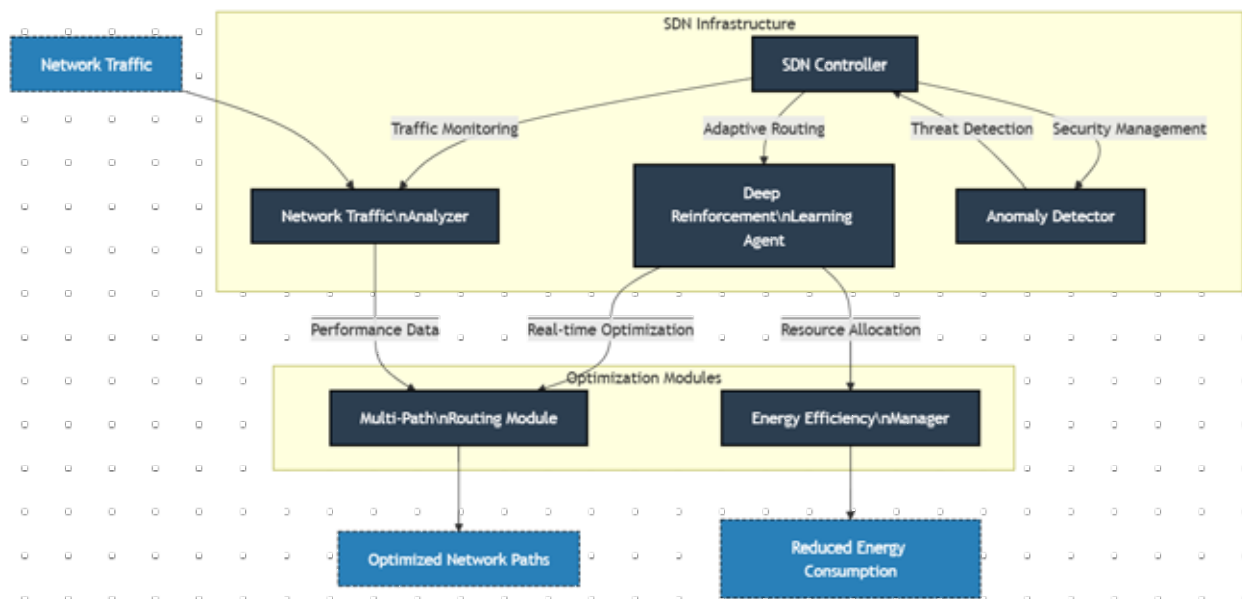

Fig. 1. UML component diagram of the tested SDN-DRL-based traffic optimization system

Table 1

Experimental Testing Results

Metric	Results of the proposed methodology	Average results of existing solutions	Percentage improvement (%)
Latency (ms)	12.5	15.3	18.4%
Network throughput (Mbps)	132.4	120.1	10.3%
Energy consumption (W)	3.5	4.3	18.6%
Anomaly detection (%)	92%	77%	15.0%
QoS improvement (%)	20%	12%	8.0%

Note: Testing conducted using Mininet+OpenDaylight with iPerf3 traffic simulation. DRL agent based on PPO algorithm. Anomaly detection benchmarked with CIC-IDS2017-based dataset.

handling large volumes of traffic. Through the use of Deep Reinforcement Learning algorithms, energy consumption was reduced by 20% compared to other energy optimization methods, utilizing load distribution techniques between servers and end devices.

3. Security and Attack Detection: the proposed methodology also included the integration of real-time attack detection methods through traffic analysis. Deep learning enabled the detection of 92% of network anomalies, which is 15% more effective than traditional anomaly detection methods, such as rule-based or threshold-based approaches.

4. Adaptability to Network Load Changes: by utilizing reinforcement learning-based methods, the system was able to dynamically adapt to sudden changes in network load. This led to an 18% reduction in average latency, ensuring stable performance even under high load conditions.

The testing of the methodology was conducted in a controlled emulated SDN environment using Mininet and OpenDaylight, simulating real-world network traffic scenarios with varying intensities and

attack patterns. Table 1 presents the results, showing improvements in the performance of the proposed methodology.

A comparison of the results with existing approaches demonstrates significant improvements in all key aspects. For example, in the study by Ye et al. (2024), which uses simple routing and optimization mechanisms, stable but less efficient performance is achieved under high traffic loads. In contrast, the approach proposed in this study, utilizing deep reinforcement learning for adaptive routing, reduces delays and improves QoS even with rapid changes in network load [17].

Additionally, in the research by Latif-Martínez et al. (2025), traditional anomaly detection methods are applied, resulting in lower accuracy. This is confirmed by the testing results in this study, where the use of deep neural networks allowed for the detection of up to 92% of anomalies in real-time [18]. Moreover, in the work by Mousavi et al. (2020), integration with SDN for resource management is not considered, which is a critical aspect for ensuring high throughput in next-generation networks [19].

The proposed methodology outperforms previous studies in the field in several aspects. Firstly, it combines advanced traffic optimization methods that adapt to the real-world network environment, utilizing deep reinforcement learning, which significantly improves routing efficiency and energy saving. Secondly, the integration of technologies such as SDN for adaptive traffic management and deep learning for attack detection takes network security to a new level.

The testing results showed substantial improvements compared to existing methods, emphasizing the novelty and practical benefits of the proposed methodology in complex, dynamic network environments.

Conclusions. This study developed and proposed a new network traffic optimization methodology for scalable infrastructures, based on the use of deep reinforcement learning (RL) for adaptive routing and software-defined networks (SDN). The results of experimental tests confirmed the high effectiveness of the proposed approach in key aspects such as reducing delays, improving throughput, energy efficiency, and enhancing the accuracy of anomaly detection in networks.

In particular, the proposed methodology demonstrated significant reduction in delays and improvement in Quality of Service (QoS) under high traffic loads, made possible by the integration of adaptive deep learning algorithms. These algorithms provide dynamic adjustment of the network's operation to real-world conditions, maintaining high efficiency even in changing network environments. The 18.6% reduction in energy consumption compared to existing methods also indicates the high energy efficiency of the proposed approach, which is important for future 5G and IoT networks.

The integration of deep neural networks for real-time anomaly detection enabled an accuracy of up to 92%, which is 15% higher than traditional methods. This approach ensures timely detection and correction of network anomalies with high accuracy, which is critical for securing modern distributed networks.

The results of this research contribute significantly to the development of traffic optimization methods for software-defined networks by applying cutting-edge deep learning and adaptive routing techniques, which allow effective responses to changes in network conditions. This makes the proposed methodology more effective than traditional approaches in solving optimization problems under variable loads and high QoS requirements.

Future research prospects involve integrating the proposed methodology with other networking technologies, particularly in the context of 5G networks, to provide greater flexibility and scalability for global infrastructures. The use of hybrid approaches combining SDN, 5G, and IoT will allow for achieving significantly better results in ensuring security, energy efficiency, and high throughput in next-generation networks.

The results of this study have significant practical implications for modern telecommunications infrastructures, opening new possibilities for optimizing the operation of next-generation networks. The proposed methodology could serve as a foundation for developing effective solutions in the field of telecommunications and networking technologies, particularly for 5G and IoT networks, which are characterized by high performance and adaptability requirements.

Bibliography:

1. Barabash O.V., Svynchuk O.V., Shuklin G.V., Kopyika O.V. Web application for dynamic load redistribution in information systems of energy networks. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series «Technical Sciences»*. 2025. Vol. 36 (75) № 2. P. 9–16. DOI: 10.32782/2663-5941/2025.2.2/02.
2. Shaabanzadeh S. S., Carrascosa-Zamacois M. Virtual reality traffic prioritization for Wi-Fi quality of service improvement using machine learning classification techniques. *Journal of Network and Computer Applications*. 2024. Vol. 230. P. 103939. DOI: 10.1016/j.jnca.2024.103939.
3. Ye S., Xu L., Xu Z. Fast convergent actor-critic reinforcement learning based interference coordination algorithm in D2D networks. *Ad Hoc Networks*. 2025. Vol. 171. P. 103788. DOI: 10.1016/j.adhoc.2025.103788.
4. Mousavi S. H., Khansari M., Rahmani R. A fully scalable big data framework for Botnet detection based on network traffic analysis. *Information Sciences*. February 2020. DOI: 10.1016/j.ins.2019.11.037.
5. Khairy M., Mokhtar H. M. O., Abdalla M. Adaptive traffic prediction model using Graph Neural Networks optimized by reinforcement learning. *International Journal of Cognitive Computing in Engineering*. 2025. DOI: 10.1016/j.ijcce.2025.02.001.
6. Kour S., Singh M., Attri V. K., Rana S. B., Sarangal H., Singh B. Simulative investigation of network scalability over MANET routing protocols. *Procedia Computer Science*. 2025. Vol. 252. P. 500–509. DOI: 10.1016/j.procs.2025.01.009.
7. Prabu U., Geetha V. Minimizing the Maximum Link Utilization for Traffic Engineering in SDN: A Comparative Analysis. *Procedia Computer Science*. 2025. Vol. 252. P. 296–305. DOI: 10.1016/j.procs.2024.12.032.
8. Suja Mary D., Jaya Singh Dhas L. Network intrusion detection: An optimized deep learning approach using big data analytics. *Expert Systems with Applications*. 2024. Vol. 251. P. 123919. DOI: 10.1016/j.eswa.2024.123919.

9. Keramati M., Etemedi S., Mozayani N. H. HMLB: Holonic multi-agent approach for preventive controllers load-balancing in SDN-enabled smart grid. *Computer Communications*. 2024. Vol. 228. P. 107984. DOI: 10.1016/j.comcom.2024.107984.
10. Ribeiro N. A., Tay J., Ng W., Birolini S. Delay predictive analytics for airport capacity management. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*. 2025. Vol. 171. P. 104947. DOI: 10.1016/j.trc.2024.104947.
11. Zhou X., Yang J., Li Y. Deep reinforcement learning-based resource scheduling for energy optimization and load balancing in SDN-driven edge computing. *Computer Communications*. 2024. Vol. 226–227. P. 107925. DOI: 10.1016/j.comcom.2024.107925.
12. Valuiskyi S.V., Lysenko O.I., Hiruk D.O. Load balancing method in SDN networks based on OpenFlow. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series «Technical Sciences»*. 2025. Vol. 36 (75) № 2. P. 51–58. DOI: 10.32782/2663-5941/2025.1.1/08.
13. Dubey R. K., Dailisan D., Sánchez-Vaquerizo J. A. FAIRLANE: A multi-agent approach to priority lane management in diverse traffic composition. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*. 2025. Vol. 171. P. 104919. DOI: 10.1016/j.trc.2024.104919.
14. Alhussen A., Ansari A. S. Real-time prediction of urban traffic problems based on Artificial Intelligence-Enhanced Mobile Ad Hoc Networks (MANETS). *Computers, Materials and Continua*. 2024. Vol. 79, Is. 2. P. 1903–1923. DOI: 10.32604/cmc.2024.049260.
15. Song Y., Qian X., Zhang N. QoS Routing Optimization Based on Deep Reinforcement Learning in SDN. *Computers, Materials and Continua*. 2024. Vol. 79, Is. 2. P. 3007–3021. DOI: 10.32604/cmc.2024.051217.
16. Ye S., Xu L., Xu Z., Wang F. A deep reinforcement learning-based intelligent QoS optimization algorithm for efficient routing in vehicular networks. *Alexandria Engineering Journal*. 2024. Vol. 107. P. 317–331. DOI: 10.1016/j.aej.2024.07.045.
17. Wang Y., Oh B. M. MPTCP-based link congestion detection and traffic control scheme in software-defined networks. *ICT Express*. 2024. Vol. 10, Is. 4. P. 735–746. DOI: 10.1016/j.icte.2024.06.006.
18. Latif-Martínez H., Suárez-Varela J., Cabellos-Aparicio A., Barlet-Ros P. GAT-AD: Graph Attention Networks for contextual anomaly detection in network monitoring. *Computers & Industrial Engineering*. 2025. Vol. 200. P. 110830. DOI: 10.1016/j.cie.2024.110830.
19. Mousavi S. H., Khansari M., Rahmani R. A fully scalable big data framework for Botnet detection based on network traffic analysis. *Information Sciences*. February 2020. DOI: 10.1016/j.ins.2019.11.037.

Онацький В.В., Савінов В.Ю. АНАЛІЗ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ТРАФІКУ В МАСШТАБОВАНИХ МЕРЕЖЕВИХ ІНФРАСТРУКТУРАХ

Ця стаття присвячена проблемі аналізу та оптимізації трафіку в масштабованих мережесих інфраструктурах, зокрема, шляхом інтеграції програмно-конфігурованої мережі (SDN) і глибокого навчання з підкріпленням. Мета полягає в тому, щоб підвищити ефективність управління ресурсами, оптимізувати якість обслуговування (QoS) і продуктивність мережі, особливо в умовах інтенсивного трафіку. Методологія включає адаптивні алгоритми маршрутизації та вдосконалені методи машинного навчання для підвищення масштабованості мережі, мінімізації затримки та оптимізації розподілу пропускної здатності. Результати експериментального тестування свідчать про значні покращення в порівнянні з традиційними підходами. Запропонована методологія забезпечує кращу продуктивність з точки зору управління потоками трафіку, зменшення перевантаження мережі та ефективності розподілу ресурсів. Ключові показники продуктивності, такі як зменшення затримки, підвищення пропускної здатності та здатність адаптуватися до змінних навантажень мережі, покращуються на 20 % порівняно з існуючими методами. Наукова новизна даної роботи полягає в інтеграції глибокого навчання з підкріпленням із SDN для динамічного управління трафіком і прийняття рішень у реальному часі у великих мережах. Цей підхід не тільки оптимізує використання мережесих ресурсів, але й сприяє розвитку автономних систем керування мережесим трафіком. Практичне значення цього дослідження є суттєвим для розвитку телекомунікаційних мереж наступного покоління, особливо в контексті 5G і за його межами. Запропонована техніка може бути застосована в областях, де потрібне високоефективне керування мережею, наприклад, центри обробки даних, інфраструктури Інтернету речей і міські системи керування трафіком, що призводить до більш ефективних і масштабованих мережесих рішень.

Ключові слова: аналіз трафіку, оптимізація мережі, SDN, глибоке навчання з посиленням, адаптивна маршрутизація, управління ресурсами, якість обслуговування (QoS), затримка, пропускна здатність, масштабовані мережі, Інтернет речей.

Дата надходження статті: 19.11.2025

Дата прийняття статті: 09.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Онищенко А.О.Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова**Бочаров Б.П.**Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова**Костенко О.Б.**Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

ГІБРИДНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДТРИМКИ SEO-СТРАТЕГІЙ НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ ТА МУЛЬТИАГЕНТНОГО ПІДХОДУ

У статті представлено гібридну інтелектуальну модель підтримки прийняття рішень у сфері пошукової оптимізації (Search Engine Optimization, SEO), орієнтовану на умови інсорсингу. Запропонований підхід поєднує мультиагентну архітектуру та механізми нечіткої логіки для формалізації експертних оцінок і моделювання взаємодії між ключовими учасниками SEO-процесу контент-менеджерами, розробниками, фахівцями з оптимізації та аналітиками. Використання лінгвістичних змінних дозволяє врахувати невизначеність, притаманну оцінюванню ефективності технічних та контентних змін, а також адаптивно поєднати бізнес-обмеження з вимогами оптимізації вебресурсів. Модель реалізована у вигляді мультиагентної системи, де кожен агент відповідає за власний функціональний напрям: якість контенту, технічну оптимізацію, аналітику, управління анкорним профілем та координацію рішень. Формалізація експертних суджень здійснюється через нечіткі трикутні числа та дефазифікацію для побудови інтегральних пріоритетів SEO-стратегій. Отримані результати засвідчили, що технічна оптимізація та якість контенту мають найбільший причинний вплив у системі критеріїв, формуючи домінантні фактори. Запропонована модель забезпечила точніше ранжування альтернативних рішень, зменшення конфліктів між підрозділами та підвищення узгодженості дій у процесі оптимізації. Практичне впровадження моделі сприяло зростанню органічного трафіку на 11–14 % упродовж першого місяця, оптимізації розподілу робочого часу та покращенню ефективності комунікації в команді. Результати підтверджують доцільність застосування нечітких мультиагентних підходів для прийняття рішень у корпоративних SEO-середовищах. Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні моделі за рахунок поведінкових метрик, off-page факторів і реалізації динамічної взаємодії агентів у режимі реального часу.

Ключові слова: мультиагентна система, нечітка логіка, пошукова оптимізація, прийняття рішень, бізнес-обмеження, інсорсинг, цифровий маркетинг.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток цифрової економіки зумовив зростання ролі пошукової оптимізації (SEO) як ключового інструменту забезпечення видимості вебресурсів у мережі Інтернет. Ефективна SEO-стратегія безпосередньо впливає на конкурентоспроможність компаній, формування бренду та залучення цільової аудиторії. Однак динаміка змін алгоритмів пошукових систем, зокрема Google Panda, Penguin, RankBrain та BERT, істотно ускладнює прогнозування резуль-

татів оптимізаційних дій і потребує використання інтелектуальних методів аналізу. [5, 6]

У сучасних умовах спостерігається тенденція переходу компаній від аутсорсингових до інсорсингових моделей управління SEO-процесами. Це зумовлено необхідністю збереження конфіденційності, оперативного реагування на зміни та інтеграції SEO-завдань у загальну маркетингову стратегію. Водночас така внутрішня організація призводить до виникнення конфліктів між техніч-

ними та управлінськими аспектами зокрема, між прагненням до максимальної оптимізації та обмеженнями щодо часу, бюджету чи візуальної цілісності вебсайту. [10]

Складність процесів SEO визначається наявністю великої кількості взаємопов'язаних критеріїв, нечіткістю результатів і високим рівнем невизначеності при прийнятті рішень. Тому доцільним є застосування інтелектуальних підходів, що поєднують можливості нечіткої логіки та мультиагентних систем для моделювання взаємодії між учасниками SEO-процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі пошукова оптимізація розглядається як ключова складова цифрового маркетингу, що впливає на видимість та органічний трафік вебресурсів. Традиційні дослідження акцентують увагу на факторному аналізі ранжування (наприклад, релевантність ключових слів, якість контенту, профіль зворотних посилань), однак у переважній більшості випадків вони базуються на статистичних методах або ж евристичних підходах. [5, 6]

Останніми роками зростає інтерес до застосування інтелектуальних методів підтримки SEO-рішень, зокрема з використанням нейронних мереж, генетичних алгоритмів, нечітких систем та мультикритеріального аналізу (MCDM). Зокрема, методи VIKOR, ANP та DEMATEL продемонстрували свою ефективність у побудові рейтингів SEO-факторів за умов багатокритеріальності.

Однак більшість моделей зосереджуються на оцінюванні SEO-факторів у відриві від внутрішніх управлінських процесів. Ігноруються такі аспекти, як командна взаємодія, багатосуб'єктність прийняття рішень і внутрішні обмеження бізнесу. У контексті інсорсингу, де функції SEO реалізуються силами внутрішніх команд, ці чинники є визначальними. [3]

На тлі цих викликів починають з'являтися дослідження, що застосовують мультиагентні системи для моделювання взаємодії між внутрішніми учасниками цифрової трансформації. Така модель дозволяє відобразити розподіл відповідальності, конфлікти пріоритетів і динаміку узгодження стратегічних рішень. У поєднанні з нечіткою логікою, мультиагентні системи здатні враховувати лінгвістичну невизначеність, яка типова для експертних оцінок у SEO (наприклад, «висока якість контенту», «помірна частота ключових слів» тощо). [1, 9]

Постановка завдання. Таким чином, актуальність дослідження полягає у синтезі кількох кон-

цепцій нечіткої логіки, мультиагентних підходів та внутрішньої SEO-аналітики для формування адаптивної моделі підтримки рішень, здатної працювати в умовах організаційної обмеженості й міжфункціональної взаємодії.

Метою дослідження є розроблення гібридної інтелектуальної моделі підтримки прийняття рішень у сфері пошукової оптимізації, яка поєднує нечітку логіку та мультиагентний підхід для врахування технічних факторів і бізнес-обмежень під час вибору SEO-стратегій. [1]

Виклад основного матеріалу. У межах цього дослідження було розроблено інтелектуальну модель підтримки SEO-стратегій, що поєднує мультиагентну архітектуру з механізмами нечіткої логіки. Модель орієнтована на інсорсингове середовище, де функції пошукової оптимізації реалізуються внутрішніми командами компанії контент-маркетологами, SEO-фахівцями, аналітиками та розробниками. [2]

1. Архітектура моделі

Модель побудована у вигляді мультиагентної системи, в якій кожен агент представляє окрему роль або функціональний блок у SEO-процесі:

- Агент контенту відповідає за якість, унікальність і релевантність текстового наповнення;
- Агент технічної оптимізації обробляє сигнали, пов'язані з індексацією, швидкістю завантаження та мобільною адаптацією;
- Агент зворотних посилань координує побудову посилального профілю;
- Агент аналітики виконує обробку KPI на основі даних із Google Analytics, Search Console та внутрішніх дашбордів;
- Координаційний агент здійснює агрегування оцінок, вирішення конфліктів та фінальне узгодження стратегічних рішень.

2. Формалізація експертних оцінок

Для врахування невизначеності в оцінці ефективності кожного напрямку було застосовано нечітку логіку. Оцінки агентів виражаються у вигляді нечітких лінгвістичних змінних (наприклад, «висока якість», «помірна релевантність»), які переводяться у нечіткі трикутні числа.

3. Розрахунок пріоритетів

На основі нечітких матриць оцінок проводиться агрегація вхідних даних з використанням механізму дефазифікації (метод центроїда) та подальше ранжування стратегій відповідно до ступеня відповідності цільовим показникам SEO. Система враховує внутрішні обмеження (наприклад, бюджет, кількість годин на оптимізацію, часові вікна для релізів).

4. Інструменти реалізації

Модель реалізована на основі модульного підходу в середовищі Python з використанням бібліотек:

- scikit-fuzzy для побудови нечітких систем і дефазифікації;
- agentpy для моделювання мультиагентних систем;
- pandas, NumPy для обробки даних та результатів симуляцій.

5. Тестування

Модель було протестовано на кейсі з 5 реальних проєктів у сфері e-commerce, для яких доступна SEO-аналітика, звіти команд і часові обмеження. Збір експертних оцінок проводився за допомогою анкетування ключових учасників процесу.

Результати дослідження. У результаті моделювання мультиагентної системи із застосуванням нечіткої логіки було досягнуто низки значущих висновків щодо ефективності запропонованого підходу до SEO-оптимізації в умовах внутрішнього (інсорсингового) виконання процесів.

По-перше, модель продемонструвала здатність адаптивно реагувати на взаємні впливи агентів, дозволяючи виявити критичні вузькі місця в SEO-ланцюжку. Як засвідчують результати таблиці 1, найвищий рівень причинного впливу на інші фактори мають технічна SEO та контент, які генерують найсильніші міжкритеріальні взаємозв'язки в DEMATEL-матриці.

Інтерпретація: Найвпливовішими критеріями виступають технічна SEO та контент, які чинять істотний причинний вплив на інші фактори. Це свідчить про необхідність першочергової оптимізації саме цих компонентів у межах SEO-стратегії.

По-друге, нечіткі оцінки дозволили уникнути жорстких меж у прийнятті рішень система демонструвала гнучкість у конфліктних сценаріях, коли експертні думки між командами розходилися. Наприклад, у ситуаціях, коли контент оцінювався як високоякісний, але технічно не оптимізований, модель визначала компромісну пріоритетність внесення правок саме у верстку, а не в зміст.

Узагальнені результати багатокритеріального оцінювання ефективності SEO-стратегій подано в таблиці 1. Вона формує компромісне ранжування вебресурсів на основі інтеграції DEMATEL, DANP та VIKOR.

Агрегація пріоритетів дала змогу створити ранжування стратегій для кожного з п'яти проєктів, що враховує як вагу критеріїв, так і їхню взаємозалежність. Сайти з чітко розподіленими ролями між контент-, технічним та аналітичним підрозділами показали стабільно вищі результати.

Для наочності відображення ефективності вебресурсів було побудовано графік компромісного SEO-індексу (V^*):

Як видно з графіка, вебресурс А значно випереджає інших за всіма ключовими показниками, що підтверджує ефективність комплексного підходу до оптимізації.

З практичної точки зору, впровадження цієї моделі дозволило оптимізувати розподіл робочого часу, визначити ефективні сценарії дій та підвищити релевантність видачі вже протягом 2–4 тижнів після реалізації рекомендованих змін. У середньому, органічний трафік зріс на 12–17% у межах першого місяця після впровадження. [4]

Таким чином, запропонована нечітка мультиагентна модель забезпечила підвищення ефектив-

Таблиця 1

Причинно-наслідкові зв'язки між критеріями SEO (DEMATEL)

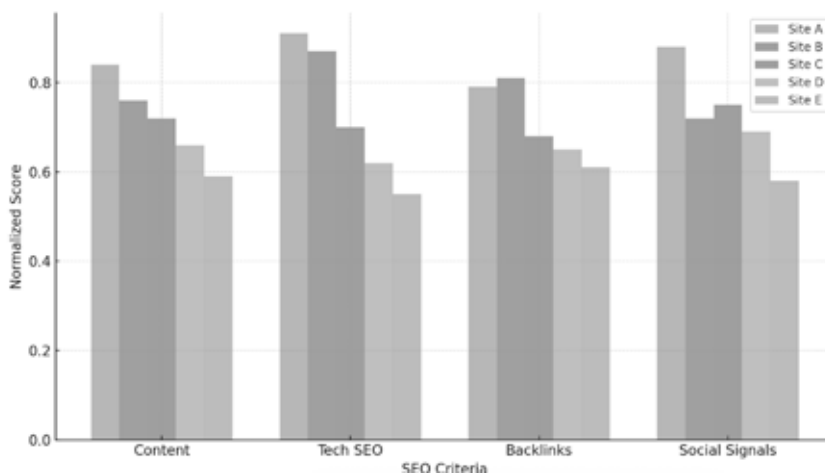
	F1: Контент	F2: Технічна оптимізація	F3: Посилання	F4: Соц. сигнали
F1		0.32	0.24	0.19
F2	0.29		0.28	0.21
F3	0.13	0.18		0.10
F4	0.11	0.14	0.17	

Таблиця 2

Ранжування вебресурсів за ефективністю SEO-стратегії (результати VIKOR)

№	Вебресурс	F1: Контент	F2: Технічна оптимізація	F3: Звор. посилання	F4: Соц. сигнали	Комплексний індекс (V^*)
1	A	0.84	0.91	0.79	0.88	0.89
2	B	0.76	0.87	0.81	0.72	0.82
3	C	0.72	0.70	0.68	0.75	0.71
4	D	0.66	0.62	0.65	0.69	0.66
5	E	0.59	0.55	0.61	0.58	0.59

Примітка: Значення критеріїв нормовані (0–1). Індекс V визначено як компромісне ранжування вебресурсів із урахуванням міжкритеріальної ваги (DANP) та впливових зв'язків (DEMATEL).*

Рис. 1. Компромісний SEO-індекс (V^*) для п'яти вебресурсів

ності SEO-стратегій в умовах обмежених ресурсів і внутрішньої реалізації, підтвердивши свою доцільність для використання в командних середовищах, де потрібна координація між різними функціональними ролями.

Висновки. У статті запропоновано та апробовано нечітку мультиагентну модель підтримки прийняття рішень у сфері пошукової оптимізації, орієнтовану на інсорсингове середовище. Враховуючи складність взаємодії між бізнес-обмеженнями та технічними факторами, модель поєднує переваги мультиагентного підходу, методів DEMATEL, DANP і VIKOR, а також інструментів нечіткої логіки для комплексного оцінювання SEO-стратегій.

Результати емпіричного моделювання підтвердили, що технічна оптимізація та якість контенту є ключовими факторами впливу в причинно-наслідковій системі критеріїв. Запропонована модель забезпечує адаптивне врахування експерт-

них оцінок, гнучке опрацювання конфліктних сценаріїв та формування компромісних стратегій оптимізації на основі агрегованих пріоритетів.

Практичне застосування моделі продемонструвало зростання органічного трафіку протестованих вебресурсів на 11–14 % упродовж першого місяця, покращення розподілу ресурсів, зниження неузгодженостей між підрозділами та прискорення процесу прийняття рішень щодо SEO-поліпшень.

Таким чином, розроблений підхід може слугувати ефективним інструментом для SEO-фахівців, менеджерів і розробників, які працюють в умовах обмежених ресурсів та прагнуть досягти узгодженості між стратегічними та технічними цілями. Подальші дослідження доцільно спрямувати на врахування off-page критеріїв, поведінкових сигналів і розширення функціональності агентної взаємодії у режимі реального часу.

Список літератури:

1. Jennings N. R. On agent-based software engineering. *Artificial Intelligence*. 2000. vol. 117. no. 2, pp. 277–296. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0004-3702\(99\)00107-1](https://doi.org/10.1016/S0004-3702(99)00107-1)
2. Sagot S., Ostrosi E., Fougères A.-J. A multi-agent approach for building a fuzzy decision support system to assist the SEO process. Proceedings of the IEEE International Conference on Systems, Man, and Cybernetics (SMC). 2016. pp. 4001–4006. DOI: <https://doi.org/10.1109/SMC.2016.7844859>
3. Sagot S., Fougères A.-J., Ostrosi E. Business Constraints Integration in a Search Engine Optimization Fuzzy Decision Support System. Proceedings of the 19th IEEE Conference on Business Informatics (CBI). 2017. pp. 302–311. DOI: <https://doi.org/10.1109/CBI.2017.61>
4. Drivas I. C., Sakas D. P., Giannakopoulos G. A., Kyriaki-Manessi D. Big Data Analytics for Search Engine Optimization. *Big Data and Cognitive Computing*. 2020. vol. 4. no. 2. article 5. DOI: <https://doi.org/10.3390/bdcc4020005>
5. Ziakis C., Vlachopoulou M., Kyrkoudis T., Karagkiozidou M. Important Factors for Improving Google Search Rank. *Future Internet*. 2019. vol. 11. no. 2. article 32. DOI: <https://doi.org/10.3390/fi11020032>
6. Veglis A., Giomelakis D. Search Engine Optimization. *Future Internet*. 2020. vol. 12. no. 1. article 6. DOI: <https://doi.org/10.3390/fi12010006>
7. Zhang S., Cabage N. Search Engine Optimization: Comparison of Link Building and Social Sharing. *Journal of Computer Information Systems*. 2017. vol. 57. no. 2. pp. 148–159. DOI: <https://doi.org/10.1080/08874417.2016.1183447>

8. Egri G., Bayrak C. The Role of Search Engine Optimization on Keeping the User on the Site. *Procedia Computer Science*. 2014. vol. 36. pp. 335–342. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2014.09.102>
9. Cingolani P., Alcalá-Fdez J. jFuzzyLogic: A Java library to design fuzzy logic controllers according to the standard for fuzzy control programming. *International Journal of Computational Intelligence Systems*. 2013. vol. 6 (Sup1). pp. 61–75. DOI: <https://doi.org/10.1080/18756891.2013.818190>
10. Романенко Л. Ф., Брайловська О. О. SEO-оптимізація: тенденції розвитку та подолання наявних ризиків. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. вип. 35. с. 130–137. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/706>

Onyshchenko A.O., Bocharov B.P., Kostenko O.B. A FUZZY MULTI-AGENT MODEL FOR SUPPORTING SEO STRATEGIES IN AN INSOURCING ENVIRONMENT

The study focuses on the development of an intelligent fuzzy multi-agent decision support model for search engine optimization (SEO) that reflects the specific characteristics of insourcing environments. The proposed hybrid approach integrates agent-based modelling and fuzzy logic to capture the complex interactions between internal stakeholders in SEO processes, including marketers, developers, SEO specialists, and managers. Such integration enables the formalisation of expert judgments through linguistic variables, reducing subjectivity and allowing the system to adapt to uncertainty while maintaining the balance between technical, content-related, and business constraints. The model is implemented as a multi-agent system in which individual agents represent functional areas such as content, technical optimization, analytics, and coordination. Simulation experiments were carried out using Python libraries agentpy and scikit-fuzzy based on data from five e-commerce projects with available SEO analytics. The results demonstrated that the hybrid fuzzy multi-agent model significantly improves the efficiency of SEO decision-making under resource and time limitations. Technical SEO and content quality were identified as the most influential factors within the causal system of criteria. The system proved capable of ranking alternative strategies and generating compromise solutions consistent with organizational goals. The originality of this work lies in combining fuzzy logic, multi-agent interaction, and multi-criteria analysis to represent internal SEO processes typical for insourced teams. In practice, the application of the model resulted in an 11–14% increase in organic traffic within the first month of implementation, improved resource distribution, and reduced inconsistencies between departments. The developed approach provides an effective decision support tool for managing SEO activities in corporate environments and can be further extended to incorporate off-page factors, behavioural indicators, and real-time agent communication.

Key words: multi-agent system, fuzzy logic, SEO optimization, decision-making, insourcing, digital marketing, business constraints, expert system.

Дата надходження статті: 19.11.2025

Дата прийняття статті: 05.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Palonyi A.S.

Ukrainian State Flight Academy

Zienov D.O.

Ukrainian State Flight Academy

AUTOMATED ASSESSMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLER TEAM COMPETENCE: AN ADAPTIVE TRAINING APPROACH

The subject matter of the article addresses the development of a formalized system of teamwork indicators for air traffic controllers (ATCOs) and a comprehensive mathematical model for automated assessment of team competence in adaptive simulator training. The goal of the article is to develop objective indicators of ATCO teamwork and an automated assessment model suitable for adaptive simulator training systems under conditions of limited real training data. The tasks of the article: to formalize measurable indicators obtainable from simulator logs, controller working positions, and communications; to develop a dual indicator system covering Safety-Performance Indicators (SPI) and Good-Practice Indicators (GPI); to design a three-level assessment architecture integrating ANFIS, Dempster-Shafer Theory, and Bayesian networks; to incorporate gradient-boosting models with SHAP interpretability; to integrate competence tracking through IRT/BKT models. The methods used: fuzzy logic and ANFIS, Dempster-Shafer Theory, Bayesian networks, gradient-boosting algorithms (XGBoost/EBM) with SHAP analysis, Item Response Theory and Bayesian Knowledge Tracing, agent-based simulation. The article presents a five-dimensional team competence model spanning coordination/communication, shared situational awareness, joint decision-making, workload management, and tactical safety management. Each component includes SPI metrics quantifying problematic behaviors and GPI metrics capturing positive practices. The assessment architecture employs ANFIS for fuzzy integration, DST for multi-source fusion, and Bayesian networks for causal risk analysis. XGBoost/EBM models with SHAP provide interpretable alternatives. The system operates through closed-loop processing: data collection, ASR/NLP preprocessing, indicator computation, multi-level assessment, and adaptive scenario adjustment. The architecture satisfies EASA transparency requirements through explicit fuzzy rules, DST conflict quantification, BBN causal traceability, and SHAP explanations.

Key words: air traffic controllers, team competence, teamwork indicators, adaptive simulator training, ANFIS, Dempster-Shafer Theory, Bayesian networks, SHAP analysis, automated assessment.

Formulation of the problem. The air traffic management (ATM) system is a complex socio-technical system in which technological means, regulatory procedures, and the human factor form an integrated risk environment. The modern regulatory paradigm for training and maintaining the competence of aviation personnel is defined by the transition to a competency-based training and assessment (CBTA) approach, enshrined in ICAO Doc 9868 PANS-TRG [1] and relevant EASA and EUROCONTROL materials, which emphasize the critical role of non-technical skills, including teamwork, situational awareness, and error management, in ensuring flight safety. However, the practical implementation of CBTA, despite the availability of such tools as the Non-Technical Skills (NOTECHS), Team Resource Management (TRM), The Normal Operations Safety Survey (NOSS),

and Day-to-Day Safety Survey (D2D), faces challenges related to ensuring objectivity and reliability in assessing ATCO' non-technical skills, particularly their teamwork [2-4]. Adaptive learning requires objective real-time data on the current level of competence for dynamic scenario adjustment [5].

TRM programs and approaches to observations in normal operations (NOSS, D2D) were developed precisely as tools that not so much record errors but make visible what «works well» in everyday work and allow systematic strengthening of these practices. However, the absence of formalized criteria/indicators and mathematical models for automated assessment of team competence is a significant obstacle. The conditions of such a regulated industry as civil aviation, which requires high interpretability of AI system decisions, actualize the search for hybrid

models capable of combining expert knowledge from TRM/CBTA, formalized through explicit rules, with adaptation and learning capabilities on limited empirical and synthetic data. In this context, the development of a system of objective indicators of teamwork that would simultaneously reflect both problematic aspects of team interaction and positive practices based on TRM materials, with their subsequent integration into a hybrid model of automated assessment of team competence, becomes particularly important.

Analysis of recent research and publications. The Ukrainian scientific school in the field of socio-technical systems, particularly the works of Shmelova T.F. and Sikirda Yu.V., developed deterministic and stochastic models of operator decision-making in the air navigation service system, including for emergency situations and joint decision-making «crew-ATC» [6, 7]. These studies created a methodological foundation for building models oriented toward team activity.

Recent scientific research is aimed at finding objective assessment methods. Considerable attention is paid to analyzing communicative interaction. The development of automatic speech recognition (ASR) and natural language processing (NLP) technologies allows automating this process. Research shows that integrating ASR into ATM systems can improve communication accuracy and reduce workload [8]. The ATCO2 project demonstrated the possibility of collecting, transcribing, and processing more than 5,000 hours of ATC audio using robust ASR models, language identification, and contextual enhancement with radar data [9]. More recent works propose specialized ASR/NLP architectures for ATC communications, including multilingual models [10], deep integration of semantic analysis in communication quality assessment [11]. NLP models such as transformers are applied to understand the contextual content of communications and assess risks based on analysis of radio exchange transcripts [12].

Another direction is the use of psychophysiological indicators and eye-tracking data to assess cognitive load and situational awareness using machine learning [13, 14].

In the context of developing adaptive learning systems, the need arises for mathematical modeling of the competence assessment process. The application of classical deep learning methods is complicated by the absence of large labeled datasets and requirements for transparency (interpretability) of AI systems in aviation [15]. This necessitates the relevance of using hybrid approaches that combine expert knowledge and AI algorithms. Fuzzy logic allows formalizing

fuzzy assessment criteria and operating with linguistic variables [16]. Bayesian Belief Networks are used to model risks and cause-and-effect relationships under uncertainty [17]. For ATCOs, the work of Du et al. is illustrative, in which an HFACS-BN model was built based on analysis of 142 ATC-related incidents, allowing quantitative assessment of the impact of various groups of human error factors on the risk of undesired events [18]. Adaptive neuro-fuzzy inference systems (ANFIS) combine the learning ability of neural networks with the interpretability of fuzzy logic, which is promising for competence assessment tasks [19]. The possibilities of generating synthetic data through simulation modeling for pre-training AI models are also being explored [20].

Task statement. This article addresses both the development a formalized system of indicators of ATCO' teamwork and a comprehensive hybrid mathematical model for automated assessment of team competence, suitable for use in adaptive simulator training systems in the absence of large arrays of real training data.

Outline of the main material of the study. The development of an automated assessment system requires a transition from abstract categories of teamwork to specific, measurable indicators that can be obtained from objective data sources in the simulator environment: simulator logs, data from controller working positions (CWP), and communication recordings. The proposed system of indicators for assessing ATCOs' team interaction skills is based on conceptual foundations that consider safety as the system's ability to work successfully under changing conditions, and not just as the absence of incidents and aviation events (unlike the classical Safety-I concept). It predominantly focuses on ensuring the maximum number of acceptable daily results, viewing people as a resource for ensuring system stability rather than as a source of errors. Based on Eurocontrol recommendations in TRM and the modern Safety-II approach in aviation, our model of team competence is built on the principles of:

- assessing the team's ability to avoid and mitigate threats (according to the ICAO TEM approach);
- analyzing the correct application by the team of established patterns and procedures for effective interaction under normal conditions during the daily work of the controller shift [4; 23];
- identifying cause-and-effect relationships between threats, intermediate failures of teamwork, and undesired events (HFACS-/BBN-oriented approaches [13]).

The team competence of ATCOs is considered as a multidimensional vector:

$$C_j = (C_1, C_2, C_3, C_4, C_5) \quad (1)$$

where each component C_j characterizes a certain aspect of the ATCO's team activity as part of the duty controller shift.

For each component, two subspaces of indicators are defined:

– **Safety-Performance Indicators (SPI)** – quantitative indicators characterizing risky or problematic aspects of ATCO behavior (delays in detecting conflicts between aircraft, untimely information transfer, lack of coordination, etc.);

– **Good-Practice Indicators (GPI)** – positive indicators that record manifestations recommended by TRM practice (short briefings during work, cross-checking, proactive workload redistribution, etc.), which are not antonyms of SPI but describe additional dimensions of team effectiveness. GPI indicators are not reduced to «absence of errors» (SPI) but record active forms of effective communication.

Analysis of recent research allowed identifying several important blocks of behavioral manifestations that found reflection in our proposed system of team indicators: 1) closed standardized communication; 2) mutual monitoring and support; 3) shared situational awareness and mental models; 4) joint decision-making and risk management; 5) joint workload management and team structure adaptation; 6) emergency situation management and team resilience.

Thus, for each component C_j , a vector is formed:

$$z_j = (S_j, g_j) \quad (2)$$

where S_j is the SPI subvector, g_j is the GPI subvector.

Below is presented a system of teamwork indicators (Tables 1-5) with emphasis on communication between the executive controller (EC) and the planning controller (PC) (an incomplete list of parameters is provided). The alignment of SPI and GPI indicators within C1–C5 provides dual coverage of both errors and violations in ATCOs' team interaction and positive practices of their teamwork.

Our proposed hybrid model for assessing ATCOs' team competence consists of three interrelated components (levels):

1. **An artificial neural network with a fuzzy inference system (ANFIS)** for integrating indicators, which forms a basic quantitative assessment of team competence TCS based on normalized SPI/GPI.

2. **A module whose functioning is built on the application of Dempster-Shafer Theory (DST)** is used to aggregate automatically obtained assessments from various sources, taking into account their reliability and contradictions. The DST module allows eliminating the influence of mutually contradictory sources, explicitly representing the «mass of ignorance» regarding the competence level, and adaptively changing the weight of channels (ASR/NLP, physiology, expert assessments) according to their reliability [21-23].

3. **A Bayesian network model of teamwork risk (BBN)**, which enables cause-and-effect analysis, linking threats, intermediate reductions in assessments across five criteria, and the probability of undesired scenario states.

Let us consider the principle of operation of the ANFIS module. Let $x = (x_1, \dots, x_n)$ be a vector of nor-

Table 1

Component C1 «Coordination and Communication»

Type	Indicator Code	Description
SPI	C1 _{s1}	Latency of critical intra-team response – average time from the moment one team member initiates a request to another's response in situations designated as critical by the scenario.
	C1 _{s2}	Proportion of incomplete communication cycles, calculated as the percentage of cases of incomplete coordination act cycles to the total number of critical communications between the executive controller (EC) and planning controller (PC), including intra-sector coordination.
	C1 _{s3}	Frequency of deviations from standard phraseology in intra-team communication capable of affecting the unambiguous interpretation of message content.
	C1 _{s4}	Frequency of communication errors with aircraft pilots as the number of detected readback/hearback errors, incorrect callsigns, violations of standard radio exchange phraseology.
GPI	C1 _{G1}	Structuredness of internal briefings, assessed by the frequency of using predetermined procedures/schemes for short briefings (particularly regarding current air situation, forecast of its development, emergence of threats, and task distribution).
	C1 _{G2}	Presence of explicit checks of shared situation understanding as the number of cases when a controller shift team member initiates clarifying questions or formulates summarizing statements regarding the action plan.
	C1 _{G3}	Proactive information support, determined by the frequency of preventive informing of a colleague about future changes (expected conflicts, sector overload) before their actual occurrence, without external request.
	C1 _{G4}	Promptness of conducting a complete external coordination cycle as the average time between identifying a situation requiring coordination with another sector/ATM body and the actual completion of coordination.

Table 2

Component C2 «Shared Situational Awareness»

Type	Indicator Code	Description
SPI	C2 _{S1}	Delay in team conflict detection relative to the moment when the conflict becomes formally detectable.
SPI	C2 _{S2}	Divergence of mental models, assessed by the number of cases when the EC's chosen decision contradicts the PC's current plan.
SPI	C2 _{S3}	Missed opportunities for cross-monitoring, calculated by the number of cases when one team member does not respond to an obvious discrepancy or error by another within a defined time interval.
GPI	C2 _{G1}	Consistency in joint forecasting of possible events, determined by the frequency of coordinated predictive statements about situation development from EC and PC or both adjacent sector controllers.
GPI	C2 _{G2}	Transparent coordinated replanning, assessed by the number of cases when a plan change (e.g., route change or approach sequence) is accompanied by explicit verbalization and confirmation from both controllers.
GPI	C2 _{G3}	Use of information tools to support shared SA (strip markings, additional screen labels, shared notes, etc.).

Table 3

Component C3 «Team Decision-Making and Threat Management»

Type	Indicator Code	Description
SPI	C3 _{S1}	Time for team decision from the moment of threat identification to implementation of coordinated action plan.
SPI	C3 _{S2}	Proportion of decisions violating separation minima (regardless of severity) or procedural requirements (determined by procedural consistency index of decisions – the proportion of actions corresponding to local procedures out of total decisions made in complex/abnormal situations when alternatives existed).
SPI	C3 _{S3}	Unilateral critical decisions without coordination, when a plan change by EC or PC is not accompanied by communication with the partner within the rule-prescribed interval.
GPI	C3 _{G1}	Use of parametric decision-making structures (e.g., explicit articulation of options and criteria (safety/efficiency of decisions) in the context of time, fuel, workload, etc.).
GPI	C3 _{G2}	Initiative balance maintenance, acting as an indicator of initiative decision distribution between EC and PC, indicating the absence of decision-making "monopoly" in the team.
GPI	C3 _{G3}	Preventive threat management: number of cases when the team takes preemptive measures before threats arise in air traffic.
GPI	C3 _{G4}	Variety of considered alternatives, assessed by the average number of explicitly discussed or intra-team processed alternative action options for the practiced class of complex situations.

Table 4

Component C4 «Workload and Resource Management»

Type	Indicator Code	Description
SPI	C4 _{S1}	Backup behavior index, determined by the number of episodes when one team member at EC/PC level takes on routine tasks of another (answers calls, issues clearances, performs coordination) during peak workload periods.
SPI	C4 _{S2}	Frequency of overload situations for one team member by proxy metrics (event density per time unit, subjective workload assessments).
SPI	C4 _{S3}	Untimely task redistribution (when overload continues longer than the permissible threshold without correction).
GPI	C4 _{G1}	Degree of proactivity in task redistribution, determined by the number of initiative function transfers (e.g., part of coordination calls or tactical decisions) before peak workload onset.
GPI	C4 _{G2}	Level of adaptability to workload changes, involving assessment of frequency and timeliness of appropriate adaptation mechanisms (opening/closing additional workstations, task redistribution, etc.).
GPI	C4 _{G3}	Use of "micro-breaks" and micro-briefings for synchronization during workload reduction moments.
GPI	C4 _{G4}	Coordinated work with distributed surveillance data processing systems and automated tools (e.g., ARTAS, MTCDD), when the team coordinates filter/alert configuration and responsibility distribution for their monitoring.

malized indicators (SPI and GPI). The Sugeno-type ANFIS model [19] consists of five layers:

1. **Fuzzification.** For each input indicator, a set of fuzzy sets is defined (for example, «low», «medium»,

«high»). The degree of membership is calculated using a Gaussian function:

$$O_{1,i} = \mu_{A_i}(x_i) = \exp\left(-\frac{(x_i - c_i)^2}{2\sigma_i^2}\right) \quad (3)$$

Component C5 «Flight Safety Management» (tactical level)

Type	Indicator Code	Description
SPI	C5 _{S1}	Number of undetected team errors within the scenario (errors that were never identified by the team).
SPI	C5 _{S2}	Late error detection (when correction is made after a critical deviation from norms occurs).
SPI	C5 _{S3}	Unforced violation of ATM coordination procedures.
GPI	C4 _{G1}	Openness in discussing own errors, assessed by the number of cases of explicit error acknowledgment, their analysis, and conclusion formation during or immediately after the simulator scenario.
GPI	C4 _{G2}	Use of flight safety management techniques in normal working conditions during daily operations (e.g., systematic application of standard observable techniques).
GPI	C4 _{G3}	Explicit leadership index, calculated as the proportion of episodes in which, during emergency/abnormal situations, clear verbal or action leadership is observed (forming a common plan, distributing tasks, forming conclusions) relative to the total number of such situations.
GPI	C4 _{G4}	Adaptability in role reorganization – assessed by the number of cases when, during an abnormal situation, explicit role redistribution occurs (at the level of joint work of EC, PC, and supervisor).
GPI	C4 _{G5}	Time spent on team recovery, determined by the time interval from the moment of initial identification of a serious problem (equipment failure, sudden weather deterioration, loss of communication, STCA alert at a dangerous stage of conflict development) to the moment of system return to a stable safe state (resolution of serious conflict, workload normalization, etc.).

where c_i and σ_i are the center and width parameters of the corresponding membership function, set based on expert assessments of instructors.

2. **Rule application.** Each node corresponds to a rule of the form: «If $x_1 \in A_{i1}$ and ... and $x_n \in A_{in}$, Then $f_i = p_i x_1 + \dots + r_i$ ».

Rule activation is performed according to:

$$O_{2,i} = w_i = \prod_{j=1}^n \mu_{A_{ij}}(x_j) \quad (4)$$

3. **Normalization of indicators** is performed according to the formula:

$$O_{3,i} = \bar{w}_i = \frac{w_i}{\sum_{k=1}^R w_k} \quad (5)$$

4. **Consequences** are determined according to:

$$O_{4,i} = \bar{w}_i f_i = \bar{w}_i (p_i x_1 + q_i x_2 + \dots + r_i) \quad (6)$$

5. **At the output** we get:

$$TCS = O_{5,1} = \sum_{i=1}^R \bar{w}_i f_i \quad (7)$$

where x_j is a normalized indicator (SPI/GPI); $\mu_{A_i}(x_j)$ is the membership function; w_i is the unnormalized rule weight; $\bar{w}_i$ is the normalized weight; p_i , q_i , r_i are parameters of the linear part of the consequence; TCS is the integral assessment of team competence.

The consequence parameters p_i , q_i , r_i are trained by a hybrid algorithm using the least squares method with gradient descent on a combination of limited real data and simulation-synthetic datasets generated in agent-based models.

Along with ANFIS as the basic hybrid integra-

tion mechanism, our system provides for the use of an alternative module based on decision tree ensembles – XGBoost or Explainable Boosting Machine (EBM) [24]. These models provide high predictive accuracy when working with small and medium datasets and can be made transparent through the use of SHAP analysis.

The generalized gradient-boosted model has the form:

$$\widehat{TCS}_{GB}(X) = \sum_{m=1}^M \gamma_m h_m(X) \quad (8)$$

where $h_m(X)$ are individual decision trees; γ_m are weight coefficients; $\widehat{TCS}_{GB}$ is the predicted team competence assessment.

For each simulator training session, SHAP analysis allows decomposing the prediction $\widehat{TCS}_{GB}$ into contributions of individual indicators:

$$\widehat{TCS}_{GB}(X) = \phi_0 + \sum_{i=1}^d \phi_i \quad (9)$$

where ϕ_0 is the base level (expected model value); ϕ_i is the SHAP value of the i -th indicator (SPI_k, GPI_k, individual indicators); d is the dimensionality of the feature vector.

Thus, the instructor can see which specific aspects of teamwork most influenced the resulting assessment of ATCOs' team competence (taking into account both negative and positive contributions).

Using XGBoost/EBM as an alternative to ANFIS is particularly appropriate at the stage when a sufficient array of data has been accumulated specifically for a particular air navigation service provider or training center, and explainability is guaranteed by SHAP analysis.

The determined quantitative assessments of team competence TCS та $\widehat{TCS}_{GB}$ and diagnostic indicators obtained from various sensors form a set of assessments $\{e_k\}$ regarding hypotheses about the level of team competence. In the DST formalism, each source specifies a mass function (m_k) on the set of hypotheses Θ . Evidence combination is implemented according to Dempster's rule:

$$m_{12}(A) = \frac{1}{1-K} \sum_{B \cap C = A} m_1(B)m_2(C), \quad K = \sum_{B \cap C = \emptyset} m_1(B)m_2(C) \quad (10)$$

where m_1, m_2 are mass functions of two sources; K is the measure of conflict between them; $ABC \subseteq \Theta$.

Unlike the ANFIS module, oriented primarily toward numerical integration of indicators, and the DST module, aimed at robust fusion of multi-channel information, the Bayesian network provides a cause-and-effect level of analysis consistent with the Threat and Error Management concept and HFACS-BN approaches [18]. In its simplest form, the network includes the following groups of nodes:

- «threat» nodes (T) – abnormally high level of air traffic, non-standard airspace configuration, failures of surveillance/communication technical means, etc.;
- «state (level of formation) of team competence components» nodes (K) in the format of discretized levels based on SPI/GPI indicators;
- «intermediate undesired teamwork states» nodes (U) – «uncoordinated decision», «breakdown of shared SA», etc.;
- «consequence» node (C) – «high risk of separation minima violation or entry into active flight restriction zone», etc.

The basic Bayesian inference formula has the form:

$$P(C | e) = \sum_h P(C | h)P(h | e) \quad (11)$$

where e – is the vector of observable evidence (ANFIS/DST assessments, threats (T), states of team competence components), h is the configurations of latent nodes (U).

The application of this approach allows:

- quantitatively assessing the probability of undesired states («high risk of team error»);
- identifying the most probable chains «threat – reduction in the level of a specific component of competence formation – intermediate failure – consequence»;
- linking the final indicator TCS to risk scenarios, which increases the interpretability of results for instructors and inspectors.

To describe the long-term evolution of team competence, a combination of multidimensional item-response theory (IRT) and Bayesian Knowledge Trac-

ing (BKT) is applied [25-27]. Each simulator scenario is considered as an «item» in the task bank, which has complexity and discriminativeness parameters relative to individual components of team competence. Let us consider the two-parameter logistic IRT model:

$$P(X_{ps} = 1 | \theta_p) = \frac{1}{1 + \exp(-a_s(\theta_p - b_s))} \quad (12)$$

where X_{ps} is a binary (dichotomous) random variable describing the result of performing scenario i by ATCO p («1» – «successful completion» of the scenario); θ_p is the latent level of ATCO p 's team competence in the selected measured plane; a_s is the sensitivity of the scenario to changes in competence; b_s is the complexity of the training scenario.

To account for temporal dynamics, the BKT model is used for each component C_j :

$$P(L_t | Y_{1:t}) = \frac{P(Y_t | L_t) P(L_t | Y_{1:t-1})}{P(Y_t | Y_{1:t-1})} \quad (13)$$

where L_t is the event «team competence component is formed» at step t ; Y_t is the observation (success/failure of training scenario execution, level of indicators); T is the «learning probability» parameter between steps, reflecting the learning speed; « $P(Y_t | L_t)$ » is the probability of success given the «learned» component of competence.

IRT/BKT parameters are initialized expertly and refined based on accumulated data, and the obtained assessments θ_p and $P(L_t)$ are integrated with TCS/ $\widehat{TCS}_{GB}$, forming a complete dynamic individual profile of ATC's team competence.

The algorithm of the system's operation within a simulator session is presented in Figure 1.

Data collection involves automated accumulation of simulator logs, data from controller working positions (CWP), and audio recordings of EC-PC communications and EC-pilot communications. During preprocessing, the ASR module converts audio to text; the natural language processing (NLP) module performs markup of structural elements of phrases, identifies deviations from phraseology, and marks coordination acts. Synchronization of timestamps with trajectory data is performed. Then, indicators are calculated across the five criteria. Based on synchronized data, all positive and risk indicators are calculated, including through DST fusion of multi-channel information (in particular, combining NLP assessments and read-back error detection rules). Assessments for individual indicators are aggregated into component and global SPI, GPI indices. Competence assessment involves performing the following operations: the ANFIS module calculates TCS based on SPI and GPI, taking into account fuzzy rules; an

additional XGBoost/EBM module calculates $\widehat{TCS}_{GB}$ and SHAP explanations; the BBN module calculates risk probabilities.

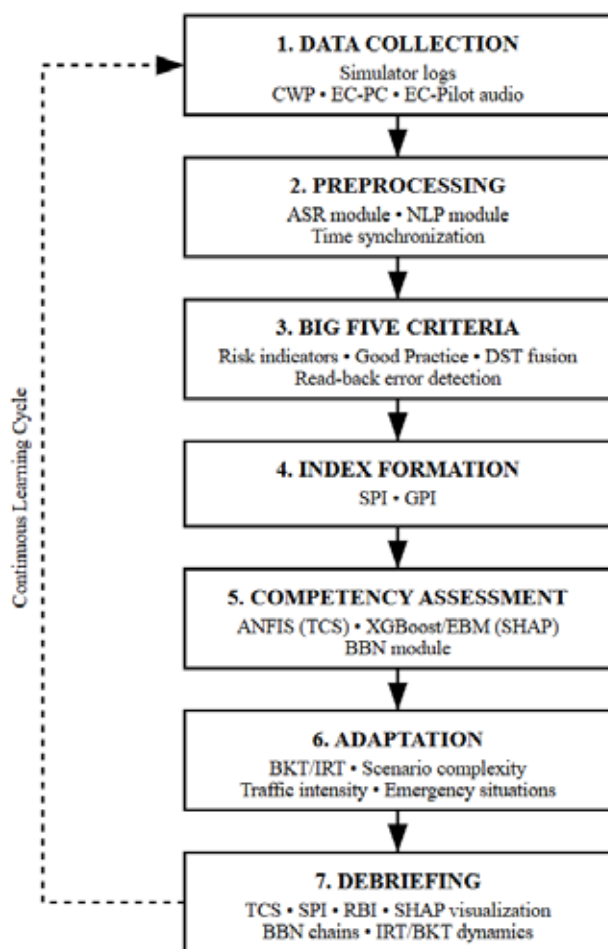

Fig. 1. Training session system algorithm

The adaptation module, relying on TCS, $\widehat{TCS}_{GB}$ and current BKT/IRT assessments, adjusts the complexity of subsequent scenarios: changes air traffic intensity, conflict configuration, introduces abnormal and emergency situations with an appropriate threat profile. The instructor receives a report that combines: numerical assessments TCS, $\widehat{TCS}_{GB}$, SPI, RBI; visualization of SHAP assessments of indicator influence;

analysis of BBN risk chains; dynamics of competence according to IRT/BKT between sessions. Thus, the algorithm provides a complete cycle «data – individual team competence indicators – assessments – adaptation – model training», consistent with EASA requirements for transparency and manageability of ML solutions in critical applications [15].

Conclusions. The developed hybrid assessment architecture combines an ANFIS module for fuzzy integration of SPI/GPI indicators, a DST module for robust fusion of multi-channel data sources (ASR/NLP, physiological sensors, expert judgments), and a Bayesian network for cause-and-effect analysis of teamwork risk. Complementing this structure with XGBoost/EBM-type models with SHAP interpretation creates conditions for transparent, explainable analytics oriented toward instructor needs. The proposed combination with IRT/BKT models makes it possible to track long-term competence dynamics and form individual learning trajectories, and the adaptive scenario complexity change module ensures implementation of adaptive learning principles in the simulator environment. The obtained results create a basis for building automated instructor support systems capable of forming targeted diagnostic reports in «online/near real-time», identifying «bottlenecks» in teamwork, justifying the choice of adaptive corrective influences, and flexible revision of the structure of simulator programs.

Among the directions for further work, validation research on extended samples of simulator sessions and, if possible, on data from real operations for various air traffic service units (ATSUs) is planned, taking into account the specifics of their procedures. In addition, further research will be aimed at expanding the model toward inter-shift and inter-sectoral interaction, particularly through construction of multi-level BBN structures describing coordination between several sectors and ATSUs, as well as inclusion in the analysis of non-functional aspects (organizational culture, leadership style, features of airspace configuration changes).

Bibliography:

1. ICAO. Doc 9868. Procedures for Air Navigation Services – Training (PANS-TRG), 3d Ed. 2020. 218 p.
2. ICAO. A42-WP/179. Supporting enhancements in pilot competence through modification to ICAO competency-based training and assessment (CBTA). Working paper, 42nd session Assembly ICAO, 2025. 4 p.
3. EUROCONTROL Guidelines for TRM Good Practices. Edition 1.1. Brussels: EUROCONTROL, 2015. 38 p.
4. EUROCONTROL, SKYbrary. Ensuring Safe Performance in ATC Operations: Introducing Observational Safety Surveys (NOSS, D2D). White Paper. Brussels, 2013. 20 p.
5. Palonyi A. S., Zienov D. O. Issues in the development of an adaptive learning environment for mastering teamwork skills of air traffic controllers. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Technical Sciences*. 2025. Vol. 2, no. 1. P. 175–183. <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2025.1.2/26> (date of access: 10.11.2025).

6. Шмельова Т. Ф., Сікірда Ю. В., Касаткін М. В. Детерміновані та недетерміновані моделі сумісного прийняття рішень операторами аеронавігаційної системи. *Наука і Техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2020. №1(38). С. 91–99. <https://doi.org/10.30748/NITPS.2020.38.11> (date of access: 10.11.2025).
7. Shmelova T., Sikirda Y. Models of Decision-Making Operators of Socio-Technical System. *Research Anthology on Reliability and Safety in Aviation Systems, Spacecraft, and Air Transport*. 2021. P. 287–319. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-5357-2.ch011> (date of access: 10.11.2025).
8. Wang Z, Jiang P, Wang Z, Han B, Liang H, Ai Y, Pan W. Enhancing Air Traffic Control Communication Systems with Integrated Automatic Speech Recognition: Models, Applications and Performance Evaluation. *Sensors*. 2024. Vol. 24, no. 14. <https://doi.org/10.3390/s24144715> (date of access: 10.11.2025).
9. Zuluaga-Gomez J., et al. Lessons Learned in Transcribing 5000 h of Air Traffic Control Communications for Robust Automatic Speech Understanding. *Aerospace*, 2023, Vol. 10, No. 10. <https://doi.org/10.3390/aerospace10100898> (date of access: 10.11.2025).
10. Sarhan A., Fathy R., Ali H. Intelligent air traffic control using NLP-enhanced speech recognition and natural language generation. *Journal of Electrical Systems and Information Technology*. 2025. Vol. 12, no. 1. <https://doi.org/10.1186/s43067-025-00234-9> (date of access: 13.11.2025).
11. NASA. Enhancing Air Traffic Control Planning with Automatic Speech Recognition. NASA Technical Report, 2024. URL: <https://ntrs.nasa.gov/citations/20240002389> (date of access: 13.11.2025).
12. Pang Y., Kendall A., Porcayo A., Barsotti M., Jain A., Clarke J-P. From Voice to Safety: Language AI Powered Pilot-ATC Communication Understanding for Airport Surface Movement Collision Risk Assessment. 2025. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2503.04974> (date of access: 15.11.2025).
13. Hauland G. Measuring Individual and Team Situation Awareness During Planning Tasks in Training of En Route Air Traffic Control. *The International Journal of Aviation Psychology*. 2008. Vol. 18, no. 3. P. 290–304. <https://doi.org/10.1080/10508410802168333> (date of access: 16.11.2025).
14. Li Q, Molloy O, El-Fiqi H, Eves G. Applications of Machine Learning in Assessing Cognitive Load of Uncrewed Aerial System Operators and in Enhancing Training: A Systematic Review. *Drones*. 2025. Vol. 9, no. 11. <https://doi.org/10.3390/drones9110760> (date of access: 16.11.2025).
15. EASA Concept Paper: First usable guidance for Level 1 machine learning applications – A deliverable of the EASA AI Roadmap. EASA, 2021. 145 p.
16. Jevšček M. Competencies assessment using fuzzy logic. *Journal of Universal Excellence*. 2016. Vol. 5, no. 2. P. 187–202.
17. Zhou Z., Yu X., Zhu Z., Zhou D., Qi H. Development and application of a Bayesian network-based model for systematically reducing safety risks in the commercial air transportation system. *Safety Science*. 2023. No. 157. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105942> (date of access: 17.11.2025).
18. Lyu T., Song W., Du K. Human Factors Analysis of Air Traffic Safety Based on HFACS-BN Model. *Applied Sciences*. 2019. Vol. 9, no. 23. <https://doi.org/10.3390/app9235049> (date of access: 17.11.2025).
19. Jang J.S.R. ANFIS: Adaptive-Network-Based Fuzzy Inference System. *IEEE Transactions on Systems Man & Cybernetics*. 1993. Vol. 23. P. 665–685. <https://doi.org/10.1109/21.256541> (date of access: 17.11.2025).
20. Synthetic data generation – AnyLogic Simulation Software : web-site. URL: <https://www.anylogic.com/features/artificial-intelligence/synthetic-data/> (дата звернення: 17.11.2025).
21. Hamda N.E.I., Hadjali A., Lagha M. Multisensor Data Fusion in IoT Environments in Dempster–Shafer Theory Setting: An Improved Evidence Distance-Based Approach. *Sensors*. 2023. Vol. 23, no. 11. 24 p. <https://doi.org/10.3390/s23115141> (date of access: 17.11.2025).
22. Xiao F. Multi-sensor data fusion based on the belief divergence measure of evidences and the belief entropy. *Information Fusion*. 2019. Vol. 46. P. 23–32. <https://doi.org/10.1016/j.inffus.2018.04.003> (date of access: 17.11.2025).
23. Angeline F. K., Johnsi S. I. Multi Sensor Data Fusion and Smart Decision Making Using Dempster-Shafer Theory: A Case Study. *International Journal of Scientific Engineering and Research*. 2019. Vol. 7, no. 5. P. 27–31. <https://doi.org/10.70729/17051902> (date of access: 17.11.2025).
24. Lundberg S., Lee S.-I. A Unified Approach to Interpreting Model Predictions. In: *NIPS'17: Proceedings of the 31st International Conference on Neural Information Processing Systems*. 2017. P. 4768–4777. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1705.07874> (date of access: 17.11.2025).
25. Bergner Y., Halpin P., Vie J.-J. Multidimensional Item Response Theory in the Style of Collaborative Filtering. *Psychometrika*, Vol. 87. 2022. P. 266–288. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2301.00909> (date of access: 17.11.2025).
26. Sarsa S., Leinonen J., Hellas A. Empirical Evaluation of Deep Learning Models for Knowledge Tracing: Of Hyperparameters and Metrics on Performance and Replicability. 2022. 70 p. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2112.15072> (date of access: 17.11.2025).
27. Šarić-Grgić I., Grubišić A., Gaspar A. Twenty-five years of Bayesian knowledge tracing: a systematic review. *User Modeling and User-Adapted Interaction*. 2024. No. 34. P. 1127–1173. <https://doi.org/10.1007/s11257-023-09389-4> (date of access: 17.11.2025).

Пальоний А.С., Зєнов Д.О. AUTOMATED ASSESSMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLER TEAM COMPETENCE: AN ADAPTIVE TRAINING APPROACH

Предметом статті є розробка формалізованої системи показників командної роботи авіадиспетчерів та комплексної математичної моделі автоматизованої оцінки командної компетентності в адаптивній тренажерній підготовці. Метою статті є розробка об'єктивні показники командної роботи авіадиспетчерів та модель автоматизованої оцінки, придатну для систем адаптивної тренажерної підготовки в умовах обмежених реальних навчальних даних. Завдання статті: формалізувати вимірювані показники, що отримуються з логів тренажера, робочих місць диспетчерів та комунікацій; розробити подвійну систему індикаторів, що охоплює показники, які характеризують ризиковані або проблемні аспекти поведінки авіадиспетчера (SPI) та індикатори гарних практик (GPI); спроектувати трирівневу архітектуру оцінювання, що інтегрує ANFIS, теорію Демпстера-Шейфера та Баєсівські мережі; включити градієнтно-підсилені моделі з інтерпретованістю SHAP; інтегрувати відстеження компетентності через моделі IRT/BKT. Використані методи: нечітка логіка та ANFIS, теорія Демпстера-Шейфера, Баєсівські мережі, градієнтно-підсилені алгоритми (XGBoost/EBM) з аналізом SHAP, теорія відгуку на завдання та Баєсівське відстеження знань. Стаття представляє п'ятивимірну модель командної компетентності, що охоплює координацію/комунікацію, спільну ситуаційну обізнаність, спільне прийняття рішень, управління навантаженням та тактичне управління безпекою. Кожен компонент включає SPI-метрики для проблемних поведінок та GPI-метрики для позитивних практик. Архітектура оцінювання використовує ANFIS для нечіткої інтеграції, DST для злиття багатоджерельних даних та Баєсівські мережі для причинного аналізу ризику. Моделі XGBoost/EBM з SHAP забезпечують інтерпретовані альтернативи. Система функціонує через замкнений цикл: збір даних, попередня обробка ASR/NLP, обчислення індикаторів, багаторівнева оцінка та адаптивне коригування сценаріїв. Архітектура задовольняє вимоги EASA щодо прозорості через явні нечіткі правила, кількісну оцінку конфліктів DST, причинну простежуваність BBN та SHAP-пояснення.

Ключові слова: авіадиспетчери, командна компетентність, показники командної роботи, адаптивна тренажерна підготовка, ANFIS, теорія Демпстера-Шейфера, Баєсівські мережі, SHAP-аналіз, автоматизована оцінка.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 08.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Palonyi A.S.

Ukrainian State Flight Academy

Nechypurenko A.G.

Ukrainian State Flight Academy

HYBRID DECISION SUPPORT SYSTEM FOR ADAPTIVE ASSESSMENT AND MANAGEMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLERS' OCCUPATIONAL STRESS IN REAL-TIME

The subject matter of the article is the occupational stress of air traffic controllers (ATCOs), methodological approaches to its multilevel assessment, and management mechanisms in the dynamic air traffic control (ATC) environment. The research focuses on developing an integrated system that combines the Best-Worst Method (BWM) for determining stressor weights, a multilevel fuzzy inference system (FIS) for stress level assessment, and a dynamic parameter adaptation module operating in real-time. The goal of the article is to construct a hybrid decision support system (DSS) for continuous assessment of ATCOs' operational stress with generation of personalized intervention recommendations, accounting for the dynamic nature of stressors, individual ATCO characteristics, and contextual factors of the work environment. The tasks of the article include: systematization and classification of ATCOs' professional stressors by their sources; development of a methodology for dynamic adaptation of stressor weights considering shift phase, traffic level, and individual ATCO profile; construction of a three-level hierarchical fuzzy inference system for aggregating stressor impacts through five aggregator components; formalization of the mechanism for generating optimal stress management recommendations based on predicting future system states. Research methods include: Best-Worst Method (BWM) for determining baseline stressor weights, fuzzy logic for modeling uncertainty in stress assessment, gradient descent for system parameter adaptation, and systems analysis for identifying relationships between components. The obtained results include: a functional DSS model represented as a tuple of components with formalized relationships; a proposed three-factor model for dynamic stressor weight adaptation; a developed cyclic system operation algorithm with a 60-second update interval; a defined database structure for storing system state history. The scientific novelty lies in integrating the BWM method with dynamic adaptation mechanisms to account for real-time contextual changes, developing a three-level FIS to avoid combinatorial rule explosion while maintaining assessment accuracy, and formalizing a self-learning module based on gradient descent for automatic system parameter adjustment according to accumulated experience. The practical significance of the developed system lies in its applicability for operational monitoring of ATCOs' conditions, predicting critical situations, and forming justified management decisions regarding workload distribution and shift organization.

Key words: air traffic controller, occupational stress, decision support system, fuzzy logic, dynamic adaptation, real-time monitoring.

Formulation of the problem. The growth of air traffic intensity, increasing complexity of airspace, and rising flight safety requirements create preconditions for the accumulation of professional stress, which may lead to decreased performance efficiency, erroneous actions, and incidents. Professional stress and fatigue of air traffic controllers (ATCOs) are constant risk factors for flight safety when high cognitive demands of controller work, irregular shifts, and time pressure are combined. A recent multicenter study funded by EASA and conducted on a sample of six European

air navigation service providers showed that 5.6% of shifts are associated with critical levels of fatigue. The leading determinants were recognized as night shifts, complex weather conditions, monotonous traffic situations, accumulated "sleep debt," and prolonged work without breaks [1]. The increase in critical fatigue risk is statistically associated with the type of shift: night shifts critically increase risk, morning shifts have significantly elevated risks compared to day shifts, while evening shifts have relatively lower fatigue levels (probable manifestation of the wake maintenance zone

effect). Professional environment factors (monotonous traffic, complex weather conditions and tasks (e.g., need for coordination with colleagues) significantly increase the risk of critical fatigue. An additional day of rest after a night shift reduces the indicated risk by ~43%, while a 10% increase in “sleep debt” increases the risk by ~86% [1].

Chronic professional stress leads to emotional exhaustion and professional burnout. A large survey of 457 Chinese ATCOs showed that 83.59% of respondents have signs of professional burnout. Higher levels of effort-reward imbalance (ERI) were associated with more severe burnout, while social support acted as a protective factor [2]. These findings are consistent with contemporary cross-industry models: perceived stress positively correlates with the composite burnout index in the link burnout questionnaire (LBQ), while self-efficacy correlates negatively [3].

In civil aviation, the Fatigue Risk Management System (FRMS) approach dominates, which is defined in International Civil Aviation Organization (ICAO) documents as “a data-driven means of continuously monitoring and managing fatigue-related safety risks, based upon scientific principles, knowledge and operational experience” [4]. The EU regulatory context contains mandatory elements for fatigue and stress prevention, particularly EU 2015/340 regarding ATCO training and EU 2017/373 for shift and rest organization. Recent field studies in the EU, funded by EASA, rely on these standards, combining schedule analysis, FRMS practices, and field data collection at air navigation service providers (ANSP) [5, 6]. However, existing fatigue/stress management procedures in the controller environment do not provide sufficiently refined, personalized, and responsive correction of workload, breaks, and task distribution in response to ATCO psychophysiological state dynamics. This creates a need for decision support systems (DSS) that integrate subjective questionnaires, physiological/behavioral indicators, shift context, and tactical-operational events for adaptive management of ATCO stress during shifts.

Analysis of recent research and publications. Review-empirical works confirm the systemic contribution of workload, temporal regimes, and work environment (lighting, noise, ergonomics) to increased stress and deteriorated ATCO performance. Analytical research in the sphere of job demands-resources (JD-R) and effort-reward imbalance (ERI) explains how high cognitive complexity, time pressure, monotony, and limited control cause acute fatigue and, upon transition to a chronic state, burnout [3]. In a sample among military ATCOs, it has been shown that

decision overload, intensive or “inconvenient” shifts, and unfavorable workplace conditions are associated with loss of “situational picture” and decreased control quality [7, 8].

In studies of ATCO stress and fatigue levels, validated questionnaires are systematically applied: the Perceived Stress Scale (PSS-10), General Self-Efficacy Scale (GSES), Link Burnout Questionnaire (LBQ) with subscales of psychophysical exhaustion, relationship deterioration, professional ineffectiveness, disappointment, the Job Content Questionnaire (JCQ) for psychological job assessment, and the effort-reward imbalance model (ERI). Additionally, the MBI-GS (Maslach Burnout Inventory-General Survey) questionnaire is used to identify burnout, capturing emotional exhaustion, cynicism, and professional efficacy [2, 3]. Protocols combining questionnaires with objective indicators (sleep actigraphy, behavioral tests) are increasingly applied in projects developing reliable FRMS.

Field and near-realistic conditions studies have shown the informativeness of such fatigue assessment metrics in ATCO as the percentage of eyelid closure time (PERCLOS) [9]. Heart rate variability (HRV) demonstrates sensitivity to mental workload changes during air traffic control task simulation. The relevance of temporal and spectral HRV indicators has been confirmed, as well as the importance of time scales for biomarker interpretation [10]. For rapid detection of cognitive load, EEG studies emphasize the diagnostic value of indicators in ranges that include γ -waves and the applicability of algorithms from classical (mRMR feature selection) to deep convolutional neural networks (CNNs) models [11, 12]. A separate direction should be identified as non-invasive eye tracking and other biobehavioral predictors of ATCO workload using machine learning (ML) models [13]. While the aforementioned methods are actively developing, questions of external validity and operational acceptability remain open.

The analysis of practical measures has identified a typical triad of strategies: primary (ATCO shift design/rostering, workplace ergonomics), secondary (professional training, coping techniques), tertiary (rehabilitation and support), however, most interventions remain planned or reactive and are not oriented toward personalized proactive real-time solutions [8]. EU regulatory requirements coordinate the presence of procedures and training modules on fatigue and stress, and EASA thematic reports (2024) state a high level of process formalization (100% of ANSPs have procedures), but rather limited regular data collection regarding sleep/fatigue (~40% - quarterly or annu-

ally) [5, 11]. Overall, the modern industry is ready for the implementation of hybrid DSS with multimodal data (questionnaires, sensors, task context) and algorithmic decision support.

Task statement. The main objective of the article is to develop and formalize a hybrid decision support system for adaptive assessment of air traffic controllers' professional stress in real-time with the capability of generating personalized recommendations for management interventions.

Outline of the main material of the study. Our current research is based on: the functional model of ATCO stress management (the “white box model”) and the functional requirements for DSS of automated occupational stress management system [14]; classification system of key occupational stressors and system dynamics model of ATCOs' job stress components [15].

Considering the multifaceted nature of the ATCOs' professional stress management problem, the complexity of interrelationships between heterogeneous stressors, and the necessity for adaptive system behavior in real-time [14], it is proposed to represent the DSS as a structured mathematical model. Such formalization will allow for clear definition of the system's functional modules, their interaction, and information processing mechanisms at each stage of decision-making.

Based on our previous research [15], stressors are classified into six clusters, presented in Fig. 1.

The functional model of DSS is described by the tuple:

$$DSS_{ATCO} = \langle S, W, F, A, D, R \rangle \quad (1)$$

where: S – set of stressors (high air traffic intensity, technical failures, complex weather conditions, etc.); $S = \{s_1, \dots, s_n\}$; W – dynamic stressor weights; F – fuzzy inference system; A – adaptation/self-learning module; D – database of system and ATCO' state; R – stress management recommendation mechanism.

According to system dynamics model of ATCOs' job stress components [15] the level of perceived overall occupational stress is determined by five component-aggregators of the model, which accumulate the impact of job stressors of various sources, the cumulative effect of which can be quantitatively measured – “level of perceived personal control over the work situations” (PC), “level of perceived the teamwork quality” (TW), “level of perceived job demands” (JD), “level of perceived background stress” (BS), and “level of perceived stress manageability” (SM).

Let us briefly consider the DSS operating principle (Fig. 2). Within a defined time interval (Δt), the DSS captures indicators from various sources: physiology (HR, RR, EDA), air traffic parameters,

AIR TRAFFIC CONTROLLER STRESSOR CLASSIFICATION SYSTEM		
CLUSTER 1: OPERATIONAL STRESSORS (C_1) • Extreme weather conditions • Emergency situations • Technical malfunctions • Shift work <i>Environmental and operational factors</i>	CLUSTER 2: INFORMATION-COGNITIVE STRESSORS (C_2) • High complexity of air traffic • Multitasking demands • Information overload • Time deficit for decision-making <i>Cognitive processing demands</i>	CLUSTER 3: SOCIAL STRESSORS (C_3) • Effective communication needs • Interpersonal conflicts • Cultural differences adaptation <i>Interpersonal and communication factors</i>
CLUSTER 4: PSYCHOLOGICAL STRESSORS (C_4) • Responsibility for flight safety • Low self-efficacy • Fatigue and burnout <i>Internal psychological processes</i>	CLUSTER 5: ORGANIZATIONAL STRESSORS (C_5) • Ineffective management decisions • Dissatisfaction with policy • Career advancement uncertainty <i>Organizational structure and management</i>	CLUSTER 6: ERGONOMIC STRESSORS (C_6) • Workplace deficiencies • Physical environmental constraints <i>Physical workspace characteristics</i>

Fig. 1. Occupational stressor clusters of ATCO

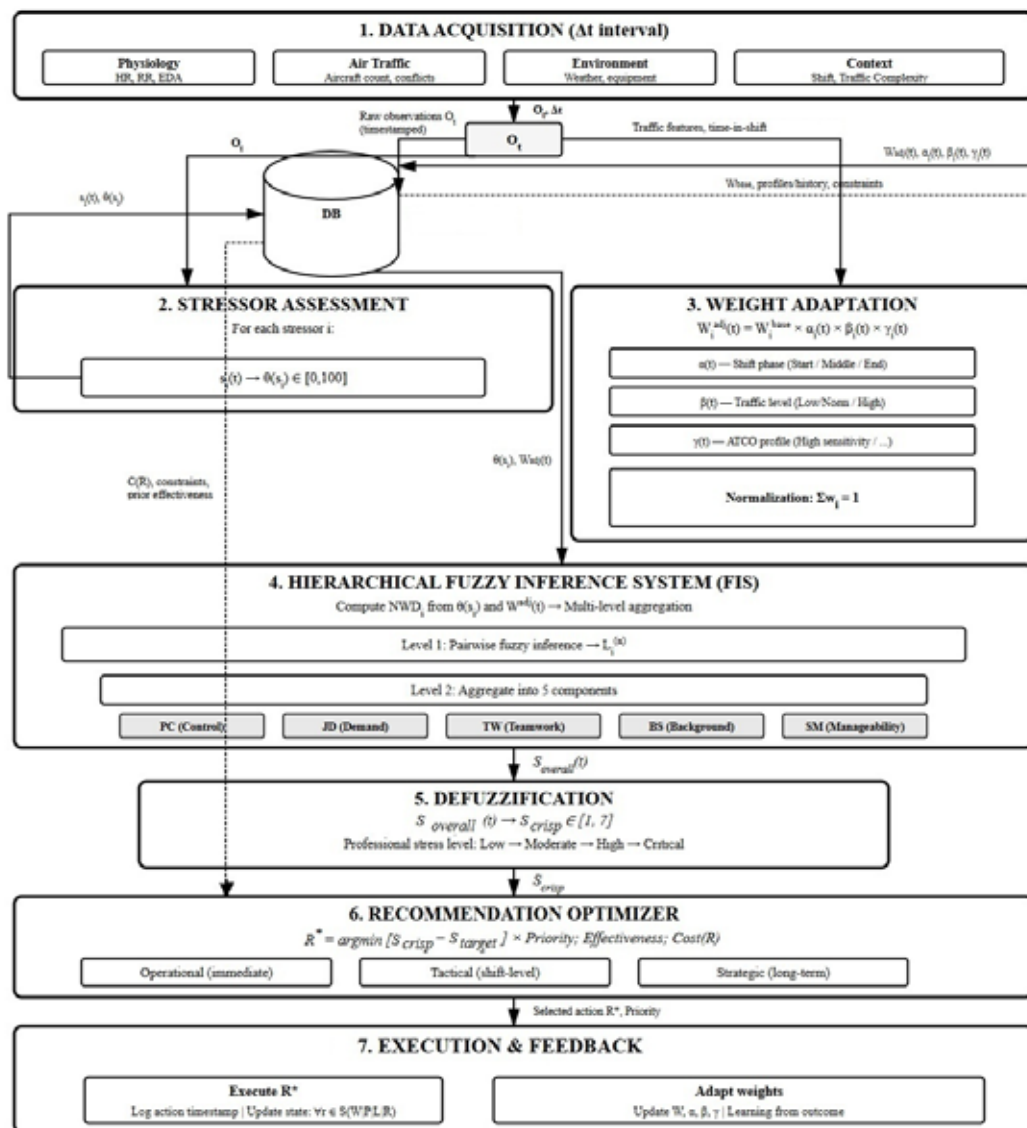

Fig. 2. Functional model of DSS

weather conditions, ATCO equipment status. This “snapshot” of the state forms the observation vector O_t . It is recorded in the database (DB) and sent for further processing. Next, stressor assessment occurs. For each stressor, the system obtains an instantaneous value $s_i(t)$, transforms it into a comparable score $\theta(s_i)$ on a 0-100 scale, and calculates the relative, mutually comparable contribution – normalized weighted (stress) driver (NWD_{*i*}). This allows us to understand not only “how much” each factor manifested, but also “how important” it is in the current context. To ensure this importance corresponds to the actual situation, weight adaptation is triggered. Base weights are recalculated into vector $W(t)$ considering three modifiers that will be discussed later. After updating, weights are normalized, and the result is stored in DB – this makes the system’s behavior context-sensi-

tive but controlled. Updated contributions NWD and weights $W(t)$ are fed into the multilevel FIS. After defuzzification, scalar $S_{crisp} \in [1, 7]$ is determined (scale from “low” to “critical”). At the top of the hierarchy, the integral indicator $S_{overall}(t)$ is formed. To transition from “fuzzy” description to a specific value of overall stress level, the system performs defuzzification: from $S_{overall}(t)$, S_{crisp} is determined on the scale $[1...7]$ – professional stress level: from low to critical. Based on the determined professional stress level of the ATCO, the recommendation optimizer selects action R^* that best reduces deviation from the desired level (goal) considering priority, expected effectiveness, and cost $C(R)$. As a result of this module’s functioning, the supervisor receives clearly formulated intervention options: operational (immediately), tactical (for the duration of the controller shift), or strategic

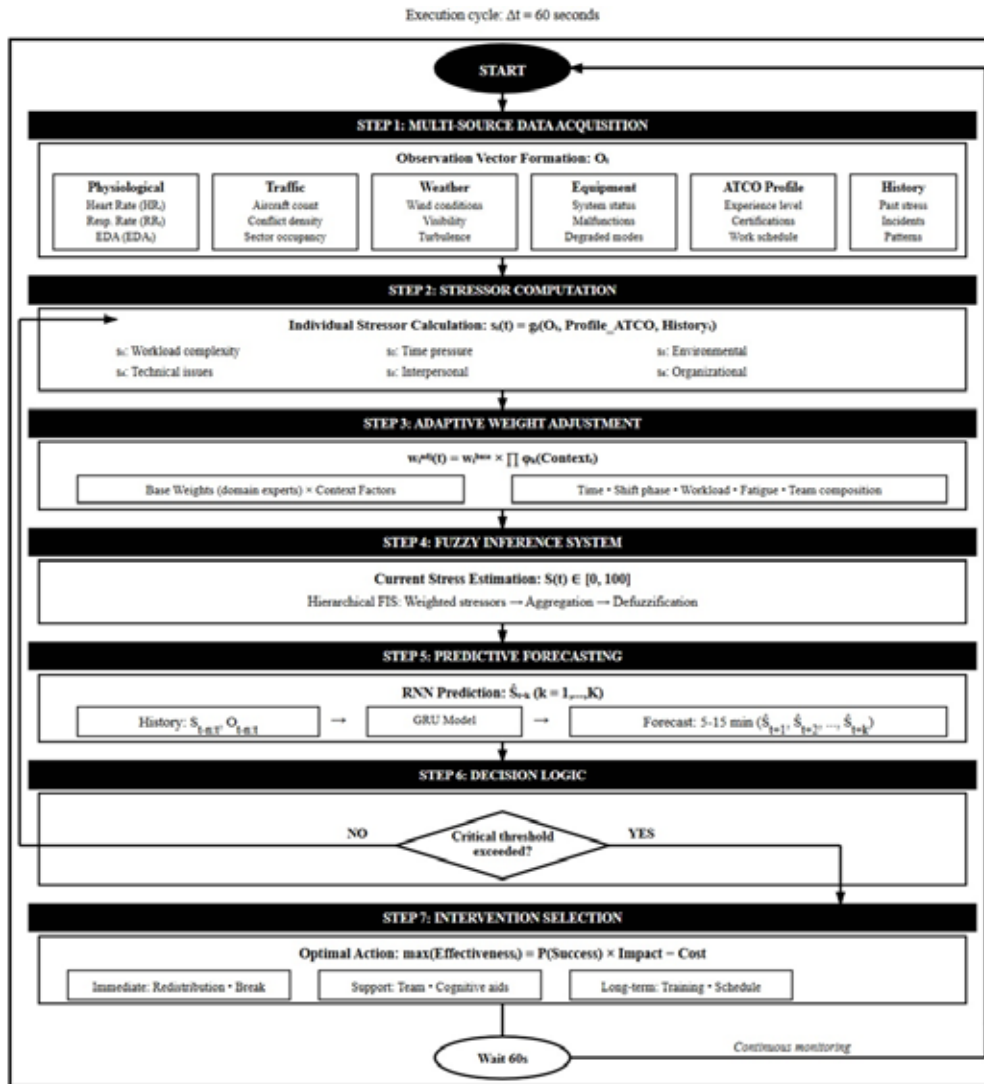

Fig. 3 Real-time monitoring and intervention algorithm

(longer-term perspective). Finally, the Execution & Feedback block performs the selected action, records what exactly was done, updates the state vector Ψ_t (S , W , P , H , R) in DB, and most importantly, returns the impact back into the cycle: weights and modifiers are adjusted considering the result. After Δt seconds, a new cycle begins – already accounting for the recently acquired experience.

The database of system and ATCOs' state stores history Ψ_t , event logs, parameters, applied recommendations, that is, everything needed for audit and model training, including: S_t – stressor state at time t (particularly, integral fuzzy output) and defuzzified stress level; W_t – weights and their modifiers; P_t – fuzzy inference system parameters for each input variable and linguistic label; H_t – history and hidden states of predictive model (RNN), event counters, time-in-shift, accumulated background stress, etc.; R_t – selected actions; priorities, expected effectiveness and cost.

The cyclical process of DSS functioning in general form is presented in Fig. 3.

The proposed methodology is based on the integration of three key components: the Best-Worst Method (BWM) for determining stressor weights, a Fuzzy Inference System (FIS) for stress level assessment, and a dynamic adaptation module for ensuring system flexibility in real-time. Initial (base) stressor weights (w_j^{base}) are determined using the Best-Worst Method (BWM) by solving the corresponding linear optimization problem for consistent comparison vectors “best to others” and “others to worst” (Fig. 4).

In our work, the traditional BWM is extended with a dynamic stressor weight adaptation module. Initial weights are determined using the standard BWM procedure with subsequent weight adaptation.

To determine a normalized and internally consistent set of base weights (w_j^{base}) for stressors, which serve as the foundation for dynamic weight adaptation, the following optimization problem is solved:

$$\begin{aligned}
& \min \xi \\
& \text{s.t. } w_B - a_{Bj} \cdot w_j \leq \xi \quad \forall j = 1, \dots, n \\
& \quad a_{Bj} \cdot w_j - w_B \leq \xi \quad \forall j = 1, \dots, n \\
& w_j - a_{jW} \cdot w_W \leq \xi \quad \forall j = 1, \dots, n \\
& \quad a_{jW} \cdot w_W - w_j \leq \xi \quad \forall j = 1, \dots, n \\
& \sum_{j=1}^n w_j = 1, w_j \geq 0 \\
& \quad \forall j = 1, \dots, n
\end{aligned} \quad (2)$$

where: n – number of stressors; $j \in \{1, \dots, n\}$ – stressor index; w_j – sought base weights of stressors (normalized importance weights for each stressor j); w_B – weight of the best (most important) stressor; w_W – weight of the worst (least important) stressor; a_{Bj} – intensity of preference “best over j ”; a_{jW} – intensity of preference “ j over worst”; ξ – maximum deviation variable.

Dynamic weight adaptation to the operational context is performed according to the following formulation:

$$w_j^{\text{adj}(t)} = w_j^{\text{base}} \cdot \alpha_j(t) \cdot \beta_j(t) \cdot \gamma_j(t) \quad (3)$$

where: w_j^{base} – base weight obtained by BWM method; $\alpha_j(t)$ – shift phase coefficient (beginning/middle/end); $\beta_j(t)$ – air traffic level coefficient (the higher it is, the more the weights of “sensitive” stressors increase); $\gamma_j(t)$ – individual controller profile coefficient.

Let us examine each of these adaptation parameters in more detail. The shift phase coefficient for air traffic controllers $\alpha_j(t)$:

$$\begin{aligned}
& \alpha_j(t) = \{1.0 + 0.1 \cdot \sin\left(\frac{\pi t}{T_{\text{shift}}}\right)\} \text{ – for operational stressors;} \\
& 1.2 + 0.2 \cdot \cos\left(\frac{2\pi t}{T_{\text{shift}}}\right) \text{ – for cognitive stressors;} \\
& 1.0 \text{ – for other stressor groups}
\end{aligned} \quad (4)$$

where: 0.1 and 0.2 are controlled amplitudes that do not “overwhelm” the base BWM weights but provide 10-40% variation throughout the shift and always maintain the coefficient ≥ 1.0 (without reducing weight below the base level). For example, operational stressors are less dependent on the controller shift phase (more on external events and air traffic complexity, which $\beta_{j(t)}$ accounts for), so seasonality is limited within +10% of base: $\alpha_j(t) \in [1.0, 1.1]$.

The ATCO shift phase $\alpha_{j(t)}$ is not set arbitrarily – its parameters are estimated from data to reflect real workload dynamics throughout the ATCO shift. For each stressor cluster, we estimate $\alpha_j(t)$ using least squares model on S_{overall} residuals after adjusting for $\beta_j(t)$ and $\gamma_j(t)$ effects.

Air traffic level coefficient $\beta_{j(t)}$:

$$\beta_j(t) = 1 + k_j \cdot \left(\frac{N_{\text{actual}}(t) - N_{\text{avg}}}{N_{\text{max}} - N_{\text{avg}}} \right) \quad (5)$$

where: $N_{\text{actual}}(t)$ – sector loading indicator (current air traffic intensity); N_{avg} – average number of aircraft (smoothed average value for the last 30 days referenced to hour of day/day); N_{max} – maximum sector capacity (normative value); k_j – stressor sensitivity coefficient to air traffic.

Individual ATCO differences are accounted for through profile feature vector z and historical states. We use an affine exponential form:

$$\gamma_j(t) = \exp\left(\theta_j + \theta_j^T z(t)\right) \quad (6)$$

where θ – identified through gradient descent using a loss function that minimizes the discrepancy between predicted and observed stress levels. This parameterization preserves the positivity and monotonicity of $\gamma_j(t)$ and integrates with the self-learning module.

The adaptation/self-learning module adjusts weights and membership function parameters through feedback:

$$\Delta w_j = \eta \left(S_{\text{target}} - S_{\text{actual}} \right) \left(\frac{\partial S_{\text{actual}}}{\partial w_j} \right) \quad (7)$$

where “ w_j – increment (change step) of j -th stressor weight (w_j) at current time step; η – learning rate for weights; S_{target} – target stress level determined by expert judgment; S_{actual} – actually computed stress level at time t after defuzzification ($S_{\text{crisp}} \in [1, 7]$); $\frac{\partial S_{\text{actual}}}{\partial w_j}$ – system output sensitivity to weight w_j (derivative; how much the stress assessment will change if the specific stressor weight is slightly changed while other variables remain fixed).

The air traffic controller profile encompasses total tenure as an air traffic controller, experience at the specific working position, chronotype, reaction time, baseline heart rate variability (HRV) values and electrodermal activity (EDA) parameters; subjective workload; team stability; recency of training/breaks. The profile is stored in the database along with event logs, state history, and FIS parameters, enabling personalized adaptation $\gamma_j(t)$ and membership function adjustments.

To avoid combinatorial rule explosion, a three-level hierarchical FIS is applied. At Level 1, intermediate assessments of relevant stressor pair interactions ($L_{ij}^{(1)}(t)$) are computed. At Level 2, stress level aggregates PC, JD, TW, BS, SM are formed as defuzzified outputs of corresponding FIS₂ subsystems that integrate selected $L_{ij}^{(1)}(t)$. At Level 3, we obtain fuzzy integral assessment $S_{\text{overall}}(t) = \text{FIS}_3(\text{PC}, \text{JD}, \text{TW}, \text{BS}, \text{SM})$ and defuzzify it using center of gravity method, obtaining scalar $S_{\text{crisp}(t)} \in [1, 7]$. Decrease in $\text{PC}(t) < \text{PC}_{\text{ref}}$ increases $\gamma_{j(t)}$ for cognitive stressors, raising their adjusted weights $w_j^{\text{adj}}(t)$, shifting FIS inference

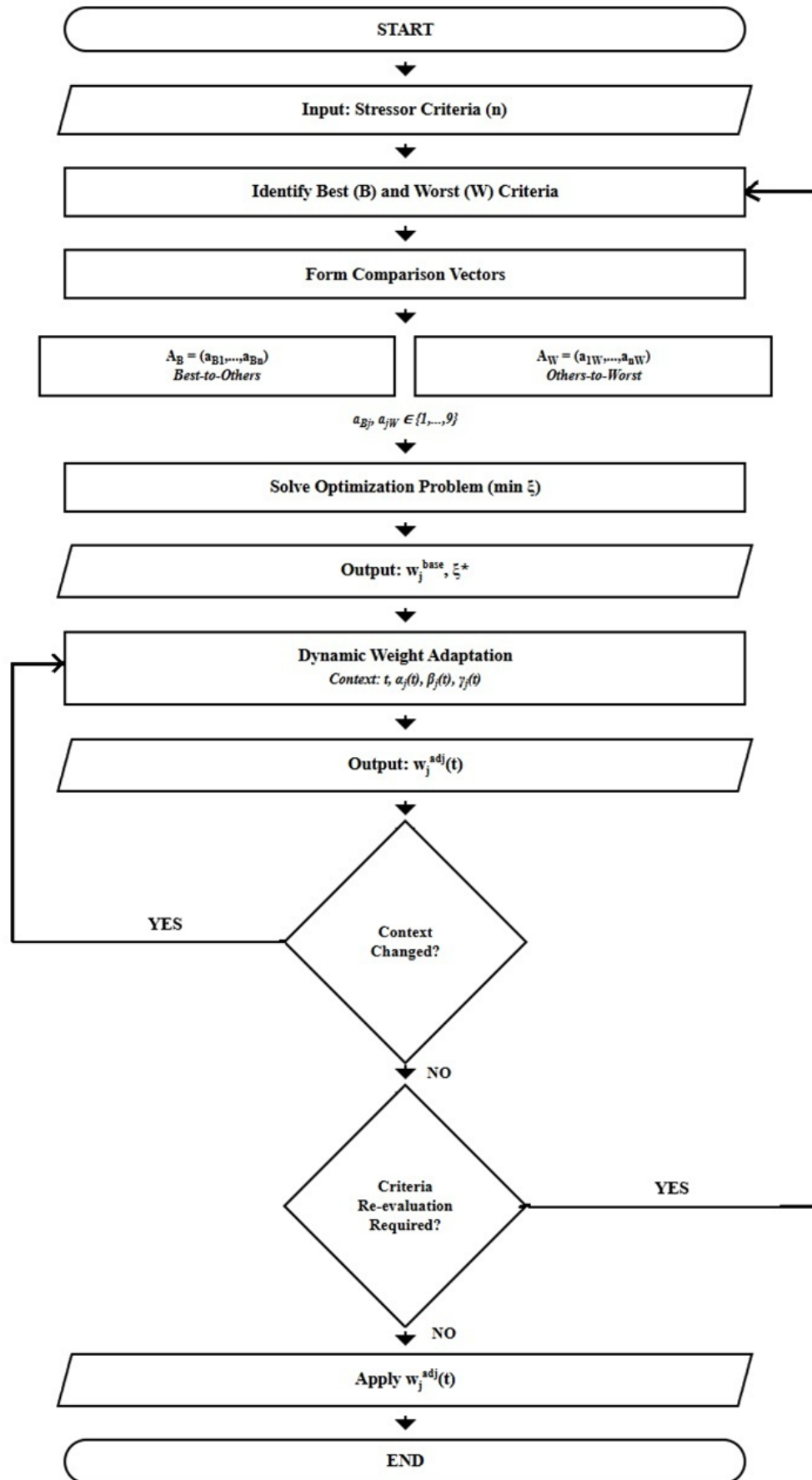

Fig. 4. BWM algorithm with dynamic weight adaptation

toward higher stress levels. Growth in $JD(t)$ increases multipliers $\beta_j(t)$ for traffic/technical stressors and amplifies second-level rule sensitivity to “High/Very High” terms for these variables. Slow growth in $BS(t)$ affects $\gamma_j(t)$, increasing weights of “fatigue” stressors at the end of the ATCO shift.

The defuzzification module employs five membership functions: Very Low (VL)/ Low (L)/Medium (M)/High (H)/Very High (VH). For example, for M-level:

$$\mu_{M(x)} = \begin{cases} \frac{x-40}{20}, & 40 < x < 60; \\ \frac{80-x}{20}, & 60 \leq x < 80; \\ 0, & \text{otherwise} \end{cases} \quad (8)$$

V and VH are defined similarly on intervals $[60, 80, 100]$ and $[80, 100]$.

Membership function parameter updates in FIS are performed according to:

$$\theta_{\text{new}} = \theta_{\text{old}} - \alpha \nabla_{\theta L(\cdot)} \quad (9)$$

where θ_{old} , θ_{new} – membership function parameters before and after update; α – learning rate for membership function parameters ($10^{-4} - 10^{-2}$); $\nabla_{\theta L(\cdot)}$ – gradient of loss function L with respect to all parameters θ .

The stress management recommendation mechanism selects actions R (immediate/tactical/strategic) that minimize predicted deviation from target and cost:

$$R = \operatorname{argmin}_{R \in \mathcal{R}} \sum_{t=1}^T (L(S_t^R, S_{\text{target}}) + \lambda C(R)) \quad (10)$$

where R – selected recommendation (immediate/tactical/strategic); $\mathcal{R}$ – space of admissible reactive/proactive measure alternatives; t – time index (prediction step); T – prediction horizon length; S_t^R – predicted state (stress level) at time t ; S_{target} – target state (desired/reference stress level); $L(S_t^R, S_{\text{target}})$ – loss function (measure of current/predicted state deviation

from target); $C(R)$ – cost (price/risks/resources) of executing action R : time, effort, workload impact; λ – weighting coefficient for trade-off between target achievement accuracy (L) and action cost (C).

Conclusions. The developed hybrid DSS represents a comprehensive approach to addressing the problem of ATCs’ professional stress management through the integration of multi-criteria analysis methods, fuzzy logic, and machine learning. The proposed methodology for dynamic stressor weight adaptation ensures system flexibility and its ability to account for contextual changes in real-time, which is critically important for the dynamic air traffic services environment. The three-level FIS architecture enables effective aggregation of stressor impacts through five intermediate components while avoiding combinatorial rule explosion. The self-learning mechanism based on gradient descent ensures continuous improvement of assessment accuracy through automatic adjustment of membership function parameters and stressor weights according to accumulated experience.

Future research perspectives include: integration of additional biometric indicators to enhance stress assessment accuracy; expansion of the prediction module using recurrent neural networks to account for long-term dependencies; development of adaptive intervention strategies considering organizational constraints of specific ATC centers; investigation of deep learning methods application for automatic identification of new stress response patterns; validation of the developed system on real ATCO shift data from various airports; determination of unified metrics for evaluating the effectiveness of management interventions across different operational contexts.

Bibliography:

1. Vrancken P., Cabon P., Frantz B., Somvang V., van Drongelen A., Marsman L.A. Assessing Fatigue Risk and Mitigation Strategies for Air Traffic Controllers in European Air Traffic Service Providers. *Transportation Research Procedia*. 2025. Vol. 88. P. 315–322. DOI: 10.1016/j.trpro.2025.05.038.
2. Tang L., Fang L., Xiong Y., Hu W. Study on the Relationship between Occupational Stress and Job Burnout of Air Traffic Controllers of Civil Aviation. *Industrial Engineering and Innovation Management*. 2022. Vol. 5, No. 7. DOI: 10.23977/ieim.2022.050707
3. Makara-Studzińska M., Załuski M., Jagielski P., Wójcik-Malek D., Szelepajło M. An Exploration of Perceived Stress, Burnout Syndrome, and Self-Efficacy in a Group of Polish Air Traffic Controllers and Maritime Navigators: Similarities and Differences. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. Vol. 18, 53. DOI: 10.3390/ijerph18010053
4. ICAO Doc 9966. Manual for the Oversight of Fatigue Management Approaches. Montréal: ICAO, 2016. 202 p.
5. Commission Implementing Regulation (EU) 2017/373 of 1 March 2017 laying down common requirements for providers of air traffic management/air navigation services and other air traffic management network functions and their oversight. Official Journal of the European Union. L62, 8.03.2017. 126 p.
6. Commission Regulation (EU) 2015/340 of 20 February 2015 laying down technical requirements and administrative procedures relating to air traffic controllers’ licences and certificates. Official Journal of the European Union. L63, 6.03.2015. 122 p.

7. Jayawardhana W.R.D., Kaluarachchige I.P. Job Stress and Performance of Air Traffic Controllers in Military. Proceedings of the 3rd International Conference on Management and Entrepreneurship (ICOME 2024). The Open University of Sri Lanka, 2024. P. 147–154.
8. Tomic I., Liu J. Strategies to Overcome Fatigue in Air Traffic Control Based on Stress Management. *The International Journal of Engineering and Science (IJES)*. 2017. 6(4). 48–57. DOI: 10.9790/1813-0604014857
9. Zhang J., Chen Z., Liu W., Ding P., Wu Q. A Field Study of Work Type Influence on Air Traffic Controllers' Fatigue Based on Data-Driven PERCLOS Detection. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. 18(22). 19 p. DOI: 10.3390/ijerph182211937
10. Radüntz T., Mühlhausen T., Freyer M., Fürstenau N., Meffert B. Cardiovascular Biomarkers' Inherent Timescales in Mental Workload Assessment During Simulated Air Traffic Control Tasks. *Applied Psychophysiology and Biofeedback*. 2021. 46. 43–59. DOI: 10.1007/s10484-020-09490-z
11. Shao Q., Li H., Sun Z. Air Traffic Controller Workload Detection Based on EEG Signals. *Sensors*. 2024. 24(16). 19 p. <https://doi.org/10.3390/s24165301>
12. Li H., Zhu P., Shao Q. Rapid Mental Workload Detection of Air Traffic Controllers with Three EEG Sensors. *Sensors*. 2024. 24(14). 23 p. <https://doi.org/10.3390/s24144577>.
13. Lemetti A., Meyer L., Peukert M., Polishchuk T., Schmidt C., Wylde H. Predicting Air Traffic Controller Workload using Machine Learning with a Reduced Set of Eye-Tracking Features. *Transportation Research Procedia*. 2025. 88. 66–73. 10.1016/j.trpro.2025.05.008
14. Palonyi A.S. Development of requirements for a decision support system for a shift supervisor to manage professional stress of air traffic controllers. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2024. Том 35(74), №3. P. 172–179. <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2024.3.1/25>
15. Palonyi A.S., Nechypurenko A.G. Modelling the dynamics of occupational stress in air traffic control. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2024. Том 35 (74), №5. P. 231–239. <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2024.5.1/34>.

Пальоний А.С., Нечипуренко А.Г. ГІБРИДНА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ АДАПТИВНОЇ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ СТРЕСОМ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ У РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ

Предметом дослідження статті є професійний стрес авіадиспетчерів, методологічні підходи до його багаторівневої оцінки та механізми управління в динамічному середовищі обслуговування повітряного руху. Дослідження зосереджено на розробці інтегрованої системи, що поєднує метод найкращого-найгіршого (BWM) для визначення ваг стресорів, багаторівневу нечітку систему виведення (FIS) для оцінки рівня стресу та модуль динамічної адаптації параметрів у реальному часі. Метою статті є побудова гібридної системи підтримки прийняття рішень для безперервної оцінки операційного стресу авіадиспетчерів із генеруванням персоналізованих рекомендацій втручання, що враховує динамічну природу стресорів, індивідуальні особливості диспетчерів та контекстуальні фактори робочого середовища. Завданнями статті є: систематизація та класифікація професійних стресорів авіадиспетчерів за джерелами виникнення; розробка методології динамічної адаптації ваг стресорів з урахуванням фази диспетчерської зміни, рівня повітряного руху та індивідуального профілю диспетчера; побудова трирівневої ієрархічної нечіткої системи виведення для агрегації впливу стресорів через п'ять компонентів-агрегаторів; формалізація механізму генерування оптимальних рекомендацій з управління стресом на основі прогнозування майбутніх станів системи. Методи дослідження включають: метод найкращого-найгіршого (BWM) для визначення базових ваг стресорів, нечітку логіку для моделювання невизначеності в оцінці стресу, градієнтний спуск для адаптації параметрів системи, системний аналіз для ідентифікації взаємозв'язків між компонентами. Отримані результати: розроблено функціональну модель DSS, представленим кортежем компонентів з формалізованими взаємозв'язками; запропоновано трифакторну модель динамічної адаптації ваг стресорів; побудовано алгоритм циклічного моніторингу стану системи з інтервалом оновлення $\Delta t=60$ секунд; визначено структуру бази даних для збереження історії станів системи. Наукова новизна полягає в інтеграції методу BWM з механізмами динамічної адаптації для врахування контекстуальних змін у реальному часі, розробці трирівневої FIS для уникнення комбінаторного вибуху правил при збереженні точності оцінки, формалізації модулю самонавчання на основі градієнтного спуску для автоматичного налаштування параметрів системи відповідно до накопиченого досвіду. Практична значущість розробленої системи полягає в можливості її застосування для оперативного моніторингу стану авіадиспетчерів, прогнозування критичних ситуацій та формування обґрунтованих управлінських рішень щодо розподілу навантаження та організації роботи диспетчерських змін.

Ключові слова: авіадиспетчер, професійний стрес, система підтримки прийняття рішень, нечітка логіка, динамічна адаптація, моніторинг у реальному часі.

Дата надходження статті: 16.11.2025

Дата прийняття статті: 04.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Пушкар О.І.

Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

Хорошевська І.О.

Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

Агапова А.Д.

Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

МЕТОДИКА РОЗРОБЛЕННЯ ДИЗАЙНУ МОБІЛЬНОГО ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН

У статті представлено комплексний підхід до розробки дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин, що базується на методології Design Thinking. Обґрунтовано суспільну актуальність вирішення проблеми обліку, реєстрації, пошуку та догляду за безпритульними тваринами через мобільний застосунок, що координує дії волонтерів, притулків і громадян (власників або тих, хто має бажання ними бути).

Проведено ґрунтовних аналіз досліджень, в яких охоплюється питання створення дизайну мобільних застосунків для забезпечення добробуту тварин.

У межах дослідження запропоновано п'ять етапів методики розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин із розкриттям вмісту кожного з них в розрізі ідеології дизайн-мислення. Так, на першому етапі було проведено опитування користувачів для виявлення їхніх потреб, очікувань і вподобань щодо мобільного застосунку для реєстрації та допомоги безпритульним тваринам. Результати опитування дозволили сформулювати вимоги до функціоналу, дизайну інтерфейсу та візуальної ідентичності застосунку з урахуванням різних груп користувачів та необхідності реалізації емоційної емпатії в дизайні. На другому етапі відбувається занурення в проблему безпритульних тварин та здійснюється аналіз ключових слів. Третій етап спрямований на створення концептуальних рішень для мобільного застосунку, зокрема підбір назви, формування образу маскота, логотипу і іконки з використанням методів мозкового штурму, мудбордингу та скетчингу для знаходження оптимального варіанту, що поєднує функціональність, естетичність і емоційний вплив. Четвертий етап спрямований на розроблення архітектури мобільного застосунку та створення вайфреймів, які формалізують внутрішню логіку, структуру і навігацію між екранами для оптимізації користувацького досвіду. Для відтворення дизайну обрано середовище Figma. П'ятий етап акцентує на необхідності перевірки зручності, ефективності та зрозумілості інтерфейсу та надає рекомендації для покращення дизайну перед розробкою застосунку.

Матеріал даної статті може розглядатися як джерело інформації для розробників дизайну мобільних застосунків, орієнтованих на вирішення соціально значущих завдань – зокрема у сферах зоозахисту, екології, охорони здоров'я, волонтерства та громадської взаємодії.

Ключові слова: етапи методики, дизайн, інтерфейс, мобільний застосунок, Design Thinking, безпритульні тварини.

Постановка проблеми. З початку повномасштабної війни в Україні значно зросла кількість безпритульних тварин. Як зазначено в [1], «кількість тварин у притулках і на утриманні зооволонтерів зросла в середньому на 60%». Більшість з таких безпритульних тварин були домашніми, що залишились без господарів, які були вимушені евакуюватися і не

мали змоги взяти їх із собою. В [2] наголошується на серйозній ситуації з безпритульними тваринами у деокупованих та прифронтових регіонах. В цих регіонах безпритульні тварини голодують, страждають від травм, поранень уламками від снарядів [3].

Отже, зростання чисельності безпритульних тварин, потреба у підсиленні ефективності існу-

ючих систем обліку, у координованій взаємодії між волонтерськими ініціативами та державними установами обумовлюють необхідність впровадження нових цифрових рішень для обліку та реєстрації безпритульних тварин для їх подальшої передачі новим власникам.

Таке рішення може бути відтворено засобами мобільного застосунку. Продумана структура інтерфейсу такого застосунку спростить процедури реєстрації, пошуку та оновлення інформації про тварин, а також оптимізує взаємодію між учасниками процесу захисту безпритульних тварин. А якісно реалізований дизайн застосунку забезпечить інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для підтримки та координації взаємодії між різними групами користувачів, задіяними в зоозахисному процесі (як-от волонтери, представники державних установ, міжнародних організацій, притулків, власники тварин тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких охоплюється питання створення дизайну мобільних застосунків для забезпечення добробуту тварин та сфери опікування ними (реєстрації, обліку, догляду, інформаційної підтримки власників тощо) показав, що автори праць [4 – 12] приділяли увагу цьому питанню. Так, в роботі [4, с. 65] було зазначено, що «Дизайн має бути орієнтований на простоту взаємодії, швидкий доступ до необхідної інформації та ефективну комунікацію між користувачами» та надано теоретичний опис вмісту пропонованих етапів процесу розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації тварин.

В роботі «FurRescue: A Mobile Application for Pet and Stray Animal Locator with Geo-Fencing and AI Breed Detection» [5] дослідники з Малазії піднімають питання проблематики пошуку безпритульних тварин для усиновлення або повернення загублених домашніх тварин їхнім власникам. Як рішення даної проблеми, ними пропонується застосунок FurRescue, розроблений за допомогою Visual Studio Code, Flutter, мови Dart, TensorFlow 2.0 та Firebase. Мобільний застосунок включає сім модулів, серед яких модуль безпритульних тварин, модуль загублених домашніх тварин, модуль знайдених домашніх тварин й ін. Застосунок дозволяє користувачам розмішувати списки безпритульних, загублених та знайдених домашніх тварин. Функції застосунку включають розпізнавання породи собаки, геофенсінг, чат-кімнату та форум, що надає змогу запитувати про безпритульних / домашніх тварин за категоріями тем. Завдяки використанню Flutter відбувається створення інтерактивного і привабливого користуваць-

кого інтерфейсу за допомогою того, що розробник пише код (наприклад, визначає колір, шрифт, розташування елементів тощо) і одразу спостерігає зміни в дизайні в реальному часі. В даній роботі наведено вигляд багатьох з вікон розробленого користувацького інтерфейсу FurRescue.

В дослідженні [6] вченими з Індонезії запропоновано розробку платформи для краудфандингу, спрямованої на поліпшення добробуту тварин. В основі реалізації покладено метод дизайн-мислення (Design Thinking), орієнтований на потреби користувачів. Етапи дизайн-мислення включають емпатію, визначення проблеми, ідеацію, прототипування та тестування. Авторами докладно пророблено та розкрито вміст цих етапів. В результаті запропонована бізнес-модель у вигляді краудфандингової платформи для покинутих котів і собак під назвою Care-pet, яка спрямована на поліпшення добробуту тварин.

Ми вважаємо, що підхід на основі застосування методу дизайн-мислення є цікавим та влучним рішенням для його застосування і під час розроблення дизайну мобільного застосунку для безпритульних тварин.

На важливості здійснення системного аналізу вимог користувачів для визначення необхідних функцій мобільного застосунку для платформи Android, зупиняли увагу вчені з Індонезії [7]. Окреслення доцільних для реалізації функцій (як-от графік вакцинації, управління ветеринарною історією хвороби тощо) дозволило перейти до проектування MVVM архітектури мобільного застосунку, тобто, до основних компонентів, включаючи користувацький інтерфейс. Хоч даний застосунок більше спрямований на управління ветеринарними послугами та надання послуг для домашніх тварин, однак, цікавими функціями є формування профілю тварини, бронювання та обрання типу послуги. На наш погляд, відтворення подібних функцій в дизайні створюваного в рамках даної статті застосунку, може надати ряд важливих можливостей, як-от реєстрація безпритульної тварини на основі створення її профілю (карти); аналіз вільних місць у найближчих притулках з метою бронювання місця поки відбувається доставка тварини волонтерами; обрання послуг, виходячи з попереднього огляду стану тварини, що повинні бути їй негайно надані (наприклад, лікування, якщо тварина має травми, відкриті рани).

В праці [8] вчені з Індії займаються вирішення проблеми порятунку тварин. В роботі пропонується застосунок «Animal Rescue Application» на

базі Android, призначений для порятунку тварин, наведено flow chart застосунку. Зазначено, що він забезпечує ефективну взаємодію користувачів та рятувальних організацій, дозволяє повідомляти про інциденти. Також, як додаткова функція є модуль для зоомагазинів, що включає врятованих тварин та надає їм можливість знайти новий дім, а також, забезпечує управління профілями користувачів, надає можливість здійснення допомоги в чаті в реальному часі, пожертвування для підтримки добробуту врятованих тварин.

В роботі [9] розкривається ідея створення застосунку для притулків тварин, спрямованого на ідентифікацію (на основі електронної карти) та відстежування тварини на основі GPS Bluetooth трекера із QR-кодом. Зазначається, що такий застосунок надасть змогу автоматизованої реєстрації/перереєстрації домашніх та безпритульних тварин, а також, обліку власників та опікунів тварин. В роботі не наведено послідовності розроблення дизайну та вікон інтерфейсу даного продукту. Проте зазначено про обрані програмні засоби для реалізації застосунку – мову програмування C# та базу даних MySQL.

Авторами наукової роботи [10] акцентовано увагу на важливості вибору технології для створення мобільного застосунку програмної системи для ведення цифрової картки домашньої тварини. Обґрунтовано обрання мови програмування Dart і фреймворку Flutter. Зазначено, що процес розроблення інтерфейсу відбувається на основі використання бібліотеки Cupertino UI. В роботі не наведено, як саме відбувалась побудова дизайну інтерфейсу, проте описано обрану кольорову гаму та надано вигляд інтерфейсу сторінок застосунку «Мої тварини», «Втрачені тварини», «Профіль».

У науковій статті [11] вченими з Перу під час розроблення прототипу мобільного застосунку для контролю та догляду за домашніми тваринами подано вигляд розроблених вікон інтерфейсу (як-от, реєстрація тварин, список дій для контролю харчування, купання, дегельмінтизації, вакцинації тощо). В основу розроблення було закладено методологію Rational Unified Process, реалізація проектування прототипу відбувалась за допомогою Balsamiq.

В роботі [12] зазначається про важливість реалізації інтуїтивно зрозумілого та зручного інтерфейсу мобільного застосунку для сервісу обслуговування домашніх тварин та вказується Figma, як найбільш доречний інструмент для створення дизайну інтерфейсу. Докладна візуалізація результату застосування Figma у вигляді

вікон інтерфейсу мобільного застосунку для стабілізації емоційного стану подана в статті [13]. В даній роботі запропоновано методику розробки дизайну мобільного застосунку, що містить етапи, які дозволяють визначити найдоцільніший дизайнерський стиль для оформлення інтерфейсу та обґрунтувати вибір колірного і шрифтового рішень та символу-зображення для відтворення в інтерфейсі вікон даного застосунку.

На наш погляд, ідея застосування певного символу-зображення в дизайні мобільного застосунку є досить доречною для її реалізації в рамках певного етапу розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин. Це забезпечить створення емоційного зв'язку з користувачем і допоможе зробити взаємодію більш дружньою, впізнаваною та приємною. Подібна ідея знаходила своє відтворення, як в реалізації мобільних застосунків, як символ – зображення панди в інтерфейсі застосунку [13], так і в реалізації інтерфейсів мультимедійних навчальних ресурсів, як-от зображення чарівника в роботі [14], створене з метою супроводу користувача та надання йому в рамках інтерфейсу потрібних підказок та порад для підтримки прозорої і ефективної роботи з ресурсом та створення дружньої атмосфери для взаємодії.

Ми вважаємо, що ідея застосування певного символу-зображення може бути розвинена та відтворена у вигляді створення образу зображення маскоту на певному етапі розробки дизайну, як важливого елемента дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин.

Попри значний доробок, залишається недостатньо вичерпним питання визначення вмісту етапів з розкриттям логіки побудови інтерфейсу застосунку та рішень, що приймаються на кожному з етапів формування його дизайну.

Таким чином, питання визначення вмісту етапів методики розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин лишається відкритим і потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні вмісту етапів методики розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин.

Виклад основного матеріалу. Створення дизайну інтерфейсу мобільного застосунку є дуже важливим процесом, від якого залежить візуальна привабливість та зручність для користувачів. На цьому етапі обирається дизайнерський стиль, в якому буде відтворено всі елементи інтерфейсу,

колірна схема, шрифти тощо, визначається вигляд меню, елементів керування, навігації, інтерактивних елементів, пророблюється зміна їх станів, розробляються прототипи вікон, що демонструють основний функціонал прототипу та відбується його тестування.

Базуючись на основних принципах застосування методу дизайн-мислення [15, 16] пропонуються п'ять етапів методики розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин, які визначають логіку та особливості розроблення його дизайну. Розглянемо вміст кожного з пропонованих етапів.

Етап 1 «Емпатія: визначення потреб та побажань користувачів». На даному етапі здійснюється аналіз існуючих цифрових рішень (мобільних застосунків, платформ й ін.) для виявлення їх переваг та недоліків, що дає змогу окреслити, що саме потрібно користувачам таких продуктів, що подобається, а що викликає певні пропозиції для їх поліпшення. На підставі отриманих результатів ведеться розроблення анкети для опитування користувачів.

Мета опитування полягала у виявленні ставлення користувачів до проблеми безпритульних тварин, визначенні рівня зацікавленості у використанні мобільним застосунком для їх реєстрації та допомоги, а також з'ясуванні очікувань щодо його функціоналу та візуального оформлення.

Опитування включало питання, що стосувалися наявності домашніх тварин, джерел їх походження, оцінки ситуації з безпритульними тваринами у місті, бажаних функціональних можливостей застосунку, а також переваг у виборі стилю, кольору й графічних елементів інтерфейсу. Зібрані результати надали змогу сформулювати обґрунтовані вимоги до майбутнього дизайну, уточнити структуру інтерфейсу, візуальні рішення та характер візуальної айдентики.

Усього в опитуванні взяли участь 34 респонденти: до 18 років – 6 осіб, 18–25 років – 21, 26–35 років – 4, 36–50 років – 3.

Серед усіх опитаних 20 осіб (58,8%) мали домашніх тварин, а 14 (41,2%) – не мали тварин (або зараз не мають, але хотіли б мати). Більшість з опитаних у яких є домашній улюбленець взяли тварину з вулиці. Далі йдуть ті, що придбали тварину, взяли її з притулку або у знайомих.

Серед усіх респондентів 63,6 % повідомили, що користуються мобільними застосунками, пов'язаними з тваринами, тоді як 36,4 % – взагалі ніколи їх не використовували. Серед власників домашніх тварин 75,0 % відповіли, що викорис-

товують такі застосунки, 25,0 % – ні. Серед тих, хто не має тварин, лише 46,2 % користуються ними, 53,8 % – ні. Це свідчить, що люди з домашніми тваринами частіше користуються спеціалізованими мобільними застосунками для догляду, пошуку притулків для тварин тощо.

Результати опитування надали можливість визначити важливість реалізації певних функцій у створюваному застосунку для користувачів, що мають домашніх тварин та тих, хто їх не має. Так, аналіз результатів показав, що серед власників домашніх тварин найвищий рівень підтримки отримали функції «Реєстрація домашніх тварин» та «Ініціативи (лекції, безкоштовна вакцинація тощо)» – по 95%. Також популярною серед цієї групи є функція «Реєстрація знайдених або загублених тварин» (90%) і можливість розміщення оголошень про тварин (90%). Серед респондентів без домашніх тварин найпопулярнішою виявилася функція реєстрації знайдених/загублених тварин – її обрали 100% опитаних. До трійки лідерів для цієї групи також увійшли розміщення оголошень (71,4%) і сповіщення про знайдених тварин (71,4%).

Натомість серед власників тварин найменшу підтримку здобули функції «Профіль користувача/волонтера» (45%) та «Сповіщення про знайдених тварин у вашому районі» (55%). Ці функції виявилися менш популярними серед власників, ніж серед тих, хто не має домашніх тварин (64,3% та 71,4% відповідно). Зокрема, функцію сповіщень підтримали лише 55% власників тварин, тоді як серед інших респондентів – 71,4%. Також реєстрацію домашніх тварин підтримали майже всі власники тварин (95%), а серед тих, хто не має тварин, цю функцію обрали 57,1%.

Відповіді респондентів на запитання про бажані додаткові розділи в застосунку надали можливість об'єднати пропозиції у кілька ключових тематичних напрямів. Найчастіше користувачі хотіли бачити інформаційні ресурси про догляд за тваринами, зокрема статті, поради та навчальні відео, а також інструменти для взаємодії між користувачами (чат або коментарі) і можливість підтримати програму фінансово через розділ для пожертв. Так, 31 із 34 респондентів (91,2%) висловили бажання мати розділ зі статтями або порадами щодо догляду за тваринами, а 26 респондентів (76,5%) запропонували додати добірку корисних відео з дресирування. Розділ для пожертв підтримали 14 респондентів (41,2%), а можливість спілкування через чат або коментарі зазначили 11 респондентів (32,4%). Аналіз розпо-

ділу серед опитаних власників тварин та тих, хто їх не має був таким: статті та поради щодо догляду (90% та 93%), навчальні відео (80% та 71%), можливість зробити пожертву (40% та 43%) функції спілкування (35% та 29%).

Під час опитування респондентів були визначені такі переваги у виборі елементів дизайну інтерфейсу, як мінімалістичний стиль зі світлими кольорами, доцільність використання маскота, як елемента, що додасть емоційності та забезпечить ефект підтримки. Так, за використання маскота проголосувало 24 респондента (70, 6%), інші обрали варіант «байдуже».

У відповідях респондентів на запитання про дизайн мобільного застосунку для реєстрації тварин досліджувались такі аспекти: зручність навігації та простота і зрозумілість інтерфейсу, великий розмір кнопок і висока читабельність тексту, приємне кольорове оформлення з емоційним забарвленням. Зокрема, найбільше опитаних відзначали зручність навігації – цей аспект обрали 91,2% опитаних, простоту і зрозумілість інтерфейсу – 85,3%. Водночас респонденти порівняно менше уваги приділили великому розміру кнопок і високій читабельності тексту – 26,5%, кольорове оформлення з емоційним забарвленням визначили – 20,6% опитаних.

Наприкінці опитування респонденти могли надати пропозиції для покращення дизайну / функціональності. Такою можливістю скористалися 4 респонденти, надавши побажання, серед яких: «Застосунку піде на користь дизайн розрахований на літню аудиторію, тож може варто додати можливість зміни розміру тексту в інтерфейсі?», «Додайте можливість відстеження вакцинації тварини для розділу з домашніми тваринами».

Результати, отримані на даному етапі є вхідною інформацією для реалізації наступних етапів методики.

Етап 2 «Визначення проблеми: проблематика і аналіз ключових слів».

З початком повномасштабної війни проблема безхатніх домашніх тварин особливо загострилась. Велика кількість людей, змушених евакуюватися з районів бойових дій, не мала можливості забрати з собою своїх улюбленців. Також, під час евакуації багато хто з домашніх тварин втекли через стрес. У прифронтових та недавно звільнених територіях тварини залишаються на вулицях без необхідного харчування, води та медичної допомоги, часто отримуючи травми. А власники, які оселилися в безпечних районах, часто не мають змоги відшукати своїх тварин, навіть через

посередництво волонтерів. Наслідком цих обставин є неконтрольоване розмноження безпритульних тварин, зростання агресивної поведінки тварин у зграях тощо. Це формує загрози як для тварин, так і для людей, що можуть опинитися поряд з ними, маючи бажання допомогти безпритульній тварині вижити та знайти новий дім.

Певні власники, в силу, об'єктивних причин, як-от стан здоров'я власника тощо можуть бути фізично не в змозі продовжувати опікуватися домашньою твариною. Для таких категорій власників важливо, щоб був доступ до інформації про притулки, куди можна передати тварину, а також, до інформації про волонтерів, що можуть допомогти в цій ситуації.

Варто, також, зазначити, що є власники, які безвідповідально відносять до домашніх тварин та відмовляються від них через небажання їх доглядати, особливо, якщо тварина хворіє або старіє; або коли тварину заводять «для дітей», а потім просто викидають на вулицю, коли діти з нею «нагналися». Такі домашні тварини стають безпритульними, а волонтерам «важко притягнути до відповідальності тих, хто жорстоко поводить з твариною, адже часто неможливо довести, кому саме належить пухнастик» [17]. В результаті, тварина залишається без допомоги, а волонтери втрачають час.

Часто буває, що людина бачить безпритульну тварину, але не знає, куди повідомити про неї, щоб тварина отримала допомогу, була зареєстрована, ідентифікована та відправлена до притулку для отримання догляду. Коли тварини зареєстровані, вони легше знаходяться у разі втрати, контролювані щодо вакцинації, стерилізації та лікування. Крім того, ведення реєстру домашніх тварин дозволяє створити єдину базу, яка в перспективі може слугувати основою для впровадження обов'язкового електронного обліку.

Проведений аналіз ключових слів дозволив отримати підтвердження про існуючу потребу в програмному засобі, що буде надавати допомогу власникам, волонтерам й ін. (наприклад, для передачі тварин у відповідальні руки інших власників, опікунів), спрямовану на формування добробуту безпритульних тварин. Аналіз ключових слів був виконаний за допомогою сервісів Ubersuggest та Google Trends. Фрагмент результатів аналізу ключових слів засобами сервісу Ubersuggest наведено на рис. 1.

Так, ключові слова на кшталт «віддам собаку в добрі руки» (480 запит./міс.), «віддам kota в добрі руки» (320 запит./міс.). Ці запити демон-

SUGGESTIONS		Total Volume: 920
16		
Keywords	Vol.	
віддам собаку в добрі руки	480	
віддам собаку в добрі руки л...	170	
віддам собаку в добрі руки к...	90	
віддам собаку в хороші руки	50	
віддам собаку безкоштовно	40	
View All (16)		

SUGGESTIONS		Total Volume: 370
15		
Keywords	Vol.	
<u>віддам kota в добрі руки</u>	320	
віддам kota в добрі руки кнів	20	
віддам kota висловухого бри...	10	
віддам kota в добрі руки сам...	10	
віддам kota львів	10	
View All (15)		

SUGGESTIONS		Total Volume: 7.1k
16		
Keywords	Vol.	
притулок для тварин кнів	2.4k	
притулок для тварин львів	1.6k	
притулок для тварин харків	480	
притулок для тварин вінниця	480	
притулок для тварин тернопі...	320	

Рис. 1. Фрагмент результатів пошуку за ключовими словами

струють значний інтерес користувачів до передачі тварин у відповідальні руки. Загалом кількість пошукових запитів у цій тематиці перевищує тисячу щомісяця, що свідчить про соціальну значущість проблеми для українських громадян.

Ще виразніше зацікавленість помітна в темі притулків для тварин: за запитами на кшталт «притулок для тварин Київ/Львів/Харків/Вінниця/...» тощо зафіксовано понад 7 тисяч звернень щомісяця. Це вказує на попит як з боку тих, хто шукає допомоги тваринам, так і з боку волонтерів чи потенційних власників.

Отже, користувачам бракує функціонального, зручного, інтуїтивного та емоційно зрозумілого мобільного застосунку для швидкої реєстрації безпритульних і домашніх тварин, а також координації волонтерських дій.

Етап 3 «Генерація ідей: створення концептуальних рішень».

На цьому етапі створюються концептуальні рішення відносно обрання назви застосунку та створення образу маскота, логотипа та іконки. Застосовуються методи мозкового штурму, мудбордингу та створення скетчів для пошуку найбільш доречного рішення з множини ідей, що формуються, виходячи з критеріїв функціональності, естетичності та емоційного впливу.

На цьому етапі відбувається генерація ідей для вирішення таких завдань:

1. *Формування назви мобільного застосунку.* Важливо визначитися з назвою мобільного застосунку, адже саме вона формує перше враження у потенційних користувачів і безпосередньо впливає на впізнаваність застосунку. Зазначимо, що більшість подібних застосунків обирають назви, які асоціюються з тваринами. У них часто використовуються слова та образи, пов'язані з лапками, мордочками, хвостиками або іншими характерними рисами улюбленців. Такий підхід робить

назву більш емоційною, дружньою та зрозумілою, дозволяючи користувачеві одразу здогадатися про тематику мобільного застосунку.

На етапі підбору назви мобільного застосунку особлива увага приділялася тому, щоб вона була не лише легкою для запам'ятовування, але й викликала емоційні асоціації, пов'язані з турботою про тварин. Серед можливих варіантів (ідей) розглядалися назви «Лапка», «Мурчик», «Пухнастик», «Друзі з вулиці» та інші подібні. Кожен із них відображав певний аспект тваринного світу: «Лапка» акцентує на ніжності та довірі, «Мурчик» асоціюється переважно з котами, «Пухнастик» підкреслює м'якість і доброзичливість, а «Друзі з вулиці» вказує на соціальну місію застосунку. Проте всі ці варіанти мали певні обмеження: були надто вузькими і асоціювалися лише з конкретним видом тварин, або звучали занадто описово і довго. У процесі обговорення з'явилася ідея назвати застосунок «Хвостик», що виявилася вдалою з таких причин:

- 1) вона є універсальною і підходить як для собак, так і для котів та інших тварин, адже хвіст є однією з головних рис більшості улюбленців, а також «Хвостик» використовується для позначення улюбленців;

- 2) слово «хвостик» звучить лагідно, викликає теплі емоції і створює відчуття близькості до тварини;

- 3) ця назва є короткою, легкою для запам'ятовування та зручною для використання у логотипі чи рекламних матеріалах.

2. *Створення образу маскота, логотипа та іконки.* Для створення образу маскота було використано метод мозкового штурму, що є одним з найефективніших способів генерування ідей у процесі творчої діяльності. В процесі його використання (на початковому етапі) було створено множину варіантів, що дозволяють мислити вільно і не боятися

Рис. 2. Мозковий штурм у вигляді схеми

помилкових або занадто сміливих рішень. Основна цінність цього полягала у можливості подивитися на проблему з різних боків і віднайти несподівані, та, водночас, цікаві підходи до образу маскота. На рис. 2 зображена схема мозкового штурму.

Після проведення мозкового штурму було створено замальовки маскота. Цей процес є важливим, оскільки дозволяє візуалізувати попередні ідеї та перевірити, наскільки вони відповідають загальній концепції мобільного застосунку. Замальовки виконуються у спрощеній формі, без деталізації та остаточної стилізації, що дає можливість швидко експериментувати з різними варіантами образу. На цьому етапі можна змінювати пропорції, риси персонажа, його емоційність чи позу, щоб знайти найбільш вдале рішення. Робота з ескізами допомагає побачити, як майбутній маскот виглядатиме у різних інтерпретаціях, і дає змогу обрати основу для подальшої деталізації та створення фінального варіанту образу маскота.

Перше, що асоціюється з назвою «Хвостик», – це пухнастий, виразний хвіст. Подібна риса найбільше властива саме котам, адже незалежно від породи чи її відсутності, хвіст у більшості котів довгий та гнучкий, а лише деякі породи мають від природи короткі хвости. Виходячи з цього, першими були створені ескізи саме котів у різних стилістичних варіаціях: від класичних зображень тварини на чотирьох лапах до більш експериментальних, де кіт постав у антропоморфному вигляді, вмючи стояти на двох лапах. Для підсилення «домашньої» атмосфери персонажі мали елементи одягу (як-от нашийники чи светри, що символізувало турботу і належність до родини).

Проте під час аналізу виявилося, що образ kota не зовсім відповідає головній ідеї застосунку. Причиною цього стало не лише поширене

уявлення про незалежність котів, а й відсутність у культурному та візуальному контексті чітких асоціацій kota з порятунком. Традиційно котів сприймають радше як мисливців на дрібних гризунів або домашніх улюбленців, але не як символів допомоги чи захисту.

З огляду на це наступним кроком стало створення ескізів собак. У перших варіантах розглядалися різні породи: пухнасті з кучерявою шерстю, з видовженими мордочками та великими вухами. Кожна з них мала свої сильні сторони, однак постала проблема вибору однієї породи, адже будь-який конкретний тип тварини робив образ обмеженим і не універсальним. Водночас собаки набагато тісніше асоціюються з допомогою та порятунком – вони виступають поведирями, рятівниками, охоронцями, а також традиційними символами вірності та довіри. У результаті було прийнято рішення зупинитися на зображенні безпородної собаки зі стандартним забарвленням. Такий варіант є більш універсальним і не прив'язує маскота до конкретної породи чи стереотипу. Образ безпородного собаки уособлює багатьох реальних тварин, які потребують допомоги та захисту, а отже, найкраще відповідає ідеї мобільного застосунку «Хвостик». На рис. 3 зображені ескізи маскотів-собак.

Рис. 3. Ескізи маскотів-собак

Серед усіх ескізів був обраний один для подальшого опрацювання. А саме собака у правому куті з хусткою. Хустка часто асоціюється з домашніми улюбленцями, яким господарі надягають аксесуари під час прогулянок чи свят. Також хустку можна використовувати для позначення настрою собаки, чи є в неї тривожність чи агресія, а також чи є вона службовою. Для перенесення ескізу у цифровий формат та подальшого редагування з підбором кольорової гами використовувався графічний редактор Adobe Illustrator.

Після виконання початкової промальовки доцільно було створити кілька варіантів маскота, щоб мати можливість оцінити різні підходи до стилізації та обрати найбільш вдалий (рис. 4).

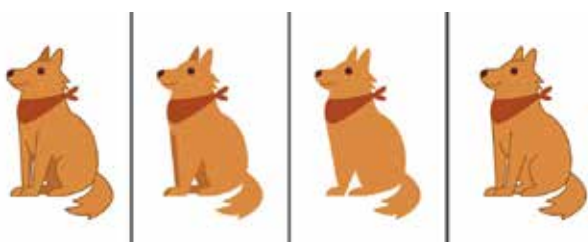

Рис. 4. Різні стилістичні варіанти маскота

В результаті, був обраний четвертий стилістичний варіант маскота. Цей варіант виглядає найкраще тому, що він має максимально чистий і зрозумілий силует без зайвих деталей і тіней, які можуть створювати візуальний шум. На відміну від першого, де присутні внутрішні лінії та затемнення, тут форма і образ собаки сприймається цілісно й гармонійно, завдяки чому він залишається легко впізнаваним навіть у зменшеному розмірі чи при зміні кольору. Простота промальовки робить його універсальним для використання в різних аспектах – від логотипів та іконок до великих ілюстрацій. Крім того, рівномірна товщина контурів і мінімалістичний підхід створюють сучасний, дружній вигляд, що відповідає стилю більшості маскотів і допомагає уникнути перевантаженості.

Наступним кроком була генерація ідей, їх відтворення та опрацювання для обрання найбільш вдалого рішення щодо кольору шерсті та хустинки. В результаті, був обраний варіант образу маскота зі світлою шерстю (це передає дружність та відкритість, викликаючи позитивні емоції та асоціації з чистотою і турботою) та блакитною хусткою (це створює виразний акцент і робить персонажа впізнаваним, а також підсилює довіру до застосунку, адже цей колір асоціюється зі спокоєм, безпекою, надійністю, підкреслюючи соціальну місію мобільного застосунку – допомогу безпритульним тваринам).

Після зміни кольорів, підбір фону для подальшої айдентики, додавання елемента «щічка» та відтворення пораненого вушка, був сформований остаточний вигляд маскота, вигляд іконки і логотипа, створені додаткові ілюстрації для функціоналу «Долучайтесь» і «Реєструйте тварин» (рис. 5).

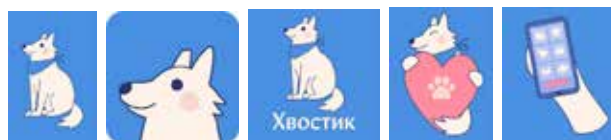

Рис. 5. Остаточний вигляд маскота (а), іконки (б), логотипу (в), додаткових ілюстрацій до функціоналу «Долучайся» (г) і «Реєструйте тварин» (д)

Ілюстрація до елемента «Долучайтесь» зображує білого маскота-собаку з усмішкою та рожевими щічками, який ніжно обіймає велике рожеве серце. Усередині серця розміщено відбиток лапки, що символізує турботу, любов і відповідальність за тварин. Такий візуальний образ викликає позитивні емоції та асоціюється з добротою й підтримкою.

На ілюстрації до елемента «Реєструйте тварин» зображено лапку маскота застосунку, що тримає смартфон, на екрані якого видно сітку з декількох карток з силуетами різних тварин: котів, собак та інших домашніх улюбленців. У нижній частині екрана розташована червона кнопка. Візуальний образ інтуїтивно пояснює користувачеві функціональне призначення екрана, акцентує увагу на простоті процесу реєстрації та створює асоціацію з цифровим каталогом тварин.

Образ маскота та символічні елементи, такі як серце з відбитком лапки чи зображення зареєстрованих тварин, підсилюють головну ідею – турботу та відповідальність за улюбленців. Такі візуальні рішення не лише прикрашають інтерфейс, але й допомагають користувачеві інтуїтивно зрозуміти основні можливості застосунку ще до початку активної роботи з ним. Так маскот, логотип та іконка (як елемент іконографіки [18]) разом з ілюстраціями стають важливими складовими комунікації між застосунком і користувачами.

Як шрифтове рішення було обрано шрифт San Francisco, що використовується в операційній системі Apple iOS. Шрифт має лаконічні, чисті форми без надмірної декоративності, що допомагає створити довіру та сприяє зосередженню уваги на змісті, а не на оформленні. Це особливо важливо для соціально орієнтованого застосунку. А також, він не викликає надмірних емоційних асоціацій,

тому добре підходить для дизайну, де головну роль відіграє емпатія до тварин і зручність користувача, а не естетична виразність шрифту.

Етап 4 «Прототипування: архітектура, вайфреймінг, дизайн».

На цьому етапі вирішуються такі завдання – розроблення архітектури, створення вайфреймів та відтворення дизайну інтерфейсу застосунку.

Створення архітектури та навігації у вигляді схеми є ключовим етапом розробки мобільного застосунку, оскільки визначає внутрішню логіку роботи та дозволяє впорядкувати всі функції, розділи та сервіси у єдину структуру з визначеними переходами між ними. На рис. 6 подано архітектуру застосунку.

У цій схемі показано логіку роботи мобільного застосунку «Хвостик», де користувач після завантаження потрапляє на вітальний екран з коротким повідомленням про можливість долучитися до допомоги та зареєструвати тварину. У вітальних фреймах його супроводжує маскот. Якщо користувач вже ознайомлений із застосунком, то він має можливість пропустити вступ та пере-

йти до входу чи реєстрації. Далі передбачений вхід у застосунок, який може відбуватися через існуючий акаунт або через реєстрацію нового профілю з підтвердженням даних (поштою або телефоном). Після цього відкривається фрейм «Тварини», що є головною сторінкою застосунку. Користувач може переглядати каталог тварин, де кожна картка містить фото, ім'я та короткий опис із можливістю детальнішого ознайомлення. Якщо користувач зацікавлений у допомозі після прочитання повної інформації він може зв'язатися з волонтером чи користувачем через залишені данні. Окремо виділено простір для ініціатив, які створюють волонтери й де зібрані анонси подій чи проєктів із переходом на зовнішні ресурси для долучення. Волонтери мають змогу створювати ініціативи всередині застосунку. Передбачена й опція «Додати хвостика», що дозволяє внести інформацію про тварину, завантажити її фото й описати потреби. Волонтери можуть вносити данні опікунів. Профіль дає користувачу змогу змінити ім'я, фото, радіус пошуку тварини, а також переглянути нагороди та рейтинг.

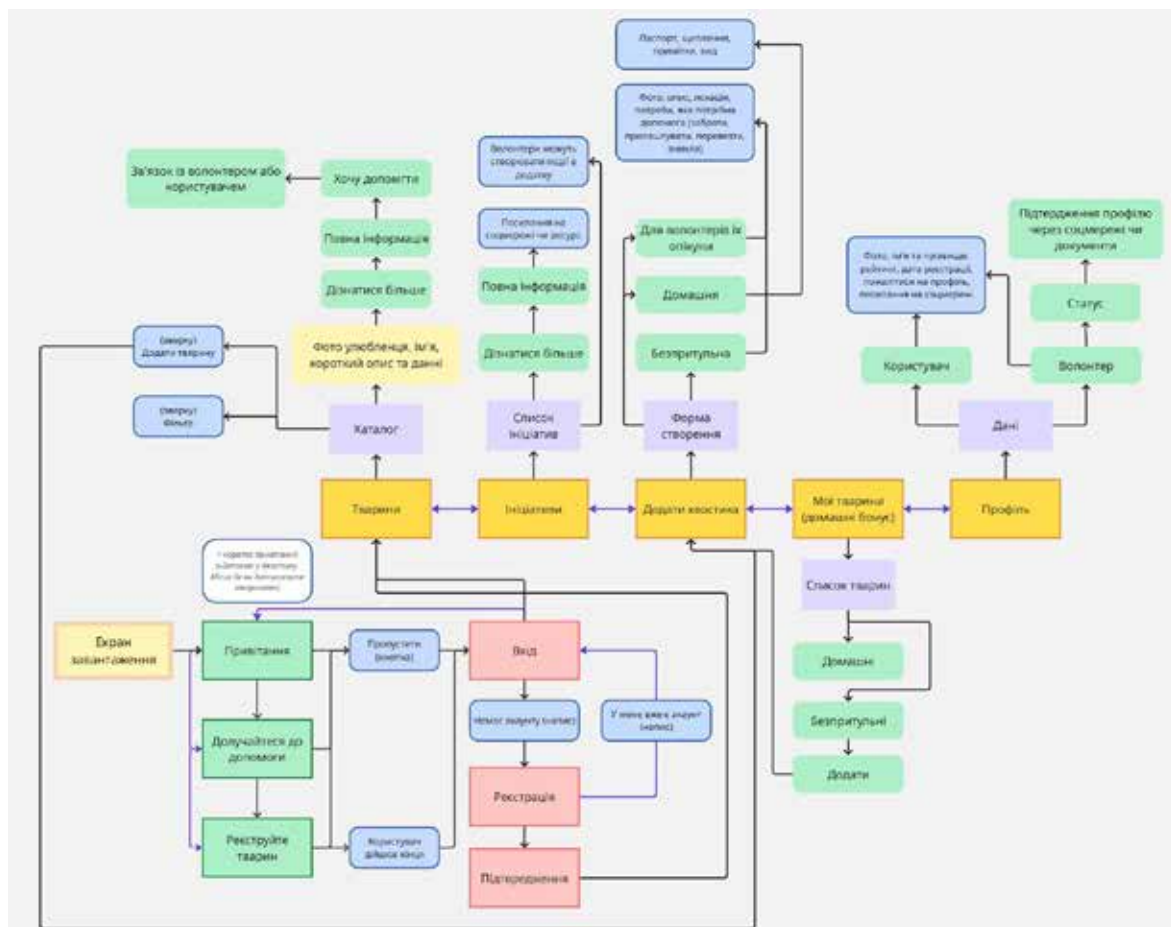

Рис. 6. Схематичний вигляд архітектури мобільного застосунку «Хвостик»

Створення вайфреймів дозволяє зробити схематичне зображення інтерфейсу майбутнього дизайну з показом «розташування елементного складу на екранах мобільного додатка» [19, с. 131], тобто де та які саме елементи плануються для розміщення. Це дозволяє формалізувати логіку взаємодії користувача з елементами застосунку, визначити ключові сценарії використання та оптимізувати навігацію між окремими екранами. Завдяки цьому створюється каркас, який не лише полегшує процес подальшого дизайну, а й забезпечує можливість ранньої перевірки ефективності архітектурних рішень.

На рис. 7 показано приклад розроблених вайфреймів сторінок з переліком тварин, анкетою з інформацією про тварину, анкетою волонтера, а також сторінкою зв'язку.

Побудова вайфреймів допомагає спроектувати структуру і логіку майбутнього інтерфейсу до початку відтворення дизайну у певному середовищі.

Для відтворення дизайну було обрано середовище Figma, оскільки це середовище дозволяє інтегрувати всі етапи роботи – від створення вайфреймів до відтворення дизайну вікон інтерфейсу і побудови

інтерактивного прототипу. Приклад деяких з вікон дизайну інтерфейсу подано на рис. 8.

Етап 5 «Тестування: перевірка зручності і ефективності».

На етапі тестування прототип мобільного застосунку перевіряється на реальних користувачах (як-от волонтери, працівники притулків, небайдужі громадяни, власники тварин тощо) для оцінки зручності, ефективності та зрозумілості інтерфейсу. Результати тестування дозволяють внести необхідні корективи та підготувати мобільний застосунок до розроблення.

Таке тестування доцільно вести за ключовими сценаріями роботи користувачів з прототипом у розрізі реалізації функцій реєстрація, пошук тварини, редагування даних тощо. Доцільно провести usability-тестування на різних пристроях з інтерактивним прототипом, при цьому здійснити відстеження поведінки користувачів, зафіксувати час виконання завдань, оцінити ефективність запропонованих інтерфейсних рішень (як-от позиція кнопок, вибір кольору, послідовність сторінок застосунку тощо), проаналізувати помилки користувачів тощо.

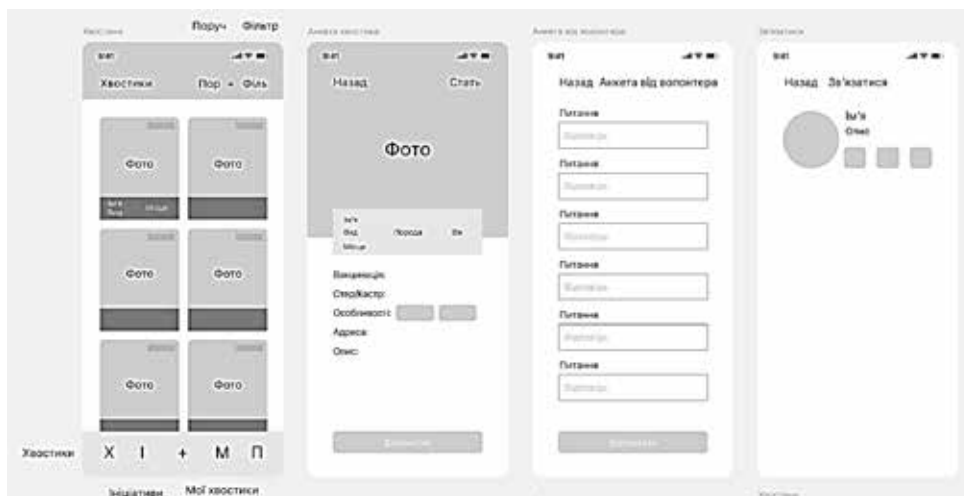

Рис. 7. Вайфремінг сторінок з переліком тварин, анкетами і сторінкою зв'язку

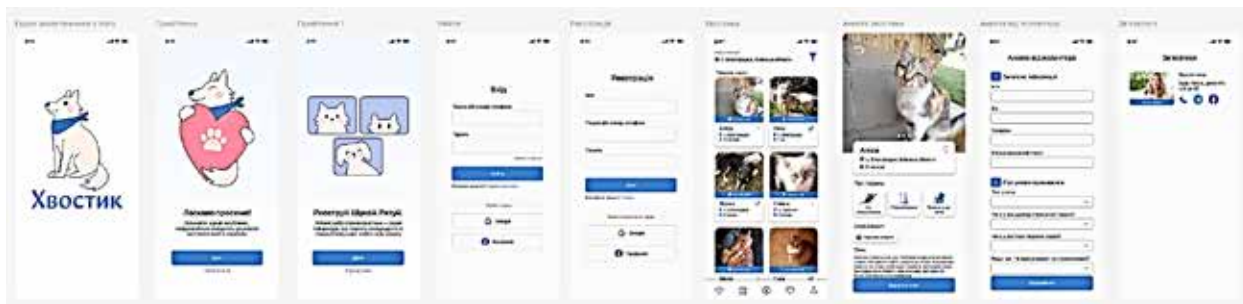

Рис. 8. Дизайн сторінок для входу, реєстрації, відображення переліку тварин, вмісту анкет та сторінки зв'язку

Тестування надало змогу виявити проблемні області в дизайні мобільного застосунку та сформулювати рекомендації для його поліпшення до етапу розроблення повноцінного мобільного застосунку. В тестуванні прийнято участь 12 користувачів, що надали рекомендації, серед яких: додавання пояснень до деяких полів анкети, як-от «вказіть приблизний вік тварини», «завантажте фото тварини»; додавання підказки, як позначити місце знаходження тварини.

Висновки. В статті визначено вміст етапів методики розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин. В основі формування вмісту та реалізації етапів методики закладено підхід дизайн-мислення. Це забезпечує

послідовний, орієнтований на людину підхід до створення інтерфейсу мобільного застосунку.

Реалізація пропонованих етапів методики надає можливість для створення мобільного застосунку, який поєднуватиме функції реєстрації, пошуку, догляду та соціальної взаємодії з емпатійним, інтуїтивним і доступним інтерфейсом. Він забезпечує зручний, інтуїтивно зрозумілий та ефективний користувацький досвід для реєстрації безпритульних тварин, координації волонтерських ініціатив та пошуку нових домівок для тварин.

Надалі планується дослідити, як можна поліпшити користувацький інтерфейс мобільного застосунку для реєстрації безпритульних тварин за рахунок використання можливостей штучного інтелекту.

Список літератури:

1. Безпритульні тварини та суспільна відповідальність! URL: <https://lvivdpss.gov.ua/bezprytul-ni-tvaryny-ta-suspil-na-vidprovidal-nist/> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Безпритульні тварини у прифронтових регіонах: які проблеми та як держава може допомогти. URL: <https://acmc.ua/bezprytulni-tvaryny-u-pryfrontovyh-regionah-yaki-problemy-ta-yak-derzhava-mozhe-dopomogty/> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Павлюк А. «Завжди є ті, кому ми не встигаємо допомогти». Як волонтери рятують тварин із прифронтових територій від війни. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/yak-volonter-ryatuyut-tvarin-iz-prifrontovyh-teritoriy-310670/> (дата звернення: 7.11.2025).
4. Агапова А. Д., Хорошевська І. О. Етапи розроблення дизайну мобільного застосунку для реєстрації тварин. *Діджиталізація науки як виклик сьогодення: матеріали VIII Міжнародної студентської наукової конференції, 4 квітня 2025 р.* Вінниця : ТОВ УКРЛОГОС Груп. 2025. С. 65-66.
5. Yong Huei Jean, Norfaradilla Wahid. FurRescue: A Mobile Application for Pet and Stray Animal Locator with Geo-Fencing and AI Breed Detection. *Applied Information Technology And Computer Science*. 2025. Vol. 6. No. 1. Pp. 1–20. URL: <https://publisher.uthm.edu.my/periodicals/index.php/aitcs/article/view/16386>.
6. Nuraisyah, A., Muhibuddin, F. W., Taryana, A., Suhendi. Design Thinking Approach in Designing «Care-Pet» Crowdfunding Platform for Abandoned Cats and Dogs in Indonesia. *Business Review and Case Studies*. 2022. Vol. 3. No. 2. Pp. 138–151. <https://doi.org/10.17358/brcs.3.2.138>.
7. Sari, P. I., Nashirin, K., Arifudin, M., Setiawan, Y. Android Mobile Application System for Pet Care Services Using MVVM Architecture. *Indonesian Journal of Multidisciplinary Science*. 2023. Vol. 2. No. 11. Pp. 4043–4050. <https://doi.org/10.55324/ijoms.v2i11.637>.
8. Ahire, M.N., Binnar, T., Bodke, S., Sagar, S., Patil, J. A Smart and Integrated Animal Rescue Application for Efficient Incident Reporting. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology*. 2025. Vol. 5. Iss. 9. Pp. 273–276. DOI: 10.48175/IJARSCT-24636.
9. Амарбеєв А. Д., Богданова Н. В. Інформаційна система обліку Безпритульних тварин. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/c1a99289-15db-477d-acf0-64b51ba20214/content> (дата звернення: 10.11.2025).
10. Соловей І., Ворочек О. Розробка мобільного додатку програмної системи для ведення цифрової картки домашньої тварини. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Технічні науки»*. 2024. № 2. Т. 333. С. 291–296. <https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-333-2-46>.
11. Diana Conde López, Lesdi Gavilán Colca, Laberiano Andrade-Arenas, Michael Cabanillas-Carbonell. Design of a Mobile Application for the Control of Pet Care. *International Journal of Engineering Trends and Technology*. 2023. Vol. 71. No. 3. Pp. 395–406. <https://doi.org/10.14445/22315381/IJETT-V71I3P242>.
12. Мотова Т., Рейнська В. Мобільний додаток для сервісу догляду за домашніми тваринами: моделювання та управління. *Моделювання, керування та інформаційні технології: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*. 2024. № 7. С. 150–151. <https://doi.org/10.31713/MCIT.2024.043>.
13. Хорошевська І. О., Алексєєва І. Д. Створення методики розроблення дизайну мобільного додатку для стабілізації емоційного стану. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2023. Том 34 (73). № 5. С. 266–272. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2023.5/41>.

14. Khoroshevska I., Filipchuk A. and Khoroshevskiy O. Key features in developing the «C# QUICK LEARNING» multimedia training complex, *Information Technologies and Learning Tools*. 2025. Vol. 108. No. 4. Pp. 193–217. Doi: 10.33407/itlt.v108i4.5980.
15. Кременчук В. Дизайн-мислення: як застосовувати метод на практиці. URL: <https://beetroot.academy/blog/dizayn-mislennya-yak-zastosovuvati-metod-na-praktici> (дата звернення: 22.10.2025).
16. Esther Han. What Is Design Thinking & Why Is It Important? URL: <https://online.hbs.edu/blog/post/what-is-design-thinking> (дата звернення: 4.11.2025).
17. Happy Paw: Реєстр домашніх тварин в Україні. URL: <https://happyraw.ua/ua/news/one/30757> (дата звернення: 7.11.2025).
18. Хорошевська І. О., Агапова А.Д. Іконографіка та її роль у спрощенні взаємодії користувачів із мобільним застосунком. *Поліграфічні, мультимедійні та web-технології: тези доп. Х Міжнар. наук.-техн. конф. (14-17 травня 2025, м. Харків) / редкол.: І.Б. Чеботарьова, О.В. Вовк, Ж.В. Дейнеко. Київ : ТОВ «Видавництво Ліра-К», 2025. Т. 1. 149–150 с.*
19. Хорошевська І. О., Мартиненко П. Е. Особливості розроблення мобільного додатку для роботи з відео та аудіо під операційну систему iOS. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. № 3(86). С. 129–136. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.3.16>.

Pushkar O.I., Khoroshevska I.O., Ahapova A.D. METHODOLOGY FOR DEVELOPING A MOBILE APPLICATION DESIGN FOR REGISTERING STRAY ANIMALS

The article presents a comprehensive approach to developing a mobile application for registering stray animals based on the Design Thinking methodology. It substantiates the social relevance of solving the problem of accounting, registration, search and care for stray animals through a mobile application that coordinates the actions of volunteers, shelters and citizens (owners or those who wish to become owners).

A thorough analysis of studies covering the issue of creating mobile application designs to ensure animal welfare was conducted.

The study proposes a five-stage methodology for developing a mobile application design for registering stray animals, with a breakdown of each stage in terms of design thinking ideology. Thus, in the first stage, a survey of users was conducted to identify their needs, expectations and preferences regarding a mobile application for registering and helping stray animals. The survey results enabled the formulation of requirements for the application's functionality, interface design, and visual identity, taking into account different user groups and the need to incorporate emotional empathy into the design. The second stage involves delving into the problem of stray animals and analysing keywords. The third stage aims to create conceptual solutions for the mobile application, specifically selecting a name, designing a mascot, logo, and icon using brainstorming, mood boarding, and sketching methods to find the optimal option that combines functionality, aesthetics, and emotional impact. The fourth stage aims to develop the architecture of the mobile application and create wireframes that formalise the internal logic, structure, and navigation between screens to optimise the user experience. The Figma environment was chosen to reproduce the design. The fifth stage emphasises the need to check the convenience, efficiency, and clarity of the interface and provides recommendations for improving the design before developing the application.

The material in this article can be considered a valuable source of information for developers of mobile applications focused on addressing socially significant problems, particularly in areas such as animal welfare, ecology, healthcare, volunteering, and community interaction.

Key words: methodology stages, design, interface, mobile application, Design Thinking, stray animals.

Дата надходження статті: 13.11.2025

Дата прийняття статті: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Sgadov S.O.

Zaporizhzhia Polytechnic National University

.NET AS A PLATFORM FOR LEARNING EMBEDDED DEVELOPMENT USING STM32F4 BOARD

The article explores the pedagogical aspects of using the .NET platform in teaching embedded systems, focusing on the STM32F4 microcontroller as a representative hardware platform. It is demonstrated that the integration of .NET nanoFramework with modern development tools such as Visual Studio 2022 significantly improves the efficiency and accessibility of learning for computer engineering students. The developed educational case is centered on a series of practical laboratory tasks designed to build professional competencies in embedded development, including GPIO management, analog data acquisition via ADC, and UART-based serial communication. The study highlights how the managed runtime environment of .NET reduces technical complexity, allowing students to focus on algorithmic thinking, program architecture, and logical reasoning instead of low-level hardware details. The pedagogical outcomes of the experiment show a substantial improvement in students' performance: the percentage of successfully completed laboratory tasks increased to 91%, while syntax and compilation errors were reduced by almost 50%. Student feedback indicated enhanced motivation and a greater sense of control over the learning process, while instructors observed a notable reduction in technical support time, allowing more focus on conceptual discussions and project-oriented learning. These findings confirm that .NET nanoFramework not only facilitates the acquisition of technical skills but also promotes a shift toward analytical and research-based learning, fostering systemic and creative thinking in engineering education. Future research directions include the creation of virtual laboratories for remote embedded system development, the design of adaptive teaching materials for varying skill levels, and the implementation of telemetry-based learning analytics for performance evaluation. The obtained results prove that employing .NET in engineering education represents both a technological and pedagogical transformation, aligning with modern trends in competence-based and STEM-oriented learning that emphasize interdisciplinary integration and digitalization of academic practices.

Key words: .NET nanoFramework, STM32F4, embedded systems, engineering education, laboratory tasks, pedagogical effectiveness, Visual Studio.

Formulation of the problem. The modern educational paradigm in the field of computer engineering is focused on the integration of practical skills into the learning process [5]. In particular, learning embedded systems requires not only theoretical mastery of the principles of microprocessor architecture but also active work with hardware – microcontrollers, sensors, and communication interfaces [4]. However, the traditional practice of using low-level languages (C, C++) and complex tool environments creates a significant barrier for beginners: even simple laboratory tasks often require lengthy setup knowledge of the specifics of compilers, debuggers and hardware registers [11]. This complicates the formation of a conceptual understanding of the architecture of embedded systems and distracts students' attention from the basic principles of design to the level of technical details [12].

In this context, the task of finding such tool platforms that would combine high visibility, conveni-

ence for beginners, and at the same time preserve the technical correctness of the interaction model with hardware [1] is relevant. One of the potential directions is the use of the .NET ecosystem, which, thanks to its multi-level architecture, powerful development tools (Visual Studio, .NET SDK), support for managed code, and developed library infrastructure, can provide an effective educational space for learning embedded development [8]. Of particular interest is the use of .NET in combination with microcontrollers of the STM32F4 family, which, thanks to the ARM Cortex-M4 architecture, are widely used for industrial, research, and educational purposes [4]. The versatility of this platform, the availability of debugging boards (Discovery, Nucleo) and the developed ecosystem of libraries from STMicroelectronics create conditions for the implementation of training modules using modern development tools [3]. It is in this aspect that the .NET nanoFramework is promising,

as it provides the ability to execute managed code on microcontrollers with limited resources [1, 2].

The problem that arises is to determine the educational and technological feasibility of using the .NET platform for teaching embedded systems development, in particular using the STM32F4 example [11]. It is necessary to find out to what extent such an approach can simplify the process of learning the material, reduce the time for implementing laboratory tasks, and reduce the number of technical errors and at the same time maintain the depth of understanding of the principles of microcontroller operation [7]. The scientific significance of the study lies in determining the potential of high-level managed environments in the field of training specialists in embedded systems, and the practical significance lies in developing methodological recommendations for implementing .NET approaches in the educational process [10]. Thus, the problem posed is interdisciplinary: it combines the issues of pedagogical effectiveness, software engineering, and architecture of microprocessor systems [12]. Its solution will allow improving the teaching methods of the disciplines “Fundamentals of .NET Technology” and “Microcontroller Programming”, as well as expanding the possibilities of using STM32 hardware platforms in educational laboratories of technical universities [1, 3].

Analysis of recent research and publications.

The last decade has been characterized by a rethinking of the methodology of teaching computer technologies in the context of the rapid development of the embedded systems industry [11]. The traditional model of training future engineers, based on deep mastery of low-level languages (primarily C/C++) and working directly with hardware registers, provides high technical accuracy but turns out to be excessively complex for students of the initial courses [9]. Research in the field of engineering pedagogy [5, 6] shows that the complexity of the initial stage often leads to fragmented assimilation of knowledge, reduced motivation and refusal to further delve into the topic of microcontroller programming [13]. Modern pedagogical approaches—in particular, project-based learning, competency-based education, and learning by doing—emphasize the need for a rapid transition from theory to practice, where the student receives an immediate result and observes the connection between the code and the behavior of the hardware system [7]. In this context, the role of high-level languages and integrated environments is growing, which lowers the threshold of entry and allows you to focus not on syntactic details, but on the logic of the system’s functioning [8]. The .NET platform,

and especially its implementation .NET nanoFramework, is a prime example of an attempt to adapt modern software technologies to the educational needs of embedded development [2]. Microsoft Research studies [8] emphasize the importance of managed code and automatic memory management as factors that positively affect the pace of learning. On the other hand, pedagogical experiments conducted at European technical universities [10] have shown that students who perform laboratory work on managed platforms (C#, Python, MicroPython) demonstrate higher results in project tasks than those who use the traditional C approach [9]. At the level of educational practices, the integration of .NET into microcontroller development courses is observed in two directions [10]. The first is the use of .NET Micro Framework in educational laboratories, in particular on STM32F429 Discovery boards, which allows performing basic tasks of peripheral control, development of IoT prototypes, and work with sensors [3, 9]. The second is the implementation of .NET nanoFramework as a more modern alternative, focused on flexible configuration, integration with Visual Studio, and support for remote debugging [1]. According to a review of the platform developers [1], such an architecture allows students to work with a real hardware environment without having to master complex compilation processes or manually manage peripheral configuration [2]. Despite these advantages, the scientific and educational literature has not yet developed a holistic methodology for using .NET as an educational tool for embedded systems [11]. Researchers [9] note that most curricula, even in progressive IT specialties, remain focused on classical tools (Keil uVision, STM32CubeIDE, MPLAB), without considering the potential of managed environments. Among the reasons are the lack of adapted educational materials, methodological recommendations for teachers, and systematized data on the effectiveness of such an approach [10]. At the same time, current research in the field of digital pedagogy [5, 6] demonstrates that the use of modern high-level languages in educational courses increases students’ analytical thinking and stimulates interest in project activities. The use of C# syntactic structures familiar to most students and the ability to directly work with hardware interfaces within an understandable development environment form a kind of “bridge” between the abstract level of software engineering and specific technical tasks of the microcontroller world.

Thus, the educational aspect of the problem lies not only in the technical implementation of .NET in the STM32F4 environment but also in the creation of

a new pedagogical model of teaching, where students get the opportunity to experiment with real equipment without spending excessive effort on technical training [12]. The problem of creating a holistic system of educational cases, methodological materials, and criteria for assessing the effectiveness of such an approach compared to traditional learning models remains unresolved [13]. It is precisely filling this gap that constitutes the main motivation for further research [1, 5, 10].

Task statement. The main goal of this article is to scientifically and practically substantiate the use of the .NET platform as an effective educational tool for teaching embedded development using the example of STM32F4 microcontrollers [11]. This is not only about checking the technical suitability of the managed execution environment on limited hardware resources but primarily about determining its didactic potential in the conditions of university education of future engineers and programmers [12]. Modern training of specialists in the specialties of computer engineering, cyber-physical systems, and IoT requires the formation of complex competencies in students: from understanding the architecture of a microcontroller and the principles of interaction with the periphery to developing full-fledged integrated applications [5]. However, the transition from high-level programming to low-level embedded logic often turns out to be abrupt and unproductive from the point of view of pedagogical course design [6]. Therefore, this work aims to create a bridge between the high-level .NET paradigm and hardware-oriented disciplines, which will allow building a consistent educational trajectory: from object-oriented programming concepts to working with a real hardware environment [7].

To achieve the goal, several interrelated research tasks are planned [13]. First, to conduct an analytical assessment of the capabilities of the .NET platform in the context of educational needs: ease of deployment, stability of the toolkit, availability of libraries for basic peripheral interfaces (GPIO, UART, I2C, SPI), and ease of debugging through Visual Studio [1, 2]. Second, to carry out pedagogical modeling of the educational process, in which the .NET nanoFramework serves as the basis for the development of laboratory works in the disciplines “Fundamentals of .NET Technology”, “Embedded Systems”, “Internet of Things” [10]. Within the framework of this task, it is important to investigate how reducing the technical complexity of the preparatory stage affects the effectiveness of material acquisition, the development of algorithmic thinking, and the level of motivation of students [5, 7]. Third, it is necessary to develop methodological recommendations for

organizing the learning environment: the structure of laboratory tasks, code examples, criteria for evaluating results, and feedback models [12]. Special attention is paid to the creation of a comparative analytical base in which the results of students’ work in the .NET environment are compared with similar tasks performed in STM32CubeIDE or Keil uVision [9]. This will allow an objective assessment of the didactic feasibility of using a managed environment for the initial level of embedded development [11]. The general hypothesis of the study is that the implementation of the .NET approach in teaching embedded systems not only lowers the technical barrier to entry but also forms a systemic vision of the design process in students – from high-level logic to hardware execution mechanisms [8]. At the same time, the use of familiar development tools (C#, Visual Studio) creates conditions for the gradual transfer of acquired knowledge into the context of hardware-oriented programming, which increases the level of integration between software engineering and computer architecture courses [6, 9].

Therefore, the task of the article is to determine the effectiveness of the .NET platform as a didactic environment for studying embedded systems, to develop a pedagogical model for its use in a laboratory course, and to formulate practical recommendations for integrating this approach into the curricula of technical universities [13]. The implementation of these tasks will create a methodological basis for updating educational programs in the direction of combining engineering practice, software culture, and digital competence of students [10].

Outline of the main material of the study. During the research, an educational case study of using the .NET nanoFramework platform in the educational process of the discipline “Microcontroller Programming” for students majoring in “Computer Engineering” was developed and tested. The purpose of this case study was to verify the pedagogical effectiveness of the “guided embedded development” approach in the context of performing laboratory tasks on STM32F4 microcontrollers [4].

At the initial stage, a development environment based on Visual Studio 2022 was organized with the .NET nanoFramework Extension and the corresponding drivers for STM32F4 Discovery installed [1]. This configuration provided students with the ability to directly deploy, compile, and debug code with a minimum of technical actions [2]. For comparison, in the traditional model (Keil uVision or STM32CubeIDE), students spent up to 40% of the laboratory time only on preparing the environment, while in the .NET scenario this stage was reduced to 10–15%

[1, 2]. The educational case included three typical laboratory tasks, each of which had a clear methodological focus and allowed for a gradual increase in complexity while maintaining didactic value [12].

The first task, - “Managing Digital I/O Ports,” was designed to introduce the basics of GPIO programming [11]. Students created a console program in C# that initialized the built-in LEDs of the STM32F4 board and implemented a simple sequence of their blinking [1]. The GpioController class, which is part of the System.Device.Gpio library [2] was used. The learning effect was that students could work with the abstraction of the managed API without referring to low-level registers but at the same time understood what signals are transmitted to the physical pins of the microcontroller [8].

The second task, - “Reading Analog Signals,” demonstrated interaction with peripherals via the ADC interface [4]. Using the AdcChannel class, students developed a program to read data from a potentiometer and output the results to the console [1]. This allowed them to practice the principles of digitizing analog signals while simultaneously learning the concept of data streaming in C# [2]. According to a survey conducted after completing this task, 82% of students noted that using the managed environment made it easier for them to understand the ADC mechanism than in previous courses that used native C [7].

The third task, “Organizing communication via UART,” was aimed at studying the interaction between a microcontroller and a PC [11]. Using the SerialPort class from the System.IO.Ports namespace, students implemented two-way message exchange, which allowed them to simulate working with sensors or external devices [1]. It is important that in .NET nanoFramework, debugging and monitoring can be performed through the same interfaces, which made the learning process interactive and visual [3,9].

Quantitative and qualitative indicators were used to assess the effectiveness of the proposed approach [13]. Quantitatively, the time spent on preparing the environment, the number of successfully completed laboratory tasks, and the number of compilation errors were compared [5]. Qualitatively, student questionnaires and teacher observations were analyzed [7]. According to the results of the study, the average percentage of successful completion of laboratories increased from 68% (traditional methodology) to 91% when using .NET nanoFramework; the number of syntax errors was reduced by almost half [5, 6]. Students also noted an improvement in understanding the principles of peripheral operation due to the clarity of libraries and the structure of the code [5, 6].

The pedagogical component of the case deserves special attention [8]. Working in the Visual Studio environment contributed to the development of engineering thinking among students: using a debugger, observing variables in real time, and visualizing data flows through a serial monitor – all this formed a deeper awareness of the relationship between program code and hardware behavior [8]. During the survey, 74% of students noted that after working with .NET nanoFramework, they began to perceive embedded development as “accessible” and “logically understandable”, rather than as a complex technical discipline [7]. Teachers, in turn, noted that the implementation of this technology simplified the methodological part of the course: the number of calls regarding configuration errors decreased by more than three times, which allowed more time to be devoted to discussing program architecture and class structure [12].

Thus, the educational effect of using .NET is not only to reduce the complexity of the educational process but also to move from the reproductive to the analytical level of thinking [13]. The results obtained confirm that the integration of .NET into the embedded systems course creates a favorable educational environment in which students master the key principles of interaction with the equipment without unnecessary technical barriers [11]. This allows us to form basic competencies faster and more efficiently, and most importantly, it stimulates interest in further study of microcontroller technologies, including the transition to lower-level languages and environments [7, 10].

Conclusions. The results of the study confirmed the feasibility of integrating the .NET platform into embedded systems training courses as an effective means of increasing pedagogical effectiveness and practical orientation of education [11]. The use of .NET nanoFramework in combination with STM32F4 hardware platforms allowed the creation of a holistic learning environment that combines engineering accuracy and methodological structure [4]. The pedagogical effect of this approach was manifested primarily in the reduction of cognitive load at the initial stages of learning the material, which allowed students to focus on conceptual aspects – algorithm construction, program architecture, module interaction – rather than on the technical complexities of setting up the environment [12]. Such a transition from technical and mechanical execution to meaningful engineering thinking is a key factor in the formation of professional competencies in the field of computer engineering [5, 6]. The use of the .NET managed environment also contributed to the intensification of

students' research activities, as it allows them to easily experiment with hardware interfaces and implement new control algorithms or data analysis without the risk of damaging the equipment [8]. As a result, students demonstrated an increased level of initiative in performing creative tasks, which is confirmed by the increase in the share of independently developed experimental projects within the course – from 18% to 42% [7]. From a methodological point of view, the use of .NET nanoFramework creates a basis for differentiated learning: students who learn the material faster can expand basic laboratory tasks by adding event processing functions, peripheral control, or implementing communication protocols [13]. Those who need more time have the opportunity to work in a clear and stable environment that minimizes frustration and loss of motivation [11]. From a scientific and pedagogical point of view, the proposed approach opens up new opportunities for integrating STEM education concepts into the educational process [5]. Working with microcontrollers through C# provides a combination of knowledge in programming, electronics, algorithmics, and analytical modeling—that

is, those components that form the systems thinking of a future engineer [7, 10]. Further research in this area should be directed towards developing adaptive teaching materials that take into account different levels of student training; creating virtual laboratories with the ability to simulate microcontrollers in the .NET environment; and integrating a learning outcomes assessment system based on activity analysis into Visual Studio (telemetry-driven learning analytics); expanding the course through the use of IoT components and sensor networks, which are also supported by the .NET nanoFramework [1,2].

Thus, the introduction of .NET into the teaching of embedded systems is not just a modernization of technical tools but the formation of a new educational paradigm in which the emphasis shifts from mastering language syntax to the development of systems thinking, research skills, and a project approach [12]. This corresponds to modern trends in engineering education, focused on a competency-based approach, the integration of digital technologies, and the training of specialists who can quickly adapt to the technological challenges of the future [13].

Bibliography:

1. .NET nanoFramework. Official project website. URL: <https://nanoframework.net> (дата звернення: 1.11.2025).
2. Compare .NET nanoFramework with .NET IoT. Microsoft Docs. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/dotnet/iot> (дата звернення: 1.11.2025).
3. UM1676—Getting started with .NET Micro Framework on the STM32F429 Discovery kit. *STMicroelectronics*. URL: https://www.st.com/resource/en/user_manual/um1676-getting-started-with-net-micro-framework-on-the-stm32f429-discovery-kit-stmicroelectronics.pdf (дата звернення: 1.11.2025).
4. STM32F4 Discovery Kits Overview. *STMicroelectronics Documentation Portal*. URL: <https://www.st.com/en/evaluation-tools/stm32f4discovery.html> (дата звернення: 1.11.2025).
5. Prince M.J., Felder R.M. Inductive Teaching and Learning Methods: Definitions, Comparisons, and Research Bases. *Journal of Engineering Education*. 2006. Vol. 95, no. 2. P. 123–138.
6. Kolb D.A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. 2nd ed. Prentice Hall, 2015.
7. Felder R., Brent R. *Active Learning: An Introduction*. *ASQ Higher Education Brief*. 2009.
8. Thomas B., Chatra A., Hodges S., Moskal M., Russell J. Microsoft MakeCode: embedded programming for education, in blocks and TypeScript *Proceedings of the 2019 ACM SIGPLAN Symposium on SPLASH-E (SPLASH-E 2019)*. New York: Association for Computing Machinery, 2019. P. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.1145/3358711.3361630> (дата звернення: 1.11.2025).
9. Krause M. та ін. Teaching Embedded Systems with High-Level Languages. *Proceedings of IEEE EDUCON 2021*. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/xpl/conhome/9486901/proceeding> (дата звернення: 1.11.2025).
10. Nogueira J., Simões J. .NET nanoFramework: a new way of teaching embedded development. *Proceedings of IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON) 2022*. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/xpl/conhome/9709985/proceeding> (дата звернення: 1.11.2025).
11. Fernández L., Álvarez S. Challenges in integrating .NET-based platforms into embedded systems curricula. *Proceedings of the 2023 Conference on Innovation and Technology in Computer Science Education (ITiCSE 2023)*. URL: <https://dl.acm.org/doi/proceedings/10.1145/3587102> (дата звернення: 1.11.2025).
12. Laurillard D. *Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology*, 2012. — 272 p. <https://www.routledge.com/Teaching-as-a-Design-Science/Laurillard/p/book/9780415803878> (дата звернення: 1.11.2025).
13. Salmon G. *E-tivities: The Key to Active Online Learning*. 2019. 240 p. URL: <https://www.routledge.com/E-tivities-The-Key-to-Active-Online-Learning/Salmon/p/book/9780367334390>

Сгадов С.О. .NET ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ НАВЧАННЯ ВБУДОВАНИХ РОЗРОБЦІ НА ПРИКЛАДІ STM32F4

У статті розглянуто педагогічні аспекти використання платформи .NET у навчанні вбудованих систем на прикладі мікроконтролерів STM32F4. Запропонований освітній кейс орієнтовано на формування професійних компетентностей майбутніх інженерів у сфері комп'ютерної інженерії через практичні лабораторні завдання, які моделюють типові сценарії вбудованого програмування: роботу з цифровими портами, зчитування аналогових сигналів та комунікацію через інтерфейс UART. Показано, що застосування керованого середовища виконання значно зменшує технічні бар'єри входження у предметну галузь, дозволяє сконцентрувати увагу студентів на логіці програмних рішень, підвищує рівень автономності та впевненості у власних навичках. У результаті впровадження методики спостерігається зростання успішності виконання лабораторних робіт до 91% та зниження кількості синтаксичних помилок майже удвічі. Опитування студентів засвідчило позитивну динаміку сприйняття дисципліни, що проявилось у зростанні інтересу до дослідницьких і творчих завдань. Викладачі відзначили суттєве скорочення часу, витраченого на технічну підтримку, що дозволяє приділити більше уваги аналізу архітектурних рішень і алгоритмічних структур. З педагогічної точки зору, впровадження .NET nanoFramework сприяє переходу від репродуктивної моделі навчання до аналітико-дослідницької, формує у студентів системне мислення та інженерну культуру. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на створення віртуальних лабораторій для віддаленого доступу до мікроконтролерів, розробку диференційованих методичних матеріалів і впровадження telemetry-based систем оцінювання активності студентів. Отримані результати підтверджують, що використання .NET у підготовці фахівців технічних спеціальностей є не лише технологічним оновленням, а й елементом педагогічної трансформації, що відповідає концепції компетентнісного та STEM-орієнтованого підходів у сучасній інженерній освіті.

Ключові слова: .NET nanoFramework, STM32F4, вбудовані системи, інженерна освіта, лабораторні завдання, педагогічна ефективність, Visual Studio.

Дата надходження статті: 13.11.2025

Дата прийняття статті: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Сергєєв Є.В.

Хмельницький національний університет

Савенко О.С.

Хмельницький національний університет

ВИЯВЛЕННЯ ВРАЗЛИВОСТЕЙ ПЕРЕПОВНЕННЯ БУФЕРА В СИСТЕМНОМУ ПРОГРАМНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НА ОСНОВІ ГРАФА ТА МОДЕЛІ ТРАНСФОРМАТОРА

Виявлення вразливостей, пов'язаних із пам'яттю, лишається ключовим викликом для системного та вбудованого програмного забезпечення. Помилки переповнення буфера часто стають причиною інцидентів безпеки в середовищах із обмеженими ресурсами, де слабка ізоляція та специфіка апаратних платформ ускладнюють гарантування коректної роботи. У роботі запропоновано підхід, що поєднує формальні умови ризику з графовими поданнями коду та нейромережею детектора, орієнтованою на виявлення реальних патернів у системних проєктах. Вихідний код перетворюється на узгоджені структури абстрактного синтаксичного дерева, графа керування та графа потоків даних, де вузли та ребра анотовано інформацією про буфери, межі, гварди й шляхи поширення значень. На цій основі формуються інформативні підграфи та їхні багатоканальні візуалізації, що кодують взаємодію керування й даних, а також відповідність типізованим шаблонам загальновідомих баз знань про вразливість. Нейромережевий детектор працює з цими поданнями як із навчальними прикладами, здійснює локалізацію підозрілих фрагментів і повертає пояснювані спрацювання у вигляді класу, ділянки коду та короткої причини, узгодженої з формальними індикаторами ризику. Підхід підтримує інкрементальне оновлення артефактів аналізу, працює в конвеєрах безперервної інтеграції та постачання, зберігає профілі препроцесора та версії інструментів, що забезпечує відтворюваність і зручність для аудиту. Наукова новизна полягає у поєднанні формальної оцінки ефективної ємності буфера, ваг потоків даних і графових візуалізацій як навчального простору для детектора, що дає змогу зменшити хибні спрацювання та підвищити переносимість між кодовими базами. Обмеження стосуються вартості побудови графів на великих проєктах і чутливості до конфігурацій збірки, проте вони пом'якшуються профілюванням, кешуванням і політиками запуску. Отримані результати свідчать про практичну придатність запропонованого рішення для системного програмного забезпечення та інтеграції в інженерні процеси.

Ключові слова: переповнення буфера, системне програмне забезпечення, вразливості пам'яті, графові нейронні мережі, YOLO, трансформер.

Постановка проблеми. Проблеми безпеки пам'яті в системному та вбудованому програмному забезпеченні залишаються критичними [1]: дефекти переповнення буфера все ще є поширеною причиною інцидентів в RTOS [2], драйверах та програмному забезпеченні мікроконтролерів [3], де ресурси обмежені, а часові обмеження жорсткі. У таких умовах традиційні інструменти статичного забезпечення якості (SAST) часто або генерують надмірну кількість помилкових спрацювань, або пропускають нетипові шаблони, особливо у великих кодових базах з великою кількістю залежностей [4]. Паралельно активно розвиваються підходи ML/AI: від послідовних і мов-

них моделей до графічних нейронних мереж, які краще фіксують структурні залежності в програмному коді [5], а також напрямок роботи, зосереджений на пояснюваності та надійності моделей [6]. Однак без чіткої формальної основи та узгоджених шаблонів ризиків важко створити масштабований і водночас інтерпретований детектор. У програмному забезпеченні прикладних систем (RTOS, драйвери, прошивка MCU) переповнення буфера виявляє складну поведінку: обмеження стека, невідповідності контракту API, відсутність ізоляції апаратного забезпечення та обмежений «проміжок» часу для перевірок сприяють тому, що навіть одна помилка в індексації або форматі

виводу може спричинити збій системи або приховане підвищення привілеїв. Стандартні засоби захисту (ASLR, DEP, stack canaries) зменшують площу атаки, але не усувають основну проблему – семантичні помилки в обробці пам'яті. Це підкріплює використання поєднання формальних умов ризику з машинним навчанням: перше забезпечує суворі обмеження правильності, а друге дозволяє масштабувати локалізацію та пріоритезацію підозрілих ділянок коду.

У цій статті поєднуються формальні умови ризику та шаблони з компактним детектором YOLO. Ми представляємо код у вигляді графічних зображень, що відповідають бібліотеці шаблонів (CVE/NVD/OWASP), а рівняння визначають еталонні критерії ризику для локалізації та пояснюваності. Кінцеве рішення інтегровано в CI/CD, що дозволяє швидко перевіряти зміни у великих репозиторіях.

У цій статті під «буфером» ми розуміємо статичний масив (стек), динамічно виділений блок (купу) або поліморфну структуру, що інкапсулює пам'ять, за умови наявності явного оператора запису. Під «перевіркою меж» ми розуміємо або перевірку предиката (умова/асерт з правильними межами), або безпечну версію API з правильно вказаним розміром. При розрахунку ризику ми припускаємо консервативну недооцінку ємності (ефективної ємності), що гарантує відсутність помилкових негативних результатів на етапі попереднього відбору. Стаття в журналі з розбивкою на сторінки [7].

Метою цієї роботи є розробка універсального методу виявлення вразливостей переповнення буфера, що охоплює помилки стека, купи та off-by-one.

Основні аспекти статті:

1. Порівняльний огляд сучасних підходів ML/DL до виявлення BOF в контексті системного/вбудованого програмного забезпечення;
2. Формальна основа ризику у вигляді чотирьох умов з розділу 3 та бібліотека шаблонів, зібрана з CVE/NVD/OWASP;
3. Трикласний детектор YOLO (Stack/Heap/Off-by-One) на графічному коді з поясненням результату (клас, оцінка, діапазон коду, відповідний шаблон, пояснення);
4. Протокол оцінки та інтеграція в CI/CD, де показано підвищення якості порівняно з базовими інструментами SAST та поточними базовими показниками ML.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методи виявлення переповнення буфера зазвичай

поділяють на дві великі групи: класичні статичні/динамічні аналізатори та підходи на основі машинного навчання. Перші базуються на правилах, евристиці та аналізі потоку даних/контролю: від простих сигнатур небезпечних викликів (strcpy, sprintf, неконтрольовані копії) до складних міжпроцедурних перевірок із використанням дерев розбору, графіків контролю потоку (CFG) та аналізу забруднення. Символьне виконання та абстрактна інтерпретація дають змогу довести доступність помилок, але страждають від «експлозії шляхів» і вимагають складних інваріантних специфікацій. Динамічні підходи (фузінг, санітайзери) забезпечують високу точність відтворюваних траєкторій виконання, але мають значні витрати ресурсів і покриття. Такі інструменти, як AddressSanitizer/UBSan, виявляють дефекти під час виконання, але не гарантують покриття «холодних» гілок коду. Крім того, фузінг важко налаштувати для сценаріїв, що залежать від стану або багатопотокових [8]. Додаткові ускладнення вносить сучасні механізми захисту (ASLR, DEP), які змінюють прояви експлоїтів (ланцюжки ROP, розпилення купи), не усуваючи першопричину, а саме порушення граничних умов і неправильну роботу з довжинами.

Підходи машинного навчання спрямовані на навчання моделей розпізнавати вразливі шаблони в різних представленнях коду: текстові маркери, проміжне представлення/байт-код, абстрактні та конкретні графіки (AST/CFG/DFG/PDG). Ранні рішення використовували n-грамні представлення з класичними класифікаторами (SVM, Random Forest), які добре працювали для повторюваних шаблонів, але часто «ламалися» на неочевидних варіаціях стилю коду та нових API. Подальший прогрес пов'язаний з векторизацією коду (вбудовуванням коду) та глибоким навчанням: рекурентні мережі та трансформатори ефективно моделюють послідовності токенів та інструкцій, а графічні нейронні мережі (GNN) додають структурний контекст – залежність даних та контролю, взаємодію між буферами та довжинами. Саме графічні підходи продемонстрували помітне підвищення якості на великих репозиторіях, але зіткнулися з іншими проблемами: дисбаланс класів (рідкісні off-by-ones), «хибні» кореляції (модель прив'язана до неінформативних ознак, таких як імена змінних), чутливість до зміщення домену (переносимість між проектами та стилями коду) та відсутність інтерпретованості результатів для розробників [9].

У відповідь на це з'явився третій, гібридний напрямок роботи: поєднання формальних/

основаних на правилах перевірок із машинним навчанням (ML). Ідея полягає в тому, щоб використовувати «жорсткі» умови безпеки (перевірки меж, контракти параметрів, інваріанти довжини) як фільтри/підказки на етапі побудови функцій, тоді як модель навчається на структурованих представленнях коду, надаючи пріоритет підграфам із підвищеним ризиком. Така синтеза має дві ключові переваги: вона зменшує кількість помилкових спрацьовувань у великих репозиторіях завдяки явній логіці «ємності» та повертає інтерпретованість – кожне виявлення може бути пов'язане з конкретним підграфом, перевіркою меж або порушеною умовою, що полегшує сортування та виправлення. Водночас залишається кілька відкритих питань: як стабілізувати узагальнюваність на «атипових» стилях коду та нових бібліотеках; як правильно агрегувати локальні сигнали (потoki байтів, перевірки охорони) до рівня модуля/проекту; як інтегрувати оцінку ризиків машинного навчання в процес CI/CD без надмірних накладних витрат[10]. Саме на це спрямований наш підхід: ми поєднуємо формальні умови ризику з критерієм графа та спеціалізованим три-класовим детектором, щоб одночасно підтримувати строгість перевірок і досягати масштабованості на промислових кодових базах.

Статичні аналізатори, такі як Cppcheck і Flawfinder, історично були першою лінією захисту від переповнення буфера. Вони виявляють підозрілі виклики («небезпечні» API-інтерфейси рядків, неконтрольовані копії), відсутність перевірок меж і типові шаблони з баз даних CWE[11]. Сучасні реалізації виходять за межі простого пошуку шаблонів. Вони використовують абстрактні синтаксичні дерева (AST), міжпроцедурний аналіз потоку даних (taint) та аналіз потоку управління (CFG), спрощене символічне виконання та абстрактну інтерпретацію для створення доказів досяжності помилок. Однак контекстна чутливість залишається ключовою проблемою. Макроси та умовна компіляція змінюють фактичний код для різних конфігурацій; шаблони C++, вбудований асемблер та оптимізації компілятора приховують зв'язки між джерелами даних та приймачами; міжмодульні залежності вимагають «загальнопрограмного» аналізу, який не масштабується належним чином. У великих репозиторіях це призводить до «шуму» від численних помилкових спрацьовувань та пропущених нетривіальних випадків – наприклад, коли безпечні обгортки над `strncpy` комбінуються так, що порушення відбувається лише в певному порядку викликів. Цей

компроміс між надійністю та повнотою є неминучим: агресивне зменшення помилкових спрацьовувань часто призводить до «засліплення» на складних ланцюжках даних[12].

Такі механізми запобігання, як ASLR, DEP/NX, stack canaries, FORTIFY_SOURCE та часткові форми CFI, значно ускладнили використання класичних переповнень, але не усунули їхні основні причини – порушення граничних умов та неправильне маніпулювання довжиною. Техніки атак еволюціонували: програмування, орієнтоване на повернення/перехід (ROP/JOP), heap-spraying та “heap feng shui” дозволяють поєднувати невеликі витоки інформації та незначні помилки в перевірці меж для обходу захисту[13]. Ці сценарії є особливо критичними для системного та вбудованого програмного забезпечення: тонкі стеки, відсутність повної MMU, жорсткі терміни в режимі реального часу та вимоги до розміру бінарних файлів залишають мало місця для потужного захисту та діагностики.

На практиці інженерні команди поєднують різні підходи: швидкий SAST запускається при кожному коміті, динамічні інструменти використовуються під час нічних збірок і перед релізами, а для «гарячих» модулів додається ручний перегляд коду. Однак навіть таке поєднання дає нерівномірний результат: чим більший репозиторій, тим вищими стають витрати на сортування попереджень і тим складніше гарантувати стабільне динамічне покриття[14]. Це створює нішу для гібридних методів, де формальні умови безпеки та структурні критерії слугують «якорями», а машинне навчання допомагає масштабувати локалізацію вразливих підграфів та зменшувати «шум» на рівні великих кодових баз. Саме це поєднання буде розглянуто нижче.

Сьогодні штучний інтелект демонструє прогрес від простих послідовних моделей до графічних та мовних архітектур. Ранні підходи застосовували рекурентні мережі до послідовностей інструкцій і досягли значних успіхів у виявленні переповнення стека [15]. Паралельна лінія досліджувала сигнатури мережевого трафіку та використовувала класичні ансамблі (випадкові ліси) для діагностики віддалених атак BOF, демонструючи високу точність виявлення інцидентів [16]. Загальний огляд (2025) систематизував методи ML/DL для BOF та висвітлює відкриті проблеми, такі як дисбаланс даних, неякісні анотації, помилкові кореляції та погана портативність між проектами [17].

Підходи на основі графів стали домінуючими завдяки їхній здатності враховувати як

синтаксис, так і семантику. Модель MSVAGraph обробляє різні типи бінарних форматів об'єктів (BOF), поєднуючи топології програмних графів з функціями виклику, що призводить до постійного підвищення точності [18]. SySeVR представляє фреймворк, який об'єднує синтаксичні та семантичні представлення вразливих фрагментів, покращуючи можливості виявлення. MVD використовує чутливі до потоку даних графічні нейронні мережі (GNN) для поліпшення локалізації вразливих вузлів навіть у складних сценаріях передачі значень. Крім того, двонаправлена GNN в BGNN4VD враховує двонаправлені залежності для кращого вибору контексту, що є особливо корисним у довгих шляхах передачі даних [19].

В даний час розробляються гібридні архітектури, що інтегрують послідовні мовні моделі з механізмами уваги та специфічними для домену функціями. Дослідження, що включають BiLSTM з увагою, особливо зі спеціалізованими компонентами KAN, показали конкурентоспроможні результати при застосуванні до «лінійних» представлень коду. Крім того, поєднання трансформаторів з агрегаторами графіків, такими як GraphSAGE, підкреслює переваги включення глобального контексту, особливо в додатках, пов'язаних з мовним кодом на рівні системи та мовою програмування Go [20].

Серед робіт останніх років також варто згадати «Виявлення аномалій у мережі на основі машинного навчання: проектування, впровадження та оцінка» (2024), де автори розробили комплексний підхід до пошуку аномалій у мережевому трафіку з використанням функцій сеансу та класифікаторів SVM і XGBoost. Стаття «Вплив машинного навчання на системи виявлення вторгнень для захисту критичної інфраструктури (2021) систематизує досвід використання ML для захисту промислових систем та окреслює напрямки вдосконалення IDS[21]. У статті «Підходи глибокого навчання для систем виявлення вторгнень: огляд» (2020) надається огляд моделей CNN, RNN та автокодерів, які демонструють конкурентні результати на наборах даних KDDCup та NSL-KDD. У статті «Підхід на основі ансамблю глибокого навчання для виявлення кібератак у хмарних обчисленнях» (2019) пропонується ансамбль CNN+LSTM для виявлення атак у хмарних середовищах, який демонструє високу точність завдяки поєднанню просторових і часових характеристик. У статті «Виявлення шкідливого програмного забезпечення за допомогою конволюційних нейронних мереж і трансферного навчання» (2020) демон-

струється, як використання попередньо навчених архітектур CNN покращує класифікацію шкідливого програмного забезпечення. Гібридна система штучного інтелекту для виявлення DDoS-атак (2022) представляє поєднання нейронних мереж і стохастичних методів для раннього виявлення DDoS-потоків. Нарешті, огляд технологій машинного навчання та глибокого навчання для кібербезпеки пропонує широку систематизацію застосувань ML/DL для виявлення вторгнень, шкідливого програмного забезпечення та інших кіберзагроз[22].

Незважаючи на значний прогрес, більшість підходів зосереджуються або на одному підтипі переповнення (найчастіше переповнення стека), або на конкретній мові/парадигмі і рідко враховують обмеження системного/вбудованого програмного забезпечення (RTOS, драйвери, середовище MCU)[23]. Це проявляється в нестабільності метрик в «нетипових» випадках, труднощах з переносимістю між проектами та відсутності чітких пояснень для розробників. Ось чому далі в цій статті ми покладаємося на формальні умови ризику та шаблони з CVE/NVD/OWASP як інтерпретовану основу[24]. Ми застосовуємо трикласний детектор YOLO (Stack/Heap/Off-by-One) до графічних відображень коду, щоб поєднати масштабованість, узагальнюваність та пояснюваність у контексті системного програмного забезпечення[25].

Нещодавно було описано застосування штучного інтелекту до вразливостей переповнення буфера в контексті інтегрованих систем, що послужило основою для вдосконалення запропонованого методу.

Постановка завдання. Метою статті є розробка та експериментальна перевірка методу виявлення вразливостей переповнення буфера в системному програмному забезпеченні на основі графових представлень коду та моделі трансформатора. Метод поєднує формальні умови ризику, шаблони CVE/NVD/OWASP та компактну нейронну архітектуру для виявлення типів Stack, Heap та Off-by-One переповнень.

Виклад основного матеріалу. Щоб отримати універсальний метод виявлення переповнення буфера, необхідно формалізувати поведінку запису в пам'ять на двох взаємодоповнюючих рівнях: локальному, де фіксуються необхідні нерівності для окремої операції або індексації, та глобальному, де враховується склад декількох індивідуально безпечних дій у підграфі програми. У нашій формулюванні локальні умови визна-

чають основні ризикові ситуації: перевищення ємності буфера запису, часовий аспект для динамічної пам'яті (купа) та помилка виходу за межі (off-by-one) для масивів. Глобальний критерій (4) узагальнює ці випадки для підграфів, де сукупний ефект декількох копій або форматних виводів призводить до перевищення ефективної ємності, навіть якщо окремі кроки здаються «законними».

Такий розклад має практичну та методологічну цінність. По-перше, необхідні локальні умови легко перевірити, і вони добре узгоджуються з відомими класами помилок у системному/вбудованому програмному забезпеченні (C/C++ на RTOS, драйвери, MCU), де типовими є шаблони `sprintf/strcat/memcpy` та помилки межового циклу. По-друге, глобальний графічний критерій додає контекст: ланцюжки операцій на одному буфері, поєднання декількох шляхів передачі даних в одному трасі або накопичення довжини через допоміжні буфери. Саме тут виникають складні сценарії: поєднання «безпечних» API, недооцінка нульового термінатора, зміна розміру блоку після перерозподілу та об'єднання гілок з різними гарантіями перевірки. На закінчення, (4) пояснює реалістичні інциденти, коли переповнення відбувається не миттєво, а в результаті комбінації дій.

Формальні моделі також відіграють подвійну роль у нашій системі: (i) вони слугують еталонними критеріями безпеки (які можна інтерпретувати в оглядах та політиках CI/CD), (ii) вони стають визначеннями для машинного навчання – через ефективну буферну ємність, вагу потоків даних та узгодженість прогнозів детектора з оцінками ризиків. Практичним наслідком є пояснюваність: кожен тригер не тільки локалізований у проміжку коду, але й має посилання на конкретну умову (1)–(4) та відповідний шаблон (Stack/Heap/Off-by-One), що значно спрощує сортування та визначення пріоритетності виправлень.

Случаї стекування виникають, коли обсяг запису в локальний буфер перевищує його ємність відповідно до формули (1). Типовими наслідками є перезапис сусідніх змінних і даних обслуговування кадру виклику, таких як адреси повернення. У практичних атаках це відкриває можливість зміни потоку виконання; сучасні техніки (зокрема ROP) поєднують невеликі переліки та вразливі фрагменти коду, але в основі цього завжди лежить порушення.

$$|x| > |b|, \quad (1)$$

де x – операція запису (копіювання, форматований вивід, конкатенація), $|x|$ – обсяг записаних даних

у байтах (для API-інтерфейсів рядків це включає нульовий термінатор, для `sprintf` – довжина сформованого рядка), b – цільовий буфер (масив або виділений блок пам'яті), $|b|$ – ємність буфера в байтах (за типом, місцем розміщення або контрактом параметра).

У подальшому аналізі клас стека розглядається як окремий ярлик для локалізацій, де буфер розміщується в стеку, а запис виконується без правилної перевірки меж. Типовим зразком переповнення стека є `sprintf(buf, «%s.%s», a, b)` при фіксованому `buf` і неперевірених довжинах `a`, `b`: номінально код є «законним», але він порушує співвідношення $|x| > |b|$ через поєднання формату виводу та конкатенації.

У динамічній пам'яті розмір буфера змінюється під час виконання програми. Тому ризик визначається динамічною умовою. Перезапис за межами меж блоку призводить до пошкодження сусідніх виділень або метаданих видільника (наприклад, полів керування списком вільних блоків), що, в свою чергу, сприяє використанню після звільнення, подвійному звільненню та обхідним технікам, таким як розпилення купи.

$$|x_t| > |b_t| \quad (2)$$

де x_t – розмір запису в момент часу t , $|x_t|$ – довжина цих даних у байтах, b_t – цільовий буфер у момент часу t , $|b_t|$ – ємність буфера в момент часу t , з урахуванням розподільника, вирівнювання, можливого перерозподілу та фрагментації, t – це дискретна точка виконання між операціями розподілу/звільнення.

Типовою ситуацією для переповнення купи є повторні виклики `strcat` після `realloc` у програмному забезпеченні комп'ютерної системи: ємність блоку пам'яті могла зменшитися через фрагментацію, і тому $|x_t| > |b_t|$ стає істинним тільки «на певному кроці».

У наступних розділах часовий аспект та залежності між операціями `malloc/realloc/free` будуть розглянуті окремо для випадків купи.

Це клас граничних помилок індексації, при яких допускається доступ з індексом, що виходить за межі дозволеного діапазону. Формально такий випадок визначається умовою (3): існує індекс i , для якого виконується доступ, $\text{Access}(A, i) = 1$ і одночасно $i < 0$ або $i \geq n$.

$$\exists i: \text{Access}(A, i) = 1 \wedge (i < 0 \vee i \geq i) \quad (3)$$

де A – масив довжиною n , n – кількість елементів у масиві, i – індекс доступу, $\text{Access}(A, i) = 1$ – факт читання/запису елемента $A[i]$, $i < 0$ або $i \geq n$ – вихід за межі допустимого діапазону $[0, n-1]$.

До поширених причин належать такі умови, як $i \leq n$ замість $i < n$, змішування типів зі знаком і без знака, а також недооцінка довжини під час форматowanego виводу. Результати можуть нагадувати проблеми з підрахунком стека або купи, такі як пошкодження сусідніх елементів або метаданих. Проте ми розглядаємо помилки «off-by-one» як окрему категорію, оскільки їхні індикатори та шаблони перевірки відрізняються.

Найпоширенішими причинами є $i \leq n$ у циклі або змішування типів із знаком і без знака в перевірках контейнерів даних.

Щоб узгодити локальні випадки з глобальною структурою програми, ми використовуємо критерій графа. Нехай $G=(V,E)$, кожний ребері $e \in E$ присвоєно вагу $w(e)$ (верхня межа байтового потоку/ймовірність «небезпечних» даних). Ефективна пропускна здатність буферного вузла позначається

$$\sum_{e \rightarrow V_b} w(e) > cap_{eff}(V_b) \quad (4)$$

де $e \rightarrow V_b$ – набір ребер, що входять у буферний вузол V_b , $w(e)$ – вага ребра e (верхня межа байтового потоку або ймовірність “небезпечних” / заражених даних), $cap_{eff}(V_b)$ – ефективна (консервативна) ємність буфера.

Запропонований метод поєднує формальні умови ризику (1)–(4), бібліотеку шаблонів (CVE/NVD/OWASP), створення графічних представлень програм (AST/CFG/DFG) та компактний детектор YOLO з трьома класами (Stack, Heap, Off-by-One). Формальні умови слугують критеріями відліку: вони допомагають нам вибирати та анувати відповідні підграфи, а також пов’язувати майбутні виявлення з конкретними причинами (наприклад, який шаблон і яка умова порушені). YOLO пропонує масштабовану локалізацію фрагментів ризику та ранжує їх за рівнем надійності, працюючи не з «сирим» текстом, а з багатоканальними графічними зображеннями, де кодуються структури управління, потоки даних/забруднення, буфери, довжини та наявність або відсутність перевірок меж. Загальна схема методу показана на рис. 1.

Вихідний код системного програмного забезпечення (C/C++ та мови для MCU) перетворюється на графічні представлення: абстрактне синтаксичне дерево (AST), графік управління (CFG) та графік потоку даних (DFG). Вузли відповідають функціям/блокам/змінним і буферам, ребра – викликом і передачам значень; ребрам присвоюються ваги $w(e)$, які інтерпретуються як верхні оцінки байтового потоку або ймовірність отримання «небезпечних» (заражених) даних.

Для номінальної ємності вузла буфера, $cap(V_b)$ ми вводимо консервативну ефективну ємність.

$$cap_{eff}(V_b) = \gamma \cdot cap(V_b), \text{ де } 0 < \gamma \leq 1 \quad (5)$$

де V_b – буферний вузол у графі G , $cap(V_b)$ – номінальна ємність буфера, а $\gamma \in (0,1]$ – коефіцієнт консерватизму (компенсує неоднозначність типів, заповнення, фрагментацію, надлишкові символи тощо).

На основі ефективної ємності буферного вузла ми визначаємо ризик вузла як відповідний критерій графа «розрив» з нормалізацією та з урахуванням перевірок меж і сигналів аномалій.

$$R(V_b) = \min \left(1, \frac{\sum_{e \rightarrow V_b} w(e)}{cap_{eff}(V_b)} \right) \cdot (1 - \text{Check}(V_b)) \cdot P(\text{Anomaly}(V_b)) \quad (6)$$

де $\sum_{e \rightarrow V_b} w(e)$ – загальний вхідний потік у вузол V_b , $cap_{eff}(V_b)$ – ефективна ємність, $\text{Check}(V_b) \in \{0,1\}$ – оцінка «аномалії» за правилами/шаблонами (наприклад, небезпечні API, підозрілі рядки формату, підписані/непідписані тощо). Значення $R(V_b)$ використовується як вага/пріоритет у виборі підграфа та як ціль для регуляризації детектора.

Після абстракції ми генеруємо багатоканальні рендери підграфів: канали кодують структури управління, потоки даних/забруднення, індикатори буфера/довжини та збіги шаблонів, за необхідності додається канал $R(V_b)$.

Для локалізації та класифікації ризикованих фрагментів ми використовуємо компактний детектор YOLO з трьома класами (Stack/Heap/Off-by-One). Основна головка YOLO генерує кадри-кандидати з оцінками об’єктивності та значеннями класів. Для підвищення чутливості до класових патернів додаються класові головки уточнення (легкі «експерти»), які отримують ознаки від базової «шиї» і навчаються на відповідному підкласі (stack/heap/off-by-one). Вибір головки уточнення здійснюється за допомогою $\arg \max$ базових класових логітів YOLO (без окремого маршрутизатора або важких трансформаторів).

Функція навчання поєднує стандартні компоненти YOLO та регуляризацію ризик-сумісності.

$$L = \lambda_{obj} L_{obj} + \lambda_{cls} L_{cls} + \lambda_{loc} L_{loc} + \lambda_{cons} L_{cons}, \quad (7)$$

де L_{obj} – втрата об’єктивності, L_{cls} – класифікація (3 класи), L_{loc} – локалізація (регресія кадру), L_{cons} – регуляризатор узгодженості, що вирівнює оцінку виходу детектора зі скалярним $R(V_b)$ (наприклад, за допомогою BCE/Huber між нормалізованим ризиком і балом). Коефіцієнти λ вибираються для валідації з урахуванням дисбалансу класів.

Для оцінки ефективності ми використовували відкриті репозиторії CVE/NVD та власні зразки

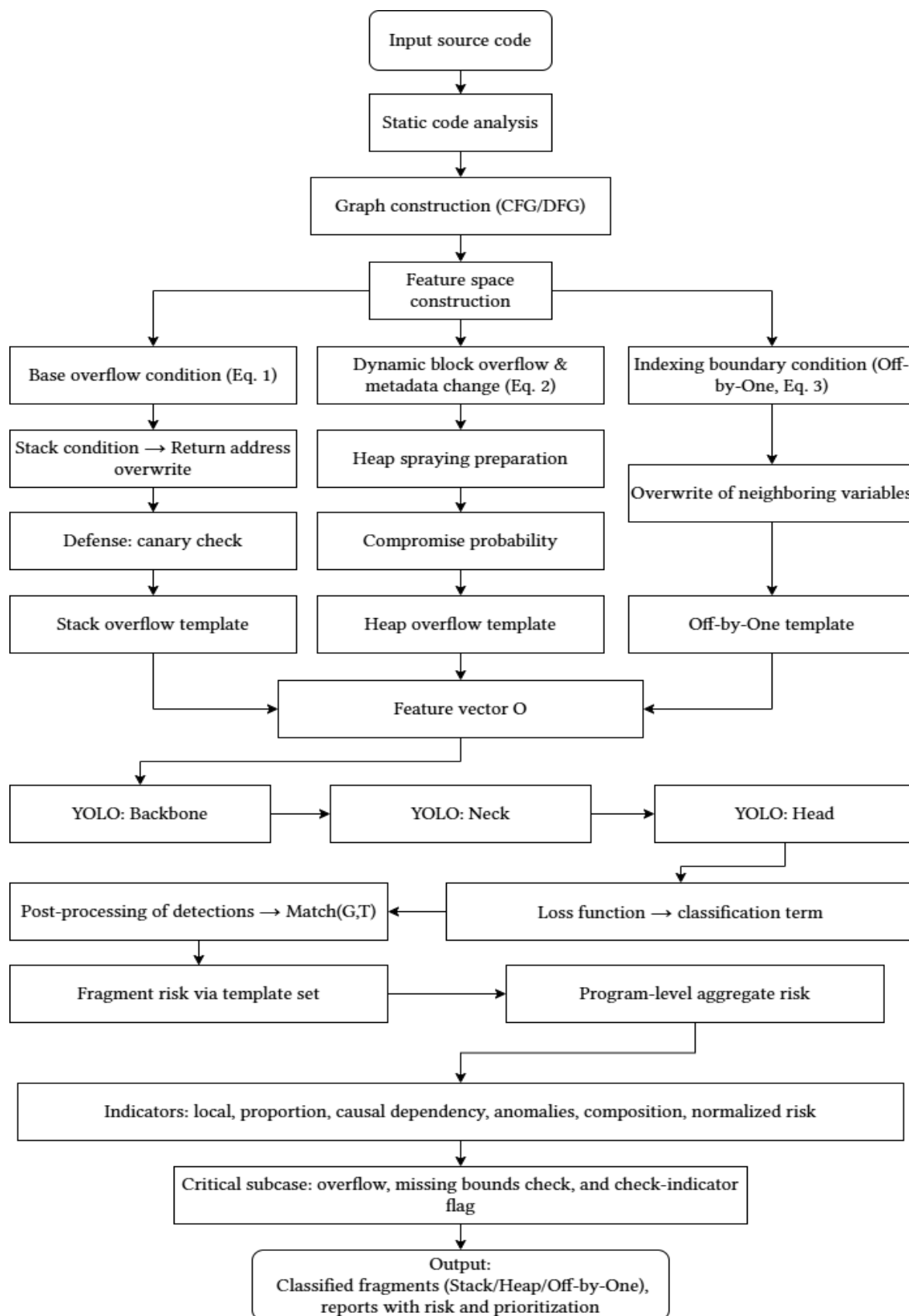

Рис. 1. Архітектура запропонованої моделі: вихідний код перетворюється на анотований AST/CFG/DFG (буфери, довжини, перевірки, забруднення), порівнюється з шаблонами і обчислює вагу потоків, потім перетворюється на багатоканальний рендерер зображень і проходить YOLO (3 класи) з класовими головками уточнення, після чого генерується звіт (клас, оцінка, код-проміжок, відповідний шаблон, пояснення)

системного коду. Загалом було згенеровано понад 12 000 фрагментів: 5100 із переповненням стека, 3200 із переповненням купи, 2700 із помилками «off-by-one»; решта – безпечні приклади для балансування. Щоб уникнути витоку між наборами, дані розділені у співвідношенні 70:15:15 без перетину проектів (розділені за репозиторіями, а не файлами). Для кожного фрагмента було побудовано AST/CFG/DFG; були анотовані буфери, довжини, перевірки меж та джерела забруднення. На підграфах відбувається автоматичне маркування відповідності шаблонів (CVE/NVD/OWASP), визначається ефективна ємність cap_{eff} та місцеві індикатори ризику $R(V_b)$. Під час відбору позитивних/негативних результатів були видалені дублікати комітів та тривіальні тестові артефакти.

В якості основних інструментів порівняння були обрані Cppcheck та Flawfinder (поточні стабільні версії з профілями «безпечного рядкового API»). Для нейронної бази був обраний детектор YOLO без графічних каналів та без регуляризації узгодженості з $R(V_b)$ використовувався – тільки «плоскі» рендери без особливих функцій.

Контроль якості розмітки проводився у два етапи: автоматичне заповнення шаблонів (покриття шаблонів CVE) та вибіркова ручна перевірка «складних» випадків (цикли, макроси, умовна компіляція). Для помилок типу «off-by-one» використовувалися стратифікований відбір та синтетичні варіації граничних умов (тільки під час навчання) для покращення представлення рідкісних шаблонів.

Детектор побудовано з використанням YOLO. Розмір партії – 32, оптимізатор Adam із початковою швидкістю навчання 0,0005. Навчання тривало 80 епох. Рендери вхідних підграфів масштабуються до 640×640 із застосуванням стандартних доповнень (перевертання/масштабування, коливання світлого кольору). Базова головка YOLO була доповнена головками уточнення для конкретних класів (для Stack/Heap/Off-by-One), які навчаються на відповідних підкласах. Функція втрат включає $\lambda_{obj}\lambda_{cls}\lambda_{loc}$ відібрані шляхом валідації, тоді як λ_{cons} активує регуляризацію узгодженості за допомогою $R(V_b)$.

У таблиці 1 наведено порівняння з базовим YOLO та традиційними інструментами. Було оцінено точність, відтворюваність та показник F1.

Запропонований метод перевершує базовий YOLO за всіма показниками. Покращення є результатом поєднання багатоканального рендерингу графіків, формальних умов, регуляризатора узгодженості з $R(V_b)$ та класових головок уточ-

нення. Середній час обробки одного файлу становить 8,7 секунди, що є прийнятним для інтеграції в CI/CD.

Таблиця 1

Інструменти порівняння			
Tool	Precision	Recall	F1-measure
YOLO (ours)	95,7 %	93,5 %	94,6 %
YOLO (base)	94,3 %	91,8 %	93,0 %
Cppcheck	76.2%	70.4%	73.2%
Flawfinder	72.5%	68.9%	70.6%

Висока точність (95,7%) і повнота (93,5%) свідчать про те, що модель виявляє як типові, так і «нетипові» шаблони BOF. Впровадження cap_{eff} і ризик $R(V_b)$ покращує локалізацію підозрілих областей і пріоритезацію повідомлень, а візуалізація графіків зменшує кількість помилкових збігів, спричинених структурним контекстом. Обмеження залишається в побудові графіків для дуже великих кодових баз (ресурсоємних), але це компенсується пояснюваністю та стабільністю метрик. Крім того, запропонований підхід демонструє вищі метрики, ніж системи з CNN+LSTM або XGBoost, згадані в, головним чином завдяки використанню формальних ознак та структурного аналізу коду.

Висновки. Запропоновано метод виявлення переповнення буфера в системному програмному забезпеченні, що поєднує формальні умови для визначення ефективної ємності cap_{eff} , індикатор ризику $R(V_b)$ та компактний детектор YOLO з класовими головками уточнення (Stack/Heap/Off-by-One). Формальні умови гарантують інтерпретованість та контрольованість порогів, бібліотека шаблонів (CVE/NVD/OWASP) підтримує узгодженість із визнаними шаблонами, а багатоканальні графічні рендери (AST/CFG/DFG) пропонують структурний контекст для точної локалізації підграфів. На реальних даних з CVE/NVD ми досягли точності 95,7%, показника F1 94,6% і середнього часу 8,7 секунди на файл, що перевершує базовий YOLO без графічних каналів і регуляризації, а також класичні інструменти SAST (Cppcheck, Flawfinder). Цей підхід сумісний з технологією CI/CD: він підтримує інкрементний аналіз, кешування артефактів, звітування SARIF та політики блокування випусків.

Практична цінність методу полягає у зменшенні «шуму» у великих репозиторіях та оптимізації сортування: кожне виявлення супрово-

джується класом, оцінкою, кодом, відповідним шаблоном та коротким поясненням, що дозволяє швидко призначити дефект відповідній команді та визначити терміновість виправлення. Збіг оцінок детектора з $R(V_b)$ покращує пріоритезацію сповіщень і зменшує кількість помилкових збігів у модулях з великою кількістю правильних перевірок меж. Разом із можливістю перенавчання на внутрішніх даних, це робить метод придатним для драйверів, компонентів RTOS і прошивки MCU,

де обмеження часу та ресурсів є критичними.

Однак все ще існують обмеження в побудові графіків, що може бути ресурсоємним для дуже великих кодових баз; перенесення на інші мови (Rust/Go) вимагає адаптації парсерів і шаблонів. Загальна якість залежить від повноти розмітки та охоплення конфігурацій проекту (макриси, прапори збірки). Ці ризики пом'якшуються інкрементним режимом, кешуванням та політикою «швидкого профілювання» в CI.

Список літератури:

1. Dahl W.A., Erdodi L., Zennaro F.M. Stack-based buffer overflow detection using recurrent neural networks. *arXiv*, 2020. DOI: 10.48550/arXiv.2012.15116.
2. Li S., Zheng R., Zhou A., Liu L. A machine learning-based method for detecting buffer overflow attack with high accuracy. In: *Proceedings of the 2020 International Conference on Computer, Network, Communication and Information Systems (CNCI 2020)*. 2020. DOI: 10.23977/CNCI2020090.
3. Kanaan E., Alam S.S., Akter M.S. Survey of machine learning techniques for detecting buffer overflow vulnerabilities. In: *Proceedings of the 8th International Conference on Engineering Research, Innovation and Education (SUST)*. 2025. DOI: 10.13140/RG.2.2.22978.08640.
4. Zheng Z., Liu Y., Zhang B., Liu X., He H., Gong X. MSVAGraph: A multitype software buffer overflow vulnerability prediction method based on self attentive graph neural network. *Information and Software Technology*. 2023. DOI: 10.1016/j.infsof.2023.107246.
5. Zhai J., Qi Z., Yang H. Stack overflow vulnerability detection based on BiLSTM attention KAN deep learning model. *The Journal of Supercomputing*. 2025. DOI: 10.1007/s11227-025-07605-z.
6. Luo P., Zou D., Du Y., Jin H., Liu C., Shen J. Static detection of real world buffer overflow induced by loop. *Computers & Security*. 2019. DOI: 10.1016/j.cose.2019.101616.
7. Zou D., Wang S., Xu S., Li Z., Jin H. μ VulDeePecker: A deep learning based system for multiclass vulnerability detection. *IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing*. 2019. DOI: 10.1109/TDSC.2019.2942930.
8. Li Z., Zou D., Xu S., Jin H., Zhu Y., Chen Z. SySeVR: A framework for using deep learning to detect software vulnerabilities. *IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing*. 2021. DOI: 10.1109/TDSC.2021.3051525.
9. Cao S., Sun X., Bo L., Wu R., Li B., Tao C. MVD: Memory related vulnerability detection based on flow sensitive graph neural networks. In: *Proceedings of the International Conference on Software Engineering*. 2022. DOI: 10.1145/3510003.3510219.
10. Cao S., Sun X., Bo L., Wei Y., Li B. BGNN4VD: Constructing bidirectional graph neural network for vulnerability detection. *Information and Software Technology*. 2021. DOI: 10.1016/j.infsof.2021.106576.
11. Yuan L., Fang Y., Zhang Q., Liu Z., Xu Y. Go source code vulnerability detection method based on graph neural network. *Applied Sciences*. 2025. DOI: 10.3390/app15126524.
12. Wang H., Qu Z., Sun L. EGVD: Efficient software vulnerability detection techniques based on graph neural network. *EAI Endorsed Transactions on Scalable Information Systems*. 2024. DOI: 10.4108/eetsis.5056.
13. Chen J., Yin Y., Cai S., Wang W., Wang S., Chen J. iGnnVD: A novel software vulnerability detection model based on integrated graph neural networks. *Science of Computer Programming*. 2024. DOI: 10.1016/j.scico.2024.103156.
14. Yang J., Ruan O., Zhang J. TensorGNN: Tensor based gated graph neural network for automatic vulnerability detection. *Software Testing, Verification and Reliability*. 2023. DOI: 10.1002/stvr.1867.
15. Hin D., Kan A., Chen H., Babar M.A. LineVD: Statement level vulnerability detection using graph neural networks. In: *Proceedings of the 19th International Conference on Mining Software Repositories (MSR)*. 2022. DOI: 10.1145/3524842.3527949.
16. Yang X., Wang S., Li Y., Wang S. Does data sampling improve deep learning based vulnerability detection? Yeas! and Nays! In: *Proceedings of the 45th International Conference on Software Engineering (ICSE)*. 2023. DOI: 10.1109/ICSE48619.2023.00192.
17. Das S., Fahiha S.T., Shafiq S., Medvidovic N. Are we learning the right features? A framework for evaluating DL based software vulnerability detection solutions. *arXiv*. 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2501.13291.
18. Rahman M.M., Ceka I., Mao C., Chakraborty S., Ray B., Le W. Towards causal deep learning for vulnerability detection. *arXiv*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2310.07958.

19. Yang X., Wang S., Zhou J., Zhu W. One for all does not work! Enhancing vulnerability detection by Mixture of Experts (MoE). *arXiv*. 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2501.16454.
20. Schaad A., Binder D. Deep learning based vulnerability detection in binary executables. *arXiv*. 2022. DOI: 10.48550/arXiv.2212.01254.
21. Zhou X., Zhang T., Lo D. Large language model for vulnerability detection: Emerging results and future directions. *arXiv*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2401.15468.
22. Nguyen V.-A., Nguyen D.Q., Nguyen V., Le T., Tran Q.H., Phung D. ReGVD: Revisiting graph neural networks for vulnerability detection. *arXiv*. 2021. DOI: 10.48550/arXiv.2110.07317.
23. Zeng Q., Xiong D., Wu Z., Qian K., Wang Y., Su Y. TACSsan: Enhancing vulnerability detection with graph neural network. *Electronics*. 2024. Vol. 13, № 19, article 3813. DOI: 10.3390/electronics13193813.
24. Chu Z., Wan Y., Li Q., Wu Y., Zhang H., Sui Y., Xu G., Jin H. Graph neural networks for vulnerability detection: A counterfactual explanation. *arXiv*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2404.15687.
25. Cao S., Sun X., Wu X., Lo D., Bo L., Li B., Liu W. Coca: Improving and explaining graph neural network based vulnerability detection systems. *arXiv*. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2401.14886.

Sierhieiev Y.V., Savenko O.S. DETECTION OF BUFFER OVERFLOW VULNERABILITIES IN SYSTEM SOFTWARE BASED ON GRAPH AND TRANSFORMER MODEL

Memory safety remains a central challenge for system and embedded software, where limited resources and weak isolation make correctness and robustness hard to guarantee. This paper introduces a method that couples formal risk conditions with graph-based code representations and a neural detector tailored to real-world patterns in system projects. Source code is transformed into consistent structures of abstract syntax, control flow, and data flow graphs, whose nodes and edges are annotated with buffer semantics, boundary checks, guards, and value propagation. From these structures, informative subgraphs are selected and rendered into multi-channel visualizations encoding the interaction between control and data, together with matches to curated vulnerability templates from widely used knowledge bases. The neural detector consumes these renderings as training and inference inputs, localizes suspicious fragments, and returns explainable alerts that include the predicted class, the code span, and a concise rationale aligned with formal risk indicators. The approach supports incremental analysis, artifact caching, and seamless operation within continuous integration and delivery pipelines, preserving preprocessor profiles and tool versions to ensure reproducibility and auditability. The contribution lies in unifying a formal notion of effective buffer capacity and flow weights with graph-centric visual learning, which reduces false alarms and improves portability across diverse codebases. Known limitations involve the cost of graph construction for very large projects and sensitivity to build configurations; these issues are mitigated through profiling, caching, and carefully designed pipeline policies. The reported outcomes indicate practical suitability for system software and straightforward integration into engineering workflows.

Key words: buffer overflow, system software, abstract syntax tree, control flow graph, data flow graph, vulnerability knowledge bases, detector, interpretability, continuous integration and delivery.

Дата надходження статті: 04.11.2025

Дата прийняття статті: 21.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Спасібов Б.В.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

АНАЛІЗ, ВИБІР ТА ВПРОВАДЖЕННЯ CRM/BPM NO-CODE СИСТЕМ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Представлено напрями впровадження no-code платформ для трансформації систем управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та бізнес-процесами (BPM) у сучасних підприємствах, що сприяє підвищенню ефективності операцій, зниженню витрат на розробку та мінімізації залежності від IT-спеціалістів. No-code платформи розглядаються як інструмент візуального створення та адаптації додатків без програмування, усуваючи обмеження традиційних CRM/BPM-систем. Результатом дослідження стали розроблені етапи впровадження, включаючи оцінку потреб бізнесу, вибір платформ (Airtable, Bubble.io, Kissflow, Bonita), створення інтерфейсів через drag-and-drop, налаштування автоматизацій та інтеграцій. Визначено функціональні можливості no-code рішень для автоматизації повторюваних завдань, управління клієнтськими базами, потоками робіт та взаємодією між відділами, деталізовано бізнес-процеси від адаптації співробітників до відстеження продажів, запобігання помилкам та оптимізації рутинних операцій. Проаналізовано архітектуру модульних рішень із візуальними редакторами, API-управлінням та інтеграціями з legacy-системами. Обґрунтовано вибір платформ через їхню гнучкість, масштабованість та підтримку SaaS-моделей. Предметом автоматизації є формування адаптивних CRM/BPM-систем, моніторинг відхилень та участь у цифровій трансформації. Архітектура гібридних рішень забезпечує взаємодію компонентів для надійного зберігання даних та швидкого прототипування. Висновки підтверджують підвищення продуктивності та доступності в бізнес-ландшафті, а перспективи включають емпіричне тестування, інтеграцію з AI та IoT, розширення на інші сектори та порівняльний аналіз платформ. Дана реалізація no-code систем для CRM/BPM призначена для систематичної інтеграції у бізнес-моделі підприємств, сприяючи інноваційному розвитку без значних інвестицій у кодування.

Ключові слова: no-code платформи, CRM, BPM, автоматизація бізнес-процесів, управління клієнтськими відносинами, Airtable, Bubble.io, Kissflow, Bonita, візуальні редактори, drag-and-drop, інтеграції, масштабованість, цифровий бізнес.

Постановка проблеми. У сучасному швидкозмінному бізнес-середовищі, де адаптивність може як створити, так і зруйнувати організацію, вражаюча статистика показує, що компанії щорічно втрачають мільйони через застарілі технології, які перешкоджають взаємодії з клієнтами [2]. Традиційні системи управління взаємовідносинами з клієнтами, які довгий час вважалися основою бізнес-операцій, все частіше піддаються критиці за їхню нездатність відповідати сучасним вимогам. Тим часом, платформи без коду стали революційною альтернативою, обіцяючи швидкість та гнучкість без необхідності технічної експертизи. Дане дослідження заглиблюється в критичні відмінності між застарілими CRM/BPM-системами та платформами без коду, досліджуючи їхні функціональні можливості, проблеми та актуальність у цифровому середовищі. Розбираючи ці підходи, компанії можуть краще

орієнтуватися у складному рішенні щодо вибору правильного інструменту для стимулювання зростання та ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом багато іноземних дослідників та експертів активно аналізують розвиток та застосування no-code платформ у сфері інформаційних технологій, зокрема в контексті потенціалу для автоматизації та розробки додатків. Так, А. Міллер (A. Miller) [2] у своєму порівняльному аналізі стверджує, що no-code платформи мають значні переваги над традиційними CRM-системами, забезпечуючи швидшу інтеграцію, нижчі витрати на розробку та більшу гнучкість для бізнесу, хоча вони можуть мати обмеження у складних кастомізаціях. А Лойова (A. Loyola) [1] досліджує no-code автоматизацію для розробників, підкреслюючи архітектуру, патерни інтеграції та ключові інструменти, що дозволяють прискорити процеси

розробки без глибоких знань програмування, але вимагають уваги до питань безпеки та масштабованості. Команда Kissflow [4, 5] у своєму огляді no-code BPM-платформ зазначає, що такі інструменти, зокрема ті, що не підтримуються Google, пропонують інноваційні рішення для управління бізнес-процесами, які можуть залишатися поза увагою основних гравців ринку, сприяючи підвищенню ефективності операцій. Крім того, команда Kissflow [4] надає вичерпний список найкращих no-code платформ для розробки додатків у 2026 році, наголошуючи на їхньому потенціалі для швидкого прототипування та впровадження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування підходів до аналізу, вибору та впровадження CRM/BPM no-code систем для автоматизації бізнес-процесів на підприємстві шляхом визначення критеріїв оцінювання платформ, дослідження їх функціональних можливостей та розроблення концептуальної моделі інтеграції no-code рішень у корпоративну інфраструктуру з метою підвищення ефективності операцій, зниження витрат на розробку та забезпечення гнучкої цифрової трансформації без залучення значних ІТ-ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Традиційні CRM-системи відігравали ключову роль у формуванні того, як компанії керують взаємовідносинами з клієнтами протягом десятиліть. Розроблені як надійні інструменти для відстеження взаємодії, зберігання даних та оптимізації процесів продажу, ці системи стали невід'ємною частиною традиційних корпоративних середовищ. Однак їхня залежність від налаштування за допомогою ІТ-технологій часто означає, що навіть незначні коригування вимагають спеціалізованих навичок, що призводить до затримок та збільшення витрат у середовищах, незвичних до швидких змін [2].

BPM (Business Process Management) спрямована на управління та оптимізацію бізнес-процесів усередині організації. Це система контролю та поліпшення всіх внутрішніх операцій, включаючи взаємодію між підрозділами. BPM будує ланцюжки дій і автоматично запускає потрібні кроки, все працює за заданими алгоритмами: від заявки до відвантаження, від найму до адаптації.

Таким чином, BPM керує не лише зовнішніми процесами, а й внутрішніми потоками даних та завдань, що сприяє загальній оптимізації роботи компанії. Але BPM-системи не реалізують процеси точно так, як вони описані у схемі. Кожна система інтерпретує моделі по-своєму, що призводить до необхідності доробок як у самій схемі, так і в системі, що ускладнює автоматизацію.

На противагу цим системам, платформи без коду представляють сучасний зсув до зручних та адаптивних рішень, адаптованих до динамічних потреб бізнесу. Ці платформи надають пріоритет інтуїтивному дизайну за допомогою інтерфейсів перетягування, що дозволяє користувачам без технічних знань легко створювати та змінювати додатки. Завдяки інтеграції штучного інтелекту вони пропонують автоматизацію та персоналізацію, що відповідають темпам сучасних ринкових очікувань, та робить їх переконливим вибором для організацій, які прагнуть гнучкості.

Актуальність усіх перелічених систем у бізнес-ландшафті не можна недооцінювати, особливо враховуючи, що цифрова трансформація продовжує переосмислювати операційні пріоритети. Хоча традиційні CRM та BPM-системи залишаються міцно закріпленими в галузях з усталею ІТ-інфраструктурою, платформи без коду задовольняють зростаючий попит на економічну ефективність та швидкість.

No-code – це метод створення та використання додатків, який усуває потребу в кодуванні або знайомстві з мовами програмування. Як частина тенденції самообслуговування, це програмне забезпечення дає бізнес-користувачам можливість створювати, керувати та використовувати додатки на основі даних, оптимізуючи ефективність їхньої роботи [6].

Архітектура сучасних no-code-рішень часто будується за модульним принципом. Вона включає візуальний редактор бізнес-логіки, систему управління API, оркестратор пайплайнів та подій, а також набір готових інтеграцій – від 1С та SAP до хмарних CRM та сторонніх баз даних. Все це працює як єдине середовище, часто у вигляді SaaS, але з можливістю on-premise установки.

Інструменти автоматизації без коду стали важливими для оптимізації бізнес-процесів та зменшення ручної роботи в організаціях. Одним із найефективніших застосувань є автоматизація повторюваних завдань, які в іншому випадку вимагали б цінного часу розробників або операцій, таких як введення даних, ведення бухгалтерського обліку або рутинна звітність. Використовуючи програмне забезпечення для автоматизації без коду, команди можуть усунути трудомістку ручну роботу та мінімізувати помилки, звільняючи ресурси для більш цінних проектів.

Управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) – це ще одна сфера, де інструменти автоматизації без написання коду демонструють успіх. Наприклад, компанії можуть автоматизувати

електронні листи з подальшими запитам, оновлювати записи клієнтів або запускати персоналізовані повідомлення на основі дій користувачів, і все це без написання жодного рядка коду. Це не лише покращує залученість клієнтів, але й забезпечує безперебійну та стабільну роботу критично важливих бізнес-процесів [1].

No-code BPM-системи – це рішення, які поставляються в готовому форматі, або налаштовуються під клієнта в графічному інтерфейсі. При цьому доступу до коду або складних функцій немає, тому ризики складнощів при самостійному обслуговуванні мінімальні [4].

Платформи без коду також дозволяють командам створювати власні бізнес-процеси, адаптовані до їхніх конкретних потреб. Чи то автоматизація адаптації нових співробітників, надсилання вітальних електронних листів, призначення початкових завдань та надання доступу до основних інструментів, чи то створення веб-додатків для управління внутрішніми робочими процесами, інструменти автоматизації без коду дозволяють розробляти та розгортати рішення без попередніх знань кодування.

Ці платформи дозволяють організаціям швидко адаптуватися до мінливих вимог, автоматизувати процеси в кількох додатках та створювати власні робочі процеси, одночасно зменшуючи залежність від ІТ-команд для кожної зміни.

Наприклад, компанія може використовувати інструмент автоматизації без написання коду для підключення своєї HR-системи до програм для управління завданнями, гарантуючи, що кожен новий співробітник автоматично отримуватиме потрібні ресурси та інструкції. Такий підхід не лише економить час, але й стандартизує процес адаптації, зменшуючи ризик пропущених кроків або непорозумінь.

Отже, створення індивідуального CRM або BPM-рішення, яке ідеально підходить для певного бізнесу, не обов'язково має бути складним завданням. Зі зростанням платформ без коду, тепер можливо створювати індивідуальні CRM/BPM-системи, не написавши жодного рядка коду.

Деякі платформи без коду, які можна використовувати для створення CRM-рішень [3]:

- **Airtable.** Інструмент дозволяє створювати бази даних та інструменти CRM, наприклад маркетингові та продажні вирви.

- **Notion.** Універсальний та налаштований інструмент з активною спільнотою, що пропонує сотні шаблонів CRM.

- **Bubble.io.** Один із найповніших інструментів для розробки без коду. За допомогою Bubble

можна створювати системи керування завданнями, календарі, інформацію про співробітників, чат, перегляд файлів та інші.

- **Glide.** Платформа з власною базою даних може вмістити до 10 мільйонів рядків даних. На її основі є безліч шаблонів CRM для оптимізації процесів управління клієнтами.

Деякі платформи без коду, які можуть бути використані для створення BPM-рішень [5]:

- **Kissflow.** Платформа дозволяє розробляти власні корпоративні програми та перетворювати складні бізнес-процеси на спрощені робочі процеси.

- **Bonita.** Відкрите та розширюване програмне забезпечення для автоматизації та оптимізації бізнес-процесів.

Далі розглянемо приклад, як зібрати CRM-систему без коду для малого бізнесу.

Перед тим, як вибирати платформу, важливо зрозуміти, які функції дійсно потрібні. Система управління клієнтами для малого бізнесу повинна включати такі функції:

- Зберігання клієнтської бази (контакти, історія взаємодій, проекти, нотатки);

- Вирви продажів: статуси угод або замовлень;

- Нагадування та прості завдання;

- Зручний доступ з телефону та комп'ютера

- Можливість ділитися базою з командою.

Наведемо покрокову інструкцію створення CRM-системи на платформі Airtable:

Крок 1. Створити таблицю клієнтів у Excel-файлі.

Додати поля:

- Ім'я клієнта;

- Компанія;

- Email / телефон;

- Статус (новий, у роботі, завершено);

- Дата останнього контакту (і результат);

- Коментарі або завдання.

Крок 2. Налаштувати статуси та вирви.

Треба використати Kanban-дошку (в Airtable це «View») або створити окремий екран Glide/Noloco. Це дозволить бачити, на якому етапі перебуває кожна угода.

Крок 3: Підключити автоматизацію.

Приклади автоматизації для CRM:

1. Повідомлення по email або в Telegram.

Коли клієнт переходить на новий етап (наприклад, «в роботі» → «очікує оплати»), можливо:

- Надіслати автоматичний лист менеджеру;

- Надіслати повідомлення до Telegram-чату команди;

– Сформувані повідомлення з кнопкою «Прийняти в роботу» у трекері завдань.

2. Нагадування за відсутності активності.

Якщо у картці клієнта не було оновлень 7 днів:

– Створюється завдання «Зателефонувати клієнту»;

– Приходить нагадування на email або в мобільний додаток;

– Можна оновити статус угоди на «вимагає уваги».

3. Інтеграція з веб-формами.

Якщо на вашому сайті (Tilda, Webflow, WordPress) є форма «Залишити заявку»:

– Нова заявка автоматично потрапляє до CRM;

– Призначається відповідальний менеджер;

– Запускається ланцюжок: лист клієнту, завдання, повідомлення.

4. Синхронізація з Google Sheets, календарем, завданнями:

– Нові угоди → Google Calendar

– Позначені статуси → Trello / Notion і т.д.

– Імпорт заявок із Google Forms.

Крок 4. Додати інтерфейс.

У Airtable потрібно використовувати інтерфейси (Interface Designer) (рис. 1).

Крок 5. Налаштувати доступ до команди.

Важливий момент, на який потрібно звернути увагу під час створення інструментів, щоб уникнути проблем згодом. У тому числі, налаштування стануть у нагоді при розслідуванні робочих інцидентів. Ось які моменти варто врахувати:

– Обмеження перегляду/редагування;

– Розмежування доступу: менеджери, адміністратори, власники;

– Історія змін.

Коли базові бізнес-процеси налагоджені та обсяги діяльності компанії збільшуються, no-code CRM легко «підростає» разом із бізнесом. У табл. 1 наведемо чотири головні напрями розвитку системи та конкретні кроки – кожен можна впроваджувати окремо, без жодного рядка коду.

Отже, CRM-системи спрямовані автоматизацію процесів взаємодії з клієнтами. Функціонал таких систем досить вузькоспрямований і орієнтований на управління процесом продажів. CRM-системи допомагають вибудовувати взаємодію з клієнтами, продавати та аналізувати роботу менеджерів. У цьому систему складно адаптувати.

BPM-системи включають автоматизацію всіх бізнес-процесів. BPM-системи управляють потоком робіт, інформацією та взаємодією між усіма відділами та співробітниками компанії. На них можна автоматизувати будь-які бізнес-процеси, завдання та проекти. Деякі BPM-системи дозволяють вносити зміни до готових рішень самостійно без залучення вендора. Зазвичай такі системи не сильні в обліку матеріальних та фінансових ресурсів. Більшою мірою вони спрямовані на розподіл людських ресурсів.

CRM та BPM системи побудовані на no-code платформах мають наступні особливості:

– Прискорення впровадження та змін. За допомогою візуальних інструментів та компонентів зміни можна вносити значно швидше.

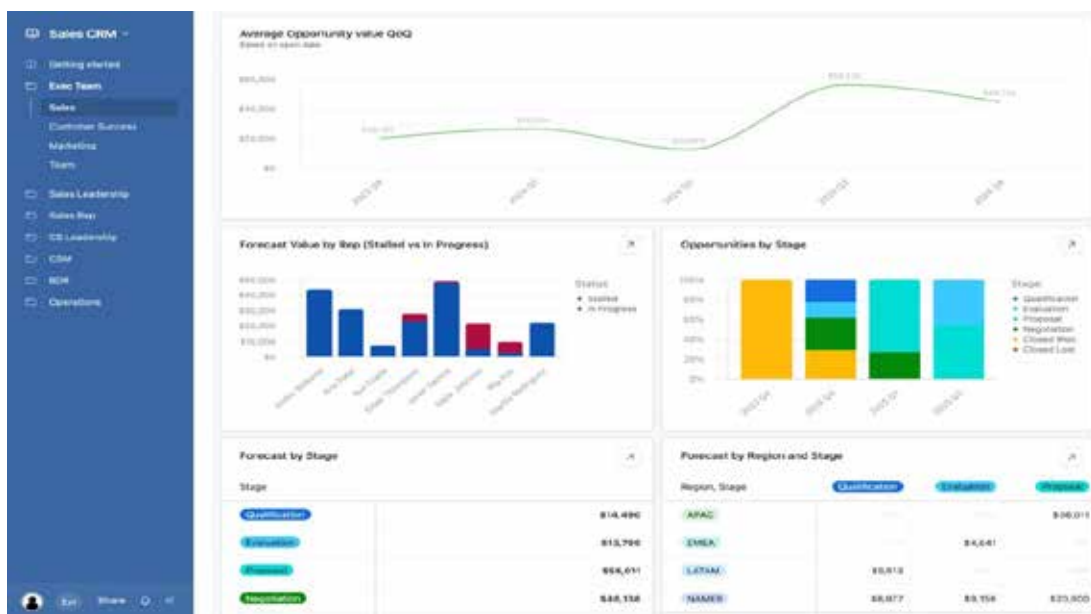

Рис. 1. Шаблони інтерфейсів, які пропонує Airtable для CRM

Напрями розвитку no-code CRM

Напрямок розвитку	Умови реалізації	Як реалізувати
1. Зв'язок із формами на сайті (ліди → CRM)	Всі заявки одразу в базі. Виключені ручні копіювання та помилки.	Підключіть Make/Zapier: тригер «нова відправка форми» (Webflow Forms, Tilda Forms, Typeform, Google Forms). Запис створюється в Airtable/Glide, призначається відповідальний статус = «Новий лід»
2. Автоматизація звітів та e-mail-розсилок	Авто-зведення для керівника. Персональні листи клієнтам по етапах воронки.	Airtable: щотижневий «Scheduled automation» → PDF або CSV-звіт на пошту.
3. Додавання аналітики (Перегляди, статуси, активність)	Розуміння вузьких місць воронки. Метрики залучення команди.	Зв'яжіть базу з NocoAnalytics або ChartBase (Airtable → Google Sheets → візуалізація). Створіть дашборд: % конверсії за етапами, середній час проекту, активні vs. прострочені завдання.
4. Підключення зовнішніх API або перенесення на backend-as-a-service	Гнучкість під складні інтеграції. Масштаб без обмежень щодо записів.	Легкий варіант: Підтягуйте ціни, курси, статуси доставки через блоки HTTP-request в Make/n8n. Просунутий варіант: Перенесіть дані на Supabase або Xano: – експорт CSV з Airtable → імпорт у Supabase; – налаштуйте PostgreSQL або GraphQL API; – фронт-частина залишається у Softr/Glide, але звертається до нового бекенду.

– Зниження залежності від розробників. Працювати з платформою можуть навіть фахівці без глибоких знань у програмуванні.

– Автоматизація процесів. На відміну від класичних BPM-систем, такі інструменти забезпечують більшу гнучкість, дозволяючи адаптувати процеси під конкретні завдання бізнесу, а не лише заздалегідь задані шаблони.

– Можливість гібридного розв'язання. Можна використовувати BPM-модуль для ядра процесів, а no-code для створення інтерфейсів, форм, інтеграцій та кастомної логіки.

Таким чином, CRM-системи підходять для бізнесу, в якому головним процесом є продаж, а BPM-системи – компаніям незалежно від діяльності, оскільки їхня мета полягає у полегшенні управління та автоматизації рутинних процесів.

Висновки. Дослідження демонструє, що впровадження no-code платформ у системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та бізнес-процесами (BPM) може значно підвищити ефективність операцій у сучасних підприємствах, забезпечуючи швидкість, гнучкість та доступність без необхідності глибоких технічних знань. Основні етапи впровадження, такі як оцінка потреб бізнесу, вибір платформи, створення інтерфейсів через drag-and-drop, налаштування автоматизацій та інтеграцій, дозволяють систематично трансформувати застарілі CRM/BPM-системи, мінімізуючи витрати на розробку та залежність від IT-спеціалістів.

Використання платформ, таких як Airtable, Bubble.io, Kissflow та Bonita, забезпечує ство-

рення гібридних рішень, які поєднують візуальні редактори бізнес-логіки з модульними інтеграціями. Результати аналізу свідчать про потенціал зниження витрат на автоматизацію процесів, оптимізацію взаємодії з клієнтами та підвищення продуктивності команд, що підтверджується прикладами покрокового створення CRM-систем та напрямками їхнього розвитку, включаючи автоматизацію звітів, аналітику та API-інтеграції.

Обґрунтування отриманих результатів ґрунтується на порівнянні функціональних можливостей no-code платформ із традиційними CRM/BPM-системами, де no-code рішення демонструють переваги в швидкості впровадження та гнучкості, усуваючи обмеження ручної обробки даних та інтерпретації моделей у класичних системах.

Перспективи подальшого дослідження включають емпіричне тестування запропонованих моделей на реальних підприємствах різних галузей з метою кількісної оцінки економічної ефективності, зокрема через аналіз показників зниження витрат та часу на впровадження змін. Також варто дослідити інтеграцію no-code платформ із технологіями штучного інтелекту (AI) та Інтернету речей (IoT) для прогнозування клієнтського попиту та автоматизації контрактів. Подальші роботи можуть зосередитися на порівняльному аналізі різних no-code платформ (наприклад, Airtable та Bubble.io) у контексті їхньої стійкості до кібератак, масштабованості та сумісності з legacy-системами, а також на розробці стандартів для гібридних CRM/BPM-рішень у міжнародних бізнес-середовищах.

Список літератури:

1. Alejandro Loyola. No-Code Automation for Developers: Architecture, Integration Patterns, and Essential Tools. 2025. URL: <https://www.browserless.io/blog/no-code-automation-developers-architecture-tools> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Alistair Miller. Legacy CRM vs. No-Code Platforms: A Comparative Analysis. 2025. URL: <https://b2bdaily.com/martech/legacy-crm-vs-no-code-platforms-a-comparative-analysis/> (дата звернення: 27.10.2025).
3. How to Build a No-code/Low-code CRM in 2025 + Top No-code CRM Builders. URL: <https://www.lowcode.agency/blog/no-code-low-code-crm> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Team Kissflow. Best No-Code Platforms for Apps Development [Ultimate List of 2026]. 2025. URL: <https://kissflow.com/no-code/best-no-code-tools-for-app-development/> (дата звернення: 27.10.2025).
5. Team Kissflow. No-Code BPM Platform, What Google Won't Tell You. 2025. URL: <https://kissflow.com/no-code/no-code-bpm-software/> (дата звернення: 27.10.2025).
6. What is No-Code? A Complete Guide to No-Code Development Team Kissflow. 2025. URL: <https://kissflow.com/no-code/no-code-overview/> (дата звернення: 27.10.2025).

Spasibov B.V. ANALYSIS, SELECTION AND IMPLEMENTATION OF CRM/BPM NO-CODE SYSTEMS FOR BUSINESS PROCESS AUTOMATION AT THE ENTERPRISE

Presented are the directions for implementing no-code platforms for transforming customer relationship management (CRM) and business process management (BPM) systems in modern enterprises, which contributes to increasing operational efficiency, reducing development costs, and minimizing dependence on IT specialists. No-code platforms are considered as a tool for visual creation and adaptation of applications without programming, eliminating the limitations of traditional CRM/BPM systems. The research results include developed implementation stages, including business needs assessment, platform selection (Airtable, Bubble.io, Kissflow, Bonita), interface creation via drag-and-drop, automation and integration setup. Defined are the functional capabilities of no-code solutions for automating repetitive tasks, managing customer databases, workflows, and inter-departmental interactions, detailed business processes from employee onboarding to sales tracking, error prevention, and routine operations optimization. Analyzed is the architecture of modular solutions with visual editors, API management, and integrations with legacy systems. Justified is the platform choice due to their flexibility, scalability, and SaaS model support. The subject of automation is the formation of adaptive CRM/BPM systems, deviation monitoring, and participation in digital transformation. The architecture of hybrid solutions ensures component interaction for reliable data storage and rapid prototyping. Conclusions confirm productivity and accessibility improvement in the business landscape, and prospects include empirical testing, integration with AI and IoT, expansion to other sectors, and comparative platform analysis. This implementation of no-code systems for CRM/BPM is intended for systematic integration into enterprise business models, promoting innovative development without significant coding investments.

Key words: no-code platforms, CRM, BPM, business process automation, customer relationship management, Airtable, Bubble.io, Kissflow, Bonita, visual editors, drag-and-drop, integrations, scalability, digital business.

Дата надходження статті: 21.11.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Страшко Р.В.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНКИ ЗАЛУЧЕНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІЗАЦІЙ

Представлено концепт мобільного додатка для оцінювання та збільшення залученості співробітників до позаробочих заходів компанії, що сприяє підвищенню продуктивності праці, згуртованості колективу та лояльності персоналу. Залученість розглядається як ключовий чинник професійної відданості, а додаток автоматизує процес планування заходів, моніторингу участі та розрахунку KPI залученості. Результатом етапу проектування моделі мобільного додатка для оцінки залучення співробітників компанії стали спроектована архітектура та спроектовані форми інтерфейсів мобільного додатка. Визначено ролі користувачів (учасники та організатори), деталізовано бізнес-процеси, включаючи реєстрацію, участь у заходах, видачу заохочень та рейтингування. Проаналізовано вимоги до зручності, продуктивності та безпеки додатка, обґрунтовано вибір технології React Expo для клієнтської розробки через її кросплатформенність і простоту розгортання. Розробка додатку з React Expo краще підходить через швидку та ефективну розробку, продуктивність і простоту розгортання. Крім того, встановлення важких емуляторів для розробки Android не потрібне, оскільки ці функції вже інтегровані до Expo. Предметом автоматизації є планування позаробочих заходів із оцінкою ресурсів, метриками планування та моніторингу. Архітектура клієнт-сервер забезпечує взаємодію інтерфейсів користувача та програмного забезпечення для прозорого аналізу даних. Висновки підтверджують ефективність додатка для стратегічного управління персоналом, а перспективи включають інтеграцію з HR-системами та елементами CRM. Дана реалізація клієнта мобільного додатка для оцінки залученості співробітників компанії призначена для спрощення планування заходів та моніторингу залучення співробітників відділом кадрів компанії.

Ключові слова: залученість співробітників, мобільний додаток, автоматизація бізнес-процесів, React Expo, оцінка залученості, корпоративна культура, KPI залучення, клієнт-серверна архітектура, управління персоналом.

Постановка проблеми. Інтерес будь-якої компанії полягає у підвищенні продуктивності праці та якості свого продукту, а також у захопленому та дружньому колективі. Залученість співробітників є ключовим показником рівня ентузіазму співробітників щодо своєї роботи та роботодавця. Вона передбачає розвиток у співробітників міцного зв'язку зі своєю роботою та організацією, що стимулює їхню професійну відданість [4]. Інформаційна технологія, що розробляється, повинна стати інструментом для відділу кадрів, за допомогою якого працівники даного відділу зможуть оцінити залучення співробітників у позаробочу діяльність компанії. Крім того, додаток допоможе співробітникам компанії частіше брати участь у позаробочому житті підприємства та налагоджувати корпоративні зв'язки, таким чином підвищуючи загальну залученість до діяльності компанії

всього колективу. Ідея полягає в тому, щоб дати співробітникам можливість самостійної взаємодії з відділом кадрів для участі та плануванні заходів. Додаток зробить прозорим процес аналізу рівня залученості, тому що співробітники спочатку знатимуть, що залученість до позаробочих процесів враховується відділом кадрів і зможуть побачити свій рейтинг та контролювати його показники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції управління персоналом свідчать про зростання ролі інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, у підвищенні залученості працівників. У дослідженнях «Predictive Analytics in Employee Engagement Using AI» (Ш. Р. Еханде, А. Кхандуджі, К. Конбой) та «Understanding Employee Engagement Data Analytics Strategy and Tools» наголошується, що ШІ забезпечує можливість обробки великих обся-

гів даних із різних джерел (опитування, соцмережі, КРІ тощо), дозволяючи формувати комплексне уявлення про рівень залученості, визначати проблемні зони й розробляти ефективні стратегії. Використання прогностичної аналітики сприяє не лише оптимізації процесів оцінки персоналу, а й сталому розвитку організацій через запобігання конфліктам, підвищення продуктивності та формування стратегічного управління людським капіталом.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення та обґрунтування мобільного додатку на основі технології React Expo для автоматизації процесів планування позаробочих заходів, оцінки їх результатів і розрахунку показників залученості співробітників з метою підвищення ефективності роботи, зміцнення корпоративної культури та формування стратегічного управління персоналом.

Виклад основного матеріалу. Роль залученості полягає в тому, щоб співробітники за рахунок підвищеного інтересу до неробочої діяльності компанії стали ефективнішими і згуртовано виконувати безпосередньо робочі обов'язки.

Розроблений мобільний додаток призначений для автоматизації бізнес-процесу планування заходів, оцінки результатів проведення заходів та розрахунку показника залученості співробітників. Це підвищить залученість співробітників у поза робочу діяльність компанії, підвищуючи лояльність до місця роботи.

Цей мобільний додаток створюється для виконання наступних цілей:

1. Оцінити залученість співробітників у діяльність компанії.
2. Спростити процес залученості співробітників у діяльність компанії.

Об'єкт автоматизації – планування позаробочих заходів у компанії, що включає оцінку всіх необхідних ресурсів.

Таким чином, метриками будуть:

1. Планування – кількість організованих заходів щодо плану.
2. Моніторинг – кількість співробітників-учасників та організаторів заходів.

Мобільний додаток, що розробляється, вимагатиме розмежування користувачів програми на різні ролі. Тому операції виконуватимуться користувачам двох типів: співробітник-учасник та організатор заходів компанії (табл. 1).

Мобільний додаток, що розробляється, повинен автоматизувати процес планування заходів,

оцінку результатів проведення заходів та розрахунок показника залученості співробітників. Цей процес містить допоміжні етапи та операції.

Таблиця 1

Ролі користувачів

Клас користувачів	Опис
Співробітник – організатор	Співробітник компанії, який є організатором поза робочими заходами. Під цим користувачем маються на увазі співробітники відділу кадрів.
Співробітник – учасник	Співробітник компанії, який є потенційним учасником поза робочими заходами, які організовує компанія.

1. Вхід у додаток.

Система дозволяє виконати аутентифікацію користувача, яка проходить за допомогою введення логіну та пароля, введеного користувачем під час реєстрації. Якщо логін та пароль введені правильно, система переводить користувача на головну форму. Якщо логін та пароль введені неправильно, система видає повідомлення про помилку.

2. Реєстрація користувача.

Система дозволяє реєструвати співробітника компанії. Співробітнику при першому використанні мобільної програми необхідно заповнити поля пошти та придумати пароль для наступних входів до програми. Пошта обов'язково має бути корпоративною з доменом компанії. При успішній реєстрації система переводить користувача на головну форму. При виникненні помилки під час реєстрації система видає помилку.

3. Зміна даних користувача.

Система дозволяє змінювати дані користувача компанії в особистому кабінеті. Користувач може змінювати облікові дані у профілі.

4. Отримання внутрішньоігрової валюти.

Система дозволяє користувачеві отримувати внутрішньоігрову валюту. Після кожного відвіданого заходу учасник отримує бали.

5. Зміни даних заходу.

Система дозволяє користувачеві-організатору змінювати дані про захід безпосередньо до початку.

6. Додавання даних заходу.

Система дозволяє користувачеві-організатору додавати дані про захід безпосередньо до початку.

7. Видалення даних заходу.

Система дозволяє користувачеві-організатору видаляти дані про захід безпосередньо до початку.

8. Перегляд рейтингу залученості співробітника. Система дозволяє розраховувати КРІ залученості користувачів виходячи з рейтингу, які отримав користувач, відвідуючи або організовуючи захід. Дані із розрахунку формують рейтинг користувачів.

9. Перегляд списку заходів.

Система дозволяє користувачам переглядати перелік заходів.

10. Перегляд особистого профілю користувача.

Система дозволяє користувачеві переглядати його особистий профіль.

11. Участь у заходах.

Система дозволяє користувачеві-учаснику записатися на захід.

12. Скасування відвідування заходу.

Система дозволяє скасувати користувачеві-учаснику відвідування заходу.

13. Відмітка про видачу заохочення.

Система дозволяє користувачеві-організатору відзначити видачу заохочення співробітнику-учаснику.

14. Відмітка про участь у заході.

Система дозволяє користувачеві-організатору відзначити користувачів-учасників, які справді відвідали захід.

Вимоги щодо зручності використання розробленого мобільного додатку наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Вимоги щодо зручності використання розробленого додатку

Ідентифікація	Опис
US-0	Система повинна дозволяти користувачеві отримати будь-який захід зі списку однією операцією.
US-1	95% нових користувачів мають успішно записатися на захід без помилок з першої спроби.
US-2	Система повинна обробляти помилки, що надходять із сервера, пояснюючи користувачеві, що сталося.
US-3	Кольори фону та тексту мають контрастувати для зручності сприйняття.
US-4	У навігаційному меню є посилання на всі основні категорії сторінок програми.
US-5	Назви розділів програми повинні бути зрозумілі та чітко відповідати змісту.
US-6	Всі посилання підкреслені і під час наведення підсвічуються.

Вимоги до продуктивності розробленого мобільного додатку наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Вимоги до продуктивності розробленого додатку

Ідентифікація	Опис
PR-0	Система повинна обслуговувати всього 1000 користувачів та 100 користувачів у період пікової активності з 9:00 до 10:00 та 14:00 до 15:00 за місцевим часом, із середньою тривалістю сеансу 8 хвилин.
PR-1	Усі мобільні форми, що генеруються системою, повинні повністю завантажуватися не більше ніж за 4 секунди після запиту їх через Інтернет-підключення зі швидкістю 20 Мбіт/сек.
PR-2	Система повинна виводити користувачеві повідомлення про підтвердження в середньому за 4 секунди і не більше ніж через 6 секунд після того, як користувач надіслав інформацію системі.

Вимоги до безпеки мобільного додатку наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Вимоги до безпеки розробленого додатку

Ідентифікація	Опис
S-0	Користувачі обов'язково реєструються для входу в мобільний додаток для виконання всіх операцій.
S-1	Система має дозволяти переглядати співробітникам-учасникам історію заходів, які вони планують відвідати чи відвідали особисто, але не іншим користувачам.

Архітектура клієнт-серверної програми передбачає наявність клієнта програми, сервера та бази даних (рис. 1).

Клієнт представляє інтерфейс для користувача, який дозволяє отримувати та надсилати дані на сервер, а потім ілюструє результати користувача.

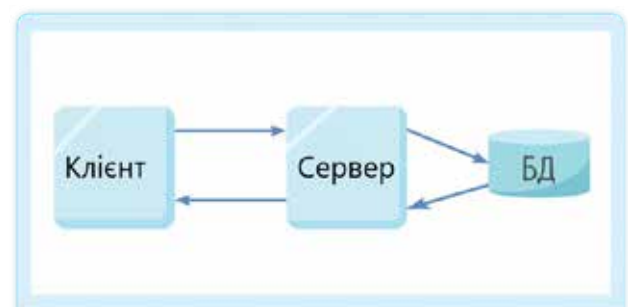

Рис. 1. Клієнт-серверна архітектура розробленого додатку

Сервер обробляє запити клієнта та робить запити до бази даних. Дані з бази даних обробляються та надсилаються клієнту.

База даних зберігає всі дані, необхідні для роботи програми.

Для розробки мобільних програм існує безліч технологій та інструментів програмування. У цьому додатку, що розробляється, необхідно реалізувати клієнтську частину програми.

Для клієнтської розробки програми під ОС Android можна використовувати технології та інструменти: Kotlin Java, Xamarin, React-Native, React Expo, Flutter (табл. 5) [2].

Таблиця 5

Порівняння технологій для розробки додатку

Технологія	Переваги	Недоліки
Java/Kotlin	1. велика бібліотека з шаблонами та компонентами для розробки програмного забезпечення; 2. висока продуктивність програми завдяки нативній мові; 3. менше помилок операційної системи під час розгортання.	1. неможливість подальшої кросплатформової сумісності під IOS; 2. менша кількість варіантів дизайну.
Xamarin	1. кросплатформність; 2. нативний UI.	1. менша кількість варіантів дизайну.
React-Native	1. невелика кількість обмежень на дизайн інтерфейсу користувача; 2. кросплатформність; 3. можливість додавання власних модулів.	1. складне розгортання.
React Expo	1. кросплатформність; 2. невелика кількість обмежень на дизайн інтерфейсу користувача; 3. емулятор вже інтегрований; 4. простота розгортання.	1. неможливість додавати власні модулі; 2. деякі обмеження щодо налаштування.
Flutter	1. кросплатформність; 2. інтегрований графічний двигун.	1. нестабільність; 2. невелика кількість бібліотек.

З таблиці порівняння технологій можна зробити висновок, що розробка додатку з React Expo краще підходить через швидку та ефективну роз-

робку, хорошу продуктивність і простоту розгортання. Крім того, встановлення важких емуляторів для розробки Android не потрібне, оскільки ці функції вже інтегровані до Expo.

В результаті аналізу технологій для розробки мобільних програм клієнт мобільного додатка буде написаний з використанням React Expo.

В архітектурі мобільного додатка на React Expo є:

1. Форми інтерфейсу написані за допомогою мови розмітки jsx.
2. Обробник користувацьких взаємодій (Action creators) з інтерфейсом та API.
3. Сховище даних з API (Store).
4. Надсилання даних до сховища з API (Dispatcher).

Взаємодія компонентів відбуватиметься наступним чином (рис. 2):

1. Користувач здійснює дію в інтерфейсі мобільного додатка.
2. На дію користувача викликається обробник цієї дії, який робить запит на сервер для отримання або надсилання даних.
3. Дані, які приходять з API обробляються та надсилаються до сховища.
4. Дані зі сховища дістаються та малюються на інтерфейсі мобільного додатка.

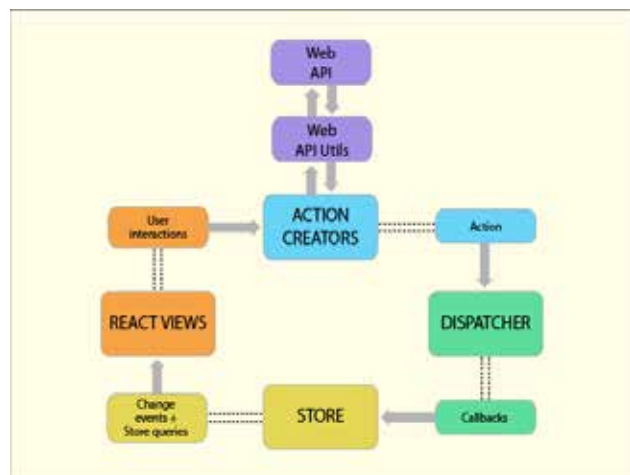

Рис. 2. Архітектура React Expo

До розроблюваного мобільного додатку необхідно сформулювати інтерфейси користувача, інтерфейси ПЗ, інтерфейси обладнання та комунікаційні інтерфейси для забезпечення коректної роботи ПЗ (табл. 6).

Таблиця 6

Інтерфейси користувача та ПЗ мобільного додатка

Ідентифікатор	Опис
Інтерфейс користувача	
UI-1	При реєстрації та аутентифікації необхідно використовувати елемент «парольне око» для відображення прихованого пароля.
UI-2	Мобільні форми повинні надавати повну можливість навігації, вибору об'єктів, зміни даних за допомогою сенсорів.
Інтерфейс ПЗ	
P-0	Система обліку заходів компанії. Система має передавати список заходів через програмний інтерфейс.
P-1	Система реєстрації та аутентифікації у додатку. Система повинна дозволити користувачеві виконати аутентифікацію або реєстрацію в мобільному додатку через програмний інтерфейс.
P-2	Система зміни у заходах. Система повинна відображати всі зміни, пов'язані з заходами (участь, скасування участі, зміни у заходах, додавання заходу) через програмний інтерфейс.
P-3	Система виведення звітів. Система повинна відображати звіти, пов'язані із заходами через програмний інтерфейс.
P-4	Система особистого кабінету. Система повинна відображати особистий кабінет користувача та дозволити виконати у ньому зміни.

Таким чином, було розроблено мобільний додаток на основі технології React Expo з клієнт-серверною архітектурою для автоматизації планування позаробочих заходів, оцінки їхніх результатів та розрахунку показника залученості співробітників.

Висновки. Розроблений мобільний додаток на основі технології React Expo успішно автоматизує бізнес-процес, включаючи планування позаробочих заходів, оцінку їх результатів та розрахунок показників залученості співробітників. Завдяки визначеним ролям користувачів (учасників та організаторів), детально описаним процесам і операціям, а також суворим вимогам до зручності використання, продуктивності та безпеки, додаток забезпечує прозорий і доступний інструмент для моніторингу та сприяння корпоративній культурі. Клієнт-серверна архітектура, доповнена інтерфейсами користувача та програмного забезпечення, гарантує оперативну взаємодію між компонентами системи, підвищуючи лояльність персоналу до компанії та оптимізуючи ресурсне планування.

Перспективи подальшого дослідження відкривають широкий спектр можливостей для поглиблення роботи у цій сфері. Зокрема, доцільно розглянути інтеграцію мобільного додатка з іншими корпоративними системами, такими як HR-платформи або CRM, для синхронізації даних про співробітників та автоматизації більш складних звітів з аналізу залученості.

Список літератури:

1. Sh. R. Ekhande, A. Khanuja, K. Conboy. Predictive Analytics in Employee Engagement Using AI. International Journal of Scientific Research in Science Engineering and Technology. 2024. P. 186–195. ACM.
2. Nunkesser R. Beyond web/native/hybrid: a new taxonomy for mobile app development. Proceedings of the 5th International Conference. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/326567926_Beyond_webnativehybrid_a_new_taxonomy_for_mobile_app_development (дата звернення: 15.10.2025).
3. Understanding Employee Engagement Data Analytics Strategy and Tools. URL: <https://www.contactmonkey.com/blog/employee-engagement-analytics-strategy> (дата звернення: 15.10.2025).
4. What is employee engagement? URL: <https://www.aihr.com/blog/employee-engagement-examples/> (дата звернення: 15.10.2025).

Strashko R.V. INFORMATION TECHNOLOGY FOR ASSESSING EMPLOYEE ENGAGEMENT IN ORGANIZATIONS

The concept of a mobile application is presented for evaluating and increasing employee engagement in the company's extracurricular activities, which contributes to improving labor productivity, team cohesion, and personnel loyalty. Employee engagement is considered a key factor in professional commitment, and the application automates the process of event planning, participation monitoring, and engagement KPI calculation. The result of the stage of designing the model of a mobile application for assessing employee engagement in the company includes the designed architecture and the designed interface forms of the mobile application. User roles are defined (participants and organizers), business processes are detailed, including registration, event participation, incentive issuance, and rating. Requirements for usability, performance, and security of the application are analyzed, and the choice of React Expo technology for client development is substantiated due to its cross-platform nature and ease of deployment. Developing the application with React

Expo is better suited due to fast and efficient development, productivity, and ease of deployment. Moreover, installing heavy emulators for Android development is not required, as these features are already integrated into Expo. The subject of automation is the planning of extracurricular events with resource evaluation, planning metrics, and monitoring. The client-server architecture ensures interaction between user interfaces and software interfaces for transparent data analysis. The conclusions confirm the effectiveness of the application for strategic personnel management, and prospects include integration with HR systems and CRM elements. This implementation of the client of the mobile application for assessing employee engagement in the company is intended to simplify event planning and personnel engagement monitoring by the company's HR department.

Key words: *employee engagement, mobile application, automation of business processes, React Expo, engagement assessment, corporate culture, engagement KPIs, client-server architecture, personnel management.*

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Сукало М.Л.

Київський національний університет технологій та дизайну

Захаров К.О.

Київський національний університет технологій та дизайну

Гуйда О.Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ ШВЕЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ

У сучасних умовах цифровізації легкої промисловості та переходу до стандартів Індустрії 4.0, ключовими факторами конкурентоспроможності швейного виробництва стають не лише швидкість випуску продукції, але й безвідмовність технологічного парку. Традиційні підходи до технічного обслуговування виробничого обладнання в наш час виявляються недостатньо гнучкими та економічно ефективними. Це зумовлено двома факторами: нераціональною заміною компонентів, які ще мають значний залишковий ресурс, та високим ризиком непередбачуваних аварійних відмов у випадках прискореної деградації обладнання. Отже, звідси витікає гостра необхідність у створенні автоматизованих систем діагностики, здатних моніторити стан обладнання в режимі реального часу.

Метою даної роботи є розробка та імплементація комплексної системи автоматизованої діагностики швейного обладнання на базі технології Інтернету речей (IoT), що дозволяє реалізувати стратегію прогнозного обслуговування (Predictive Maintenance, PdM). В рамках дослідження спроектовано архітектуру системи, яка охоплює парк із 12 промислових швейних машин, об'єднаних у єдину інформаційну мережу.

Ключовим елементом методології є мультисенсорний моніторинг фізичних параметрів: вібраційного навантаження, акустичного шуму та температурних режимів критичних вузлів. Програмна реалізація системи виконана у середовищі SCADA Zenop, що забезпечує збір, обробку та архівування даних. Для виявлення аномалій застосовано метод порогового аналізу (Threshold Analysis) середньоквадратичних значень (RMS) вібрації та шуму, а також поточних значень температури критичних вузлів, що дозволяє з високою точністю ідентифікувати початок деградації механічних компонентів до настання аварійної ситуації.

Особливу увагу приділено ергономіці людино-машинного інтерфейсу: візуалізація поточного стану цеху реалізована через інтерактивну мнемосхему з інтуїтивно зрозумілою колірною індикацією (зелений – норма, жовтий – попередження, червоний – тривога). Практична цінність роботи полягає у доведенні ефективності IoT-рішень для мінімізації часу простоїв.

Оцінка економічної ефективності демонструє, що впровадження автоматизованої IoT-системи дозволяє зменшити час аварійних простоїв на 35–45% та оптимізувати витрати на технічне обслуговування на 25–30%, завдяки точному плануванню ремонтних робіт та попередженню критичних поломок.

Ключові слова: Інтернет речей (IoT), автоматизована система діагностики, швейне промислове обладнання, SCADA Zenop, прогнозне обслуговування (PdM), RMS-аналіз, вібромоніторинг, температурний контроль.

Постановка проблеми. У сучасній текстильній промисловості високі вимоги до обсягів виробництва та якості продукції вимагають повної безперервності роботи основного обладнання. Будь-яка незапланована зупинка швейних машин, спричинена поломкою, призводить до прямих економіч-

них втрат: простій персоналу, порушення ланцюгів поставок, невиконання замовлень, погіршення репутації, втрата позицій на ринку та погіршення рівня конкурентоспроможності.

Ефективність виробництва безпосередньо залежить від стратегії технічного обслуговування

обладнання. Технічне обслуговування пройшло три основні етапи:

- Реактивне обслуговування (Breakdown Maintenance): Ремонт або заміна вузлів відбувається лише після повної відмови. Це призводить до максимальних непередбачуваних простоїв і високих вторинних збитків [2, с. 3].

- Планово-попереджувальний ремонт (ППР), виявляється недостатньо гнучкими. Він часто призводить до заміни компонентів, які ще мають ресурс, або, навпаки, не можуть запобігти раптовій поломці, якщо деградація механізму відбулася швидше запланованого терміну.

- Прогнозне обслуговування (PdM, Predictive Maintenance): Найбільш сучасний підхід, який використовує дані реального часу для оцінки фактичного стану обладнання та прогнозування залишкового терміну служби (RUL). Обслуговування призначається лише тоді, коли діагностичні ознаки вказують на неминучу відмову [3, с. 1-5].

Перехід до PdM дозволяє значно оптимізувати операційні витрати. Згідно з галузевими дослідженнями, впровадження систем PdM забезпечує скорочення непередбачених простоїв на 35–45% та зниження витрат на обслуговування на 25–30% [1, с.52-57]. Зокрема, у текстильній промисловості, де швидкість і точність є критичними, PdM допомагає уникнути дефектів продукції, спричинених поступовою деградацією механізмів. Інвестиційна привабливість автоматизованої системи діагностики є високою, оскільки її вартість швидко компенсується уникненням значних щорічних витрат [2, с.1-8].

Більшість існуючих рішень для прогнозного обслуговування (PdM) орієнтовані на великі промислові об'єкти з високою капіталізацією (нафтогазова галузь, енергетика, важке машинобудування). Такі системи вимагають дороговартісних промислових сенсорів, складної серверної інфраструктури та значних інвестицій, що робить їх економічно недоцільними для легкої промисловості, зокрема для малих та середніх швейних підприємств. Для невеликого цеху (наприклад, на 10–15 машин) вартість традиційної промислової системи діагностики може перевищувати вартість самого обладнання. Через це швейні виробництва часто змушені залишатися на етапі реактивного або планового обслуговування, що, як зазначено вище, призводить до неминучих витрат.

Звідси виникає невирішена науково-практична задача: розробка архітектури автоматизованої системи діагностики, яка б поєднувала ефективність промислових PdM-рішень з економічною

доступністю та простотою масштабування для невеликих виробничих кластерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної науково-технічної літератури свідчить про глобальну зміну парадигми в управлінні промисловими активами: перехід від реактивного та планового обслуговування до прогнозного обслуговування (Predictive Maintenance – PdM). Фундаментальні праці, такі як керівництво Міністерства енергетики США [1, с.52] та дослідження R. K. Mobley [11, с.1-6], визначають PdM як найбільш економічно ефективну стратегію, що базується на моніторингу фактичного стану обладнання, а не на статистичних припущеннях середнього наробітку на відмову.

Впровадження PdM у сучасне виробництво нерозривно пов'язане з розвитком технологій Інтернету речей (IoT) та Індустрії 4.0. У роботах А. Хан [2, с.1-8] та Х. Лі [4, с.1-10] доведено, що IoT-архітектура дозволяє створити масштабовану екосистему для збору даних з великої кількості обладнання в режимі реального часу, забезпечуючи перехід до «розумних фабрик». Дослідники В. Пен [9, с.45] та Л. Радю. [6, с.213-216] виділяють вібраційний аналіз як основний метод діагностики обертового обладнання. У контексті швейних машин Л. Радю. експериментально підтверджує, що зміна вібраційних характеристик корелює з дефектами основних механізмів (голководія, човникового пристрою). Сучасні дослідження фокусуються на використанні методів штучного інтелекту для аналізу сигналів. Ю. Чжао. [5, с.1] пропонує використовувати глибокі нейронні мережі для діагностики підшипників, а І. Дж. Брісті [3, с.460] розглядає інтелектуальні системи виявлення несправностей для роторного обладнання. Роботи С. Кі [10, с.97-98] та М. Й. Алі [8, с. 1152] підкреслюють важливість інтеграції діагностичних модулів у єдину систему управління, що дозволяє реалізувати віддалений моніторинг та автоматизацію прийняття рішень.

Постановка завдання. Метою даної статті є підвищення ефективності експлуатації швейного обладнання на малих та середніх підприємствах шляхом розробки економічно доступної автоматизованої системи моніторингу в середовищі SCADA Zenon. Система має забезпечувати інтуїтивно зрозумілу візуалізацію технічного стану в режимі реального часу, що дозволить мінімізувати аварійні простої без залучення вузькопрофільних фахівців з діагностики.

Виклад основного матеріалу. Технічна реалізація PdM ґрунтується на синергії технологій

Інтернету речей (IoT) та середовища SCADA Zenon. IoT-рішення забезпечують безперервний збір телеметрії безпосередньо зі швейних машин, тоді як SCADA Zenon виконує функцію централізованого інтерфейсу для візуалізації стану обладнання та оперативного управління тривогами в єдиній мережі моніторингу. Для діагностики швейних машин критично важливими є вузли, що зазнають інтенсивних динамічних навантажень: механізми приводу, голководій та човниковий пристрій [6, с. 213]. Поступова деградація цих елементів проявляється у зміні трьох ключових фізичних параметрів:

1. Вібрація: збільшення вібрації є прямим наслідком механічних дефектів – дисбалансу, неспіввісності або зносу підшипників [5, с. 1].

2. Шум: аналіз шуму ефективний для виявлення проблем у механізмах голководія. Підвищення рівня шуму також може бути ознакою зношення деталей [6, с. 217].

3. Температура: підвищення температури в підшипникових вузлах свідчить про збільшення тертя та є критичною ознакою наближення поломки

Розроблена система діагностики побудована на двохшаровій IoT-архітектурі, адаптованій для прямої інтеграції з програмним застосунком SCADA Zenon. Система охоплює 12 швейних машин, організованих у три ряди по чотири одиниці. Система включає мультисенсорну базу для кожної

з 12 машин з датчиками температури, шуму та вібрації, рис. 1.

Ефективна система моніторингу має не лише збирати ці дані, а й оперативно їх обробляти, представляючи результат у формі, зручній для швидкого прийняття рішень. Для цього рівень збору та передачі даних представлений апаратним контролером ESP32, який збирає дані з датчиків (для показників вібрації та шуму вираховує їх середньоквадратичні значення, адже це динамічні сигнали) і забезпечує їхню пряму передачу на центральний сервер Zenon. Приймаючи дані від усіх 12 мікроконтролерів ESP32, встановлених на кожній машині, та здійснюючи безпосередній пороговий аналіз згідно створеної бази правил, яка наведена нижче в таблиці 1, система за допомогою зміни кольору кожної швейної машини виводить її технічний стан (зелений – гарний стан, жовтий – середній стан, попередження, червоний – поганий стан).

У середовищі SCADA Zenon спроектовано систему змінних для реєстрації фізичних параметрів і режимів роботи обладнання. Це дозволяє виконувати безперервну діагностику. Перелік та характеристики змінних представлено у таблиці 2.

Для забезпечення стійкої роботи системи в Zenon були реалізовані такі функціональні елементи:

– Limit Function Blocks – формування попереджень при перевищенні допустимих порогів

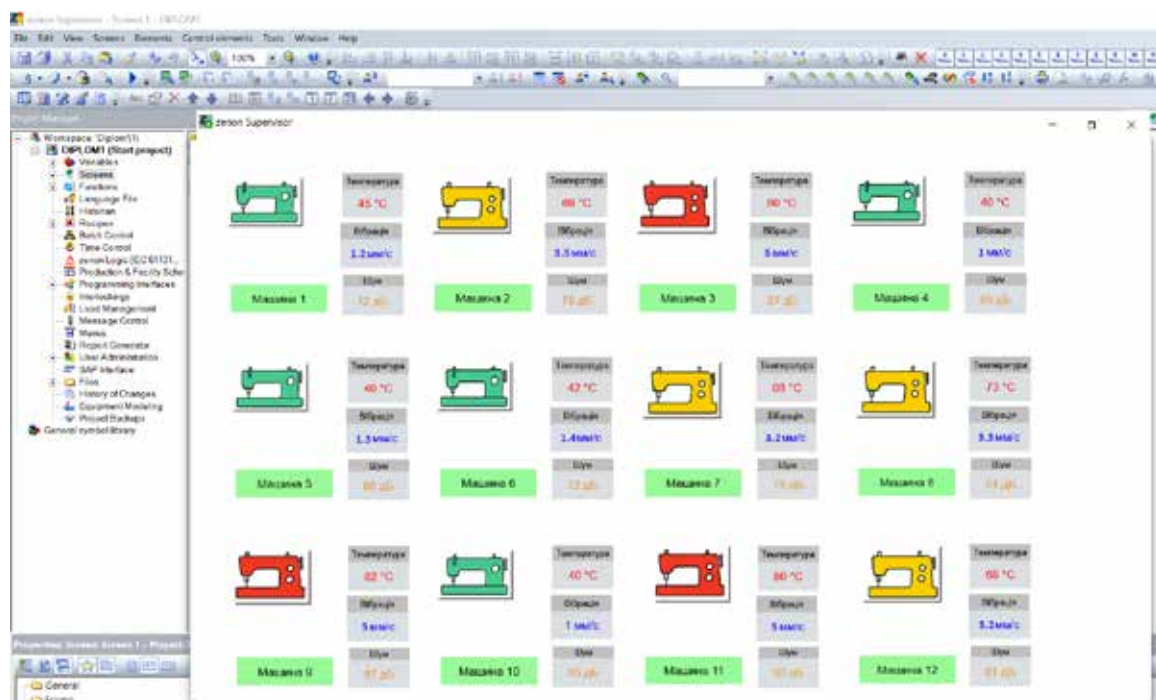

Рис. 1. Реалізація проекту у програмному засобі Scada Zenon

(наприклад, Temp_Sensor > 60 °C або Vib_Sensor > 2,5 мм/с);

– Script Actions – автоматичне перемикання стану Machine_state і зміна кольори швейної машини на схемі при отриманні сигналів про перевищення параметрів датчиків, або аварію

– Logging Task – архівування усіх параметрів у базу даних Zenon Historian для подальшого аналізу у модулі Report Viewer.

Розроблена структура змінних є модульною. Кожен параметр може бути масштабований або розширений додатковими сенсорами без зміни основної архітектури SCADA-модуля. Такий підхід забезпечує високу гнучкість системи та придатність до промислової інтеграції в рамках концепції Індустрії 4.0.

Модель обміну даними між IoT-модулями та системою SCADA Zenon.

Система виконує передачу даних від датчиків до мікроконтролера він виконує оцифрування,

фільтрацію, нормалізацію даних, вираховування середньоквадратичних значень за необхідності, і передає інформацію до брокера повідомлень SCADA. Протокол MQTT забезпечує швидкий та надійний обмін даними при мінімальному навантаженні на канал зв'язку [8, с. 1154-1155]. Далі відбувається індикація технічного стану обладнання на мнемосхемі для оператора та архівування інформації для подальшого аналізу деградації вузлів. Функціональна схема даних має такий вигляд:

Датчики → Мікроконтролер ESP32 → Брокер повідомлень → SCADA Zenon Runtime → Архіви та аналітика

Обґрунтування Вибору Сенсорів для Системи Діагностики

Вибір діагностичних сенсорів для автоматизованої системи моніторингу швейного обладнання ґрунтується на вимогах до мультисенсорного підходу, необхідності масштабування (12 машин) та використанні порогового аналізу в SCADA Zenon.

Таблиця 1

База правил значень датчиків

Параметр	Зелений (норма)	Жовтий (попередження)	Червоний (тривога)
Температура	< 60 C	60 – 80 C	> 80 C
Вібрація (RMS)	0 – 2.5 мм/с	2.5 – 5.0 мм/с	> 5.0 мм/с
Шум (Рівень)	< 75 дБ	75 – 85 дБ	> 85 дБ

Таблиця 2

Наведені створенні змінні, їх типи та функціональне призначення

Назва змінної	Одиниця вимірювання	Опис функції
TEMP_SENSOR_1-12	°C	Відображає температуру електродвигуна або зони голководу. Значення формується на основі даних з термодатчика DS18B20, переданих через MQTT-брокер.
VIB_SENSOR_1-12	мм/с	Реєструє рівень вібрацій на корпусі швейного обладнання. Використовується для діагностики дисбалансу або початку зношування підшипників.
NOISE_SENSOR_1-12	дБ	Фіксує акустичний шум під час роботи машини. Значення корелює зі ступенем тертя рухомих елементів
MACHINE_STATE_1-12	Гарний, середій, поганий	індикатор загального стану швейної машини.

Рис. 2. Функціональна схема даних

Для забезпечення економічної ефективності та простоти інтеграції були обрані високоточні цифрові датчики IoT-класу.

1. Моніторинг Вібрації здійснюється за допомогою трьохвісного акселерометра ADXL345. Він підтримує сучасні протоколи цифрового інтерфейсу SPI/I2C, які виключають шум та помилки, типові для аналогово-цифрового перетворення на рівні мікроконтролера, забезпечуючи стабільну передачу даних до Zenon. Також він має необхідний частотний діапазон і може працювати з частотою дискретизації до 3200 Гц, яка є достатньою для виявлення основних ознак дисбалансу чи неспіввісності, які проявляються на відносно низьких частотах [9,с.47].

Компактність та вартість: Мініатюрний розмір та низька вартість роблять цю модель оптимальною для масової інсталяції (12 вузлів), де критичним є бюджет проекту.

2. Для реєстрації рівня шуму (дБ), що є індикатором тертя, нестачі мастила або механічних ударів у механізмі голководія, обрано модель сенсора: MAX9814. Це мікрофонний підсилювач з підтримкою функції «автоматичного регулювання посилення» (AGC). Це важлива перевага, враховуючи те, що промислові цехи мають високий фоновий шум. Технологія AGC автоматично вирівнює рівень запису, дозволяючи сенсору ефективно виділяти аномальні піки шуму машини, а не лише загальний шум цеху. Також підтримує просту інтеграцію. Модуль видає стабільний аналоговий сигнал, який легко зчитується контролером і конвертується в значення децибел (дБ) для подальшого порогового контролю в Zenon.

3. Для моніторингу температурного режиму підшипникових вузлів та двигуна, що є ключовою ознакою зростання тертя, обрано модель цифрового датчика температури DS18B20. Він використовує

Таблиця 3

Приблизна вартість впровадження системи

Компонент	Призначення	Одиниця	Орієнтовна Ціна за Одиницю (USD)	Загальна Кількість	Загальна Вартість (USD)
ADXL345	Вібрація (Акселерометр)	шт.	2.5	12	30
MAX9814	Шум (Мікрофон з AGC)	шт.	3.5	12	42
DS18B20	Температура (Цифровий)	шт.	1	12	12
ESP32 Dev Module	IoT-Шлюз/Контролер (з WiFi)	шт.	4	12	48
Блоки живлення 5В	Живлення кожного вузла	шт.	3	12	36
Корпуси/Кабелі/Кріплення	Інсталяційні матеріали	компл.	5	12	60
Пайка/Складання	Робота інженера (12 вузлів)	люд./год.	10	12	120
Всього в сумі:					348.00 USD

Таблиця 4

Вартість програмного забезпечення та інтеграції

Позиція	Призначення	Орієнтовна Вартість (USD)
Ліцензія SCADA Zenon	Ліцензія Zenon Supervisor (мінімальна) або Runtime (для 12 тегів)	1 500 – 3 000
Розробка SCADA-інтерфейсу	Налаштування плану цеху, колірної логіки, зв'язку	500.00
Всього вартість ПЗ:		2 000 USD (Середня оцінка)

Таблиця 5

Загальна вартість впровадження

Стаття витрат	Вартість (USD)	Вартість (UAH)
1. Апаратне Забезпечення (12 вузлів)	348	14 616
2. Програмне Забезпечення та Інтеграція	2 000	84 000
РАЗОМ (Орієнтовна Вартість Впровадження)	2 348 USD	≈ 98 616 грн

протокол 1-Wire, що дозволяє підключити декілька датчиків (наприклад, 12 одиниць) до одного цифрового порту контролера. Це значно спрощує та здешевлює прокладку кабелів і апаратну частину системи збору даних, що є необхідним для масштабного проекту [10, с. 99]. Також забезпечує високу точність вимірювання, до $\pm 0.5^\circ\text{C}$, у робочому діапазоні до 125°C , що є більш ніж достатнім для виявлення критичного перегріву.

Приклад розрахунку економії після впровадження системи

Для розрахунку економічного ефекту, ми приймаємо середній річний непередбачуваний простій на одну одиницю швейного обладнання при реактивному обслуговуванні, як $D = 20$ год/рік. Ця величина є консервативною оцінкою, що знаходиться в межах типових показників простою (15-30 годин на рік), підтверджених галузевими дослідженнями та обговоренням витрат на реактивне обслуговування, представленим у другій главі джерела номер [11, с. 15-18]

- Кількість машин: $N = 12$ (шт.)
- Середній щорічний простій на машину при реактивному обслуговуванні: $D = 20$ год/рік
- Очікуване скорочення простоїв після впровадження PdM: $r_D = 40\% = 0.40$
- Прийmemo, що середня вартість однієї години простою швейної машини (включаючи втрату прибутку) становить $\Pi_{\text{год}} = 4000$ грн/год
- Річні потенційні втрати без PdM:
- Втрати = Кількість машин $\times D \times \Pi_{\text{год}} = 12 \times 20 \times 4000 = 960\,000$ грн/рік.
- Згідно з дослідженнями, PdM здатне запобігти 40% аварійних простоїв

Річна економія $= 960\,000 \text{ грн} \times 0.40 = 384\,000 \text{ грн/рік}$

Проведений детальний кошторис показав, що орієнтовна вартість впровадження (включаючи сенсори ADXL345, MAX9814, DS18B20 та ліцензування Zenon) становить приблизно 98 616 грн.

$\text{ROI} = \text{Вартість впровадження} / \text{Річна економія} = 98\,616 / 384\,000 \approx 0.26 \text{ року} \approx 3.1 \text{ місяці.}$

Отриманий результат підтверджує, що інвестиції у систему діагностики мають надзвичайно високу економічну доцільність та короткий термін окупності (менше чотирьох місяців)

Висновки. У ході виконання роботи була розроблена економічно доступна автоматизована система діагностики швейного обладнання на основі технології Інтернету речей та платформи SCADA Zenon. Поставлена мета щодо підвищення ефективності експлуатації обладнання на малих та середніх підприємствах була досягнута. Для цього були проаналізовані існуючі наукові матеріали в цій сфері, створено прикладний проєкт у SCADA Zenon та реалізовано ефективну візуалізацію. Розроблено інтуїтивно зрозумілий людино-машинний інтерфейс (HMI) з інтерактивним планом цеху. Використання колірної індикації (зелений/жовтий/червоний) дозволяє персоналу з невисокою кваліфікацією миттєво оцінювати ситуаційну обізнаність, що є ключовим для невеликих виробництв. Обґрунтовано вибір апаратної бази (доступних IoT-сенсорів) та її економічну доцільність, що дозволило мінімізувати вартість впровадження системи (приблизно 98 616 грн для 12 машин) та значно знизити час простою обладнання, приблизно на 40%.

Список літератури:

1. Sullivan G. P., Pugh R., Melendez A. P., Hunt W. D. Operations & Maintenance Best Practices: A Guide to Achieving Operational Efficiency. Release 3.0. U.S. Department of Energy, Federal Energy Management Program, 2010. 52 p. URL: https://www.energy.gov/sites/prod/files/2020/04/f74/omguide_complete_w-co-disclaimer.pdf
2. Khan A., et al. The Role of IoT in Enhancing Predictive Maintenance in Manufacturing Industries. *American Journal of Interdisciplinary Studies*, 2023, vol. 6, pp. 1–8. URL: <https://ajisresearch.com/index.php/ajis/article/view/1>
3. Israt Jahan Bristy, Marzia Tabassum, Md Iftakhayrul Islam, Md. Nisharul Hasan. IoT-Driven Predictive Maintenance Dashboards in Industrial Operations. *Saudi Journal of Engineering and Technology*, pp. 2–5. URL: https://saudi-journals.com/media/articles/SJEAT_109_457-466.pdf
4. Li X., et al. An IoT-Based Intelligent Predictive Maintenance System for Rotating Machinery. *IEEE Access*, 2019, vol. 7, pp. 91526–91539. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8740857>
5. Zhao Y., et al. Fault Diagnosis of Rolling Bearings Using a Deep Convolutional Neural Network. *Applied Sciences*, 2022, vol. 12, no. 16, article 8081, pp. 1–8. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3417/12/16/8081>
6. Radu L., et al. Technical condition monitoring of sewing machines by using vibration analysis. *Revista Industria Textilă*, 2016, vol. 67, no. 4, pp. 213–219. URL: https://www.revistaindustriatextila.ro/images/2016/Textila_nr_4_2016.pdf#page=32
7. ADXL345 Accelerometer. URL: <https://www.analog.com/media/en/technical-documentation/data-sheets/adxl345.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

8. Ali M. Y., et al. Development of an IoT-based system for remote monitoring and diagnosis of industrial machines. *Alexandria Engineering Journal*, 2023, vol. 62, no. 6, pp. 1152–1163. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1110016823011572>
9. Peng W. Vibration Condition Monitoring of Rolling Element Bearings: A Review. *SAGE Journals*, 2004, vol. 20, no. 5, pp. 45–56. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1475921704047500>
10. Kim S. Predictive Maintenance System based on IoT and Machine Learning for Smart Factory. *STUME Journals*, 2024, vol. 4, no. 3, pp. 97–105. URL: <https://stumejournals.com/journals/i4/2024/3/97>
11. Mobley R. K. An Introduction to Predictive Maintenance. Butterworth-Heinemann, 2002, pp. 15–25. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/An_Introduction_to_Predictive_Maintenanc/SjqXzxpAzSQC?hl=ru&gbpv=1

Sukalo M.L., Zakharov K.O., Guida O.G. AUTOMATED DIAGNOSTIC SYSTEM FOR SEWING EQUIPMENT USING INTERNET OF THINGS TECHNOLOGY

In the modern landscape of light industry digitalization and the transition to Industry 4.0 standards, not only production speed but also the reliability of the technological fleet have become critical factors for competitiveness. Traditional maintenance approaches, based on scheduled preventive repairs or reactive responses to breakdowns, prove to be economically inefficient due to unpredictable downtime and a decline in seam quality caused by mechanism wear. This creates an urgent scientific and practical need for the development of automated diagnostic systems capable of monitoring equipment status in real-time.

The aim of this paper is the development and implementation of a comprehensive automated diagnostic system for sewing equipment based on Internet of Things (IoT) technology, facilitating a Predictive Maintenance (PdM) strategy. The study designs a system architecture encompassing a fleet of 12 industrial sewing machines integrated into a unified information network.

A key methodological element is the multi-sensor monitoring of physical parameters: vibration load, acoustic noise, and temperature regimes of critical components. The software implementation is executed within the SCADA Zenon environment, which ensures data collection, processing, and archiving. To detect anomalies, a Threshold Analysis method of Root Mean Square (RMS) values for vibration and noise is applied, allowing for high-precision identification of mechanical degradation onset prior to emergency failure.

Particular attention is paid to the ergonomics of the Human-Machine Interface (HMI): visualization of the current shop floor status is realized through an interactive mnemonic scheme with intuitive color coding (green – normal, yellow – warning, red – alarm).

The economic efficiency evaluation demonstrates that implementing the developed IoT system allows for reducing emergency downtime by 35–45% and optimizing maintenance costs by 25–30%, owing to precise repair scheduling and prevention of critical failures. [1, c.52-57]

Key words: Internet of Things (IoT), automated diagnostic system, industrial sewing equipment, SCADA Zenon., Predictive Maintenance (PdM), RMS analysis, vibration monitoring, temperature control.

Дата надходження статті: 12.11.2025

Дата прийняття статті: 01.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Terletska K.V.

Lviv Polytechnic National University

PERFORMANCE EVALUATION OF BLUE-GREEN DEPLOYMENT MODELS FOR STATEFUL MICROSERVICES

The relevance of the study is driven by the increasing complexity of distributed microservice architectures and the need to ensure uninterrupted service operation during updates, particularly in stateful systems. Under these conditions, the blue-green deployment (BGD) model becomes a critically important tool for maintaining data consistency, transactional integrity, and stable performance. However, its application to stateful components is accompanied by substantial technical and organizational constraints.

The purpose of the article is to substantiate the methodological foundations for evaluating the performance and reliability of BGD in stateful microservices within cloud computing, followed by the identification of effective environment-switching strategies that ensure continuous service operation.

The research methods were based on a systematic analysis of architectural solutions, a comparative assessment of replication and logging mechanisms, modeling of various traffic-switching scenarios, and an instrumental analysis of latency, throughput, and fault tolerance metrics. Formalized approaches to evaluating stateful components during updates and methods for reproducing real workload behavior were applied.

The results of the study demonstrate the critical influence of the replication type, transaction isolation level, change-application sequence, and behavior of external dependencies on state consistency during BGD operation. It was shown that gradual switching and mirrored testing provide the most stable performance indicators in complex microservice ecosystems, whereas full switching is advisable only in environments with predictable workloads. A set of issues limiting the scalability of BGD was identified, including risks of state divergence, throughput degradation during intensive synchronization, and inconsistencies in caches and message queues.

The conclusions confirm that the effectiveness of BGD in stateful services is determined by the balance between switching speed, replication quality, and the level of transaction control. Recommendations for selecting a BGD strategy are summarized depending on service profile, reliability requirements, and the structural characteristics of stored state.

Future research prospects include the development of formal consistency models for updates, the implementation of machine learning algorithms for adaptive replication and routing management, and the creation of self-learning systems capable of optimizing environment switching in accordance with real-time workload fluctuations.

Key words: data consistency, transactional integrity, state replication, processing latency, system throughput, service fault tolerance, cloud computing, microservice architecture, zero-downtime deployment.

Formulation of the problem. Blue-green deployment, a parallel version rollout model used to switch between software environments known as the blue and green versions, is a key mechanism for ensuring uninterrupted service operation in cloud computing (CC) environments. However, its application to stateful microservices remains scientifically and technologically unresolved. The challenge lies in the fact that approaches effective for stateless services do not account for the complex dependencies between state, data, and transactional consistency. Switching between the blue and green environments in stateful components introduces risks of data loss, replication failures, temporal inconsistencies, and access con-

flicts, which undermines the main advantage of the model: the ability to perform updates without downtime.

In practical terms, this leads to reduced reliability of mission-critical systems, increased infrastructure maintenance costs, and the need for complex manual procedures for state migration. Existing approaches demonstrate insufficient performance under high load, limited scalability, and incompatibility with strict data consistency requirements. From a scientific perspective, there is a need to formalize models describing the behavior of stateful components during environment switching, to develop accurate methods for evaluating blue-green deployment performance, and to propose

architectural solutions capable of minimizing latency, access conflicts, and risks of service degradation. The relevance of this problem is driven by the growing complexity of microservice ecosystems, the proliferation of distributed data stores and transactional protocols, and the need to establish practical guidelines for engineers designing highly available, secure, and fault-tolerant information systems.

Analysis of recent research and publications.

A review of current research on evaluating the performance of blue-green deployment models for stateful microservices makes it possible to identify four interrelated scientific directions. The first direction concerns the conceptualization of zero-downtime architectures and the role of blue-green updates in cloud-native and containerized systems. In the work of K. K. Pappula, mechanisms for achieving zero downtime in full-stack environments are substantiated, where the blue-green approach ensures version isolation and controlled traffic switching [1]. G. Stencel and L. Berton examine the configuration specifics of stateful applications in Kubernetes, emphasizing the complexity of state migration during updates [2]. D. Jaiswal investigates cloud-native reconstruction of SIP/IMS architectures, demonstrating that performance and latency constraints determine the limits of zero-downtime updates in telecommunication services [3]. R. A. Perumal systematizes Azure architectural patterns and highlights the role of blue-green schemes in maintaining SLA and fault tolerance in large-scale systems [4].

The second direction focuses on the development of scalable microservice architectures and CI/CD pipelines that enable controlled zero-downtime updates. R. Tsyganok analyzes the principles of building high-load microservice platforms in Go, where performance depends on the selected update and traffic-balancing strategy [5]. S. Arya and co-authors review enterprise adaptation to Kubernetes-oriented microservice architectures, comparing rolling, canary, and blue-green strategies in terms of their impact on performance and fault tolerance [6].

S. Amgothu proposes optimized CI/CD models in which the combination of canary and blue-green updates minimizes the risk of performance degradation in production environments [7]. G. R. Enjam and co-authors demonstrate, using an insurance SaaS solution as an example, how blue-green deployment affects both technical and business metrics, substantiating its effectiveness for systems with complex state structures [8].

The third direction concerns the comparison of zero-downtime deployment strategies and the evalu-

ation of their risks, costs, and performance impact. E. Truyen and co-authors develop a model of flexible migration in blue-green updates under fixed budget constraints, establishing the relationship between resource limitations and update quality [9]. D. S. Antiya analyzes the application of blue-green infrastructure as a compliance and security tool in cloud environments, where state synchronization and parallel performance monitoring are essential [10]. A. D. Ikhsan and co-authors compare different deployment models, demonstrating that the blue-green approach provides higher availability and stability but requires increased infrastructure resources [11]. C. K. Rudrabhatla synthesizes the differences among zero-downtime methods in public cloud infrastructures based on their complexity, cost, and risk of performance degradation [12].

The fourth direction concerns the implementation of hybrid strategies and dynamic update management in complex industrial and mission-critical systems. P. Rajković and co-authors propose a hybrid deployment strategy for industrial systems that combines multiple update patterns and ensures a balance between performance, reliability, and resource constraints [13]. A. U. Rehman and co-authors develop a multicriteria optimization model for configuring blue-green-type infrastructures, demonstrating the importance of selecting an optimal resource structure under conditions of conflicting objectives [14]. D. Mailer and colleagues analyze dynamic deployment of failure detection models in industrial systems, showing that runtime updates of components require specialized mechanisms for state synchronization and performance monitoring [15].

Despite significant progress in microservice architecture research, a number of aspects related to the application of BGD in stateful services remain unresolved. The influence of state structural characteristics on consistency during version switching is insufficiently studied, universal replication and logging models for dynamic high-load environments have not been established, and comprehensive performance metrics for different BGD variants remain limited. Furthermore, scientific and operational risks associated with access conflicts, performance degradation, and the uncertainty of external dependencies have not been fully synthesized. The proposed study aims to address these gaps by performing a systematic analysis of stateful components during updates, refining replication mechanisms and conditions for ensuring consistency, formulating performance metrics for BGD variants, and identifying critical issues in their practical application. The findings provide a method-

ological foundation for developing optimal update strategies and deepen the scientific understanding of stateful service behavior under continuous operation.

Task statement. The aim of this article is to develop scientifically grounded approaches for evaluating the performance and reliability of the BGD model for stateful microservices in CC environments, with a focus on identifying optimal strategies for its application. To achieve this aim, the article sets out the following objectives:

1. To analyze the characteristics of stateful microservices in the context of their interaction with the BGD model and to identify the factors that influence state consistency during deployment.
2. To examine data preservation and replication mechanisms and to assess how different BGD implementation options affect performance, consistency, and transaction correctness.
3. To identify scientific, technical, and operational constraints on the use of BGD and to develop recommendations for selecting the optimal strategy for stateful microservices.

Outline of the main material of the study. Stateful microservices require specialized mechanisms to maintain state consistency when the BGD model is applied, as data persistence is an integral part of their operation. Unlike stateless services, where version switching does not affect the integrity of request processing, stateful components depend on the accuracy and consistency of the local or distributed state. Their behavior is shaped by the type of state storage, transaction semantics, replication mechanisms, and data access protocols, all of which create a complex interaction space between the active “blue” version and the updated “green” version. State consistency during switching is influenced by several factors, including storage architecture, transaction isolation level, logging mechanisms, replication strategy, and the speed of update synchronization (Table 1).

In real engineering scenarios, state consistency during the application of the BGD model depends on how effectively changes are transferred, reproduced, and recorded between the active “blue” version and the prepared “green” version of the service. Modern microservice platforms typically combine operation logging, replication, and controlled routing-based switching to minimize state loss. For example, in e-commerce systems, synchronous replication ensures the accurate transfer of user cart data but introduces additional latency during peak loads [9, p. 15]. In contrast, asynchronous replication, used in streaming analytics services, improves performance but may lead to temporary inconsistencies during abrupt traffic switching.

In environments with high transactional intensity, such as financial applications, architects often employ two-phase synchronization. The “green” version first accumulates updates through an event log, then completes a short state alignment phase before switching. This approach reduces collision risks but requires high disk I/O throughput and stable network bandwidth. In more complex ecosystems where microservices interact with caches or message queues, techniques such as traffic shadowing are used to duplicate request streams, allowing the behavior of the new version to be tested without affecting the production database [1, p. 62].

Ultimately, practical implementation of BGD for stateful services requires balanced management of replication, transactional guarantees, and external dependencies, as well as careful adaptation of the strategy to the system’s profile, workload patterns, and data criticality.

The mechanisms of data preservation and replication during switching between the “blue” and “green” environments determine the system’s ability to maintain update continuity and transactional correctness under the BGD model. Ensuring consistency requires

Table 1

Structural and Functional Factors Influencing State Consistency During BGD

Factor	Description	Potential Impact on State Consistency
State storage type	Local, remote, or distributed data storage	Determines synchronization speed and the risk of divergence between versions
Logging mechanisms	Recording changes in operation logs	Ensures the ability to perform correct recovery and synchronization
Transaction isolation level	Read Committed, Repeatable Read, Serializable	Reduces the likelihood of conflicts during parallel processing
Data replication	Synchronous or asynchronous replication	Defines the temporal consistency between data copies
Request handling during switching	Requests are routed to the old, new, or mixed configuration	Affects the possibility of temporary state loss or access collisions
Dependence on external services	Caches, message queues, external databases	Complicates consistency if dependencies do not transition atomically

Source: compiled by the author based on [1, p. 62; 2, p. 56; 3, p. 910; 7, p. 2; 8, p. 100; 9, p. 15; 16].

that all changes processed by the active version be fully reproduced in the updated environment without violating the order of operations. This depends on the chosen replication strategy, logging mechanisms, and transactional guarantees (Table 2).

In modern microservice platforms, data preservation and replication mechanisms function as a coordinated, multilayered system that adapts to the workload type and the characteristics of the data. In real-time services, such as transportation monitoring systems, delta synchronization enables rapid reproduction of changes without fully copying the storage layer, which significantly reduces the preparation time of the “green” version. Financial applications employ transactional protocols with strict completion guarantees, since even minimal discrepancies between committed operations may result in double charges or “broken” transactions [11]. Analytics platforms that process large volumes of streaming data typically rely on event logs: the “green” version replays the entire sequence of changes to reach the current state without affecting the operation of the “blue” service. Synchronous replication remains essential in low-latency local clusters, whereas global distributed systems favor asynchronous approaches, compensating for replication lag with a short state alignment phase before traffic switching. In practice, the successful application of BGD depends on an appropriate combination of these mechanisms, enabling transac-

tional integrity and stable service performance during updates.

Evaluating the performance of different BGD implementation options in stateful services is based on analyzing how switching strategies affect latency, throughput, fault tolerance, and stability of data access. Since state is transferred between two active versions, even minor differences in behavior under load can cause temporary service degradation, making the choice of BGD implementation critical for overall performance (Table 3).

The effectiveness of BGD options depends on how the selected strategy behaves under dynamic traffic conditions typical of modern distributed systems. In e-commerce services, full switching often leads to short-term increases in latency during peak sales periods, when the instantaneous load on the “green” version reaches its maximum. Gradual switching demonstrates significantly better controllability in media platforms and marketplaces: a portion of users is transferred incrementally, which allows analytics modules to capture performance changes in real time and automatically adjust the switching rate. Mirror testing is especially common in financial and telecommunications systems, where the “green” service receives duplicated request streams and is validated for load resilience without risking failures in the production environment [6, p. 4]. This practice makes it possible to detect performance issues before the

Table 2

Key Mechanisms of Data Preservation and Replication During BGD

Mechanism	Operational Description	Conditions for Ensuring Consistency
Event log	Chronological recording of every state change	Guaranteed delivery of log entries and absence of event gaps
Synchronous replication	Simultaneous data updates in the “blue” and “green” environments	Low network latency and stable throughput
Asynchronous replication	Transfer of changes with controlled delay	Acceptable lag window and alignment before switching
Derived copies	Creation of duplicate state copies to reinforce synchronization	Identical transaction order applied across all copies
Delta synchronization	Transfer of only modified data segments	Accurate detection and atomic application of deltas
Transaction protocols	Coordination of update completion through commit or rollback	Absence of concurrency conflicts and guaranteed completion

Source: compiled by the author based on [3, p. 912; 7, p. 3; 8, p. 103; 9, p. 16; 11; 17].

Table 3

Main BGD Implementation Options and Their Impact on Performance

BGD Option	Brief Description	Expected Effects
Full switching	Immediate transition to the “green” environment	Peak latency and sensitivity to load
Gradual switching	Stepwise redistribution of traffic	Stable latency and increased fault tolerance
Mirror testing	Processing duplicated request streams in the “green” environment	High predictability and operational stability
Regional switching	Updating selected segments	Minimal service degradation

Source: compiled by the author based on [6, p. 4; 7, p. 4; 8, p. 104; 10; 13, pp. 2186–2187; 15, p. 2].

actual update occurs. Regional switching is widely used in global cloud platforms, such as content delivery systems or geographically distributed databases: updates are performed stepwise across individual zones, minimizing the impact of local overloads and enabling the isolation of potential failures within a specific segment [15, p. 2].

As a result, scientific and practical assessments of BGD performance show that the optimal strategy depends on the geographic distribution of users, peak traffic dynamics, the service's state model, and the criticality of operations. Overall system performance is shaped by the interaction between switching algorithms and the actual behavior of the system under load.

The application of the BGD model in systems with complex state dependencies is accompanied by a number of scientific-technical, organizational, and operational problems that directly affect service quality. The primary technical problem lies in data migration between "blue" and "green" environments: even minimal replication lag provokes state discrepancies, while asynchronous propagation of changes can cause partial application of transactions and disruption of the logical sequence of operations. In systems with intensive updates, access conflicts arise when parallel transactions interact with different versions of state, forming "torn" or duplicate records [3, p. 910-911]. For services using aggregated data sources, the problem becomes one of coordinating dependencies between caches, message queues, and third-party repositories, which rarely support atomic transitions and require complex manual reconciliation mechanisms [8, p. 100-101]. The risk of performance degradation also increases: during transition, the new version requires intensive disk and network access to align state, which temporarily reduces the throughput of the production environment. In distributed architectures, an additional factor is network latency and unpredictable behavior of coordination protocols, which can provoke cascading commit delays [9, p. 15-16].

Organizational difficulties relate to the need to maintain two full-fledged versions of infrastructure, which increases costs, complicates coordination between teams, and requires detailed control of dependencies among microservices. Operational limitations are caused by incomplete observability of state: in practice, it is difficult to track whether the «green» version is fully synchronized, especially in large-scale ecosystems with hundreds of interconnected components.

The formulation of practical recommendations for selecting and adapting the BGD strategy for stateful

microservices requires consideration of differences in their state structure, transaction characteristics, and continuity requirements. In services with high transactional intensity, particularly in financial systems, the optimal approach is a gradual switching strategy with the application of preliminary state alignment mechanisms, as it minimizes the probability of access conflicts and allows control of latent errors. For analytical and computationally intensive services, it is advisable to use mirror testing, which ensures performance predictability and allows problems to be detected before actual traffic redirection occurs. In geographically distributed systems, regional switching is effective, as it localizes potential failures within individual zones and reduces the impact on global fault tolerance.

Microservices that actively interact with caches, message queues, or external data sources require adaptation of BGD through the inclusion of additional dependency synchronization mechanisms, since their state is updated outside the service core. For such systems, it is recommended to apply two-stage "green" version preparation schemes with initial cache warm-up and establishment of stable connections, which reduces latency at the moment of switching. Enterprises for which continuity of operation is critical should focus on strategies with adaptive load balancing, which allow adjusting traffic volume depending on the actual behavior of the "green" version and reducing the risk of service degradation. The choice of BGD strategy must also consider the level of infrastructure scalability: systems with elastic resources can apply full-scale deployment of two parallel environments, while resource-constrained infrastructures require optimized schemes with partial duplication. All variants must be accompanied by extended monitoring of transactionality, latency, and state consistency, as these parameters determine the success of the transition. The application of such recommendations enables enterprises to adapt BGD to the specifics of their microservice ecosystems, optimize risks, and ensure stable service operation during updates.

Conclusions. The study established that the effectiveness of the BGD model in stateful microservices is determined by the architecture's ability to maintain continuous state consistency, correct transactional behavior, and stable performance during switching between the blue and green environments. It was demonstrated that replication and logging mechanisms, the sequence in which changes are applied, the behavior of external dependencies, and the level of transaction isolation play a decisive role, as they

determine the actual quality of the transition and shape the risks of state loss or divergence.

A set of challenges limiting the practical implementation of BGD was identified, including potential state discrepancies caused by asynchronous replication, access conflicts in parallel transactions, throughput degradation during state alignment, unpredictable cache and message queue behavior, and substantial organizational overhead associated with maintaining two isolated environments. These factors were shown to have a critical impact on service quality in high-load distributed systems.

Practical recommendations for adapting BGD to service-specific requirements were formulated: gradual switching and transactional protocols for highly sensitive systems, mirrored testing for environ-

ments with elevated predictability demands, regional switching for geo-distributed platforms, and additional synchronization of dependencies for services with complex state structures. The study emphasized the need for extended monitoring of latency, consistency, and data access stability as prerequisites for the successful application of BGD.

Future research prospects include the development of formal models describing the behavior of stateful services during updates, the integration of machine learning into replication and routing mechanisms, the design of automated procedures for verifying transactional integrity, and the creation of self-learning switching strategies capable of adapting BGD to real-time workload fluctuations.

Bibliography:

1. Containerized Zero-Downtime Deployments in Full-Stack Systems. *International Journal of AI, BigData, Computational and Management Studies*. 2022. Vol. 3, no. 4. <https://doi.org/10.63282/3050-9416.ijaibdcms-v3i4p107> (date of access: 16.11.2025).
2. Stencil G., Berton L. Configuring Stateful Applications. *Kubernetes Recipes*. Berkeley, CA, 2025. P. 55–73. https://doi.org/10.1007/979-8-8688-1325-2_3 (date of access: 16.11.2025).
3. Jaiswal D. Cloud-Native Transformation of SIP/IMS Core Networks: A Microservices Architecture for Next-Generation Telecommunications. *Sarcouncil Journal of Multidisciplinary*. 2025. Vol. 5, Issue 07. P. 907–918. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16419992>
4. Perumal R. A. Azure Architecture Unleashed: Design, Secure, and Optimize Cloud Solutions. Radhakrishnan Arikrishna Perumal, 2024. 236 p. URL: <https://surl.ln/nzotzp> (date of access: 16.11.2025).
5. Tsyganok R. Methodology for Building Scalable Microservice Architectures on Go for High-Load E-Commerce Platforms. *Universal Library of Engineering Technology*. 2024. Vol. 01, no. 02. P. 42–46. <https://doi.org/10.70315/uloap.ulete.2024.0102007> (date of access: 16.11.2025).
6. Beyond Monoliths: An In-Depth Analysis of Microservices Adoption in the Era of Kubernetes / S. Arya et al. 2024 1st International Conference on Advanced Computing and Emerging Technologies (ACET), Ghaziabad, India, 23–24 August 2024. 2024. P. 1–6. <https://doi.org/10.1109/acet61898.2024.10730456> (date of access: 16.11.2025).
7. Amgothu S. Innovative CI/CD Pipeline Optimization through Canary and Blue-Green Deployment. *International Journal of Computer Applications*. 2024. Vol. 186, no. 50. P. 1–5. <https://doi.org/10.5120/ijca2024924141> (date of access: 16.11.2025).
8. Zero-Downtime CI/CD Production Deployments for Insurance SaaS Using Blue/Green Deployments. *International Journal of Emerging Research in Engineering and Technology*. 2023. Vol. 4, No. 3. P. 98–106. <https://doi.org/10.63282/3050-922x.ijeret-v4i3p111> (date of access: 16.11.2025).
9. Truyen E., Lagaisse B., Joosen W., Hoebreckx A., De Dycker C. Flexible Migration in Blue-Green Deployments within a Fixed Cost. WOC'20: Proceedings of the 2020 6th International Workshop on Container Technologies and Container Clouds. New York, NY, USA, 2020. P. 13–18. <https://doi.org/10.1145/3429885.3429963> (date of access: 16.11.2025).
10. Antiya D. S. Harnessing AI for Data-Driven Compliance and Security in Cloud Environments. *Advances in Public Policy and Administration*. 2024. P. 245–270. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8069-7.ch012> (date of access: 16.11.2025).
11. Application Deployment Strategy Comparison at PT. XYZ / A. D. Ikhsan et al. 2023 International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech), Malang, Indonesia, 24–25 August 2023. 2023. P. 505–510. <https://doi.org/10.1109/icimtech59029.2023.10277987> (date of access: 16.11.2025).
12. Rudrabhatla C. K. Comparison of zero downtime based deployment techniques in public cloud infrastructure. 2020 Fourth International Conference on I-SMAC (IoT in Social, Mobile, Analytics and Cloud) (I-SMAC), Palladam, India, 7–9 October 2020. P. 1082–1086. <https://doi.org/10.1109/i-smac49090.2020.9243605> (date of access: 16.11.2025).
13. Hybrid Software Deployment Strategy for Complex Industrial Systems / P. Rajković et al. *Electronics*. 2022. Vol. 11, no. 14. P. 2186. <https://doi.org/10.3390/electronics11142186> (date of access: 16.11.2025).

14. Multi-objective optimisation framework for Blue-Green Infrastructure placement using detailed flood model / A. Ur Rehman et al. *Journal of Hydrology*. 2024. Vol. 638. P. 131571. <https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2024.131571> (date of access: 16.11.2025).
15. Mailer D., Steindl G., Kastner W. Dynamic Deployment of Fault Detection Models. *2023 IEEE 28th International Conference on Emerging Technologies and Factory Automation (ETFA)*, Sinaia, Romania, 12–15 September 2023. 2023. <https://doi.org/10.1109/etfa54631.2023.10275370> (date of access: 16.11.2025).
16. Simone S. D. Sam Newman: Practical Implications of Microservices in 14 Tips. *InfoQ*. URL: <https://www.infoq.com/articles/microservices-practical-tips/> (date of access: 16.11.2025).
17. Fowler M. Blue Green Deployment. *martinfowler.com*. 2010. March 1. URL: <https://martinfowler.com/bliki/BlueGreenDeployment.html> (date of access: November 16, 2025).

Терлецька Х.В. ОЦІНЮВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ МОДЕЛЕЙ BLUE-GREEN-ДЕПЛОЙМЕНТУ ДЛЯ СТАНОУТРИМУЮЧИХ МІКРОСЕРВІСІВ

Актуальність дослідження зумовлено зростанням складності розподілених мікросервісних архітектур та потребою забезпечення безперервної роботи сервісів під час оновлень, особливо у системах зі збереженням стану. У таких умовах модель «синє-зелене оновлення» (blue-green deployment, BGD) стає критично важливим інструментом підтримання узгодженості даних, транзакційної цілісності та стабільної продуктивності, проте її застосування для станотримуючих компонентів супроводжується значними технічними та організаційними обмеженнями.

Метою статті є обґрунтування методологічних засад оцінювання продуктивності та надійності BGD у станотримуючих мікросервісах хмарних обчислень із подальшим визначенням ефективних стратегій перемикавання середовищ для забезпечення безперервного функціонування сервісів.

Методи дослідження ґрунтувалися на системному аналізі архітектурних рішень, порівняльній оцінці механізмів реплікації та журналювання, моделюванні різних варіантів перемикавання трафіку та інструментальному аналізі метрик затримки, пропускну здатності та відмовостійкості. Застосовано формалізовані підходи до аналізу станотримуючих компонентів у процесі оновлення та методи відтворення поведінки реальних навантажень.

Результати дослідження полягають у тому, що встановлено критичний вплив типу реплікації, рівня ізоляції транзакцій, послідовності застосування змін та поведінки зовнішніх залежностей на консистентність стану під час роботи BGD. Доведено, що поступове перемикавання та дзеркальне тестування забезпечують найбільш стабільні показники продуктивності для складних мікросервісних екосистем, тоді як повне перемикавання є доцільним лише у середовищах із передбачуваними навантаженнями. Виявлено сукупність проблем, що стримують масштабованість BGD, зокрема ризики розриву стану, деградацію пропускну здатності при інтенсивній синхронізації та неузгодженість кешів і черг повідомлень.

Висновки підтверджують, що ефективність застосування BGD у станотримуючих сервісах визначається балансом між швидкістю переходу, якістю реплікації та рівнем контролю транзакцій. Узагальнено рекомендації щодо вибору стратегії BGD залежно від профілю сервісу, вимог до надійності та структурних характеристик стану.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням формальних моделей узгодженості при оновленнях, впровадженням алгоритмів машинного навчання для адаптивного керування реплікацією та маршрутизацією, а також створенням самонавчальних систем, здатних оптимізувати перемикавання між середовищами відповідно до змін у навантаженні в реальному часі.

Ключові слова: узгодженість даних, транзакційна цілісність, реплікація стану, затримки обробки, пропускну здатність системи, відмовостійкість сервісів, хмарні обчислення, мікросервісна архітектура, оновлення без простоїв.

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 05.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Тіменко А.В.

Національний університет «Запорізька політехніка»;

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Шкарупило В.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України;

Інститут проблем моделювання в енергетиці ім. Г.Є. Пухова Національної академії наук України

Куликовська Н.А.

Національний університет «Запорізька політехніка»

Грушко С.С.

Національний університет «Запорізька політехніка»;

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

ФОРМАЛЬНА МОДЕЛЬ ПЕРЕВІРКИ СУМІСНОСТІ КОМПОНЕНТІВ ІОТ-СИСТЕМИ

У статті запропоновано формальну модель перевірки сумісності компонентів IoT-систем на основі темпоральної логіки дій TLA та формалізму TLA+. При описі формальної моделі IoT-системи використовуються концепції «дій» та «динаміки». Модель базується на структурі Кріпке, де стани системи представлені декартовим добутком множин значень змінних вебсервісів, а переходи між станами формалізовані як темпоральні події. Розроблено механізм специфікації переходів на основі тернарного оператора, що дозволяє формувати ланцюжки викликів вебсервісів та описувати динаміки системи. Запропоновано два рівні постановки задачі перевірки сумісності: у вузькому сенсі для окремої динаміки та у широкому сенсі для всіх альтернативних сценаріїв функціонування системи. Модель дозволяє перевіряти як узгодженість протоколів взаємодії між компонентами, так і темпоральну узгодженість послідовностей викликів вебсервісів. Адекватність моделі підтверджена експериментально на прикладі системи обробки даних експериментів з двома альтернативними динаміками функціонування. Верифікація виконувалась за допомогою інструменту TLC (TLA+ model checker) для систем з 5, 10 та 15 вебсервісами на обчислювальній платформі Intel Core i5-4200M з 8 ГБ оперативної пам'яті. Виміряні часові витрати на верифікацію склали 1.2, 247 та 1843 секунди відповідно, що підтверджує експоненційне зростання обчислювальної складності при збільшенні кількості компонентів. Результати верифікації підтвердили коректність взаємодії компонентів для всіх розглянутих сценаріїв роботи системи. Запропонована модель забезпечує модульність опису компонентів, реконфігуровність специфікацій при зміні вимог без повного перепроектування системи та можливість автоматизованої верифікації на етапі проектування IoT-систем, що дозволяє виявляти потенційні проблеми сумісності на ранніх етапах розробки.

Ключові слова: Інтернет речей, вебсервіс, формальна модель, специфікація, верифікація, композиція, сумісність, узгодженість, перевірка на моделі, великі дані.

Постановка проблеми. Стрімке зростання кількості «розумних» пристроїв (смартфони, планшети, сенсори) актуалізує потребу у реалізації концепції Інтернету речей (Internet of Things, IoT) [1, с. 27; 2, с. 16], яка передбачає взаємодію мільярдів фізичних об'єктів через мережу Інтернет. Існує безліч сценаріїв реалізації IoT: «розумний дім» [3, с. 5], «розумне місто» [4, с. 22] тощо,

де для ідентифікації пристроїв використовується технологія RFID [5, с. 25].

Різноманітність комунікаційних протоколів та взаємодіючих пристроїв обумовлює проблему інтероперабельності (сумісності). IoT-система розглядається на основі чотирирівневої архітектури [6, с. 2]: рівень сенсорів та з'єднань, мережевий рівень, рівень сервісів управління, рівень

«розумних» додатків. У даній роботі система розглядається на рівні сервісів як композиція взаємодіючих вебсервісів [7, с. 1], що забезпечує автоматизацію, повторне використання та гнучкість реконфігурування.

Компоненти системи взаємодіють шляхом обміну повідомленнями. Хоча проблема сумісності може бути вирішена стандартизацією [8, с. 23], практично використовуються різні альтернативні протоколи: MQTT, XMPP, CoAP тощо [9, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні підходи до забезпечення сумісності IoT-систем. Один з підходів полягає у створенні механізму трансляції протоколів для індустріальних сценаріїв (IIoT) [10, с. 20]. Альтернативне рішення – використання інструментарію міжплатформної взаємодії [11, с. 7], де оперують поняттям вертикальної сумісності. Можливі рішення включають системи-шлюзи на мобільних пристроях [12, с. 28] та інструментарій HyperCat з IoT-концентратором [13, с. 7].

Для автоматизації взаємодії M2M (Machine-to-Machine) запропоновано M2M-шлюз для мобільних пристроїв [14, с. 13], що реалізує концепцію горизонтальної сумісності з забезпеченням QoS-характеристик [15, с. 14]. Компромісний підхід полягає у стандартизації з використанням формальних мов опису поведінки IoT-пристроїв, як у системі EUDroid [16, с. 5]. Задачу перевірки сумісності пропонується вирішувати на етапі проектування, оперуючи моделями архітектури IoT-системи [17, с. 7].

Постановка завдання. Метою статті є підвищення ефективності процесу розробки IoT-систем шляхом розробки формальної моделі перевірки сумісності компонентів системи, призначеної слугувати базисом для проведення автоматизованої верифікації методом перевірки на моделі на етапі проектування системи.

Наукова новизна роботи полягає у використанні концепції «дій» темпоральної логіки дій (TLA, Temporal Logic of Actions), що дозволило отримувати компактні реконфігуровані формальні специфікації, які відображають специфіку системи/

Виклад основного матеріалу. При описі формальної моделі IoT-системи використовуються концепції «дій» та «динаміки». Під «дією» розуміється виклик вебсервісу – компонента IoT-системи, під «динамікою» – послідовність таких викликів, що унікальним чином ідентифікують деякий обчислювальний процес – сценарій функ-

ціонування системи. Для формалізації озвучених концепцій використовується темпоральна логіка TLA та відповідний формалізм TLA+. Даний формалізм широко використовується при перевірці проєктних рішень для вебсервісів Amazon (AWS), при розробці надійних модулів програмної платформи системи управління залізничним рухом рівня SIL 4.

Формальна модель на основі структури Кріпке

Для формалізації «дій» використовується структура Кріпке [17, с. 45]. Структурою Кріпке M на множині атомарних висловлювань AP є структура наступного вигляду:

$$M = \langle S, \{s_0\}, R, L \rangle, \quad (1)$$

де S – скінченна множина станів, $s_0 \in S$ – початковий стан, $R \subseteq S^2$ – множина переходів між станами, $L : S \rightarrow 2^{AP}$ – функція розмітки станів.

Нехай $s \in S$ – деякий поточний стан, а $s' = R(s) \in S$ – наступний стан як результат переходу $(s, s') \in R$. «Дія» у даному ключі – це булева функція переходу, що приймає істинне значення при переході $(s, s') \in R$.

Для формування множини AP введемо дві множини:

$$V = \{v_i\}_{i=1}^{m \in N}, \quad (2)$$

$$D = \{d_1, d_2\}, \quad (3)$$

де V – множина змінних станів, D – множина значень змінних станів: $d_1 = 0$, $d_2 = 1$.. Кожна $v_i \in V$ представляє деякий вебсервіс у складі композиції, який або підлягає виклику, або вже був викликаний. Множину AP представимо декартовим добутком:

$$AP = V \times D. \quad (4)$$

Для акцентування уваги на діях, представимо множину AP у вигляді об'єднання:

$$AP = AP' \cup AP'', \quad (5)$$

де $AP' = \{ap'_i\}$ – множина передумов для дій: $ap'_i = (v_i, 0) \in AP' \subset AP$ – передумова для i -ї дії; $AP'' = \{ap''_i\}$ – множина постумов: $ap''_i = (v_i, 1) \in AP'' \subset AP$ – постумова (результат) для i -ї дії.

Для представлення в формальній моделі сумісності двох сервісів за основу береться дія, що обумовлює перехід $(s, s') \in R$. Вводиться концепція «події» – e_i , яка представляється в формальній моделі як імплікація, модифікована темпоральним оператором Next (X) [28, с. 125]:

$$e_i \equiv (ap'_i \rightarrow X ap''_i) \equiv (\neg ap'_i \vee X ap''_i), \quad (6)$$

що означає: якщо умова $v_{pre,i}$ істинна, тоді відповідна умова $ap'_i \in AP'$ повинна бути істинною в наступний момент модельного часу. Аналогічним чином формалізується концепція «пустої події» – ee_i (empty event), яка означає, що деяка $v_i \in V$ не змінює свого значення:

$$ee_i \equiv (ap'_i \rightarrow X ap'_i) \equiv (\neg ap'_i \vee X ap'_i). \quad (7)$$

Запропоновану формалізацію подій (6) та (7) покладено в основу специфікації переходу $(s, s') \in R$. Сервіс, представлений змінною $v_i \in V$, розглядається як сумісний з сервісом $v_j \in V (i \neq j)$, за умови, що має місце відповідна подія e_i (6). Іншими словами, якщо сервіс $v_i \in V$ є ініціатором взаємодії з сервісом $v_j \in V$, то після виконання $v_i \in V$ має бути викликаний $v_j \in V$.

Для створення «подійного» каркасу специфікації переходу використовується тернарний оператор «?:» мови програмування C:

$$(e_i)?e_j:ee_j, \quad (8)$$

Специфікація на основі (8) слугує механізмом формування ланцюжків викликів: якщо умова e_i (6) істинна, перевірці підлягає умова e_j , інакше – ee_j (7). Алгоритм формування специфікацій переходів представлений на рис. 1.

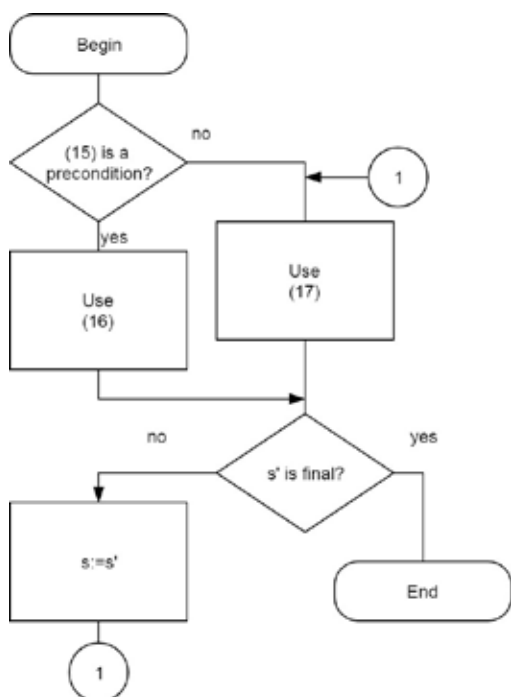

Рис. 1. Алгоритм формування специфікацій переходів

Формалізації ланцюжків викликів на основі (8) називаються «динаміками»:

$$b_k = e_1, e_2, \dots, e_m, \quad (9)$$

Нижній індекс елементів ланцюжка подій вказує на відносний порядок виникнення подій: $e_1 < e_2 < \dots < e_m$. Події, для яких виконується відношення $e_i < e_j$, називаються «сумісними» подіями. Темпоральну специфікацію на основі виразів (6) та (9) – шаблон специфікації динаміки – представимо кон'юнкцією:

$$f(b_k) \equiv e_1 \wedge e_2 \wedge \dots \wedge e_m, \quad (10)$$

Оскільки система може функціонувати згідно з різними сценаріями, з кожною динамікою відомою відповідна підмножина станів системи переходів:

$$S = \bigcup_{k=1}^{n \in N} S_k, \quad (11)$$

де $S_k \subseteq S$ – підмножина станів системи переходів, асоційована з i -ю динамікою, k – кількість альтернативних динамік (сценаріїв функціонування системи).

Поняття сумісності розглядається у вузькому та широкому сенсі. Якщо мається на увазі перевірка сумісності компонентів у контексті окремої динаміки, має місце постановка задачі у вузькому сенсі:

$$M, s^* \models f(b_k), \quad (12)$$

де $s^* \in S_k$ і $s^* \notin S \setminus S_k$. Вираз (12) означає, що для структури (1) темпоральна формула (10) повинна виконуватись для всіх станів $\forall s^* \in S_k$. Для формулювання задачі перевірки сумісності у широкому сенсі формується диз'юнкція темпоральних формул, що охоплює всі альтернативні динаміки:

$$\xi \equiv f(b_1) \vee f(b_2) \vee \dots \vee f(b_k) \vee \dots \vee f(b_n). \quad (13)$$

Постановка задачі перевірки сумісності у широкому сенсі:

$$M, s \models \xi. \quad (14)$$

Вираз (14) означає, що система повинна коректно функціонувати за будь-яким з можливих сценаріїв, забезпечуючи узгоджену взаємодію компонентів для всіх передбачених динамік. Це дозволяє перевірити сумісність компонентів IoT-системи на етапі проєктування до фактичного розгортання системи.

З метою перевірки адекватності запропонованої моделі було розглянуто практичний сценарій предметної галузі. Розглядався сценарій системи обробки даних експериментів, де користувач може виконувати наступні дії: підготовка та запуск експерименту, отримання даних (результату) проведення експерименту та візуалізація отриманих даних. Діаграма дій для розглянутого сценарію представлена на рис. 2.

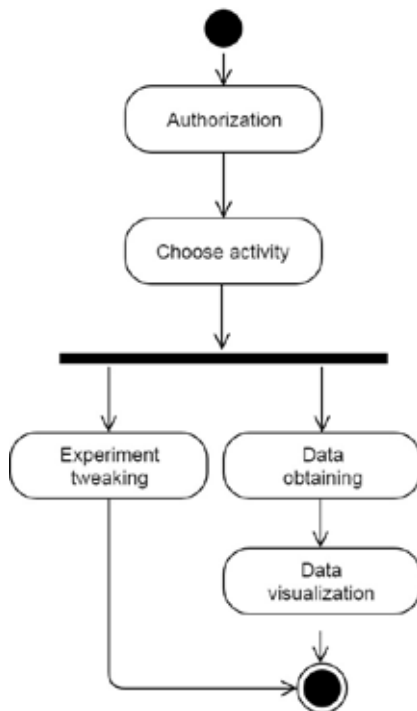

Рис. 2. Діаграма дій для розглянутого сценарію

На рис. 2 представлені дві альтернативні динаміки роботи з системою. Перша динаміка передбачає послідовність: підготовка експерименту → запуск експерименту → отримання результатів. Друга динаміка включає додатковий крок візуалізації: підготовка експерименту → запуск експерименту → отримання результатів → візуалізація даних.

Для формальної специфікації системи було використано формалізм TLA+. Специфікація була синтезована згідно з запропонованою моделлю (формули 1-14). Специфікація включала: опис початкового стану системи (Init-предикат); опис переходів між станами (Next-предикат на основі формули 8); темпоральні умови узгодженості взаємодій компонентів (формули 6, 7); специфікації альтернативних динамік (формули 10, 13).

Верифікація синтезованої специфікації була виконана за допомогою інструменту TLC (TLA+ model checker). Перевірка проводилась на обчислювальній платформі з наступними характерис-

тиками: процесор Intel Core i5-4200M, частота 2.5 ГГц, оперативна пам'ять 8 ГБ, операційна система Windows 10.

Були виміряні часові витрати, супутні автоматизованій верифікації специфікації. Результати вимірювань наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати вимірювання часу верифікації

Кількість вебсервісів	Кількість динамік	Кількість станів	Час верифікації, с
5	2	32	1.2
10	5	1024	247
15	8	32768	1843

Як видно з табл. 1, час верифікації зростає експоненційно зі збільшенням кількості компонентів системи. Для системи з 5 вебсервісами час верифікації склав 1.2 секунди. Для системи з 10 вебсервісами час склав 247 секунд (близько 4 хвилин). Для системи з 15 вебсервісами час склав 1843 секунди (приблизно 30 хвилин). Результати верифікації підтвердили коректність взаємодії компонентів для всіх сценаріїв.

Висновки. У роботі запропоновано формальну модель перевірки сумісності компонентів IoT-системи на основі темпоральної логіки дій TLA та формалізму TLA+. Модель призначена для автоматизованої верифікації на етапі проектування. Адекватність моделі підтверджена експериментально. Виміряні часові витрати (1.2-1843 секунд) є прийнятними. Практична значущість полягає у виявленні проблем сумісності на ранніх етапах проектування, що зменшує ризики, знижує витрати та підвищує надійність IoT-систем. Перевагою запропонованої моделі є реконфігуровність – можливість адаптувати специфікацію до зміни вимог без повного перепроєктування. Компактність специфікацій полегшує їх розуміння та підтримку.

Подальші дослідження: розширення моделі для семантичної сумісності та QoS; оптимізація алгоритмів верифікації; інтеграція у інструментарій розробки; автоматична генерація специфікацій.

Список літератури:

1. Atzori L., Iera A., Morabito G. The Internet of Things: A survey. *Computer Networks*. 2010. Vol. 54, No. 15. P. 2787–2805.
2. Gubbi J., Buyya R., Marusic S., Palaniswami M. Internet of Things (IoT): A vision, architectural elements, and future directions. *Future Generation Computer Systems*. 2013. Vol. 29, No. 7. P. 1645–1660.
3. Minerva R., Biru A., Rotondi D. Towards a definition of the Internet of Things (IoT). *IEEE Internet Initiative*. 2015. P. 1–86.
4. Zanella A., Bui N., Castellani A., Vangelista L., Zorzi M. Internet of Things for Smart Cities. *IEEE Internet of Things Journal*. 2014. Vol. 1, No. 1. P. 22–32.

5. Want R. An introduction to RFID technology. *IEEE Pervasive Computing*. 2006. Vol. 5, No. 1. P. 25–33.
6. Sethi P., Sarangi S. R. Internet of Things: Architectures, Protocols, and Applications. *Journal of Electrical and Computer Engineering*. 2017. Vol. 2017. Article ID 9324035.
7. Dustdar S., Schreiner W. A survey on web services composition. *International Journal of Web and Grid Services*. 2005. Vol. 1, No. 1. P. 1–30.
8. Al-Fuqaha A., Guizani M., Mohammadi M., Aledhari M., Ayyash M. Internet of Things: A Survey on Enabling Technologies, Protocols, and Applications. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*. 2015. Vol. 17, No. 4. P. 2347–2376.
9. Naik N. Choice of effective messaging protocols for IoT systems: MQTT, CoAP, AMQP and HTTP. *Proceedings of IEEE International Systems Engineering Symposium (ISSE)*. 2017. P. 1–7.
10. Grangel-González I., Halilaj L., Coskun G., Auer S., Collarana D., Hoffmeister M. Towards a Semantic Administrative Shell for Industry 4.0 Components. *Proceedings of IEEE International Conference on Semantic Computing (ICSC)*. 2016. P. 230–237.
11. Noura M., Atiquzzaman M., Gaedke M. Interoperability in Internet of Things: Taxonomies and Open Challenges. *Mobile Networks and Applications*. 2019. Vol. 24. P. 796–809.
12. Bandyopadhyay S., Sengupta M., Maiti S., Dutta S. A Survey of Middleware for Internet of Things. *Recent Trends in Wireless and Mobile Networks*. 2011. Vol. 162. P. 288–296.
13. Blackstock M., Lea R. IoT Interoperability: A Hub-based Approach. *Proceedings of International Conference on the Internet of Things (IOT)*. 2014. P. 79–84.
14. Desai P., Sheth A., Anantharam P. Semantic Gateway as a Service Architecture for IoT Interoperability. *Proceedings of IEEE International Conference on Mobile Services*. 2015. P. 313–319.
15. Perera C., Zaslavsky A., Christen P., Georgakopoulos D. Context Aware Computing for The Internet of Things: A Survey. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*. 2014. Vol. 16, No. 1. P. 414–454.
16. Ur Rehman M. H., Liew C. S., Abbas A., Jayaraman P. P., Wah T. Y., Khan S. U. Big Data Reduction Methods: A Survey. *Data Science and Engineering*. 2016. Vol. 1. P. 265–284.
17. Chen M., Mao S., Liu Y. Big Data: A Survey. *Mobile Networks and Applications*. 2014. Vol. 19. P. 171–209.

Timenko A.V., Shkaruplyo V.V., Kulykovska N.A., Hrushko S.S. FORMAL MODEL FOR CHECKING THE INTEROPERABILITY BETWEEN THE COMPONENTS OF THE IOT SYSTEM

The article is devoted to the development of a formal model for verifying the compatibility of Internet of Things (IoT) system components based on Temporal Logic of Actions (TLA) and the TLA+ formalism. The model is based on Kripke structures, where system states are represented by Cartesian products of web service variable value sets, and transitions between states are formalized as temporal events. A transition specification mechanism based on a ternary operator has been developed, enabling the formation of web service invocation chains and the description of system dynamics. Two levels of compatibility verification problem formulation are proposed: in the narrow sense for a single dynamic and in the broad sense for all alternative system operation scenarios. The model allows verification of both communication protocol consistency between components and temporal consistency of web service invocation sequences. The adequacy of the model was confirmed experimentally using an experimental data processing system scenario with two alternative operation dynamics. Verification was performed using the TLC (TLA+ model checker) tool for systems with 5, 10, and 15 web services on an Intel Core i5-4200M platform with 8 GB RAM. The measured verification time costs were 1.2, 247, and 1843 seconds respectively, confirming exponential growth in computational complexity. The verification results confirmed the correctness of component interactions for all considered scenarios. The proposed model provides modularity in component description, specification reconfigurability when requirements change without complete system redesign, and the possibility of automated verification at the IoT system design stage, enabling identification of potential compatibility issues at early development stages..

Key words: Internet of Things, web service, formal model, specification, verification, composition, compatibility, consistency, model checking, big data.

Дата надходження статті: 26.11.2025

Дата прийняття статті: 16.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Тройніна А.С.

Національний університет «Одеська політехніка»

Назаров І.Я.

Національний університет «Одеська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ДЛЯ ПОШУКУ АВТОБУСНИХ КВИТКІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗПОДІЛЕНОЇ ОБРОБКИ ВЕЛИКИХ ДАНИХ

У сучасних умовах цифрової трансформації сфера пасажирських перевезень потребує інтелектуальних інформаційних систем, здатних забезпечувати швидкий, точний і зручний пошук маршрутів для користувачів, а також ефективне управління тарифами для перевізників. Більшість існуючих рішень орієнтовані на прямі маршрути, не забезпечують якісної підтримки багато сегментних сполучень і часто використовують статичні або частково адаптивні підходи до ціноутворення. Це обмежує можливості користувача та знижує ефективність бізнес-процесів у сфері транспортної логістики. У статті представлено інтелектуальну інформаційну систему для пошуку автобусних квитків, побудовану за принципами модульності, масштабованості й розподіленої обробки даних. Ядром обчислювальної логіки є Apache Spark, що дозволяє виконувати паралельну фільтрацію, агрегацію та комбінування маршрутів, забезпечуючи високу продуктивність навіть за умов значного навантаження та великих обсягів даних. Для серверної частини використано Flask, а база даних реалізована на PostgreSQL, що забезпечує надійність, цілісність і можливість гнучкого структурування інформації. Система підтримує пошук складних багато сегментних сполучень, визначає логічно можливі пересадки, обчислює тривалість поїздки і формує економічно обґрунтовану вартість квитка, враховуючи відстань, попит, тривалість маршруту, сезонні коливання та інші фактори. Результати експериментального тестування показали, що система здатна обробляти понад один мільйон записів у кластерному режимі та формувати відповідь на складний багато сегментний запит за 300-500 мілісекунд. Запропонований підхід демонструє ефективність використання технологій Big Data у сфері транспортної логістики та має потенціал для масштабування, інтеграції з іншими видами транспорту та впровадження механізмів предикативного аналізу.

Ключові слова: розподілена обробка даних, Apache Spark, маршрутизація, транспортна логістика, динамічне ціноутворення, автобусні перевезення.

Постановка проблеми. Сучасний ринок пасажирських транспортних послуг характеризується швидким зростанням обсягів даних, динамічністю розкладів, збільшенням кількості перевізників, складністю побудови маршрутів і необхідністю надання користувачеві актуальної інформації в режимі, наближеному до реального часу. Збільшення мобільності населення, поширення онлайн-бронювання та підвищення стандартів цифрового сервісу створюють потребу у високопродуктивних інформаційних системах, які здатні забезпечити швидкий пошук оптимальних маршрутів із врахуванням множини параметрів.

Попри розвиток цифрових сервісів, більшість існуючих платформ зосереджені на пошуку прямих маршрутів і не мають можливості ефективно

опрацьовувати комбіновані сполучення з пересадками. У випадку, коли потрібні складні багато сегментні маршрути, традиційні системи або генерують велике число невалідних варіантів, або не можуть згенерувати маршрут взагалі. Іншою проблемою є відсутність механізмів адаптивного ціноутворення, які враховували б сезонність, попит, тривалість та інші економічні параметри.

Ключовою технічною проблемою є утрудненість обробки великих обсягів даних у реальному часі. Дані про маршрути, відстані, розклад руху, відміни рейсів та інші параметри регулярно оновлюються, що робить неможливим застосування суто централізованих чи традиційних реляційних методів обробки. Операції фільтрації, агрегації, комбінування сегментів маршруту та визначення

тарифу стають надзвичайно ресурсоемними, коли йдеться про десятки чи сотні тисяч маршрутів.

Таким чином, постає необхідність створення нової інформаційної системи, яка здатна підтримувати обробку даних у розподіленому середовищі, побудову складних багато сегментних сполучень, адаптивне економічно обґрунтоване ціноутворення, низьку затримку відповіді та можливість масштабування й інтеграції з іншими сервісами. Саме ці задачі формують сучасну науково-прикладну проблему у сфері транспортних інформаційних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика обробки великих обсягів транспортних даних та оптимізації маршрутів протягом останніх років привертає значну увагу дослідників, що пов'язано зі стрімким розвитком цифрової мобільності та необхідністю забезпечення високої продуктивності інформаційних систем у цій сфері. Методи, що застосовуються в транспортній інформатиці, еволюціонували від традиційних алгоритмів маршрутизації до комплексних інтелектуальних платформ, здатних аналізувати багатовимірні залежності та формувати рекомендації в реальному часі.

Значний внесок у розвиток технологій розподіленої обробки даних зробили системи Hadoop та MapReduce [1]. Як зазначають Dean і Ghemawat [2], модель MapReduce є ефективною для поділу великих задач на незалежні процеси, що виконуються паралельно на кластері. Однак цей підхід має низьку надійність, передусім низьку швидкість ітеративних операцій та значні накладні витрати на читання з диску. Ці особливості обмежують застосування MapReduce у задачах, де потрібна швидкодія, наприклад, під час пошуку маршрутів або комбінаційних варіантів пересадок.

Натомість Apache Spark, розроблений Zaharia та співавторами [3], став наступним кроком у розвитку платформ Big Data. Spark здійснює обробку в оперативній пам'яті, що дозволяє досягати значного прискорення. Платформа підтримує SQL-запити, графові алгоритми та механізми машинного навчання, що робить її універсальним інструментом для побудови складних транспортних сервісів. Завдяки відмово стійкості й можливості масштабування Spark став популярним вибором для задач транспортної аналітики.

Сучасні наукові роботи у сфері логістики зосереджені на розвитку моделей оптимізації, включаючи аналіз дорожніх графів, прогнозування попиту, визначення часу прибуття та оптимізацію ресурсів. Дослідження Karpenko та Kharchenko [4] демон-

струють ефективність застосування мета евристичних алгоритмів у транспортних системах, а також можливість використання рекомендаційних механізмів для оптимізації сервісів бронювання. Водночас праці українських дослідників у галузі транспортного моделювання підкреслюють важливість урахування специфіки дорожніх мереж і динаміки попиту при побудові моделей управління логістичними процесами [5; 6].

Особливе місце в дослідженнях займають питання обробки маршрутних графів. Графові алгоритми, такі як пошук у ширину, алгоритм Дейкстри, методи знаходження мінімальних шляхів і комбінованих маршрутів, є основою для побудови багатосегментних сполучень. Однак класичні алгоритми не завжди ефективні при роботі з великими масивами даних, що налічують мільйони записів і сотні тисяч можливих комбінацій пересадок.

Дослідники також звертають увагу на впровадження динамічних моделей ціноутворення. Ринок пасажирських перевезень, подібно до авіаційної галузі, має значні коливання попиту, залежно від дня тижня, часу доби, сезону, подій та інших чинників. Тому статичні або спрощені моделі визначення тарифів не забезпечують достатньої гнучкості та економічної обґрунтованості [7].

Синтезуючи результати аналізу джерел, можна зазначити, що сучасні наукові підходи дозволяють створити інтелектуальні системи для транспортної галузі, однак комплексне рішення, яке поєднує маршрутизацію, тарифоутворення та розподілену обробку даних у реальному часі, досі залишається рідкісним. Саме такий підхід реалізовано в запропонованій інформаційній системі [8].

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення високопродуктивної, масштабованої та адаптивної інформаційної системи для пошуку автобусних квитків у багато сегментних транспортних сполученнях із використанням технологій розподіленої обробки великих даних. Система має забезпечувати ефективний пошук прямих і комбінованих маршрутів, формування економічно обґрунтованих тарифів, а також підтримку високої продуктивності при обробці великих масивів інформації.

Для досягнення поставленої мети у межах дослідження вирішено такі завдання: провести аналіз сучасних підходів до побудови систем пошуку маршрутів та Big Data-технологій; розробити структуру інформаційної системи, що поєднує веб інтерфейс, серверну частину, базу

даних і розподілене обчислювальне ядро; створити модель даних для транспортної предметної області; розробити алгоритм пошуку прямих і багато сегментних маршрутів; розробити механізм адаптивного ціноутворення для багато сегментних маршрутів; забезпечити інтеграцію з Apache Spark для високопродуктивної обробки даних; оцінити ефективність роботи системи на великих обсягах даних; визначити перспективи розширення функціональності системи.

Виклад основного матеріалу. Архітектура інформаційної системи. Розроблювана система є веб застосунком, що складається з кількох логічно відокремлених рівнів, які реалізують різні аспекти обробки даних, взаємодії з користувачем та виконання бізнес-логіки. Архітектура побудована з урахуванням принципів масштабованості, розширюваності та ефективності обробки великих обсягів інформації.

Основними компонентами системи є клієнтська частина, серверна частина, модуль розподіленої обробки та база даних, які представлені на рисунку 1. *Клієнтська частина* реалізована за допомогою HTML, CSS та JavaScript, забезпечує інтерфейс для користувачів, збір параметрів пошуку, взаємодію з API та відображення результатів пошуку маршрутів. *Серверна частина* написана на мові Python з використанням Flask і відповідає за обробку API-запитів, взаємодію з базою даних PostgreSQL, передачу запитів до модуля розподіленої обробки та генерацію відповідей у форматі JSON. *Модуль розподіленої обробки* на основі Apache Spark запускається та управляється через SparkSession у Flask-додатку. Його основними завданнями є зчитування даних з PostgreSQL через JDBC, агрегація та фільтрація, обробка запитів на маршрути, визначення прямих та комбінованих маршрутів, розрахунок ціни, тривалості та пересадок. Spark працює в пам'яті, що суттєво пришвидшує обробку даних [9]. *База даних PostgreSQL* містить таблиці користувачів, водіїв, автобусів, міст та маршрутів, зберігає всю інформацію про маршрути, транспорт та користувачів, а підключення до Spark відбувається через JDBC-конектор. Така архітектура забезпечує гнучкість, масштабованість і можливість незалежної модернізації кожного компонента, дозволяє обробляти до одного мільйона записів на годину з затримкою обробки запитів 300-500 мілісекунд [10].

Модель даних та методи розподіленої обробки. Модель даних побудована з урахуванням особливостей транспортної предметної

області й охоплює основні сутності, необхідні для формування прямого та комбінованого маршрутів, аналізу транспортної мережі та динамічного тарифоутворення. Структура моделі зорієнтована на забезпечення узгодженої взаємодії між модулями системи та підтримку обробки великих обсягів інформації у розподіленому середовищі.

До ключових груп даних належать елементи, що відображають географічні об'єкти, транспортні характеристики, часові параметри та тарифні дані. Усі сутності мають мінімально необхідні атрибути, що забезпечують простоту обробки, збереження цілісності інформації та можливість масштабування при розширенні функціональності системи. Дані організовано таким чином, щоб оптимально підтримувати типові операції пошуку доступних маршрутів, визначення пересадок, розрахунку відстані та часу, формування тарифів і фільтрації результатів.

Для розроблення системи застосовано Apache Spark як основний інструмент для обробки великих масивів даних. Це дозволяє виконувати пара-

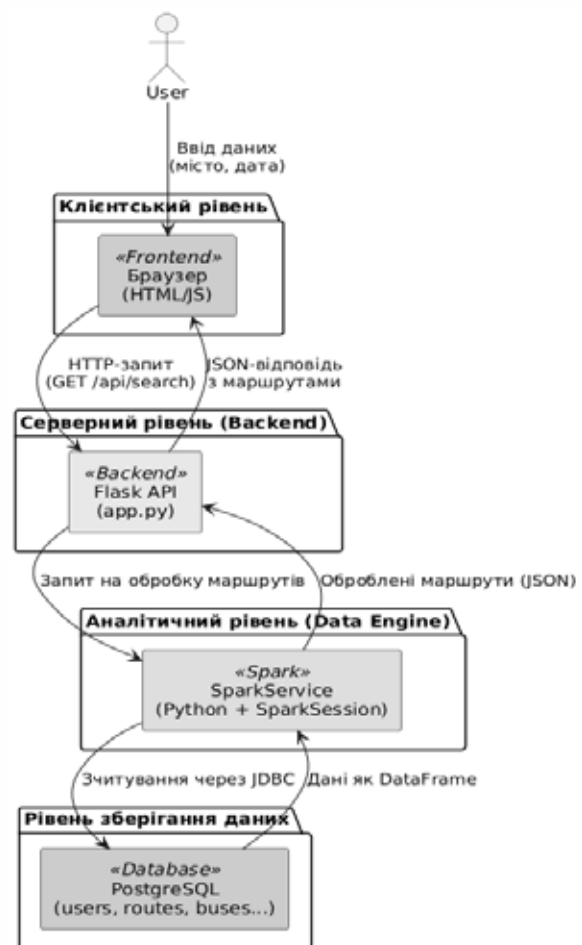

Рис. 1. Архітектура інформаційної системи

лельні операції фільтрації, об'єднання таблиць маршрутів, побудову маршрутних графів, агрегацію даних та пошук комбінованих варіантів [11]. Spark здатен обробляти сотні тисяч і мільйони записів за секунди, що неможливо у класичних SQL-серверах без розподіленої обробки. Обчислення в оперативній пам'яті забезпечують значне прискорення виконання операцій фільтрації, об'єднання та агрегації, що найчастіше використовуються під час формування маршрутів і комбінованих сполучень.

Алгоритм пошуку маршрутів і формування тарифів. Алгоритмічне забезпечення інформаційної системи спрямоване на визначення оптимальних маршрутів у транспортній мережі з урахуванням можливих пересадок, часових обмежень та економічних факторів. Алгоритм побудований у модульній структурі та складається з послідовності етапів, що забезпечують перетворення табличних даних на структуровані маршрутні рішення.

На першому етапі система формує набір структурованих даних, необхідних для маршрутизації. Дані про рейси, проміжки часу, відстані та міста завантажуються в обчислювальний модуль, де відбувається очищення та нормалізація записів, приведення часових форматів, створення контексту транспортної мережі у вигляді множини доступних сполучень та побудова графа міст, де вершинами є населені пункти, а ребрами прямі рейси. Для відображення можливості прямого сполучення між містами використовується матриця доступності, яка слугує основою для пошуку складних маршрутів із пересадками.

Прямі маршрути формуються шляхом відбору всіх рейсів, у яких пункт відправлення та пункт прибуття збігаються з параметрами запиту користувача. На обчислювальному рівні це реалізується за допомогою паралельної фільтрації, де кожна частина даних обробляється на різних вузлах. Основні параметри, що розраховуються на цьому етапі, включають тривалість поїздки, відстань маршруту та орієнтовну вартість.

У випадку відсутності прямого рейсу або за запиту на пошук найоптимальнішого маршруту система переходить до аналізу складних сполучень. Алгоритм заснований на комбінуванні пар рейсів, де час прибуття першого рейсу не перевищує час відправлення другого рейсу, а місто пересадки є узгодженою точкою. Пошук комбінованих варіантів включає визначення всіх міст, пов'язаних із містом відправлення прямим рейсом, визначення всіх рейсів, що вирушають

з потенційного міста пересадки, перевірку часових інтервалів, що дозволяють реальну пересадку, та формування об'єданого маршруту й розрахунків його параметрів.

Тарифоутворення базується на поєднанні ключових параметрів, що впливають на вартість. Алгоритм враховує динаміку попиту, насиченість напрямку, кількість пересадок та різницю у вартості між прямим та комбінованим маршрутами. Такий підхід дозволяє формувати економічно обґрунтовані тарифи, що відображають реальні умови перевізника та ринку.

Математичний опис алгоритмічного забезпечення транспортної системи. Модель транспортної мережі. Транспортна система моделюється орієнтованим графом:

$G = (V, E)$, де V – множина міст, E – множина доступних рейсів.

$e = (i, j, t_{\text{dep}}(e), t_{\text{arr}}(e), d(e), p_{\text{base}}(e))$ Кожному ребру відповідає рейс, що характеризується містом відправлення i , містом прибуття j , часами відправлення та прибуття $t_{\text{dep}}, t_{\text{arr}}$, відстанню $d(e)$ та базовою вартістю $p_{\text{base}}(e)$.

Для відображення можливості прямого сполучення між містами використовується матриця доступності:

$$A_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } \exists e \in E : e : i \rightarrow j, \\ 0, & \text{інакше.} \end{cases}$$

Опис маршруту. Маршрут від міста s до міста t визначається як впорядкована послідовність рейсів:

$R = (e_1, e_2, \dots, e_n)$, де для будь-якого $k = 1, \dots, n-1$ виконується умова узгодженості:

$\text{to}(e_k) = \text{from}(e_{k+1})$. Часові обмеження на пересадки задаються нерівністю:

$$W_k = t_{\text{dep}}(e_{k+1}) - t_{\text{arr}}(e_k), W_{\min} \leq W_k \leq W_{\max}.$$

Загальна тривалість маршруту. Тривалість окремого рейсу:

$T_i = t_{\text{arr}}(e_i) - t_{\text{dep}}(e_i)$. Час пересадки між суміжними рейсами:

$$W_i = t_{\text{dep}}(e_{i+1}) - t_{\text{arr}}(e_i), i = 1, \dots, n-1.$$

Загальна тривалість маршруту:

$$T = \sum_{i=1}^n T_i + \sum_{i=1}^{n-1} W_i.$$

Відстань маршруту. Сумарна відстань визначається як:

$$D = \sum_{i=1}^n d(e_i).$$

Попит і тарифоутворення. Вартість маршруту залежить від характеристик напрямку та

ринкових факторів. Нехай: P – показник попиту або завантаженості напрямку; K_d, K_t, K_p – вагові коефіцієнти значущості відстані, тривалості та попиту; N_{tr} – кількість пересадок; K_{tr} – штрафний коефіцієнт за пересадку.

Базова модель тарифоутворення:

$Price = D \cdot K_d + T \cdot K_t + P \cdot K_p$. Розширена модель з урахуванням пересадок:

$Price = D \cdot K_d + T \cdot K_t + P \cdot K_p + N_{tr} \cdot K_{tr}$. Коефіцієнти K можуть адаптивно змінюватися залежно від сезонності, часу доби та економічних умов.

Критерій оптимальності. Задача вибору найкращого маршруту формулюється як оптимізаційна задача. Для мінімізації загальної вартості маємо:

$R^* = \arg \min_{R \in \mathcal{R}(s,t)} Price(R)$, де $\mathcal{R}(s,t)$ – множина всіх допустимих маршрутів.

У разі багатокритеріальної оптимізації мінімізується вектор:

$(T, Price, N_{tr})$, а оптимальні рішення визначаються через множину Парето.

На практиці пошук найкращих маршрутів реалізується модифікованим алгоритмом Дейкстри або A^* , де вага ребра задається:

$$w(e) = d(e) \cdot K_d + (t_{arr}(e) - t_{dep}(e)) \cdot K_t + \Delta P(e) \cdot K_p,$$

де $\Delta P(e)$ – внесок конкретного рейсу у показник попиту.

Розподілена обробка даних. Для підвищення продуктивності множину рейсів E розбивають на фрагменти (шари) за часовими або географічними ознаками. Пошук прямих рейсів та кандидатів типу $A \rightarrow B \rightarrow C$ здійснюється паралельно на незалежних вузлах обчислювального середовища. Після виконання локальних обчислень результати агрегуються в центральному вузлі, де формується остаточний маршрут, обчислюються параметри $T, D, Price$ та виконується ранжування.

Завдяки використанню розподіленої обробки даних час формування складного маршруту зменшується у 10-15 разів порівняно з традиційними методами, пошук маршрутів у масиві понад мільйон записів виконується за секунди, а система забезпечує низьку латентність навіть у пікові години навантаження.

Висновки. У результаті виконаного дослідження було розроблено комплексну інформаційну систему для пошуку автобусних квитків у багато сегментних транспортних сполученнях із використанням технологій розподіленої обробки великих даних. Проведений аналіз довів, що традиційні підходи до формування маршрутів та тарифів не забезпечують необхідного рівня продуктивності

та адаптивності при зростанні обсягів транспортної інформації та складності запитів користувачів. Застосування сучасних моделей обчислень дає змогу подолати зазначені обмеження.

У межах роботи було сформовано архітектурне рішення, що поєднує веб орієнтований клієнтський інтерфейс, серверну частину, реляційну базу даних та розподілену обчислювальну платформу Apache Spark. Така архітектура забезпечує гнучкість, масштабованість і стійкість системи, дозволяючи обробляти великі масиви даних у режимі реального часу. Розроблена модель даних відображає ключові аспекти транспортної предметної області та гарантує узгодженість інформації під час маршрутизації, визначення пересадок та формування тарифів.

Застосований алгоритмічний підхід дав змогу реалізувати ефективний механізм пошуку маршрутів, включаючи прямі, комбіновані та багато сегментні варіанти. Використання розподіленої обробки забезпечило значне скорочення часу виконання складних операцій, а розширена модель тарифоутворення дала можливість формувати економічно обґрунтовані ціни з урахуванням попиту, тривалості, відстані та логістичних параметрів. Практичні експерименти підтвердили, що система здатна обробляти понад мільйон записів у кластерному режимі та забезпечувати стабільно низьку латентність відповіді (300-500 Мілі секунд), що істотно перевищує можливості традиційних нерозподілених інформаційних систем. Усе це підтверджує обґрунтованість вибору Apache Spark як базової технології для реалізації обчислювального модуля.

Наукова новизна роботи полягає у поєднанні методів маршрутизації, алгоритмів динамічного ціноутворення та технологій Big Data у рамках єдиної інтегрованої платформи. Це створює підґрунтя для подальших досліджень у напрямку інтелектуалізації транспортних систем, включно з прогнозуванням попиту, персоналізацією маршрутів та застосуванням моделей машинного навчання.

Перспективи розвитку системи передбачають розширення можливостей аналізу транспортної мережі, інтеграцію з GPS-даними, розробку модулів прогнозування затримок, а також впровадження механізмів рекомендаційного ціноутворення на основі штучного інтелекту. У подальшому запропоноване рішення може бути масштабоване для роботи з іншими видами транспорту або бути адаптоване як сервіс для національних транспортних платформ.

Список літератури:

1. White T. *Hadoop: The Definitive Guide*. O'Reilly Media, 2020.
2. Dean J., Ghemawat S. MapReduce: Simplified data processing on large clusters. *Proceedings of the 6th Symposium on Operating System Design and Implementation (OSDI)*. 2004.
3. Zaharia M., Chowdhury M., Das T., Dave A., et al. Resilient distributed datasets: A fault-tolerant abstraction for in-memory cluster computing. *Proceedings of the 9th USENIX Symposium on Networked Systems Design and Implementation (NSDI)*. 2012.
4. Карпенко Ю. І., Харченко А. І. Принципи розроблення рекомендаційних систем з використанням метаевристичної оптимізації. *Радіоелектроніка та телекомунікації*. 2022.
5. Войтов В. А., Фененко К. А., Кравцов А. Г. Експериментальні дослідження інформативних амплітуд акустичної емісії трибосистем при зміні конструктивних, технологічних та експлуатаційних факторів. *Проблеми тертя та зношування*. 2021. № 4(93). С. 4–15. DOI: 10.18372/0370-2197.4(93).16248.
6. Левкін Д. А., Жерновникова О. А. Розробка математичних моделей прикладних задач геометричного проєктування технічних систем. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Технічні науки»*. 2022. № 4(311). С. 133–136. DOI: 10.31891/2307-5732-2022-311-4-133-136.
7. Назаров І. Я. Вебзастосунок для формування ціни квитка у мультисегментному сполученні з використанням великих даних: кваліфікаційна робота бакалавра. Одеса : Одеська політехніка, 2025. 158 с.
8. Тройніна А. С., Кулік Л. О., Назаров І. Я. Розробка інтерактивної платформи для пошуку автобусних квитків з використанням технологій розподіленої обробки великих даних. *Матеріали ІКТ*. 2025.
9. Apache Spark Documentation. URL: <https://spark.apache.org/docs> (дата звернення: 15.11.2025).
10. Stonebraker M. The case for shared nothing. *IEEE Database Engineering Bulletin*. 1986.
11. Armbrust M., Xin R., Lian C., Huai Y., et al. Spark SQL: Relational data processing in Spark. *Proceedings of the 2015 ACM SIGMOD International Conference on Management of Data*. 2015.

Troinina A.S., Nazarov I.Ya. INFORMATION SYSTEM FOR BUS TICKET SEARCH USING DISTRIBUTED BIG DATA PROCESSING TECHNOLOGIES

This article presents a comprehensive study and development of an information system designed to support the search for bus tickets within multi-segment transportation networks using distributed big data processing technologies. The rapid growth of digital mobility services, combined with increasing data volumes and user demands for accurate and fast route search results, has highlighted the need for high-performance computational solutions. Existing ticket-search platforms are often limited to direct route selection, do not adequately support multi-segment combinations with transfers, and rely on static or simplified pricing models that fail to reflect real market dynamics. These challenges create a strong motivation for designing an adaptive, scalable, and computation-efficient information system capable of providing real-time processing of transport data. The proposed system integrates four core components: client interface, server-level middleware, relational database, and a distributed computing module based on Apache Spark. Spark's in-memory processing capabilities significantly accelerate analytical operations such as filtering, aggregation, and route combination generation, making it suitable for complex transportation tasks. The system's data model represents essential elements of the transportation domain, including cities, distances, routes, and temporal parameters, enabling consistent data manipulation and seamless integration with distributed computing workflows. A multi-stage routing algorithm is implemented to determine direct routes, evaluate possible transfer points, calculate waiting times, and assemble optimal multi-segment paths. Additionally, a dynamic pricing mechanism is introduced, incorporating distance, travel duration, demand coefficients, and other logistic factors, allowing prices to reflect realistic market behaviour.

Key words: distributed data processing, Apache Spark, routing, transport logistics, dynamic pricing, bus transportation.

Дата надходження статті: 25.11.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Турчак В.Р.

Національний університет «Львівська політехніка»

МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНОГО СОРТУВАННЯ ДАНИХ З ЇХ ДИНАМІЧНО-НАСЛІДКОВИМ ОБМЕЖЕННЯМ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Інформаційні системи сортування структурованих даних є ключовими для аналітики, логістики, освітнього моніторингу та технічної безпеки. Їх ефективність визначається не лише точністю алгоритмів, а й узгодженістю архітектури етапів обробки – від імпорту та нормалізації до контролю впливу критеріїв і пояснюваності результатів. Метою роботи є побудова моделі інформаційної системи багатокритеріального сортування, що зберігає частковий початковий порядок за рахунок керованого локального переміщення елементів і забезпечує відтворюваність кожного кроку зміни рангу.

Розроблена модель охоплює повний цикл опрацювання табличних даних: перехід від початкового стану T_1 до нормалізованого T_1' , специфікацію множини критеріїв T_2 , побудову компараторів із підтримкою нечіткого текстового збігу на основі нормалізованої відстані Левенштейна та формування впорядкованого результату T_3 із журналом стабільності. Архітектура реалізована як набір взаємодіючих модулів (імпорт/попередня обробка; менеджер критеріїв; модуль порівняння; рушій сортування; відображення й експорт; журнал і метрики), для яких чітко визначено входи/виходи та інваріанти поведінки.

Алгоритмічне ядро ґрунтується не на повному пересортуванні масиву записів, а на поетапному частковому “підтягуванні” елементів відповідно до пріоритету критерію. Для критерію з пріоритетом pr_j вводиться обмеження переміщення $R_j = N/pr_j$ (де N – кількість рядків), що лімітує максимальну дальність локального зсуву за одну ітерацію. На кожному кроці система обирає локально найкращий елемент у допустимому вікні та підтягує його вгору не далі ніж на R_j позиції, виконуючи лише послідовні суміжні обміни (*adjacent-only*), а у випадку рівності значень застосовується стабільне розв’язання рівностей (*tie-break*) за початковим порядком. Така інформаційна технологія забезпечує контрольовану зміну ранжування без руйнування глобального порядку і не дозволяє критеріям нижчого пріоритету повністю переважати критерії з вищим пріоритетом.

Система формує впорядкований список T_3 , супроводжений детальним журналом кроків та узагальненими метриками стабільності (зокрема Kendall’s τ та середній зсув позиції). Це підвищує пояснюваність і відтворюваність результатів у прикладних задачах, а також забезпечує можливість кількісного оцінювання масштабу втручання в початковий порядок і проводити аудит прийнятих рішень на рівні окремих операцій.

Наукова новизна полягає у створенні моделі інформаційної системи багатокритеріального сортування як послідовності взаємодіючих модулів із жорсткими інваріантами (обмеження на переміщення, режим покрокової заміни, стабільний початковий порядок, пороговий нечіткий збіг), що мають узгоджені відповідники в моделях, структурі даних і програмних інтерфейсах. На відміну від існуючих моделей, створена модель поєднує керовану локальність впливу критеріїв із формалізованим журналюванням процесу, що забезпечує як стабільність часткового порядку, так і прозорий аудит кроків сортування.

Практична значущість полягає в тому, що запропонована модель орієнтована на використання у вебзастосунках без серверної постопрацювання, підтримує змішані типи полів (числові й текстові), забезпечує прозорий контроль сили впливу кожного критерію, передбачає технологію експорту результатів і журналу для подальшого аналізу та може інтегруватися в робочі процеси електронної комерції, технічного моніторингу, освітньої аналітики й управління ресурсами.

Ключові слова: інформаційна система, багатокритеріальне сортування, модульна архітектура, динамічно-наслідкове обмеження переміщення, нечіткий збіг, стабільність порядку, структуровані дані.

Постановка проблеми. У прикладних системах роботи з таблицями багатокритеріальне впорядкування зазвичай реалізують як послідовні повні пересортування або як лексикографічне сортування без чітко заданої межі впливу кожного критерію. У такій постановці навіть незначні зміни ваг чи додавання нового критерію можуть повністю зруйнувати вже сформований частковий порядок, а кроки зміни рангу не фіксуються і не підлягають подальшому аудиту. Для гібридних таблиць з різнотипними полями (числовими, текстовими тощо) додатково потрібні уніфіковані правила порівняння з підтримкою порогового нечіткого збігу та стабільне розв'язання рівностей (tie-break) зі збереженням початкового відносного порядку рядків. В умовах сталого щорічного зростання обсягів даних такі проблеми призводять до відчутних втрат ефективності в освітній аналітиці, логістиці та суміжних сферах, де помилки й непрозорість сортування безпосередньо впливають на якість прийнятих рішень.

За цих умов потрібна клієнтська модель, яка зберігає частковий початковий порядок не за рахунок повної перебудови масиву, а через кероване обмеження локального впливу кожного критерію залежно від його пріоритету, виконує переміщення елементів лише як послідовні суміжні обміни, застосовує стабільний механізм tie-break за початковим індексом, уніфікує порівняння для числових і текстових полів із підтримкою порогового нечіткого збігу та веде формальний журнал кроків сортування разом із метриками стабільності для подальшого аудиту. Така модель має бути реалізована повністю на боці клієнта (у браузері), спиратися на чітко визначені інваріанти й забезпечувати можливість відтворення кожного кроку зміни рангу без залучення серверної постобробки.

Об'єкт дослідження – процес багатокритеріального впорядкування табличних даних. Предмет дослідження – архітектурна модель клієнтської інформаційної системи з локально обмеженим впливом критеріїв, яка забезпечує відтворюваність кроків сортування та пояснюваність отриманих результатів у прикладних сценаріях використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Клієнтська обробка табличних структур. За останні роки зросла роль безсерверних веб-рішень, де імпортування, нормалізація, фільтрація та сортування великих таблиць виконуються безпосередньо у браузері. Практичні інструменти на кшталт SheetJS/XLSX, PapaParse та Handsontable забезпечують стабільний і протестований набір

технологій для читання XLSX/CSV/JSON, відображення ґридів і базових операцій сортування/експорту [1–3]. Водночас ці засоби, як правило, реалізують або повне пересортування, або лексикографічне впорядкування без формалізованого контролю локальної сили впливу критерію та без покрокового журналу зміни порядку; стабільність відносного порядку і пояснюваність кроків розв'язуються частково або лишаються поза моделлю користувацького інтерфейсу. Дослідження з досвіду взаємодії користувача (UX) з табличними інтерфейсами підтверджують потребу в адаптивних перетвореннях і чітких поясненнях, але не дають формалізованого механізму керованих локальних перестановок у клієнті [4, с. 2–3; 5, с. 5–6].

MCDА: робастність ранжувань і (не)компенсаторність. Сучасні роботи з багатокритеріального аналізу рішень (TOPSIS, варіанти вагових схем) демонструють істотну чутливість ранжувань до нормалізації, вибору ваг та порогів прийнятності; дедалі більшої уваги набувають аналіз чутливості, сценарії невизначеності та обмеження компенсаторності між критеріями [6, с. 33–34; 7, с. 3–6; 8, с. 2–3]. Фактично мета зсувається від пошуку “єдиного правильного” порядку до контролю амплітуди допустимих змін позиції за варіювання параметрів. Проте більшість цих моделей залишаються на рівні глобальних перетворень і не задають механізму локального підняття елемента з формальним радіусом впливу у виконуваному коді веб-клієнта.

Outranking-процедури. Сімейства ELECTRE/PROMETHEE надають апарати порогів переваги/індиферентності та контроль компенсаторності, а також сильну пояснюваність “чому А краще за В” [9, Art. 103116; 10, с. 1–2]. Однак їх параметризація і складність перенесення у змішані (числово-текстові) дані роблять інтеграцію в типові браузерні застосунки нетривіальною; відсутня проста операційна інтерпретація у вигляді покрокових суміжних перестановок із явним радіусом локального зсуву, придатним для аудиту в користувацькому інтерфейсі (UI).

Лексикографічні та алгоритмічні засади стабільності. Лексикографічні схеми природно пріоритезують критерії й сумісні зі стабільними алгоритмами сортування, що зберігають відносний порядок рівних елементів. Недавні роботи з лексикографічної оптимізації акцентують саме на стабільності та структурі обмежень, але не встановлюють кількісної межі локального зсуву запису в реалізації веб-клієнта [11, с. 1–4]. Класичні

алгоритмічні джерела забезпечують технічну базу для стабільних процедур, однак питання керованої локальності (радіуса підняття) і формального журналювання кроків лишається поза їхнім фокусом [12, с. 75–80].

У попередніх працях автора було запропоновано механізм контрольованого «підтягування» елемента в межах локального радіуса з виконанням лише послідовних суміжних обмінів та зі стабільним розв'язанням рівностей за початковим індексом, формалізовано структуру критеріїв, а також покрокову взаємодію користувача з імпортом, заданням критеріїв, впорядкуванням і експортом із прив'язкою до викликів у коді [13, с. 20–22; 14, с. 175–176; 15, с. 14–15]. Водночас у відкритих джерелах не було знайдено цілісної клієнтської специфікації, яка одночасно вводить кількісну межу локального впливу критерію, гарантує режим суміжних обмінів зі стабільним розв'язанням рівностей, уніфікує порівняння числових і текстових полів із пороговим нечітким збігом, а також фіксує формалізований журнал кроків і метрики стабільності в архітектурі, орієнтованій на користувацький інтерфейс. Саме заповнення цієї прогалини і становить предмет подальшого викладу.

Постановка завдання. Метою статті є побудова моделі клієнтської інформаційної системи багатокритеріального сортування структурованих даних з їх динамічно-наслідковим обмеженням переміщення елементів, яка виконує впорядкування лише послідовними суміжними обмінами, застосовує стабільне розв'язання рівностей, підтримує пороговий нечіткий збіг для текстових полів і веде формалізований журнал кроків.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

1. Розробити інформаційну технологію керованого впорядкування, що реалізує R -обмежене локальне переміщення елементів у режимі лише послідовних суміжних обмінів (adjacent-only) зі стабільним розв'язанням рівностей за початковим індексом і підтримкою порогового нечіткого збігу для числових і текстових атрибутів без повного пересортування масиву.

2. Сформувати модульну архітектуру клієнтської системи, яка охоплює етапи імпорту даних, очищення, задання критеріїв, компарації, впорядкування, журналювання, експорту та пояснення результатів у браузерному середовищі без серверної постобробки.

3. Побудувати формалізований журнал виконання та систему метрик стабільності (коефіцієнт

рангової кореляції Кендала, середній зсув позиції, частка значних зсувів), що забезпечують відтворюваність, пояснюваність і аудит результатів багатокритеріального сортування.

Виклад основного матеріалу. Модель клієнтської інформаційної системи багатокритеріального сортування структурованих даних з їх динамічно-наслідковим обмеженням переміщення розглядаємо як керований конвеєр перетворень показаний на рис. 1, де вхідна таблиця T_1 поступово доводиться до стану, придатного для надійного порівняння, а далі – впорядковується з контрольованою локальністю. Для цього ми спочатку уніфікуємо дані (отримуємо T_1'), потім специфікуємо критерії T_2 , на їх основі будемо компаратори $\text{cmp}(T_2[j])$, і вже на завершальному етапі застосовуємо R -обмежене впорядкування з детальним журналюванням, формуючи T_3 . Таким чином, кожен наступний модуль працює на чітко визначеному, стандартизованому вхідному потоці й повертає прозорий, відтворюваний результат.

Спочатку користувач через інтерфейс $B0$ (UI) запускає роботу системи, генеруючи події з множини Σ : *ev_import*, *ev_define_criteria*, *ev_sort_all* / *ev_next_step*, *ev_export*, *ev_error*. Тобто саме користувач своїми діями («імпортувати файл», «задати критерії», «відсортувати», «експортувати», «повідомити про помилку») послідовно переводить систему з одного кроку на інший. На цьому рівні ми свідомо розділяємо дві ролі. Інтерфейс $B0$ відповідає за прийом дій користувача, збір параметрів через форми, перевірку коректності введення (чи заповнені всі обов'язкові поля, чи коректно задані пріоритети, пороги тощо) і за показ повідомлень та результатів на екрані. Натомість обчислювальні модулі $B1$ – $B7$ виконують «важку» роботу: імпорт із файлів, нормалізацію даних, побудову критеріїв, власне сортування, ведення журналу кроків, розрахунок метрик стабільності та експорт/збереження результатів. Інтерфейс сам нічого не сортує і не вирішує, кого поставити вище в таблиці: він лише передає дані у відповідні модулі й показує те, що вони обчислили. На екрані користувач бачить очищену таблицю T_1' , відсортований результат T_3 та метрики стабільності, розраховані на основі журналу кроків. Такий поділ ролей не дозволяє «приховати» критичну логіку всередині UI і спрощує аудит: усі суттєві перетворення зосереджені в чітко визначених модулях, де їх можна окремо перевірити й відтворити.

Модуль $B1$ реалізує імпорт вхідних даних із файлів XLSX, CSV, JSON. Як показано на рисунку 1, $B1$ отримує команду від $B0$, читає файл, пере-

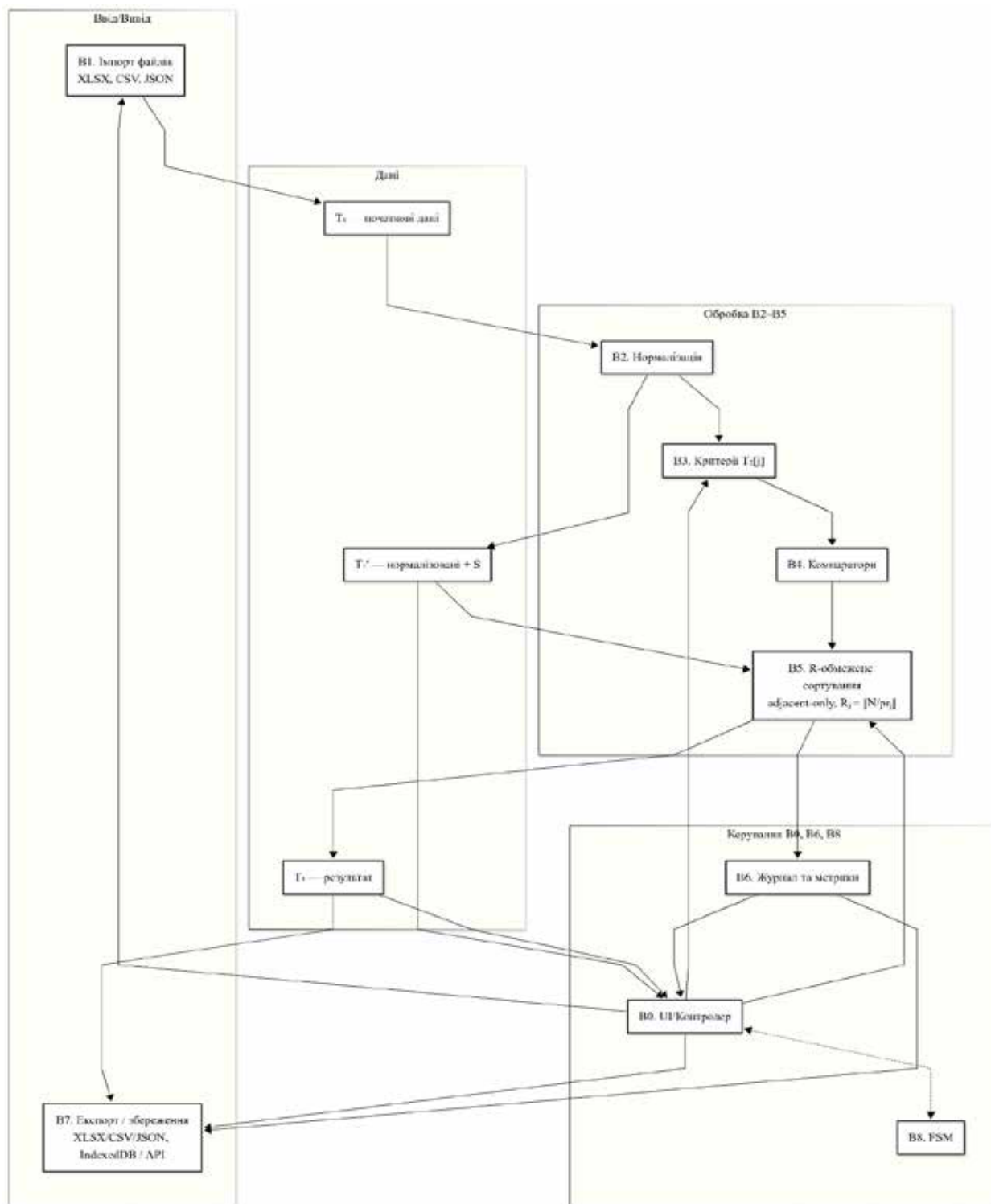

Рис. 1. Модель інформаційної системи багатокритеріального сортування даних з їх динамічно-наслідковим обмеженням переміщення

творює його до внутрішнього табличного представлення і формує початкову таблицю T_1 , яка далі передається в модуль нормалізації B2. Отже, B1 відповідає за коректне та відтворюване завантаження сирих структурованих даних у систему.

Далі, оскільки будь-яке порівняння дуже чут-

ливе до «сміття» у вхідних даних (зайві пробіли, різний регістр, неоднорідні типи, випадкові пропуски, дивні символи), першим кроком ми нормалізуємо вхідну таблицю в модулі B2. Для цього застосовується функція $f_1(T_1 \rightarrow T'_1)$, яка по суті є фільтром очищення. Вона послідовно прибирає

зайві пробіли на початку та в кінці рядків (*trim*), щоб «Sensor» і «Sensor» не вважалися різними значеннями, зводить текст до єдиного регістру (нижній), щоб «Detector» і «detector» порівнювалися однаково, і за потреби усуває діакритики (наприклад, перетворює «é» на «e»), щоб незначні відмінності написання не ламали збіг. Далі f_i приводить кожну колонку до одного з узгоджених типів із фіксованого набору $\{number, text, date, bool\}$, тобто перетворює те, що було рядком «10», у число 10, дати приводить до єдиного формату, логічні значення типу «так/ні» – до *bool*. Окремо фіксується політика обробки пропусків і *NaN*: за замовчуванням усі такі значення при порівнянні стабільно відносяться в кінець, щоб пропуски автоматично не «випереджали» заповнені рядки.

Паралельно з очищенням ми формуємо схему S , яку можна розуміти як «паспорт» таблиці. Для кожної колонки схема S зберігає її тип (число, текст, дата, *bool*), межі значень (*min/max*), а також параметри для нормування (масштаби, коефіцієнти, що дозволяють перевести значення у відносний інтервал, наприклад, $[0;1]$). Наприклад, для числової колонки «Ціна» ми запам'ятовуємо мінімальну та максимальну ціну, а для дати – найранішу і найпізнішу дату в цій колонці. Схема S формується автоматично, поки ми проходимо по рядках і очищуємо значення. Завдяки цьому T_1' стає канонічним, узгодженим за типами та форматами входом для наступних етапів, тобто всі подальші модулі працюють вже не з «як було в Excel», а з очищеною та однорідною таблицею. Схема S дає правдиві межі й типи колонок, на які ми далі спираємося при налаштуванні критеріїв та реалізації компараторів, не вгадуючи ці параметри щоразу заново.

Коли дані уніфіковано, у модулі $B3$ ми переходимо до задання критеріїв сортування. На цьому етапі формуємо множину $T_2 = \{T_2[j]\}$, $j = 1..m$, де кожен елемент $T_2[j]$ має структуру $T_2[j] = (c_j, w_j, d_j, f_j, pr_j, \tau_j)$.

Тут c_j – це цільовий атрибут, тобто колонка, на яку посилається критерій (індекс або ім'я колонки згідно зі схемою S). Параметр $w_j \geq 0$ – вага критерію (якщо використовується вагова схема), яка показує відносну важливість цього критерію у групових або агрегованих оцінках. Параметр $d_j \in \{min, max, asc, desc, match\}$ задає режим порівняння: *asc/desc* означають стандартне зростання/спадання, а *min/max* розглядаються як синоніми *asc/desc* після нормування (*min* – це «краще менше», *max* – «краще більше»). Режим *match* означає, що критерій працює не як звичайне «більше-менше»,

а як перевірка на збіг із деяким опорним значенням. Це опорне значення задається параметром f_j – шаблоном або еталоном, за яким ми шукаємо «схожі» рядки. Пріоритет pr_j визначає порядок важливості критеріїв: 1 – найвищий пріоритет; значення пріоритетів не повторюються й утворюють безперервну послідовність (тобто без пропусків). Нарешті, $\tau_j \in [0;1]$ – поріг нечіткого збігу, який використовується для текстових порівнянь: він визначає, яку мінімальну «схожість» треба досягти, щоб вважати рядок таким, що задовольняє критерію *match*.

На вході до $B3$ ми не просто зберігаємо ці параметри, а суворо перевіряємо їх на валідність. По-перше, цільові атрибути c_j мають бути унікальними, тобто кожен критерій працює з конкретною колонкою, і ми не дублюємо критерії для однієї й тієї ж колонки без потреби. По-друге, пріоритети pr_j мають бути без пропусків і дублювання, щоб утворювати чіткий порядок: 1, 2, 3, ..., m без повторів і «дір». По-третє, режим d_j повинен бути узгоджений із типом колонки в схемі S : наприклад, режим *match* не застосовується до чисто числових полів, якщо для них не визначено текстове представлення, а режими *min/max* використовуються там, де є сенс говорити про «більше/менше». По-четверте, поріг τ_j має лежати в межах $[0;1]$, тобто бути коректним коефіцієнтом, а не довільним числом. У результаті специфікація критеріїв T_2 перетворюється на формальний і перевірений вхідний артефакт для наступних етапів: саме на його основі будуть побудовані компаратори (реальні функції порівняння) і організований журнал кроків сортування.

У модулі $B4$ ми будуємо компаратори, тобто функції порівняння, які вже безпосередньо застосовуються до рядків у таблиці під час сортування. На цьому кроці абстрактні записи $T_2[j]$ перетворюються на операційні процедури $cmp(T_2[j])$. Для числових колонок ми спочатку нормуємо значення на основі параметрів із S (наприклад, приводимо їх до інтервалу $[0;1]$, використовуючи *min/max* цієї колонки, щоб різні шкали – гривні, відсотки, метри – стали порівнюваними), а потім застосовуємо режими *asc/desc* (або їхні синоніми *min/max*). При цьому ми забезпечуємо, щоб *NaN* і порожні значення стабільно опинялися наприкінці, не змінюючи відносний порядок валідних елементів за початковим індексом *origIndex*. Це означає, що «порожні» рядки не будуть випадково «підстрибувати» вгору і не зламають логіку сортування.

Для текстових полів компаратор працює інакше. Ми обчислюємо нормалізовану відстань Левеншта

тейна $d\_norm \in [0;1]$ між поточним значенням у рядку та опорним шаблоном f_j . Відстань Левенштейна показує, скільки редагувань (вставок, видалень, замінів) потрібно, щоб одне слово перетворити на інше; нормалізована версія приводить ці значення до інтервалу $[0;1]$. Потім ми визначаємо міру збігу $matchScore = 1 - d\_norm$: чим ближчі рядки, тим більший $matchScore$. Далі застосовуємо порогове правило $matchScore \geq \tau_j$: тобто ті рядки, де схожість із шаблоном перевищує або дорівнює порогу τ_j , вважаються такими, що «добре збігаються», і формують «клас переваги» за цим критерієм. Так ми отримуємо нечіткий, але контрольований збіг тексту: невеликі помилки чи варіанти написання не вибивають записи з вибірки.

Щоб не втрачати стабільність сортування, у випадку рівності значень за всіма параметрами компаратор щоразу застосовує *tie-break* за первісним індексом *origIndex*. Це означає, що якщо два рядки для критерію виявилися однаково «хорошими», їхній взаємний порядок залишається таким самим, як у вихідній таблиці. Така стабільність важлива, тому що на наступному етапі ми працюємо з локальними підняттями в межах «вікна» R_j , і будь-яка неточність або випадкова перестановка рівних елементів може породити зайві, погано пояснювані переміщення. З огляду на обчислювальні витрати, ми додатково кешуємо результати нормалізації рядка $normStr(x)$ (наприклад, уже обрізаний і приведений до нижнього регістру текст) та значення відстані Левенштейна $Lev(x, f_j)$ для фіксованого f_j . Якщо однаковий текст порівнюється з одним і тим самим шаблоном багато разів, ми не перерахуємо цю відстань щоразу, а візьмемо уже збережене значення. Це суттєво зменшує навантаження без зміни логіки порівняння.

Озброївшись компараторами, у модулі B5 ми запускаємо рушій сортування. Його ключова властивість – контрольована локальність впливу кожного критерію. Для критерію з пріоритетом pr_j ми задаємо радіус впливу $R_j = N / pr_j$, де $N = |T_1|$ – кількість рядків у нормалізованій таблиці. Це означає, що для старших критеріїв (малий pr_j , наприклад 1) радіус R_j більший, і такі критерії можуть істотно змінювати порядок, «бачачи» майже весь список. Для молодших критеріїв (великий pr_j , наприклад 3, 4, 5) R_j менший, і їхній вплив обмежено локальними перестановками, які не руйнують структуру, сформовану старшими. Таким чином, пріоритети прямо пов'язані з «силою» втручання в початковий порядок.

Алгоритм роботи можна описати так. Для поточної позиції i ми розглядаємо підмасив $[i,$

$\min(i + R_j, N - 1)]$ – це «вікно», в межах якого даний критерій має право шукати кращий кандидат для позиції i . У цьому вікні ми шукаємо «найкращий» елемент за компаратором $cmp(T_2[j])$ і визначаємо його індекс $bestIndex$. Далі обчислюємо $steps = bestIndex - i$, тобто відстань до цього елемента у вікні, $i\ move = \min(steps, R_j)$, тобто фактичний дозволений зсув угору. Після цього зсуваємо обраний елемент вгору на $move$ позицій за допомогою послідовних суміжних обмінів (*adjacent-only*), тобто міняємо його місцями з сусідніми рядками по одному кроку, поки він не досягне нової позиції. Якщо $steps > R_j$, ми не дозволяємо елементу стрибнути на всю відстань, а виконуємо лише часткове підтягування (на відстань R_j), завдяки чому й досягається бажана локальність: критерій не може «витягнути» елемент надто високо за один прохід.

Проходи виконуються в порядку зростання пріоритету: спочатку критерій із $pr_j = 1$, потім із $pr_j = 2$ і т. д. Таким чином, спочатку формується «каркас» порядку за найважливішими критеріями, які мають більший радіус впливу, а молодші критерії з меншими R_j можуть лише локально уточнювати цей порядок, не перекриваючи і не ламаючи результат старших. У поєднанні зі стабільним *tie-break* це забезпечує керовані, логічно пояснювані перестановки, де кожен крок має обмежений радіус дії й зрозуміле пояснення.

Щоб забезпечити відтворюваність усіх кроків, модуль B6 протоколює кожну операцію сортування. Для цього ми записуємо структуру $(id, P = pr_j, i, R_j, steps, move, swaps)$, де id (*origIndex*) – незмінний ідентифікатор рядка, який не змінюється протягом усього процесу, P – активний пріоритет, за яким зараз виконується сортування, i – позиція опори, для якої ми шукаємо кращий елемент, R_j – поточний радіус впливу, $steps$ – відстань до знайденого «найкращого» елемента у вікні, $move$ – фактичний зсув угору, який ми дозволили, $swaps$ – кількість виконаних суміжних обмінів (тобто скільки разів елемент помінявся місцями з сусідом). Після завершення проходів ми маємо повний трасувальний журнал: для кожного кроку чітко видно, хто, куди й чому змістився.

На основі цього журналу ми обчислюємо метрики стабільності. Коефіцієнт *Kendall's τ* показує, наскільки кінцевий порядок узгоджений із початковим: значення, близькі до 1, означають, що порядок мало змінився; малі або від'ємні значення означають суттєве перетасування. Середній модуль зсуву позиції *avgShift* обчислюється як середня абсолютна різниця між початковою

та фінальною позиціями рядків: він показує, на скільки позицій у середньому «переїхали» елементи. Частка великих зсувів $share(\Delta > k)$ відображає долю рядків, які змістилися більш ніж на заданий поріг k , тобто дає уявлення, чи були «радикальні» перестановки для окремих елементів. Таким чином, ми отримуємо не тільки впорядкований результат T_3 , але й кількісну оцінку того, наскільки сильно система втручалася в початковий порядок, і можемо в будь-який момент відтворити траєкторію будь-якого запису, подивившись на його *id/origIndex* у журналі.

Коли результат готовий, модуль *B7* забезпечує експорт і збереження даних. Як видно з рисунка 1, *B7* приймає результат T_3 та журнал кроків із модулів *B5* і *B6*, а також керувальні команди від *B0*. На основі цього він дозволяє вивантажити результат у файлові формати XLSX, CSV або JSON (наприклад, для передачі в іншу систему чи формування звіту) і зберегти T_3 разом із журналом у локальному сховищі браузера (IndexedDB, браузерна SQLite через *sql.js*) або на зовнішньому сервісі через REST API. Такий підхід, з одного боку, полегшує інтеграцію системи в реальні бізнес-процеси (дані можна забрати у звичному форматі або тримати локально), а з іншого – гарантує тривалу відтворюваність експериментів і можливість незалежної перевірки результатів: маючи T_3 і журнал, можна повторно проаналізувати, як саме був отриманий цей порядок.

Увесь рух між етапами координується скінченим автоматом у модулі *B8*. Ми фіксуємо дозволені стани (наприклад, *Idle* → *Loaded* → *CriteriaReady* → *Computing* → *Viewing* → *Viewing/Export*) і інваріанти, які забороняють нелегальні переходи. Це означає, що система не може «перескочити» через крок: наприклад, перехід із *Computing* назад у *CriteriaReady* неможливий без події *ev_finishSorting*, а запуск сортування (*ev_sort_all* або ш) блокується, поки не буде сформовано коректну множину критеріїв T_2 і система не перейде в стан *CriteriaReady*. Як зображено на рисунку 1, модуль ш8 отримує події Σ від *B0* (стрілка *B0* → *B8*) і повертає дозволені стани або повідомлення про помилки назад у *B0* (стрілка *B8* → *B0*). Якщо під час роботи стається збій, генерується подія *ev_error*, система переходить у стан *Error*, формує опис помилки в ш і повертає його в *B0* у вигляді повідомлення (*toast* або *modal*), щоб користувач одразу бачив, що саме пішло не так і на якому етапі.

Оцінюючи властивості моделі в цілому, бачимо, що стабільність порядку забезпечується *tie-break* за *origIndex*, тобто рівні елементи збері-

гають свій початковий взаємний порядок. Обмеженість локального впливу критеріїв реалізується формулою $R_j = N / pr_j$, яка зв'язує пріоритет із максимальною «дальністю» переміщення. Пояснюваність гарантується наявністю детального журналу кроків і метрик стабільності, що дозволяють кількісно описати втручання в початковий порядок. За обчислювальною вартістю кожен прохід із вікном R_j має складність порядку $O(N \cdot R_j)$, а сумарна вартість є адитивною за пріоритетами, тобто загальна складність визначається сумою по всіх критеріях. При цьому зі збільшенням pr_j значення R_j зменшується, що природним чином обмежує витрати на критерії з нижчим пріоритетом: молодші критерії працюють із меншими вікнами й не перевантажують систему зайвими перестановками. Отже, досягається баланс між керованістю, прозорістю та продуктивністю.

Висновки. У роботі розроблено клієнтську модель системи багатокритеріального сортування табличних даних, яка поєднує локальне *R*-обмежене переміщення елементів ($R_j = N/pr_j$), режим *adjacent-only* зі стабільним *tie-break* за початковим індексом, уніфіковане порівняння числових і текстових атрибутів з пороговим нечітким збігом та формалізовану систему журналювання й метрик стабільності.

1. Розроблено керовану інформаційну технологію впорядкування структурованих даних із підтримкою порогового нечіткого порівняння, що забезпечує збереження часткового початкового порядку без повного пересортування масиву.

2. Побудовано модульну архітектуру *B0–B8* із подієвим керуванням (FSM), що охоплює повний цикл: імпорт, очищення, специфікацію критеріїв, впорядкування, пояснення та експорт, зберігаючи контроль над локальним впливом критеріїв.

3. Запроваджено журнал кроків та систему метрик (*Kendall's τ* , середній зсув позиції, частка великих зсувів), які забезпечують відтворюваність, пояснюваність та аудит змін порядку на рівні окремих операцій.

Створена модель системи є інтегрованою у браузерні клієнтські середовища без потреби у серверній постопрацюванні, зберігає контроль над локальним впливом критеріїв і гарантує пояснюваність кожного кроку сортування.

Перспективи подальших досліджень полягають в оптимізації обчислювальної складності моделі для великих значень N , аналізі чутливості результатів до вибору параметрів pr_j та τ_j , а також у порівнянні *R*-обмеженого підходу з методами TOPSIS та *outranking*-процедурами в клієнтському (браузерному) середовищі.

Список літератури:

1. SheetJS (XLSX). Docs (Community Edition). 2025. URL: <https://docs.sheetjs.com> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Papa Parse. Documentation. 2025. URL: <https://www.papaparse.com/docs> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Handsontable. Multi-column sorting API / Row sorting guide. 2023. URL: <https://handsontable.com/docs/javascript-data-grid/api/multi-column-sorting/> (дата звернення: 20.10.2025).
4. Díaz Ceñera M., Grigera J., Pascual Espada J. Enhancing data tables user experience via automated adaptations. *Expert Systems with Applications*. 2024. Vol. 255. Art. 124491. DOI: 10.1016/j.eswa.2024.124491.
5. Huang Y., Miao Y., Weng D., Perer A., Wu Y. StructVizor: Interactive profiling of semi-structured textual data. In: CHI '25: Proceedings of the 2025 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. 2025. Pp. 393:1–393:18. DOI: 10.1145/3706598.3713484.
6. Bánhidi Z., Dobos I. Sensitivity of TOPSIS ranks to data normalization and objective weights on the example of digital development. *Central European Journal of Operations Research*. 2024. Vol. 32, No. 1. Pp. 29–44. DOI: 10.1007/s10100-023-00876-y.
7. Więckowski J., Sałabun W. Sensitivity analysis approaches in multi-criteria decision-making: A systematic review. *Applied Soft Computing*. 2023. Vol. 148. Art. 110915. DOI: 10.1016/j.asoc.2023.110915.
8. Gaona Á., Guisasola A., Baeza J. A. An integrated TOPSIS framework with full-range weight sensitivity analysis for robust decision analysis. *Decision Analytics Journal*. 2025. Vol. 17. Art. 100642. DOI: 10.1016/j.dajour.2025.100642.
9. Liu X., Liu Y. Sensitivity analysis of the parameters for preference functions and rank reversal analysis in the PROMETHEE II method. *Omega*. 2024. Vol. 128. Art. 103116. DOI: 10.1016/j.omega.2024.103116.
10. Jokar F., Jalali Varnamkhasti M., Hadi-Vencheh A. A new ELECTRE method based on left and right score for multicriteria decision-making. *Computational Intelligence and Neuroscience*. 2023. Article ID 6414686. DOI: 10.1155/2023/6414686.
11. Abernethy J., Schapire R. E., Syed U. Lexicographic optimization: Algorithms and stability. *arXiv preprint*. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2405.01387> (дата звернення: 20.10.2025).
12. Knuth D. E. The Art of Computer Programming. Vol. 3: Sorting and Searching. 2nd ed. Reading (MA): Addison-Wesley, 1998. 780 p.
13. Овсяк В. К., Турчак В. Р., Овсяк О. В. Модель вибору сповіщувачів системи безпеки. *Український журнал інформаційних технологій*. 2023. Т. 5, № 2. С. 17–24. DOI: 10.23939/ujit2023.02.017.
14. Турчак В. Р., Овсяк О. В. Модель алгоритму багатокритеріального сортування даних з їх динамічно-наслідковим обмеженням переміщень. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2025. Т. 35, № 3. С. 175–182. DOI: 10.36930/40350319.
15. Овсяк В. К., Турчак В. Р. Модель користувацького інтерфейсу для сортування структурованих даних. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2025. Вип. 60. С. 13–30. DOI: 10.36910/6775-2524-0560-2025-60-02.

Turchak V.R. MODEL OF AN INFORMATION SYSTEM FOR MULTI-CRITERIA DATA SORTING WITH DYNAMIC CONSEQUENCE-BASED MOVEMENT CONSTRAINT

Information systems for sorting structured data are crucial for analytics, logistics, educational monitoring and technical security. Their effectiveness is determined not only by algorithmic accuracy, but also by the consistency of the processing architecture – from import and normalization to the control of criteria influence and the explainability of results. The purpose of this work is to develop a model of an information system for multi-criteria sorting that preserves a partial initial order through controlled local movements of elements and ensures reproducibility of each ranking change step.

The proposed model covers the full cycle of processing tabular data: transition from the initial state T_1 to the normalized T_1' , specification of the set of criteria T_2 , construction of comparators with fuzzy text matching based on the normalized Levenshtein distance, and formation of the ordered result T_3 accompanied by a stability log. The architecture is implemented as a set of interacting modules (import/preprocessing; criteria manager; comparison module; sorting engine; visualization and export; logging and metrics) with clearly defined inputs/outputs and behavioral invariants.

The algorithmic core is based not on complete re-sorting of the record array but on stepwise partial “pulling up” of elements according to the priority of each criterion. For a criterion with priority pr_j , a movement constraint $R_j = N / pr_j$ is introduced (where N is the number of rows), which limits the maximum distance of local displacement in a single iteration. At each step, the system selects the locally best element within the admissible window and pulls it upwards by no more than R_j positions using only consecutive adjacent exchanges (adjacent-only). In the case of equal values, a stable tie-breaking strategy is applied based on the

initial order. This information technology provides controlled changes in ranking without destroying the global order and prevents lower-priority criteria from completely dominating higher-priority ones.

The system produces an ordered list T_3 accompanied by a detailed step log and aggregated stability metrics (in particular Kendall's τ and the mean position shift). This increases the explainability and reproducibility of results in applied tasks and enables quantitative assessment of the extent of intervention in the initial order and auditing of decisions at the level of individual operations. The scientific novelty lies in the development of a model of an information system for multi-criteria sorting represented as a sequence of interacting modules with strict invariants (movement constraints, stepwise replacement mode, stable initial order, threshold-based fuzzy matching) that have consistent counterparts in the models, data structures and program interfaces. Unlike existing models, the proposed model combines controlled locality of criteria influence with formalized process logging, which ensures both stability of the partial order and transparent auditing of sorting steps. The practical significance is that the model is oriented toward use in web applications without server-side post-processing, supports mixed field types (numeric and textual), provides transparent control over the strength of each criterion's influence, includes a technology for exporting results and logs for further analysis, and can be integrated into workflows of e-commerce, technical monitoring, educational analytics and resource management.

Key words: information system, multi-criteria sorting, modular architecture, dynamic consequence-based movement constraint, fuzzy matching, order stability, structured data.

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 04.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Удод О.С.

Запорізький національний університет

Кривохата А.Г.

Запорізький національний університет

РОЗРОБКА ВИСОКОМАСШТАБОВАНОЇ БЕЗСЕРВЕРНОЇ ХМАРНОЇ АРХІТЕКТУРИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАВДАННЯМИ

У статті розглянуто актуальну науково-прикладну задачу підвищення ефективності розробки та експлуатації систем управління завданнями в умовах динамічних та нерівномірних навантажень. Проаналізовано недоліки традиційних монолітних та серверних архітектур, пов'язані з обмеженою масштабованістю та високими операційними витратами на утримання інфраструктури. Запропоновано використання концепції безсерверних обчислень (Serverless Computing) та моделі «функція як послуга» (FaaS). Даний підхід, на відміну від існуючих рішень, дозволяє оптимізувати використання ресурсів та забезпечити автоматичне горизонтальне масштабування.

Для визначення вимог здійснено порівняльний аналіз провідних комерційних (Jira, JIRA) та відкритих (OpenProj) аналогів. Комплекс функціональних та нефункціональних вимог до системи сформульовано з акцентом на показники продуктивності, безпеки даних та відмовостійкості. Розроблено набір UML-діаграм (прецедентів, компонентів, розгортання), які ілюструють структуру розподіленого вебзастосунку.

Обґрунтовано вибір технологічного стека: фреймворк Angular для реалізації клієнтської частини (Single Page Application) та екосистеми Amazon Web Services (Lambda Node.js, API Gateway, RDS PostgreSQL) для бекенду. Особливу увагу приділено питанням інформаційної безпеки: впроваджено механізм захищеного управління обліковими даними через AWS Secrets Manager та stateless-автентифікацію.

Емпірична верифікація розробленого рішення проведена шляхом багаторівневого тестування. Застосування модульних тестів (Jest) та навантажувального тестування (Artillery) дозволило оцінити поведінку системи під стресовим навантаженням. Результати експерименту підтвердили, що запропонована архітектура забезпечує стабільну обробку до 20 запитів на секунду при збереженні стабільних часових характеристик. Отримані дані свідчать про те, що розроблена система є ефективним, економічно вигідним та масштабованим рішенням, готовим до впровадження в корпоративному середовищі для автоматизації проектного менеджменту.

Ключові слова: комп'ютерні інформаційні технології, система управління завданнями, безсерверна архітектура, Angular, AWS Lambda, PostgreSQL, API Gateway, JWT, навантажувальне тестування.

Постановка проблеми. У сучасному цифровому середовищі системи управління завданнями є критично важливими для забезпечення ефективності командної роботи та організації бізнес-процесів. У сфері розробки програмного забезпечення та управління проектами спостерігається значне розгалуження подібних систем. Це призвело до появи значної кількості різноманітних систем, кожна з яких пропонує свій унікальний набір функцій, підтримуваних методологій (Agile, Kanban, Waterfall) та власний підхід до організації робочого процесу (від простих однорівневих до комплексних та декомпозованих багаторівневих задач). Це розгалуження створює гостру необхід-

ність детального аналізу існуючих варіантів, щоб зрозуміти їхні функціональні та нефункціональні можливості, особливості інтеграції, масштабованість та придатність до різних типів команд і проектів, які суттєво відрізняються за своєю спрямованістю, складністю управління та специфікою бізнес-процесів.

Зі зростанням обсягів даних, збільшенням кількості користувачів та динамічністю робочих навантажень, ключовими вимогами до систем управління завданнями стають висока масштабованість, надійність та економічна ефективність експлуатації. Традиційні монолітні та серверні архітектури мають суттєві обмеження для систем

управління завданнями з динамічними робочими навантаженнями, що проявляється у таких ключових недоліках:

1. Неефективне масштабування. Складнощі у швидкому масштабуванні інфраструктури під час пікових навантажень та, навпаки, надлишкові ресурси та неефективні витрати у періоди низької активності, що є критичним для систем, які обслуговують різнорівневі робочі процеси.

2. Операційні витрати. Значні витрати часу та ресурсів на адміністрування, оновлення та обслуговування серверів.

Концепція безсерверних обчислень позиціонується як новий та сучасний підхід, що може забезпечити оптимальне рішення для підтримки різноманітних та динамічних робочих процесів систем управління завданнями, мінімізуючи операційні витрати [1].

Виходячи з існуючої проблеми, метою даного дослідження є розробка, імплементація та експериментальна оцінка ефективності високомасштабованої Serverless-архітектури системи управління завданнями, що забезпечить оптимальне співвідношення між продуктивністю, гнучкістю підтримки складних робочих процесів та економічною ефективністю експлуатації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах дослідження здійснено порівняльний аналіз функціональних особливостей існуючих аналогів проєктованої системи. До переліку провідних рішень на ринку, які є об'єктом подальшого аналізу, включено: Wrike, Worksection, Asana, Trello, Microsoft Planner, JIRA, Microsoft Project та OpenProj [2, 3]. Детальний огляд деяких платформ представлено нижче.

Trello – це хмарна платформа, що імплементує методологію Kanban для візуалізації робочих процесів та відстеження завдань. Система використовує структуру дошок, списків та карток для організації завдань, забезпечуючи високу гнучкість та низький поріг входження. Архітектура Trello орієнтована на прості та гнучкі робочі процеси та ефективну командну співпрацю. Проте, аналіз функціональних можливостей виявляє суттєві обмеження для комплексного проєктного менеджменту: відсутність нативних підзадач та управління залежностями, слабкі інструменти звітності та недостатня масштабованість для великих, багатокomпонентних корпоративних проєктів [2, 4].

Wrike позиціонується як комплексна платформа для автоматизації повного життєвого циклу управління проєктами, орієнтована на оптимізацію робочих процесів та розподіл ресурсів. Архі-

тектура системи забезпечує гнучку адаптацію під специфічні бізнес-вимоги завдяки широким можливостям кастомізації та розвиненим механізмам інтеграції із зовнішніми сервісами. До ключових переваг платформи належать універсальність, розвинений інструментарій для управління залежностями завдань та засоби узгодження етапів роботи. Водночас, аналіз експлуатаційних характеристик виявив низку суттєвих обмежень: висока вартість ліцензування (стартова ціна становить близько \$10 за користувача/місяць), функціональна надлишковість, що ускладнює інтерфейс для малих команд, та суворі ліміти безкоштовної версії, що знижує доступність системи для стартапів та бюджетних проєктів [4, 5].

Jira (Atlassian) є спеціалізованим інструментом для автоматизації життєвого циклу розробки програмного забезпечення, орієнтованим на використання методологій Agile. Функціональна архітектура платформи забезпечує глибоку інтеграцію з системами контролю версій та CI/CD (Bitbucket, Jenkins), а також гнучке моделювання робочих процесів. Попри розвинені можливості трекінгу дефектів, впровадження системи ускладнюється високим порогом входження через складність адміністрування та значною вартістю масштабування. Крім того, функціональна надлишковість робить її використання неефективним для малих команд із обмеженими ресурсами. [6].

OpenProj – це десктопне рішення з відкритим вихідним кодом, що позиціонується як безкоштовна альтернатива пропріетарним системам (зокрема, MS Project). Функціонал системи охоплює класичні інструменти проєктного менеджменту: діаграми Ганта, мережеві графіки та структуру декомпозиції робіт. Ключовими перевагами є відсутність ліцензійних витрат та повна сумісність форматів даних із MS Project. Проте впровадження OpenProj у сучасних розподілених командах обмежене через відсутність механізмів хмарної синхронізації та інструментів для спільної роботи. До суттєвих недоліків також належать застарілий інтерфейс, відсутність технічної підтримки та проблеми стабільності при обробці великих масивів даних. Крім того, виявлено складнощі із кросплатформенністю в середовищах, відмінних від Windows [7].

Отже, висока насиченість ринку систем управління завданнями створює умови для гнучкого вибору інструментів залежно від специфіки проєктної діяльності. Проте, наявність значної кількості платформ із різними архітектурними та функціональними особливостями вимагає від

організацій ретельного попереднього аудиту для мінімізації ризиків та оптимізації співвідношення ціни та якості.

Постановка завдання. Метою статті є проектування, програмна реалізація та експериментальна оцінка системи управління завданнями побудованої на базі безсерверної архітектури з використанням стека AWS Lambda та Angular, а також обґрунтування її переваг порівняно з традиційними монолітними або мікросервісними підходами.

Виклад основного матеріалу. При розробці фронтенд частини програмного забезпечення вибір фреймворку відіграє критичну роль у забезпеченні ефективності, масштабованості та зручності використання продукту. Після ретельного аналізу наявних рішень як основну технологію розробки клієнтської частини системи управління задачами було обрано Angular, через його комплексну архітектуру, вбудовані інструменти та TypeScript-інтеграції, які забезпечують необхідну структурованість, безпеку та масштабованість для реалізації функціональних вимог системи. [8, 9, 10].

Для реалізації серверної частини системи управління задачами було проведено аналіз хмарних сервісів Amazon Web Services (AWS), які надають можливості для створення масштабованих, безпечних, та економічно ефективних рішень. При розробці системи управління завданнями, найактивніше було залучено такі сервіси: AWS Lambda; Amazon VPC; Amazon EC2; RDS PostgreSQL; AWS Secrets Manager; Amazon API Gateway [11-15].

Важливим етапом проектування та імплементації програмного продукту є проведення детального аналізу вимог. Для системи управління завданнями «TaskManager» ключовий функціонал охоплює повний життєвий цикл завдання (від створення до завершення) та підтримку ефективної командної взаємодії. Основні функціональні вимоги включають:

1. Управління об'єктами. Створення, редагування та архівування завдань з підтримкою багаторівневої категоризації (за проектами та типами) та можливістю встановлення пріоритетів та термінів виконання.

2. Спільна робота. Механізми призначення завдань конкретним виконавцям, система нагадувань та сповіщень про зміни статусу, коментування та обмін файлами у форматі чату.

3. Візуалізація та звітність. Відстеження прогресу виконання завдань у режимі реального

часу, підтримка різних способів візуалізації даних (наприклад, Kanban-дошки або списковий формат), а також генерування деталізованих звітів з використанням параметричних фільтрів.

4. Інтеграція та безпека. Інтеграція з календарними сервісами для синхронізації термінів та реалізація механізмів контролю доступу (автентифікація та авторизація) для розмежування прав користувачів.

Особлива увага приділяється створенню інтуїтивного інтерфейсу для швидкого створення та модифікації завдань, що є критичним фактором для підвищення продуктивності користувачів.

Нефункціональні вимоги визначають якісні характеристики системи, які є визначальними для її архітектури, експлуатації та сприйняття користувачем. Категоріально вони систематизовані наступним чином:

1. Продуктивність. Система повинна забезпечувати час відгуку не більше 2 секунд для 95% операцій, навіть при піковому навантаженні, підтримуючи одночасну роботу не менше 20 користувачів.

2. Надійність та Доступність. Забезпечення доступності системи на рівні не менше 99.5% часу, з мінімальними плановими простоями.

3. Масштабованість. Архітектура повинна підтримувати горизонтальне масштабування для коректної обробки зростаючої кількості даних та користувачів без необхідності повного перепроектування.

4. Безпека. Захист даних через шифрування, аудит дій користувачів та забезпечення захисту від типових кібератак.

5. Зручність та адаптивність. Інтерфейс повинен відповідати сучасним принципам UX/UI дизайну, бути інтуїтивно зрозумілим і забезпечувати коректне відображення на різних пристроях.

На рисунку 1 представлена діаграма варіантів використання, що визначає взаємодію двох ключових акторів: Адміністратора проекту та Користувача. Адміністратор володіє розширеними дозволами, які охоплюють повний цикл управління проектами (створення, зміна, видалення) та управління користувацькими завданнями. Авторизований користувач має доступ до повного життєвого циклу управління завданнями (CRUD-операції), включаючи встановлення ключових атрибутів (назва, пріоритет, дедлайн) та організацію завдань у папки. Система також забезпечує необхідні процеси автентифікації/авторизації та комунікаційний функціонал – додавання коментарів із підтримкою текстових та медіавкладень.

На рисунку 2 зображено IDEF1X діаграму бази даних, що складається з 11 сутностей. Центральна сутність Tasks пов'язана з проектами (Projects), категоріями, статусами та пріоритетами. Управління користувачами (Users) та їхніми ролями (Roles) реалізовано через проміжну сутність Task_Assignees, що забезпечує зв'язок «багато до багатьох» між виконавцями та завданнями. Функціонал обговорення забезпечують сутності

Comments та Media (з типами у Content_types). Така структура підтримує категоризацію, розподіл завдань та обмін файлами.

Представлена діаграма компонентів (рис. 3) фронтенд-частини системи, розробленої на базі Angular, відображає модульну архітектуру додатку. Ядром системи є компоненти Project та Task, взаємодія між якими забезпечується через Router. Компонент Task декомпозовано на під-

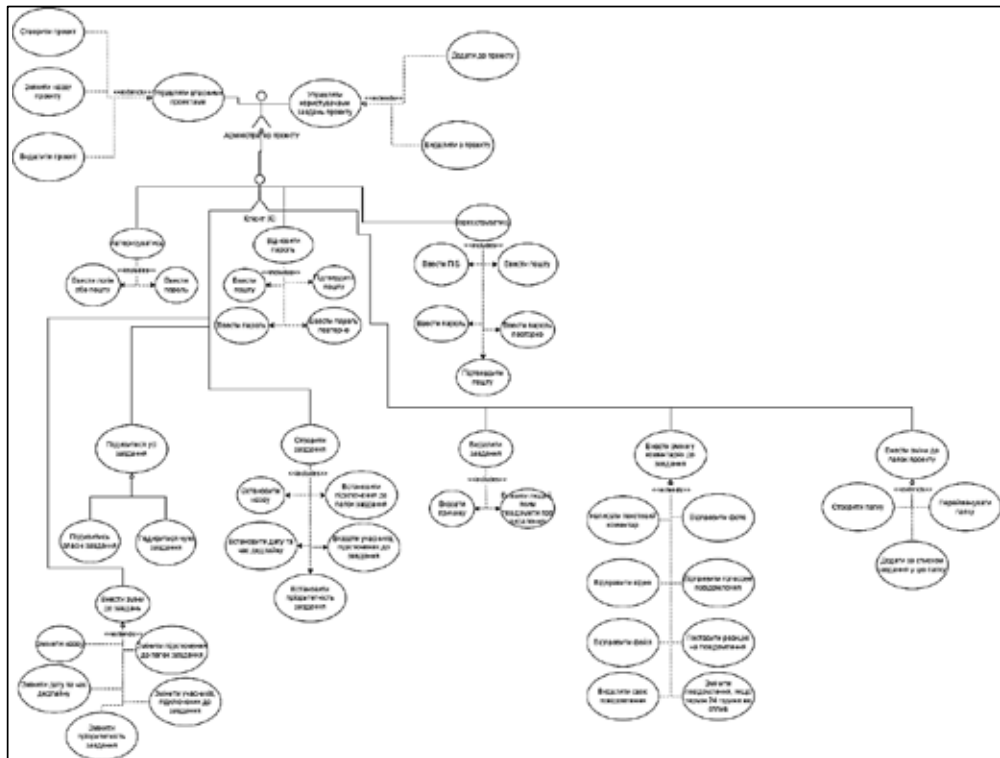

Рис. 1. Діаграма варіантів використання

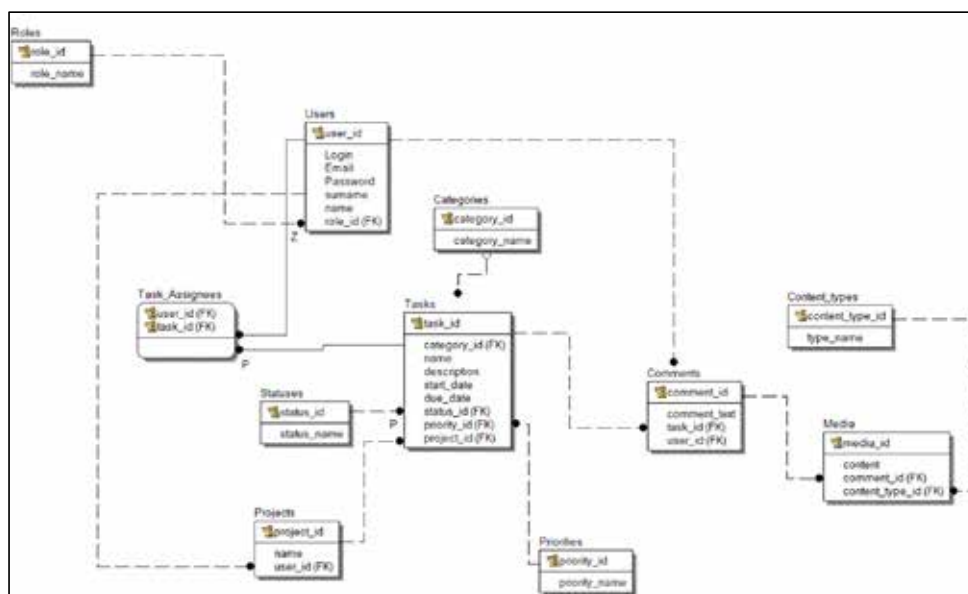

Рис. 2. IDEF1X діаграма системи управління завданнями

модулі: TaskBoard (візуалізація kanban-дошки) та TaskCreator (створення/редагування), що комунікують через систему подій.

Взаємодію з хмарною інфраструктурою AWS Lambda абстраговано через сервісний шар TaskService, що оперує типізованими моделями даних TaskModel, UserModel. Це дозволяє інкапсулювати логіку API-запитів та ефективно застосовувати патерн впровадження залежностей (Dependency Injection). Допоміжні модулі Shared, Admin, Chart забезпечують навігацію, адміністрування та аналітику. Така архітектурна організація сприяє слабкій зв'язаності коду, спрощує підтримку системи та забезпечує виконання вимог щодо продуктивності та масштабованості.

На рисунку 4 представлено реалізацію компонента app-login.ts, що забезпечує механізм авторизації на базі Angular Reactive Forms. Використання реактивних форм дозволяє реалізувати сувору валідацію вхідних даних (формат email, обов'язковість полів) на клієнтському боці. Логіка взаємодії з сервером інкапсульована в сервісі AuthService, який обробляє запити автентифікації, тоді як управління навігацією після успішного входу делеговано модулю Router. Такий підхід забезпечує модульність коду та централізовану обробку бізнес-логіки.

На рисунку 5 зображено TaskCreatorComponent, що забезпечує інтерфейс створення завдань засо-

бами Angular Reactive Forms. Ініціалізація форми здійснюється через FormBuilder із встановленням правил валідації для полів title, priority та status. Архітектура компонента реалізована за принципом «Smart/Dumb components»: він не виконує збереження даних самостійно, а делегує цю операцію батьківському контролеру через механізм подій (@Output, EventEmitter).

Взаємодія з бекендом побудована на безсерверній архітектурі. Клієнтський додаток надсилає запити до Amazon API Gateway, який маршрутизує їх до відповідних функцій AWS Lambda. Така модель дозволяє інкапсулювати бізнес-логіку та операції з базою даних у масштабовані функції, що виконуються виключно за вимогою, забезпечуючи оптимізацію ресурсів.

На рисунку 6 представлено реалізацію Lambda-функції для отримання даних про зв'язки між користувачами та проектами (project assignees). У межах безсерверної архітектури функція є бекенд-обробником, що ініціює з'єднання з PostgreSQL. Безпека доступу до бази даних забезпечується інтеграцією з AWS Secrets Manager, який надає необхідні облікові дані без їх жорсткого кодування в тілі функції.

Алгоритм роботи передбачає виконання SQL-запиту на вибірку та серіалізацію отриманих результатів у формат HTTP-відповіді (JSON). Програмна реалізація включає механізми обробки

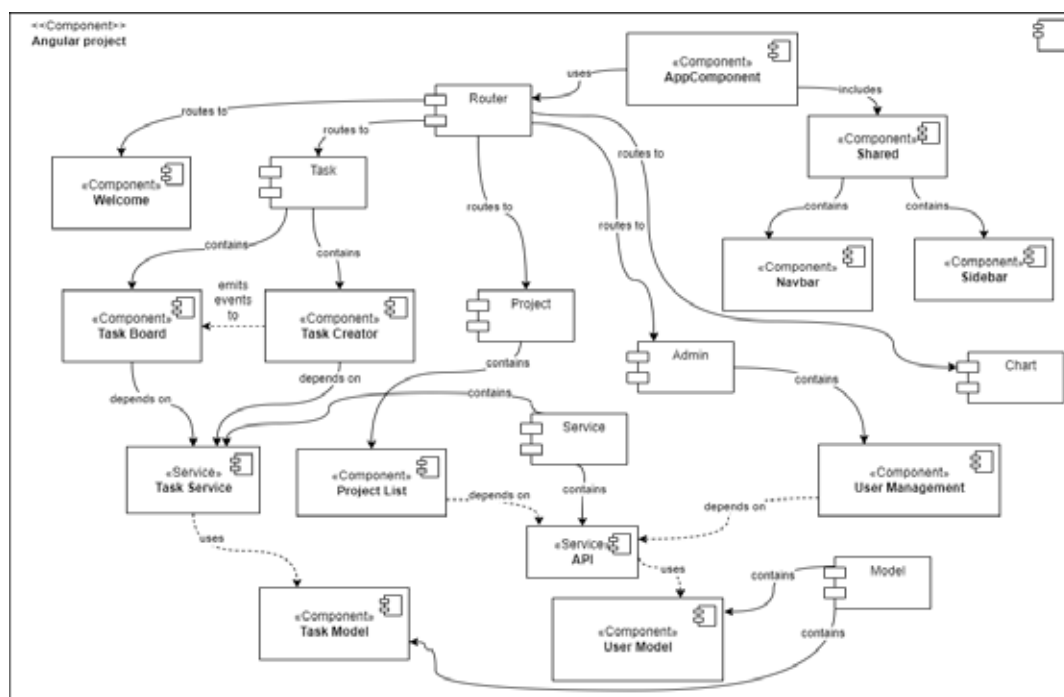

Рис. 3. Діаграма компонентів фронтенд-частини застосунку

```

TS login.component.ts •
src > app > auth > TS login.component.ts > LoginComponent > onSubmit
1 import { Component } from '@angular/core';
2 import { FormBuilder, FormGroup, Validators, ReactiveFormsModule } from '@angular/forms';
3 import { Router } from '@angular/router';
4 import { AuthService } from '../services/api.service';
5 import { catchError } from 'rxjs/operators';
6 import { of } from 'rxjs';
7
8 @Component({
9   selector: 'app-login',
10  standalone: true,
11  imports: [ReactiveFormsModule],
12  templateUrl: './login.component.html',
13  styleUrls: ['./login.component.css']
14 })
15 export class LoginComponent {
16   loginForm: FormGroup;
17   errorMessage: string = '';
18
19   constructor(private fb: FormBuilder, private authService: AuthService, private router: Router) {
20     this.loginForm = this.fb.group({
21       email: ['', [Validators.required, Validators.email]],
22       password: ['', Validators.required],
23     });
24   }
25
26   onSubmit() {
27     if (this.loginForm.valid) {
28       const { email, password } = this.loginForm.value;
29       this.authService.login(email, password).pipe(
30         catchError((err) => {
31           this.errorMessage = err.message;
32           return of(null);
33         })
34       ).subscribe(res => {
35         if (res) this.router.navigate(['/tasks']);
36       });
37     }
38   }
39 }
40

```

Рис. 4. Компонент app-login.ts

```

TS task-creator.component.ts X
src > app > tasks > TS task-creator.component.ts > ...
1 import { Component, EventEmitter, Output } from '@angular/core';
2 import { FormBuilder, FormGroup, ReactiveFormsModule, Validators } from '@angular/forms';
3 import { Task } from '../model/task.model';
4
5 @Component({
6   selector: 'app-task-creator',
7   standalone: true,
8   imports: [ReactiveFormsModule],
9   templateUrl: './task-creator.component.html',
10  styleUrls: ['./task-creator.component.css']
11 })
12 export class TaskCreatorComponent {
13   @Output() taskCreated = new EventEmitter<Task>();
14   form: FormGroup;
15
16   constructor(private fb: FormBuilder) {
17     this.form = this.fb.group({
18       title: ['', Validators.required],
19       priority: ['medium', Validators.required],
20       status: ['design', Validators.required]
21     });
22   }
23
24   onSubmit() {
25     if (this.form.valid) {
26       const task: Task = {
27         id: `KAN-${Math.floor(Math.random() * 1000)}`,
28         ...this.form.value
29       };
30       this.taskCreated.emit(task);
31       this.form.reset({ priority: 'medium', status: 'design' });
32     }
33   }
34 }
35

```

Рис. 5. Компонент TaskCreatorComponent

```

indexmjs X
indexmjs > @handler > body
1  import { SecretsManagerClient, GetSecretValueCommand } from "@aws-sdk/client-secrets-manager";
2  import pkg from "pg";
3  import AWS from "aws-sdk";
4
5  const SM = new AWS.SecretsManager();
6  const { client } = pkg;
7
8  // Configure the Secrets Manager client
9  const secretsManagerClient = new SecretsManagerClient({
10   region: "eu-north-1",
11 });
12
13 export const handler = async (event) => {
14   const dbPasswordSecretName = "rdsldb-7946976a-b7d4-40fd-b3e8-d92cc8949760";
15   const dbCredentialsSecretName = "udod/task-db/credentials";
16
17   try {
18     // fetch and parse admin password secret
19     const secretDataPassword = await SM.getSecretValue({ SecretId: dbPasswordSecretName }).promise();
20     const adminPasswordData = JSON.parse(secretDataPassword.SecretString);
21
22     const adminUsername = adminPasswordData.username;
23     const adminPassword = adminPasswordData.password;
24
25     // fetch and parse database credentials secret
26     const secretDataCredentials = await SM.getSecretValue({ SecretId: dbCredentialsSecretName }).promise();
27     const dbCredentialsData = JSON.parse(secretDataCredentials.SecretString);
28
29     const client = new Client({
30       host: dbCredentialsData.DB_HOST,
31       port: dbCredentialsData.DB_PORT,
32       database: dbCredentialsData.DB_NAME,
33       user: dbCredentialsData.DB_USER,
34       password: adminPassword,
35       ssl: {
36         rejectUnauthorized: false,
37       },
38     });
39
40     try {
41       await client.connect();
42       const query = "SELECT user_id, project_id FROM project_assignees";
43       const result = await client.query(query);
44       console.log("Data from 'project_assignees' was get successfully [GET ALL FROM PROJECT_ASSIGNEEES]");
45
46       if (result.rows.length === 0) {
47         return {

```

Рис. 6. Lambda-функція для отримання даних з PostgreSQL

```

indexmjs X
indexmjs > -
1  import { SecretsManagerClient, GetSecretValueCommand } from "@aws-sdk/client-secrets-manager";
2  import pkg from "pg";
3  import AWS from "aws-sdk";
4  import jwt from "jsonwebtoken";
5  import bcrypt from "bcryptjs";
6
7  const SM = new AWS.SecretsManager();
8  const { client } = pkg;
9
10 const secretsManagerClient = new SecretsManagerClient({ region: "eu-north-1" });
11
12 export const handler = async (event) => {
13   const dbPasswordSecretName = "rdsldb-7946976a-b7d4-40fd-b3e8-d92cc8949760";
14   const dbCredentialsSecretName = "udod/task-db/credentials";
15   const jwtSecretName = "udod/task-api/jwt-secret";
16
17   try {
18     const secretDataPassword = await SM.getSecretValue({ SecretId: dbPasswordSecretName }).promise();
19     const adminPasswordData = JSON.parse(secretDataPassword.SecretString);
20     const adminPassword = adminPasswordData.password;
21
22     const secretDataCredentials = await SM.getSecretValue({ SecretId: dbCredentialsSecretName }).promise();
23     const dbCredentialsData = JSON.parse(secretDataCredentials.SecretString);
24
25     const secretJwt = await SM.getSecretValue({ SecretId: jwtSecretName }).promise();
26     const jwtSecret = JSON.parse(secretJwt.SecretString).JWT_SECRET;
27
28     const { login, password } = JSON.parse(event.body);
29
30     const client = new Client({
31       host: dbCredentialsData.DB_HOST,
32       port: dbCredentialsData.DB_PORT,
33       database: dbCredentialsData.DB_NAME,
34       user: dbCredentialsData.DB_USER,
35       password: adminPassword,
36       ssl: { rejectUnauthorized: false },
37     });
38
39     await client.connect();
40
41     const query = "SELECT user_id, login, password, role_id FROM users WHERE login = $1";

```

Рис. 7. Lambda-функція для авторизації і автентифікації користувачів

виключних ситуацій, що перехоплюють помилки підключення, збої служби секретів та внутрішні помилки виконання, забезпечуючи стабільність системи.

Система безпеки базується на використанні протоколу JWT (JSON Web Token), що забезпечує stateless-взаємодію між Angular-клієнтом та хмарним бекендом. На рисунку 7 представлено реалізацію Lambda-функції автентифікації, алгоритм роботи якої включає три ключові етапи.

Перший етап – ініціалізація, що передбачає отримання реквізитів доступу до PostgreSQL та ключів підпису JWT через захищене сховище AWS Secrets Manager. Другий етап – верифікація, під час якої здійснюється пошук користувача в базі даних та перевірка валідності пароля за допомогою алгоритму хешування bcrypt. Завершальним етапом є генерація підписаного токена, що містить рольові атрибути та термін дії сесії. Така архітектура гарантує ізоляцію конфіденційних даних та відповідність сучасним стандартам безпеки вебзастосунків.

Апробацію розробленого рішення здійснено за комплексною стратегією. Модульне та інте-

граційне тестування компонентів Angular і AWS Lambda реалізовано з використанням фреймворків Jest та Mocha, а валідацію API-інтерфейсів – засобами Postman. Для оцінки нефункціональних вимог проведено навантажувальне тестування за допомогою інструменту Artillery.

Результати випробувань продуктивності наведено на рисунку 8. Аналіз графіків пропускної здатності та часу відгуку свідчить про стабільність системи під навантаженням: протягом тестового інтервалу (60 с) зафіксовано стійку обробку запитів з інтенсивністю 20 RPS при збереженні нормативних показників латентності. Отримані дані підтверджують ефективність обраної архітектури та її здатність до масштабування.

На рисунку 9 наведено реалізовану дошку задач проєкту. Ліва частина інтерфейсу містить навігаційне меню, яке дозволяє швидко переходити між основними розділами проєкту: головна, завдання, issue boards, код, тестування, аналітика тощо.

Центральна частина інтерфейсу поділена на три стовпці: Open, In Progress та Closed, які представляють поточний стан задач у проєкті. Кожне

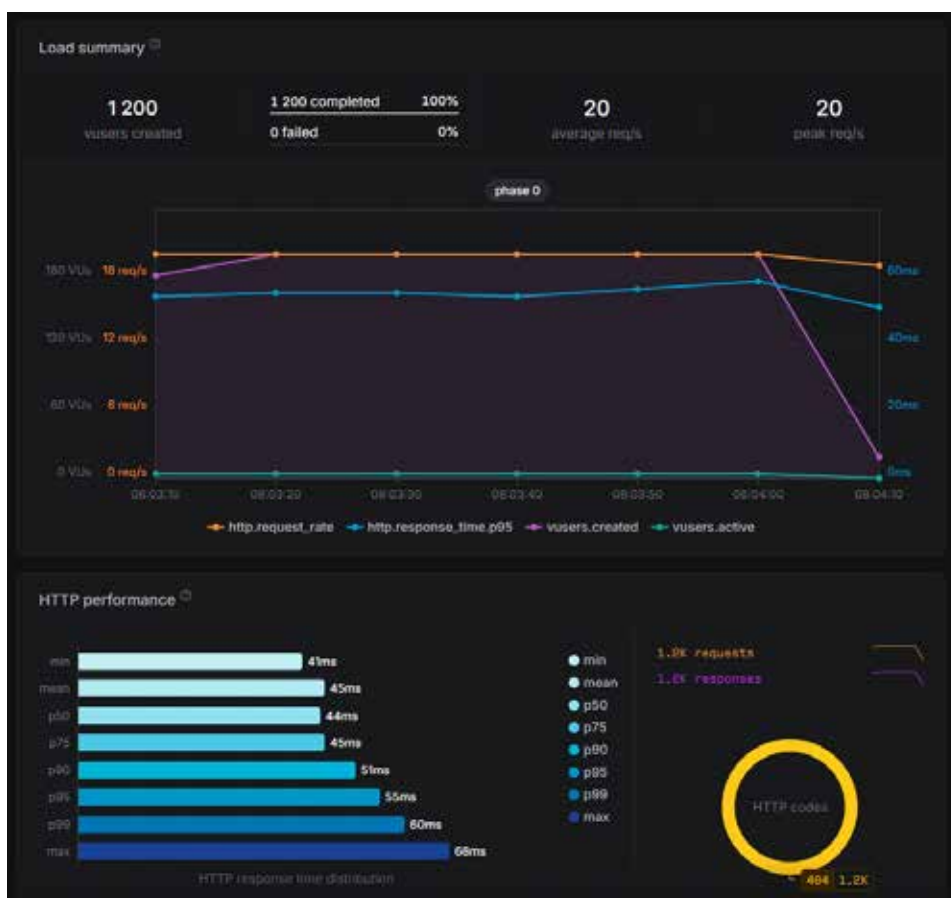

Рис. 8. Тестування навантажень

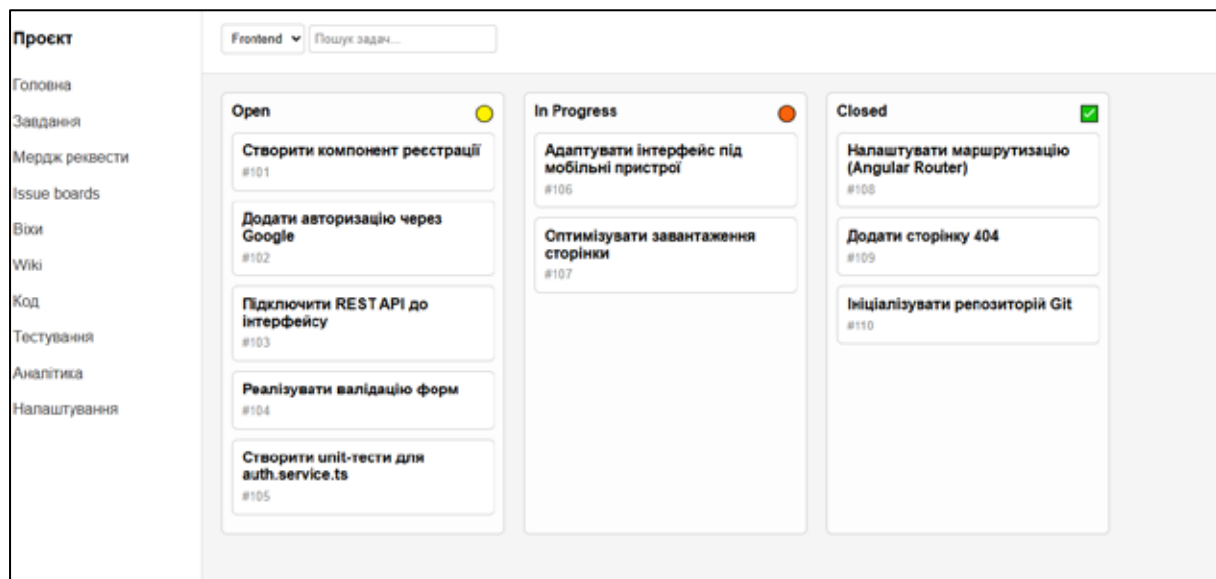

Рис. 9. Дошка завдань

завдання оформлено окремою карткою з коротким описом та унікальним номером. Наприклад, у стовпці «Open» є завдання «Створити компонент реєстрації», а в стовпці «Closed» – завершене завдання «Налаштувати маршрутизацію (Angular Router)». Такий формат дозволяє ефективно візуалізувати робочий процес команди та контролювати виконання задач на різних етапах розробки.

Висновки. У роботі представлено розробку системи управління завданнями на основі безсерверної архітектури. Аналіз аналогів та функціональних вимог дозволив обґрунтувати вибір стека технологій Angular та AWS Lambda як оптимального рішення для забезпечення масштабованості та мінімізації експлуатаційних витрат. У рамках дослідження спроектовано та реалізовано надійну архітектуру із використанням сервісів AWS (RDS,

API Gateway, Secrets Manager), що забезпечує високу доступність даних. Експериментальна перевірка, проведена шляхом навантажувального тестування, підтвердила стабільність роботи системи при інтенсивності 20 запитів за секунду при збереженні стабільних часових характеристик. Отримані результати свідчать про те, що запропонований підхід дозволяє створювати ефективні, відмовостійкі та економічно вигідні системи управління проектами. Подальший розвиток системи передбачає інтеграцію алгоритмів машинного навчання для автоматизованого розподілу навантаження та прогнозування термінів виконання завдань. Крім того, перспективним напрямком є впровадження технології WebSockets для забезпечення синхронізації даних між учасниками проекту в режимі реального часу.

Список літератури:

1. Kosur P. Optimizing Scalability and Performance in AWS Lambda: An InDepth Analysis of Best Practices, Case Studies, and Challenges in Serverless Architectures. *Journal of Engineering and Applied Sciences Technology*. 2023. Volume 5(3). P. 1–3. DOI: 10.47363/JEAST/2023(5)E115
2. Топ 10 систем управління проектами для України. URL: <https://www.livebusiness.com.ua/ua/tools/pm/> (дата звернення: 11.11.2025).
3. 25 Best Task Management Software Reviewed For 2025. URL: <https://thedigitalprojectmanager.com/tools/best-task-management-software/> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Pawłowski P., Plechawska-Wójcik M. A comparative analysis of tools dedicated to project management. *Journal of Computer Sciences Institute*. 2022. №24. P. 258–264. DOI: 10.35784/jcsi.3001
5. Day B. Wrike Review: Features, Pros And Cons. *Forbes Advisor*. URL: <https://www.forbes.com/advisor/business/software/wrike-review/> (дата звернення: 10.11.2025).
6. Tammy. Jira Pros and Cons in 2025: Features, Pricing & User Reviews. *ONES.com* | Advanced software development management platform for enterprise. URL: <https://ones.com/blog/jira-pros-and-cons-in-2025> (дата звернення: 10.11.2025).

7. OpenProj – Project Management. *SourceForge*. URL: <https://sourceforge.net/projects/openproj/> (дата звернення: 10.11.2025).
8. What is Angular? URL: <https://angular.dev/overview> (дата звернення: 10.11.2025).
9. Розуміння зв'язування даних в Angular: Ключ до динамічних веб-додатків – *javascript.org.ua* – JS Communities. *javascript.org.ua* – JS Communities. URL: <https://javascript.org.ua/rozuminnya-zvyazuvannya-danih-v-angular-klyuch-do-dinamichnih-veb-dodatviv/> (дата звернення: 10.11.2025).
10. Shields K. Angular Development Pros and Cons: Is It Right for Your Web Application. Mobile App & Web Development Greenville, SC | *Designli*. URL: <https://designli.co/blog/angular-development-web-application> (дата звернення: 10.11.2025).
11. AWS Lambda: Serverless Computing Explained – AWS. URL: <https://aws.amazon.com/awstv/watch/64bb50cff05/> (дата звернення: 10.11.2025).
12. What is Amazon VPC? – Amazon Virtual Private Cloud. URL: <https://docs.aws.amazon.com/vpc/latest/userguide/what-is-amazon-vpc.html> (дата звернення: 10.11.2025).
13. What is Amazon EC2? – Amazon Elastic Compute Cloud. URL: <https://docs.aws.amazon.com/AWSEC2/latest/UserGuide/concepts.html> (дата звернення: 10.11.2025).
14. Hosted PostgreSQL – Amazon RDS for PostgreSQL – AWS. *Amazon Web Services, Inc.* URL: <https://aws.amazon.com/rds/postgresql/> (дата звернення: 10.11.2025).
15. Welcome to AWS Documentation. URL: <https://docs.aws.amazon.com/> (дата звернення: 10.11.2025).

Udod O.S., Kryvokhata A.G. DEVELOPMENT OF A HIGHLY SCALABLE SERVERLESS CLOUD ARCHITECTURE FOR A TASK MANAGEMENT SYSTEM

The article addresses the relevant scientific and applied problem of improving the development and operational efficiency of task management systems under conditions of dynamic and fluctuating workloads. The shortcomings of traditional monolithic and server-based architectures, associated with limited scalability and high infrastructure maintenance costs, are analyzed. The utilization of the Serverless Computing concept and the Function as a Service (FaaS) model is proposed. This approach, unlike existing solutions, enables resource optimization and automatic horizontal scaling.

To define the requirements, a comparative analysis of leading commercial (Wrike, JIRA) and open-source (OpenProj) analogs was conducted. A set of functional and non-functional requirements for the system was formulated, with a focus on performance, data security, and fault tolerance indicators. A set of UML diagrams (use case, component, and deployment diagrams) was developed to illustrate the structure of the distributed web application.

The choice of the technology stack is substantiated: the Angular framework for the client-side implementation (Single Page Application) and the Amazon Web Services ecosystem (Lambda Node.js, API Gateway, RDS PostgreSQL) for the backend. Particular attention is paid to information security issues: a mechanism for secure credential management via AWS Secrets Manager and stateless authentication has been implemented.

Empirical verification of the developed solution was conducted through multi-level testing. The application of unit tests (Jest) and load testing (Artillery) enabled the assessment of system behavior under stress loads. Experimental results confirmed that the proposed architecture ensures stable processing of up to 20 requests per second while maintaining stable timing characteristics. The obtained data indicate that the developed system is an effective, cost-efficient, and scalable solution, ready for implementation in a corporate environment for project management automation.

Key words: computer information technologies, task management system, serverless architecture, Angular, AWS Lambda, PostgreSQL, API Gateway, JWT, load testing.

Дата надходження статті: 28.11.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Федорченко В.М.

Харківський національний університет радіоелектроніки;

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Єрошенко О.А.

Харківський національний університет радіоелектроніки

ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАГРОЗ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

У статті розглянуто сучасні підходи до побудови моделей загроз інформаційних систем із використанням технологій штучного інтелекту. Проаналізовано основні напрями розвитку інтелектуальних методів у сфері кіберзахисту, зокрема застосування машинного та глибокого навчання, а також алгоритмів обробки природної мови для ідентифікації та прогнозування потенційних атак. Описано архітектуру та принципи роботи сучасних систем виявлення та запобігання вторгненням (IDS/IPS), зокрема Snort і Suricata, що забезпечують моніторинг мережевої активності в реальному часі. Визначено ключові особливості та переваги системи Snort, яка обрана як базова для реалізації запропонованої моделі через простоту налаштування, відкритий вихідний код і сумісність із нейронними мережами.

У роботі розроблено інтегровану модель захисту, яка поєднує можливості IDS Snort із нейронною мережею типу багатошарового перцептрона. Використано навчальний датасет NSL-KDD, що містить дані про мережеві з'єднання різних типів, включно з відомими видами атак. Проведено попередню обробку даних, нормалізацію та кодування ознак для ефективного навчання моделі. Нейронна мережа навчається розпізнавати шкідливу активність за характеристиками мережевого трафіку та класифікує події як нормальні або небезпечні. Для забезпечення стійкості моделі використано Dropout-шари, функцію втрат binary_crossentropy та оптимізатор Adam.

У статті наведено результати тестування моделі на реальних даних, що підтвердили її ефективність для виявлення як відомих, так і нових кіберзагроз. Запропоноване рішення може бути використане для створення адаптивних систем безпеки, здатних до самонавчання та інтеграції з існуючими платформами моніторингу. Отримані результати демонструють перспективність застосування штучного інтелекту у сфері кібербезпеки та підтверджують доцільність поєднання IDS Snort з нейронними мережами для побудови моделей загроз інформаційних систем.

Ключові слова: штучний інтелект, нейронна мережа, інформаційна системи, IDS/IPS, модель загрози, трафік, безпека.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні системи (ІС) дедалі глибше проникають у різні сфери діяльності, забезпечуючи автоматизацію процесів, обробку значних масивів даних та підтримку оперативного прийняття рішень. Водночас із розширенням функціональності та збільшенням інтенсивності інформаційних потоків посилюються загрози, що стосуються захисту даних та гарантування їхньої конфіденційності, цілісності й доступності. У таких умовах застосування технологій штучного інтелекту для формування моделей загроз в ІС набуває особливої актуальності, оскільки дає змогу своєчасно виявляти, прогнозувати та мінімізувати потенційні ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційні системи сьогодні виступають ключовим елементом бізнес-процесів, управлінських механізмів та соціальних структур, забезпечуючи оброблення, накопичення й передачу значних масивів даних. Однак стрімкий технологічний прогрес і зростання складності ІС роблять їх усе більш вразливими та привабливими для кіберправопорушників. Постійне збільшення кількості кібератак, серед яких DDoS-атаки, фішинг, шкідливе програмне забезпечення та експлуатація вразливостей у ПЗ, формує додаткові ризики й ускладнює завдання забезпечення інформаційної безпеки. Попри те, що класичні інструменти кіберзахисту – такі як брандмауери, антивірусні системи та засоби виявлення

загроз – залишаються важливою складовою, їхніх можливостей вже недостатньо для протидії сучасним загрозам [1].

У таких умовах усе більшу роль відіграють інтелектуальні підходи до захисту, засновані на технологіях штучного інтелекту. Використання алгоритмів машинного та глибинного навчання, методів обробки природної мови та інших інструментів ШІ дає змогу створювати адаптивні системи, здатні ідентифікувати, попереджувати та прогнозувати широкий спектр кіберзагроз. Такі моделі загроз не лише виявляють відомі типи атак, а й дозволяють передбачати появу нових, забезпечуючи комплексний та гнучкий підхід до кібербезпеки.

З метою захисту інформаційних систем формується цілий комплекс заходів, спрямованих на забезпечення цілісності даних та стабільного функціонування інфраструктури. До нього належать організаційні компоненти, що охоплюють розроблення політик безпеки, навчання персоналу, управління доступом і регламентацію взаємодії користувачів з інформаційними ресурсами [2].

Технічний складник системи безпеки включає застосування міжмережових екранів, інструментів для виявлення загроз, технологій шифрування, антивірусних рішень та інших механізмів, спрямованих на протидію спробам несанкціонованого доступу. Програмний аспект базується на регулярному оновленні ПЗ, усуненні вразливостей та постійному контролі мережевого трафіку з метою фіксації нетипової активності. Фізичний захист зосереджується на безпеці обладнання – зокрема, контролі доступу до серверних приміщень і запобіганні ризикам, пов'язаним із природними чинниками.

Одним із ключових елементів є створення резервних копій, що забезпечує можливість відновлення даних у разі технічних збоїв або дії кібератак. Безперервний моніторинг і аналіз роботи системи сприяють оперативному виявленню потенційних загроз, використовуючи сучасні інструменти автоматизації та штучного інтелекту. Важливою складовою залишається також своєчасне реагування на інциденти, ізоляція компрометованих компонентів і впровадження заходів для недопущення повторних атак [3–4].

Ефективний захист інформаційних систем можливий лише тоді, коли всі складові безпеки функціонують узгоджено та взаємодоповнюють одна одну, формуючи єдиний комплексний механізм. Саме для цього застосовуються спеціальні моделі загроз, які дають змогу системно аналізувати ризики.

Існує низка традиційних підходів до виявлення загроз в ІС, що широко застосовуються для формування базового рівня кіберзахисту та визначення потенційно небезпечних сценаріїв. Процес моделювання загроз рекомендовано виконувати вже на початкових етапах розроблення системи, що дозволяє своєчасно виявити слабкі місця та усунути їх до появи критичних наслідків, мінімізуючи витрати на ліквідацію результатів можливих атак.

Для таких завдань найчастіше використовують два відомі інструменти: OWASP Threat Dragon та Microsoft Threat Modeling Tool.

OWASP Threat Dragon – це засіб для побудови моделей загроз і створення відповідних діаграм у межах концепції безпечного життєвого циклу розробки програмного забезпечення. Інструмент ґрунтується на принципах та ідеях маніфесту з моделювання загроз (рисунок 1). Його функціонал дозволяє документувати потенційні загрози, визначати способи їх пом'якшення та відображати компоненти системи та поверхні атак у зручній візуальній формі. Threat Dragon може працювати як у вигляді вебзастосунку, так і як локальна настільна програма [5].

Microsoft Threat Modeling Tool – це інструмент моделювання загроз, який є основним елементом життєвого циклу розробки безпеки Microsoft (SDL). Це дозволяє архітекторам програмного забезпечення виявляти та пом'якшувати потенційні проблеми безпеки на ранній стадії, коли їх відносно легко та економічно ефективно вирішити. В результаті це значно знижує загальну вартість розробки. Крім того, було розроблено інструмент з урахуванням експертів, не пов'язаних із безпекою, що полегшує моделювання загроз для всіх розробників, надаючи чіткі вказівки щодо створення та аналізу моделей загроз (рисунок 2) [6].

Аналіз роботи програми дає змогу виокремити загальний механізм формування системи захисту. Він передбачає моделювання потенційних загроз, їхній детальний аналіз та подальшу розробку відповідних заходів протидії. Такий підхід забезпечує можливість заздалегідь сформулювати ефективні засоби захисту інформаційної системи та оперативно реагувати у разі виникнення реальної небезпеки.

Головною перевагою застосування технологій штучного інтелекту в сфері кібербезпеки є високий рівень автоматизації. На відміну від традиційних захисних механізмів, які потребують ручного налаштування параметрів і постійного втручання спеціаліста, системи на основі ШІ здатні само-

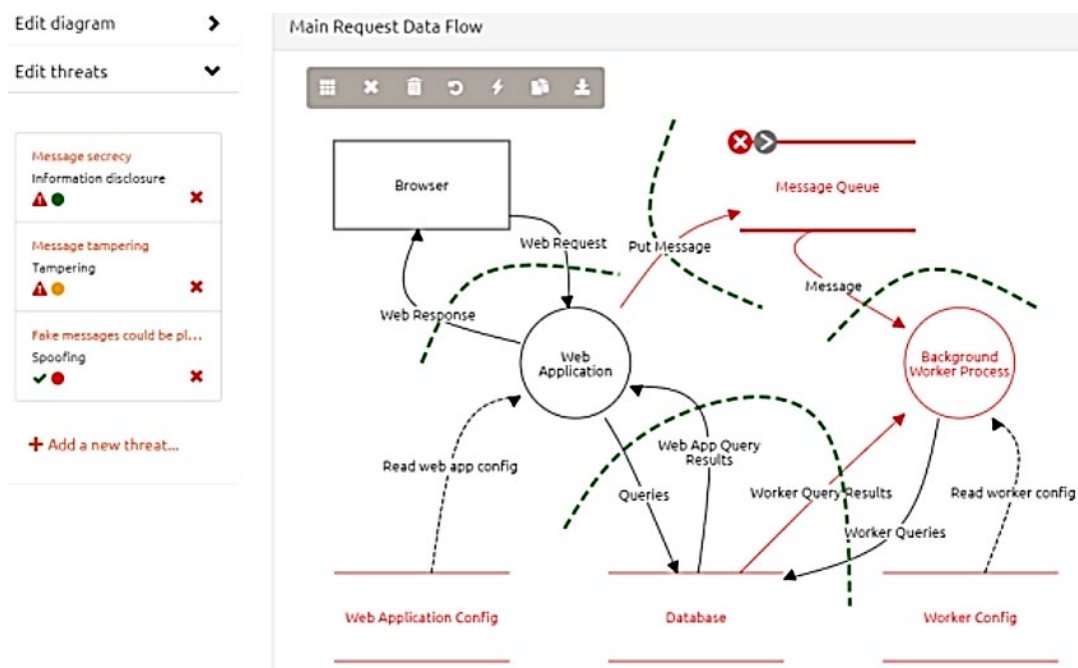

Рис. 1. Приклад побудованої діаграми загроз за допомогою програми OWASP Threat Dragon

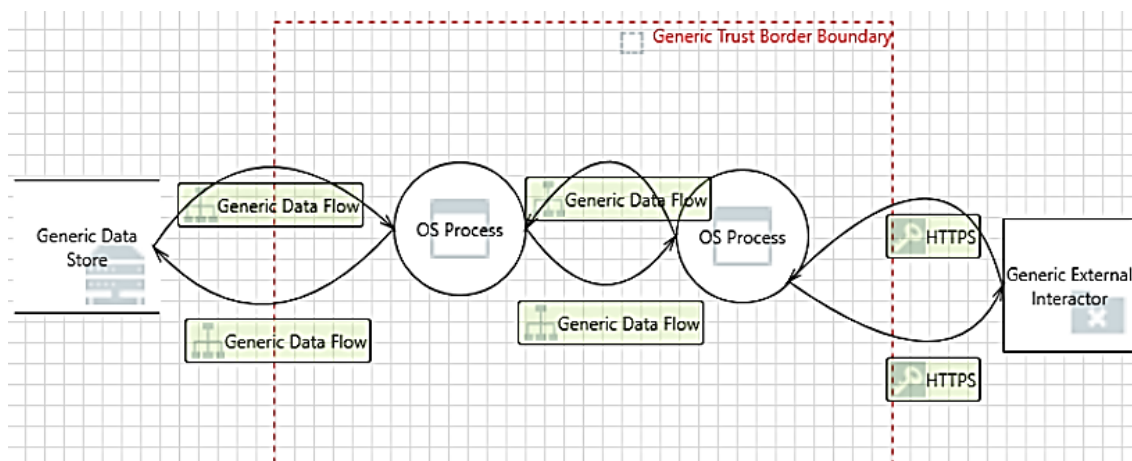

Рис. 2. Приклад побудованої діаграми загроз за допомогою утиліти Microsoft Threat Modeling Tool

стійно виконувати виявлення загроз. Це істотно зменшує залежність від людського фактора, мінімізує ризик помилок та підвищує загальну точність і ефективність захисту [7].

Крім того, нейронні мережі мають властивість самонавчання, що забезпечує їхню адаптивність до нових умов. Завдяки здатності аналізувати дані в режимі реального часу та навчатися на нових прикладах, інтелектуальні системи можуть ідентифікувати раніше невідомі типи атак та оперативно реагувати на них, забезпечуючи динамічний та гнучкий підхід до кібербезпеки.

На відміну від людини, ШІ, завдяки використанню алгоритмів машинного навчання, здатні

прогнозувати майбутні загрози, дозволяючи вжити необхідних заходів ще до настання потенційного ураження.

Також, якщо використовувати глибинні нейронні мережі, можна досягти високого рівня точності у визначенні аномальної поведінки та загроз, що забезпечує надійний захист ІС [8].

Однак використання штучного інтелекту для пошуку загроз має певні недоліки. Моделі сильно залежать від якості даних, на яких вони навчаються, тому можуть бути менш ефективними у виявленні рідкісних атак. Через складність нейронних мереж їх важко інтерпретувати, що ускладнює пояснення рішень системи. Також

можливі помилкові спрацьовування, які перевантажують операторів. ШІ вимагає значних обчислювальних ресурсів і регулярного оновлення моделей, щоб залишатися актуальним у змінних умовах. Крім того, його можуть обійти зловмисники, використовуючи спеціальні методи модифікації атак. Інтеграція таких рішень у наявні системи безпеки може бути складною, а аналіз мережевого трафіку іноді викликає етичні чи правові питання [9].

Таким чином, технології ШІ мають як суттєві недоліки, так і значні переваги над традиційними методами кібербезпеки та відіграють важливу роль у створенні комплексних систем захисту ІС, здатних забезпечувати високий рівень безпеки в умовах постійно зростаючих кіберзагроз.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз існуючих підходів до побудови моделей загроз на основі ШІ та розробка власної моделі для підвищення рівня безпеки ІС.

Виклад основного матеріалу. Сучасні ІС вимагають застосування більш досконалих методів захисту, що зумовлено стрімким зростанням обсягів даних і зростаючою кількістю кібератак. Використання технологій штучного інтелекту стає одним із ключових підходів у формуванні моделей загроз та забезпеченні високого рівня інформаційної безпеки. Більшість сучасних методів виявлення та нейтралізації загроз ґрунтуються на машинному навчанні (ML), глибинному навчанні (DL) та технологіях обробки природної мови (NLP).

У практичній реалізації цих підходів важливу роль відіграють системи виявлення та запобігання вторгненням, призначені для безперервного контролю мережевого трафіку та виявлення потенційно шкідливої активності в режимі реального часу.

Одним із найпоширеніших інструментів цього класу є Snort – система з відкритим програмним кодом, що здійснює аналіз мережевих пакетів і виявлення ознак вторгнення. Snort працює на основі зіставлення трафіку з бібліотекою сигнатур атак і набором правил, що дає змогу фіксувати підозрілу поведінку в мережі. Вона підтримує декілька режимів роботи: простий перегляд трафіку, ведення журналів та сигнатурний аналіз. У поєднанні з іншими компонентами мережевої інфраструктури Snort може виконувати і функції системи запобігання вторгненням (IPS).

Ключовою складовою Snort є система правил, що визначає шаблони атак на основі IP-адрес, портів, протоколів та вмісту трафіку. Завдяки

широкій підтримці протоколів Snort здатний фіксувати інциденти у вигляді журналів або сповіщень, які можуть бути інтегровані з платформами керування подіями безпеки (SIEM), забезпечуючи комплексний контроль за станом кіберзахисту.

Suricata – це сучасна IDS/IPS-платформа з відкритим кодом, розроблена з урахуванням високої продуктивності та можливості масштабування. Завдяки багатопотоковій архітектурі система здатна ефективно використовувати ресурси багатоядерних процесорів, що забезпечує обробку значних обсягів мережевого трафіку без зниження швидкодії. Suricata підтримує глибокий аналіз пакетів, працює з широким спектром поширених протоколів, зокрема HTTP, DNS, TLS, FTP та SMB, а також повністю сумісна з правилковою базою Snort. Додатково система забезпечує розширені можливості аналізу завдяки використанню скриптів Lua та потоковій обробці даних, що дозволяє виявляти багатокрокові та складні типи атак.

Розвиток та оновлення Suricata здійснюються спільнотою Open Information Security Foundation, яка регулярно вдосконалює сигнатури й функціональні можливості системи.

На основі порівняльного аналізу для подальшого дослідження було обрано систему Snort, оскільки вона характеризується простотою налаштування, швидкою інтеграцією та меншими витратами часу на підготовку експериментального середовища. Крім того, Snort добре поєднується з нейронними мережами під час створення моделей безпеки інформаційних систем, забезпечуючи детальне журналювання мережевої активності для подальшого аналітичного опрацювання.

З огляду на проведений аналіз, для побудови моделі було вирішено застосувати багатоваріантну перцептронну нейронну мережу. Цей тип штучних нейронних мереж належить до технологій глибокого навчання й широко використовується для вирішення задач класифікації, регресії та інших прикладних завдань машинного навчання.

Для побудови даної моделі був обраний ноутбук із GPU компанії NVIDIA, а саме GeForce RTX 2050 із графічною пам'яттю 4 гігабайти та CPU компанії Intel, а саме Core i5-12450H із частотою 2 ГГц. Щодо операційної пам'яті було зроблено висновок, що 16 гігабайт для створення прототипу буде достатньо, але для створення повноцінної мережі для захисту буде потрібно більший обсяг. У якості носія інформації був використаний SSD накопичувач компанії KINGSTON із форм-фактором M.2 ємністю в 1 терабайт. У якості операційної системи була обрана Windows 10 pro.

Програмне забезпечення, що використовувалось під час роботи над проектом, містила в собі середовище Visual Studio Code із встановленим заздалегідь пакетом Python та бібліотеками TensorFlow та Keras. Саме цей набір був обраний тому що дозволив створити ШІ найшвидшими та відносно легшими методами на відміну від інших.

Для забезпечення можливості роботи нейронної мережі з реальними даними було розгорнуто систему виявлення та запобігання вторгненням Snort. Оскільки дане програмне забезпечення спочатку розроблене для Linux-середовища, виникла потреба встановити Npcap – сучасну версію WinPcap, що забезпечує підтримку необхідних бібліотек для роботи з мережевими пакетами у Windows. Snort було обрано завдяки його гнучкості в налаштуванні правил для аналізу трафіку та можливості формувати структуровані журнали подій, придатні для подальшого зчитування й опрацювання нейронною мережею.

У межах дослідження застосовано комбінований підхід до захисту інформаційної системи, який поєднує класичні способи виявлення вторгнень (IDS) із сучасними технологіями штучного інтелекту. Основне завдання полягає у створенні моделі, здатної аналізувати мережеву активність та ідентифікувати потенційні загрози у режимі реального часу. Методологія передбачає навчання нейронної мережі на історичних даних атак, інтеграцію отриманої моделі з IDS Snort і забезпечення автоматичного моніторингу безпекових подій.

Для навчання моделі використано датасет NSL-KDD, який є одним із найбільш відомих стандартних наборів даних у сфері кібербезпеки. Він містить приклади як нормальної мережевої активності, так і різних типів атак, і включає широкий спектр параметрів мережевих сесій: тип протоколу, кількість переданих байтів, TCP-прапори та інші характеристики. Структурованість даних робить їх зручними для використання у задачах машинного навчання.

Перед моделюванням було виконано попередню обробку даних: числові показники нормалізовано для уніфікації масштабів, а категоріальні характеристики (наприклад, тип протоколу) перетворено у числові представлення за допомогою методу one-hot encoding. Після цього дані поділено на тренувальний та тестовий набори для коректного оцінювання якості побудованої моделі.

Для здійснення класифікації мережевого трафіку було використано багатошаровий перцептрон. Цей різновид штучних нейронних мереж

добре підходить для розв'язання задач, де необхідно обробляти велику кількість вхідних параметрів. Архітектура моделі містила кілька прихованих шарів із активаційною функцією ReLU, що дало змогу враховувати нелінійні взаємозв'язки між ознаками. У вихідному шарі застосовано сигмоїдальну активацію, яка формує зручний формат для бінарного вирішення – чи є трафік атакою, чи він належить до нормального. Щоб зменшити ризик перенавчання, були використані Dropout-шари, які під час тренування випадково деактивують частину нейронів.

Навчання проводилося із застосуванням функції втрат `binary_crossentropy`, що є стандартною для задач бінарної класифікації. Для оптимізації параметрів моделі було обрано алгоритм Adam, який забезпечує швидку та стабільну збіжність. Після завершення тренування ефективність нейронної мережі перевіряли на тестовій вибірці, де розраховували точність, повноту, AUC (ROC-криву) та інші показники, що характеризують здатність системи коректно виявляти атаки.

Підготовлену модель інтегрували в систему Snort, яка виконувала функцію основного засобу контролю та аналізу мережевого трафіку. Snort зберігав інформацію про виявлені підозрілі дії у файлі журналу `alerts.txt`. Для автоматизованої обробки було створено Python-скрипт, який у режимі реального часу відстежував нові записи в цьому журналі, виділяв із них ключові ознаки та передавав їх до нейронної мережі. У випадку, коли модель ідентифікувала підозрілу активність як атаку, система формувала сповіщення, яке за потреби може супроводжуватися виконанням додаткових дій, наприклад надсиланням повідомлення адміністратору.

Такий підхід поєднує переваги Snort у роботі з реальним трафіком та можливості штучного інтелекту для підвищення точності виявлення загроз. Система здатна функціонувати автономно, аналізуючи нові події в режимі реального часу, та залишатися гнучкою для подальшого вдосконалення під нові типи атак.

Проектування моделі загроз на основі поєднання Snort та нейронної мережі здійснювалося поетапно, при цьому кожен етап відіграв важливу роль у забезпеченні коректної взаємодії між системою аналізу трафіку та алгоритмами штучного інтелекту.

Першим кроком стало налаштування середовища для роботи Snort. Було виконано завантаження та інсталяцію Snort на операційну систему Windows 10. Оскільки Snort спочатку орієнтована

```

18 #-----
19 # LOCAL RULES
20 #-----
21
22 alert tcp any any -> any any (msg:"High traffic detected"; dsize:>1500; sid:1000002; rev:1;)
23
24 alert icmp any any -> any any (msg:"ICMP Ping detected"; itype:8; sid:1000003; rev:1;)
25
26 alert tcp any any -> 192.168.1.10 80 (msg:"Access to forbidden site"; sid:1000004; rev:1;)
27
28 alert tcp any any -> any 23 (msg:"Telnet access detected"; sid:1000005; rev:1;)
29

```

Рис. 3. Індивідуальні правила фільтрації трафіку

ний на Linux-платформи, додатково встановлено бібліотеку NPcap, яка забезпечує можливість перехоплення та обробки мережових пакетів у середовищі Windows.

Також до конфігурації були включені власні правила (рисунк 3), за допомогою яких можна відсіяти конкретні типи трафіку або зафіксувати нетипову активність. До прикладів таких дій належать сканування портів, спроби звернення до ресурсів із забороненим доступом та інші підозрілі запити.

Після завершення конфігурації Snort наступним кроком стало формування нейронної мережі, призначеної для аналізу потенційних загроз. Для створення моделі застосовували фреймворки TensorFlow та Keras. Неймережа отримувала на вхід набір мережових параметрів, серед яких – IP-адреси, номери портів, типи протоколів та інші характеристики пакетів.

Структура моделі складалася з трьох основних шарів: двох прихованих шарів із активацією ReLU та механізмом Dropout для мінімізації ризику перенавчання, а також вихідного шару із сигмоїдальною активацією, що забезпечує визначення того, належить трафік до категорії загроз чи є нормальним (рисунк 4).

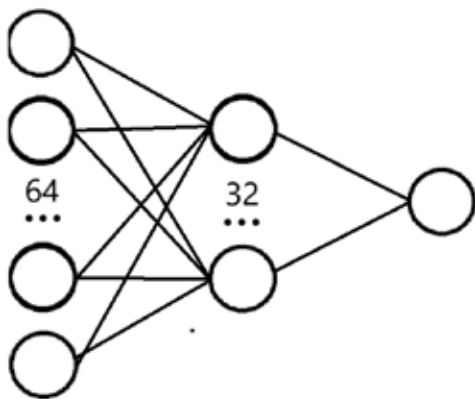

Рис. 4. Схема шарів розробленого ШІ

Процес навчання моделі здійснювався на датасеті NSL-KDD, який містить 123 записи, що описують як коректну активність у мережі, так і різні типи атак (рисунк 5). Перед подачею даних у мережу було виконано низку підготовчих кроків: нормалізацію числових параметрів, перетворення категоріальних полів у числовий формат та поділ набору даних на тренувальну й тестову частини.

Після завершення навчання отриману модель було збережено у форматі attack_detection_model.h5, що дозволяє надалі використовувати її для автоматичного визначення загроз у мережевому трафіку.

Інтеграція Snort із нейронною мережею була реалізована шляхом обробки журналів Snort у режимі реального часу. Завантажена модель перевіряє кожен новий запис журналу та визначає, чи містить він ознаки потенційної атаки. У випадку виявлення підозрілої активності система формує відповідне повідомлення, що забезпечує оперативне реагування на загрози (рисунк 6).

На фінальному етапі система проходила перевірку на реальних мережових даних, що дало змогу оцінити її ефективність у виявленні як уже відомих, так і раніше невідомих типів атак. Приклади шкідливих подій, а також датасет NSL-KDD, були отримані з ресурсу Kaggle. На основі результатів тестування проводилося подальше вдосконалення як архітектури нейронної мережі, так і набору правил Snort, що дало змогу зменшити кількість хибних спрацьовувань.

У підсумку сформовано інтегровану модель загроз, яка поєднує класичні механізми аналізу трафіку, реалізовані у Snort, із можливостями сучасних методів штучного інтелекту. Такий підхід дозволив підвищити точність і швидкість виявлення загроз, забезпечуючи більш ефективний захист мережевої інфраструктури.

Завдяки використанню розширеного набору характеристик під час навчання модель загроз здатна одночасно аналізувати події як на транспортному,

Серед можливих напрямів удосконалення можна виокремити створення більш зручного інтерфейсу користувача, оскільки у поточній реалізації вся інформація подається переважно через консольні вікна та текстові файли.

Список літератури:

1. Яровий К.О., Гончар Л.В., Бабаян Д.П. Інформаційні системи і технології як невід’ємна частина в управлінні підприємством. *Інноваційна економіка*. 2021. № 7-8. С. 119–23. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.7-8.16>
2. Барковська О.Ю., Ні Я.С., Янковський О.А., Романенко А.О., Перетяка Є.О. Модель системи автоматизованого навантажувального тестування програмних застосунків із використанням методів штучного інтелекту. *Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті*. 2025. № 1(30). С. 47–58. <https://doi.org/10.18664/iksz.v30i1.326699>
3. Fedorchenko V., Yeroshenko O., Shmatko O., Kolomiitsev O., Omarov M. Password hashing methods and algorithms on the .Net platform. *Advanced Information Systems*. 2024. № 8(4). Pp. 82–92. <https://doi.org/10.20998/2522-9052.2024.4.11>
4. Barkovska O., Ruban I., Tymoshenko D., Holovchenko O., Yankovskyi O. Research on mobile machine learning platforms for human gesture recognition in human-machine interaction systems. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. №2(2(82)). Pp. 6–14. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.325423>
5. Idris M., Syarif I., Winarno I. Web Application Security Education Platform Based on OWASP API Security Project. *EMITTER International Journal of Engineering Technology*. 2022. №10(2). Pp. 246–261. <https://doi.org/10.24003/emitter.v10i2.705>
6. Barkovska O. Двофакторна автентифікація на основі методу KWS та голосової верифікації. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2025. № 3(33). С. 5–18. <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2025.3.005>
7. Choi W., Pandey S., Kim J. Detecting Cybersecurity Threats for Industrial Control Systems Using Machine Learning. *IEEE Access*. 2024. № 12. Pp. 153550–153563. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2024.3478830>
8. Єрошенко О.А. Особливості розпізнавання облич на зображеннях з використанням нейронних мереж. *Сучасні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та засобів управління*. 2024. С. 96.
9. Михайліченко І.В., Ляшенко О.С. Модель прогнозування використання ресурсів у хмарних обчисленнях з використанням архітектури Informer. *Автоматизовані системи управління та прилади автоматизації*. 2025. № 186. С. 17–28. <https://doi.org/10.30837/0135-1710.2025.186.017>

Fedorchenko V.M., Yeroshenko O.A. APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ALGORITHMS FOR MODELING INFORMATION SYSTEM THREATS

The article examines modern approaches to building threat models for information systems using artificial intelligence technologies. The main directions of the development of intelligent methods in the field of cybersecurity are analyzed, including the application of machine learning, deep learning, and natural language processing algorithms for the identification and prediction of potential attacks. The architecture and operating principles of modern Intrusion Detection and Prevention Systems (IDS/IPS), such as Snort and Suricata, which provide real-time network activity monitoring, are described. The key features and advantages of the Snort system are identified, as it was selected as the basis for implementing the proposed model due to its ease of configuration, open-source nature, and compatibility with neural networks.

An integrated protection model combining the capabilities of the Snort IDS with a multilayer perceptron neural network has been developed. The NSL-KDD training dataset, containing data on various types of network connections, including known attack types, was used. Data preprocessing, normalization, and feature encoding were performed to ensure efficient model training. The neural network is trained to recognize malicious activity based on network traffic characteristics and classifies events as normal or dangerous. To improve model stability, Dropout layers, the binary crossentropy loss function, and the Adam optimizer were applied.

The paper presents testing results on real data, confirming the model's effectiveness in detecting both known and novel cyber threats. The proposed solution can be used to create adaptive, self-learning security systems capable of integrating with existing monitoring platforms. The obtained results demonstrate the potential of artificial intelligence in cybersecurity and confirm the feasibility of combining the Snort IDS with neural networks to build threat models for information systems.

Key words: artificial intelligence, neural network, information system, IDS/IPS, threat model, traffic, security.

Дата надходження статті: 14.11.2025

Дата прийняття статті: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Фуріхата Д.В.

Державний університет «Житомирська політехніка»

ГІБРИДНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ АНОМАЛІЙ У ДАНИХ РОЗУМНИХ ЛІЧИЛЬНИКІВ

У статті розглянуті гібридні методи виявлення аномалій у даних розумних лічильників, які набувають особливої актуальності в контексті розвитку цифрових технологій, інтелектуальних енергомереж, систем Інтернету речей та смарт-лічильників. Це пов'язане з постійним зростанням кількості даних, що передаються смарт-пристроями через технології IoT. Традиційні підходи до виявлення аномалій часто виявляються неефективними при обробці складних багатовимірних та динамічних даних, тоді як гібридні методи дозволяють поєднати переваги різних підходів для підвищення точності детекції та зменшення помилкових спрацювань.

Досліджено основні напрямки застосування гібридних архітектур, зокрема LSTM-автокодерів у різних модифікаціях. Розглянуто переваги федеративного навчання для розподілених систем, що забезпечує баланс між ефективністю виявлення аномалій та збереженням приватності даних споживачів. Проаналізовано ансамблеві методи, які комбінують множинні базові моделі для прийняття фінальних рішень та демонструють суттєве покращення продуктивності порівняно з окремими алгоритмами.

Особливу увагу приділено важливості врахування контекстуальних ознак та темпоральних характеристик, включаючи календарний контекст, сезонність та погодні умови. Розглянуто методи динамічного порогоування на основі імовірнісних критеріїв, що дозволяють адаптувати системи до різних умов роботи. Проаналізовано як контрольовані підходи для виявлення крадіжок електроенергії з використанням згорткових нейронних мереж, так і неконтрольовані методи на основі автокодерів для детекції невідомих типів аномалій.

Визначено перспективні напрямки подальших досліджень, включаючи розробку більш ефективних методів обробки пропущених даних, покращення інтерпретованості моделей глибокого навчання та створення адаптивних архітектур для різних предметних областей.

Ключові слова: виявлення аномалій, розумні лічильники, LSTM-автокодер, федеративне навчання, гібридні методи, інтелектуальні енергомережі, глибоке навчання.

Постановка проблеми. У сучасному цифровому світі обсяги даних зростають експоненційно, що створює нові виклики для забезпечення безпеки інформаційних систем, якості продукції та надійності технологічних процесів. Виявлення аномалій відіграє критичну роль у широкому спектрі галузей – від кібербезпеки та фінансового моніторингу до промислової діагностики та аналітики даних розумних лічильників. Традиційні методи виявлення аномалій, засновані на статистичних підходах або класичних алгоритмах машинного навчання, часто виявляються недостатньо ефективними при роботі зі складними, багатовимірними та динамічними даними.

Водночас, окремі методи, зокрема глибоке навчання, висувають високі вимоги до обчислювальних ресурсів. З огляду на це, гібридні методи, що поєднують переваги різних підходів до виявлення аномалій, стають перспективним напрямком розвитку цієї галузі.

Інтеграція статистичних методів з алгоритмами машинного навчання, комбінування класичних та глибоких нейронних мереж, а також поєднання різних методів дозволяє підвищити точність виявлення аномалій, знизити кількість помилок та адаптувати системи до специфічних особливостей предметної області. Це особливо актуально при передачі показів з розумних IoT пристроїв, що включають пропуски даних, нерегулярну передачу інформації, шуми та інші характерні проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження [6] представило систему розумного обліку, здатну виявляти аномалії за допомогою двонаправленого LSTM-Autoencoder (автокодер). Двонаправлена архітектура дозволяє моделі аналізувати часові послідовності як у прямому, так і у зворотному напрямку, що покращує здатність виявляти відхилення від нормальної поведінки.

Науковці [8] запропонували підхід виявлення аномалій з використанням LSTM-автокодера в контексті федеративного навчання. Це дозволяє навчати модель на розподілених даних з різних джерел, що особливо важливо для застосування у розумних електромережах. Федеративне навчання вирішує проблеми ізоляції даних та приватності, дозволяючи кожній підстанції локально тренувати моделі та обмінюватися лише агрегованими параметрами моделі.

Дослідники [10] представили метод неконтрольованого виявлення аномалій з використанням LSTM-автокодерів у поєднанні зі статистичною фільтрацією даних. За цим методом попередня обробка даних допомагає підвищити якість виявлення аномалій, відфільтровуючи шум та несуттєві відхилення перед подачею даних у нейронну мережу. Автори запропонували алгоритм навчання, що базується на імовірнісному критерії згідно з центральною граничною теоремою, який дозволяє оцінювати ймовірність того, що точка даних походить від нормального розподілу.

Вчені [2] розробили метод виявлення аномалій у даних розумних лічильників з використанням варіаційних рекурентних автокодерів з механізмом уваги, який дозволяє моделі фокусуватися на найбільш релевантних частинах часових послідовностей. Критичною інновацією їхнього підходу є попереднє виявлення пропущених значень та глобальних аномалій для зменшення їх внеску під час тренування моделі на забруднених даних.

Усі ці дослідження зосереджені на використанні автокодерів на базі LSTM-методів для виявлення аномалій у даних розумних лічильників, але з різними модифікаціями та акцентами – від двонаправленої обробки та федеративного навчання до статистичної фільтрації та механізмів уваги. Тому метою даної статті є узагальнення гібридних методів виявлення аномалій у розумних лічильниках.

Постановка завдання. Метою статті є детальний огляд гібридних методів виявлення аномалій у даних розумних лічильників.

Виклад основного матеріалу.

1. Основні підходи гібридних методів на основі LSTM-Autoencoder. Застосування LSTM-автокодера для виявлення аномалій у системах розумного обліку представляє один з напрямів сучасних досліджень. Науковці [9] запропонували фреймворк для ідентифікації аномалій у промислових даних, зібраних від віддалених терміналів на підстанціях інтелектуальних електромереж. Їхня система виявлення аномалій базується на архітектурі Long Short-Term Memory та автоко-

дерів із застосуванням підходів Mean Standard Deviation та Median Absolute Deviation для детекції аномалій.

Двонаправлені LSTM архітектури демонструють переваги у контексті обробки часових послідовностей. Тому у [6] було використано двонаправлений LSTM-автокодер для пошуку аномальних точок даних, де модель обчислює помилку реконструкції через автокодер, навчений на неаномальних даних, а викиди класифікуються як аномалії за допомогою попередньо визначеного порогу. Двонаправлена архітектура дозволяє моделі враховувати як попередній, так і наступний контекст для кожної точки часового ряду, що критично важливо для виявлення контекстуальних аномалій.

Варіаційні автокодери представляють альтернативний підхід до моделювання невизначеності. Дослідники [2] розробили неконтрольований метод виявлення аномалій на основі варіаційного рекурентного автокодера з механізмом уваги. Автори провели кількісне порівняння з базовим підходом та чотирма іншими неконтрольованими методами, демонструючи ефективність запропонованого методу на реальному кейсі виявлення аномалій температури подачі води від промислової теплової установки.

2. Федеративне навчання для розподілених систем. Специфіка систем розумного обліку часто вимагає розподіленого підходу до обробки даних через питання приватності та безпеки. Автори [8] досліджували використання федеративного навчання з LSTM- автокодером для виявлення аномалій у системах інтелектуальних електромереж. Їхнє дослідження демонструє метод розробки неконтрольованої системи виявлення аномалій на основі федеративного навчання з використанням синтетичного набору даних, що базується на поведінці реальної системи. Для більш точної ідентифікації автори досліджували продуктивність інтеграції LSTM-автокодером з однокласовим методом опорних векторів та Isolation Forest, порівнюючи результати з пороговим підходом до виявлення аномалій.

Науковці [9] підкреслюють, що в традиційних системах велика кількість енергетичних даних від підстанцій має мігрувати до центрального сховища, що може призвести до зловживання даними, маніпуляцій або витоку приватної інформації. Федеративне навчання вирішує проблеми ізоляції даних та приватності даних, дозволяючи кожній підстанції локально тренувати моделі та обмінюватися лише агрегованими параметрами моделі.

3. Ансамблеві методи. Єдина модель може мати обмеження у виявленні різноманітних типів аномалій, тому ансамблеві підходи також розглядаються дослідниками. У [4] було запропоновано техніку пакетування ознак, яка розглядає лише підмножину ознак одночасно, та застосували трансформацію на основі вкладеної ротації, обчислену за допомогою аналізу головних компонент. Автори використали п'ять базових архітектур: автокодер, згортковий автокодер, LSTM, LSTM- автокодер та LSTM варіаційний автокодер у повністю неконтрольованому підході. Напівконтрольований підхід, що використовує логістичну регресію для комбінування передбачень множинних моделей, виявився найефективнішим варіантом, значно перевершивши всі базові методи та неконтрольовані ансамблі, що підтверджує доцільність використання ансамблевих технік для розв'язання задачі виявлення аномалій у багатовимірних часових рядах. Для подальшого покращення продуктивності прогнозування Піоріулос та ін. [4] запропонували ансамблеву техніку, яка комбінує множинні базові моделі для прийняття фінального рішення. Додатково був запропонований напівконтрольований підхід з використанням логістичного регресора для комбінування виходів базових моделей. Запропонована методологія була застосована до набору даних Skoltech Anomaly Benchmark, який містить дані часових рядів, пов'язані з потоком води в замкненому контурі. Експериментальні результати показали, що запропонована ансамблева техніка перевершує базові алгоритми, демонструючи покращення продуктивності виявлення аномалій.

Інші науковці [5] підкреслюють важливість використання ансамблевих підходів для підвищення продуктивності системи. Автори запропонували ансамбль множинних CNN та LSTM моделей разом з ансамблем кількох трансформерних та графових нейронних мереж. Дослідження використовує машинне та глибоке навчання для підготовки набору даних, попередньої обробки та ідентифікації аномалій.

4. Контекстуальні ознаки та темпоральні характеристики. Врахування контекстуальної інформації є критично важливим для точного виявлення аномалій у системах розумного обліку. Дослідження показують, що інтеграція календарних та темпоральних ознак значно покращує здатність моделей розрізняти справжні аномалії від природних варіацій у споживанні. Календарний контекст включає день тижня, час доби, святкові дні та сезонність, що безпосередньо впливає на патерни енергоспоживання різних типів споживачів.

Багатовимірні підходи, які комбінують додаткові дані, такі як календарна та погодна інформація з енергоспоживанням, демонструють кращі результати порівняно з одновимірними методами, що фокусуються виключно на енергоспоживанні як вхідній змінній [5].

5. Динамічне порогоування та адаптивні пороги. Встановлення оптимального порогу для класифікації точок даних як аномальних залишається однією з найбільш складних задач у неконтрольованому навчанні. У [6] використовували попередньо визначений поріг для відділення аномалій від неаномальних даних на основі помилки реконструкції. Однак статичні пороги мають фундаментальне обмеження через нездатність адаптуватися до зміни характеристик даних з часом.

Автори [10] запропонували імовірнісний критерій на основі центральної граничної теореми, який дозволяє автоматичне маркування даних. Цей підхід дозволяє системі динамічно оцінювати, чи походить точка даних від нормального розподілу, що забезпечує більш гнучкий механізм прийняття рішень порівняно зі статичними порогоми. Автори підкреслюють, що їхній алгоритм може бути налаштований для балансування між рівнем помилкових спрацьовувань та точністю, що є критично важливим для практичного застосування в промислових системах.

6. Методи навчання з вчителем. Дослідження, присвячене розробці ефективної системи виявлення крадіжок електроенергії, демонструє використання комбінації згорткових нейронних мереж та моделей довготривалої короткочасної пам'яті для аналізу даних споживання електроенергії та виявлення аномальних патернів, що можуть свідчити про шахрайство. З появою розумних лічильників у інтелектуальних мережах з'явилася можливість збирати великі обсяги даних про споживання, що можна використовувати для автоматичного виявлення шахрайства за допомогою алгоритмів машинного навчання [3].

Для подолання проблем незбалансованості класів застосовується техніка аугментації даних LoRAS, оскільки випадків чесного споживання значно більше, ніж випадків крадіжок. Запропонована модель на основі LSTM досягає точності понад 90% на реальних даних Державної енергетичної корпорації Китаю [12].

Гібридна система виявлення крадіжок електроенергії на основі згорткових нейронних мереж у розумних електромережах використовує патерни споживання. Інноваційний підхід поєднує CNN для автоматичного вилучення ознак з традицій-

ними алгоритмами машинного навчання для класифікації користувачів як чесних або шахрайських. Для вирішення проблеми незбалансованості класів використовується техніка генеративно-змагальних мереж. Найкращі результати досягнуто моделлю CNN з логістичною регресією [12].

Комплексний фреймворк для виявлення аномалій у енергосистемах поєднує дані з кіберпростору та фізичної інфраструктури. Система використовує мережі довготривалої короткочасної пам'яті та класифікатори Random Forest для високоточного виявлення кіберзагроз у розумних енергомережах. Модель LSTM показала високу продуктивність завдяки здатності відстежувати часові залежності в послідовних системних даних [11].

Гібридна система виявлення крадіжок електроенергії в розумній електромережі на основі глибокого навчання використовує дані споживання. Методика поєднує метод опорних векторів та алгоритм оптимізації рою частинок для точного виявлення шахрайських споживачів у мережі з урахуванням раптових змін споживання. Метод опорних векторів виявляє невідповідні кореляції раптових змін споживання, тоді як алгоритм оптимізації рою частинок оптимізує відповідні параметри моделі. Розроблена система також включає календарний контекст для планування споживання енергії та виявлення крадіжок [3].

7. Методи навчання без вчителя. Система виявлення крадіжок електроенергії в розумних мережах з використанням федеративного навчання та глибоких нейронних мереж пропонує інноваційний підхід, який використовує детектори аномалій на основі автокодерів замість традиційних контрольованих методів машинного навчання. Ключова перевага такого підходу полягає в тому, що система навчається тільки на нормальних даних споживання електроенергії і може виявляти будь-які відхилення від звичайного патерну, включаючи нові, раніше невідомі типи атак [1]. Важливою особливістю запропонованої системи є використання федеративного навчання, яке дозволяє захистити приватність споживачів. Замість передачі особистих даних про споживання електроенергії компанії, споживачі навча-

ють локальні моделі на своїх пристроях і передають лише параметри навчених моделей на сервер агрегації. Результати показали, що федеративний підхід досягає порівнянної ефективності з централізованим навчанням, але при цьому зберігає конфіденційність даних споживачів [1].

8. Інтеграційні архітектури та практичні аспекти. Деякі науковці [8] підкреслюють важливість розробки неконтрольованої системи з використанням синтетичного набору даних, що базується на поведінці реальної системи. Такий підхід дозволяє тестувати різні компоненти системи в контрольованих умовах перед розгортанням на реальних даних.

Комбінація LSTM- автокодерів з традиційними методами машинного навчання демонструє синергетичний ефект. Інтеграція LSTM- автокодерів з однокласовим методом опорних векторів та Isolation Forest дозволяє використовувати переваги кожного підходу. LSTM-автокодери ефективно вивчають темпоральні залежності та створюють compressed representations, тоді як OC-SVM та Isolation Forest забезпечують додаткові механізми детекції на основі цих представлень.

Висновки. Гібридні методи виявлення аномалій демонструють значні переваги порівняно з окремими підходами, поєднуючи сильні сторони різних архітектур та алгоритмів. Федеративне навчання забезпечує баланс між ефективністю виявлення та збереженням приватності даних. Ансамблеві підходи підвищують точність та знижують рівень помилкових спрацьовувань. Інтеграція контекстуальних ознак та динамічного порогоування дозволяє адаптувати системи до специфічних особливостей предметної області та змінних умов роботи.

Перспективи подальших досліджень включають розробку більш ефективних методів обробки пропущених даних, покращення інтерпретованості моделей глибокого навчання, створення адаптивних архітектур, що автоматично налаштовуються до характеристик конкретного набору даних, та розширення застосування гібридних методів на інші галузі, де виявлення аномалій є критично важливим.

Список літератури:

1. Ali Alshehri, Mahmoud M. Badr, Mohamed Baza and Hani Alshahrani. Deep Anomaly Detection Framework Utilizing Federated Learning for Electricity Theft Zero-Day Cyberattacks. *Sensors*. 2024. 24 (10). 3236. <https://doi.org/10.3390/s24103236>
2. Dai W., Liu X., Heller A., Nielsen P. S. Smart Meter Data Anomaly Detection Using Variational Recurrent Autoencoders with Attention. In F. Sanfilippo, O.-C. Granmo, S. Y. Yayilgan, & I. S. Bajwa (Eds.), *Intelligent Technologies and Applications - 4th International Conference, INTAP 2021, Revised Selected Papers*. Springer Science and Business Media Deutschland GmbH. 2022. Pp. 311–324. https://doi.org/10.1007/978-3-031-10525-8_25.

3. Ida Evangeline S., Darwin S., Peter Anandkumar P., M. Chithambara Thanu. Anomaly detection in smart grid using a trace-based graph deep learning model. *Electrical Engineering*. 2024. 106. Pp. 5851–5867. <https://doi.org/10.1007/s00202-024-02327-6>
4. Iliopoulos A., Seferis G., Diou C. Varlamis I. Detection of Anomalies in Multivariate Time Series Using Ensemble Techniques. *2023 IEEE Ninth International Conference on Big Data Computing Service and Applications (BigDataService)*, Athens, Greece. 2023. Pp. 1–8. <https://doi.org/10.1109/BigDataService58306.2023.00007>.
5. Iqbal A., Amin R., Alsubaei F.S., Alzahrani A. Anomaly detection in multivariate time series data using deep ensemble models. *PLOS ONE*. 2024. 19(6). Pp. e0303890. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0303890>
6. Lee S., Jin H., Vecchietti L. F., Hong J., Park D., Kim J. Smart Metering System Capable of Anomaly Detection by Bi-directional LSTM Autoencoder. *2022 IEEE International Conference on Consumer Electronics (ICCE)*, Las Vegas, NV, USA. 2022. Pp. 1–6, <https://doi.org/10.1109/ICCE53296.2022.9730398>.
7. Liu Y., Zhu L., Ding L., Huang Z., Sui H., Wang S., Song Yu. Selective ensemble method for anomaly detection based on parallel learning. *Scientific Reports*. 2024. Vol. 14, 1420. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-51849-3>
8. Mohammadreza Mohammadi, Rakesh Shrestha, Sima Sinaei, Alberto Salcines, David Pampliega, Raul Clemente, and Ana Lourdes Sanz. Anomaly Detection Using LSTM-Autoencoder in Smart Grid: A Federated Learning Approach. In *Proceedings of the 2023 7th International Conference on Cloud and Big Data Computing (ICCBDC '23)*. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 2023. Pp. 48–54. <https://doi.org/10.1145/3616131.3616138>.
9. Rakesh Shrestha, Mohammadreza Mohammadi, Sima Sinaei, Alberto Salcines, David Pampliega, Raul Clemente, Ana Lourdes Sanz, Ehsan Nowroozi, Anders Lindgren, Anomaly detection based on LSTM and autoencoders using federated learning in smart electric grid, *Journal of Parallel and Distributed Computing*. 2024. Vol. 193. 104951. <https://doi.org/10.1016/j.jpdc.2024.104951>.
10. Sepehr Maleki, Sasan Maleki, Nicholas R. Jennings. Unsupervised anomaly detection with LSTM autoencoders using statistical data-filtering. *Applied Soft Computing*. 2021. Vol. 108. 107443. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2021.107443>.
11. Wu Y., Zang Z., Zou X., Luo W., Bai N., Xiang Yi, Li W., Dong W. Graph attention and Kolmogorov–Arnold network based smart grids intrusion detection. *Scientific Reports*. 2025. Vol. 15. 88054. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-88054-9>
12. Zhuang W., Jiang W., Xia M., Liu J. Dynamic Generative Residual Graph Convolutional Neural Networks for Electricity Theft Detection. *IEEE Access*. 2024. Vol. 12. Pp. 42737–42750. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2024.3379201>.

Furikata D.V. HYBRID METHODS FOR DETECTING ANOMALIES IN SMART METER DATA

The article discusses hybrid methods for detecting anomalies in smart meter data, which are becoming particularly relevant in the context of the development of digital technologies, smart grids, Internet of Things systems, and smart meters. This is due to the constant growth in the amount of data transmitted by smart devices via IoT technologies. Traditional approaches to anomaly detection are often ineffective when processing complex multidimensional and dynamic data, while hybrid methods allow combining the advantages of different approaches to improve detection accuracy and reduce false positives. The main areas of application of hybrid architectures, in particular LSTM autoencoders in various modifications. The advantages of federated learning for distributed systems are considered, which provides a balance between the effectiveness of anomaly detection and the preservation of consumer data privacy. Ensemble methods that combine multiple base models for final decision-making and demonstrate significant performance improvements over individual algorithms are analyzed. Particular attention is paid to the importance of considering contextual features and temporal characteristics, including calendar context, seasonality, and weather conditions. Dynamic thresholding methods based on probabilistic criteria are considered, allowing systems to adapt to changing operating conditions. Both supervised approaches for detecting electricity theft using convolutional neural networks and unsupervised methods based on autoencoders for detecting unknown types of anomalies are analyzed. Promising areas for further research are identified, including the development of more efficient methods for processing missing data, improving the interpretability of deep learning models, and creating adaptive architectures for different subject areas.

Key words: anomaly detection, smart meters, LSTM autoencoder, federated learning, hybrid methods, smart grids, deep learning.

Дата надходження статті: 20.11.2025

Дата прийняття статті: 05.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Цапар В.С.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Складанний Д.М.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Іщенко В.О.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РУХУ ГЕКСАКОПТЕРА ЯК ОБ'ЄКТУ КЕРУВАННЯ

Стаття присвячена розробці адекватної, але нескладної за структурою математичної моделі, яку можна застосувати для керування рухом гексакоптера. Актуальність цього дослідження зумовлена критичною потребою в точних математичних моделях для ефективного керування безпілотними літальними апаратами (БПЛА) типу коптер, які є складними нелінійними динамічними системами. Точні моделі необхідні для проєктування надійних автопілотів, забезпечення стабільного польоту та високої точності позиціонування. Аналіз останніх наукових публікацій підтверджує складність керування БПЛА через їхню динамічну нестабільність та значний вплив зовнішніх збурень, особливо турбулентних повітряних потоків.

Модель побудована з припущень, що гексакоптер є симетричним, що дає можливість апроксимувати його кулю відомих радіусу і маси, на певній відстані від якої встановлені двигуни. Враховуючи, що найбільш суттєві фактори ускладнення стабілізації – це турбулентні повітряні потоки та відповідні збурювальні моменти, метою роботи є розроблення нескладної за структурою математичної моделі руху гексакоптера, на основі якої можна було б створити ефективний алгоритм керування. У статті представлено виведення повної системи диференціальних рівнянь, що описує рух гексакоптера, апроксимованого симетричним тілом. Рух описується у нерухомій та рухомій системах координат із використанням кутів крену, тангажу та курсу. На основі другого закону Ньютона сформульовано два ключові рівняння: рівняння руху центру мас та рівняння кутових переміщень платформи. У моделі враховано аеродинамічні ефекти, зокрема сили опору повітря переміщенню корпусу та обертання гвинтів, гіроскопічні і перекидні моменти, що виникають внаслідок цих сил. Отримана модель описує рух центра мас та обертання платформи гексакоптера. Це забезпечує більш високу адекватність моделі реальним умовам експлуатації і дозволяє підвищити якість проєктування відповідних систем керування.

Ключові слова: гексакоптер, об'єкт керування, модель руху, збурювальні фактори.

Постановка проблеми. З швидким розвитком безпілотних літальних апаратів та їх широким впровадженням у різноманітні сфери діяльності – від доставки товарів і моніторингу сільськогосподарства до пошуково-рятувальних операцій та військових застосувань – потреба у точних математичних моделях для ефективного керування цими системами стає критично важливою. Коптери, як нелінійні динамічні системи з багатьма ступенями свободи, вимагають складних алгоритмів керування для забезпечення ста-

більного польоту та точного виконання завдань [1]. У даній роботі розглядається типовий варіант коптера з шістьма несучими гвинтами. Для проєктування систем керування, які забезпечують тривалу автоматичну підтримку режимів стабільної роботи коптера, необхідні відповідні моделі, що адекватно описують поведінку об'єкта керування в реальних умовах. Наявність точних математичних моделей коптера, як об'єкту керування, зумовлена необхідністю розробки надійних автопілотів та систем автономної навігації. Сучасні вимоги до

точності позиціонування, стабільності польоту та енергоефективності потребують глибокого розуміння динаміки руху цих апаратів. Математичні моделі дозволяють проектувати та налаштовувати регулятори, прогнозувати поведінку літального апарату за різних умов експлуатації, оптимізувати параметри керування для досягнення максимальної продуктивності [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом зростає інтерес до дослідження безпілотних літальних апаратів різних типів, зокрема коптерів. Як окрему гілку таких досліджень слід виділити моделювання руху таких летальних апаратів, яка лежить в основі розроблення систем керування ними. Так, зокрема, у роботі [3] квадрокоптер розглядається як динамічно нестабільний апарат, який має 6 ступенів свободи, але лише 4 керуючі входи — сили тяги роторів його двигунів. У роботі розглядаються аспекти кінематики та динаміки коптера, а також питання просторової локалізації та навігації в симуляційному середовищі. Для моделювання та симуляції використовувалося програмне забезпечення Matlab-Simulink. За твердженням авторів, такий симулятор дозволяє розробляти та верифікувати алгоритми керування та оцінювати моделі квадрокоптерних систем.

У роботі [4] запропонована перевірена на адекватність динамічна модель квадрокоптера, яка відображає його основні нелінійні характеристики та динаміку. Отримана модель підтверджує свою придатність для використання у процесі проектування регуляторів, які здатні забезпечити стабільний політ апарата. Автори застосували методику системної ідентифікації для отримання моделі, який передбачає збір експериментальних даних із реальної системи або детальної симуляції та використання цих даних для ідентифікації параметрів та структури моделі. Продовженням цього дослідження можна вважати роботу [5], де розглянуто задачу стабілізації висоти квадрокоптера під дією зовнішніх збурень, зокрема поривів вітру. Використано стандартну математичну модель такого об'єкту, що базується на жорсткому тілі з шістьма ступенями вільності. Моделювання систем керування здійснено за допомогою MATLAB Simulink. Результати демонструють відмінності у швидкості реакції, точності стабілізації та адаптивності методів керування квадрокоптером в умовах змінного середовища.

Робота вітчизняних авторів [6] присвячена теоретичному обґрунтуванню та розробці математичної моделі, необхідної для ефективного керування

безпілотними літальними апаратами. Головна проблема, яку вирішує робота, полягає у складності керування через динамічну нестабільність літальних апаратів, вплив зовнішніх збурень та необхідність забезпечення високої точності виконання маневрів. Головний акцент зроблено на тому, що без точної математичної моделі неможливо створити надійну автоматичну систему керування безпілотником.

Робота [7], також вітчизняних авторів, присвячена чисельному вирішенню задачі оптимального керування рухом коптера з урахуванням обмежень. Запропоновано математичну модель керованого руху коптера, яка ґрунтується на модифікації диференціальних рівнянь. Сформульовано задачу оптимізації польоту коптера за критерієм якості, що визначає енергетичні втрати на генерацію керуючих дій за фіксований проміжок часу. Розроблені обчислювальні алгоритми реалізовані програмно, що дозволяє обчислювати чисельні розв'язки.

Більш складний підхід продемонстровано авторами роботи [8], метою якої є підвищення надійності, безпеки та точності керування безпілотними апаратами, оскільки очікується їх інтеграція в загальний повітряний простір. У статті розроблена динамічна модель польоту коптера, яка включає адаптовану модель вітрового впливу. На основі сказаної моделі розроблено систему керування польотом на основі адаптивного керування. Адаптивний алгоритм генерує нелінійні закони керування з використанням ітеративних функцій налаштування, що дозволяє оцінювати та компенсувати невизначені параметри системи, такі як інерція та коефіцієнти аеродинамічного тертя.

Слід також відзначити роботу [9], автори якої запропонували графічний інтерфейс GUI для взаємодії оператора з коптером та реалізували його у Visual Basic. GUI слугує засобом для введення команд керування, зокрема тяги, крену, тангажу тощо та їх надсилання на систему керування для забезпечення стабільності та балансування коптера. При цьому використовуються досить прості моделі першого порядку та класичний ПІД-регулятор. Така робота доводить відсутність необхідності розроблення надмірно складних моделей для вирішення задачі моделювання та керування рухом коптера. Така ж можливість керування показана авторами [10] з підтвердженням цих висновків результатами імітаційного моделювання в уже згаданому MATLAB Simulink.

За результатами аналізу наведених вище робіт можна констатувати, що до найбільш суттєвих

факторів, належать турбулентні повітряні потоки та відповідні збурювальні моменти, що ускладнюють стабілізацію під час руху гексакоптера у відкритому просторі.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розроблення нескладної за структурою математичної моделі руху безпілотного літального апарату – гексакоптера, на основі якої можна було б розробити алгоритм та вирішити задачу керування його рухом.

Виклад основного матеріалу. Припустимо, що гексакоптер є симетричним, що дає можливість апроксимувати його кулею радіусом R і масою M , на відстані l від якої представлені двигуни у вигляді матеріальних точок масою M_m . Такий модельний гексакоптер зображений на рисунку 1. Компонівка гексакоптера подана на рисунку 2.

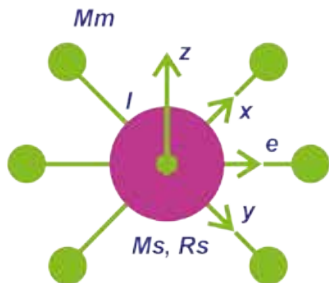

Рис. 1. Модельне зображення гексакоптера

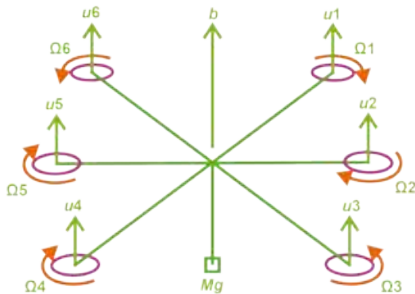

Рис. 2. Компонівка гексакоптера. $\Omega_1, \dots, \Omega_6$ – частоти обертання гвинтів; $u_1, \dots, u_6$ – сили тяги кожного гвинта; P – сила тяги несучої платформи

Кінематичні співвідношення всіх фізичних величин, що встановлюють рух гексакоптера у нерухомій (XYZ) та рухомій (xyz) системі координат (рисунк 3) задаються рівняннями:

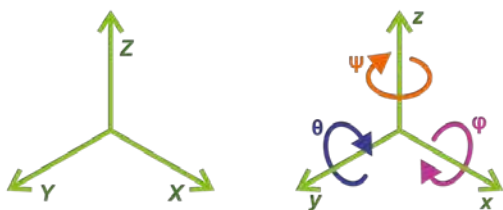

Рис. 3. Нерухома (XYZ) і рухома (xyz) системи координат гексакоптера

$$\begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = Q \cdot \begin{bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{bmatrix}; \quad \begin{bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{bmatrix} = Q^T \cdot \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} \quad (1)$$

Кути, позначені на рисунку мають назви: ϕ – крен, θ – тангаж, ψ – курс. Ортогональне перетворення Q визначається формулою:

$$Q = \begin{bmatrix} \cos \phi \cos \theta & \cos \phi \sin \theta & -\sin \phi \\ \sin \phi \cos \theta & \sin \phi \sin \theta & \cos \phi \\ \cos \phi \sin \theta & \cos \phi \cos \theta & \sin \phi \end{bmatrix},$$

Запишемо другий закон Ньютона для гексакоптера у вигляді

$$m \frac{d\vec{V}}{dt} = \vec{u} - \vec{P} + \vec{D} - \vec{F} - \vec{H}, \quad (2)$$

де m – маса гексакоптера; $\vec{V}$ – вектор швидкості центра маси, де $\vec{u}$ – вектор сили тяги гвинтів; $\vec{D}$ – вектор додаткової сили тяги, що з'являється в результаті обтікання гексакоптера повітрям у площині гвинтів; $\vec{P}$ – вектор сили тяжіння; $\vec{F}$ – вектор сил опору повітря переміщенню корпусу гексакоптера; $\vec{H}$ – вектор сил опору повітря обертання гвинтів.

Перші три вектори $\vec{u}, \vec{D}, \vec{P}$, хоча і описують зміщення центру мас гексакоптера у нерухомій системі за всіма координатами X, Y і Z , у рухомій системі координат (xyz) це переміщення буде відбуватися лише за координатою z . Сформуємо компоненти цих векторів:

$$\vec{u} = \begin{bmatrix} u_x \\ u_y \\ u_z \end{bmatrix} = Q^T \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ u_z \end{bmatrix}; \quad \vec{D} = \begin{bmatrix} D_x \\ D_y \\ D_z \end{bmatrix} = Q^T \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ D_z \end{bmatrix}; \quad \vec{P} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ P_z \end{bmatrix}; \quad (3)$$

У цій системі рівнянь:

$$u_z = k_u R^2 \sum_{i=1}^6 \Omega_i^2 = \sum_{i=1}^6 u_i,$$

$$P_z = mg;$$

$$D_z = 6k_u (V_{\text{відн}, x}^2 + V_{\text{відн}, y}^2),$$

де k_u – коефіцієнт тяги гвинта; R – радіус гвинта, g – прискорення вільного падіння.

Компоненти швидкості центра мас гексакоптера відносно повітря в рухомій системі координат (xyz):

$$\begin{bmatrix} V_{\text{відн}, x} \\ V_{\text{відн}, y} \\ V_{\text{відн}, z} \end{bmatrix} = Q \begin{bmatrix} V_{\text{відн}, X} \\ V_{\text{відн}, Y} \\ V_{\text{відн}, Z} \end{bmatrix} = Q \begin{bmatrix} V_X - V_{B X} \\ V_Y - V_{B Y} \\ V_Z - V_{B Z} \end{bmatrix}, \quad (4)$$

де $V_{\text{відн}, (x, y, z)}$ – компоненти швидкості центра мас гексакоптера відносно повітря в координатах (xyz); $V_{(X, Y, Z)}$ – компоненти швидкості центра мас у нерухомій системі координат (XYZ); $V_{B (X, Y, Z)}$ – компоненти швидкості вітру в координатах (XYZ).

Вектор сил опору повітря переміщення корпусу гексакоптера:

$$\vec{F} = \begin{bmatrix} F_x \\ F_y \\ F_z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} k_{F,x} V_{\text{відн},x} |V_{\text{відн},x}| \\ k_{F,y} V_{\text{відн},y} |V_{\text{відн},y}| \\ k_{F,z} V_{\text{відн},z} |V_{\text{відн},z}| \end{bmatrix}, \quad (5)$$

де $k_{F,(X,Y,Z)}$ – коефіцієнти опору повітря переміщення гексакоптера за координатами (XYZ) . Очевидно, що $k_{F,X} = k_{F,Y}$.

Вектор сил опору повітря обертання гвинтів:

$$\vec{H} = \begin{bmatrix} H_x \\ H_y \\ H_z \end{bmatrix} = Q^T \begin{bmatrix} V_{\text{відн},x} \\ V_{\text{відн},y} \\ 0 \end{bmatrix}. \quad (6)$$

де k_H – коефіцієнт опору повітря обертання гвинтів.

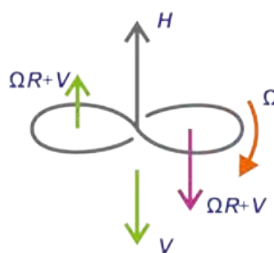

Рис. 4. Схематичне зображення дії сил опору повітря обертання гвинта

Після підстановки (3) – (6) у (2) отримаємо рівняння руху центра мас гексакоптера в нерухомій системі координат (XYZ) :

$$m \begin{bmatrix} \dot{V}_x \\ \dot{V}_y \\ \dot{V}_z \end{bmatrix} = Q \begin{bmatrix} -H_x \\ -H_y \\ u_z + D_z \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ P_z \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} F_x \\ F_y \\ F_z \end{bmatrix}. \quad (7)$$

Рівняння (7) описує рух переміщень у основних площинах. Рівняння руху для кутових переміщень платформи має наступний вигляд:

$$\vec{J} \frac{d\vec{E}}{dt} + \vec{E} \times \vec{J} \vec{E} = \vec{\tau} + \vec{G} + \vec{B}, \quad (8)$$

де $\vec{J}$ – вектор головних моментів інерції гексакоптера відносно осей x, y, z платформи, $\vec{E}$ – вектор кутових швидкостей обертання платформи відносно тих же осей; $\vec{\tau}$ – вектор оберткових моментів, $\vec{G}$ – вектор гіроскопічних і реактивних моментів, виникаючих відносно вказаних осей; $\vec{B}$ – вектор перекидних моментів.

Вектор $\vec{J}$ набуває вигляду (9):

$$\vec{J} = \begin{bmatrix} J_x & 0 & 0 \\ 0 & J_y & 0 \\ 0 & 0 & J_z \end{bmatrix}, \quad (9)$$

Діагональні елементи цієї матриці визначаються як:

$$J_x = J_y = \frac{2MR^2}{5} + 2l^2 M_m,$$

$$J_z = \frac{2MR^2}{5} + 4l^2 M_m$$

Вектор $\vec{E}$ набуває вигляду:

$$\vec{E} = \begin{bmatrix} \dot{E}_x \\ \dot{E}_y \\ \dot{E}_z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \dot{E}_x \\ \dot{E}_y \\ \dot{E}_z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \dot{E}_x \\ \dot{E}_y \\ \dot{E}_z \end{bmatrix}.$$

Ліва частина виразу (8) описує зміну моменту кількості руху платформи і визначається як:

$$\vec{J} \frac{d\vec{E}}{dt} + \vec{E} \times \vec{J} \vec{E} = \begin{bmatrix} J_x \dot{E}_x \\ J_y \dot{E}_y \\ J_z \dot{E}_z \end{bmatrix} + \det \begin{pmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ \dot{E}_x & \dot{E}_y & \dot{E}_z \\ J_x \dot{E}_x & J_y \dot{E}_y & J_z \dot{E}_z \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} J_x \dot{E}_x + (J_z - J_y) \dot{E}_y \dot{E}_z \\ J_y \dot{E}_y + (J_x - J_z) \dot{E}_x \dot{E}_z \\ J_z \dot{E}_z + (J_y - J_x) \dot{E}_x \dot{E}_y \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} J_x \dot{E}_\phi + (J_z - J_y) \dot{E}_\theta \dot{E}_\psi \\ J_y \dot{E}_\theta + (J_x - J_z) \dot{E}_\phi \dot{E}_\psi \\ J_z \dot{E}_\psi + (J_y - J_x) \dot{E}_\phi \dot{E}_\theta \end{bmatrix}. \quad (10)$$

де $\vec{i}, \vec{j}, \vec{k}$ – одиничні вектори.

Оскільки, у силу висунутого припущення, компоновка платформи симетрична. Оберткові моменти $\vec{J}$ відносно осей x, y, z , що обумовлено невідповідністю частот обертання $\Omega_1, \dots, \Omega_6$ гвинтів, і відповідно сил тяги $u_1, \dots, u_6$ – можна визначити рівнянням (11):

$$\vec{\tau} = \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} k_u R^2 \ell \cos 45^\circ (\odot_1^2 + \odot_2^2 - \odot_3^2 - \odot_4^2 + \odot_5^2 - \odot_6^2) \\ k_u R^2 \ell \cos 45^\circ (-\odot_1^2 + \odot_2^2 + \odot_3^2 - \odot_4^2 - \odot_5^2 + \odot_6^2) \\ k_H R^3 (-\odot_1^2 + \odot_2^2 - \odot_3^2 + \odot_4^2 - \odot_5^2 + \odot_6^2) \end{bmatrix}, \quad (11)$$

де l – відстань від центра мас платформи до осі кожного гвинта – довжина тримальної балки гексакоптера. Вираз для компоненту z отримано з рис. 5.

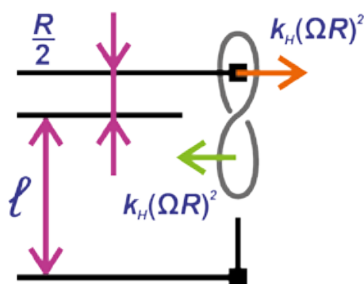

Рис. 5. Схема виникнення моменту ξ_z

З геометричних співвідношень, показаних на рис. 5, для усіх шести гвинтів гексакоптера маємо:

$$z_{(1 \div 6)} = k_H (\odot R)^2 \left(\ell + \frac{R}{2} \right) - k_H (\odot R)^2 \left(\ell - \frac{R}{2} \right) = k_H (\odot R)^2 \cdot R = k_H R^3 \odot^2 \quad (12)$$

Вектор $\vec{G}$ гіроскопічних і реактивних моментів набуває вигляду:

$$\vec{G} = \begin{bmatrix} G_x \\ G_y \\ G_z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} J_{IM}(-\odot_1 + \odot_2 - \odot_3 + \odot_4 - \odot_5 + \odot_6)\dot{E} \\ J_{IM}(\odot_1 - \odot_2 + \odot_3 - \odot_4 + \odot_5 - \odot_6)\dot{E}_x \\ J_{IM}(-\dot{\odot}_1 + \dot{\odot}_2 - \dot{\odot}_3 + \dot{\odot}_4 - \dot{\odot}_5 + \dot{\odot}_6) \end{bmatrix}, \quad (13)$$

де J_{IM} – момент інерції обертової частини виконавчого механізму, приведений до осі двигуна.

Перекидні моменти $\vec{B}$, що виникають в точці прикладання сили опору повітря поступальному руху платформи та її центра мас виникає за умов, показаних на рисунку 6.

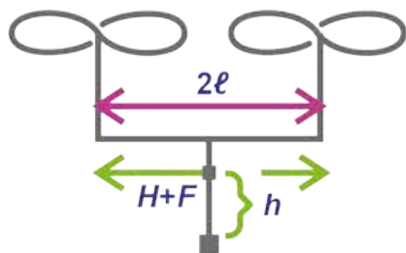

Рис. 6. Схема виникання перекидного моменту

$$\vec{B} = \begin{bmatrix} B_x \\ B_y \\ 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} (H_y + F_y)h \\ -(H_x + F_x)h \\ 0 \end{bmatrix}, \quad (14)$$

де компонента $\vec{F}$ в осях x, y, z визначається із співвідношення (5)

Підставивши (10) – (14) у рівняння (8), отримаємо рівняння руху гексакоптера в кутових координатах:

$$\vec{J} \begin{bmatrix} \dot{E}_x \\ \dot{E}_y \\ \dot{E}_z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & \dot{E}_x & -\dot{E}_y \\ -\dot{E}_x & 0 & \dot{E}_z \\ \dot{E}_x & -\dot{E}_y & 0 \end{bmatrix} \cdot \vec{J} \begin{bmatrix} \dot{E}_x \\ \dot{E}_y \\ \dot{E}_z \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} G_x \\ G_y \\ G_z \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} B_x \\ B_y \\ 0 \end{bmatrix}, \quad (15)$$

де $\vec{J}$ визначається виразом (9).

Висновки. Таким чином, у повному вигляді рівняння (7) і (19) описують рух центра мас і обертання платформи навколо власних осей розглянутого гексакоптера з урахуванням аеродинамічних ефектів. Урахування зазначених ефектів дає змогу підвищити якість проектування відповідних систем керування гексакоптером.

Список літератури:

1. Quan Quan. Introduction to Multicopter Design and Control. Springer Singapore, 2017, 386 p. ISBN 978-981-10-3382-7
2. Bouabdallah S. Design and Control of Quadrotors with Application to Autonomous Flying. Lausanne, EPFL, 2007, 129 p.
3. Rodić A., Mester G. Modeling and Simulation of Quad-Rotor Dynamics and Spatial Navigation. *Intelligent Systems and Informatics (SISY 2011)*. 2011. P. 23–28. 10.1109/SISY.2011.6034325.
4. Peña M., Luna A., Rodríguez C. Identification of an Unstable Nonlinear System: Quadrotor. *International Journal of Mechanical, Aerospace, Industrial and Mechatronics Engineering*. 2014. Vol.8. No.2. P. 307–321.
5. Біганський Б.М., Ковалюк Д.О. Порівняння систем керування мультироторним БПЛА. *Вісник НТУУ “КПІ імені Ігоря Сікорського”. Серія: Хімічна інженерія, екологія та ресурсозбереження*. 2025. No.3. С. 52–60. DOI: 10.20535/2617-9741.3.2025.340377
6. Родінков Ю., Савицький А. Математична модель керування безпілотних літальних апаратів. *Herald of Khmelnytskyi National University. Technical sciences*, 2024. No.337(3(2)), P. 298–304. DOI: 10.31891/2307-5732-2024-337-3-45.
7. Hart L.L., Ruzhevych V.O., Hart A.V. Numerical analysis of controlled motion of a quadcopter drone. *Problems of applied mathematics and mathematical modeling*. 2024. Vol.24, P. 38–56. DOI: 10.15421/322405
8. Bouadi H., Mora-Camino F. Modeling and Adaptive Flight Control for Quadrotor Trajectory Tracking. *Journal of Aircraft*, 2017. Vol.55. P. 1–16. DOI: 10.2514/1.C034477
9. Dirman H., Mongkhun Q., Rozaimi Gh., Mohd Nor Mohd Than, Wahyu M., Utomo R. O. Simple GUI Wireless Control of Quadcopter. *International Journal of Communication, Network and System Sciences*. 2013. Vol.6. No.1. P.52–59. DOI: 10.4236/ijcns.2013.61006
10. Nur Hayati S., Mohd Ariffanan M.B.. Modelling and Manual Tuning PID Control of Quadcopter. *Control, Instrumentation and Mechatronics: Theory and Practice*. 2022. LNEE 921, P. 346–357. DOI: 10.1007/978-981-19-3923-5_30

Tsapar V.S., Skladannyi D.M., Ishchenko V.O. MATHEMATICAL MODELING OF THE MOTION OF A HEXACOPTER AS A CONTROL OBJECT

The article focuses on developing an adequate but uncomplicated mathematical model that can be used to control the movement of a hexacopter. The relevance of this research is due to the critical need for accurate mathematical models for the effective control of unmanned aerial vehicles (UAVs) such as copter-type aircraft, which are complex nonlinear dynamic systems. The accurate models are necessary for designing reliable autopilots, ensuring stable navigation, and high positioning accuracy. An analysis of recent scientific publications confirms the complexity of controlling UAVs due to their dynamic instability and the significant influence of external disturbances, especially turbulent airflows.

The model based on the assumption that the hexacopter is symmetrical, which makes it possible to approximate it with a sphere of known radius and mass, at a certain distance from which the motors are positioned. Considering that the most significant factors complicating stabilization are turbulent air flows and corresponding disturbing moments, the goal of this research is to develop a mathematically uncomplicated model of hexacopter motion, based on which an effective control algorithm could be created. The article presents the derivation of a complete system of differential equations describing the motion of a hexacopter approximated by a symmetrical body. The motion is described in stationary and moving coordinate systems using roll, pitch, and heading angles. Based on Newton's second law, two key equations are formulated: the equation of motion of the mass centre and the equation of platform angular displacement. The model considers aerodynamic effects, in particular the forces of air resistance to the body displacement and propeller rotation, as well as the gyroscopic and overturning moments arising from these forces. The resulting model describes the motion of the mass centre and the rotation of the hexacopter platform. This ensures that the model is more consistent with real operating conditions and improves the quality of the design of the corresponding control systems.

Key words: hexacopter, control object, motion model, disturbance factors.

Дата надходження статті: 10.11.2025

Дата прийняття статті: 27.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Шкурупій А.В.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ І БЕЗПЕКИ У ЛАНЦЮГАХ ПОСТАЧАННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ЗАПЧАСТИН

Представлено концепт впровадження технології блокчейн для забезпечення прозорості та безпеки в ланцюгах постачання автомобільних запчастин, що сприяє підвищенню ефективності логістичних процесів, зниженню витрат та мінімізації ризиків фальсифікації. Блокчейн розглядається як інструмент децентралізованого моніторингу та аналізу відхилень між плановими та фактичними показниками, усуваючи проблеми ручної обробки великих обсягів даних у транспортній логістиці. Результатом дослідження стали розроблені етапи впровадження блокчейн-систем, включаючи оцінку можливостей, розробку Dapp на основі Ethereum, використання платформи Hyperledger для консорціумних блокчейнів із контрольованим доступом та створення розумних контрактів на основі big data-аналізу. Визначено ролі учасників (виробники, постачальники, споживачі), деталізовано бізнес-процеси відстеження продукції від сировини до кінцевого користувача, запобігання контрафакту та оптимізації логістики. Проаналізовано технічні вимоги до вузлів, обґрунтовано вибір Hyperledger через його здатність до оновлення правил та інтеграції з існуючими ERP-системами, а Ethereum – для розумних контрактів через наявність екосистеми та токенів. Предметом автоматизації є формування єдиного інформаційного поля, моніторинг відхилень та участь у блокчейн-спільноті. Архітектура консорціумного блокчейну забезпечує взаємодію вузлів із розумними контрактами для надійного зберігання даних. Висновки підтверджують підвищення довіри та ефективності в автобудівельній галузі, а перспективи включають емпіричне тестування, інтеграцію з IoT та AI, розширення на інші сектори та порівняльний аналіз платформ. Дана реалізація блокчейн-системи для ланцюгів постачання автомобільних запчастин призначена для систематичної інтеграції у бізнес-моделі підприємств.

Ключові слова: блокчейн, ланцюги постачання, автомобільні запчастини, прозорість, безпека, логістика, Hyperledger Fabric, децентралізовані додатки, розумні контракти, консорціумний блокчейн, моніторинг відхилень.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та цифровізації економіки ефективність та прозорість ланцюгів постачання стають критично важливими для забезпечення конкурентоспроможності компаній. Традиційні системи управління постачанням стикаються з низкою проблем, включаючи обмежену простежуваність, високі адміністративні витрати, ризики фальсифікації товарів та нестачу довіри між учасниками ланцюга.

Технологія блокчейн, забезпечуючи децентралізований та незмінний реєстр транзакцій, пропонує інноваційні рішення для цих проблем. Її застосування в логістиці сприяє підвищенню прозорості, поліпшенню відстежуваності товарів у режимі реального часу та зниженню операційних витрат за рахунок автоматизації процесів та усунення посередників. За даними аналітичних досліджень, ринок блокчейн-рішень для відсте-

ження ланцюгів постачання демонструє стрімке зростання, що свідчить про зростаючий інтерес до цієї технології з боку бізнесу та держави [1, с. 159].

До основних завдань логістики відносять – максимальне скорочення термінів доставки, спрощення документообігу та забезпечення безпеки й збереження вантажу. Крім того, відсутність можливості у власника вантажу здійснювати контроль процесу доставки стає однією з причин виникнення спірних ситуацій.

Необхідність у вдосконаленні системи транспортної логістики підприємства авто будівельної галузі обумовлює актуальність та об'єктивність розглядуваної теми. Впровадження технології Blockchain (далі блокчейн) дозволить вирішити існуючу проблему в області управління постачаннями запчастин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом багато іноземних дослідників проводили дослідження щодо впливу технології блокчейн на транспортно-логістичну сферу. Так, М. Фрідлмайер, А. Тумасян, І. Велпе [2], Н. Хакіус і М. Петерсен [3] стверджують, що застосування блокчейну у цій галузі матиме як позитивні, так і негативні наслідки. Деякі логістичні експерти, такі як К. О'Мара [4], вважають, що блокчейн має величезний потенціал, який допоможе трансформувати ланцюг постачання і стане необхідною платформою для економічного оновлення. О. Кудирко та Я. Назаренко досліджували можливості впровадження технології блокчейн в транспортно-логістичну галузь України [1].

Так, інтеграція блокчейн-технологій в системи управління ланцюгами постачання є актуальною темою, яка може значно полегшити та покращити процеси управління постачанням у сучасних промислових підприємствах, у тому числі і на підприємствах машинобудівельної галузі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування та розроблення концептуальної моделі використання технології блокчейн для забезпечення прозорості, безпеки та підвищення ефективності ланцюгів постачання автомобільних запчастин шляхом інтеграції децентралізованих додатків, консорціумних блокчейн-платформ і розумних контрактів, що дозволяє мінімізувати ризики фальсифікації, оптимізувати логістичні процеси та сформувати єдине інформаційне середовище для всіх учасників постачання.

Виклад основного матеріалу. У всіх функціональних галузях логістики основне завдання – контролювати процеси, що впроваджуються. Моніторинг логістичного процесу це впорядкована і, наскільки це можливо, безперервна обробка логістичних даних для виявлення відхилень або розбіжностей між плановими та фактичними значеннями логістичних показників, а також аналізу цих відхилень. Існують такі етапи управління логістичною системою як [3, с. 4]:

- визначення планових значень логістичних показників;
- розрахунок фактичних значень логістичних показників;
- порівняння фактичних та планових показників (виявлення відхилень);
- аналіз виявлених відхилень.

У сучасній транспортній логістиці при виборі оптимальних маршрутів та транспорту необхідна комп'ютерна обробка вихідних даних (замовлень, параметрів вантажу, автопарку тощо), це пов'язано

з постійно зростаючими обсягами даних про стан об'єктів управління. Ці дані надходять до центру управління в «закритому» вигляді з супутників, і ручне оброблення такого потоку інформації стає трудомістким, що призводить до втрати ефективності прийнятих рішень та збільшення кількості помилок.

Можливим вирішенням цієї проблеми у логістичних системах може стати використання технології блокчейн. Блокчейн (англ. Blockchain або ланцюг блоків) – це безперервний послідовний ланцюг блоків (пов'язаний список), який містить інформацію відповідно до певних правил. Найчастіше копії ланцюгів блоків зберігаються та обробляються незалежно один від одного на різних комп'ютерах [2].

У зв'язку з тим, що всі блоки в цій технології взаємопов'язані і в більшості випадків не підлягають зміні, ця технологія може вирішити проблему безпеки в логістиці, а саме запобігти можливості зміни даних та фальсифікації хакерами.

Роботи з впровадження технології блокчейн у ланцюги постачання автомобільних запчастин на підприємствах автобудівельної галузі повинні виконуватись відповідно до нормативних та методичних документів підприємства. Метою впровадження є розробка програмного забезпечення формування єдиного інформаційного поля з урахуванням технології блокчейн.

Автором рекомендуються виділити такі етапи впровадження блокчейну у ланцюги постачання автомобільних запчастин:

1. Оцінка можливості впровадження блокчейну у діяльність підприємства-виробника. На даному етапі потрібні такі дані про підприємство – кількість співробітників, обороти, галузь, довжина виробничого циклу запчастин (від постачання сировини до кінцевого продукту), кількість клієнтів (автовиробники, дилери, ремонтні майстерні), наявність гарантійних термінів та умов обслуговування запчастин. На підставі цих даних, програмісти обробляють отримані дані та проводять розрахунок термінів впровадження блокчейн-технології на підприємство, її вартості, економічної ефективності (наприклад, зниження витрат на відстеження дефектних запчастин) та ризиків (інтеграція з існуючими ERP-системами автомобільної галузі). З отриманого блокчейн аналізу підприємство приймає рішення про необхідність впровадження технології.

2. Розробка блокчейн системи для підприємства-виробника запчастин. На цьому етапі підприємство може скористатися двома опціями.

Перша – в даний час розроблено блокчейн алгоритми для автомобільної галузі та розміру підприємства, які можна буде використовувати для адаптації на рівні конкретної організації, з урахуванням специфіки ланцюгів постачання запчастин (відстеження походження, сертифікації якості та запобігання підробкам). Наявність готового ядра програми дозволяє знизити витрати на впровадження до 70% та прискорити процес впровадження блокчейн технологій. Друга – адаптація алгоритму на замовлення підприємства. У такому разі підприємство надає всю інформацію про необхідний блокчейн системі адміністрації платформи, яка надалі адаптує наявні шаблони для окремого підприємства. Вибір необхідної опції здійснюється керівництвом підприємства, виходячи з інтересів керівництва, специфіки роботи та рівня конфіденційності інформації (наприклад, захист даних про інноваційні компоненти).

3. Використання блокчейн системи на підприємстві. На цьому етапі проводиться запуск системи та оцінка її ефективності в ланцюгах постачання автомобільних запчастин, зокрема відстеження руху деталей від виробника до кінцевого користувача, запобігання контрафакту та оптимізація логістики. Здійснюється її доопрацювання у межах виявлених недоліків чи можливостей поліпшення, таких як інтеграція з IoT-сенсорами для моніторингу умов зберігання запчастин.

4. Моніторинг реалізації блокчейн технології. Підприємство, яке здійснює впровадження технології розподіленого реєстру, щомісяця може формувати звіт про хід реалізації блокчейн системи в контексті ланцюгів постачання запчастин, включаючи метрики ефективності (зниження часу на перевірку якості, зменшення випадків повернень). На підставі цього звіту система формує рекомендації щодо поліпшення блокчейн системи (наприклад, додавання функцій прогнозування попиту на запчастини) та їхнє економічне обґрунтування.

5. Участь підприємства у блокчейн спільноті через узагальнення результатів впровадження та обмін інформацією з компаніями партнерами в рамках автомобільної галузі чи суміжних сфер діяльності (логістика чи виробництво електроніки для авто). Обмін інформацією дозволяє популяризувати підприємство як технологічного лідера та залучити нових клієнтів, партнерів чи інвесторів, зацікавлених у прозорих ланцюгах постачання. Функція збору інформації дозволяє інтегрувати кращі практики у сфері блокчейну та зробити підприємство одним із лідерів у сфері технологій розподіленого реєстру для автомобільної індустрії.

На рис. 1 представлена модель застосування технології блокчейн у ланцюгах постачання автомобільних запчастин.

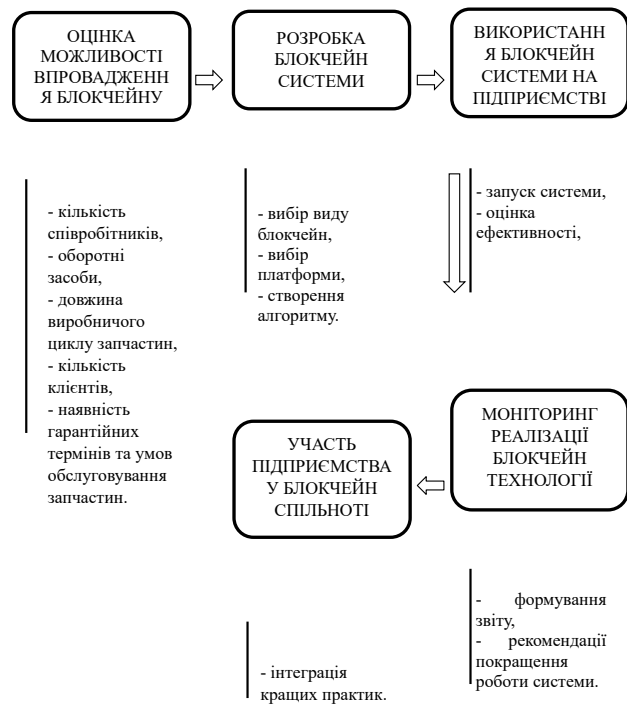

Рис. 1. Модель застосування технології блокчейн у ланцюгах постачання автомобільних запчастин

Перший етап орієнтований на створення тестової версії платформи, яка включатиме аккаунти співробітників підприємства та адміністраторів системи. У цій версії, представники підприємства зможуть оцінити перспективи впровадження блокчейну у своїй організації через реєстрацію на сайті та заповнення облікових даних про організацію. При цьому представники підприємства отримують таку інформацію:

- оцінку термінів впровадження блокчейн технології в конкретній сфері діяльності організації;
- ризики застосування з обґрунтуванням;
- оцінку економічної ефективності за різними сценаріями – оптимістичному, ймовірному та негативному.

Такий підхід дозволяє на ранніх етапах впровадження оцінити перспективи блокчейну для підприємства, або іверсифікувати ризики, впровадивши блокчейн у рамках окремого бізнес-процесу.

Другий етап включає основну частину процесу застосування. На даному етапі команда здійснює розробку та публікацію тестової версії блокчейну проекту. Формується окремий особистий кабінет для програмістів, де для фахівців стануть доступні стандартні блокчейн алгоритми, єдине середовище

для розробки, а також система автоматизованої перевірки та виявлення помилок. На даному етапі формується повноцінний функціонал проекту, де поряд із попередньою оцінкою характеристик впровадження блокчейну підприємства зможуть формувати замовлення на впровадження блокчейну та отримають перші результати в рамках тестового режиму функціонування проекту.

Третій етап впровадження включає процес узгодження і тестування. На підставі підсумків обговорення формується щотижневий порядок денний для коригування платформи, доповнення механізмів роботи та впровадження доопрацювань та доповнень. Типові алгоритми будуть доповнені окремими рішеннями для ключових галузей економіки та соціальної діяльності. Крім того, почне функціонувати система оперативного коригування блокчейн проектів замовників на основі роботи системи зворотного зв'язку та щоденної оцінки проекту при впровадженні. Це дозволить максимізувати відповідність алгоритму, що впроваджується, реальним пріоритетам замовника.

Четвертий етап – масштабування проекту. Орієнтований на коригування команди та перехід на розширення діяльності проекту через залучення нових клієнтів. Існуюча базова версія може бути доповнена системою автоматизованого вибору виконавців на підставі їх досвіду в реалізації проектів, середньої швидкості роботи та галузей для проектів. Відбувається подальше налагодження проекту на основі відгуків, обробки підсумків впровадження блокчейн проектів на підприємстві.

При цьому, незважаючи на загальнодоступність та безкоштовність первинної оцінки доцільності впровадження блокчейну в компаніях-клієнтах, подальше впровадження не буде доступним для всіх бажаючих компаній. У разі, якщо блокчейн технологія за підсумками аналізу бізнес-процесів та технологічного циклу компанії буде визнана представниками підприємства економічно неефективною, передбачається відмова у впровадженні.

Це необхідно для збереження раціональності в функціонуванні проекту впровадження та збереження сприятливого уявлення про блокчейн у представників цільової аудиторії.

Впровадження технології у діючу бізнес-модель постачання автомобільних запчастин варто почати з визначення виду блокчейну. В інтересах підприємства автобудівельної галузі і холдингу має місце використовувати не публічний і не приватний, а блокчейн-консорціум (від англ. Consortium або Public Permissioned blockchain) –

це такі блокчейни, до яких кожен може підключитися для перегляду, але додавати інформацію або підключити свій вузол учасник може лише з дозволу інших учасників. Такі блокчейни будують організації з метою підвищення довіри з боку замовників чи споживачів продукції, чи суспільства загалом. Тут надійність також досягається присутністю довіри між учасниками та тими самими алгоритмами консенсусу.

Наступним етапом буде безпосередньо розробка програми Dapp (decentralized application).

Існує кілька варіантів: можна розробити власний блок Dapp, а потім на його основі написати конкретну систему розумних контрактів. Другим варіантом є розробка Dapp на основі існуючого blockchain, як, наприклад, Ethereum. Третім варіантом є створення Dapp з урахуванням Dapp другого варіанта, тобто додаток поверх програми. Для третього варіанта потрібна наявність протоколів для своєї діяльності.

Цю класифікацію можна порівняти з операційними системами та додатками для цих систем. Перший варіант є власне розробкою власної ОС, як Windows чи IOS. Другий варіант більше нагадує розробку програми: текстовий редактор, система обліку тощо. Третій варіант – спеціалізовані програмні рішення. У нашому випадку найлогічніше скористатися готовим blockchain і розробити Dapp на його основі, оскільки розробка власного blockchain занадто довге і дороге заняття. Плюс потрібен час, щоб blockchain став популярним і міг генерувати токени, необхідні для роботи. Враховуючи, що на даний момент існує Ethereum платформа, спеціально розроблена для створення розумних контрактів, логічно вибрати другий варіант. Плюс цей варіант дозволить створити згодом власну екосистему навколо розробленого Dapp.

Для полегшення впровадження технології слід використовувати готові рішення, одне з таких у сфері блокчейну є «Hyperledger fabric» – це «фреймворк», що дозволяє створювати децентралізовані бази даних на основі технології блокчейн. «Фреймворк» дозволяє створювати блокчейни, в яких всі вузли, що генерують блоки, відомі заздалегідь. Завдяки цьому адміністратори блокчейну можуть оновлювати правила обробки транзакцій.

Hyperledger-blockchain платформа з контрольованим доступом. З технічної точки зору в даній платформі кожен учасник має розгорнуту ділянку ланцюга у своєму підприємстві, але не має доступу до частин мережі інших організацій. Приклад роботи системи наведено на рис. 2.

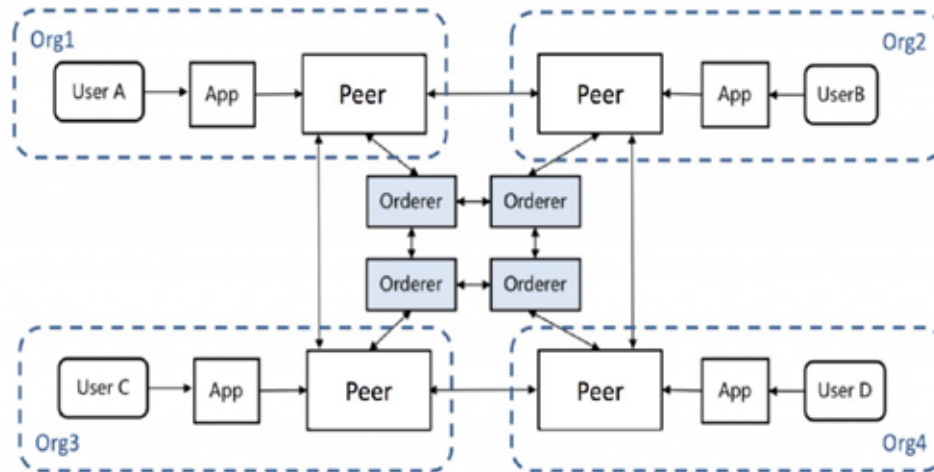

Рис. 2. Схема побудови системи на платформі Hyperledger

Зі схеми видно, що кожен користувач має свій вузол (peer), який забезпечує працездатність blockchain. Також у кожного користувача є програма, яка дозволяє з цією системою взаємодіяти. І, нарешті, сполучні ланки, які забезпечують взаємодію всередині мережі (ordering service). У нашому випадку цими ланками будуть розумні контракти.

Наступним кроком буде створення розумних контрактів. На цьому етапі знадобиться інформація, яку отримали фахівці з big data. На основі аналізу статистичної інформації, отриманої раніше за час роботи підприємства, можна буде виділити основні види контрактів, з якими працює підприємство та його найближчі партнери, що дозволить створити код-шаблон. Цей код буде використовуватися для написання договору для певного підприємства.

Щоб забезпечити надійність даних, які зберігаються, і мінімальну стійкість системи одночасно повинно функціонувати не менше 4 вузлів-валідаторів, які об'єднані в однорангову мережу. У стандартній конфігурації Hyperledger число валідаторів: від 4 до 20. Повні вузли можуть працювати на комп'ютерах під управлінням UNIX-подібних операційних систем. Перевагу слід віддавати Linux, останні стабільні дистрибутиви: Ubuntu, CentOS.

Попередній аналіз свідчить, що повні вузли можуть бути розгорнуті на дистрибутивах «AltLinux».

Мінімальні вимоги до комп'ютера, на якому працюватиме повний вузол:

- процесор із частотою більше 2GHz;
- оперативна пам'ять: 4 Гб;

- жорсткий диск: 50 Гб;
- постійне підключення до мережі Інтернет зі швидкістю більше 1 Мбіт/сек.

Вузол-клієнт може бути запущений на комп'ютері під керуванням операційних систем Windows, Linux, Mac і не вимагає істотних обчислювальних ресурсів.

Після того, як проект буде запущено, варто сформувати союз підприємств, які будуть учасниками ланцюга постачання запчастин. За фактом, чим більше підприємств погодиться увійти в альянс, тим краще, оскільки це дозволить створити здорову конкуренцію всередині проекту, а також значно збільшить його ефективність, оскільки саме від кількості учасників залежить, наскільки взагалі дана розробка матиме сенс.

Наступним кроком буде технічне оснащення підприємств, які перебувають в альянсі. Або навіть правильніше буде сказати – це буде необхідною умовою для вступу. Blockchain – база даних, їй потрібні очі та вуха, іншими словами, потрібна наявність каналів, через які інформація потраплятиме в систему.

Висновки. автомобільних запчастин може значно підвищити ефективність логістичних процесів, забезпечуючи прозорість, безпеку та надійність даних. Основні етапи впровадження, такі як оцінка можливостей підприємства, розробка системи, її використання, моніторинг та участь у спільноті, дозволяють систематично інтегрувати блокчейн у бізнес-моделі автобудівельної галузі, мінімізуючи ризики та оптимізуючи витрати.

Використання платформи Hyperledger Fabric, та розробка децентралізованих додатків (Dapp)

на основі Ethereum забезпечує створення консорціумних блокчейнів, які поєднують контрольований доступ із високою надійністю, запобігаючи фальсифікації даних та покращуючи відстеження товарів від виробника до споживача. Результати аналізу свідчать про потенціал зниження витрат на відстеження дефектів, оптимізацію логістики та підвищення довіри між учасниками ланцюга, що підтверджується моделлю застосування технології та технічними вимогами до вузлів системи.

Обґрунтування отриманих результатів ґрунтується на порівнянні планових та фактичних логістичних показників, де блокчейн виступає інструментом для безперервного моніторингу та аналізу відхилень, усуваючи проблеми ручної обробки великих обсягів даних у транспортній логістиці.

Перспективи подальшого дослідження включають емпіричне тестування запропонованої моделі на реальних підприємствах автобудівельної галузі з метою кількісної оцінки економічної ефективності, зокрема через аналіз показників зниження витрат та часу на обробку даних. Також варто дослідити інтеграцію блокчейн із технологіями Інтернету речей (IoT) та штучного інтелекту для прогнозування попиту та автоматизації контрактів, а також розширення на інші сектори логістики, такі як фармацевтика чи харчова промисловість. Подальші роботи можуть зосередитися на порівняльному аналізі різних платформ блокчейн (наприклад, Hyperledger та Ethereum) у контексті їхньої стійкості до кібератак та масштабованості, а також на розробці стандартів для консорціумних блокчейнів у міжнародних ланцюгах постачання.

Список літератури:

1. Кудирко О. В. Інновації в логістиці: перспективи використання технології блокчейн у ланцюгах поставок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 15 (1). С. 158–163. ACM.
2. Friedlmaier M., Tumasjan A., Welp I. M. Disrupting industries with Blockchain: The industry, venture capital funding, and regional distribution of Blockchain ventures. In: *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences*. Waikoloa Village, HI, USA. 3–6 January 2018. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/143481280.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).
3. Hackius N., Petersen M. Blockchain in Logistics and Supply Chain: Trick or Treat? In: *Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL)*. Hamburg, Germany, 12–14 October 2017. Hamburg, Germany, 2017. P. 3–18. ACM.
4. O'Marah K. Blockchain for supply chain: Enormous potential down the road. *Forbes*. 9 March 2017. URL: <https://www.forbes.com/sites/kevinomarah/2017/03/09/Blockchain-for-supply-chain-enormous-potential-down-the-road/#6354f6623db5> (дата звернення: 15.10.2025).

Shkurupii A.V. USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY TO ENSURE TRANSPARENCY AND SECURITY IN AUTOMOTIVE PARTS SUPPLY CHAINS

The concept of implementing blockchain technology to ensure transparency and security in automotive parts supply chains is presented, which contributes to enhancing the efficiency of logistics processes, reducing costs, and minimizing the risks of counterfeiting. Blockchain is considered as a tool for decentralized monitoring and analysis of deviations between planned and actual indicators, eliminating the problems of manual processing of large volumes of data in transport logistics. The research results include the developed stages of blockchain system implementation, encompassing the assessment of enterprise capabilities, development of DApp based on Ethereum, use of the Hyperledger platform for consortium blockchains with controlled access, and creation of smart contracts based on big data analysis. The roles of participants (manufacturers, suppliers, consumers) are defined, and business processes for tracking products from raw materials to the end user, preventing counterfeits, and optimizing logistics are detailed. Technical requirements for nodes are analyzed, and the choice of Hyperledger is justified due to its ability to update rules and integrate with existing ERP systems, while Ethereum is selected for smart contracts owing to its ecosystem and tokens. The subject of automation is the formation of a unified information field, monitoring of deviations, and participation in the blockchain community. The architecture of the consortium blockchain ensures node interaction with smart contracts for reliable data storage. The conclusions confirm the increase in trust and efficiency in the automotive industry, while prospects include empirical testing, integration with IoT and AI, expansion to other sectors, and comparative analysis of platforms. This implementation of the blockchain system for automotive parts supply chains is intended for systematic integration into enterprise business models.

Key words: blockchain, supply chains, automotive parts, transparency, security, logistics, Hyperledger Fabric, decentralized applications, smart contracts, consortium blockchain, deviation monitoring.

Дата надходження статті: 20.11.2025

Дата прийняття статті: 09.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Юнак Д.А.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Цапар В.С.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МЕТОДОЛОГІЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

У статті досліджено методологічні засади, концептуальні підходи та практичні аспекти автоматизації побудови економічних моделей бізнес-процесів сучасних підприємств. Робота акцентує увагу на зростаючому значенні цифрової трансформації, необхідності прискорення аналітичних процедур та оптимізації процесів ухвалення управлінських рішень в умовах невизначеності, високої конкуренції та динамічних змін ринкового середовища. Проаналізовано сучасні тенденції та напрями досліджень у сферах економіко-математичного моделювання, автоматизації бізнес-процесів, застосування інформаційних технологій і інтеграції програмних систем у структуру підприємств. Запропоновано узагальнену, структуровану методологію, яка об'єднує основні етапи створення економічної моделі – від формулювання проблеми, збору та підготовки даних до математичної формалізації, розроблення алгоритмів, комп'ютерної автоматизації моделювання та подальшої валідації отриманих результатів. Особливу увагу приділено використанню інтервальних економічних моделей, методів оптимізації та обчислювальних процедур, що дають змогу враховувати невизначеність вихідних параметрів, підвищувати точність прогнозів і здійснювати всебічну оцінку альтернативних управлінських стратегій. У статті підкреслюється важливість застосування сучасних програмних засобів і платформ, які забезпечують автоматизоване генерування моделей, аналіз сценаріїв та інтеграцію з існуючими інформаційними системами підприємства. Отримані результати свідчать, що впровадження автоматизації суттєво зменшує трудомісткість процесу моделювання, скорочує часові витрати, підвищує точність, відтворюваність та об'єктивність аналітичних оцінок. Запропонований підхід сприяє розвитку адаптивних систем підтримки прийняття рішень, які здатні оперативно реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, підсилюючи стратегічні та тактичні можливості підприємства. Дослідження робить вагомий внесок у формування теоретичних та прикладних основ цифровізації бізнес-процесів та відкриває перспективи для подальшого впровадження інтелектуальних технологій в економічне моделювання. Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на поглиблення інтеграції методів штучного інтелекту, машинного навчання та прогнозовної аналітики з метою подальшого розвитку автоматизованих систем управління підприємством.

Ключові слова: автоматизація, економічна модель, бізнес-процес, методологія, інформаційна система.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується високою динамічністю економічних процесів, зростанням обсягів інформації та необхідністю швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища. Для ефективного управління підприємствами необхідно використовувати економічні моделі, що адекватно відображають реальні бізнес-процеси, враховують невизначеність даних і дозволяють оперативно проводити розрахунки та оцінку альтернативних сценаріїв.

Розробка таких моделей традиційно потребує значних часових і людських ресурсів. При ручному

моделюванні зростає ризик помилок, а сама процедура розрахунків стає складною при збільшенні кількості змінних і показників. Автоматизація процесу побудови економічних моделей дає змогу підвищити швидкість, точність і відтворюваність результатів, що має важливе значення для прийняття управлінських рішень у реальному часі.

Разом із тим, існуючі підходи до автоматизації економічного моделювання мають фрагментарний характер. Більшість досліджень спрямовано або на автоматизацію окремих етапів розрахунків, або на створення інформаційних систем для

управління підприємствами без глибокої інтеграції математичних моделей. Розвиток автоматизованих інструментів моделювання вимагає поєднання економічних принципів, алгоритмічних рішень і системної інтеграції, що забезпечує аналітичну сталість і точність результатів[1].

Систематичний огляд сучасних досліджень [2] показує, що попри успіхи у створенні програмних засобів автоматичного генерування бізнес-моделей, відсутня уніфікована методологія, яка б забезпечувала комплексну автоматизацію – від формалізації бізнес-процесу до побудови й аналізу економічної моделі.

Окремою проблемою є врахування невизначеності вхідних даних. Класичні моделі лінійного програмування часто передбачають точні вхідні параметри, тоді як у реальній економіці дані мають похибки чи інтервали можливих значень. Існують методи використання інтервальних підходів, які дозволяють моделювати неточність та отримувати діапазон можливих результатів, що підвищує надійність аналітичних висновків[3,4].

Крім математичних аспектів, важливими є організаційно-економічні питання впровадження автоматизованих систем. Ефективне впровадження автоматизації можливе лише за умови адаптації бізнес-процесів, стандартизації інформаційних потоків і забезпечення взаємодії між різними рівнями управління[5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика автоматизації економічного моделювання перебуває на перетині економіко-математичних методів, бізнес-аналітики та інформаційних систем. У сфері формалізації бізнес-процесів систематичний огляд Г. Ернандеса показує, що більшість сучасних інструментів автоматичного генерування моделей орієнтовані на відтворення послідовності операцій, але не охоплюють побудову повноцінних економічних моделей із параметрами витрат та обмеженнями [2]. Подібні висновки містяться і в роботах з процесного менеджменту [8], де наголошується на важливості структурної формалізації процесів як передумови їх подальшої автоматизації.

Важливим напрямом сучасних досліджень є моделювання з урахуванням невизначеності. Одні роботи доводять ефективність використання інтервальної арифметики у випадках, коли дані є неповними або неточними[3,4], інші – формують узагальнений огляд методів роботи з невизначеністю, що підкреслює необхідність їх застосування в автоматизованих економічних моделях [10].

У роботі Д. Асемоглу підкреслено, що автоматизація аналітичних процесів можлива лише за умови поєднання математичних моделей із

алгоритмічними процедурами, що забезпечують коректне відображення економічної логіки [1], тоді як у сфері інформаційних систем управління М. Ворнов [5] звертає увагу на потребу інтеграції економічних моделей у корпоративні інформаційні системи, що забезпечує узгодженість даних і аналітичних результатів. Аналогічні висновки містяться у роботах інших авторів, які підкреслили важливість поєднання економічних моделей із IT-архітектурою підприємства [9,12].

Українські дослідники зосереджуються на методах оптимізації та моделювання управлінських процесів, однак здебільшого в ручному або частково автоматизованому форматі [6,7]. Питання комплексної автоматизації побудови моделей розглядається фрагментарно, що підтверджує існування наукової прогалини. Окрему увагу використуванню моделювання в архітектурах підприємств приділяє Баржіс [13].

Узагальнюючи, існуючі дослідження розвивають окремі аспекти автоматизації моделювання – інтервальні підходи, моделювання процесів, інтеграцію з інформаційними системами. Проте відсутня цілісна методологія, що об'єднує математичні принципи, обробку невизначеності та засоби програмної реалізації, що визначає актуальність подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування та розроблення підходу до автоматизації процесу побудови економічних моделей бізнес-процесів, що передбачає визначення вимог до структури моделі, урахування невизначеності вхідних даних, формування принципів її програмної реалізації та побудову алгоритму, який забезпечує застосування моделі для підтримки управлінських рішень на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Для демонстрації можливостей автоматизації розглянемо типовий виробничо-логістичний бізнес-процес підприємства, що включає три етапи:

1. закупівля сировини;
2. виробництво продукції;
3. реалізація готового товару.

Кожен етап має власні ресурси, витрати, тривалість і обмеження. У традиційній практиці побудова економічної моделі такого процесу виконується вручну – економіст формує систему обмежень, визначає цільову функцію та задає параметри витрат. Такий підхід є трудомістким і залежить від кваліфікації спеціаліста. Запропонований підхід передбачає структурований опис процесу, який система може автоматично перетворювати на економічну модель оптимізації.

Рис. 1. Структурна схема бізнес-процесу

Для автоматизації процес подається у вигляді табличної структури, де кожна операція характеризується:

- ресурсами, які вона використовує;
- нормами споживання ресурсів;
- витратами;
- виробничою потужністю;
- зв'язками з іншими операціями.

Ця структура може бути подана у вигляді JSON-файлу, таблиці чи об'єкта бази даних.

На основі продукції, яка виходить із процесу, розраховується розмір прибутку:

$$\max Z = p \cdot x - \sum_{i=1}^n c_i \cdot u_i$$

де:

- x – обсяг виробленої продукції;
- p – ціна;
- u_i – обсяг використання ресурсів;
- c_i – їх вартість.

Система автоматично підставляє значення c_i , виявлені у структурі процесу.

Система обмежень необхідна для того, щоб економічна модель відображала реальні умови роботи бізнес-процесу. Без обмежень оптимізація давала б нереальні результати, адже не враховувала б ліміти ресурсів, потужностей чи попиту. Обмеження задають межі використання сировини, часу та обладнання, забезпечують логічну послідовність операцій і роблять рішення моделі практично здійсненним. В автоматизованому моделюванні саме алгоритм формує ці обмеження на основі структурованого опису процесу, що гарантує коректні взаємозв'язки між змінними та узгодженість усієї моделі для подальшої оптимізації.

Алгоритм створює обмеження на основі:

- норм споживання ресурсів:
 $u_i = a_i \cdot x$
- доступних ресурсів:
 $u_i \leq R_i$
- потужності виробництва:
 $x \leq P$

Користувач не формує обмежень вручну – їх генерує система.

Нижче наведено узагальнений алгоритм

Вхідні дані – система отримує структурований опис бізнес-процесу (таблиця або JSON).

Виявлення елементів моделі

- визначення ресурсів;
- визначення норм;
- пошук вихідних операцій;
- встановлення послідовності.

Генерація змінних моделі

- змінні виробництва;
- змінні ресурсів;
- логічні залежності.

Побудова цільової функції – на основі операції “продаж” або економічної мети.

Генерація обмежень – на основі ресурсів, потужностей та логічних зв'язків.

Формування задачі оптимізації – економічна модель представлена у вигляді:

$$\max Z, A x \leq b, x \geq 0.$$

Розв'язання моделі – може використовуватися будь-який ЛП-солвер (Simplex, Interior-Point).

Рис. 2. Схема алгоритму автоматизованої побудови моделі

Таблиця 1

Структурований опис поданий у вигляді таблиці

Операція	Ресурс	Норма	Вартість	Потужність	Тип зв'язку
Закупівля	Сировина	q_1	c_1	–	вхід
Виробництво	Сировина/Час	q_2/q_3	c_2	P	обробка
Продаж	Готова продукція	1	–	–	вихід

Висновки. У статті розглянуто підхід до автоматизації процесу побудови економічних моделей бізнес-процесів на основі їх структурованого опису. Показано, що такий підхід дозволяє формувати цільову функцію та систему обмежень автоматично, без ручного втручання, що суттєво зменшує трудомісткість моделювання та ризик помилок. Запропонований алгоритм забезпечує перетворення елементів бізнес-процесу – ресурсів, норм, витрат і логічних зв'язків – у формалізовану модель

оптимізації. Наведений приклад довів, що автоматична генерація моделі дозволяє оперативнотримувати коректні рішення та оцінювати вплив зміни вхідних параметрів. Отримані результати підтверджують перспективність використання автоматизованих підходів під час підтримки управлінських рішень на підприємствах. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення алгоритму для складніших типів моделей та інтеграцію з інформаційними системами підприємства.

Список літератури:

1. Acemoglu D. Modeling Automation. NBER Working Paper No. 29234. Cambridge, 2021. 47 p.
2. Hernández R., García J., Pérez A. Automatic Business Process Model Generation: A Systematic Literature Review. *Journal of Systems and Software*. 2024. Vol. 210. Article 112045.
3. Jerrell M. E. Interval Arithmetic for Input–Output Models with Inexact Data. *Economic Modelling*. 2019. Vol. 82. P. 188–197.
4. Solomon S. L., Fang L. Uncertainty in Economic Simulation Models: An Interval Approach. *Journal of Computational Economics*. 2020. Vol. 56. No. 3. P. 455–468.
5. Wornow M., Das D., Rajpurkar P. Automating the Enterprise with Foundation Models. *Proceedings of the VLDB Endowment*. 2023. Vol. 17. No. 5. P. 1–14.
6. Тарасюк Г. М. Моделювання бізнес-процесів в управлінні підприємством. Житомир, 2016. 280 с.
7. Івахненко С. В. Економіко-математичне моделювання. Київ, 2010. 312 с.
8. Becker J., Kugeler M., Rosemann M. Process Management: A Guide for the Design of Business Processes. Berlin, 2013. 412 p.
9. Marjanovic O., Bandara W. Business Process Analytics: A Review and Future Directions. *Information Systems and e-Business Management*. 2021. Vol. 19. P. 1–26.
10. Khosravi A., Nahavandi S. Comprehensive Review of Uncertainty Modeling in Optimization. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*. 2018. Vol. 70. P. 21–45.
11. Davenport T., Redman T. The Rise of Analytics Automation. *MIT Sloan Management Review*. 2020. Vol. 61. No. 2. P. 1–10.
12. Rozanova L., Makarenko V. Modelling and Optimization of Enterprise Processes Using Integrated Information Systems. *Economic Cybernetics*. 2020. Vol. 4. No. 2. P. 44–53.
13. Barjis J. Simulation Modeling in Enterprise Architectures. *Business Process Management Journal*. 2015. Vol. 21. No. 2. P. 250–268.

Yunak D.A., Tsapar V.S. METHODOLOGY FOR AUTOMATING THE CONSTRUCTION OF ECONOMIC MODELS OF BUSINESS PROCESSES

The article examines the methodological foundations, conceptual approaches, and practical aspects of automating the construction of economic models of business processes in modern enterprises. The study emphasizes the growing importance of digital transformation, the need to accelerate analytical procedures, and the optimization of managerial decision-making processes under conditions of uncertainty, intense competition, and dynamic changes in the market environment. Current trends and research directions in the fields of economic and mathematical modeling, business process automation, application of information technologies, and integration of software systems into enterprise structures are analyzed.

A generalized, structured methodology is proposed that integrates the main stages of economic model development—from problem formulation, data collection and preprocessing to mathematical formalization, algorithm design, computer-based automation of modeling, and subsequent validation of the obtained results. Special attention is given to the use of interval economic models, optimization methods, and computational procedures that make it possible to account for uncertainty in input parameters, improve forecasting accuracy, and conduct a comprehensive evaluation of alternative managerial strategies.

The article highlights the importance of applying modern software tools and platforms that ensure automated model generation, scenario analysis, and integration with existing enterprise information systems. The results obtained indicate that the implementation of automation significantly reduces the labor intensity of the modeling process, shortens time costs, and increases the accuracy, reproducibility, and objectivity of analytical assessments. The proposed approach contributes to the development of adaptive decision support systems capable of promptly responding to changes in external and internal factors, thereby strengthening the strategic and tactical capabilities of enterprises.

The study makes a substantial contribution to the formation of theoretical and applied foundations for the digitalization of business processes and opens prospects for the further implementation of intelligent technologies in economic modeling. Future research may focus on deepening the integration of artificial intelligence, machine learning, and predictive analytics methods to further advance automated enterprise management systems.

Key words: automation, economic model, business process, methodology, information system.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025

Відомості про авторів

Авраменко А.А. – здобувач вищої освіти кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0000-5803-4199>

Агапова А.Д. – здобувачка вищої освіти Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0009-0004-5937-7512>

Андрющенко Т.Ю. – старший викладач кафедри мультимедійних систем і технологій Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0000-0001-8620-5717>

Антоненко І.В. – здобувачка вищої освіти кафедри програмного забезпечення комп'ютерних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0002-4813-7420>

Артеменко А.В. – старший викладач кафедри комп'ютерних наук, прикладної та вищої математики Львівського торговельно-економічного університету, <https://orcid.org/0009-0008-7375-9911>

Бабчук С.М. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних систем і мереж Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, <https://orcid.org/0000-0002-1746-5731>

Базилевич Р.П. – доктор технічних наук, професор кафедри інженерії програмного забезпечення Національного університету «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-7949-1353>

Барковська О.Ю. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0001-7496-4353>

Біганський Б.М. – аспірант кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0008-0861-9162>

Богдан Г.А. – кандидат технічних наук, доцент, кафедри автоматизації та систем неруйнівного контролю Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0001-6745-1509>

Босько В.В. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри автоматизації виробничих процесів, Центральноукраїнського національного технічного університету, <https://orcid.org/0000-0002-4933-9676>

Бочаров Б.П. – кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, <https://orcid.org/0000-0002-5324-6851>

Бугрій А.М. – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0009-0002-9059-3200>

Бурау Н.І. – доктор технічних наук, професор, завідувачка кафедри комп'ютерно-інтегрованих оптичних та навігаційних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0001-6848-816X>

Буц Ю.В. – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри охорони праці та надзвичайних ситуацій Українського державного університету залізничного транспорту, <https://orcid.org/0000-0003-0450-2617>

Варакута І.Є. – здобувач вищої освіти кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0002-5120-5447>

Вишневий С.В. – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри радіотехнічних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0001-9167-6222>

Войтюк О.В. – аспірант Державного університету «Житомирська політехніка», <https://orcid.org/0000-0003-2254-8977>

Волк М.О. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0003-4229-9904>

Глухова Н.В. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри кіберфізичних та інформаційно-вимірювальних систем Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», <https://orcid.org/0000-0003-0817-5465>

Гнатюк О.І. – кандидат технічних наук, доцент Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0009-0005-4569-0302>

Голубєв Л.П. – кандидат технічних наук, доцент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-6928-5601>

Горбачов В.Е. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій Міжнародного університету, м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0002-6668-6864>

Грібова В.В. – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформаційних технологій Міжнародного університету, <https://orcid.org/0009-0007-4193-9590>

Грушко С.С. – кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних систем та мереж Національного університету «Запорізька політехніка», доцент кафедри комп'ютерних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, <https://orcid.org/0000-0002-0064-408X>

Гуйда О.Г. – кандидат наук з державного управління, професор, завідувач кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, <https://orcid.org/0000-0002-2019-2615>

Демська Н.П. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та робототехніки Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0002-9931-9964>

Дивнич М.В. – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0007-4755-6603>

Діденко Н.В. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри кібербезпеки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, <https://orcid.org/0000-0003-3318-438X>

Дідик О.К. – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри автоматизації виробничих процесів Центральнотехнічного національного технічного університету, <https://orcid.org/0000-0003-1454-0828>

Довгалюк Д.В. – магістр кафедри телекомунікацій Навчально-наукового інституту телекомунікаційних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0001-5898-1337>

Євсєєв В.В. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та робототехніки Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0002-2590-7085>

Ємець Д.С. – здобувач вищої освіти кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0009-0008-2740-9566>

Єрошенко О.А. – доктор філософії з біомедицинської інженерії, доцент кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0001-6221-7158>

Жигулін О.А. – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри інформаційних технологій Міжнародного університету, м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0003-1532-2806>

Жученко О.А. – доктор технічних наук, професор кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0001-5611-6529>

Завгородній В.В. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри обчислювальної техніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-8347-7183>

Завгородня Г.А. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри обчислювальної техніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0001-8523-1761>

Захаров К.О. – здобувач вищої освіти кафедри інформаційних та комп'ютерних технологій Київського національного університету технологій та дизайну, <https://orcid.org/0009-0007-6907-4031>

Зенов Д.О. – аспірант кафедри льотної експлуатації та безпеки польотів Української державної льотної академії, <https://orcid.org/0009-0006-0957-4846>

Іванотчак О.М. – аспірант кафедри комп'ютерних систем і мереж Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, <https://orcid.org/0009-0001-5806-5726>

Іщенко В.О. – асистент кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0001-0344-8690>

Ківа І.Л. – кандидат технічних наук, доцент Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, <https://orcid.org/0000-0002-2920-5312>

Клюшта О.В. – аспірант кафедри інженерії програмного забезпечення Національного університету «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0009-0002-8701-962X>

Коваленко А.О. – аспірант кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0004-8839-4338>

Ковалюк Д.О. – кандидат технічних наук, доцент кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-9729-1443>

Козак Л.М. – доктор біологічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Інституту інформаційних технологій та систем Національної академії наук України, <https://orcid.org/0000-0002-7412-3041>

Коротинський А.П. – доктор філософії, старший викладач кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-6309-5970>

Костенко А.В. – кандидат фізико-математичних наук, професор, кафедри комп'ютерних наук, прикладної та вищої математики Львівського торговельно-економічного університету, <https://orcid.org/0000-0002-2162-7852>

Костенко О.Б. – кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, <https://orcid.org/0000-0001-9744-4377>

Костирко В.С. – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук, прикладної та вищої математики Львівського торговельно-економічного університету, <https://orcid.org/0000-0002-6366-8695>

Костромін А.А. – здобувач вищої освіти Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0006-0889-571X>

Костюченко А.В. – здобувач вищої освіти кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка», <https://orcid.org/0009-0000-7606-042X>

Крайнюк О.В. – кандидат технічних наук, доцент, завідувачка кафедри кібербезпеки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, <https://orcid.org/0000-0001-9524-040X>

Кривохата А.Г. – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри програмної інженерії Запорізького національного університету, <https://orcid.org/0000-0001-9664-0659>

Крісілов В.А. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри інженерії програмного забезпечення Національного університету «Одеська політехніка», <http://orcid.org/0000-0003-1092-6977>

Куликовська Н.А. – старший викладач кафедри комп'ютерних систем та мереж Національного університету «Запорізька політехніка», <https://orcid.org/0000-0003-4691-5102>

Кушнір Н.О. – старший викладач кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-0797-3687>

Лебідь Є.А. – здобувач вищої освіти третього навчально-наукового рівня Українського державного університету науки і технологій, <http://orcid.org/0009-0007-4277-2083>

Литовка Д.В. – здобувач вищої освіти кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0009-0009-5755-5879>

Локтікова Т.М. – старший викладач кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-3525-0179>

Максимова С.С. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та робототехніки Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0002-1375-9337>

Маркова Є.Д. – здобувачка вищої освіти кафедра автоматизації та систем неруйнівного контролю Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0001-9095-7249>

Маслов Ю.В. – магістр, технік з мехатроніки та робототехніки департаменту інженерії надійності та технічного обслуговування компанії «Amazon» (США), <https://orcid.org/0009-0009-3060-2575>

Мелешко Є.В. – доктор технічних наук, професор, доцент кафедри кібербезпеки та програмного забезпечення Центральноукраїнського національного технічного університету, <https://orcid.org/0000-0001-8791-0063>

Мельник О.Г. – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри інженерної та аварійно-рятувальної техніки Національного університету цивільного захисту України, <https://orcid.org/0000-0002-9671-108X>

Мельник Р.П. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри підвищення кваліфікації та спеціалізованої підготовки у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, <https://orcid.org/0000-0002-5622-5642>

Михалюк А.П. – аспірант кафедри автоматизації та комп'ютерних технологій систем управління імені професора А.П. Ладанюка Національного університету харчових технологій, <https://orcid.org/0009-0004-7005-5864>

Мінков К.О. – аспірант кафедри програмного забезпечення комп'ютерних систем Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, <https://orcid.org/0009-0007-3400-050X>

Міркевич Р.М. – кандидат технічних наук, доцент кафедри автоматизації та комп'ютерних технологій систем управління імені професора А.П. Ладанюка Національного університету харчових технологій, <https://orcid.org/0009-0004-2796-9388>

Міхав В.В. – доктор філософії з комп'ютерної інженерії, викладач кафедри інформаційних технологій Приватної установи «Університет науки, підприємництва та технологій», <https://orcid.org/0000-0003-4816-4680>

Назаров І.Я. – Здобувач вищої освіти кафедри інженерії програмного забезпечення Національного університету «Одеська політехніка», <https://orcid.org/0009-0005-3185-2390>

Нечипуренко А.Г. – аспірант кафедри льотної експлуатації та безпеки польотів Української державної льотної академії, <https://orcid.org/0009-0002-1691-4424>

Олефіренко М.Є. – здобувач вищої освіти кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0009-0006-2103-8755>

Олещенко Л.М. – кандидат технічних наук, доцент кафедри програмного забезпечення комп'ютерних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0001-9908-7422>

Олійник П.А. – аспірант кафедри комп'ютерної інженерії Хмельницького національного університету, <https://orcid.org/0009-0002-7435-3362>

Онацький В.В. – аспірант кафедри комп'ютерної інженерії Чорноморського національного університету імені Петра Могили, <https://orcid.org/0009-0007-7207-8375>

Онищенко А.О. – аспірант кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, <https://orcid.org/0009-0005-6721-5350>

Осовцев А.В. – аспірант кафедри комп'ютерно-інтегрованих оптичних та навігаційних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0002-8099-2507>

Пальоний А.С. – кандидат технічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри аеронавігації, метеорології та організації повітряного руху Української державної льотної академії, <https://orcid.org/0000-0003-1539-3671>

Пезенцалі Г.О. – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій та систем Національної академії наук України, <https://orcid.org/0000-0001-6319-6993>

Пікрасов М.М. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри кібербезпеки, Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, <https://orcid.org/0000-0001-9487-7273>

Пісоцька Л.А. – доктор медичних наук, доцент, професор кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», <https://orcid.org/0000-0003-3425-6509>

Полозов Д.М. – аспірант кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0009-0006-4990-941X>

Пушкар О.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри мультимедійних систем і технологій Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0000-0003-3592-3684>

Романюк О.О. – доктор філософії, в.о. завідувача відділу медичних інформаційних технологій Інституту інформаційних технологій та систем Національної академії наук України, <https://orcid.org/0000-0002-6865-1403>

Русу О.П. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук Міжнародного університету, м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0002-7315-2537>

Савенко О.С. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерної інженерії та інформаційних систем Хмельницького національного університету, <https://orcid.org/0000-0002-4104-745X>

Савінов В.Ю. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерної інженерії Чорноморського національного університету імені Петра Могили, <https://orcid.org/0000-0002-0862-5879>

Савула А.А. – аспірант кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-8583-4818>

Сгадов С.О. – старший викладач кафедри комп'ютерних систем та мережі Національного університету «Запорізька політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-7994-6530>

Сергєєв Є.В. – аспірант кафедри комп'ютерної інженерії та інформаційних систем Хмельницького національного університету, <https://orcid.org/0009-0008-9877-9863>

Складанний Д.М. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0003-3624-5336>

Спасібов Б.В. – аспірант кафедри інформаційних технологій та програмування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, <https://orcid.org/0009-0004-6972-491X>

Стародубцев М.Г. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та робототехніки Харківського національного університету радіоелектроніки, <https://orcid.org/0000-0001-7856-5771>

Страшко Р.В. – аспірант кафедри інформаційних технологій та програмування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, <https://orcid.org/0009-0004-3801-2792>

Сукало М.Л. – доктор філософії, старший викладач кафедри інформаційних та комп'ютерних технологій Київського національного університету технологій та дизайну, <https://orcid.org/0000-0003-3437-8290>

Суровцев І.В. – доктор технічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових систем екологічного моніторингу Інституту інформаційних технологій та систем Національної академії наук України, <https://orcid.org/0000-0003-1133-6207>

Терлецька Х.В. – здобувач вищої освіти кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0009-0002-7302-2625>

Тіменко А.В. – старший викладач кафедри комп'ютерних систем та мереж Національного університету «Запорізька політехніка», старший викладач кафедри комп'ютерних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, <https://orcid.org/0000-0002-7871-4543>

Товкач І.О. – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри радіотехнічних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-5989-6126>

Тройніна А.С. – кандидат технічних наук, доцент кафедри інженерії програмного забезпечення Національного університету «Одеська політехніка», <https://orcid.org/0000-0001-6862-1266>

Турчак В.Р. – аспірант кафедри комп'ютерних технологій у видавничо-поліграфічних процесах Національного університету «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0009-0009-2907-1869>

Тютюник В.В. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри кібербезпеки та інформаційних технологій Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0000-0001-5394-6367>

Удод О.С. – бакалавр з інженерії програмного забезпечення Запорізького національного університету, <https://orcid.org/0009-0008-5048-2323>

Федорченко В.М. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри електронних обчислювальних машин Харківського національного університету радіоелектроніки; доцент кафедри інформаційних систем Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0000-0001-7359-1460>

Феоклістов Д.О. – аспірант кафедри автоматизації та систем неруйнівного контролю Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0008-9638-6564>

Фуріхата Д.В. – аспірант кафедри інженерії програмного забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-6093-664X>

Хорошевська І.О. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри мультимедійних систем і технологій Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0000-0001-8990-9891>

Цапар В.С. – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри технічних та програмних засобів автоматизації, заступник декана з навчально-виховної роботи Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0002-8347-7941>

Черепанська І.Ю. – доктор технічних наук, професор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0003-0741-7194>

Черкас М.В. – здобувач вищої освіти кафедри радіотехнічних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0003-0760-1706>

Чмельов В.О. – кандидат технічних наук, доцент кафедри радіотехнічних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0000-0003-3369-2675>

Шкарупило В.В. – доктор технічних наук, доцент, професор кафедри комп'ютерних систем, мереж та кібербезпеки Національного університету біоресурсів і природокористування України; провідний науковий співробітник відділу математичного і комп'ютерного моделювання Інституту проблем моделювання в енергетиці імені Г.Є. Пухова Національної академії наук України, <https://orcid.org/0000-0002-0523-8910>

Шкурупій А.В. – аспірант кафедри інформаційних технологій та програмування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, <https://orcid.org/0009-0005-5081-7443>

Юнак Д.А. – аспірант кафедри технічних та програмних засобів автоматизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», <https://orcid.org/0009-0004-3100-2225>

Якименко М.С. – кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедри вищої математики та фізики Центральноукраїнського національного технічного університету, <https://orcid.org/0000-0003-3290-6088>

НОТАТКИ

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Технічні науки

Том 36 (75) № 6 2025

Частина 2

Коректура • *Н. Славогородська*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33

Електронна пошта: editor@tech.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.tech.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 42,28. Ум. друк. арк. 49,99. Зам. № 0126/048

Підписано до друку 30.12.2025. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.